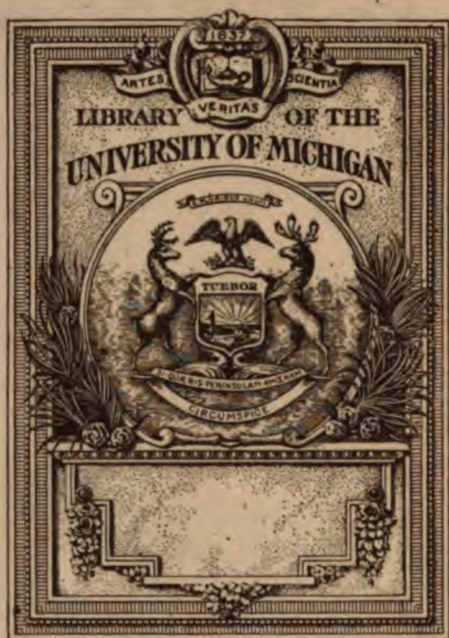
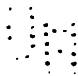

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

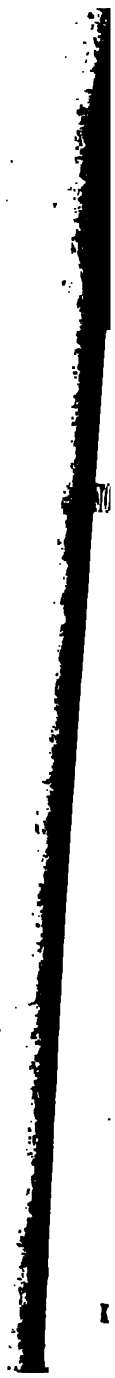

TE

UTRECHT.

DERDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON,
1880.

[B]IJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

VAN HET

[HIST]ORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

DERDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
1880.

NAAMLIJST DER LEDEN [1])

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Dr. W. G. Brill, *Eerste Voorzitter.*
Mr. B. J. L. de Geer van Jutfaas, *Tweede Voorzitter.*
Mr. J. A. Grothe, *Eerste Secretaris.*
Mr. S. Muller Fz., *Tweede Secretaris.*
Mr. J. I. D. Nepveu, *Eerste Bibliothecaris.*
J. Hartog, *Tweede Bibliothecaris.*
Mr. J. F. B. Baert, *Penningmeester.*

1) Bij deze lijst is aangenomen de feitelijke toestand op 1°. Mei 1879.

HONORAIRE LEDEN.

M. Amari, te Rome.
Edmondo de Amicis, te Turijn.
L. de Baecker, te Bergues.
E. de Borchgrave, te Brussel.
Dr. J. G. Burman Becker, te Koppenhagen.
E. de Busscher, te Gent.
R. Chalon, te Brussel.
H. Conscience, te Brussel.
Louis C[illegible], te Parijs.
Fr. Cramer, te Stralsund.
J. L. A. Diegerick, te Iperen.
Dr. L. Ennen, te Keulen.
M. F. Essellen, te Hamm.
E. van Even, te Leuven.
Manuel Pardo de Figueroa, te Medina Sidonia.
L. P. Gachard, te Brussel.
L. Galesloot, te Brussel.
Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht.
Dr. H. Grote, te Hannover.
J. Duffus Hardy, te Londen.
Henry Havard, te Parijs.
Ferd. von Hellwald, te Rome.
A. Henne, te Brussel.
Dr. J. F. J. Heremans, te Gent.
Xavier Heuschling, te Brussel.
Th. Juste, te Brussel.
F. Kügler, te Berlijn.
P. Lansens, te Coockelaere.
L. von Ledebur, te Berlijn.
C. Leirens, te Gent.
F. von Löher, te München.
A. Mathieu, te Brussel.
K. Nijs, te Antwerpen.

Ed. Osenbrüggen, te Zürich.
Ch. Paeille, te Rijssel.
Ridder Jules Pautet, te Beaune..
Ch. Rahlenbeck, te Brussel.
F. Rens, te Gent.
Dr. G. J. Rosenkrans, te Munster.
C. A. Serrure, te Brussel.
K. F. Stallaert, te Brussel.
Dr. W. Wattenbach, te Berlijn.
Dr. J. J. F. Wap, te Delft.
A. Wauters, Brussel.
J. J. A. Worsaae, te Koppenhagen.

GEWONE LEDEN.

Dr. J. G. R. Acquoy, te Leiden.
Mr. D. van Akerlaken, te Hoorn.
A. J. van Asselt, te Oldebroek.
Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouill, te Utrecht.
W. H. van den Sande Bakhuyzen, te Utrecht.
D. A. Balfoort, te Utrecht.
Jhr. Mr. K. A. Godin de Beaufort, te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort, te Leusden.
Jhr. Mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. G. J. Th. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
L. M. Beels, te Amsterdam.
Mr. A. R. van Bel, te Amsterdam.
Mr. N. P. van den Berg, te Batavia.
Mr. J. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Hasselt.
W. van Beuningen, te Ameyde.
Mr. M. Bichon van IJsselmonde, te Rotterdam.
Mr. W. R. Boer, te Utrecht.
Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam.

Jhr. W. Boreel van Hoogelanden, te Velzen.
Jhr. H. van den Bosch, te Utrecht
Mr. P. van den Brandeler, te 's Gravenhage.
Dr. A. W. Bronsveld, te Haarlem.
C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
A. J. de Bull, te Amsterdam.
Mr. A. W. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
Mr. H. H. van Cappelle, te Arnhem.
Mr. C. A. Chais van Buren, te Amsterdam.
Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye Dz., te Amsterdam.
Jhr. J. F. L. Coenen van 's Gravensloot, te Leiden.
G. Craayvanger. te Utrecht.
J. Craandijk, te Rotterdam.
Mr. M. Crommelin, te Utrecht.
J. Backer Dirks, te 's Hage.
Dr. J. I. Doedes, te Utrecht.
Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
Mr. J. J. van Doorninck, te Zwolle.
Dr. G. J. Dozy, te Arnhem.
Dr. J. C. Drabbe, te Leiden.
P. van Eeghen, te Amsterdam.
J. H. Eichman, te Noordwijk.
Mr. J. van Eik Jr., te Amsterdam.
Dr. C. Ekama, te Haarlem.
Mr. W. H. Elias, te Amsterdam.
Jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier, te Leiden.
Dr. C. A. Engelbregt, te Utrecht.
Mr. A. J. Enschedé, te Haarlem.
Dr. A. H. G. P. van den Es, te Utrecht.
Mr. D. Everwijn, te Brummen.
Mr. G. J. Fabius, te Utrecht.
Mr. A. R. Falck, te Utrecht.
Mr. H. O. Feith, te Groningen.
Mr. P. R. Feith, te Amsterdam.
Mr. C. Fock, te 's Gravenhage.

Mr. J. Fockema Andreae, te Leiden.
Mr. G. A. Fokker, te Middelburg.
D. Franken Dz., te Parijs.
Mr. G. D. Franquinet, te Maastricht.
Mr. J. A. Fruin, te Utrecht.
Dr. R. Fruin, te Leiden.
Dr. J. H. Gallée, te Haarlem.
Jhr. Mr. A. G. de Geer, te Utrecht.
Jhr. Mr. E. L. de Geer, te Zeist.
Jhr. Mr. J. J. de Geer van Rijnhuizen, te Jutfaas.
E. F. Georges, te Utrecht.
Mr. H. Gerlings, te Haarlem.
Mr. S. J. van Geuns, te Utrecht.
Mr. J. G. Gleichman, te 's Gravenhage.
Mr. W. Baron van Golstein, te 's Gravenhage.
C. J. Gonnet, te Haarlem.
Jhr. Mr. J. de Grez, te 's Hertogenbosch.
W. T. van Griethuyzen, te Rotterdam.
Mr. S. van Gijn, te Dordrecht.
Dr. B. ter Haar, te Velp.
Dr. F. J. van den Ham, te Groningen.
Dr. H. G. Hamaker, te Katwijk a/d Rijn.
Mr. H. J. Hamaker, te Utrecht.
L. A. F. H. Baron van Heeckeren, te Zutphen.
Mr. W. Heineken, te Amsterdam.
Mr. W. L. van Helten, te Rotterdam.
Mr. C. G. C. van Hengst, te Utrecht.
Mr. A. C. van Heusde, te 's Gravenhage.
Mr. J. Heydanus, te Weesp.
Mr. S. J. Hingst, te Amsterdam.
W. J. Hofdijk, te Amsterdam.
Mr. H. Graaf van Hogendorp, te 's Gravenhage.
F. A. van Braam Houckgeest, te Hellevoetsluis.
Mr. R. H. J. Gallandat Huet, te Haarlem.
Dr. G. A. Hulsebos, te Utrecht.

Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen, te Maarsseveen.
A. Ising, te 's Gravenhage.
F. H. G. van Iterson, te Leiden.
H. de Jager, te Brielle.
H. Q. Janssen, te St. Anna ter Muiden.
Dr. P. de Jong, te Utrecht.
Jhr. Mr. W. C. M. de Jonge ven Ellemeet, te Oost-Kapelle.
Jhr. Mr. J. de Jonge van Zwijnsbergen, te Helvoirt.
Jhr. Mr. W. F. de Jonge, te Utrecht.
Mr. H. W. Jordens, te Deventer.
Dr. Th. Jorissen, te Amsterdam.
Mr. W. van der Kaay, te Leiden.
Dr. C. M. Kan, te Amsterdam.
Mr. E. H. Karsten, te Arnhem.
D. van der Kellen, te 's Gravenhage.
J. Ph. van der Kellen, te Amsterdam.
Mr. F. der Kinderen Fz., te 's Gravenhage.
H. Kleyn van de Poll, te Utrecht.
Mr. W. P. Sautijn Kluyt, te Amsterdam.
J. Kneppelhout, te Oosterbeek.
Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Utrecht.
W. J. Knoop, te 's Gravenhage.
S. S. de Koe, te Utrecht.
Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.
Dr. E. F. Kruyf, te Groningen.
Dr. A. Kuyper, te 's Gravenhage.
Mr. F. A. J. van Lanschot, te 's Hertogenbosch.
E. H. Lasonder, te Utrecht.
J. H. van Leunep, te Zeist.
Mr. C. P. Lenshoek, te Wolfaartsdijk.
Mr. L. Ed. Lenting, te 's Gravenhage.
P. A. Leupe, te 's Gravenhage.
Mr. J. A. Levy, te Amsterdam.
Dr. J. P. T. van der Lith, te Utrecht.

A. C. Loffelt, te 's Gravenhage.
A. A. Looijen, te Utrecht.
Mr. C. Th. Baron van Lynden van Sandenburg, te 's Gravenhage.
F. Baron van Lynden van Hemmen, te Hemmen.
Mr. R. Melvil Baron van Lynden, te Utrecht.
Jhr. Mr. A. J. Rethaan Macaré, te Haarlem.
Mr. Ae. Baron Mackay, te Zutphen.
W. J. Manssen, te Zaandam.
Jhr. Mr. J. L. A. Martens, te Utrecht.
Mr. W. C. Mees, te Amsterdam.
Mr. R. P. Mees R. Az., te Rotterdam.
D. C. Meijer Jr., te Amsterdam.
J. J. Meinsma, te Delft.
Mr. C. R. Merkus, te Utrecht.
Dr. J. Meuleman, te Nijmegen.
Dr. P. van Meurs, te Haarlem.
Dr. W. Moll, te Amsterdam.
Dr. H. E. Moltzer, te Groningen.
Dr. L. J. Morell, te Utrecht.
J. C. van der Muelen, te 's Gravenhage.
L. Mulder, te 's Gravenhage.
F. Muller, te Amsterdam.
Dr. P. L. Muller, te Groningen.
Mr. C. A. Nairac, te Barneveld.
Mr. F. H. van Notten, te Amsterdam.
Mr. O. W. Star Numan, te 's Gravenhage.
Dr. W. J. F. Nuijens, te Westwoud.
A. J. Nijland, te Utrecht.
F. D. O. Obreen, te Rotterdam.
Dr. J. J. van Oosterzee, te Utrecht.
Ridder Pauw van Wieldrecht, te Zeist.
Mr. A. A. Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
A. Perk, te Hilversum.
M. A. Perk, te Amsterdam.

Mr. J. E. van Persijn, te Nunspeet.
Mr. R. G. Philipson, te Zwolle.
Dr. R. A. S. Piccardt, te Goes.
Dr. A. Pierson, te Amsterdam.
Mr. N. N. G. Pierson, te Amsterdam.
H. G. van der Poel, te Veenendaal.
Mr. M. S. Pols, te Utrecht.
A. Pompe, te Breda.
N. W. Posthumus, te Amsterdam.
Mr. C. Pijnacker Hordijk, te Amsterdam.
Dr. E. D. Pijzel, te Amersfoort.
Mr. H. P. G. Quack, te Amsterdam.
J. C. W. Quack, te Bemmel.
Mr. F. A. L. Ridder van Rappard, te Utrecht.
Mr. W. A. Reiger, te Groningen.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, te Arnhem.
J. B. Rietstap, te 's Gravenhage.
Dr. W. N. du Rieu, te Leiden.
Mr. H. H. Baron Roëll, te Haarlem.
Jhr. Mr. J. Roëll, te 's Gravenhage.
M. Roest Mz., te Amsterdam.
Mr. N. de Roever, te Amsterdam.
Dr. H. C. Rogge, te Amsterdam.
Mr. H. G. Römer, te Utrecht.
Dr. R. C. H. Römer, te Deil.
Mr. H. Royaards van Scherpenzeel, te Utrecht.
Mr. W. J. Royaards van den Ham, te Utrecht.
W. F. N. van Rootselaar, te Amersfoort.
Dr. M. A. N. Rovers, te Krommenie.
J. B. Scheffer, te Rotterdam.
J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
J. N. Scheltema, te Gouda.
A. Baron Schimmelpennick van der Oye, te Arnhem.
Jhr. Mr. F. J. C. Schimmelpenninck, te Renkum.
U. Bar[n]. thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg, te Utrecht.

Dr. Chr. Sepp, te Leiden.
Mr. J. H. Hora Siccama, te 's Gravenhage.
Mr. L. C. Hora Siccama, te Utrecht.
Mr. C. J. Sickesz, te Lochem.
Mr. J. A. Sillem, te Amsterdam.
Jhr. I. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
J. C. van Slee, te Rumpt.
Mr. A. G. A. Baron Sloet, te Zwolle.
Mr. J. J. Smits, te Batavia.
Mr. J. J. Uytwerf Sterling, te Utrecht.
W. B. Stoof, te Utrecht.
Jhr. Mr. V. de Stuers, te 's Gravenhage.
Dr. L. J. Suringar, te Maastricht.
Jhr. Mr. O. Q. van Swinderen, te Groningen.
Dr. B. Symons, te Groningen.
Mr. J. P. R. Tak, te 's Gravenhage.
J. A. Alberdingk Thijm, te Amsterdam.
Dr. P. P. H. Alberdingk Thijm, te Leuven.
Mr. G. van Tienhoven, te Amsterdam.
A. van Toorenenbergen, te Groningen.
Dr. H. Edema van der Tuuk, te Noordwolde.
Mr. W. J. L. Umbgrove, te Zutphen.
Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.
Dr. J. Verdam, te Amsterdam.
Mr. A. Ver-Huell, te Arnhem.
Mr. H. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr. P. Verloren van Themaat, te Amsterdam.
Mr. W. A. Baron van Verschuer, te 's Gravenhage.
Dr. Eelco Verwijs, te Leiden.
Dr. P. J. Veth, te Leiden.
N. P. Visvliet, te Middelburg.
Dr. A. J. Vitringa, te Deventer.
Mr. H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
J. J. van Vollenhoven, te Arnhem.

Mr. E. du Marchie van Voorthuysen Hz., te Utrecht.
Mr. G. W. Vreede, te Utrecht.
A. D. de Vries Az., te Amsterdam.
Mr. G. de Vries Az., te 's Gravenhage.
Dr. M. de Vries, te Leiden.
Dr. A. Vrolik, te 's Gravenhage.
W. K. M. Vrolik, te Utrecht.
Mr. A. C. Waller, te Haarlem.
Mr. W. F. H. Baron van Wassenaer tot Catwijck, te Wageningen.
A. W. P. Weitzel, te 's Gravenhage.
Mr. G. Wicherlinck, te Zwolle.
A. Winkler Prins, te Veendam.
P. H. Witkamp, te Amsterdam.
J. Wolbers, te Utrecht.
E. Cats Wor, te Enkhuizen.
B. W. Wttewaall, te Utrecht.
A. W. Wijbrands, te Hoorn.
Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wijck, te Utrecht.
Dr. J. A. Gerth van Wijk, te 's Gravenhage.
Dr. J. A. Wynne, te Utrecht.
Mr. N. J. van IJsselsteyn, te 's Gravenhage.
J. C. Zimmerman, te Amsterdam.

GENOOTSCHAPPEN OF INRICHTINGEN,

MET WELKE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP, GEVESTIGD TE UTRECHT, IN BETREKKING STAAT.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam.

Koninklijke Bibliotheek, te 's Gravenhage.

Koninklijk Instituut voor Land-, Taal- en Volkenkunde van Neerl. Indië, te 's Gravenhage.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's Hertogenbosch.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.

Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.

Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, te Middelburg.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Indisch Genootschap, onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid*, te 's Gravenhage.

Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, te Zwolle.

Universiteits Bibliotheek, te Amsterdam.

Openbare Bibliotheek, te Arnhem.

Stedelijke Bibliotheek, te Utrecht.

Provinciale Bibliotheek van Zeeland, te Middelburg.

Geschied- en Oudheidk. Genootschap in het Hertogdom Limburg, te Maastricht.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, te Brussel.

Commissions royales d'Arts et d'Archéologie, te Brussel.

Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen.

Société archéologique de Namur, te Namen.

Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren.

Société d'Histoire et d'Archéologie, te Genève.

Société d'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne.

Institut archéologique liégeois, te Luik.

Institut luxembourgeois, te Luxemburg.

Oudheidkundige Kring van het land van Waes, te St. Nikolaas.

Comité central de publication des inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Orientale, te Gent.

Messager de Gand, te Gent.

Königlich bayerische Akademie der Wissenschaften, te München.

Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg.

Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Ober-Schwaben, te Ulm.

Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.

Geschichts- und alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg.

Alt-preussische Monatschrift, te Königsberg.

Historischer Verein für Schwaben und Neuburg, te Augsburg.

Germanisches Museum, te Neurenberg.

Historischer Verein der Oberpfalz und Regensburg, te Regensburg.

Historischer Verein für Steiermark, te Grätz.

Historischer Verein für Nieder-Sachsen, te Hannover.

K. K. geographische Gesellschaft, te Weenen.

Künstler-Verein für bremische Geschichte und Alterthümer, te Bremen.

Harz-Verein für Geschichte und Alterthümer, te Wernigerode.

Verein für Geschichte des Bodensee's und seiner Umgebung, te Friedrichshafen.

Smithsonian Institution, te Washington.

Real Academia de la Historia, te Madrid.

De Universiteit te Lund.

Université royale de Norvége, te Christiania.

TEN GESCHENKE ONTVANGEN BOEKWERKEN.

a. VAN DE SCHRIJVERS.

Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye Dz., *Het belang van de studie der Godsdiensten voor de kennis van het Christendom.* Inaugurale Oratie. Groningen, 1878. 8°.

L. Galesloot, *Mémoires secrets d'Adrien Foppens sur le Gouvernement et les affaires des Pays-Bas.* Brux., 1877. 8°.

L. Galesloot, *Particularités sur la vie de Juste Lipse* (Extrait). Brux., 1877. 8°.

H. Q. Janssen, *De Gemeente te Assweiler en het Synodaal Fonds voor haar gesticht* (Overdruk).

Mr. A. J. Enschedé, *Geschiedenis der Walsche Kerk en der fransche Dames-Societeit te Haarlem.* Haarlem, 1878. 8°.

Mr. P. van den Brandeler, *Suppletoire inventaris van het Archief der gemeente Dordrecht.* Dordrecht, 1878. 8°.

J. B. Rietstap, *Heraldieke Bibliotheek.* Nieuwe reeks. I. 2, 3, 4. 's Hage, 1878—1879. 8°.

J. B. Rietstap, *De logementen der stemhebbende Steden te 's Gravenhage* (Overdruk).

Ch. Rahlenbeck, *Gui de Brès.* Brux., 1878. 8° (Extrait).

Dr. E. F. Kruyf, *De miskenning van het historisch karakter des Christendoms.* Inaugurale Oratie. Utrecht, 1878. 8°.

Een oud hoekje der Veluwe door een plattelands burgemeester. Barneveld, 1878. 8°.

A. J. Nijland, *Historieplaten* (Overdruk uit *de Gids*).

C. W. Bruinvis, *Stedelijk Museum te Alkmaar.* Verslag 1877. Alkmaar, 1878. 8°.

Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, *Verslag aangaande het Oud-Provinciaal Archief in Gelderland, gedurende het jaar* 1877.

M. F. A. G. Campbell, *Verslag over den staat der Koninkl. Bibliotheek gedurende het jaar* 1877. 's Hage, 1878. 8°.

K. F. Stallaert, *De Koninklijke Commissie belast met de uitgave der Oude Wetten en Ordonnantien.* Gent, 1878. 8°.

P. A. Leupe, *Aard-olie van Atjeh in de* XVII *eeuw* (Overdr.).

" *De Kamer Amsterdam der O.-I. Comp. verzoekt Cavé (koffie) over te zenden* (Overdruk).

P. A. Leupe, *Rapport over een onderzoek naar den toestand der Batavische Groote Rivier na de aardbeving van den* 5. *Januarij* 1699 (Overdruk).

Jhr. Mr. D. van Akerlaken, *Mr. Hendrik van Stralen, aanteekeningen uit zijne nagelaten geschriften.* 's Hage, 1878. 8°.

H. H. van Cappelle, *Het hedendaagsch Rusland* (Overdr. uit *de Gids*).

C. J. Gonnet, *Vier parochien in de Middeleeuwen.* III. Zoeterwoude (Overdruk).

J. C. van der Muelen, *De Nederlandsche Adel. Naamlijst van de afstammelingen der Edelen in Nederland.* 's Gravenh., 1879. 8°.

Dr. W. G. Brill, *Over den oorsprong der stof van de Floris en Blancefloer* (Overdruk).

Dr. W. G. Brill, *Voorlezingen over de geschiedenis der Nederlanden.* III. 1. Leiden, 1879. 8°.

Dr. Th. Borret, *De christen-slavin in dienst bij heidensche meesters, gedurende de eerste drie eeuwen* (Overdruk uit de *Verslagen en mededeelingen der K. Academie*). Amsterdam, 1879. 8°.

Dr. J. Hartog, *Uit het leven van een Tijdschrift* (Algemeene Letteroefeningen 1791—1811) (Overdr. uit *de Gids*).

b. VAN OF DOOR DEPARTEMENTEN VAN ALGEMEEN BESTUUR, GENOOTSCHAPPEN, MAATSCHAPPIJEN ENZ

Van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

Publications de la Société historique et archeologique dans le Duché de Limbourg, XIV. XV. 1817. Ruremonde, 1878. 8°.

E. G. Lagemans, *Recueil des Traités et Conventions conclus par le Royaume des Pays-Bas.* VII. La Haye, 1878. 8°.

Mededeelingen van de Rijks-adviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst. I. 2. 's Gravenhage, 1878. fol.

D. van der Kellen Jr., *Le Moyen-âge et la renaissance dans les Pays-Bas.* Livr. 9, 10. La Haye, 1878. 4°.

Van Burgemeester en Wethouders van Utrecht:

Mr. S. Muller Fz., *Catalogus van het Museum van Oudheden te Utrecht.* Utrecht, 1878. 8°.

Mr. S. Muller Fz., *Catalogus van den topographischen Atlas der stad Utrecht.* Utrecht, 1878. 8°.

Mr. S. Muller Fz., *Catalogus van den historischen Atlas van Utrecht.* Utrecht, 1878. 8°.

Verslag van den toestand der Gemeente Utrecht over 1877. Utrecht, 1878. 8°. Id. over 1878. Utrecht, 1879. 8°.

Van de Commissie voor het stedelijk Archief te Utrecht:

Verslag over het voorgevallene in de Gemeente-verzamelingen te Utrecht in 1878.

Van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunde:

Afbeeldingen van de bestaande gebouwen. 20e aflev. Amsterdam, 1878. fol.

Van het Kon. Oudheidk. Genootschap te Amsterd.:

Catalogus der Bibliotheek. Amsterdam, 1878. 8°.

Jaarverslag 1878. Amsterdam, 1878. 8°.

Van de Commissie:

Twintigste jaarlijksch Verslag. Openbare Bibliotheek en Leeskabinet te Rotterdam. Rotterdam, 1879. 8°.

Van de Commissie:

Verslag over het Museum van Oudheden in Drenthe over 1877. Assen, 1878. 8°.

Van het Bestuur van het Groote en Voorster Gasthuis te Deventer:

Mr. J. J. van Doorninck, *Catalogus der Archieven van het Groote (vroeger Heilige-Geesten-) en Voorster Gasthuis te Deventer* (1267—1815). 1e stuk, vel 1—17. Zwolle, 1878. 8°.

Van Gedeputeerde Staten van Zeeland:

Inventaris van het Oud-Archief der Provincie Zeeland. II. 3. Middelburg, 1878.

Van de Maatschappij Felix Meritis:

Verslag van de Feestviering bij gelegenheid van het Honderdjarig bestaan der Maatschappij op 1 *November* 1877.

Van de Redactie:

Literarischer Handweiser zunächst für das kath. Deutschland. N°. 224—236. Munster, 1878.9. 8°.

Van Mejonkvrouw Bogaers:

Mr. A. Bogaers, *Woordenboek op de dichtwerken van Mr. W. Bilderdijk.* Niet in den handel. Haarlem, 1878. 8°.

Van den Heer Mr. L. V. Ledeboer Bz.:

Catalogue raisonné de la Bibliothèque de M. Lambertus Vincentius Ledeboer Bz. à Rotterdam. Rotterdam, 1878. 8°.

Van den Heer J. Th. Gerlings:

Gecostumeerde optocht gehouden door de leden van het Delftsche Studenten-corps op 9 *Juli* 1878. Plaatwerk. Delft, 1878. 8°.

J. Th. Gerlings, *Willem VI te Utrecht in November* 1415, *gevolgd door een historisch overzicht van den gecostumeerden optocht te houden door het Delftsche Studenten-corps in Juli* 1878. Delft, 1878. 8°.

Programma van den gecostumeerden optocht te houden op 9 *Juli* 1878 *door het Delftsche Studenten-corps.* Delft, 1878. 8°.

Van den Heer Mr. G. W. Vreede:

Gedachten over de Dea Nehalennia van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen, voorgesteld door Mr. L. P. van de Spiegel. Middelburg, 1878. 8°.

Van den Heer J. Anspach:

Het geslacht Vijgh (Overdruk uit de *Heraldieke Biblioth.* Nieuwe Reeks I. 3).

Van den Vertaler (Dr. G. A. Hulsebos):

Grafschriften der Catacomben van Rome, door J. Spencer Northcote, vertaald en voorzien met eene inleiding over de geschiedenis en toestand der Catacomben door Dr. G. A. Hulsebos. Utrecht, 1879. 8°.

RUILING VAN GENOOTSCHAPPELIJKE WERKEN.

a. Nederland en N. Indië. *b.* België. *c.* Duitschland. *d.* Noorwegen. *e.* Zwitserland. *f.* Spanje.

a. Nederland en N. Indië.

Van de Kon. Akad. van Wetenschapp., te Amsterd.:

Jaarboek voor 1878. Amsterdam, 1878. 8°.

Verslagen en Mededeelingen, Afd. Natuurk., II. Reeks. XII. 3. XIII. 2, 3. Amsterdam, 1878. 8°.

Idyllia aliaque poemata. Amsterdam, 1878. 8°.

Verhandelingen, XVIII. Amsterdam, 1879. 8°.

Van de Maatsch. van Nederl. Letterk., te Leiden:

Handelingen en Mededeelingen, 1878. Leiden, 1878. 8°.

Levensberichten der afgestorven Medeleden; bijlage tot de Handelingen, 1878. Leiden, 1878. 8°.

Van het Provinc. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschen:

Verslag van het verhandelde in de Algemeene Vergadering van 26 *Juni* 1877. Utrecht, 1877. 8°.

Aanteekeningen van het verhandelde in de Sectievergaderingen ter gelegenheid van de Algemeene Vergadering 1877. Utr., 1877. 8°.

Verslag van het verhandelde in de Algem. Vergadering van 25 *Juni* 1878. Utrecht, 1878. 8°.

Aanteekeningen Sectievergaderingen, 1878. Utrecht, 1878. 8°.

Dr. J. B. Dornbusch, *Abhandlung über das „flandrische Steingut" des* 16 *und* 17 *Jahrhunderts.* Utrecht, 1878. 8°.

Van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen:

Zelandia illustrata, II. 1, 4. Middelburg, 1876/78. 8°.

Archief. Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, IV. 2. Middelburg, 1879. 8°.

Van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde:

Vijftigste verslag 1877/78. Leeuwarden, 1878. 8°.

Mr. W. B. S. Boeles, *Frieslands Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker*, I. Leeuwarden, 1878. 8°.

Van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen:

Tijdschrift, XXIV. 6. XXV. 1. Batavia/'s Hage. 1878. 8°.

Notulen van de Algemeene en Bestuurs-vergaderingen, XV. (1877) 2, 3, 4. XVI. 1, 2. Batavia, 1878. 8°.

Het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen gedurende de eerste eeuw van zijn bestaan 1778—1878. Gedenkboek 1e deel. Batavia, 1879. folio.

De gedenkpenning bij die gelegenheid geslagen in brons.

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Notulen van de algemeene Vergadering van 4 *Juni* 1878.
„ „ „ „ „ „ 24 *Jan.* 1879.
„ „ „ „ „ „ 18 *Febr.* 1879.

Van het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Neerl. Indië:

Bijdragen, 4e Reeks, II. 1, 2, 3. 's Hage, 1878. 8°.

H. C. Humme, *Abiâsâ, een Javaansch tooneelstuk.* 's Gravenhage, 1878. 8°.

Dr. W. Palmer van den Broek, *Javaansche vertellingen.* 's Gravenhage, 1878. 8°.

Van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, te Zwolle:

Mr. R. E. Hattink, *Register op het Oud-Archief van Ootmarsum*, I. Zwolle, 1878. 8°.

Verzameling van stukken betrekkelijk het klooster Albergen. Zwolle, 1878. 8°.

Van de Société historique et archéologique dans le Duché de Limbourg, te Maastricht:

Publications, XIV. XV. Ruremonde, 1878. 8°.

b. België.

Van de Academie des Sciences de Belgique, te Brussel:

Edmond Poullet, *Correspondance du Cardinal de Granvelle.* Bruxelles, 1878. 4°.

S. Bormans, *Chronique de Jean des Preis, dit d'Outremeuse.* IV. Brux., 1877. 4°.

Gachard, *La bibliotheque nationale à Paris, notices et extraits des manuscrits qui concernent l'histoire de Belgique.* II. Brux., 1877. 4°.

Gachard, *Collection des Voyages des Souverains des Pays-Bas.* I. Brux., 1876. 4°.

A. Wauters, *Table chronologique des Chartes et Diplômes imprimés.* V. Brux., 1877. 4°.

Bulletins, 2e Serie, XLI—XLV. Bruxelles, 1876—78. 8°.

Annuaire, 1877—1878. Brux., 1877/78. 8°.

Compte rendu des Séances de la Commission royale d'histoire, 4e Série, III. 3. IV. 1—5. Brux., 1876/78. 8°.

Biographie nationale, V. 2. VI. 1. Brux., 1876/77. 8°.

Van de Commissions royales d'Art et d'Archéologie, te Brussel:

Bulletin, XVII. 1—12. Bruxelles, 1878. 8°.

Van de Société archéologique de Namur, te Namen:

Annales, XIV. 2, 3. Namur, 1878. 8°.

Van de Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen:

Bulletin, I. (2e Série des Annales). 4, 5, 6, 8—12. Anvers, 1869—1877. 8°.

Van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waes, te St. Nicolaas:

Annalen, VII. 2, 3. St. Nicolaas, 1878/79. 8°.

Van de Redactie:

Messager des Sciences historiques, 1878, 1, 2, 3, 4. Gand, 1878. 8°.

Van de Société scientifique et littéraire du Limbourg, Te Tongeren:

Bulletin, XIV. Tongres, 1878. 8°.

c. DUITSCHLAND.

Van de kön. bayer. Akademie der Wissenschaften, te München:

Abhandlungen, XIV, 1, 2. München, 1878. 4°.

Sitzungsberichte der philos. hist. Classe, 1878, 1—4. II. 1, 2. München, 1878. 8°.

Almanach für das Jahr. 1878. München, 1878. 8°.

Abhandlungen der hist. Classe, XIV. 2. München, 1878. 8°.

Van de K. K. geograph. Gesellschaft, te Weenen:

Mittheilungen, 1877, 1878. Wien, 1877/78 8°.

Van den Harz-Verein für Geschichte und Altherthümer, te Wernigerode:

Zeitschrift, X. 1—3. XI. Wernigerode, 1878. 8°.

Ed. Jacobs, *Urkundenbuch des Klosters Ilsenburg*, II. Halle, 1877. 8°.

Dr. Gustav Schmidt, *Urkundenbuch der Stadt Halberstadt*, I. Halle, 1878. 8°.

Van den hist. Verein für Steiermark, te Grätz:

Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen. Grätz, 1878. 8°.

Mittheilungen, XXVI. Grätz, 1878. 8°.

Van het germanische Museum, te Neurenberg:

Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 1878. Neurnberg, 1878. 4°.

Van den Künstler-Verein, te Bremen:

Bremisches Jahrbuch, X. Bremen, 1878. 8°.

Van de oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz:

Neues lausitzisches Magazin, LIV. 1, 2. Görlitz, 1878. 8°.

Van den Verein für Geschichte des Bodensee's und seiner Umgebung, te Friedrichshafen:

Schriften, VIII. Lindau, 1877. 8°.

Van den Hist. Verein der Oberpfalz und Regensburg, te Regensburg:

Verhandlungen, XXXII. Stadamhoff, 1878. 8°.

Van den Hist. Verein für Nieder-Sachsen, te Hannover:

Zeitschrift, 1878. Hannover, 1878. 8°.
40er *Nachricht.*

Van den Verein für Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn:

Heft, 61, 62, 63. Bonn, 1877/78. 8°.

Van den Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg:

Mittheilungen, I, 2, 7—12. Hamburg, 1878. 8°.

Van de Redactie:

Alt-preussische Monatschrift, XV. 3—8. XVI. 1, 2. Königsberg in Pr., 1878/79. 8°.

Van den Hist. Verein für Schwaben und Neuburg, te Augsburg:

Zeitschrift, II. III. IV. V. Augsburg, 1875/78. 8°.

d. NOORWEGEN.

Van de Universiteit te Lund:

Acta Universitatis Lundensis, XI. XII. XIII. Lund, 1874-1877. 4°.

Accessions-Katalog, 1876/77. Lund, 1877/78. 8°.

Van de Kon. Universiteit van Noorwegen, te Christiania:

Heilagra Manna Sögur, Udgivne af Dr. C. R. Unger, I. II. Christiania, 1877. 8°.

e. ZWITSERLAND.

Van de Société d'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne:

Documents relatifs à l'Histoire du Vallais, par l'abbé J. Gremaud, III. Lausanne, 1878. 8°.

f. SPANJE.

Van de Real Academia de la Historia, te Madrid:

Boletin, I. 2, 3. Madrid, 1878/79. 8°.

REKENING VAN 'T HISTORISCH GENOOTSCHAP.

1878.

ONTVANGST.

Saldo der rekening 1877	*f* 44.52
Contributiën	- 2450.—
Verkochte Werken van 't Genootschap . . .	- 441.52
Rente van 't reserve-kapitaal en van belegd kasgeld	- 167.16
	f 3103.20

UITGAAF.

Kosten der Werken van 't Genootschap . .	*f* 2158.50
Bibliotheek en Leesgezelschap , ...	- 289.01*
Besoldiging van den amanuensis en van den bode, drukwerk, porto's enz.	- 361.46
Kosten van 't locaal voor de vergaderingen en voor de Bibliotheek	- 101.—
Saldo op nieuwe rekening over te brengen .	- 193.22*
	f 3103.20

DE REKENINGEN

VAN DE KERKMEESTERS DER BUURKERK

TE UTRECHT

in de 15e eeuw.

DOOR

Ridder Mr. F. A. L. VAN RAPPARD. [1]

1420/21.

GOD WOUTS.

dit is dat opboeren, dat jan vos
van der kerken weghen van buerkerc
opgheboert heeft ingaende tonser
vrouwen misse purificatio int jaer
doe men screef dusent iiii hondert
ende twintich, duerde tot onser vrouwen
dach voerscreuen doe men screef du-
sent vier hondert ende een twintich. [2])

1) Deze rekeningen zijn geexcerpeerd, behalve de tweede, die om een overzicht van den financieelen toestand der kerk te geven *geheel* is afgedrukt. De rekening van 1420/21 is later ontdekt en in excerpt vooraan geplaatst.

2) Op het schutblad staat:

Van cappoen ende hoenre.

Item op den hoec van hertstege 1 hoen daer voer 3 wit.
Item van matherout op maersenveen iiii hoenre daer voer 12 wit.
Item van coeman hermans op de hoec van der smetsteghe 2 capoen.
Item van otte scaden in lambroec 4 capp̄. daer voor 24 wit.

Item ten eersten, dat obboeren dat die kerk voerscr. heeft aen renten om kerchof ende die gaerdert men op den paesauont 22½ wit.

Item van den wtganghen after die kerc 23½ wit.

Item jan ghysbert soen ende jacob brouwers erfnamen in de backersteghe uter hof daer sy te samen of gheuen 15 groet stat paey macen 17 w.

Item van meyster goeder de armborstiere.

Item van meyster goedert de copperslagher.

Item van koelentier.

Item jacob siis uter hof aen St. Jacobsuelt aen den noerthoec van den ommeloep.

Item die kerc van st. jacob van tween hofsteden te samen, daer hoer kerchof mede ghemeret is, 12 groet macen 27 w. ende 1 d.

Item henric kogman wt eenre hof in den weerde aen de westerside, de jan vrenke voor tiis der kerken ghegheuen heeft, 10 groet 11 wit ende 1 brabens ende 2 hoenre.

Item heinrix erfnamen van cleue wt eenre hof an de graft bider louwersteghe 1 g. 11 w.

Item symen die parkementer wt eenre hof bi den beghiin-houe, daer die vrouwe uten enghe op te woenen plach 22½ wit.

Item jan van lent wten huse in de mersegast opte hoec van de clenen steghe.

Item michiel de scoemaker wter huse in de oude halle.

Item claes brieghen ende lambert aelbertsoen wten huse tusschen den raethuse ende der ouder halle.

Item gherrit bouden soen onder die scoemaker halle.

Item henric van lochorst in de donkerstraet.

Item dirc pawe wt eenre hof aen de vismerct naest der hof, daer hij selue op wont ter plaetwert.

Item jans wiif van der burg uter pelsercamer, de jan valmer te wesen plach tenden der visbrug.

Item ansom zalm in de zaedelstraet.

Item jan van der meer aen buerkerchof.

Item merten meynaert ende jan vten leen in die gaerde.

Item andris de wit wt eenre hofstede in de liindmerct naest der nyuer waterap (watertrap?).

Item wouter grawert wt een hof tenden die liindmerct neffen die gaerdbrug ende wt eenre cluse daer tenden bi der gaerdbrugghe.

Item jan key vter husinge tot koeckenberch onder den gaerde.

Item jan koeck dirc hullen soen in de brantstege.

Item meyster goedeuaert van den gheer in tuyestraet wt eenre hus in de brantsteghe.

Item maes zwster van den zande in de sprincwiic, daer weernaer de olyslagher op te woenen plach.

Item jan de coeninc in de botterstraet, daer die bottemaet te wesen plach.

Item daem cloettinc bi den roedentoern.

Item lambertus van den weyer in de oudelle.

Item willem pots wt eenre hof in de oudelle, die joncfrou aliit pots der kerc gaf.

Item ghysbertus calp wt siin huse in de oudel, daer hi in woent iii vranrix croenen, die gherrit van wermonde ende aue siin wiif der kerken ghegheuen hebben.

Item jan van hoy.

Item amelis herboertsoen.

Item claes van loenen.

Item pelgrim de wael 2 ₶ stat paey. dat betalen voer hem die ghesellen van buerkerc.

Item die her roeters outaer besinget 1 ₶.

Item wt aelbert losen hws biden roeden toern 2 hoenre.

Item der ryemsnidergilde 2 g.

Item der oude wantsnidergilde.

Item der zadelaergilde 1 g.

dit ziin der kerken renten buten utrecht.

Item heyn kael in wuluenrebroeck bij weden.

Item jan cloetinc daems tot coette.

dit is obboeren van alrehande dinc tot den sacrament hws.

Item gheboert van een persoen, die totte sacraments hws gaf 15 holl. scilde.

dit is obboeren dat totter timmeringhe ghegheuen is.

Item gheboert van her ghysbert smit een quertier van 1 nobel ende vas weel te licht, goet 1 g. 8 w.

Item herberens wiif van linscoten gaf ter timmeringhe voer herberens zuel 2 g. 22½ w.

dit is obboeren van brude kercganc.

Item van gheriit hanen docter, die goedert vrancken soen heeft 27 w. ende 3 d.

Item jacobs wiif van amerongen 28 w.

dit is obboeren van testament.

Item van aliit zweders die beghiin 1 gul.

Item gheboert van heinric van lit 8 w.

Item van jonfer lutghert bistals 5 gul.

Item van willams wiif van der luct die lepelmaker 1 gul.

Item van gheriit viif van hensbeken 2 g.

Item in de liinmerct van een vronien (vrougen?), die plach mit peter pot te woenen 1 gul. gaf her willam.

Item jan van bloemendaell gheboert van mergrieten weghen van cleue 4 g. 28 w.

dit is ghenomen van dinc dat voer onser vrouwen ghanghen heeft ..... nihil.

dit is wt den nap ghenomen enz.

dit is opboeren van den grauen topenen enz.

dit is opboeren van laken dat op goede luden gheleghen heeft.

Item in den eersten lubbert van den voscuul van 4 ellen graeus laken, de elle 19 w. macen 2 g. 16 w.

Item van de jonfer van katuic. 11¼ ellen wits elc el 19 w. ende 18 w. aen ghelde macen 7 g. 26½ w.

Item van goedscalc van wiinsen 16 ellen zwerts elc el voer 28 wit macen 14 g. 28 w.

dit is obboeren van weit enz.
dit opboeren van was.

Item hadde herman boemert onse kersmaker des vriiedaghes na piinsteren 23 ℔ was.

Item noch des manendaghes na St. Bertelmeus dach 24½ was.

Item gheboert van beertte boumans van 17 ℔ was, die tot alle ghetiden een jaer lanc op hoghe althaer gebernt vorden van elc was 8½ wit macen 4 g. 24½ w.

dit is dat wtgheuen in den seluen jaer, als een gulden gerekent voer 30 *wit.*

van zande enz.
van kalke enz.
van bacsteen.

Item hadde vloetten de steenbacker van 1½ dusent steens van voeren ende van theikengelde van elc dusent 64 wit macen 3 g. 6 w.

van metselen.

Item in den eersten ghegheuen gherrit van muden van den auedocht te vermaken, de after koer staet, van kalx van zande van boesteen ende van loen te samen 11 w.

Item hadde gheriit noeteboem mit een knecht van den spredicstoel hogher te metselen 12 w.

ghegheuen van herden steen of van ghehouen steen.

Item hadde koenraet van misen van dit hiilighe sacramentshuus van herden steen van houwen ende van zetten zonder moertter ende bacsteen te samen 75 holl. scilde stuc 2 g. 10 wit macen 175 gul.

Item hadde sander van heemsteden van dat sacramentshws te stofferen 27 aernems gul. stuc 59 w. macen 53 g. 3 w.

van hout.

Item hadde willem van der eem van een winster te maken van waghenscot, daer dat hilighe sacrament in staet, van hout ende van maken te samen 4 g. 18 w.

Item hadde jan van loenen van den orghelen ende van den balghen van hout ende van maken 23 w.

Item hadde jan van loenen van die drie dueren houts, die aen die coerdoer siin, en van 1½ waghenscot, dat aen die doeren ende aen die trap van den predicstoel is, 1½ g.

Item hadde jan van beesse die beeldsnider van den beelden ende van den loueren, die ghebroecken waren aen der bane, daer die 3 peesters op zitten, 6 brasspenninc 25 w.

Item hadde jan de milde van dat ghesneden werc, dat bouen dat hiilighe sacrament staet, van hout ende van sniden ende van zetten te samen 6 hollans scilde stuc 70 wit macen 14 gul.

Item hadde dirc, der heeren timmerman van den doem, van ½ knarout, dat bouen dat hilighe sacraments huus is ghemaect, van hout ende van timmeren 1 g. 8 w.

Item hadde goedeuaert van der helle van den lanteren, die bouen op dit werc staen, van hut (hout) ende van maken 12 wit.

van tymmeren ende yserwerc.

Item hadde willam koernync onse smit van onser trali te maken, die voor dat hilighe sacrament staet ende weghet c ℔ elc pont 7½ wit, ende te dringhelde 15 wit macen 25 g. 15 w.

Item hadde jan van hoemen van derzeluer tralij buten ende binnen te vergulden ende van stofferen te samen 15 g.

Item hadde willam koernk van der trali die duers voer koer staet ende weghet ny 67 ℔ de pont 11 doet macen 42 gul. ende 24 wit.

Item hadde noch willam koernkx van 66 ℔ ysers aen krammen, die aen sakraments huus ghebeesdich siin, van elc pont 9 doet macen 4 gul. ende 28½ w.

Item hadde noch willam koernkx van ij hondert sponnenghel ende 1 verrendeel van elc hondert 3 wit, — van 1 nien henghel ende 1 nien hoep aen den emmer daer men dat wiwater mede draghet daer of 5 wit, — van 1 yseren

voet onder de banc van den oflaet mit 2 oghen 7 wit, — van 1 puntsloetel tot 1 bloc 3 wit, — van 2 hansel ende den woet ende 3 crammen in den predicstoel daer of 12 w., macen te samen 1 g. 6 w. 3 d.

Item hadde henric van zantten van 150 lasneghel elc hondert 6 wit, — ende van 63 middelneghel elc hondert 12 wit, die vas aen die orghelen ghebeesdich, macen 16 w. 3 d.

Item haelde luesien van der scies van 2 roeden, die voer sacraments hws ghebeesdich siin, woeghen 34 ℔ elc pont 6½ d. macen 1 g. 25 w. 1 d.

dit ziin die lijfrenten die de kerc jaerlix sculdich is.

Item her gherriit rogmoscaet 7 oude scilde op ziins zelfs liif voor elken scilt betaelt 3 g. 9 w.

Item her gherriit rogmoscaet 4 oude scilde op mergrieten stypen liue voer elken scilt betaelt 3 g. 9 w.

dit gheeft die kerc jaerlix tot ewigh moerin (memorie?).

Item tot oude wouters jaerghetide van coelenberch 28 st. statt paey.

Item tot jonghe wouters jaerghetide van coelen(berch) 24 st. s. p.

Item tot joncfrowe beatris wiif van coelenberch vas 24 st. s. p. macen te samen 2 g. 4 w. 3 d.

Item die sinte aghaten outaer besinghet in St. Jacobs kerc 4 ℔ s. p. macen 2 g. 8 w.

Item her willam van wede tot ziin vickarien 4 ℔.

Item den cureyten ende die ghemeen ghezellen tot buerkerc van rente die zi van outs te heffen plaghen 29 ℔ s. p. ende 7 st., ende van gheertruden wegen van bunscoeten 10 st. Item wt den lande bi wedenrebrug 4 ℔. Item 3 ℔ van willam hughen soens weghen. Item 8 st. daer voer zinghen zi misse van sinte ewout, die macen te samen aen stat paey 37 ℔ 5 st. macen 21 g. 3 w. 1 d.

Item van willam hughensoens testament ghegheuen den ermen lude om goede 3 g. 6 w.

Item den heren van sinte marien wt der hofstede in de liinmerct op de watersteghe, die peter van amerongben jans soen voerttiis der kerken gegheuen heft, 12 st. daer voer betaelt 12 wit.

Item die ghezellen van sinte marien van gheriits testament van den ween 3 ℔ macen 1 g. 21 w.

Item tot sinte katrinen totter pitancie van gheriits testement van den wien 2 ℔.

Item den jacopinen van steuens testement van groenenwoude 3 ℔ 10 st. mac. 1 g. 29½ wit.

Item den jacopinen van joncfrowen fien testement van haeften 8 wit.

Item den jacopinen van joncfrowe elborch witten testement 1 ℔ macen 17 w.

Item den jacopinen tot horen ostien . 4 w.

Item den jacopinen van gherriits testement van wermer 1½ vranrix croen als van ghiisbert calp coemt gaf nv voer elke kroen 87 w. macen 4 g. 10½ w.

Item den minrebroeders tot hoeren ostien 24 wit.

Item den minrebroeders van steuens testement van groenenwoude 2 ℔.

Item den minrebroeder van joncfrowe elborch witten testement van desen jaer 3 g. 19½ w.

Item die heren van den dwtschen hws van joncfrowe elborch testement 2 ℔.

Item die her roeters outaer bezinghet van joncfrowe elborch witten 1 ℔.

Item den paep inde kerc tot scacwiic van joncfrowe fien testement van haeften 30 st. licht pay macen 12 wit.

Item die joncfrowen ten dael van joncfrowe fien testement van haeften 8 wit.

Item die joncfrowen te witte-vrowen van joncfrowe fien testament van haeften 8 wit.

Item die calander broeders 1 ℔ ende 2 hoenre macen 17 wit.

Item van jan vos testement den zusteren tot sinte maria egiptyca 11 loet zuluers.

Item den pot in sinte bertelmeus gasthws 2 loet zulwers ende 1½ verrendeel zwluers.

Item den pot in sinte berberen gasthws 2 loet zuluers ende 1½ verrendeel zwluers.

Item den ghezellen van buerkerck 3 loet zwluers, — die keremeister die dit wt reyken van jans vos weghen 1 vierendeel van een loet zwluers, — macen te samen 19 loet, voer elc loet 25½ wit, macen 16 g. 4½ wit.

Item die keremeysters voer horen wiin, die hem goede luden bezet hebben 5 g. 18 w.

Item den ermèn luden gheghē tot jonfrowen fien wouters dochter van coelen, die wouters van voerscoten dirc korthoesensoens wif vas 2 ℔.

Item peter mouwer van timans mouwerkiins testement, dat hi om scoen gheeft 3 g. 24 w. (deze post is doorgeschrapt, zie lager.)

Item van jacops testement van clarenborch den ermen luden, die beddeuast ziin in de passiweke 6 ℔.

Item heinric vos.

Item die jonfer van zulen ghegheuen van timan mouwerkiins testement, dat men om scoen gheeft 3 g. 24 w.

dit is van alrehande loen.

Item hadde jannes visscher van paeschen dat hi op de orghelen spoelde 3 g.

Item hadde jan de doetgreuer van paeschen voer ziin loen van de orghelen te blasen 1 g.

Item hadde jannes de vleeminc onse orghelist van dat hi opt orghelen spelde van victory 3 g.

Item hadde jan de doetgreuer van victory van ziin loen van den orghelen te blasen 1 g.

Item hadde jannes ruem van den 3 nyen balghen aen den orghelen te maken mit gheueghen wiinde ende van dat were binnen al te vermaken mit nyen pipen ende te

veracoerderen te samen 9 aernnems gul. ende te verdrinken 4 tunen macen 18 g. 12½ w.

Item hadde losie claes docter van der kerken orlement te duaen (wasschen) van al jaer als jacoba anniete te samen 6 g.

Item hadde noch losie claes docter van der kerken kleder te neie daer zi ghescoert siin 15 wit.

Item goessen de gheyster de snyder van den gordinen, die voer dat heylige sacrament hangen, van zide ende van maken tsamen 3 g.

dit is van alrehande dinc.

Item ghegeven om 1 ℔ onghelkersen 3 wit.

Item kost die maeltiit, doe wi die heren van buerkerc ten eten hadden 9 g. 13 w.

Item ghegeven om appelen totter mondaet 17 w.

Item ghegeven om noeten totter mondaet 8 w.

Item om 54 scottelen, daer men dii mondaet in leide elc scottel 10½ hollans macen 1 gul. en 5½ wit.

Item hadde claes gherrit soen van 54 groeter broede die stuc 4 ℔ woeghen en van 64 kleinre broede die de 8 een groet broet weghen mact te samen 59 groeter broede elc broet 10 doet macen 4 g. 27 w.

Item ghegeven om tve glasen lampen 5½ wit.

Item hadden prous mit ziin ghezellen in de crwsdaghen de wanen te draghen 9 w.

Item hadde claes gherriit soen van 54 groetter broede weghen stuc 4 ℔ ende 64 klein broede die groete broede stuc 10 doet ende die klein broede stuc 1 doet macen 5 g.

Item hadde jacop de coster van 2 pont wierroec elc pont 28 wit macen 1 g.

Item hadde dire euersoen van 1 emmer daer men krwswater in set 6 wit.

Item hadden prauss mit ziin ghezellen de cruussen ende wanen te draghen, die men voer die sterft ende voer dat oerloghe droegh, te samen 9 wit.

Item hadde dirc de moey 9 kannen oliis, die men in de lampen ghebernt heeft, elc kan 23 w. macen 6 g. 18.

Item hadde aert van houdaen voer 1 take wiins, die hem van zine ouderen boerde 4 tunen macen 13½ wit.

Item hadde jan voorloep wiif in de minrebroederstraet van alrehande broede, daer men dat hilighe sacrement of maect 3 g. 2½ w.

Item hadde de scoelmeister van des biscopfeeste op alrekinderdach 20 w.

Item ghegeven van meister hughe braem testement, dat men den ermen om gode gheeft, om wollen laken 44 g. 18 w.

Item noch ghegeven van den zeluen testement om linnen laken 27 g. 12 w.

Item hadde jan van hees van den banken, daer die drie preesters op te sitten pleghen, van den loueren ende van den beelden weder te maken, datter aen gebroken was, 6 braspenninc macen 28 wit.

Item hadde gherriit knoep van scoen, die van der kercken weghen ghegheuen ziin 59 g. 27 w.

Item hadde jacop die coster van 1 nye vaen van vollenlaken linnenlaken ende van maken te samen 34 wit.

Item hadde jacob die coster van 1 voeder rise, daer men te kermis die kerc mede behenc 40 wit.

Item hadde peter terninc van 31 ellen ende 3 vierendeel roet saey, daer de gordinen of ghemacct siin voer dat hilighe sacrament, elc el voer 21 wit macen 22 g. 6 w. 3 d.

Item hadde mechtelt korstansen van 40 ellen fracien ende 17 boerden, daer die ringhen aen die gordinen mede ghemaet siin, van franien ende linten te samen 3 g.

Item hadde aernt gherrit soen van den latoennen geelkoper ringhen, die aen die gordenen siin 1 g. 28 w.

Item hadde jan van nymeghen van een liinde, daer men de gordiin mede op ende toe trecket 6 w.

dit is die wiin daer mede ghemoenict is.

Item hadde steuen soen van 62 take wiins, daer men

die hoechtide mede moennicde ende die mondaet mede gaf van elker take 9½ wit macen 18 g. 6 d.

Item op ons heren hemelvaert dach om 1 vlesse wiins 6 w.

Item op den pinterdach om 5 take wiins elc take 12 wit macen 2 g.

Item op des hilighen sacraments dach om 1 vlessche wiins 6 wit.

Item op onser vrouwen dach wisitacio om 3 muynghelen wiins ende 1 piint de taec van 14 wit cost 12 wit.

Item op onser vrouwen dach assomcio om 4 take wiins elke 12 wit maken 1 g. en 18 wit.

Item op onser vrouwen dach natiuitas om een take wiins 13½ wit.

Item op alre groet hileghen om 3 take wiins elc take 4 tunen macen 40½ wit.

Item op onser vrouwen dach concepcio om 5 take wiins 13½ wit.

Item op den korsdach 16½ take wiins ende 3 biinten elc take 3½ tiinen 6 g. 19 w.

Item op onser vrouwen dach ter licmis 2 vlesschen wiins elc vlessche 8 wit macen 16 wit.

heeft die kerc ghecoft teghen gheriit knoep ende aue siin wiif die mans scoen die in sliit ghaen om 10 *wit, ende die op stilleghanghen gaen om* 9 *wit, die vrouwenscoen om* 6 *wit* 1 *doet, der kinderscoen om* 5 *wit* 1 *doetien.*

Item gheboert van gherriit knoef 8 mans teiken 14 vrouwen teiken ende 4 kinder teiken.

Item noch 14 mans teiken 43 vrouwen teiken 18 kinder teiken.

Item noch 24 mans teiken 47 vrouwen teiken 23 kinder teiken.

Item noch 34 vrouwen teiken, die niesien mit eenre [illegible]

Item gherriit knoep ghegheuen op die scoen ter goeder rekeninghe des diinsdaghes voer st. tomas dach 18 gulden.

Item noch auen gheheuen op st. pouwels auont 21 gul.

Item noch auen ghegeuen op den goeden vastelauont gouden croenen ende 9 voer 9 gulden.

Item op st. gheerden dach 2 biscop gulden.

Item noch 3 hollans scilde ende 1 riinschen voer 2 gul. ende 8 wit.

1435/1436.

Dit is rekening ende bewysing *henric haserts* ende *jacob meerlyns zoen*, kerckmeysters van Buerkerck, alzoe sy daer van bevelinge gehadt hebben vander kercken Renthen ende goede opte bueren, ende weder van der Tymeringe ende anders wtgegeuen ende in der kerken oirbair geleyt als hier nae bescreuen staen, ingaende op onser vrouwen dach te lichtmysse int jaer ons heren dusent vier hondert xxxv durende tot onser vrouwen daghe te lichtmysse in den jaer van xxxvi aen payment als den gulden gerekent voor xxx wit.[1])

In den eersten van den zekeren renthen binnen utrecht opgebuert.

Item van den wtgangen after dat choer ende van yewans veinster te samen 3 gulden 6 wit.

Item zeger van der scuer opter hofstede daer hy op woent in de backersteghe 16 grote maect 1 gul. 8½ wit.

Item jan de brouwer ende dirck euerts zoen in de backerstege vter husinghe 15 grote maect 1 gul. 6 wit.

Item willam jans zoen ende jan pouwels zoen vter hofstede in de backerstege te zamen 4 st. maect 7½ wit.

---

1) Deze rekening is in haar geheel medegedeeld. Zie de noot in het begin.

Item jan bruniucs zoen vter hofstede in de backerstege 1 ₶ maect 1 gul. 6 wit.

Item jan die bolle die coeperslager wt eenre hofstede in de coestraet 3 ₶ maect 3 gul. 17 wit.

Item ontfangen van daem ghysberts zoen wt eenre hofstede in de coestraet 2 ₶ 8 st. maect 2 gul. 26½ wit.

Item jan jacobs zoen in de coestraet 2 ₶ 8 st. maect 2 gul. 26½ wit.

Itom claes zys aen sinte jacobs velt 29 st. 8 d. maect 1 gul. 22½ wit.

Item jan ouer die vecht wt tween husen opte camp 3 ₶ 4 st. ende noch daer toe 50 grote stad paey beloept te samen 7 gul. 25 wit.

Item meeus vinck 5 st. maect 9 wit.

Item bartout geryts zoen vter stouen ende mit vyf cameren 4½ ₶ maect 5 gul. 12 wit.

Soma van den eersten blade 31 gul. 23 wit 2 d.

Item die kerckmeysters van sinte jacob 32 st. maect 1 gul. 26½ wit 1 br.

Item cogman in de weerde 10 grote sjaers maect 24 wit.

Item goertrwt van cleue 48 st. maect 2 gul. 26½ wit.

Item huge bertelmeus zoen 2 ₶ maect 2 gul. 12 wit

Item dirck spronck vter hofstede in de berchstraet 17 grote maect 1 gul. 11 wit.

Item vter husinge jacob korskens zoen bide hartstege 33 groet maect 2 gul. 24 wit.

Item syman perkament maker byt beghynhoff 20 grote maect 1 gul. 18 wit.

Item jan van lent 1 ₶ goets gelts in de mersegast 6 oude boddragers voert ₶ maect 2 gul.

Item claes van gruenenberch 12½ grote maect 1 gul.

Item michiels wijff in de marssegasse vten huse onder die halle die helfte van 55 st. maect 1 gul. 19½ wit.

Item alyt spykers ende henric jacops zoen die scoen-

maker opten hoeck van den raethuse 26 st. goets gelts voer elke 20 st. 6 boddragers maect 2 gul. 18 wit.

Item onder die halle gheeft jan boudynszoen 14 st. maect 25 wit 1 d.

Item henric van lochorst 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit.

Item peter calle 1 ℔ 6 d. maect 1 gul. 6 wit.

Item gheryt van der bruggen vter pelsercamer 20 grote maect 1 gul. 18 wit.

Item willam claeszoen vten huse onder die zoutmarct 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit.

Item tyman dedel wt jan bouts hws achter dat choer 7 ℔ 10 st. maect 9 gul.

Item ansem salm 20 grote maect 1 gul. 18 wit.

Item jacob jans zuster van der meer wt een hws aen buerkerchof 40 grote maect 3 gul. 6 wit.

Item dirck van der beeck ende coman jacob vt een hws onder die gaerde 10 ℔ maect 12 gul.

Item noch hubert van scoenhouwen vter husinge in sprancwyck 45 st. maect 2 gul. 21 wit.

Sōma van den anderden blade 55 gul. 17 wit 3 d. 16 s.

Item jan knyf wt eenre hofstede in de lyndmerct 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item jan grawert wouters zoen tendens die lyndmerct 2 ℔ 5 st. ende noch wt een cluys 10 grote maect 3 gul. 15 wit.

Item wt den kelre te groenenwoude 31¼ gelres gulden hiir en is nyet of gebuert ende blyft ongerekent.

Item michiel luperts wyf was vter cluse onder die brantwere 10 grote maect 24 wit.

Item peter terninck wt koekenberch 8 ℔ maect 9 gul. 18 wit.

Item lambert elyaes zoen wt den brantstege 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit.

Item willam spyaerts wyf vten huse in sprincwyck 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item godevaert die coninck wt een huys in de botter-straet 57 grote maect 4 gul. 17 wit.

Item willem van der weerde wt syn hws opte smeet-stege 6 ℔ maect 7 gul. 6 wit.

Item daem cluetnick den eygendom daer hy in woent 3 ℔ maect 3 gul. 17 wit.

Item beernt die wilde wt een huys in de oudelle 4 grote maect 9 wit 3 d.

Item die glasemaker by die volrebrug wt een huys in de oudelle 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item jan van hoy van willam hugen zoens testament 20 ℔ 10 st. maect 24 gul. 18 wit.

Item pelgrim die wael 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item myn joncfrou zoudenbalchs van wouter van wluens testamente 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit.

Item her peter van turnout in den doem besinghet her roetarts outaer 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit.

Item myn joncfrou van clarenborch 10 ℔ maect 12 gul.

Item vranck goverts zoen wt een hofstede in de water-stege 25 grote maect 2 gul.

Item die hodemaker op rodenburgher stege 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit.

Som̄a van den derden blade 82 g. 17 wit 3 d.

Item henric de wit die louwer wt een huys by den duytschenhws 15 st. maect 27 wit.

Item geboort van jan knijf als van afterstalligen pacht alzoe die brief verleyt was van henric hazert ende willam van weelden jaren 5 jaer 2 ℔ siaers elc ℔ 3½ wit maect 10 gul. 15 wit.

Som̄a van deser side 11 gul. 12 wit.

Som̄a van den binnen renthen voers. 1[c] 81 gul. 11 wit 1 br.

dit syn der voers. kerken renthen buten vtrecht.

Item jan geryts zoen bruyct in wyersche broeck 6 mergen ende een hont lants om 9½ beyers gul. maect 38 gul.

Item steuen cael ende dirc syn brueder in wluerbroeck 10 morgen lants om 10 oude scilde voer elken scilt 8 gul. 12 wit maect 84 gul.

Item lysbeth jacob ghysberts zoen in jutfaes bruyct 10 morgen lants om 10 oude scilde voer elken scilt 8 gul. 12 wit maect 84 gul.

Item wouter ghysberts zoen in jutfaes bruyct 2 morgen om 1½ rynschen gulden elken gulden gerekent voer 28⅓ cromstert maect 8 gul. 16¼ wit.

Item spronck janszoen in jutfaes bruyct 4 morgen om 5 wilhs. scilde maect 29 gul.

Item jan hernick op maersenveen wt eenre haluer viertel veens om enen ouden scilt, 2 burgoen scilt voer den ouden scilt gerekent maect 8 gul. 12 wit.

Item symon herman boys zoen in louwenrecht van eenre viertel velts ende veens int westbroeck om 4 oude scilde voer elken scilt 8 gul. 12 wit maect 33 gul. ende 18 wit.

Sōma van deser syden 2c 85 gul. 16 wit 2 d.

Item die sertrosen van henric voss van lande tot jutfaes 1 ℔ maect 1 gul. 2 wit.

Item ghysbert scay otten zoen in ouerlangbrac bruyct 6 morgen om 3 clesy scilde elken scilt voer 8 gul. 17 wit maect 25 gul. 6 wit.

Item daem cluetinck 3½ morgen te coten om 3 clesy scilde elken scilt voer 8 gul. 12 wit maect 25 gul. 6 wit.

Item peter jan hymans zoen 4½ morgen lant op lege Rauen om 4½ clesy scilde maect 36 gul. 28 wit.

Item hubert mercelys zoen te houten opte weteringe 1½ morgen om een ouden scilt maect 8 gul. 12 wit.

Item willem de ledige tot loenen 8 morgen lants by loenen om 5 gouden beyers gulden maect 20 gulden.

Item claes dircs zoen opt oestveen om een acker lants 6 loet zuluers elc loet 11 cromst. maect 13 gul. 6 wit.

Item dirc henrics zoen opte veengracht van enen haluen viertel veens ende lants 4 clesy scilde maect 23 g. 18 wit.

Item euert van strymaet 6 mergen tot weden om 3 wilhs. scilde voer elken scilt 29 cromst. maect 17 gul. 12 wit.

Soma van desen blade 1c 87 gulden.

Soma van den renthen buthen vtrecht voers. 4c 67 guld. 16 wit 2 d.

Dit is opbueren van Testament
van den persoenen nae bescreuen.

In den eersten van hubert van bosinchem 1 gul. 6 wit.

Item dirc van wllesel een peterman maect 5 gul.

Item otte berkelsoen 2 gul. 28 wit.

Item fye van broekel 2 gul. 17½ wit.

Item henric van cleue 4 gul.

Item orbaren die dreyers wyf 15 wit.

Item jan henrics zoen ende willam zyn wyf 2 gul. 24 wit.

Item govert eerst zoen van roeyens wyf 1 gul. 12 wit.

Item symon papen 2 gul. 24 wit.

Item meehtelt van boechout 2 gul.

Item joncfrou alyt van der eem 3 gul.

Item herman van steenrē van posen 5 ℔ 6 cromstert voer elc ℔ maect 6 gul.

Item joncfrou lysbeth ghysbert die gruters wijf een guylics gulden voer 27 cromstert ende een postulaets gulden voer 23 cromst. maect taamen 10 gul.

Item joncfrou wonne vten leen 1 ard. gul. maect 3 gul.

Item griet backe 1 gul.

Item mechtelt wissen 1 gul.

Item jan cockert 1 gul.

Item gheryt die reesen wyf 3 gul.

Item euert die sceerre 1 gul. 6 wit.

Item moder tely 3 gul.

Item myn joncfrou van polle 1 gul. 15 wit.

Item bate helmichs 4 gul. 6 wit.

Item jan goeyen soen 4 gul. 6 wit.

Item alyt egberts die lepelmakers wyf 3 gul.

Item jan van renoy 2 gul. 12 wit.
Item jans wyf van hamelenberch 9 gul.
Soma opgebuert van testament voirs. 81 gul. 22½ wit.

Opbueren van den grauen te openen ende op te doen van den alingen jaer.

Item henric jacobszoen die cordewannyer syn moeder, want sy leyt in der kerken graft 3 gul. 6 wit.
Item jacob zoudenbalch 18 wit.
Item orberen die dreyers wyf 18 wit.
Item aernt grawers kynt 9 wit.
Item huge grawert 6 gul. 6 wit.
Item jacop peters zoens kynt 9 wit.
Item dirc ghysberts zoen 18 wit.
Item aernt henrics zoens kynt 16 wit.
Item geryt foken kynt 9 wit.
Item aernt die vresenmeecht 24 wit.
Item aelbert willams zoen kynt 9 wit.
Item katheryn poenreman van testament ende openinge te samen 7 gul. 6 wit.
Item jans kynt van valkendael 9 wit.
Item vrederic cromen kynt 9 wit.
Item jacop pots kynt 9 wit.
Item jan rwschen kynt 9 wit.
Item reyners kynt van oestrum op een baer 18 wit.
Item ghysbert die gruters opt koer 5 ℔ maect 6 gul.
Item wernaer braem 18 wit.
Item myn joncfrou van pol in der kerken graft 2 gul.
Item alyt egberts wyf die lepelmaker 18 wit.
Item jan luben zoens kynt die riemsnyder 9 wit.
Item joncfrou henric hombouts 18 wit.
Suma opgebuert van den grauen te openen van den alingen jaer voers. tsamen gerekent 12 gul. 25 wit.

Opbueren van alrehande dingen hier nae bescreuen.

In den eersten opgebuert van den weyte, daer hem de

luden mede hebben laten wegen voer onser vrouwen ende anders, waer teamen gerekent van den heelen jare 75 gul. 29 wit.

Opbueren van den cassen.

Item van onser vrouwen casse 18 wit.

Item van sinte ewouts casse 22½ wit.

Item van sinte anthonys casse 1 gul. 6 wit.

Item van sinte hubrechts casse 24 wit.

Item van sinte cornelys casse 1 gul.

Item van des heylichs sacrements casse van meersen 18 wit.

Item noch van sinte ewouts casse 24 wit.

Item noch van onser liever vrouwen casse 24 wit.

Item van sinte martyns casse 24 wit.

Soma van den cassen 7 gul. 10 wit 2 d.

Soma van deser syde teamen 83 gul. 9 wit 2 d.

Opbueren van den laken dat oplen doden luden gelegen heeft.

Item van huge grawert 5 ellen swerts ¼ virendel min die elle voer 13 cromstert maect 12 gul. 20 wit.

Item noch 5 ellen wus del 6 cromstert maect 6 gul.

Item herman van steenre 6 ellen ende een virendel swerts, die ellen 12½ cromstert maect 15 gul. 18 wit 3 d.

Item noch 5½ ellen endê ½ virendel wus del 6 cromstert maect 6 gul. 27 wit.

Item henric van cleue 5 gul.

Item ghysbert die gruters wyf 5 ellen swerts dellen 13 cromstert maect 13 gul.

Item noch 5 ellen wus dellen 6 cromstert maect 6 gul.

Item van wernaer braem 4 ellen swerts dellen 10 cromst. maect 8 gul.

Item noch 4 ellen wus elc elle 5 cromst. ende een oirt maect 4 gul. 6 wit.

Somma van den laken gerekent te samen 67 gul. 11 wit 3 d.

Opgebuert van den alingen jaer dat in den nap gecomen is taamen gerekent maect 5c 99 gul. 17 wit.

Opgebuert van den alingen jaer, dat wt den bloke genomen is te samen 1c 7 gul. 8 wit.

Opgebuert van keersgelde totten zieken van den alingen jaer te samen 5 gul. 25 wit.

Opbueren dat voer onser liever vrouwen gecomen is.

Item van een eerste mysse 1 gul.

Item van claes van wyel aen de weyde van een scaep 3 gul. 24 wit.

Item van een candelaer 8 gul.

Item van vystigen 3 gul.

Item van een rynck 25 wit.

Item van een ranss 3 gul.

Item van een stuck gouts 1 gul. 12 wit.

Item van twee sloet 6 gul.

Item van vlass 3 gul. 29 wit.

Item van loet 2 gul.

Item van zijde 1½ gul.

Item gebuert van ghysbert die coster van wass 4 gul.

Soma van deser syde 18 gul. 26 wit.

Soma opgebuert van alrehande dinc voers. tsamen ende van den weyte 9c 6 gul. 26 wit 1 d.

opgebuert van hwshuer.

Item van her dirc henrics zoen 4 arnoldus gul. 14½ croms. voer den gulden maect 11 gul. 18 wit.

Item noch van denseluen van sinte victoer 4 arnoldus gul. maect 12 gul.

Item jan die wael van de camer siaers 9 gul.

Item henric van scalcwyck van paschen 4 gul.

Item jan rutghers zoen van een camer voer 3 arnoldus gul. van paschen 4 gul. ende van sinte victoer 4½ gul. maect te samen 8½ gul.

Soma opgebuert van hwshuer 45 gul. 3 wit.

Opbueren van den persoenen nae bescreuen die totter tymmeringhe dagelix ende wekelix hoer aelmyssen ende goetduncken gegeuen hebben.

Item mergriet van malborch een fredericus gul. maect 3 gul. 24 wit.

Item willams wyf van ghent een ar. gul. maect 2 gul. 27 wit.

Item henrics wyf van naehusen 24 wit.

Item alyt spykers een halue johannes scilt maect 2 gul. 21 wit.

Item jan van jutfaes een fredericus gul. maect 4 gul.

Item myn joncfrou speyers 6 gul.

Item henric jans zoen een rijnsche gul. maect 5 gul. 12 wit.

Item jan ballemaker enen engelschen nobel voor 15 gul. ende een beyersgulden voer 3 gul. 27 wit maect tsamen 18 gul. 27 wit.

Item henric voss 5 gul. 24 wit.

Item jan knyf 40 gul.

Item mattheus ghysberts zoen een burgoen scilt maect 4 gul.

Item lysbeth hallen 4 gul.

Item lambert mathys zoen 2 gul. 11½ wit.

Item jan michiels zoen 3 gul.

Item hannekyn jan waelkorts dochter 2 gul. 21½ wit.

Item ermbrechts wyf ouer ryn een ar. gul. maect 3 gul.

Iten jan pouwels zoen een wilhs. scilt voer 28 cromst. maect 6 gul. 18 wit.

Item willem van wynssen een peterman maect 5 gul. 6 wit.

Item alyt splinters een ar. gul. maect 3 gul.

Item dirc rwsch 2 gul. 21 wit.

Item willem van walborch 3 gul.

Item nelle van wouwe een burgoens scilt maect 4 g. 6 wit.

Item jan van scerpenborch 3 gul.
Item jan sloeyer 3 gul.
Item jan van hoemen 4 gul. 6 wit.
Item peter jans zoen den stilgancmaker 2 gul.
Item ontfangen van den leesmeyster van een persoens wegen 3 arnoldus gulden maect 9 gul.

Soma van desen blade 1c 54 gul. 11 wit.

Item jan wygendyck 3 gul.
Item jan knoep 3 gul. 25 wit.
Item zwanelt gothelps 3 gul.
Item jan die wyncoeper 1 gul.
Item heinric huberts zoen 3 gul.
Item geryt van zulen joncfrou belyen zoen 10 gul. 3 wit.
Item heinric voscuyl 21 wit.
Item symons wyf van teylingen 3 gul.
Item van den personen ongenoemt 15 gul. 9 wit.
Item vercoft een boeck by den heren, dat der kerken nyet en diende voer 50 arnoldus gulden, 14½ cromstert voer elxen gulden gerekent maect 1c 45 gul.

opgebuert dat gegeuen is totten heyligen cruce.

In den eersten van heinric voss 4 gul. 24 wit.
Item van aernt beynops wyf 1 gul.
Item van persoenen die ongenoemt waren tsamen, ende van drie sulueren ryngen 50 gul.

Soma van desen blade 2c 43 gul. 22 wit.

Soma van den persoenen van den boeck ende van den heyligen crws tesamen 3c 98 gul. 3 wit.

Noch opgebuert van den omganc van der coster weke der saterdages nae mydvasten.

In den eersten willam tyelmans zoen gosen van brienen 2 gul. 8½ wit.
Item hubert buddinc jan peters zoen ende dirc claes zoen 18 wit.
Item aernt van scalcwyck jan baers 24 wit.

Soma van der eerster weke 4 gul. 2 d.

opten palmauont.

Item henric geryts zoen, florens otten soen 48 wit.

Item aernt van cleue, frederic van amersfoerde 38 wit 3 d.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 15 wit.

Soma van der ander weke 4 gul. 6 wit 3 d.

opten paeschauont.

Item henric buddinc, jan peters zoen, dirc claes zoen 15 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 40 wit.

Item henric geryts zoen, florens otten zoen 3 gul. 16 wit.

Soma van der derde weke 5 gul. 11 wit.

des saterdages nae paeschen.

Item aernt van cleve, vrederic van amersfoerde 1 gul. 15 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 40 wit.

Item willam van blyenborch, bertout phl. 6 wit.

Soma van de iiii^{de} weke 3 gul. 1 witte.

des saterdages opten meyeauont.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerde 1 gul. 24½ wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 25 wit 3 d.

Item dirc goeyen zoen, jan van weyen 35 wit 3 d.

Soma van de v^{e} weke 3 gul. 26 wit.

des saterdages nae des heyligen crwsdach in meye.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 34 wit.

Soma van der 6^{e} weke 1 gul. 4 wit.

des saterdages nae sunte seruaes dach.

Item aernt van cleue, frederic van amersfoerde 1 gul. 26½ wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 25 wit.

Soma van der 7^{e} weke 2 gul. 21½ wit.

Soma van desen blade 24 gul. 10 wit 3 d.

des saterdages nae cantate.

Item heinric buddinc, dirc claes zoen 2 gul. 9 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 19½ wit.

Soma van der 8e weke 3 gul. 28½ wit.

des saterdages nae ons heren hemelvaersdach.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 32½ wit.

Soma van der 9de weke 1 gul. 2½ wit.

opten pynster auont.

Item heinric buddinc, dirc claes zoen 1 gul. 9 wit.

Item aernt van cleve, vrederic van amersfoerdt 3 gul. 3 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 18 wit.

Item herman pyeck, claes van galencop, jan ghysberts zoen 2 gul. 4 wit 1 d.

Soma van der 10de weke 8 gul. 4 wit 1 d.

des saterdages nae pynsteren.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 20½ wit.

Soma van den 11de weke 20 wit 2 d.

des saterdages nae des heyligen sacraments dach.

Item heinric buddinck, jan peters zoen 28½ wit.

Item vrederic van amersfoerdt, aernt van cleve 1 gul. 29 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 13½ wit.

Soma van den 12de weke 4 gul. 11 wit.

op onser lieuer vrouwen auondt visitatie.

Item heinric buddinc, jan peters zoen 1 gul. 18 wit.

Item aernt elgher, jan baers 1 gul. 15 wit.

Item jan van wesel, willam koerkyn 27½ wit.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerdt 1 gul. 22 wit 1 d.

Item wouter van vyanen, zybrant palle 2 gul.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 26 wit.

Soma van der 13de weke 9 gul. 18 wit 2 d.

Des saterdages nae sinte martyns scuddenkorf.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerdt 2 gul. 1 d.

Item aernt elger, jan baers 1 gul. 11 wit.

Soma van desen blade 31 gul. 6 wit 3 d.

Item jan van wesel, willam koerkyn 2 gul. 2 wit 3 d.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 2 gul. 25½ wit.

Item wouter van vyanen, baudekyn 2 gul. 12 wit 1 d.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 16 wit 3 d.

Soma van der 14[de] weke 6 gul. 7½ wit.

Item henric buddinck, jan peters zoen 40 wit.

Item aernt elger, jan baers 1 gul. 2½ wit.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerd 1 gul. 28 wit.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 1 gul. 12 wit 1 d.

Item wouter van vyanen, tyman voss 2 gul. 6 wit.

Item jan wesel, willam koernkyn 1 gul. 1 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 10½ wit.

Somma van der 15[de] weke 10 gul. 10 wit 1 d.

Des saterdages nae sinte marien magdalenen dach.

Item aernt elger, jan baers 2 gul.

Item jan van wesel, willam koernkyn 1 gul. 27½ wit.

Item wouter van vyanen, tyman de voss 1 gul. 29 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 16½ wit.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 2 gul. 17 wit 1 d.

Soma van der 16[de] weke 8 gul. 29 wit 3 d.

Des saterdages nae sinte jacobsdach.

Item aernt elger, jan baers 1 gul. 15 wit.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerd 2 gul. 11½ wit.

Item heinric buddinck, jan peters zoen 1 gul. 10 wit.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 2 gul. 2 d.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 7 wit.

Item dirc goeyen zoen, jan van weyen 4 gul. 16 wit.

Item jan van wesell, willam koernkyn 1 gul. 1 wit.

Soma van der 17[de] weke 14 gul. 1 wit.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 2 gul. 27½ wit.

Soma van desen blade 44 gul. 5 wit 1 d.

Item jan van wesell, willam koernkyn 1 gul. 14½ wit.

Item aernt elger, jan baers 1 gul. 10 wit.

Item rutger roelofs zoen, frederic van amersfoerd 1 gul. 10 wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 20 wit.

Item wouter van vyanen, tyman die voss 2 gul. 19 wit.

Soma van de 18de weke 10 gul. 11 wit.

Des saterdages nae sinte louwerensdach.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerd 2 gul. 16 wit 1 d.

Item wouter van vyanen, baudekyn 2 gul. 9 wit.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 1 gul. 28½ wit.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 1 gul. 9 wit.

Soma van der 19de weke 6 gul. 25 wit 1 d.

Des saterdages nae onser lieuer vrouwen dach assumpcio.

Item heinric buddinck, jan peters zoen 1 gul. 18½ wit.

Item aernt elgher, jan baers 2 gul. 18 wit.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerd 1 gul. 28 wit.

Item willam koernkyn, jan van wesell 2 gul. 17 wit.

Item wouter van vyanen, baudekyn 2 gul. 4½ wit.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 1 gul. 10 wit 3 d.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 28½ wit.

Soma van der 20ste weke 8 gul. 5 wit 1 d.

Des saterdages nae sinte bertelmeeus dach.

Item wouter van vyanen, tyman de voss 2 gul. 1 wit.

Item willam tyelmans zoen, gosen otten zoen 3 gul. 6 d.

Item aernt van scalcwyck, jan baers 28 wit.

Item aernt van cleve, frederic van amersfoerd 2 gul.
Soma van der 21ste weke 8 gul. 1½ wit.

Des saterdages nae sinte jans dach decollacio.

Item wouter van vyanen, tyman die voss 1 gul. 29 wit.
Item jan baers, aernt elger 2 gul. 19 wit.
Soma van desen blade 41 gul. 3 wit 2 d.
Item aernt van cleue, frederic van amersfoerd 2 gul.
Item aernt van scalewijck, jan baers 18½ wit.
Item willem tyelmans zoen, gosen otten zoen 1 gul. 16 wit 1 d.
Item jan wesell, willam koernkyn, 2 gul. 9 wit.
Soma van der 22ste weke 11 gul. 1 witten 3 d.

Des saterdages nae onser vrouwen dach natiuitas.

Item wouter van vyanen, tyman die voss 1 gul. 17 wit.
Item dirc goeyen zoen 2 gul. 14 wit.
Soma van der 23ste weke 4 gul. 11 wit.

Soma van den weeckgelde voers. van deser syde 10 gul. 24 wit 3 d.

Soma opgebuert totter tymmeringe van den omgangers ende goede luden voerscreuen 1c 51 gulden 21 wit.

Soma van allen opbueren voers. 22c 70 gul. 9 wit 2 d.

Dit is wtgeuen tegens dat opbueren in den seluen jaer van 35 voerscreuen.

In den eersten wtgegeuen van testament, dat die kerke jaerlix wtreyct ende sculdich is te betalen den personen nae bescreuen.

Item gegeuen heren frederick torriaon van de calander broeders 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit ende 12 wit voer twee hoenre, maect te samen 1 gul. 18 wit.

Item her jan van baloys vter husinghe in de oudelle 6 loet suluers, elc loet 10 cromst. maect 14 gul.

Item ghysbert die coster van der heren wegen van buerkerke, dat men hem jaerlix sculdich is van memorie, te samen 53 gul. 26 wit.

Item heren willam knoep van sinte martyns bede 3 beyers gul., voer elken gul. gerekent 20 cromst., maect 12 gul.

Item dirc van houdaen 12 cromst. voer een take wyns, maect 2 gul. 12 wit.

Item geg. meyster michiel, van der gesellen wegen van sinte marien, van geryts testament van den veen 3 ℔ maect 3 gul. 18 wit.

Item geg. den heren van sinte marien van mynen jaer ende henric hasarts jaer 24 st., maect 1 gul. 13 wit 1 d.

Item geg. her peter oem van sinte aechten outaer tsinte jacob 4 ℔ elc ℔ 6 cromst. maect 4 gul. 24 wit.

Item geg. den heren van den duytschen huze 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item geg. den heren van sinte katherinen van geryts testament van den veen 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item vrederic van voern vter husinge in de oudelle 1½ loet suluers, dat loet 10 cromst. maect 3 gul.

Item myn joncfrou van haeften ten dael 18 wit.

Item her huge van sinte loeyen outaer 4 ℔ maect 4 gul. 24 wit.

Soma van den eersten blade 1c 6 gul. 27 wit 1 d.

Item geg. mijn joncfrou soudenbalch 3 ℔ 16 st., maect 4 gul. 16 wit 3 d.

Item jan die voss van syn testament 16 loet suluers, een virendel myn 37½ wit voer elc loet, maect tsamen 19 gul. 20½ wit.

Item die mynrebroeders tot horen hostien 24 wit.

Item noch den seluen mynrebroeders van steuens testament van gruenenwoude 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item noch den mynrebroeders van joncfrou elburch witten testament 11 gul.

Item denseluen mynrebroeders van joncfrou fyen testament van haeften 2 ℔ maect 2 gul. 12 wit.

Item den jacopinen tot horen hostien 24 wit.

Item den seluen jacopinen van steuens testament van gruenenwoude 3 ℔ 10 st. elc ℔ 6 cromst., maect 4 gul. 6 wit.

Item denseluen jacopinen van joncfrou fyen testament van haeften 10 st. maect 18 wit.

Item denseluen van joncfrou elborchs witten testament 1 ℔ maect 1 gul. 6 wit.

Item geg. den paep ende die kerck van scalewyck van 14 jaer, want sij wouden hebben stadt ℔ ende wy ouerdragen syn, dat sy nyet meer hebben zellen dan 10 st. stadt pay voer elc ℔, ende sy nyet gebuert en hadden maect te samen 10 ℔ 10 st., voer elc ℔ 6 cromst., maect 12 gul. 18 wit.

Item geg. om wollen laken 1^{c} 2 gul. 15 wit.

Item geg. om lynnen laken 36 gul. 14 wit.

Item geg. om scoen 90 gul. 19 wit.

Som̃a van desen blade 2^{c} 89 gul. 25 wit 1 d.

Som̃a wtgeg. van testament voers. 3^{c} 96 gul. 22 wit 2 d.

Wtgegeuen van lyfrenthen, die de kerk den personen naebescreuen jaerlix sculdich is.

Item geg. gouwe storms van een jaer renthen 11 beyers gul. 20 cromst. voer elken gul. maect 44 gul.

Item geg. mergriet scypers van een jaer renthen 4 vrancryesche scilde, voer elken scilt 39 cromst. gerekent, maect 31 gul. 6 wit.

Item geg. geertrwt mylden van een half jaer van sinte jacob 2 wilhs. scilde, voer elken scilt gerekent 28 cromst. maect 11 gul. 6 wit.

Item noch geg. gheertrwt mylden voers. van een half jaer van sinte agnieten 2 wilhs. scilde, voer elken scilt 29 cromstert maect 11 gul. 18 wit.

Item geg. geese van wesell van een half jaer van sinte jacob 3½ wilhs. scilt, voer olken scilt 28 cromst. maect 19 gul. 18 wit.

Item noch geg. gheese van wesell voers. van een half jaer van sinte agnieten 3½ wilhs. scilt, voer elken scilt 29 cromst. maect 20 gul. 9 wit.

Soma wtgegeuen van den lijfrenten voers. 1c 37 gul. 27 wit.

Wtgegeuen van meysters ende knaeploon van steen te houwen in de loedze van dachuren te metsen ander kerken ende gewrocht ende ghearbeyt hebben elc man syn tyt nae bescreuen ende hebben elc te loen gehadt alsoe sy hier myt namen benoempt syn.

In de weke nae grote vastelauont hebben dese gewrocht.

Item peter huberts zoen 6 daghe elx dage 10 cromst. maect 12 gul.

Item aernt wynants zoen 6 daghe elc dage 1 gul. maect 6 gul.

Item jan die witte 6 dage elx dage 4 cromst. maect 4 gul. 24 wit.

Soma 22 gul. 24 wit.

Des saterdages nae st. geertrwt.

Item peter huberts zoen 4 dage elx dage 10 cromst. maect 7 gul.

Item aernt wynants zoen 4 dage elx dage 6 cromst. maect 4 gul.

Item jan de witte 5 dage elx dage 4 cromst. maect 4 gul.

Soma 16 gul.

Des saterdages nae onser liever vrouwen dach annunciacio.

Item peter huberts zoen 5 dage 10 gul.

Item aernt wynants zoen 5 dage 5 gul.

Item jan die wit 4½ dage 3 gul. 18 wit.

Soma 18 gul. 18 wit.

Des saterdages nae midvasten.

Item peter huberts zoen 6 dage 12 gul.

Item aernt wynantszoen 6 dage 6 gul.

Item jan die wit 6 dage 4 gul. 24 wit.

Soma 22 gul. 24 wit.

Soma van den eersten blade 80 gul. 6 wit.

Opten palmauont.

Item peter huberts zoen 6 dage 12 gul.

Item aernt wynants zoen 5½ dach 5½ gul.

Item jan die wit 6 dage 4 gul. 24 wit.

Soma 22 gul. 9 wit.

Opten paeschauont.

Item peter huberts zoen 4 dage 8 gul.

Item aernt wynants zoen 4½ dach 4½ gul.

Item jan die wit 5 dage 4 gul.

Soma 16½ gul.

Des saterdages nae paschen.

Soma 11 gul. 12 wit.

Des saterdages opten meye auondt.

Soma 21 gul. 9 wit.

Des saterdages nae des heyligen cruys dach invencio.

Item jan die witte 5 dage 4 gul.

Des saterdages nae sinte servaes dach.

Item jan die witte 4 dage 3 gul. 6 wit.

Des saterdages nae cantate.

Item jan die witte 6 dage 4 gul. 19 wit.

Soma van den anderen blade 83 gul. 15 wit.

Des saterdages nae ons heren hemelvaerts dach.

Item jan die witte 3½ dach 2 gul. 24 wit.

Item martyn jans zoen 1½ dach 1½ gul.

Opte pynster auont.

Item jan die wit 6 dage 4 gul. 19 wit.

Des saterdages nae pinsteren.

Item jan die wit 2 dage 1 gul. 18 wit.

Des saterdages nae des heyligen sacraments dach.

Item jan die wit 4½ dach 3 gul. 18 wit.

Op sinte jans auont.

Item jan die wit 4 dage 3 gul. 6 wit.

Op onser liever vrouwen dach.

Item jan die wit 4 dage 3 gul. 6 wit.

Des saterdages nae sinte martyns scuddenkorf.

Item peter huberts zoen 4½ dach 9 gul.
Item jan die brabander 5 dage 5 gul.
Item aernt wynants zoen 5 dage 5 gul.
Item jan die wit 5 dage 4 gul.
Sōma 23 gul. 7 wit.

Des saterdages nae sinte mergrieten dach.

Item jan die wit 6 dage 4 gul. 24 wit.
Sāma van der derden blade 48 gul. 15 wit.
Item jan die brabander 6 dage 6 gul.

Des saterdages nae sinte marien magdalenen dach.

Sōma 9 gulden.

Des saterdages nae sinte piters dach.

Sōma 18 gul. 6 wit.

Des saterdages nae sinte louwerens dach.

Sōma 15 gulden.

Des saterdages nae onser vrouwen dach assumpcio.

Iten jan die wit 5 dage 4 gul.

Des saterdages nae sinte bertelmeus dach.

Item jan die wit 2 dage 1 gul. 18 wit.
Sōma van desen blade 62 gul. 24 wit.

Item willam peter huberts zoens neue hadde van dat hy te somer gehouwen hadde 12 gul.

Item luytgen jans zoen hadde van 6 dage 3 gul. 18 wit.
Sōma van deser syde 18 wit.
Sōma van den houwen voors. 2c 90 gul. 18 wit.

Wtgegeuene van metselen.

Item van 2 persoenen, die calc beslagen 3 dage elx dage 3 cromstert maect 3 gul. 18 wit.

Des saterdages nae die heyligen cruys dach in meye.

Item peter huberts zoen 5 dage, elx dage 10 cromstert, maect 10 gul.

Item aernt wynants zoen 4½ dach, elx dage 5 cromst., maect 4½ gul.

Item twe vpperknechts 5 dage, elx dage 20 wit, maect 6 gul. 20 wit.

Soma van der eerster weeke 24 gul. 24 wit.

Item peter — 8 gul.

Item aernt — 4 gul.

Item wouter jans zoen die vpperknecht 4 dage, elx dage 20 wit, maect 2 gul. 20 wit.

Item maes 4 dage, elx dage 15 wit, maect 2 gul.

Soma van der ander weke 16 gul. 20 wit.

Soma van deser zyde 41 gul. 13 wit.

Des saterdages nae cantate.

Soma van der 3de weke 25 gul.

Des saterdages nae ons heren hemelvaerts dach.

Soma van der 4de weke 13 gul. 22½ wit.

enz. enz.

Soma van metsen 3c 70 gul. 2 wit.

Soma wtgegeuen van dachueren den wercluden, van steen te houden, van metsen, den meysters ende knaeploon mitter vpperknechten van den tijt voirs. 6c gul. 15 wit.

Wtgegeue van calc, steen ende alrehande onraet als hier nae bescreuen staet.

Item om twee cleyn boeken, daer men alrehande ding in vergadert 1 gul 6 wit.

Item 10m steens elc dusent mit voeren 31 cromst. maect 42 gul.

Item 3 ellen doernix laken aen den aluen 2 gul.

Item 80 loep kalx, elc loep 2 cromstert, ende een cromstert, die hadden die dragers te verdrynken, maect 64 gul. ende 6 wit.

Item gegeuen maes, doemen die steygerboem rechte 18 wit.

Item geg. die gesellen te verdrincken 5 wit.

Item om tavellaken totten groten rocken 24 wit.

Item van den rocken te vermaken 2 gul.

Item geg. maes van dat hij gehouwen steen wt die loedze crot 19 wit.

Item voer dat heylige olye 41 wit.

Item geg. van een slot te vermaken 6 wit.

Item om een scepel appelen 2 gul.

Item om 7c noeten 21 wit.

Item 50 mandaet broeyen, elc broet weech 4 ℔, dat stuck 7 wit, ende noch 96 broey, dat stuck 2 d., maect tsamen 13 gul. 20½ wit.

Item 50 scotelen dat stuck 5 d. maect 2 gul. 2½ wit.

Item opten witten donredage 6 vlessche wyns ende een myngelen, die vlesch voer 28 wit maect 6 gul. 2 wit.

Item 9 vlesschen, elc vlesse een gulden maect 9 gul.

Opten paeschauont ende 4 vlesschen, elc vlessche 28 wit maect te samen 12 gul. 22 wit.

Item opten paesdach ende manendages 30 take wijns, elc take 8 cromst. maect 48 gul.

Item die 2 costers van sint martyns bede 2 gul.

Item geg. van den cruussen ende vanen te dragen in de cruusdage 24 wit.

Item om een stander, daer men steen op laet 18 wit.

Item om hout totter werf in de oudelle 6 gul.

Item van greuen ende van die werf te maken 3 gul. 6 wit.

Item geg. maes van een half jaer die organen te blasen 1 gul.

Item geg. den organist 3 gul.

Item om drie scellen, daer men mede gaet voor dat heylige sacrament 4 gul. 12 wit.

Item om 16 loep calx elc loep 24 wit maect 12 gul. 24 wit.

Item 7ᵐ steens elc dusent 24 cromstert en 1 wit maect 33 gul. 25 wit.

Item van elc dusent steens te varen 7½ cromstert maect 10 gul. 15 wit.

Item geg. om twe paer hanschoen, die had peter huberts zoen ende aernt wynants zoen 12 wit.

Item een ryst leyen voer 42 cromst. Noch een korf rynscher leyen voer 7 cromst. Noch 1ᶜ ludics leyen voer 9 cromst. maect tsamen 11 gul. 18 wit.

Item van die leyen te tellen 10 doytgen.

Item van die leyen te kruyen 6 wit.

Item van 2½ᵐ leynagel elc dusent 5½ crōst. maect 2 gul. 22½ wit.

Item 3ᶜ sponnagel elc hondert 5 wit maect 15 wit.

Item 8 ℔ loets elc ℔ 5½ wit maect 1 gul. 14 wit.

Item geg. van 15½ loet suluers te bernen 6 cromst.

Item opten kermis dach om 6 vlessche wyns, elke vlessche 3 cromst. maect 3 gul. 18 wit.

Item van den wagenhuer, die de ryssen haelde, 2 gul. 12 wit

Item om onkost, die men dede om de rysen, 1 gul. 9 wit.

Item 10ᵐ steens 63 gul. 10 wit.

Item 25 loep calx 26 gul. 7½ wit.

Item om twaleff kerren wlnissen wech te voeren, voer elke kerre 6 d. maect 18 wit.

Item ontfaugen van jan zoest 4 cleyn yseren roeyen ende 12 grote roeyen wegen vᶜ 79½ ℔ elc ℔ 5 wit maect 95 gul. 22½ wit.

Item geg. van twee blakeren 18 wit.

Item van een scup 24 wit.

Item van crammen tstuck 3 wit maect 9 wit.

Item van 3 clepelen in de scellen 6 wit.

Item van de grote clepel te vermaken 6 gul.

Item van 5 bande an 2 backen 8 wit.

Item van 2 sloet 23 wit.

Item 6 baken dat stuck 3 wit maect 18 wit.

Item van 2 gauelen 10 wit.

Item van de gesellen in de loedse, voer hoer hameren ende beytelen te verstalen, 3 gul. 17 wit.

Item voer hoer touwe te scerpen 6½ gul.

Item van hout, daer die reep door gaet van de grote clocke 20 wit.

Item van die scoel te bescieten myt plancken daer sy open was 1 gul.

Item 1ᶜ 82 kerren zants, elc karre 5 wit maect 30 gul. 10 wit.

Item geg. maes van een half jaer die organen te blasen van sinte victor 1 gul.

Item den scoelmeyster geg. van een jaer 10 gul.

Item op alre heyligen dach 3 vlesschen malemezeyen elc vlesch 6 cromst. maect 3 gul. 18 wit.

Item 13 fyneel ende 3 vorsten voor 17½ wit.

Item van voeren 12 wit.

Item noch 3½ᶜ tegelen ende 21 voer 2 gul. 21 wit.

Item geg. van die stille te maken in de oudelle, alsoe sy ingevallen was, 3½ dach mit eenen knecht hadden te samen 6 gul. 6 wit.

Item geg. enen decker myt enen knecht van een dach 6 cromstert maect 1 gul. 8 wit.

Item om leggerden ende om teen 4 wit.

Item geg. van 3 alven ende 3 dwalen te wyen 2 gul.

Item geg. van twee souters [1]) ende een wynterstuck ende andere boeke te verbynden 3 gul. 27 wit.

Item geg. om een tonne houtkolen en van dragen 1 gul. 3 wit.

---

1) Souter, het boek der psalmen.

Item van 2 lectrynen 1 gul. 3 wit.

Item geg. om 7^m cleyn broets, daer men die goede luden mede moenichde, elc dusent 22½ wit maect 5 gul. 7 wit.

Item geg. haesken van der kerck om lynnewaet te wasschen 14 gul.

Item geg. om die organen te vermaken 18 wit.

Item geg. den scoelmeyster om 6 paer hanschoen 6 cromst. maect 1 gul. 6 wit.

Item geg. van de glase die staen int heylich crws 23 wit.

Item geg. van den voet van den heyligen crws te snyden 14 cromst. maect 2 gul. 24 wit.

Item geg. van 2 sulueren cruyssen te maken 10 burgundische scilde maect 42 gul.

Item geg. maes van een half jaer blasens van sinte victoer 1 gul.

Item geg. dirck van den bosch dese rekeninge te vergaderen ende te scriuen tsamen 3 gul. 18 wit.

Dits afgecort van den morgengelde.

Item steuen cael 10 morgen, van elken morgen 2 wit totter sluzen maect 20 wit.

Item jacob ghysberts zoen opt nedereynde van jutfaes 10 morgen, van elken morgen 14 wit maect 4 gul. 20 wit.

enz.

Soma van den morgengelde geeort 15 gul. 1 wit.

Soma van desen blade 1^c 7 gul. 20 wit 2 d.

Somma van alle wtgeuen 23^e 25 gul. 19 wit.

Somma meer wtgegeuen dan opgebuert 55 gul. 9 wit 2 d.

Somma van den eersten jaer gerekent meer wtgegeuen dan opgebuert 6^c 55 gul. 13 wit 2 d.

Somma van desen jaer van xxxv en van dat voerjaer van xxxiv te gader meer wtgegeuen dan opgebuert 7^c 10 gul. 23 wit.

1436/1437.

Rekeninghe ende bewysinge van dezelfde kerckmeysters 1436—1437.

Opboeren van testament.

Item dye wart dircs wyff, die in jan die conincs hof woent 8 gul. 12 wit.

Item van ghysbert claes zoen van een mans wegen wt den lande van cleue 5 burgoensche scilde 21 cromstert voer den scilt maect 21 gul.

Item van der kerken tynenwerck 5 gul. 12 wit.

Dat voer onser liever vrouwen gecomen is.

Item van spelden en van letteren 5 gul. 19 wit 2 d.

Item van huven 27 wit.

Dit hebben gegeuen totter tymmeringe die goede lude opten ouden ryn.

Item claes van wael 2 gul. 24 wit.

Item geryt mathys zoen 8 gul.

Item hildegont zuerbiers 3 gul.

Item willam eerst zoen van roden 3 gul.

Item claes eerst zoen 2 guld.

Item gheryt ghysberts zoen van roden 2 gul. 24 wit.

Item goevert van roden 4 gul. 6 wit.

Item vastraet van roden 4 gul. 6 wit.

Item peter stoep 2 gul. 24 wit.

Wtgegeuen van alrehander onraet.

Item geg. maes dat hy die leyen hemelde, bedekken, overdekken, ende van steen te hemelen tsamen 27 wit.

Item geg. om een knaerhout aen zessen gesneden doer 18 cromstert maect 2 gul. 18 wit.

Item geg. om een wyp aen een lamp van hout, ende van maken te samen 1 gul. 6 wit.

Item geg. van wagenscot te behouwen 1 gul.

Item geg. jan rutghers zoen van metselen in der ker-

ken huys in de oudelle van 7 dage, elken dach 7½ cromstert maect 10 gul. 15 wit.

Item geg. van de stille scoen te maken 6 gul.

Item geg. van die sparren doer te snyden 24 wit.

Item geg. den wagenman, die de rysen haelde toeter kermyssen 2 gul. 12 wit.

Item geg. scay den coster tot sinen cost doe hy reet om die ryse 1 gul. 15 wit.

Item geg. van een missael te verbynden 4 gul.

Item geg. den scoelmeyster totten bisscop te help 1 gul.

Item geg. ghysbert die coster voer dat nacht licht voer dat heylige sacrament van een jaer 18 gul.

Item geg. henric ariaen van dat hy decte op die oude kerck van dat tjaer ingevallen was, ende stopte mede op dat cruyswerck 12 arnoldus gul. maect 36 gul.

Item geg. van den alingen jaer om miswyn, ende daer men den goeden luden opten aposteldaghe ende opten sonnendage [1]) tsamen 24 gul. 21½ wit.

Somma meer opgebuert dan wtgegeuen 8ᶜ 48 gul. 22 wit 1 d.

Somma dat ic ten afteren bin, gerekent van dat jaer van 34 ende van den jare van 35 7ᶜ 10 gul. 28 wit. Ofgecort tegen der summa voers. zoe heb ic meer opgebuert van den 3 voers. jaren dan wtgegeuen 1ᶜ 37 gul. 29 wit 1 d.

Item des bewyse ic betaelt mit desen naebescreuen restande dat ic gerekent heb opgebuert ende men noch der kerken sculdich is 1ᶜ 23 gul. 8 wit, soe bliue ic sculdich 14 gul. 21 wit 1 d.

de heb ic dyrc goeye soen ghegheuen.

---

1) Uit deze post is weggelaten: „mede monichde."

1437/1438.

Rekenynge ende bewysinge eerst jans soens ende jacob mertensz. van den bosch. 1437 tot 1438.

Opbueren van testament.

Item een vreemt coepman van buten 4 peters, maect 22 gul. 12 wit, ende dese voers. 4 peters betaelde gysbert claesz. de vyscoper ende jacob mertensz. screefse ouer in restant.

Item jan witvoet 1 ℔ des jaers, ende dat sellen geuen die priesters tot buerkerck wt enen huus in den tollenstege.

Opbueren dat voer onser lieuen vrouwen gecomen is.

Item van harnassche dat quam van den heiligen cruce 12 gul.

Opgebuert van tortisen daer die lude mede gemonicht syn 5 gul. 12 wit.

Wtgeuen.

Item gecoft 3c 91 voet drakenvelts steens, daer die pyleernen off gemaect syn, daer heb ic om geg. 91 rynsche gul. maect 5c 27 gul. 24 wit.

Item gecoft 4 voeder goys steens, elc voeder om 1 peter ende om eenen myns heren gul., maect tsamen 40 gul. 24 wit.

Item so waert verdinct 26 voet drakenvelts steen te houwen an peters hubertsz. ende elke voet coste 6 gul. maect 156 gul.

ende hier of so wart die een pyleerne een deel gemaect.

Item so waert verdinct 2400 roets steens te houwen ende elc 100: 6 cromstert, maect 38 gul. 24 wit.

Wtgeuen van alrehande onraet.

Item so hebben gegeuen onse ouerste in der tijt tfondament van der cappelle, die sy begonnen hadden opt kerkhoff te maken, hier of coste de steen wt te wynnen ende scoen te maken 28 gul. 12 wit.

Item geg. om tobben ende om backen ende om bast 3 gul. 10 wit.

Item geg. van 4 culen te grauen in die kerck daer men tfondament van den pyleernen in leyde 33 gul. 6 wit.

Item wy hebben gehadt van dirc willems soen 17ᵐ steens elc m. 27 cromstert ende een wicken ende 7 cromst. van elc dusent te voeren, maect tsamen 116 gul. 5 wit.

Item gehadt van dirc willems soen 191 carren sands elke karre 5 wit maect 31 gul. 25 wit.

Item gehadt van willem van vlueten 20 dusent steens elc dusent 27 cromst. van elc dusent te voeren maect tsamen 136 gul. 15 wit.

Item gehadt van enen man van dordrecht 163 loep calx elc loep 19 wit maect tsamen 103 gul. 7 wit.

Item gehadt van enen man van scoenhouen 60 loep calx elc loep 19 wit maect tsamen 38 gul.

Item geg. ansem saelm 1 gul. 22 wit van den stauen te veruwen daer men theylige secrament onder draget.

Item een geselle quam wt vlaenderen ende hiet cornelys ende was een steenhouwer ende hij had 5 cromst. sdages ende hy wrocht ons 9 weken, daer in 40½ dach, maect tsamen 40½ gulden.

Item 8 opperknechts 2 weken lanc geg. elken sdages 4 cromst. ende hier waren in 16 werke-dage, maect tsamen 61 gul. 18 wit. Ende dese voers. opperknechts besichde wy, doe wy die muer maecten an die syde daer dat raethuus staet.

Item gehadt van der tyt dat men tfondament van den pyleerne began te metselen ende dat men die pyleernen voert opvoerde 18 weken sōmels 4 opperknechts sommels 3 sōmels 2 sōmels 1 sōmels ende geen des opperknechts al tsamen gerekent van horen loen 140 gul. 22 wit.

Item meyster willem van buelren heeft gehadt van synre pensien 66 gul.

Item geg. lambert elyaesz. van een trappe te maken aen den predicstoel ende voert van anderen werke dat in die kerck diende 12 gul. 18 wit.

Item geg. heyn ariaen die leydecker van leyen ende van nagelen ende die kerck te stoppen coste tsamen 45 gul. 6 wit.

Item geg. jan van soest de smyt van yseren roeden, die in die vensteren gemaect syn, daer die glase in dienen sellen, ende van yserwercke dat in den pyleernen gebesicht is ende van beytels te verstalen ende te verscerpen ende van spiker daer men de steygeringe mede maecte 161 gul.

Item geg. om theylige oly 4 boddragers maect 1 gul. 12 wit.

Item geg. den orgenist van enen jaer 9 gul.

Item geg. maes van blasen van een jaer 3 gul.

Item geg. van den baren te vermaken 2 gul. 4 wit.

Item geg. van enen nywen crodewagen 1 gul. 18 wit.

Item geg. om steygerplanken 9 gul.

Item geg. gysbert dien coster voor dat nacht licht voer dat heilige sacrament van enen jaer 18 gul.

Item geg. gysbert dien coster tot spaens groen ende tot harsen 34 wit.

Item gecoft 14 ℔ wass daer die paeschkerse of gemaect wart elc ℔ 18 wit maect 8 gul. 12 wit.

Item sūma sūmarum meer opghebuert dan wtgheghe-uen 62 gul., ende die heb ic dirc goyen zoen ghedaen van der kercken weghen also als hi self mit synre hant in mijn boec ghescreuen heeft.

1438/1439.

NB. Aan deze rekening ontbreekt het hoofd, terwijl de eerste bladzijden half vergaan zijn; ook is geen jaartal te ontdekken; met potlood staat er op geschreven: 1438 rek. Hendric Hasarts. Het watermerk in het papier is dan ook van dien tijd.

Opboeren van testament.

Item van brueder jan lynman, priester van der prediker oerden alse van wegen des nonnen cloesters van wyck 24 gul.

Opboeren van laken opten lyken.

Item van matheus pot dat tegens den duutschen heren gedeilt wert tot onser kerken derdendeel 2 ellen swerts en 2½ virendeel en 3 ellen zeewes was ende 3½ vierdel daer of quam te samen 8 gul. 22 wit.

Opbueren van alrehande dynck.

Item geboert van dat euert van den ryn ouergeposet wart mitten cletken doe men hem groeff 4 gul. 24 wit.

Item vercoft ende hadde sinte bertelmeus gasthuus 2 stuck godelsceyder steens, 12 gul.

Item vercoft ende hadde sinte barbaren gasthuus 2 stuck godelsceyders steens 12 gul.

Item vercoft loef hasert, dirc hasert ende henric hasert 10 groet tsiaers, die de kerck hadde vten huse ten zudenberch by consent des raets van der stadt den penning voer 42 penningen, dat hem die kerckmeysters hebben gegheuen voer die scepen tutrecht, daer loef dirc ende henric voers. enen stadtbrief of hebben, daer ic of geboert hebben ende voert geleyt hebbe in der kerken oirbair 29 gul. 12 wit.

Item ontfaen van dirck van scadyck van dat der kercke toegeseit wart van een brueke, die gesciede aen wouter peter grawers knaep tsamen 11 gul. 6 wit.

Item ontfaen van der soenen tusschen heinrice van den ryn ende jan amelonck alsoe als sy wat sceels tegens malkander hadden 2 gul. 27 wit.

Item ontfangen van weyndelmoet euert paluaets wyff alsoe als dat mit haer verdedinct is van den kelc die euert hoir man van der kerken gemaect soude hebben ende mit hem en wech voerde voer hoer deel, want euert doot was doe wy dit dedingden, want sy ons ontgaen woude mit horen hilixbrieff die hielt dat sy wt soude gaen sonder scout 19 gul.

Item ontfangen van een graeu ruggekyn van een eenkoernken 7 wit 2 d.

Item van een joncfrou opt beghynhof van een verheffinge van hoir graff 14 wit.

Item wart onse vrouwe gegeuen van een weder ende een lam, quam van den weder 2 gul. ende van den lam 1 gul. ende van des weders vacht 24 wit maect te samen 3 gul. 24 wit.

Item ontfaen van wat ongesponnen pelmaet dat voer onse vrouwen gehangen wert 19 wit 2 d.

Item ontfaen van 1½ loet syden dat onse vrouwen gegeuen wart tsamen 1 gul. 18 wit.

Item van twee pansers ende een scoet ontfaen die onse vrouwe gegeuen wert 15 gul. 9 wit.

Item gheboert van was dat onser kerken ouerghelopen is bouen dat wij ghebezicht hebben 4 gul.

Dit is wtgeuen henric hasarts van der kerken wegen voirs. in den seluen jaer.

Item gegeuen om twee boeck pappiers 28 wit.

Item geg. om een coker ende inchoern ende riem daert an hanct 12 wit.

Item geg. maes onse dootgrauer van der kerken te vegen tegens paeschen 15 wit.

Item geg. her beernt, ghysbert die coster ende scade van dat sy hebben helpen bidden tsinte martyns bede in der vasten elx 1 gul. maect 3 gul.

Item alsoe als onse balghe van den organen an twee waren ende onse werck van den organen ontstelt was wart verdedinct aen jannes ryem beyde te maken daer voer 7 gul. 18 wit.

Item gecoft tegens claes volperts zoen 12 scaeps velle, daer men die drie balgen of gemaect heeft van den organen voers. costen te samen mitten gerwen klaermaken, 6 gul. 15 wit.

Item gehaelt in nyendael opten pynxsterdach, daer men die lude mede monichde, 5 take ende 3 mingelen wyns elc take 36 wit maect 6 gul. 27 wit.

Item gegeuen bor der scepen clerck van een plecht te scriuen die men mergriete lubbert de jongen moeder gaf.

Item geg. om twee mudde houtkolen die men in der pan bernt voert outaer in den wynter als men mysse doet 1 gul. 12 wit.

Item geg. om 45 tael turfs die men des wynters bernde in die garukamer 3 gul. 18 wit.

Item geg. aelkyn vossen van 14 stuck outerlaken ende dwalen te sepen tegens onse kermysse 12 wit.

Item geg. om een pont sepen 3 wit 2 d.

Item geg. van twee pansers ende een scoet scoen te maken die ons beset waren 12 wit.

Item gehaelt in nyendael op onser vrouwen dach assumpcio, daer men die lude mede monichde, 2 taeke 1 myngelen wyns elc m̃gelen 9 wit maect 2 gul. 21 wit.

Item geg. den wybisscop van 4 kelken 5 corporalen een olybuskyn ende aluen te wyden te samen 10 gul. 6 wit 2 d.

Item geg. dirc van houdaen alsoe als hy besitter is des huus te soudenbalch, van den lande op lege rauen dat lambert rolofs zoen te bruken plach 1 taeke wyns daer voer 1 gul. 6 wit.

Item geg. dirc butendyck van dat hy dat oerken van der scelle weder aen gesoudeert heeft dat an twee was dat men besicht alst sacrament wtgaet 12 wit.

Item gehaelt in zudenberch opten kermisauont 12 mingelen wyns, die gegeuen syn na der ouder gewoenten cureyten cappelanen elc myngelen 6 wit maect 2 gul. 12 wit.

Item gehaelt tot henric geryts zoen 4 kannen raepolys, die geberne syn in die lamp voer dat sacrament nacht ende dach 3 kannen elx van 14 cromstert ende een can voer 12 cromstert, ende 2 kannen henpolys elc can 10 cromst. maect tsamen 14 gul. 24 gul. (denkelijk: wit).

Item geg. aechte voerloeps van 7m cleyn broets dat dit jaer gebesicht is elc m 15 wit, ende 2½ m groets broets elc dusent 1 gul., ende 2c 36 hangende broets elc hondert 10 wit maect te samen 6 gul. 23½ wit.

Item geg. om lynnenlaken ende wollen laken dat den armen luden om goedswille gegeuen is by willams wyf van nyenvelt ende jans wyf van valkendael te samen c 24 gul. 1 witte 2 d.

Item geg. den scepen, doemen ons eygende aen die kelre te gronenwoude 12 wit, dit voert weder te betalen die de renthen boeren.

Item geg. lauwerens daems zoen van 49 paer mans scoen elc paer 19 wit ende van 83 paer vrouwen scoen elc paer 13½ wit, ende van 3 paer kynts scoen elc paer 9 wit maken die scoen te samen alsoet aen hem verdingt was 69 gul. 8 wit 2 d.

Item geg. peter onse scoelmeyster alsoe wy mit hem ouerdragende waren onse scoel te regieren ende weder in reke te brengen 20 gul.

Item geg. doe wy onser kerken outer laken ende dwalen ende aluen ende anders in der kerken te wasschen bestaden aen haefkyn ghysbert die costers wyf te wyncoep 2 gul.

Item geg. den prior van den jacopinen van den kelre te groenenwoude van 4 jaer afterstallige rente die wy nye gekregen konden tot mynre helfte alsoe alst die raet sleet ende dit sel men weder bueren alst van den kelre gededinct sal wesen 24 arc. gul. 15 cromstert voor den gul. 15 cromstert voer den gul. alsoet die raet gesleten heeft daer voer te geuen maect 72 gul.

Item geg. gryete her geryt roggemusscaten maecht van een jaer lyfrente die si aen die kerk heeft tsiaers 4 oude scilde voer elcen scilt 36 cromst. maect 28 gul. 24 wit.

Wtgegeuen van steen calc ende sant ende loen ende al dat van tymmeren roert.

Item gecoft tegens willam hugen zoen van aernhem 22 voeder godersceyers steens elc voeder 47 cromstert maect 206 gul. 24 wit.

Item noch gecoft tegens dirc willams zoen 8^{m} steens elc dusent in den ouen voor 22 cromstert ende elc dusent op kerchof te brengen 6 cromstert maect 34 gul. 24 wit.

Item gecoft tegens ponsken opt veen 21 steyger boem mede te steygeren elc boem daer hy stont 27 wit maect 18 gul. 27 wit.

Item geg. van dese 21 boem neder te houwen ende in drien scouden te scepen ende weder vter scouden te brengen opt kerchoff ende mede van scoude huer te samen 4 gul. 1 d.

Item geg. geryt geryts zoen van dat hy mit hem anderen die loedze aenwant, die van der muer gesegen was mit bussen ende dat hy ons die steygerhoute heeft gevyerkant ende een stoel gemaect in de kerck van syns selfs hout, daer her lubbert byecht in hoert, ende van 11 oly crusen gemaect van onsen hout ende van den bussen te huer al te samen 5 gul. 6 wit.

Item geg. meyster willam van boelre want wy hem ontboeden hadden van den bosch hier te comen om ons weder

te ordineren hoe wy te werk soude gaen totter tymeringe aen die kerke ende oeck dat hy syn zoen van den werke onderwysen soude, want hy dat werck voert besorgen soude ende meister willam altoes seer quaet is te krigen van den bosch alhier. Oeck mede soe staet hy der kerke tot allen reysen tot groten coste, want hy woude alle dage hebben die wyle dat men wrocht enen baluen arn. gul. hem gedaen van deser reyse te hoeyftheit mede thuus te trecken 13 gul. 24 wit.

Wtgegeuen van houwen in die loedse ende van dachueren.

Item geg. om enen groten loetlepel daer men sement in maect 3 gul.

Item geg. om 2 ℔ hersen daer men sement of gemaect heeft 12 wit.

Item geg. jan van zoest van yserwerck gebesicht in de loedze als van spykeren ende 4 ankers woegen 13 ℔ daer die loedze mede geanckert is aen dat cruyswerck elc ℔ 4 wit ende van emmers te slaen ende hamers in die loedze te verstalen, ende van 300 beytelen te scorpen, ende een hancsel aen de keerskist, ende yseren scup, ende een yzer daer die emmers mitten wydewater aen hangen al te samen 7 gul. 15 wit.

Meer opgheboert dan wtghegeuen na wtwizinghe deser rekeninghe 6 gul. 5 wit.

(De rekening van 1439/1440 is niet gevonden.)

1440/1441.

Rekeninge ende bewysinge wouter geryts zoens van vyanen ende henric gerstmans, 1440—1441.

In den eersten opgeboert dat wouter voers. in synre laetster rekeninge onser kerken voirs. scul. bleef, die hy

dede van den jaer van 39 ende beliep te samen 4^m gul. 4 wit 2½ doit.

Opboeren van testament.

Item gosen van brienen 5 ℔ maect 6½ gul.

Item elyaes ryqwyns z. 14 ℔ maect 18 gul. 6 wit.

Item geryt haeck 8 ℔ maect 10 gul. 7 wit.

Item daniel van zanten 1 gul.

Item symon bilen dochter 3 gul. 3 wit.

Item de scout bij de gildebrug 15 gul.

Item de decker by helmichs brug ende syn wyf tapt bier 4 gul. 6 wit.

Item een wyfkyn in myns heren stal van vtrecht 1½ gul.

Item een man bi de gildebrug neffen dat wedde tot des scouten huys 3 gul.

Item een wyfkyn wt hollant in de vuylstege 8 gul. 12 wit.

Item keyser de maelre 4 gul. 6 wit.

Item jan van tychelen in de mynrebroeder straet, syn wyf heet meynskyn jacob geryts z. zuster 30½ comst. maect 6 gul. 3 wit.

Opboeren dat voir onser lieuer vrouwen gecomen is.

Item joncfrou lysbet henrix maecht van ryn was een gouden ringekyn woech 3 vierlinc loets gouts maect 1 gul. 19½ wit.

Item jan de vossen zegel woech 3 loet ende 1 vierendeel zuluers elc loet 11½ cromst. maect 7 gul. 14 wit 1 doit.

Item een wyfkyn van scalcwyc bracht henric gerstman 2 ransen gouden 3 cromst. maect 9 gul.

Item ontf. van reyner van oestrum van zulueren spelden, van zulueren loveren, van zulueren ringe ende ander gebroken zuluer te samen 17 gul. 20 wit.

Item noch ontf. van reyner van oestrum van quaden gelde 50 gul. 2½ wit.

Opboeren van den personen die totter tymmeringe gegeuen hebben.

Item dirc geryts zoen in de smeetstege, die geryts wyf van der molen heeft, van dat hem die raet af gesleten hadde totter tymmeringe 9 gul.

Item dirc moenen zoen de brouwer bi de viebrug in voerscoten 5 cromst. maect 22 gul.

Item van peter hubertss. van een planc van een wynscouwe 21 wit.

Item aernt van der meer in de lynmarct wert of gesleten ter tymmeringe 2 vrancr. scilde maken 18 gul.

Item van myn gelt opt raethuys dair sy om keven 1 gul. 9 wit.

Item van egbert van aemstel 7 botk. maect 1 gul. 6 wit 3 doit.

Item de joncfrou beynems een pair slapelaken gouden 9 gul.

Item wouter van duven van een emmer kalx 15 wit.

Item jan rusche dirxs. van den gods pennync van syn wyf 4 gul. 48 wit.

Item geryt van nyenvelt dat hem ofgesleten wert van den raet van die zake die hy had tegen willam van oestrum 6 arc. gul. maect 18 gul.

Item jan ouer de vecht, van geryt sloyers wegen van een rekeninge dair sy om sceelden 28 cromst. 5 wit maect 5 gul. 23 wit.

Item geryt sloeyer, om dat ic dat voirs. gelt van jan ouer de vecht in maende 4 gul.

Item aernt int gulden hoeft, aechtkyns man, die verbernde te doen 72 cromst. maect 14 gul. 11 wit.

Item van korskyns brunen wyf van horen godspennic, doe sy horen man nam 13 cromst. 3 wit maect 2 gul. 22½ wit.

Item lysbet hawen van den godspennic doe sy horen man nam 8 gul. 12 wit.

Item jan van broechusen euertss. 9 gul.

Item jan noteboem de bontwerker 4 pickarts st. elc stuc 22 cromst. maect 17 gul. 18 wit.

Item peter hubert danielsz. vercoft 2 stuc godelstoens gout 4 arc. gul. maect 12 gul.

Item wessel zuermonts moeder 4 gul. 12 wit.

Item meyster claes der stat meyster totter straet te maken opt kerchof by sinen huze 2 gul.

Dit is dat wtgeuen.

In den eersten her jan van beloeys vter husinge in de oudelle 7 loet suluers elc loet 67 mit 1 brab. maect te samen 15 gul. 20 wit.

Wtgeuen van onser tymmeringe.

Item henric van tyenen om die sarcke in de kerk te bedecken so men dat gewulft neder broc.

Item aernt wynants de metselaer 2 ar. gul. van des heylichs cruys outaer te verhogen ende te breden.

Item peter hubertsz. 4 dage elc dach 7½ cromst. van onse vrouwe wt enen pilair te breken mit den tabernakel ende die weder in de gerwecamer te setten maect 6 gul.

Item wouter pouwelsz. die tegelbacker van 1½ m tegegelen, daer die scoel mede gedect wert te samen 8 gul. 24 wit.

Item gecoft in de weerde bi de houten brug 1½ m dubbelt heert steens daer die gerwecamer mede geestrict is coste te samen 10 gul. 24 wit.

Item van den voers. heertsteen te brengen 24 wit.

Item willam koernkyn gemaect 8 sloten aen de doren int cruyswerc, in de gerwecamer ende daer toe ander yserwerc mitten slotelen coste te samen 7 arc. gul. maect 21 gul.

Item elyaes van santen geg. by jan knyf, henric hazart ende jan van tiel, om dat syn repen ende ander touwe

versleten waren in der kerken neder te breken 4 ar. gul. maect 12 gul.

Item geg. enen man van colen heet jacob om 47 voeder godelsteens min een quartier van enen voeder elc voeder om 2 postulaets gul. dat beliep 93½ postulaets gul. maect 448 gul. 24 wit.

Item op st. jans auont te midzomer coste elc voeder van desen steen voirs. op te dragen 1 stuver maect 14 gul. 3 wit.

Item den steen van den gewulft scoen te maken ende den poeyn wt te cruden te samen 36 ar. gul. maect 108 gul.

Item den gesellen, die desen steen scoen maecten ende den poeyn wt croden oec geg. te samen 7 paer hantscoen coste elc paer 6 wit 3 doit maect 1 gul. 17 wit 1 d.

Item gecoft tegen den man van colen een wynscoude daer die voirs. godelsteen in quam coste 11 ryns gul. 13½ cromst. maect 68 gul. 21 wit.

Item heyn scranck van die voirs. wynscoude te breken ende die plancken opt kerchof te brengen 4 gul. 18 wit.

Item roelof die leydecker gedect mit enen knecht 3 dage elc dach 10 cromst., doe deckede hy dat toernkyn daer die uercloc in hangt, ende gestopt opt cruyswerc in de weke na st. jan maect 6 gul.

Item doe verbesicht 2m leynegel coste elc dusent 6½ cromst. maect 2 gul. 18 wit.

Item reyner de metselaer van die pylres bouen opt gewulft of te breken ende die steen neder te laten coste 4½ pickaerts scilt den scilt 21 cromst. ende 9½ kannen biers coste dat bier 19 wit maect te samen 19 gul. 16 wit.

Item jan ludekynsz. die metselaer van de pylres opt gewulft of te breken ende die steen neder te laten coste 4½ pickarts scilt ende 9½ kannen biers coste dat bier 19 wit maect te samen 19 gul. 16 wit.

Item aernt herdebol van 5 manden, dair men den steen mede of liet van het gewulft 1 gul. 24 wit.

Item om 21 oude solre plancken, dair man dat cruys-werc mede bescoet costen 5 gul.

Item gecoft tegen jacob petersz. 100 plancken costen 25 ar. gul. maect 75 gul.

Item jan sluysman van die deeplanken in de kerc te brengen 1 gul. 6 wit.

Item gecoft tegen enen man woent after willams poert van nyenvelt 2 crodewagen 4 gul. 12 wit.

Item gecoft tegen enen man van wesel 27 voeder ende 1 quartier godelsteens elc voeder voir 26½ braspennige, op st. peters auont ad vincula by gysbert claesz. maect 288 gul. 25½ wit.

Item wouter daemsz. ende peter backer van dat sy desen voirs. godelsteen van der vaert aen de borchbrug brochten 3½ arc. gul. maect 10½ gul.

Item van den voirs. godelsteen wt den scepe op dat kerchof te brengen coste 54 botken maect 9 gul. 13½ wit.

Item doe wy den voirs. godelsteen ende den calc coften opte nyvaert van wyncoep ende vervaren 3 gul.

Item gecoft tegen jan polsbroec van bruekel 20 loep scolp kalx elc loep om 27 wit maect 18 gul.

Item gecoft tegen wouter van alphen van dordrecht 70 loep kalx elc loep om 25 wit 2½ doit maect 59 gul. 24 wit.

Item gecoft tegen henric van santen ende is van wesel by jacob martynsz., henric gerstman, lambert elyaes ende reyner aerntsz. 23 balken elc stuc om 4½ rynsche gul. ende een half quartier half van enen rynschen gul., dit maken 150½ rynsche gul. ende een half quartier half van enen rynschen gul. elc stuk 6 gul. maect 903 gul. 11 wit 1 doit.

Item van desen voirs. houte te syse geg. 15 gul.

Item euert elyaess. geg. van den 33 balken voirs. van vter graft opt kerchof te brengen 26 gul.

Item jan sluysman van dat hy dat voirs. hout in halp halen van der vaert 9 gul.

Item om 5½ vierendeel dacx daer die camer mede gedect wert in de oudelle coste de vymme 5 cromst, ende die decker had 12 cromst. ende 1 oirt maect te samen 3 gul. 22½ wit.

Item gecoft 2 vymmen riets dair men die kerck mede bescoet coste 2 gul.

Item geg. om ryet, om leggerden, om teen ende dat die deckers hadden om dat cruyswerc mede te luken 9½ gul.

Item jan van zoes die smit van yserwerc als hy gemaect hadde ende van spikeren ende van der steenhouwers touwe te scerpen ende van breecbilen, ende voirt van al dat men te doen hadde 27 ar. guld., dit wert mit hem gerekent des manendages na st. nyclaesdach by jacob martynsz., peter huberts, claes van santen ende henric gerstman 81 gul.

Item geg. om 3½^c^ tegelen 10½ cromst., die werden gedect op die cameren in de oudelle, maect 2 gul. 3 wit.

Item coman jacob van 3 wede basten 1 gul. 6 wit.

Item lambert de glaesmaker van een glas te setten in de gerwecamer, dair die wapen van vyanen in staet, 1 gul. 6 wit.

Item goedscalc die glaesmaker om dat hy die glase wt die oude kerc brack coste 4 gul.

Item reyner aerntss. van 2 berkoen (rondhout) 11 cromst ende van een roederscaft 9 cromst. maect 4 gul.

Item herberen aerntss. van vueren plancken dair dat portael in de gerwecamer mede bescoten wert 5 gul. 18 wit.

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item gecoft tegen gysbert sluysman lynden tot den clocskyn opt choer ende van bast dair men mede gesteygert heeft 4½ gul.

Item gysbert sluysman de keersmaker gemaect die paesch keers van sinen was dair wy af verbernden 4 ℔ was elc ℔ 6 cromst. ende dat ander was van der paeschkeers ga-

uen wy hem weder, ende van die paeschkeers te maken 21 cromst. maect te samen 9 gul.

Item gysbert sluysman van 2 grote tortysen elc stuc van 10 ℔ die men besicht voer onser vrouwen broederscap ende opt hoge outaer, coste van onsen was te maken mitten scaften 4½ gul.

Item lambert de glaesmaker van 2 oude glase te vermaken in de loedze 1 gul.

Item int choer een glas verloyet hout 6 voet die voir 1 ouden twy maect I½ gul.

Item 4 glase in dat cruyswerc wtgenomen ende vermaect tstuc 2 cromst. maect 1 gul. 18 wit.

Item in de kerc gestopt 65 ruten coste tstuc ¼ botken maect 5 gul. 20¼ wit.

Item geg. om 3 ℔ hersen 10½ wit.

Item rusche die straetmaker van die straet te vermaken tusschen henric gerstman ende meyster claes coste 7½ botken maect 1 gul. 9½ wit.

Item jan baers de sceerre in de lynmarct om 5 weden bast 1 gul. 27 wit.

Item tot henric hazarts was op een tyt te spreken van der kerken oirbair doe wert verteert, dair by waren onse kercmeysters ende die costers ende meer goede lude, te samen 4 gul. 6 wit.

Item van 1 brief te scriuen van jan de lange roerende van der camer in den sack bi den engel, die jan de lange onser kerken gaf 10½ wit.

Item den deken van sinte marien geschenct by consente van den rade 12 myngelen elc myngelen 2 cromst., om dat hy onser kerken gedencken soude in den hove van romen om aflaet te crigen maect 4 gul. 24 wit.

Item godert de pander van dat hy beset ende gepant heeft gysbert ottensz. in ouerlangbroec 3 gul.

Item van 4 boeken te bynden ende te doen sloten 7½ gul.

Item ansem salms wyf van horen kelre dair onse leyen in syn 2 postulaets gul. maect 9 gul. 18 wit.

Item meyster claes van een man, die van onser kerken muer vil, van meysteren 9 gul.

Item der kynder bisscop tot synre stacie 1 gul. 12 wit.

Item onse vrouwe ende die 2 engelen elc een paer hantscoen, costen te samen 24 wit.

Item van 6 vlogelen te verwen voir den engelen 1 gul. 1½ wit.

Meer opgeboert dan wtgegeuen 2294 gul. 4 wit 1 brab.; hier of bewyst wouter van vyanen van restant hiernae bescreuen 324 gul. 5 wit 1½ doit. Aldus blijft wouter voirs. der kerke sculdich van desen voirs. jair van 39 te samen 1959 gul. 18 wit 3 doit.

1441/1442.

Rekeninge van wouter gerytsz. van vyanen ende henric gerstmans 1441—1442.

Opboeren van testament.

Item haeskyn die plucster by willem van winsens 6 gul.

Item een wyfkyn aen de singel by jan de conincs hof 4½ gul.

Item een man van vredelant by die wittevrouwenbrug ende plach riet te vercopen 4 scilde elc stuc 22 cromst. 2 cromst. min van den laetsten 2 scilden maect 16 gul. 6 wit.

Item een man van buten lach tot jacop petersz. kyndere 2 gul. 7 wit.

Item vranck van velde van amsterdamme 3 gul.

Item van de joncfrou die herberens wyf was van ryn, dair souden wy af gehadt hebben 3 ar. gul. ende dat wert verdedingt op 2 ar. gul., bracht heinric van hermalen maect 6 gul.

Item geryt vrenck 2 scilde elc stuc 21½ cromst. mitter openinge maect te samen 9 gul.

Van grauen te openen.

Item euert die beeldesnider in den bellert syn moeder 21 wit.

Opboeren voir onser lieuer vrouwen.

Item wouter de weldige voir een cleyn ranskyn dat syn wyf gegeuen hadde 11½ botk. maect 2 gul. 1½ doit.

Item van willam wouter daemsz. wijf opte vaert een gouden rync ende woech 4 engels ende 1 vierlinc van 1 engels den engels voir 15 cromst. maect 12 gul. 22½ wit.

Item trude van deuenter gaf een steen vlas ende gout 1 gul. 24 wit.

Item van een hoen 4½ wit.

Item noch van een hoen 6 wit.

Item een bonte rugge die opt kerchof gevonden wert gout 8 wit 1 doit.

Item noch van quaet gelt ende gebroken zuluer 49 gul. 3 wit.

Item griet buddinx budel dair wat zulueren louerkyns aen hengen gout 2 gul. 12 wit.

Item van 3 loet een vierendeel min siden ende polmaten te samen 2 gul. 21 wit.

Opboeren van den personen die totten tymmeringe gegeuen hebben.

Item op dat raet doe men den sys vercoft van myngelt daer sy om keven 4 ℔ maect 5 gul. 18 wit.

Item ontf. van jan geritsz. van den lande in wyerserbroec, dat qwyt gededinct is by jacob martynsz., henric gerstman ende meer goede lude van allen verleden restant ende pacht, daer jan gerytsz. voers. onser kerken op geuen soude 9 rynsche gul., daer of ontf. 4 rynsche gul. bracht jacob martynsz. maect elc stuc 30½ cromst. 24 gul. 7 wit.

Item van margriete wisen 1 ℔ van dat huys in de marsegasse dair sy in woent, dat sy onser kerken gegeuen

heeft ende jaerlix betaelt mer noch niet gevesticht maect 1 *gul.* 12 wit.

Item oelen wyf in de nyestraet gaf een panser dair her *huge* of heeft 3 oert van enen ar. gul. ende scade 1 oert, so men dat in wouters wtgeuen hier na beser. vynden *sel*, ende ten is noch niet vercoft.

Item van een kalf dat tyman goye gaf aen den ouden ryn ende gout 4½ gul.

Item van spaenre had maes onse dootgrever 1 gul. 6 wit.

Item ontf. van maes de jacobs de walen wyf was 40 gouden bergoensche scilde, die sy onser kerken geleent heeft, die wouter van vyanen, henric garstman, jacob martynsz. hoir weder geloeft hebben te betalen een maent na hore vermaeninge, als goede cooplude ende elc voir al maect 180 gul.

Item ontf. van henric knoep 20 ryns gul., die hy onser kerken 6 jair lang geleent heeft (dair hy enen brief of heeft, van wouter, jacob martynsz. ende henric gerstman, in zulken manieren want dat hy se teynden desen zesse jaren weder hebben woude so soudense hem die kercmeysters in der tyt weder betalen maect 122 gul. Ende storue hy bynnen dese 6 jaren so en soude die kerc daer niet of geuen.

Item peter hubertsz. van een roeder boert 18 wit.

Item geryt van laer van een kerve leyen 1½ gul.

Item jan de mostertman gaf onser kerke een quaet huyskyn, dair byndorp wt heeft 1½ loet zulvers ende mit byndop dien pacht noch met gerekent en is, ende dat huyskyn hebben die kercmeysters vercoft hubert van lent die die beterscap om 4 ar. gul. maect 12 gul.

Wtgeuen van onser tymmeringe.

Item gecoft tegen rutger van wesel 187½ voet drakenvelts steens by jacob martynss., henric gerstman ende

peter hubertss. om 43 rijns gul. ende 3 witte penninge elc rynsgul. 30 cromst. maect 258 gul. 22½ wit.

Item elyaes van santen van die 5 gebynde te tymmeren aen de zuytside van onser kerken van elc gebynt 3 beyers gul., dit syn te samen 15 beyers maect 63 gul.

Item gecoft tegen henric van santen 13 baken 91½ gul.

Item jan van malsem ons geleuert wt herman brants ouen 4m steens elc dusent 3 ar. gul. maect 36 gul.

Item henric gerstman geg. dair hy hout mede coft tot deuenter tot behoef onser kerken 162 ar. gul. en 4 cromst. maect 486 gul. 24 wit.

Item van den voirs. houte te scepe te brengen tot deuenter 2 ar. gul. maect 6 gul.

Item van de stede dair dit voirs. hout lach 5 cr. maect 2 gul.

Item van dat voirs. hout van deuenter tot maersen te brengen coste 20 ar. gul. maect 60 gul.

Item jan sluysman van dat voirs. hout van maersen op onse kerchof te brengen 23 ar. gul. maect 69 gul.

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item dat wyf die de hostien bact heeft ons geleuert 5m groet broets elc hondert 1 botke en 10m cleyn broets elc hondert ½ botke ende 1½c hondert 3 cromst., maect te samen 18 gul. 12 wit.

Item op st. victoris auont doe aten onse heren van buerkerc die costers, scoelmeysters ende de kercmeysters mit jan knyf, jan van tiel, goedscalc van wynsen, hendrik hasart ende andere lude, doe wert dair verteert tot wouters van vyanen 4 ar. gul., dat onse kerc gout om dat die heren procureren souden maect 12 gul.

Item willam koernkyn die sloetmaker om dat hy veteren makede ende 2 slote dair men die boeken int choer mede sloet ende vast makede coste te samen 6 gul.

Item van myngelt doe wy die 4 pylres bestaden te maken 1 gul 9 wit.

Item geryt die haernaschmaker van haernasch scoen te maken, dat onse vrouwe gegeuen was 2 gul.

Item jan jacobsz. van een jair hueren van der scoel 6 ar. gul. maect 18 gul.

Item peter hubertss. van syn pensye 6 pickaerts st. elc st. 22½ cromst. maect 31½ gul.

Item geg. der kynder bisscop 5 cromst. tot horen cost ende 7½ wit voir een pair hantscoen· maect 1 gul. 7½ wit.

Item onse vrouwe een pair hantscoen coste 7½ wit.

Item die 2 engelen elc 1 pair hantscoen coste 21 wit.

Item gysbert sluysman van dat tylicht te houden int choer voir dat sacrament van desen helen jair voirs. 67½ gul. aen de stat van vtrecht die 35 ℔ aen jan van tiel elc ℔ 6¼ cromst. ende die ander 37½ ℔ aen tyman nypyser elc ℔ 7 cromst. maect te samen 91 gul.

Item scade de coster om dat hy beyert tot onser vrouwen lof van desen helen jaer 3 gul.

Meer opgeboert dan wtgegeuen 1185 gul. 18 wit 2½ doit, hier af bewyst wouter van vyanen van restant hier na bescreuen 17 gul. 10 wit 2 doit. Aldus blyft wouter voirs. der kerken sculdich van desen voirs. jair van 41 te samen 1168 gul. 8 wit 1 brab.

1442/1443.

Rekeninge ende bewisinge wouter geryts zoens van vyanen ende henric gerstmans. 1442—1443.

Opboeren van testament.

Item een persoen bracht heer egbert 7 lelyaerts maect 1 gul. 17 wit 1 doit.

Item dirc elyaesz. van lelyen 6 gul.

Item van rode gerytkyns wyf 5 arnol. gul. van een ranse die sy besprac maect 15 gul.

Item her egbert bracht van eens mans wegen 1 postulaets gul. ende die man was dat voirt sculdich, ende qnaem die man die aen gebreke wairt so soude men hem desen gul. weder geuen maect 4 gul. 24 wit.

Item aernt tolsz. gaf onser kerc op zyn dootbedde 6m leynagel, die staen noch tot henric gerstmans tot onser kerken behoef.

Item een wyfkyn van hoern neffen dat moershoeft ouer 3 gul.

Item henric gerstman bracht 8 arnol. gul. ende 12 cromst., die hem her eynoechs wyf gaf van jacob tibben wegen (dair weder of betaelt) betaelt van 2 ℔ waskeersen ende een dootkyst 32 cromst. blyft dat ontfanc 25 cromst. maect 5 gul.

Item noch van jan tibben huysraet, die hy der kerken gegeuen hadde, die jan moerkyn vercoft, dair of quam 44 gul. 6½ wit.

Item dat wyfkyn in de snap 4 gul. 18 wit.

Item hannekyn in busers camer 3 gul.

Item een wyfkyn in de nystraet bide 3 coninge 13 gul.

Item van meyster aelberts baers wyf, der stat meyster 3 gul.

Item margriete vten enge 9 gul.

Item geryt van damme de sceidemaker 1 gul.

Opboeren voir onser lieuer vrouwen.

Item van 5 zulueren spelden ende van een boschkyn polmaten 21 wit.

Item dirc boevenairs wyf een gulden rinck toets-gout woech 3 engels ende 3 vierlinc 12 cromst. elc engels maect 9 gul.

Item een budelkyn dat gevonden was, dair was in 1 gul. 15 wit 3 d.

Item margriet van nuden dirx wyf van nuden te wyc 11 half pont waskeersen, die sy onse vrouwe te buerkerc geloeft hadde in den brande dair voir 6 gul. 28 wit.

Item van eenen rans ende van enen nacht-doeck bracht henric gerstmans gouden 6 gul.

Opboeren totter tymmeringe.

Herman petersz. de speldemaker 1½ ℔ maect 2 gul. 3 wit.

Item katrijn ogiers in st. jacobs gasthuys 5 ℔ maect 7 gul.

Item lysbet henric blanckarts.dochter 10 wilh. scilt dair voir ontf. 68 gul. dair voir soude sy gehadt hebbe 1 wilh. scilt sjairs lyfrenten ende sterf mit ½ jair.

Item van willem de lege van dat wy hem enen brief bezegelden van dat lant te loenen 4½ gul.

Item gysbert louwerensz. dochter van horen godspenninc 3 gul. 9 wit.

Item ontf. van peter hubertss. van kalc had dirc de goutslager 1 gul. 12 wit.

Item ontf. van peter hubertsz. van out wagenscot had noteboem 2 gul. 27 wit.

Item ontf. van peter hubertsz. van st. adryaen van steen en kalc, dair st. adryaen mede opt outair geset wort, 1 gul.

Item braems wyf van luttikenhuys van horen godspenninc 3 gul. 9 wit.

Item aleyt hueschen — die wouden die zielbroeders halff hebben mer sy en kregen niet, 12 gul.

Item henric gerstman van hair meyspul 1 gul. 16½ wit.

Item wouter de weldige bracht 18 cromst. die hy gevonden hadde ende quaem yemant na diese sÿn, dien soumense weder geuen maect 3 gul. 18 wit.

Item aleyt die den torf te vullen pleecht opte backerbrug ½ nobel dair voir 7½ gul.

Item aernt hoets dochter van horen godspenninc 1 gul. 12 wit.

Item katryn die voir die kerc te sitten plach 2 gul. 12 wit.

Item henric die hoern rechter van den bosch 5 gul. 24 wit.

Item fye aelkyn kranen muede 1 lyoen [1]) dair voir 11 gul. 12 wit.

Item van stene had meyster claes die prouisoer, die peter hubertsz. hem vercoft 39 cromst. maect 7 gul. 24 wit.

Item ontf. van desen goeden luden na bescreuen die ons gelt geleent hebben om hout dair mede te halen tot onser kerken behoef ende dair wy hem zegel ende brieue op gegeuen hebben. Item henric joestz. 10 ryns gul., jacob van jutfaes 10 ryns gul., zybrant paeu 10 ryns gul., jan dirxz. 10 ryns gul., aernt van euerdingen 10 ryns gul., her huge 10 ryns gul., henric gerstman 10 ryns gul., wouter van vyanen 10 ryns gul., dit syn 80 ryns gul. maect 504 gul.

Item jan jacob petersz. in cleyn vriesenberch van kalc ende steen ende dat onse knechts hem wat holpen 6 gul. 12 wit.

Item jan de wael by st. jacobsbrug 2 gul. 18½ wit.

Item pelrim de wael 3 gul. 15 wit 3 doit.

Item henric van vlaenderen van een quaet wagenscot 1 gul. 6 wit.

Item ontf. van foeyse, die reyners die scoemakers wyf was, her hugen meecht 55 wilh. scilde elc stuc 32 cromst., dair men die scole mede betaelde, hier voir sel sy hebben 5 wilhs. holl. scilde siaers lyfrenten pynxteren martini maect 352 gul.

Item van een eynde balx ende van 2 scalen van een balc 2 gul. 18 wit.

Item van een gul. sinte joris, die gevonden wert onder die gaerde voir wouters van vyanens doer, dair 18¼ gul.

Item van jan van welyen dochter van horen godspenninc 3 gul.

Item jan jacobs de ketelbueter 1 gul. 12 wit.

1) *lyoen*, leeuw.

Item aernt van vtert 1 paer slapelaken bracht die joncfrou in de rodeborch gouden 10 gul.

Item van lochorsts wyf van horen godspenninc 1 gouden ar. gul. maect 3 gul. 12 wit.

Item vranck godeuairtsz. wyf voir een kanne olys totter lampen 2 gul. 12 wit.

Item aernt van zanten te houten bracht van wegen joncfrou geertruyt jans houwers wedue van gent, als van enen coep van lande, die wouter van vyanen tegen hoir gecoft hadde ende voldaen en hadde, ende want liet dat ter kerken comen ende maect 18 gul. 12 wit.

Item willam witvoets wyf had der kerken gemaect een deel van horen goede, dat gededingt wert by willam van oestrum, jan van der a, henric gerstman, jan tullenz., dair st. barbaren gasthuys ende st. bertelmeus gasthuys dic wederdeel af hebben, coemt onser kerken deel 4½ berg. sc. elc stuc 23 cromst. maect 20 gul. 21 wit.

Item van canebroex zoen van een oude kist die jan moerkyn vercoft om 21 wit.

Wtgeuen van onser tymmeringe.

Item doe aen soudeer totter gote aen dirc hoevenairs huys 3 botk. ende van loen 8 cromst. maect te samen 2 gul. 3 wit 3 doit, dit was van der kerken deel.

Item roelof de leydecker van de scoel te decken ende van soudeer ende van vorsten te samen 2 gul. 3 wit.

Item roelof voers. noch gedect opten toern dair die urecloc in hangt ende opte kerc mit 2 knechten 6 dagen elc dach 14 cromst. maect 16 gul. 24 wit.

Item elyaes van santen onsen tymmerman ende claes sijn zoen van 5 balken midden in de kerk leggen 20 beyers gul. ende van 5 balken te leggen buten aen de noortside 15 beyers gul. ende van 4 balken te leggen aen de zuytside 12 beyers gul. so dit verdingt was maect te samen 211 gul. 15 wit.

Item gecoft tegen enen wynman lach tot gysbert claesz.

4 grote vueren balken, die men op die muer leide doe men die balken opwant costen elc stuc 2 ryns maect 50 gul. 12 wit.

Item reyner aerntsz. had dese voirs. 4 vueren balken gecoft op 3 myngelen wyns, dair gysbert claesz. syn beraet op had, die wy doe cregen met die 3 myngelen wyns mosten wy betalen maect 31½ wit.

Item gecoft tegen herman tolsz. die twe deel van der scole ende gout sijn deel jaerlix 4 arnol. gul. elc penninc 16½ penninge maect 66 ar. gul. die maken 198 gul.

Item gecoft tegen gosen van scadic dat zestiendeel van der scool dair voir hem geg. 16½ ar. maect 49 gul. 15 wit.

Ende tegen jan jacobsz. is oec gecoft dat zestiende deel van der scool om 16½ ar. gul., dair hy geen gelt of en heeft ende oec niet ouer en heeft gegeuen.

Item van wyncoep doe wy die scoel coften 3 gul. 9 wit.

Item gecoft tegen herman tols zoen ende beerte zijn wyf die twedeel van der camer opt kerchof, dair maes in woent alre naest onser scoel noertwaert, ende dat derdendeel van dat steenhuyskine naest dirc hoevenairs husinge zuytwart neffen onsen kerctoern ouer te samen om 65 arnol. gul. maect 195 gul.

Item van wyncoep doe wy dese voirs. cameren coften 14 botk. maect 2 gul. 8 wit 1 doit.

Item gecoft tegen jan sluysman 2 keper hout costen 1 gul. 12 wit.

Item enen knecht van duyst steen te hemelen 21 wit.

Item van 2 staven te verwen dair die crusen aen hangen coste 3 gul.

Item een haer dair men die wyndaese mede dect coste 27 wit.

Item gecoft tegen jan de loper 26 loep kalx elc loep 24 wit ende hy gaf ons enen loep bynnen om gods wille ter tymmeringhe, ende dit was een stertken ende sijn leste kalc maect 20 gul.

Item 2 werve dair onse hout op lach coste 1 gul. 6 wit.

Item roelof claesz. de cuper van 1 tob ende van 4 nywe bodem ende van 54 hoepen, die hij ons aen tobben gebonden heeft te samen 3 gul. 18 wit.

Item henric gerstman geg. 73 gouden rynsgul. ende 10 arnol. gul. min 3 botk., dair hy mede toech tot deventer op st. jacobs auont, ende heeft dair om gecoft dat hout dat opt kerchof leyt maect 489 gul. 11 wit 1 doit.

Item claes herdebolle van 2 steenmanden coste elc mande 6 cromst. maect 2 gul. 24 wit.

Item ansem reyners zoen de tymmerman van een nywe stel dair men thout op voert coste 11 gul. 24 wit.

Item henric gerytsz. de tymmerman heeft gewrocht 12½ dach elc dach 5 cromst. van die nywe mueren te decken dat sy niet verderuen en souden maect 12 gul. 15 wit.

Item van 1 wagenscot ende 4 sperren dair 2 lederen van gemaect sijn te samen 3 gul.

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item her egbert onse capelaen een lepel van 2 voet zuluers om dat hy geprocureert heeft elc loet 14 cromst. maect 5 gul. 18 wit.

Item lobbekyn in st. jacobs gasthuys van een kasufel ende een alue te neyen 1 gul. 18 wit.

Item jacob van driel van 5 brieue te scriuen van den gelde dat ons geleent wert hout om te copen coste 28 wit 3½ doit.

Item lambert die glaesmaker van die glaze int choer te maken 3 gul.

Item willam claesz. van registeren in den boeken te maken 1 gul. 24 wit.

Item een nywe dienrock dair die seruienten in dienen doen te maken die wedergaye twee of heeft doen maken coste dese rock te samen 17 gul. 9 wit 3 doit.

Item willam koornkyn van sloten te maken in de gerwe-

camer ende aen de dore van der gerwecamer ende aen den bloken in de kerc die opgebroken waren 27 gul.

Item byndop geg. ½ ouden scilt van dat outair in de gerwecamer te verheffen ende van scriuen 4 oude botdrager maect 4 gul. 21 wit 3 doit.

Item byndop van een instrument tegen steuen van nyevelt van den besprec van zynre moeder van 50 ar. gul. coste 1 clinckart maect 4 gul. 18 wit.

Item byndop van 1½ jair pacht wt dat huyskyn in de kokenstege elx jairs 2½ ℔, dat jacob martensz. ende henric gerstman vercoften om 4 ar. gul. maken die 1½ jair pachts 5 gul. 7½ wit.

Item die scepene 28 botk. van 2 paer hantscoen van die scoel ende van dat huyskyn alre naest dirc hovenairs neffen den kerctoern maect 4 gul. 27 wit.

Item van die auedocht ende straet te maken after dat choer 2 gul. 3 wit.

Item betaelt desen 8 personen nabescroven elx 10 ryns gul. die sy onser kerck geleent hadden om hout mede te copen tegen st. jacobs merct te deuenter, als jacob van jutfaes, jan dirxz., henric gerstman, aernt van euerdingen aen den steenwech, wouter gerytsz., her huge, henric jacobsz. ende zybrant pawe maect te samen 504 gul.

Meer opgeboert dan wtgeg. 401 gul. 6 wit 3 doit.

1443/1444.

Rekeninge ende bewisinge wouter gerytsz. van vyanen ende henric gerstman. 1443—1444.

Opboeren van testament.

Item van henricsken die huve-verwester bracht her dirc tant 3 willhs. scilde maect 19 gul. 15 wit.

Item die joncfrou vliegers voir hoir testament ende voir

hoir dochter ende voir clare hoir meecht een bont voeder gout 14 ar. gul. maect 42 gul.

Item van dirx wyf in voirscoten hoir testament 4½ gul.

Item van pollony jacob de lepelmakers wyf 3 gul.

Item van mr. geryt de kocs wyf hoir testament after den engel 4 gul. 18 wit.

Item van henric hazarts testament 17 ar. gul. maect 66 gul. Ende in voirtiden had hy die kerc geleent 3 oude scilde die syn quyt gescouden, ende so is sijn testament betaelt.

Item joncfrou jutte die mit des doemdekens moeder te woenen plach 1 scilt maect 4 gul. 24 wit.

Item een man wt langbroec plach in den steenhouen te werken 3 ar. gul. maect 9 gul.

Item een begyn opt begynhof lambert beynops nycht 1 gul. 18 wit.

Item van jan andriesz. aen den singel 4½ gul.

Item claes jansz. die ten heyligen cruys starf 4 gul. 24 wit

Opboeren van den grauen te openen.

Item pelgrim de wael van sijn openinge 5 ß ende van te ouerposen 5 ß aen lyfrenten ontf. maect 14 gul.

Item daniel de maelre een kynt 10½ wit.

Item jacob de lepelmakers wyf in der zielbroeder graft 2 gul. 24 wit.

Item claes jansz. in der zielbroedergraft 2 gul. 12 wit.

Opboeren voir onser lieuer vrouwen.

Item een zulueren tafelken woech 3 loet elc loet 8 cromst. maect 7 gul. 24 wit.

Item van peter geerlofsz. een budelken dair in was 1 gul. 15 wit.

Item van een eenkoernsvel 10½ wit.

Item noch van siden 3½ wit.

Item van een half pont vlas 9 wit.

Opboeren van allen gemenen ende onsekeren dingen.

Item van jan int scaecbert een ar. gul. van 17 cromst. maect 3 gul. 12 wit.

Item van joncfr. mergriet van amerongen geryts wyf van culenborch doe sy horen man beslapen hadde een gouden ar. gul. van 17 cromst. maect 3 gul. 12 wit.

Item van joncfrou lysbet die henrix meecht was van rijn, van die helft van een span [1]) 54 cromst. maect 10 gul. 24 wit.

Item van aechte voerloeps 3 potten, 2 ketelen ende 11 cromst. ende 2 wit gout tsamen 5 gul.

Item bracht her huge van 2 zusteren van aemsterdamme 1 gulix gul. van 21 cromst. maect 6 gul. 6 wit.

Item van geryt van zulen totten blaesbalge 1 gul.

Item van gysbert de ridders wyf van een verguld hertken 15 wit 3 d.

Item een out wyfken gaf een tynnen kan ende een ander wyfken gaf een cleyn tynnen scotel, dit is verwisselt aen een half taecs kan dair men wyn mede haelt in de kerc.

Item een goet wyfken gaf een dweel gout 3 gul.

Item trude daems wyf van bloemenweerde gaf der kerke tot tymmeringe opten witten donredach een dusent noten.

Item vercoft een oude trap ende 5 cleyn houtkens om 50 cromst. vercoften henric gerstman ende elyaes die tymmerman, wouter gerytsz. maect 10 gul.

Item ontf. 3 opt raethuys van myngelt dair sy om keven ter tymmeringe maect 4 gul. 6 wit.

Item aernt hoets wyf bracht 1 ryns gul. die gevonden was; quame yemant die goet besceyt bracht dien souden hem die kercmeysters weder geuen maect 6 gul. 9 wit.

Item van aleyt louwen die verwester 5 ar. gul. ende 3½ cromst. ende 9 doit maect 15 gul. 24 wit 1 doit.

---

1) *span* = haak.

Item van ermgaert wouters dochter van vyanen van horen godspenninc doe sy horen man dirc taetse beslapen hadde 1 gouden ar. gul. van 47 cromst. maect 3 gul. 12 wit.

Item vercoft reyner van oestrum een deel quaets gelts dair hy voir gaf te samen 35 gul. 21 wit.

Item claes folpertsz. hadde dat leder van onsen blaesbalgen van onsen orgelen om 3 gul.

Item vercoft noch oude hout had wouter gerytsz. ende aen mickelenberch vertymmert wort coste 6 gul.

Item van peter boyden 15 cromst. dat hem ouerliep van hoir meye speel maect 3 gul.

Item van herman piecs wyf een moerschen penning 3 gul.

Item van zeger butendycs wyf ontf. 36 ar. gul. min 1 cromst., dair de kercmeysters tot buerkerc hoir jaerlix ewelic voir wtreyken zellen of horen erfnamen gebrake hore 3 paer manscoen ende 3 paer vrouwen scoen maect 107 gul. 24 wit.

Dit gelt had henric gerstman mede te deuenter tsinte jacobs misse ende coft dair hout mede.

Item ontf. van her dirc tant 10 postulaets gul. ende 10 rynsche gul., die hy der kerc leende, had henric gerstman mede tot deuenter tsinte jacobs misse 111 gul.

noch vier posten van personen, die de kerk geld leenden om hout mede te koopen 239 gul. 12 wit.

Item van henric semmen dochter van horen gods penninc doe sy horen man nam 2 gul. 15 wit.

Item scade de coster van den meyeboem die de zadelstraet der kerc gaf 3 gul.

Item van een kynt te wegen 12 wit.

Item jan moerkyn van alrehande huysraet dat hy vercoft 54 gul. 15 wit. Hier horen noch 5 gul. op, mer die syn voir gerekent van aechte voerloeps, aldus en selmen hier niet meer rekenen dan die 54 gul. ende 15 wit.

Item griete die mutmaecster van spaenre 1 gul.

Item van enen goede een fredericus gulden ende een

veenkyns gulden van 18 cromstert maect te samen 8 gul. 3 wit.

Item van een oude casufel ende van een oude alue 12 gul.

Item jordaen wouterz. die hosveter maker, daer hy ende gysbert van hamelenberch om keven 6 gul.

Opboeren van lyfrenten, die de goede lude onser kerken gegeuen hebben tot lewenbercks.

Item mechtelt van brienen 5 ℔.

Item beernt grawert van henric hazairts wyfs wegen, voir die twe nobel die sy der kerc besproken hadde na henric hazairts docht. 23 ℔.

Item jutte matheus gerytsz. dochter by herman grawert een kynt hadde 4 ℔.

Item henric in den vilthoet 96 ℔, dit gelt gaf herman loet een man van munsteren onser kerken so hys niet gecrigen en konst, ende die kercsmeysters vervolchdent (mit dedinge) dat henric voirs. dese ponde geuen soude, dair herman voirs. die helft of hadde, ende hy gaf der kerck die ander helft, aldus beloept wouters ontfanck 48 ℔ elc ℔ 7 cromst. ouer al.

Wtgeuen.

Wtgeuen van onser tymmeringe ende loen en dachueren.

Item elyaes van santen 34 weken 301 gul. 8 wit 4 d.

Item claes elyaesz. 32 weken 208 gul. 18 wit.

Item willam dirxs. 33 weken 199 gul. 6 wit 5 d.

Item aernt gysbert sluysmansz. 33 weken 145 gul. 28 wit 2 d.

Item euert walichsz. 24 weken 149 gul. 14½ wit 2 d.

Item jan van doern 12 weken 66 gulden.

Item wouter jansz. 2 dage pueyn geladen opten wagen 1 gul. 24 wit.

Item jan de vlieger 2 dage pueyn geladen 1 gul. 24 wit.

Item jan jacobsz. 1 dach pueyn geladen 18 wit.

Item gysbert van heteren 15 dage pueyn gecroden vter kerc 8 gul. 4 wit 6 doit.

Item claes scouten zoen strodecker 3½ dach mit enen knecht om de glaesveynsteren mit stro dicht te maken, elc dach mitten knecht 8 cromst. fac. 5 gul. 18 wit.

Item 1800 teen gebesicht totten glasveynsteren coste elc hondert 3 wit facit 1 gul. 24 wit.

Item 3 bossche leggerden elc bosch 1½ cromst. facit 27 wit.

Item lubbert aelrixz. van den pylre te breken 1 gul. 6 wit.

Item geryt ysebrantsz. ende henric dirxz. houtsagers 2½ dach 6 gul. 15 wit.

Item henric gerstman geg. 275 gul. ar., 15 cromst. voir den gul., dair hy hout om coft tot deuenter, ende die vracht ende opt kerchof te brengen hier mede ingerekent, ende dit hout haelde hy tot deuenter in sinte jacobs marct maect te samen 825 gul.

Item reyner de milde van den sys van den hout voirs. mit 4 vueren lange houte die wy hadden van reyner aertsz. te samen 3 ar. gul. 10 cromst. maect 11 gul.

Item beernt wten hamme van 25 sperren te behouwen die op die kerk leggen 3 ar. gul. facit 9 gul.

Item beernt wten hamme noch van 25 sperren te behouwen die op die kerc leggen 9 gul.

Item peter gerytsz. van 2½c latten, die loedse dair men in tymmerde mede te decken, 16 cromst. 4 wit facit 3 gul. 10 wit.

Item claes elyaesz. van 2 lederen te maken van onsen houte 3 gul. 6 wit ende van sciven, die men besichde in de polleyen (katrol).

Item van den blaesbalgen van onsen orgalen te maken van nywen houte ende van nywen leder coste te samen 15 ar. gul. 7½ wit facit 45 gul. 7½ wit.

Item dirc taetse van 5 vymmen sluycs die opte loedse gedect worden te samen 4 gul. 24 wit.

Item van dat dack opt kerchof te vueren 17 wit 2 doit.

Item willem koernkyn van alrehande slotele ende ander yserwerc 5 ar. gul. ende 5 cromst. facit 16 gul.

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item gysbert aerntsz. geset om ons heren heylige graft 4 stalkeersen dair of gebernt 15 cromst. facit 3 gul.

Item gysbert aerntsz. die waskeersmaker sel wouter gerytsz. kosten 10 oude twy die wouter wtleide tot belekens by dat oude vleyshuys des manendages voir vastelauont int jair van 44.

Item geleuert der smedegilde na der gewoenten een tortyse van 4 ℔ was van der onser kerken was geg. van elc pont was te maken mitten scaften 2 cromst. fac. 1 gul. 18 wit.

Item den sadelaers gemaect een tortyse van 4 ℔ was van onser kerken was geg. van elc pont was te maken mitten scaften 2 cromst. facit 1 gul. 18 wit.

Item ghysbert voirs. onse kerc gemaect 2 cleyn tortysen, die men voir dat wyeroecsvat draecht, die van onser kerken was gemaect syn geg. van elc pont was te maken mitten scaften 2 cromst. ende houden tsamen 4 ℔ facit 1 gul. 18 wit.

Item gysbert voirs. noch geleuert tegen onse vrouwe concepcio 6½ ℔ heels was, dair heeft hij ons af gemaect cleyn keersen. Aldus so en sel men hier niet af rekenen.

Item van een stalbrief van onser scole ende van maes huys 9 botk. maect 1 gul. 17 wit 1 doit.

Item van een stalbrief van dat huys naest dirc hoevenairs ter scole wert 7 botk. facit 1 gul. 6 wit 3 d.

Item om 2½ pont rosels dat gebesicht is aen de wynasen 15 wit.

Item scade de coster van de cloc te luden doe die kercmeysters rekenden 1 ℔ facit 1 gul. 12 wit.

Item gecoft 4 tonnen bout colen om 15 cromst. ende 2 wit mitten dragen facit 3 gul. 2 wit.

Item om een half pont wieroecs 24 wit.

Item van dack daer men die loedse mede soude decken 7½ wit.

Item heyman de pynre (sjouwerman) van dat hy dat koer bouen vegede 1 gul. 6 wit.

Item meyster herman droem van een libel te maken tegen steuen splintersz. van euerdingen roerende van testament joncfrou van lantscroen, die braems wyf was van lantscrone, 12 botk. maect 2 gul. 3 wit.

Item jan aerntsz. van enen scepenbrief 3 botk. facit 15 wit 3 d.

Item vranck de bontwerker van smeer, die gebesicht is totten wyndasen en totten efgeren 1 gul. 14½ wit.

Item van dat heylige oly te halen opten paeschavont 4 botdragers ende van boemwolle 3 wit facit 1 gul. 15 wit.

Item in nyenhuys gehaelt opten pynxterdach 8 flesschen wyns elc 3 cromstert facit 4 gul. 24 wit.

Item in groet lichtenberch op onser vrouwendach assumpcio 6 flesschen wijns elc flessche 4 botk. facit 4 gul. 6 wit.

Item tot aernt jansz. an den steenwech 17 kannen olys, die in den lampen gebernt syn, elc kanne 14 cromst. facit 47 gul. 18 wit.

Item her dirc tant die hy onser kerc geleent hadde 10 ryns gul. ende noch 10 peters dair henric gerstman mede om hout toech tot deuenter in sente jacobs marct facit 123 gul.

Item jan dirxz. betaelt aen sinte marienplaets die hy onse kerc geleent hadde 11 beyers gul., dair henric gerstman mede toech om hout tot deuenter in sinte jacobs marct facit 49 gul. 15 wit.

Meer opgeboert dan wtgegeuen 857 gul. 26 wit 3 doit; hier af bewyst wouter van vyanen van restant hier na be-

screuen 64 gul. 16 wit 3 doit. Aldus blijft wouter voirs. onser kerc sculdich na deser rekeninge 793 gul. 10 wit.

Restant van den jair voers. dat gerekent is vol opgeboert ende mett wouter van vyanen costen sel.

Item jan knoep in de backerstege 16 grote facit 1 gul. 15 wit, hier hout hy onse woerde voir.

Item joncfrou aleyt luperts vter cluse van der brantweer 10 grote facit 28 wit.

Item joncfr. jutte, die mit des doemdekens moeder plach te woenen, van testament 4 gul. 24 wit.

1444/1445.

GOD WOUTS.

Rekeninge ende bewisinge wouter gerytsz. van vyanen ende henric gerstmans, kercmeysters. 1444—1445.

In den eersten opgeboert dat wouter voirs. meer opgeboert dan wtgegeuen hadde in synre rekeninge, die hy onser voirs. kerken gedaen heeft als van den jair van 43 na inhout dier rekeninge voirs. 793 gul. 10 wit.

Opboeren van testament.

Item van die beeldemaker die in eerst jansz. huys woende 3 gul.

Item van een goet wyfkyn, die dit gelt mit spinnen gewonnen heeft, 14 cromst. ende 3 oert facit 2 gul. 28½ wit.

Item van wouters joncfrou van coelenberch bracht her dirc mitten vuyfden hoefde 3 gul.

Item van die coster van scoenrewoerde 3 gul. 7½ wit.

Item bracht her myl in een budelkyn, die ofgesneden was ende gevonden was 15½ cromst. facit 3 gul. 3 wit.

Item besprac de joncfrou jan proeys wyf van lichtenberg

enen bonten tabbert mit open bonten mouwen, dair te samen of quam 181 gul. 29 wit.

Item gaf noch de joncfrou van lichtenberch voirs. enen anderen tabbert mit witten voeder, dair of quam 64 gul. 15 wit.

Opboeren van den grauen te openen.

Item van her jacob cureyt tot Zeyst leit in der zielbroedergraft 2 ℔ facit 2 gul. 24 wit.

Item van een zielzuster in der zielbroedergraft 8 gul.

Opboeren voir onser lieuer vrouwen.

Item van 3 eyer 1½ wit.

Item van een hen, die voir onse vrouwe quam 12 wit.

Item van gebroken zuluer ende van spelden die voir onse vrouwe gecomen syn 6 gul. 12 wit.

Item van een rans 9 gul. 6 wit.

Item van een hoen 6 wit.

Item van 4 engels toet gouts 10 gul. 25½ wit.

Item euert de backer 1 mud weyts, dair syn dochter mede gewegen wert 5 gul. 24 wit 3 doit.

Item van wolfs kynt te wegen de pynre 1 gul. 6 wit.

Item doe die abdisse van sinte seruaes gewegen wert onse vrouwe tot buerkerc 10 gul. 12 wit.

Item van een cleyn vyftich van krael ende woech 2 loet, 6 gul.

Item een gulden spanneken, coft henric jacobsz. om 5 ar. gul. facit 15 gul.

Item zeger butendyck dat hy geloeft was te wegen 8 gul. 18 wit.

Item van enen man die voir onse vrouwe gewegen wert bracht henric gerstman 3 gul. 1 wit.

Item een loet zuluers mit spelden gout 5 gul. 6 wit.

Item aen spelden ende ander zuluer, 5 loet zuluers dat voir onse vrouwe gecomen was, ende van quaet zuluer gebernt, dair of quam 10 loet zuluers; dit zuluer ginck totter

monstrancie die weecht 20 loet zuluers, daer om en sel men van desen 15 loet zuluers niet rekenen.

Item van henric gerstman van scotsche peerlen ende van wat suluers te samen 1 loet zuluers van 14 cromstert. Dit is oec totter monstrancie gegaen, dair om en selmen hier niet of rekenen.

Item ontfangen van wat cral dat aen een houten paternoster was 1 gul. 18 wit.

Item van een getten paternoster 4 gul. 12 wit.

Opboeren van ouden restant.

Item die joncfrou van zeuenberch van eens wyfkens wegen van aemsterdamme, die stierf in de straet after den engel 12 gul.

Item van dirc gerytsz. zuster testament 1 gul. en 1 siden cussen dat is in de kerc.

Opboeren van allen gemenen ende onsekeren dingen.

Item des donredages voir buerkerc kermis int jair van 44 voirs. gingen vele goede lude omme, elc in sijn achtendeel, om te bidden totten wagenscot van onser kerke; doe wert dair vergadert aen reden gelde, dat getelt wert by henric de witte, jan rusche dirxz., henric gerstman, jacob martensz. wouter gerytsz. ende henric van vlaenderen, dair die somme af beliep 484 ar. gul. facit 1452 gul.

Item ontf. van willam aerntz. camerair van een deel steens die op de vaert gevoert wert 8 ryns gul. f. 51 gul. 6 wit.

Item noch van willam aerntsz. voirs. van 7 bocken steens elc bock 2 ryns gul. f. 89 gul. 18 wit.

Item van jan rusche dirxsz. 1 wit stuver 10 wit.

Item lubbert van alendorp 2 botk. f. 10½ wit.

Item jan jacobsz. van steen 8 gul. 12 wit.

Item een begyn onser kerc gegeuen ter tymmeringe 1 rider ende 1 biscop vrederic gul. f. 18 gul.

Item peter van valkendael 1 beyers gul. 15 wit.

Item van stasen wyf die ryemsnider 4 gul. 24 wit.

Item mechtelt wouter pawen wyf 2 gul. 16½ wit.

Item van claes coppenzoen van een balc 6 ar. gul. f. 18 gul.

Item ontf. van hout van 2 mandadsbrode ende 1 flesch wyns te samen 2 gul. 6 wit.

Item van willam proest, dat heeft gegeuen henric van luttikenhuys ende ghysbert de wolf van hamelenberch van een boet 10½ comst. f. 2 gul. 3 wit.

Item maeskyn in de zonne van wat gouts gaf sy ter tymmeringe gout 30 wit.

Item de oude joncfrou van drakenborch 1 gouden ar. gul. van 17 cromst. f. 3 gul 12 wit.

Item van joncfrou aleit heer thomaes blawerts dochter 208 ar. gul., dair heeft sy om gecoft op onse kerc siairs 8 wilhs. holl. scilde tot horen liue den pennic om 12 f. 624 ar. gul.

Item emme jan drakenborch stege die besem pleecht te maken 3 gul. 18 wit.

Item een backer te neffen dat scaecbert 1 gul. 12 wit.

Item totten wagenscote 2 ryns gul. gaf dirc van wael f. 18 wit.

Item jan knoep totten wagenscote te samen 772 gul. 4½ wit.

Item joncfrou lysbet van doem van twe voet cleder, die hoir moye der kerc gegeuen hadde 13 gul.

Item die arme hinkende paep van spaenre 1½ gul.

Item jan hermansz. van enen godspenninc, doe hy dat lant huerde op legeraven 12 wit.

Item lubbert der stat knaep van 4 gul. 24 wit out hout.

Item rode gerytken van out hout 5 gul.

Item van steuen tielmansz. 8 ryns gul. van dat gelt, dat hem de raet af sleet f. 50 gul. 12 wit.

Item van 2 oude siden mouwen 3 gul. 12 wit.

Item willam van kryekenberch is een graft gegeuen in

onser kerken voir hem, syn wyf ende syn kynder. Ende hy heeft onser vrouwen gegeuen 36 gul. 24 wit.

Item henrics wyf van voscule gaf een stuc tafelakens, dair of quam 12 gul. 18 wit.

Item claes van zyl van dat hem ouerliep van den emmers ende lederen 3 gul. 27 wit.

Item van 5 bruloftskeersen 1 gul. 12 wit.

Item van een dosyn trompen die gevonden waren 7½ wit.

Item een goet wyf gaf een hoeyke dair quam af 18 gul.

Item jan van spyc onser vrouwen gegeuen doe syn dochter dat lot kreech 8 ar. gul. f. 24 gul.

Wtgeuen van onser tymmeringe ende loen ende dachueren.

Elyaes van santen dachueren elc dach 11½ *cromstert.*

Item Elyaes 162 dagen.

hier gaen die zomer dage wt.

Item elyaes onser kerken gewrocht tot sinte geertruden dage toe 52½ wynterdage elx dages 6 comst. fac. 75 gul.

Dat syn claes elyaesz. dachueren elc dach 8 *cromst.*

Item claes 168½ dage.

hier gaen wt die zomer dage.

hier na volgen die wynter dage elc dage 6 cromst.

Item claes 47 dage.

Hier beginnen die dachueren van euert walichsz. elc dach 7½ *cromst.*

Item euert 146½ dage.

Hier beginnen willam dirxz. dachueren elc dach 7½ *cromst.*

Item willam 142 dage.

nv comen die wynter dage elc dach 6 cromst.

Item willam 46½ dage.

Hier beginnen aernt gysbertsz. dachuren elc dach 5 *cr.* 3 *oirtk.*

Item aernt 143 dage.

hier comen die wynter dage elc dach 5 cromst.

Item aernt 20 dage.

Item cornelis tymmerman 29½ dage elc dach 5 cromst. 3 oirt.

Item herman henrix 30½ dage elc dach 5 cromst. 3 oirt.

Item lubbert ludekynsz. de tymmerman 23½ dage elc dach 5 oirt 3 wit.

Item gysbert van heteren eerde gecroden in de kerc 7½ dage elc dach 3 botkyn fac. 3 gul. 27½ wit 3 doit.

Item willam roelofsz. 11½ dage elc dach 4 cromst.

Item twe sagers 2 dage elken dach 13 cromst. f. 5 gul. 6 wit.

Item henric dirxz. en syn geselle gesaecht 26½ dage elc dach 15 cromst.

Item geryt van damme ende syn geselle gesaecht 14 dage elc dach 15 cromst.

Item bestaedt aen geryt van damme ende syn geselle te sage 30 wagenscote coste elc stuc 3½ wit f. 3 gul. 15 wit.

Item noch aen geryt van damme ende syn gesellen betaelt te sniden 1554 wagenscote.

Item cornelis de tymmerman heeft gegroeft ende gereyt 3 hondert ende 1 vierendeel wagenscot ende hij sel hebben van elc hondert te reyen 4 ar. gul. ende 2 cromst. f. 40 gul. 9 wit.

Item herman de tymmerman gegroeft ende gereydt 200 ende 1 vierendeel wagenscots 27 gul. 27 wit.

Item herman van een half hondert wagenscots te reyen 28 cromst. f. 5 gul. 18 wit.

Item aernt gysbert sluysmansz. de tymmerman heeft gegroeft ende gereydt 1c wagen 12 gul. 12 wit.

Item aernt voirs. hondert wagenscots dair of 56 cr. f. 11 gul. 6 wit.

Item lubbert ludekynsz. gegroeft ende gereydt 100 en 1 hout wagenscots 12 g. 12 w.

Item claes elyaesz. ende willam dirxz. hebben gereydt 600 wagenscots 83 gul. 18 wit.

Item gecoft een vueren scouwe ende een aexken coste te samen 7 ryns gul. 20 cromst. f. 48 gul 24 wit.

Item van die scouwe ende aexken te breken coste 4 gul. 15 wit.

Item den wybisscop van een casufel ende 6 aluen ende 1 corporael te wyen 2 gul. 6 wit.

Item van een boerde mit franyen wert tamersfoert gemaect ende hangt aen dat hoge autaer int choer coste 4 gul. 22 wit.

Item noch aen fraengen, die aen dat groen cleet hangen, dat voir dat hoge autaer hangt coste 2 gul. 21 wit.

Item lubbert oelrixz. van die muer te breken aen de zuytside der kerken coste 66 gul.

Item jan sluysman mit enen knecht van dat hout van maersen onder die brug bynnen vtrecht te brengen, dat henric gerstman tot deuenter haelde in sinte jans marct coste 4 gul. 18 wit.

Item bracht henric gerstman van st. jans marct van deuenter een deel houts, coste mitter vracht 194 ar. gul. ende 5 cromst. f. 583 gul.

Item lubbert oelrixz. van de muer te breken aen de noertside 20 ar. gul. fac. 60 gul.

Item henric gerstman ende eerst jansz. gecoft onser kerken te campen 200 grote wagenscote elc hondert voir 23½ ryns gul. ende 2 hondert ende 1 vierendeel cleyn wagenscots elc hondert voir 16½ ryns gul. f. 538 gul. 12 wit.

Item willam gerstman coft ons noch te campen 300 grote wagenscots elc 100 12 ryns gul. f. 577 gul.

Item gecoft tegen jan jacob petersz. in cleyn vrezenberch 100 grote wagenscots coste 24 ryns gul. f. 153 gul. 18 wit.

Item van dat voirs. wagenscot van vracht van campen

tot maersen te brengen, ende van maersen voirt opt kerchof te brengen te samen 22 ar. gul. f. 66 gul.

Item henric gerstman ende eerst verteert ende verreyst doe sy dit wagenscot coften 6 ar. gul. f. 18 gul.

Item gecoft te campen tegen een man diet van hoemborch bracht 6ᵉ grote wagenscots elc 100 18 ryns gul. f. 691 gul. 6 wit.

Item van dese 6ᶜ wagenscots te vracht van campen tot maersen te brengen 8 ar. gul. f. 24 gul.

Item lubbert oelrix mit 4 gesellen dit wagenscot van maersen te brengen ende opt kerchof te dragen 9 gul. 18 wit.

Item van den voirs. balken ende wagenscote ende wynscouwe te syse te samen 12 ar. gul. f. 36 gul.

Item jan van zoest ons gemaect 760 ℔ dacknegel dair dat wagenscot mede genegelt is opte kerc ende 300 ℔ grote negel ende ander yserwerc dair die somme of beloept 58 ar. gul. ende 9 cromst. f. 175 gul. 24 wit.

Item aernt wynantsz. heeft gemetselt een stille aen die scole after maes huys dair af hadde 4 ar. gul. 4 cromst. 12 gul. 24 wit.

Item die 2 vpperknechts die hem ende maes holpen die stille scoen te maken dair sy af hadden 7 gul. 4½ wit.

Item maes de dootgreuer van dese stille te greuen ende scoen helpen te maken 5 gul. 12 wit.

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item een kraen daer men die paeschkeers mede onsteect ende woech 2 ℔ was elc ℔ 6 cromst. fac. 2 gul. 9 wit.

Item totter monstrancie mit ons heren doernen tacken syn toe gaen 4 loet zuluers elc loet 14 cromst. meer dan wy dair toe geleuert hebben ende voirs. staet f. 11 gul. 6 wit.

Item coste dese monstrancie te maken aen herman dille 11 gul. 12 wit.

Item melis gerytsz. an de bilt van die ryse te halen tot onser kermisse 3 gul.

Item her huge mouwer 12 gouden wilhs. sc., die hy ons geleent heeft om houte tot deuenter 78 gul. 18 wit.

Item arnoldus van euerdingen dito dito 63 gul.

Item gouborch henric lucas dochter dito dito 63 gul.

Item henric jacobsz. dito dito 63 gul.

Item peter boyden van roet laken tot onser kermisvaen opten toern 12 cromst., ende van fustein 12 cromst. ende van de vaen te maken 2½ cr. f. 5 gul. 15 wit.

Item willam roelofsz. van spiker te cruden tot henric gerstman 6 wit.

Item jan van zoest knapen te verdrincken die de spiker gemaect hadden 7½ wit.

Summa summarum van allen wtgeuen voirscr. 776 gul. 17 wit 2 doit.

Meer opgeboert dan wtgegeuen 2021 gul. 25 wit 1 doit; hier af bewyst wouter van vyanen aen restant hier na bescreuen 535 gul. 26 wit, aldus blijft wouter voirscr. onser kerken sculdich na deser rekeninge 1485 gul. 29 wit 1 doit.

Dit is dat restant van den jaer voerscr. dat gerekent is. vol opgeboert ende men wouter van vyanen corten sal.

Item jan valkendael 240 ℔ f. 336 gul.

Item henric knoep 70 ℔ 10 st. min 3 ryns gul. die willam aerntsz. wouter van vyanen gegeuen heeft van den steen, die de stat van vter van onser kerc hadde. Rest noch 70 gul. 15 wit; hier heeft heynric voirs. onser kercken tegens geleent 20 rynsche gul. dair heynric enen besegelden brief of heeft.

1445/1446.

Rekeninge ende bewisinge wouter gerytsz. van vyanen ende henric gerstman kercmeesters. 1445—1446.

In den eersten opgeboert dat wouter voirs. meer opgeboert dan wtgegeuen hadde in synre laetste rekeninge 1485 gul. 29 wit 1 doit.

Opboeren van testament.

Item jan van der poert de weuer 2 gul. 12 wit.

Item des saterdages voir korsauont bracht her myl een croen gout 38 cr. f. 7 gul. 18 wit.

Item van herman van oudenzeel 3 gul.

Item op onser vrouwendach te lichtmisse doe her gysbert gepredict hadde gebeden totten leyen 8 gul. 12 wit.

Item op onser vrouwendach assumpcio dede her myl bidden tot loye ende leyen ende dair wert gebeden 6 ar. gul. f. 21 gul.

Item op onse vrouwen natiuitas dede her myl bidden totten leyen ende doe wert gebeden 4½ ar. gul. f. 13 gul. 15 wit.

Opboeren van onser lieuer vrouwen.

Item die joncfrouw van wynsen willams wyf gaf onse vrouwe enen bonten mantel gout dat voeder 46 gul.

Item gout dat laken van den mantel 24 gul.

Item van een del die gevonden was bracht jacob martynsz. 1 gul. 12 wit.

Item bracht henric petersz. bi de wittevrouwen een gulden rinc woech 5 engels een half vierlinc min, den engels 15 cr. f. 14 gul. 18 wit 2 d.

Item bracht jan vter koeken een zulueren zegel mit een dryl dat hy gevonden hadde, ende woech 5 vierendeel loets ende een half vierendeel half, gout elc loet 12½ cr. f. 3 gul. 8 wit 1 d.

Item huge van loenresloet gaf 7 cromst. van enen rider die hy verloren hadde ende gevonden wert f. 1 gul. 12 wit.

Item van 4 loet gesodens gaerns ende van 3 loet vlas ende vau 2 eyer 8½ wit.

Item van een gitten paternoster 1 gul.

Item gaf die joncfrou van der weteringe onser vrouwen een bonte hoeyke daer dat voeder of gout 18 postulaetsgul. ende dat laken 10½ ar. gul. f. 93 gul. 27 wit.

Item van een zulueren crusen dat onse vrouwen van der lotinge quam ende woech 6 loet ende 3 vierendeel elc loet 15 cr. 20 gul. 7½ wit.

Item van 3 eenkoerns velle.

Item vercoft 7 ℔ 3 loet wollen die voir onse vrouwen quam elc ℔ 2½ cr. f. 3 gul. 16 wit 3 doit.

Item vercoft 470 ruggen elke rugge om 1 botk., die waren onder enen tabbert, hoerde toe braems wyf van luttikenhuze ende gaf henric de witte, beloept 27 ar. gul. 6 cr. 1 oirtk. f. 87 gul. 7½ wit.

Item gout dese tabbart dair dese voirs. ruggen onder waren 11 ar. gul., ende van dit voeder ende tabbart te vercopen 12 cr. coemt onse vrouwe 30 gul. 18 wit.

Item van enen ouden zwerten tabbart die voir onse vrouwe gecomen was 7 ar. gul. ende 6½ cr. f. 22 gul. 9 wit.

Item van heylken mychiels 1 ryder die sy geboert hadde van enen wiue die niet weder en quam, ende quam sy weder so soud men dat wyf dat gelt weder geuen f. 8 gul. 12 wit.

Item van een lam 1 gul.

Item van een quade hoeyckyn 3 arn. gul. 6 cr. 10 d. f. 10 gul. 8½ wit.

Item van een half quaet hoeycskyn bracht her myl 2 gul. 7½. wit.

Item van een doec die onse vrouwe gegeuen was 4 gul.

Summa van dit hoofdstuk 597 gul. 12 wit.

Opboeren van allen gemenen ende onsekeren dingen.

Item van meyster henric in de viestege 1 toerns groet f. 18 wit.

Item van die sluter tot sinte pouwels 1 gul. 10½ wit.

Item van her jan tam van dat huyskyn in den sack dat jan de lange gaf der kerke om gods wille 11 ar. gul.

Item van thys onsen sager van een scael 24 wit.

Item van out hout dat op claes sys graft leyt 21 wit.

Item martyn jacobsz. van een quade scael 21½ wit.

Item van meyster mechtelt doe hoir zoen syn eerste misse sanc 3 gul. 18 wit.

Item van die man in den roetaert die twedeel van 100 postulaetsgul., die de raet hem ofsleet ter kerken behoef f. 320 gul.

Item meyster euerts wyf de barbier bi de smedebrug 3 gul. 15 wit.

Item willem scrodekyn ende goedscalc van doern die glasmaker van dat hem ouerliep van die vullens ende wech te voeren bi den duytschen huze 1 postulaets gul. ende 3 botk. f. 5 gul. 9 wit 3 d.

Item van her huge van 4 rynsche gulden siaers lyfrenten op syn lyf den penninc om 12 maect 48 ryns g. f. 307 gul. 6 wit.

Item trude van bosch gecoft 5 ryns gul. siaers tot horen liue den penninc om 12 maect 60 ryns gul. f. 384 gul.

Item foeyse her hugen meecht gecoft 2 ryns gul. siaers tot horen liue den penninc om 12 maect 24 ryns gul. f. 153 gul. 18 wit.

Om dit gelt van desen lyfrenten is loet gecoft.

Item van her willam knoep van duysteen die de meyster vanden doem tegen den kercmeysteren coft 8½ ryns gul. f. 54 gul. 9 wit.

Item vercoft 400 ℔ loets dat ons ouerliep van den goten te gieten elc hondert 5 ar. gul. ende 3 oirt f. 69 gul.

Item van jacob de lepelmaker aent buerkerchof 3 gul.

Item aellert willamsz. onder die appelkelre 5 gul. 24 wit.

Item van zweders zuster van der maern de begyn 1 gul. 24 wit.

Item van een arm was pleecht syn broet te bidden 1 gul. 15 wit.

Item van jan sluysman, van een stel dair wy onse hout mede plagen te vueren 3 ar. gul. f. 9 gul.

Item van henric lubbertsz. in de gaerde 3 gul. 15 wit.

Item van 3 kerve leyen hadde die oude claes dedel 4 gul. 6 wit.

Item van een doer 3 gul. 15 wit.

Item her dirc tant 2000 steens 12 gul. 24 wit.

Item in de viestege onse leye negelmaker 2000 steens 12 gul. 24 wit.

Item jan vter boeken een dusent steens 6 gul. 6 wit.

Item hubert van blazenborch een dusent steens 6 gul. 12 wit.

Item henric hubertsz. een dusent steens 6 gul. 12 wit.

Item die bekeerde zusteren 1½ᵐ ende een hondert steens 9 gul.

Item die van st. bertelmeus 3½ᵐ ende 2ᶜ steens dat hondert 32 cromst. f. 33 gul. 18 wit.

Item aelbert willemsz. wyf 1½ᵐ steens 9 gul. 12 wit.

Item van de joncfrou gielis moeder van den velde 9 gul. 18 wit.

Item een joncfrou opt begynhof onse kerc geleent 3 gouden ryers ende 1 bisscops gul. f. 29 gul. 27 wit.

Item symon hagens dochter van apcoude geleent 10 ryns gul. f. 64 gul.

Item een wyfkyn geleent dair sy enen brief of hadde dat her myl bracht 10 ryers f. 84 gul.

Item her dirc tant geleent 22 ryns gul. f. 140 gul. 24 wit.

Item jan dirxsz. aen sinte marien plaets de snider geleent 12 ryns gul. f. 76 gul. 24 wit.

Item van de joncfrou trynden, die vrederic trynden wyf was, geleent 10 ryns gul. f. 64 gul.

Item joncfrou deyne, die jacob borren wyf was, geleent 8 bergoensche scilde ende 8 myns heren gul. f. 76 gul. 24 wit.

Dese na bescreuen hebben onse kerc geg. dese na bescreuen ℔ aen onsen camerair geryt van vlueten.

Item frederic de voecht voir dat laken, dat op syn oude moeder lach 10 ℔ f. 14 gul.

Item philips van groenenvelt van syn omganc 5 ℔ f. 7 gul.

Item joncfrou lyz. van werkonden ende hoir dochter, die gysbert scaden wyf was, van den omganc 10 ℔ f. 14 gul.

Item henrix wyf van zandenberch van der zuene, dat henrix knaep beernt heye geslagen hadde 35 ℔ 5 st., die beernt der kerc gaf f. 49 gul. 10½ wit.

Item jan van oudewater hermansz. van schout, die hy der kerc sculdich was 8 ℔ 10 st. f. 11 gul. 27 wit.

Item jan ruschekocssoen 20 ℔ van schout, die hy in enen brief der kerc geloeft hadde 28 gul.

Item dirc van houdaen heeft onser kerc gegeuen 100 ℔, doe men omginc totten wagenscote f. 140 gul.

Summa Summarum van allen opboeren voirscr. 7956 gul. 9 wit.

Wtgeuen.

Van onser tymmeringe ende loen ende dachueren.

(Verschillende posten van werklieden, beloopende te zamen 1433 gul. 12 wit 9 d.)

Item henric gerstman ende elyaes hebben gecoft een pleyt houts te half vasten tot deuenter, coste mitter vracht, teringe ende oncost te samen 2c 24 ar. gul. ende 9 cr. f. 673 gul. 24 wit.

Item gehuert tegen hubert aerntsz. een boc 6 dage om

dat hout dair mede te halen tot maersen elc dach 3 cr. ende 1 cloet verloren vten scepe f. 4 g. 6 wit.

Item jan van zoest ons geleuert van onsen yser 107½ pont aen groten nagelen, van elc pont te wisselen 4½ wit maect 5 ar. gul. ende 5½ cr. f. 16 g. 3 wit.

Item jan van zoest ons noch geleuert 505 pont dacnagel van onsen yser, hem van elc ℔ te wisselen 1 botk. f. 88 gul. 11 wit 1 doit.

Item jan van zoest ons gewrocht van sinen yser 7^c lasnegel ende 8^c middelnegel ende een deel ankers vermaect ende ander yserwerc, dat te samen gereken is voir 38 ar. gul. 5 cr. f. 115 gul.

Item quamen ons van brug 11 sogen loets ende woegen te samen 32 wagen ende 27 nagel, elc nagel is 6 ℔, coste elc wage 12 st. 6 d. vleems gelt, maect 130 ryns gul. 5 grote min maken 277 ar. gul. 5 wit f. 831 gul. 5 wit.

dit loet is gegaen totten goten.

Item coste dit voirs. loet tot brug te wegen, te scepe te brengen, van tolle tot geervliet, van sciphuer van der sluys ter goude, roeder tolle ter goude, van vracht van der goude tutrecht ende van drincgelt die dit loet van brug brochten te samen 27 scillinge grote f. 56 gul. 18 wit.

Item daem de goyer van desen lode te syse 4½ ar. gul. f. 13 gul. 15 wit.

Item dit voers. loet geleuert tutrecht in de wage geryt ouer de vechte, die ons dair rollen of goet dair die goten mede gemaect sijn, coste te wegen 3 gul. 15 wit 3 d.

Item geryt ouer de vechte van 300 loets ons te gieten, van elc hondert 13 cromst. maect 26 ar. gul. f. 78 gul.

Item geryt voirs. ons noch gegoten aen rollen 2270 ℔, elc hondert 12 cr. maect 18 ar. gul. 14½ wit f. 54 gul. 14½ wit.

Item geryt voirs. noch gegeuen van 2 loden pypen ons te gieten 2 ar. gul. f. 6 gul.

Item jan dirc in de weerde ons gegoten 1421 ℔ van

onsen lode aen rollen, coste elc hondert 14 cr. maect 13 ar. gul. 3 cr. f. 39 gul. 18 wit.

Item tegen jan dierc gecoft 793 ℔ loets aen rollen, coste elc hondert 6 ar. gul. maect 47 ar. gul. 9 cr. f. 142 gul. 24 wit.

Item gecoft tegen enen man, lach tot gysbert claesz. thuys, 14 koever ryst leyen voir 14 gouden ryns gul., dit waren de eerste leyen die men coft f. 90 gul.

Item van dese 14 ryst leyen op te dragen 9 botk. f. 1 gul. 17 wit 1 d.

Item gecoft tegen een coopman, lach thuys tot gysbert claesz., 62 koever ryst leyen elc ryst om 27 witte coels penninge. Ende hier of gaf die coepman onser vrouwen 1 ryst leyen ende dairtoe een half ryst voir sinen wyncoep, belopen die 60½ ryst leyen 68 ryns gul. en 1½ witten pennick, maect 145 gul. 3 cr. f. 435 gul. 18 wit.

Item gecoft tegen claes roelofsz. 10 koever ryst leyen, elc ryst 28 coels witte pennige, maect 11 ryns gul. 16 witte pennigen beloken (belopen) 24 ar. gul. 13 cr. 2 wit f. 74 gul. 20 wit.

Item van dese 72 ryst leyen op te dragen 6 gul.

Item te wyncoep tot gysbert claesz. 4 gul. 5 wit.

Item gecoft tegen jan van hoye 10 koever ryst leyen 72 gul.

Item gecoft tegen enen coepman, lach thuys tot jan jacobsz., 16 koever ryst leyen 111 gul. 18 wit.

Item van dese 16 ryst leyen ouer te dragen opte vaert ende voirt opt kerchof te brengen te samen 5 gul. 12 wit.

Item gecoft tegen enen coepman, lach thuys tot gysbert claesz., 14½ ryst leyen 162 gul. 12 wit.

Item van dese voirs. 14½ ryst leyen op te dragen 1 gul. 24½ wit.

Item willam de verwer van leyen te tellen 9 gul. 24 wit.

Item van dese leyen te syse 2 ryns gul. f. 12 gul. 24 wit.

Item gecoft tegen henric sandersz. onsen leydecker 23

ryst ende 2 keruen leyen elc ryst voir 2 ryns gul. min 1 oert, maect 41¼ ryns gul. mitten sys belopen 88 ar. gul. 8 cr. f. 265 gul. 18 wit.

Item van dese 23 ryst ende 2 keruen leyen op te dragen 2 gul. 24 wit.

Item gecoft tegen steuen de leydecker 19 ryst leyen 212 gul. 24 wit.

Item gecoft tegen jan van breda hondert dusent leynegel elc dusent voir 7 cr. maect 46 ar. gul. 10 cr. f. 140 gul.

Item gecoft noch tegen jan van breda 26m leynagel van 4 ℔ elc dusent voir 8 cr. maect 13 ar. gul. ende 13 cr. f. 41 gul. 18 wit.

Item gecoft tegen claes van breda hondert dusent leynegel f. 140 gul.

Item gecoft noch tegen claes van breda 26m leynegel f. 41 gul. 18 wit.

Item noch gecoft tegen claes van breda 22c sponnegel elc dusent 10½ cr. maect 23 cr. f. 4 gul. 18 wit.

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item een kraen van 2 ponden elc pont te maken van onsen was 3 wit f. 6 wit.

Item 4 stal keersen die om dat heylige graft stonden costen 13½ cr. f. 2 g. 21 wit.

Item 2 cleyn tortyskyns die men voir dat weyroec draecht, wegen te samen 4 ℔ coste elc ℔ van onsen was mitten bomen 2 cr. f. 1 gul. 18 wit.

Item van een boec papiers ende dat te bynden 1 gul.

Item gecoft tegen danys 11½ ℔ grote spicer coste te samen 1 gul. 4½ wit.

Item van een lynde aen een cleet voir dat sacrament dair men dat cleet mede op ende toehaelt coste 10 wit.

Item machtich gemaect in de castorie tot onser kerken behoef aernt henrixz., jan rusche, vlaenderen ende euerdingen coste 10½ wit.

Item van een tafelaken te wyen ende leyt op onser vrouwen outair ende gaf damme die sceydemakers wyf coste 10½ wit.

Item jan van zoest knaep te verdrincken 6 wit.

Item van 2 manden dair men den steen mede opgewonden heeft ende die leyen mede opgedragen costen 1 gul. 6 wit.

Item jan de cuper, claes van zyls broeder, van 6 tobben 2 gul. 11 wit.

Item van een brief te scriuen van dat gelt in den roetair coste 7 wit.

Item om enen besem 5 doit.

Item van een mande, die in de gerwecamer plach te hangen, dair men was in plach te dragen 14 wit 1 d.

Item gecoft 28 rafteren [1]) dair onser kerken doren af gemaect syn, coste elc stuc 11 cromst. 3 oirt f. 65 gul. 24 wit.

Item van desen 28 rafteren te brengen van Aemsterdamme op onse kerchof coste 4 gul. 6 wit.

Item van 2½ vym ende ½ vierendeel riets, die glase venstere mede te luken, coste 5 gul. 6 wit.

Item den man van 5½ dach, dat hy die venstere dicht makede mit een knecht 9 gul. 24 wit.

Item gegeuen den papen van onser kerc een maeltyt coste 42 cromst. om dat sy procureren souden tot onser kerc behoef f. 8 gul. 12 wit.

Item om leggerden ende teen gebesicht totten glaesvensteren mede dicht te maken 3 gul. 6 wit.

Item onser scoelkynder wybisscop tot sinen cost 1 gul.

Item elyaes onsen tymmerman gegeuen 4 ar. gul. voir syn touwe dat gebroken wert in onsen werc f. 12 gul.

Item claes elyaesz. van rafteren te behouwen 4 gul. 24 wit.

---

1) ruw hout voor balken.

Item elyaes ende claes syn zoen 5 ar. gul. van die sperren in de glaesvensteren te maken daer men dat riet ende stro aen bant f. 15 gul.

Item gegeuen geryt de harnaschmaker van onser kerken harnasch scoen te maken 4 gul.

Item die zielbroederscap in onser kerken gegeuen 2 wilhs. scilde om dat jan van dyc onser kerc besprac enen brief van 25 ryns gul., die meyster jordaen van derthesen sculdich is dair sy of gehadt souden hebben 4 ryns gul. f. 13 gul. 6 wit.

Summa summarum van allen wtgeuen voirn. 7874 gul. 25 wit.

Meer opgeboert dan wtgegeuen 81 gul. 14 wit. Ende hier of bewyst wouter van vyanen aen restant hier na bescreuen 213 gul. 11 wit. Aldus blijft onse kerck wouter van vyanen sculdich 131 gul. 27 wit.

Dit is restant van den jair voirs. dat gerekent is vol opgeboert ende men wouter van vyanen corten sel.

Item jan knoep van 1 huys in de backerstege 16 grote f. 1 gul. 15 wit.

Item aernt van der meer mit syn medewerkers vter cluse an de brantwere.

Item de papen van jan witvoets testament 1 gul. 12 wit.

Item wouter steuensz. de hoedemaker vter cluse onder rodenburger brug 1 ß f. 1 gul. 12 wit.

Item wouter de vos in een van den 24 grauen 5 ß f. 7 gul.

Sm̄ van den restant voirscr. 213 gul. 11 wit.

1446/1447.

Rekeninge ende bewisinge wouter geryts zoen van vyanen ende henric gerstmans kercmeysters. 1446—1447.

Opboeren van testament.

Dit heeft her egbert geprocureert.

Item claes vrederixz. van aemsterdamme van steenwyc 12 gul.

Item van een man sterf in st. loyen gasthuys bracht henric gerstman 4 gul. 24 wit.

Item van meyster henric de scoelmeyster in de nyestraet 8 gul. 6 wit.

Item van henric van colen, die lanteernmaker aen den steenwech, een nobel van 3 engels ende 3 vierlinc van 1 engels, gout elc engels 18 cromst. f. 13 gul. 15 wit.

Her myl geprocureert.

Item lysbet witten die sterf in de donckerstraet ende her myl gaf hoir dat sacrament ende sy gaf 8 gouden ar. gul. f. 10 g. 16 wit.

Her dirc tant geprocureert.

Item van lysbet die in de strostege sterf in joncfrou trynden camer 15 brasp̄ f. 6 gul. 12 wit.

Her gysbert geprocureert.

Item van die wtdraechster opten hoec van st. katrinenstege 1 gul. 15 wit.

Opboeren van den grauen te openen.

Item lysbet die sterf in de strostege in joncfrou trynden camer 2 ℔ f. 2 gul. 24 wit.

In de zielbroeder graft.

Opboeren van dat laken opten doden.

Item joncfrou van der zeuender 2½ elle zwerts delle 15 cromst. f. 7 gul. 15 wit.

Item de joncfrou van slyc leit tsinte jacob 1½ elle ende 1 half verndeel zwerts delle 15 cr. f. 4 gul. 26 wit 1 d.

Opboeren voir onse vrouwe gecomen.

Item de joncfrou van rumelair gaf een cralen paternoster van 9½ loet ende gout 13 ar. gul. ende 3 cr. f. 39 gul. 18 wit.

Item opgeboert van weyt daer die goede lude mede gewoegen syn van dit jaer f. 87 gul. 8 wit 8 d.

Item van 2 hoenre 11½ wit.

Item van een maet botteren 12 wit.

Item van een zulueren riem [1]) gaf korstiaen de brvnen wyf 5 ar. gul. ende 12 cromst. f. 17 gul. 12 wit.

Item korstiaens brunen wyf gaf noch 1 tabbert mit een voeder, gout dat voeder 31 gul. 24 wit.

Ende dat laken van den tabbert en is noch niet vercoft, gerekent int jaer 47.

Item lysbet harven gaf een gouden rinc ende woech 3½ engels ende 1 vierlinc gout die engels 17 cr. f. 12 gul. 24 wit.

Item van dollen die gevonden waren 1 gul. 6 wit.

Item joncfrou jutte van malsen gaf een bontvoeder ende hielt 320 wammen gout elke wamme 15 doiten hadde goedscalc van wynsen om 12 ar. gul. ende 5 cr. f. 40 gul.

Item de joncfrou van wynsen willams wyf gaf een bontvoeder gout te samen 13 ar. gul. f. 39 gul.

Item styn van wynsen gaf enen tabbert mit een bontvoeder gout dat voeder 14 ar. gul. ende 19½ cr. f. 43 gul. 27 wit.

Ende dat laken van den tabbert en is niet vercoft, gerekent int jaer van 47.

Item michiel de scrivers wyf gaf een out voederkyn gout 8 gul.

---

1) *riem*, gordel.

Item mychiels wyf voirs. een tabbert dair dit voirs. voeder onder was gout 5 ar. gul. 3 cr. ende 3 oertk. f. 15 gul. 22½ wit.

Item van een hoyke gaf mychiels wyf voirs. gout 6 ar. gul. f. 18 gul.

Opboeren van allen gemenen ende onsekeren dingen.

Item aelbert rembertsz. wyf totten leyen 8½ botk. f. 1 gul. 14½ wit.

Item gysbert de costers dochter van horen godspennic 1 goude ar. gul. f. 3½ gul.

Item henrix wyf van zeuenhusen een heft met zuluer beslagen, dat en is noch niet vercoft.

Item van een boec dat gebonden was ende bracht aechte dams wyf 22 wit.

Item ontfaen van des proefsts testament van emmeric, bracht her jan colentier 25 postulaets gul. f. 120 gul.

Item henric beynops wyf van horen godspennic 3 gul. 27 wit 3 d.

Item van quaden weyt die onse vrouwe gegeuen wert van den rade van hollant doe onse borgeren hoir goet genomen wert 32 cr. f. 6 gul. 12 wit.

Item van een dol die gevonden was 2 gul.

Item de joncfrou jans wyf van bueren besettede onser kerc een tabbert daer onder waren 305 wammen gout elke wam 6 wit, had henric gerstmans wyf f. te samen 60 gul.

Item dien tabbert hadde wouters dochter van duven voir 11 ar. gul. f. 23 gul.

Item van die stede voir dat overscap by onser vrouwen huysken 2 gul. 12 wit.

Item her gysbert onse cappelaen van spaenre 4 gul. 24 wit.

Item jan van driel van testament dat syn moeder van ander lude onder hadde, dair henric gerstman brieue of hadde 2 postulaets gul. ende 14 cromst. f. 12 gul. 12 wit.

Item van jan bogaert van wesel 7½ brasp. ende 4½ cromst. doe wy die 12½ voeder godelsteens coften f. 4 gul. 3 wit.

Item van jan willamsz. de snyder in de viestege van sinen omganc 3 gul.

Item godert de coninc van sinen omganc totten leyen 1 beyers gul. f. 4 g. 18 wit.

Item geryt scout die ternincmaker van sinen omganc totten leyen 6 g. 12 wit.

Item van jan ysbrantsz. wyf van horen omganc totten leyen 3 gul. 15 wit.

Item van euert van pol van een oude dore 3 gul.

Item maeskyn in die sonne ter tymmeringe 2 postelaets gul. f. 9 gul. 18 wit.

Item ontfaen 33 postulaets gul. ende 3 cromst. van den lesten termine van den man in den roetaert f. 159 gul.

Item van meynert die voer den duytschen huys plach te sitten tot sinen omganc 1 gul. 15 wit.

Item henric pitersz. ende van gencefloers van ouden steen 7 gul. 24 wit.

Item van een keerse van een pont was behoefde borchert in de tollenstege 1 gul. 6 wit.

Item een goet wyf bracht 2 ringe, die een was coperen. Ontf. van den gouden rinc 3 ar. gul. 23 wit. 1 doit ter tymmeringe f. 9 gul. 23 wit 1 doit.

Item van hildegont willam claesz. zuster tot onser tymmeringe 1 postulaets gul. f. 4 gul. 24 wit.

Item van dat goede wyf in de tassche ter tymmeringe 7 gul. 21 wit.

Item van een mud weyts dat die commenduer ons gaf totten leyen in den omganc dair voir 3 gul. f. 9 gul.

Item van trude die sterf in de ambochtstraet ende woende in onser kerkencamer ende gaf alle hoir goet, dair of ontfangen 21 ar. gul. ende 7 cromst. f. 63 gul. 12 wit.

Item van den voirs. truden gort rock ende van een quaet tabbertken te samen 10 gul. 21 wit.

Item van dat graft dair gysbert heer in leyt 14 ryns gul. f. 90 gul. 9 wit.

Item opgeboert van den alingen jair voirs. dat vten bloken gecomen is te samen mitten keersgelde dair de goede lude dat sacrament mede gebrocht is 205 gul. 2 wit.

Item opgeboert van desen alingen jair dat in den nap gecomen is te samen 1125 gul. 22 wit 2 doit.

Deze lyfrenten syn vercoft totter geenre liue die hier na bescr. staen van desen jair ende leyen gecoft omt gelt ende voirt in der kerken oirbair geleit.

Item vercoft agniese jans dochter van oestrum 3 ryns gul. siairs elc pennic om 12 pennige dat maect 36 ryns gul. f. 230 gul. 12 wit victoris paschen.

Item joncfrou lysbet jan braems dochter 4 ryns gul. siaers elc pennic om 12 victoris paschen maect 48 ryns gul. 6 wit.

Item styn peter bonterox wyf 3 ryns gul. paschen victors 230 gul. 12 wit.

Item joncfrou aleit otten wyf van coddenhouen was 5 ryns gul. siaers elc pennic om 10 penninge dit maect 50 ryns gul. f. 320 gul. victors paschen.

Item hildegont aelbert henrixz. dochter 1 ryns gul. siaers den pennic om 12 kersauont johannes dit maect 12 ryns gul. f. 76 gul. 24 wit.

Item geertruyt herman hermansz. wedue 3 ryns gul. siaers elc pennic om 12 korsauont johannes dit maect 36 ryns gul. f. 230 gul. 12 wit.

Item fye herman godenaertsz. wyf 12 wilh. holl. scilde siaers tot hore beyder liue. Ende fye voirs. sel heffer wesen also lange als sy leeft elc pennic voir 15 pennige korsauont johannis dit maect 180 wilh. scilden f. 1179 gul.

Item lysbet geryt jacobsz. 5 ryns gul. siaers tot hore liue elc pennic om 12 dit maect 60 ryns gul. korsauont johannis f. 384 gul.

Item vercoft enen priester tot culemborch 1 vrancr. scilde siaers erfrenten om 24 ecclesie vr. scilde f. 230 gul. 12 wit.

Deze na bescreuen hebben onser kerc gegeuen dese na bescreuen ℔ aen onsen cameraer jan ouer de vechte.

Item elyaes rygwyn jansz. 3 ℔ f. 4 gul. 6 wit.

Item adryaen ram 2 ℔ f. 2 gul. 24 wit.

Item godert dedel 1 ℔ f. 1 gul. 12 wit.

Item fye opte poert 2 ℔ f. 2 gul. 24 wit.

Item aernt van amerongen van den laetsten omganc 10 ℔ f. 14 gul.

Item pottenberch van den laetsten omganc 8 ℔ f. 11 gul. 6 wit.

Item egbert spierinc van den omganc 5 ℔ 5 st. f. 7 gul. 10½ wit.

Item egbert van aemstel van den omganc 12 ℔ f. 16 gul. 24 wit.

Item jan ruysch kocssoen van dat hy der kerc geloeft hadde, dair een brief of was, 15 ℔ fac. 21 gul.

Item vrederic de voecht 7 ℔ voir dat laken dat op syn oude moeder lach f. 9 gul. 24 wit.

Item geryt haeck 2 ℔ f. 2 gul. 24 wit.

Item willam scrodekyn van eens mans wegen die hier doet gestoken is ende was dirx knecht van zweten, die leit in der kerken gaft ende voir sijn testament ende graft 14 ℔ f. 19 gul. 18 wit.

Item van peter ermbrechtsz. van wegen eens wyfs sterf in drakenberchstege, plach besem te maken, hadde die kerc besproken 3 ryns gul. dair voir ontfangen 16 ℔ 10 st. f. 23 gul. 3 wit.

Item van jan rusche van eens mans wegen die bier op gelegen hadde dair peter van valkendael den sys of toebehoerde dair sy om twisten die peter voirs. onser kerken toe scickede 8 ℔ f. 11 gul. 6 wit.

Summa summar. van allen opboeren 8453 gl. 22 wit 2 doit.

Wtgeuen.

Van onser tymmeringe ende loen ende dachueren.

Item roelof de leydecker 163½ dach.

Item geryt ouer de vechte leydecker 139 dach.

Item henric sandersz. ons leydecker 311½ dach.

Item aernt wynantsz. van een veynster dat steenwerc te houwen en te setten 6 ar. gul. f. 18 gul.

Item aernt voirs. van den steenwerc van der merslude glas te houwen ende te setten 7 ar. gul. f. 21 gul.

Item aernt van dat steenwerc te houwen ende te setten dair jans glas van der haer in staen sel 6 ar. gul. f. 18 gul.

Item aernt van die twe oerde of te breken aen dat cruyswerc 1 gul.

Item aernt symonsz. van jans glasveynsteren van der haer met riede te luken 3 cr. f. 18 wit.

Item aernt symonsz. 3½ dach van de weke na jaersdach van dat hy herman die kerc halp verhogen elc dach 2 cr. f. 1 gul. 27½ wit.

Item aernt 5 dage van de weke van st. agniet van die kerc bynnen te verhogen elc dach 2½ cr. f. 2 gul. 15 wit.

Item aernt van die graue dat fundament wt te greuen an de zuytside by sinte crispiniaens outair 3 ar. gul. f. 9 gul.

Summa 1250 gul. 20 wit 3 d.

Item gecoft 217 voeder ryst leyen 1734 gul. 18 wit.

Item gecoft enen balc dair die dore aende zuytside aensluyt, dair onser vrouwen beelde aen gesneden is coste 6 gul. 12 wit, ende ludekyn heeft dit beelt om gods wille gesneden.

Item gecoft tegen een coepman van colen 3 rollen loets ende woegen 303 ℔ elc hondert voir 3 ryns gul. min 1 oirt dit maect 11 ryns gul. 16 wit f. 70 gul. 28.

Item herman van colen 6 ar. gul. van de kerc bynnen te verhogen f. 18 gul.

Item claes de witte 15 cromst. van 2 rafteren die aen de dorén ontbraken f. 3 gul.

Item dirc van alst die slootmaker ons geleuert 109 ℔ ysers aen de hangceselen van der dore an de noortside coste elc ℔ 9 wit f. 32 gul. 21 wit.

Iten dirc van alst voirs. ons geleuert 100 ℔ ysers an de hangceselen van der dore an de zuytside coste elc ℔ 9 wit f. 30 gul.

Item elyaes onse tymmerman ende claes syn soen van dese doren te maken an de noertside ende zuytside 15 ar. gul. f. 45 gul.

Item gecoft tegen geryt ouer de vecht onsen leydecker 34 ℔ loets coste elc ℔ 6 wit ende wert gebesicht ouer die haken f. 6 gul. 24 wit.

Item gegeuen jan van zoest van alle yserwerc dat hy ons geleuert heeft van sinte mychiels dage tot st. margrieten auont toe beliep te samen 62 ar. gul. f. 186 gul.

Item een man ons gebracht van lodewycks de wael 208 kerren eerden dair men die kerc bynnen mede hogede coste elc kerre 3 doit f. 5 gul. 6 wit.

Item borre die de uercloc verwaert van 2 slote aen die doren daer men opte goten gaet van onser kerk coste 4 gul.

Item aernt wynantsz. van dat steenwerc te houwen ende te setten dair ghysbert heren glas in staet 6 ar. gul. f. 18 gul.

Item sander de metselaer van dat steenwerc te houwen ende te setten dair mychiels glas in staet 5½ ar. gul. f. 16 gul. 15 wit.

Item aernt wynantsz. van dat steenwerc te houwen ende te setten dair der smede glas in sel staen 6 ar. gul. f. 18 gul.

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item om 14 loet siden dair die fraengen of gemaect syn

die aen de vanen syn coste elc loet 6 cr. f. 16 gul. 24 wit. Mer daer is vele meer siden toe die is voir onse vrou gecomen. Ende wouters dochter heeft dese fraengen gemaect ende die vanen geneyet om gods wille.

Item van die oude vanen te vermaken ende van den fraengen 1 gul. 17 wit.

Item van 2 stocken daer die vanen aen hangen 12 wit.

Item gecoft tegen die wittevrouwen 5 ellen zwerts coste elc elle 12 cr. f. 12 gul. die lagen op herman van steenres wyf.

Item om een half dusent noten 1 gul.

Item die appel gaf jacob martynsz. om gods wille.

Item om 73 scottelen dair men die appel ende noten in leyde elc scottel 5 doit f. 3 gul. 1 wit 1 d.

Item claes van aken onsen organist van victoris 6 gul.

Item maesken in die sonne betaelt 40 bergoensche scilde die peter de witte onse kerc geleent had int jaer van 46 f. 192 gul.

Item jan knoep 8 gouden ryns gul. f. 51 gul. 18 wit.

Item dirc de jonge 8 postulaets gul. f. 38 gul. 12 wit.

Item her dirc tant 22 ryns gul. f. 140 gul. 24 wit.

Item aechten symon hazen dochter 10 ryns gul. f. 63 gul. 15 wit.

Item jan dirx 12 ryns gul. f. 77 gul. 24 wit.

Item joncfrou eest ende joncfrou van der maet opt begynhof 16 postulaets ende 2 ryns gul. f. 89 gul. 21 wit.

Item nelle heyen opt begynhof 3 ryers ende 1 postulaets gul. f. 30 gul.

Item willamken euert goedscalx dochter 84 gul.

Item joncfrou fye die vrederic trinden wyf was 10 ryns gul. f. 64 gul.

Item joncfrou deyne die jacob borren wyf was 8 borgoensche scilden en 8 ons heren gul. f. 76 gul. 24 wit.

Item doe wy onse papen ten eten hadden wert gehaelt

tot henric gerstmans 11 cromst. aen hoppen ende 5½ cr. aen kueyt f. 3 gul. 9 wit.

Summa van allen wtgeuen 7827 gul. 21 wit 3 d.

Meer opgeboert dan wtgegeuen 626 gul. 3 d. Ende hier of bewyst wouter van vyanen aen restant hier na bescreuen 631 gul. 20 wit 2 d. Aldus blyft onse kerc wouter van vyanen sculdich 5 gul. 19 wit 3 doit.

Restant.

Item jacob vrederixz. 35 ℔ van vechtkueren ende is een scoemaker ende woent neffen dat scaecbert ouer, daer is borge voir gysbert scade an den steenwech f. 49 gul.

1447/1448.

Rekeninge van wouter gerytsz. van vyanen ende henric gerstmans, kercmeysters. 1447—1448.

Opboeren van testament.

Item een zulueren croen van een wyfken by st. marie dair voir 1¼ gul.

Item zwaen heer peters meecht van een tabbart die sy den 4 kerspelkerken gegeuen had coemt onse deel 10 gul. 15 wit.

Item van gosens wyf van scadic des scouten knaep 3 gul.

Item dirx wyf van wieringen van hoir testament 3 gul.

Item katryn van monikedam sterf in st. jacobs gasthuys 15 gul.

Opboeren van grauen te openen.

Item willam eynoge in der zielbroeder graft 2 ℔ f. 2 gul. 24 wit.

Item dirc de keersmakers moeder opten hoec van der botterstraet in de lynmarct 21 wit.

Item katryn van monikedam in der zielbroedergraft 2 ℔ f. 2 gul. 24 wit.

Opboeren van dat voir onse vrouwe gecomen is.

Item van 3 peerlen 1 gul. 6 wit.

Item een gouden spanckyn ende een cleyn ringekyn, woech te samen 4 engels ende 1 vierling den engels 13 cromst., coft henric jacobsz. voir synre dochter, te samen 11 gul. 1½ wit.

Item 2 zulueren lepel woegen te samen 3 loet ende 1½ vierendeel elc loet 13½ cromst. f. 9 gul. 3 wit 1½ doit.

Item van een zulueren gesp mit enen margant woech te samen 3½ loet ende 1 vierendeel elc loet 13½ cromst. f. 10 gul. 3 wit 3 doit.

Item aen spelden ende aen anderen cleynen zuluer 6 loet ende 1½ vierendeel elc loet 13½ cromst. f. 17 gul. 6 wit 1½ doit.

Item van side ende van een huve 4 cromst. f. 24 wit.

Item van een rans, ter tymmeringe gegeuen, gaf blocskyns wyff, gout 9 gul.

Opboeren van allen gemeen ende onsekere dingen.

Item van heylkyn van een grafstede in den toern aen de zuytside een postulaets gul. en 1½ stoter f. 5 gul. 25½ wit.

Item van jacob martynsz. van den bossche ende johannes syn broeder totter moustrancie des sonnendages voir palmen 2 stoter ende 1 oort ende 1 toerns groet ende 1 zulueren letter dair voir te samen 2 gul. 9 wit.

Item van willem die hoernblaser van syn omganc 3 gul.

Item van geertruyt korstkens de brunen wyf enen tabbaert, dair een vroeder onder was, gout 9 ar. gul. f. 27 gul.

Item van geertruyt in de ambochtstraet in onser kerken camer een out tabberken gout 9 gul.

Item van styn van winsen goedscalcx moeder van winsen van een tabbart dair een voeder onder was, dair voir 30 gul. 15 wit.

Item van lambert die tymmermans wyf die blynt is van een dweel ende van een half pont was 3 gul. 15 wit.

Item van een man wt gelrelant plach mit willam van gent te woenen 1 postulaets gul. ende ½ twn ende heeft dit gelt onse vrouwe geloeft f. 4 gul. 27 wit 3 doit.

Item van een out caproenkyn vercoft henric gerstmans wyf om 16 wit.

Item ontfaen van dat wyf die after payenborch sterf 126 ar. gul. ende 3½ cromst. Ende dit gelt geuen lodewych de wale ende jacob van amerongen, henric gerstman ende wouter van vyanen kercmeysters f. 378 gul. 21 wit.

Item scade de coster bracht een wilhs. twn die hem gegeuen wert doe vredericus kynt van rynes gewegen wert f. 9 wit.

Item van dirc de goutslager 4 gul. 24 wit.

Item henrix witten dochter heeft gegouen een gouden span dat woech 4½ engels ende ⅓ vierlinc elc engels 14 cromst. hier om sel men een lanteern voir dat sacrament dragen f. 12 gul. 28 wit 2 d.

Item van enen mandemaker onder die smede bi de reguliorbrug 4 gul. 24 wit.

Item van wouters wyf van wede van horen godspennic 1 gul.

Item van her dirc krieck erfname van een oude alue ende van steen ende van kalc tot sinen graue mede te maken 10 gul. 24 wit.

Item van een lam quam van den ouden ryn coft lysbet beynops om 2 gul.

Item aleit die den torf pleecht te vullen gaf enen zulueren riem, die wert vercoft om 2 postulaets gul. f. 9 gul. 18 wit.

Summa summarum van allen opboeren 3753 gul. 19 wit 3 doit.

Wtgeuen.

Van onser tymmeringe ende loen ende dachueren.

Dit hebben de leydeckers gewrocht.

Item roelof die leydecker 10⅓ dach 23 gul. 3 wit.

Item henric sandersz. 7½ dach 12 gul. 22 wit 2 doit.

Item henric voirs. gegeuen van latten ende soudeer 3 gul. 6 wit.

Item roetaert die sager ende syn geselle 4 dage gesaecht 10 gul. 12 wit.

Item roetaert de sager ende syn geselle van 60 wagenscote te sniden 5 gul. 18 wit.

Item roetaert ende syn geselle 4½ dach 9 gul.

Dit hebben de tymmerlude gewrocht.

Item elyaes van santen 11 dage 17 gul. 18 wit.

Item claes elyaesz. 47 gul. 12 wit.

Item elyaes van santen 33 dage 39 gul. 18 wit.

Item jan van doern 10 dage 15 gul.

Item herman talinc 10 dage 15 gul.

Item elyaes van santen 5½ dach 8 gul. 24 wit.

Item claes elyaesz. 5½ dach 8 gul. 24 wit.

Item van elyaes van zanten 12 dage 14 gul. 2 wit.

Dit hebben de metselaers gewrocht.

Item aernt wynantsz. de metselair 610 dage f. 634 gul. 3 wit.

Item aernt wynantsz. gegeuen van 100 dubbel beljoen te houwen 9 cromst. f. 1 gul. 24 wit.

Item aernt voirs. van 1½ hondert dubbel beljoens to houwen 13½ cr. f. 2 gul. 21 wit.

Item aernt voirs. 7½ cr. van ½ hondert ende 2 oert steen te houwen f. 1½ gul.

Item aernt gegeuen 5 ar. gul. van dat glasveinster te houwen ende te witten ouer dat heylige graft f. 15 gul.

Item aernt geg. 4 ar. gul. van der merslude glas te witten ende ouer die dore f. 12 gul.

Item aernt gegeuen 2 ar. gul. van die noertdore te plaesteren ende te witten f. 6 gul.

Item claes aerntssoen van 44 lagen wengersteen te houwen 22 cromst. f. 4 gul. 12 wit.

Item claes aerntsz. van 3ᶜ hol achtkant belioens, elc hondert 11 cromst. f. 6 gul. 18 wit.

Item claes aerntsz. 3½ᶜ hol belioens 6 gul. 9 wit.

Item claes voirs. 34 dubbel lagen wengersteens elke lage 1 cr. f. 6 gul. 24 wit.

Item 5 lagen van der bloemen 1 gul. 3 wit.

Item claes aerntsz. van 1½ᶜ achtkants steens te houwen 2 gul. 21 wit.

Item claes noch 108 belioen te samen 1 gul. 12 wit.

Item drie vierendeel glepe te houwen te samen 27 wit.

Item maes 4½ hondert ende ½ vierendeel hoel belions te houwen 8 gul. 9 wit 3 d.

Item maes 100 hoel belioens mit acht kant f. 2 gul. 6 wit.

Item maes 30 lagen wengersteen 3 gul.

Item maes 23 dubbel lagen 4 gul. 18 wit.

Item 50 van der bloemen 1 gul. 3 wit.

Item 3 gesellen van der leyen te versetten van den kalc 20 wit.

Item van 2 stolen ende 2 hantvanen ende van covel laken ende van ziden laken ende van maken 2 gul.

Item gegeuen 3 gesellen van hout te hemelen 9 wit.

Item gegeuen henric jansz. van 4 graue dat fundament wt te wynnen 10 gul. 6 wit.

Item gegeuen meyster jan ludekynsz. van 2½ dach dat hy myns heren glas gewit heeft 2 gul.

Item henric jansz. van 2½ graft wt te winnen 2½ ar. gul. f. 7½ gul.

Item henric jansz. 4 ar. gul. van 2 graue ende 2 pylres ende 11 voet ouer wt te winnen f. 12 gul.

Item geg. 4 gesellen van eerde in die cule te cruden dair die steen wt gebroken was 5 gul. 12 wit.

Item geg. 2 gesellen van ½ dach kalc te beslaen 18 wit.

Item gegeuen van 18 dusent steens die wt dat fundament gecommen is van elc dusent scoen te maken 5½ cromst. f. 19 gul. 24 wit.

Item geg. tyman die leyen te versetten van die weke voir st. agniet 12 w.

Item geg. paeu van 3 dage kalc te beslaen 1 gul. 24 wit.

Item gegeuen van roden laken ende van de vaen te maken ende van coerden ende 1½ elle fusteyns 5 cr. delle f. 3 gul. 27 wit.

Item van 7½ voeder goedelsteens ende 13½ dusent steens ende teykengelt ende opt kerchof te brengen 169 gul. 4½ wit. 2 d.

Summa summarum (van dit hoofdstuk) 1370 gul. 16 wit 8 d.

Van alrehande dingen.

Item enen paep van culenborch 4 postulaet gul. die hy ons ouer gegeuen had van enen ouden scilt die hy tegen onser kerc coft siaers f. 19 gul. 6 wit.

Item gegeuen stynen zoen van wynseu 4 ellen fusteins elc elle 5 cr. om dat hy belieft heeft zulc testament als syn moeder onser kerc besproken had f. 4 gul.

Item om een pyp dair men een monstrancie of maken 9 gul. 18 wit.

Item gecoft een grafstede by onsen predicstoel gelegen, ende plach toebehoren henric van der eem henrixz. de backer ende die heeft ons vercoft gysbert van zulen, ende woent opte graft alrenaest sinte cecylien poerte om 1 ryns gul. f. 6 gul. 15 wit.

Item geg. 4 wit van een korf dair men dat was mede dracht f. 4 wit.

Item geg. 24 cr. van 2 wagen eyken meyen tot onser kermisse f. 4 g. 24 wit.

Item scade 6 cromst. die hy verteerde mit sinen gesellen doe men dio meyen haelde f. 1 gul. 6 wit.

Item gecoft 106 take torffs dat hondert voir 3½ ar. gul. f. 11 gul. 3 wit.

Item geg. lambert de glaesmaker van die glase in de gerwecamer te vermaken, ende van 16 pande wtgenomen

ende vermaect in den toern ende 138 ruten gestopt coste te samen 20½ ar. gul. f. 61 gul. 15 wit.

Item gemaect 2 voetscemel, een voir dat hoge outaer ende dat ander voir onser vrouwen outaer, coste dat houte 3 ar. gul. ende 16½ wit ende van maken 3 ar. gul. ende 9 wit f. 18 gul. 25 wit 2 d.

Van die capelle.

Item gegeuen 4 gesellen 10 cr. ende 4 doit van 8½ voeder godelsteens op te dragen f. 2 gul. 4 wit.

Item gecoft tegen geryt dirxz. van dwerdyc van wyck 100 loep kalx elc loep 4 cr. 1 oert f. 85 gul.

Item geg. 9½ cr. van een slot en sloetelen te maken f. 1 gul. 27 wit.

Item jan van malsem geleuert 83 kerren sants 13 gul. 25 wit.

Item gecoft tegen jan engel 100 loep kalx 90 gul.

Item jan van malsem geleuert 50 kerren sants 8 gul. 10 wit (elc kerre 5 wit).

Item peter van velde geleuert totter monstrancie 5 loet ende 1 vierendeel zuluers elc loet 13½ cr. f. 14 gul. 5 wit 1 d.

Item peter voirs. noch geleuert 1 loet zuluers ende 1½ vierendeel aen die gesp, die henric witten dochter gaf totter tymmeringe f. 3 gul. 21 wit 1 d.

Item noch peter voirs. geleuert 23 loet zuluers elc loet 13½ cr. f. 62 gul. 3 wit.

Item peter noch geleuert totter clein monstrancie 1½ loet zuluers elc loet 14 cr. f. 4 gul. 6 wit.

Item peter voirs. gegeuen van die grote monstrancie te maken ende van den voet van die clein monstrancie te samen 5 ar. gul. f. 15 gul.

Dit voirs. zuluer is gegaen totter meester monstrancie die weecht 29 loet ende 2½ vierendeel.

Summa summarum van allen wtgeuen 4124 gul. 8 wit 3 doit.

Meer wtgegeuen dan opgeboert 370 gul. 19 wit. Onse kerc blyft wouter van vyanen schuldich 490 gul. 23 wit 2 doit.

1448/1449.

Rekeninge wouter gerytsz. van vyanen ende henric gerstman, kercmeysters. 1448—1449.

Opboeren van testament.

Item ector hazaerts dochter ter tymmeringe een tabbert mit een voeder vercoft om 45 gul. had hoir vader.

Item van katryn van hollant van hoir testament 5 gul.

Item michiel die verlichter opt oude kerchof 3 gul.

Item van aleit van buesinchem ende sterf in der kerken camer in de ambochtstraet 2 ryns gul. van een bedde f. 13 gul. 6 wit.

Voir onse vrouwen.

Item van side ende polinaet 21 cr. f. 4 gul. 6 wit.

Itam van een rug 3 cr. f. 18 wit.

Item van 2 gitten paternoster 9 cr. 2 wit f. 1 gul. 26 wit.

Item van een zulueren tafelkyn woech 3 loet elc loet 13¼ cr. f. 8 gul. 3 wit.

(Totaal van de giften „voir onse vrouwen" 27 gul. 29 wit 1 doit.)

Van allen gemenen ende onsekeren dingen.

Item van jan de witte des boecbynders wyf van die stede byt ouerscap 12 cr. 1 wit f. 2 gul. 13 wit.

Item van een man wt brabant van een deel duysteens 6 ryns gul. f. 39 gul. 18 wit.

Item van die housche maker aen den steenwech 1 gul. 18 wit.

Item van dirc scoeloetsmakers wyf van hore dochter godspennic 1 gul. 27 wit.

Item van 3 loet gegevairs die gevonden waren 8 wit.

Item ontf. een zulueren lepel, woech 2 loet, van den huysmeysters van den gasthuysen ende van jan mathys zoen erfnamen elc loet 13½ cr. f. 5 gul. 12 wit.

Item ontf. van henric de witte 1 ryns gul., dair voir zullen wy houden ewelic ende erflic een verndeel ponts keers op onser vrouwen outair ter noet gods, bernende op des heylich sacrament auont onder die vesper ende opten dach onder die vesper. f. 6 gul. 18 wit.

Item ontf. van smeer dat van die einden van keersen gesmouten wert 10 gul.

Item ontf. van hildegont aernt jacobsz. dochter 100 ryns gul. dair voir sel sy hebben 10 ryns gul. tot horen liue f. 660 gul.

Wtgeuen van testament.

Item op onser vrouwen outaer in den craem 1 oude scilt dair voir 9 gul. 18 wit.

Item her huge van sinte loyen outair 4 ß f. 5 gul. 18 wit.

Van onser tymmeringe, loen ende dachueren.

Item roelof, geryt ouer de vecht, henric sandersz. leydeckers ende mercelis vden zoen vpperknecht 92 dage 112 gul. 28½ wit.

Item aernt wynantsz. de metselaer geg. 5½ ar. gul. van die vorm te maken vander vyscoper glas f. 16 gul. 15 wit.

Item geg. aernt wynantsz. ende martyn jansz. van 3 glaesveynsteren in des raets capelle, dat steenwerc te houwen ende te zetten 14 ar. gul. f. 42 gul.

Item van die veynsteren dicht te maken ende dat steygerhout te hemelen 22 cr. f. 4 gul. 12 wit.

Item aernt van die muer ints raets capelle neder te breken 9 dage elc dach 4 cromst. f. 7 gul. 6 wit.

Item tys en roetaert de sagers, elyaes van santen ende claes elyaesz. de tymmerman ende aernt wynantsz. ens. metselaers 419 gul. 8½ wit.

Van alrehande dingen.

Item gerekent mit jan van zoes van alle yserwerc dat hy onse kerc gemaect beloept 107 gul. 3 wit.

Item gerekent noch mit jan van zoes van allen yserwerc dat gegaen is aen die librie beloept 39 ar. gul. f. 117 gul.

Item gecoft tegen geryt petersz. 1 carbeel 3 gul. 18 wit.

Item borre de slotemaker van de sloten an de librie ende noch 2 slote een aen den toern ende een ander in de kerc ende van alle die slotelen te samen 10½ gul.

Item geg. dirc maesz. van decplancken in de liberie 8 gul. 6 wit.

Item lysken alberts wyf in de bleyke van der kerken lynen cleder te wasschen 4 gul. 6 wit.

Item gemaect een zulueren arck dair dat heylige sacrament in rust, ende woecht 6 marck zuluers ende 13 loet; dit voirs. zuluer hebben die goede lude hier toe gegeuen, hier toe gecoft fyn gout dair sy mede vergult is, coste 3 ar. gul., ende peter van velde hadde van dese arck te maken 26 ar. gul. beloept te samen 87 gul.

Summa cummarum van allen wtgeuen 4075 gul. 15 wit 2 doit.

Meer wtgegeuen dan opgeboert 675 gul. 12 wit 1 doit. Onse kerc blyft sculdich wouter van vyanen 956 gul. 27 wit 3 doit.

1449/1450.

Rekeninge van wouter gerytsz. van vyanen ende heynric gerstman, kerkmeesters. 1449—1450.

Opboeren renten bynnen vtrecht.

Item in den eersten van gheryt woutersz., heynric buddinck ende heynric gerstman van horen luchtveynsteren opt kerchof ende van den wtgangen after dat koer te samen, ende dit haelt men opten paeschauont f. 3 gul. 15 wit.

Item aen die stat van vtrecht 8 ℔ erfrenten van joncfr. alyt van coudenhoeuens wegen in der ryemsnyder gilde f. 12 gul.

Item noch an der stat van vtrecht 16 ℔ erfrenten van joncfrou gheertruyt van winsen inder botterlude gilde 24 gul.

Van testament.

Dit is dat her ysebrant van campen geprocureert heeft.

(Volgen verscheidene posten.)

Dit is dat her aelbert geprocureert heeft.

(Volgen verscheidene posten.)

Dit is dat die zwarte monick geprocureert heeft.

Item 12 cromstert totten bancken f. 2 gul. 12 wit.

Dit heeft her ghysbert geprocureert.

Item van een man van worichem ter tymmeringe 4 gul. 16 wit.

Item van de jonfrou van ghemen de begiin opt begiinhof van hoir testament 1 gul. 18 wit.

Item van claes de wisselaer van haerlem van sin testamente 2 ryns gul. f. 139 g. 12 wit.

Item jan van breda die bontwerker aen den steenwech 8 gul.

Item van myn joncfrou heynrics wyf van vlaenderen 6 gul. 21 wit.

Item van gheertruyt die coppelaetster in st. katerynen stege van hair testament ende van zulueren malien 23 cromst. f. 4 gul. 18 wit.

Van den grauen te openen.

Item den borchgreue van montfoerde 5 ℔ van ouerposen, dair of niet geboert noch gerekent.

Van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item van hildegont ectoers 18 cromst. totten cornier f. 3 gul. 18 wit.

Item van een goet wyf ongenoemt totten kornier 16 wit.

Item van her ghysbert van een goet wyfkens wegen totten kornier 1 peterman f. 6 gul. 9 wit.

Item van trude van basche totten kornier 15½ cromst. f. 3 gul. 3 wit.

Item van een paep die sin eerste mysse sanck van wasskeersen die dairtoe verbernden 15 cromst. f. 3 gul.

Item van her willam paedse, her jan vten elsweert, her engbert neve ende gheryt de haen als testamentoers van her jan vten elsweert hondert air. gul. 15 cromst. voir elken gulden van her jans wegen voirs. also her jan voirs. die gaf die kerck mede te esteriken f. 300 gul.

Item van een dissel die die kerck gegeuen wart 9 wit.

Item op onser vrouwendach assumpcio doe men dat heylichdom thogede totter tymmeringe 7 air. gul. 9 wit f. 21 gul. 9 wit.

Item van wyndelmoet heynric die roden dochter 78 air. gul. ende 10½ cromst. van dat vierondeel van hore tilbaer haue ende gelt dat sy after liet na hore doot, also als sy dat der kercken van buerkerck, sinte katherynen gasthuys, sinte bertelmeus gasthuys ende dat heylige geest huys tot schoenhouen gemaect hadde f. 236 gul. 3 wit.

Item van zuster lutgaert die bagiin after sinte claes toern van een goets wyfs testament 15 cromst. f. 3 gul.

Item van joncfrou beerte des proessts dochter van sinte peter 30 rynsgulden hier sel sy of hebben 2½ ryns gul. siaers lyfrenten f. 201 gul. paschen ende victorys.

Item van mijn joncfrou van ghellichem totter tymmeringe 4 gul. 28 wit.

Item van jan die laugen sniis soens wyf 24 wit.

Item van rykelant cornelys dochter van renen 80 cromst. van een voeder dat sy der kercken besproeken had ende sy was van leyden f. 16 gul.

Item van de zielbrueders 2 ryns gul. van drie graef die hem die kerck gegont heeft an de zuytside ende also dick

als mense opent so sel die kerck hebbon 2 ₶ stat paye f. 13 gul. 12 wit.

Item van aelbert bertelmeusz. van drie stuck steens die aen dat vleyschhuys gebesicht siin 10 gul. 1 witgen 2 d.

Item noch van wyndelmoet heynric de roeden dochter 30 ons heren gul. ende 13½ cromst. van dat vierendel van den huse gelegen in de nystraet, dat steuen witvoet gecoft heeft, also als sy dat der kercken van buerkerck, sinte katerynen gastuys, sinte bertelmeus gasthuys ende dat heylige gheesthuys tot scoenhouen gemaect hadde f. 247 gul. 21 wit.

Item van goude storms 3 beyers gul. van den 11 beyers gul. die hoir verschenen waren van lyfrenten aen der kercken van buerkerck, welke 3 beyers gul. de gasthuse meysters van der goude der kerck van buerkerc te goede deden f. 14 gul. 21 wit.

Opbueren van dat gecomen is totten grauen te estericken ende te maken.

In den eersten van vranck nobis van siin graft 6 cromst. 1 oertken f. 1 gul. 7 wit 2 d.

Item van ghysbert van hamelenberch de leydeckers graft 4 cromst. f. 24 wit.

Item van ermgaerts roden van 3 graef te estericken die callic dair toe 6 cromst. myn 1 oertk. ende van een graft te hogen te samen f. 1 gul. 4 wit 2 d.

Item van jacop scerpsweert van siin graft 5 cromst. 2 wit f. 1 gul. 2 wit.

Item van griete ghysbert claesz. dochter van een graft dair hoir man in gegreuen wert 2 ryns gul. f. 13 gul. 12 wit.

Item van willam ghysbertsz. van een graft 7½ cromst. ende dit sellen die cruysbroederscap hebben ende als syt openen zellen sy die kerc 2 ₶ geuen f. 1 g. 18 wit.

Item van hubert soudenbalch ende gheryt siin broeder van twee graef neffens den nywen scoel 15 cromst. 3 gul.
Item van joffrou janne zuermonts graft 23 wit 1 d.

Somma summarum van allen opbueren 4169 gul. 19 wit 2 doitk. ende 1 hollantsche st.

Wtgeuen aan testamente dat die kerck jaerlix wtreyct ende sculdig is te betalen den personen nabescreuen.

Item den heren van sinte marien tutrecht 12 sc. f. 27 wit.

Item den gesellen van sinte marien tutrecht 3 ℔ f. 4 gul. 15 wit.

Item den heren van buerkerck van hore memorie 22 ar. gul. 16 wit 3 doits f. 66 gul. 16 wit 3 doits.

Item onse vrouwen outaer in de craem 1 ouden scilt dair voir 9 gul. 24 wit.

Item her huge van sinte loyen outaer 4 ℔ f. 6 gvl.

Item die kalander broeders 1 ℔ f. 1 gul. 15 wit ende 2 hoenre elc stuc 9 wit maect te samen 2 gul. 3 wit.

Item die joncfrou van haeften ten dale 21 wit.

Item her peter van sinte aechten outaer tsinte jacop 4 ℔ f. 6 gul.

Item de heren van sinte katerynen 2 ℔ f. 3 gul.

Item de heren van den duytschen huys 2 ℔ f. 3 gul.

Item die joncfrouwen van wittevrouwen van testamente der joncfrou van haeften 10 sc. f. 22½ wit.

Item om wollen ende lynnen laken om goeds wille gegeuen te samen 143 gul. 12 wit.

Item peter jansz. van schoen die den armen luden gegeuen siin 20 ar. ende 5½ cromst. f. 61 gul. 3 wit.

Wtgeuen van onser tymmeringe loen ende dachueren.

Item roelof die leydecker mit enen knecht 4½ dach van die weke van st. bertelmeus van die kerck ende toern te

stoppen, te decken ende te beriden elken dach 11 cromst. f. 9 gul. 27 wit.

Item tys die sagher ende siin geselle van 60 sne wagenscots te snyden elke sne 1 botken ende 4 cromst. van een kerbeel te snyden met 5 sne f. 6 gul. 1 witk. 2 doitk.

Item geg. eliaes van santen ende claes siin soen van die 2 oflaets stoelen die in der kercken aen elcke sideldoer een of staet, ende van des heylige cruys clock te verhangen ende van de bancken in de lyberye te maken te samen 12 ar. gul. f. 36 gul.

Item elyaes van zanten ende claes siin soen van die lyberye bouen te bescieten te samen 8 ar. gul. f. 24 gul.

Item elyaes van santen ende claes siin soen van de funt ende van des raets cappel te bescieten ende die sitten te maken 15 ar. gul. f. 45 gul.

Item aernt wynantsz. ende claes aerntsz. van 3 veynster in des raetscappel te plaesteren ende te witten 5 ar. gul. van de weke van st. agnyete f. 15 gul.

Item doe die wybiscop die kerckmueren wyde doe verteerde die kerck tot sinen huse 6 ar. gul. ende hy wyde die kerck voirt om goedswille f. 18 gul.

Item aernt wynantsz. van dat glas ouer de funt te plaesteren ende te witten 2 ar. gul. f. 6 gul.

(Totaal: 251 dagen. Totaal van het loon 471 gul. 3 wit.)

Wtgeuen van alrehande dingen.

Item bor die sloetmaker van 4 sloet an die nywe oflaets kisten aen elke sideldoer ende ander sloetelen te samen f. 6 gul. 8 wit 1 doitken.

Item gecoft een zulueren scael die men besicht als men die goede lude moenicht ende woecht 8 loet ende ¼ verdel elc loet 14 cromst. ende 2 wit f. 23 gul. 8 wit 2 doitk.

Item geg. 27 cromst. van 2 wagen kermys rysse die in de kerck gehangen siin f. 5 gul. 12 wit.

Item meys die tymmerman aen sinte katerynen velt van de ny sittennen die voir dat heylige cruys gemaect siin 10 ar. gul. f. 30 gul.

Item geg. van de cruyesen te maken doe men die nye kerck wyede 5½ cromst. ende 3 doit f. 1 gul. 3 wit 3 doitk.

Item geg. bor die sloetmaker van 6 vertinde veteren aen den boeken in de libery elc stuc 3 cromst. Item noch van 12 veteron aen den boeken elc stuck 2 braspennyng. Item van 2 sloethen aen die reyen dair die boeken aen gesloten siin 6 cromst. Item 14 pypsloetellen elc stuck enen cromstert f. te samen 12 gul.

Item gecoft tegens die tegelbacker neffen die houten brug opten noert buten die weerde 10.000 esterics elc dusent voir 3 ar. gul. f. 90 gul.

Item reynaer de backer in de weerde van 2^m^ vechtsteens elc dusen 33 cromst. f. 13 gul. 6 wit.

Item gecoft tegens scaey die opten oert tegens die houten brug woent 9^m^ esterix elc dusent voir 3 ar. gul.

Item noch claes aerntsz. ende jan jansz. van 2^c^ gleep te houwen elc hondert 5 cromst. f. 2 gul.

Item claes ende jan voirs. van 1^c^ bollen te houwen 6 croms. f. 1 gul. 6 wit.

Item geg. den bekeerden zusteren 4 paer vrouwen schoen elc paer 3 cromst. ende 3 paer hoger schoen elc paer 4 cromst. f. 4 gul. 24 wit.

Item gecoft 16 quateernen stoefs dair men enen nywen souter op scryft 25 gul. 18 wit.

Item geg. om 4 quateernen parkements ende enen arkus 38 cromst. en 1 oertken, dair men een nywe canon op screef in een oudt myssael ende oeck ander gebroeken blade die in dat myssael gebroeken waren 7 gul. 19 wit. 2 doitk.

Item geg. jacop deuer 3 ar. gul. van dat canon ende een deel mysboecs te scriuen f. 9 gul.

Item geg. vant canon te notyeren ende ouer te leesen 15 cromst. f. 3 gul.

Item geg. van een cruyssefix te maken in dat nye canon 7 cromst. f. 1 gul. 12 wit.

Item geg. van dat canon te corperyeren 6 cromst ende 4 wit f. 1 gul. 10 wit.

Item geg. om stof 4½ cromst. f. 27 wit.

Summa summarum van allen wtgeuen 3632 gul. 22 wit.

Meer opgeboert dan wtgegeuen 536 gul. 27 wit 2 d. ende 1 holl.

1450/1451.

GOD WOUTS ALTOES ETC.

Rekeninge van wouter gerytsz. van vyanen ende heynric gerstman, kercmeysters. 1450—1451.

Opbueren van testament.

Item van ghysbert spannegieter in de gortstege van syn testament 1 gul. 15 wit.

Item van lysbeth lambert die makelaers dochter van andwerpen van hoir testament 7½ cromst. f. 1 gul. 15 wit.

Item van peter scramptgen buten sinte katerynen aen den karrewech van siin testament 12 gul.

Item van dirc die ruese ende siins wyfs testament 4 gul. 15 wit.

Item van die maelre after die regulier 6 gul. 27 wit.

Item ontf. van mechtelt pawen testament dat sy hore dryen dochteren beuolen heeft te betalen, alse van jacop deuers wyf 38 cromst. ende van den bekeerden zusteren 19 cromst. ende van hoir dochter die in de paeu woent buten wittevrouwen 8 cromst. f. 12 gul.

Item van borch huge de goyers wyf testamente 11 ar. gul. 3 cromst. f. 33 gul. 18 wit ende hoir soen sel hier een grafstede mede voir hebben.

Item jan die houtsagers soen van nymmegen van een bedeuaert die sien vader geloeft had, 1 ryns gul. f. 6 gul. 27 wit.

Item van een wyfkens testament 24 cromst. van enen ouden gortrock 4 g. 24 wit.

Item van trude reynaers wyf van galencoep van hoir testament 18 ar. gul., ende 5 cromst. van enen rinck mit enen dyemant f. 40 gul.

Item van de leertouwers kinder in de springwyck 9 gul.

Item van lysken die boerdwercster een zulueren scael weget 6 loet tloet 14 cromst. f. 16 gul. 24 wit.

Item van jan die pasteybackers wyf een gulden rinc ende enen tabbert, dair voir 12 air. gul. 10 cromst. ende 4½ wit f. 38 gul. 4 wit 2 doitken.

Item van de man in sinte jorys bide regulierbrug 1 gul. 2 st.

Item van euert die backers dochter van hoir testament 3½ ar. gul. mit enen budel mit 9 letteren te samen f. 10 gul. 15 wit.

Item van wouter die vlemyncs wyf van hoir testament een sarcsche hoyck 6 ar. gul. myn 1 oirt f. 17 gul. 7 wit 2 d.

Opbueren van laken dat opten doden luden gheleghen heeft.

Item jan van amerongen van siin laken niet geboert, want dat heeft myn joncfrou van rynswoude siin dochter thuys gedragen.

Item myn joncfrou willams wyf van boechout 4 ellen swarts elke elle 13 cromst. 6 doits ende 3½ ellen wits elke elle 7 cromst., dair had herman die doetgreuer een elle wits af tot een paer hoesen en bleeff dair mer 2½ elle wits f. 14 gul. 3 wit.

Opboeren voir onser vrouwen.

Item van een ghetten paternoster dat gevonden waert 1 gul. 2 wit.

Item van vlas ende van wolle ende van een beckenken te samen 7 gul. 18 wit.

Item van een deel gebroeken gouts dat voir onse vrouwe ghecomen was 10 gul.

Summa summarum (van het opboeren voir onser vrouwen) 18 guld. 20 wit.

Opbueren van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item van loef krieken wyf van een zulueren hertken 27 wit.

Item van ghetten paternosteren die gevonden ende gegeuen waren 18 gul. 4 wit.

Item op onser vrouwendach assumpcio doemen dat heylichdom thoende ontf. 6 air. gul. f. 18 guld.

Item van een lynnen weefster aen sinte katerynen velt 1 gouden air. gul. dat der kercken beset was f. 8 gul. 24 wit.

Item van 4 oude ransen die van willams dienst joncfrou van ghent quamen f. 10 gul.

Item van broeder beernt van dat houtwerc om horen stoell in de kerck 34 cromst. fac. 6 gul. 24 wit.

Item van vranck van velde van dat hout dair die zielbrueders tortyssen in besloten siin, 11 cromst. f. 2 gul. 6 wit.

Item van een goet wyf ongenoemt 1 zulueren ghesp gout 22 cromst. f. 4 gul. 12 wit.

Item van oeb mychiels ende van gheryt wynter te samen 50 cromst., die dat beste recht dair toe heeft sel dat te baten comen f. 10 gul.

Item van zuster lysbet tot die zeuen zusteren ter tymmeringe 4 gul. 6 wit.

Item van myn joncfrou ghysberts wyf van ryn van een half voeder wt een bonte hoyck 24 gul. 6 wit.

Item van zweder van denemerken van een panser ende

van 2 hoey, van een borst, van twee pipen ende van 2 lappen 8 ons heren gul. f. 40 gul.

Summa summarum van allen opbeuren 4976 gul. 25 wit 1 hollantsche.

Item so heeft claes van ghellichem onser voirs. kercken geg. ter tymmeringe in den eersten een yack. It. 1 stalen hoet. It. 1 borst. It. 2 lappen. It. 2 hantschoen. It. 2 roeren mittes been getuych te samen. Datter noch tegenwoirdich ende niet vercoft en is, noch niet gerekent en is.

Item so heeft myn joffrou van heemsteden goedscalcs wyf van wynsen, vrederics dochter van drakenborch onser kercken beset enen vlyegher mit open bonten mouwen ende een voeder dair onder, dat goetscalc voirs. onser kercken noch niet ghegeuen en heeft.

Wtgeuen van onser kercken tymmeringe, loen ende dachueren.

Item roelof de leydecker 7 dage 13 gul. 6 wit.

Item twyssche de straetmaker 2 dage 3 gul. 6 wit.

Item elyaes van santen ende siin soen 15½ dage 24 gul. 24 wit.

Item thys de sagher 15 gul. 12 wit.

Item aernt wynantsz. de metsellaer 126 dage 193 gul. 24 wit.

Item marten jansz. die metsellaer 101½ dach 149 gul. 23 wit.

Item jan jansz. die metsellaer 53 dage 85 gul. 14 wit.

Item jan woutersz. metsellaer 11 dage 17 gul. 18 wit.

Item heynric jansz. ende gheryt claesz. ende aernt symonsz. vpperknechts 209 dage 171 gul. 16 wit 2 d.

Summa summarum (van dit hoofdstuk) 733 gul. 15 wit 2 d.

Van alrehande dinghen.

Item tot herberen spiker 44 mandate broede elc stuck 8 wit f. 11 gul. 22 wit.

Item tot heynric gherytsz. de backer 43 mandate broede elc stuc 8 wit f. 11 g. 14 wit.

Item tot heynric voirs. 150 cleyn broede die die scoelkynder hadden elc stuc 4 doit f. 5 gul.

Item om appel tot die mandate broede 2 gul.

Item om 500 noten 3 cromst. f. 18 wit.

Item om 77 mandate scottelen elc stuc 5 doitkens f. 3 gul. 6 wit 1 doitken.

Item gehaelt tot lochorst in de donckerstraet 9½m groet broets elc dusent 4½ cromst. Item 9m cleyn broets elc dusent 2 cromst. ende 6 doits f. 12 g. 18 wit.

Item jan van kriekenborck van twe oracionis in dat somer stuc te scriuen 15 cromst. f. 3 gul.

Item geg. lambert de glaesmaker van de glaese int koer op te setten ende al de ruten in de kerck te stoppen te samen 4 ar. gul. f. 12 gul.

Item bor de sloetmaker van de sloet an de raetscappelle ende an de vuynt ende alle ander sloet ende sluetelen te maken te samen 8 ar. gul. f. 24 gul.

Item van 6 witte koe vellen totten blaesbalgen aen die orgelen 12 ar. gul. f. 36 gul.

Item om een half dosiin scapen leers 16 cromst. f. 3 gul. 6 wit.

Item geg. van den orgelen te verstellen ende die blaesbalgen te vermaken te samen 19 ar. gul. ende 9 cromst. f. 58 gul. 24 wit.

Item floer bouden janss. van 30 olycrusen te maken elc stuc 8 wit f. 8 gul.

Item jan van ruemst 3m tegellen elc dusent 30 cromst. f. 18 gul.

Item 16 paneellen ende 4 vorsten f. 22 wit.

Item 1½m cleyn geloeyt esterix elc dusent 15 cromst. f. 4 gul. 15 wit.

Item gheg. jan claesz. de maelre van 36 crussen te verwen elc stuc 1 stuver f. 10 gul. 24 wit.

Item om 8 gordel dair men die priesteren mede gort 1 gul. 6 wit.

Item gecoft tegen rutger heynrics zwager van santen 1 wyn scouwe ende 1 cleyn aesken voir 8½ ryns gul. 4 postul. gul. voir 3 ryns gul. gerekent f. 28 gul. 11 wit.

Item roelof de boecbinder 5½ air. gul. van de boeken te binden ende te sloten ende van veel boeken te lappen f. 16 gul. 15 wit.

Item claes de riege 20 cromst. van bulsten dair men mede steygert f. 4 gul.

Item tyman hackert van 8 aegend boeken te scriuen 8 air. gul. f. 24 gul.

Item geg. van een man van amsterdam van een mast dair men een leer of maken zell 47 cromst. myn 6 doit f. 9 gul. 10 wit 1 d.

Item gecoft tegen her euert soudenbalch 1½ᶜ wagenscot 1 hout myn, elc hondert 15 ryns gul., 4 postul. gul. voir 3 ryns gul. gerekent f. 149 gul. 6 wit.

Item geg. van dit wagenscot op te dragen 2 gul. 15 wit.

Item floer bouden jansz. 3½ air. gul. van dat te snyden optie traly om die vuynt f. 10 gul. 15 wit.

Item geg. danyel der scepen klerck van 2 statbrieue te scriuen 35 cromst., van baptisten make ende van dat huysken in heren louwerens stege f. 7 gul.

Item geg. danyel der scepen klerc 7 cromst. van een brief te scriuen van 1 ℔ erfrente die goude lucas der kercken gaf f. 1 gul. 12 wit.

Item gehaelt tot claes van breda de smit in de viestege 83 ℔ dacnagel 22 gul. 4 wit.

Item van 2 nywe oly vaet te maken 26 cromst. ende wegen 11½ loet aen zuluer des had hy weder 2 oude oly vaet ende woegen 11 loet ende 1½ verndel f. van maken ende ½ verndel zuluers dat die 2 nywe oly vaet meer woegen dan die oude te samen 5 gul. 17 wit 1 d.

Item gemaect 1 nywe monstransy weecht 28 loet ende

1½ verndel zuluers, dair heeft jannes de vrese toe gegeuen een oude monstransy woech 8 loet ende 1 verndel zuluers, so rest noch ander monstransy 20 loet ende ¼ verndel zuluers elc loet 14¼ cromst. ende van der monstransy te maken 2 air. gul. f. van zuluer ende van maken te samen 44 gul. 10 wit 2 d.

Summa summarum (van alle uitgaven) 3765 gul. 22 wit.

Meer opgheboert dan wtgheuen 1211 gul. 3 wit 1 holl.

1454/1455.

Rekeninge zweders van deenmerken ende gheryt scaey, kercmeesters. 1454—1455. De gulden gerekent voor 15 cromstert.

Opboeren van den renten binnen vtrecht.

Item elyaes rygwyns wt die cluse onder die brantweer 10 groet f. 5 cromst. 2 wit.

Item jacop huysmans erfnaem wt coekenberch onder die gaerd 3 gul. 3 cromst.

Item jan petersz. wt een huus onder die hal 3 cromst. 4 wit.

Item jan dircz. vter pelser camer 10 cromst. 4 wit.

Item coman jacop ende nyes tons wt een huus onder die gaerd bi ons heren kelre van vtrecht 5 gul. 5 cromst.

Item wt die kelre van groenenwoude 22½ gelressche gul. die die kerc voert wt reyket ende is vercoft ende is beleyt aen 8 morgen lants op themaet ende gelt 8 rynsche gul. sjaers ende daer is afgeleuert 20 ar. gul. 3 cromst.

Van testament.

Item van dirc van tessel 1 gul. 13 cromst.

Item van ghysberts wyf van hamelenberch die leydecker een tabbert ende gout 19 ar. gul. ende 11 cromst.

Item van haze vrerec scayen wyf een getideboeck ende gout 7 g. 14 cromst.

Item van godert van os die scaloesmaker 6 gul.

Item van willamke cardinaels 5 gul.

Item van een vrougen in vuerschoten 1 gul.

Item ontfaen van den testamentoers van henric die vos 100 oude scilde f. 400 gul.

Van allen ghemeen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen van wouter van vyanen 4 dyamanten ende 14 ellen zwart satyns 78 gul ende 10 cromst.

Item ontfaen van wouters dochter van coelenberch van een goetspenning enen postulaets gul. f. 1 gul. 12 cromst.

Item ontfaen van henric sandersz. van die koruen ende inboedel van dat vueren scip dat wy coften mede te steygheren 2 gul.

Item ontfaen van den omganc so men al buerkerc kerspel omghinc doe men dat cruuswerc sou vuluen aen ℰℰ ende aen gelde te zamen gerekent 907 gul. 2 cromstert.

Wtgheuen van metselen ende van mr. bernts loen van dat cruuswerk te vulven.

Item geg. mr. bernt van covelens van den grawen steen ende van syn loen ende syne knapen so hi dat cruuswerck had aengenomen te vuluen tsamen 10ᶜ ende 5 gul.

Item geg. aelbert bertelmeusz. van 10½ dach te metselen aen die priuaet in die garvcamer mit sinen knechten 13 gul. enen cromstert.

Item geg. cornelis die leydecker van die priuaet te decken ende die goyt bouen die garvcamer te maken ende die kerk te stoppen te samen 15 gul. ende 12½ cromst.

Item geg. van soudeer daertoe gebesicht 1 gul. 10 cr.

Om hout ende elyaes van zanten ende syns soens dachueren.

Item geg. om 28 stuc kanthouts so henric garstman ende eliaes van zanten dat tot culenborch haelden te zamen 31 postulaets gul. ende 3 st. f. 52 g. 8 cromst.

Item geg. van tering so henric ende eliaes tot culenborch verteerden 2 gul.

Item geg. enen coepman van wesel van een vueren scip om mede te steygheren 12 rynsche gul. f. 30 gul. 10 cromst.

Item geg. om 14 berkenboem 4 gul. 10 cromst.

Item geg. van die boem te houwen ende tutrecht te brengen ende op te dragen 2 gul. 3 cromst.

Item geg. om elsen hout 1 gul. 1 cromst.

Item geg. peter ende woende in die weerd van 100 kercsperren ende 100 corte sperren 35 gul. ende 13 cromst.

Item geg. rycout die stoeldreyer van 10 hout van 30 voet 4 gul. 10 cromst.

Om backsteen kalc ende sant.

Item geg. om 10.000 yselsteens die tot hattem gecoft werden van elc dusent 32 cromst. f. 21 gul. ende 5 cromst.

Item geg. van dien steen van hattem tot broekelen te brengen 10 gul.

Item geg. van die steen van broekelen voert tutrecht te brengen 1 g. 13 cromst.

Item geg. van desen steen wter graft opt kerchof te dragen 2 gul. 5 cromst.

Item geg. van drie bocken te huer daer men dezen steen mede haelde 1 g. 1½ cromst.

Item geg. van 23m bacsteens tot hattem gecoft elc dusent 32 cromst. f. 49 gul. 1 cromst.

Item geg. van desen bacsteen van hattem tot nyenroey te brengen 23 gul.

Item van nyenroey tot vtrecht opt kerchof 6 gul. 6 cromst.

Van alrehande dingen.

In den eersten gescenct den cureyten cappelanen ende costers opten jaersaumnt doe wy om geweest hadden totten cruuswerck te vulven te bidden 1 gul. 13 cromst.

Item her ysbrant elyaes van zanten ende syn (soen) verteert doe si tot zwol reysden om meister bernt te halen 14 gul. ende 13½ cromst.

Item geg. her ysbrant voir syn presencie die hy versumede die wyle dat hi wt was 1 gul. 12 cromst.

Item geg. meister bernt tot enen goodspenninc doe hi dat wulsel aen nam 1 gul. 12 cromst.

Item geg. kathryn van houten so meister bernt mit sinen gesellen tot horen verteert hadden eer hi dat werc aen nam 5 gul. 1 cromst.

Item geg. om 1 yseren scup 4 cromst.

Item gesceynct den metselaers bi henric die wit doe men den eersten steen leyde van dat wulsel 2 gul.

Item geg. 5 man van die casse daer die orghelen in stonden vant cruuswerc after in den toern te dragen 8½ cromst.

Item geg. her dirc myert van die pipen van die orgelen wt te nemen en weder in te setten ende te vernyen ende te stellen 12 gul.

Item geg. 5 man die die culen groeuen in die kerc dair men die pylres in settede van 6 dage had elc sdages 4 cromst. f. 8 gul.

Item geg. maes die metselaer van dat raemt op die garvcamer op die hanccamer te houwen ende te setten ende die kerc te effenen 1 gul. 14 cromst.

Item geg. herman die doetgreuer van die sarken op ende af te leggen doe men dat fundament van den pylres groef 1 gul. 5 cromst.

Item doe her ghysbert claesz. zweer van deenmarken ende scay tot zwoll getogen waren om meister bernt te halen wert doe verteert aen wagenhuer ende terug te zamen 13 gul. 1 cromst.

Item geg. peter die lege so hi tweewarf tot zwol geseynt wert want hi ouer syn tyt tuefde 5 gul. ende 7½ cromst.

Item so wert henric gherstman tot zwol geseynt mit volken die metselaer wert doe verteert 4 gul. 9 cromst.

Item geg. ghysbert van boelre van mr. bernts borgerscap 3 gul. 7½ cromst.

Item geg. die vier stat dienres van mr. bernt borgerscap 17 vleems f. 1 g. 9 cromst.

Item geg. om 4 nye polleyen dair die lampen in op ende nedergaen 8 cromst.

Item geg. 5 arbeitslude van die bogen daer men mede gevulft had after in die kerc halpen setten 14 cromst.

Item geg. aernt der stat knaep van drie boyen buten te doen aen der kerken sculdenaers 1 gul. 4 cromst.

Item geg. om 44 scepel scolpkalx mede te witten 4 g. 4 cromst.

Item geg. om een reep daer die lamp int choer aen hanct 5½ cromst.

Item geg. jan jacopsz. van loet daer die goyt, die after bouen aen choer aen die noertside geleit wert ende van loet dat aen die glaesveynsteren int cruuswerc gebesicht wert 40 gul. 3½ cromst.

Item geg. aernt die statknaep van 4 lantlude voer den raet te bieden 1 gul. 1 cromst.

Item geg. mr. jacop [1]) van 300 voet steens te houwen totten schinckelen van den vulsel 20 gul.

Item noch mr. jacop geg. van twee steenen voeten te houwen onder dat cruus daer die twee beelde op staen ende van enen metselaer 2 dagen te metselen 3 gul.

Summarum van allen wtgheuen 3165 gul. 4 cromst. Compenseert dat opboeren tegen dat wtgheuen, so heb ic meer opgeboert dan wtgegeuen 2 g. 11 cromst. 5½ wit. [2])

---

1) Deze Mr. Jacop, later Mr. Jacop in die loedse genaamd, is blijkbaar dezelfde als de verderop genoemde Mr. Jacop van der Borch. Mr. Jacob van der Burch was toch omstreeks dien tijd Dombouwmeester en de bestellingen, hem herhaaldelijk in de Domloods gedaan tot het leveren van beeldhouwwerk, waren dus zeer natuurlijk.

2) Blijkens deze rekening werd betaald aan:

1°. metselen ende van mr. bernts loen van dat cruuswerc te vuluen 1017 gul. 2 cromst.

2°. aan hout ende loen van tymmerluden: 42 stuks kanthout, 14 berken boem, 60 eyken balken, 380 kercsperren, 100 corte

1456/1457.

Rekeninge zweders van deenmerken ende gheryt scaey, kercmeisters. 1456—1457.

Opboeren van den grauen.

Item van oelric die makelaer van den wyn ende leyt in der kerken graft 2 gul. 10 cromst.

Opboeren van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen bi ons heren rentmeester van vtert do hi syn harnas in die garvcamer tot buerkerc wt toech 1 wilhs. scilt f. 1 gul. 12 cromst.

Item noch willam van oestrum ontfaen 8 postulaets totten apostelen ende noch 8 postulaets die hi van eens mans gaf totten apostelen f. 28 gul. 12 cromst.

Item ontfaen van een silueren crusen dat totten in die ambochtstraet gaen soude 8 gul. 4 cromst.

Item ontfaen van jan butendyck van den huusraet dat quam van een vrougen ende starf in die stroestege 70 gul. 6 doyts.

Item ontfaen van tymans meecht van hamersteyn ende starf in sinte katherinen steech 50 beyersche gul. f. 93 gul. 5 cromst.

Item ontfaen van joffer heylwychs huusraet van damasch bouen horen scout ende wtvaert 86 gul. 2 cromst. totter kerken deel.

Wtgeuen van allen ghemenen ende onseker dinghen.

Item geg. peter die blaser mit twee gesellen die die cruce ende vauen droegen in die cruusdage 6 cromst.

Item geg. hilbrant van dat toernke te vergulden ende

---

sperren, 20 hout van 30 voet, 500 eyken planken, 25½ wagenschot, 577 gul. 4 cromst.

3º. om bacsteen, kalc ende sant, 128.000 ysel- ende bacsteens, 523 karren sants, 596 loep kalc, te zamen 650 gul. 2 cromst.

Totaal van deze 3 posten 2244 gul. 8 cromst.

van dat velt mit bloemen te besetten after dat beelt dat neffen die preecstoel staet ende van dat voetke te vergulden dat svridages op die aflaet kist staet te zamen 18 gul. ende 11½ cromst.

Item geg. om vesteyn ende root laken daer een nye vaen of gemaect wert 1 gul. 12 cromst.

Item geg. enen weuer van een deel linnenlakens te weuen 3 gul. 12½ cromst.

Item geg. henric sandersz. van 3 ryst leyen daer die pylres mede gedect worden 4 gul. 3½ cromst.

Item geg. herbart aerntz. van een deel yseren rybben 6 wagenscot ende om een hout dat men op die craen sette daer men die boelde mede opwant 6 gul. 12 cromst.

Item geg. bor die sloetmaker van 4 blaker te maken voer die apostelen ende van ander sloetwerc te sámen 10 gul. 6 cromst.

Item geg. meister jacop van twee zeems, die leggen op de pylres after choer, 1 gul. 12 cromst.

Item geg. meister jacop van die pylres binnen in die kerc te witten, dat in dat verding niet en was, 10 g. 10 cromst.

Item noch mr. jacop geg. 4 stenen beelden aen die pylres te stetten 52 rynsche gul. f. 188 g. 10 cromst.

Item wtgegeuen so ic int jaer van 55 meer wtgegeuen had dan opgeboert 83 g. 13 cromst. 4 wit.

Compenseert dat voirs. opboeren tegen dat wtgeuen, so heb ic hier meer opgeboert dan wtgegeuen 90 g. 1 c. ende 3½ wit.

1457/1458.

Rekeninge zweders van deenmerken ende gheryt scaey. 1457—1458. 1 gul. = 15 cromst.

Opboeren van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen van jan butendyck van een deel tabbaer-

den ende hoyken ende ander cleynot so tot sinen huse vercoft hadden 71 g. 6 cromstert.

Item ontfaen van eens vrougens huusraet ende van gelde dat si bi hoer had, die starf in der kerken cameren in die ambochtstraet bouen scout ende testament.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. aernt van euerdingen ende reyer spl. van machtich te maken in die consistory roerende van den heren van sinte jan 6½ cromst.

Item geg. meister voer der kerken aduocaet 1 g. 12 cromst.

Item geg. van huegen voer die scepen doe die oude loych die walen dochteren der korken maecten hoer aendeel van die husinge aen st. jacops brug 11½ cromst.

Item geg. van die brief 8 cromst.

Van der kerken cameren te tymmeren in die ambochtstraet.

In den eersten gegeuen enen coepman van buten van 86 loep kalx 25 g. 4 cromst.

Item geg. jan henrixz. van 72 karren sants f. 6 gul. 5.

Item geg. twee karlude van kalc van buerkerchof in die ambochtstraet te voeren 1 gul. 3½ cromst.

Item geg. twee houtsagers van hout te snyen tot die raemten 2 gul. 3 cromst.

Item geg. albert bertelmeusz. die metselaer mit hem anderden ende twee upperknechs van 20 dagen te metselen 16 g. 2 cromst.

Item noch enen upperknecht geg. van 1½ dach te arbeiden 5½ cromst.

Item noch aelbert gewrocht mit hem anderden mit 2 upperknechts 3 dage f. 4 gul. 9 cromst.

Item jan henricz. 23 karren sant 1 gul. 9 cromst.

Item geg. zulen van 4^m bacsteens ende 8 karren 13 gul. 1½ cromst.

Item geg. enen coepman van 8 stuck houts 8 gul.

Item geg. henric zandersz. van 100 decplancken ende 50 kercsperren 40 gl. 9 cromst.

Item geryt peters soen van 6 grote eyken balken ende een der fylier styl 32 gul. 6 cromst.

Item geg. 2 houtsagers van 7 dage hout te snyen 5 g. 2 cromst.

Item geg. geryt zas van 100 dubbelde sperren 15 gul. 4 cromst.

Item geg. van een half hondert dubbelde sperren 6 g. 10½ cromst.

Item aelbert die metselaer gewrocht in die weeck voer sinte peter mit 4 truffelen elc 5 dage mit tween upperknecht ende noch enen upperknecht 1½ dach f. 13 g. 1½ cromst.

Item noch aelbert gewrocht in die weeck na sinte mathys mit tween truffelen ende 2 upperknechts elc vier dage f. 6 gul. 2 cromst.

Item 16 loep kalx 5 g. 13 cromst.

Item malsen 14^{m} bacsteens 46 gul.

Item zulen 7^{m} ende 2 karren bacsteens 22 g. 12 cromst.

Item roelof dircz. ende peter die leydecker met horen upperknecht aen die leyen te reyen ende die cameren te decken 20 g. 6 cromst.

Item geryt zas van 26 sperren ende een muerplaet 5 gul.

Item geryt noch van 6 vierendeel latten.

Item henric zandersz. van 2 rollen loet ende weegen 220 ℔ 16 g. 2 cromst.

Item geg. herberen aernt van eyken hout wagenscot ende plancken 26 g. 8½ cromst.

Item van esteric ende van voeren 6 g.

Item geg. geryt zas van 237 voet bescotplancken 16 g. 6½ cromst.

Item om sant 2 g. 3 cromst.

Item geryt zas om 6 boerd 2 g.

Item aelbert gewrocht mit hem anderden ende 2 upperknecht in st. gheerden weeck 5 dage f. 7 g. 10 cromst.

Item aelbert gewrocht mit hem anderden ende 2 upper-

knecht in sente onser vrouwen weeck annunciatio 5 dage f. 7 g. 10 cromst.

Item geryt zas van 135 decplancken 42 g. 10.

Item aelbert gewrocht in die weeck na midvasten ende in die weeck daer na 22½ dach mit 2 upperknechts 16 g. 1½ cromst.

Item henric zandersz. van 20 ryst leyen 62 g. 5 cromst.

Item die leyen op te dragen 2 g. 2½ cromst.

Item lubbert van die leyen te tellen 10 cromst.

Item om 8½m tegelen 6 g. 11 cromst.

Item van die tegelen te voeren 14 cromst.

Item 2 houtsagers van 2 dage te snyen 1 g. 11 cromst.

Item aelbert bertelmeus mit enen truffel ende 2 upperknechts gemetselt 7½ dach 13 gul. 12 cromst.

Item bor van slotwerc aen die cameren gebesicht 5 g. 12½ cromst.

Item herberen aerntz. van sperren sloeflatten ende 4 wagescot 6 g. 6 cromst.

Item peter die smit ende jan van zoest van yserwerc aen die cameren gebesicht 56 g. 11 cromst.

Item willam evertz. van dese cameren te tymmeren 48 g.

Item van glaeswerc aen dese cameren 7 g. 10 cromst.

Item geryt petersz. van 2 ryen 1 g.

Item van dubbelt hertsteen dair dese cameren bouen mede werden geestrict 5 gul. 2 cromst.

Item aelbert van syn loen van die cameren bouen te esterickеn 2 g. 4½ cromst.

Summa (van dit hoofdstuk) 679 gul. 4½ cromst.

Summa van allen wtgheuen 1369 gul. 2 cromst. ende 4½ wit.

Compenseert dit voirs. opboeren tegen dat wtgheuen, so heb ic meer opgeboert dan wtghegeuen 288 gul. 14 cromst. ende 2 doyts.

1458/1459.

Rekeninge zweders van deenmerken ende geryt scaey. 1458—1459. 1 g. = 15 cromst.

Opboeren van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen alse totten beelden te maken ende te verwen gegeuen wart 28 gul. 11 cromst.

Item ontfaen alse tot jacop pots aen ℔ gegeuen was behalue der kercken ℔ 52 ℔ f. 27 gul. 11 cromst.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item geryt bellingen van die straet te maken in die ambochtstraet voer den kerken cameren 5 gul. 6 cromst.

Item henric zandersz. van 5 boerd in die kerc aen die bancken daer die vrouwen in sitten gebesicht 3 g. 5 cromst.

Item mr. jacob in die loedse van 6 apostelen te maken en te setten 78 ryns g. f. 208 gul.

Item willam tons van twee stenen beelde te stofferen aen die pylres 23 rynsche gul. f. 61 gul. 5 cromst.

1460/1461.

Rekeninge zweder van deenmerken ende gheryt scaey. 1460—1461. 1 g. = 15 cromst.

Opboeren van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen van drie personen ongenoemt die beelden mede te stofferen 8 gul. 4 cromst.

Item van jans wyf van jutfaes een bonte hoyc die gout 21 g. 5 cromst.

Item ontfaen bi die testamentoers her henric onse capellaen twee stucken van een bruuier ende een duurnael, dat duurnael is vercoft ende daer heb ic of gebuert 6

rynsche gul. f. 16 gul., ende so men die stucken vercoft so selmen weder een heel breuier copen ende leggent in die kerc voer arm preesters in te lesen.

Item ontfaen van ransen doeken ende 7 sagen ende van ouden gevonden boeken 16 g. 10.

Item ontfaen van dirc maesz. 120 rynsche gul. daer men twee lampen in de kerc van buerkerc voer sol houden bernen nacht ende dach, ende waert zake dat men en dede ende versumede, so soude gelt comen ten heyligen cruus buten witte vrouwen ende men soudt den armen dan in den pot om dragen f. 320 gul.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. mr. jacop in die loedse van 6 stenen beelden te maken aen die pylres 208 gul.

Item geg. hilbrant die maelre van 4 beelde te stoffeeren 46 ryns g. f. 122 g. 10.

Item geg. henric sandersz. van 232 ℔ loet daer die vier beelde aen die pylres mede in worden gegoten ende vast gemaect tzamen 12 gul. 3½.

Item doe men onser vrouwen feeste ad nyves hielt geg. scay ende luden van beyeren 2 stuuer, den organist mitten blaser 2 st. ende den scoelmeyster 1 st. f. 10 cromst.

Item van die slootmaker van die palleyen te beslaen daer die lampen aen hangen 1 gul. 7½.

1461/1462.

Rekeninge zweders van deenmerken ende geryt scay. 1461—1462. 1 gul. = 15 cromst.

Opboeren van testament.

Item van die man die mit die lazarus nap plach te bidden 6½ cromst.

Van den openen van den grauen.

Item van die weerdin in die sloetel ende leyt in der zielbroeder graft 1 gul. 1 cromst.

Item van dirc die drwohsceerre ende leit in die roemsche broederscap graue 1 g. 1.

Van allen gemenen ende onsekeren dingen.

Item ontfaen van baptisten zygeren huze, huusraet ende anders, so hi den bekeerden susteren ende der kerken van buerkerc gemaect had bouen scout testament ende vtinge te zamen 169 gul. 2.

Item van 2 beghinen totten beelden 5 gul.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dingen.

Item geg. jacop claesz. van ny hystorien in die boeken te scriuen 1 g. 14.

Item geg. bor die sloetmaker ende elyaes die smit onder die smede van 16 royen ende haken te maken bouen de beelden (daer) die gordinen aen hangen 18 g. 1.

Item geg. geryt ballingen om een stuc straets te maken opt kerchof bi die noertside van de dore 1 g. 6.

Item geg. geryt snoeck van buerduer cleet dat voir salvators beelt hanc an die pylre 17 gul. 1.

Item geg. heren steuen soudenbalch te help tot die steech te maken neffens syn huus ouer opt kerchof te gaen 75 gul.

Item geg. hilbrant die maelre van 4 stenen beelden aen die pylres te stofferen 122 g. 10.

1463/1464.

Rekeninge zweders van deenmerken ende geryt scaey. 1463—1464. 1 gul. = 15 cromst.

Opboeren van den sekeren renten binnen vtrecht.

Item so heeft die kerc een huus staende bi sinte jacops brug mit een deel huze ende cameren daer after aen ende

een huus in die viesteech, ende van desen huzen ende cameren heeft die kerc dat derden deel gegeuen die oude loyeh die walen dochteren mit zilken vorwaerden wes daer of coemt dat selmen den armen aen laken ende scoen om goods wil geuen ende dat vierendel sel die kerc houden ter tymmering ende van desen huzen ende cameren is dit jaer gecomen vrys gelts 12 gul. 2 want dat grote huus stont dit jaer ledich.

Opboeren van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen van een vrougen totten beelden mede stofferen 3 gul. 1.

Item ontfaen van jan butendyck van vyf tegen ende ander cleynoet tot sinen huze vercoft 9 g. 2.

Item ontfaen van een goet man ongenoemt tot sinte cornelis beelde dat aen die pylre aen die zuutside staet 19 gul. 8.

Item ontfaen van 2 vrougen tot die gordinen die voer die beelde hangen 4 gul.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. geryt die snyer van een deel gordinen te nyen ende des scouts tabbert te neyen te zamen 6 gul. 3.

Item geg. meister jacop van der borch van dat stenen beeld van st. cornelis te maken ende te setten dat aen die suutside van den kerken aen die pylre staet 34 gul. 10.

1464/1465.

Rekeninge zweders van deenmerken ende geryt scay. 1464—1465. 1 gul. = 15 cromst.

Opboeren van die grauen te openen.

Item van geryt foeck die beeldsnyer ende leit in der kerken graf 2 gul.

11*

Item van enen man ende woende bi dat oude vleischuus 2 gul.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. om 10 ℔ erfrenten aen die stat van vtert van elke pennic 16 f. 85 g. 5 ende dit is gecoft mit dirc maesz. gelt ende daer sel men twee lampen mede houden bernen voir onser vrouwenbeelde ter noot goods ende voert een crucefix aen die suutside van den kerken ende dat ander gelt is inder kerken orbaer geleit als voer opgebuert staet.

Item geg. hilbrant die maelre so die kerc gaf tot onser vrouwen beelt te noot goods te stofferen ende die dore te vermaken 10 gul. 10.

Item geg. roelof de boecbynder van 2 missalen ende ander boeken te verbynden 8 gul.

Item geg. van dat houten hemelt te maken bouen st. jans beeld.

1465/1466.

Rekeninge zweders van deenmerken ende gheryt scay. 1465—1466. 1 gul. = 15 cromst.

Opboeren van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen van een vrougen tot enen·nyen predicstoel 1 gul. 12.

Item ontfaen enen gouden ar. gul. tot die ornamenten 1 gul. 6.

Wtgheuen van allen gemenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. herboert aerntz. van een houten kas daer dat heylichdom in staen sel 8 g.

1466/1467.

Rekeninge zweders van deenmerken ende gheryt scay. 1466—1467. 1 gul. = 15 cromst.

Opboeren van den openen van den grauen.

Item van maes die hernasmakers wyf 1 gul. 1.

Item van een hoymakers wyf aen die steenwech ende leit in die roemsche broederscap graf 1 gul. 1.

Item van henric die doesmaker 1 gul. 12.

Van allen gemenen ende onsekeren dinghen.

Item ontfaen van 2 personen ongenoemt totten ornamenten 5 gul. 3.

Item ontfaen van joffer lysbeth van werckonden totten ornament 23 gul. 6.

Item noch ontfaen aen gouden ringen ende van gebernt siluers so totten ornamenten ende tot die nye olybussen gegeuen wart 25 gul. 9.

Item ontfaen so tot kasse gegeuen wert daer dat heilichdom in leggen sel 8 g. 1½.

Item ontfaen in desen 13 jaer dat ic kercmeyster geweest heb ende voert in der kerken orbaer geleyt ende daer ic niet of gescreuen en heb 326 gul.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. der steenbicker oudermans van dat godert onse dootgrauer ghildebroeder wert.

Item geg. om een sangboeck in die hant te dragen van stofscriuen ende te notieren te zamen 13 gul. 4.

Item geg. bi huge van maersen om blaeu flueel daer een casufel en 2 dienstrocken of gemaect worden 95 gul. 6.

Item geg. claes pagant van brug van die boerd van een casufel end twe 112 rynsche gul. 14½ st. f. 300 gul. 9.

Item geg. om groen syde 5 gul. 1.

Item geg. om knopen ende fraengen 1 gul. 3.

Item geg. om 18 ellen roets doecs dat onder die casufel ende onder die dienstrocken gevoedert wert 6 gul. 9.

Item geg. geryt die snyer van die casufel ende rocken te maken 9 gul.

Item aryaen jan dircsz. die goutsmit geg. van twee olibussen en twee sulueren bussen daer men den heiligen oli in doet daer men die kynder mede korstent ende van twee voulepel daer men die lude mede moenighet van maken ende van laken te zamen 15 gul. 2, ende noch te zamen 44 loet siluer ende 1 vierendel.

Item hier toe aryaen voers. geleuert 43 loet siluer ende ½ vierendel van der kerken siluer ende so der kerken gegeuen was.

Item geg. henric zandersz. van dat hout dat tot die banc gegaen is daer die vrou in sitten after aen die zuutside van der kerc bi dat roems outaer 3 gul. 7½.

Item geg. henric zandersz. van die goyt te maken tusschen henrics huus van scerpenborch ende die scoel totter kerken deel.

Summa van allen wtgheuen 1281 gul.

Meer wtgegeuen dan opgebuert 141 gul. 8 cr. 4 wit.

1467/1468.

Rekeninge zweder van deenmerken ende geryt scay. 1467—1468. 1 gul. = 15 cromst.

Opboeren van testament.

Item van qvyntyn die wantsnider 2 gul. 10.

Item van die hoycmaecster in die zadelstraet 1 gul.

Item van een man (in) die joyery 1 gul. 6.

Item van die weert in scoeneg 3 gul. 5.

Van den openen van den grauen.

Item van enen metselaer ende leit in den steenbicker graue 1 gul. 1.

Van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Inden eersten ontfaen van een bonte hoyc ende quam van myn joffer van egmont 21 gul. 11.

Item ontfaen van een vrougen tot enen nyen predicstoel. 1 gul 12.

Item ontfaen bi geryt scaey van een deel smeerkeersen 2 gul. 2.

Item noch ontfaen bi geryt voers. van een deel ouder sloetelen 1 gul.

Item ontfaen van geryt craken wyf totten boeken 8 gul.

Item noch ontfaen totten boeken 8 gul. 2.

Wtgeuen van allen gemenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. vant swyfs huusraet in die vulsteech 1 gul. 3.

Item geg. van een deel oli crucen, van hout van maken ende van verwen ende van die vanen te vermaken 8 gul. 7.

Item geg. claes deyn glaesmaker van die glaze in der kerken te maken van ruten ende van gebacken werc als van twee jaer te zamen 48 gul.

1468/1469.

Rekenynge jacop wouterz. van vyanen ende geryt scay. 1468—1469. 1 gul. = 15 cromst. en dat stadt ꝶ = 8 cromst.

Opboeren van renthen binnen vtert.

Item wt die kelre van groenenwou 22½ gelresche gulden die de kerc voert wtreyct, ende syn in voerleden tyden vercoft ende syn beleyt aen 8 mergen lants op themaet ende bruket nv claesgen splinters wedue vten ham

om 8 rynsche gulden siaors ende daer dit jaer vrys gelts off gecomen 20 ar. gulden ende 9 cromst.

Van testament.

Item van een beghyn int grote huys 7½ cromst.

Item van adryaen van jutfaes syn dienstjoffer 15 cromst.

Item van jacop proeyssen meecht 1 postul. gul. ende een roden syden budel mit siluer 1 gul. 12.

Item van dirc die backer van oudwyck 2 gul. 12.

Item van jan maesz. die balmaker 2 gul. 10.

Item van oelryck die goutsmit ende syn wyff 2 gul. 2.

Item van gysbert van groenenberch die raeymaker 1 gul. 12.

Item van jan den bolen amme 6 ar. gul. aen gelde ende een beslege zwart webbe ende een kralen paternoster met 1 kleyn budelken ende 1 paer messen, daer is noch afgecomen 10 gul. 10.

Item die weert in die sterre 1 gul. 12.

Item die droechschere van amersfoerd 1 gul.

Van den openen van den grauen.

Item van die balmaker in de marsegast 1 gul. 12.

Item van adryaen valkenaers wyfs in der zielbroeder graft 1 gul. 3 wit.

Item van alfer de hoernblasers wyf 1 gul. 12.

Item van katheryn in den hagelsteyn ende hoer dochter 3 ar. gul.

Item van gosen van bryenen 8 cromst.

Van allen ghemenen ende onsekeren dingen.

Item van adriaen claes veren dochter 44 ryns gul., 42 cromst. voir den ryns gul. gerekent, daer voer sel sy hebben 4 gouwen ryns gul. siaers tot horen liue alsoe lange als sy leeft termyn victoris paschen, dit geschiede des saterdages na letare jherusalem f. 123 gul. 8.

Item van oelborch mychiels wyff onder die gaerde 2 ryns gul. des ysser een grafstede by den outaer van sinte claes ghegunt dair voir f. 5 gul. 5.

Item van een vrouken naeste stoel 2 ar. gul. van decken.

Item van sveerken audries de verwers wyff van haren goctspenninc 2 gul. 4.

Item enen goetspenninc enen gouden gul. f. 1 gul. 7.

Wtgheuen van allen ghemeen ende onsekeren dinghen.

Item jan herbert aerntsz. van hout, plancken ende sparren dat an de orghelen gebesicht is te samen 5 ryns gul. 17 stuuer 1 oert myn f. 15 gul. 8½.

Item claes elyaesz. van tymmeren an de orgelen 22 dage 11 gul. 11.

Item geg. van 7 ellen syden fraengen aen de blaeu dienstrocken en wegen 14 loet elke loet voir 6 cr. f. 5 gul. 9.

Item geg. om bast dair men steygerin aen de orgelen mede gevesticht is 8 cromst.

Item geg. om loot daer men die anckers aen de orgelen mede gevesticht is 9 cromst.

Item jan herberen aerntsz. geg. voir 2 balken sparren gebesicht aen de orgelen 17 g. 12.

Item jan die wit geg. die tynnegieter van 24 pullen te maken ende te verwisselen 3 ar. gul.

Item geg. vant fundament aen de loedse te greuen 1 gul. 12.

Item geg. om 9 loep kalcx 2 gul. 12 cr. 4½ wit.

Item geg. om 15 karre sants 1 gul. 2½.

Item geg. aelbert willamsz. die metselaer van een duseut backsteens 2 gul. 10.

Item noch om 4 loep kalcx 1 gul. 6.

Item om 12 karren suver eerden 14 cr.

Item jan herberen aerntsz. van hout sparren ende latten aen de loedse ghebesicht 9 gul. 12½.

Item peter die leydecker van 1½ dach aen de loedse te decken 1 gul. 3.

Item geryt van zuylen die steenbacker van 14 karren backsteens elck dusent 24 stuuer f. 5 gul. 9.

Item geg. om 2 dusent ende 6 hondert tegellen die opte loedse gedect syn elc dusent 17 stuuer f. 5 gul. 13.

Item geg. heer steuen van linde in der kerc mede te behangen 9 cr. 1 oert.

Item om suver eerde 34 wit.

Item gheryt willamsz. die snider van ermer hosen ende cleder te maken 1 gul. 5.

Item mr. aernt die scoelmeyster also daer geen kynder en waeren mitter sterf ende hy eerst aen quam, voer syn loen 8 gul.

Item geg. die kostery van sint seruaes van 2 tertysen van 9 ℔ 2 gul. 6.

1469/1470.

Rekenynge jacop van vyanen woutersz. ende gheryt scay. 1469—1470. 1 gul. = 15 cr.

Opboeren van testament.

Item van wilger van hollant 3 ar. gul.

Item van dirck die barbiers wyff opten dam een gulden hoepgen.

Item van jan van gheers wyff die boechmaker een gulden rync 6 ar. gul. 10 cr.

Item van jan die smits wyff in de lindmerct een sulueren ryem ende een beslage sceyde daer is of gecomen 5 ar. gul. 3½ cr.

Item van gheryt die harnsmaker in de lynmerct 1 gul. 6 cr. 2 wit.

Item van een vraugen van maersen starf opte scupstoel 1 gul.

Item die boey van lueven 1 postl. gul. fac. 1 gul. 12.

Item van gheryt petersz. die sceymaker 1 gul.

Item van jan die smits wyff in rodenborgerstraet een

roden hasen budel ende een kralen paternoster gout 2 gul. 5.

Item van claes deynen wyfs 7½ cr. van een kinnedoeck ende wat kraels mit enen nachtdoeck.

Item van henrick van lonresloet wyf die vyscoper van den haluen tabbert 11 g. 11.

Van den openen van den grauen.

Item van jan wantenaers suster een half pickers scilt ende leyt in st. barbaren graft f. 1 gul.

Item van een priester wt zelant 2 gul. 1½.

Item van thonis rogiersz. vtenbroec 8 cr.

Van allen ghemenen ende onsekeren dingen.

Item ontfangen van jacop henricxz. die scoenmaker als een momber vant raets wegen van een kynt dat ghestorуen is 5 gul. 5.

Item van heer jacop van oudewyck 4 cr. van een amit dat de broeders van yselsteyn verloren hadden.

Opboeren totten orgelen.

In den eersten ontfangen van bely van hofe 1 gul. 12.

Item van herman knoep 1 gul.

Item van peter roeygen ende meyster lauwerens van dorschen van wegen aefgen symens 3 gul. 11.

Item van jacop jansz. wyff onse statdienre 7½ cr.

Item van jan van gaerde 5 gul. 5.

Wtgheuen van allen ghemeen ende onsekeren dinghen.

Item gheryt willamsz. die snyder van drye kynderen dienstrocken te maken ende dat bollecraen te verwerwen 2 gul. 9 cr. te samen f. 39 cromst.

Item van den lynden in de kerck mede te beseeren 10 cr.

Item meyster jacop van den borch van 6 stuc hart steens opte bloesbalch aen den orgelen 2 ar. gul.

Item van twee brutschen die an twee gevallen waren van maken 5 cr.

Item gheryt herbert de loetgyeter van loet in de funt ende van maken 4 ar. g. 11 cr.

Totten orgelen.

Item meyster claes barbessen 10 ryns gul. ende 14 witte stuuer vant gout mede te stofferen f. 28 gul. 8.

Item dirck scaey van orgelen ende die dueren te stofferen tesamen 49 g. 5.

Item peter hermansz. den blaser van doemen die orgelen ackerdeerden vant blasen 32 dagen elke dach 2 cr. f. 4 ar. gul. ende 4 cr.

Item meyster peter van den eersten dach van den orgelen te maken 100 ryns gul. voir den ryns gul. gerekent 20 stuuer f. 266 gul. 10.

1470/1471.

Rekeninge van jacop wouters van vyanen ende gheryt scay. 1470—1471. 1 gul. = 15 cromst. ende dat stadt pont voer 8 cromst.

Opboeren van testament.

Item van dirck heer die vleyshouwer 1 gul. 12.

Item van meester dircx moeder der stat meyster 1 gul.

Item van adryaen wonder een gouwen rync 4 ar. gul. 6.

Item van lou der stilleganemakers van een out wit voeder 2 ar. gul.

Item willam willamsz. die stoeldreyer by putruwel 1 gul.

Item van euert foecken wyf in den bellart 2 ar. gul. van een half voeder.

Item van her jan tengnagel 1 gul. 1.

Item van joncfrou alyt van oversloot 2 ar. gul.

Item van werdyn int hart 2 gul. 10.

Item van joncfrou eelgys van oestrum van een treck van 2½ ryns gul. f. 6 g. 10.

Item van een man in den witten hont 1 gul. 11½.

Van den grauen te openen.

Item van myn vrou van pueroy 2 ar. gul.

Item van blochouen myn joncfrou van jutfaesen dochter 1 gul. 9.

Item van dirck van zulen van emskerc 2 gul. ende 10.

Item van joest van langeraeck dochter 2 aer. gul.

Item ontf. van gosen vogelcoep 1 gul. 1 cromst.

Item van claes van valkendaels wyfs suster graft 1 gul. ende 12 cromst.

Item van jan van sonnenberch dochter 8 cromst.

Item van ermgaert van rodens dochter f. 8 cromst.

Van allen ghemeenen ende onsekeren dinghen.

Item van meyntgen die in ons camer sterff in de ambochtstraet van haren huysraet 21 gul. 11½.

Item van willam van alendorp wyff van haren goetspenninc een derden deel van enen wilhelmus scylt f. 14 cr.

Item van jan aerntz. in den koevoet in sint jacops kerspel 2 gul. 12.

Item van jacop gherytsz. wyff die brouwer in st. geerden kerspel van een halff tabbaert 6½ ar. gul.

Item van den testamentoers van her symon van een out ornament dair hy in gegreuen wert 4 gul. 4.

Item noch van cassedonyen 1 gul. 9.

Item ontfaen van haze jan claesz. dochter van leyen 81½ wilhs. scylt, daer voer sel sy hebben 8 wilhs. scylde sjaers tot horen liue victoris ende paesschen f. 88 g. 8.

Item van gheryt jansz. van den brugge 72 w. scylde daervoer sel hy hebben 6 w. scylde sjaers tot sinen liue vict. ende paeschen f. 201 gul. 9.

Item van alyt goert waerschaerts dochter 48 gouden rynsche gld. dair voir sel sy hebben 4 r. g. sjaers tot horen liue vict. ende paeschen 134 gul. 6.

Wtgeuen van den onsekeren dingen.

In den eersten van enen brevier dat die kerck weder kreget 13 gul. 12.

Item geg. roeloff die boeckbynder van een missael die hy verbonden heeft 1 gul.

Item heer symon 4 ryns gul. totter boeken die zweer van deenmerken int jaer 67 dairtoe opgebuert gerekent f. 10 gul. 10.

Item jan rycoutsz. die perckment maker van 2 sancboeken die int koer leggen 85 gul. 5.

Item mr. jacop van der borch van twien beelde die wat gebroken waren ende of gegaen die hy weder gemaect heeft te samen 1 gul. 12 cr.

Item mr. peter die orgelmaker van den termyn van grote orgelen te maken 400 gld.

Item gybert lubbertsz. die smit van yserwerck ende spyker die aen den orgelen gebesicht syn 10 g. 11 ende 4 wit.

Item om 2 dusent amerongstorff 1 gul 11.

Item roeloff die boeckbynder van een missael ende 2 souteren te verbynden 4 ar. gld.

1471/1472.

Rekeninghe jacop woutersz. van vyanen ende gheryt scay. 1471—1472. 1 gul. = 15 cr.

Opboeren van testament.

Item van een vrougen opten camp een kralen vyftich gout 2 g. 7.

Item van claes die bontwerckers wyff aen den steenwech 1 gulden hoepgen 1 g. 6.

Item van een vrougen opten camp een beslegen scey mit suluer.

Item van myn joncfrou van voernswerde 10 beyers gulden tot kraelgens mede te houden 18 gul. 10.

Item van alyt van hollants nycht een gouwen rync ende een ransse den rync gout 54½ st. f. 7 gul. 4.

Item van joncfrou alyt sloeyers dochter een gouwen ringen gout 1 gul. 6.

Item van jan van moers syn armborst 2 ar. gul.

Item van peter haes de boechmakers soen enen gouwen rijns gul. fac. 2 gul. 12.

Item van een vrougen van dordrecht 1 gul. 12.

Item van myn joncfrou van der horst 2 gul. 10.

Item van die weerdyn in den bock.

Item van joncfrou alyt van der meer opt bagynhoff een schael weg. 10½ loet suluers, is noch tegenwoordich inder kerck.

Item van rogyer wten broeck 1 gul. 12.

Van den openinge van den grauen.

Item van alyt van haeften 16 cr. sy leyt in der zielbroeder graft.

Item van mijn joncfrou steuens wyff van nyevelt 2 gul. 10.

Item van willam lupert 8 cr.

Item van dirck van kanenbroeck 12 cr.

Item van maes in de clone 15½ cr. fac. 1 gul. ½ cr.

Item van mijn joncfrou van wyck ende leyt in een van 24 graefve 5 ß fac. 2 gul 10.

Item van beernt wynters kynt 4 cr.

Item van aernt liebaert 8 cr.

Item van vranck van yselsteyn enen gelres ryder vant swart ende 3 ellen ende 1 vierendeel wits f. 2 gul. 5.

Van allen ghemenen ende onsekeren dingen.

Item van henrick andriesz. die appelooper 7½ cr. van een mande kerssen die hy ons vrou gaff.

Item ghysbert van zyl wilger van hollants swager dat hy der kercken gheloeft hadde 4 ar. 12 cr.

Item van myn joffrou van sterkenborch een sulueren nobel vergult gout 10 witte stuuers f. 1 gul. 5.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item heer gheryt tot st. agnieten van een antiffenair van scriuen bynden ende verlichten meer dan heer symon hem daer toe geleuert hadde 40 gl. 10.

Item gerekent mit jan butendyck des dynxdages nae onsse vrouwen dach te lichtmisse van 382½ quaerte wyns elke quaert 4 cr. die al dit jaer doer gebesicht is f. 100 ar. gul. ende 2 gul.

Item geg. die kerckm̄rs van horen wyn die de goede lude hem besproken hadden 2 gul. 10.

Dit is den onkost van den roesteren.

In den eersten van de kulen te greuen daer de roesters ouer leggen 31½ dach elken dach 4 cr. f. 8 ar. gul. 6.

Item om 62 loep kalcx elke loep 5 cr. f. 20 ar. gul. 10.

Item 111 karren sants mede te straten ende te metselen elke kerre 6 wit f. 7 ar. g. 6.

Item van den kalcx te beslaen 10 cr.

Item die 2 roesters voer de lindmerct ende voer die lakensnider wegen te samen 1016 ℔ elcx ℔ 1 cr. f. 67 gul. 11.

Item die roester aen den steenwech 525 ℔ elc ℔ 1 cr. f. 35 gul.

Item den roester voert raethuus ende den roester int cleyn steghen te samen wegende 981 ℔ elc ℔ 5 wit f. 54 g. 7 ende 3 wit.

Item al de roesteren te wegen ende opt kerchoff te brengen 27½ cr. f. 1 gul. 12½.

Item van 115 waghen eerden die wte kulen ghecomen was van den kerchoff te voren 10 ar. gul. 8.

Item willam ottenz. den steenbacker van 9000 steens 32 gul. 6.

Item symon gherytsz. die metselaer mit syn zoon van 27 dage aen de roesters te metselen ende te leggen 21 ar. gul. 9.

Item gheryt bollegen ende ruysch die straetmakers al om die roesters te straten 34 dage 18 ar. gul. 2 wit.

Item gheryt spronc hoer upperknecht 17 daghe 4 ar. g. 8 wit.

Item mr. jacop van der borch van den herden steen te houwen ende die roesters daer in te leggen 42 g. 11 ende 8 wit.

Item om 73½ ℔ loets dair dese roesters mede in gegoten syn elc ℔ 1 cr. f. 4 aer. gul. 13½ wit.

Item mr. peter die orgelmaker 300 gulden.

1472/1473.

Bekeninge jacop woutersz. van vyanen ende gheryt scay. 1472—1473. 1 gld. = 15 cr.

Opboeren van testament.

Item van elyaes ryquints soen harms totte kasse te stofferen 8 ryns g. f. 21 gul. 5 cromst.

Item van een vrougen van een roet weselen voeder 3 ar. gul.

Item van een roet rugghen 2 g. 10 cromst.

Item van marygen dat vroetwyff 7½ cromst.

Item van de moeder van sueven zusteren 2 g. 10 cromst.

Item van een vrougen ende sterf in de massegast een beslegen webbe ende een rinc, die rinc gout 3 ar. gul.

Item van lambert die harnsmaker 2 gul. 10 cromst.

Item van danel van euerdingen van de moeder seuen susteren 10 gul. 13½ cromst.

Van den openen van den grauen.

Item van willam wyff opt singel byt lynpat ende leyt in st. anthonis graft 1 gul. 1 cromst.

Item van euert van scothorst 1 gul. 12 cromst.

Item van een vrougen ende sterf in den vilthoet 2 ar. gul.

Item van baet van der maelstede ende haer dochter man 1 gul. 1 cromst.

Van allen ghemenen ende onsekeren dingen,

Item van mr. jans wyf van loenresloot een roden tabbert 21 gul. 5 cromst.

Item van pouwel van malsem dochter goetspenninc 5 cr.

Item van joffrou lysbeth van der a 2½ ar. g. totter tymmeringe.

Wtgheuen van allen ghemenen ende onsekeren dinghen.

Item van boec te scriuen opt orgelen ende van bynden te samen 9 ar. g. 1 cromst.

Item dirck scay van de kasse daer dat heylichdom in staet van te stofferen 26 g. 10 cromst.

1473/1474.

Rekeninge jacop woutersz. van vyanen ende gheryt scay. 1473—1474. 1 gld. = 15 cr.

Opboeren van den testament.

Item van myn joncfrou vrbain de vossen wyff 3 ar. gul. aen enen gouwen rynsche gul.

Item van henric quaesten wyff een kralen vyftich ende een ransse, dat vyftich gout 3 ar. gul.

Van den openen van den grauen.

Item van jan willamsz. in meckellenborch 8 cr.

Van allen ghemenen ende onsekeren dingen.

Item 2 ℔ opt raethuus do sy twysten wie in den laesten bode was.

Item van gheryt zoudenbalch van mechtelt hacken van de maeck die claes van dael ende sy de kerck ende die

zielbroeders te samen gemaect hadden 2½ ryns gul. f. 6 g. 10 cromst.

Item van myn joncfrou van nyenroden melys dochter van nyevelt van haren godtpennic 1 g. 9 cromst.

Item peter willamsz. ende weyndelmoet syn wyff 100 gouwen rynsche gulden 22½ stuuer stuc, hier voer sellen sy hebben elc 5 rynsgulden sjaers termyne johannis ende kersauont tot horen leuen f. 300 gul.

Item ontfangen van jan scots wyff van horen goetspennick 15 cr. ende 2 wit f. 1 g. ende 2 wit.

Wtgeuen van allen gemeenen ende onsekere dingen.

Item van 13 oly crucen te stofferen ende te maken 5 ar. gul.

Item vant heylige sacramentshuys te vernyssen ende scoen te maken 2 ar. g.

Item geg. om 500 blaeu doernicxsteen elc hondert 4 ar. gul. ende 500 wit deryker voet steen elc hondert 9 scillinc f. 89 gul. 5 cromst.

Item van den vracht ende van tollen 17 scillinc ende van den steen op te dragen 17½ cr. f. 14 gul. 11½ cromst.

Item geg. mr. peter die orgelmaker van den laetsten dach van den orgelen hondert ende dertien daluen ryns g. 20 stuuer voir den gul. f. 300 gul.

Item noch geg. den seluen mr. peter van de cleyn orgelen behaluen dat oude werck dat hy daer aen hadde 82 g. 10 cromst.

Item geg. om 6 sacken daer men die kelcken in doet 1 gul. 2 cromst.

Item geg. om seems leer daer de prouidiersstoelen mede betoghen syn ende vant maken 3 ar. g. 11 cromst.

Item geg. jan rycoutsz. die perckmentmaker 4 ryns g. van stoff daer men missael of scryft f. 10 gul. 10 cromst.

1474/1475. Nº. 1.

Rekeninge jacop woutersz. van vyanen ende gheryt scay ingaende op onser vrouwendach te lichtmisse in den jair aº cccc^{c} ende 74.

Opboeren van den testament.

In den eersten ontfaen van cornelys testamentoirs van zuydoerd van der goude dat derdendeel van hondert rynsche gulden van syn testament 20 stuuer van den rynschen gul. gerekent f. 88 gul. 13 cromst. 2 wit.

Wtgheuen.

In den eersten geg. harman heren henrick knecht van oeveren 4 ar. guld. van een vicary onser vrouwen in der kraem, dit betaelmen cantate.

Van alten gemeenen ende onsekeren dingen.

Item geg. geryt scay 12 rynsche gul. die te pynxsteren tot andwerpen geseynt wert om der steen paweyen f. 32 gul.

Item geg. scay bruninxz. 19 ryns gul. tot andwerpen om die steenvoert mede te betalen dair men mede pawayen sel f. 77 gul. 5 cromst.

Dit is dat wtgheuen vant pawayen 44 gul. 11¼ cromst.

1474/1475. Nº. 2.

Rekeninge geryt scay ingaende opten derden sonnendach na paesscen aº iiij^{c} ende 74 durende tot sinte gallenus toe.

In den eersten ontfanghen van hwshuer van het groote hws opten hoec van der jacopinen straet 7 g. 12 termiin van paessen.

Item die camer daer naest is leechge gestaen dit jaer.

Item die ander camer daer naest oec leghe gestaen dit jaer.

Item ontf. van de derde camer 18 cr. 4 wit f. 1 gul. 3 cr. 4 wit.

Item van de vierde camer 1 gul.
Item van de vijfte camer 10 cr.
Item van de seste camer 24 cr. f. 1 gul. 9 cr.
Item in de vyestege 16½ cr. f. 1 gul. 1½ cr.

Van testament.

Item van kerstiin van purmereyn 1 gul.
Item van jan de greve in koenrebiscop 7½ cr.
Item van pons de spanneghieter 2 gul. 10 cr.

Van den openen van den grauen.

Item van een opreyder wt hollant 12 st. f. 1 gul. 9.
Item van jan van der haer putruweel 8 cr.

Wigheuen van allen gemeenen ende onsekeren dinghen.

Item geg. van het fondament te greuen van het poortael aen den toern 5 cr.

Item geg. steuen butendyck van des heilighen sacrements cloc te verhangen ende die oren van de cloc te vertogen aen het juck want die oren entwe waren, daer voir geg. 4 rins gul. f. 10 gul. 10 cr.

Item geg. dirc die pottemaker buten de weerd van datter gebesicht wert op het poertael van loet 38½ st. f. 5 g. 2 cr.

Item geg. van den steen die te bomnis wt andwerper marct quam een dusent, van het dusent op te dragen 2 g. 6. cromst.

Item dit is dat ic verleit hebbe aen het grote hus opten hoec van de jacopinen straet ende aen die cameren die daer aen hoeren, die gebreke te maken ende te voorsien tot onsen deel want wy niet meer en hebben daer an dan die twe deel van de helft; so heb ic verleit tot onsen deel:

Item in den eersten van herman scoen te maken die daer diende aen twe cameren 9 cr.

Item noch aen het grote hws is vertymmert tot onsen deel an kalc ende sant ende een murplaet ende sparren

ende latten ende tegelen ende fenelen ende yserwerc ende nagelen te samen 8 gul. 14.

Item verleit in de viestege aen het hws daer die kerc de twe deel van die helft toe behoert als in de jacopinen straet, want het een eygendom is.

Item in den eersten van decken ende van dac ende van teen ende leegherden ende van soyen ende van pynnen tot onsen deel 1 gul.

Item noch ant seluer hws verleit aen een styl, die ingevallen was, scoen te maken ende weder op te metselen aen steen kalc ende sant ende van 1 stylbort ende van loen tot onsen deel 2 g. 10 cromst.

Item gerekent mit henric moster ons leydecker van verdient loen, dat hem de kerc sculdich is van de gervecamer ende het crwswerc ende het poertael ende 3 dach bouen opten toern te samen 14½ ryns g., hier op betaelt 9 ryns gul. f. 24 gul., reste hem 4½ rins g.

Item geg. van een half ℔ erfrenton, dat die kerc gecoft heeft tegens aernt van houe, want hy die kere besorgen soude 11½ ℔ erfrenten voer 10 ℔ erfrenten, die de kerc boerde wt clarenborch, so hielt den brief die de kerc hebben soude 12 ℔, want een half ℔ meer in den brief stont dan die kerc hebben soude, so heeft die kerck dat half ℔, aen hem gelost den penning om 17, also als die ander ponden gecoft siin, so heb ick er voir betaelt 8 ℔ 10 st. f. 4 gul. 8 cr.

Item geg. jan herbertsz. van 15 eyken spannen, daer dat poertael mede gespand is ende van 1 eyken balc, te samen 41 stuuers f. 5 g. 7 cr.

1474/1475. N°. 3.

Rekeninge hubert jacobsoen ende gherit schaey vervolgende voirt van jacob van vyanen ende gherit schaey ingaende van tsunte symon juden dach a° 74 tot onser lieuer vrouwen dach toe puryficatio a° 75 (dair twee rekenyngen van jacob van vyanen ende gheryt schaey van syn.)

Van den testament.

Item ontf. van brabant myns heren koken-meyster van **vtrecht** 2 ar. g. 10 cr.

1475/1476.

Rekeninge hubert jacobsz. ende gherit schaey. 1475—1476. 1 gld. = 15 cr., dat ℔ = 8 cr.

Opboeren van den openen van den grauen.

Item ontf. van dat orlement dair heren lambert in be**grauen** wert 5 g. 5 cr.

Van allen onsekeren ende ghemenen dingen.

Item ontf. van die twe delen van der helft van dat **huus** mit ses kameren dair after aen, opten hoeck van sint **jacobsbrugge** dair ghysbert tyman soen in te woenen plach, **39** pont groet vlaems, ende van dese ghelden sijn ghysbert **gecort** 2 ryns gul. die ghysbert int huus vertymmert had. **Ende** noch ghecort van dat ℔ bonorum dattet beter was **dan** een ℔ stat paey ende van ander oncost van brieuen **the** scriuen ende van wyn die dair verdroncken was, be**loept** the samen 5 ar. gul. ende 4 cr. f. alle ongelden **offghecort** 610 ar. gul. ende 6 croms.

Item noch ontf. van die twe delen van der helft van **een** huus staende in de vyesteech 40 gul. 8 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren ende ghemenen dingen.

Item die roey dair die tafel aen hanget van die 10 ghebode 1 gul. 5 cr. Ende van die appelen die an de roey syn te verwen 8 cr.

Item den schoelmeyster een slotel ghemaect van syn camer 1 cr.

Item gheg. van wollen laken ende van lynnen laken dat men den armen om godswillen ghegeuen heeft 100 ar. g.

Item gheg. van laken te scheren 10 cr.

Item gheg. van der armen lude hosen the maken 2 g. 3 cr.

Item gheg. van die hoechtyt van korsauont elke pastoer 1 quaert wyns, elke cappellaen 1 myngelen, elke koster 1 myng., die schoelmeyster 1 myng., die orgelist 1 m., die doetgrauer 1 m., die scout ende orgelblaser onder hem beyden 1 m. Ende dit gheeft men korsauonts, paschen, pynsteren ende ons kermis ende voir elke quaert gheeft men hem luden 2 st. an ghelde f. 48 st. maect an ar. guldens f. 6 gul. 6 cr.

1476/1477.

Rekeninge hubert jacobsz. ende gherit schaey. 1476—1477.

Opboeren van testament.

Itam ontf. van rykelant int gulden hooft 3 gld. 3 cr.

Item ontf. van melis dochter van nyevelt 1 tabbert, ende die is vercoft voor 42 g. 10 cr.

Van den openen van den grauen.

Item ontf. van dirck heer die kustory clarck 8 cr.

Item ontf. van rycout die coppedreyers wyfs soen 2 gld.

Wtgheuen van allen onsekeren ende ghemenen dingen.

Item gheg. om een plecht te scriuen 2 cr.

Item gheg. om een huersedel te scriuen 1½ cr.

1477/1478.

Rekeninge hubert jacobsz. ende jan van der borch. 1477.

Opboeren van testament.

Item van jan die boechmaker 2 gul. 10 cr.

Item ontf. van myn joffer willam scroeygens weduwe een plecht van swaengen van wynsen van 22 ar. gul. 2 cr.

Wighenen van allen onsekeren ende ghemenen dingen.

Item gheg. dirck schaey van 2 krusen te vergulden ende 3 staffen te stofferen ende die vanen the vermaken 6 gul. 10 cromst.

Item gheg. van die hanckclock te verhangen 92 gld. 3 cr.

Item gheg. heren steuen van alle onraet dat in de garvcamer ghebesicht is 2 gld.

1478/1479.

Rekedinge hubert jacobsz. ende jan van der borch. 1478.

Wtgeuen van allen onsekeren ende ghemenen dingen.

Item gheg. christoffel den orgenist van syn jaer loen 8 cr.

Item gheg. anthonis petersz. om the byeden die vier virdelen van jan die bolen kynderen voir den raeth 4 cr. 2 wit.*

Item gheg. van een paer metteboten die wy die koster te minrebroeders jaerlicx wtreyken 2 gul.

Item geg. dirck schaey van den voet van den arck te verguldem ende vant sacramentshuus te lustreren 1 g. 9 cr.

Item gheg. om 7 ellen blauwes fluwels elcke elle om 10 schillinge 1 penninc f. 58 gul. 12 cr.

Item gheg. om 7 ons groene syde elcke ons van 7 st. f. 6 ar. g. 8 cr.

Item gheg. van die fraengen te maken 10 cr.

Item gheg. om blau syden laken dair 2 syden autair cleder mede ghevoedert syn 4 gul. 6 cr.

1479/1480.

Rekeninge hubert jacobz. ende gherit schaey. 1479.

Opboeren van den grauen.

Item ontf. van aernt die weert in den tryp 1 gul. 1 cr.

Wtgheuen van allen onseкeren ende gemenen dingen.

Item gheg. van een heymelichkeit schoen te maken in de ambochtstraet 16 cr.

Item gheg. doe wy dat huus van jan die boel ontfingen mit syn vyer kynder 1 g. 9 cr.

1480/1481.

Rekeninge hubert jacobsz. ende gherit schaey. 1480.

Opboeren van testament.

Item ontf. van beernt proeys aelberts. 50 pont ende dair sellen die karckmeesters in der tyt een waskeers setten voir dat beelt van tsinte angniet ende die selmen mede ontsteken also dick als men der apostelen keersen ontsteekt f. 32 ar. gul.

Wtgheuen van allen onseкeren ende gemeenen dingen.

Item gheg. van een seyl dair men die sitten mede bedekte doemen die kerck wittede 8 cr. 2 wit.

Item gheg. claes van cleeff van een karsufelboirt the vermaken ende van 2 rocken boirden te samen 10 gul. 19 cromst.

Item gheg. om koeken in de karck te hangen 4 cr.

Item gheg. die trompers ende pypers doemen dat heilich sacrament droech 5 cr.

Item gheg. doe ick dat huus ontfinck by de lollaert-gens 4 cr.

Item gheg. daem schaey van 2 kelken te vermaken ende die arck schoen te maken ende van dat sulueren scutgen te maken ende te vergulden te samen 18 g. 5 cr.

Item gheg. om 6 kelcksacken the maken ende van die snoeren 5 cr.

Item gheg. van die trap an die backerbrug the maken van der kerken wegen 6 cr.

Item gheg. jan die onderkarckmeester was om gods willen 1 gul.

1481/1482. N°. 1.

Rekeninge hubert jacobsz. ende henrick van alfen, gherit schaey. 1481.

Opboeren van testament.

Item ontf. van her henrick van compestel van een vrougen by die wybysscop 1 ar. gul.

Van allen onsekeren dingen.

Item ontf. van enen haluen os die ons lief vrou ghegeuen was 8 gul.

Item ontf. van scrassert van dat peert dat onse lief vrow ghegeuen was van die reyse van die vaert 121 g. 5 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren ende gemeenen dingen.

Item gheg. van die heymelickheyt in de godhelp scoen the maken 1 gul. 9 cr.

Item gheg. van aernt van der meers huus the decken want hy dat virendeel van dat huus der kerken ghemaect heeft nae synre doot 2 gul. 4 cr.

Item gheg. van drie rode kappen te varwen 4 gul.

Item gheg. van dat vooder van dese drie kappen mede te voederen 12 cr.

Item noch gheg. om 3 boerden die aen dese selue 3 cappen syn 16 ar. gul.

Item gheg. van dese 3 cappen te maken 4 gul. 3½ cr.

Item gheg. van jacobs tabbert ende hosen ende couel vant laken te scheren 22 wit.

Item ghedaen van der kerken wegen een collacy tot meyster aernt van kulenborch ende dair waren by beyde die pastoers ende die kappellaens ende die costers ende die karckmeysters ende dair wort verteert 3 gul. 7 cr.

1481/1482. N°. 3.

Rekeninge hubert jacobsz. ende henrick van alfen. (O. L. V. Hemelvaart 1481—O. L. V. Lichtmis 1482.)

Opboeren van den grauen.

Item ontf. van myn joffer van broechusen 2 g. 10 cr.

Item ontf. van ghysbert die cremer mitten roeden hoeffd.

Van allen onsekeren dinghen.

Item ontf. van claesz. van een armborst mit een wyntaes f. 6 gul. 10 cr.

Item dair sterff een ruter tot jacob die pasteybacker, die heefft syn peert der kerken gegeuen, dat is vercofft om 21 ryns gulden, dair heefft off gehadt die twe vicecureyten elck een ryns gul. ende die twe capellaens elcx een rynsgulden ende die costers een rynsche gul. Ende noch die costers van luyen 15 cr. Ende den doitgreuer van dat graff te maken 10 cr.

Item blyfft van desen paerde vrys ghelts 41 ar. gul.

Item noch es vercofft die creeffte ende die craghe van den seluen man om 6 ryns g. f. 16 guld.

Wtgheuen van allen onseker en dingen.

Item geg. een stalbroeder die 1 creefft brochte 7½ cr.

Item geg. van 2 pansers te schueren 3 cr.

Item geg. van die pullen te teykenen 7½ cr.

Item geg. van 383 paer hosen ende 11 tabbarden voer die arme luyden te maken 13 gul. 4 cr.

1482/1483.

Rekeninge hubert jacobsoen ende henrick van alfen. 1482.

Opboeren van testament.

Item ontf. van een stalbroer die starf tot wouter van blockhouen 6 g. 6 cr.

Item ontf. van reyer petersz. die busmaker byt begynhof 1 gul.

Item scrasserts peert dat is vercoft voir 41 ryns gul., des heeft dair jelis bloeck weder of gehadt van vyer weken dat hyt gehouden heeft 3 ryns g., ende ghegeuen den knecht diet peert bewaert heeft 15 cr. Ende noch ghegeuen van vyer hoefyseren dair dat peert mede beslagen wart 12 cr.

Item soe blijft vrys ghelts van dit voers. peert 99 gl. 8 cr.

Item van scrasserts kreeft ontf. 10 g. 10 cr.

Item van scrasserts hoet van syn hantscoen ende van syn kraege te samen 10 g. 10 cr.

Item ontf. van sijn leersen ende van syn sporen 2 g. 2 cr.

Item ontf. van syn panser ende van syn sweert 11 g. 5 cr.

Item ontf. van 2 scermstassen (?) 6 g. 10 cr.

Item ontf. van 1 koker mit pylen 3 g. 11 cr.

Item ontf. van 1 armborst mit een wyndaes 6 g. 10 cr.

Van den grauen.

Item ontf. van die moeder int dolhuis 1 g. 1 cr.

Item ontf. van jan van asbeeck 1 g. 1 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item gheg. tot onser vrouwen beeld te vergulden meer dan die goede luden dair toe ghegeuen hebben 10 g. 10 cr.

Item noch is in der kerken aen swart ende aen wit dat opten doden ghecomen is omtrent 150 ellen, ende dit seluer laken is den armen om gods wil gegeuen.

Item noch ister een ouerdect sulueren kruysen dat gaf

myn joffer van steenre vrederics weduwe om dat ghemeen volck dair mede te monigen ende weecht 21½ loet.

Item noch ister een sulueren vorcxgen ende weecht 4 loet suluers een virdel myn.

Item noch synder 5 gouden ringen ende wegen 10½ engels, die een is ghecomen van jannis dalum die ander is ghecomen van jan block, die darde is ghecomen van steuen van zulen die hantscoenmakers wyf, die vyerde is ghecomen van ygen claes die berbiers dochter ende die vyfste is ghegeuen ons lief vrou.

1483/1484.

Rekeninge hubert jacopsz. ende henrick van alffen. 1483.

Opboeren van testament.

Item van her dirck tanden meecht een tabbert ende een rock, ende syn vercoft om 6 ar. g.

Item ontf. een harnasch van ysendoren seuen ryns gul. maken 18 aer. g. 10 cr.

Item van die weerdyn in den trip 2 g.

Van den grauen.

Item van jan block in den gulden vlesch 1 g. 1 cr.

Item van den weert in den otter 8 cr.

Item van den weerd in den stuere 2 g. 2 cr.

Van allen onsekeren dingen.

Item van een paer hantscoen 10 cr.

Item van een cleyn cralen paternoster 10 cr.

Item van een yseren craghe 12 cr.

Item van een busse 1 gul.

Item by jacop de beer van een busse 14 cr.

Item van een kreeft ende een yserhoet 10 g. 10 cr.

Item van twee craghen 2 gul.

Item van een boghe 2 g. 10 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item van een cazufell te verwen ende te vermaken 2 g. 10 cr.

Item geg. van die twee parcken die bouen dio twee doeren gemaect syn, als sunte maerten ende sunte jorys 19 g. 5 cr.

Item om 8 ellen lynnelaken elc ell 15 wit daer syn off gemaect 4 hantdweelen 1 gul. 5 cr.

Item geg. dirck scay van st. jeroen te vermaken 1 gul. 9 cr.

1484/1485.

Rekeninge hubert jacopsz. ende jacop die beer. 1484.

Opboeren van testament.

Item ontf. van een cassedonien pater noster 20½ st.

Item ontf. van een veeder opten hoet te steken 10 st.

Item ontf. van een ruter van een armborst ende van syn clederen 8 g. 8 cr.

Van den grauen.

Item van een wyf die vermoort was by clarenborch 16 st.

Item van een wyff by den swaen 16 st.

Item van die weerdinne int hertgen 8½ st.

Van allen onsekeren ende ghemeen dinghen.

Item dair is een vroutgen in die gortstege gestoruen, die hair goet die kerck beset heeft, dair is van den huisraet gecomen 46 g. 9. cr. 5 d.

Item van desen ghelde is hair sculde mede hetaelt.

Item van den huusraet in dat erfhuus te kruden 2 st.

Item geg. van dat huus toe te spykeren.

Item noch geg. 2 cr. van inleyden.

Item hier blijfft off vryss ghelts 9 gul. 10 c. 4 wit 8 d.

Item ontf. van jacop myn vennoet 6 gouden ryns g. voir elcke guld. 30 st. f. 24 gul.

Item ontf. by herman pyls van die tyt dat sy voir dat heilige cruus sat te samen 324 g. 12 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. van 2 houten beelden te snyden 4 ar. gul.

Item noch geg. dirck scaey van die beelden te stoffeeren 4 gul.

Item geg. van 1 croentgen te maken ende te vergulden 5 g. 5 cr.

Item geg. om 16 roeyen straets te maken aftert choer elc roey 15 cr. f. 16 gul.

Item gehaelt tot dirck van moudwyck 16 loot groen sye elc loot 9 cr. f. 72 st. Ende noch 2 ellen fusteyn elc ell 7 cr. Noch van gaern ende van sye 5 cr. f. te samen 4 ryns g. 3 cr.

Item noch geg. om groen sye 23 st.

Item geg. om 4½ ellen blaeu sandael dair die vanen off gemaect syn elc ell 22 st. f. 13 g. 3 cr.

Item geg. om 1 cuelss boort dat op die rode casufell staet 9 schillinge 4 d. f. 7 g. 7 cr.

Achter op het schutblad der rekening staat nog het volgende:

Item euert die leertouwer is wtgewest mitten eersten hop, mer hy en wast daer nyt daer die lude doetgeslagen worden, mer hy seyde dat smeerbollichen die man op die haer doet geslagen wort.

Jacop henricsz. in de weerd is wtgewest miten eersten hoep, ende hy hoirde dat jacop echter den anderen man doet geslaghen.

Goyrt willemsz. is gewest mit den lesten hoep, hy wast mede op haer, mer hy en sach den man nyt doetslaen.

Dirck reyersz. ginck wt mit den ersten hoep, mer hy en wast daer nyt by daer yemant syn genomen is.

Jan geritsz. is wtgegaen mitten lesten ende sy mueten hem mit hoer tachtenen ende hy hoirde jacop echter den anderen man doet geslagen heeft.

Jan claesz. gorter in louwenreck heeft na wtgegaen, ende

sach den dootslach nyt, mer hy wees den man die den anderen dootgeslagen had, ende die is weer doot geslagen.

Euert boetselaer is buten gewest aen die meern, ende sach den hoep al comen, doe liep hy mede ende hy ende heeft nyt by den doetslach gewest.

Gerit van best is na wtgegaen, ende hy en heeft nyt verre gewest dan an pellecamer, ende hy is met den hoep weder om gecomen.

Cornelis geritsz. is gewest mitten lesten ende hy en wast daer nyt by daer die man doet geslagen is.

Aert van boetselair is gewest aen die mern ende hy sach den hop comen ende ginc doe mede met den woesten hope, ende hy heeft gesien dat jacop echter den anderen man doet stack, ende hy seyt dat jan van dorn syn omgegaende tuich heeft een scoemaker.

Joris is gewest van den lesten hoep ende hy en wast daer nyt by.

Gysbert de bickelaer had den macmsche tabbert die enen genomen was nyt gewest, mer hy en hielt den tabbert nyt.

Egbert claesz. is gewest mitten eersten hop wt ende hy wast daer by daer die echter den anderen man doetsloech ende hy seyt dat die man heet smeerbollichen die den man op die hair dotsloech.

Willam van eyc is gewest mit eersten hoep wt ende hy seyt oyc dat smeerbollich oyc die man dotsloech op die haer ende hy hoerde dat smeerbollichen seluen sey dat hy den man dot geslagen had.

Gysbert aertsz. is wt gewest mitten eersten hope wt ende hy sach dat jacop echter den anderen man dotstack.

Cornelis jacobsz. in lauwereck was wt mit den eersten hop ende hy seyt dat jacop echter den man doet geslagen heeft ende hy sach dat jacop echter den doden man den tabbert wt toecht.

Peter die waker is wt gewest mit den lesten hoep op die haer ende hy en heeft nyemant sien doetslaen ende

hy heeft jacop echter horen seggen dat hy den man te montfort doet geslagen heeft.

Item willem jansz. die heeft die man gejaget die den dotslach op die haer gedaen heeft ende hy brocht in die buurt enen slaper.

Aernt boetselaer.

Peter waker op die haer gewest.

1485/1486.

Rekeninge hubert jacopsz. ende jacob de beer. 1485.

Opboeren van allen onsekeren ende ghemeen dinghen.

Item ontf. van peter pelser van een hofstede geheten den beytell geleghen after die cellebroeders 8 gl.

Wtgheuen van allen onsekeren ende ghemeen dinghen.

Item geg. dirck scaey van dat metaelen cruus te vergulden 2 ryns gul.

Item geg. van sunt jacobs beeldt te stofferen 2½ ryns g.

Item noch geg. van een cleet in dat heilige graff te maken 10 st. f. te samen 5 ryns gul. f. 13 g. 5 cr.

Item geg. voir scriuen van die quateern 8 st. dat beloept 11 quateernen scrifs f. 4 ryns g. ende 8 st.

Item geg. voir 12 quateernen stofs 36 st. dat beloept die quateern 6 st.

Item vant notieren 22 st.

Item vant bynden 10 st.

Item vant verlichten 4 st. f. 3 ryns g. ende 12 st. Summa summarum beloept 21 g. 5 st.

Item geg. meyster melis om stoff te copen om 1 misboeck te scriuen 27 gul.

Item geg. jan nuyde van st. jacops beelde te vermaken 8 g.

Item geg. jacop gelisz. de steenhouwer van die vonte te versetten 20 st.

Item geg. egbert rutgherz. van 1 styll die in die vont is.

Item geg. de smit van dat yser dat an die vonte is 16 gl.

Item geg. van 1 stuck steen daer die crammen in ghe-ghoten syn 8 st.

Item geg. henrick qwast van dat decksell dat ouer die vonte hanckt 28 g. 5 cr.

Item geg. willam tonss van dat processie cruus te stoffeeren 6 g. 10 cr.

Item geg. van 6 borden van lazueren geleyt boven die vonte van elc bort 3 st. f. 18 st.

Item geg. van die tafel die after dat choer hanghet, van vernissen van die lysten te vergulden 1 ryns gl.

Item geg. van 100 ellen laken te bleyken 11 st. f. 1 g. 7 cr.

Dit syn alsulke cleynoten ende juweelen als de goede lude der kercken ende onser lieuer vrouwen gegeuen hebben, ende oeck syn dair een deel die int jair van 82 in die rekeninghe geset syn ende die kerckmeysters nv in der tyt ouergeleuert syn.

In den eersten een ouerdect sulueren cruezen, dat gaff myn joffer van steenroey vrederics wedue om dat ghemeen volck dair mede te muenighen ende weghet 21½ loot, ende noch 2 sulueren cruysen die weghen 16 loot.

Item noch 16 gouden ringhen van alreley gout die weghen te samen 35 enghels.

Item noch twee vergulden pateenen van kelken van suluer.

Item twe blaeu syden budelen mit sulueren loff.

Item een peerlentreck.

Item 5 stucken suluers daer die brutzen van cappen aen pleghen te hanghen.

Item een sulueren ghauell mit cristall weghende 4 loot min een vierendeell.

Item 40 sulueren spelden.

Item aen alrehande gebroken suluer 5 loot.

Item 2 vergulden riemen van suluer mit die webben weghen 24 loot.

Item noch 2 vergulden sulueren ryemen weghen met die webben 5 loot.

Item een doesgen mit wat cleyn peerlgens.

Item twee registeren gestickt mit peerlen.

Item noch van coralen paternosteren soe cleyn soe groot ende weghen 49 loot.

Item noch 100 ellen linnen lakens dat ghecomen is van ghaern van weyn peter willemz. wedue.

1486/1487.

Rekeninge meyster dirck claesz. ende splinter jacopsz. 1486—1487.

Opboeren.

Ontfanghen die heren van sartroezen van jan die vossen testament 8 cr.

Item ontf. van die broederscap van die ellendighe syelen te buerkerck van restant van jaer van 83 ende van 84 ende van 85 4 st. f. 8 cr.

Item jan van benthen die maelre wt een huys in die gortsteech 2 g. 10 cr.

Item die broederscap van die ellendige zielen te buerkerck van joffer gheertruyt van seuenhuysen testament 8 cr.

Item rouer die stadtknaep vant huys in die saelstraet restant vànt jair van 86.

Cleynoten ende juwelen.

(Behalve hetgeen in de voorgaande rekening staat, komt hierbij nog:)

Item korstyn in sinte jacops gasthuys een sulueren scaell ende een outaer dwaell.

Item 11 sulueren bellen die aen cappen behoren.

1487/1488.

Rekeninge johans van der borch ende splinter jacobsz. 1487—1488.

Opboeren van den grauen.

Item myn vrou van burgoengens moeder 8 cr.

Van allen onsekeren dinghen.

Item ontf. een gouden croen van henrick van ghent voir 44 st. om onse vrou mede te stofferen die voir die kerck staet f. 5 gul. 13 cr.

Item noch ontf. van den proest van maestricht van peter willamszs. huus 88 gl.

Item van een gulden ryem, die ons mr. dirck ende splinter ouerleuerden doe sy hoer rekeninge deden ende woech 2 loot, dat loot 18 st. maect 6 ryns g. 18 st. f. 17 g. 11 cr.

Item noch ontf. van een ryem, die doe mede vercoft wert ende woech 6 loot, dat loot 18 st. maect 5 ryns g. ende 8 st. f. 14 g. 6 cr.

Item noch ontf. van 16 gouden ringen ende woegen 35 engels elcke engels 13½ st. f. 63 g.

Item noch ontf. van wit ende zwart dat ons mr. dirck ende splinter ouerleuerde 8 g. 7 cr. 3 wit.

Item noch ontf. van een ringhe mit een cleyn dyemant 3 ryns g. f. 8 gul.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. meister florys van een brief die wy den maerschalck seynden ruerende van der kercken lant 7 cr.

Item geg. meyster martyn onsen orgelist voir syn loon van een jair spelens 8 gl.

Item geg. die coster van luyen doe meister dirck ende splinter jacobsz. hoer rekeninge deden voer dat choer 8 cr.

Item geg. om 2 wagon meyen 2 gl.

Item geg. om koecken onder die meyen te hangen 2 cr.

Item geg. om bonen te zeyen op dat lant aen die lege weyde 2 gl.

Item geg. eerst die tymmerman van 43 dagen te tymmeren opten groten toorn.

Item noch geg. eerst van dat cleyn toerntgen the beschieten ende te lappen ende te pecken 2 g. 12.

Item geg. wouter van steygeren voir die kerckdeur ende van bast mede te steygeren ende van bast mede stapelen te maken in die bancken 1 g.

Item geg. dirck scaey van 4 parcken ende van 8 beelden voir die kerckduer te maken te samen 18 g. 10 cr.

Item noch geg. dirck scaey van onse lieue vrou the stofferen voir die kerck 4 g. 10 cr.

Item geg. ariaen van wesel van 3 beelden te maken van elc beelt 6 ryns gul. f. 48 gul.

Item geg. wouter van oucoep van stoppen opten toern ende van die beelden te setten op dat hoeft van den tafel op dat hoech outair te samen 4 gl.

Item geg. heer dirc myert van ons cleyn orgel te renoueren 12 cr.

Item geg. rycout gerytz. die kistemaker van 3 borryen te maken daer men die beelden mede draecht 6 g. 10 cr.

Item noch geg. rycout gerytz. van 3 kassen te maken daer dat heilichdom in leyt ende van 3 ronden hoepen die hangen ouer den drien beelden op dat hoech outaer.

Item geg. van een clock te verhangen mit twee coperen pannen ende wegen 18 ℔ dat ℔ 4 st. f. 9 g. 9 cr.

1488/1489.

Rekeninge jan van der borch ende splinter jacobsz. 1488—1489.

Opbeuren van renthen.

Gheryt van etten.

Cornelis succenter sunte marien.

Myert die orgelblaser.

Jan crom.

Gysbert die roscer.

Herman die schutter boy.

Geryt van bemmel die lepelmaker.

Claes van yserloy.

Joest opten hoek van die vischbrugge.

Henrick van der bilt die schoenmaker opten hoeck van die vischbrug.

Van testament.

Item van volcken bots suster 2 g. 10 cr.

Van den grauen.

Item van jan van der haer van apcoude 1 g. 1 cr.

Item van borren wyf die scepen bode 1 g. 1 cr.

Item wermer die aptekers kynt 4 cr.

Item steuen van rutenberchs kynt 4 cr.

Item hillegont pot 1 g. 1 cr.

Van allen onsekeren dingen.

Item ontf. van een maten botter die voir onser lieuer vrouwen quam 4 cr.

Item ontf. van peter victorz. van sinte loyen gasthuus van miswyn 8 cr.

Item ontf. van meister jacob pastor 10 st. totten 8 hoefden die staen op dat hoge outaer f. 1 gl. 5 cr.

Item van heer symon een gouden gwilhel. schilt voir 2 ryns gul. licht gelt f. 5 g. 5 cr.

Item ontf. van den weyt dair die kynderen mede gewogen syn voer onser lieuer vrouwen ter noot gods 3 r. gl. f. 8 gul.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. wilger jacobsz. van een dingtael te schriuen van dat lant int slachmat 8 cr.

Item geg. om een leer daer wy op rekenen 6 cr.

Item geg. zeger butendyck om 5 leeren ryemen daer die clepelen in onse clocken aen hangen 4 gl.

Item geg. om 18 ℔ lynden in den schalen voir onser

lieuer vrouwen ende van den reep int cruuswerck dat ℔ 9 wit f. 1 g. 10½ cr.

Item geg. om 4 tynnen nappen daer men in die kerck mede gaet bidden tstuck om 8 cr. f. 2 g. 2 cr.

Item geg. michiel van ons nyewe missael te verlichten ende van letteren 6 ryns g. f. 16 gul.

Item geg. geryt de roy van ons missael te schriuen 5 ryns g. f. 13 g. 5 cr.

Item van een heymelicheit te verlaten in die zaelstraet int huus daer herman die scutterbode in woent 16 gl.

Item geg. van tymmeren van dat huus op sunte martynsdam daer aert vermeer in te woenen plach tot ons deel 2 g. 2 cr.

Item geg. henrick de roy van schriuen van dat missael 3 ryns g. f. 8 gl.

1489/1490.

Rekeninge splinter jacobsz. ende jan van der borch. 1489—1490.

Opboeren van die ℔, die goede luden gegeuen hebben.

Item by weyn van zuylen 4 ℔.

Item by peter nelle wt den hage 1 ℔.

Item joffer conynx 4 ℔.

Item ontf. 10½ ryns g. dat die goede luyden gauen om die beelden te stofferen die op dat hoge altaer staen, maect 28 gul.

Item ontf. van jan van der donck tyen ellen lynnen lakens, daer of ghemaect is die 3 pauelyoen ouer die beelden die op dat hoge altaer staen.

Van testament.

Item ontf. by mr. jacob van tuengen in martha gasthuys 1 g. 5 cr.

Item ontf. by heer gherit een lyst van rolof van nyevelts wyf ende wort vercoft voir 1 g. 13 cr.

Item ontf. vau heer jan van haenwyck tot oude munster 6 g.

Van den grauen.

Item van gerrit heren soen graf 4 cr.

Item van holl die houssche maker graf 1 g. 1 cr.

Item van een wyff plach te woenen in den herdebol 1 g. 13 cr.

Van onsekeren dingen.

Item van myn heer van vtrecht alomosonyer tot wyn die arme luyde mede te muenygen 1 g. 5 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dinghen.

Item geg. den straetmaker after den toern te maken 1 ryns g. ende die proyst betaelde dat ander f. 2 g. 5 cr.

Item geg. wouter onse tymmerman van dat ordeus te maken daer heylicdoem op staet ende van een kercsperre die hy op den toern beesde 2 g. 2 cr.

Item geg. ghysbert sas van die plancken ende sperren daer dat heylycdoem op stont ons kermys 4 g. 6 cr.

Item ghysbert zas geg. 1 eyken planck die op die cleyn orgelen leyt daer die trompers boeck op leyt.

Item geg. van een boeck te verbynden ende sloet daer aen te maken ende schoen te maken 4 g.

Item geg. wouter ons tymmerman van een leergen van een planc die in koer leyt op die latryn daer die boecken op leggen, voir hout ende voir synen arbeyt 3 g. 3 cr.

Item geg. dirc scaey 9 rynsch gul. van st. michiel te stofferen f. 24 gul.

Item noch dirc scaey geg. van 4 kassen te stofferen daer dat heylycdoem in leyt 3 ryns g. f. 8 g.

Item van st. crystoffel gegeuen 1½ ryns g., dirc scaey ende ariaen die wtdraechster betaeld voert dat stofferen f. 4 g.

Item jacob onse scout geg. van scueren die candelaers te kormys 5 cr.

Item gehaelt tot floer in die mol 5½ kan olys die kan 18 st. f. 13 g. 3 cr.

1490/1491.

Rekeninge jan van der borch ende splinter jacobsz. 1490.

Opboeren van testament.

Item ontf. van een vrou die starf van kynde by dat wanthuus een vrouwen tabbert geg. voir 3 ryns g. ende 1 oort f. 8 g. 5 cr.

Item ontf. van heer claes van amsterdam van wegen belytgen 5 ryns g. f. 13 g. 5 cr.

Van den grauen.

Item aelbert in armbesteyns kynt 4 cr.

Item ot rycoutsz. die schoemakers bode 1 g. 1 cr.

Item lysgen in vruechdenberch, 1 g. 1 cr.

Van onsekeren dingen.

Item van wegen ons genadigen heer van vtrecht te paesschen tot wyn voor den armen 8 phs. f. 13 cr. 2 wit.

Item ontf. van willem die apteker in den gulden aep 35 st. voir een grafstede f. 4 g. 10 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. dirck scay van 24 schilden te maken van die wapen ons heren, ende hangen aen die paeschkeers ende aen die stalkeerssen ende ander werck mede 8 gl.

Item geg. jan egbertsz. die clockghieter van 2 coperen pannen daer die dumen in leggen van een grote clock ende van hangen te samen 12 gl.

Item geg. voir 2 cranen in die watersteen daer die heeren huer handen wt wasschen mit inghieten 1 g. 1 cr.

Item geg. jan van myert die orgelbleser 2 g. 10 cr.

Item geg. bomert van dat heylichgraf te lichten opten goeden vridach ende voir syn loon dit jair 16 gulden.

1491/1492.

Rekeninge splinter jacobsz. ende jan van der borch. 1491—1492.

Opboeren van testament.

Item van haesgen claes dochter van leyen ontfangen van oude cleder die int erffhuus vercoft worden voir die kercken deel 4 g. 14 cr.

Van den graven.

Item die priester van den biscop van cesarien 2 g. 2 cr.

Item ontf. van jan dircxz. wyf op sunte martyns dam die tripmaker 1 g. 1 cr.

Item van jacob in den bonten oss 1 g. 1 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. om een pyp gouts ende om zyde om te vermaken dat graeu syden corsufel 1 g. 10 cr.

Item geg. peter victoersz. van een lepel daer men wt drynct des vrydaghes gebenedyt water 12 cr.

Item geg. van die beste cappen ende van die beste dienrocken ende dat beste ornament te versyen ende te maken dat van node was, te zamen van zy ende van gout ende van maecken 4 ryns g. f. 10 g. 10 cr.

Item geg. die clockgyeter van onser vrouwenclock te verhangen ende den bout mit tin in te ghieten te samen 4 g. 12 cr.

Item geg. voer dat roet outercleet voer dat hoge altaer voer serck ende fraengen ende lynnen laken daer onder, ende voer die lettereu ende bloemen te maken te samen 12 ar. g. 10 cr.

Item geg. van een root cruus te maken op dat lynnen cleet, dat in die vasten hanget voer dat heilich cruus voert choer 6 cr.

Item geleuert gysbert die coster 3 nyewe aluen mit 3 nyewe peynter, daer was toe 30 ellen lynnen lakens ende wort gemaect van een web dat in die kist lach.

1492/1493.

Rekeninge jans van der borch ende splinter jacobsz. 1492.

Opboeren van testament.

Item ontf. van berteraet in den scaef. 2 gl. 10 cr.

Van den grauen.

Item van jan de glaesmakers wyf by den gulden appel 8 cr.

Item van metgen in den thes 8 cr.

Item van claes semmensz. wyf in den baers 8 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. van ons crisma te halen opten witten donredach 10 cr.

Item in den godhelp is verleyt een goeyt mit onse naeste buerman ende daer gebesicht aen loot 5 g. 10 cr.

Item geg. om een wyndaess daer men onse lieue vrouwe opt verwulft mede ofwynt 4 g. 10 cr.

Item geg. om onse vaen te verhangen die of geweeyet soude hebben 3 cr.

Item geg. om 8 ellen root sarck ende groen sarck ende om fraengen ende van maecken die seruienten dienrocken 7 g. 6 cr.

Item geg. om een nuwe vaen te kermisse aen root laken ende vesteyn ende van maecken 2 g. 5 cr.

Item geg. om een besloten croywagen mit een spil f. 1 g. 1½ cr.

Item geg. loych die harnisveger van een man hernis schoen te maken 1 g. 5 cr.

Item jan van der borch heeft geweest van der kercken wegen mitten heren van st. jans op ons genadichs heeren rechtdach 4 reysen verteert 4 g. 14 cr.

Item geg. den susteren van boemel voir hoir aendeel van aert wemers huus opten dam 34 g. 10 cr.

Item geg. tot wyck van ontwaren jan ouerryck 4 cr.

1493/1494.

Rekeninge splinter jacobsz. ende jan van der borch. 1493—1494.

Opboeren van testament.

Item dirck nueteboem 1 g. 5 cr.

Item van een weuer by onser vrouwen brueders 2 g. 10 cr.

Van den grauen.

Item jan foyt die wyntapper (betaelt aen wyn.)

Item meyster zegers moeder die custory clerck 2 g. 2 cr.

Item jan van der haer die casteleyn aen die vaert 8 cr.

Item herbert hol die wantsnyer 1 g. 1 cr.

Van allen onsekeren dingen.

Item van anthonys van houe 1 hoerntgen gul. die hy gaf tot enen latoenen calomme f. 1 g. 11 cr.

Item ontf. van joffer peters huusraet die in onser kercken camer stierf, bouen horen wtvaert ende alle oncosten die tot jan butendyck gedaen syn, van den huusraet the vercopen 96 gld.

Item noch gebuert van joffer peters lyfrenthen tot rotterdam 5 g. 5 cr.

Item noch gevonden aen gelde by joffer peter dat my die bur gauen 1 g. 8 cr.

Item ontf. van peter pots dochters godspenninck 1 g. 9 cr.

Item ontf. van henrick de custory clerck van vyanen een meylaens gros f. 1 g. 3 cr.

Wtgeuen van allen onsekeren dinghen.

Item geg. gysbert van laer 22 st. van 2 blaeckers ende staen op thoge althaer op die candelaers f. 2 gul. 14 cr.

Item geg. van een yser opden roeyster by thys die fyn jasper in te ghieten ende die steen te houwen 4 cr.

Item geg. die kistemaker van die voet te maken op dat hoge altaer 8 ryns g. ende een st. van drinckgelt f. 21 g. 7 cr.

Item geg. henrick boutmaker van die gesneden pylres mit die louer te maken in die voet f. 7 g. 5 cr.

Item geg. jan claesz. 18 st. van 3 wagenscot te samen te maken daer henrick boutmaker een houten calomme of sneet om de metalen colomme nae te maken f. 2 g. 6 cr.

Item geg. henrick boutmaker van die houten calomme te maken 2 g. 10 cr.

Item geg. gysbert van laer 265 rynsche gul. ende 17½ st. van 34 metalen pylres voir dat choer so heel of half ende wegen 18½c ℔ elck ℔ 6 cr. myn 1 doit f. 706 ar. gul. 10 cr.

Item geg. van die pylres te wegen in die wage 4½ cr.

Item geg. die knechts van drinckgelt die de pylres maecten 12 cr.

1494/1495.

Rekeninge johans van der borch ende splinter jacobsz. 1494.

Opboeren van testament.

Item van jan die backer in vinckenberch 1 g. 5 cr.

Item metgen int hertgen 10 cr.

Van den grauen.

Item jacob in den otter 8 cr.

Item die snydersbode op die gansmarct 1 g. 1 cr.

Item peter mensz. in die mol 4 cr.

Item jacob willamsz. dochter in die starre 8 cr.

Item danelt verheyen dochter 2 g. 2 cr.

Item fye willam van royen die beeldesnyer 1 g. 1 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item om een stock daer men die 3 beelden mede draecht 2 cr.

Item geg. heer geryt ons cappellaen 15 st. van een half jaer hueren van een camer in syn huus daer meister roelof onse schoelmeister inne woende f. 2 g.

Item geg. sybert onse bode om dat hy reysde tot delft om geley te verweruen voir splinter jacobsz. ende voir

my jan van der borch om dat werck te besien voer hoer choer van coperwerck 5 cr.

Item geg. meister ewout die schilder om 40 olycrucen te vermaken dat stuck 3 cr. f. 8 gul..

Item geg. meister jan onse schoelmeister aen stof om te schriuen een sangboeck soe hy geloeft hadde f. 2 g. 6 cr.

Item geg. 20 st. van een huus ende hiet vresenborch daer men een traly in maecte voer dat choer ende den dienaer van drinckgelt f. 2 g. 10 cr.

Item geg. meerloy om dat hy capittel leyde st. peter 2 cr. 4 wit 2 d.

Item geg. splinter weernaersz. van knechgenshosen te maken ende vrouwen hosen ende hermans rock.ende jacob onsen scouts tabbert 2 g.

1495/1496.

Rekeninge splinter jacobsz. ende jan van der borch. 1495—1496.

Opboeren van den grauen.

Item van een craemvrou van buten 2 g. 2 cr.

Item van alyt cornelis wyf in cleyn deenmercken 1 g. 1 cr.

Item heyl die gebrant wyn plach te vercopen 1 g. 1 cr.

Item die weert in den olifants moeder 1 g. 1 cr.

Item henrick die mesmakers wyf in den salm 1 g. 1 cr.

Van testament.

Item ontf. van een heuck van heer dirck bynops meecht vercoft voer 21 g. 5 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. om rootlaken ende vesteyn die kermisvaen of te maken 2 g. 5 cr.

Item geg. die sloetmaker van dat slot ende sluetel ende hancselen aen die nyewe kasse daer dat heilichdom in staet, ende dat sloetwerck voir onse vrou ter noot gods

mit sluetelen ende yserwerck, ende oeck 4 crammen aen dat ocksael ende wegen 27 ℔ ende 33 dubbelde negel te samen 5 g. 9 cr.

Item geg. onsen dootgreuer 20 st. van dat fundament te greuen voer dat koer van dat nyewe werck ende van die sarcken helpen te verleggen f. 2 g. 10 cr.

Item geg. 35 st. van 1m steen om dat fundament te maken 4 gl. 10 cr.

Item geg. claes ende lourens die steenhouwers om dat sy die blauwe steen maecten tot die dueren ende die pylers in hilden ende oeck die sceren goeten daer die dueren in staen 3 g. 5 cr.

Item geg. goyert die smit op die oude traly om te maken 29 roeden, die duer die metalen pylers gaen ende van die sceren daer die dueren aen dat koer op gaen f. 10 g. 10 cr.

Item geg. beernt die sloedmaker van 2 sloet ende van 2 hantveren ende 9 sluetelen al vertynt aen dat koer 2 ryns g. ende 15 st. f. 7 g. 5 cr.

1496/1497.

Rekeninge jans van der borch ende splinter jacobsz. 1496—1497.

Opboeren dat gegeuen is tot dat werck voir dat koer.

Item ontf. van katryn meester claes rutgerszoens wyf bouen hoer scult ende testament 110 g. 14 cr. 6 d.

Item ontf. van jan neygenz. 10 gl.

Item ontf. van geryt van bruekelen 2 gl. 10 cr.

Item ontf. van geryt criecken wedue 13 cr. 2 wit.

Item ontf. van aernt ram 2 gl. 6 cr.

Item ontf. van een ongenoemt persoen 3 g. 3 cr.

Wtgheuen van dat werck voir dat koer.

Item geg. om een half hondert groot wagenschot 40 g. 8 cr.

Item geg. gysbert zass van 3 grote balcken 56 g.

Item geg. gysbert zass van 3 grote stylen 24 g.

Item geg. wit die houtcoper van een balck 8 g. 10 cr.

Item geg. om 3 stucken houts 4 g.

Item geg. ploechmaker van dat hout te slepen mit peerden 2 g. 10 cr.

Item geg. reyer spiker van dat werck te besien te delft 2 g. 10 cr.

Item geg. van 24 sneeden wagenscots te sagen elcke snee 3 wit f. 12 cr.

Item geg. van dat kanthout te sagen aen dachhueren 2 mannen 21 dagen elcken dach 12 cr. f. 16 g. 13 cr.

Item geg. dirck schay van gewulften ofte verhemelten te stofferen int werck voer tkoer 4 g. 6 cr.

Item geg. henrick die smit van 4 grote hanckselen mitten nagelen 12 g.

Item reyer spyker heeft gehaelt tot jan ruysch opten hoeck van die vroetsteech aen kerssen 1 g. 1 cr.

Item geg. jan van schayck die beeltsnyder van dat werck te besnyden voert koer 165 g. 5 cr.

Item geg. van dat wagenscot te dragen int schip 4 cr.

Item geg. ryer spyker doe hy was te aemsterdam met vracht ende teringe 1 g. 5 cr.

Item geg. den schipper van vracht ende loon 1 g. 5 cr.

Item geg. reyer spyker doe hy was te aemsterdam om dat hout te copen ende was wt 4 dagen, van elcken dach 4 st. f. 2 g. 2 cr.

Item die kerckmeisters hebben reyer geseynt tot delft om dat werck te besien dat dair staet coste 2 g. 2 cr.

Item noch heeft reyer onledich geweest 2 dagen doe wy dat werck ouerlyden met malcanderen 1 g. 1 cr.

Item geg. van hout wt die kerk te halen ende weder brengen in vresenberch 8 cr.

Item geg. reyer mit syn knecht doe sy dat hout van den ghuet deden tot ghysbert zass 2 g. 2 cr.

Item geg. reyer spyker doe hy die houtsagers den groten balck opte scragen halp wynden ende weder of te wynden voer syn loon 2 g. 10 cr.

Item geg. reyer spyker doe hy ghinck met my tot witten huus ende tot gysbert zassen huus om hout te copen 8 cr.

Item geg. reyer van den mat te maken ende den steck te deylen van den pylers elck op syn maet 4 cr.

Item geg. van 4 stylen tot ghysbert zass te halen ende te brengen in vresenberch 8 cr.

Item geg. van vresenberch schoen te maken 4 cr.

Item geg. den oudermans van der dragersghilde van een rolwagen daer men die dueren van dat werck mede voirden in die kerck 5 cr.

Item geg. beernt onsen slootmaker van den slootwerck ende hanckselen aen den kisten int koer ende van den slootwerck voert koor mit clincken ende mit hantvatten ende ander yserwerck 30 gl.

Item noch geg. van dachueren van dat werck voert koer reyer spyker ende jan scol ende noch 2 knechts onder hen vieren hebben gewrocht 4c dagen ende 33 des daechs elcx 4 st. beloept te samen 177 g. 9 cr.

Van allen onsekeren dingen.

Item geg. meister jacob ons pastoer van dat hy tot wyck reysden aen heer philips van der kercken wegen voir teringe ende wageuhuer 2 g. 4 cr.

Item geg. valentyn van drie brieuen te schriuen tot wyck aen heer philips van burgoengen 8 cr.

Item geg. van dat stenen watervat dat midden in die kerck staet 29 g. 5 cr.

Item geg. van dat watervat in die kerck te brengen 6 cr.

Item geg. van zagen van dat hout daer die sittens of gemaect syn int koer 29 cr.

Item geg. geryt onse metselaer van een heert te vermaken tot tonis sol 2 cr.

Item geg. van een letter te maken int missael voir dat heilige graff 4 gld.

Item geg. reyer spyker van den sitten kisten int koer op rekeninge van syn loon 2 g. 10 cr.

Item geg. om 2 wagenscotten voir dat werck int koer van den sitten kisten 2 g. 2 cr.

Item geg. henrick versteech voir een pley 4 cr.

Item geg. van een nuwe hoeft te maken op een clock of te hangen ende weder op te hangen 2 g. 10 cr.

Item geg. reyer spyker van den groten hancksellen aen die koer duer te slaen ende yser voir dat heylich sacramentshuus ende die gardinen te hangen voert koer ende van mennigerley cleyn werk ende aen dachhueren gerekent te samen f. 5 g. 18 cr.

Item geg. bartelmeus van jutfaes van 16 margen van den inbreck van die leck ven elcken mergen 9 wit f. 1 g. 9 cr.

1497/1498.

Rekeninge jans van der borch ende splinter jacobsz. 1497—1498.

Opboeren van testament.

Item by heer symon van willam van ryneuelt 2 g.

Item van werner die cassenaer 1 g. 5 cr.

Item van jacob van drybergen 4 g.

Item van joffer van der haer tabbert mit dat voyer 19 g. 5 cr.

Item van joffer korstyn van rumelaer 4 g. 2 cr.

Van den grauen.

Item zwarte merrit bi die backerbrug 1 g. 1 cr.

Item mr. gysbert surgyn 8 cr.

Item hillegont van nyemwegen 1 g. 1 cr.

Item heyman aerntsz. in den olyfant 8 cr.

Item van een man van haerlem die doot viel 1 g. 1 cr.

Item zwaentgen geryts wyf van beest 1 g. 1 cr.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. reyer den tymmerman van die sitten te maken in dat koer f. 21 g. 5 cr.

Item geg. die beelsnyder van onse lieue vrouwe ende van sunte jan ende oyc van die perken die gesneden syn in die zittenkisten 34 g. 10 cr.

Item geg. die scylder van dat lasur aen die zitten 4 g.

Item geg. 20 st. van zyen fraengen aen die 2 cleder die aen die bonry hangen als men onse lieue vrouwe draecht, mit die berduerwercker van maken 2 g. 10 cr.

Item jacob heeft gedect mit hem derden 8½ dach op die kerck ende die scoel ende tonys sollen huys de godscameren ende oyc dat baerhuys 13 g. 5 cr.

Item geg. die costers voir vis die sy aeten doe sy die meyen hengen op den kermys auont 6 cr.

Item geg. 7 st. om hantscoen die de scepen hadden van een huus, staet in die hoechjacopynen straet.

Item geg. jan van scayck die beeldsnyder 27½ rynse ende die knechts een stoter van drynckgelt van die 5 perken te maken in die voet op dat choer 78 g. 10 cr.

Item geg. van een kroen die in dat choer hanct 56 g. 10 cr.

Item geg. 5 st. van die houten cloeten die bouen die croon syn 10 cr.

Item van 8 ℔ lynden daer die kroen bouen opt verwulft aen hanget 12 cr.

Item geg. dirck scay van dat hy die outaertafel vernyste ende refoirmierde en die 10 appelen vergulde die bouen die kroen hangen int choer 21 g. 5 cr.

Item geg. beernt die sloetmaker van 24 ℔ yserwerck dat aen die koerduer gebesicht is ende van slotwerck mit die sluetelen dat after dat hoghe altaer staet daer men dat nyewe mysboeck in sluet ende voert van ander werck dat die kerck gehadt heef 5 g. 6 cr.

Item reyer onsen timmerman gewrocht op dat wllof om die balken te ondervanghen ende op den toern ende in die scoel 8 dage myt 2 knechten elke dach 10 st. fac. 10 g. 10 cr.

Item geg. reyer onsen tymmerman 20 st. van een stoel te maken om op te wynden aen dat wlloff om die kerck te vegen f. 2 g. 10 cr.

Item noch gemaect een scapreel after dat hoge altaer daermen die nyewe boecken insluyt 2 g. 10 cr.

Item geg. reyer van 1 leer ende van die scyetborden op dat hoge altaer 3 gl.

1498/1499.

Rekeninge splinter jacobsz. ende johan van der borch. 1498—1499.

Opboeren van testament.

Item van adam van houe 2 g. 10 cr.

Item van hannetgen vleermans 1 g. 5 cr.

Item van kaerl spyts van syn harnis 2 g. 10 cr.

Van allen onsekeren dingen.

Item ontf. by herman pyls van een ongenoemde persoen een agnus dei, daer in staet onse lieue vrou op die eene syde ende op die ander syde sunte jan baptist, dat noch tegenwoordich is.

Item ontf. by heer symon een cleyn kralen paternoster mit een agnus dei ende mit cleyn silueren teykenstenen om ihesus aen syn hals te hangen, dat noch tegenwoordich is.

Item ontf. van aernt rams dochter van haren godspenninck 3 g. 3 cr.

Item ontf. van gysbert van herdenbroecks wyf van poseren 2 g. 10 cr.

Item ontf. van een rynck mit een dyemant die alyt baers die kerck beset had 50 g.

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item geg. om een sparre opt koer daer die cleer aen hangen 3 cr.

Item geg. van een riet te beslaen daer men die keersen mede ontsteect 7 cr.

Item geg. herman pyls van 2 lampen ende van een olykan ende oeck van peeren ende witbroet dat in die gerwecamer gebesicht wort doe men dat heilichdom toende te samen 8 cr.

Item geg. euert van honnepel van dat huus dat after dat koer staet op die 4 ryns gul. losrenthen voir die beterscap 178 gl. 10 cr.

Item geg. geertgen kriecken van die beterscap van dat huus dat wy tegens huer gecoft hebben op die rent die daer wt gaet 60 gld.

Cleynoten en juwelen.

Item noch 2 zulueren kruysen wegen 16 loet.

Item een silueren scael gaf katryn in st. jacobs gasthuys weget 8½ loyt.

Item een cleyn stucgen gouds van die gouwen kelc, die die stat ons kerc ofhandic makede.

Item noch een koralen paternoster gaf neel knyfs.

Item noch een koralen pater noster myt 1 agnus dey om onse vrou om den hals te hangen almen omme draecht.

Item cleyn silueren kettengen om jesus om den hals te hangen.

Item grote ketten verguld van messync.

Item een agnus dey om onse lieue vrou om te hangen als mense draecht.

1499/1500.

Rekeninge splinter jacobsz. ende johan van der borch. 1499—1500. Een gulden voir 15 en een stat ß voir 5 cr.

Opbueren van den renten bynnen vtrecht.

Item meister gysbert in die backerstege 16 groot f. 8½ cr.

Item florys scout sunte jan een pont f. 8 cr.

Item gheryt van elten 3 schillinge f. 1½ cr.

Item ghysbert cluetinx erffnamen wt een huus in die koestraet 3 ß f. 1 g. 9 cr.

Item vranck reyersz. 20 groot f. 10 cr. 4 wit.

Item weernaer rutgersz. die een helft ende claes spycker die ander helft 15 groot f. 8 cr.

Item claes henricxz. in die koestraet 1 gl. 4 cr. 2 wit.

Item matheus van dorsschen in die koestraet 1 g. 4 cr. 2 wit.

Item dirck van loenen wt een huus aen st. jacobs bruggervelt 11 cr. 4 wit 2 d.

Item jan van ouer de vecht wt 2 huusen op die camp 3 g. 7 cr. 1 wit.

Item andries knyff 2 cr.

Item bartelmeus erffnamen opt zant wt 5 cameren opt zant, die syn verbrant in den oirloge anno 83 ende die beterscap wort doe vercoft.

Item die kerckmeisters van st. jacob 32 st. f. 12 cr. 5 wit.

Item henrick van huesden wt een huus in die weerde by die stenenbrug 5 cr. 2 wit.

Item steuen die glaesmaker 1 g. 7 cr. 1 wit.

Item cornelis succentor sunte martyn wt een huus aen st. jacobsbrug 1 g. 1 cr.

Item danckert pouwellsz. wt een huus in die gortsteech 2 beyers g. f. 6 g. 2 cr.

Item geryt van bemmel wt een huus in die gortsteech 1 beyers g. f. 3 g. 1 cr.

Item steuen van beest wt een huus in loeffberchmakers straet 9 cr.

Item herman croeck wt een huus by die hertstege 17 cr. 1 wit.

Item aelbert van ryn wt een huus aen st. jacobsbruggerstraet 10 cr. 4 wit.

Item jan myert die orgelblaser wt een huus in die marssegast 1 g. 8 cr.

Item katryn jacob semmen wedue wt koeckenberch onder die gaerd ende betaelt nv meister cornelis wyff in die loedse 4 g. 4 cr.

Item tyman deel claesz. wt 2 clusen onder royenburger brug 8 cr.

Item jan claesz. wt een huus opten hoick van die brantstege 8 cr.

Item henrick van scherpenborchs wedue wt een huus aen die sprinckwech 1 g. 1 cr.

Item aeff die bruyn die een helft ende herman karynszoens wyff die ander helft wt een huus in die botterstraet 57 groot f. 2 g. 4 wit.

Item jan van scayck die brouwer wt een huus opten hoeck van die smeedstege 3 g. 3 cr.

Item gysbert zas wt een huus after die twystraet 1 g. 9 cr.

Item heer machelem vuystinck wt een huus in die marssegast die eene helfte van 55 schillingen fac. 11 cr.

Item gheryt van groenenberch wt een huus 6 cr. 4 wit.

Item by den roden toorn wt willam luutgenzoens huus 2 hoenre f. 3 cr.

Item dirck aertsz. opten hoeck vant raethuus 1 gul. 8 cr. 2 wit.

Item geg. mourys wt een huus onder die hall 5 cr. 3 wit.

Item wt bartelmeus huus van baern in sunte katrynen stege 8 cr.

Item cornelys gysbertsz. die sloedsmaker op die vischmarct 8 cr. 1 wit 2 d.

Item herman sloedsmaker wt die joelscamer 10 cr. 4 wit.

Item wilger ende heer euert zoudenbalch onder die zoutmarct 8 cr.

Item steuen van beest wt een huus in die zaelstraet 10 cr. 4 wit.

Item henrick steuensz. wt een huus aen buerkerchoff 1 g. 6 cr. 2 wit.

Item alyt van werckhouen weduwe wt een huus onder die gaerde by ons heeren kelre van vtrecht 5 g. 5 cr.

Item gysbert die keersmaker in die oudelle 2 cr. 1 wit.

Item aelbert die stadtmetselaer wt een huus in die oudelle 1 g. 1 cr.

Item gysbert die wael wt een huus in die sprinckwyck 1 g. 3 cr.

Item alyt van hoy weduwe wt een huus by die beyerbrug 10 g. 14 cr.

Item henrick van der bilt opten hoeck van die vischbrug 6 g. 10 cr.

Item die heren van buerkerck van pelgrom van walen testament 1 g. 1 cr.

Item geryt zoudenbalch van wouter van wuluens testament 8 cr.

Item bruninck meister bruningcxzoen wt een huus in die waterstege 13 cr. 2 wit.

Item henrick de goyer by de duytschen husen 6 cr.

Item die heeren van buerkerck van jan witvoets testament 8 cr.

Item jut van ryn heeft onse kerck geg. een rynsche gul. sjairs alzo lange als sy leefde ende nv selt betalen fye jan bertsz. Ende hier off heeft die kerck een instrument in haire kiste ende desen rynsche gul. mach men lossen mit 20 rynsche gul. f. 2 g. 10 cr.

Item heer euert zoudenbalch wt een huus aen die steenwech 6 cr.

Item hoeflaken van dat huus daer sy in woent 25 g. 7 cr.

Item die heeren van tsartrosen van henrick vossen testament wt lant ende leyt tot jutfaes 8 cr.

Item dirck van der kerck wt een huus neffens die gaerdbrug 2 ß 5 st. Ende noch 10 groot wt die cluse onder die gaerdbrug f. 1 g. 8 cr. 2 wit.

Item anthonis sol van dat huus daer hy in woent 18 g. 10 cr.

Item die ryemsnyders bode van dat huus daer hy nv in woent after dat choer 24 gl.

Item wycher wychersz. van dat huus daer hy in woent after dat choer 32 g.

Item aen die stadt van vtrecht 83 ß 1 st. 2 d. dat ß een stoter, ende daer ryect die kerck of wt alle jair die heeren van buerkerck 8 ß soe hout die kerck 76 ß 1 st. 2 d. f. 25 gld. 5 cr.

Van den renthen buten vtrecht.

Item in den eersten van 6 mergen lants ende een hont in wierserbroeck ende bruyct nv claes die rycken wyff om 16 rynsche gl. curr. f. 42 gl. 10 cr.

Item jan jan henricxz. 10 mergen lants in wuluerrebroeck om 16½ beyers gul. 18 st. voir den gulden f. 35 g.

Item wouters wedue tot jutfaes 10 mergen om 10 wilhelms schild. 30 st. voir den schilt f. 40 gl.

Item danyel die wisselaer tot jutfaes 4 mergen 16 gld.

Item jan snellertsz. in brueckelreveen een vierdel velts ende veens om een vrancrycsche schilt 30 st. voir den schilt f. 4 gld.

Item anthonis van lockhorst in ouerlangbroeck 6 mergen om 3½ rynsche gul. 20 st. voir den gul. f. 9 g. 5 cr.

Item dirck die cruwe 3½ mergen om 3 oude schilden 42 st. voir den schilt f 16 g. 12 cr.

Item jan van groenewou in tollestege 4½ mergen gelegen op rauen die mergen om een vrancryceschen schilt 36 st. voir den schilt f. 21 g. 9 cr.

Item jan gysbertsz. te bouten 1½ mergen om 2 beyers gul. 16 st. voir den gulden f. 4 g. 4 cr.

Item dirck grutensz. te loenen 8 mergen erffpacht om 5 beyers gul. 23 st. voir den gul. f. 15 g. 5 cr.

Item jan van veen opt oestveen een half acker velts ende veens om 3 loot suluer, dat loot 9 st. f. 3 g. 9 cr.

Item aelbert dalinck in westbroeck een vierdel velts ende veens om 4 oude schilden 42 st. voir den schildt 22 g. 6 cr.

Ende noch 2 gul. voir een paer metten boten, die wy den coster te mynrebroeders jairlicx weder wtreycken.

Item jan korsgensz. tot weden 6 mergen lants om 8 rynsche gul. 20 st. voir den gul. f. 8 gul.

Item jan van ouerryck een vierdel velts ende veens om 4 oude schild 42 st. voir den schild f. 22 g. 6 cr.

Item peter knyff op heycoep een mergen om 22½ st. f. 3 gul.

Item willam lambertsz. aen die leghe weyde dat derden deel vierdel lants om 5 rynsche guld. current voir ons deel f. 13 gul 5 cr.

Ende die kerck hout daer off tot hair tymmeringe dat derdendeel ende die ander 2 delen sel men om laken ende schoen geuen den armen om gods will.

Item wt die kelre van groenewou 22½ beyers gul. ende syn in voirleden tyden vercoft ende beleit aen 8 mergen lants op themaet ende bruyct nu geryt van eemskerck die mergen 27 st. f. 28 g. 12 cr.

Dese renthen haelt men op ten paeschauont.

Item claes jansz. 1 leuwe.

Item willam dircxz. 1 leuwe.

Item herman jansz. 1 leuwe.

Item aelbert die schoemaker 1 leuwe.

Item euer gerytsz. 1 leuwe.

Item claes van yserloy 1 leuwe.

Item henrick van der bilt 1 leuwe.

Item andries van mekeren 1 leuwe.
Item jan dircxz. 1 leuwe.
Item matheus onder die gaerd 1½ leuwe.
Item meister gysbert in die backerstege 1½ leuwe.
Item dirck tant 1 leuwe.
Item ariaen die schoemaker 1 leuwe.
Item jan van lent 1 leuwe.
Item jacob heer 1 leuwe.
Item aelbert van ryn 1 leuwe.
Item joest opten hoeck van die borchbrugge 1 leuwe.

Item elcke leuwe gerekent voir 13½ wit f. te samen 2 g. 1½ cr.

Van den cassen dit jaer.

Item sunte anthonis casse 5 cr.
Item sunte quiryns casse 4 cr.
Item sunte cornelis casse 5 cr.
Item sunte martyns casse 4 cr.
Item onser lieuer vrouwen casse 4 cr.
Item sunte ewouts casse 4 cr.
Item sunte huberts casse 4 cr.
Item heilich sacraments casse 4 cr.

Facit te samen 2 gul. 4 cr.

Van laken dat dit jaer van den doden gecomen is.

Item ontf. van een ballinck van amersfoerd ende is begrauen st. seruacs 2 ellen zwarts ende wits.

Item ontf. van meister jan van amerongen meecht van een lap zwarts 2 g. 1 cr.

Van allen onsekeren dingen dit jair.

Item gegunt aelbert aelbertsz. die cremer om gods willen voir hem ende syn erffnamen een grafstede des heeft hy der kercken gegeuen om gods wil 3 rynsche gl. ende 15 st. om was te copen f. 10 gl.

Item vercoft 2 oude gebroken platen suluer vergult ende woegen te samen 7 onsen ende 5 engels, die onse voer 35 st., om te lossen 4 rynsche gul. siaers die jan crommen

wedue noch had wt dat huus after dat choer dat nv die kerck toe hoort f. 33 g. 10 cr.

Item ontf. van een mergen lants ende leyt te nichtovelt 16 st. ende van die 16 st. geg. peter victoersz. 5 st. om onser vrouwen lof mede te belichten ende gegeuen van die mergen van ongelt 5 st. ende een oert ende dat daer voert ouer loept heeft herman pyl oly om gecoft te bernen voer dat heilich sacrament, ende dit heeft alyt van dorssen aldus beset.

Van testament.

Item van peter dircxz. aen die plaets 8 gl.

Item van geertgen sluters van 3 cragen laken 1 g. 2 cr.

Item van meister dirck surgyns tabbert in die donckerstraet 20 g. 3 cr.

Item van aernt gerytsz. wyf een vergulden ryem met peerlen daer op ende is noch tegenwoerdich in die kerck.

Van openen van den grauen.

Item van jan pyl cappeteyns graf 1 g. 1 cr.

Item gysbert janszs. graf in die sterre.

Item van aernt van rees kynt.

Item van claes jan semmenz. in die baers by die backerbrug 8 cr.

Wtgheuen van den erfrenthen.

Item in den eersten sunte martynsbede buert die fabryckmeister van den doem te cantate paeschen 3 gl.

Item heer aelbert tymansz. van een vycarye voer onser lieuer vrouwen in die craem 4 g.

Item die gesellen van sunte marien 1 g. 9 cr.

Item die kalander broederscap 11 cr.

Item die jofferen van den dael 1 g. 2 cr. 3 wit.

Item die heeren van buerkerck van hoir memorien 24 g. 10 cr.

Item die jofferen van wittevrouwen 1 g. 2 cr. 3 wit.

Item die jofferen van dat bagynhoff 13 cr. 3 wit.

Item die jacopinen 13 g. 11 cr.

Item die bekeerde susteren van jan vossen testament 8 g.

Item die mynrebroeders van testament dat wy hem jaerlicx wtreycken van memorien ende voir hostien 8 g. 10 cr.

Item die scout van sunte martyn van die fabryck een ℔ van tlant op themaet van die kelre van groenewou f. 8 cr.

Item die heeren van den duytschen husen 2 ℔ f. 1 g. 1 cr.

Item die jofferen van vrouwecloester 13 cr. 3 wit.

Item henrick nobel 4 ℔ f. 2 g. 9 cr.

Item die broederscap van iherusalem 1 g. 9 cr.

Item heer roetaert sunte marien ende buert nv bergen 2 g. 2 cr.

Item die coster te mynrebroeders tot hostien 8 cr.

Item die priester van schalckwyck 4 cr.

Item sunte barbaren gasthuys van jan vossen testament van tlant te coten 2 g. 4 cr.

Item wt rutger jacob tymanszs. huus in die zaelstraet hebben die heeren van sunte marien jairlicx 13 st. bonorum.

Item wt fye bolen huus hebben die heeren van sunte marien jaerlicx 12 st. bonorum, facit te samen 15 dortsche placken, daer voer betaelt men 2 g.

Item noch hebben die heeren van sunte marien 5 dortplacken wt den godhelp, voir elcke plack 12 wit f. 10 cr.

Van den lyfrenthen van den termyn paesschen.

Item katryn van gheer 4 g. 10 cr.

Item maritgen anthonis peterzs dochter 3 gouden ryns g. 30 st. voir den gul. f. 11 g. 9 cr.

Item alyt gysbert hollen dochter 4 gouden wilhels. schilden den schilt 30 st. facit 16 g.

Item mary claes beren dochter 3 gouden ryns g. 9 cr.

Item jan de bolen 3 sonen 9 gouden wilhels. schilden ende 9 cr. 30 st. voir den schilt facit 36 g. 9 cr.

Item geertgen kriecken mit hoir 2 kynderen 8 ryns g. current van dat huus after dat choer f. 21 g. 5 cr.

Van den termyn victoris.

(Dezelfde personen en gelden als op den termijn paesschen.)

Wtgheuen van allen onsekeren dingen.

Item om 72 mandaten ende 60 weggen, 5½ scepel weyts die van kynder te wegen gecomen waren ende daer toe 2 ryns g. aen gelde f. 9 g. 5 cr.

Item geg. om 72 scottelen 11 st. ende 1 oert f. 1 g. 7 cr. 3 wit.

Item geg. 10 st. om appelen f. 1 g. 5 cr.

Item geg. om 6c neuten 6 cr.

Item geg. die wedue van catwyck van een corsufel te versyden 5 cr.

Item geg. dirck schay van die voet te stofferen onder dat hoge altair 53 g. 5 cr.

Item geg. wit die houtcoper van hout dat reyer vertymmert heeft after dat choer daer by of maecte een nyewe leufen ende anders 4 g.

Item geg. van torf te dragen die men bernt in die garrvcamer 8 cr.

Item geg. dirck scay van die 2 beelden mit dat heilich cruus, dat bouen die pylers staet voir dat choer 20 gl.

Item geg. die glaesmaker van 8 panden wt te nemen int heetste van den zomer ende die weder in te setten ende mede van die glaes te stoppen te samen 4 g. 10 cr.

Item gehaelt tot gysbert henricxz. van lichtmisse tot sunte victoir 269 quarten ende een ming. wyns, die quarte 3 st. maect 108 g. 7 cr.

Item noch gehaelt tot claes tyelmansz. van sunte victoir tot onser vrouwen lichtmisse in dit seluer jaer 121½ quarten, die quarte 1 stoter maect 40 g. 7 cr. 3 wit.

Item geg. beernt die sloetmaker 4 ryns g. ende 4 st. van die traly voir dat heilich cruus te maken mit dat slot ende voir die crammen ende voert van al dat hy dit jaer

gemaect heeft nae wtwysinge synre cedelen facit te zamen 11 g. 3 cr.

Dit is dat wtgeuen van der kercken lande, van den ongelden die ick gecort heb ende vol betaelt gerekent heb dit jaer.

Item gecort danyel van der hey van 4 mergen tot jutfaes elck mergen 1 stoter f. 1 g. 5 cr.

Item gecort jan gysbertz. to houten van 1½ mergen 4 cr. 3 wit 2 d.

Item gecort jan jansz. te vechten van 10 mergen lants in wuluenrebroeck elcke mergen 14 wit maect 18 st. 4 wit facit 1 g. 11 cr. 4 wit.

Summa van allen wtgeuen van den jaire 99 beloept te zamen 808 ar. gl. 8 cr. 4 wit 2 d.

Ghecompenceert dat opbueren tegens dat wtgeuen van den jaire 99, so beloept dat opbueren meer dan dat wtgeuen 145 ar. gul. 8 cr. 2 wit 2 d.

Item noch ontfanghen 3 gul., die gecomen syn van dat ghewyn van gelt.

Item dese rekenynge van dit boeck is gedaen by loef van der haer ende florys ghysbertsz. gescycten van den rade ende meer goeder luyden als ghewoenlyc is na ouder gewoenten.

NOTA.

Onder den titel: „De Rekeningen der Parochie-Kerken te Utrecht dienstbaar gemaakt aan de geschiedenis" vindt men in het Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht, door J. J. Dodt van Flensburg, de rekeningen der Buurkerk van 1500—1585 uitgegeven door Dr. F. C. Kist. Deze omstandigheid gaf aanleiding tot het uitgeven der voorafgaande rekeningen, welke beginnen met het jaar 1420, en waaraan slechts enkelen ontbreken. De rekening van het jaar 1435 is bijna in haar geheel teruggegeven, evenals die van 1420, welke ontdekt werd nadat de excerpten der rekeningen gereed waren. Ook de laatste rekening is ter vergelijking van den financieelen toestand der kerk in het begin en het einde der 15e. eeuw nagenoeg geheel afgedrukt.

STUKKEN

BETREFFENDE DE BEMOEIING DER OOST-INDISCHE COMPAGNIE

TER BEVORDERING DES CHRISTENDOMS.

(Archief van Hilten.)

Waerde Vriendinne.

'T verhael dat V E. mij gedaen heeft, t'Utrecht sijnde, vande predicatie van d'heer mr. vande Velde, dat docht mij doen ter tijt wat vremt, maer nu noch veel vremder, alsoo ick, na een weinich ondersouck, sijn seggen niet alleenelick in sommighte dingen onwaerschinelick, maer gantsch contrarie bevinde, en 't gene ick na den regel der liefde oordeelde, sijn seggen wt een iver quam; soude nu bijna anders gevoelen.

Sijn seggen was, na u E. verhael ende soo ick vertrouwe wel onthouden hebbe, in substantie aengaende d'Oost-Indische Comp., dat de West-Indische schandelick verloren was, en dat d'Oost-Indische oock soo varen sou (ofte aparentel. soo varen sou) en datter een leeraer hadde geleert, Duyschlant sal van de pest vergaen, Nederl.. van d'teeringe. In ouden tijden sijnder Propheten geweest, maer hebben noit gehoort datter in onse tijden sijn, anders soude wel achterdencken crigen op den geseyden heer. Verstandige luiden connen, soo ick geloove, wel oordeelen, na hun gevoelen, dat een dingen in

ruine sal comen, soo wanneer sij sien eenige merckelicke voorboden; maer die is, Godt lof, bij d'Oost-Indische Comp. niet: dat weet al die kennis van saecken hebben beter, daer d'Oost-Indische Compagnie door Godes genade onlancx soo costelicken retour heeft gecregen, de goederen redelick vercocht, en daer men de penningen reduceert van 4½ op 4, en soo raetsaem geoordeelt wiert tot minder intrest sou connen crigen, daer men 27½ prc[to] in banckgelt wtdeelt en noch dagelicx penningen aflost. Wie sal ongepassioneert connen seggen, dat dat voorboden of teecken van ruine is.

Sijn seggen was vorder (na mijn onthoudt) datter in India moesten sijn 19 predicanten en datter maer 9 en waren; hoe onwaerachtich dat is sult v E. connen sien wt de laeste brief van de Generael en Raden van India, geschreven den 1 Feb. 1656; doen warender noch int leven 26 predicanten en 5 proponenten en 3 predicanten onder weegh.

V E. verhaelde mij oock, dat hij predickte datmen in Batavia den afgodt publicelick aenbadt; weete niet waer op dat steunt; 't is wel waer datter aen een endt van Batavia Chinesen woonen, die hun godtsdienst, soo ick geloove, plegen. Siet men niet hier int lant veele secten? ende de Chinesen dáer doen hun religie in hun quartier, sonder aenstoot. Soo iemant den voorn̄ heer vraegde of hij in China wilde gaen, dan of imant wist die na China wilde gaen, gelick de jesuiten doen, om dat volck te bekeeren, ick geloove sijn antwoort sou neen sijn: soo laet dan die luyden woonen daer sij connen bekeert worden, en 't ware te wenschen, dat de cristenen en insonderheit predicanten als voorgangeren, soo leefden, dat daer door d'Eidenen in Oostindien tot de ware religie mochten getrocken worden. De predicanten op Batavia hebben nu occasie om de Chinesen te onderwisen, tot welcke einde d'Oostindise Comp. daer continuel. 4 predicanten, en somwil meer, sijn houdende.

Aengaende sijn preecken, datter voor de masten soude gepubliceert of geplackt sijn, dat men in Japhan geen godtsdienst soude mogen doen, op pene van in de handen der Japanneser gelevert te sijn, — daer van spreeckt den domini seer gepassioneert, en soude de goede genegentheit en voorsorge van den Gouverneur en Raden van India wel valschelick willen verdraien. De Japannesers sijn een volck, die ider ongemolesteert laten, van wat religie of godtsdienst het oock sij, maer willen niet, dat men haer om haer religie moveert of ergenisse geeft; verstaen oock niet, dat in haer lant eenige godtsdienst, als hare, sal gedaen worden; een ieder mach soodanige wetten in sijn lant houden als hij wil. 't Soude nu connen gebeuren, dat iemant van ons volck, 't sij door blinden iver, ofte tot spot van d'Japonners, haren godtsdienst dede in publick, waer door niet alleenelick de Compagnie haer goederen, schepen en alles soude comen ongemack te liden, maer oock selver andere van Compagnies dienaeren, alsoo de Japonnesers daer in seer vigoureux gaen, soo dat de Regenten in India dat verboden hebben, volgens dese ingeleyde copie, daer mede sij niet verbieden den particulieren godtsdienst, maer alleenlick den publicquen. Hoe ongefondeert sijn seggen is, sult v E. connen sien. Hier nevens gaet extract van den artickelbrief, daer bij de Comp. en de Bewinthebbers belasten, dat in wat plaets het oock is, den godtsdienst willen onderhouwen hebben, gantsch contrari van te verbieden.

De Vergaderinge der 17 't voorlede jaer 1654 t' Haerlem sijnde, soo is oock het selve in de Classis van Amsterdam en Noort-Hollant gebracht, die dit nevensgaende geexamineert hebbende, hebben geen swaricheyt daer in gevonden, geconsidereert sijnde dat, in wat lant men comt, men moet volgen de wetten van dat lant; behalven dat soo en bestaet den godtsdienst niet soo seer in d'uterlicke cermonien, als wel int goede herte. In Spanjen, Italie,

ja selver in Brabant ende Vlaender, en mogen wij onse principaelste oeffeninge niet plegen, soo dat soo vremt niet en is, dat wij dat in barbare landen soude moeten onbeeren, insonderheyt als men bedenckt, dat Japan machtigh sijnde ende buten dwang van de Compagnie. Andre picquedilles van „gierige bewinthebbers" etc., achte onnodich te wederleggen.

Als Negotianten 28 of meer predicanten houden, die jaerlicx meer als *ƒ* 50000 costen, is geen teecken van gierichеyt; besluyte dan wederom, dat d'h^r m^r van de Velde qualick geinformeert is: want can niet gelooven, dat soo soude preecken, als beter wiste.

V E. cont sien de namen van de Predicanten, de publicatie en order van de Bewinthebbers. Ick behouve niet te verbloemen het doen van de Regenten in India, of van de Bewinthebbers of diergelicke, alsoo onder haer luyden van conscientie zijn, ende daer men wel mach toevertrouwen mede een suiver gemoet soucken te behouden en geen inquisiti intevoeren, 'twelck de koninck van Spanjen over cleen Nederlant niet heeft connen doen.

Bijlage I.

Extract wt de generale missive van de Gouverneur Generael en Raden van India, geschreven in Batavia aende Vergaderinge van 17^en, den 1 February 1656.

Met de scheepen Zeelandia en Griffioen staen na Amboina te vertrecken Petrus Ougena (sic) na Banda, D. Petrus Molanus tot verlossinge van Daniel Brouerius en naer Ternaten [1])....., om te vervangen D. Johan a Wermelo, waer mede dan de Gouvernementen wederom behoorlick voorsien sijn van leeraren, en comt daermede het getal der

---

1) Oningevuld.

predicanten jegenwoordich in India sijnde te beloopen 26, verdeelt sijnde als volgt:

4 tot Batavia, namelijck D. Johannes Roman, Samuel Tesmaker, Cornelius Lindius en Abram de Leonardus.
8 in Tayoan en opt eylant Formosa, te weten D. Johannes Cruyf, Johannes Bacherius, Petrus Masius, Hermanus Burchot, Cornelis Musch, Johannes Campius, Arnoldius Vincemius en noch een proponent.
2 in Ternaten, Johannes Wermelo en Petrus Molanus.
3 in Anboina, D. Phelippes Fuisius, Remetus, Ringius, nevens een proponent en Petrus Ougena predicant.
2 In Banda, Daniel Brouerus, die mede int aenstaende jaer na het vaderlant vertreckt, en P[r] Molanus, nevens
1 na Macasser, in ambassade met d'heer van der Beecke, is genaemt Philippus Baldeus.
2 in Malacca, Gualterus Backer ende Johannes Abriel.
1 op Ternaten, Fredricus Troutemius.
3 op het eylant Ceylon, Hendricus Bongaert, Franciscus Wingaerden en Dominicus Wyncenius.

26 predicant.

Sijnde t'samen jegenwoordich in India 26 predicanten en vif proponenten, tot welcke wij verstaen dat noch drie onderwegen sijn. Godt almachtigh wil v E. goede intentie met de selve costen, die jaerlicx al hooch loopen, met sijn segen secunderen.

Het boven ges[e] is geextraheert wt de generale missive vande Gouverneur Generael en Raden van India aen de vergaderinge der seventhiene, geschreven in Batavia den 1 Feb. 1656 en onderteeckent

Johan Maetsuicker,
Carel Hartsingh,
Johannes Cuneus,
Nicolas Verburght,
J. Steur.

Bijlage II.

Alle den genen die desen sullen sien ofte hooren lesen saluyt! Sij een ider gewaerschout: Soo lief hem sijn leven en welvaren is, wert bij desen geinterdiceert, niemant eenige christelicke ornamenten van psalmboucken als andre geestelicke auteuren aen de Japanderen ofte eenige andre natien, die alhier trafiqueren, niet alleen sullen mogen vercoopen, verruilen, vereeren ofte behendich toe steecken, maer selfs, dat hun wel wachten sulcx of diergelicke in de Japanderen ende andre hier sijnde natien oogen gehouden worden, ja het gebruick daer van te nemen soo lange als hier in Japhan sijn. En niet jegenstaende dit alles voor een christelick gemoet hart en swaer valt om te observeren, soo ist efter dat om alle swaricheden (soo veel mogelick is) te voorcomen, die hier over Compagnies ricke capitalen, scheepen en volckeren mochte comen te ontstaen, ons soo lange in Japan sijn, daer na moeten voegen; ondertussen betrachte een ieder met heilige innerlicke meditatien sijnen Godt te dienen.

Bijlage III.

Extract van den Artickelbrief f°. 6. Onder andere staet aldus:

Ordonnantie, op welcke aengenomen en beëedicht sullen worden alle persoonen, die hun sullen begeven in dienst van d'Oostindische Compagnie om met de selve schepen na Oostindien te varen, twelck de Staten Generael, de Prins van Orange en Bewinthebbers van d'Oostindise Comp. ordonneren en bevelen, dat gedurende de voorsc. reyse, soo te water als te lande, nagecomen ende onderhouden sal worden bij al het volck, die bij de Bewinthebbers vervolgens aengenomen sullen werden om te varen na d'Oostindi, gelick bij instructie van Bewinthebbers den Coman-

deur ende Opperhoofden geordonneert ende gelast sal worden.

17. Articul luyt aldus:

Voorts, soo wanneer smorgens voor de vrouchcost ende savonts voor tavontmael, van iemant, daer toe gecomitteert sijnde, de gebeden gesproocken ofte Godts woort gelesen wort, sal een iegelick, van wat qualiteyt hij sij, sich schicken om 't selve met eerbieding te hooren.

18. Ende soo sich iemant absenteerde als het teecken wort gedaen (sonder consent), die sal verbeuren voor d'eerste reise 't wijn rantsoen en een gulden daer en boven, de tweede mael dubbel ende, de derde mael bekeurt sijnde vant quartier geleerst te worden.

Gedaen ter vergaderinge van Seventhien.

BERICHTEN

AANGAANDE „'T GEPASSEERDE IN ENGELANT

IN DEN JAERE 1650, 1651, 1652 ENDE 1653." [1])

(Archief van Hilten.)

Londres ce 9me de Septemb. 1650.

Quand a nostre affaire d'Escosse, il ne sy est encore rien passé de fort considerable. Les Escossois ont faict signer au Roy leur declaration, et l'ont faict iurer de renoncer aux voyes de son pere et de son party, lequel il abandonne. Mais ils se tiennent tousiours a couvert, sans que nos gens les puissent tirer hors de la tanniere. Les derniers nouvelles nous disent qu'un party de nre armée ayant attaqué un fort nommé *the read house* a un mille seulement d'Edingburch, a la barbe et a la veue de leur armée, ils l'ont laisé prendre sans envoyer du secours, quoyque l'assault ait duré près de 2 heures. On a pris dans cette place, qui nous servira fort a les harceler, deux Lors, un Chr. [2]), un Major et le Gouverneur, nommé Hamilton auec bien 60 autres prisonniers et beaucoup de munitions. On nous dit de Lisbonne, que la flotte du Roy de Portugal s'est faict voir a la nostre, puis s'est retirée. Nos affaires, comme uous scaves, prosperent tousiours en Irelande, et tout est en repos icy.

1) Kennelijk zijn deze berichten door een Engelschman geschreven, waarschijnlijk aan een lid der Regeering. Alle brieven zijn niet door dezelfde hand gecopieerd.

2) d. i. *chevalier*.

Le Coll. Ingolsby a deffaict 3000 hommes qui se preparoyent à aller secourir Charlemont, leur ayant tué 800 hommes sur la place. Nous avons receu avis tres certain d'Irlande, que les villes de Waterford et de Charlow, et le fort de Duncanon se sont enfin rendus à My Lord Deputé, et que le Chasteau de Charlemont s'est pareillement rendu au Chevalier Charles Cootes; de sorte que tout le nord estant nettoié, ledit Chevalier peut à present entrer dans le Connaght. Comme aussy l'armée de Mylord Deputé est libre de marcher vers Limerick, seule place dans les 3 provinces d'Ulster, Leinster, et Munster, qui soit en la possession de l'ennemi. La peste est tousiours bien forte à Dublin et encore plus a Wexford, ou diverses personnes de condition en sont mortes depuis peu.

A Londres, ce 20/30 Septemb. 1650.

Outre les imprimés, que ie vous envoye, le Secre. de MyLord gñal, arriué ce matin d'Escosse, rapporte, que le 24/14 de ce mois nre armée marcha d'Edinbour vers Sterling, ou elle est a present, pour voir ce qui se pourra faire en la poursuitte de la victoire. On tient qu'il y a la quelq. 1500 chevaux du debris de l'Armée, et environ autant en un autre endroict, qui est tout ce qui paroist encorps, toute l'infanterie ayant esté ruinée. Il dit que le Roy estoit en cette ville de Sterling le jour de la bataille, gardé de cincq cens chevaux Anglois, auec lesquels il se deuoit mettre a la teste de son Armée, pr. marcher en Angleterre, si son party eut eu la victoire. Le Gnal Leuen a mis bas sa Commission de Gñal et l'Eglise la veut donner a mylord Laudian Karr. Mais le Roy et son party malignant la voudroyent fort faire tomber es mains du Gñal Ruthen, papiste, qui a esté Gñal sous son pere. Nre gñal auant de partir d'Edinbourg, ou il a laissé deux regimens d'infanterie, et un dans Lieth pour

garnison, auec quelque cavalerie en la campagne, a fait sommer le Gouuerneur du chasteau, gendre du Gñal Leuen, ou l'on tient qu'il y a 11 a 12, ou 15 ministres et que l'on y a sauvé quelques richesses de la ville. Mais il luy a rendu une sotte response, qui fait qu'on se munit le mieux qu'on peut contre les canonnades, quelques maisons ayant esté remplies de terre, et d'autres travaux se devants faire, pour rendre les coups inutiles, comme aussy pour esleuer quelques Caualiers et batteries pour leur respondre. Ils n'ont tué qu'un de nos hommes de leur Canon, mais ont faict plus grand desordre parmy leurs propres gens, qui retournent habiter la ville, et commencent a y ouvrir leurs boutycques, veu le bon ordre que nos gens tiennent. Nr̃e armée a ietté quantité d'armes en la mer, ne les pouvant faire transporter. Plus de 4000 prisonniers sont dans la ville de Durham, mais environ pareil nombre de blessés et malades ayans esté renvoyés en Ecosse, on ne les y a pas voulu recevoir, et sont la plus part abandonnés a la faim et a la misere.

De Londres ce 2/11 d'Octobre 1650.

Nous n'avons pas encore receu vos lettres de cett ordinaire, et quand a ce qui se passe de considerable par deça, outre ce que vous verrés dans nr̃e imprimé, vous scaurés, que le parlem^t., sur le rapport qui luy a esté faict, que plusieurs gens de bien, affectionnéz a cette Respubl., ont esté mal traittés en Virginie et aux Isles de Barmude, Barbade, Antege et autres par un party de la mesme nation Angloise, qui y portent les interests des Royalistes. Il en a declaré les habitans rebelles et traistres et voleurs, et pour ennemis de cet Estat tous ceux, tant de cette nation, que des estrangers, qui traffycqueront auec eux, ou les assisteront, donnant charge expresse, a tous ses nauires de guerre et autres de se saisir des

leurs et de tous ceux, qui auront aucun commerce auec eux, en attendant quil preparera une flotte pour les reduire a la raison. Nous n'avons rien de certain de nre armée navalle, qui est a la coste du Portugal, non plus que d'Irelande, ou les affaires vont bien a l'ordinaire, et pr. l'Escosse, il auoit couru un bruit, que nre Gnall deuoit bien tost venir icy; mais j'apprens quil y en a d'autant moins d'apparence, que nous conceuons de bonnes esperances, quil pourra entreprendre quelque chose de considerable, ou il est, les Escossois estans fort divisés entre eux, Straughan et Carr s'estans desclares pour l'Eglise, Dauid Lesley, qui commende le reste de leur armée, pour le Roy et l'Eglise ensemble, et Argylle, ne s'accordant auec l'un ny l'autre, a ce qu'on dit, et voulant faire son faict a part. On nous dit aussy, qu'on a esloigné de la personne du Roy ceux qui ont passé d'Hollande auec luy et tous les Anglois, et qu'on le veille de sy pres, qu'a peine peut il faire passer ses lettres a ses amis. Cependant nos gens travaillent a reduire le Chasteau d'Edinbourg, ayans desia pris quelques dehors, qui ont esté abandonnés, ou ils ont pris un drappeau et 300 mousquets, en suitte de quoy ils ont faict deux galeries, et passé sous le dit chasteau sans estre endomagés du canon, ny de leurs mousquets, ny grenades, et ont commencé a le miner, ayans grande esperance d'en venir bien tost about, et nre armée ayant receu un renfort considerable on croit que nre Gnall en pourra envoyer une partye vers Glasguo, ou ils se mettent en devoir de faire quelque diuersion, et passer auec l'autre de l'autre costé de l'eau dans le Fife, ce que l'on croit d'autant plustost quil y a faict amener aupres de Lieth, tous les vaisseaux, barques et batteaux qu'on a peu recouvrer. J'entans que monsr. l'ambassadeur Joachimi se prepare fort pr. son despart, et qu'il a retenu icy le Capne de Lieffde et un autre pour son passage. C'est tout ce que ie vous puis

dire a present, et que ie suis a l'ordinaire, voire de plus en plus .....

De Londres le 7 d'Octobre 1650.

Le secretaire Mazuer vous dira sans doute, comme aujourdhuy a esté enuoyé un commandement du conseil d'estat, verifié et passé en Parlem^t^. a mons^r^. l'ambassadeur Joachimi, de vuider l'Angleterre et les terres de cette Republieque dans un mois, luy estant p^r^. cet effect accordé un passeport p^r^ luy et sa famille. Et cela pour tesmoigner leur ressentim^t^ de ce que M^r^. les Estats Generaux n'ont pas voulu recognoistre leur Resident, ny donner addresse aud^t^. seig^r^. ambassad^r^. au Parlem^t^. depuis le changem^t^. du gouuernem^t^, mais ont d'autre costé reçeu un Escossois p^r^. Resid^t^. du Roy d'Escosse, pour la grande Bretagne. Le Parlem^t^. et le Con^el^. d'Estat ont aussy donné ordre de considerer les interests de cette Repub. auec les autres Estats d'Espagne et de France, afin de les faire valoir par tout. Nr̄e. armée, n'ayant pris que pour six jours de vivres, pour aller recognoistre la ville de Sterling, elle en est retournée a Edimbourg, ou elle a reçeu un renfort de quelques 4000 hommes. Les ennemis sont divisés entre eux sur la leuée d'une nouuelle armée, le Clergé ne voulant pas qu'elle soit au pouuoir des Royalistes, et les Royalistes ne voulant pas que le Clergé y ait plus aucune influence. L'on a aujourdhuy condamné le Ch^r^. Jean Gelles, pour auoir celé ce qu'il scauoit de la trahison du colonel Andrew, cy deuant executé, a tenir prison perpetuêlle, et a perdre ses biens, hormis ses terres, qui viendront a ses heritiers, aprês sa mort seulement.

De Londres ce 14/4 d'Octobre 1650.

Vostre flotte, partie depuis peu de Rotterdam p^r^. Angleterre et France, a esté poursuivie par 4 fregattes py-

rattes françois, qui sont venues jusques a l'emboucheure de nostre riviere. Il semble qu'ils nespargnent pas plus vos vaisseaux, que les nostres. Nous avons advis, qu'ils ont encore pris deux riches navires Anglois, chargés de soye, d'une fort grande valeur, ce qui nous anime fort contre eux et nous portera infaliblem[t] et bien tost a tous actes d'hostilité contre eux. La Gazette de France auoit faict nostre flotte de Portugall perdue et ruinee par un combat, mais nous avons eu nouuelle d'un de nos amiraulx, qu'elle est tousiours en attente de quelque occasion de donner des preuves de son courage et que la fregatte le Constant Warwich ayant rencontré en mer un gallion portugais, chargé de grandes richesses [1]), et qui estoit defendu de 2 a 30 hommes, l'a enfoncé apres un long combat, ne s'estant voulu rendre, et ne s'en est sauué que 12 ou 15 hommes. Nous n'auons rien d'Escosse que ce que vous verréz dans l'imprimé, a quoy j'e me rapporteray du reste p[r]. la sterelité de nos nouuelles a present. Lundi prochain doiuent estre executéz un Lieutenant-Colonnel et un autre, l'un decapité et l'autre pendu, par sentence de la haute court de justice, pour s'estre engagiés au service du Roy d'Escosse en vertu des commissions de cet Andrée, qui fut pendu il y a quelque temps. Vous n'aves jamais veu une plus belle monstre que les drappeaux pris sur les Escossois es deux dernieres batailles, comme ils sont arboréz dans la salle de Westmunster.

De Londres ce 28/18 d'Octobre 1650.

On nous dit que le Roy d'Escosse s'est retiré secretement de st. Jonston luy quatr[e] sans que nous sachions a

---

1) Aan den voet van de bladzijde: l'on estime le batteau de Portugal 300 m. Ducatz.

quel dessein. Cependant nostre armée a ce qu'on tient, est sur sa marche vers Sterling p^r^ forcer cette place, ou ou p^r^ quelque autre dessein, et nous auons un corps d'armée de 8 ou 10^m^ hommes, commandé par Milord Gray, qui est sur sa marche pour entrer en Escosse d'un autre costé par Carlisle. Nos gens minnent tousiours le Chasteau d'Edimbourg, et nous tenons qu'il y a de grandes desunions parmy les ennemis. Noz affaires vont a l'ordinaire en Irlande; un de noz grands navires, nommé premierement le Charles, puis La Liberté, armée de 50 canons de fonte, s'est perdu depuis peu sur nos costes, par la negligence des mariniers, et ne s'en est rien peu sauver que les hommes. Nous ne sçavons encore que croire de cette victoire sur les vaisseaux du Roy de Portugal.

De Londres le 11me de Novembre 1650.

Monsieur.

Puis que mes l̄res principales d'Angleterre [1]) me mancquent je ne puis dire, que ces 3 lignes. Une fregatte, escheue sur ces costes, apportoit expresses d'Espagne, a leur Amb^r^ de recognoistre cet Estat la, ainsy que les l̄res peschées verifient selon le bruit commun.

Le Duc de Glocester pourroit bien estre envoyé en quelque academie d'Escosse, ou les royalistes se deschirent en vrays loupins.

Glasquo saisie par le General et le progres dans la mine au chasteau d'Edimbourg, sont les plus seures et notables nouuelles.

De Londres ce 11/1me de Novembre 1650.

Monsieur.

J'ay reçeu en mesme temps vos deux depesches du 25^e^

---

1) te weten, buiten Londen.

du passé et du 3ᵉ du courant, et vous rends graces tres-humbles du soing que vous prenéz de m'informer de vos nouuelles, marry de n'avoir que peu de choses a adjouster a nos imprimés, sçavoir que le Parlement a ordonné que le Conseil d'Estat pourvoira nos marchands de douze bons navires de guerre pour leur convois dans le Detroit et la Mediterranée, et qu'ils font partir leurs vaisseaux tous ensemble avec six desd. vaisseaux de convoy, lesquels iront pendant que les autre six retourneront, et ainsy continuellement. On a aussy fait une proposition au Parlement que s'il veut donner charges a des particuliers qui s'offrent de le servir bien et fidelement pʳ. pourvoir toutes ses flottes de vivres et de munitions de guerre bien conditionnées, l'Estat espargnera plus de 80ᵐ livres sterl. par an, a quoy il semble qu'on entendra. Nous n'avons rien d'asseuré d'Escosse; on nous dit neantmoins que tous les partis y sont reconciliéz, et que Leslay est audeça de Sterling avec un corps d'armée, outre celuy de Straham pour tascher de tirer quelque advantage de la rigueur de la saison; mais il trouuera a qui parler. Nos freres mineurs travaillent tousiours au chasteau d'Edimbourg, et esperent en auoir bonne issue; au reste on nous fait entendre de France que la France et vostre Gn̄alité veulent faire une ligue contre nous et assister les Escossois, ce que nous ne pouvons encore croire, et c'est une affaire qui requiert plus de temps que ceux qui le voudroyent ne se l'imaginent. On nous dit aussi que le Prince Robert est en mer; mais nous n'avons non plus rien de certain de ce costé la.

De Londres ce 18ᵐᵉ de Novembre 1650.

La mort de son Altesse d'Orange fauche les esperances de nos ennemis et nous fera sans doute voir quelque grand changement aux affaires d'Escosse. On nous asseure que les divers partis ne s'y peuuent accorder, et que plu-

sieurs ministres se sont retirés dans les trouppes de Straughan [1]), lequel, a ce que l'on nous dit, encline a un pourparler auec nous. J'entens que l'on est icy resolu de reduire ce pays la en un estat, qu'il ne nous puisse faire aucun mal et que pour cet effect on levera a ce printemps icy un corps d'armée de 15m hommes de pied, et de 6m cheuaux pour ce dessein, outre les troupes de renfort, qui y sont desia passées et celles qui sont encores prestes, au nombre de 8 a 10m sous la conduitte de Mylord Gray. Au reste nous sommes icy sur la reformation de nostre chicanne, laquelle depuis la venue de Ghuillaume le Conquereur, qui l'auoit apportée de la province la plus litigieuse de la France, s'estoit accreue infiniment sans [2]) la tirannie. Nos gens de guerre qui sont ceux, qui portent a la reformation de cet abus aussy bien que de beaucoup d'autres, donnent bien de l'aprehension a nos gens de justice. Je vous en pourroy dire d'auantage a la huictaine, Dieu aidant.

De Londres ce 2me de Decembre 1650.

Monsieur

Nous n'avons pas encore receu vos lettres de cette semaine, desquelles nous sommes d'autant plus inpatiens, que l'on nous fait courir force bruits de vos affaires. Quand aux nostres nous n'avons rien outre nos imprimés, sinon que l'on nous asseure tout de bon que Midleton et les Royalistes d'Escosse ont mis bas les armes, a condition que l'on couronneroit promptement le Roy, et qu'aussy ils sont tous d'accord entre eux, et que Straham est aussy reconcilié, de sorte que le Parlement a donné ordre a quelques officiers de l'armée, qui sont icy, de

---

1) In den voorgaanden en in den volgenden brief lezen wij *Straham.*

2) lees *sous.*

s'y rendre promptement. Nous auons aussy advis que nos gens ont encore pris un chasteau a 7 milles de Barwick, que les Escossois auoyent repris sur nous, qu'ils ont fait passer quelques uns de la garnison par les armes, et ont fait les autres prisonniers pour en disposer cy apres a leur volonté. Il a couru force bruits que les ennemis auoyent eu des grands advantages sur nous, mais il n'en est rien. Quand a l'Irelande, on nous asseure que le Roy d'Escosse en a faict le prince Robert viceroy, et que le Pape l'a approuvé, et donné charge au party Catholique de luy obeïr. Je voy que la France apprehende une rupture auec nous, et pense au moyens de recognoistre cette Republique, qui ne veut pas negocier auec elle sans cela, mais elle voudroit bien le faire de bonne grace, et qu'on luy en donnast quelque plausible occasion. Mais nous les entendrons venir, aussy bien que les deputéz de la ville de Bourdeaux, qui sont en chemin pour venir traiter icy de la vente de leurs vins de la part de leur ville, en recognoissant, a ce qu'on me dit, la Republ.: autrement ils ne feront rien. On me dit qu'ils n'ont pas seulement permission de la Court de le faire, mais aussy de travailler au restablissement du negoce et mesme de promettre le libre transport de nos draps en France, et une amiable satisfaction sur nos plaintes. Mais nous ne les croirons que sur bons gages. C'est ce qui se presente a vous dire, aussy je vous baise les mains et demeure.

Monsieur.

Le Parlement donna, il y a quelque temps, ordre au committé de la Marine de vous faire satisfaction d'un de vos vaisseaux chargé de bled, duquel on disposa a Portsmouth en l'année, 1642, et ce d'autant plutost que Monsr. de Heemstede l'auoit recommendé, lors qu'il estoit icy, et l'on remit en mesme temps au Con^el d'Estat de

considerer si l'on vous remettroit en memoire l'affaire d'Ambouin.

De Londres le 9e Decembre 1650.

Monsieur.

Vos lettres de deux derniers ords[1]) ne sont pas encore arrivéz, ce qui est cause que nous sommes en une grande attente de vos nouuelles. Pour les nostres je vous remettray a nous imprimées [2]) ou vous verréz les particularitéz de nostre derniere victoire en Irelande, qui est une chose tres certaine, et confirmée diverses fois. Pr. l'Escosse, nostre armée y est en bon estat, et l'on l'a renforcé de bon nombre de troupes, pour la mettre en estat de rendre les efforts des ennemis vains, lesquels on nous dit s'estre tous unis, mais ils trouueront a qui parler, et a des gens, lesquels sans la vigueur de la saison seroyent plus tost aggresseurs que defenseurs. On nous asseure que de nos vaisseaux, qui rodent encore la coste de Portugal, ont pris depuis peu un navire de guerre françois, qui auoit trente six pieces de canon de fonte verte, et nostre admirauté a jugé de bonne prise une vintaine de vaisseaux pris sur les François, parmy lesquels il y a quelques hollandois, qui estoient a leur service, et l'on est resolu icy de leur faire bonne guerre et d'en prendre autant qu'on en rencontrera en mer. Le conseil d'Estat a deputé depuis quelques jours un Monsr. Schot, qui est de leur corps, pour aller visiter nostre general de leur part, et communiquer auec luy sur quelques affaires. Le feu survenu il y a quelque temps en la maison du Roy a Edimbourg la quelle en a esté brulé, ce qui a donné sujet

1) *Ordinaires.*

2) lees: *à nos imprimés. Remettray* beteekent hier zooveel als *renverrai.*

a force bruits, que nos gens avoient esté contraints de quitter cette ville la, n'estoit pas arrivé par accident, mais une vielle sorciere d'Escosse l'avoit allumé, croyent [1]) brusler nos gens, qui y logeoyent.

De Londres ce $\frac{9}{29}$ Decembre/Nouembre 1650.

Extraict d'une lettre escrit a Londres ce 16me Decembre 1650.

Monsieur.

Vos lettres du 24e Nouembre et 1 de ce mois nous ont enfin esté rendues, mais non pas encore le dernier ordre, que nous attendions cette semaine, et vous rends graces treshumbles de vos nouuelles, vous suppliant de me continuer cette faveur, prenant l'interest que je doibs en vos grandes affaires, qui sont a present en agitation parmy vous. Dieu vous en donne bonne issue! Mais tout le monde juge icy, que vous avez desia bien enfourné [2]), qui n'est pas peu de chose. Cette Republicque n'ignore pas l'importance d'une bonne alliance auec vous, et j'espere que vous la trouueréz tousiours preste a y entendre, comme elle vous en a desia rechergé par son Agent Mr. de Strickland. Mr. Schaep vous en peut dire d'avantage, qui est icy un instrument tres agreable. Nos affaires vont icy a l'ordre, et nos forces sont en fort bon estat en Escosse, ou le plus grand ennemy, qu'ils ont a present a combattre, est la rigeur de la saison; mais ce sont tous jeunes gens, et qui ont le corps propre a la fatigue, et ils n'en vaudront que mieux apres. On me dit qu'il en est venu des lettres au Conel. d'Estat, lesquelles ne sont pas encore ouuertes, et l'on suppose que quelques partis sont a present aux mains. Quelques uns me veulent

1) lees *croyant*. 2) commencé.

asseurer, que le general a ordre de venir faire un tour icy, mais ie ne le puis encore croire. Tout va bien en Irelande aprés ce grand advantage, dont vous avéz les particularités dans nos impriméz. Les 4 Com^rs^. nommés par le Parlem^t^. p^r^. aller resider a Dublin, sont pressés de partir. Le Colonnel Ludlow, qui en est un, et est fait general de la Cavalerie, fait un Regiment qui luy doit suivre. Il y a eu quelque espece de souslevement en la comté de Norfolk, causé par des Royalistes qui pensoyent que l'on deut aussy remuer en quelques autres prouinces voisines, mais ça esté comme un feu d'une poignée de paille, aussy tost esteinct qu'allumé, une quarantaine de ceux, qui s'estoyent declarés p^r^. le Roy, ayans esté pris et menés prisonniers a Norwich et sur ce que le Parlement auoit ordonné qu'on leur feroit leur proces par les voyes de la justice ord^re^. C'eux qui ont esté employé a les reduire, ont desiré qu'on le fit par une voye extraord^re^, sur quoy le parlem^t^. vient d'ordonner qu'ils seroyent examinés et jugéz par la haute court de justice, dont quelques comm^res^. se transporteront la p^r^. cet effect, ausquels on a encore joincts d'autres nouueaux com^res^. de cette province la.

De Londres ce 30/20 Decembre 1650.

Nous n'avons pas encore nos letres de cette semaine, et en les entendant je vous diray, outre ce que vous verrés dans nos impriméz, que nos affaires vont bien par tout, Dieu mercy. On m'asseure que nos pieces de baterie et nos granades ont desia fait un tel effect sur le chasteau d'Edimbourch, que les assiegés traitant [1]), ayant demandé qu'on leur accordast dix jours pour attendre du secours dans ce temps la, et qu'ils envoyeroyent a St.

1) lees *traitent.*

Jonston pour representer l'Estat de la place, ce que nostre general ne leur a pas voulu accorder. Ainsy nous croyons estre a present maistres de la place. Cependant nous tenons que le Clergé d'Escosse est en tres mauuaise intelligence auec le Roy et son party, que nous ne croyons pas fort puissant, et nr̃e armée est de 25000 hommes, ayant receu diverses recreues et de provisions et de munitions suffisament, aussy bien que de l'argent, de sorte que nous esperons d'estre en estat de jouer beau jeu la prochaine champagne (sic), aussy bien qu'en Irelande, ou l'on envoye tousiours du renfort. Nous avons advis que nr̃e Adm[l] Blaque, de six vaisseaux, que le Prince Robbert auoit, luy en a bruslé un, et coulé trois a fond, et qu'il le poursuit de fort pres vers les Isles de Majorque et Minorque. Cincq vaisseaux de renfort sont desia party d'icy, et 3 ou 4 autres sont prets de faire voile pour se joindre aussy audit Adm[l]; sept autres navires de guerre sont aussy prets pour aller reduire les isles revoltées en Virginia. Le Parlem[t] a ordonné que l'Amb[r] de Portugael auroit un saufconduit pour venir icy, afin de voir ce qu'il veut dire. J'entens que nr̃e Conseil d'Estat a aussy ordonné que Monsr Strickland retourneroit en Hollande, mais on ne sçait pas encore sur quelles instructions, peut estre auec adresse a la Hollande seulement. Vous aurés, comme j'espere, a present receu ma precedente envoyée par le dernier ord[re], qui vous informe des sujects de plaintes que nous avons contre vr̃e Generalité, sur quoy j'attendray vr̃e sentiment. Le Cheualier Jean Stoel est a present deuant la court de justice, ou il plaide sa cause, nous verrons dans peu de jours quelle en sera l'issue. Il court un bruict que le Prince Robbert est pris.

De Londres le 3/13 Janvier 1651.

Il court icy un bruict que le Marquis d'Arguille se trouve tellem[t] schandalizé et offensé, de ce que l'on a

receu le Duc d'Hamilton en grace, qu'il se dispose a un accommodem^{t} avec n$\bar{r}$e party. Quoy qu'il en soit, nous esperons de voir bien tost leurs affaires descousues et que chacun se sauvera qui pourra. On me dit que le party prevalant a St. Janston a faict le Chlr. Brawne Gouverneur de Sterling en la place du Colonnel Halborne, et que le Clergé a publié un jour d'humiliation et de jeûne et prieres sur le sujet de la perte du chasteau d'Edimbourg, pour requerir l'assistance du Ciel. J'entens aussy que l'envoyé de Portugal, que l'on m'asseure avoir tiltre d'Amb^{r}, et qu'il a esté cy devant employé en cette qualité en Suede, doit avoir audience en Parlem^{t} mardy prochain. Nous attendrons aussy bien tost une ambassade de France lors que cette Cour là entendra l'interest quelle a d'empescher les efforts d'Espagne, et je vous diray encore qu'il y va aussy beaucoup du v$\bar{r}$e de deputer promptem^{t} icy de la part de v$\bar{r}$e Assemblée Generale.

De Londres ce 20/10 Janvier 1651.

L'envoyé de Portugael, bien qu'il pretende que son maistre ne baille point d'aultre tiltre a ses Amb^{rs}, que celuy d'Ambiado ou en latin Missus n'a pas laissé d'accepter son audience d'un Committé et avec peu de pompe, et a esté receu aujourdhuy devant Commissaires du Parlem^{t}. dans la chambre, ou le Roy et les Seigneurs enoyent [1]) autres fois leurs seances en Parlem^{t}, ou il leur a fait des grands complimens et soubmissions, leur disant entre autres choses, que le Roy son maistre avoit des grandes obligations a cet estat, du secours qu'il a donné autres fois a ses predecesseurs, qu'il attribuoit plustost a la bonne affection de cette nation, qu'a celle de la Cour de ce temps l'a (sic). Ils ont bien raison de nous appaiser,

1) lees *auoyent.*

car nous entendons que le Roy d'Espagne a dessein de leur blocquer cest esté prochain, a nr̃e exemple, leur riviere de Lisbonne d'une flotte de 25 navires et d'autant de galeres, pendant qu'il les attacquera d'une puissante armée par terre. On doit communiquer sa barangue et ses offres au Parlem[t], dont il a laissé copie a ce Comitté, et apres on luy donnera responce aussy bien, que l'on doit rendre celle de l'Amb[r] d'Espagne de la mesme façon, et j'entens qu'on luy doit declarer de la part du Parlem[t] que l'on ne peut entendre a ses propositions, beaucoup moins envoyer de nouveau en Espagne, que le Roy son maistre n'ait faict justice de la mort du Sr Aschom, nr̃e Agent, led[t] Parlem[t] estant resolu de ne recevoir pour excuse l'authorité du Pape en aucune chose, ou il va de ses interests. C'est envoyé de Portugal insistoit fort sur l'honneur qu'on a faict a m[r] le Commissaire Schaep, qui a esté receu comme Amb[r], mais cela n'a servy de rien. On nous dit cependant icy, que m[r] de Bellievre doit aller cajoler vr̃e Assemblée, et tascher de vous faire entrer en ligue avec la France et le Portugal contre l'Espagne et cette Repub[c], mais nous vous croyons asses sages pour ne vous enbarasser pas trop, et pour considerer, combien nr̃e amitié vous est plus necessaire, que celle de la France, qui en cela feroit deux coups, vous embarassant en une guerre dangereuse pour se vanger de vous, et se servant aussy de vos forces pour se mettre a couvert du danger, qui la menace si elle n'y donne ordre de bonne heure etc.

(Uyt Londen den 10 Febr. 1651.)

Monsieur.

J'ay receu ce matin vr̃e depesche du 2[e]. du courant et vous rends graces treshumbles de la continuation de voz faveurs en m'informant particulierem[t] de vos nouuelles, sur lesquelles ie vous diray, que toutes les gens

de bien se rejouissent du bon train que semblent prendre vos affaires pour affirmir vostre paix au dedans, et pour continuer vr̃e bonne correspondence auec vos amis, sur tout auec cette Rep^e. qui s'est trouuée en mesme sentiment de bonne volonté envers vos Provinces, par le choix, qu'elle fit des la semaine passée de ses Amb^rs. p^r. vous les envoyer, ainsy que ie vous en donnay advis par l'ord^re. precedent. Monsr. le Cheff de justice St. Jean tasche encore de s'excuser de cet employ sur sa santé, bien que le Parlem^t. sur une requeste qu'il a desia presentée p^r en estre deschargé, ait encore confirmé le premier choix qu'il avoit faict de sa personne. On nous dit p^r. nouuelle certaine que le Marquis d'Argyle s'est retiré de la Court au chasteau de Sterling p^r. seureté, y ayant grand discord entre luy et Hamilton, qui y est plus favorisé. Nous verrons ce qui en est dans peu de temps. L'Amb^r. de Portugal a receu une responce fort rude de nr̃e Parlem^t. qui taxe le Roy son maistre de mauuaise foy, et de s'estre declaré leur ennemy, et auoir commis des actes d'hostilité contre nous, lors qu'il faisoit semblant de vouloir demeurer neutre, ayant envoyé des gens p^r. brusler nos vaisseaux, et ayant souffert qu'on assassinast nos gens en sa presence, de sorte qu'il a esté la cause de grands frais, que cette Resp^e. a faits p^r. son armement par mer, et partant que cet estat ne peut attendre a aucune proposition d'amitié, s'il ne fait voir qu'il a le pouuoir de faire le remboursement de ces frais, et de desdomager nos marchands, qui ont souffert par la mauuaise procedure. C'est tout ce que ie vous puis dire a present, Monsieur, et apres auoir par vr̃e moyen souhaitté un heureux retour a Monsr. l'Amb^r. Joachimy et l'avoir asseuré de mon service, aussy bien que le S^r. de Heemstede et les autres amis, aux remontres, ie prendray ma qualité ord^re. . . . .

De Londres ce 10e de Fevrier 1651, stilo novo.

De Londres ce 29/19 de Feborier 1651.

J'eusse souhaitté que nos Ambrs. eussent desia esté sur le bien [1]) pour estre tesmoin oculaire de cette bonne affaire, et aussy pr. satisfaire a vre attente publicque. Mais il nous faut encore quelques semaines auant que nous puissions partir d'icy, quelque diligence que nous puissions faire. Nre ambassade devant estre une des (plus) celebres, que vous ayés veu de long temps. Elle ne sera pas moins affectionnée, et ie veux esperer que Dieu en benira la negociation pr. le bien de deux nations, du moins ne tiendra il pas a nous. Vous verrés par nos imprimés en quels termes nous sommes auec le Portugal, dont l'Ambr. ayant eu audience depuis deux jours du Conseil d'Estat, a presenté un memoire, ou il fait monter les pertes que son maistre a faites par nre flotte, a neuff cens mille livres sterlings, mais cela ne luy servira de guerres. On nous dit d'Escosse que le Roy y a fait arrester Argille et Midleton, et que le Chancelier Lauden aura bien de la peine a asseurer sa personne. Nostre Adml. Blake est de retour auec la flotte.

Extraict d'une lettre escritte a Londres le 24e Mars 1651.

Nous entendons qu'a present tout le monde au dehors a les yeux fichez sur ce qui se mandera de nre Gñael Cromwel, que les malignans ont voulu faire mort, aussy bien a Londres, qu'ailleurs; mais Dieu mercy, nous en avons des meilleures et plus certaines nouvelles. Il a esté bien malade d'un flux de sang dont il avoit esté assez promtement gueri, mais ne s'estant pas conservé et ayant voulu sortir trop tot et aller a Leith, il a eu une recheute si furieuse, q,u'effectivemt on a beaucoup apprehendé pour luy, aiant outre ledit flux, un mal de teste si furieux

1) lees *lieu.*

qu'il ne pouvoit reposer, ce qui faisoit apprehender une apostume au cerveau, aiant esté cy devant troublé de pareil mal, qui l'auroit indubitablem[t] emporté, sy l'abcez n'eust crevé par l'oreille. Mais a ce coup le mal a esté moindre, et nous avons appris que son mal de teste et son flux de sang sont non seulement appaisez, de sorte qu'il dort fort bien à present, mais mesmes nous avons veu aujourdhuy lettres de lui venues par le courir 1) de ce jour, escrites entierement de sa main, par lesquelles il rend graces à Dieu de sa guerison parfaite, pour laquelle il ne luy manque plus que le recouvrem[t] de ces forces abbattues par un si violent mal. Le bruit qui a couru icy de l'election d'un nouveau Gñal, ou plustost de 4, en sa place, a esté fondé sur le choix de deux marechaux de camp, qu'on a faict icy, pour battre la campagne cet esté par toute l'Angleterre avec quelque peu de cavalerie, et par la empescher les malignans de s'assembler, ou causer aucun tumulte, sur quoy il semble que toute l'esperance des Escossois est a pr̃nt fondée. Les personnes choisies pour cela sont les Majors Generaux Skippon et Harrison, qui outre ce titre de Majors Gñal porteront celuy de Marschal off the field. Nous ne savons encore aucune chose d'action nouvelle en Escosse, que ce que les livres en disent, ni d'Yrlande aussy, ou l'on envoye des familles entieres pour peupler le païs, et des femmes pour avoir soing des malades. Ce païs seroit dez à present entierement soumis à nr̃e Parlem[t], sy on avoit voulu permettre aux papistes, non l'exercice publicq de leur religion, mais bien celuy qu'ils pourroient faire en particulier chez eux, a quoy on ne veut consentir. Et par la vous pouvez voir que nos gouverneurs ont un peu plus de zèle pour la religion, qu'on ne veut faire croire au dehors. Nous apprennons que le Prince Rupert s'aventure encore

1) lees *courier*.

une fois en mer avec 5 navires, mais nous ne doutons point que ne sachant rien de l'entrée de nre flotte en la Mediterranée, il ne tombe, sans y songer, entre les mains de nre Cap. Hall qui y est avec 10 navires de guerre et 19 marchands, ou du Cap. Pen qui y commande onze fregattes.

De Londres le 31e de Mars 1651.

Nous n'avons encore receu aucunes nouvelles de vos quartiers cette semaine, et sommes encores ignorens de l'arrivée de nos Ambrs a la Haye, bien loing de pouvoir avoir apris leur mauvaise reception, comme font courir icy les Royalistes, sans autre fondament que celuy de leur perverse inclination, qui les pousse a desirer telle chose et puis à ensemer le bruit pour faire tant plus d'impression en faveur de leur cause desesperée sur les esprits credules. Le temps n'estant pas encore propre pour l'action, nons en avons peu qui puissent servir de matiere pour escrire, mais en recompense les negociations sont plus de saison. On en a decouverte icy une pernicieuse depuis quelques jours, laquelle avoit esté brassée si finement et secretemt que sans un jugement de Dieu miraculeux qui l'a faict venir au jour lors qu'on y pensoit le moins, nous estions pour voir un grand remuë-menage dans le nord d'Angleterre en fort peu de temps. Les semences de ce complot avoient esté jettées par les Escossois, ou plustost par les Anglois fugitiffs qui sont parmi eux, pour tacher a venir à bout par adresse de ce qu'ils ne peuvent effectuer par force. Quantité de familles riches de ce païs y avoient la main et dit on que plus de 40 maisons, dont le moindre a au moins 4000 ££ sterl. de revenu, estoient de la conspiration, outre les autres moindres, et tous les rheitres et traisneurs d'espée, qui sont en grand nombre, tant icy qu'en divers autres lieux d'Angleterre. Je ne peux pas vous dire encore le detail de complot, veu

qu'on le tient encore secret ici jusqu'à ce qu'on ait faict la decouverture entiere de l'affaire et des complices et qu'on se soit assurez des principaux. Il est croiable que le dessein estoit de faire une insurrection generale par tout le Nord, et peut estre par tout l'Angleterre à l'approche des Escossois, qui en mesme temps devoient jetter un camp volant tout [1]) Massey et autres renegats, dans led^t^ Nord. La decouverture s'en est faicte par une voie etrange et miraculeuse, car un vaisseau ajant este envoié d'Escosse, chargé de commissions en tresgrand nombre, pour estre portées en l'isle de Man et dela en Angleterre, la tempeste jetta led^t^ vaisseau, dans le port d'Aire au west d'Escosse ou il fust arresté par les troupes de nr̃e Coll. Lilburne, qui y sont en guarnison, et aiant esté visité, lesdites commissions furent trouvées et diverses lettres et instructions, qui decouvrirent tout le mystere, jusques à avoir fait sçavoir les noms de ceux qui avoient deja touché de l'argent pour ce dessein. Celuy qui estoit chargé de tous ces papiers, nommé Birscenhead, frere de celuy qui autrefois escrivoit le Mercurius Aulicus à Oxford, a esté pris dans led^t^ vaisseau, et mené a Edinbourg d'ou on le fait conduire icy. On dit que les ministres, sur tout ceux de Lancashire, ont eu le doigt fort avant en cette affaire. Le Parlem^t^ a ordonné là dessus que le Major Gñal Harrison partiroit d'icy en diligence avec un corps de cavallerie et infanterie pour aller visiter le Nord et sur tout ladite comté. Milord Gray doit aussy aller pour mettre ses gens en ordre dans les provinces voisines. Un Serg^r^ Alleman nommé Comté d'Altime (sic), si je ne me trompe, a esté arresté icy sur ce sujet et mis dans la Tour; un autre gentilhomme nommé Cooke, fils du defunct secretaire d'estat de mesme nom, aiant esté pris pour la mesme cause, a esté examiné. Il est evadé, on a

---

1) lees *sous*.

promis 500 ££ st. à qui le decouvrira; il est riche de 4000 ££ sterl. de rente, desquelles il sera en tout cas privé, si on ne le prend point, vous en entendrés plus cy apres. Nr̃e Gñal se porte de mieux en mieux en Escosse, Dieu mercy, et se prepare tant qu'il peut a l'action. Tout ce qu'a pu faire le Roy d'Escosse, est d'avoir mis 10 à 11000 tout au plus ensemble, mal armez, mal vestus, et encore plus mal disposez à servir, et tout a fait sans discipline. La noblesse est la principale force, encore est elle si divisée, qu'il y a fort peu à attendre d'elle. Toute leur ressource estoit l'eclat de la conspiration decouverte. L'on fait sortir de cette ville tous les delinquants, papistes et soldats de fortunes et autres gens suspects. Il seroit à desirer quon les put faire entierement sortir d'Angleterre.

De Londres le 7e Aurill 1651.

Monsieur.

Je ne scay si c'est l'impatience ou nous sommes d'entendre des nouuelles de nos Amb[rs]. qui nous fait trouver le temps long, ou si en effect on peut dire qu'il y a bien long temps qu'ils sont partis d'icy, sans que nous n'ayons rien receu de leur part. La France, quoy que mal auec nos Messrs. a esté la premiere et unique qui nous a fait entendre leur arrivée et bonne reception, sans nous en avoir peu dire d'avantage. Nous luy avons en cela une obligation bien grande d'avoir en partie dissipé le faux bruit, que les Royalistes avoient pris leur temps de semer, qu'a leur approche vr̃e Assemblée Generale s'estoit separée a dessein, et que ne devant se rencontrer qu'au mois de May, nosdits Amb[rs]. ne devoient pretendre audience avant ce temps la. Mais nous esperons choses meilleures de vos quartiers, et croïons que l'interest commun de la liberté et religion aura asses de poids sur vos esprits, pour ne vous laisser pas si aisement emporter au gré de

ceux qui ne cherchent que vr̃e ruine et la nr̃e. Je ne diray par d'avantage sur ce sujet, de peur que voulant trop exagerer cette matière, ie ne me rende coupable de soupçonner ou l'integrité, ou la prudence de vos Estats, ie reviens aux nostres a present.

Nos affaires en Escosse n'empirent point, Dieu mercy; bien que la saison ne leur permette pas encore d'avancer beaucoup, nos gens se tiennent encore roys [1]), tant a cause de l'indisposition de nostre General, lequel se renforce de iour et d'autre, qu'a cause du defaut de leurs vaisseaux, qu'ils attendent pour transporter leur armée au de la de Sterling. Nous esperons qu'ils les ont receus a present, et qu'en breff ils entreprendront quelque chose. Les Escossois de leur part se tremoussent fort pour tacher faire monter leur armée a quelque nombre considerable, pensant par la epouvanter les nostres, lesquels ne sont pas d'humeur a mesurer les hommes a l'aune, mais se considerent eux mesmes comme autant d'instrumens en la main de Dieu pour l'accomplissement de son oeuvre, et aussy ont d'autant plus de courage que plus le nombre de leur ennemis est grand. La division est si grande parmi lesdits Escossois, que l'interest general est absorbé et comme etouffé dans le particulier, leurs propres differens les touchant plus que celuy de leur Roy auec l'Angleterre. On parle que divers d'entre eux tachent a faire faire quelque ouverture de traicté auec nous, mais le chant de cette sirene n'est pas capable d'endormir ceux qui tiennent le gouuernail de nostre vaisseau. Nous n'avons poinct encore les particularités de la decouverture faite de la conspiration bruslée (sic) par les dits Escossois, ieusse fort souhaitté l'avoir pour vous en faire part.

Nos forces en Irlande commencent a se faire valoir, et la saison se rendant plus propre, nous ne doutons

1) lees *coys*.

point qu'elle ne facent parler d'elles cet esté, sur tout quand le renfort, qu'on leur envoye, leur sera arrivé. Pour echantillon de ce qu'ils scavent faire, la deffaitte qu'ils ont novissime donné aux rebelles, est suffisante preuve de ce qu'ils pourront faire, lors qu'ils auront du secours. La deffaite est grande, quoy que le nombre d'hommes soit petit, et la consequence n'est pas moindre, puis qu'elle leur a fait avoir Finagh et diverses autres garnisons importantes des ennemys. Ie m'abstiens des particularités, puis que les imprimés, cy joincts, vous le donnent au long, mais la perte que nous auons faite de nos Col. Axtel, Sadler et le Hunt, que les pirates de Scilly ont pris, venans d'Irlande en Angleterre pour faire des recreues, nous a fort attristés. Quelques uns ont parlé de donner la vie au pirate Browne Bushell, condamné icy, moyennant la liberté des dits Colonels, mais on ne croid pas qu'on y veuille entendre.

Le traicté auec Portugal s'avance, mais n'est pas encore achevé; la France ne vient point encore, mais tourne au tour du pot, et l'on nous permet [1]) merveilles du costé d'Italie.

De Londres le $\frac{7}{28}$ $\frac{\text{Avril}}{\text{Mars}}$ 1651.

De Londres le 19/9 Avril 1651.

Ie ne peu vous dire en responce a vos premieres, sinon que nous avons receu auec grande satisfaction les nouuelles de l'arrivée et bonne reception de nos Amb^{rs}. non obstant les bruicts contraires des ennemis communs. Mais vostre lettre, confirmée par diverses autres, nous ont remplis d'une joie excessive, nous apprenant que ce n'a pas esté une reception commune et ordinaire, mais plus que royalle. Ie suis extremement joieux d'un si bon commen-

1) lees *promet.*

cement, et espere que l'issue en sera encore plus glorieuse et se terminera par une ferme et etroite union des deux Rep^ces. pour le bien et utilité de toutes deux, le maintien et la liberte commune, et l'affermissement de la vraye religion. Nous esperons aussy que Messrs. les Estats prendront soin non seulement d'empescher l'insolence des ennemis de cet Estat, mais qu'ils feront justice rigoureuse sur ceux qui seront si hardis de violer le droit des gens, comme nous apprenons que a osé faire depuis peu le Palatin Edouard.

Ie ne vous feray point de repetition icy de ce qui est contenu es imprimés cy joincts; ie vous diray seulement que depuis les nouuelles y contenues nous auons avis, que nostre General, se portant tout a fait bien, a pris l'essor et prend le grand air a present, se disposant a faire quelque chose, des que les batteaux seront arrivés; ils ne doivent pas estre loin, puis que nous auons advis, que l'adm^l. Demme, qui les a escortés, est bien arrivé a Leith auec 90 navires de guerre, lesquels il en ont desia trouué pres de 30 autres, de sorte que la flotte de cet Estat sur cette mer la est de 70 voiles, outre lesdits batteaux. Nous ne doutons point qu'avant qu'il soit 3 semaines, nous aurons advis du passage de nos gens en Fife, lesquels sont resolus de prevenir les Escossois, et n'attendre pas qu'ils se consument unutilement en frais, pour tacher a rendre leurs levées completes.

La decouverture faicte icy d'une conjuration, la plus universelle, qui se soit veu de long temps, s'accroit journellement, dont nous esperons avoir en breff toutes les particularités, que l'Estat tient encore secretes jusqu'a ce qu'on ait decouvert le fond. Diverses personnes sont journellement apprehendées a ce suject. Le S^r. Cooke, fils du jadis secretaire d'Estat de mesme nom, aiant esté repris, a decouvert des merveilles. Le milord Gerard, autre fois l'un des generaux du feu Roy, a esté arresté en

Lancaschire, et le milord Bellasis en cette ville; un nomme Swinfield, cy devant membre de nre Parlemt, et un nommé Ash, marchand, frere du Sr. Asch, membre dudit Parlement, ont esté aussy arrestés; les ministres y trempent bien fort, devant qu'il soit peu, vous en entendrés d'avantage. Ces procedures desesperées de nos ennemis sont autant d'arguments pour excuser la necessité d'armées et de taxes, contre lesquelles les peuples crient si fort, qu'oy qu'en effect leur mescontentemt en soit cause.

L'on a intercepté une lettre de Massey, par laquelle il se purge d'adherer au presbitere, se declarant tout a fait episcopal, chose qui le fera adhorter de ce party la, qu'il avoit jusqu'ici suivi.

Je ne doute point que vous n'aies appris la procedure de la France envers cet Estat, depuis l'establissement de la Repe.; elle a jusqu'icy refusé de la reconnoistre, neantmoins sa propre necessité et la honte de voir que la Hollande et l'Espange l'aient devancé, aussy bien que le Portugael, elle a plusieurs fois voulu faire mine, en fin elle a hasardé un tour de finesse, aiant envoyé, sans lettres de creance ni autres tesmoignages de reconnoissance, le Sr. Gentillot, majō. en vos quartiers du regiment de Douchamp, lequel a fait a son arrivée icy diverses ouuertures, mais ne paroissant pas avoué, on luy fit commandemt de se retirer de cette ville dans 3 jours, et aussy tost apres d'Angleterre. Il obeit au premier, mais estant arrivé a Gravensende il fit semblant d'y estre malade pour avoir pretexte de demeurer, ce qui ayant esté sceu, il a esté envoié ordre d'icy aux officiers des lieux de l'examiner et le faire embarquer en suitte, et le voir sortir d'Angleterre, ou depuis on nous dit qu'il a ordre de France d'attendre a Calais les ordres du Roy, ce qui fait croire, qu'on luy pourra peut estre envoier des lres de creance.

L'envoié de Portugal devoit auoir ce jourdhuy sa derniere conference auec nos Comrs. en laquelle tout doit

estre rompu ou accommodé, je vous en diray plus cy apres.

Nos navires pres de Lisbonne ont pris un navire de guerre francois de 20 pieces de bronze, echoué un autre de 36 pieces, et pris deux navires marchands de S^t^. Malo, chargés de toiles de la valeur de 125000 ₤ sterling.

De Londres le 21/11 d'Avril 1651.

L'affaire de Portugal icy est en sa crise, sans que je vous puisse encore dire quel est ou sera la resolution qui s'y prendra. Nos commissaires ont achevé auec luy le debat de tous les articles en question, et en ont fait leur rapport au Conseil d'Estat, et celuy cy au Parlement, lequel a l'heure que j'ecris cecy, est encore assemblé sur cette affaire, les portes estans extraordinairement fermées. Cependant l'envoyé de Portugal, qui est icy, a dessein de jetter de la poudre aux yeux par l'apparence specieuse de ses offres, a fait imprimer et a delivré a tous les membres de nostre Parlement tous les articles a luy proposées icy, n'on qu'on veuille cacher la verité, mais dans l'opinion qu'on a auec bon droict, qu'il l'a faict a dessein de remuer les esprits, et mettre de la division parmy nos superieurs. La procedure que vous aues tenue contre son collegue, ne sert pas a auancer sa negotiation. Mais helas nous apprehendons bien que la procedure, dont nous apprenons que vr̃e adm^l^. Van Trump a usé en l'isle de Seilly [1]), ne ruine toutes les semences jettées de part et d'autres par les honestes gens d'une bonne union entre vos Estats et le nostre, et qu'au lieu d'attendre une communion d'amis et d'ennemis entre les deux nations, au contraire on ne soit contraint a faire des traittés et alliances d'autre nature, qu'il ne seroit a desirer p^r^. le bien commun.

---

1) lees *Scilly*.

Je souhaitte passionnement que nous n'aions point sujet de douter de la realité et sincerité de vos intentions, de laquelle vous me donnés trop d'assurances, pour que j'en puisse encore douter. Ce sont mes conceptions particulières, sur lesquelles ie vous donneray plus d'esclaircissement, s'il m'est permis, en peu de temps.

De Londres 28/18 d'Apuril 1651.

Pour nouuelles de ces quartiers, outre ce que l'imprimé cy joints vous en dira, vous saurés que les levées du nord d'Escosse commencent a se faire voir, Midleton ayant mandé au Roy qu'il luy ammene 8000 Montagnars, ce qui fait resoudre ledit Roy d'entreprendre quelque chose soudaine: autrement il se trouueroit forcé, faute de vivres, de desbander ses forces, et ainsy s'exposer a la mercy des nostres.

Tout va fort bien en Irlande; mais pour en avancer l'entiere reduction, et voiant que peu de personnes se veulent engager a y aller, nostre Parlement a ordonné qu'on pressera presentement dis mille hommes, pour y estre envoyés, en exceptant la noblesse, les enfans de jurisconsultes et les escholiers.

L'affaire de Portugal n'est point encore conclue icy, le temps donné a l'envoyé n'estant point encore expiré pour donner sa responce finale. On le quitte a 180000 ££ st. pour les frais de l'armement, et restitution presente de ce qu'ils ont saisi sur les marchands, elargissem^t^. de leurs personnes et descharge de leurs cautions apres quoy il y aura tresue pour six mois durant lesquels le reste s'executera.

Nostre Adm^l^. Blake est, croyons nous, a present pres de Sully [1]), divers pirates de laditte isle s'estant rencontrés

1) lees *Scilly*.

sur la Saverne pres de Milfordhaven auec de nos navires, il y a eu un rude combat, dont les nostres ont eu le dessus, mais ie n'en ay encore peu avoir le detail.

Mylord Beauchamp, mylord Chandoys, et Bellasis et de vos [1]) autres sont a la Tour pour la dernière conspiratien, on m'assure qu'on sequestra le bien de Mys.

De Londres le 5e May 1651.

Je n'ay encore point recrouvré le papier imprimé de l'envoyé de Portugal: je tacheray a l'avoir pour vous l'envoyer par le prochain. L'accord auec luy n'est point encore fait: il delivra hier quelque papier, dont je ne scay pas encore la teneur. On luy avoit donné encore quelque jours dans lesquels il devoit delivrer sa response, et croid on qu'il attend ou de France ou par la voie de France quelques directions particuliers avant que fournir ladite response. Ainsi monsr l'affaire n'estant pas encore pacifiée, ni la cessation d'armes accordée, ces messrs cy trouvent estrange que vos navires ayent entrepris de porter du secours audit Portugal de poudres, cordages, et autres commodités de contrebande, et ne peuvent pas croire que vos marchands aient esté si simples, veu qu'ils ont sceu que depuis un an nos navires arrestent tout ce qui y va, de vouloir hasarder leurs marchandises, se persuadans plustost, qu'ils n'ont fait que prester leurs noms aux Portugais, et leur bailler leurs vaisseaux a fret; je vous dis cela comme particulier ne scachant pas encor au vray comme l'Estat icy en disposera.

Aujourdhuy nostre armée en Escosse celebre un jour de jeune pour implorer l'assistance divine sur sa marche, qu'elle pretend faire aussy tost apres. Elle a desia fait montre generale de 24000 hommes de pied et 4000 che-

1) lees *divers*.

vaux effectifs bien resolus et aguerris, outre 5000 autres chevaux et divers regimens d'infanterie, que nr̄e Majoor General Harrison commande sur la frontiere au nord d'Angleterre. La premiere partie de nos bateaux estoit arrivée a Leith il y a 15 jours, du depuis l'autre moitié y est bien arrivée aussy, de sorte qu'en breff nous attendons plus ample matiere de pouvoir escrire. Les vauteries de Royalistes que Medeleton (sic) amenoit de nord d'Escosse 8000 hommes, sont reduittes a present a 4000; la division continue eucore bien grande parmy les Escossois.

Nos forces, bien que fort dispersées en Irlande a cause de l'etendue du païs, qu'elles doivent garder, font tout fuir devant elles; nostre Commissaire General Reynolds se fait fort, en cas qu'il ne puisse avoir Athlone, dont il traitte auec quelques uns des principaux Irlandois, de passer en la Province de Connagt seule restante aux rebelles.

On fait courir des grands bruits, comme si lesdits rebelles estoient en traitté auec le Duc de Lorraine, qui leur a, disent ceux qui font courir le bruit, desia envoyé pour 20000 ℔ sterl. de provisions, armes etc. et leur promet estre a la teste de 15000 hommes ches eux dans la fin d'Avril et d'avoir 5 navires de guerre a leur service. C'est auec cela qu'on endort les petis enfans, comme si toutes ces choses se trouvoient dans des ferets d'eguilletes; on a ordonné 10000 icy pour y aller, lesquels on doit presser.

Le pape a donné retraitte au Prince Rupert et autres navires revoltés dans ses ports, dont il pourra bien porter la folle encherre.

De Londres le 12/2 du May 1651.

Monsieur.

L'arrivée du S^r^. Thirlow en ce pays cy, de la part de nos Amb^rs^., ne nous surprit pas moins icy, que celle du

S^r^. Jennings pardela avoit fait beaucoup de monde ches[1]) 8 jours auparavant, marque evidente de secret auec lequel s'estoit maniée cette resolution, de laquelle nous autres, qui ne sommes pas dans les conseils secrets, n'avions quasi pas oui parler, sinon qu'on nous avoit dit que leurs Ex^ces^ avoient pouuoir de retourner s'ils le croioient necessaire pour leur seurté; mais nous ne savions point l'ordre positif qu'apres la venue dud^t^. S^r^. Thirlow et du messager de m^r^. Schaep. Si maintenant il m'est permis de glosser sur les choses de cette nature, je prendray la hardiesse de dire, que selon mon petit jugem^t^. ce coup inopiné a esté tressagem^t^. frappé, pour reveiller beaucoup de lethargiques, qui sont parmi vous, lesquels, ou par mauuais desseins, ou par police pour pouuoir voir plus avant l'evenement de nos affaires, aurochoient[2]) la negociation, en cela mauuais patriottes, et encore plus mauuais religionnaires, puis que, pendant que les ennemis communs ne perdent aucun moment de temps a pousser la ruine des deux Rep^ces^, et que la cagoterie travaille sans cesser en tous les endroicts de l'Europe, specialem^t^ en Allemagne, Boheme etc. a ruiner la religion, pour leur donner temps de venir a bout de l'un et l'autre dessein, ils ont tasché d'embarasser la jonction de ces deux Estats, seuls capables a present de remedier a ces maux et d'empescher que la liberté ne soit ensevelie dans le mesme tombeau qu'on prepare a la religion.

Certes, mons^r^, vostre lettre m'a extremem^t^ consolé dans l'esperance qu'elle m'a donné d'une heureuse issue de cette negotiation, laquelle je souhaite briefve, puis que periculum in mora est, et partant le fait touche tous les bien affectionnés, qui doivent s'emploier par touttes voies possibles a l'avancer et oster tous les empeschemens qui se

---

1) Hier schijnt *vous* uitgevallen.

2) lees *accrochoient.*

pourroient interposer. Quelques lettres vont plus avant que la vostre, et nous disent que tous les Estats en corps ont fait une declaration solemnele de vouloir entrer en une alliance plus estroicte auec nous, que par le passé, qui est le point essentiel de toutte cette negociation.

J'ay fort peu a vous communiquer cette semaine; la marche de nr̃e armée en Escosse ne nous fournissant pas des lettres en ce grand abondance, que lors qu'elle est arrestée, et d'ailleurs l'action n'estant pas encore commencée. Le dessein de nostre Generael est, dit on, de faire passer 5000 chevaux, auec autant de pietons en troupe, par un gué qu'il a trouué au dessus de Sterling au West, et les faire conduire en diligence en la Comté de Fife, ou ils doyvent se venir camper et retrancher vis a vis de Blacknesse, que nous tenons au deca, et y donner moyen a nos bateaux d'y descendere d'avantage de monde et toute sorte de provisions et de canons. Pendant que le gros de nostre armée semble vouloir attenter se passage, les bateaux chargés de monde donnent des alarmes continuelles a l'est de ladte Comté de Fife, ou toutte l'armée Escossoise se tient aux escouses n'osant quitter se poste de peur qu'on ne debarque aussy tôt la. En un mot, ils sont bien embarassés, et le seront encore d'avantage, quand ils verront nostre armée a leurs trousses sans riviere entre deux. Nous attendons nouuelles certaines de ce passage, le bruit commun ne nous en estant pas un garant suffisant.

Nostre Adml Blake, joint, dit on, avec le vostre, fait rage aux isles de Scylly. Il a desia prise touttes les petites isles, qui bloquent la grande, et a debarqué son monde en cette derniere, ou l'on croid que le seul chateau qui y est, ne sera pas capable de servir longuement contre ses gens deliberéz et extremement resolus; dela aucuns pensent qu'il passera a Jersay, mais les mieux informés disent qu'il ira apres vest (?) d'Isle de Man.

La negociation de l'envoié de Portugal ne va gueres viste et l'on doute fort de l'evenement; il defend pouce a pouce son terrain et ne lasche pied qu'a mesure que la necessité luy oblige, n'e stant pas resolu de rompre, mais aussy ne voulant accorder que le moins qu'il pourra. I'ay esté diverses fois ches luy, pour avoir moien de parler a son secretaire et tirer de luy l'imprimé que je vous ay promis, et que je pensois vous envoyer aujourdhuy, mais il m'a esté impossible de l'y joindre.

La republicque de Genes n'a pas seulem[t] bien receu nos navires, mais mesmes a promis d'envoier icy en breff un ambassade solennel. La France tire le plus en arriere, et neantmoins on nous mande qu'elle veut franchir le saut, et que pour cet effect un nommé le Sr de Lumbré, Conseiller du Roy et cy devant Resident a Cologne, estoit desia party de Paris pour venir en Angleterre auec les ordres et creances necessaires pour la reconnoissance. Nous en attendons l'effect.

De Londres le 12/2 May 1651.

De Londres le 19/9 May 1651.

Monsieur.

J'ay receu la vostre du XIe du courant; ie n'avois garde de vous avoir rien mandés dans celle que vous aviéz receu de moy auparavant, puis qu'escrivant le vendredy, vostre expres et le nostre n'arriverent icy que le samedy; mais ma suivante vous aura esclairci de cela. Nous sommes extremement ioyeux d'entendre les tesmoignages d'affection, qui se passent entre vous et nous, et les bonnes dispositions qu'il y a au bien commun; mais nous serions bien aises d'apprendre en outre si le traité avance et ou l'on en est, si c'est chose qui ne soit point misterieuse, et qui ne soit point tenue cachée. Nous avions desia ouy parler du depart du Sr de Bellievre, ce qui

nous fait esperer, que tout ira bien, puis qu'il abandonne la partie.

On nous a fait esperer icy un Resident de France, auec ordre de reconnoistre celuy qui est nommé pour cela. Le Sr de Lumbrés, cy devant presidant de Montreuil, estoit parti de Paris, mais passant par ledt Montreuil il s'y arreste sous pretexte d'affaires particulieres, mais en effect pour y attendre quelques nouuelles d'Escosse, et pour y aboucher en passant ledit Sr de Bellievre, lequel fait l'intelligent aux affaires d'Angleterre, et se croyant fort fin, y donnera sans doute audit Lumbré de la tablature, pour tacher a tromper, mais suivant le proverbe, „a trompeur, trompeur et demy", il trouuera icy a qui parler, ces messrs cy estans resolus de marcher balle en bouche, et n'entendre a aucunes ouuertures, qu'au prealable on ne leur ait donné plaine satisfaction. Le Portugal, qui suit les sentimens et instructions de France, tache a duper icy, et voudroit qu'on desarmat avant qu'il ait donné satisfaction. Mais on se mocque de cela, et le Parlement a resolu qu'il donnera premierement satisfaction sur les 2 premieres articles de son papier, qui touchent l'elargissement de nos gens, et le dedommagement tant d'eux que de l'estat, apres quoy il y aura cessation d'armes pour 6 mois, durant lesquels on executera le reste et on traictera plus avant. Nous n'entendons aucune realité de ces deux Estats la, et vous n'en devés pas entendre d'avantage.

La cagoterie a tel pouuoir et influence dans les affaires tant en France et Portugal, qu'ez domaines de la maison d'Austriche, que les protestans ne s'en doivent rien prommettre de bon. En effect nous voions a present par le traictement, que fait l'Empereur aux pauures reformés tant dans la Boheme que dans ses pais hereditaires, auec quelle sincerité la paix d'allemagne est executée, puis qu'au lieu de leur lesser la liberté de leur religion, on les y

veut obliger a embrasser la religion romaine, sans leur vouloir mesmes permettre de se retirer ailleurs.

Nous avons certes grande obligation a la Suede d'avoir si honteusement abandonné la cause commune (afin que ie ne dise point qu'ils l'ont trahie), car ie suis temoing que le comte de Gardie estant a Paris, m^{r} Augier l'exhorta fort a ne se desunir point des autres protestans, veu qu'on avoit dessein de le faire retirer d'Alemagne pour apres persecuter a loisir et aisement les Evangelicques et gens de bien, dont nous voions maintenant l'effect. Nous devons donc a present nous unir fermement pour appuier la cause commune, et ie vous peux assurer que ces Messrs cy ont cela fort a coeur et qu'ils ne manqueront en rien a ce devoir. Nous croions icy que la guerre, qui a divisé jusqu'ici toute la Chrestienté, se va tourner en querelle et guerre de religion. Cela soit dit par voie de digression, en laquelle ie me suis emporté sans y penser. J'ay fort sollicité ceste semaine pour avoir un papier de l'envoié de Portugal, mais le secretaire m'a encore dit ce matin qu'il n'en avoit encore pu recouurer, ce qui me fait resoudre, en cas que ie n'en trouue auant le prochain ord^{re}, de vous en envoier une copie a la main.

On a relasché icy vos vaisseaux, qui avoient esté arrestés allans en Portugal; 3 sont partis d'icy, et les 6 autres se preparent a faire voile. Cela vous fait voir l'envie qu'ont nos Messrs de bien vivre auec vous, car en effect ils estoient de bonne prise.

La mauuaise foy de Portugal envers cet Estat paroit d'avantage en ce que l'envoyé s'estant obligé par ses offres de faire restituer les vaissaux, que le prince Rupert auoit amenéz a Lisbonne et y avoit laissés, le Roy de Portugal en a fait equiper un en guerre et l'a envoié audit prince a Thoulon, chasse [1]) qu'on remarque bien

1) lees *chose.*

icy. Nos gens luy ont pris novissime un navire venant de Goa, si ie ne me trompe, chargé de marchandises pour 200 mille livres sterling.

Trois de nos navires marchands aians esté rencontrés en mer par deux navires de guerre francois, il y a eu rude combat entre eux; enfin les notres ont eu l'avantage, par la confession mesmes de l'Emilia, l'un des deux francois, qui ne sait ce qu'est devenu son camarade. Nous n'avons point de nouuelles de Scylly, sinon que toutes les petites isles estans prises, celle de Ste Marie traictoit, mais la plus part de ceux qui estoient de marque, en sont sortis par mer, a la faveur d'une tormente.

Nous n'avons gueres de nouuelles d'Escosse; nostre armée aiant fait rafle de tous les vivres et provisions du pays, est retournée a Edimbourg. Le fourage manquant au dela de la riviere, elle n'a point encore voulu passer. Si les Escossois, qui ne peuvent estre longuement en corps, veulent venir en deca, ils doivent apporter des provisions, ou bien se resoudre a combattre aussy tost, qui est ce que les nostres desirent.

Nos Ministres ont voulu faire rage icy, et ont voulu se battre auec la baton de la croix, mais St Jan-frappefort les a atterés; on en a saisis plusieurs tant icy, qu'a la campagne, au nombre de pres de 60, qui par leurs propres lettres sont convaincus d'avoir cabalé auec les Escossois pour faire soulever le peuple. On travaille a present a cette affaire, nous esperons qu'on les obligera a se mesler de leurs mestier seulement, ou qu'on leur fera changer de profession auec nos soldats, s'ils ont tant d'envie de se battre.

De Londres le 19/9 May 1651.

Extraict d'une lettre escrit a Londres le 26/16 de May 1651.

Nous n'avons encore aucune nouuelle certaine de l'intention du Roy d'Escosse de livrer bataille, sinon un bruit sourd, qui depuis longtemps couroit icy de l'intention des Escossois de passer au deça de Sterling, mais ce matin nous avons eu lettres dudit pays, qui nous disent, que ledit Roy se preparoit a faire passer au deca son armée de 14000 hommes de pied et 6000 chevaux pour non combattre nr̃e armée, mais se mettre a sa veue, et cependant qu'elle seroit attentive a son dessein, donner lieu a Midleton de se faire jour en Angleterre auec quelques 3000 chevaux et certain nombre de dragons. Ces belles propositions sont fort belles a faire dans un conseil de guerre, mais fort difficiles a mettre en execution. Nous avons une armée qui ne dort pas, et qui a un oeil aux champs et l'autre a la ville, et pour vous dire la veritè, si toutte l'armée escossoise veut passer en Angleterre, la nostre luy en facilitera le moien, veu que nous souhaitterions qu'elle y fut desia, estant chose certaine que l'affaire seroit bien tost vuidée. Nous ne craions [2]) point les iusurrections domesticques, qui est ce surquoy ils se fondent. On y a donné bon ordre et les plus remuans sont en lieu de seurté. Nous souhaittons passionnem^t que cette nouuelle se troue vraye, afin que nous puissions voir en breff un etablissement entier et parfait de nos affaires. S'ils passent en deça il faut qu'ils se battent promptement ou qu'ils s'apportent des vivres, car on a donné bon ordre qu'ils en trouueront assés peu a leur demandement. Les affaires d'Irlande vont bieu; nostre armée y est en campagne; 2000 hommes y sont debarqués nouuellement pour la joindre. Nouuelles sont venues aujourdhuy que les rebelles ont

1) lees *craignons.*

envoié des deputés a Kilkenny pour traicter auec nostre deputé generael, voulant se soumettre a quelque prix que ce soit.

Nous n'apprenons rien de Scilly, sinon que le traicté est bien rompu, mais que le Gouuerneur tache d'en renouer un autre; nous avons esperance qu'en peu de jours la place sera a nous, et qu'apres on vaquera aux autres Isles.

Le Secretaire de Portugal m'a joué un tour de son metier, car apres m'avoir tenu long temps pour une copie de ses imprimés il m'a donné une cassade, et n'ay pu vous en envoiér qu'une copie la main, que vous trouuerés cy jointe, que j'ay copié mot a mot sur un imprimé que j'ay emprunté.

Je suis extremement obligé a vostre bonne volonté, en nom et droict de la quelle, outre les preuves que j'ay par vos lettres, mr Rosin m'en donne encore tous les tesmoignages qui se peuvent desirer.

De Londres le 2 Juin 1651.

Monsieur.

Nous n'avons rien de vous cette semaine, la poste n'estant pas encore arrivée. Je crois que vous aurés entendu desia le combat qui a esté fait par mer entre quelques navires francois, et 6 navires marchands, 2. Anglois, 2. Hollandois et 2. Zelandois, escortés par un de vos navires de guerre. L'issue du combat a esté que vostre fregatte ayant esté malmenée, tous les marchands ont esté pris par les navires de guerres francois sortis de Duynkirck, ou menans leurs prises, ils ònt esté rencontrés de nr̃e Adm[l] Popham, lequel leur ayant donné la chasse, tants les preneurs que les prises so sont jettés dans Ostende et Newport, ou nos navires les tiennent blocqués; nous ne doutons point que l'Espagnol ne sais-

sise les Francois, et renvoie les prises a leurs legitimes maitres. Les marchands ont avis que ledit Popham est auecq une grande escadre de navires devant Dunkirk, soit pour quelque dessein secret, comme veulent dire quelques uns, ou plus apparement sur l'avis qu'il s'y equipoit 20 fregates pour aller au secours des Escossois. Les navires du mar[al] de la Mesleraye en basse Bretagne ont pris un de vos navires marchands sur ladite coste, tres richement chargés. Enfin touttes choses concurrent a vous prouuer la necessité de vous unir estroitement auec nous, puis que nos ennemis se declarent si ouuertement les vostres.

Il seroit a desirer que vos 40 navires fussent en la Mer Mediterranée, ou notre cap. Pen fait desia des merveilles; il a pris depuis peu 2. navires francois, venans a Marseille richem[t] chargés, y aiant entre autres 300 bales de soie, ce qui fera sans doute crier bien haut les mutins de Marseille et causera bien du bruit a Lyon.

Le prince Rupert, qu'oy que rappellé en apparence par la reyne d'Angleterre, persiste a aller en mer, pour y faire une seconde tentative, enflé de presomption qu'auec 5 vaisseaux, qu'il a, et 2. brulots, il est capable de battre nos 7 navires de guerre que Pen y commande; mais il pourra vouler (?) court, et peut estre que sa destinée le mene par la a sa fin; il se mit en mer le 12/2 de May.

Nous n'avons point de nouuelles particulières d'Escosse, sinon que les Escossois ont amené toutte leur infanterie dans le part de Sterling, qui est au dela de la riviere; mais Middleton n'estoit point joint a eux, se tenant tousiours en distance, et ne voulant avoir rien a demesler auec Argyle et les Sesleys. Il ont envoyé dudit Sterling vers le west d'Escosse pour y faire soulever leur partisans; mais il y a fort peu de disposition; peu de temps nous fera entendre beaucoup des choses de ces quartiers la.

Les Irlandois, se fians peu a leur traité auec le duc de

Lorraine, on dit, ont envoié des deputés a Kilkenny pour traiter de leur accommodement auec nostre depute d'Irlande: nous verrons ce que cela produira.

Florence a reconnu nostre Rep[e]. Genes se prepare a faire le mesme; la France recule tousiours, attendant le succes d'Escosse; Portugal est echoué icy, aiant receu ordre de se retirer d'ici dans 14. jours, qui expirent jeudy prochain.

Nostre Cour de Justice se prepare a travailler au proces de nos ministres scotifiés, lesquels au lieu de precher Jesus Christ, se prechoient eux mesmes, et vouloient brouiller l'Estat.

De Londres le $\frac{2}{23}$ $\frac{\text{Juin}}{\text{May}}$ 1651.

Extraict d'une lettre escritte a Londres le $\frac{9}{30}$ $\frac{\text{Juin}}{\text{May}}$ 1651.

L'envoié de Portugael, lequel ayant, comme vous avez sceu, receu ordre de nr̄e Parlement de se retirer dans quatorze jours, quand il a veu son terme presque expiré, il a taché a vouloir encore endormir nos Messrs, leur envoiant donner des esperances de grands ordres qu'il attendoit et mesmes du titre d'Amb[r], qu'on luy envoioit, disoit il, priant par une lettre, qu'il escrivit a m[r] Speaker Lenthal, qu'on luy prolongeat son terme jusqu'alors. Mais tant sen faut qu'on le luy ait octroyé, qu'au contraire on n'a pas voulu lire sa lettre, et luy ait on fait réiterer le commendement de se retirer dans le temps prefix, ce qu'il a esté contraint de faire; estant parti d'icy avec tout son train avanthier, pour se retirer sans doute en France et y recevoir ou attendre ses ordres. Mais je doute que s'il retourne, il n'en aura pas si bon compte, qu'il auroit eu s'il eut procedé ingenuement et dans la bonne foy.

Ces nouuelles que nous avions eues de la maladie de

nre Genl en Escosse, nous avoient fort affligés. Madame sa femme se preparoit a l'aller tronuer; mais avis estant venu, qu'il se portoit mieux, son voiage a esté rompu. Touttesfois nostre Parlement, craignant que sa santé ne fust endommagée par l'air du pais, l'avoit envoié prier de revenir en Angleterre et laisser la conduite et direction de son armée entre les mains de qu'il trouueroit bon. Du depuis nous auons eu nouuelles qu'il estoit entierement gueri, qu'il sortoit, et qu'il agissoit comme auparavant, ce qui fait croire qu'il ne reviendra pas, veu la constitution presente des affaires, qui semblent encliner a un engagement soudain des 2. armées.

Celle des Escossois se met en corps, et mesmes bonne partie de son infanterie est desia, dit on, au deça de Sterling, comme s'ils avoient dessein de nous venir chercher. De l'autre part nostre armée est aussy en campagne, bien resolue de les rencontrer. Les Escossois ont fait prendre des provisions a leurs gens, et leur artillerie est preste a marcher; elle consiste en 14. pieces de canon, de differente grandeur; on a fait provision de chevaux pour la tirer. Ils ont fait prendre le sacrement a tous leurs officiers, et font apret a faire le mesme envers les soldats. Massey est fort avant dans leurs conseils. Chaque soldat a ordre de se tenir proche de son drapeau; on croid que leur dessein est pour l'Angleterre, mais ils trouueront a qui parler en chemin. Midleton est retourné du Nord pour des nouuelles levées; celles qu'il a amenées doivent servir pour la garde du pays durant la marche de leur armée. On a fait retirer Hamilton, Argyle et Calcude (sic) ches eux pour un temps, affin que leurs differens ne brouillent point les affaires generales. On parle de faire demettre Holburne de son gouuernement de Sterling et le bailler a Monroe.

On travaille icy a lever du monde pour Irlande, on en a pressé quantité ces 2 ou 3. jours derniers.

On a encore pris un grand navire francois, dit le grand

Alexander, dans la Mer Mediterranée. On mande de France qu'il y a des navires a l'embouchure de la riviere de Seine pour y surprendre la flotte du sel, qui seroit un bon coup, au quel le Roy seul ou principalement seroit interessé.

Extraict d'une lettre escrit a Londres le 16/6 Juin 1651.

Nos affaires d'Irlande ont aussy une face toutte riante, nos gens ny etans pas si foibles et inconsiderables, que les malignaus les voudroient faire. Ils sont a present en campagne, et on mande que Mylord Deputé marche auecq un corps d'armée tres puissant vers Limerick, qu'il pretend assieger, pendant que d'un autre costé le Chev. Charles Corts auec un parti de quelques 5000 hommes agit de sa part dans la province de Connacht. On embarque icy journellement des forces pour y envoyer, de sorte que nous esperons que cet esté fera une fin de cet affaire la.

Nous attendons d'heure a autre nouuelles de quelque engagement en Escosse, les deux armées estant a present assez proches pour entreprendre l'une sur l'autre. Les Escossois ont fait passer au deçà de Sterling 11 a 12 mille hommes, qui composent toute leur armée, sans y comprendre leurs levées au Nord, et se retranchent a 4 miles en deça de la dite ville. Le bruit qui a couru que nos gens avoient pris un chasteau en Fife, vis a vis de Blacknesse, ne se confirme pas: il est seulement vray qu'on leur a données diverses allarmes, qui ont occasionné ce raport. Nostre general se porte tout a fait bien, et assiste maintenant a tous les conseils de guerre, comme sy devant.

Les honnestes gens s'impatientent fort icy de voir si peu de progrés a traitté de nos Amb[rs] auec vos autres Messieurs, et l'on nous veut persuader que vous ne voulés rien conclure, quo vous n'aiés veu l'evenement des affaires

d'Escosse. Nous avons meilleure opinion; autrement nous ne pourrions que blasmer cette procedure, et le juger extremement desobligeante, veu mesmem[t] qu'on estime ici que vous n'aves pas moins d'interest a cette union que nous mesmes.

Le Resident de Florence eut hier son audience de nre Conseil d'Estat; celuy qu'on promet de France vient tousiours, et ne vient pourtant point. Mais de ces mess[rs] la nous sçavons fort bien qu'ils attendent l'evenement des affaires du Nord, ce qu'on ne trouue pas si estrange d'eux.

De Londres le 16/6 Juin 1651.

Extraict d'une lettre escrit a Londres le 23/13 Juin 1651.

L'affaire d'Escosse commence a entrer en maturise, et l'on croid avant qu'il soit peu de temps l'on viendra a quelque action entre les deux armées. Celle des Escossois est tousiours a Sterling, on ils esperent avoir leurs nouuelles levées avant que de partir pour les laisser a la garde de ce passage et de la comté de Fife. Scavoir si leur dessein sera de combatre aussy tost nostre armée, ou de se faire jour en Angleterre, nous n'e pouuons pas assurer, quoy que plusieurs estiment le dernier plus probable, a cause des provisions qu'ils font prendre a leurs gens pour plusieurs jours. Mais quel que leur dessein puisse estre, on est prest a leur repondre, tant par de la, qu'au nord d'Angleterre.

Nos gens sont aussy tous prets a marcher, aians envoié un mois des provisions pour toutte l'armée a Blacknesse, elle pretend aller porter le momon, ou le cartel de deffi, a celle des Escossois, qui sont dans des tranches [1]) aupres de Sterling.

1) lees *tranchées.*

Les deux premiers partis vont assés unim[t] enssemble dans leur joinction, quoy que tousiours divisés d'interest. Mais lesdits Montrossiens ne veulent point s'unir, qu'oy qu'ils protestent qu'ils combatteront auec les autres contre nous. On croid que le Roy hazardera les autres, qui en effect sont a l'avant garde, et en cas qu'ils soient defaits, se jettera entierement entre les bras de ses vieux amis. Ils se fortifient journellem[t] et ont fait rompre la barre qui les separoit des employs, ausquels a present ils sont admis a l'exclusion des presbiteriens.

L'on confirme la reddition de Scilly mais nous n'en avons encore point les articles en forme, dont pourtant la substance est couchée en l'imprimé cy joinct.

Le prince Rupert est en mer il y a long temps, mais on n'entend aucune nouuelle de lui, ce qui fait croire que nos gens ne l'aiant point rencontré, il pourra estre sorti de cette mer pour venir peut estre en Escosse.

Nostre Cour de justice parlera dans peu de jours a nos ministres, perturbateurs du repos publicq, et qui ont voulu cabaler auec les Escossois.

De Londres le 23/13 Juin 1651.

Extrait d'une lettre escrit a Londres le 30/20 de Juin 1651.

Nous avons si peu de nouuelles, et suis d'ailleurs en si grande haste, que je ne vous importuneray pas d'une longue lettre. Nostre Cour de justice est a l'heure que j'ecris cecy, assise a Westmunster pour travailler aux proces d'un de nos ministres seditieux, nommé Love, lequel vient d'estre amené devant elle pour la premiere fois; en apparence on luy lira seulement son accusation, et l'affaire sera remise au premier jour afin qu'il y puisse repondre. On a de grandes preuues et tesmoignages contre luy: aucuns croient qu'on en fera un exemple, mais

d'autres pensent qu'il sera condamné a mort, et qu'apres le Parlem[t] luy fera grace, laquelle en tout cas il ne sauroit esperer qu'en reconnoissant et se soumettant tant a l'authorité dudit Parlement, qu'a celle de la Cour. La confiance qu'ont cette sorte de gens qu'on n'oseroit ou qu'on ne voudrat pas proceder contre eux, et que partant leurs crimes demeurent impunis, est cause qu'ils sen font a croire (sic), et par tant plusieurs souhaittent qu'on leur tesmoigne d'abord asséz de rigeur.

Les affaires d'Escosse sont tousiours en mesme estat, les 2. armées se regardant l'une l'autre, et tachant a se lasser et affamer. Les Escossois, qui ne sont 12000 pietons et 6000 chevaux, dont ny en a que 2000 de bons chevaux, ne veulent point se battre, ni sortir pour entrer en Angleterre, ou ils commencent a perdre l'esperance d'aucun soulevement, et partant different de rien attenter que leurs levées du Nord ne soient venues pour garder le pays, pendant quils feront quelque entreprise. Cependant ils consument leurs provisions, qui ne dureront plus guerres, et au contraire nos gens ont des vivres et de toutte sorte des provisions pour toutte leur armée pour plus de 5. mois, outre 40. navires chargés, qui sont parti d'icy cette semaine pour eux, et autres 40 qu'on leur envoiera dans 15. jours ou 3 semaines au plus tard, de sorte qu'il y a apparence que nostre armée delivra [1]) l'autre par le grand champion d'Escosse, qui est la faim, sans qu'il soit besoin d'hasarder des hommes.

Nous n'avons point encore la confirmation de la nouuelle venue d'Irlande de la defaite de l'armée Irlandoise Castlehaven par le nre; on dit que ledit Castlehaven y a esté tué, et que nos gens, qui sont a present a Connacht, ont desia commencé un siege devant Galloway, la plus forte ville de tout le pays.

1) leen *détruira*.

Les articles de Scylly ont esté presentés a nostre Parlem[t] et tout est certainem[t] reduict audit lieu nonobstant les bruits contraires de nos Malignans.

On desespere ici du succes du traitté de nos amb[rs] auec vos Estats; qu'elles assurances on tache a donner de vostre sincerité, on se persuade tousiours que vous attendés l'evenement des affaires d'Escosse, et que quoy que vous soiés mal auec la France, a cause des prises qu'ils ont faites sur vous, neantmoins vous vous entendés auec elle en ce qui regarde l'Angleterre. Aucuns mesmes assurent que m[r] de Bellievre n'est pas parti si malcontent, et qu'il en a fait la mine pour mieux couvrir le jeu. Ce sont les pensées de plusieurs.

De Londres le 30/20 Juin 1651.

De Londres ce $\frac{7 \text{ Juillet}}{27 \text{ Juin}}$ 1651.

Je vous escris ce mot en haste pour vous donner avis de l'arrivée de nos Amb[rs] en cette ville. Nous n'avons point de nouvelles du Nord; l'Yrlande se reduit admirablement bien. Le Connight offre de traitter, mais point de quartier; leur foiblesse est telle, que devant deux mois d'icy, on pourra en estre maistres absolus. Nostre ministre dispute encore pour sa vie, mais il est trop criminel pour n'avoir pas si legerement une abolition. La corruption a esté punie cette sepmaine en Mylord Howard, membre du Parlement, lequel pour avoir esté trouvé coupable de prendre des presens, a esté declaré incapable d'avoir seance dans ce Parlement, ni aucun autre a l'avenir, a esté condamné a 19[m] ₶ Sterl. d'amende, et a garder prison dans le Tour durant le plaisir de la Maison etc.

De Londres ce 14/4 de Juillet 1651.

Nous arrivasmes, il y eut hyer 8 jours, a Londres, mais je m'y trouvay si embarassé d'abord, que je ne peu me

donner l'honneur de vous escrire de ce temps là, et encore a present je me trouve en peine de m'en acquitter, n'ayant pas eu le moyen de reprendre mes habitudes depuis mon retour. Je vous diray que nos Ambrs firent des le Samedy passé rapport de leur negociation au Conseil d'Estat, et depuis Mercredy dernier, 12/2 de ce mois, au Parlemt, ou Mr. de St. Jean a harangué 3 ou 4 heures en continuant le recit de toute la suitte de l'affaire, avec approbation de toutes leurs procedures, comme aussy entre autres de leur responce donné sur leur depart sur les affaires de la Reyne de Boheme. Vous entendrés parler du tout plus amplement cy apres, et comme le Parlement est peu satisfaict que vr̃e Estat ait si peu temoigné d'affection a cette grande affaire, qui luy importe autant, et plus, qu'a nous, que d'avoir fait perdre le temps a une ambassade sy solemnelle de la part de leurs bons amis, sans luy donner moyen de rien conclure. J'entens que l'on a desia meu dans le mesme Parlemt de faire un ordre que leurs ministres, ny aucun de leur suitte, ne recevront aucun present d'aucun prince ny Estat Estranger, et l'on m'asseure que cela passera bien tost. Ceux qui avoyent opiné contre l'envoy de cette ambassade, ont pris un tresgrand advantage d'en exaggerer le peu de succes, et je crains bien que cela n'apporte tout au moins du refroidissement entre les deux Estats, dont les ennemis se prevaudront, si on ny apporte un prompt remede, ce qui doit estre de vostre part, en prennant garde que la chose ne soit trop eventée, avant que l'on s'applicque a la renouer. Pour moy, je suis extremement desplaisant de l'avoir veu interrompue, et fay tout mon possible pour en excuser les defauts et en conserver tousiours quelques esperances. Dieu veuille, que je ne me voye frustré de celles que j'avois conceues de voir reussir le tout pour le bien commun des deux nations.

On a cité par cris publicq dans la grande salle de

Westmunster Mylord Creven a comparoistre dans le 18/8 de Septembre prochain pour respondre et se justifier des crimes qui luy sont imputez, au defaut de quoy on procedera criminelement contre luy.

Nos affaires vont parfaictement bien en Yerlande, ou tous les rebelles sont entierem[t] dissipés et quelques places prises en suitte, on dit que Limerick l'est aussy. Et pour l'Escosse, on croit que les armées sont aux prises, celle d'Escosse ayant esté contrainte d'advancer, a cause de la necessité des vivres. On tient que le ministre Love sera condamné aujourdhuy etc.

Extraict d'une lettre escrit a Londres le 21/11 de Juillet 1651.

Pour nouuelles icy nous n'avons encore autre chose sinon que mess[rs] les Escossois n'ont point eu le courage de mesurer leur epée auec la nostre. Vous pourréz auoir appris que leur armée s'estoit avancée vers Torewood, et que la nostre estoit venue a Lithgoe, et ainsy estoient a quatre miles l'une de l'autre. Nostre Generael a ensuitte fait auancer la sienne jusqu'à demy mile proche de la leur, une petite riviere et un pont estant tousiours entre les deux. Estant arrivé la nostre, dit Generael rangea ses gens en bataille et demeura en cette posture 7 heures durant, sans qu'ils voulussent sortir de leurs retranchemens pour venir au combat. La nuict survenant ledit Genl fit camper son armée en la mesme place et y demeura jusqu'au lendemain matin. Cependant les Escossois firent planter du canon sur une petite colline, qui commandoit nostre camp et tirerent sur luy quelques 50 coups de canon, qui ne firent autre chose que tuer trois de nos gens. Au matin nr̄e Genl mit encore son armée en bataille, et demeura quatre heures en cette posture pour les attirer au combat, si faire se pouuoit, mais jamais ils ne voulurent sortir. Ainsy voiant qu'ils estoient immobiles,

il fit passer la riviere a quelques uns de ses gens, lesquels allerent a attaquer un de leurs postes, et y ayant fait quelque execution, retournerent auec 15 ou 16 prisonniers, qu'ils firent sur eux, desquels ils apprirent que l'armée Escossoise estoit de 15000 pietons et 6000 chevaux effectiffs. Tout cela n'aiant rien gaigné sur eux de les faire sortir, nostredit Generael rebroussa chemin et fit marcher ses gens vers Glasquo, a dessein d'aller empescher leurs levées dans le West, ou ils tachoient de lever quelques 5000 hommes, en quoy ils trouuoient forte difficultéz par l'empeschem[t] que leur donnoient les Ministres de ce pays la et le peuple, lesquels continuent a estre mal auec ceux de Sterling a cause de la jonction que le Parlem[t] d'Escosse a faitte auec les Malignans.

Le Sr Love, ministre, ayant esté condamné a mort, comme vous pourréz voir par l'imprimé ci joinct, ledit ministre, ou plustost ses amis sous son nom, auoit petitionné le Parlem[t] pour auoir sa grace. La dite position aiant esté differé pour estre leué jusques aujourdhuy, on la debatue ce matin; mais le Parlement a confirmé la sentence de la Cour de Justice, de sorte que Mardy prochain il doit estre executé. Les vanteries de son parti, qui se faisoit fort qu'il auroit la grace, et qu'on n'en osoit venir a l'execution, n'a pas peu servi a sa mort, aussy voioit on bien que tant s'en faut que l'indulgence servit a le ramener et ses semblables a leur devoir, qu'au contraire ils en auroient tiré auantage pour faire cy apres et entreprendre auecq plus d'audace.

Nous n'avons point de nouuelles d'Irlande que ce que ledit imprimé vous fera entendre.

De Londres le 21/11 de Juillet 1651.

Extraict d'une lettre escrit a Londres ce 28/18 de Juillet 1651.

Cependant je vous doibs plus de remerciemens, que je

ne vous puis exprimer a l'heure, pour l'honneur que vous m'avez fait de m'informer particulierement de vos nouuelles par la vostre du 21 du courant, qui me fait esperer que les soings de vre Grande Assemblée produiront des fruicts en leur saison et des a present pour vre bien et repos au dedans et pour la conservation de vre bonne correspondence et alliance auec cet Estat, qui vous doibt estre beaucoup plus proffitable, qu'a nous, car je tiens, comme je vous ay souvent dit et escrit, qu'il faut que cette Respublicque et Nation, qui a autrefois jetté les premiers fondemens de vostre liberté, luy donne le sacrament de confirmation. J'en voy des grandes apparances, car si le feu s'allusme si pres de vous, quoy qu'entre les ducs de Brandenbourg et Nieubourg, vous trouueres a la fin que tous vos ennemis y contribueront pour vous embrasser vous mesmes, et que vous n'auréz pas de meilleurs amis, que les Anglois. Dieu veuille, que vous n'en veniez pas la, mais tousiours vous feréz bien de faire provision d'eau pour l'opposer a ceux qui feront de toutes parts provisions de bois pour entretenir le feu parmy vous, et je vous puis asseurer que si vous mesnagéz bien vos affaires, vous trouuerés que vous n'auréz pas de meilleurs amis que les Anglois, qui vous seront aux occasions plus fideles, que ces soldats que vous auéz si long temps souldoyés. Nos affaires vont de bien en mieux en Irelande, et nous esperons estre bien tost maistres de ce pays la, et avoir dix mille hoës a y espargner, pour les faire passer en Escosse, et y achever, auecq ce qui y est, l'affaire encommencée, si elle ne le peut estre plustost. Nostre armée fait tous devoirs de reduire les ennemis a une prompte decision du different; nous auons pris un fort considerable, nommé Newarck sur la reviere de Sterling vers le West, et 1500 chevaux ayans passé dans le pays de Fife pour le recognoistre, y ont donné la chasse a 3000 dragons des ennemis et ayans pillé quelques mai-

sons fortes, sont retournés sans perte. Le major Harrison est a present en Escosse auec une armée de 7 a 8000 hommes, qui donnera aux premiers jours sujet a nos gens d'attenter.

On a differé l'execution du ministre Love p^r^ un mois, sur diverses requestes et une entre autres des ministres independans et presbiteriens ensemble sur une maxime que je n'entens pas encore bien: le temps nous en fera voir la suitte. Cependant la hautte Court de justice procede contre les autres conspirateurs. Je vous remettray du reste aux imprimez, et me contenteray etc.

De Londres ce 28/18 de Juillet 1651.

Extraict d'une lettre escrit a Londres ce $\frac{4 \text{ d'Aoust}}{25 \text{ Juillet}}$ 1651.

Je m'estonne aussy bien que led[t] Sr Schaep, que vous n'apportiés pas plus de diligence p[r] l'envoy de vos amb[rs], car nous avons icy beaucoup de gens, qui parlent estrangem[t] du procedé et de l'intention de vos Estats et font leur possible pour faire que ce qui a esté commencé ne se puisse renouer. Vous verréz dans cest imprimé l'estat de nos affaires et le detail du succes, duquel je vous donnay advis pas le dernier ord[e]. Depuis ce corps d'armée a esté renforcé de 4 a 5 mille hommes, et a fait des courses jusques a St Jonston sans trouuer resistance, tout fuiant devant luy, et sur tous les ministres accusés de leurs consciences. On nous dit que le Roy a resolu de passer auec son armée pour aller rasseurer le pays, mais il trouuera a qui parler, et nostre Genl le suivra bien tost auecq un autre corps d'armée, qui n'est pas moins considerable, que le premier. C'est ce que je vous diray pour l'heure.

De Londres ce $\frac{4 \text{ d'Aoust}}{25 \text{ Juillet}}$ 1651.

Extraict d'une lettre escrit a Londres ce $\frac{4 \text{ d'Aoust}}{25 \text{ Juillet}}$ 1651.

Je vous dy par ma derniere mon sentiment de cette guerre, qui semble se vouloir allumer a vos portes, et aussy quel prejudice pourront porter a vos affaires auec nous ces longs delays sur l'envoy de vos ambrs, qui auroyent esté beaucoup mieux venuz et receus avant la decision de l'affaire d'Escosse, que si vous ne les envoyéz qu'apres qu'elle aura esté decidée. Nous avons de grandes esperances, que ce pourra estre bien tost, nostre armée estant a la poursuitte de celle de l'ennemy, qui s'est retirée au dela de la Reviere apres un signalé advantage que nostre party y a receu, de la sorte que deux courriers, qui sont venus hier au soir auec lettres de nostre Generael, nous le confirment. C'est a scavoir qu'ayant esté commandé un party de Cavallerie et d'infanterie sous le major Everton pour passer en Fife, et deux forts qui commandoient le lieu de leur descente ayans esté abandonnéz auec 19 pieces de canon et 5 vaisseaux munis aussy de canons qui y estoient a l'abry. Le L. Genl. Lambert eut aussy ordre d'y passer auec 2 regiments de cavallerie, de quoy les ennemis ayants eu advis et de l'espouvente donnée au pays, ils y envoyerent en haste cincq mil hommes de pied et quinze cens chevaux d'eslite, commandés par le Chr Jean Browne, lesquels nos gens ayans rencontrés, ils les ont, apres demie heure de combat, mis en deroute, tué deux milles sur la place, et fait mille prisonniers, la plus part de l'infanterie, se voyant abandonnée de la cavallerie, ayant jetté bas les armes, de sorte que nous y avons pris 53 drappeaux. Ce que nous croyons devoir servir d'avantcoureur d'un plus grand succes, l'armée ennemie ayant sur cette nouuelle repassé, et la nostre estant en poursuitte de tous costéz, et cependant que nos ministres et independans

se sont d'eux mesmes assemblés, pour penser aux moyens de se reunir et de faire soubmettre de bonne grace les presbiteriens au Gouuernement present. Cette nouuelle pourra servir d'un puissant argument; vous pouuéz voir par cette commission du Roy d'Escosse contre vos gens, quels remerciemens vous devéz attendre de ce party la. Nostre Parlement a donné bien plus justement a les Commissaires qui sont en Yrelande, 1) de punir de mort selon l'enormité du crime tous ceux qui auront agy, et trempé au massacre, qui tomberont sous leur pouuoir, et de donner a ceux du pays, qui ne s'en trouueront pas coulpable le tiers de leurs biens, pourveu qu'ilz prennent l'engagement et donnent des tesmoignages de leur affection a cette Republicque.

De Londres ce $\frac{4}{25}$ $\frac{\text{d'Aoust}}{\text{Juillet}}$ 1651.

De Londres ce 18/8 d'Aoust 1651.

Monsieur.

Outre cet imprimé je vous diray que nr̃e Genl, voyant qu'il ne pouuoit tirer l'armée Escossoise hors de ses retranchemens, il est passé auec la sienne entiere dans le pays de Fife, ou elle a pris quantité des places fortes, dans lesquelles s'est trouué forces canons et munitions. La ville de St Jonston ayant esté sommée et ayant demandé du temps p[r] se resoudre, il ne luy a esté accordé qu'une heure. Le dernier courier rapporte, que selon l'intention de nr̃e Genl, l'armée du Roy estoit sortie de sa tanniere, et ayant rasé les fortifications de Sterling, faisoit mine de vouloir advancer dans l'Angleterre. Mais soit que nous nous asseurions du Major Genl Harrison,

1) Hier schijnt het woord *le pouvoir* uitgevallen.

qui a 4^{m} hommes, et du Coll. Rich qui a aussy d'autres forces sur la frontiere, ou que nous esperions qu'elle se debandera, ainsy qu'on nous dit qu'elle fait, on ne croit pas que nr̄e armée la doive suivre, ny mesmes detacher aucunes forces aprés elle; ainsy nous nous attendons de voir faire de grandes choses de ce costé la devant l'hyver. Nous nous estonnons tousiours du retardem^{t} de vos amb^{rs}, ils n'en seront pas mieux venus et trouueront l'affaire plus difficile.

Londres le 25 d'Aoust 1651.

Vous avés sceu sans doubte que le Roy a esté contraint d'avancer vers l'Angleterre avec ce qu'il a peu mener des forces auec luy. Il estoit, a ce que disent les dernieres nouuelles que nous avons receus, dans Lanchestshire (sic) a Preston, et Lambert et Harrison auec pres de 9^{m} hommes, chevaux et dragons, et 5 a 6^{m} hommes de pied sont audeça a Manchester, ou ils arrestent, et attendent la venue du Genl Cromwel auec un corps de 13 ou 14 mille hommes. Le Roy ne peut grossir ses trouppes, qui ne sont que 10.000 hommes, et est, a ce qu'on nous dit, en grande necessité de vivres, tous les peuples des pays, ou il passe, se retirans vers nostre armée qui se grossit de la milice du pays, et par tant nous attendons une prompte decision de cette affaire.

Vous scaurés aussy que nous avons battu le secours qui alloit a Limeric, de sorte que nous en attendons de jour et autre le reddittion et de Gallouay.

Tout est icy paisible, nonobstant la venue du Roy d'Escosse, neantmoins, pour asseurer les affaires, ont fait des grosses levées de monde dans cette ville, le tout de personnes bien affectionnés a l'Estat et au Gouuernement present.

De Londres le 5/15 de 7bre 1651.

Monsieur.

Vostre poste de cette semaine n'est pas encore arrivée, et aussy rien de vostre part. Vous entendrés a present de la continuation de nos succes, que nos advis et prognosticques du 25 d'Aoust estoient plus veritables et mieux fondées que vos nouuelles de Cour, car il se trouue que les Escossois et le Roy se sont venus rendre dans le filets, estants tous defaits ou mis en fuitte. Mercredy dernier, 13/3, sur les deux heures apres midy, nostre Lt Genl Fleedwood, ayant commencé de faire passer ses gens sur un de nos ponts de batteaus, et ayant repoussé les ennemis dedans leurs retranchées, apres avoir chassé leurs embuscades de haye en haye, et faisant mine de les vouloir forcer de son costé, l'ennemy se persuada que nostre Genl auroit desguarny son quartier pour ce dessein la, ce qui le fit aussy tost resouldre a fondre sur luy. Mais ils se trouuerent trompés, car luy ayant preveu leur raisonnement, s'estant fortifié de tout ce qu'il avoit peu amasser de gens, tant des vielles bandes, que des nouuelles levées des provinces circumvoisines, et ayant fait passer ses forces sur son pont de batteau a une mille au dessous de la ville de Worchester, apres avoir au prealable fait dresser des embuscades aux Escossois les alla rencontrer si vertement, que ses gens s'emparerent du fort royal et tournerent le canon, qu'ils y trouuerent, vers la ville, de sorte qu'apres un combat de 4 a 5 heures il demeura sur la place et furent faits prisonniers environ 5 mille des ennemis et nos gens se rendirent maistres d'une partie de la ville, ou quelques 2000 Escossois se sont renfermés dans la maison de l'Evesque et la plus part de leur cavallerie a pris la fuitte a la faveur de la nuict. Nostre major Harrison ayant eu ordre de suivre le plus gros esquadron, et divers

autres partis ayants aussy estés commandés pour poursuivre les autres parcelles, sur lesquelles nos paisans se jettent de bon coeur, nostre Genl passa le pont des premiers pour encouragier ses gens, et sauva la vie de plusieurs Escossois, aus quelles ils vouloient donner quartier. Nous attendons qu'une poste nous apporte les particularités et la prise de toutte la ville. Nous avons en mesme temps receu uouuelle d'Escosse que nostre General Moncque estant aller assieger la ville du Dunde, le vieil Genl Leven, les comtes de Loudon, de Linsey et Graffort et autre noblesse s'estants assemblés a 12 milles de la, pour faire souslever le pays en armes et aller secourir la place, nostre dit Genl y a envoyé un parti, qui les a tous amenés prisonniers a Lithe. On nous dit que la ville s'est depuis rendue, de sorte que hier au soir sur la reception de ses nouuelles on tira le canon a la Tour et en d'autres endroicts de cette ville, et fit on aussy quelques feus de joye. J'oblie a vous dire que ce combat de Worchester s'est donné le mesme jour que la bataille de Dumbar l'année passée, et que nos gens avoient le mesme mot qui est „the Lord off host." J'entens a cette heure que nos gens entrerent hier matin dans la ville par force, et partie par la submission des Escossois, desquels il s'est trouvé deus mille mort dans la place, entre lesquels est le Comte de Montgomeri, et six mille ont esté faits prisonniers auec leurs officiers, et tous gardés dans l'eglises. Nos gens sont si empeschés a faire execution, qu'ils n'ont pas encore le temps d'escrire, on dit aussy que nostre cavallerie estoit des hier a la veue de celle du Roy, qu'elle poursuit. Nous vous dirons la reste a la prochaine. Il court un bruit que le Roy est pris par nostre cavallerie.

Signé Rosyn.

De Londres ce 15/5 de Septembre 1651.

Londres le 5 Septembre 1651.

On espere voir dans peu de jours la fin de la guerre sans ressource, et on scaura que la marche du Roy en Angleterre n'aura esté qu'un stratageme du gen: Cronwel, lequel l'estaionne de bien pres, ayant donné tout l'ordre necessaire pour s'asseurer d'eux, a ce qu'il ne luy puissent eschapper. Cependant milort d'Erby, auec milort Widrington, et plusieurs chevaliers et gentils hommes s'estants mis en debvoir de faire une puissante diversion au pays de Lanchestershire de 1500 hommes, qu'ils avoient assemblés, n'ont a present que peu de fuyardts de reste, lesquels sont poursuivis, ses deux Seigrs ayants esté blessés, le dernier mort et plusieurs desdits chevaliers tués ou blessés; il y en a 400 fait prisonniers, tout leur bagagé pris.

Tout est paisible icy ou 15 a 16m hommes en armes y attendent le Roy, pour l'y recevoir s'il y vint.

Nostre Bourgeoisie a fait montre de 12m hommes, a la teste desquels on a declaré le Roy traittre a l'Estat et la lettre, escritte au Maire de cette ville pour le debaucher, brusler par la Main de bourreau.

Nostre armée d'Escosse continue ses progres.

Le Roy est a Norchester lequel il pretend fortifier, mais les paisans ont refusé d'y travailler.

Le Gen: Cromwel estoit auant hier au soir a Straford sur Avon a 15 miles de la auec le gros de l'armee et le Lt Gen: Fleedwood a Bembury auec 10m hommes.

De Londres ce 8e de Septemb. 1651.

Vos Courtisans sont tres mal informés. Ce qui paroistra plus ouvertemt dans deux ou trois jours au plus tard, que nre armée commencera a agir contre leur Roy et la sienne, et quand ils verront leur parti ruiné sans re-

source, plus tost que nre Republ^e, qui est fondée sur de plus solides fondemens qu'ils ne s'imaginent. Nre ditte armée, que ie tiens estre plus de vingt mil hommes, des vieux soldats, sans la milice des pays, qui se soulevent tous contre les Escossois et la grossisent infiniment, outre 12 ou 15^m hommes de pied et 15 a 16^c chevaux pour la garde dela ville de Londres, est a present, a ce que nous tenons, a la veue de celle du Roy, qui est campée ès environs de Worcester, et ne tardera guerre de leur donner le chocq. Cependant Mylord Derby auec Mylord Widrington et plusieurs chevaliers, que le Roy auoit laissé en Lancaschire, pour faire quelque puissante diuersion, en faisant souslever le pays, y ont esté poursuivis par nos gens, et le 27 de ce mois, a nre stile, s'estant donné combat, lesd^ts seign^rs y ont esté blessé le dernier a mort, et la plus part desd^ts Chevaliers aussy blessés mortellement ou tués, ou faicts prisonniers, auec 400 autres pris et leur bagage, et le reste des fuyarts poursuivis par nre Collonnel Lilburne, qui commandoit en chef. Tout est cependant en repos icy. Et l'on nous dit que nous avons pris un bon vaisseau de Dennemarcq, qui portoit des armes et munitions en Escosse, ou nre armée ne pert pas de temps. Ainsy nous esperons de bien finir cette campagne et bientost nre guerre. On dit, que l'ennemy est fort perplex en ses conseils, et son infanterie fort fatiguée et mescontentée: Que leur mescontentement avoit passé si avant, que leur Roy auoit esté obligé d'aller de regiment en regiment, le chapeau a la main, les prier de marcher encor un peu, et qu'il les mettroit bien tost en guarnison, en lieu ou ils ne mancqueroient de rien. Le Roy aiant envoier (sic) sommer le Coll. Mackworth, Gouverneur de Shrowsbury, il luy envoya pour responce un refus, sans autre suscription que „au Commandeur en Chef des forces Escossoises." Le Comte de Darby est assiegé par nre Coll. Lilburne dans le chasteau de Lancastre: et

croit on le duc de Buckingham aussy; nos prochaines en diront d'avantage. Hier la Bourgeoisie de cette ville aiant faict montre de 12000 hommes en la place dite Moorefields, en presence de nr̃e Parlement, le Roy d'Escosse y fut proclamé traittre a cet Estat a la teste desdites forces, et sa lettre, escritte au maire de cette ville pour le debaucher, bruslée par la main du bourreau. Nous avons avis que nr̃e admiral Popham, aiant esté debarqué a Douvre fort malade d'une fievre, y estoit mort le 19 Aougst.

Nous avons avis que le Roy d'Escosse est tousiours a Worcester, lequel il pretend fortifier pour cet effet. Aiant faict sommer les paisans d'alentour, de venir travailler aux fortifications, ils ont refusé de le faire. La plus part de ses forces sont campées entre ledt Worcester et Tewsbury. Nr̃e Gn̄all estoit avant hier au soir a Stratford sur Avon, a 15 miles de la, avec le gros de l'armée et le Lieut Gn̄all Fleetwood a Bambury auec 10000 hommes.

Londres le 22e 7bre 1651.

Il y a certitude de la deffaite entiere du Roy et de son armée, ou il a eu 10m hommes pris et 3m morts sur la place; entre les prisonniers se trouvent le duc de Hamilton, les contes de Darby, de Cleueland, de Shrewsbury, de Ladredail 1), de Rodes, de Carnouartz et de Kelley, les Barons St. Clare et Spine, les Chevalliers Bacquinton, Coningham et Balpre 2) Clare, le Coronnel Grale et le Sr Richard Franshabene, Secretaire du Roy, le

---

1) Het is niet moeilijk de ware spelling van dezen en zoo veel andere eigennamen te herstellen. Het heeft zijn nut te laten oordeelen, hoe de briefschrijver ze schrijft. Ten overvloede kan men het gelijkluidend bericht hierachter (bl. 292) vergelijken.

2) Hier zal *Ralph* moeten gelezen worden.

Major Gñl Pitcoti, le Major Gñl Mongommery et plusieurs autres de condition, 15 Coronnels de cavallerye, 8 de infanterye, 8 Majors et 37 Cap[ns] de cavallerie, 13 Majors et 72 Cap[ns] de infanterie et plusieurs autres menus officiers, 158 drapeaux et cornetts, l'estandart royal, tout le bagagie, 2[m] peres d'armes, le carosse, le colier de l'ordre et de jartiere du Roy, lesq[s] ont esté pris par un Cap[ne], qui n'a manqué que d'un movement 1) d'attrapper le Roy dans Worcester, le quelle, comme on dit, est eschappé avec 12 chevaux, sans qu'on sache quelle route il a pris. Les prisonniers ont est mené a Blacwal sans passer par ici; le Gñl Cromwel doit en triumpher(?); cette apres disné tout le monde luy va audevant, tant les membres du Parlement, soldates, tant cavallerie que infanterie, et d'force noblesse. La ville de Worcester a este donne au pillage aux soldats pour punition de son infidelité. On a promis 1000 ₶ Sterlinghs a qui livrera le Roy; Massy est mort de ses blesseures.

De Londres ce 22e de 7bre 1651.

Je viens de recevoir vr̃e agreable lettre du 15e du courant, et suis mary de ne vous en pouvoir remercier suffisamment, comme j'eusse bien souhaité. L'entrée de nr̃e noble Gñael, qui se vient de faire en cette ville, nous ayant faict perdre 4 a 5 heures de temps a attendre. Le Parlem[t] et le Conseil d'Estat luy sont allé au devant, et le Speaker l'a amené dans le carosse dela Repub[e], accompagné des membres du Parlem[t], et susd[t] Conseil en carosse et a cheval, et de grand nombre de cavallerie et infanterie; on croyoit, que l'on ameneroit aussy aujourdhuy les prisonniers, mais cela est encore remis. On m'asseure, que David Lesley est pris en la poursuitte du

1) lees *moment.*

debris de l'armée Escossoise avec quelques autres Seig[rs] et Gentilhommes et Officiers, jusques au nombre de 2 ou 300. On croit que le Roy (qui fut avec un petit nombre) aura de la peine a eschapper. Tout se rend en Escosse, ou nre Gñael a encore renvoyé dela cavallerie et doit envoier de l'infanterie.

Le Parlem[t] a assigné a nre Gñall Cromwell quatre mille livres sterlings de revenu en fonds de terre en Angleterre, pour luy et les siens, outre les deux mille cincq cens livres qu'il luy avoit desia donné.

Deux mille livres au Lieu[t] Gñall d'Irlande Iereton, mille livres au Lieu[t] Gñall Lambert.

Cincq cens livres au Lt Gñall Monck, 300 au Colonnel Okey, 200 au Colonnel Allurey.

On me dit que toutes les personnes de qualité de l'armée Escossoise sont pris, hormis le Roy, Buckengam et Willmot.

Le 4 14 Sept. Nre cavallerie, qui poursuivoit les ennemis en attrapa 1400 a Neewpoort, en la Comté de Salop et fit divers Seig[rs] prisonniers, et du depuis en a encore pris un bon nombre en divers endroits, aucun d'eux ne faisant resistance, quand une fois on les a atteints. La liste des prisonniers faicts, tant au combat, que dans la ville et en la poursuitte, est de 10000 hommes, et 3000 tués de la part des Escossois. Entre les prisonniers sont le Duc d'Hamilton, les Comtes de Darby, de Cleawland, de Shreusbury, de Lauderdale, de Rothes, de Carnwarth et de Relly, les Barons Sinclare et Spiné, les Cheval[rs] J. Packington, Ch. Cunningam et Ralph Clare, le Coll. Grave et le Sr Ric. Franshau, Secretaire du Roy d'Escosse, le May. Gñall Pitscotty, le May. Gñall Montgomery, le Sr Jacq. Weams, Gñall de l'artillerie, Sr Archibald Waddall, Adjutant Gñal de l'infanterie, le Mareschll Withe, le Sr Sam. Travert, Quartiermaistre Gñall des Anglois, le Sr Alex. Harriot, Gñall des Chariots, 15 Coll[s] de ca-

vallerie, scavoir les Srs Guill. Hurry, Guill. Kent, J. Chesston, Bembow, Gibt Cambel, J. Forbs, David Oglebei, Gñall Montgommery, J. Schaw, Jacq. Ogleby, Jacq. Graham, Tho. Oxquicaint, J. Butler, Tho. Thomson et Tho. Hume; 13 Coll^s d'infanterie, dont trois estoient reformez; 9 Lieu^ts Coll^s de cavallerie, dont un estoit reformé, 8 Lieu^ts Collonnels d'infanterie, 8 Majors de cavallerie et 13 d'infanterie, 37 Cap. de cavallerie et 72 d'infanterie, dont 8 estoient reformez; 55 Quartierms de cavallerie et 90 d'infanterie, 84 Lieu^ts d'infanterie, 76 Cornettes, 99 Enseignes, 30 serviteurs du Roy, entre lesquels plusieurs sont personnes de qualité, 19 Ministres, 9 Chirurgins, 158 drappeaux, l'Estandard royall, tout le bagage et toutes les armes, au nombre de 12000, tout le canon et les munitions, le caros et les chevaux du Roy, son collier de l'ordre et sa jartiere et quantité d'autres choses de prix, y ont esté prises. La ville de Worcester fut abandonné au pillage de la soldatesque pour punition de son infidelité. De nre costé nous eusmes 100 hommes tuez, et entr'eux seulement 2 Officiers, sçavoir le Quartiermre Gñall Moseley, et le Cap^ne Jones, et 300 blessez, entr'autres le Sr Howard, Cap^ne des Gardes de nre Gñall et un autre Cap^ne; le Roy faillit de fort peu a estre pris dans led^t Worchester, un de nos Officiers ne l'ayant manqué que d'un moment dans sa chambre, ou il trouva et prit son ordre comme dit est, et tout son equippagie. On ne sçait encore ce qu'il est devenu, sinon qu'aucuns disent qu'il estoit sorti de lad^te ville seulement avec 12 chevaux.

De Londres ce 29 de 7bre 1651.

Vous aurés veu les particularités de nre grand victoire. On envoye les prisonniers en diuerses plantations, et l'on retient les Officiers, a une bonne partie desquels on doit faire les proces. L'on seme plusieurs rumeurs pour mettre

l'Angleterre et vos Provinces mal ensemble, pendant que la France y travaillera de son costé par le retour de vre ambr Boreel. Et l'on nous asseure en mesme temps, que le conseil du Roy de France depuis la nouuelle de nre succes extraorde et de l'affermissemt de cette Reuble pensent aux moyens de l'envoyer complimenter et s'excuser de bonne gracc de ce quils ne l'ont pas plustost faict. C'est pour quoy c'est a vous a bien considerer si l'alliance d'Angleterre ne vous sera pas infinimt plus avantageuse, que celle d'un Royaunne, qui est prest a tomber en de grandes confusions.

De Londres le 13/3 Octobre 1651.

Monsieur.

Apres mes remerciemens pour l'honneur receu par vostre aggreable lettre du 6 du courant, je vous diray que j'ay receu auec grande joye la nouuelle du restablissemt du Sr de Heemstede dans son ancienne charge. C'est un acte de justice qui doit redonder au bien de vre patrie et de vos alliés, et j'espere, comme vous faittes, que ce sera un moyen d'advancer et d'entretenir la bonne correspondence de ces deux Estats, ausquels je prens le plus d'interest. De plustost que vous y penserés serieusement de vre costé ce sera le meilleur, car je voy beaucoup des personnes, qui se mettent en debvoir d'y mettre des obstacles, et de nous mettre mal ensemble. On m'entretient ordinairemt des choses fort estranges, et de grands blasmes que l'on jette sur vos Estats, comme ayants eu intelligence tres estroicte auec le Roy d'Escosse, et s'estans declarés assés ouuertement contre le bien de ceste Respe. On me dit qu'il y en a des preuves assés certaines, mais je refuse tousjours ces choses, comme des chimeres, et ne veux nullement croire que rien de cette nature se soit fait depuis la mort de son Altesse. Nous n'avons

point d'autres nouuelles a present icy, sinon que l'on y arme puissamm[t] par mer, et que l'on travaille a y establir les affaires au dedans, comme aussy que le Parlement a ordonné des commissaires pour aller establir celles d'Escosse, ou nos gens continuent tousjours leurs progrès, et les porteront jusques au bout, aussy tost que le secours, qui y est envoyé, y sera arrivé. Nostre cavallerie a fait une course sans opposition, jusques aux montagnes, et est venue querir son infanterie pour prendre une place qui en est la clef. On commence aussy a penser aux moyens de desbander les forces qui se trouueront inutiles.

De Londres ce 13/3 d'Octobre 1651.

Westmunster den 6 October 1651.

Mijn heere.

Alsoo van des Coninck verstroyde armade noch niemant in Schotlant was aengecomen, soude men aldaer aen dese nederlage twijffelen, ende onder den Graeff van Argile, Huntley en andere veel volcx by een brengen, om de Engelse, die doort besetten van Sterling ende St. André, Aberdeen ende Montrosse verswackt sijn, vande belegeringe voort casteel Strathbolgy int graeffschap Buchan op te slaen en vorders te resisteren. Doch alsoo van hier eenige regimenten te voet en te peert daer henen sijn gesonden, ende vier hondert van dit volck tot Kilmore waren overvallen en verstroyt, soo meent men alhier dat hun dit voornemen haest sal ontvallen. Den adel van Fife soude aen den L[t] Generael Moncke eenige conditien hebben laten voordragen, waerop sij luyden gewillich waren sich dese regieringe te onderwerpen, doch dat hun, als een geconquesteert volck, dat selve was geweygert. Vanden Coninch en can men noch niet seeckers vernemen; sommige meenen dat sijne Ma[t] int gevecht

voor Worchester is gebleven, andere dat deselve int vervolgen is verdroncken, andere dat deselve in Man is, doch wort meest gelooft, dat sijne Ma^t noch ergens in Engelant schuylt. Nae dat het Parlement verlede Dyngsdach vast- en biddach gehouden, heeft het selve daechs daer aen beginnen te overleggen, hoe, en op wat voet het Parlement te vernieuwen, en heeft men alsdoen gevoteert, dat men toecomende Woensdach sal overwegen, hoe dickwils dese veranderinge sal geschieden, wie de electie sal hebben, ende wat luyden te kiesen. De Schotse gevangene officieren sijn alhier in den Tour, nae Winsor, ende andere plaetsen gebrocht. De graeff van Derby, de lord Louderdale, de generael Lesley, en Midleton werden noch tot Chester bewaert. Van hier en andere plaetsen is eenich volck nae Pleymuyden gesonden, om tegens 't eylant Jarsey gebruyckt te worden. Een agent van Genua gisteren vanden Raedt van State admissie versocht ende vercregen hebbende, wierde, als hij veerdich stont om te comen, aengesecht, dat sulcx voor toecomende Dynchsdach niet conde geschieden. Den admirael Popham is verleden Woensdach met groote pompe in de Westmunsterse kerk begraven, den generael Cronwel, de Speaker, en meest alle heeren vant Parlement volchden 't lick te voet.

Uyt Westmunster den 13 October 1651.

Hoewel de Yeren door des Conincs intocht en progres in Engelant seer moedich gemaeckt sijnde, in veele plaetsen sterck vergadert waren, om d'Engelse van Gollaway en Limerick aff te dryven, off door diversie deselve plaetsen te doen quitteren, soo wort nochtans met de laetste brieven van daer bericht, dat de voors. Yeren niet anders hebben uytgericht, als dat sij in Tripperay twee trouppe van coll. Sankys regim^t geslagen, twee cap^e neffens andere

mindere officieren gevangen, en 't casteel Carno int graeff-schap Wexfort vermeestert hadden, waer tegens het casteel Kilkey vande gen[l] commissaris Reynold was verovert; doch souden de Tories overal groote schade doen, voor Dublin veel beesten wech gehaelt, ende het uytgesondene secours geslagen hebben. Den aenslach op Athlone ontdeckt sijnde, wierden d'aencomende Yeren qual. onthaelt, en haren command[r] Sir Lucas Dillon gevangen. In Schotlant is de graeff van Argile, Huntley ende andere groote seer besich met volck te vergaderen; doch blijft ondertusschen het stercke casteel Dumbarton sterck belegert. Het Parlem[t] verlede Dyngsdach wederom vast- ende bededach gehouden hebbende, heeft s'anderen daags commissarissen genomineert, die tegens toecomende Woensdach schriftelijk sullen voorstellen, hoe ende op wat manier men best ende bequaemst het Parlement soude vernieuwen. Den ouden generael Lesley en andere heeren omtrent Dundée in Schotlant gevangen, sijn voorleden Saterdach alhier in den Tour gebracht, als oock gisteren de jonge Lesley, de lords Lauderdale, Middeleton, Cunningam ende Flemming. Den algemeenen danck- ende biddach is tot den 3. Novemb. uytgestelt, en alhoewel het banckethuys in Witehall met bancken, taeffel en een nieuwen trap tot een groot feest is versien, soo sal nochtans niet gehouden, maer de 1100 ℔ St. die daer toe gedestineert waren, onder de armen uytgedeylt worden. Alsoo de rechters vande adm[t] noch geen rapport aen den Raedt van State hebben gedaen, soo ist dat de cap[n] van Salingen noch niet en can weeten, off hij sal geoordeelt worden arrestabel te sijn, ofte niet. De ordinancie van geen waren met andere schepen in Engelant te laten in trecken, segt men dat toecomende weeck sal gepubliceert worden, mits welcken eyndigende blijve.

Een ander uyt Westmunster oock van den 13. October 1651.

De acte van geen waren met andere schepen in Engelant te laten incomen, is gearresteert ende sal toecomende weecke gepubliceert worden, ende sal deselve wesen sonder geprefigeerden tijt. De generael Askeu is met sijn onderhebbende schepen omtrent de Barbados, welck eylandt men gelooft al gereduceert te sijn, en wert daerdoor vergunt aen de Engelsche daer heenen te varen, gelijk ick op de Beurs verscheyde billetten van veele schepen hebbe gesien, bij particuliere derwaerts gesonden wordende. Den taux voor de armade is van hondert twintich duysent ₤ sterlings smaents, gemindert tot tachtich duysent ₤, maer de andere lasten sullen noch voor een tijt lang continueren, alsoo Schotlant meest is gereduceert. Soo is men hier besich het segel te veranderen, doch noch in twijffel off de harp van Yrlant, oft 't Schotse kruys sal ter sijden het Engelsche boven staen oft onder, gelijck uyt het bijgaende, en staet den twijffel daeruyt, om dat Schotlant laest gewonnen is.

Den agent van Oldenburch heeft noch geen gehoor gehadt, als oock die van Genoa. 't Schip van cap^{n} van Salingen wert te langer gedetineert, omdat den acceptant aen den Rade van State vertoont heeft, dat hij dickmael aen de adm^{t} tot Rotterdam versoeck gedaen hadde, dat mochte verhoort worden.

Het Parlement is besich om eenige commissarissen nae Schotlant te senden, daer onder men secht den heer St. John oock te sijn.

Het feest in Witehal wort achtergelaten om geen opspraeck onder de gemeente te causeren.

Den grave van Derbey meent men dat tot Chester sijn sententie sal ontvangen, alsoo hij uit Londen 2 a 3 personen omgebracht heeft.

De gevangen Schotten, gelogeerd in Tutelfield, sterven seer, 20, 30, 40 daechs. Vijff schepen tot Portsmuyden leggende, en alhier vrij gemaeckt sijnde uyt een arrest, sijn de novo opgehouden, om volck nae Garnsey te voeren. Den agent van Genoa is het voorleden Woensdach gegaen als over acht dagen.

Monsieur.

Ayant esté indisposé d'un rheume, et forcé de garder le logis quelques jours cela m'a empesché d'apprendre ce qui se passe par le monde; j'entens neantmoins que le Parlem[t] a aujourdhuy ordonné qu'il ne traittera de 15 jours d'autres affaires, que du nouueau representatiff, ou Parlem[t]. L'acte pour le commerce est imprimé, auquel il est porté qu'on ne souffrira pas qu'aucune nation apporte dans ce pays, que des marchandises ou manufactures de son pays, ce qui regarde fort l'interest de vos mariniers, qui portent touttes sortes de marchandises par tous pays. Je souhaitterois fort que vos amb[rs] fussent desia icy pour contrecarrer les desseins de ceux qui voudroient porter les affaires a une rupture; vous verres encore d'autres suittes, si vous ne vous hastés de venir renouer la correspondence. On commence a parler fort haut de la pesche, et de l'affaire d'Amboin et pourtant [1]), au nom de Dieu, soyes sages, et hastés vos mediateurs. La cour de Justice s'est assise aujourdhuy, devant laquelle le coll. Vaham, le docteur Drake, et un frere du Massey, complices du ministre Love, ont confessés leurs crimes. On a condamné a Chester le comte de Derby a perdre la teste dans la huictaine, et son filz, qui est un pauure prestre, est icy, qui sollicite son pardon en vain a nr̄e Parlem[t]. On ne se soucie pas de son isle de Man, ou l'on

1) lees *partant*.

me dit qu'on a desia envoyé des vaissaux pour la reduire. Ledit comte doit estre executé en une ville de Lancaster, nommée Brouton, comme je croy, ou il a commis des cruautés de sang froid pendant cette guerre; on a desia executé plusieurs de ses officiers a Chester.

De Londres ce 19/9 d'Octobre 1651.

De Londres ce 19/20 Decembre 1651.

Ceux la m'avoient mal informé, qui m'avoyent dit que vr̃e messager, porteur de quelques lettres de vostre Estat a nr̃e Parlem[t]. estoit arrivé auant le depart du dernier ordr[re]. Car il n'arriva que deux jours apres le dimanche au matin, et le lundy nous eusmes advis que m[rs] vos amb[rs] estoient a Gravesende, de sorte que le mardy nostre m[re] de ceremonies leur mena des barges, dans lesquelles leurs Ex[ces] furent amenées de la jusques a la Tour de Londres, ou ils furent receus de la part de l'Estat par le comte de Pembrock, et le Viscomte de l'Isle, filz du comte de Leicester, et par le chevalier Peter Wentworth, qui les conduisirent auec nr̃e m[re] de ceremonies et plusieurs gentilshommes anglois auec un cortege de 30 à 40 carosses, dont il y en avoit 12. a 6. chevaux, a la maison qui leur auoit esté preparée pour les traitter, de sorte qu'ils y arriverent le mercredy sur les 3. a 4. heures apres midy, et ce soir la souperent auec eux ces seig[rs], qui les auoient accompagnés. Le jeudy, qui estoit hier, ils demanderent audience, et aujourdhuy ils l'ont eu dans le Parlement a huicts ouuerts entre XI. et XII. heures, a la veue d'une grande affluence de peuple. Monseig[r] l'amb[r] Cats a fait sa harangue en Latin et le Speaker du Parlement luy a respondu en peu de mots en anglois. Je suis allé disner ches leurs Ex[ces], ou se sont trouuéz le comte de Salisbury, et les Chevaliers Jean Davers et Henry Mildmay, qui les auoient accompagnés a leur au-

dience, auec le m[r] des ceremonies. J'y ay demeuré jusques a la nuict a l'entretien de leurs Ex[ces], de sorte que j'ay peu de temps a vous entretenir a present; a mon retour de la j'ay rencontré l'amb[r] d'Espagne, qui alloit aussy auoir audience du Conseil d'Estat sur les 6. heures du soir, auec un cortege de 15. carosses, dont il y en avoit 9 a 6 Chevaux. On nous dit qu'il doit venir icy plusiers amb[rs] pour traverser sans doubte vostre negotiation; mais cet Estat scaura bien distinguer entre les parolles et les effects. Nous tenons que le Sr Spiering est dans Londres, mais incognito, car il estoit entré dans la revière auant vos amb[rs] et nous esperons que le bon acceuil, que l'on leur a fait, aura une bonne suitte pour le bien commun des deux Estats.

De Londres ce 22 Decembre 1651.

Nous attendons vos amb[rs], s'il ny a d'autres raisons de leur retardement que celle, que vous m'avéz specifiées. On a preparé la maison de Greenwich pour les prier de s'y refraischir et reposer en passant. Spiering a donné ordre que l'on luy loue une maison sur l'eau, s'il est possible, ou il puisse commodem[t] loger deux carosses et un train de 17. personnes seulement; il faudra qu'il paye icy d'effects, car il trouuera des gens qui dissipent facilem[t] les ombrages et tenebres des courts. On m'usseure que le marquis de Coignac, petit filz de m[r] le duc de la Force, jeune S[r] bien faict et vaillant homme, est envoyé icy de la part du prince de Condé pour faire quelque proposition, mais il faudra de mesme qu'il la fasse en autre stile que celuy de la cour. Quand a nos nouuelles la mort de ce gallant homme, milord deputé Ireton, arrivé inopinem[t], nous ayant surpris, nous auroit estonné, n'estoit que cette Republicque foisonne en hommes d'esprit et de valeur; mais pourtant, je tiens que nous auons fait

une tres grande perte; c'estoit un homme extraord[e] et infatigable au trauail auquel il s'employoit jours et nuicts, sans prendre son repos ny ses repas, que par necessité. Nos affaires vont tousiours bien par tout, Dieu mercy, et l'on est sur le point de reformer nr̃e grand seau, pour y adjouster l'Escosse. J'oublie a vous dire que le Parlement a nommé le coll. Ludlow pour estre deputé d'Irelande par commission, jusques a ce que le Conseil d'Estat y ait plus amplement pensé.

De Londres, ce 26 de Decembre 1651. Stilo veteri.

J'ay receu vostre tresagreable lettre du 29. de Decembre, et vous rends graces de la continuation de vos soins pour l'interest commun, touchant lequel, je suis de mesme sentiment que vous, et ne manqueray pas de faire valoir vos advis par tout, ou je m'en verray l'occasion. Messrs vos amb[rs] vous auront informéz par leur precedente depesche, et par celle d'a present, de leur arrivée, reception et audience, et que le Parlement a donné ordre a nostre Conseil d'Estat de leur donner responce, et d'entendre d'eux toutes propositions, qu'il pourront faire cy apres. Mais tous [1]) qu'il ny a aucune apparence, que cet Estat revoque l'acte, qui y a esté mentionné, qui a esté fait pour encourager les peuples de ce pays a se desengourdir et prendre peine, et d'avancer leur interest particulier, aussy bien que celuy de la nation. Je souhaitte de les voir bien tost entrer en traicté, affin de couper broche aux differents, qui s'augmentent par le delay. Milord St Jean n'en sera point, estant parti hier avec les autres commissaires, dont il est le premier, pour aller en Escosse, y establir les affaires. Il a aussy bien

1) Waarschijnlijk moet hier *croiez* gelezen worden.

que m^r^ Strickland, refusé le present de vostre Estat, s'en estans excusés sur un ordre du Parlem^t^. qu'aucun ministre publicq ne pourra rien recevoir des estrangers. Mr Turlow, qui estoit un des Sec^res^ de nostre ambassade vers vous, et est domesticque dudit Sr St Jean, l'ayant receu, l'a renvoyé par le conseil de ses amis, et moy, qui suis entierement independant et sans employ, j'ay accepté le mien, auec remerciement et gratitude. On a aussy defendu a nr̄e m^re^ de ceremonies, et a tous ceux, qui ont esté employé a servir m^rs^ vos amb^rs^, pendant le traictement, que cet Estat leur a fait depuis le mercredy, jour de leur arrivée, jusques au lundy suivant, exclusivement de rien prendre, ce qu'ils sont resolus de faire indifferement envers tous. Le Sr Spiering, qui est icy et s'est fait cognoistre, n'a pas encore esté receu comme ministre publicq, ses lettres de croyance ne se trouuans pas en deue forme, bien que quelques uns nous disent, qu'il a pouuoir de les reformer. Ce gentilhomme francois, qui est le marquis de Cognacq, petit filz du Duc de la Force, qui est venu de Bourdeaux, et que l'on disoit estre envoyé de la part du Prince de Condé, est venu seulement d'aujourdhuy en cette ville, pour rechercher en mariage une grande et rische dame; je ne scay, s'il y a quelque autre ministere en ses affaires. On nous dit que la Pologne et la Dannemarq doivent envoyer des amb^rs^ vers cet Estat. Le corps du S^r^ deputé d'Irelande Ireton doit arriver aujourdhuy icy, auquel on fera des obseques extraordinaires.

Ce debandement que vous auez faict a Rotterdam de ces gens qui alloient au service du card^al^ Mazarin, plaist fort icy, aussy bien que la diligence, que vous apportés pour le recouvrement de vr̄e Liberté.

Monsieur.

J'ay mis es mains du Sec^re^ de m^r^ l'amb^r^ Schaep deux

exemplaires de ce qui s'est imprimé icy de l'affaire d'Amboyna, l'un pour vous, et l'autre pour le S^r d'Heemstede, et il m'a promis de vous les faire tenir par la premiere commodité qui se presentera. Quand a m^rs vos amb^rs ils eurent encore hier audience du Conseil d'Estat, qui leur promit de considerer les affaires qu'ils proposerent et de leur y donner prompte response. Quelques uns trouuent a redire, qu'avant que d'entrer en traitté ils sollicitent desia la delivrance de plusieurs vaissaux, ce qui se seroit plus convenablement ensuivi apres que l'on seroit convenu d'une bonne alliance, et confirmé l'opinion de plusieurs, que vos Estats les ont plustost envoyés pour les affaires du commerce, que pour l'interest de la religion protestante et de la liberté commune. Ces mess^rs vos ministres auront bien besoin d'user de grande prudence et dexterité en leurs actions, qui receuront diverses interpretations selon les diverses affections et intentions de ceux qui veulent interrompre cette grande affaire. Mais je veux esperer, que Dieu luy donnera le succes que les gens de bien souhaittent pour sa gloire et le bien de son Eglise. Je suis par tout de vostre sentiment sur ladite affaire, et si je pouuois prevaloir, on en verroit bien tost une bonne conclusion. Je n'ay jamays creu les bruits, qu'on a fait courir de Dunquercque, et en ay tousiours siflé la nouuelle. Je ne scay encore quels commissaires le Conseil ordonnera pour traitter auecq vous Mylord St Jean ne se trouue pas icy, comme je vous ay dit, estant allé en Escosse pour y establir les affaires, et m^r Stricklant n'estant pas dudit Conseil cette année, on peut doubter si on le choisira. L'agent du Duc de Florence a aujourdhuy audience audit Conseil. Je vous ay dit par ma derniere que ce marquis de Cugnac, que l'on auoit dit estre envoyé icy de la part du Prince de Condé et des Bordelois, y est venu pour rechercher de mariage la fille aysnée de m^r Mayerne. On me dit que le

Sr de Gentillot est encore repassé en Angleterre, mais ie ne le puis encore croire. Vous aurés sceu que les chasteaux Cornet et Elisabeth des Isles de Garnesey et Jersey se sont rendus a composition: le Parlem[t] en a aujourdhy ratifié les articles; nous esperons auoir aussy bientost raison de Gallouay en Irelande, et que tout se soubmettera en Escosse.

De Londres ce 12 Janvier 1652.

De Londres ce 19 Janvier 1652.

Vostre lettre du 12e de ce mois me fust hier rendue, et je vous rends graces de la continuation de vos faveurs en m'informant de vos nouuelles. Les jalousies, que l'Espagne commence a vous donner, et les propositions que son ambassadeur veut faire icy, vous doivent servir de raisons pour haster n̄re jonction et union. Messieurs vos amb[rs], n'ayans pas encore receu la response qu'ils attend[t] de n̄re Conseil d'Estat, l'ont faict prier de vouloir leur donner lieu et temps pour traitter, ce que je croy qui se fera en bref. On me dit qu'ils n'auront point d'autres commissaires, que ceux qui sont ordonnés de cy devant, au nombre de 12. ou 13., pour considerer les affaires estrangeres, sur lesquelles ils ont pouvoir de resouldre toutes et quantes fois qu'ils voudront s'assembler, voire ne fussent ils que cincq de leur nombre. Monsieur de Strickland n'en sera pas, n'estant plus du Conseil d'Estat. A ce que j'entens, n̄re gn̄all, le president Bradshaw, les deux Guardes du Grand Seau, mylords Wittlock et l'Isle etc. sont de ce committé, qui sont personnes d'honneur et affectionnez a la religion protestante et au bien des deux nations; Dieu veuille oster toutes les pierres d'achoppemen̄t, et faire reussir le tout a sa gloire et au bien de son Eglize. Quelques personnes bien affectionnez n'approuvent pas, que vosdits amb[rs] ayent faict faire

des plainctes audit Conseill que l'on a publié a leur porte une nouuelle qui court icy, que un des vos cap^es^ de mer a faict pendre un maistre de navire anglois, qui auoit lr̃es de repressailles sur les François, et jetter ses marinniers dans la mer; cette nouuelle s'estant imprimé et publié par des colporteurs, sans que l'Estat en ait eu cognoissance; qu'ils se soyent aussy plaints, que quelques ministres ont presché contre vr̃e nation, qu'on a jetté des pierres contre l'hostel desdits seign^rs^, et que de leurs gens ont esté heurtés dans les rues.

Spiering est tousiours en place.

Mr de Stanley fut hier arresté en sa maison, mais relasché soubs caution de 20^m^ ₶.

De Londres, ce 8 Feburier 1652.

Monsieur.

Si vr̃e Estat se porte a des termes raisonnables de leur part, et vos amb^rs^ mesnagent l'affaire auec prudence, ce que vos amis, qui sont icy en tres-grand nombre, esperent et souhaittent de tout leur coeur, le traitté sera bien tost conclu. Quand a nos affaires d'Estat, vous aures sceu, qu'un nommé Barriere et un autre ont esté envoyés icy de la part du Prince de Condé et du comte d'Augnion, pour demander du secours de quelques 5 a 6^m^ hommes de pied a la solde de cette Repub^e^, offrans de donner les asseurances necessaires. Mais je voy, que ces gens la sont encore bien mal informés de nos affaires, ayants seulem^t^ faicts, a ce que j'entens, leurs adresses a mons^r^ nr̃e Gn̄all, qu'ils s'imaginent en apparence estre comme un Roy parmy nous. Ils trouver^t^ des gens a qui parler, qui sont plus circonspectes, qu'ils ne croyent, en toutes leurs affaires, et qui veulent avoir un fondement solide, auant que de rien entreprendre. Nous verrons auec

le temps ce qui en sera. Le Parlement ayant consideré que le Sr Spiering avoit esté detenu long temps sur la reformation d'un titre, qui n'estoit pas essentiel a ses lr̃es de creance, et qu'il estoit fort esloigné de la cour, qui l'envoie, a ordonné qu'il auroit audience comme un Agent, mais le jour n'est pas encore assigné. Le Conseil d'Estat ayant nommé le mayor gñall Lambert, personne de conduitte et prudence aussy bien que de courage, pour estre deputé d'Irelande, le Parlement l'a agrée. Nous sommes bien aises d'entendre que l'on travaille de bonne sorte a la reformation des abus de vr̃e gouvernement, et que messieurs vos Estats attendent l'evenement de ce traitté, avant que de vouloir condescendre a l'impatience de vos peuples. Au nom de Dieu usés de vr̃e prudence et patience en ce rencontre, vous asseurant, que tous nos differens se termineront a l'amiable, et que l'on vous fera de deça toute iuste satisfaction, si on vous a faict tord, quand nous serons convenu du principal et aurons conclu un bon traitté, sur lequel je prie Dieu de vouloir espandre ses plus saintes benedictions, et suis etc.

De Londres ce 16 Feburier 1652.

Nous n'avons rien de vos quartiers cette semaine, pour la contrarieté du vent, et quand aux nouvelles de ce pays̃, elles ne sont pas grandes a present. Nos Commissaires commencent a establir les affaires d'Escosse, ayans, suivant leurs instructions, faict publier une declaration pour cet effect, qui leur ordonne, entre autres choses, d'establir le Gouvernement de ce Royaume là suivant les loix d'Angleterre, qui leur doit envoyer sept Juges pour presider en leurs Courts de Justice. Le major Gñall Lambert, un desdits Commissaires, est sur le poinct de repasser icy, pour recevoir ses instructions pour l'Irelande, ou l'on doit envoyer un renfort de huict mil hom-

mes a ce primptemps. Vous entendrés des lres de messieurs vos ambrs en quel Estat est le traitté, qui va fort lentemt a ce quil me semble, bien que l'on me fasse tousiours esperer, quil pourra a la fin reussir. Nre Parlement a passé diuerses seances sur l'acte d'oblivion, quil pretend faire publier, quoy que plusieurs en doubtent encore bien fort. Je vous envoye cet acte de l'abolition des titres d'honneur donnés par le feu Roy depuis la separation du Parlemt, afin que vous en voyés toutes les particularités. Je suis contrainct de finir la presente, plustost que je ne voudrois, afin de pouvoir aller voir la pompe funebre de My Lord Ireton, qu'on me dit devoir estre fort extraordc. C'est pour quoy je finiray icy, en vous baisant humblenent les mains etc.

Monsieur.

Messrs vos ambrs ont eu depuis 2. ou 3. jours une troisiesme conference, de laquelle vous aurés le destail de leur part. Monsr Schaep n'y peut assister, estant indisposé d'un rheume, duquel je le croy mieux a present. Il est vray, que le traitté procède lentement, mais quand je me remets en memoire, que la plus part de vos hommes d'Estat par de la nous disoyent, qu'une telle affaire requerroit des années, et non pas des sepmaines, et que c'estoit en ce temps la le sentiment de mr l'ambr Cats, je veux esperer qu'ils s'appliqueront la mesme consolation, qu'ils nous donnoyent alors. Le Resident Spiering, duquel je vous parlois par ma dernière, mourut Lundy dernier a 5. heures du matin d'une apoplexie, ayant esté indisposé quelque peu de jours auparavant, et cet Estat luy ayant accordé la demeure dans la maison de Greenwich, pour y faire sa demeure, ou il faisoit estat d'aller promptement, pour le recouvrement de sa santé. Le Sr de la Barrière doit bien tost retourner au lieu, d'ou

il est venu, sans auoir, a ce qu'on croit, guerres advancé. Les gens ne veulent agir, que sur des bons fondemens et sur des bonnes asseurances. Un Cap[ne] de vaissau francois ayant commission du Comte d'Augnon, estant venu icy pour quelque affaire particuliere, et entre autres pour y vendre du vin (ce qu'on ne luy a pas permis de faire), pour y auoir plus de liberté, a fait quelque temps semblant d'estre envoyé icy de la part dudit Comte. Mais estant pressé de monstrer ses addresses, et n'ayant peu faire voir autre chose, que lad[te] commission, a couru risque de perdre son vaissau, et d'estre fait prisonnier. Mais en consideration dudit Comte, il a esté renvoyé sans bruict. Nos gens ont eu en Irelande quelques advantages sur les Tories a la faveur des glaces, qui leur ont ouuert le chemin des marescages, ou ces voleurs font leur retraicte. Nos Commissaires sont entré en matière en Escosse, et nous entendrons bien tost parler de leurs ordres. C'est ce qui s'offre a vous dire a present, et que je suis etc.

De Londres ce 24 Feburier 1652.

De Londres ce 8e de Mars 1652. Stilo novo.

Pour certain nous ne sommes pas disposés de deça a commencer une rupture, mais en termes de nous joindre plustost auec vous qu'avec aucun autre Estat si l'on vous trouve fondés en raison et equité, et si vous en voulés vous effaroucher de vous mesmes a la persuasion de vos ennemis et de nostres et de quelques particuliers boutefeux, qui soufflent le feu de discorde, afin de pescher en eau trouble, comme nous en avons quelques uns de deça, aussi bien que vous. Mais nos ministres d'Estat ne se laisseront pas legerement persuader. Dieu veulle que les vostres fassent le mesme. Quand a la protraction du traité, nos gens l'imputent a ce que les vostres ne sont

pas prests, jusques a ce qu'ils ayent quelques nouveaux ordres de vos Estats. Ils devoyent avoir aujourdhuy une conference, mais ils ont desiré qu'elle fust differée, aussy sont ils dans le traceas de changement de demeure, allans faire leur sejour a Chelsey en la maison bastie ci devant par le duc de Buckingham. Et l'on m'asseure de toutte parts et de bonne part, que lors quil entreront plus avant en matiere, ils trouueront que nos gens leur donneront tout ce quils pourront requerir avec raison et equité. Quoy que l'on trouve estrange icy, que vous faictes des preparatifs extraord^{res} par mer, neantmoins cet Estat demeurant es termes de sincerité ne s'y prepare qu'a l'ord^{re}. Dieu veuille que vous ne soyes pas mal conseillés. Je vous dy il y a huict jours que nous avions revocqué nos l$\bar{r}$es de represailles sur les François, ce qui se trouve vray, si vous y adjoustes le mot de particulieres; les particuliers qui les avoyent obtenues, ayans commendement de venir rendre compte du passé. Toutes choses vont tousjours de mesme train en ce pays. Nous avons pris en Escosse les Orcades et ultimam Tule, ce qui faict penser Argyle a s'accommoder. Nos Com^{rs} y ont publié quelques declarations fort considerables p^{r} lestablissem^{t} des affaires, lesquelles vous pourrés voir dans les imprimés anglois de cette semaine, es mains de quelques uns de vos amis. Major Geñl. Lambert, deputé d'Irelande, est icy depuis quelques jours p^{r} disposer ses affaires a y aller prendre son employ. Nous avons eu quelque petit succes sur les Tories, et sommes en bo ne esperance de reduire bien tost tout ce pays la. L'acte du pardon geñl est passé, mais n'est pas encore publié. Le Resid^{t} Aisima a eu aujourdhuy sa premiere audience, coḿe Agent et a esté fort bien receu.

De Londre ce 15/5 de Mars 1652.

Nostre Parlement s'estant assemblé mercredi dernier et le Speaker s'estant trouvé malade, l'assemblé fust remise au mardy prochain p[r] bailler temps aud[t] Speaker de se faire mediciner. L'acte du pardon generael s'est publié et vous le pourrés voir entre les mains de quelques uns de vos amis, estant trop ample p[r] l'enclore icy. Vous pourres entendre parler d'un envoyé du duc de Nieuburch, qui est icy venu soliciter la delivrance d'un prestre anglois, detenu en prison, ce qu'il croyoit obtenir de nostre Generael en vertu d'une lettre escrite a son Ex[ce] de la part dud[t] Duc, son m[re]; mais il l'a remis avec ses civilités ordinaires au bon plaisir du Parlement. Nous n'avons pas de nouvelles considerables d'Irelande, ny Escosse, seullement que nos Comm[res] en reviendront dans peu de temps, apres avoir estably les affaires. Nous croyons que mess[rs] vos ambassadeurs ont receu quelques nouveaux ordres par cette poste pour continuer le traicté, l'expedition duquel doit dependre d'eux. Tous les gens de biens icy, et la plus part de nos ministres d'Estat, en souhaittent une bonne conclusion, qu'ils tiennent dependre entierement de vous.

De Londres ce 22/12 de Mars 1652.

Je vous envoye cet imprimé anglois, d'autant plustost, quil contient nostre act d'oblivion.

Le Parlem[t] a mis a part touttes affaires particulieres pour 15. jours, afin de vacquer seulement aux publicques, et travailler a ce qui concerne l'Yrelande, pour haster l'envoy de n[re] deputé major Lambert, qui y doit passer avec le major generael Monke (qui est aussy icy) aussy tost qu'on aura donné ordre a ces affaires la, et qu'ils auront peu faire leurs preparatifs.

Sr Henry Vane le jeune et le colonnel Fenwick sont aussy attendu aujourdhuy icy pour venir communicquer sur les affaires d'Escosse, ou ils n'ont laissé que 3. de nos coïssaires, mylord St Jean, major Salway et le coll. Tisborne, lesquels aussy, a ce que l'on croit, ne la feront pas long la.

L'envoyé de Dannemarcq a eu audience aujourdhuy dans un com^té en la Chambre, qui estoit cy devant des Seigneurs, et l'on croit que son envoy est pour preparer chemin a une ambassade.

Monsr l'Isle, jeune advocat, frere de mylord l'Isle, l'un de nos Comm^res du grand seau est choisy pour estre envoyé en Suede avec lettres de nr̃e Parlem^t a la Reyne.

Monsr Bradshaw, nr̃e agent vers les villes Anseaticques, est sur le point de retourner resider a Hamburg.

Advis ayant esté donné de la part de vos amb^rs a nr̃e Parlem^t, que vos Estats avoyent jugé a propos de mettre en mer une flotte de 50. voiles, pour asseurer vos costes et vos affaires, on a jugé que c'estoit un advis, qui ne requeroit aucune response. Et bien que vos amis ne croyent pas que vous veuilliés rien entreprendre contre nous, plusieurs neantmoins crient aux armes, et la politicque nous obligera a nous preparer aussy, pour nous tenir sur nos guardes. Mesmes l'on me dit que le committé de l'admirauté a desia donné quelques ordres, et que nos marchands offrent aussy a l'Estat de mettre 150. navires de guerre en mer. Dieu veuille empescher que nous ne venious a nous mal entendre, et que les conseils de nos ennemis et des vostres ne prevaillent. J'ay esté fort marry d'apprendre que l'impatience de vos peuples vous ait porté a ces preparatifs, avant que nous soyons passés plus avant en traitté, car a ce que j'entens de toutes parts nous n'y sommes pas en mauvais termes, et il y a bonne esperance, que nous nous pourrons entendre et demeurer amis, quoy qu'on nous veuille asseu-

rer de France que la rupture entre nos deux Rep[es] est inevitable et qu'il courre icy d'estranges bruits, comme si vous aviez dessein de faire un invasion sur ce pays, qui cause aussy de menaces de ce coste cy. Au nom de Dieu, ne nous oublions pas, et soyons sages, et ne gastés pas cette grande affaire, qui est sur le tapis, et qui ne recevra retardement que de vre part. On me dit que lundy prochain vos Messrs doivent avoir conference, et qu'ils auront une response qui vous doit contenter. On donnera aussy ordre aux autres affaires particulieres en suitte, pour veu que vous ne vous imaginiés pas que l'on craigne aucunem[t] vos preparatifs de guerre. 228 travaille continuellement pour le bien commun, et pour l'accommodement des differents sur les lettres de represailles, etc.

Londres le 29 Mars 1652.

Messieurs les amb[rs] de Hollande eurent lundy dernier conference auecq leurs Commissaires, laquelle dura environ deux heures. Les bruits sont en general, qu'on s'accordera, et qu'ils sont convenus de quasi tous les 36 articles. Mais pourtant je ne trouue pas que l'affaire soit sy auancé. Vous scaures ce que leur expres aura apporté. Sy messieurs les Estats munissent leurs places maritimes, asseures vous, qu'on ne neglige rien icy, tant en l'isle de Wicht, qu'autres places, le long de la coste, et on m'a asseuré, qu'on a deffendu a tous estrangers d'y entrer. On a fait courir le bruict derecheff de quelques combats en mer, mais sans fondement, c'est pourquoy il ne faut adjouster foy a tels rapports. On a depuis mes dernieres ordonné, que tous les vaisseaux de 300 tonneaux et par dessus seront equipés, et se troueront aux Dunes le plus tost qu'il sera possible, quoy est le rendez vouz generall.

De Londres 29e Mars 1652.

Nous auons reduict les Barbades et sommes en bonne esperance de reduire le reste. On dit que nous y auous trouué 29 vaisseaux Hollandois.

On dit aussy que nre flotte, sous le Cape Pen, a pris 16 vaisseaux Hollandois aux destroits de la Mediterranée, mais ce qui est bon a prendre est bon a rendre, selon le proverbe Francois.

Nos affaires vont tresbien en Irelande, et pr Escosse, en consideration de l'affection que ces peuples la tesmoignent a s'incorporer a la Respe d'Angleterre, le Parlement leur accorde des grands privileges, et entre autres, qu'ils auront part, et representatiffs et droit d'envoyer leurs membres aux Parlements, mais quand et en quel nombre cela est indecis.

Monsr Dureus, ce grand reconciliateur des Lutheriens et Calvinistes, doit a ce qu'on me dit, faire le voyage de Suede auec mr de l'Isle, ainsy que je vous ay dit, par ma precedente.

On nous fait attendre un Ambassadeur de Dannemarck, apres l'envoyé, son precurseur.

De Londres ce 5 d'Aurill 1652.

Cette nouvelle, que l'on m'avoit dict, il y a 8. jours, que les Anglois avoient pris 16. de vos vaisseaux, au destroict de la Mediterranée, se trouve mall fondée et sans suitte, et je n'apprehende plus d'hostilIté entre nous, et nous trouverons auec le temps moyen de composer tous nos differens a l'amiable. Nous ne voulons pas entendre a d'autre alliance qu'a la vostre, bien que nous y soyons solicités de diuers endroicts. On me dit que le Sr Gentillot doit repasser icy de la part de la Cour de France, pour y complimenter nre Republe, et preparer le chemin pour une ambassade de ce costé la. Quand aux

affaires de ce pays, tout y est paisible, et nos pensées sont occupées a establir les affaires en Escosse, et faire un fin de celles d'Irelande. Pour l'Escosse, on ostera tout le pouvoir de la noblesse, en y donnant la liberté au commun peuple, qui tiendra ses terres a bon prix de cette Republ., pour lequell effect on est resolu aussy de travailler de bonne sorte a la reformation de la religion et des loix d'Angleterre, et pour l'Irelande on faict des bons preparatifs, pour en venir a bout dans peu de temps. On nous asseure, que la contagion et la famine est tres-grande parmy les rebelles. En contrechange du mariage, du quell vous m'avés donné advis, je vous diray, que mardy dernier m^r le Cheval^r de Mayerne maria sa fille auec mons^r le marquis de Cugnac, dans l'Eglize de Kinzinton, par mons^r Cantarini, ministre de l'Eglize Italiene a Londres, sans aucun bruict, ny pompe, n'y ayant eu que la famille et le ministre du lieu, qui en ait eu cognoissance. Tout s'y porte bien, et les deux partis sont fort contens etc.

De Londre ce 12/2 d'Avril 1652.

J'ay esté bien aise d'entendre d'ailleurs que vos Estats ont revoqué les lettres de represailles données en Zeelande aux 2. Lamsons. [1]) Lesquelles, sans doubté, auroient allumé un embrazement, que l'on auroit eu bien de la peine d'esteindre, et qui, selon toutte apparence, auroit interrompu la bonne aliance encommencée, et laquelle sans doubte aura une heureuse suitte et conclusion, si vous ne l'empeschés de vr̃e costé, ou donnés subject a nos ennemis de la faire. Quelques marchands anglois s'estoient plaints que l'on auoit prolongué l'arrest de leurs vaisseaux dans vos ports, mais nous entendons, que tous nos navires sont en liberté, ce qui oste l'occasion a ces gens

1) Lampsins is bedoeld.

de traffique de nous brouiller pour le present, estant personnes, qui ne feroient point de conscience de perdre tout l'Estat entier pour leurs interests particuliers. Au reste tout va tousiours bien icy pour le bien commun des deux Estats. Le vr̃e ne pert pas en la mort du Sr Frost, secre de nr̃e Conseil d'Estat, qui, a mon advis, vous estoit grand ennemy, dequoy j'ay souuent contesté auec luy. Mr Turlow, mon collegue, and fellow secretary, en nr̃e ambassade vers vous, luy a succedé, sur le quel j'espere que mes raisons auront plus de pouuoir. Je ne scay si ce changement et le retour de Mylord St John, que nous attendons en breff, apres qu'il aura receu la poste qui luy est envoyée, et fait faire publication de quelques declarations de la part de cette Respe, me pourront procurer quelque employ, ce que j'espere. Nous n'avons rien de plus, sinon que mr Barriere, maral de Camp, envoyé de mr le prince de Condé pour faire quelques propositions a cet Estat, ayant reçeu des nouuelles lettres de creance en meilleure forme, que ses premieres, elles ont esté leues en nr̃e Parlement, et l'affaire remise en nr̃e Conseil d'Estat pour l'escouter.

De Londres ce 19/9 d'Avril 1652.

Par ma precedente du 12/2 du courant, je vous disois n'avoir pas encore receu vr̃e lettre de cet orde la, laquelle m'a esté depuis rendue en date du 5e, aussy bien que celle de la semaine suivante en date dudit 12/2. Et pour response a l'une et a l'autre, puis que le principal subject duquel elles traittent, est de nous persuader que vous n'avéz aucune intention de rompre auec l'Angleterre, mais au contraire de vous lier plus estroictement auec elle, pour le bien de la cause protestante, de la liberté commune et commerce, qui sont les motifs sur lesquels nous vous estions allé trouuer il y a un an, pour vous

offrir ce que vous recherchés a present. Je vous diray encore, que l'on est dans la mesme resolution de deça, et qu'il ne tiendra qu'a vous que l'on ne s'accorde, bien que nr̃e armement naval, auquel vous nous auez causé une despence tres extraord^{ro} de gayeté de coeur, s'advance beaucoup plus que le vr̃e, ainsy que nous le scavons de bonne part. Et au lieu que vous manqués d'hommes pour vos vaisseaux, nous au contraire, outre nos gens de marine, mettons dans nos navires bon nombre de nostre milice de terre, qui seront commandés par des Lieu^{ts} seulement, affin que nos Capitaines de navire ayent le commandement sur leurs officiers et sur eux. Nostre Generael debvoit faire un voyage aux Dunes pour y donner ordre et les encourager a ce service. Mais il n'en a pas esté besoin, car j'entans, que l'on a desia commencé l'embarquement, dequoy vous ne devés pas entrer en jalousie, pour ce que l'on veut accoustumer nos gens de terre a cela, affin de les pouuoir aux occasions avoir tous prests a les transporter; mais il sera pourtant bon de donner bonne charge a vos gens de marine d'user de prudence, pour ne commencer pas la guerre legerement. Car nous n'en avons aucun dessein de deça, seulement nous ne voulons estre bravés, de qui que ce soit, beaucoup moins de nos amis. Les affaires prennent un bon train. Vos Amb^{rs} ayant eu ce matin une conference auec nos Commissaires, qui a duré plus de deux heures, et, a ce que l'on me dit, en doivent auoir encore une dans peu de jours. Nr̃e envoy vers la Suede ne vous doit aucunement estre suspect, n'estant qu'un compliment, et que pour les informer un peu mieux de nos affaires. Nous ne sommes pas moins sollicités que vous de la part d'Espagne, mais nous ne voulons entendre a aucune autre negotiation, qu'a la vostre, jusques a ce que nous ayons veu comment elle reussira. L'Envoyé du Prince de Condé ne fait pas grande affaire icy, ou il a eu audience, car

nous ne nous fierons a la France, ny a aucun de ce costé la, que de bonne sorte. Il vient aussy un Resident de Venise lequel seroit desia icy, sans qu'il vient auecq un train de deux carosses, estant party en cet equipage de Paris. On nous promet aussy dans fort peu de temps un Ambr de Danemarck, mais croyés moy, vous n'avéz aucun suiet de vous allarmer, ny d'entrer en doubte de nr̃e affection envers vous, bien que quelques uns ayent cy devant voulu faire passer l'arrest que vous auéz fait de nos vaisseaux dans vos ports, pour une provocatiō a rupture; mais vous auéz d'alleurs des bons amis, qui excusent ces choses.

Nos affaires vont bien en Irelande et en Escosse d'ou Comes se disposent a retourner, et en Irelande les rebelles taschent par tous moyens de venir a un accommodement, voyant leurs affaires desesperées; mais nous ny voulons pas entendre. 500 chevaux de leur party ont mis bas les armes tout d'un coup pour auoir liberté de se retirer ailleurs.

Nos hauttes demandes ne vous doivent estonner, nous nous en accommoderons bien a l'amiable, si nous convenons du principal, comme j'en voy de grandes apparences.

Monsr Thurlow, mon confrere en Hollande, estant en la place du Sr Frost, cy devant secretaire du Conseil d'Estat, employ de tresgrande consequence, j'espere que j'en auray plus de moyens de servir mes amis.

De Londres ce $\frac{3}{23}$ $\frac{\text{May}}{\text{Avril}}$ 1652.

Je vous informay, pas l'orde precedent de l'opinion de quelques uns de deça, qui blasment fort vos delais sur la ratification du traitté, et s'imaginent, que vous attendéz que les affaires de France soient en meilleur ordre pour vous appayser la dessus contre nous. C'est a vous

a present, que ces mesmes personnes s'imaginent, que les deux partys de cet Estat la sont en termes d'accommodement, ce que je croy difficilement; de faire paroistre la fausseté de leur imagination en vous portant vigoureusement et sans perte de davantage de temps pour obtenir la conclusion de nostre traitté; j'entens, que m^rs^ vos amb^rs^ ont en leur derniere conference fait leurs devoirs pour assurer cet Estat de la sincerité de vos intentions a cette fin la.

Quant a nos nouuelles nous auons confirmation par un expres de la reduction des Barbades et Isles adjucentes en l'obeissance de cette resp^e^ es termes mentionnés cy devant, dequoy plusieurs estoyent en doubte. Aujourdhuy nostre Parlement a traitté de la ratification des articles. La ville de Galloway en Irelande s'est aussy a la fin rendue a des conditions, que l'on ne croit pas que nr̃e Conseil n'y Parlement accordent, scavoir, que quelques uns, qui ont trempé dans les massacres de ces quartiers la ayent quartier. Quoy que ce soit, la ville est a nous, et nous n'avons plus affaire la, qu'a ceux, qui sont demy sauuages, et se retirent sur les Montagnes et dans les Marets. Nr̃e milord Deputé s'acheminera vers la my may, je vous diray de plus que le Sr Poluzzy, Resident de la resp^e^ de Venize, est arrivé icy cette semaine pour recognoistre la nostre.

De Londres ce 10e May 1652.

Le livre de mons^r^ le Resident Aitzema est translaté icy en Anglois et s'y imprime; nous nous estonnons de vos defiances par de la, veu que cet Estat n'a autre intention que de faire une bonne Alliance avec le vr̃e, pour le bien des deux. Il est bien vray que nos vaisseaux sont en mer sous la charge de nr̃e generael Blake, et que nous avons embarqué de nr̃e soldatesque, mais

c'est comme je vous ay cy devant dict pour les accoustumer a la mer, et l'on tient que nr̃e flotte est allée a present vers le West d'Angleterre. Elle a en se promenant, paru a la veue de Dunkercke, ou elle avoit envoyé une barque pr demander, que droict fust fait a quelques marchands Anglois ausquels le Sr d'Estrade gouverneur a aussy tost [fait] faire restitution asseurant nr̃e edit gñal. qu'il avoit chargé du Roy son maistre d'entretenir bonne correspondence avec l'Angleterre. On nous dit que six vaisseaux, equippés a Brest en Bretagne sont allés en mer pour pirater, mais qu'ils se gardent de tomber en nos mains.

Le Resident de Venize ne se declare pas encore, attendant ses instructions de ses maistres.

Le Sr Barrière envoyé du prince de Condé ne faict pas grande chose icy. Il tasche, en cas qu'il n'y puisse faire de levées, dequoy je voy peu d'apparence, de faire restablir au moins le commerce avec la ville de Bordeaux, ce qu'il aura aussy de la peine d'obtenir, bien que plusieurs le souhaittent pour avoir des vins de France.

Tout va icy tres bien a l'ordre. On delibera hier sur des requestes presentées a nr̃e Parlemt, d'abolir le payement des dismes, sur quoy on a donné ordre a un committé de travailler et de pourveoir d'ailleurs a l'entretin de nos ministres.

Mylord St Jean est en chemin pour retourner icy, bien quil ne soit pas entierement remis de sa maladie. Esperant que l'air de Angleterre y contribuera beaucoup.

Monsr l'Ambassadr Schaep s'estant allé promener a cheval, en est tombé et s'est demis un bras, mais on croit qu'il a esté bien remis. Je suis marry de c'est accident, car c'est un ministre, qui nous est fort agreable, et qui est fort actiff pour le bien des deux Estats, a quoy on m'asseure tousiours que toutes choses s'acheminent de mieux en mieux, bien que lentement.

On nous asseure icy, que les habitans du Peru et Mexico se sont revoltés contre le gouvernement d'Espagne, ont tué leur vice-Roy et quelques autres officiers etc.

Londres le 5 de Juillet 1652.

Mardy dernier le Conseil d'Estat deuoit nommer au Parlem[t] la somme qu'on deuroit demander aux Amb[rs] et la seureté pour le temps a venir: cela fut remis jusques a hier. Et lors on dit que l'un et l'autre y fut proposé, mais generalement trouué trop excessif et requis de la moderer et de continuer le traicté avec l'Amb[r], et en cas quilz ne puissent s'accorder, rapporter l'affaire entiere au Parlem[t] pour y mettre la derniere main. Leur demande pour asseurance de l'affront receu par l'admiral Tromp, et que cela ne se fera plus, est: Flissinge, la Brille et autres places maritimes, avec une grande somme d'argent. L'affaire tire maintenant a une fin, les conferences sont journalieres, et ne peut estre que dans peu de jours nous ne voyons a quoy nous en serons.

Ce n'est pas sans raison si le peuple par dela perd patience par la perte de tant de vaisseaux Hollandois. Tout cecy n'est rien a l'esgard d'un coup qu'on apprehende, c'est que la flotte marchande Hollandoise, venant de Nantes et autres lieux, au nombre de cent voiles ou environ, a paru sur ces costes, et selon quon mande de Plemue [1]) par lettres venues ce matin, le dessein seroit de leur envoyer au deuant et la faire entrer icy; si cela arrive, il ny aura plus de retenue de dela. En fin, peu de jours nous mettront hors de ces doubtes.

Quelques lettres de Pendenis donnent advis que le 22 de Juin, sur les 8 heures du soir, un grand bruit de canonades y avoit esté entendu l'espace d'une heure, et que

1) *Plymouth.*

le lendemain le combat avoit recommancé a la veue de la dite place, a 8 heures, en mer sans quon ait encore peu scavoir quels estoient les navires qui combattoient, ny qui a eu l'advantage.

Londen den 26 Julij 1652.

Met brieven uyt Edinborch van den 10/20 deser hebben wij advis, dat den Adm[l] Blaecke met sijn vloote, doen ter tijt omtrent de hoochte van Aberdene, door den stercken noorden wint gelijcksaem als gearresteert ende sijnen voorgenomenen cours te vervolgen belet was. 't Schip de Lauwrier van den voorn̄ Adm[l], op conschap uytgesonden sijnde, was met 2 oorloch-, 2 coopvaerdijschepen ende 6 haringbuysen bij de vloote aengecomen. Onse Adm[l], om te betoonen dat hij de soldaten, matrosen off bootsvolck geen quaet te doen int sin hadde, heeft alle het volck dadelijck in de buysen doen gaen ende in vrede naer huys keeren laten.

Men is alhier ten hoochsten verwondert, dat gansch geen gewach van den Adm[l] Tromp gemaeckt wort, dan alleen dat deselve voor eenige dagen sijne vloote in verscheyde esquadrons verdeelt hadde, mette welcke hij in Duyns gecomen, grooten schrick aldaer causerende, maer sonder onse schepen t'attacqueren wederom vertrocken was, ende sijnen cours naer 't Noorden gewent hadde. Men seyt, het Parlement ordre gegeven heeft, dat eenige forten langs de strant souden opgebouwt ende met canon versien worden; laten mede alle bequame schepen ten oorloch uytrusten om de vloote te verstercken. Het Parlement heeft mede geresolveert een verbodt te publiceren, belastende dat geene schepen, van wat natuyr die oock sijn, in den tijt van drie maenden sullen mogen uytloopen, twelck veroorsaecken sall, datt de coopluyden hare goederen weder uytladen, doch het volck met de schepen tot dienste

van het Lant, indien men se armeren kan, over laten sullen. Het Parlement heeft mede een manifest, deducerende de oorsaecke van dese rupture, doen publiceren, van het welcke men apparentel. het translaet haest over zee sien sall. Sij seggen onder anderen totten oorloge met de heeren Staten gedwongen te sijn, dewelcke sij echter noch niet verclaert hebben, niettegenstaende geseyt wort sulcx in de Nederlanden al geschiet te sijn, ende dat haer Ho. Mo. alreede veele brieven van represalien uytgedeelt hebben. Toecomende weecke, meynt men, dat alle de opgebrachte prijsen voor goeden buyt sullen verclaert, de goederen ende schepen vercocht werden. Ondertussen wort voor seecker geseyt, dat den Deenschen Amb[r] sich der mediatie tusschen beyde Rep[en] met ernst is aennemende, ende dat men hun alhier passelijck gehoor geeft. Den heer de Gentillot, Deputeerde van den Coninck in Vranckrijck, bevindt sich wederom alhier, maer connende geen brieven van credentie toonen, is belast dese landen in den tijt van drie dagen te ruymen. 1)

1) In *dorso* van de copie dezer correspondentie staat te lezen wat wij als opschrift stelden: „*'t gepasseerde in Engelant in den jaere* 1650, 1651, 1652 *ende* 1653." Intusschen loopt de kopie niet verder. De uitgebroken oorlog zal dan ook de toezending der berichten hebben doen staken. Op bl. 316 hebben wij eene vrij duidelijke aanduiding van den persoon des briefschrijvers. Met Thurlowe, den secretaris van Lord St. John, was hij mede secretaris der Engelsche Ambassade, die in 1651 in Holland was. (De in het Nederlandsch vervatte depêches zijn vertaald). De regeeringspersoon, aan wien de berichten gericht zijn, is in de Provincie Utrecht te zoeken, waar de oude stijl nog in gebruik was. Immers lezen wij op den voorlaatsten brief, gedagteekend 5 Juli 1652: „recepta sabbathi 3a Julij, 1652."

RAPPORT

VAN

JACOB MAHIEUSEN

OVER ZIJNE REIS MET DE RETOURVLOOT, 1641.

(Archief van Hilten.)

Edele Ho. ende Mo. Heeren, mijn Heeren de Staten Generael der vrije Vereenichde Nederlanden.

Alsoo mijnen persoon op den 23^en^ Julij passado door expresse last ende out gebruyck van de Heeren de Bewinthebberen der Oost-Ind. Comp^e^ (met wiens ses retourschepen ik op p^mo^ ditto als Commandeur over deselve, Gode zij loff, soo in Hollandt als Zeelandt, sijn gearriveert), in comp^e^ van den Heere Tueling, daer toe gecommitteert, in U Ed. Ho. Mo. vergaderinge ben versoheenen geweest, doende mondeling ende sommierlijck rapport, niet alleen vant succes der vooren genomineerde thuys gebrachte vloot, maer oock van den staet ende gelegentheyt (voor soo veel mij dier saecke bekent was) der steden ende landen van Orientaels Indien int generael, welck rapport U Ed. Mo. mij heeft gelieft te belasten, soo baest mijn indispositie 't selve soude connen lijden, bij geschrifte te stellen ende haer Ed. Ho. Mo. toe te laeten

comen, int welcke derhaluen niet hebbe willen versuymich weesen, maer om U Ed. Ho. Mo. begeerte naer te comen, desen naer onse beste kennisse toegesonden, 'twelck verhoopen U Ed. Ho. Mo. in dancke ontfangen, begeerlijck leesen ende naer haer Ed. Ho. Mo. gewoonl. discretie ende wijsheyt accepteren sult.

Opdat dan U Ed. Ho. Mo. de saecke te grondiger sout moogen begrijpen, sullen eerst met ordre aenroeren ieder lantschap op sijn selffs, te weeten daer aengeroerde Comp[e] haere commercie sijn hebbende ende gebruyckende, ende soo van lantschap tot lantschap de vaste custe vervolgende, opt jongst mede yets van de eylanden derselver voordragen ende beginnen, eerst van de custe van Arabien aff naer Perssien, ende soo vorders.

Het lantschap van Arabia-felicx, 't welck is het geene daer wij U Ed. Ho. Mo. van meenen voor te dragen ende alwaer selffs in persoon sijn geweest, is gelegen ende begint int incomen vant Roode Meer, recht over de vaste custe van Ethiophien, loopende het gemelte Roode Meer langs Arabien ende Paep Jans Lant, heel naer booven tot aen een stadt ofte plaetse geheeten Sues, altijt nauwer ende nauwer wordende en meer droochten, als wel int incomen, subject sijnde, soo dat het niet sonder groot pericul met sware schepen can bevaeren worden, ende derhalven comen alle buyten lants natien, die daer haeren handel sijn drijvende, met haere schepen ende vaertuygen niet verder als de stadt van Mocha, liggende ontrent 35 a 40 mijlen binnen de mont van voorseyde Meer, 'twelck men reeckent aent eylant Ilia de Metta, aen de Ethiophische cust, dicht onder 't vaste lant liggende, te beginnen.

Geheel Arabien, 't welck nu ende gelyck 't voor desen over lange jaeren geweest is, wort geregieert door seer veel verscheyden Coningen, soo langs de custe als te landewaert in woonende, die malcanderen (dat nochtans

te verwonderen is) met geen ofte seer weynich oorloge sijn vallende; als daer sijn langs de custe de Coningen van Catchini, Chisteri ende meer andere, doch den grootsten ende machtichsten is ende wort bij haer genoemt den Grooten Heer van Jemen, welck lantschap ontrent acht dagen reysens achter Mocha is gelegen, ende is boven alle andere extraord[s] rijck ende vruchtbaer, van alles dat de menschen op aerden souden moogen van nooden hebben.

Over eenige ende veel jaeren geleden is gemelte Arabien, ofte ten minsten de grootste, rijckste ende best bewoonde landen derselver, jae oock Jemen, geinfesteert ende besprongen als ingenoomen geweest van den Groot-Heer van Turkien, die 't selve daer naer met groote rigoureusheyt altijt door sijn soldaten ende basias absoluyt onder sijn gehoorsaemheyt heeft gebracht, gebruyckende alle manieren van wreetheden om die natie bij tijts onder sijn volcomen gehoorsaemheyt te bringen, 't welk d'Arabieren seer onpatientel. mosten gedoogen ende lijden, hem jaerlijcx groote schatten, die uyt de vruchten dier landen mosten gewonnen ende geteelt worden, opbringende; de cleene coningen, om ende naerder de zeecuste gelegen, vermits magerder landen besaten, eenige jaerlycxe contributien, aen den Grooten Heer. Dit heeft soo lange geduert, dat meergem̄ natie van Araberen, die van natueren seer hoveerdich ende van haer selffs niet alleen het beste gevoelen hebben, maer oock boven alle andere natien wonderlijck superstitieus ende laetdunckende sijn, 't selve moede wordende, ende weetende den Grooten Heer vol ende met andere seer sware oorlogen geinpescheert was, haer saemen conjongeerden ende opgemaeckt hebben, de Turcken door oorloge verjaecht ende wederom de novo haer oude gewoonten ende regieringen aengenomen hebben; nu in vreede sitten ende in eenige jaeren herwaerts van de Turcken niet weder besprongen

sijn geweest, soo dat een yeder het sijne is behoudende. Echter blijven niet sonder achterdencken, d'een off d'ander tijt wel aenstoot per gelegentheyt mochten crijgen, in welcken gevalle door de extraordinaire macht der Turcken, ende sij samen niet eenich verbonden weesende, wel weder in pericul ('t welck haer oock niet onbekent is) van haere landen te verliesen, mochten comen te geraecken, over welcke saecken den coninck van Perssien jaloers wesende, in alle manieren niet soude naerlaeten, gemelte Arabieren, soo met raet als daet te assisteren, vermits de Turcken van outs haere meeste vijanden weesende, van geen natien ter werelt oyt meerder aenstoot als van deselve in haere landen gehadt hebben. De landen ende natien van Armenien onder subjectie van genomineerde Persiaen staende, doen ende wercken daermede soo veel moogel. is, alsoo het gouverno der Turcken, 't welck sij mede voor desen met leetweesen somtijts gevoelt hebben, haer seer suspect is.

Mocha is in Arabien wel de principaelste handelplaets van geheel Arabien, waer, als vooren gesecht, de schepen van alle quartieren haeren handel drijven, daer naer aen, dat maer ende ontrent 25. à 26. mijlen van de zeecant is gelegen, een frontier stadt sijnde, die de Portugesen over eenige jaeren beseten (doch daer naer weder uytgeslagen sijn geweest), licht ende is nu mede bescheyden onder den Grooten Heer van Jemen. Daer naer is de stadt Hideda, tien mijlen boven Mocha gelegen, ende boven Hideda ontrent 6 mijlen de seer vermaerde stadt Mecca, daer haeren valschen profeet Mahomet is begraven, alwaer jaerlijcx een soo grooten resort van alle soorten van menschen, die uyt alle plaetsen der werelt in pelgrimagie om afflatinge van hare sonden te genieten comen, dat het ongelooffel. is, ende bringen door haere giften ende gaven, die aent graff van den voors. Mahomet laeten, soodanige schatten, dat het voor veele menschen niet aen-

nemelijck soude weesen ende niet geloofl worden; alle welck incomen weder tot het onderhouden van de Mahomettaansche tempelen ende haere godsdiensten, papen ende ander wercken van caritaten naer haer manier geemployeert worden. Sij houden het lant van Arabien, vermits de interratie van Mahomet, aldaer absolutel. voor een hijlich lant, alwaer de Mooren eerst comende met bloote voeten optreden ende d'landt kussen, tot een teecken van haere religie ende superstitie. Sij houden het daer mede voor, dat alle degeene die van vreemde nation het graff des Mahomets tot drymael comen besoecken, voor heyligen gereeckent, ende in den hemel (die naer haer seggen in alle wellusten is bestaende) gelijck gecannoniseert worden. Geen christen natien connen off moogen aldaer comen, tensij met groot pericul, alsoo sij, bekent wordende, groot dangier van haer leeven souden lopen.

Arabien is in sich selffs een seer machtich lant ende connen groot gewelt van soldaten, principael in ruyteren bestaende, te velde bringen, want daer meenichte van paerden sijn, wonder goet ende snel, dat soo het saecke waere sij voor desen, als nu, wel eendrachtich waeren geweest, het naer menschel. oordeel, vermits de hitte dier landen, dewelcke die natie door de gewente beter als andere connen verdragen, ende haer met geringe cost lijden, voor de Turcken principael, door de woeste landschappen, daer zij eerst mosten door passeren, onwinbaer souden geweest hebben.

Inde jaeren 1617, 18, 20 ende 1621 hebben onse natien neffens d'Engelsen daer mede bestaen te trafficqueren; doch daer naer, vermits eenige differenten tusschen d'onse ende de Gouuerneurs aldaer, naer gelaten geweest. Ondertusschen hebben d'Engelse, soo wel als eenige particuliere Fransche roovers, eenige jaeren herwaerts voyagien op ditto Roode Meer gedaen, om de Moorse schepen

soo van de custe van Indien comende, ende weder retournerendo, die haere daer gebrachte coopmanschap tot gelde gemaeckt hadden, te nemen, gelijck mede gedaen en al eenige becomen hebben. Doch de Engelsen sijn daerover in de landen van Gouseratte aengesproken geweest ende hebben 't selve tot haere groote schade moeten betaelen ende vergoeden, om welcke oorsaecke de Nederlantsche natie dien handel voor seer periculeus (alhoewel seer proffitabel) eenige jaeren gehouden hebben, alsoo christenen wesende, ende de gemelte Engelsen, Francen off ander Europische natien met Nederlantsche vlaggen roovende, daer mede lichtel. over aengesproocken ende tot refactie souden gedwongen worden, gelijck daermede al experientie van hebben.

Echter wort gelooft, dat voors. landen de novo sullen gefrequenteert worden ende van aldaer goede avancen becomen worden, ende is nu voor ons vertreck uyt Indien een schip daer nae toe gesonden geweest, om te sien (naer een vast ende bondich tractaet gemaeckt sullen hebben) wat aldaer de novo sullen connen verrichten, als wanneer, den vrijen ende liberen handel in die quartieren becomen hebbende, langer van den staet ende gelegentheyt dier landen sal connen geschreven ende gediscourreert worden.

Persien is het naeste lantschap, de vaste custe vervolgende, dat aen Arabien is gelegen, alwaer onse natie nu ontrent de twintich jaeren heeft genegotieert, doch de Engelse meerder ende langer, ende de Portugesen wel over de hondert en twintich à dertich jaeren haere residentie gehouden, met practicque soo wel als gewelt, in tijden dat de Coningen van Perssien grooten oorloch soo wel van uytlanders als van haer eygen inwoonders hadden, eenige plaetsen geincorporeert, alwaer sij vasticheden ende stercke casteelen gebout ende daer door de Persiaensche natie opt jonxt niet alleen niet meer ontsien, maer selffs

mede gebraveert ende geaffronteert hebben. Als daer is het casteel Musquette ende geweest dat van Ormus, op een eylant gebout weesende, alwaer in voorgaende tijden grooten handel is gedaen geweest ende visscherijen van paerlen, soo dat hetselve, naest het viceroys-van-Indiasampt, voor het grootste, treffelijckste ende proffitabelste Gouuernement is gehouden ende gereeckent geweest, dat in Indien soude moogen weesen. Doch hebben gemelte Portugesen, door aenhouden des voorgaenden Coninex van Persien, genaemt Cha Abas, met hulpe van de Engelsen, die Ormus ter zee met haere schepen ende te lande met hulpe van de Persianen seer sterck ontrent de 2 maenden belegert hadden, tot overgeven gedwongen, houdende de gemelte Perssianen tot alsnu het selve casteel voor hun, ende de proffijten der Engelsen is, neffens eenige treffelijcke geschencken ende grooten buyt, die alsdoen bequamen, volgens de capitulatie, die zij diesaengaende met de Majesteyt gemaeckt hadden, dat d'Engelschen in Chamron, 'twelck de plaetse is daer de schepen van alle quartieren aencomen ende lossen, de helft van den toll neffens den Coninck souden genieten, 'twelck tot noch toe ontfangen hebben ende haer groote proffijten heeft gegeven; doch wert alsnu gelooft, gelijck 'tselve in veelen is ende heeft gebleken, dat die niet seer lange houden sullen, wandt de beginselen daer van alreede gesien sijn.

Wij sijn tot noch toe int Coninckrijck van Perssien, soo bij de Ma[t] den overleden Coninck Cha Abas, als den jegenwoordigen ende regerenden Coninck Cha Sophy, mitsgaders de groote vant Rijck, als oock gemeenen man, altijt in groote achtinge ende treffel. aensien geweest, soo dat wij ons diesaengaende niet te beclagen hebben, ende hebben onse natie vreedel. genoech gehandelt; doch het lant is costel., vermits de groote pracht die aldaer, boven vermogen, van yeder een gevoert wort, daerenbouen seer lusieus, soo van schoone fruyten, als daer sijn amande-

len, rosijnen, pastesios, dadels, vijgen, druyven, abricos, persen, meloenen, als veelderley ander sorteringen, neffens dese noch wonder groote quantiteyt van roosen, daer jaerlijcx meenichte van roosewater van gemaeckt ende heel Indien door versonden wert. Hebben mede seer goeden, doch stercken wijn, waer toe deselve natie, gelijck mede tot alle wellusten, doch principael tot sterck ende onmatich drincken, als mede tot vrouwen seer genegen sijn, soo dat het anders niet en schijnt off zij maecken daer openbaer, sonder eenige schaemte, haer dagelijcx werck aff.

De Ma[t] van Perssien hout in sijne landen wonderl. ende seer scherpe justitie, soo dat alle soorten van menschen onbecommerlijck ende sonder eenige vreese door deselve moogen reysen, want soo't quame te gebeuren, gelijck oock wel geschiet, eenich mensch, persoon ofte persoonen door sijn gemelte Rijck quamen te reysen ende yets te. verliesen, dat hem met gewelt door schelmen ofte dieven affhandich gemaeckt sijn geworden, ende daer over geclaecht ende bewesen 'tselve op die manier verlooren ofte ontstolen was, soo moet alsulcken Gouvern[r], Hertoch off hoe men die oock soude moogen babtiseren, voors. goederen, gelt ofte wat soude moogen weesen, weder sien te becomen ofte selffs betaelen, ende in gevalle 'tselve niet en dede ende de clachten aen de Majesteyt quamen, soo wert geseyden Heer, sonder datter eenige excusen dienaengaende aengenomen werden, ter doot verweesen ende moet daer over sterven; betwelck soo strickt onderhouden wert, dat ongelooffel. is, ende oorsaeck de Regenten van de landen ende steden wonder goet regardt op alle soorten van vagebonden nemen: andersints waert onmogel. voor coopl. (daer de meeste welvaert dier landen in is bestaende) die landen, die groot ende wilt sijn, te gebruycken.

Den Coninck van Persien, niet jegenstaende een groot lant is besittende, soo en is hij echter bij de ander groote

Coningen van Indien, soo veel den rijckdom aengaet, niet te gelijcken, jae bij den Mogool ende andere maer voor arm can gereeckent worden: want Perssien is inder daet maer een wilt, woest ende meest onvruchtbaer lant ende niet soo gepeupleert, noch hebben soo veel commoditeyten als wel de Indische landen niet, daer proffijten aff te trecken sijn. Daer en boven is Persien vah de zeecant, oft Chamros, tot de steden Laer ende Siras soo mageren lant, dat jaerlijcx uyt Indien groote meenichte van alderley soorten van eetbaere waren, doch principael rijs ende terwe, om die luyden te spijsigen, gesonden wort, ende can aldaer met goede avance vercocht worden; doch verder te lande comende tot Espahan ende vorder meer van boven naer Armenien toe, heeft men seer goede treffelijcke volckrijcke contreyen, groote steden ende welbewoonde plaetsen.

De Majesteyt van Persien heeft, naer een soo grooten Coninck van landen is, mede geen extraord[e] incomen als wel ander Indiaensche Princen: oorsaeck de cooplieden aldaer soo niet geschat ende geschooren worden, maer hout sich met redelijcke tollen ende incomen (dat meest van de zijde, die daer te lande in groote quantiteyt wort geteelt, ende waren die van buyten ingebracht worden) te vreeden; echter can hij groote macht van 100 duysent peerden ende wel ruym soo veel voetvolcx te velde brengen. De Persiaenen sijn extraordinarie fraije cloecke mannen ende stoute soldaten, soo dat zij haers gelijcke in die landen van Orienten niet en hebben, ende worden daer oock vooren gehouden ende ontsien; maer insonderheyt sijnt goede ruyters ende hebben seer excellente peerden, die wonder goet ende seer snel sijn, waer mede in voortijden, ende noch dagelijcx, groote ende sware oorlogen, soo tegen de Turcken, Vsbeecken als andere natien gevoert hebben. Doch den Persiaen ontsiet niemant meer als den Grooten Turck, vermits sijn extraordinarie groote

macht, en dorft haer niet wel verwachten, om soo doende sijn lant int uyterste dangier, slach verliesende, te stellen. Doch den Perssiaen heeft dit voor een manier, dat als wanneer gem̄ Turcken soo sterck op hem aencomen, dat deselve niet wel dorft 't hooft bieden, soo verdeelt hij sijn ruyterij in veel trouppen ende sentse wijt ende breet, affbrandende ende selffs alles destruerende dat opt velt staet, somtijts 80, 100 ende meer mijlen weechs, soo dat Turcken door gebreck, met soo machtigen leger affcomende, veel tijts moeten te rugge trecken ende daer door seer swack werden, als wanneer den Persiaen, hem bij den anderen houdende, ende van alles toevoer becomende, de gemelte Turcken op haer swackste aentreffen, dickwils groote slachten onder haer heeft gedaen ende meest altijts victorieux van haer gescheyden is, waer door hij sijne landen in seer goede ende vreedelijck besit is behoudende. Sijn tweede ende derde grootste vijanden sijn als boven de Mogollen ende Vsbeecken; doch weet hij daer genoechsaem raet toe, dat sij geen off weynich voordeelen op hem weeten te gewinnen, jae worden selffs van hem, meer als hij van haer, genoechsaem besprongen.

De oorsaecke der Persiaenen ende Turcken over soo lange jaeren soo bitteren ende swaren oorloch tegen den anderen gevoert hebben, is ende spruyt meest uyt oorsaecke van de differentie, die zij samen hebben in haere valsche Mahomettaensche religie ende Moorsche superstitien: want de Persiaenen houden meer van Ali dan van Mahomet, dat contrary met de Turcken is.

De landen vervolgende, comt het groot ende machtich lant Industan, Gouseratte ende andere lantschappen van den grooten Mongool, boven alle andere coningen van Indien den grootsten ende machtichsten prince is, die men weet, soo in grootheyt van landen, rijckdom, als in onuytspreecklijcke macht van volck: want sijne voors. landen affmeetende, bevint men, dat het van de frontieren van

Persien, de landen van Candahaer, Delli, Indostan doorloopende, streckt naer Pattanna, voort door cleen ende groot Bengala, 't welck hem door sijn wijde ende breede gelegentheyt heel naer China, Tonkin ende Arrakan is uytbreydende, loopende geseyde lantschappen van den Mongool achter de coninckrijcken van Decan, Visiapoer ende Golconda, alle welcke machtige coningen weesende, evenwel tributarisen van den grooten Mongoll sijn, ende nimmermeer sonder vrees van dat van ditto sullen besprongen ende haer door sijne groote macht haere landen affgenomen worden sijn, waer van nu over eenige jaeren herwaerts meerder apparentie van gesien sijn, als oyt te vooren. Doch is ditto Mongool, door het aenhitsen van gemelte coningen, van den Perssiaen over den oorloch van Candahaer, 't welck van den Perssiaen affhandich gemaeckt was, tot noch belet geweest.

Den Mongool is als vooren gesecht, soo van volck, lant ende rijckdom onuytspreeckel. groot, 't welck comt doordien niemant in voors. lantschappen eenige vaste goederen is besittende, maer de vruchten der landen, wat het soude mogen weesen, hem opt jongste alles toevallen. Want alle lantschappen, steden, provincien ende incomen der selver worden aen die daer meest voor geven verpacht, 't welck jaerlijcx een ongeloffel. schat bijbrengt. Daer en boven heeft ditto Mongool ganschelijck geenen last, alhoewel, gelijck men voorseecker weet ende door de ervarentheyt bevonden heeft, dat sijn macht bij den anderen rockende, ses ja seven, sommige sustineren wel van tien hondert duysent peerden, sonder het voetvolck, alhoewel op verre nae soo goede peerden ende wackere soldaten als de Persianen niet sijn. Want ditto Mongool heeft een manier van regieringe, die op dese volgende manier toegaet, te weeten: hij en gebruyckt noch men weet in die landen int minste van geen Adel te seggen, maer men noemt de Groote ende Gouuerneurs van die

landen, provincien ende steden niet anders als nae de quantiteyt van de paerden daer zij over commanderen als heeren van 500, 1000, 2, 3, 4, 5, jae tot 10000 paerden, 't welck de grootste sijn, ende worden die van 5 duysent ende opwaerts tot 10000 peerden met den naem van Nababs ('t welck Hertoge signific') genoemt ende sijn gemeenl. Gouuerneurs van extraordinarie groote steden ende provincien, 't welck als vooren gesecht in pacht hebben, off wort haer somtijts uyt gratie ende extraordinare diensten mede wel voor den tijt van 3, 4, ofte meer jaeren vereert, op welck incomen zij dan soo veel paerden ende volck moeten onderhouden, als zij heeren van gemaeckt sijn, om op alle occasie de Majesteyt ten dienste te staen, gelijck mede de pachters van de provincien ende steden pro rato doen moeten, in welcken tijt zij extraordinare schatten vergaderen, ende seer rijck worden door het onmatich schatten ende scheeren, dat zij op de inwoonders doen, waerover dickwils groote clachten aent hoff, doch weynich redres, door de wijtgelegentheyt der landen, comt te gebeuren. Noch en houden d°. groote meesters altijt haer competent getal van ruyteren noch voetvolck niet, maer somtijts maer de helft ofte wel minder, 't welck de Majt genoechsaam bekent is; doch wanneer ditto comen te sterven, soo vervalt alles weder aen den coninck, uytgenomen 't geen aen haer vrouwen ofte kinderen bij levenden lijve moogen gegeven en de schondido [1]) toegestopt hebben, daer evenwel naeuw na geinquireert wort, alsoo de groote altijts controleurs ende oversienders, bij de Majesteyt daertoe geset, hoe sij haer in de regieringe dragen, bij haer hebben, ende worden de naergelaten kinderen weder allenskens van den Coninck opgetrocken.

In de landen van den grooten Mongool, alhoewel soo grooten ende machtigen heer is als in de werelt mach

---

1) Spaansch *en ascondido*, d. i. *in het verborgen.*

weesen, soo en geschieter evenwel soo goede ende strenge justitie niet, als wel int coninckr. van Perssien, vermits de landen, wijt ende breet weesende, soo lichtel. over de Gouuerneurs der steden ende provincien niet can geclaecht worden, ende soo't alsoo gebeurt, soo hebben zij haer procuradors oft gemachtichden aent hoff, die haere saecken ende doen soo weeten te coloreren, verbloemen ende met schenckagien weder claer te maecken, soo dat men seer qual. tegen deselve yets can te weege brengen.

Boven de quade justitie dier landen, als vooren gesecht, soo isser noch een groot ende moeyelijck inconvenient in deselve, te weeten, naedemael dat meest alle de landen van Gouseratte ende Industan binnen 60 à 70 jaeren herwaerts van den Mongool, genaemt Achabaer Chan, grootvader van desen jegenwoordigen regerenden Cha Jean, sijn ingenomen ende geconquesteert geweest, ende dat vermits gemelte landen, groot ende machtich weesende, van veel ende diversche soorten van heydensche coningen geregiert wierden, die samen niet connende accorderen, grooten oorloch onder den anderen gevoert hebben, waer door haestich overwonnen ende 't ondergebracht wierden. Doch sijn echter alsnoch hier ende daer op veel ende verscheyden plaetsen noch al veel van die cleene coninckxkens, die haer int geberchte ende op stercke plaetsen weeten te onthouden, ende den Mongool niet willen subject weesen, ende als met groote macht besprongen worden, verlaeten alles ende vluchten weder op een ander plaets, rooven ende besteelen alsdan alle soorten van menschen, niemant aensiende. Soo dat de Majesteyt bevonden heeft, niet wel te dwingen ofte uyt te roeyen sijn, derhalven laet hij haer nu meest in vreeden, mits voor haer lantschappen, die besitten, jaerlycx seecker opgeleyde chijns opbrengende ende betalende, die haer all vrij wat swaer valt. Om dit nu echter op te bringen, soo doen zij de reysende cooplieden, die met haer coop-

manschap nootsaeckelijck door haere landen moeten reysen, groot molest ende gewelt aen, ende doen haer veel nieuw opgesette tollen, die zij naer haer appetijt opstellen, betaelen, soo dat schier onverdraechl. valt, ende hier toe is nae alle apparentie weynich redres in te verwachten.

In de landen van den grooten Mongool wort van alle soorten van natien, als Mooren, Hentiuen [1]), Armeenders, Portugesen, Engelsen ende Nederlanders grooten handel gedreven, maer sijn int generael de Moorsche Gouuerneurs haer onbeleeffde ende ongehoorde giericheden seer subject, ende wat brieven ende mandementen tot dien eynde met costel. geschencken int hoff van den coninck becomen worden, helpt daer zeer weynich ofte niet toe, 't welck in die landen te beclagen is. In de twee oft drie en twintich jaeren dat onse natie daer gefrequenteert hebben, is 't selve met groote moeyte ende travaille genoechsaem bevonden geweest, ende het en staet nae alle apparentien daer niet seer aen te beeteren, andersints waer het in die landen vrij wel wat beeter ende schooner winsten te becomen, als nu wel gedaen wort. Evenwel moet daer in gepatienteert worden, alsoo die landen niet wel, om den inlantschen handel, van Indien connen gemist worden.

De coopmanschappen, die uyt voors. landen worden getrocken, bestaen meest in Indigo, Salpeter, mitsgaders alle soorten van cattoenen, linwaten ende andere soorteringen van cleeden, die jegens andere coopmanschappen, als specerien ende ander waeren, die men daer bringt, (ende voor contanten weet te trocqueren ende op te coopen), moeten becomen worden. Sij hebben in de landen van den Mongool maer twee soorten van gelt,

---

1) Beneden bl. 341 leest men *Intiuen*: voorzeker worden *Hindous* bedoeld.

te weeten silver ropias, sijnde van aloye fijnder als de Spaensche realen van 8., yeder 24 stuyvers doende, ende goude ropias, fijnder van aloye als de Moorsche ducaten weesende, doende yeder goude ropia een gewicht van den silver ropi, wesende 13½ silver ditto; als mede hebben een seecker cooper gelt, genaemt peysas, doende yeder ontrent ses duyts Nederlants gelt. Vorder haere gewichten worden genoemt mannen, welcke sijn van diversche swaerten, naer dat die genaemt worden, als van 34, 50, 60 ende meer oft minder ponden, reeckenende meede heer en pro rato naer de mannen, want 40 heer maeckt altijt een man. Haere maten, die zij gebruycken in alle soorten van granen, daert lant gelijck mede van alle soorten van lijftochten seer overvloedich van versien is, sijn candis; ieder candi is weynich min oft meer als 600 ℔, waer naer alle dingen meten. Haer ellen die zij gebruycken, sijn cubitos, reeckenende van den elleboge tot aent eynde van de langste vinger van de hant voor een cubito. Dit is voor soo veel betreft de landen van Industan ende Gouseratte, waer van de inwoonders Mahomettisten ende heydenen sijn, doch de heydenen soo divers van gevoelen, dat men daer van met geen goet fondament iets waerachtichs soude van schrijven; doch generalyck sijnt Pithagoristen ende eeten oft dooden niet dat leven in sich ontvangen heeft, ende sijn seer superstitieus in haere heydensche manieren.

Hier naer volcht het caneel rijcke eylant van Coylos (sic), waerop wij (ten deele met de hulpe vande Coninck derselver) veele plaetsen uyt handen van de Portugesen verovert ende geconquesteert hebben, soo dat zij nu niet meerder als de stercke fortresse Colombo nu ter tijt sijn besittende, ende gehoopt wort, 't selve metter tijt mede in onse handen sou comen te vallen, soo de beletselen niet te vrouch in Indien comen. Echter naer deze veroveringen den Coninck bemerckende, dat soo hij de ca-

pitulatien met onse natie gemaeckt, niet naer comt (ende de penningen, die alreede over de groote ende costelijcke vlooten int uytsetten der selver van de Comp. gespendeert sijn, die al eenige 10 à 12 tonnen gout behooren te bedragen, niet op bringt) wel grooter ende swaerder vijant, dan wel oyt aen de Portugesen gehadt heeft, sal hebben, begint all wat omsichtich te worden; doch den tijt moet de uytcomste openbaeren, wat hier van comen sal.

Ick soude U Ed. Ho. Mo. mede wel eenich verhael van de vaste custe van Mallabaer vervolgende connen doen; doch alsoo onse natie, vermits de Portugese stercke macht aldaer, ende dat de gelegentheyt niet ten rechten bekent is, sullen daer niet van toucheren, alsoo wij anders geen plaets op gemelte custe sijn beslaende als Wingurla, omtrent 7 a 8 mijlen van ende benoorden Goa gelegen, dat seer weynich off niet in negotie tot noch toe heeft beschooten; maer heeft onse natie over lange jaeren op de custe Cormandel, die vant eylant Zeylon is vervolgende, genegotieert ende haer trafficque gedreven, dat bij een Gouuerneur, op de fortresse Geldria sijn residentie houdende, gedirigeert wort, onder welcke directie neffens de heele cust van Cormandel mede sijn staende de landen ende comptoiren van groot Bengala, Oricxia, Arracan ende Pegu, alle welcke plaetsen op ons vertreck uyt Indien in reedelijcken florissanten staet, soo veel de negotie aengaet, was, alhoewel nu mede principael op Cormandel (door inlantschen oorloch van de Naeyken off Coningen, dat niet en wort getwijffelt off soude wel g'apaiseert worden) wat geinpescheert wierden. Van voors. aengeroerde landen can particulier U Ed. Ho. Mo. geen pertinente verclaringe doen, vermits noyt aldaer geweest hebbe, principael in de landen van Arraccan ende Pegu, maer wel in Bengala, daer mijn residentie meest in dese jongste voyagie gehadt hebbe, weshalven daer wat laeger sal van aenroeren.

Het lant van Bengala ende Oricxia begint op de hoochte van ontrent de 23 graden noorder breete, te weeten van de riuier Piepeli beginnende, het lant van groot Bengala noorden streckende en 't lant van Oricxia off cleen Bengala zuydel., alwaer dese beyde Lantschappen ofte Gouuernementen (die door Nababs ofte Hertogen wegen den grooten Mongool, dewelcke Coninck van deselve landen is, geregiert worden) vañ anderen scheyden. Worden meest op soodanigen forma ende maniere als de landen van Industan ende Gouseratte gegouverneert, principael soo veel aengaet de donnatie van den Coninck aen de groote van eenige lantschappen voor seecker tijt van jaeren, in recompense van extraordinare diensten, als in de verpachtinge van ditto aen de Nababs off particuliere Gouuerneurs daer onder resortereñ; van gelijcken in de munten, maeten en gewichten: want anders en sijn in Bengala oft lant van Oricxia geen gelden gangbaer als silver ropias van 24 stuyvers p^a^ peysas ende couris; de goude ropias worden weynich vernomen, die andersints daer mede courant sijn. De maten van de linwaten cobitos, als in Gouseratte, soo dat 't selve daer van niet is defererende, noch oock de gewichten, alsoo men reeckent met mans s'jangieri van 61½ ℔ hollants ider; in de Candis, waermede alle granen gemeten worden is 10 man, alhoewel maer op 600 ℔ gereeckent worden.

Dit is voor soo veel de twee lantschappen int generael betreft. Sullen nu particulierl. wat aenroeren van yeder contrey bijsonder en eerst van Bengala.

De rivier Ganges, die opwaert ofte noorderl. ontrent 5 a 6 mijlen de rivier Piepeli naer de stadt Ougli, 80 mijlen van de zeecant gelegen ende vorder opwaert met veele spruyten door 't geheele lant tot bij ende ontrent Agra is loopende ende sich met veel armen naer ende door diversche lantschappen is uytbreydende, is int incomen wel 5 a 6 mijlen breet, doch met veele periculeuse droochten

beseth ende derhalven voor heele groote schepen onnavigabel, ende dient met geen grooter schepen ofte jachten als van 100 a 150 lasten bevaeren te worden; 7 off 8 mijlen vorder incomende wort nauwer ende dieper, soo dat gans sonder pericul van alle slach van schepen tot Ougli can beset worden.

Dry a vier besendingen op diversche jaeren met verscheyden jachten, ende nu jongst met het jacht Santfoort in den jaere 1636, heeft de Comp[e] derwaerts gedaen om te ondersoecken wat int selve lantschap omgaet, en om dat de Portugesen aldaer over lange jaeren groote negotie dreven, de stadt Ougli, als ander haere huysen ende kercken tot vier int getal, seer sterck van steen gebout, ende allenskens met practijcke geinpatroneert hadden, — tot voordeel van de Comp[e] soude moogen off connen verricht worden; doch hebben noyt naer wensch 't selve connen obtineren. Oorsaeck daer van is doordien de Portugesen, als wanneer meenden vast ende verseeckert ende sonder pericul van de Mooren geseten te weesen, haer seer moetwillich tegens de inwoonders, soo wel Mooren als Intiuen hebben gedragen, waer over door de meenichfuldige clachten den Coninck genootsaeckt is geweest met een armé van ontrent 20000 man deselve te belegeren ende naer acht maenden belegeringe deselve eyndel. verovert hebbende, soo wel mannen als vrouwen ende kinderen in slavernie wech te voeren, al haer gebouwen tot in de gront geruineert ende haeren naem eyndelijck in die plaets gelijck als uytgeroeyt, waer door de inwoonders aldaer generalijck op alle christenen (vermits de onkennisse ende dat geen differentie van christen natie en maecken, alsoo deselve gemeenl. alsamen met de naem van Frangis noemen) seer verbittert sijn.

De tweede oorsaeck is dat vermits hetselve een groot lantschap sijnde ende verre van des Conincx residents plaets gelegen, waer door qualijck daer over can geclaecht wor-

den, van cale schrobbers (Mogollen sijnde) geregiert wort, die haer niet en ontsien de inwoonders als ander natien, die daer comen, met oneyndelijcke gewelden, overlasten en extorsien soodanich (om haer in corten tijt te verrijcken) bejegenen, dat onverdraechl. is, soo dat de inwoonders uytgemergelt, in slavernij gehouden ende de vreemde natien gelijck als van daer verjaecht worden.

Ten derden, vermits de Mooren aldaer van haer selven schepen ofte scheepsvaert sijn hebben, waer door met het nemen haerder schepen, tot restitutie van haere gedane gewelden souden connen worden geconstringeert. De negotie, die door onse natie ofte de Engelsen (die daer mede over eenige jaeren p^r terra geweest hebben) aldaer gedreven wert, is soo weynich ende met soo veel onverdraechl. extorsien vermingt geweest, dat overtollich sou weesen eenich verhael daer van te doen.

Doch de Portugesen, die daer over de tachentich jaren geseten ende genegotieert hebben, sonder eenigen twijffel groote proffijten ende avancen gedaen, de daer gesetene haer meest met het maecken vant sout in Bansia, sijnde beneden int incomen van de rivier Ganges, generende, welck sout met overgroote quantiteyt tot dien eynde gemaeckt en in groote vaertuygen tot dien fine laeten bouwen ende met Portugese soldaten tegen het gewelt van Arracansche gelias [1]) versien, die jaerlijcx op de spruyten van de rivier rooven, naer Decca (weesende de hooftstadt omtrent 100 of meer mijlen van Ougli gelegen) gevoert wort, doende jaerlijcx 2 a 3 tochten, ende hebben buyten aile ongelden ende risico niet minder als 70 a 80 p^r cento ende meer avance. Daer de Portugesen, die jaerlijcx aldaer met haere navettos, soo van de vaste cust van Indien, Malacca als andere plaetsen plachten te comen, brachten gemeenl. allerley soorten van coopmanschappen, die wis-

1) Wat dit zijn, zie beneden, bl. 347.

ten dat in die lantstreeck best getrocken waren, doch principael couris ende chancos off hoorentien, die uyt de eylanden van de Maldiuas bequamen ende in Bengala voor cleen gelt gebruyckt wort, in retour namen, weder mede alderley soorten van mantimentos [1]), als van terwe, rijs, boontiens, oly, boter, ende insonderheyt groote partijen van allerley negros cleeden. Doch comen jaerlijcx als nu daer weynich, vermits, als boven gesecht, het destrueren haerder stadt Ougli, als het groote gewelt der onverdraechelijcke Mooren.

Groot Bengala is andersints een schoon wel gelegen ende volckrijck lant, overvloedich van aert- ende boomvruchten, mitsgaders van alderley soorten van bestiael ende pluymgediert, soo dat het veel ander treffel. landen daerin excedeert. Doch is de natie van natuyren leuy ende traech, het welcke spruyt uyt de overvloedicheyt vant lant ende van de gewelden, die van de Mooren, als yets gerecouvreet hebben, moeten verdragen. Van oude tijden sijn zij tot noch toe heydens in haer gelooff, differerende nochtans verre van de heydenen der custe Cormandel, Gouseratte eñ anderen landen. Hebben veelderley secten onder haer; doch eenige jaeren herwaerts, 't sedert dat de Mooren ende Mogollen de landen geconquesteert hebben, sijn zij veel tot de Mahomettaensche religie gebracht geworden, waer door haere papen ende huychgelaers [2]) in groote cleenachting sijn comende.

Decca, de hooftstadt van Groot Bengala, ontrent de 100 à 120 mijlen van Ougli gelegen, is een extraordinare groote ende volckrijcke stadt, ende int daer nae toe reysen vint men onderwegen verscheyden steden ende wel gepeupleerde dorpen, alwaer groote quantiteyt van alderley soorten van lijnwaten, als hassen, malemolis, tansoecken,

---

1) lees: *mantenimientos*, d. i. *mondbehoeften*.

2) Voorzeker is *wichelaars* bedoeld.

sanen ende ander soorten, voor den inlantschen handel dienstich, als mede adateys, hammans, witte suycker, was, gommelacke, voor 't patria in overvloet is te becoomen, die aldaer ingecocht ende naer Ougli placht gebracht te werden. Doch vermits het demolieren ende verderven vanden handel worden geseyde coopmanschappen nu al meest van de cooplieden naer Orixcie in Piepeli ende Bellesoor gebracht, alwaer soo wel van de Mooren die van aldaer groote vaert op alderley plaetsen hebben, als van de Engelsen, Denen, Portugosen, ende andere natien opgecocht ende vervoert worden, 't welck oorsaeck is de cleden tot soo civilen prijs als voor desen in Bengala wel is gedaen geweest, niet connen becomen worden, want de cooplieden over lant reysende groote tollen moeten geven ende onverdraechel. moeyte ende travaille uytstaen, weshalven van Groot Bengala int particulier niet meer sullen verhaelen, vermits die plaetse omt gewelt, ons aengedaen, is verlaten geweest, ende ons in de voorgenoemde handel Piepeli (int lant van Cleen Bengala oft anders Oricxia genaemt) hebben neder geseth, alwaer de Comp^{e}. haeren handel met meerder segoeriteyt sijn drijvende.

De rivier van Piepeli, die de sommige willen sustineren mede een spruyt uyt de groote Ganges soude wesen, alhoewel onseecker, licht, als vooren gesecht, ontrent op 28 graden noorder brete, is een schoone rivier, doch int incomen mede eenige droochten subject; doch connen schepen van omtrent de 150 lasten met haer volle ladingen genoechsaem incomen tot voor de stadt Piepeli, 't welck 2½ a 3 mijlen van de mont van de rivier is; andersints moeten alle schepen op de Bahaer, 't welck omtrent dry mijlen vant lant is, geladen ende ontladen worden. Alhier is groote vaert van Moorsche schepen op veel gewesten van Indien, doch principael naer Seylon, Maldiuas, Tannasseri, Pegu, Arracan, Aetchin ende ander plaetsen,

alwaer niet veel anders nae toe voeren, als groote quantiteyt van ris, boter, oli ende ander soorten mantimentos, mede goede partijen van alderhande sorteringe van Bengaelsche cleeden, in retoer brengende oliphanten, die soo voor den Coninck als ander groote meesters, reeders vañ schepen sijnde, soo in Seylon, Aetchin, Arracan ende ander plaetsen ingecocht worden, daer groote avance op doen, ende connen met ditto beesten int in- ende uytscheepen als overvoeren wonderlijcken wel omgaen, ende sijn in dese landen boven alle dingen in groote extime, soo dat de schepen aldaer tot dien intentie meest gebout ende uytgeseth worden. Den prijs der oliphanten is gemeenl. naer haer groote ende hoochte, ende geven ordinari voor elcke cobito van de hiel der voorste voet opwaert aen den hals 1000 ropias off 1200 gul., doch van de Maldiuas bringen anders niet als cayro tot touwen, couris en chancos, daer van hier vooren van gementioneert is, ende van Pegu ende Arracan mede wel thin, doch niet in groote quantiteyt. Dit is meest alle den handel, die de Moorrse cooplieden hebben ende haer mede generen, al hoewel somtijts mede wel een schip à 2 naer Perssien met eetbare waeren ende veelderley soort van Moorsche finne linwaten, toocken ende commerbanden met goude ende silver hooffden geweven, als oock veel ornis, vrouwe cleeden sijnde, oock cleeden met sijde streepen doorvrocht met Moorsche hemden ende cavayen, van gelijcken meenichte van witte poyersuycker, gommelacke als andersints daer naer toe voeren, waer jegens meest contant in retoer bringen rooswater, amandelen, rosijnen, dadels, pasteetios, als goude ende silver laeckenen stoffen ende alcatissen; doch is op ditto goet alsamen geen off immers seer weynige avance te becomen.

Alle dese boven genomineerde coopmanschappen, soo cleden als mantimentos, worden bij ende omtrent Piepeli op verscheyden plaetsen opgecocht, besteet te maecken,

eñ becomen sommige 1, 2, 3, 4 ofte meer dagen reysens van daer gelegen, alhoewel uyt Bengala over laat van Malda, Sacca, Ougli, Boron als andere plaetsen, alwaer wel de beste ende fijnste linwaten gemaeckt worden, jaerlijcx met goede partijen is comende aff te sacken, principael den regentijt gedaen sijnde ende dat de wegen reysbaer beginnen te worden, 't welck is ende begint in de maent van October ende November.

Den handel der Portugesen is aldaer over lange jaeren geweest, doch nu niet soo sterck als voor desen. Hebben daer in seecker quartier aen d'een zijde der stadt omtrent van 200 huysgesinnen, haere huysen van stroo ende bamboesen simpelijck opgemaeckt sijnde, mitsgaders twee kercken met aerde ofte cleye mueren, de daecken mede van stroo weesende ende ordonnari 6 papen, 2 jesuiten ende 4 dominicanen, waer van den eenen jesuit van haerlieder als hooft ende cap[t] geordonneert ende erkent wort, die alle questien ende verschillen, die onder haer soude moogen voorvallen, decideert, off soo niet, worden van gemelten jesuit bij den Moorschen Gouuerneur beclaecht, die haer dan genoechsaem het gelt weet uyt te parssen ende geen slagen gebreck laet hebben, waer door meest in vreese ende gehoorsaemheyt onderhouden worden. Andersints waer 't onmoogel. bij ofte ontrent haer te woonen, vermits al te samen niet anders als fugitiuen, vagebonden, schelmen ende dieven sijn, die om haere schelmstucken uyt alle plaetsen van Indien door vreese van straffe bij malcander comen te rotten ende haer soo wel als connen generen, 't welck mede meest, soo veel de inwoonders aengaet, int maecken vant sout in Bansia, daer hier vooren van verhaelt is, bestaet, daer wonder wel mede weeten om te gaen. De barquen off vaertuygen ordinari 100 lasten connende laden, worden jaerlijcx veel in Piepeli gemaeckt, waer toe soo wel als de Mooren tot het maecken haerder schepen goede gelegentheyt hebben, ver-

mits omtrent twee dagen reysens int lant groote meenichte van timmerhout, tot scheepen dienstich, ende int geberchte van Nillegri meenichte van ijser is vallende, 't welck voor 't begin van den regentijt, in de maenden van January tot Mey, met consent van de Raya moet gecapt worden ende met het affwater langs de rivier werden affgebracht, ende het ijserwerck int geberchte van de smits, soo als men 't begeert, wort aldaer meest ende reedelijcx coops becomen.

Vorder de schepen, die aldaer jaerlijcx van de vaste custe sijn comende, bringen mede niet anders als in Ougli doen, te weeten: peper, off van de Maldivas couris, chancas, cairo als ander cleynicheden, off van Malacca eenige Chinesche waeren ende gout, doch weynich, waer jegens niet anders als mantimentos ende alderley slach van negros cleeden, als goede partije suycker in retour nemen. Boven dit comen in de rivier Piepeli veel gelias, sijnde een slach van cleene smalle doch lange vaertuygen, de fregatten niet seer ongelijck, doch worden met 16, 20 ofte meer riemen voort geroeyt, soo snel dat het te verwonderen is. Ditto gelias staen onder 't gebiet van den Coninck van Arracan, een groot vijant van den grooten Mongool, die de landen van Bengala, die tegens Arracan aengrensen, seer met het volck te rooven ende tot slaven te maecken, met gemelte vaertuygen infesteren. Ditto gelias beginnen in de maent van October op alle plaetsen spruyt in ende op de rivier Ganges te loopen ende de luyden van de dorpen, die overvallen connen, mede te nemen ende in Arracan te brengen; doch in de maenden van November ende December, als Januarij, als wanneer de zee seer stil is, loopen sij wel uyt de Ganges langs het lant in zee tot Piepeli toe, alwaer haer niet ontsien, naer een contract met den Gouuerneur gemaeckt hebben, haer gerooffde slaven off Bengaelders te bringen ende openbaerl. te vercoopen, mannen, vrouwen ende kinderen; leech weesende, loopen

weder op de vangst sonder dat de Mooren 't selve connen beletten, jae worden van de Mooren genoechsaem outsien door vreese dat, als eenich miscontentem mochten crijgen, haer niet ontsien souden haere Moorsche schepen op de Rie buyten de rivier Piepeli liggende aen te tasten; doch als zij int laest van Januarij, vermits harde winden, die dan beginnen te waijen, haer niet langer in zee derven bazarderen, loopen zij weder de Ganges op ende bringen haeren gerooffden buyt naer Arracan. Haer contanten, die van haere vercochte slaven in Piepeli procedeert, besteeden zij meest in grove negros cleeden, ijser, stael ende amphioen, 't welck in Arracan goede avance is gevende; doch moet met geen groote quantiteyt gebracht werden.

Ende niet jegenstaende ditto gelias onder den Gou. van Arracan hooren ende onder sijn gebiet in tijde van noot worden gebruyckt, soo sijn 't doch (te weeten except de roeyers, dat gehuyrde Arracanders sijn) alle Portugesen, mede gelijck de Moradores [1]) in Piepeli fugetiven ende bij een gerotte vagebonden, seer stoute fielten sijnde, die als de gelegentheyt maer mochte presenteren, de Portugesen selffs souden stroopen, weshalven alle de Portugesen, soutbarquiers ende die haer daermede generen, alle tijt op haere hoede wel gewapent op de Ganges gaen moeten, om van haer niet aengetast te worden. Het is eenen godtloosen hoop, sonder (dan als met gewelt van haere capiteynen, die hun door middelen als hooft van eenige gelias heeft weeten te vestigen) eenich gouuerne oft goet reglement; slaen oft schieten malcanderen om de geringste oorsaecke ter werelt verraderlijcke doot, sonder dat daerom een voet versetten, jae gauderen noch van haer daet openbaerlijck, soo dat het te verwonderen is, Godt Almachtich hun het aertrijck om op te leven is gonnende; ende hier in bestaet meest alle den handel der Portugesen

1) bijwoners.

in Bengala ende lant van Oricxia. Van de Mooren sijn zij generalijck seer gehaet ende moeten jaerlijcx veel overlasten verdragen, vermits wel weeten dat, maer particuliere sijnde, geen middelen ter zee om haer te revengeren hebben; doch connen zij, niet jegenstaende 't selve dickwils versweren, niet wel, naer haer eygen seggen, naerlaten in dese landen te comen, vermits bij negotie ter zee moeten leven, ende alle andere plaetsen voor haer van ons geslooten worden.

Dit is sommierl. voor soo veel de lantschappen van Bengala ende Oricxa, daer de Comp., als vooren gesecht, haere comptoiren in sijn hebbende, aengaet, alwaer tot noch toe met redel. goet contentement genegotieert hebben, alhoewel int eerste, te weeten in Ougli (vermits gansch geen groote schepen van die plaets ter zee zijn varende, waer door ons soo veel niet als die van Piepeli ontfangen), veel moeyte ende travaille hebben moeten uitstaen, dat te lang ende apparent te verdrietich soude vallen voor U Ed. Ho. Mo. te lesen. Derhalven daer niet van voornemen te particulariseren, ende seggen alleenl. dat Piepeli voor Ougli, vermits haere gelegentheyt soo nae aen de zeecant, behoort ende moet gepreferereert worden, alwaer (door 't respect, onse natie alree in Indien becomen, aen d'een zijde, ende aen d'andere zijde vermits haer groote schipvaert, die vreesen, als wanneer eenich discontentement bequamen, van ons souden aengetast worden) tot noch toe met goet contentement geweest hebben, ende wort verhoopt, jaerlijcx niet sal declineren, maer augmenteren.

Verder soo veel als aengaet de landen van de Molucos, Amboina, Tarnaten ende Banda, Macasser als anders, soo wel van Siam, Cambodia, Tayowan, als Jappon, daer van en soude ick U Ed. Ho. Mo., als die in voors. lantschappen niet geweest hebbe, met goet fondament niet veel van connen seggen off van particulariseren; derhalven

't selve moet gedragen aen alsulcke persoonen, die die plaetsen gefrequenteert hebben ende derhalven met beeter oordeel (als ick wel soude connen doen) daer van moogen spreecken, alsoo niet anders van voors. landen weet te seggen, als generalijck ende gelijck ter vlucht in Battavia weesende, verstaen ende gehoort hebbe, derhalven U Ed. Ho. Mo. mij hier in gelieven voor geexcuseert te houden, als mede van de saecke van Malacca, 't welck nu met de jongst gecomen schepen verstaen wort, door ons natie van de Portugesen soude verovert weesen; wat vruchten 't selve hier naer sal geven, leert den tijt.

Doch voor soo veel ditto plaetsen was ende is betreffende, was op ons vertreck, uytgenomen Japon, dat nu met leetwesen wert verstaen, slecht is affgeloopen, noch in goede termis [1]) ende florissanten staet. Godt Almachtich geve lange dueren mach, opdat de Comp. in haere extraordinare oncosten ende equipagien, die jaerl. sijn doende, daer van goede vruchten ende soulagement moogen genieten; dan ick vreese, voor soo veel mij aengaet, dat het accordt bij de Portugesen gemaeckt, haer niet alleen geen voordeel, maer de Comp. in tijden ende wijlen seer schadel. weesen sal, dat eer lange tijt sonder twijffel sal gemerckt ende bevonden werden; doch ick derve over soo swaren saecke, vermits de importantie der selver, niet veel van aenroeren: de ondervinding sal alles leeren.

Nu hebbe niet meer U Ed. Ho. Mo. aen te dienen, als alleenl. dat tot besluyt affirmere de saecke van de Comp. int generael in Indien in reedelijcken goeden staet stonden, soo wel de negotie, als op de heele westcust van Sumatra, als de stadt van Battavia, die nu Godt loff soodanich gefortificeert ende versien is, dat naer menschen oordeel geen soorten van vijanden hoeven te vreesen, ende alwaer door de goede ordren, soo wel int stuck van reli-

1) lees: *terminis*.

gie als policie, soo goeden ordre wordt onderhouden, dat 't selve heugel. is te weeten ende sien; ende niet en twijffelen of U Ed. Ho. Mo. verstaen met gelegentheyt 't selve genoech. Weshalven affbreeckende, sal dese schrifture besluyten, ende mij in U Ed. Ho. Mo. goede gratie recommanderen etc.

In Middelburch desen 5. September 1641, ende geteyckent

Jacob Mahieusen.

ADVIES

BETREFFENDE DE GELEGENHEID DER WEST-INDISCHE COMPAGNIE

IN HET NAJAAR VAN 1640 [1]).

(Archief van Hilten.)

EXTRACT.

Commissarissen, ingesien ende overwoogen hebbende de jegenwoordige gelegentheyt vañ Comp[e], soo hier als in Brasyl, bijsonder bij dese gelegentheyt van alliantie met Portugael ende groote engagementen van den Coninck van Castilien, oordeeleñ onnodich te weesen de continuatie van soo grooten crijchsmacht in Brasyl, voornementl. dewijl den staet van der Comp[e] finantien die sware oncosten niet en lijt, ende niet meer ende hooger en recommandeert als het point van mesnagie, om jaerlijcx, sonder verdere belastinge, te cunnen vervallen de beraemde uytgifte ende andere noodige lasten. Derhalven overslach gemaeckt sijnde, wat besettinge tot verseeckeringe vant Lant ende tegenwoordige forten wort vereyscht, bevinden Commissarisen, dat, alles op ordinaris guarnisoen gestelt, de noodichste plaetsen souden cunnen bewaert werden

---

1) Boven de copie staat te lezen: Exhibitum 30 October, 1640. Zie over den toenmaligen staat van zaken met betrekking tot Portugal en Brazilie, vervolg op Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, Dl. III. St. V. bl. 300.

met de quantiteyt van ontrent 1900 soldaten, doch om somwijlen bij occasie etc.

Ende comt hierbij in consideratie (dewijl doch de affairen in Brazyl apparent sijn hier naer meer eygens te sullen hebben met de commercie als met den oorloch), off men tot verlichtinge van oncosten sijn Ex[cie] Graeff Maurits niet en soude accorderen sijne lange versochte demissie, naer het expireren van sijnen verbonden tijt etc.

(Voornoemde memorie is bij de Presidiale Camer van de West-Ind. Comp[e] tot Amsterdam de respective Cameren nevens de tegenwoordige pointen van beschrijvinge toegesonden).

PUNTEN VAN BESCHRIJVING

VOOR DE VERGADERING VAN DE KAMEREN DER W.-IND. COMP.

Oct. 1641.

(ARCHIEF VAN HILTEN.)

Pointen waer op alle de Cameren van̄ West-Ind^e^. Comp^e^ beschreven sijn, om in conformité van̄ Octroye tegen den 23. October 1641, weesende Maendach, goets tijts haere Gecom^den^ te senden binnen der stede Amsterdam, ende alsdan precyse in besoigne te treden mette presente, die hun aldaer sullen laeten vinden, op pene, ende volcomen gelast ende geauthoriseert omme op de volgende pointen, ende andere alsulcke, resolutie te nemen, als ten meesten dienste van de Comp^e^. bevonden sal worden te behooren.

1. Dewijle de Bouckhouders van de respective Camerē tegen half October beschreven sijn op de tweejarige reeckeninge bij den anderen te comen, sal dienen gedelibereert, op de egualisatie van de vrachten ende recognitien der schepen ende goederen, die naer Brazyl gevoert sijn, ende bij de respective leden tot dien eynde werden gebracht de lijsten, boecken ende pampieren, wat schepen, gooderen ende vrije luyden yeder in den sijnen naer Brasyl gesonden, ende wat gerechtigheden van vrachten, convoyen, recognitien als andersints daer van ontfangen heeft, mette documenten daertoe dienende.

2. Alsoo bericht worden, dat diversche particuliere hun vervorderen in de limiten vant Octroy te varen, sonder commissie ofte authorisatie van de Comp^e^, sal dienen gedelibereert op gevouchl. remedien.

3. Dewijle den generael Arent Jacobs overleden, ende den commys Ruychaver provisionel. in sijn plaets gesurrogeert was, sullen de leden gevath comen, om te resolveren wat daerin dient gedaeu.

4. De leden sullen mede gelieven gelast te comen, volgens het 6^e^ point vande laetste, ende 4^e^ point vande naestleste uytschrijvinge, om naerder ordere te beramen op de forme van reeckeninge over de Comp^ies^ finantien, soo hier als in Brazyl, soo wel vant voorgaende, als toecomende, opdat men sien ende speuren can, dat niemant en excedere in de administratie hem betrout, sonder welcke alle deliberatien vruchteloos sijn.

5. Alsoo onder de voorvallende saecken in de laetste XIXe bij de presidiale camer is ingegeven seeckere memorie, inhoudende dat bij alle de leeden een eenparigen voet dient gehouden met de papieren ende instructien, die de commisen, supracargos ende andere mede worden gegeven, daer van de respective leden voor het scheyden copie was gegeven, om met hun principalen te confereren, sullen de leeden mede gelieven te brengen hunne pampieren, die aen de respective persoonen en schepen mede gegeven worden, omme deselve te confereren, ende alle op een maniere te maecken, ende egael daer in te gaen, ende deselve te veranderen naer de constitutie van de Comp^e^.

6. De respective leeden believen mede te brengen sommiere notitie vant geene bij de leste paye der verhooginge over oude nieuwe capitalen betaelt eñ ingecomen is, eñ perfecte lijste, met namen eñ toenamen van de geene die deselve payen noch niet voldaen hebben, om eenen eenparigen voet te beramen ende bij billetten tot seeckeren

tijt te notificeren, dat, wie binnen deselve tijt sijne verhooginge niet gedaen sal hebben, alsdan bij de Comp^e staen sal alsulcke ordre daer op te stellen, als bevonden sal worden de equiteyt eñ dienst vande Comp^e int gemeen te vereyschen, op dat alle de capitalen van gelijcker natuyren op een boeck comen moogen, ten fine dat men perfecten staet vande jaerlijcxe uytgiften der 6 p^{to} maecken, ende deselve op de gereetste middelen der revenues in de geconquesteerde plaetsen ende retouren uyt deselve designeren eñ vaststellen mach.

7. Aengesien de participanten in 't gemeen tot voldoeninge van sulcke verhooginge sijn getreeden, op hoope dat 't effect vant presuppoost der subsidien eñ prolongatie vant octroy van haere Ho. Mo. te spoediger volgen soude, soo werden de leeden versocht in te brengen wat diesaengaende sints de leste Vergaderinge van XIXe bij de respectiue Provincien naerder sal vercregen sijn, eñ hoe men gevoechlijcxt, 't geene noch manqueren sal, soude moogen te weege brengen eñ uytwercken. Ende dat een generale ordre dient beraemt tot betalinge vande militie eñ alle des Comp^{es} dienaren in Brazyl. Item wat getal van recreuten van soldaten en matroosen jaerlijcx naer Brazyl, eñ in wat saisoenen, te senden sijn, omme de plaetsen die door affsterven off veranderen in vryeluyden sullen vacant worden, weder te vervullen eñ suppleren.

8. Werden de leeden in bedencken gegeven, alsoo het welvaren van de Comp^e bestaet in de populatie, off men niet en dient eenige middelen te beramen, om de Officieren eñ soldaten te animeren, alsse ginder betaelt, om daer als vrye luyden te blijven, tot dien eynde hun boven hunne gagie eenige landerijen in erffpacht, leen oft eygendom aen te wijsen, om die te cultiveren, met eenige privilegien daer bij, oft alsulcke andere middelen als men tot vorderinge van de populatie ende welvaren vande Comp^c ende hun ingesetenen bevinden sal te behooren.

9. Dat de lieden gelieven gereet ende gelast te comen, mede brengende wat elck van prinsen genooten heeft, om de gerechticheden in de prinsen van Sijn Hoocheyt, 't zedert de laetste affreeckeninge, sooals die bij het sluyten van de boecken sal bevonden worden, te liquideren.

10. Vorder sullen de respective cameren haere gecom[den] volcomen gelieven te lasten de pointen, die in de laetste vergaderinge vañ XIXe op den 8. en 9. Julij sijn gereserveert, final. aff te handelen, voor sooveel deselve bij de respective commissarisen niet affgedaen sijn.

11. Ende wijders te resolveren opt geene uyt de brieven van Brazyl, Guinea, Cabo Verde ende andere gewesten gecomen, als staende de vergaderinge in te vallen, souden mogen resulteren, soo als de meesten dienst vañ Comp[e] vereyschen sal.

12. Eyndel. op alle voorvallende saecken, die de respective leden vande vergaderinge buyten de voorgestelde pointen souden mogen inbrengen ende proponeren, sullen de Gecom[den] gelast comen om te adviseren, ende met meerderheyt van stemmen 't dienstichste voor de Comp[e] resolveren.

MISSIEVEN

BETREFFENDE DE WEST-IND. COMPAGNIE,

1641 en 1645.

(Archief van Hilten.)

De Staten Generaal aan de vergaderinge der XIX van de West-Indische Comp^e^ te Amsterdam, den 2. November 1641.

Wij sijn in ervaringe gecomen, dat onder u. l. soo nu en dan discoursen loopen, oock gehouden worden, noopende de veranderinge van de saecken van oorloge in Brasyl, ten regarde van de constitutie van het coninckrijck Portugael ende d'alliantie, die desen Staet met den coninck Don Jan de Vierde ende het selve rijck heeft gemaeckt. Maer geconsidereert dat aen den welstant van u. l. Comp^e^ ende de conservatie van de saecken in Brasyl dese landen ende d'ingesetenen van dien veele is gelegen, ende dat men voor alsnoch soodanigen reflexie op de gelegentheyt van Portugael niet en mach nemen, dat men sich daer door eene soodanige securiteyt, ten regarde van den algemeenen vijant in Brazyl ende de landen daer ontrent gelegen, kan beloven, omme den oorloch aldaer terstont op eenen anderen voet te brengen, ende deselve alleenl. simpel. ende defensive aen te stellen, hebben wij amptshalve goet gevonden u. l. mits desen ernstlijck te versoecken ende op het hoochste te begeeren, dat deselve de veranderinge van de saecken van oorloge in Brazyl in geene uytschrijvinge oft deliberatie en willen

brengen, voor en alleer met ons en Sijne Hoocheyt deselve naerder sal sijn geexamineert, ende de gantsche gelegentheyt van dien met alle sijne circumstantien in behoorlijcke consideratie ende achtinge genoomen, ten besten van u. l. Compagnie. Waer op ons verlatende etc. Actum 2. Novemb. 1641.

Aen de Heeren haer Ho. Mo. Gedep[den] op de Vergaderinge vande XIX[e], tot Amsterdam den 2[en] Nov. 1641.

Wij werden boven vermoeden bericht, dat door de Presidiale Camer van de West-Ind. Comp[e] tot Amsterdam d'andere Cameren onder anderen twee pointen sijn toegesonden, namentl. raeckende de reductie ende verminderinge van de militie in Brazyl, ende op het dimitteren ende rappelleren van de heer Graeff Maurits van Nassau, Gouuerneur Generael aldaer, naer het expireren van sijnen verbonden tijt, ende dat de Vergaderinge vañ XIXe der West-Ind. Comp[e], tot Amsterdam vergadert, daer op besoigneert ofte sal besoigneren. Waer op bij ons gecommuniceert sijnde met sijn Hoocheyt, oock daer op ingenomen hebbende desselffs hoochwijs advys eñ verre siende consideratien, ende vervolgens op alle 't geene voors. is, bij ons rijpel. gedelibereert sijnde, hebben goetgevonden U L. mits desen te versoecken ende begeeren, dat deselve de saecke daer heenen willen beleyden eñ dirigeren, ten eynde dat de voors. twee pointen, nochte eenich van dien, in de opgemelte Vergaderinge der XIXe van de West-Ind. Comp[e] in geenige deliberatie en werde gebracht, voor en aleer met ons ende sijne hoochgem̃ Hoocheyt daer over naerder sal sijn gecommuniceert. Ende sullen U L. daer toe gebruycken alle persuasiue eñ bedenckel. redenen eñ motiven, ende onder anderen, dat men voor alsnoch soodanigen reflexie op de constitutie van Portugael niet en

mach nemen, dat men sich daer door een soodanige securiteyt ten regarde van den algemeenen vijant in Braayl eñ de landen daer ontrent gelegen, can belooven omme den oorloch aldaer soo precipitantel. op eenen anderen voet te brengen eñ alleenl. defensiue aen te stellen. Voorts sullen U L. ons van tijt tot tijt berichten eñ informeren wat bij deselve hier inne sal sijn gedaen eñ wat daer op is gevolcht. Actum 2 November 1641.

Hooge Moogende Heeren.

Wij hebben uyt het jongste schrijven van Sijn Ex^cie ende Hooge Raden in Brasil verstaen, hoe aldaer op den 7. Julij laestleden voor de haven van Paraiba met een leck schip (dat niet langer boven water conde gehouden worden) aengelandt waeren 600 Spagnaerden en Napolitanen, weesende onder het commando van Hector de la Calca, gewesene Colonel van het Napolitaensche regiment in de Bahia, ende bij de heeren Regenten van daer naer Westindien affgesonden. Waerop de voors. Colonel met noch eenige van de voornaemste Officieren terstont naer het Reciff sijnde gebracht, hebben aldaer seer geclaecht over de onbeleeftheyt van de gemelte Regenten, en dat se alsnu genootsaeckt waeren aen de onse haer toevlucht te nemen. Sijn Ex^cie ende Hooge Raden hebben terstont den Directeur tot Paraiba aengeschreven, dat hij 't gemeene volck van vivres ende noodich onderhout soude versorgen, ende hebben selff den Colonel ende sijn bijhebbende Officieren behoorl. tractement toegeleyt, resolverende corts daeraen de gemeine soldaten met haer schip, nae behoorl. reparatie en versien van vivres, naer Westindien te laeten brengen, ende de gemelten Hector de la Calce beneffens eenige Officieren aldaer soo lange te behouden, tot dat onse gevangens in Westindien haere verlossinge mochten becomen, ende Sijn Ex^cie ende Hooge

Raden van sulcx versekeringh hadden. 'T welck bij den Colonel terstont geaccepteert is, gelijck hij derhalven mede te rade geworden is, der selver onser gevangenen verlossinge aen den Coninck van Castillien, sijn Hoocheyt den Cardinael Infant en eenige Gouuerneurs te procureren door dese sijne nevensgaende missiven, dewelcke sijne welgemelte Ex^{cie} ende Hooge Raden verclaren geleesen te hebben, ende in haer E. E. presentie geslooten te sijn, sonder evenwel copie daer aff over te senden. Ende alsoo jegenwoordich de hoochgemelte Prince Cardinael overleden is, aen dewelcke dese ingeleyden sich addresseren, als mede dat de wisselinge van de gevangenen ter wedersijde voor de hant is, soo hebben goetgevonden de voors. missiven U Ho. Mo. toe te senden, ootmoedel. versoeckende, dat hierinne door de Heeren haere Ho. Mo. Gedep^{dens} tot de voors. besoignes van wisselinge soodanich mach werden versien, als deselve naer haer hoochwijs beleyt sullen bevinden oorbaerlijcxst te weesen, ten eynde alle de gevangenen, wegen dese Comp^{e} in Havana, Cartagena, St. Domingo, Caracas, Commana, Commana-Gottha ende wat quartieren die oock souden moogen weesen, tegens de voors. Colonel ende bijhebbende Officieren, als oock in regarde vañ vrijgelatene soldaten, nae eene langduerige ende genouchsame slavernye, moogen worden gelost ende wij eenmael van het aenloopen ende klaagen van soo veel arme en ellendige vrouwen ende kinderen worden bevrijt.

Hiermede Ho. Mo. Heeren etc.

Amsterdam den 20. November 1641.

Getk. Casijn van Bemmel,
Gerrit de Graeff,
S. Blomaert,
Gerrit Janss. de Vis,
D. Duuelaer,
B. Julsing.

Aen de Heeren haer Ho. Mo. Gecomden op de Vergaderinge van XIXe der West-Ind. Compe tot Amsterdam den 20en November 1641.

Wat de heer Graeff Maurits van Nassau ons is schrijvende, onder dato Pernambuco 17e Augusty lestleden, ten regarde van de gelegentheyt van den staet van de magasijnen, schepen ende militie, te water en te lande, in Brazyl, sullen U L. connen sien uyt de bijlagen, dewelcke wij goet gevonden hebben U L. mits desen toe te stueren, oock serieusel. te versoecken ende begeeren, oock recommanderen, dat deselve de saecke daer inne gementioneert, met sulcke goede insichten en discretie aldaer willen behandelen en dirigeren, dat de goede correspondentie, ruste en contentement wedersijts mach worden gevordert en getroffen, en de actien van den welgem heer Graeff, als ten besten van de gemeene sake en dienst van de Compe gedaen, voor goet en als wel gedaen, op en aengenomen mogen werden. Waer toe etc.

Actum xxe November 1641.

Extract wt den brieff van de Hooge Raeden, geschreven aen den Gouverneur van de Bahia, Antonio Tellas da Silva, dato Reciffo den 7. July 1645.

En hoewel eenige Portugese ondersaeten van haer Ho. Mo. haer geswooren getrouwicheit vergetende, tot een publicque revolte sijn uitgebroocken, ende sich met wapenen tegens desen Staet hebben versterct, soo haest Cameron en Henricque Dias met haer Brasilianen ende Negros, neffens andere Portugesen wt de Bahia, onverwacht, buiten licentie, sonder eenich versouck, tegens aller volcken recht, in dese Capitanien sijn gevallen, haer maght en wapenen met dees revolterende hebben geconjungeert,

en desen Staet een oorlogh aendoen, niet als eerlijcke soldaten, naer coustume van Europa, maer als schelmen ende moordenaers, konnen wij echter niet gevoelen, dat dit vreemt volck door ordre off gedoogen van sijn Hoogh gemelte May^t^ off u Ex^tie^ tegens ons, haer bontgenoten, dusdanich werck souden hebben aengevangen. God loff, ons ontbreect geen maght om dees gerevolteerde tot haer voorighe plicht ende gehoorsaemheyt te brengen, het vremde volck te verjaegen, en gelijck te verdelgen; nochtans om al de werelt te bethoonen, hoe seer wij alsnoch genegen blijven de hooge aenmaningen ende recommandatien van onse principalen, tot onderhoudinge van het bestant tegens sijn hooggemelte Mayesteit ende sijn ondersaaten te achtervolgen; dat mede geweert werden de sinistre bedenckingen, die andre Coningen, Princen en Potentaten uit den inval van dit voornoem. volck souden mogen afnemen, maer volcomen blijcke, dat sijn Hoogh gemelte Mayesteit en u Ex^tie^ sich van dees revolte vrijhouden, en bewesen werde, deselve niet te hebben veroorsaect, nochte willen voeden, — Soo ist, dat wij, uit den naem ende van wegen haer Hoo. Mo. de Heeren Staten Generael, sijn Hoogheit den Heere Prince van Orangien ende de edele Heeren Bewinthebberen der geoctroyeerde Westjndische Compagnie, bij desen aen u Ex^tie^ committeren de H^rn^ Balthasar van der Voorde, raeth van justitie, en Diderick van Hooghstraten, Capitein Commandeur in de fortresse aen de Cabo St. Augustijn, met last en volcomen ordre om u Ex^tie^ dees voorz. poincten voor te dragen ende te versoucken wt den naem als boven, dat u Ex^tie^ gelieve op de aencomste van dees onse Gecommitteerden sonder wtstel bij openbaere placcaten off ander constringerende middel indaghe, uit de limiten van dese Capitanien doe vertrecken, den voorñ Cameron, Henricque Dias ende andere hooffden, met alle diegene, die sij onder haer sijn hebbende, met alle rigeur doe straffen, en niet obedie-

rende, deselve verclare voor vijanden van sijn May^{t}, alsoo wij niet connen vinden, dat haere Hoo. Mo. sijn Hoog heyt, d'Ed. Heeren Bewinthebberen voornoempt, in eenige andere manieren dies aengaende behoorlijcke satisfactie can geschieden, die wij nochtans van u Ex^{tie} sijn verwachtende. U Ex^{tie} toegedaene vrinden. Reciffe 7 July anno 1645.

Was onderteeckent Henric Hamel.
H. van Bullestraete.
S. J. Bas.
G. van Walbeeck.
Hendirck de Moucheron.

Extract wt de instructie vañ Hooge Raeden, voor B. vande Voorde en Captn Hooghstraten, gaende nae de Bahia in dato 7 July 1645.

Den credentie brieff overgelevert ende naerder audientie vercregen hebbende, sullen de gelegentheit van dese revolte ende van de auteuren die deselve veroorsaect hebben, soo oock vande secoursen, haer op Rio St. Francisco te lande toegecomen, die onse ingesetenen voornemelijck daer in gesterct hebben ende geanimeert, alsoo sonder hoop van assistentie sulcx niet souden hebben aengevangen, ende voorder mondelingh int corte voordraeghen eñ naer besluit den brieff diesaengaende aen den Gouverneur geschreven overleveren.

Geen behoorlijcke satisfactie vercrijgende, 'tsij dat den Gouverneur niet wilde verstaen tot wtgeven van publicque placcaten, sendinge van eenich gequalificeert Officier, om dit volck te wederroepen, off andersints, en dat voor haerluiden vertreck geen effecten van sodanige debvoiren haer quamen te blijcken, sullen sij wel expresselijck protesteren over alle schaade, ruine ende moorden, die onse goede inwoonderen, soo Nederlanders, Portugesen als Brasilianen, door den inval van dit vremde volck algereets heb-

ben geleden, en noch sullen comen te lijden, en te verclaeren, dat wij ons ontschuldich willen houden aen de onheylen eñ inconvenienten, die souden comen te resulteren wt de middelen, die wij uit de weygeringe van dit ons versouck gedrongen moghten werden tot ons defensie bij der hand te nemen.

Extract wt de propositie vande voors. Ambassadeurs, gedaen aen den Gouverneur in de Bahia, den 18en Julij 1645.

Naer sijn Extiens reciproque complimenten en geluckwensingen, tot welvaert en voorspoedige regeringhe der Ed. Heeren Hooge en Secreete Raeden, en den credentiebrieff overlesen hebbende, seyde wel bereyt te wesen de articulen, ons medegegeven, datelijck te aenhooren.

Waer op wij sijn Extie mondelingh voordroegen, dat eenige Portugesen, onderdanen vande Ho. Mo. Heren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, uit eenighe quade genegentheit, jegens haer geswooren trouwe, heymelijck onder hen hadden gepractiseert een publicque revolte in Pharnambuco en andere plaetsen, schriftel. laten omdraegen in de huisen van haer vertroude vrienden, om bij hen geteickent en geswooren te worden, de wapenen bij de hant te nemen soo haest hen eenich secours van buiten mocht toecomen; dat int beginsel der maent Junius Camaraõ en Henricque Dias met haer Brasilianen en Negros, neffens andere Portugesen, gewapent in Pharnamb. waren ingevallen. Soo haest de tijdinge van haer comst was bekent, hadden Joaõ Ferdinando Viera, Antony Cavalcanty, Amador d'Arauio en andere Portugesen, sich uit haer huisen geabsenteert, veel inwoonderen bij een versamelt, sommige met wille, andere met gewelt; hadde publicque placcaten aengeslagen, sich intitulerende Gouverneurs vanden oorlogh wegens de vrijheit, sich verstou-

tende soo onrechtveerdige acten jegens haer wettighe overheden aen te vangen, door 't secours van dees vreemde troupe.

Dat door Godes genaede d'Ed. Heeren Hooghe Raeden wel geen middelen ontbreecken om haer getrouwe dienaren en onderdanen in vreede en gerustheit te bewaeren, dees begonnene revolte vorder te stutten en de seditieuse te straffen met sodanige rigeuren als diergelijcke verdienen; maer haer Ed. niet connende begrijpen, uit wiens ordre off commissie dit volck in tijt van vreede was gecomen de quade genegentheit van dees gemutineerde te voeden en te verstercken, swaerlijc connen vinden in wat voegen deselve te bejegenen. Dat haer Ed. en alle haer ondersaaten gansch verseeckert waren, wegens d'Ed. geboorte van sijn Ex^tie^, sijn geexperimenteerde wetenschap in materie van staedt, en d'oprechte correspondentie van vreede en eenicheit, die sijn Ex^tie^ altoos hadde gebruict, dat noyt bij sijn Ex^tie^ soude werden gedooght, dat sijn ondersaaten te hulp souden comen, die sich jegens haer overheden souden willen opwerpen; ter contrarien, dat sijn Ex^tie^ veel eer alle middelen soude aenwenden, om sodanige inconvenienten te verhinderen. Dat ten dien regarde d'Ed. Heeren Hooge en Secrete Raaden ons hadden gesonden, sijn Ex^tie^ d'overcomst van Cameraõ en Henricque Dias met haer troupes, bekent te maecken en te versoucken, dat 't sijn Ex^tie^ soude gelieven dit volck niet alleen te verbieden, dees gemutineerde met haer wapenen te assisteren, maer selfs oock te commanderen uit Pharnambuco en d'ander Capitanien te vertrecken, op dat dese, hen ontbloot vindende van soodanich secours, sich tot haer voorige plight en de gehoorsaemh^t^ keeren en de bontgenooten mogen genieten den vreede en eenicheit, die bij formele contracten tusschen sijn Mayesteit van Poortugael don João Quarto, en d'Ho. Mo. Heeren Staaten Generael is gemaect en beslooten, 't welc haer Ed. oock

schriftelijck van sijn Ex^tie versochten, volgens haer Ed. brieff, die wij daer op overleverden.

Rapport van Cap^tn Hooghstraten.

In de Bahia gecomen, sijn wij op den 19^en Julij 's morgens aen landt gehaelt door de bargantin vanden Gouverneur eñ gebraght ten huise van Pedro Core de Gamma, alwaer een weynich geweest sijnde is daer gecomen de Colonel Andre Vidal eñ Cap^tn Paulo da Congie, eñ corts daeraen Cap^tn don Johan de Souse, die sich neffens mij neder sette eñ stillekens vraaghde naer sijn oom Philippe Pais Baretto, off hij hem mede opgeworpen hadde met de andere inwoonderen. Waer op antwoorde, als dat hij hem stille was houdende in sijn Ingenio. Sonder verder discoursen daer aff te hebben, is de taeffel gedect, eñ hij, don Johan, wiert van Vidal genodicht daer te blijven; maer sich excuserende de wacht te hebben, is vertrocken; doch wij ter taeffel sittende, is hij wederom gecomen, settende hem neffens mijn sijde. De maeltijt geeindicht, heeft mij naer achteren genomen, neffens Paulo do Conha, om een pijp tobac te drincken, daer op Springhappel is gevolght eñ heeft hem don Johan gelecht neffens mij over de galderije eñ Poulo da Conha nam Springhappel een weinich apart. Soo seyde don Johan sachiens tot mij, hem wonder te geven, dat sijn oom Philippe Pais hem niet mede opgeworpen en hadde. Waer op hem antwoorde, dat hij wel hadde gedaen dat hij hem stille hielt, want daer dogh geen goet van en conde comen. Soo seyde hij, dat seght ghij, maer verbeydt den tijt, ende nadien dat ghij altijt soo goeden vrient vande inwoonderen ende Portugesen sijt geweest, soo moet ick u seggen, dat het vrij al wat te bedieden sal hebben: daerom soo wil ick u waerschouwen als een vrient voortesien, ende u ende u huisvrouw eñ kinderen eñ goederen te verseeckeren; maer soo ghij

den Coninck, mijnen Heer eñ de Gouverneur wilt een dienst doen, sal 't selue u E. rijckelijck worden beloont, en u E. en sal niet ontbreecken noch gelt, noch goet, noch Ingenios, noch Partidos, eñ sal u met een Habito de Christo versien eñ twee a drie Commandos geven, soo dat u niet en sal mancqueren eñ sult alles hebben dat ghij begeert.

Ick over deese woorden mij seer veraltereert vindende, seyde dat ick den Coninck van Poortugael eñ de Gouverneur wel wilde dienst doen, maer dat hij mij soude willen seggen waerin, want ick sulcx niet en wiste waerin ick hem soude connen dienen. Waer op hij seyde: ghij cont den Coninck wel eenen goeden dienst doen: waerin ofte wat het is dat ick doen sal, soo seyde hij, don Johan, en sijt ghij niet Commandeur vande Cabo St. Augustijn? Waer op antwoorde: jae. Wel soo ist dat ghij sout aen den Gouverneur willen overgeven het fort met sijn toebehooren, op dat hij daer sijn volck mocht landen, eñ soo ghij sulcx wilt belooven, soo sult ghij met alle de verhaelde beneficien sijn vereert ende daer bij vercrijgen het Gouverne van 't volck van de militie. Waer op ick antwoorde: dit sijn dingen die tegen mijn eer en eet strijden. Onder welcke propoost den ander in de Galderije quam, soo dat wij gescheyden wierden eñ hij, don Johan eñ Paulo da Conhae in de ganck gingen; doch geen tijt hebbende om alleen met Springhappel te spreecken, seyde simpelijck, wat naeder bij hem staende, met een gealtereert gemoet: wat meinen dese honde, dat ick een verrader sij? En meinde voort te spreecken, is don Johan de Sousa wederom met Paulo da Conha bij mij gecomen, dewelcke wederom repeteerde te sullen genieten de vorige beloften, sonder eenich mancquement eñ soo ick datelijck eenich gelt begeerde, soude het mij werden gegeven, ende souden mij met den Gouverneur doen spreecken, op dat ick soude mogen sien, dat de saecke seecker sal sijn. Waer op ick

seyde: dat ick dat niet en conde doen, want al waert saecke dat ick het al gesint soude sijn te doen, soo en soude ick niet connen, want de Heeren Hooge Raeden mij belooft hebben, als dese voyagie gedaen is, mijn Sergeant Majoor te maecken, en dan en sal ofte can ick daer niet blijven commanderen, maer sullen mij op een ander plaets emploijeren. Duerende dit propoost, is de heer vande Voorde oock achter gecomen in de galderije met Andre Vidal, die hem, terwijle don Johan eñ Paulo da Conha[1]) met mij in discoursen waren, hem geduirich met discoursen onderhielt. Dogh door wandelen ons discours gebroocken werdende, luisterste ick aen de heer vande Voorde: „ick wenste wel hier al van daen te sijn eñ met u E. alleen te connen spreecken, want ick weet niet wat sij in den sin hebben, ick vrees sij mij den hals sullen breecken ofte hier houden"; en hem op sijn versouck geen nader openinge connende geven, vermits sij gestaadich bij ons bleven, ende Pedro Core de Gamma veel duits verstaet, hadde ick de heer vande Voorde te willen dissimuleren tot dat wij aen boort soude sijn, op dat sij 't niet en souden mercken, dat wij van die materie waren spreeckende, hebbe ick gesecht wel te wenschen dona Catarine de Mello, sijnde de schoonmoeder van Philippe Pais, eens te moogen besoucken. Waer op don Johan de Sousa seyde: „ick sal bij de Gouverneur gaen om verloff vragen om daer te gaen" en hij wederom gecomen sijnde, seyde de Gouverneur verloff te geven om met hem alleen daer te mogen gaen; waer op oorloff nemende, seyde de heer vande Voorde, hoewel hij ongetrout was, weinich met donas ofte juffrouwen in den sin hadde, dat hij mij dat faveur niet benide. Eñ hebbende don Johan de Souse eñ Paulo da Conha mede haer afscheit genomen, luisterde ick alleen aen de heer vande Voorde, „sij sullen eenen gladden ael

1) Deze naam wordt elders, beter, *d'Acunha* geschreven.

bij de staart hebben", eñ nam mij voor gants met haer te simuleren. Langhs de stracte gaende sochten sij beyde niet als mij te animeren tot het voorverhaelde werck, door verhalinge de beneficien die ick daer voor soude becomen, soo vanden Coninck, als vanden Gouverneur, eñ dat sij souden te weege brengen dat ick met den Gouverneur alleen daer over soude spreecken, voorslaende, als ick wederom soude comen van 't huis van dona Catarine de Mello en mij gebraght hadden ten huise van Pedro Core de Gamma bij de heer vande Voorde, dat ondertusschen een van haer bij de Gouverneur soude gaen, hem seggen, dat als wij boven quamen om hem te spreecken, dat hij soude laten seggen off wij een weinich geliefden te vertoeven, eñ dan soude don Johan tegens mij seggen: „com, willen wij een dronck wijns drincken", ende mij brengen in de camer vande paep vande Gouverneur, alwaer de Gouverneur bij mij soude comen. En is Paulo da Conha in ons wederkeeren bij de Gouverneur gegaen, ende ick eñ don Johan alleen gaende, seyde hij dat het aen geen macht en soude ontbreecken, dat de Gouverneur was wachtende naer Salvador de Sae, die van Rio de Genero soude comen met drie Gallioenen, een dat (van) Poortugael was gecomen eñ twee die in Rio de Genero waren gemaect, neffens noch eenige schepen meer, eñ datter 2500 man alleen uit de Bahia soude gaen, neffens de Moradores, die alree in Pharnambuco sijn, die de Gouverneur aen de Cabo begeerde te landen, eñ dit ist dat hij aen u E. versouct. Dus discourerende, soo sijn wij wederom gecomen ten huise van Pedro Coere de Gamma, alwaer een weynich tijts sijnde geweest, is gecomen Andre Vidal; seyde dat wij den Gouverneur wel mochten gaen spreecken, eñ wij ons datelijck naer 't palais voegende, soo is uitgecomen de Secretario vanden Gouverneur, die ons seyde dat wij een weynigh geliefde te waghten, dat den Gouverneur besich was met het sluiten van

den brieff. Is de heer vande Voorde door eenige Portugesen aen een sijde in een venster getrocken ende daer met discoursen onderhouden. Middelerwijle soo is don Johan da Sousa bij mij gecomen, die mij vraeghde off ick een dronck wijns wilde doen, waer op Springhappel seyde mede te gaen, maer is door discoursen, soo van Paulo da Conha als van andere opgehouden, ende heeft mij don Johan gebraght in de camer vanden Paep vande Gouverneur, alwaer een weinich geweest sijnde, is door eenen anderen wegh ingecomen de Gouverneur Ant° Telos da Silva, die de deur datelijck deede toesluiten ende mij seer groete, gelijck ick insgelijcx oock deede, dogh bleeff dan in presentie staen, don Johan de Souse [deed] de Gouverneur neder sitten eñ seyde hoe dat hij altijt hadde gehoord de goede affectie die ick aen de Portugesen was bewijsende, ende dat hem dat seer aengenaem was; dat hij verhoopte dat ick meer eñ meer daerin soude willen continueeren, eñ hem, noch den Coninck, het versouck aen mij door Capitein don Johan de Sousa gedaen, niet wilde weygeren, alsoo hetselve geen oorlogh en was, maer een restauratie die aen den Coninck don Johan Quarto wiert gedaen, ende waert saecke dat sijn Ex^tie^ Conte de Nassouw soo haestelijck niet en hadde vertrocken, soude mede daertoe geholpen hebben. Waer op ick antwoorde: waer in ist dat ick u Ex^tie^ soude connen dienen? Dat heeft u E., seyde hij, van don Johan de Sousa wel verstaen ende ick versouck maer dat ghij u E. gants ende geheel Portugees maect. Waer op ick wederom seyde, dat ick et niet en conde doen, vermits de Heren Hooge Raeden mij met de plaets van Mayoor op mijn comste aldaer soude versien eñ mij als dan op een ander plaets souden gebruicken. Waerop hij, Gouverneur, antwoorde: avancemente van plaetse eñ goedren, soo partidos als ingenios, habitos eñ comendos en sullen u niet mancqueren, dogh den tijt en laet niet toe om u E. hier langer optehouden, opdat u E. confrater

daer ick haer in wenste te sien, onder de gehoorsaemheit eñ schuldige plicht van uwe Ed. E., aen wie ick hoope dat deese demonstrantien voor genouchsame bewijsen sullen verstrecken van mijne affectie eñ correspondentie van vrientschap wegen desen Staet, alsoo uwe Ed. E. hier wt connen afnemen, hoe grootelijcx ick mij ingagere, doende u Ed. E. desen bijstant als een oprechte vrient eñ goede buirman. Godt bewaere de personen van u Ed. E. Bahia 25 Julij 1645. Onderstont

U Ed. E. seer geaffectioneerde dienaer
eñ geteeckent
Antonio Teles da Silva.

Brieff van André Vidal, Colonel van een regiment te voet, ten dienste vanden Coninck van Poortugael, ende bij den Gouverneur vande Bahia gesonden in Pharnambuco, dato in St. Antonio de Cabo, den 13en Augusty, aen de Mayoor Hooghstraten, Casper vander Ley eñ Jan Hick, commanderende in de Fortressen vande Compagnie aen de voors. Cabo.

Gedenckende aen het woort dat u E. ons gegeven hebt in de Bahia eñ aen 't gene vanden Captn vander Ley toe is geseit aen de Gouverneur João Fernandes Vieira eñ den Captn João Gomes de Mello, worden wij meer geanimeert in de intentie die wij voor hebben, want noch u E. noch den Captn vander Ley niet en connen manqueren aen de verbintenisse ofte gedaene beloften, waermede sij ons soo hooghlijck hebben geobligeert. Wij sijn in dit lant gearriveert met drie duisent man wtgelesen schoon volck, eñ een vande twee Armaden, terwijl de andere noch niet en comt, die deftich wel gewapent is ende u Ed. nu hebt sien passeren, waermede ick hoope dat nu bevrijt sullen wesen dese armen ingesetenen, alsoo wij eñ sij seer be-

Dit neffens ons schriftelijck rapport overgegeven ter Vergaderinge vañ Ed. Heeren Hooge eñ Secrete Raeden op 't Reciff de Pharnamb. den 28en Julij 1645.

Brieff van Antonio Tellas da Silva, Gouverneur in de Bahia, dato 25 Julij, aen de Hooge Raeden in Brasil.

Hebbende gedepescheert de Armade, waermede ick gesonden hadde de twee meesters de Campo, Martinho Soares Moreno eñ Andre Vidal de Negreiros met den Collonel Jeronimo Sarrañ de Paiva, Captn Mayoor van deselve, omme u Ed. E. te water ende te lande te dienen, *willende gehoorsamen de propositie bij uwe Ed. E. Ambassadeurs nu laest aen mij gedaen*, [1]) eñ condescenderende tot de ernstighe voorbede vande qualijck bedachte inwoonderen, soo heeft het Godt belieft dat in dese Bahia is comen te arriveren Salvador Correo de Saa Bonavides, Generael van de vlooten van desen Staet, eñ Raetsheer in den overzeeschen Raeth van den Coninck, mijnen heere, medebrengende de vloote van Rio de Genero, van meyninge die te convoyeren nae Poortugael. Dogh ick begerende te verdubbelen soo wel de qualiteiten vande personen als de stercte vande maght, om die alle te employeren ende op te offeren tot den dienst eñ besten oirber van dien Raeth, soo hebbe goetgevonden den gemelten Generael vande Armades, mede nae die Capitania te senden (sijnde een persoon van sodanige particuliere gaven ende meriten, dat den Coningh mijnen Heere veel wercx ende extime van hem verweerdicht te maecken), op dat hij door sijne authoriteit ende wijsen raeth, die hij interponeren sal, de voors. inwoonders helpe reduceren tot die stilheit eñ ruste

1) Nota, dit is een groue leugen, als wt de propositie vande voors. Ambassadeur hier voren staande can worden gesien.

naer onse sijde willen comen ofte gaen naer eenige andere plaets die 't haer believen sal, soo connen u E. E. sulcx doen met mijn pasport, alsoo de voors. Heeren Gouverneurs gecomen sijn, om te bevredigen dese ontstaene alteratien. Godt beware u E. E. Ingenho van St. Antonio. 2 Augusty 1645. Paulo da Cunha Sotto Mayoor.

Translaat vande gestipuleerde capitulatien ende aengenomen accoort, bij de Heeren Gouverneurs Martini Soares Moreno eñ André Vidal de Negreiros, opgerecht met den heer Samuel Lambert, Commandeur van dese stadt Serinhaim eñ den heer Cosmo de Moucheron, Capt[tn] van het vrije volck.

Eerst eñ voor alle maecken d'Heeren Gouverneurs bekent, hoe dat sij in dese Provincie gecomen sijn op het versouck vande Heeren vanden Hooghen Raeth, om te stillen ende te bevredigen de alteratien, gemoveert door de Portugese inwoonderen van deselve. Eñ alsoo hun op hare compste aen laut, met soo een goede meninge die sij volgen, ter kennisse is gecomen, dat de Heeren Nederlanders, niettegenstaende sij hen geroepen hadde ende ingelaten tot dese accommodatie, veele Portugesen hadden vermoort, lockende haer met vrundelijcke persuasien binnen een kerck eñ in deselve met coelen bloede haer seer wredelijcken ter neder houwende, procederende insgelijcx in alle andere attentaten op gelijcke wijse, eñ insonderheit met een geformeert leger int velt, 't welck haer genouchsame reden geeft, op den wegh, dewelcken sij naer 't Reciffo marcheren, geen wapenen achter haer rugge te laten, soo ist dat sij ordoneren eñ toestaen de beslotene articulen, ter tijdt eñ wijle dat sij sich sullen verthonen aen de Heeren vanden Hogen Raedt, ende met deselve besluiten 't geene geraden sal wesen; eñ sijn de naervolgende:

Eerstelijck soo sullen de Officieren Samuel Lambert eñ Cosmo d'Moucheron met haere soldaten uit het fort ende vaste huis vertrecken, met haere vendels eñ wapenen, brandende lonten, ball in de mont eñ uitgestrecte vendel tot het huis toe, waer van daen sij haer reyse sullen aennemen.

2. Dat sij op den ganschen wegh, die sij sullen passeren, sullen draegen hare degens eñ vendels, ende dat de Heeren Gouverneurs haer sullen convoieren doen door een ofte meer Capitanias (sic), op dat haer personen, familie ende goedt verseeckert op het Reciff mogen comen.

3. Dat sij aen Cosmo d'Moucheron sullen doen restitueren alles wat hem ontnomen is eñ bevonden sal werden sijne te wesen, met alle punctualiteit.

4. Dat sij sich oock verbinden met d'inwoonders van dese Staet, eñ insonderheit d'Camara, te weghe te brengen dat sij niet gedencken sullen aen eenich woort, werck, spott ofte schandael, dat soude mogen gepasseert sijn, verbindende sich aen de Nederlanders, die begeren te blijven, te laten in de possessie van haer goederen, soo als sij deselve te vooren besaaten eñ al off sij Portugesen waren, genietende alle previlegien die sij gauderen, sonder sich noyt te bemoeyen met haeren godtsdienst, met verstant nochtans, dat sij geene predicatien sullen houden, noch nalaten sullen aen de geheylichde plaetsen te bewijsen alle behoorlijck respect; dat sij oock haere schulden sullen connen invorderen eñ haeren handel drijven als de Portugesen selfs, ende dat men haer noyt dwingen sall wapenen te nemen tegen de Heren Staten vande Vereenichde Nederlanden.

5. Dat d'Heren Gouverneurs haer vaertuich sullen geven om haer met haere vrouwen, familie eñ kinderen eñ goedt over te brengen, convoierende haer altoos met sodanigen persoon, die haer bevrijde voor onse armade.

6. Dat den Commandeur eñ Cap^tn aen ons sullen over-

leveren alle de Brasilianen met haere vrouwen ende kinderen, als ondersaten, die sij sijn, vanden Coninck don Juan den vierden, die Godt bewaere, eñ dat aeñ discretie vande Heren Gouverneurs gereserveert sall blijven de cortosie, die den voors. Commandeur eñ Cap[tn] nopende deselve aen ons versocht hebben.

7. Dat sij op dese voett het fort, met de vasticheit eñ 't gene daer in is, sullen hebben over te leveren nae den middagh, twee uiren voor sonnenschijn, mede nemende nootwendige provisie tot haere voyagie, die sij doen sullen soo menichmael ende soo haest als sullen begeren.

Ick Allixo Autunes hebbe dit gemaect, eñ ick Francisco Bravo Desembergador hebbe het onderteeckent, Martin Soares Moreno, Andre Vidal de Negreros, Alvaro Fragoso d'Albuquercque, don Vigairo M[el] Rebello Diogue da Silveira, Gil Lopes, Lourenco Ferera Betencon, Hippolito Alonco de Verosa, Sebastião de Guemaneis.

Advertentie ende Advys van 't gepasseerde in Serinhaim, gedaen door mij Cosmo de Moucheron, aen 't Collegie der Ed. Heren vanden Hoogen ende Secreten Raede in Brasil.

Andre Vidal de Negreiros eñ Martin Soares Moreno, soo sij haer intituleren, sijn Gouverneurs van dese landen ende militaire troupen, die sij medegebroght hebben uit de Bahia de Todos los Sanctos, sijn aen landt gecomen den 28[en] Julij aen Tamandare, een visscherije, leggende tusschen de revieren Una ende Formose, sterc ontrent 1800 soldaten, waer onder veele Officieren reformados met goet geweer. Behalven dit volck sijn vier comp[ien] soldaten wt de Bahia te lande gecomen, alsmede Camarao en Henricque Dias, die haer langen tijt ontrent Porto de Calvo, 't welc noch geblocqueert is, hebben onthouden, eñ twee daegen naer 't arrivement van des vijants comste in Se-

rinhaim, sijn gepasseert door de Ingenio van Daniel de Haen. Weete niet hoe sterck sij geweest sijn, maer Henricque Dias is in Serinhaim geweest geduirende onse belegeringhe ende is aldaer gesproocken. Tot daer toe negeerden de inwoonders, vermelt, geen kennisse vande voors. Camarao ofte Henricque Dias te hebben, 't welck de daet contrarie heeft doen blijcken.

De Gouvernadores hadden voorwt gesonden den Cap[tn] Paulo da Conha Sotto Mayoor, die ons datelijck tot sijner aencomste in d'Ingenio van Jacques Peres deede opeyschen, volgens sijne missive gesonden aen den Commandeur Samuel Lambertss., aen u Ed. gelevert, met de copye van 't antwoort. Den anderen dagh daer aen heeft dito op ons geavanceert met noch andere comp[en] soldaten ende boeren, voor wien dat geweer met haer vloot, om 2000 man te wapenen, was mede gebraght. Hebben ons rontom besingelt, de fontein, revier ende andere plaetsen van water te haelen afgesneden. Middelerwijl hebben de heren Roelant de Carpentier en Daniel de Haen pasport en salvo conduit vande voorñ Gouvernadores genomen, die alsdoen besich waren aen strant om haer volck te desembarqueren. Hebben oock de voors. heeren Carpentier eñ de Haen ons doen aenseggen, dat den vijant groot geschut hadde doen lossen, ende in sijn, Carpentiers, bercq de reviere Formose was opgevoert. Vijff dagen nae de comste van Paulo da Cunha is des vijants macht in eñ om Serinhaim gelegert, deselve in volle batallie staende, ons doen opeysschen, volgens de documenten bij den Luitenant, als doen commanderende in Serinhaim, aen u Ed. overgelevert, is blijckende.

Naer onse overleveringe, de Gouverneurs met mij discourerende eñ ick haer seggende dat dese daet niet correspondeerde met hetgene dat sij in haere mandamenten ende brieven te kennen geven, te weten: dat sij quamen om te slissen dese beroerte (bij de Portugesen inwoonde-

ren gemoveert), op 't versouck van u Ed. Gelijck sij te kennen gaven is de voorreden vande Capitulatie met ons gemaect, gaven mij doen veele bedrieghlijcke eñ vercierde antwoorde op, bedeckende haere intentie, met te seggen: sij wilden hant houden den pais die haer Koningh met de Ho. Mo. Heren Staten Generael hadden gemaect.

Naderhant hebben sij haer absoluit in alles aengestelt als off sij meesters van 't Lant waren, te weten: vangende personen onse natie toegedaen, informatie nemende vande Portugese vrouwen met Hollanders getrout, civile sententien uitspreeckende eñ ter executie doende stellen, gelijck aen mij ende andere is geschiet, doende mij vercoopen slaven voor een vierdepart vande waerdije, waermede ick mij contenteerde, om niet verder geplaeght te worden, excecutereñ ter doot drie en dartich Brasilianen tegens haere gegevene belofte; om dewelcke staende te houden, seyden dat deselve storven door haer feyten, die sij seyden selfs bekent te hebben; maer wij moeten het daer voor houden, dat het is geschiet tot contenteringhe vande inwoonders, alsoo deselve een request vol claghten tegens de Brasilianen hadden geteeckent eñ overgegeven. De rest vande Brasilianen, sijnde in de dertich, sijn overgebleven ende gegeven aen de Officieren om hare bagagie te dragen. De vrouwen sijn aen de inwoonders uitgedeelt, niet als slaeven maer als vrije. Verstelden de regeringe, maeckende Capitein eñ Alcaide Mor van die plaetse Alvaro Fregoso d'Albuquercque, nemende in haer dienst een Fransman, die geduirende onse belegeringe was met sijn geweer overgelopen, genaemt Francisco de Latour, maeckeñ deselve Capt^tn^ van ontrent 40 man, soo verlopenē als naer 't accoort in haer dienst gecomen, met een tractement van 120 gulden p. maent, maeckende vande boeren ofte Portugese inwoonderen drie comp^ien^ onder de Capiteins Pedro Fregoso, Ixasio Serera eñ Manoel de Melo, welcke comp^ien^ in Serinhaim geinquartiert sijn, ende aldaer

de plaets bewaren. Hebben oock twee comp[ien] boeren in Una gemaect, welcke in Serinhaim hebben gesien, maer vertrocken met andere comp[en] naer haer leger. Hebben in Serinhaim gedoopt twee jooden, sijnde inwoonders van Una, genaemt Jacob Franco en d'ander Isaac Navarro, goutsmit, in fine, in alles haer aenstellende als heeren ende meesters van 't Lant. Ick verwondert, verbaest eñ bevreest sijnde over soodanige actien, verstoute mij te vragen aen den Desembargador eñ Auditis (sic) Geral Francisco Bravo, hij mij wilde de vrientschap doen eñ doen mij eenige openinge van dese saecke, want ick siende haere proceduren, hadde voor desen geseyt, ick wilde wederom comen om mijne goederen te besitten, 't welck de Gouverneurs gelooff gevende, hadden tot dien eynde een pasport gegeven, dat in den tijt van een lopende maent niemant mijne goederen soude beschadigen. Waer op mij de voorñ Francisco Bravo seyde: vrient verliest uwe goederen niet, want ick verseeckere u het lant sal ons sijn, ende de tijt sal het getuigen, ghij weet onse stercte te water en te lande, eñ den cleynen wederstant van d'uwe, oock, soo verseecker ick u, uit Hollant geen secours sal comen, soo dat ick u raede, uit d'eene belegeringe gecomen sijnde, na d'andere niet te vertrecken. Eñ soo ick hem niet geloofde (hoewel hij sulcx swoer bij sijn habito de Christo) ick konde het de heeren Gouvernadores selfs vragen, 't welc mij goet dochte naerder te inquireren, alsoo ick vermeinde hetselve soude strecken tot welvaeren van desen Staet eñ ons aller gemeen welvaeren.

Heeft mij oock de voorñ Francisco Bravo, onder andere reden, die hij met mij hadde, tot verheffinge van haer macht geseyt, dat d'inwoonders van Rio Janeiro een vloot hadden uitgesonden met 1500 man naer Angola, om 'tselve wederom te conquesten, eñ dat d'inwoonderen van de Bahia tot desen aenslagh, om Brasiel te winnen, hondert duisent Crusados in contant gelt hadden gecontribueert, oock dat

de meeste part van haer vloot waeren particuliere schepen, meestendeel vrijwillich, en sommige met dwanck, tot deze aenslagh geprest. Soo hebbe dan de voors. André Vidal aengesproocken drie daegen voor ons vertreck (want alsdoen vermeenden wij te vertrecken, maer wierden opgehouden, per foute de baracquen niet gereet en waren), vragende off sijn E. yets geliefden te commanderen, alsoo vermeinden te vertrecken. Gaff mij tot antwoort, mij alleen woude spreecken, ende mij in een sijde camer treckende, vraeghde mij off hij mij yets mochte toevertrouwen, daer aen gelegen was ende mij grootelijcx soude proffiteren. Ick siende tot mijn dessein gecomen te sijn, om haere aenslagen ende intentien te weten, antwoorde hem jae, ende dat ick bereit was sijn E. dienst te doen; gingh voorstellen de cleyne macht vande Comp^e^, het weinich credit dat sij in Hollant hadden, ende dat sijn Coninck assurantie gedaen was, geen secours uit Hollant soude comen tot voordeel vande Compagnie.

Naer welcke reden hij, Vidal, eyntelijck uitberstende, seyde: dat sij Brasil uit handen vande Comp^e^ soude nemen, ofte dat sij al t'samen daerom souden doot blijven, maer hij vertroude dat sonder bloetstortinge te becomen, alsoo sij vermeinden ter zee eñ te lande alle provisie passen af te snijden eñ uit te hongeren. Beloofde mij oversulcx goude bergen, dat ick, ten dienst van sijn Koningh, soude sien de militaire Officieren in de forten rontsom het Reciffo leggende te corrumperen, ende met groote beloften aen haer zijde te trecken, op dat hij, Vidal, door de voorñ Officieren de forten in handen moghte crijgen ende becomen. Waer op ick geantwoort hebbe, dat ick mijn beste daerin wilde doen. Verder vragende off sij al eenige Officieren tot haer devotie hadden, repliceerde mij neen, maer dat sij geen diligentie daeraen hadden gespaert, ende geloofden alsnu wel yets soude connen effectueren, ten aensien van haere groote maght eñ de groote recompen-

sen, die sij doen wilden aen de gheene, die haer eenige forten overleverde ofte daerin behulpsaem waere. Seyde mij oock int passant Cap^tn Hooghstraten wilde aenspreecken tot overleveringe vant fort vant Pontael, wien sij in de Bahia daer over al hadden aengesproocken, maer niets hadden connen vercrijgen. Eñ als ons daer naer wiert aengeseght, dat wij alt'samen over zee souden gaen, riep mij Vidal ende seyde mij, dat hij soo veel werck van 't Pontael niet maecte, maer dat ick deligentie soude doen om te vercrijgen de forten van 't Reciffo, ende dat d'andere forten daer naer van selfs souden moeten volgen. Op welck vertrouwen van haer dienst te doen (daer Godt de Heere mij voor bewaare), hebben sij aen onse Nederlanders, die daer sijn blijven wonen, alle cortesye ende vrientschap gethoont, mij oock ten deele bethalende seven koeijen, die haere eerste troupe hadde genomen ende gegeten, in vijftich stucken van achten, mij oock belovende alle mijne roerende goederen te restitueren, 't welck de Gouverneur niet hebben connen naercomen, alsoo de inwoonders die tot mijnen huise, St. Bras, hadden gestoolen, gerooft, geplundert, gebrant eñ verduistert, soo dat alleen [1]) wegh is geweest eñ alleenlijck vijff negerinnen en twee negros hier hebbe mede gebraght.

Den vijant heeft in Serinhaim bij de vijftich karren met amonitie van oorlogh, soo cruit, loot, lonten eñ andersints laten brengen, eñ daer van daen is het met gepreste negros naer haer leger gevoert, 't welck alsdoen geseyt wiert in Pojuca te wesen.

Hebben medegebraght verscheyde geestelijcken, te weten twee Jesuiten, vier Franciscanen, vier Carmeliten ende noch eenige mispapen. Ick hebbe gesien, dat in een commissie van Aluaro Fregoso d'Albuq̄ wiert gestelt, dat sulcx geschiede ter eeren Gods, voortbreydinghe vande Cattho-

---

1) lees, zoo 't schijnt, *alles.*

lijckse Roomsche religie, ten dienst vanden Coninck ende tot haerder aller liberteit ende verlossinge. Ick hebbe oock van diversche Portugese inwoonders hooren seggen, dat, soo haer aenslagh van 't landt in te nemen eñ ons daer uit te jaegen, misluckte, dat sij alsdan van meninge waeren alles te distrueren en verbranden, op dat wij geen vruchten noch proffyten meer vande landen souden hebben te trecken, eñ dat sijlieden met vrouw en kinderen alsamen wilden naer de Bahia trecken ende daer off op andere plaetsen, daer geen Nederlanders ofte Jooden waren, gaen wonen, alsoo sij geensints wilden onder de regeringe vande Comp^e^ haer stellen ofte submitteren. De boeren hebben haer soo bitter tegens ons bethoont, dat ick geloove, ten waere de Gouvernadores op lijfstraffe hadden laten verbieden, sij ons met woorden ofte wercken niet souden beschadigen, sij ons souden alsamen doot geslagen hebben. Godt sij gelooft, dat Hij ons hier heeft doen comen om uit dat perijckel verlost te wesen.

Dit is, Ed. Heeren, 't gene mij bekent is van des vijants aenslagen. Hebbe volgens mijn eedt en schuldighe plicht u Ed. alle hetselve willen bekent maecken, opdat u Ed. haer van souden connen dienen tot meeste dienste vande Comp^e^ en desen Staet, Godt Almaghtigh biddende de Ed. Comp^e^, desen Staet ende ons aller gemeen welvaren te preserveren en bewaren voor alle gewelt, maght eñ bedrogh onser vijanden, op dat ick ende andere gevlughte onse verlatene goederen wederom mogen onder u Ed. lofflijcke regeringe gebruicken eñ besitten, waertoe Godt de Heere sijn genade wil verlenen, die u Ed. spare in langhdurige prosperiteit eñ gesontheit. Ondertusschen sal ick sijn ende blijven, Ed. Heeren, u Ed. dienaer en getrouwe onderdaenen. Was geteeckent C. de Moucheron.

Extract wt seeckeren brieff, geschr. door Diego d'Aragaon Perreira, wt de Bahia aen Fran[co] Gill d'Arango, op sijn schip d'Calabar.

Heeft ons groot contentement gegeven aen alle degeenige van dit huis u L. schrijvens, die ons heeft verseeckert dat u L. de voorgenomen reyse met gesontheit hebt volbraght tot vergenoegen, ende dat sonder perijckel ofte eenige tegenstant het volck hebt gelant. In alles sal Godt vorders voor ons waecken, want niet anders en resteert, dan dat ghijlieden het doet, alsoo Salvador Correa bij tijts heeft sich met u vervoeght, om beter verseeckert te wesen van alles. Ende met dese tijdinge, ende dat beyde de Armades bij den andere gevoeght sijn en vertrocken naer 't Reciff, blijven wij sonder sorge, en vertrouwen dat de acht schepen, soo sij gereet waren maeckende, om onse eerste Armade tegenstant te doen, sullen ons nu niet dorven verwachten, maer wederom daerom moeten binnen loopen en retireren. De heer Gouvernadoor is heel blijde met de tijdinge die hem geschreven worden door de Mr de Campo, wegens de condschappen, soo sij becomen wegens de Nederlanders, eñ hoe dat veel liedens van respect, dewelcke gegoet sijn, paspoort sijn nemende, ende dat hetselvige door eenige uit het Reciff oock worde versocht. Dese barcq gaet met gelt, veel geweer en matrosen. Blijft Godt bevoolen. Den 17[en] Augusty a° 1645, Bahia.

Extract vande antwoorde op voorsc. schrijvens.

Ick en can u L. niet genough seggen de blijtschap die ick gehadt heb met u L. brieff, want naer soo veel tegenspoet, soo nu gehadt hebben, alleenlijck heeft tot verlichtinge connen dienen de goede tijdinge van u L. goeder gesontheit, dewelcke u L. Godt lanck wil verleenen, gelijck sijt wenschende. Ick woude wel gaerne swijgen wat

in dese onse Reciffe gebeurt is, om sommige redenen; maer om dat ick weet dat u L. het sult willen weten, so wil ick niet verswijgen soo drae als Salvadoor Correa de Saa int gesicht heeft gecreegen dese Bahia van Tammarande, soo sijn wij naer hem toe t'zeyl gegaen, ende ende sijn gelijckerhant voor 't Reciffe geseylt ende aldaer geanckert op een vrijdagh 's avonts, sijnde den 11[en] Augusty, met in de dartich zeylen. 's Ander daaghs heeft hij de Ambassadeurs aen lant gesonden ende ons geroepen in den Raeth; ick swijge wat daerinne gepasseert is, alsoo niet volbraght en is 't geenige wat daer was geresolveert. D'Ambassadeurs, soo Salvador Correa heeft gesonden, sijn wederom gecomen, en sonder ons te spreecken, sijnse in een jacht van haer geselschap geembarcqueert, seggende dat sij het galioen gingen soucken aen de Bahia van Trayson ende sijn weghgegaen [1]). Voort na den middagh hebben vijff zeylen vande vijant t'zeyl gemaect van 7[en], soo buiten het Reciff op ancker laegen, te weten vijff en een jacht, die wij gevonden hebben doen wij daer quamen. Wij sijn gecomen tot voor de Caep van St. Augustijn en hebben daer voor gehouden vier daegen en hebben ons volck, soo wij gelant hadden, een seecker tijcken gedaen, waer op aen lant hebben gesonden, en verstaen dat het water-fortien ons waer, eñ het Pontael, dat van meerder consideratie is, was noch haer. In fin, sij hebben ons naderhant geadviseert, dat het gesicht van onse armade oorsaeck is geweest haer over te geven. Ende sijn wij gecomen in dese haaven van Tammarande eñ doen wij daer in quamen, was de Cabo al aen ons sijde, alsoo sij hem in dien dagh overgaven, buiten ons kennisse, maer wij en wisten het niet; maer doen wij het wisten quamen acht zeylen vande vijant voor de haven, ofte om beter te seggen, een dagh daer naer, sijnde vijff cloucke scheepen,

1) Nota, hoe accordeert dit met haer presentatie om ons te helpen.

een jacht en drie barcquen, hebben hier al drie daegen voor gelegen, ende van dese achtermiddagh hebben sij noch twee zeylen gecregen, dat maer jaghten scheenen te wesen, dewelcke noch niet hebben geanckert, met dewelcke sijnde acht schepen, ende sonder twijffel sullender noch drie comen, dewelcke noch sijn mancquerende. Wij hebben ons alle geseth aen een zijde vande haven neffens den andre, van het riff aff tot aen lant, alwaer wij t'samen connen vechten, sonder den andere te beschadigen, eñ aen lant recht voor de haven hebben wij een batterije gemaect van ses stucken, die wij gelicht hebben vanden Admirael en Vise Admirael ende van dit schip. Wij vermeyne, dat sij niet sullen incomen, niettegenstaende dat de haven bestant genoech is, sullen haer scheepen niet willen verliesen, want buiten twijffel, dat wij sullen verliesen, sij oock sullen verliesen naer mijn goetduncken. Godt de Heer wil ons een groote victorie tegens haer verleenen, gelijck alle onse dingen tot nochtoe doen: miraeckelen sijn geschiet, zoo is dat mede wel te verhoopen.

Extract wt de missive van Martin Soares Moreno, eene vande gelande Oversten wt de Bahia, aen den Gouverneur aldaer, dato 6 September 1645, ende geintercipieert in de vloote van Tammandare.

Op heden, sijnde sondagh den derden van desen tegenwoordigen maent, heeft ons Godt de genade gedaen van ons te stellen int besitt van dese stercte vant Pontael, welcke ingenomén is bij den Mr de Campo, Andre Vidal de Negreiros, ende is Godt soo goedertieren, dat ons 's daeghs daer nae 's morgens heel vroegh ons toequam het gelt dat u S^a^ aen ons hadde gesonden, met den wijn, die u Ex^ie^ mij vereerde, waermede ick getracteert hebbe dese vrienden, die ick alsnoch vergaste. Wij hebben eenen treffelijcken coop gedaen, vermits wij behalven de plaetse,

haeven ende geschutt oock gecocht hebben het schoonste volck dat sij hedendaeghs hadden, ende sal dit dienen tot een exempel van alle andere, om sich mede met alle gemack ende gevoughlickheit over te geven.

Nu sullen wij handelen van dese plaetse wel te fortificeren, ende u S^{ra} heeft eenen haven soo goet als die van 't Reciffe, ende hiermede wil ick u S^{ra} niet meer moeijelijck vallen.

Nae dat sij 't fort overgegeven hadden, quam hun eene barcque vant Reciffe tot secours, die al hooge in zee was, ende wij sonden op deselve uit den Cap^{tn} Barreiros met een ander, die huñ te vooren afgenomen was, ende dedese overgeven met 35 man, die daer op waeren, ende wiert hun daer in gesonden cruit, loot ende koegels, die met Godes hulpe nu voor ons wel sal comen. Ick versoucke op u S^{ra} seer vriendelijck, dat bij aldien eenich persoon met het advys van dit succes na 't Coninckrijck gesonden wierde, daer toe geemploijeert magh werden den Cap^{tn} Damiã de Lancois, want het can lichtelijck gebeuren, dat sijno May^{t} hem eenige vereeringe doe en eere bewijse.

Wij sijn op den sesten van dese maent, eñ gister avont bequamen wij tijdingh dat onse vloote onder Jeronimo Serrao de Paiva gelopen was in Tamandare; vreese grootelijcx dat de schepen die in het Reciffe gecomen sijn, hem sullen aenranden eñ ontstellen, daer wij nochtans hem ontallijcke reysen gewaerschout hebben, dat hij nae dese reede soude comen om sich te setten. Capinara is over lant gegaen ende is voorbij die voors. haeven gepasseert; 't is apparent dat hij hem kennisse sal gedaen hebben dat wij meester waren van 't Puntael, ende bij aldien sij haer hier binnen willen begeven, soo mogen sij het doen, soo niet, loopt het wt hare verantwoordinge. Men seght dat haer het schip vanden Bisschop ontbreect. Ick en weet niet off hem wel eenige poppen in de cop mochten gecomen sijn van Salvador Correa te geleyden. U Senhora is grotelijcx gehouden aen den Sergeant Mayoor

Diderick van Hooghstraten eñ d'andere hoofden. Wij hebben aen hem belooft eene Comenda de Christa. U S^ra^ gelieve mij de vrientschap te doen eñ hem deselve van wegen sijne May^t^ te conformeren met alle mogelijcke cortheit, alsoo hij sulcx meriteert, eñ hij seght, dat hij hiermede niet ophouden en sal ende dat hij ons volgen will, eñ veele diensten doen aen sijne May^t^, die Godt bewaere. Wij hebbe hem hier te vreede gestelt met eenige andere cleynichede, daer wij u S^ra^ aff sullen adviseren.

Den Ritm^r^ Casper van der Ley heeft oock veel te weege gebraght, gelijck alle d'andere getrouwt met Portugese vrouwen, gelijck wij u S^ra^ sullen adviseren; desen seggen sij, dat in sijn lant een gequalificeert persoon is. Wij hebben hem belooft een Comenda de Christa met een vereeringe van hondert milreis 's jaers, die hij begeerde voor een van sijne soonen. U S^ra^ gelieve onse belofte effect te laten sorteren, alsoo sijnen soon is van dese Portugesche juff^r^, eñ heet den outsten Jan van der Ley eñ den jongsten Casper van der Ley, ende voor een van beyde begeert hij dese vereeringhe. De reste sijn in haere huisen, ende soo haest sij comen, sullen haer oock accommoderen, eñ u S^ra^ adviseren van alles dat wij met haer sullen handelen. 't Sijn alle personen van groote importantie ende getrouwt met Portugese vrouwen, 't welck ons in desen wel te passe gecomen heeft, ende u S^ra^ gelieve sich voor wel gedient te houden, alsoo João Fernandes Viera meer in een uire geeft als ons het Puntal gecost heeft. Van den berck van Nasareth 6 Septemb. 1645. Geteeckent Martin Soares Moreno.

Extract wt den brieff vañ Gouverneur vande Bahia, gescr. aen den Admirael vande Vloote, geslagen in Tamandare ende aldaer in desselfs schip gevonden.

Den schipper van dese inbarcqueringhe heeft mij geseyt,

[illegible]

[illegible] sijne Ma[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naeste twijf[illegible] [illegible] uit sijnen ey[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] bij mij [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ick hebbe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Salvador Correa, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] verken gewight, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Indien [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Salvador Correa [illegible] geweest [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] E. doet [illegible] [illegible] sijne Ma[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tegens hem pro-[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en verlate de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van alsulcken [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sijnde met de uwe, soude men [illegible] [illegible] gepretendeerde gerustheit ver-[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] sal men u E. tot [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] der acht Hollantsche sche-[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sijn 't welck ick niet [illegible], [illegible] laten. Maer daer wort in twijffel ge-

stelt 't succes dat men met de Gallioenen verseeckert soude wesen, ende 't selve protest sal u E. aen den Admirante doen maecken met seer authenticque pampieren van alle 't gene datter geschieden sal, als oock de resolutie die sijlieden beyde nemen sullen, omme aen sijne May[t] gepresenteert te worden, waer van u E. mij terstont copye sult senden.

Maer supposerende (naer dese kennisse eñ voorgaende demonstratien van Salvador Correa) dat hij eyntelijck voorgenomen heeft u E. te verlaten eñ den Admirael in gebreecke blijven van 't geene hij belooft heeft, eñ considererende de machten waermede de Hollanders hun in zee bevinden, soo souden sijluiden, als desespererende van desen daedt der inwoonderen, niet achten 't faveur 't welck ick henlieden gedaen hebbe, van u E. naer 't Reciff met dese armade te senden eñ een andere fortuin t'intenteren, gelijck geweest is, diegene die sijluiden met den Graeff de la Torre gehadt hebben. Mij heeft goet gedaght u E. te seggen dat in alsulcken gevalle u E. met de Veltm[rs] communiceert, 't ghene 't raedsaemste sal wesen gevolght te worden, 't sij de twijffel van dit succes op 't Reciff naer te laeten, off u E. met d'armaede nae de Bahia weder te keeren, kennende de macht van haerlieder scheepen soo groot te sijn, dat hem d'onse niet sullen connen wederstaen. Eñ naer de kennissen ende advysen, die sijlieden u E. geven sullen, sal u E. doen soo alst uwer E. verstaen sult, den dienst van sijne Mayesteit, reputatie van sijne wapenen eñ de verbeteringe vanden jonge assumente, waerinne sijlieden sijn te behooren, houdende alles voor wel overgegeven in uwer E. cloeckheit ende voorsichticheit, alsoo ick u E. tot preventie van 't geene 't best is niet en can voorbrengen, alsoo mij niet tegenwoordich off voor oogen en sijn de fondamenten eñ omstandicheden die u E. eñ de Veltmeesters behoorden te wesen, omme de aencomste ofte geduricheit vande voorarmade in de voors. havene te resolveren. Ick hoope dat u E. ijver in dese

materie groot sal wesen, gelijck behoort te wesen de groote confidentie, die ick van uwer E. verbintenis ben hebbende: ende desen en sal u E. aen niemant anders laten lesen. Bahia den 17en Augusty 1645.

Geteeckent Antonio Telles da Silva.

Extract wt den brieff vanden Luitenant Admirael Lichthart, geschr. aende Vergadringe der XIXe, dato 17 Septemb. 1645.

Nae dat ick den vijffden Septemb. 1645 vande reede voor Pharnambuco met de schepen Wttrecht, Terveere, Overijsel, Soute Lande ende het jacht de Vergulde Ree, ben te seyl gegaen, hebbe ick de Portugese vloote, die op den 30en Augusty voor het Reciff was gesien, binnen de Barra de Tammandare, wesende een bay 15 mijlen besuiden het Reciff, int gesicht gecregen, bestaende in ses reeseylen, drie caravellen eñ vier barcqen; dies liepen wij dicht met onse voornoemde scheepen voor deselve Barra. Die vande Portugese vloote dit siende, hebben datelijck een wacht van twee barcquen int gatt vañ bay geleyt, derhalven wij, een doghboot eñ een barcq, de Portugese barcquen die op de wacht lagen genaeckende, wierden van deselve met cruit en loot gegroet, dies sij te rugge quamen eñ mij 't selve rapporteerden. Den Raeth vande vloote daer over ontbooden wesende, is goetgevonden, vermits de Portugesen op de onse schooten ende alsoo hostiliteit bethoonden, deselve op den 9en deser binnen de Barra te gaen besoucken, 't welck geschiet is. In het inseylen, eñ binnen wesende, hebbe de Portugesen soo van haere schepen als van de baterijen, die sij aen landt hadden gemaect, met canon eñ musquetten heftich op ons geschooten; doch evenwel wij met goeden moet voortseylende, hebben den Portugesen Admirael geabordeert ende naer eenige schermutsinge verovert. De andere Portugesen dit siende,

hebben haere touwen afgecapt, drijvende al schietende naer de wal, dogh onse schippers haere boots uitsettende, sijn de Portugese vaertuigen door de onse genomen, in brant gesteecken eñ het inhebbende volck ter neder gehouden (sic). Godt, sij danck voor dese victorie. Hebbe derhalven niet connen naerlaten u Ed. hier van te verwittigen, ende daer bij onderdanichlijck te versoucken, dat het deselve dogh gelieve desen Staet, die met soo veel moeyte, oncosten eñ bloetvergieten gewonnen is, niet te laten verlooren gaen, maer veel eer met behoorlijcke maght van volck ende schepen, ons die alreede op 't Reciff rontsom belegert sijn, ten eersten te secunderen, op dat dese conqueste in wesen magh blijven, eñ wij den vijant, die ons dagelijcx voor de oogen comt braveren, moogen afbreuck doen. Den Almogende wil u Ed. in langduerige gesontheit ende geluckige regeringe tot welstant van onse lieve Vaderlant bewaeren. Onderstont U Ed. onderdanigen dienaer, eñ geteeckent J. C. Lichthart. Reciffo den 17^en^ Septemb. 1645.

Extract uit den brieff van sijn May^t^ van Poortugael, geschr. den 4^en^ Octob. 1645, aen sijnen Ambassadeur, residerende bij de Hoo. Moo. Heren Staeten Generael der Vereenichde Nederlanden.

Francisco de Sousa Coutiño, Ambassadeur en vrient, ick, den Coninck, doe u seer groeten. Nu datelijck sijn hier ontfangen geweest uit Brasil de tijdinge eñ dese pampieren, die nu worden beneffens desen brieff gesonden. Terstont sult ghij alsoo originelyc, gelijck sij mij gesonden sijn, die overleveren aen de Ho. Mo. H^rn^ Staten Generael, op dat aen hun Hoogh Mogentheit blijct, hoedanich in dit feyt hem gedragen heeft Antonio Telles, mijnen Gouverneur in de Bahia. Opt selve stont sijnder afgeveerdicht geweest derwaerts twee caravellen, om in alle beyde

te meer mijn advys te verseeckeren, waer door ick hem ernstelijck gebiede, dat hij niet en soude senden eenich volck op de paelen van mijn jurisdictie sonder expres ordre vau degene die Pharnambuco gouverneren, en dat hij datelijck sonder wtstel (in geval sij het alsoo begeerden) soude doen wederroepen het voetvolck dat hij daer gesonden hadde, om te stellen eñ weder te brengen de Portugesen, ende te verclaren voor onse quade vasallen Hendric Dias, Camaraon eñ heure soldaten: want niettegenstaende soo grootelijcx tot voordeel ende weldaet der Hollanders is geweest de goede meninghe van Anthoni Telles, gelijck wt de pampieren can gesien worden, nochtans om alle voordaght eñ quade suspitie wegh te nemen, in een saecke vau soo groote perijckel, heb ick geraetsaem gevonden hem te waerschouwen met soo harde ende straffelijcke woorden, dat soo eenen oogenblicq de executie van dese opgehouden eñ uitgestelt wort, sal met meerder rigeur mijn misnoegen tegens hem laten blijcken, als ick wel tot nochtoe bethoont hebbe, terwijlen naer dat ick mij hebbe laten informeren langhs verscheiden wegen, als noch niet achterhaelt en wort, dat Antoni Telles faute bedreven heeft in sijn obligatie die hij hadde, noch misdaen tegen de goede correspondentie, die hij schuldich is met de Hollanders, sijn gebueren, te onderhouden. Datum in Lisbon 4 Octob. 1645.

Concordat hoc extractum de verbo ad verbum cum suo originali, Hagae Comitis, 28 Novemb. 1645.

S. R. M. Portugaliae Legatus.
Signatum,
Fran^co^ de Sousa Coutiño.

BRIEVEN

VAN

DEN GENERAAL-MAJOOR

W. G. VAN DER HOOP

AAN

DEN HERTOG VAN BRUNSWIJK-WOLFENBUTTEL.

Medegedeeld door den Heer

P. A. LEUPE.

Monseigneur.

Jai tres bien reçu en son temps la lettre que votre Altesse Serenissime m'a fait l'honneur de m'écrire le 14, et se matin celle du 16. Je n'aurois point tant tardé a accuser la reception de la premiere, si je n'avois voulu en meme temps communiquer a votre Altesse les reflexions que j'ai faites sur notre Marine et qu'Elle ma permis de lui faire parvenir, ce dont jai été empeché par des visites qui me sont venues de tout coté, mais qui m'ont quittees hier, dont jai été bien charmé, afin de pouvoir me remettre a mes affaires.

Les visites susdittes m'ont empechées de me rendre au Texel, comme j'avois l'intention, et l'arrivée d'une dixaine de vaisseaux Suedois, que l'Amiral Hartzinck m'a communiqué hier matin ma fait derechef differer cette tournée pour voir ce qui de ceci arrivera. Des hier au soir deux de nos fregattes et le cotter sont sorti pour aller les reconnoitre et jusqu'ici je n'ai point appris qu'on les a apperçus.

Toutes mes batteries sont montées et prettes a tirer, et mes officiers d'artillerie, a l'exception de Smedike, dans la ferme persuasion qu'aucun vaisseau de guerre est en etat de le demonter, ce dont je ne suis pas faché, et si l'occasion s'en presentoit, j'espere quils se conduiront en consequence.

Par ce que j'ai entendu de notre Marine depuis que je suis ici, je vois Monseigneur que pour parvenir a quelque chose il faudra bien des changements et un tout autre esprit que celui qu'il y a.

Ce qui vient du Landswerf est assez ordinairement en mauvaise Etat, je n'en citerai que trois exemples: il y a quelques semaines qu'un wachtschip vient a la rade et salue l'Amiral, et tout de suitte le vaisseau se trouve endommagé, *de poorten aan stukken en men vindt dat het met stopverf aan malkanderen was gemaakt en met de verfquast overstreken.* Les deux fregattes, le Dolphyn, doublé de cuivre, et la Bellone, depuis environ six semaines arrivées d'Amsterdam, ont etées pendant une dixaine de jours en croisiere, et le Dolphyn s'est trouvé avoir perdu plusieurs pieds de son cuivre, et la Bellone un grand dommage a son gouvernail et le derriere du vaisseau, et sela par le temps le plus beau et le plus calme. Voila trois exemples que je me rappelle, et y a bien d'autres mais qui me sont echappées. Pareilles choses ne viennent point au Prince par menagement pour l'Amirauté, qui a sur le corps d'Officiers beaucoup trop d'influence.

Un second point qui jai remarqué, s'est qu'il y a un esprit de parti dans la flotte, que je crois y etre tres nuisible: il n'est pas douteux. Ce quil y a de vieux Officiers sont jaloux a un point excessif de Kinsbergen, et que ceux ci mettent Dedel en avant, et pretendent quil vaut bien l'autre, je ne veux point ni ne puis decider de ce parallelle, mais sur est il que Kinsbergen est actif, tandis que Dedel, qui a eu tout l'hiver presque la goutte,

est ... fesse [1]) de ses meaux et ne se porte pas bien. Je doute d'ailleurs sil aime le travail, mais je crois que, pour bien faire, ils ne devoient point servir dans la meme flotte, et je croirois meme que si l'on pouvoit trouver moien d'emploier Dedel a terre, les choses n'en iroient que mieux.

Pendant le sejour que Monseigneur le Prince d'Orange fit ici, Elle me fit l'honneur de me dire qu'Elle avoit intèntion de faire Kinsbergen son Adjudant General de la Marine. Que ce soit avec ou sans ce titre me paroit egal, mais je crois quil conviendroit que le Prince se l'attachat, et quil ne resta point a Amsterdam, si de façon ou autre sela arrive, il sera l'homme du Prince, et le Prince scaura le dessous des cartes et tout ce qui se fait et se passe dans la Flotte, et il en connoitra les defauts que je ne crois point etre en petit nombre, et en revange, s'il reste sur le pied quil est, il menagera, comme fait tout le reste, l'Amirauté, et les defauts de la flotte sont debitees pour le compte du Prince. Tant que ce corps restera dependant de l'Amirauté, ce seront comme pour la plus parts des vieux Officiers, de bons marins, mais point de bon soldats marins. La preuve en est qu'a la derniere sortie de la flotte avec Hartzinck, je scai que l'on a été occupé au dela d'une heure a former la ligne de battaille et encore n'etoit elle que mediocre. Voila, Monseigneur, des choses que j'ai cru devoir porter a la connoissance de votre Altesse, par ce que je crois qu'elles peuvent avoir beaucoup d'influences si la guerre continue et qu'en tout cas il me paroit que s'est le temps que le Prince doit arracher ce corps de l'influence qu'a sur elle l'amirauté. Si jai tort, jespere que votre Altesse daignera pardonner mon erreur; aussi je n'en parlerois jamais qu'a Elle seule, ses affaires n'etant nullement de mon departement et qu'ainsi on pouvoit le trouver mauvais.

---

1) Mogelijk is *affaissé* bedoeld.

L'on m'ecrit d'Amsterdam qu'on y est enthousiasmé de l'Empereur, mais aussi que l'on y debite sur son compte bien des choses au qu'elles il n'a probablement pensé. Entre autres aiant vu les portraits dans une chambre nommé le *krijgsraadkamer*, il auroit dit que l'on devoit envoyer ses portraits a la chambre des Etats Generaux pour servir de modele, car qu'on n'en avoit pas besoin a Amsterdam ou il y avoit tant de Patriottes, dont il faisoit grand cas. On croit que l'Empereur aime beaucoup la Republique et nullement l'Angleterre. Voila ce qu'on m'en ecrit, et ici sur la flotte on pretend qu'il y a de l'Enthousiasme pour l'Angleterre; il y a trouvé une grande compagnie de femmes a bord du vaisseau Amiral, ce que je crois lui aura deplus, et puisque Hartzinck etoit prevenu par le Prince de cette visite, il auroit du arranger sela differemment; mais s'est un pauvre homme, qui ne sortira point avec la flotte, ni restera a la rade; il transportera sa flamme sur un wachtschip, commandé par un Capitaine van Loo et pour sa personne il part pour Amsterdam, a ce quil ma dit lui meme. Je ne scai pas precisement quel vaisseaux resteront; mais outre ceux de Raders et van Vlierden de cinquante pieces, que cependant ils n'ont point encore a bord, ce que j'entends, il y a encore une fregatte, commandé par le Capitaine Sels, dans le meme Etat, et deux fregattes Nord-Hollandoises, qui manquent beaucoup de monde, qui resteront aussi.

Pendant que j'ecris celle ci, je recois avis de la flotte que l'on a des avis que l'Amiral Parcker est a dix milles d'ici avec sept vaisseaux de ligne. L'on s'attendoit a tout autre chose, et que l'echec que les Anglois avoient en Amerique les auroit obligé a rappeller cet esquadre, et nous laisser la pleine liberté de faire passer notre convoi, dont les Commandants de notre Marine sont fort embarassés.

Selon des nouvelles que jai recues, le Lt General de Rechteren a été derechef tres mal, mais en train de se remet-

tre, a quoi l'on s'attend, a moins que le degout pour toute sorte de nourrition ne continue.

Je supplie tres humblement Votre Altesse Serenissime de vouloir bien me continuer l'honneur de sa puissante protection et d'aggreer le respectueux devouement avec le quel jaurai celui d'etre ma vie,

Monseigneur,
De Votre Altesse Serenissime
le plus soumis serviteur,
(*Signé*) W. G. van der Hoop.

Au Helder ce 18 Juillet 1781.

En relisant ma lettre je vois que jai oublié de Lui marquer que nous avons eu hier assez pres deux cotters Anglois, qui sont venus reconnoitre, et probablement appartiennent a l'esquadre de Parcker.

Monseigneur.

Le Colonel Bentinck, que je rencontrois a une lieue d'ici, me remit la lettre que votre Altesse Serenissime lui avoit remise pour moi, avec l'incluse, qu'elle a bien voulu me communiquer, qui m'a fait le plaisir le plus sensible, aussi la garderai-je bien soigneusement, soit pour ma propre satisfaction, soit, si V. A. vouloit bien m'en donner la permission, pour la faire voir a des amis qui pouvoient faire usage, et la seconde de la meme date du 20 Juillet, je l'ai trouvé hier en revenant ici. Si je ne scavois par V. A. meme, qu'elle ne se meloit point de la Marine, je n'aurois point tant tardé a Lui ouvrir mon coeur a ce sujet, persuadé, comme je le suis, qu'elle ne m'auroit pas pris de mauvaise part, que j'entrasse dans ses arrangements, quoique nullement de mon resort. Mais ne sachant point comment Monseigneur le Prince d'Orange trouveroit cette demarche, et pour ne point faire la peine a votre Altesse,

j'ai concentré en moi meme le deplaiser que j'en ai resenti et en resent. Mais puisque V. A. me dit que le Prince a daigné approuvé mon zele, j'ose encore reiterer ce que j'ai eu l'honneur de dire pendant mon dernier sejour a V. A. quil me paroit d'une necessite absolu que le Prince d'Orange n'admette point par continuation ses distinctions d'une Amirauté a l'autre, mais que tout les vaisseaux de guerre soient melées. Faut il des vaisseaux par exemple pour la sureté de la Zelande ou de la Meuse, qu'on en donne, mais point justement de l'Amirauté de ces deux quartiers par ou ses Messieurs continuent une direction tres nuisible pour la partie militaire. Enfin Monseigneur, si nous ferons quelque figure l'année prochaine en mer, il faudra, je le prevois, bien des changements dans ce departement, et bien plus de travail quil ne s'en fait.

Mr Hartzinck est parti ce matin pour Amsterdam; s'il avoit mis en mer avec la flotte, et laissé Mr Zoutman ici pour presser les vaisseaux qui sont nouvellement arrivees ici, a s'exercer et se pourvoir de tout, il auroit bien mieux fait, ce me semble: car son commandement devient nul par sa propre conduitte.

Le Contre-Amiral Zoutman a envoyé hier un *uytlegger*, nommé le *Zeebaars*, ne pouvant tenir la mer a ce que j'ai entendu dire. Je n'ai rien entendu de nos vaisseaux qui sont en mer: peut etre par la poste du Texel et du Vlie on en entendra quelque chose.

Les troupes dans ces cantons tombent malades a force, surtout les deux Battaillons qui ont restées a Alkmaar; celui de Schmid, qui en est sorti aujourdhui, en a soixante douze, et le second du Prince Frederic a peu pres autant, mais jusqu'ici peu de dangereux.

Je supplie etc.

Au Helder le 23 Juillet 1781.

Monseigneur.

Je viens de recevoir la lettre que V. A. S. ma fait l'honneur de mecrire le 8, dont j'ai celui de la remercier tres humblement; de meme pour les assurances qu'elle veut bien me donner qu'Elle n'oubliera point mes interets dans l'arrangement pour mes extraordinaires, et comme de moment a autre nous allons recevoir des nouvelles, a mesure qu'elles arriveront, je les coucherai sur le papier. Jai recu ce matin une lettre de Texel pour me communiquer qu'on avoit veu hier au soir une flotte d'environs soixante et deux vaisseaux, qu'on supposoit etre notre flotte marchande, entremelées de vaisseaux de guerre. L'Amirauté d'Amsterdam va trouver de la besoigne pour la reparation de nos vaisseaux, et l'on voirra par la combien ce college s'est fourni du necessaire. Je scais entre autres que l'on na pas un seul mat de rechange pour le vaisseau de Kinsbergen, et je scai, qui plus est, que celui qu'elle a actuellement n'etoit pas propre pour s'en servir et que ce n'est que par complaisance pour Boreel quil s'en est contenté. Ceci et bien d'autres choses viendront a la connoissance du Prince, lors qu'Elle aura Kinsbergen avec Elle. Jose en attendant supplier V. A. de vouloir bien ne point me nommer. Mon frere m'a ecrit, il y a quelque temps, que le frere de Boreel tachoit encor de persuader le Fiscal de ne point se demettre de son emploi, mais quil avoit dit quil quitteroit, mais point avant quil eut une Resolution qui le lavat de tout soubçon. Il se pourroit cependant que le travail qu'il y aura a faire appresent, le fit changer. Jespere que le Prince recompensera, avec profusion meme, tout ceux qui ont etées dans cette action, et il me paroît que s'est une excellente occasion pour faire de contre-Amiraux, le Pauvre Bentinck inclusivement, et recompenser les autres capitaines par des vaisseaux. Tous doivent avoir tres bien fait, et

il ni en a qu'un qu'on pretend qui auroit pu faire quelque chose de plus quil na fait, pour s'egaliser avec les autres. Il ni a qu'un seul capitaine de fregatte que l'on suppose avoir perdu son contenance, faisant feu de deux cotées tandis quil etoit loin de l'ennemi. Je tiens ceci du Lt Hartzinck et de mon fils qui me dit que l'on les avoit donnees le nom de *Stomme Friesen* sur la flotte. Je languis infiniment a voir Kinsbergen pour scavoir ce qu'il dit de mon fils; mais la façon dont il me raconte me fait bien esperer. Pardonne, Monseigneur, a un Pere cet epanchement de coeur.

Nos gens, a que j'entend, se plaignent beaucoup de ce que les Anglois ont tirées avec des morceaux de bayonnettes, couteaux, ciseaux, lard et pourcelaine, et les deux jeunes gens pretendent que si le vent avoit eté pour nous, ce quil etoit pour les Anglois, on se seroit battu de plus pres.

Le vaisseau Americain est a peu de distance de hors. Aujourdhui de Neufville fils (?) et plusieurs Negotiants d'Amsterdam se sont rendu a bord chez Gillon, pour arranger les comptes qu'ils avoient encor a terminer. Ce matin est arrivé un vaisseau de cartel avec beaucoup de Matelots, venant des Indes occidentales, et a peu de distance il doit y en avoir encor un. Nos experts craignent que notre flotte, tant de guerre que de commerce, sera obligé par le vent contraire d'entrer au Vlie, et nos jeunes Marins pretendent qu'a l'exception des vaisseaux de Kinsbergen et Van Braack tous doivent aller a Amsterdam pour y etre reparé. Monseigneur le Prince d'Orange aura vu clairement par la lettre du Vice-Amiral Hartzinck que l'on ne se soucie point d'avoir de nos soldats sur les vaisseaux. La lettre etoit deja ecritte au Prince, dans laquelle il etoit fait mention de notre conference que nous devions avoir a ce sujet, et je ai fait rayer le mot de *aanstekende*, que le secretaire avoit emploiez pour nos fievres.

La poste du Vlie nous apporte la nouvelle que toutte la flotte marchande avec quatre tant vaisseaux que fregattes, etoit occupé a y entrer, et depuis Kijck-Duyn ou ma fait rapport quil y a quatre vaisseaux de guerre en vue, qui probablement entreront demain. Et comme probablement il ne restera plus rien a adjouter a celle ci, jose avant de finir supplier tres humblement etc.

Au Helder ce 10 Aout 1781.

Monseigneur.

Quoique depuis la pointe du jour on a vu notre flotte, quoique dans l'eloignement, elle n'est point entrée et on croit que se sera tout au plus demain matin que l'on pourra le voir arriver a la Rade. Un Pilote, qui avoit eté sur le vaisseau du capitaine Dedel et demeurant dans cet endroit ci, vient d'arriver du Vlie, dit que le vaisseau a été tellement endommagé dans l'affaire du 5 que l'on n'a pu le sauver et a coulé bas. Il dit aussi, qu'a sont depart du Vlie on a vu un vaisseau de guerre en mer sans mats et que l'on croit que s'etoit l'Argo, que le capitaine Staring montoit, et que l'on scavoit etre tres endommagé, mais ceci n'est pas sur du tout, mais par les nouvelles qu'on recueillit de moment a autre, il n'est pas douteux que nos gens ne se sont parfaittement battus, et le bruit court qu'il y auroit deux vaisseaux Anglois qui ont coulées a fond, et que du nombre seroit celui de l'Amiral Parcker; mais il ne me paroit guerres possibles qu'on puisse le scavoir.

Voila Monseigneur tout ce que j'ai pu recuellir aujourdhui; il ne me reste que de supplier tres humblement etc.

Au Helder le 11 Aout 1781.

Le capitaine Dedel et tout son monde, qu'il avoit ramenées du combat, sont sauvées. Le Colonel Bentinck,

Adjudant du Prince, est arrivé ici hier au soir tard, et est allé ce matin a bord chez l'Amiral ou depuis je n'ai plus rien entendu de lui.

Monseigneur.

J'ai eu l'honneur de reçevoir ce matin la lettre que votre Altesse Serenissime m'a fait celui de m'ecrire avec la relation que le contre Amiral a envoyé au Prince; le Stile n'en est pas bien élegant, il en est venu un ici du vaisseau de Kinsbergen qui est un peu mieux, mais ne regarde que son seul vaisseau; je prends cependant la liberté d'en envoyer ci soint une copie à V. A. en la remerciant de l'autre.

J'espere, Monseigneur, que l'avantage que nous avons remportées nous procurera des Matelots et qu'aussi on parviendra encor a mettre quelques vaisseaux en mer avant la fin de cette campagne. Je croirois meme que si l'on parvint a deterrer dans la Republique un grand mat pour le vaisseau de Kinsbergen, celui ci pourroit mettre assez vite en mer, ainsi que l'Erfprins commandées par Braak, la Princesse Royale, commandé par Raders, un autre de cinquante Pieces commandé par van Vlierden que l'on pourroit donner a un autre, par ce qu'il lui manque beaucoup de monde, comme aussi le vaisseau nommé l'Unie quon a donné a Bentinck, a qui on pourroit en donner un autre dans la suitte. Enfin, Monseigneur, il me paroit qu'avec un peu d'activité on parviendroit bien vite a remettre en mer un esquadre au moins aussi fortte que celle ci qui est sur le point de rentrer; mais il est vrai, il faudra de l'activité. V. A. aura vu par ma lettre d'hier que l'apprehension qu'Elle a eue pour le vaisseau de Dedel n'a point été deplacée, mais en revange que la flotte marchande est toutte rentrée a ce qu'on m'assure. Je voudrois (sur tout pour nos pauvres blessées) que Notre

flotte fut deja rentrée, ce que l'on n'espere point pouvoir avoir lieu aujourdhui; mais qui m'auroit fait bien du plaisir aussi s'est de scavoir Zoutman et Kinsbergen a terre pour pouvoir faire le detail du necessaire pour les reparations, afin que sela puisse se faire le plus promptement possible, et reparoitre en mer. Jai beaucoup insisté la dessus le jour que je dinois avec le Vice Amiral et que la premiere nouvelle nous vint du combat; mais celui ci en croioit la chose impossible, mais aussi n'est il guerre agissant. Enfin je dois avouer, Monseigneur, que la situation de ce Vice Amiral me fait de la peine et qu'a sa place j'aurois de la peine a me montrer a des gens qui se sont si bien battus et etoient à ses ordres.

Un Pilote qui etoit a bord du vaisseau de Kinsbergen et est revenu ce matin, ne peut assez admirer l'ordre et la tranquilité qui a regné sur le vaisseau pendant le combat, et il pretend qu'il a trois officiers avec lui qui tiennent cette meme tranquilité de lui.

Les nouvelles que l'on a du Capitaine Bentinck sont assez favorables et donnent quelque esperance de le voir retabli. Le Colonel a envoyé hier au soir son domestique a Amsterdam pour y chercher un tres habile chirurgyn en qui son frere a beaucoup de confiance. Ne seroit ce pas une occasion, Monseigneur, pour parvenir a obtenir la permission de la Nord-Hollande de batir au Nieuwe Diep un hospital pour la Marine [1]). Il me semble que ce seroit une grande obligation qu'on auroit au Prince, et si sela n'etoit pas faisable qu'on en batit une a l'Isle de Texel, ce dernier seroit preferable par ce que l'air y est de beaucoup plus sain, ce dont je fais l'experience, car il ni a que quatre malades du detachement de deux cent hommes qu'il y a, tandis que nous en avons ici environ deux cent. Je demande tres humblement pardon a V. A.

---

1) Dit is er eerst in onzen tijd gebouwd.

de l'entretenir toujours de mes reveries pour l'amelioration de la Marine; mais comme je suis convainqu qu'Elle desire le bien, je m'assure qu'Elle me pardonnera la liberté que je prend en sortant de ma sphere.

Il n'est arrivé en dedans du Texel qu'un seul vaiseau que l'on croit etre l'Argo, les autres sont tous tres a portées, et on se flatte que demain entre sept et dix heures tous pourront se trouver a la Rade, ce dont jaurai l'honneur de faire ulterieurement Rapport a V. A. Il ne me reste pour le moment que de la supplier tres humblement etc.

Au Helder ce 12 Aout 1781.

Jai oublié de dire a V. A. que la fregatte le Dolphyn est entré hier au soir fort tard.

Zondag den 5 Augustus 1781.

De wind N. O. ten N. labbere bramseyls coelte, saagen wij 's morgens om half 4 uuren te loefwaart op, N. O. à O. N. O. een vloot scheepen van meer dan 40 zeylen. Naader bijkomende, erkende wij dezelve voor Engelse koopvaarders, onder geleyde van zwaare oorlogscheepen, Fregatten en Cotters, en het bleek ook ras dat wij in deese stelling niet bedroogen waren, want de capitain Grave van Welderen, voerende de Cotter de Ajax, uytgesonden om te jaagen op een schip, zeylende van ons Z. Z. O., kwam berigt doen dat hij het selve schip had gepraaid en bevonden, dat het was een Zweeds Koopvaarder, die, volgens syn verhaal, den 26 der gepasseerde maand July, de Zond passeerende, bovengen. Eng. vloot hadde gerencontreerd, verseekerende dat 't selve bestondt in 250 Koopvaarders, zeylende onder de bescherming van 10 Oorlogschepen van Linie, eenige Fregatten en Cotters. Wij saagen vervolgens dat de Eng. Oorlogscheepen sig van de Koopvaarders afsonderden en regtstreeks op ons

aankwaamen. Om half 6 uuren, wanneer de wind was N. N. O. à N. O. Bramzeyls coelte helder en overdrijvende lugt, deed de Eng. commandant zeyn (Apparentlijk tot Engagement) het geen door sijn onderhebbende scheepen beantwoordt werd, met de Princegeus verkeerd van de voortop te laaten waayen. Hierop volgde dat de S. B. N. Soutman insgelijks 't zeyn deed, naamentlijk om te rangeeren in Linie van Battalie, hetwelk momentlijk door de onder sijne commando staande scheepen gerepeteerd werd. Ons Esquader alsoo geformeerd, om in die ordre de Eng. in te wagten, werd door gedachten S. B. N., ten 6 uuren, 't seyn gedaan voor de Koopvaarders om te wenden, bestaande hetselve in de blauwe vlag aan de kruystop te heyssen. Dat plaats vindende, wende meede het Esquader om de O. Z. O., waarop ten half 7 uuren door den Schout B. N. het zeyn tot engagement wierd gegeven en waarmee dadelijk het Gevegt een aanvang nam. De S. B. N. kreeg de Eng. Adm. op zij en wij een schip van 74 stukken aan B. B. De bedaardheid en onopgesmukte tranquiliteit van hoogere en mindere commandanten, en alle die verpligt zijn punctueelijk naa te komen derselver order, was op ons schip ongelooflijk. Sij wagten sonder eenige de minste vreese te doen blijken, het vuur der vijanden in, en dat ontfangen hebbende, appliceerde men het onse bij herhaaling, derwijse dat het selve schip sijn cruyssteng afgeschooten sijnde, vooruyt liep, hetwelk daardoor naast den Heer Captⁿ Braak geraakte, die hem mede soodanig bejeegende, dat hij alles wat hij maar kon, bijsette, en door dat middel een goede distancie vooruytkwam en dus occasie kreeg, om sig soo veel doenlijk te herstellen. Deese afwijking sou door ons aan hem belet sijn geworden, soo niet Captⁿ Mulder agter ons heen passeerde, ons te kennen had gegeven, dat 's Lands Fregat de Argo, Captⁿ Staaring, in soodanige situatie was geraakt, dat het selve schip sonder spoedige hulp te be-

komen, het soude moeten opgeven. Dit deed direct Captⁿ Kinsbergen de resolutie neemen van de Argo te ontsetten; gaf ordre dat het selve soude afsakken, deed ons groot m/3 en cruyszeyl teegen brassen en kwam dus in de plaats van Captⁿ Staaring, met sijn Party, weesende een schip van .... [1]) stukken in gevegt, bij welke gelegentheid van ons eenig touwwerk aan stukken en een eind van de groote Raa aan B. B. zijde wierd afgeschooten. Dit schip echter meede wijkende, sag men dat de S. B. N. wat kwam aftezakken om zig weer compleetelijk in Linie van Bataille te herstellen, onder welke manouvre men gewaar werd, dat het eerstgen. Engelse schip, waarmede wij slaags waren geweest, weder kwam opdagen, passeerende veghtende Captⁿ Braak, en kwam doen op nieuw op ons aan B. B. op zijde; dan de lust om daar wat te vertoeven, wierd hem daadelijk benoomen, gelijk bleek in sijn spoedig vooruyt wegloopen. Deese dan ons ook niet meer hinderlijk sijnde, kreegen wij eindelijk nog te doen met de 3 volgende, die ons, voor soo ver sulks hun mogelijk was, te gelijk aan B. B. op zijde kwamen, sijnde de Heer Vice Adm. Parcker, voerende 84, een voerende 74 en een 3 Dekker van 96 stukken. [2]) Hier scheen het dat de Eng. hun uyterste poging hadden voorgenomen; dan het was al weer voor hun van geen gewenschter uytslag dan hun vorige tentamen, want niet lang daarna sag men de 96 en 74 sig wegmaken; het Hollandse kruyt scheen hun te kragtig en dat daarmede aan hun soo goed werd toegediend, te onsmaalijker. [3]) Dog de Vice Adm. Parcker met zijn 84 (74?) had, schijnt wel, naa sijn genoegen nog niet regt de kragt van het een en ander, door de Heer

---

1) Opengelaten.

2) Hierin vergist zich de Briefschrijver: een schip van dat charter was er niet bij de vlag.

3) lees: onsmaakelijker.

S. B. N. aan hem soo welmeenend en Extra Liberaal toegediend, die kunnen proeven. Zijn snoeplust was, gelijk het bleek, niet voldaan, hij moest van de kost, die de keuken van den Adm. Gener. [1]) schafte, meede smaaken, om te weeten of sijne cameraden, toonende daarvan een afschuw te hebben, ook mogte geabuseerd sijn; gem. 2 schepen dan voor hem ruymte gemaakt hebbende, kwam bij ons vlak op zijde; nu zag men ruym een ½ uur een allerijsselijkst vuur, wanneer de Heer Vice Adm. sijn bekomst hebbende, meede wegtrok. Wij sagen vervolgens dat de Eng. bij de wind om gingen, en dat de Vice Adm. sijn groote Raa, en de Driedekker sijn groote steng bevoorens 6 [2]) door ons aan stukken geschooten en beneeden kwaamen. Ook dat een van hunne scheepen door bekoomene grondschooten merkelijk sakte, dat soo het niet gesonken is, hun veel moeite sal hebben gekost om meede te sleepen.

Wanneer de Vice Adm. van ons wegtrok, was het circa 12 uuren en dus sijn wij volle 4 uuren met hun slaags geweest. Het selve is voorgevallen op de gegiste Noorder Breede van 55 graden 50 minuten, Texel 41 mijlen Z. T. W. van ons.

Wij hebben met 6 scheepen van Linie, een à twee Fregatten, geslagen teegen 9 scheepen van Linie veel swaarder, en waar onder een Drie Dekschip (?).

De schade welke wij bekoomen hebben, bestaadt in 7 dooden, dat is in 6 direct gesneuveld, en in een des anderen dags aan sijne wonden overleden, en 30 gekwetsten.

In de groote mast van onder hebben wij een schot, als ook een schampschot onder de mars, ook in de groote steng, de Boegspriet aan stukken, en 2 kogels in de

---

1) Het schip door Kinsbergen gekommandeerd.

2) Hier schijnt een woord te ontbreken.

selve gevonden; van de groote raa B. B. is een eynde afgeschooten, als ook de Langzaling aan de cruysmars en daarin gevouden 1 kogel, in de voormarsse Raa B. B. zijde aan de bovenkant een kogel, voor in de Boeg booven water 1 kogel, 2 kogels door de Scheg, in de B. B. buytenhuyd 63 schoten, in de Eng^e Chaloup 2 schoten. In de Actie zijn door ons 1054 kanonschooten gedaan; de gebruykte quantiteyt kruyt bedraagt 7484 ℔.

Monseigneur.

Jai vu avec bien du deplaisir par la lettre que V. A. S. ma fait l'honneur de m'ecrire, le 11 du courant, qu'Elle avoit une violente migraine; je veux esperer qu'Elle en aura été promptement delivree et qu'Elle jouira longues années de la santé la plus parfaitte.

Ce matin toutte notre flotte est entrée en bon port; je me suis tout de suitte rendu a la Rade pour faire mon compliment a M^r le Contre Amiral et a Kinsbergen, car pour Bentinck on ne peut le voir. Cependant un fameux chirurgyn d'Amsterdam, en qui il a la plus grande confiance, donne des esperances de le voir conserver, quoique j'apprend qu'une partie de l'epaule soit emportee. On a pris un batteau avec le quel on le transportera demain a Amsterdam; en attendant son vaisseau et celui du contre Amiral sont cruellement accomodées, de meme que celui du Capitaine Braack qui a fait des prodiges de valeur, ce que par la grande ressemblance on attribue au Capitaine van Braam, mais ce n'est pas precisement sela a ce que je viens d'apprendre, mais ce ne sont que des diton et je noserois les garantir.

Ce que le Cap. Mulder, Commandant la fregatte le Dolphyn, que l'on veut dans la flotte, merite bien au dela, a raconté ce matin, fait un honneur infini a Kinsbergen: il pretend avoir entendu crier par l'Amiral Parcker a un

Officier Commandant un vaisseau de 84 canons, n'approchez pas tant de ce vaisseau de 74, car vous ne pourrai y tenir. Jespere que le Prince donnera des ordres pour rejouissances a faire a la Rade et au poste ou je commande: je crains sans sela que sela donnera matiere a gloser et jespere que ce jour la meme sera marqué par des graces en verité bien meritées.

Il commence deja a nous venir grande quantité de monde pour voir les vaisseaux assurement tres maltraitées; l'on a debité ici que le Prince avoit intention de venir lui meme ici pour voir la flotte et distribuer des graces, mais je ne puis le croire puisque s'est cette semaine l'assemblée d'Hollande, et qu'ainsi sela feroit perdre un temps bien pretieux pour les reparations a faire au vaisseaux, et que la saison est deja tres avancée; mais en revange jespere les recompenses suivront de pres, et je puis bien dire qu'on les attend et que si sela ne venoit point et meme promptement, fera un tres mauvais effet dans le publiq, mais sur tout sur la flotte ou l'on dit que Zoutman veut se retirer. Je supplie tres humblement V. A. S. etc.

Au Helder 13 Aout 1781.

Monseigneur.

Les affaires de la flotte m'ont tellement occupées ses jours que jai oublié d'entretenir V. A. S. sur une lettre que jai reçu du Secretaire de Groot que jai l'honneur de joindre ici [1]) etc.

Je commence a croire, Monseigneur, que cet Amiral Parcker ne doit pas etre plus habile que son adversaire et que s'est a la fermeté, la bonne contenance et le bel ordre que Kinsbergen a introduit sur son vaisseaux, que nous devons d'avoir sauvées nos vaisseaux: car sur est il

---

1) Deze brief is hier niet bijgevoegd, handelende over militaire zaken, waar over de Gener. Majoor mede aan den Hertog schrijft. L

que Bentinck et Staring ont etées sur le point de devoir se rendre, et sela auroit entrainé le contre Amiral probablement aussi, car selon les bruits qui courent, l'equipage de ce dernier etoit yvre, et le desordre que sela a occasionné leurs a fait perdre plus de monde qu'ils ne l'auroient fait sans sela. Enfin, Monseigneur, lorsque Zoutman aura sa recompense, il sera bon je crois quil se retire, et Hartzinck aussi, en attendant que la republique soit en etat de lui donner une flotte de soixante dix vaisseaux. Pardonnéz, Monseigneur, que je vous parle avec tant de franchise, mais vous m'en avez donné la permission. Veuillez m'en garder le secret, si ce n'etoit trop exiger de vos bontées, j'oserois vous prier de me faire la grace de me dire, si Elle croiroit quil fut possible que je puisse passer mon hiver à Nimegue, afin que, si sela ne peut avoir lieux, je puisse chercher a me loger quelque part pendant l'hiver. Daignez, Monseigneur, pardonner mes importunitées, me continuer l'honneur de votre Puissante Protection et aggréer le respectueux devouement etc.

Au Helder ce 14 Aout 1781.

Monseigneur.

Apres que la ci jointe etoit ecritte, arrive ici un homme de ce village qui a été fait prissonnier a St. Eustache et detenu prisonnier en Angleterre, qui avec un pasport Danois a trouvé moien de s'evader, il dit que le 10 du courant il a entendu dans la riviere de Londres qu'un Kotter du Roi etoit venu pour faire Rapport du combat du 5 du courant, et qu'il avoit dit que le vaisseau de l'Amiral Parcker avoit été tellement endommagé quil avoit coulé bas, et qu'il y en avoit quatre autres que l'on craignoit devoir subir le meme sort; un autre a passé a l'endroit ou le combat s'est donné le lendemain et pretend quil y avoit une terrible quantité de tuées qui flottoient sur la

mer. Jai l'honneur d'etre avec le devouement le plus respectueux etc. Au Helder le 14 Aout 1781.

Monseigneur.

Je viens de recevoir la lettre que V. A. S. me fait l'honneur de m'ecrire le 13; elle me rend parfaitement heureux par ce que je vois que V. A. approuve que je lui parle par continuation et que je l'entretienne des Idées qui me viennent pour la Marine. Je le reitere, Monseigneur, il faut de toutte necessité un etablissement ici ou au Texel pour les Malades et les Blessées, et ne permettre qu'a l'avenir ils soient transportées a Amsterdam, mais que les Marins ayent les obligations a l'Amiral General du bien qu'on leurs fait quant ils sont malades ou blessées, et il me paroit que cet Isle du Texel devroit étre consacré pour eux, et la Paix faitte mettre tous les etablissements, que l'on y feroit, a l'abri d'entreprises des Ennemis, nommer un Gouverneur de cet Isle qui fut de la Marine avec de bons appointements, a quoi la Hollande concourra avec plaisir, et ainsi sera fait le premier pas pour soustraire de l'Amirauté et de la Regence d'Amsterdam un corps qui ne doit connoistre que le Prince d'Orange, et je voudrois etendre cette Ecole de Marine pour tout les Amirautées et tacher ainsi que de n'en faire qu'un seul corps dans la suitte.

Messrs Hartzinck et Zoutman sont partis ce matin pour la Haye, a la place du premier je ne m'associerois point, mais j'aurois precedé ou suivi Zoutman, si tant est que jaurois du y etre dans le meme temps. Je ne puis m'empecher de raconter une excellente histoire que l'on dit etre arrivé a Hartzinck; Kinsbergen a un quartier maitre de confiance qui passe dans toutte la Marine pour un des braves; Kinsbergen l'envoyat samedi dernier pour faire des Recrues et le chargea de lettres pour l'Amiral. Celui ci lui dit: *Wel, Sander, hoe is het in de battaille ge-*

gaan? Kostelijk Mijnheer de Admirael; is de cajuit ook beschadigd? [1]) *Och neen, maar in de bottelarij is een kogel gekomen in een mand met flessen. Te duyvel, Sander, mijn wijn! Och neen! Mijnheer de Admirael, de flessen waren leeg. Dat is goed, Sander, en geen eene kogel in de cajuyt? Och neen, Mijnheer, daar weet Kinsbergen meesterlijk op te passen; je had Mijnheer de Admirael heel gerust in de cajuyt met Mevrouw en de geheele famielie kunnen sitten een kopje thee drinken en een pijp taback roken, sonder eenige de minste ongemak te wagten; maar het is waar, Kinsbergen is een heele kerel en bij hem kon dat gaan, maar bij andere niet.*

Ce quartier Maitre est particulierement connu de Hartsinck par ce quil commande la grande chalouppe de l'Admiral, et s'est ce qui rend le conte tres vraisemblable.

Je supplie tres humblement etc.

Au Helder ce 15 Aout 1781.

Le Capitain Bentinck a été transporté hier matin a la pointe de jour a Amsterdam.

Apres avoir ecrit celles ci, je recois, Monseigneur, les ordres du Prince pour venir a la Haye. J'ai été m'aboucher avec Kinsbergen pour faire ce voyage ensemble, mais comme les charpentiers sont venu pour examiner les reparations, il ne pourra partir d'ici que Vendredi ou Samedi et je ferai le voyage avec lui. Il est excessivement content de l'acte que le Prince lui a fait l'honneur de lui envoyer comme son Adjudant General, il aura l'honneur d'en remercier le Prince de bouche comptant beaucoup mieux lui plaire en s'ocupant de son devoir et se presse de se rendre a la Haye.

J'espere d'avoir l'honneur d'offrir a V. A. S. de bouche les assurances de respectueux devouement avec le quel j'ai l'honnour etc.

1) Kinsbergen voerde het bevel over het vlaggeschip van den Vice Admir. Hartsinck, de Admiraal Generaal.

Monseigneur.

Je suis bien vivement affecté par le contenu de la lettre dont V. A. S. a bien voulu m'honorer le 20 du Courant en y voyant que l'affaire de V. A. ne prend point en Hollande le train quil devroit et que la justice devoit dicter. Je dois aussi l'etre bien plus que nombre d'autres: moi qui a eu l'honneur d'etre en correspondance directe avec V. A. et qui a pu voir le travail immense que V. A. n'a cessé de faire et le bien quil a operé dans les differentes circonstances ou l'Etat s'est trouvé, le souvenir ne s'en effacera sûrement j'amais dans ma memoire, et je gemirai constamment de voire que les soins assidus et ses veilles ont étées si indignement recompensées. Mais quoi q'àussi il en puisse arriver, je supplie tres humblement V. A. d'etre persuadé que mon attachement pour sa personne sera constamment la meme; que je n'oublierai jamais les bienfaits sans nombre dont elle a bien voulu me combler, et que je me ferai une gloire de continuer une correspondance dont j'ai été toujours tres flatté et le serai toutte ma vie. Si je pensois ou agissois autrement, je serois un monstre d'ingratitude, Monseignenr, ne m'en soubçonne point je vous supplie.

L'accident du vaisseau du Capt de Bruyn est de celles qui sont inconcevables, j'en ai entretenu un nombre de gens du metier parmi les habitans du Helder: dans le tete a tete tous conviennent que le Capitaine a trop tot abandonné le vaisseau et que, s'il y avoit laissé un habil homme et 25 matelots, le vaisseau auroit été sauvé, mais dans le publiq ils disent, quand on leurs demande si l'on n'auroit pu sauver ce vaisseau, il faut bien que non, car ses gens auront surement fait tout ce quils auront pu faire pour la sauver. Il ni a qu'un Lt Slinger du vaisseau de Kinsbergen que l'on dit avoir dit tout haut que le vaisseau n'auroit jamais été perdu si on ne l'avoit aban-

donné trop tot; que lui Slinger avoit été sur le vaisseau et que s'il avoit eu assez de bras, il l'en auroit retiré. Ce qui parle en faveur de cet Officier, s'est que selon l'aveu de tout le monde s'est sur la pointe du banc que le vaisseau se trouve pris, et que par consequent il y avoit beaucoup a esperer. Au reste l'on pretend que de Bruyn prendra Slinger a parti, tout ceci sont des diton, Monseigneur, excepté que Slinger me dit, aussi entre quatre yeux, ce qu'on dit quil a dit en public. Je languis d'en entretenir Kinsbergen et pas moins de scavoir si le convoy sortira encor: ce que je ne puis croire vu la quantité de vaisseaux Ennemis que l'on dit etre dans la Mer du Nord. Si le convoy ne doit point se faire, je croirois quil faudroit bien envoyer encor quelques vaisseaux au Vlie et surtout une bonne tete pour veiller a cette defense, car pour peu que les Ennemis entreprissent quelque chose de ce coté la, sela feroit furieusement crier. Pour ici nous n'avons rien a craindre, je suppose, et l'accident du vaisseau de de Bruyn est seul capable de les en degouter.

J'ai l'honneur de remercier tres humblement V. A. de ce qu'elle a bien voulu me dire de la prochaine demission du Fiscal Boreel et de l'apparence que mon Frere a de le succeder. Il trouvera, Monseigneur, de l'occupation, mais sela ne le rebutera point j'en suis sur, mais il pourra faire le bien et jespere quil le fera. Je supplie tres humblement V. A. S. de vouloir bien me continuer l'honneur de sa gracieuse bienveillance et puissante protection, et me rendra la justice d'etre persuadé que mon attachement pour sa personne et ma sincere reconnoissance des bienfaits dont Elle a bien voulu constamment me combler, ne finiront qu'avec ma vie. Jai l'honneur d'etre le plus respectueusement possible etc.

Au Helder ce 22 Septembre 1781.

INHOUD.

Door het HISTORISCH GENOOTSCHAP zijn uitgegeven onderstaande werken:

KRONIJK van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

2e jaargang. 1846 (*) *f* 5.—.	4e jaargang. 1848. . *f* 3.70.
3e jaargang. 1847. . - 2.70.	5e jaargang. 1849. . - 6.—.

(*) **De eerste jaargang is nimmer in druk verschenen.**

KRONIJK van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht.

2e *serie*	19e jaargang. 1863. . *f* 7.40.
6e jaargang. 1850. . *f* 6.—.	20e jaargang. 1864. . - 7.20.
7e jaargang. 1851. . - 6.40.	5e *serie*
8e jaargang. 1852. . - 6.80.	21e jaargang. 1865. . - 7.60.
9e jaargang. 1853. . - 6.80.	22e jaargang. 1866. . - 7.20.
10e jaargang. 1854. . - 6.80.	23e jaargang. 1867. . - 9.20.
3e *serie*	24e jaargang. 1868. . - 9.40.
11e jaargang. 1855. . - 3.20.	25e jaargang. 1869. . -10.70.
12e jaargang. 1856. . - 3.60.	6e *serie*
13e jaargang. 1857. . - 4.80.	26e jaargang. 1870. . - 8.00.
14e jaargang. 1858. . - 5.10.	27e jaargang. 1871. . - 8.20.
15e jaargang. 1859. . - 4.60.	28e jaargang. 1872. . - 6.20.
4e *serie*	29e jaargang. 1873. . - 8.30.
16e jaargang. 1860. . - 5.40.	30e jaargang. 1874. . -10.30.
17e jaargang. 1861. . - 5.80.	31e jaargang. 1875. . - 8.40.
18e jaargang. 1862. . - 6.60.	

BERIGTEN van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

1e deel. 1e stuk. 1846. *f* 3.40.	2e deel. 2e stuk. 1849.
1e deel. 2e stuk. 1848. - 2.20.	(Verhooren van JOHAN
2e deel. 1e stuk. 1849. - 2.20.	v. OLDENBARNEVELT). - 3.80.

BERIGTEN van het Historisch Genootschap te Utrecht.

3e deel. 1e stuk. 1850. *f* 3.—.	5e deel. 2e stuk. 1856. - 2.50.
3e deel. 2e stuk. 1851. - 3.—.	6e deel. 1e stuk. 1857. - 2.50.
4e deel. 1e stuk. 1851. - 3.—.	6e deel. 2e stuk. 1857. - 2.10.
4e deel. 2e stuk. 1851. - 2.50.	7e deel. 1e stuk. 1861. - 5.50.
5e deel. 1e stuk. 1853. - 3.20.	7e deel. 2e stuk. 1863. - 6.50.

CODEX DIPLOMATICUS in 4°. 1848. - 5.20.

2e *serie* in 8°.

1e deel. 1e afd. 1852. *f* 3.75.	3e deel. 2e afd. 1856. - 3.40.
1e deel. 2e afd. 1852. - 3.10.	4e deel. 1e afd. 1859. - 3.10.
2e deel. 1e afd. 1853. - 6.20.	4e deel. 2e afd. 1860. - 5.20.
2e deel. 2e afd. 1853. - 3.20.	5e deel. 1860. . . . -12.00.
3e deel. 1e afd. 1855. - 6.50.	6e deel. 1863. . . . . - 1.20.

REGISTER op de onderwerpen behandeld in de Kronijk, Berichten en den Codex Diplomaticus . . . . - 1.80.

WERKEN van het Hist. Genootschap te Utrecht.
Nieuwe Reeks.

N°. 1. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen. — Annales Egmundani . *f* 1.20.

N°. 2. Verbaal van de buitengewone Ambassade naar Engeland in 1685 . . . . - 1.80.

N°. 3. Memoriën van Roger Williams . . . . - 2.10.

N°. 4. Bronnen van de geschiedenis der Nederl. in de middeleeuwen. — Kronijken van Emo en Menko. - 3.70.

N°. 5. Hortensius over de opkomst en den ondergang van Naarden. Met 2 kaarten . . . . - 4.50.

N°. 6. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen. — Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke (Gemeenlijk geheeten Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). . . . . - 2.30.

N°. 7. Kronijk van Eggerik Egges Phebens van 1565—1594. . . . . - 2.40.

N°. 8. De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw. - 9.80.

N°. 9. Verbaal van de Ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den Koning van Denemarken. den Neder-Saxischen Kreits en den Koning van Zweden. 1625. . . . . - 2.30.

N°. 10. Verbaal van de Ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. . . - 1.90.

N°. 11. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Eerste Deel.* 1584—1618. . . - 4.00.

N°. 12. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Tweede Deel. Eerste Afdeeling.* 1618—1621. . . . . - 2.80.

N°. 13. Memorials and Times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje . . . . - 4.00.

N°. 14. Verhooren en andere bescheiden betreffende het Rechtsgeding van Hugo de Groot . . . . . - 4.80.

N°. 15. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Tweede Deel. Tweede Afdeeling.* 1621—1626. . . . . - 5.50.

N°. 16. Memoriën en Adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft . . . . - 4.90.

N°. 17. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Eerste Afdeeling.* 1626. 1627 . . . . - 6.50.

N°. 18. **Onderzoek van 's Konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche Beroerten van 1566 en 1567; naar 't oorspronkelijke handschrift uitgegeven door Dr. J. van Vloten . . . . . . f 3.40.**

N°. 19. **Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Tweede Afdeeling.* 1628, 1629 . . . . - 8.20.**

N°. 20. **Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Derde Afdeeling.* 1630. . . . . - 6.10.**

N°. 21. **De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . . - 5.80.**

N°. 22. **Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Vierde Afdeeling.* 1631—1644. . . . . - 4.50.**

N°. 23. **Journaal van Constantijn Huygens, den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696 (Handschrift van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam). *Eerste Deel.* - 6.70.**

N°. 24. **De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Tweede Deel.* . . . . - 7.20.**

N°. 25. **Journaal van Constantijn Huygens, den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696 (Handschrift van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam). *Tweede Deel.* - 7.90.**

N°. 26. **De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Derde Deel* . . . . . - 6.20.**

N°. 27. **Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Pol. Uitgegeven door Mr. W. H. de Beaufort . . . . -10.80.**

N°. 28. **Bellum Trajectinum Henrico Bomelio autore . . - 1.40.**

N°. 29. **De Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . . - 6.80.**

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. Ie Deel. f 5.60.

Idem. IIe Deel . . . . - 5.20.

Idem. IIIe Deel . . . . - 5.20.

DAGVERHAAL van JAN VAN RIEBEEK, Eerste Gouverneur aan de Kaap de Goede Hoop. . . . - 1.20.

KATALOGUS der Boekerij van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. 3e uitgave. 1872. . - 1.60.

ABRAHAM DE WICQUEFORT. Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas, depuis le parfait establissement de cet estat par la paix de Munster. Tom. I—IV. . . - 26.00.

Jhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, Een Woord in het belang van het Nederl. Archiefwezen. 1846. - 0.20.

Bovenstaande werken zijn, voor zoover zij voorhanden zijn, door de Leden tegen de helft van den prijs te bekomen.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

VIERDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
1881.

NAAMLIJST DER LEDEN [1])

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Dr. W. G. Brill, *Eerste Voorzitter.*
Mr. B. J. L. de Geer van Jutfaas, *Tweede Voorzitter.*
Mr. J. A. Grothe, *Eerste Secretaris.*
Mr. S. Muller Fz., *Tweede Secretaris.*
Mr. J. I. D. Nepveu, *Eerste Bibliothecaris.*
J. Hartog, *Tweede Bibliothecaris.*
Mr. J. F. B. Baert, *Penningmeester.*

1) Bij deze lijst is aangenomen de feitelijke toestand op 1e. Mei 1880.

HONORAIRE LEDEN.

M. Amari, te Rome.
Edmondo de Amicis, te Turin.
L. de Baecker, te Bergues.
E. de Borchgrave, te Brussel.
Dr. J. G. Burman Becker, te Koppenhagen.
E. de Busscher, te Gent.
R. Chalon, te Brussel.
H. Conscience, te Brussel.
Luigi Cossa, te Pavia.
Fr. Cramer, te Straalsond.
J. L. A. Diegerick, te Iperen.
Dr. L. Ennen, te Keulen.
M. F. Essellen, te Hamm.
E. van Even, te Leuven.
Mariano Pardo de Figueroa, te Medina Sidonia.
P. Fredericq, te Luik.
L. P. Gachard, te Brussel.
L. Galesloot, te Brussel.
J. Geddes, te Londen.
Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht.
Dr. H. Grote, te Hannover.
Henry Havard, te Parijs.
Ferd. von Hellwald, te Rome.
A. Henne, te Brussel.
Dr. J. F. J. Heremans, te Gent.
Xavier Heuschling, te Brussel.
Th. Juste, te Brussel.
F. Kügler, te Berlijn.
L. von Ledebur, te Berlijn.
C. Leirens, te Gent.
F. von Löher, te München.
A. Mathieu, te Brussel.
K. Nijs, te Antwerpen.

Ch. Paeille, te Rijssel.
Ridder Jules Pautet, te Beaune.
Ch. Rahlenbeck, te Brussel.
F. Rens, te Gent.
Dr. G. J. Rosenkrans, te Munster.
C. A. Serrure, te Brussel.
K. F. Stallaert, te Brussel.
Dr. W. Wattenbach, te Berlijn.
A. Wauters, te Brussel.
J. J. A. Worsaae, te Koppenhagen.

GEWONE LEDEN.

Dr. J. G. R. Acquoy, te Leiden.
Mr. D. van Akerlaken, te Hoorn.
A. J. van Asselt, te Oldenbroek.
Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouill, te Utrecht.
W. H. van den Sande Bakhuyzen, te Utrecht.
D. A. Balfoort, te Utrecht.
Jhr. Mr. K. A. Godin de Beaufort, te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort, te Leusden.
Jhr. Mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. G. J. Th. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
L. M. Beels, te Amsterdam.
Mr. A. R. van Bel, te Amsterdam.
Mr. N. P. van den Berg, te Batavia.
Mr. J. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Hasselt.
W. van Beuningen, te Ameyde.
Mr. M. Bichon van IJsselmonde, te Rotterdam.
Mr. W. R. Boer, te Utrecht.
Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam.
Jhr. W. Boreel van Hoogelanden, te Velzen.
Jhr. H. van den Bosch, te Utrecht.

Mr. P. van den Brandeler, te 's Gravenhage.
Dr. A. W. Bronsveld, te Utrecht.
C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
A. J. de Bull, te Amsterdam.
Mr. A. W. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
Mr. H. H. van Cappelle, te Arnhem.
Mr. C. A. Chais van Buren, te Amsterdam.
Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye Dz., te Amsterdam.
Jhr. J. F. L. Coenen van 's Gravensloot, te Leiden.
G. Craayvanger, te Utrecht.
J. Craandijk, te Rotterdam.
Mr. M. Crommelin, te Utrecht.
Dr. C. E. Daniels, te Amsterdam.
J. Backer Dirks, te 's Gravenhage.
Dr. J. I. Doedes, te Utrecht.
Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
Mr. J. J. van Doorninck, te Zwolle.
Dr. G. J. Dozy, te Leiden.
Dr. J. C. Drabbe, te Leiden.
P. van Eeghen, te Amsterdam.
Mr. J. van Eik Jr., te Amsterdam.
Dr. C. Ekama, te Haarlem.
Mr. W. H. Elias, te Amsterdam.
Jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier, te Leiden.
Dr. C. A. Engelbregt, te Utrecht.
Mr. A. J. Enschedé, te Haarlem.
Dr. A. H. G. P. van den Es, te Utrecht.
Mr. D. Everwijn, te Brummen.
Mr. G. J. Fabius, te Utrecht.
Mr. A. R. Falck, te Utrecht.
Mr. H. O. Feith, te Groningen.
Mr. P. R. Feith, te 's Gravenhage.
Mr. C. Fock, te 's Gravenhage.
Mr. J. Fockema Andreae, te Leiden.
D. Franken Dz., te Parijs.

Mr. G. D. Franquinet, te Maasstricht.
Mr. J. A. Fruin, te Utrecht.
Dr. R. Fruin, te Leiden.
Dr. J. H. Gallée, te Utrecht.
J. F. Gebhard Jr., te Amsterdam.
Jhr. Mr. A. G. de Geer, te Utrecht.
Jhr. Mr. E. L. de Geer, te Zeist.
Jhr. Mr. J. J. de Geer van Rijnhuizen, te Jutfaas.
E. F. Georges, te Utrecht.
Mr. H. Gerlings, te Haarlem.
Mr. S. J. van Geuns, te Utrecht.
Mr. J. G. Gleichman, te 's Gravenhage.
Mr. W. Baron van Goltstein, te 's Gravenhage.
C. J. Gonnet, te Haarlem.
Jhr. Mr. J. de Grez, te 's Hertogenbosch.
W. T. van Griethuyzen, te Rotterdam.
J. Baron Sirtema van Grovestins, te 's Gravenhage.
Mr. S. van Gijn, te Dordrecht.
Dr. B. ter Haar, te Velp.
Dr. F. J. van den Ham, te Groningen.
Dr. H. G. Hamaker, te Katwijk a/d Rijn.
Mr. H. J. Hamaker, te Utrecht.
L. A. F. H. Baron van Heeckeren, te Zutphen.
Mr. W. Heineken, te Amsterdam.
Mr. W. L. van Helten, te Rotterdam.
Mr. C. G. C. van Hengst, te Utrecht.
Mr. A. C. van Heusde, te 's Gravenhage.
Mr. J. Heydanus, te Weesp.
Mr. S. J. Hingst, te Amsterdam.
W. J. Hofdijk, te Amsterdam.
Mr. H. Graaf van Hogendorp, te 's Gravenhage.
F. A. van Braam Houckgeest, te Nieuwe Diep.
Dr. G. A. Hulsebos, te Utrecht.
Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen, te Maarsseveen.

A. Ising, te 's Gravenhage.
F. H. G. van Iterson, te Leiden.
H. de Jager, te Brielle.
H. Q. Janssen, te St. Anna ter Muiden.
Dr. P. de Jong, te Utrecht.
Jhr. Mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, te Oost-Kapelle.
Jhr. Mr. J. de Jonge van Zwijnsbergen, te Helvoirt.
Jhr. Mr. W. F. de Jonge, te Utrecht.
Mr. H. W. Jordens, te Deventer.
Dr. Th. Jorissen, te Amsterdam.
Mr. W. van der Kaay, te Leiden.
Dr. C. M. Kan, te Amsterdam.
D. van der Kellen, te 's Gravenhage
J. Ph. van der Kellen, te Amsterdam.
Mr. F. der Kinderen Fz., te 's Gravenhage.
H. Kleyn van de Poll, te Utrecht.
Mr. W. P. Sautijn Kluyt, te Amsterdam.
J. Kneppelhout, te Oosterbeek.
Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Utrecht.
W. J. Knoop, te 's Gravenhage.
S. S. de Koe, te Utrecht.
Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.
F. J. L. Krämer, te Utrecht.
Dr. E. F. Kruyf, te Groningen.
Dr. A. Kuyper, te Amsterdam.
Mr. F. A. J. van Lanschot, te 's Hertogenbosch.
E. H. Lasonder, te Utrecht.
J. H. van Lennep, te Zeist.
Mr. C. P. Lenshoek, te Wolfaartsdijk.
Mr. L. Ed. Lenting, te 's Gravenhage.
P. A. Leupe, te 's Gravenhage.
Mr. J. A. Levy, te Amsterdam.
Dr. J. P. T. van der Lith, te Utrecht.
A. C. Loffelt, te 's Gravenhage.

A. A. Looijen, te Utrecht.
Mr. C. Th. Baron van Lynden van Sandenburg, te 's Gravenhage.
F. Baron van Lynden van Hemmen, te Hemmen.
Mr. R. Melvil Baron van Lynden, te Utrecht.
Jhr. Mr. A. J. Rethaan Macaré, te Haarlem.
Mr. Ae. Baron Mackay, te Zutphen.
W. J. Manssen, te Zaandam.
Jhr. Mr. J. L. A. Martens, te Utrecht.
Mr. W. C. Mees, te Amsterdam.
Mr. R. P. Mees R. Az., te Rotterdam.
D. C. Meijer Jr., te Amsterdam.
J. J. Meinsma, te Delft.
Mr. C. R. Merkus, te Utrecht.
Dr. J. Meuleman, te Nijmegen.
Dr. P. van Meurs, te Haarlem.
Mr. G. Moll, te Amsterdam.
Dr. H. E. Moltzer, te Groningen.
Dr. L. J. Morell, te Utrecht.
J. C. van der Muelen, te 's Gravenhage.
L. Mulder, te 's Gravenhage.
F. Muller, te Amsterdam.
Dr. P. L. Muller, te Groningen.
Mr. C. A. Nairac, te Barneveld.
Mr. F. H. van Notten, te Amsterdam.
Mr. O. W. Star Numan, te 's Gravenhage.
Dr. W. J. F. Nuijens, te Westwoud.
A. J. Nijland, te Utrecht.
F. D. O. Obreen, te Rotterdam.
Dr. J. J. van Oosterzee, te Utrecht.
Ridder Pauw van Wieldrecht, te Zeist.
Mr. A. A. van Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
A. Perk, te Hilversum.
M. A. Perk, te Amsterdam.
Mr. J. E. van Persijn, te Nunspeet.

Mr. R. G. Philipson, te Zwolle.
Dr. R. A. S. Piccardt, te Goes.
Dr. A. Pierson, te Amsterdam.
Mr. N. N. G. Pierson, te Amsterdam.
H. G. van der Poel, te Veenendaal.
Mr. M. S. Pols, te Utrecht.
A. Pompe, te Breda.
Mr. C. Pijnacker Hordijk, te Amsterdam.
Dr. E. D. Pijzel, te Deventer.
Mr. H. P. G. Quack, te Amsterdam.
J. C. W. Quack, te Bemmel.
Mr. F. A. L. Ridder van Rappard, te Utrecht.
Mr. W. A. Reiger, te Groningen.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, te Arnhem.
J. B. Rietstap, te 's Gravenhage.
Dr. W. N. du Rieu, te Leiden.
Mr. H. H. Baron Roëll, te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. Roëll, te 's Gravenhage.
M. Roest Mz., te Amsterdam.
Mr. N. de Roever, te Amsterdam.
Dr. H. C. Rogge, te Amsterdam.
Mr. H. G. Römer, te Utrecht.
Dr. R. C. H. Römer, te Deil.
Mr. H. Royaards van Scherpenzeel, te Utrecht.
Mr. W. J. Royaards van den Ham, te Utrecht.
W. F. N. van Rootselaar, te Amersfoort.
Dr. M. A. N. Rovers, te Haarlem.
J. B. Scheffer, te Rotterdam.
J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
J. N. Scheltema, te Gouda.
A. Baron Schimmelpenninck van der Oye, te Arnhem.
Jhr. Mr. F. J. C. Schimmelpenninck, te Renkum.
U. Baron thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg, te Utrecht.
Dr. Chr. Sepp, te Leiden.

Mr. J. H. Hora Siccama, te 's Gravenhage.
Mr. L. C. Hora Siccama, te Utrecht.
Mr. C. J. Sickesz, te Lochem.
Mr. J. A. Sillem, te Amsterdam.
Jhr. I. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
J. C. van Slee, te Rumpt.
Mr. A. G. A. Baron Sloet, te Zwolle.
Mr. J. J. S. Baron Sloet, te Arnhem.
Mr. J. J. Smits, te Batavia.
Mr. J. J. Uytwerf Sterling, te Utrecht.
W. B. Stoof, te Utrecht.
Jhr. Mr. V. de Stuers, te 's Gravenhage.
Dr. L. J. Suringar, te Maastricht.
Dr. P. H. Suringar, te Assen.
Jhr. Mr. O. Q. van Swinderen, te Groningen.
Dr. B. Symons, te Groningen.
Mr. J. P. R. Tak, te 's Gravenhage.
J. A. Alberdingk Thijm, te Amsterdam.
Dr. P. P. H. Alberdingk Thijm, te Leuven.
P. A. Tiele, te Utrecht.
Mr. G. van Tienhoven, te Amsterdam.
A. des Tombe, te 's Gravenhage.
A. van Toorenenbergen, te Groningen.
Dr. H. Edema van der Tuuk, te Noordwolde.
Mr. W. J. L. Umbgrove, te Zutphen.
Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.
Dr. J. Verdam, te Amsterdam.
Mr. A. Ver-Huell, te Arnhem.
Mr. H. C. A. Ver-Huell, te 's Gravenhage.
Mr. H. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr. W. A. Baron van Verschuer, te 's Gravenhage.
Dr. P. J. Veth, te Leiden.
N. P. Visvliet, te Middelburg.

Dr. A. J. Vitringa, te Deventer.
Mr. H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
J. J. van Vollenhoven, te Arnhem.
Mr. E. du Marchie van Voorthuysen Hz., te Utrecht.
Mr. G. W. Vreede, te Utrecht.
A. D. de Vries Az., te Amsterdam.
Mr. G. de Vries Az., te 's Gravenhage.
Dr. M. de Vries, te Leiden.
Dr. A. Vrolik, te 's Gravenhage.
W. K. M. Vrolik, te Utrecht.
Mr. A. C. Waller, te Haarlem.
Mr. W. F. H. Baron van Wassenaer tot Catwijck, te Wageningen.
Mr. G. Wicherlinck, te Zwolle.
Mr. C. A. J. Willeumier, te Amsterdam.
A. Winkler Prins, te Veendam.
P. H. Witkamp, te Amsterdam.
J. Wolbers, te Utrecht.
Dr. H. Wenzelburger, te Amsterdam.
E. Cats Wor, te Enkhuizen.
B. W. Wttewaall, te Utrecht.
A. W. Wijbrands, te Hoorn.
Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wijck, te Utrecht.
Dr. J. A. Gerth van Wijk, te 's Gravenhage.
Dr. J. A. Wynne, te Utrecht.
Mr. N. J. van IJsselsteyn, te 's Gravenhage.
J. C. Zimmerman, te Amsterdam.

GENOOTSCHAPPEN OF INRICHTINGEN,

MET WELKE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP, GEVESTIGD TE UTRECHT, IN BETREKKING STAAT.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam.

Koninklijke Bibliotheek, te 's Gravenhage.

Koninklijk Instituut voor Land-, Taal- en Volkenkunde van Neerl. Indië, te 's Gravenhage.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's Hertogenbosch.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.

Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.

Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, te Middelburg.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Indisch Genootschap, onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid*, te 's Gravenhage.

Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, te Zwolle.

Universiteits Bibliotheek, te Amsterdam.

Universiteits Bibliotheek, te Utrecht.

Openbare Bibliotheek, te Arnhem.

Stedelijke Bibliotheek, te Utrecht.

Provinciale Bibliotheek van Zeeland, te Middelburg.

Geschied- en Oudheidk. Genootschap in het Hertogdom Limburg, te Maastricht.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, te Brussel.

Commissions royales d'Arts et d'Archéologie, te Brussel.

Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen.

Société archéologique de Namur, te Namen.

Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren.

Société d'Histoire et d'Archéologie, te Genève.

Société d'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne.

Institut archéologique liégeois, te Luik.

Institut luxembourgeois, te Luxemburg.

Oudheidkundige Kring van het land van Waes, te St. Nikolaas.

Comité central de publication des inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Orientale, te Gent.

Messager de Gand, te Gent.

Königlich bayerische Akademie der Wissenschaften, te München.

Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg.

Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Ober-Schwaben, te Ulm.

Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.

Geschichts- und alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg.

Alt-preussische Monatschrift, te Königsberg.

Historischer Verein für Schwaben und Neuburg, te Augsburg.

Germanisches Museum, te Neurenberg.

Historischer Verein der Oberpfalz und Regensburg, te Regensburg.

Historischer Verein für Steiermark, te Gratz.

Historischer Verein für Nieder-Sachsen, te Hannover.

K. K. geographische Gesellschaft, te Weenen.

Künstler-Verein für bremische Geschichte und Alterthümer, te Bremen.

Harz-Verein für Geschichte und Alterthümer, te Wernigerode.

Verein für Geschichte des Bodensee's und seiner Umgebung, te Friedrichshafen.

Smithsonian Institution, te Washington.

Real Academia de la Historia, te Madrid.

De Universiteit te Lund.

Université royale de Norvége, te Christiania.

TEN GESCHENKE ONTVANGEN BOEKWERKEN.

a. Van de Schrijvers.

J. B. Rietstap, *Heraldieke bibliotheek.* Nieuwe reeks. II. 1, 2, 3, 4. 's Hage, 1879. 8°.

H. Q. Janssen, *Nog eenige sprokkelingen betreffende Petrus Dathenus* (Overdruk).

F. Muller, *Beredeneerde beschrijving van Nederlandsche Historieplaten enz.* IIIe Deel. 1795—1879. Amsterdam, 1879. 8°.

Dr. P. H. Suringar, *Biographische aanteekeningen betreffende Mr. Pieter Paulus*, 1e gedeelte, 1753—1784. Academisch proefschrift. Leiden, 1879. 8°.

Charles Rahlenbeck, *La mission du conseiller Boisot à Metz* en 1543 (Extrait).

M. F. Essellen, *Das römische Kastell Aliso und Ort der Niederlage des römischen Heeres unter Q. Varus.* Hamm, 1878. 12°.

M. F. Essellen, *Die westfälischen Frei- und Femgerichte.* 2e Aufl. s. l. et a° 12°.

Betsy Perk, *Neerlands Groote Berg.* s. l. et a° 8°.

A. J. Nijland, *Beeld van ons Vaderland tijdens de Unie van Utrecht*, 1576—1581 (Catalogus van de tentoongestelde platen in September 1879.)

Dr. J. Hartog, *Drie Evangeliedienaars uit den tijd der Hervorming*, door Chr. Sepp. Recensie. (Overdruk uit *de Gids*).

Mr. B. J. L. de Geer v. Jutfaas, *Enkele hoofdstukken uit eene schets eener Nederlandsche Rechtsgeschiedenis* (Overdruk uit de *Nieuwe bijdragen voor rechtsgeleerdheid en wetgeving*).

Dr. J. A. Gerth van Wijk, *Holland, kirchliche Statistik* (Overdruk uit *Herzog's Real Encyclopaedie*, 2[e] Ausgabe).

Mr. J. H. Hora Siccama, *Eene berijmde levensgeschiedenis uit den ouden tijd* (Recensie, Overdruk uit *de Gids*).

Mr. H. J. Koenen, *Christelijke liederen.* Uitgegeven onder toezicht van J. P. Hasebroek. Amsterdam, 1879. 8°.

J. van der Baan, *Kerkbouw te Axel* (Overdruk).

Dr. W. G. Brill, *Voorlezingen over de Geschiedenis der Nederlanden*, III. 2. Leiden, 1880. 8°.

Mr. Goswin Moll, *De desolate boedelskamer te Amsterdam.* Amsterdam, 1879. 8°.

Dr. M. A. N. Rovers, *Ralph Waldo Emerson* (Uit „*Mannen van Beteekenis*"). Haarlem, 1880. 8°.

b. Van of door Departementen van algemeen bestuur, Genootschappen, Maatschappijen enz.

Van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

Verslagen omtrent 's Rijks oude Archieven. I. 1878. 's Hage, 1879.

Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van Geschiedenis en Kunst. I. 1878. 's Hage, 1879. 8°.

Van het Ministerie van Marine:

Jaarboek van de Koninklijke Nederl. Zeemacht, 1875/76—1878/79. 's Hage, 1877—1879. 8°.

Van het Kon. Oudheidk. Genootschap te Amsterd.:

Jaarverslag 1879. Amsterdam, 1879. 8°.

Van Curatoren der Bibliotheek:

Catalogus der Bibliotheek van Joannes Thysius. Leiden, 1879. 8°.

Van de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage:
Verslag van de aanwinsten der Koninkl. Bibliotheek gedurende het jaar 1878. 's Hage, 1879. 8°.

Van Burgemeester en Wethouders van Utrecht:
Verslag over den toestand der Gemeenteverzamelingen in 1879. Utrecht, 1880. 8°.

Van het Bestuur van het Groote en Voorster gasthuis te Deventer:
Catalogus van het Groote (vroeger Heilige Geesten-) en Voorster gasthuis te Deventer (1267—1815), opgemaakt door Mr. J. J. van Doorninck, vel 17—39. Zwolle, 1879. 8°.

Van Burgemeester en Weth. der Gemeente Leiden:
Catalogus van het Stedelijk Museum te Leiden. Leiden, 1879. 8°.

Van de Commissie van Bestuur van het Museum van Oudheden in Drenthe:
Verslag aan Gedeputeerde Staten over 1878. Assen, 1879. 8°.

Van het Leeskabinet te Rotterdam:
Een en twintigste jaarlijksche Verslag. Rotterd., 1880. 8°.

Van het Stedelijk Museum te Alkmaar:
Verslag over het jaar 1879. Alkmaar, 1879. 8°.

Van het Consistorium van de Holl. Kerk te Londen:
A Catalogue of Books, manuscripts and letters belonging to the dutch Church, Austin Friars London. London, 1879. 8°.

Van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Amsterdam:
Afbeeldingen van oude bestaande gebouwen, 21e Aflevering, Amsterdam, 1879. folio.

Van de Société Nationale Académique de Cherbourg:
Mémoires, Cherbourg. 1879. 8°.

c. Van Diversen.

Richard Napp, *The Argentine Republic* Buenos-Aires, 1879. 8°.

Brasilian biographical annual by Joaquim Manoel de Macedo. III. Rio de Janeiro, 1876. 8°.

Fifty-first annual report of the board of managers of the house of refuge. Philadelphia, 1879. 8°.

Leopold Hugo, *La théorie hugo-décimale, ou la base scientifique et définitive de l'Arithmologistique Universelle.* Paris, 1877. 8°.

Mineral map and general statistics of New-South Wales, Australia. Sydney, 1876. 8°.

Van Mevrouw de douairière de Senarclens de Grancy geb. Martini van Geffen:

Genealogische deductie voor Jhr. Charles Pierre de Senarclens de Grancy, door Jhr. Mr. P. J. Ridder van der Does de Bye. 's Hertogenbosch. 4°. (Niet in den handel).

RUILING VAN GENOOTSCHAPPELIJKE WERKEN.

a. Nederland en N. Indië. *b.* België. *c.* Duitschland. *d.* Zwitserland. *e.* Spanje. *f.* Amerika.

a. Nederland en N. Indië.

Van de Kon. Akad. van Wetenschapp., te Amsterd.:

Jaarboek 1878. Amsterdam, 1879. 8°.

Verslagen en Mededeelingen, Afd. Natuurk. 2e Reeks. XIV. 1, 2, 3. XV. 1. Amsterdam, 1879/80. 8°.

Verslagen en Mededeelingen. Afd. Letterk. 2e Reeks. VIII. 1, 2, 3. IX. 1, 2. Amsterdam, 1879. 8°.

Verhandelingen, Afd. Natuurk. XIX. Amsterd., 1879. 8°.

" " Letterk. XII. Amsterd., 1879. 4°.

Elegiae duae. Amstelodami 1879. 8°.

Programma Certaminis poetici 1879. plano.

Van de Maatsch. van Nederl. Letterk., te Leiden:

Coenraet Droste, *Overblijfsels van geheugchenis.* 2 Deelen. Leiden, 1879. 8°. (Uitgegeven en met aanteekeningen voorzien door Prof. R. Fruin.)

Handelingen en Mededeelingen 1879. Leiden, 1879. 8°.

Levensberichten der afgestorven medeleden; bijlage tot de Handelingen over 1879. Leiden, 1879. 8°.

Van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen:

Naamlijst der leden. Verslag van het verhandelde in de Algemeene Vergaderingen 1874—1879. Middelburg, 1879. 8°.

Zeelandia illustrata. I. II. 1. Middelburg, 1866—1878. 8°.

In memoriam Dr. A. A. Focker.

Van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde:

De vrije Fries, XIV. Leeuwarden, 1879. 8°. III. Reeks. II. 3. Leeuwarden, 1880. 8°.

Een en vijftigste Verslag, 1878/9. Leeuwarden, 1879. 8°.

Gedenkschriften van de Abdij Mariengaarde. Uitgegeven door A. W. Wijbrands. Leeuwarden, 1879. 8°.

Mr. W. B. S. Boeles, *Frieslands Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker.* II. 1. Leeuwarden, 1879. 8°.

Register van den aanbreng van 1511 *en verdere stukken tot de floreenbelasting betrekkelijk.* I—IV. Leeuwarden, s. a. 8°.

Van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen:

Tijdschrift, XXV. 2, 3. Batavia/'s Hage, 1879. 8°.

Notulen van de Algemeene en Bestuurs-Vergaderingen, XVI. 3, 4. XVII. 1. Batavia, 1879. 8°.

Verhandelingen, XL. Batavia, 1879. 8°.

Van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage:

Notulen der Algemeene Vergadering van 11 *Maart* 1879.

" " " " " 3 *Juni* 1879.

" " " " " 20 *Januari* 1880.

Naamlijst der Leden, Mei 1879.

Van het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Neerl. Indië:

Bijdragen, 4e Volgreeks, III. 1, 2, 3. IV. 1, 2. 's Hage, 1879. 8°.

P. J. B. C. Robidé van der Aa, *Reizen naar Nederl. Nieuw Guinea in* 1871, 1872. 1875—1876. 's Hage, 1879. 8°.

Van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Recht en Geschiedenis, te Zwolle:

Overijsselsche Stad-, Dijk- en Markerechten, II. 5. *Dijkrecht van Zalk*, III. 13, 14. Zwolle, 1879. 8°.

I. 2. *Decretum dominorum, alias Digestum vetus.* Zwolle, 1879. 8°.

Verslag, 43e Vergadering, 3 Juni 1879. Zwolle, 1879. 8°.

b. Belgie.

Van de Académie d'Archéologie de Belgique:

Annales, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV. Anvers, 1875—1878. 8°.

E. Grandgaignage, *Histoire du péage de l'Escaut depuis les plus anciens jusqu'à nos jours.* Bruxelles, 1868. 8°.

Bulletin, I. 1—12. Anvers, 1868—1877. II. 1—3. Anvers, 1875—1877. 8°. *Bulletin, seconde partie*, I. Anvers, 1879. 8°.

Van de Société d'Archéologie de Namur:

Stanislaus Bormans, *Les fiefs du Comté de Namur*, 5 Livr. XVIIIe Siècle. Namur, 1879. 8°.

Van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waes, te St. Nicolaes:

Annalen, VII. 4. VIII. 1. St. Nicolaas, 1879/80. 8°.

Van de Société libre d'émulation de Liége, à Liége:

Liber memorialis, 1779—1879, par Renier Malherbe. 1879. 8°.

Van de Redactie:

Messager des Sciences historiques, 1879, 1, 2, 3, 4. Gand, 1879.

c. DUITSCHLAND.

Van de kön. bayer. Akademie der Wissenschaften, te München:

Sitzungsberichte der philos. philol. hist. Classe, 1878, II. 3. 1879, II. 1, 2, 3, 4. II. 1, 2. München, 1878—79. 8°.
Abhandlungen der hist. Classe, XIV. 3. München, 1879. 4°.

Van den Harz-Verein für Geschichte und Altherthümer, te Wernigerode:

Zeitschrift, XII. 1, 2. Wernigerode, 1878. 8°.

Van den Hist. Verein für Steiermark, te Grätz:

Mittheilungen; XXV. Grätz, 1877. XXVII. Grätz, 1879 8°.
Beiträge zur Kunde steiermarkischer Geschichtsquellen, XIV. Grätz, 1877. 8°. XVI. Grätz, 1879. 8°.
Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark, bearbeitet von J. von Zahn, II. Grätz, 1879. 8°.

Van den Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben, te Ulm:

Vierteljahrshefte für wurtembergische Geschichte und Alterthumskunde, 1878. 1—4. Stuttgart, 1878. 8°.
Wurtembergische Vierteljahrshefte für Landesgeschichte, Jahrg. II. Stuttgart, 1879. 8°.

Van het Germanische Museum, te Neurenberg:

Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 1879. Nürnberg, 1879. 8°.
Fünf und zwanzigster Jahresbericht.

Van de Oberlausitzische Gesellschaft, te Görlitz:

Neues Lausitzisches Magazin, LV. 2. Görlitz. 1879. 8°.

Van den Verein für Nieder-Sachsen, te Hannover:

Zeitschrift 1878. Hannover, 1879. 8°.

41. *Nachricht.* Hannover. 1879. 8°.

Van den Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn:

Jahrbücher, Heft 44, 45. Bonn, 1878 79. 8°.

Van den Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg:

Mittheilungen, II. 4–12. III. 1—3. Hamburg. 1879-80. 8°.

Verzeichniss der ... der Sammlung des Vereins, Band I—IV. ... Hamburg. 1880. 8°.

Zeitschrift. Neue Folge. IV. 1. Hamburg. 1879. 8°.

Van den Verein für Geschichte des Bodensee's und seiner Umgebung, te Friedrichshafen:

Schriften. IX. Lindau. 1879. 8°.

Van de Redactie

Altpreussische Monatsschrift. XVI. 3—8. XVII. 1, 2. Köningsberg in Pr., 1879 & 8°.

d. Zwitserland.

Van de Société d'Histoire et d'Archéologie de Genève, te Genève:

Mémoires et documents. XX. 1. Genève, 1879. 8°.

Peinture de la Saint-Barthélemy. Genève, 1878. 4°.

Van de Société de l'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne:

La rose de la Cathédrale de Lausanne, par J. R. Rahn. Lausanne, 1879. 8°.

Mémoires et documents, XXXIV. Melanges 2e Livraison. Lausanne, 1879. 8°.

e. SPANJE.

Van de Real Academia de la Historia, te Madrid:

Boletin, I. 4, 5. Madrid, 1879. 8°.

f. AMERIKA.

Van het Smithsonian Institution, te Washington:

Annual Report, 1877. Washington, 1878. 8°.
Miscellaneous collections, XIII—XV. Washington, 1878. 8°.

REKENING VAN 'T HISTORISCH GENOOTSCHAP.

1879.

ONTVANGST.

Saldo der rekening 1878	*f* 198.22^{5}
Contributiën	- 2500.—
Verkochte Werken van 't Genootschap . . .	- 182.45
Rente van 't reserve-kapitaal en van belegd kasgeld	- 170.21
	f 2995.88^{5}

UITGAAF.

Kosten der Werken van 't Genootschap . .	*f* 1782.60
Bibliotheek en Leesgezelschap	- 207.55
Bezoldiging van den amanuensis en van den bode, drukwerk, porto's enz.	- 316.48^{5}
Kosten van 't locaal voor de vergaderingen van 't Genootschap en voor de Bibliotheek, aankoop van boekenkasten	- 142.25
Saldo op nieuwe rekening over te brengen .	- 597.—
	f 2995.88^{5}

REKENING VAN HET OUDSCHILDGELD,

1585/86.

Medegedeeld door den Heer

W. F. N. VAN ROOTSELAAR.

Den 2den Augustus 1539 vaardigde de Koninginne douairiere van Hongarijen, Bohemen, enz. een Ordonnantie uit, waarbij bevolen werd dat gedurende tien achtereenvolgende jaren negen grooten vlaamsch van elk oud-schild betaald moesten worden. Die betaling moest geschieden door den gebruiker van het land in twee termijnen bij gelijke portie, te weten op Sint-Martinus-dag, 11 Nov., de eene helft, en op Sint-Jans-dag daaraanvolgende de andere helft. De eene helft kwam ten laste van den gebruiker, die daartegenover ontlast werd van het huisgeld en stuivergeld. De andere helft zou de gebruiker der landerijen mogen korten aan den eigenaar. De pachters van 's Keizers landen bleven vrij van deze belasting. Binnen de stad Utrecht en de vrijheid van Utrecht zou men het stuivergeld, namelijk twee stuivers van iedere ton bier blijven betalen, gelijk men gewoon was dat te doen. — In de jaren 1511 en 1512 hadden de drie Staten renten verkocht; de opbrengst dezer nieuwe belasting, uit haren aard een grondbelasting, moest strekken „om te vervallen „die achterstallen en aflossinge van den voorschreven renten", of gelijk op een andere plaats in dezelfde Ordonnan-

tie van den 2den Aug. 1589 staat uitgedrukt „om te ver„vallen die lopende renten, achterstallen ende het hooft„geld."

Tot juiste uitvoering dezer Ordonnantie gaf Keizer Karel V bevel aan alle Schouten en Gerechten om de Morgentalen, dat is, het getal Morgen grond die binnen hun gebied gelegen waren, met de namen der eigenaars en gebruikers en de waarde dier Morgen op te geven aan eenige personen, gecommitteerd om het Oudschild-boek te verbeteren. Dit Placaat van Keizer Karel werd den 20en Maart 1543 hernieuwd.

Intusschen was er binnen betrekkelijk weinig jaren in den politieken toestand een groote verandering gekomen. Ten einde de gelden te vinden noodig om overeenkomstig de Unie „die gemeenen vijanden te resisteeren" hadden de drie Staten van Utrecht „seekere middelen op wijn, bier, koorn, laakenen, besaayde landen, hoornbeesten etc. ingewilligt en geconsenteert." Maar die wijze van opbrengst veroorzaakte bijna niet anders dan groote concussien en exactien. Er werd daarom door de Staten voor de maanden van November, December en Januari „ingewilligt ende belieft in plaatse van de voorsz. Generale Middelen, ten platten lande vallende, seekere somme van penningen ter maand, en wel op yder Oud-Schild ter maant een blank, bij den bruyker, geen eygenaar zijnde, te betaalen. Diegenen die ten platten lande wonen ende haar eygen landen bruyken of anderen verhueren, en buyten den resorte des Gestichts van Utrecht woonen, sullen dubbel betaalen, mits dat die Pachters derselver buytenlanders die penningen verschieten en hun Grondhoeren die helft korten sullen. Die in de Stad en Steden des Gestichts woonen, en land ten platten lande gebruyken, sullen betalen als de bruykers te huure ten platten lande." Het daartoe dienend Placaat werd den 19en December 1579, door den Stadhouder, eerste en andere Raden in den Hove van

Utrecht, na voorgaande klokluiding afgekondigd en den 7en Januarij 1580 gerenoveerd. Spoedig daarna greep er wederom verandering plaats. Den 26en November 1580 werd afgekondigd, dat men die Generale middelen alomme in de steeden 's Lands van Utrecht in train sal houden. Ten platten lande zal men in plaats van die Generale middelen de quotisatie, laatstmaal over die Dorpen, in plaatse van consumtie, beraamd ende nu eenige maanden in train geweest continueeren; „alse dat die geene die twintig gulden tot nog toe betaalt hebben, tot dartig gulden verhoogt sullen werden." Daartegenover werd toegestaan, dat de Dorpen de Middelen Generaal in train zullen mogen brengen en in mindering van de voorsz. quote inhouden. Kunnen zij die Middelen niet in train brengen, dan zullen zij de penningen mogen vinden bij zulke middelen als zij zullen goedvinden, enz. Tevens werd vastgesteld, dat men in plaats van den honderdsten penning bij andere Provincien opgestelt, boven het Ordinaris Oudschildgeld, in plaatse van de maandelijke blancken, sal uytschrijven dobbel Oudschildgeld, te betalen bij den pachter van half jaar tot half jaar, „inganck nemende het eerste half jaar den eersten Octobris laatstleden, ende het ander half jaar beginnende den eersten Aprilis 1581." De pachter zal aan den eigenaar het derdedeel mogen korten. Nog werd bevolen dat de steden voortaan, „in plaatse van de beswaaringe op de huysen, de somme van duysent Karolus gulden ter maand, volgende de repartitie tot nog toe geobserveert, opbrengen sullen, immers bij provisie en tot dat anders geordonneert zij." Nog moest in dit jaar van alle tienden de zevende penning worden opgebracht. Men had derhalve te betalen het gewoon Oudschildgeld zooals dat in 1539 was vastgesteld, en behalve dat gewoon Oud-schildgeld dubbel Oud-schildgeld. [1])

1) Vergelijk J. v. d. Waater, *Groot Placaatb.*, Dl. II. bladz. 544 enz.

De hierbij gaande Rekening betreft het enkel Oudschildgeld.

Van het Handschrift, aanwezig in het Archief der gemeente Amersfoort, hebben wij een zóó nauwkeurig mogelijk afschrift vervaardigd. Het scheen de eer eener afzonderlijke uitgave niet geheel onwaardig te zijn.

Van elke aan- of opmerking hebben wij ons zorgvuldig onthouden. Dit alleen: wij zijn van meening dat er *ob* = obool, en niet *vls* = vlaems gelezen moet worden. Kan er misschien hier en daar omtrent die lezing twijfel geopperd worden, — er zijn zoo veel plaatsen in het Handschrift aanwezig, waarop de duidelijkste wijze ob = obool geschreven staat dat er geen redelijke twijfel mogelijk is.

Amersfoort, 2[de] Kersdag, 1878.

W. F. N. van Rootselaar.

iiij[e] Reeckeninge Niclaes van Berck, vande enckele outschiltgelden, ingaende Martini lxxxv ende eyndende Johannis lxxxvj incluys.

Rekeninge ende bewijs Niclaes van Berck, Cameraer vanden dryen Staten Slants van Vtrecht, van alsulcke penningen als hij vuyt den naem ende van wegen den Heeren Staten voirsc., van twee termynen oudtschilt gelts, geuallen Martiny xv[c] vijff ende tachtentich ende eyndende Joannis xv[c] ses eñ tachtentich incluys, te weten op elcke termijn op yeder oudsch[t] twe schelling drie denier, ontfangen ende wederom vuytgegen heeft, alzoe hij tot den seluen offitien van mijn E. Heeren Staten gecōmitteert es, als blijckt bij sijne commissie hier nae volgende: Anno xv[c] twe eñ tachtentich, op den xxvi[en] Aprilis, soe sijn die Staten Slandts van Vtrecht naer voirgaeñ wettige bescrijuinge bij continuatie vergadert geweest omme te hoeren

lesen eñ tarresteren die middelen bij gescrifte opt stellen vanden Ontfangers vañ Staten beraempt, ende diens volgende te nomineren ende te committeren, die twe Ontfangers ende den Thesaurier daer inne geroert. Ende naer ennige communicatie ende rijpe deliberatie, soe hebben die voirs. Staten genomineert ende nomineren bij desen tot den ontfanck vande consumptien, oudts'gelden, zoe dobble als encle, met dappendentien van dien, Niclaes van Berck, weluerstaeñ dat den ontfanck vant encle oudtsc' gelt eerst ingaen sal Martiny eerstcoemende, ende dat bij prouisie ende op alsulcke commissie ende instructie als men den Ontfanger leueren sal. Gemaeckt in ponden, schellingen ende penningen van veertich grooten vlaems tpondt. [1])

Ontfanck vanden oudtsc' gelde, te weten negen grooten vlaems op elcken oudtschilt omgeslagen ende verschenen Martiny xv^c vijff ende tachtentich ende Joannis daer aen volgende ses ende tachtentich incluys. [2])

Ende eerst die vrijdomme van Vtrecht.

Groote Coeuelswaen met Absteden, Staten gerecht
• vi^cxxv oudts. xxxv s.
Blijenburch, Jan van Wijcx gerecht, lij oudts. xxv s.
Tollesteech, der heeren Staten gerecht, lxxv oudts.

---

1) In margine staat: Ouergeleuert bij Niclaes van Barck inhanden vande gedeputeerden vande Staten vanden lande van Vtr., ende heeft bij ede verclaert ende belooft als op zijn voorgaende rekening gestelt is, tot welcken eynde hij dese ondertekent heeft in presentie vande voors. gedeputeerden, op den vij^en Marty anno xv^c seuen ende tnegentich, ende was ondertekent Niclaes van Barck.

2) In margine staat: Alle dese gehelen ontfanck wort hyer wel gestelt ende beuonden taccorderene mit de voorgaende rekening hyer gesien, behaluen daer anders voor genoteert staet.

Ganstege, heer Dirrick van Suylens ridders gerecht,
xxxj oudts. xxij s.
Cleyn Coeuelswaen, der heeren Staten gerecht,
iiii^c^xlviij oudts. xxxiij s. vj d.
Oostrauen, de Lantcōmanduers gerecht,
vi^c^xxx oudts. xxiiij s.
Westrauen, de Landtcommanduers gerecht,
iiii^c^xcj outs. xlj s.
't Lijnpadt, der heeren Staten gerecht,
ix^c^xiij oudts. xxix s. vj d.
Hooch- ende Leechweyde met des stadts ondiepen,
xix^c^xlvj outs. v s. vj d.
Lauwenrecht, Johan van Wijcx dochters gerecht, dat zij vande Domproestye te leen houdt, cxlviij outs. xv s. vj d.
't Hoochlandt, Gerrit Potten gerecht, lxxxv outs. xv s.
Domproesten gerecht cxliij oudts. xl s.
Jan Ruyschen gerecht, genaemt den Oudenoort
clxxx outs. xxxviij s. vj d.
Den Nyenoort, der heeren Staten gerecht xxxv outs.

j^a^ Recette v^m^viij^c^x outschilt xxx s. vj d.

't Nederquartier.

Abcaude, der heeren Staten gerecht
xvj^c^xiij outs. xxiiij s. iij d.
Abcaude proestye, der heeren van St. Peters gerecht
vj^c^xxvij oudts. xx s. iij d.
Abcaude Aesdon, sint Peters gerecht
iij^c^xiiij outs. xxviij s. ix d.
Nichteuecht, der heeren Staten gerecht
vij^c^lxxj outs. xix s. iij d.
Oeuermeer, St. Marien gerecht, iij^c^lxvj outs. xxv s. vj d.
Anckeueen, St. Marien gerecht, ij^c^xxxj outsc. vij s. iij d.
Courtehouff ende Riethoeuen, St. Marien gerecht,
cxxxij outs. vij s. iij d.

Doortsche Weerdt, sint Marien gerecht, clvij outs. xj s.

Loenen, der heeren Staten gerecht,
v^c^lxxxix outs. xxij s. x d. ?

Loenresloet, Joost van Mijndens gerecht,
iiij^c^xxiij oudts. xviij s. ix d.

Ter Aa, Adriaen van Renessen gerecht,
xxxj oudts. xxxviij s.

't Gerecht van Ruyweel, Joncker Floris vanden Bongerts gerecht, iiij^c^lxxij outs. xl s.

Bartengen, Heyndrick Valckenaers gerecht,
xliij outs. xxiij s.

Denemarcken, der heeren Staten gerecht,
cxij outs. xviij s. iij d.

Brueckelen, der heeren Staten gerecht,
iij^c^xx oudts. xxxiij s. vj d.

Brueckelen, Turcx gerecht, nu joncker Floris vañ Bongerts gerecht, viij^c^xxvj outs. xij s.

Brueckelen, proestye van sint Peters gerecht,
iiij^c^lxvj outs. xxxv s.

Brueckelerweerdt, der heeren van St. Marien gerecht,
ij^c^lxvij outs. xvj s. vj d.

Vijffhouuen, Johan vuyt den Hams gerecht,
lxxxiiij outs. xj s.

Brueckeleueen, St. Peters gerecht, clxx outs. xiij s.
Behaluen die veenen. [1])

Maerssen, der heeren Staten gerecht,
ix^c^xcviij outs. xxviij s.

Oostweerdt, mijn vrou van Outwijcx gerecht,
clxxiiij outs. xxviij s.

Maerssenbrouck, heer Anthonis van Abcaude van Merthens gerecht, viij^c^xx outs. xxxij s.

Maersseueen, der heeren Staten gerecht,
iij^c^lxiij outs. xxxiiij s.

---

1) In margine staat: Sij hyer inne gedaen ende geachtervolcht tarrest gestelt op gelijcke presentie als in voirgaende rekening.

Tienhoeuen, St. Peters gerecht, cxcix oudts.

Die veenen van Tienhoeuen, ijc oudts.

Suylen, mijn heere van Runnenburchs gerecht,
vijcxxxix outs. xxxij s.

Westbrouck, mijn heere van Runnenburchs gerecht,
xiiijcxij outs. xxj s.

Achthienhoeuen, die proestye van St. Jans gerecht,
xclxxxviij outs. j s. iij d.

Oostueen, 't Voirdorp, Oudewetering, Achterwetering, St. Martensdijck met Heruerschop, der Domproesten gerecht, xxiijcxxxvij outs. xxxvij s.

Behaluen die veenen. [1])

Willigen ende Langenraeck aen dese zijde der Lecke, mijn vrou van Braeckels gerecht, vijcxxix outs. xxvj s.

Langenraeck oeuer Leck, mijn heer van Asperens gerecht, vijclv outs. xxvij s. vj d.

Ameyde, der heeren van Bredenroedes gerecht, vclij oudts. iij s. iij d. ende en betaelen maer 't vierendeel, fac.
cxxxviij oudts. x d. v b.

Jaersuelt, mijn heere die Prince van Oraengiens gerecht, daer van proces hangt inden grooten Raede ende verclaert es bij appoinctemente vande Coe Mat in date den ijen Augustj xvcxxxix, dat zijluyden gedueren het proces niet contribueren en sullen van haere goederen binnen haere vrijheyt gelegen, dus alhier niet. [2])

Lopyck, St. Marien gerecht, ijmvclxxix oudts.

Soeuenhoeuen, heer Cornelis van Myrops gerecht,
cxlv outs. xxxiiij s.

't Geyn, der heeren Staten gerecht, ijcxxvij outs. xij s.

't Nedereyndt van Jutphaes, die heeren van Bredenroedens gerecht, xviijcxl oudts. xxxiiij s.

---

1) In margine staat: Sij gedaen als voiren.

2) In margine staat: Sij voltogen dappostille gestelt op de rekening joncker Vrericks van Nyuelt, folio vij

Galencop, der heeren van̄ Doms gerecht, xj^{c}xl outs. vj d.

Papendorp, den Abt van St. Pauwels gerecht,
ij^{c}xxxiiij oudts. xxxj s.

Oudenrhijn ende Heycop, Steuen van Rossum ende Heyndrick vander Borchs gerecht, xv^{c}lxvj oudts. xxxviij s.

Die Mern ende Velthuyssen, Reyerscop, Bijleuelt en̄ Rosweyden, Heyndrick vander Borchs gerecht,
xj^{c}iiij outs. xj s. vj d.

Reyerscop, Jan van Cuyck Anthonis gerecht,
iij^{c}lij outs. xiiij s.

Reyerscop, Merlois Jan Bollen gerecht, 'twelck hij van St. Peters in erffpacht houdt, c oudts. xiiij s.

Harmelerweerdt, Audemunsters gerecht, ij^{c}xx outs. xx s.

Harmelen, Joncker Maximiliaenen van Baexen gerecht met Haenwijck, viij^{c}lxxxvj outs. viij s. vj d.

Bruedijck ende Geruerscop, 't gerecht van Naeltwijck met Geruerscop int westeynde onder Harmelen,
vij^{c}lxxij outs. xxij s.

Geruerscop, Johan vuyt den Hams gerecht,
xvij outs. xvj s.

Geruerscop, der heeren Staten gerecht int oosteynde onder Harmelen, cxxix outs. xl s.

Cockengen, heer Dirrick van Suylen Ritters gerecht,
ij^{c}lxix oudts. xvj s.

Cockengen ende Spengen, heer Dirrick van Suylens Ridders gerecht, ij^{c}lxxij outs. xvj s. vj d.

'tZuyteyndt van Portengen, Jan Vuytenhams gerecht,
clxxix outs. xxvj s vj d.

Gilkensdorp, der heeren Staten gerecht,
cxliiij outs. xxxix s.

Vlueten, Oudemunsters gerecht,
ij^{m}ij^{c}xlvj outs. xxv s. vj d.

Themaeth, der heeren Staten gerecht,
viij^{c}ix oudts. xxiiij s.

Themaeth, Frederick Vuytenengs gerecht, liij outs. xxiij s.

Themaeth, Aeriaen van Suylen van Nyuelts gerecht,
v outs.

Nyencop, Johan vuyt den Hams gerecht,
iij^c^v outs. v s. vj d.

Louffs gerecht van Ruyweel, nu Jan vuyten Hams gerecht, lxj oudts. xl s.

Die Haer, heer Dirrick van Suylen Ritters gerecht,
iiij^c^xxxiiij oudts. vj d.

Vinckeueen, mijn heeren Staten gerecht,
lxiiij oudts. xxxij s. viij d.

Blocklandt, Mijdrecht, Tamen, Westueen ende Vuythoorn, der proestye van St. Jans gerecht.
iij^c^xcix oudts. viij s. vj d.

Wilnis, proestye van St. Jans gerecht,
cxxv oudts. vij s. vj d.

Oudthuyssen, der heeren Staten gerecht,
clxxxix outs. vj s. vj d.

Camerick, der heeren Staten gerecht,
xij^c^xv oudts. xxxix s. ix d. ōb.

Camerick Mijzijde, der heeren van St. Marien gerecht,
vij^c^liiij outs. xx s. ix d.

Seguelt, St. Marien gerecht, xij^c^xcij outs. xxv s. vj d.

Lange ende Ruychweyde met Courtehoeuers, der Staten gerecht, ij^m^xx outs. xxij s.

Hoencop, Hubert van Vliets gerecht,
ix^c^xxxiiij outs. xxxix s.

Linschoten, Audemunsters gerecht, viij^c^lij outs. xxx s.

's Grauensloot bij Woerden, Melis van Teylingens gerecht, iij^c^lxxv oudts. x s.

ij^a^ Recette xlij^m^iiij^c^xcvij outs. xxviij s. ij d. ōb.

'tLandt van Montfoert.

Achthoeuen,	iij^c^xv outs. xxxvij s.
Cattenbrouck,	iij^c^lxx outs. xv s. vj d.
Schagen ende Enge,	iij^c^xxx outs. xv s. vj d.

Papencop, ende es erffpacht van Audmunster,
iij^c^lxxxj outs. xxv s. vj d.
Diemerbrouck, ende is erffpacht van Audemunster,
iij^c^iij outs. viij s.
Pelaenen en dHaer, iij^c^lxxviij oudts. vj d.
Cromwijck, lxxvij oudts. vj s.
Oudecoop, clxv outs.
Dijckuelt eñ Ratelhuys, iij^c^lj outs. xxxvij s.
Willenscop, vij^c^xc outs. xviij s.
Blocklandt, vij^c^xxxvj oudts. xxxiiij s. vj d.
Heeswijck ende Corteheeswijck, v^c^xxvij outs. xx s. vj d.
iij^a^ Recette iiij^m^vij^c^xxviij outs. viij s.

Eemlandt.

Die vrijheyt van Amersfoert, xvij^c^lxxx outs. v s. vj d.
Den Birrick, Soest ende Nederseldert met die veenen, der heeren Staten gerecht, xv^c^xxvij outs. ix s.
't Hoochlandt ende Ouerseldert, der heeren Staten gerecht, xvj^c^ij outs. xxiij s.
Emelaer, Seldert ende Slaech, den Abt van St. Pauwels gerecht, xij^c^iiij outs. xxxix s. iij d.
Isselt, Meyns van Isselts gerecht, clxxij oudts. xiij s.
Luesden met die hoffstede van Lockhorst, der heeren Staten gerecht, viij^c^xv outs. xxxiij s. vj d.
Hamersfelt, mijn heeren Staten gerecht, v^c^xxiiij outs. xvij s
Snorrenhoeff ende Santbrenck, der heeren Staten gerecht, clij outs. v s.
Stoutenburch, der heeren Staten gerecht, clij outs. v s.
Donckelaer, der heeren Staten gerecht, cxc outs. xij s.
Marren, der heeren Staten gerecht, lxxxvij outs. xxxj s.
Mersbergen, der heeren Staten gerecht,
ij^c^xij outs. xxvij s. ix d.
Asschat, d'Abt van St. Pauwels gerecht, ij^c^lxxxv outs. v s
Eembrugge, der heeren Staten gerecht,
viij^c^lxv outs. xxx s. iij d.

Emmenes binnensdijcx, der heeren Staten gerecht,
iiij^c^xcij outs. xxxiij s. vj d.
Emmenes buytensdijcx, der heeren Staten gerecht,
ij^m^lv outs. xxxvij s. x d. ōb.
Baern, de Vuerse met de venen, der heeren Staten ende Jan van Culenburch ritters gerecht, vj^c^lj outs. iiij s. vj d.
Bunschoten, der heeren Staten gerecht,
iij^m^cxxxvij outs. xxiiij s. ij d.
Duyst, der heeren Staten gerecht, x^c^xviij outs. xxj s. vj d.
Die Haer, der heeren Staten gerecht,
vij^c^xv outs. xxix s. iij d.
Woudenberch ende Henscoten, der heeren Staten gerecht, xvj^c^xlvj oudts. xxij s. x d. ?
Rijnswoude, heer Johan van Culenburch ritters gerecht,
vij^c^xlj outs. xxxvj vj d.
iiij^a^ Recette xx^m^vij^c^ lxxxiij outschilt x s. xj d.

't Oeuerquartier.

Die vrijheyt van Rheenen, xiiij^c^lxxxvj outs. xxxiij s.
Behaluen die veenen. [1])
Die vrijheyt van Wijck, iij^m^vij^c^lxxvij outs. xxix s. iij d.
Amerongen, der heeren Staten ende Domproesten gerecht, xiij^c^xcj outs. xvij s. iij d.
Die veenen van Amerongen, clxxviij outs. xxxviij s.
Leerssum, Domproesten gerecht, ij^c^xxj outs. vj s.
Darthuyssen, mijn heeren Staten gerecht,
ij^c^xlix outs. xxvij s. iij d.
Doorn, Domproesten gerecht, iiij^c^lxxxvij outs. vj s. ix d.
Driebergen, der heeren Staten gerecht,
iiij^c^xlvj outs. j s. vj d.
Rijsenburchs gerecht, cxxxiiij outs. xxij s. vj d.
Seyst, der heeren Staten gerecht, iiij^c^xcv outs. xxviij s.
Die veenen van Seyst. [1])

1) In margine: Sij gedaen als voiren.

Stoetwegen, Jan van Leuwens gerecht, ij^c^xcvj outs. xxxiij s.
Bartholomeus van Waels gerecht, ij^c^xxxj outs. xxxv s.
Oeuerlangbrouck, Domproesten gerecht,
viij^c^xxxvj outs. xxix s.
Neerlangbrouck, Domproesten gerecht,
xv^c^xvj outs. xxvj s. vj d.
Sterckenburch, te Rhijn ende te Goyerweert, Anthonis van Isendoorns gerecht, iij^c^xxxix outs. xxviij s. iij d.
Cothen, Domproesten gerecht, xij^c^lvj outs. xiij s. vj d.
Werckhouen, der heeren Staten gerecht,
xx^c^xl outs. xvij s. vj d.
Nyendijck, der heeren van̄ Doms gerecht,
iij^c^lxxvj outs. xxviij s.
Houten ende Goey der heeren Staten gerecht,
xvj^c^xcviij outs. x s. iij d.
Wuluen, joncker Jan van Renessen gerecht,
iij^c^xij outs. xiiij s.
Oudewuluen, joncker Andries van Wassenaers gerecht,
v^c^lxxxv outs. vj s.
Die grote Coppel, der heeren van̄ Doms gerecht, xcvj outs.
Die cleyne Coppel, Dom ende Oudemunsters gerecht,
c oudts.
Maersschalckerweert, Dom ende Oudemunsters gerecht,
cxxxix outs.
Schalckwijck, die Graue van Culenburchs gerecht,
xxiij^c^lxviij oudts. xij s vj d.
Schoenauwen, Roeloff van Baerns gerecht,
xiiij^c^xlij outs. iij s. ix d.
Tull ende Twael, Cristoffel van Montfoorts gerecht,
iij^c^lxxxij outs. xx s.
Honswijck, die Graeue van Culenborchs gerecht vj^c^xcviij oudts. xxvij s. ix d., ende en betaelen maer het vierendeel, fac. clxxiiij outs. xxvij s. xj d. v p. [1])

---

1) In margine: Sij dit proces aengaende dese exemptie veruolcht.

Reynauwen, wijlen heere Hector van Hoxwiers ritters gerecht, lviij outs. iiij s.

Vreeswijck ende Vuylcop, der heeren Staten gerecht, xvijcxiij outs. x d. ōb.

't Oeuereyndt van Jutphaes, Jan van Rhijns gerecht, ixclxj outs. xxvij s.

Odijck, die Graeue van Buerens gerecht, vijcxlvj outs. xxij s. ix d.

Bunnick ende Vechten met d'augmentatie, der heeren Staten gerecht, xvclxix outs. xxj s.

Slachmaet, der heeren van St. Jans gerecht, cxv outs. ij s.

Ten Hull, der heeren van Oudemunsters gerecht, xlvj outs.

Melisweerdt, joncker Jan van Renes ende Dionisius Vuyten Engs gerecht, ende wordt te leen gehouden vande proestye van Oudemunster, clxxj outs. xiiij s.

Oostbrouck, alias de Bilth, mijn heere d'abt van Oostbroecx gerecht, vijclxxj outs. xiij s. vj d.

Behalue de veenen. 1)

't Gerecht van oeuer de Vecht, mijn heere d'abt van Oostbroecx gerecht, cxlix outs. xxiiij s.

Behaluen de veenen. 1)

Coelenberch, mijn vrou van Vrauwen cloesters gerecht, xv oudts. xxij s.

Colenberch, die Reguliers t'Amersfoirt gerecht, xxiiij outs. xiiij s. vj d.

Haegesteyn, der heeren van Dom ende Oudemunsters gerecht, xviijclxxxiiij outs. xxviij s. ix d. ōb.

va Recette xxxjmiijclxix outs. xxxviij s. l ōb.

Pa et tolis Soma vanden outschiltgelde beloipt cvmcxcvj outs. viij s. iiij d.

Elcken outschilt gerekent tot negen grōen vlaems, maeckt in ponden van xv grōen vleems xxiijmvjclxix £ ij s. xj d.

1) In margine: Sij gedaen als voiren.

VUYTGEVEN.

Dit naebescreuen is alsulcken vuytgeuen als Niclaes van Berck, Ontfanger ende Cameraer voirs., jegens den voorgaenden ontfanck vuytgegeuen heeft. Ten eersten vañ heeren drye Staten versegelde renthen vanden jaere xxvij ende xxviij, verschenen Bartholomei xvclxxxv ende Petri ad Cathedram xv^c ses eñ tachtentich.

Renten bijde Ecclesien ende Geestelickheyt opgebracht. 1)

Die kerck vanden Dom,	iij^cxviij £ xv s.
't Caple van St. Peters,	cxciij £ xv s.
't Capittel van St. Jans,	ij^cxxv £.
't Capittel van St. Marien,	ij^clvj £ v s.
Die vrauwe ende conuente van St. Seruaes,	lxiij £ x s.

j^a Recette x^clvij £ v s.

Renthen bij heeren Ernst van Nyenrode, Ritter, te boeck gebrocht ende verschijnen jaerlicx Petri ad cathedram anno xv^clxxxvj.

Sweer van Braeckel Swederss., cxl £.

Renthen bij Jan vander Haer te bouck gebracht ende verschijnen jaerlicx prima Martij ende prima Septembris xv^clxxxvj.

Barbara Meesters, heer Peter de Meesters dochter, nu bij transport op Margriet vander Elborch, ende daer naer op die onmundighe kynderen van Lucas van Barlecum, vj £.

Renthen ende verschijnen prima Aprilis ende prima Octob. xv^clxxxvj.

Margriet, Heyndricx dochter, te Wittefrouwen, nu bij testamente op Bernt Peterss., vij £.

1) In margine: Alle dese partien van renten worden beuonden taccorderen mit dvoorgaende rekening ende worden geverificeert mit quitantie op elcken partie ouergeleuert, behaluen daer anders voir genoteert staet.

Priorinne ende conuente van Wittefrouwen, x £ xij s. vj d.

Renthen bij Jan vander Haer opgebrocht vuyt crachtè van een octroeye, in date den lesten July anno xlvj ende verschijnen Agnetis ende Jacobi lxxxvj.

Anna Pels, nu bij transport op joncker Hubert Buchel, x £.

ij[a] Recette j[c]lxxij £ xij s. vj d.

Renthen opgebrocht bij Jan vander Haer, hercommende vanden propyne den Prince van Spaengien, geconsenteert ende verscenen Victoris lxxxv ende Paesschens lxxxvj.

Wilhem Feyt, nu bij transport op joffer Alijt Bennen ende nae bij testamente op die weduwe van Bartholomeus de Rijck, lvj £ v s.

Catharina Sincx, nu den noothulp tot Vtrecht, xij £ x s.

Peter Quarebbe, nu zijn zoen Jacob van Quarebbe, xxxvij £ x s.

St. Bartholomeus gasthuys, xvj £.

Mijn vrau vanden Dael tot behoeff joff[r] Stefania van Wael ende joff[r] Mechtelt Rengers, vj £ v s.

Mijn vrau vanden Dael tot behoeff van jouff[r] Johanna van Ruyuen, v £.

Harman Heydrickss., rentmeester ten Dael, ij £.

Dirrick van Doyenburch, ix £.

Meester Lenardt Hardinck, nu bij transport op Jacob van Asch, l £.

Joff[r] Mechtelt van Winssen, Symon van Teylingens weduwe, xv £ xij s. vj d.

Janna Aerts, dochter vander Goude, xij £ x s.

Cornelis vander Maeth, nu bij transport op Quirijn van Rijneuolt, nae bij gelijcke transport op Balthaser van Bueren ende nu laets bij transport op joncker Hubert Buchel, vj £ v s.

Wouter van Blocklandt, nu 't gasthuys binnen Amersfoert bij Wouter voirs. ende sijne huysfr. opgericht, cxxv £.

Claes van Oostrum, vj £ v s.

Die loffbroederscap te Buerkerck, xv £.

Margriet Lubbert, Wolpherts dochter, nu bij transport op joncker Jacob van Quarebbe, ij £ vij s. vj d.

iij[a] Recette iij[c]lxxiiij £ x s.

Renthen bij Jan vander Haer te boeck gebracht, hercommende vande xxiiij[m] gulden die Key. Ma[t] geconsenteert ende belieft, ende zijn vercoft den penninck achthien ende verschijnen prima Nouembris xv[c]lxxxv ende prima May lxxxvj.

Jouffr. Johanna van Runnenborch, nu bij transport op Valentijn vande Voordt, c £.

Die kerckmeesters te Buerkerck, nu 't conuent van Dael, v £.

Die arme fraters St. Jeronimus, ij £.

Wilhem Feyt, nu bij transport op d'erffgenaemen van joff[r] Alit Bennen, xxj £.

Renthen ende verschijnen den xxij[en] January ende den xxij[en] July xv[c] lxxxvj.

Die abt van Paterborne, lxxxiij £ vj s. viij d.

Joff[r] Gerarda van Nyuelt te Wittefrouwen, iij £.

Joff[r] Margriet vande Well te Wittefrauwen, j £.

Die vrou vande Wittefrouwen, iij £ x s.

Die mombaer heeren van joff[r] Anna van Pallant tot behoeff joff[r] Anna voors., nu bij testament op den arme weeshuysse binnen Cuylenburch, ij[c] £.

Peter van Quarebbe, nu Jacob zijn zoon, xxxij £ vij s.

Joff[r] Agniet van Ruytenberch, nu bij testamente op de broederscap van huysse Leuwenberch, clxvj £ xiij s. iij d.

Meester Lenardt Harding, l £.

Jan Zegerman, vj £.

Heeren Aert van Venroey, imperiael sint Marien, nu bij transport op Gysbert van Lanscroen, naemaels op joncker Hubert Bucchel, lxxxij £.

Johanna Jans dochter van Hellendorn, iij £.

Dirrick van Doyenburch, xviij £.

Margriet Jans dochter van Elburch, nu Dirck de Goyer, viij £.

Joffr Catharyn, Jan Ruysschen weduwe, huysfr. van Jan Spruyt, iiij £ x s.

Renthen, verkoft den penninck achtien eñ verschijnen den ijen Augusty lxxxvj ende den ijen February lxxxvij.

Coenraert Janss., wonende tot Aertsberch, xxviij £.

Aelbert van Huchtenbroeck, nu bij transport op Jan van Botteycken, l £.

Margriet Jans dochter vander Elborch, woeneñ tot meester Jacob van Medenblick, canonick St. Jans, ende nu bij transport op Jan van Berck, xij £.

Anthonis Foeyt, nu bij transport op joffr. van Wijck, xxv £.

Jan van Doyenburch, nu bij transport op Jacob van Quarebbe, xij £.

St. Bartholomens gasthuys, xx £.

't Heylich cruys gasthuys buyten die Wittefrauwen poort, xj £ ij s. iij d.

Johan van Suylen van Nyuelt, nu bij transport op den armenpoth t'Amersfoert, xxviij £.

Meester Dirrick Bouser, vicarius St. Jans t'Utrecht, nu bij transport op Elisabeth van Oostrum, xix £ x s.

St. Cecilien, tot behoeff vañ predicaers t'Utrecht, xxj £ x s.

Harman de Jonge, nu Adriaen van Rhenen, als man ende voecht van Hadewech, Harman de Jonges dochter, l £.

Die arme fraters St. Jeronimus, xxiij £.

Joffr. Agnies, Steuen van Ruytenb. weduwe, nu bij testamente op de broederscap van Leuwenberch, lxxvj £ xj s. iiij[a] Recette xj[c]lxvij £ ij d. j p.

Renthen bij Jan vander Haer te bouck gebracht, hercommeñ van een bede van xx[m] gulden, die Key[e] Ma[t] belieft, ende sijn vercocht den penninck sesthien, ende dat vermoegens een octroye in date den ix[en] February anno lj ende verschijnen prima Septembris lxxxv ende prima Marty lxxxvj. [1])

't Capittel van Audemunster, nu bij transport op Euert vande Poll. c £.

Heer Harman Verwer, nu bij testamente op Jan Lubbertss., xxv £.

Meester Jan Rudde, canonick t'Audemunster, nu bij testamente van joffr. Anna Rudden op Geertruyt, Jans dochter, xxxvij £ x s.

Heer Dirrick van Schoenhoeuen, vicarius St. Marien t'Utrecht, viij £.

Heer Aernt van Venroey, imperiael sint Marien t'Utrecht, nu bij transport op Jan van Dashorst Jacobss. xxviij £.

Marichgen, Claes Weymans d[r], xij £ x s.

Ruysch Claess., xij £ x s.

Mijn vrou van Culenburch, Graefinne tot Hoochstraten, nu die dochter tot Hoochstraten, naemaels deken ende capittele sinte Peters t'Utrecht, ij[c]l £.

Wilhem Bor van Amerongen, nu Walborch van Amerongen, cloesterjoff[r] te Vrouwencloester, vj £ v s.

Margriet, Jans d[r] vander Elborch, dienstmaecht van meester Jacob van Medenblick, nu Dirck de Goyer, xij £ x s.

Wilhem Ellerts eñ van Diemen, inwoender der stadt Vtrecht, nu deken ende capittel van St. Peters, l £.

1) In margine: ter losse den penn. sestien.

Steuen van Suylen Gysbertss., nu d'erffgenamen van joff[r] Maria van Suylen, lxxxviij £.

v[a] Recette vj[c]xxx £ v s.

Renthen verkoft den penninck sesthien ende verschijnen den lesten Decembris lxxxv ende den lesten Juny lxxxvj.

Die deken ende capittele van Oudemunster binnen Vtrecht tot behoeff vande Elemosine int heylich cruys capel bij Audemunster voirs., l £.

Joncker Jan Monnincx, woenende tot Huesden, nu Catharina van Nyerum, weduwe weylen Cornelis van Nyenrode, l £.

Coenraert Janss., woenende tot Aertsberge, xij £.

Die kerck St. Peters t'Utrecht, xx £ j s.

Die kerck St. Marien t'Utrecht, xix £ ix s. ix d.

d'Erffgenaemen van Heyndrick de Greeff, nu bij transport op Gysbert van Lanscroen, xl £ xvj s. vj d.

d'Effgenaemen van Heyndrick Taetz, nu bij transport op die weduwe van Meester Niclaes de Clercq, xxx £ xiij s. j d.

d'Executoeren van Jan Reael, nu bij transport op Augustijn van Sompeken, xiiij £ vij s. x d.

Anthoenis de Roey, nu bij transport op Gysbert van Cleeff, xiij £ v s. x d.

vj[a] Recette ij[c]lj £ v s. j d. ōb.

Renthen bij Jan vander Haer opgebracht, hercommende vande xxx[m] gulden den Keysser geconsenteert ende sijn verkoft den penninck sesthien ende verschijnen Victoris xv[c]lxxxv ende Paesschens āo lxxxvj, ende dat vermoegens een octroeye in date den lesten Aprilis āo liij.

Heer Aernt Bucchel, canonick St. Peters, nu op zijn erffgenaemen, ij £.

Pauwels van Esscheren, ij £ v s.

't Conuent van Bethlehem buyten Vtrecht, nu bij transport op heeren Thyman Knyff, canonick St. Peters t'Utrecht, xxv £.

't Conuent vande Reguliers binnen Vtrecht, ij £ iij s. iij d.

't Conuent vande Cathuysers buyten Vtrecht, vj £ v s.

Meester Frans van Schoenhoeuen, op Wilhem van Bombergen, ij £ xv s.

Janneken Reyer Jacobs d^r wt Neerlangbrouck, vj £ v s.

Jouffrou Eemgarde vander Houue, nu Bartgen vander Houue, ix £ x s. x d.

Renthen ende verschijnen prima Nouembris lxxxv ende prima May lxxxvj.

d'Erffgenaemen van heer Rutger de Cock, weleer pastoer tot Werckhoeuen, xxv £.

Gijsbert van Cleue, borger tot Wijck, xxv £.

Renthen ende verschijnen prima Decembris lxxxv ende prima Juny lxxxvj.

Die executoeren van Jan van Amerongen, canoniok St. Marien t'Utrecht, nu tot behoeff vañ huysse St. Willeborts t'Utrecht, xx £.

Joffr. Hillegondt, Jan van Wijcx weduwe, nu bij transport op Jan Wilhemss. van Waynoyen, lxij £ x s.

Renthen ende verschijnen den xxiiij^en Decemb. lxxxv ende den xxiiij Juny lxxxvj.

Die arme fraters St. Wilborts t'Utrecht, iij £ ij s. vj d.

Renthen ende verschijnen Paulj ende Jacobj xv^clxxxj.

Die vrauwe ende conuente ten Dael, xxxj £ v s.

Rhenten ende verschijnen den iij^en February ende den iij^en Augusty xv^clxxxvj.

Joffr. Agnies van Ruytenberch, nu bij transport op Wilhem Collart tot Montfoort, xlviij £ vj d.

Renthen ende verschijnen den x[en] February ende den x[en] Augusty lxxxvj.

Mijn vrou van Hoochstraten, nu bij testamente op de broederscap vanden huysse Leuwenberch, ij[c] £.

Mijn voirs. vrou van Hoochstraten, nu bij testamente van joffr. Agnies van Ruytenberch op der huysse Leuwenberch, ij[c] £.

Rhenten ende verscheynen Petrj ende Bartholomej lxxxvj.

Mijn vrou vanden Dael, xij £.

Joffr. Hillegondt, Jan van Wijcx weduwe, als boedelheister van joffr. Josina, Jan van Wijcx ende haer beyde echte dochter, als joffr. Josina voirs., collatricx van eender vicarye, gelegen inde kerck van Wijck op sint Anthonis autaer, xij £ x s.

Rhenten ende verschijnen Paesschens ende Victoris xv[c]lxxxvj.

Joffr. Margriet van Passchendaele, wonachtich binnen Santhen, nu bij transport op Heyndrick Valckenaer, c £.

Renthen ende verschijnen prima Aprilis ende prima Octobris xv[c]lxxxvj.

Rijxken Lucas Crollen dochter, Symon van Schoenhoeuens weduwe, xx £.

Renthen ende verschijnen den xxj[en] July ende den xxj Decembris xv[c]lxxxvj.

Dirrick van Doyenburch, xviij £ v s.

Renthen ende verschijnen den xij[en] Augusti lxxxvj ende den xij[en] February lxxxvij.

't Capittel van St. Marien, lviij £ xv s.

Renthen ende verschijnen Bartholomei lxxxvj ende Petri lxxxvij.

Joffr. Catharijn, Isbrants dochter tot Schoten, professide joff^r te Witteurauwen, vj £ v s.

vij^a Recette viij^c xcix £ iij s. j d. ōb.

Renthen bij Jan vander Haer te bouck gebracht ende dat vermoegens twee octroeyen, d'eerste in date den dach van April xv^c liiij naer paesschen ende d'ander van date den xv^en Octob. liiij ende verschijnen prima Nouemb. lxxxv ende prima May lxxxvj.

Joff^r Sophia van Renes, professide joff^r ten Dael, iij £ s.

Renthen ende verschijnen prima Decembris lxxxv ende prima Juny lxxxvj.

Antonia, Wouter de tinnegieters dochter, x £.

Johan van Boetselaer, ritter, nu bij transport op Anthonis Mijs, xxv £.

Renthen ende verschijnen Corsauont lxxxv ende Joannis lxxxvj.

Joffr. Hillegont van Alendorp, Jan van̄ Wijckx weduwe, tot behoeff joffr. Josina, Jan van Wijcx ende haer beyde echte dochter, lxij £ x s.

Marichgen, Jans dochter, dienstmaecht van joffr. van Wijck, nu bij testamente op de kynderen van Claes Adriaenss. Cuyper, ij £.

Metken, Cornelis dochter, dienstmaecht van joffr. van Wijck, ij £ x s.

Renthen ende verschijnen Petri ende Bartholomei āo xv^c lxxxvj.

Heeren Harman Verwer, vicarius t'Audemunster t'Utrecht, nu bij testamente op Jan Lubberts van Gildenhuys, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen prima Martii ende prima Septemb. lxxxvj.

Augustijn van Sompeken, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen prma Aprilis ende prima Octob. lxxxvj.

Joffr Maria Pots, professide joffr St. Seruaes, iiij £.

Renthen ende verschijnen Paesschens ende Victoris, lxxxvj.

Jouffr. Catharina van Weerdenburch, nu bij transport op Jan vander Haer, nae bij gelijcke transport op Joncker Hubert Bucchel, xxv £.

Joncker Frans van Hancxlede iiijcxxxvij goude gulden ofte die rechte weerde daer voor f. vijc £.

Renthen ende vorschijnen den xxiiijen Aprilis ende den xxiiijen October xvclxxxvj.

Die eerw. heere prior ende gemeen conuente vanden Carmeliten tot Coelen, nu bij transport op Andries Pauwelss. t'Amersfoort, lxij £ x s.

Die ed. heere mr Euert Billincx, doctor, nu bij transport op Andries Pauwelss. tot Amersfoert, xxxix £.

Renthen ende verschijnen johaïs ende corsanont xvclxxxvj. [1])

Joncker Johan van Wachtendonck, iiijcxxxv £ iij s.

Renthen ende verschijnen prima Julii lxxxvj ende prima Januarii lxxxvij.

Margriet, Heyndricx dochter te Wittefrauwen, iiij £.

Die mater ende gemeen conuente van St. Agnieten, nu bij transport op mr Gijsbert Lap, doctor, xix £.

---

1) In margine: „geroyeert bij gebreke van quitantie."

Renthen ende verschijnen den vij^en Julii lxxxv ende den vij^en Januarii lxxxvj.

Den armen poth St. Jacops t'Utrecht, xxxviij £.

Renthen ende verschijnen Jacobi lxxxv ende Agnieten lxxxvj.

Jouffr Catharina, Wilhem van Oostrums dochter, professide jouffr te Vrauwen cloester. v £.

Renthen ende verschijnen prima Augusti lxxxv ende prima Februarii lxxxvj.

Jouffr Geertruydt, Heyndricx vander Borchs dochter ende jouffr Margriet, Jan van Waels dochter, professide jouffrauwen te Wittefrauwen, ij £.

Renthen ende verschijnen Victoris lxxxv ende paesschens lxxxvj.

d'Executoiren van za. heer Amelis van Suylen van Nyeuelt, tot behoeff vanden conuente van Wittefrauwen, vj £ xj s. iij d.

Mathijs Janss., rentmeester te Wittefrauwen, nu bij transport op Anna Egbers, nagelaeten weduwe van Jacob Wynter, vij £.

Renthen ende verschijnen prima Novembris lxxxv ende prima Maij lxxxvj.

Heyndrick de Voecht van Rijneuelt ende Jan ende Jacob van Cauwenhoeuen, cxxxj £ v s.

Renthen ende verschijnen xxiij^en Nouember lxxxv ende den xxiij^en May xv^clxxxvj.

Jutken, Marcelis dochter van Dompselaer, viij £.

Renthen ende verschijnen corsauont lxxxv eñ Joannis lxxxvj.

Jouffr Alit, Jacob de Voechs dochter, nu Dirrick Heyndrickss. Tinnegieter, als man eñ voecht van Lubberken de Voecht, vij £ v s.

Mijn vrau tot Wittefrauwen, tot behoeff jouffr Benedicta, Wilhem van Martens dochter ende jouffr Margriet, Gerrit van Otterputs dochter, professide jouffrauwen te Wittefrauwen, ij £ x s.

Elisabeth, Jans dochter van Montfoert, iij £.

Renthen ende verschijnen den xxijen January ende den xxijen July xvclxxxvj.

Die eerweerdige heere prior ende gemeen conuente vanden Carmeliten tot Moers, nu deken ende capittele St. Peters tot Vtrecht, xl £.

Jouffrou Josina, Jan van Wijcx dochter, xviij £ xv s.

Steuen Anthoniss. ende Jan van Amerongen Geuerss. xl £.

Renthen ende verschijnen den ven February ende den ven Augusti xvclxxxvj.

d'Abdisse ende conuente van St. Seruaes, tot behoeff der kercke aldaer, vij £ xvj s. iij d.

Renthen ende verschijnen den ixen February ende den ixen Augusti xvclxxxvj.

d'Abdisse ende conuente van St. Seruaes, tot behoeff joffr Maria Pots, professide jouffr. aldaer, iij £.

Renthen ende verschijnen prima Martij ende prima Septembris xvclxxxvj.

Aert Adriaenss. van Charlois eñ Alidt, Jans dochter vander Elborch, nu den armen van St. Jeronimus binnen Vtrecht, iij £ v s.

Renthen ende verschijnen den xviijen Aprilis ende den xviijen Octob. xvclxxxvj.

't Capittel van St. Marien t'Utrecht, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xxven Aprilis ende den xxven October lxxxvj.

Doede Jans van Medenblick, nae bij transport op Johan van Lanscroen ende nu op Hubert van Bucchel, xx £.

Renthen ende verschijnen den xxviij Aprilis ende den xxviij[en] October xv[c]lxxxvj.

Dirrick van Doyenburch, xxxvij £ x s.

Renthen ende verschijnen den xxiij[en] Mey ende den xxiij[en] Nouember xv[c]lxxxvj.

Mijn vrauwe van Hoochstraten, nu bij transport op Louff vander Haer, nae bij gelijcke transport op Goessen vander Voort, cl £.

Renthen ende verschijnen den xiij[en] Juny ende den xiij[en] December lxxxvj.

Gerrit Euerss. van Schadijck, borger t'Amersfoert, xxv £.

Renthen ende verschijnen den xxj[en] Juny ende den xxj[en] December lxxxvj.

Heyndrick Janss. Crap, nu Jan Heyndrickss. Crap, canonick St. Jans, xxv £.

Renten ende verschijnen Joannis ende corsauont lxxxvj.

Adriana, Aerts dochter vander Gaude, vj £ xij s. vj d.

Jouff[r] Josina van Wijck, Jan van Wijcx dochter, xviij £ xv s.

viij[a] Recette xv[c]xcv £ x s.

Renthen opgebracht bij Jan vander Haer, vermoegens een octroye in date den dach van Junio xv[c]lv ende verschijnen prima Martij ende prima Septembris xv[c]lxxxvj.

Abcaude, nu bij transport op Gerrit Franss. Brauwer, xxxj £ v s.

Nederhorst, nu bij transport op Peterken, Dirricx dochter, vj £ v s.

Loenresloet, nu bij transport op joncker Hubert Bucchel [1]) vj £ v s.

Brueckelen, nu bij transport op Elisabeth Lubbert Harmanss. weduwe, iij £ ij s. vj d.

Westbroeck, nu bij transport op heeren Heyndrick van Ackoey, xij £ x s.

Tienhoeuen, nu bij transport op Jan van Blaeel, nae op sijn swaeger Peter van Nykercken, ij £ x s.

Vlueten met zijn gerechten, nu bij transport op deken ende capittele St. Peters t'Utrecht, xl £ vj s.

Harmelen met Harmelerweert met sijn gerechten, nu bij transport op meester Roeloff Streng, canonick St. Jans t'Utrecht, xviij £ xv s.

Seguelt, nu bij transport op Anthonis Lauwerman tot Montfoort, [2]) xij £ x s.

Hoencoop, vj £ v s.

Oudthuyssen, ij £.

Soest, nu bij transport opten Regulieren binnen Vtrecht, xij £ x s.

Amerongen, nu bij transport op Margriet vander Elborch, nu Ledewyn, Jacobs dochter van Medenblyck, vij £ x s.

Seyst, nu bij transport op Gijsbert van Lanscroen, ix £ vij s. vj d.

Oeuerlangbrouck, nu bij transport op Anthonis Lauwerman tot Montfoirt, [3]) iij £ ij s. vj d.

Werckhoeuen, nu bij transport op Anthonis Lauwerman tot Montfoert, [3]) xviij £ xv s.

Tull ende Twaell, nu bij transport op de armen fraters St. Jeronimus t'Utrecht, vj £ v s.

---

1) In margine: Sij gelet op de post op voirgaende rekening gestelt.

2) In margine: Sij gelet als voiren.

3) In margine: Sij gelet als bouen.

Odijck, nu bij transport op Frans van Lanscroen, [1])
iij £ ij s. vj d.

Bilth, nu bij transport op Frans van Lanscroen, [1])
iij £ ij s. vj d.

Die Vaert alias Vreeswijck met het Geyn, nu bij transport op de arme fraters St. Jeronimus, vj £ v s.

Diemerbrouck ende Papencoop, nu bij transport op Aert van Charlois, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen prima Aprilis ende prima October xv^c^lxxxvj.

Courtehouff, Anckeueen ende Rietboeuen, nu bij transport op Anthonis Lauwerman tot Montfoirt, [2]) vj £ v s.

Auden Rhijn Galencop ende Papendorp, nu bij transport op meester Wouter van Cordenoort ende nu bij successie op joffr. Judith van Schoennenburch, xij £ x s.

Oostueen, nu bij transport op meester Wouter van Cordenoordt ende nu bij successie op joff^r^ Judith van Schoennenburch, xxv £.

ix^a^ Recette ij^c^lxj £ xiij s. vj d.

Renthen ende verschijnen prima July lxxxv ende prima January lxxxvj.

d'Onmondige kynderen van Jan van Couwenhoeuen, lxvj £.

Jan Arriss. Crap, nu sijn soen heeren Jan Crap, ca. sint Jans, xxv £.

Mary, Jan Steuens van Broeckhoeuen natuerlijcke d^r^, nu bij transport op Jan Jacopss. van Leemputh, vj £ v s.

Aert Ariaenss. van Charlois, iiij £.

Renthen ende verschijnen Jacobj lxxxv ende Agnetis ão lxxxvj.

Jouffr. Maria van Otterputh, professide joff^r^ te Wittevrauwen, v £.

1) In margiue: Dls. (d. i. deleas, *schrap uit*) transport.

2) In margine: Sij gedaen als voren.

Renthen ende verschijnen prima Augusti lxxxv ende prima February ão lxxxvj.

Cornelis Borgerss. van Schoenhouen, xij £ x s.

Jouffrauw Alidt Harmans van Campen, nu bij transport op meester Adriaen van Burch, greffier inden hoeue van Vtrecht, [1]) vj £.

Renthen ende verschijnen Bartholomei lxxxv ende Petri ad cathedram xv^c lxxxvj.

Die eerw. abdisse ende gemeen conuente van Mariendael buyten Vtrecht, xlvj £ x s.

Mary, Peters Corneliss. Roeloffs weduwe, nu bij sententie vanden hoeue van Vtrecht op joffr. Francisca van Dieffholt, naegelaeten weduwe van Jan van Amerongen, xl £.

Renthen ende verschijnen prima Septembris lxxxv ende prima Martij lxxxvj.

Heeren Georgius Janss. van Saestingen, nu bij transport op den jongen Jan Taetz van Amerongen, nu die die arme proeuens t'Oudemunster, xxxvj £.

Meester Jacob van Oosthagen van Sundert, nu bij transport op den conuent vanden predicaers t'Utrecht, lxvj £.

Renthen ende verschijnen den xvij Decembris lxxxv eñ den xvij Juny lxxxvj.

't Capittel van St. Marien t'Utrecht, ix £ vij s. vj d.

Renthen ende verschijnen prima January ende prima July lxxxvj.

Heer Gerardt Mor van Amersfoirt, canonick St. Marien t'Utrecht, nu bij transport op meester Jan van Oosthagen, canonick der voirs. kercke, [2]) xxix £.

x^a Recette iij^c xxij £ xij s. vj d.

---

1) In margine: Dls. transport.

2) In margine: geroyeert als in voorgaende rekening.

Renthen opgebracht bij Jan vander Haer, ende dat vermoegens een octroye in date den ix^{en} Januarij lv, stilo Brabantie, ende verschijnen prima Februarij ende prima Augusti xv^{c}lxxxvj.

Joffr Agnes van Ruytenberch, nu bij testamente op de broederscap vanden huysse Leuwenberch, ij^{c} £.

Renthen ende verschijnen Petri ende Bartholomei xv^{c}lxxxvj.

Andries van Cleeff, borger tot Wijck, xx £.

Renthen ende verschijnen prima Martij ende prima September lxxxvj.

Joffr. Hillegondt van Malssen, Jans weduwe vanden Bosch, nu bij transport op Goessen van Nyendaell ende daer nae op Gijsbert van Nyendaell zijn zoone, xl £.

Augustijn van Sompeken, xxv £.

Renthen ende verschijnen prima Aprilis ende prima Octob. xv^{c}lxxxvj.

Margriet, Cornelis d^{r}, nu bij transport op Loeff vander Haer, nae bij gelijcke transport op joncker Hubert Bucchel, [1]) viij £.

Rhenthen ende verschijnen prima May ende prima Nouemb. lxxxvj.

Joffr. Hillegondt van Malssen, Jans weduwe vanden Bosch, nu bij transport opten regulieren binnen Vtrecht, xxx £.

Renthen ende verschijnen den xj^{en} May ende den xj^{en} Nouember xv^{c}lxxxvj.

Die eerw. heeren Abt ende gemeen conuente van Paterborn, lxij £.

1) In margine: Dls. copie van dese transporte.

Renthen ende verschijnen prima Augustj lxxxv ende prima February lxxxvj.

Mijn vrau van St. Seruaes tot behoeff joffr Johanna van Luynenburch, professide jouffr. aldaer, iij £.

Renthen ende verschijnen Bartholomei xvclxxxv ende Petri ad cathedram lxxxvj.

Meester Andries van Neerden, nu bij transport op Wouter van Blocklandt, ijc £.

Renthen ende verschijnen prima September lxxxv ende prima Martij lxxxvj.

Heeren Aernt van Venroey, imperiael St. Marien t'Utrecht, nu bij transport op Jacob van Asch, borger t'Utrecht, [1]) xlviij £.

Renthen ende verschijnen passchen ende Victoris xvclxxxvj.

Joffr. Hillegondt van Alendorp, Jan van Wijcx weduwe, xviij £ xv s.

Rhenten ende verschijnen Bartholomei ende Petri ad cathedram lxxxvj.

Joffr Aeff vander Haer, professide suster St. Seruaes, iiij £.

Die arme frēs St. Jeronimus, x £ ij s. vj d.

Rhenten ende verschijnen corsauont lxxxv ende Joannis xvclxxxvj.

Gijsbert van Cleeff, burger tot Wijck, ix £ xvj s. x d.

xja Recette vjclxxxvj £ xiiij s. iiij d. ōb.

1) In margine: Dls. transport.

Renthen opgebracht bij Jan vander Haer, vuyt crachte van een octroye in date den xiij^en Juny lviij, ende sijn verkoft den penninck sesthien eñ twintich, ende verschijnen den iiij^en December ão lxxxv ende den iiij^en Juny lxxxvj.

Meester Jacob van Medenblick, canonick St. Jans t'Utrecht, nu Peter Jacobss. van Medenblick, xv £.

Meester Jacob van Medenblick voirs., nu bij transport op joffr. Agatha, weduwe wijlen Wilhem Feyten, ende wordt geheuen bij de kynderen van Anthonis van Nieuelt, ende nae bij transport op meester Heyndrick Caesarius, aduocaet inden hoeue van Hollandt, xv £.

Renthen ende verschijnen corsauont lxxxv ende Johannis xv^c lxxxvj.

Joff^r Jozyna, Jan van Wijcx dochter, l £.

Renthen ende verschijnen prima Februarij ende prima Augusti xv^c lxxxvj.

Die eerweerdige heere proest, deken ende capitule van St. Andreen binnen Coelen xx^m enckele daelders, daer voor sij jaerlicx sullen hebben duyssent gelijcke daelders ofte die rechte weerde daer voor, ende sijn betaelt duer ordonnantie van mijn E. Heeren Staten, voor dit jaer ter oersaecke van deze renthe aenden E. welgel. Adolff zu Nieuwenaer, Graue van Mours, Stadthouder vañ landen van Vtrecht, in recompense dat zijne G. goederen bij den Biscop van Beyeren aengehouden worden, 1) xv^c £.

Renthen ende verscijnen Joannis ende corsauont xv^c lxxxvj.

Johan vander Haer tot behoeff Lambert Snoey, Joost

---

1) In margine: Bij de ordonnantie vande Staten ende quitantie vanden tresorier van zijn Gen.

Snoeyen onmondigen soon, nu bij transport op heeren Johan Anpelius, domheer, ende namaels noch bij gelijcke transport op Claes de Groot, nu op Otto Brauwer uit Veen, [1]) xiij £ xv s.

xij^a Recette xv^c xciij £ xv s.

Renthen bij Jan vander Haer te bouck gebracht, ende dat vermoegens Coe. Mat^s octroeye in date den xxij^en dach Decemb. lxvj ende verschijnen den darden July lxxxvj ende den iij^en January lxxxvij.

Joffr Mechtelt van Winssen, vl £ xij s. vj d.

Augustijn van Sompeken tot behoeff van zes zijne legitime kynderen, geprocreert bij joffr Maria, Josephs van Vasschen dochter, xxxvij £ x s.

Jan Lubbertsz. van Gildenhuys, xviij £ xv s.

Renthen ende verschijnen den j^en Augusti lxxxvj ende den j^en Febrii lxxxvij.

Cornelis Borgerss. van Schoenhouen, vij £ x s.

Joffr Margriet vander Haer, cloester joffr te Wittefrouwen, vj £ v s.

Den Hynderdam, xxvij £.

xiij^s Recette j^c xxxvij £ xij s. vj d.

Renthen opgebracht bij Jan vander Haer, ende dat vermoegens een octroye in date den xxj^en Juny xv^c lxviij ende verschijnen den xxij^en Decembr lxxxv ende den xxij^en Juny ão lxxxvj.

Deken ende caple St. Peters t'Utrecht, liiij £.

Jan Lubbertss. van Gildenhuys, vj £ v s.

Margriet, Heyndricx dochter van Haemelenberch, Jan Andriess. Craps huysfr., xxv £.

Joncker Hubert Bucchel, iij^c £ x s.

1) In margine: Dls. copie vande transporten.

Gerborch Schencken, l £.

Roeloff Heyndrickss. van Schinckelenb., borger t'Utrecht, xxv £.

Renthen ende verschijnen Agnetis ende Jacobj xv^c^lxxxvj.

Joffr Maria, Jacob van Houffs dochter tot Amsterdam, nu bij transport op joncker Balthasar van Bueren van Reyersfoirt, nae bij gelijcke transport op joncker Hubert Bucchel, [1]) xviij £.

Renthen ende verschijnen den eersten Februarij ende den eersten Augusti xv^c^lxxxvj.

Joffr Alid, Harman de Jongen dochter, Jan vander Meers huysfr., tot behoeff haer echte kynderen geprocreert bij za. Harman van Leuwen, xlj £.

Heeren ende meester Jan vander Borch, canonick St. Jans t'Utrecht, xxv £.

Den Hynderdam, xxxiij £.

Renthen ende verschijnen Petri eñ Bartholomei lxxxvj.

Anthonis van Houff, tot behoeff joffr Christina Maria Agniet ende Anna, Anthonis Bellechiers kynderen, xvij £ iij s.

Renthen ende verschijnen den jen Martij ende den eersten Septemb. xv^c^lxxxvj.

Die broederscap vande heylige drievuldicheyt te Buerkerck tot Vtrecht, v £.

Renthen ende verschijnen den eersten Aprilis ende den eersten October lxxxvj.

Sybrandt Occo, tot behoeff Sybrandts ende Popius Jacob Peterss. onmundige kynderen, nu bij transport op jouflr. Reguina van Otterputh, weduwe wijlen Gerrit van Cuelenberch, xxv £.

---

1) In margine: Dls. copie vande transporten.

Joffr Alidt, Jacob de Voechs dochter, xxv £.

Renthen ende verschijnen den eersten May ende den eersten Nouembris xvclxxxvj.

Joffr Clara van Nykercken, xxv £.

Jouffr. Elzabe, salige Adriaen van Suylen van Nyenelts weduwe, nu bij transport op mr Jan vander Burch, canonick St. Jans t'Utrecht, xxv £.

xiiija Recette vjcxcix £ xviij s.

Pa Soma vande renten ixmviijclix £ xvj s. vj d. ōb. p.

Is x £ te hoich gesommeert.

Ande betaelinge van renthen bij Loeff vander Haer opgenomen, vermoegens twee acten van octroye, d'eene van date den viijen Nouember lxxiiij ende d'ander van date de vj Augustj xvclxxv, ende sijn verkoft den penninck sesthien, veerthien ende twaelff, ende verschijnen den xviijen Januarij ende den xviijen July xvclxxxvj. 1)

Groote ende cleyne Coppel met Maerschalckerweert, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xixen January ende den xixen July xvclxxxvj.

Neerlangbrouck met Sterckenburch, ix £ vij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den ijen Februarij ende den ijen Augusti xvclxxxvj.

Werckhoeuen ende den Dwersdijck, nae bij transport op mr Wilhem van Lamsweert, nu bij gelijcke transport op heeren Gerart van Wijckersloet, l £.

Renthen ende verschijnen den iijen Martij ende den iijen Septembr xvclxxxvj.

Meester Floris Thin, aduocaet van Staten slants van Vtrecht, clvj £ v s.

---

1) In margine: Ter losse den penning xvj, xiiij ende xij.

Renthen ende verschijnen den vij^en Junij ende den vij^en Decembr. xv^c lxxxvj.

Johan Proeys, canonick St. Peters t'Utrecht, hercommende vande coope van Spaus huys bijden Staten gekoft, c £.

't Caple van St. Pieters binnen Vtrecht, van sekere vuytganck die tselue caple vuyten voors. huyssinge jaerlicx heeft, xxj £ iiij s. iiij d.

Renthen ende verschijnen den iiij^en Martij ende den iiij September xv^c lxxxvj.

't Hoochlandt ende Emelaer, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den xvij^en Martij ende den xvij^en September lxxxvj.

Quirina, Floris d^r van Vyanen, xxxij £.

Renthen ende verschijnen den xxj^en Marty ende den xxj^en September lxxxvj.

Leerssum, nu bij transport op Jacob van Joure, iij £ ij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den vj^en Aprilis ende den vj^en Octobris lxxxvj.

Houten ende Goey, l £.

Renthen ende verschijnen den xvij^en Aprilis ende den xvij^en Octobris lxxxvj.

Suylen, iij £ ij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xxvij^en Aprilis ende den xxvij Octobris lxxxvj.

Achtienhoeuen, nu bij transport opten heeren proost St. Jans t'Utrecht, nae bij gelijcke transport op m^r Aeriaen vander Burch, greffier inden hoeue van Vtrecht, vij £ v s.

Renthen ende verschijnen den xxix^en Aprilis ende den xxix^en October xv^c lxxxvj.

Coothen, xxv £.

Oostueen, nae bij transport op m^r Wilhem van Lamsweerde, nu bij gelijcke transport op Cornelis Heyndricx, Heyndrick Goertss. vander Eems dochter, xxv £.

Renthen ende verschijnen den xxij^en Maij ende den xx^en Nouember xv^c lxxxvj.

Oostbrouck, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den xxvj^en Maij ende den xxvj^en Nouembris xv^c lxxxvj.

Woudenberch, xij £ x s.

Rijnswoude 1) vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den ij^en Juny ende den ij^en December lxxxvj.

Ouden Rhijn, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den iij^en Junij ende den iij^en Decembris xv^c lxxxvj.

Amerongen, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den vijffen Junij ende den vijffden Decembr. lxxxvj.

Seyst ende Driebergen, nu bij transport op Jan Wilhemss., landtmeter, nae bij gelijcke transport op Anthonis Dries, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den xxv^en Junij ende den xxv^en Decembr. lxxxvj.

Odijck, nu bij transport op Goessen vande Voirt eñ Wilhem van Someren, xij £ x s.

---

1) Dit is geroyeerd: in margine staat: „Bij gebreke van quitantie."

Renthen ende verschijnen den j^en July lxxxvj ende den eersten January lxxxvij.

't Oeuereyndt van Jutphaes, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den ij^en July lxxxvj ende den ij^en January lxxxvij.

Luesden met sijn gerechten, nu bij transport op Guert vande Poll, xxxvij £ x s.

Renthen ende verschijnen den iiij^en July lxxxvj ende den iiij^en January lxxxvij.

Vleuten, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den vj^en July lxxxvj ende den vj^en January lxxxvij.

Schalckwijck, nu bij transport op Aert van Santhen, l £.

Renthen ende verschijnen den viij^en July lxxxvj ende den viij^en January lxxxvij.

Loenresloit, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xj^en July lxxxvj ende den xj^en January lxxxvij.

Emnesbuytendijcx cum suis, nu bij transport op Mathijs van Hensberch, xxxj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xiiij^en July lxxxvj ende den xiiij^en January lxxxvij.

Brueckelen cum suis, xviij £ xv s.
Loenen, nu bij transport op Cristoffel Martenss., vj £ s.

Renthen ende verschijnen den xxij^en July lxxxvj ende den xxij^en January lxxxvij.

Darthuyssen, [1]) iij £ ij s. vj d.

---

1) In margine: „Dls. transport."

Renthen ende verschijnen den j^en^ Augusti lxxxvj ende den j^en^ February lxxxvij.

Oeuermeer, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den iiij^en^ Augusti lxxxvj ende den iiij^en^ Februarij lxxxvij.

Cortehouff, [1]) vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den v^en^ Augusti lxxxvj ende ende den v^en^ February lxxxvij.

Baern, nu bij transport op m^r^ Wilhem van Lamzweert, nu bij gelijcke transport op Cornelis Corneliss., metselaer, [2]) vj £ v s.

Abcaude, nu bij transport op Floris van Diepholt, xxj £ xvij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den vj^en^ Augusti lxxxvj ende den vj^en^ February lxxxvij.

Doorn [3]), nu bij transport op Jacob de Joure, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xj^en^ Augusti lxxxvj ende den xj^en^ February lxxxvij.

Galencop cum suis, ix £ vij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xij^en^ Augusti lxxxvj ende den xij^en^ February lxxxvij.

Soest [4]), nu bij transport op m^r^ Wilhem van Lamsweerde, nae bij gelijcke transport op Cornelis Corneliss., metselaer, vj £ v s.

---

1) Geroyeerd in margine: bij gebreke van quitantie, naderhant bep (?) ende gepass^t^ in de v^e^ rekening folio lxxvj verso.

2) In margine: Dls. tleste transport.

3) In margine: Dls. transport.

4) In margine: Dls. transport.

Renthen ende verschijnen den xiiij[en] Augusti lxxxvj ende den xiiij[en] February lxxxvij.

Nichtevecht, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den xvj[en] Augusti lxxxvj ende den xvj[en] February lxxxvij.

't Geyn, j £ xvij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xvij[en] Augusti lxxxvj ende den xvij[en] February lxxxvij.

Ruyweel, nu bij transport op Jacob Corneliss., nu bij gelijcke transport op Cornelis van Werckhoeuen, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xix[en] Augustj lxxxvj ende den xix[en] February lxxxvij.

Die Vaert alias Vreeswijck, nu bij transport op Heyndrick de Roey, iiij £ vij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xxij[en] Augusti lxxxvj ende den xxij[en] February lxxxvij.

Bunnick, nu bij transport op Heyndrick de Roey, xviij £ xv s.

Renthen ende verschijnen den xxv[en] Augusti lxxxvj ende den xxv[en] February lxxxvij.

Tull ende Twael, nu bij transport op Jacob Joure, [1]) vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xij[en] September lxxxvj ende den xij[en] Marty lxxxvij.

Camerick cum suis, nu bij transport op Jacob de Joure, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den xxij[en] September lxxxvj eñ den xxij[en] Marty xv[c]lxxxvij.

Westbroeck, nu bij transport op meester Wilhem van Lamzweerde, xij £ x s.

---

1) In margine: Dls. transport van dese ende nauolgende partie.

Renthen ende verschijnen den xxix^en^ Septembr lxxxvj ende den xix^en^ Marty lxxxvij.

Lopyck, nu bij transport op Jan Wilhemss. van Waenoey, xij £ x s.

Renthen ende verschijnen den xxj^en^ Octobris lxxxvj ende den xxj^en^ Aprilis lxxxvij.

Maersen cum suis, nu bij transport op Cornelis van Werckhoeuen, xv £ xij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xxvj^en^ October lxxxvj ende den xxvj^en^ Aprilis lxxxvij.

'tNedereyndt van Jutphaes, nu bij transport op m^r^ Wilhem van Lamzweert, na bij gelijcke transport op die goedtscameren van m^r^ Jan van Medenblick, ix £ vij s. vj d.

Cockengen, vj £ v s.

Renthen ende verschijnen den iiij^en^ December lxxxvj ende den iiij^en^ Juny lxxxvij.

Eembrugge, iij £ ij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xj^en^ December lxxxvj ende den xj^en^ Juny lxxxvij.

Bunschoten, ix £ vij s. vj d.

Duyst ende Haer, xviij £ xv s.

j^a^ Recette ix^c^xlvj £ xix s. iiij d. ōb.

Renthen opgebracht bij Louff vander Haer ende zijn verkoft den penninck veerthien, ende verschijnen Victoris xv^c^lxxxv ende paesschens lxxxvj. [1])

Dirrick Pieck, borger t'Utrecht, lj £ xvij s. vi d.

Johan van Rede, xl £.

Dirck Harmanss., xxiij £ xviij s. x d. [2])

---

1) In margine: Ter losse den penning veerthien.

2) Er staat zeer duideijk x penn.; dit is echter geschrapt en daar boven gesteld x d. ob.

Mr. Lybrecht vander Moelen, nu bij transport op Joost Verhaer, xlvj £ xvij s. vj d.

Jan Buth, xvj £ xj s. iij d. ob p.

Jan Jacobss., xxiiij £ vij s. j d. [1]

Gerrit Heyndrickss., xxiij £ xviij s. viij d.

Adriaen Janss., nu bij transport op Harman Buth, vij £ x s. j d. ōb. [1]

Engeltgen, Sweer van Suylens dochter, weduwe van Jan Janss., xvij £ vj s. ij d.

Renthen ende verschijnen den j^en Marty ende den j^en September lxxxvj.

Aert Ram, procureur inden hoeue van Vtrecht, nu bij transport op m^r Floris Thin, [2] lxiiij £ vj s.

Renthen ende verschijnen den ix^en May ende den ix^en Nouember lxxxvj.

Joffr. Anthonia van Pallaes, naegelaeten weduwe van Heyndrick van Gala, xxxv £ xiiij s.

Renthen ende verschijnen den ix^en Juny ende den ix^en December lxxxvj.

Arcyn Matheuss., xvij £ xvij s. ij d.

ij^a Recette iij^c lxx £ iiij s. iiij d. ōb.

Renthen opgebracht als bouen, ende sijn verkoft den penninck twaelff, ende verschijnen den xx^en May ende den xx^en November xv^c lxxxvj.

Aert van Charlois, nu bij transport op Rijck van Bockhoeuen, xxv £.

---

1) Er stond eerst ij d. ōb.

2) In margine: Dls. transport.

Renthen opgebracht als bouen, ende sijn verkoft den penninck twaelff, ende verschijnen den xx^{en} May ende den xx^{en} Nouember lxxxvj. [1])

Aert van Charlois, nu bij transport op Baernt van Raelt, l £.

iij^{a} Recette lxxv £.

Lijffrenten opgebracht als voirens ende zijn verkocht op twee lijuen. den penninck negen, ende verschijnen den xv^{en} Marty ende den xv^{en} September lxxxvj. [2])

Loeff van Culenburch tot lijue van Gerrit van Culenburch sijn soon ende joff^{r} Elsabee zijn dochter, hij ende zijn huysfr. heffers, xxxvj £ xij s.

Renthen ende verschijnen den xvj^{en} Marty ende den xvj^{en} September lxxxvj.

Jouffr. Margriet Coeuerden, nu jouffr. Elzabe van Otterputh, xj £ ij s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xij^{en} Aprilis ende den xij^{en} October xv^{c}lxxxvj.

Heyndrick van Rosweyde en Wilhelma sijn suster, xij £.

Renthen opgebracht als voirens ende sijn verkocht den penninck zeuen, ende verschijnen den xvj^{en} Marty ende den xvj^{en} Septembris lxxxvj. [3])

Joff^{r} Margriet vander Haer, professide joff^{r} te Wittevrauwen, xv £ j s. iij d. poth.

Jончker Sweder van Culenburch, tot lijue van Cornelis Louffz., zijne neue, lxiiij £ vij s.

---

1) In margine: Ter losse den penn. xij.

2) In margine: ter losse den penn. negen op twee lieuen.

3) In margine: Op een lijff den penn. ses.

Renthen ende verschijnen den x[en] Aprilis ende den x[en] October lxxxvj.

Goeuert Franss. Rodius, heffer meester Frans Rodius sijn vader, vij £.

Jans Franss. Rodius, heffer meester Frans voirs., vij £.

Anna, Frans d[r], heffer meester Frans voirs., vij £.

Maria, Frans d[r], heffer meester Frans voirs., vij £.

Renthen ende verschijnen den ix[en] May ende den ix[en] Nouember xv[c]lxxxvj.

Heeren Johan Axelius, canonick ten Dom t'Utrecht, tot lijue van Johan Alexander van Axel, heffer heren Axelius voirs., lxxij £.

Renthen ende verschijnen den ij[en] Juny ende den ij[en] Decembris lxxxvj.

Cecilia, Ernst Scriecken d[r], xiiij £.

Renthen ende verschijnen den xxix[en] Juny ende den xxix[en] December lxxxvj.

Gouken, Wilhem Jans van Hoorns weduwe, xij £.

Renthen ende verschijnen den viij[en] July lxxxvj ende den viij[en] January lxxxvij.

Joff[r] Catharina van Ysendoorn van Sterckenborch, xlvj £ ix s. vj d.

Renthen ende verschijnen den xxviij[en] July lxxxvj ende den xxviij[en] January lxxxvij.

Joff[r] Cecilia van Tuyll van Schoresteyn, xiiij £ vj s.

Renthen ende verschijnen den j[en] Juny ende den eersten December lxxxvj.

Joff[r] Cecilia van Tuyll van Schoresteyn, xiiij £ vj s.

Renthen ende verschijnen den xxv[en] Martij ende den xxv[en] September xv[c]lxxxvj.

Mechtelt van Ommeren, Wilhems dochter, xvij £.

iiij[a] Recette iij[c]lxij £ iiij s. ij d.

Renten tot een lijue bij den Staten toegeleydt die weduwe van Jan Jacobss., in zijne leuen boode vanden Staten, tot onderhaudt van haer ende haer vijff kynderen, ende verschijnen den xj[en] January ende den xj[en] July lxxxvj.

Metken Jans, weduwe van Jan de boode voirs., tot haeren lijue, vj £.

Heyndrickgen, Jans voirs. dochter, vj £.

Marijken, Jans voirs. d[r], vj £.

Anthonia, Jans voirs. d[r], vj £.

Euert, Jans voirs. zoon, vj £.

Jan, Janss. voirs. zoon, vj £.

v[a] Recette xxxvij £.

Renthen bij den heeren Staten toegeleydt ten lijue vanden jonckston zoone vanden Prince van Ouraingien, in sijnen leuen Gouuerneur vanden landen van Vtrecht hoochlofflicker me., genaempt Fredrick Heyndrick van Nassauwen, geprocreert bij vrauwe Lo . . . . [1]), ende verschijnen jaerlix den iiij[en] December, waer van alhier maer betaelt en werdt een halff jaer, dat verschenen es den iiij[en] December lxxxvj, ende dat ander halff jaer wort betaelt vuyten Staten imposten.

Graeff Frederick Heyndrick van Nassauwen, [2]) iij[c] £.

vj[a] Recette xj.

ij[a] Soma van vercofte los ende lijffrenten ij[m]xc £ viij s.

Ander vuytgeuen en betalinge bij den voirs. Cameraer gedaen duer ordonnantie van mijn heren Staten van Vtrecht, ter cause van propynen, tractementen ende andersins, mitsgaders vant verlos van gelde bij den Cameraer gehadt ende geleden.

Inden eersten betaelt aen handen van Wilhem Gerritss.

---

1) Hier is eene plaats opengelaten: waarschijnlijk moest *Loise de Colligny* ingevuld worden.

2) In margine: Bij ordonnantie vande Staten mit quitantie.

in Jutphaes, d'somme van hondert twyntich ponden, tot veertich grooten vlaems tpondt, ter cause van coop van een driejarich hencxpeert, bij zekere Commissariss vanden Staten gekoft duer ordonnantie vanden Gedeputeerden, volgens die resolutie den negenden February ses ende tachtentich genoemen, blijckende bij ordonnantie van date den thienden February xv[c] ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen ende R. van Lanscroen, mitsgaders den Secretaris Strick, mit quitañ, geteyckent mit het merck van Wilhem Gerritss. voirs., hier te zamen ouergeleuert, waerõe alhier [1]) cxx £.

Betaelt aen handen van Dirck Corneliss. in Schalckwijck d'somme van hondert vier ende tseuentich ponden tot xl groẽn vlaems tpondt, ter cause van coop van een driejarich hencxtpeert bij zeeckere Cōmissarissen vanden Staten gecoft duer ordonnantie vande voirs. Gedeputeerden, volgende die resolutie vanden negenden February ses ende tachtentich, breder blijckende bij ordonnantie vañ Staten van date den thienden February voirs. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders bij quitansie met het merck van Dirrick Corneliss. onteyckent, hier te samen oeuergeleuert, dus alhier clxxiiij £.

Betaelt aen handen van Dirck Janss. a Mathe dsomme van hondert acht ponden, tot xl groten vlaems tpondt, ter cause van coop van een hencxtpeert bij sekere Commissariss. vande voirs. gedeputeerde gekoft volgeñ zekere resolutie op den ix[en] Febr[y] ses ende tachtentich genomen, breder blijckende bij dordonnañ vande Staten van date

---

1) In margine: „Van dese ende alle die nagetogen partien blijckt bij ordonnantie vande Staten gedeputeerden getekent conform den text mit quitantie daer toe dienende ende op elcx ouergeleuert behaluen daer anders voir genoteert staet."

den xij[en] February voirs. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude eñ van Merthen R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitansie van Dirrick Janss. voirs., hier te samen ouergeleuert, dus alhier cviij £.

Betaelt aen handen vanden naeuolgende personen dsomme van drye hondert twyntich ponden tot veertich groten vlaems tpont, als te weten aen handen van Corn. Gerritss. tot Oudtwijck hondert pondt, vande coop van een bruyn hencxtpeert. Aen handen van Aert Janss. opte Heemstede hondert pondt van coop van een swart hencxtpeert ende aen handen van Goyert Aertsz. hondert twyntich ponden, ter oorsaecke van coop van een bruyn hencxtpeert bij zekere Gedeputeerden vanden Staten, volgens die resolutie vañ negenden February ses ende tachtentich gekoft, blijckende bij ordonnantie vañ Staten in date den vijff ende twyntichsten Martij anno xv[c] ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende Jan Strick, Secretaris, mitsgaders twe quitansien, deene bij R. van Lanscroen ende dander bij Dirck Janss. onderteyckent te samen ouergeleuert, dus alhier iij[c]xx £.

Betaelt aen handen van joncker Roetert van Lanscroen dsomme van twe hondert een ende veertich ponden twaelff s. thien d. ōb tot xl grooten vlaems tpondt, omme daer mede te betalen die oncosten eñ moeyten die Gerrit Obyn in rekeninge brengt voirt onderhauden dese voirgenoemde ses heyncxstpeerden, sijn Ex[tie] van Leycester bij myn heeren die Staten geschoncken, mitsgaders die saelmaecker, dekens ende andere behoeften tot den voirschreuen peerden gekoft, breder blijckende bij ordonnañ vañ Staten, in date den vijfthienden Aprilis xv[c] ses ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenvoerde, J. van Abcaude ende van Merthen, Cornelis van Malssen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders bij specificāe vañ voirs. onkosten

ende behoeften eñ quitantie van R. van Lanscroen hier te samen ouergeleuert, dus ijᶜxlj £ xij s. x d. ōb.

Betaelt aen handen van Gerrit Harmanss. ende Gerrit Vermey dzomme van thien ponden zesthien schell., tot xl grooten vlaems tpont, ter cause van halters, singelen eñ dekens, ten behoeue vanden voirs. peerden bij den Staten gecoft, om daer mede zijn Ex^tie te vereeren, blijckende bij ordonnantie van date den sesthienen February xvᶜ ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merten, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie van R. van Lanscroen, hier te saemen ouergeleuert, dus alhier x £ xvj s.

Betaelt aen mijn vrauwe van Villers dsomme van drye hondert ponden, tot xl grooten vlaems tpondt, voir een maent tractements van haer man, ende dit in minderinge der Staten maentelicke contributie, vermoegens die descharge vañ Raede van State onderteyckent bij Joris de Bye den twaelffden Decembris xvᶜ ses ende tachtentich stilo nouo. Breder blijckende bij ordonnañ vañ Staten van date den negenden January zeuen ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, Willem van Rijsenburch ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitansie, neffens die voirs. descharge hier te samen oeuergeleuert, dus alhier [1]) iiijᶜ £.

Betaelt aen handen van Philips Doublet, Ontfanger Generael der Vereenichde Nederlantsche Prouintien, dsomme van sesse hondert ponden, tot xl grooten vlaems tpondt, ten behoeue vande vrauwe van Villers, in betaelinge van twe maenden van haers mans tractement, ende dat in minderinge der Staten maentelicke contributie, volgeñ die descharge vande heeren vander fynantie in date den ses-

1) In margine: „Bij dcharge ende ordonn. vande Staten ged. Sij verdacht dese penn. te corten an der Staten maentel. quote."

thienden February zeuen ende tachtentich, blijkende bij ordonnantie vande Staten van date den vier ende twintichsten Mey xv^c zeuen ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, Lubbert van Parijs van Suydoert, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders die voirs. descharge, ende verscheyden quitantien van J. van Loenresloet, deurweerder, alhier te samen oeuergeleuert, dus alhier [1) vj^c £.

Betaelt aen handen van joncker Amelis van Zuylen van Nyuelt dsomme van twe hondert ponden, tot xl grooten vlaems tpondt, hem bij prouisie toegeleydt ter oersaecke vant landt ende zekere eruen hem affgegrauen duert fortificeren vande Vaert, blijckende bij ordonnan̄ vande Staten in date den negenden Juny xv^c sesse en̄ tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Zuylen, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroon ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie van joncker van Nyuelt voirs., hier te samen ouergeleuert, dus alhier ij^c £.

Betaelt aen handen van̄ Rekenmeester Symon Pijll dsomme van vier hondert ponden, tot xl grooten vlaems tpondt, hem bij prouisie bijden Staten toegeleydt ter oersaecke bij die voirs. Staten opt hoiren vanden rekeningen als Rekenmeester zedert December vier ende tachtentich gedient heeft, blijckende bij ordonnantie van date den acht ende twintichsten May xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenvoirde, J. van Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie van Niclaes Pijl, des Rekenmeesters broeder, dwelcke duer sijns broeders quade dispositie dese penningen ontfangen heeft, tesamen oeuer geleuert, dus alhier iiij^c £.

Betaelt aen handen van Philips Doublet, Ontfanger

1) In margine: Bij de descharge ende ordonnan. ged. Sij verdacht als bouen.

Generael, dsomme van vier hondert sesse ende tnegentich ponden, tot xl groten vlaems tpondt, in minderinge der Staten maentelicke contributie, omme dselue te betaelen aen Smitssart, Ontfanger vander artillerye, tot voldoeninge van zekere quantiteyt van loot ten behoeue van Jacob van Noeÿe, vermoegens die descarge van date den twintichsten January zeuen ende tachtentich, breder blijcken bij ordonnantie van Staten in date den derden Martij xv^{c} zeuen ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende Merthen, Cor. van Malss. ende J. Strick, Secretaris, neffens die voirs. descharge oeuergeleuert, dus alhier [1]) iiij^{c}xcvj £ xvj s.

Betaelt aen handen van Capitain Mertens dsomme van vijftich ponden tot xl groten, mits dat mijn heeren dGenerael Staten dselue l £ doen rembourseren sullen bij meester Dirrick vander Does, ofte bij gebreke van dien dat hij die voirs. penningen in haer particuliere name restitueren zullen volgens haerluyder obligatien van date den x^{en} Juny ão ses ende tachtentich stilo nouo, breder blijckende bij ordonnañ van date den derden Juny xv^{c} ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitansie vande voirs. Martens tesamen oeuergeleuert, dus alhier [2]) l £.

Betaelt aen handen van Jacob Franss. vander Goude dsom van vier £ thien s. tot xl groten vlaems tpondt, hem bij de Staten geschoncken ter cause hij haer verscheyden exemplaeren vande tryumphen die hier gedaen sijn opt incommen van zijn Ex^{tie} gepresenteert heeft, blijckende bij ordonnañ van date den eersten Aprilis xv^{c} ses

1) In margine: „Bij de deschargc ende ordonnan. vande Staten Ged. sij verdacht dese penn. te corten an der Staten maeutl. quote."

2) In margine: d'obligatie es onder de Staten berustende. Sij dese penn. gelicht ende weder geint vuyt de conuoyen opde Vaert.

ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Zuylen, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie van Jacob Franss. voirs. hier. te samen ouergeleuert, dus iiij £ x s.

Betaelt aen handen van Jan Bout, Lieutenant vañ Prouoest Generael, dsomme van achthien pondt tot xl grooten vlaems tpont, hem bij de Gedeputeerde vañ Staten voir sijne moeyten toegeleydt volgende die resolutie den xiij^en May ses ende tachtentich genomen, breder blijckende bij ordonnantie van date den xiij^en May voirs. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders bij quitantie vañ schrijuer des prouestes J. Welsinck te samen oeuergeleuert, dus alhier xviij £.

Betaelt aen handen van meester Aert van Eyck dsomme van drie ponden tot xl groten tpondt, hem de gratia toegeleydt ter cause van xij exemplaren vant Elogium haere Ma^t van Engelant ende zijne Ex^tie gedediceert ende bij mijn heeren Staten gepñteert heeft, blijckende bij ordonnantie van date den sesthienden Augustj xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude eñ van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie vañ voirs. Eyck te samen oeuergeleuert, dus alhier iij £.

Betaelt aen handen van Harmannus Eidler dsomme van sesse ponden tot xl groten vlaems tpondt, ter cause van zekere calendrier bij hem mijn heren Staten gepresenteert, blijckende bij ordonnantie vañ Staten van date den vier ende twintichsten Marty xv^c zeuen ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lantscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie van Hermannus Eidler voirs. te samen hier oeuergeleuert, dus alhier vj £.

Betaelt aen handen van Jan Jacopss. de Vries dsomme van een hondert acht pondt tot xl groeten vlaems tpondt,

in betaelinge van twe maenden soltz voor hem ende dander vijff hellebaerdiers van zijnder G. van Nieuwenaer, Stadthauder, eñ hemluyden op den xxvj^en July ses ende tachtentich verschenen. Blijckende bij ordonnañ van date den zeuen ende twyntichsten July voirs. Onderteyckent Johan van Duuenvoirde, J. van Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie van Jan de Vries voirs te samen oeuergeleuert, dus alhier cvij £.

Betaelt aen handen vande sesse hellebaerdiers van zijn Ge. van Nyenaer, Stadthauder etc., dsomme van hondert twe ende tsestich pondt tot xl groten tpont, in betaelinge van elcx van hem drye maenden tractements, hemluyden verschenen den xxvj^en Decembris ses ende tachtentich, blijckeñ bij ordonnantie van date den zeuenden January xv^c zeuen ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude eñ van Merthen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie vañ voirs. hellebaerdiers te samen oeuergeleuert, dus alhier clxij £.

Voirts wordt bij den heeren Staten desen rendant in vuytgeuen sijnder rekeninge gepasseert dsomme van thien hondert vier ende twintich ponden drye d., ter cause vant verlos van penningen, nae die publicatie vañ placcate op den cours vañ gelde gemaeckt inden jaere ses ende tachtentich, indes Ontfangers comptoire vañ dobblen oudts. gelden beuonden, breder blijckende bij die specificatie vañ Muntmeester, mitsgaders dordonnantie van date den eersten Nouembris xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, alhier te saemen ouergeleuert, waeromme alhier [1]) x^cxxiiij £ iij d.

Noch wordt den Ontfanger in vuytgeuen sijnder reke-

---

1) In margine: „Bij de specificatie ende ordonn. vande Staten daeop gegeuen."

ninghe geleden ende gepasseert dsom van twe hondert vier ende veertich pondt thien schellingen ses d., ter cause van verlos van penningen in des Ontfangers comptoire vañ encle oudts. gelden beuonden, breder blijckende bij de specificatie vañ voirs. penningen ende declaratie van den Muntmeester alhier oeuergeleuert neffens dordonnantie vañ Staten in date den eersten Nouembris xv^c sesse tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier ij^c xliiij £ x s. vj d.

iij^a Soma iiij^m v^c xcj £ v s. vij d. ōb.

Ander betaelinge bij dese rendant gedaen ter cause van schrijuen ende vacatien vanden clercquen, mitsgaders van allen behoeften der heeren Staten Camere ende vier ende licht tot den forten .ende huysseren vanden Stichte van Vtrecht geleuert, vermoegens dordonnantie hier nae volgende.

Betaelt aen handen van Euert Anthoniss. dsomme van twintich ponden negen schelling tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause hij verscheyden stucken den Staten concernerende, gescreuen ende gecopieert heeft ter ordonnantie vanden Aduocaet Lijster za., blijckende bij die specie aen dander zijde van dese ordonnantie gestelt van date den vijff ende twintichsten May xv^c ses ende tachtachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenuoerde J. v. Abcaude eñ van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, met quitantie van Euert Anthoniss. voirs. hier te samen oeuergeleuert, dus alhier [1]) xx £ ix s.

Betaelt aen handen van Gellis Janss. van Ledenberch dzomme van vijff ende dartich ponden negen s. sesse d. tot xl grooten vlaems tpondt, ter oersaecke van verschey-

1) In margine: „Blijckt van alle dese parthien mede bij ordonnantie vande gedeputeerden vande Staten mit quitantie op elcx ouergel."

den stucken mijn heeren Staten concernerende bij hem zedert Nouember vijff ende tachtentich tot den eersten Martij ses ende tachtentich excluys, geschreuen ende gedoubleert, blijckende bij die bijgevoechde specificatie ende ordonnantie vande Staten in date den veerthienen Aprilis xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenvoerde, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, met quitantie van Gellis voirs. hier te samen ouergeleuert, dus alhier

xxxv £ ix s. vj d.

Betaelt aen handen van Jan Bayart ende Johan Meganck, clercquen ordinaris vanden heeren Staten Generael, dsomme van twe ende tsestich ponden veertich s. van xl groten vlaems tpondt, ter cause dat zij sekere stucken ende munimenten voir die heeren Heermale ende Thin, ten dienste vañ Staten van Vtrecht, gescreuen hebben, breder vermoegens die specificatie ende quitantie vañ voirs. clercquen, neffens dordonnantie alhier oeuergeleuert van date den veerthienden July ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier lxij £ xiiij s.

Betaelt aen Gillis Janss. van Ledenberch, clercq van m^r Floris Thin, dsomme van vier ende dartich ponden sesthien s. ses d., ter cause van schrijuen ende doubleren sekere stucken ende munimenten mijn heeren Saten concernerende, breder blijckende bij die specificãe ende quitantie van Gilles voirs. hier ouergeleuert neffens dordonnantie vanden Staten van date den tweden Septemb. xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. v. Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier xxxiiij £ xvj s. vj d.

Betaelt aen handen van Magdalena, weduwe van Coenrardt Heyndrickss., dsomme van hondert vier ende tseuentich pondt zeuenthien s. ses d., ter cause van geleuerde

pampieren, zoe voir den Staten van Vtrecht als den Staten Generael der Vereenichde Prouintien, alhyer dyer tijt residerende, mitsgaders van andere materialen breder in die megaende specificãe verhaelt, blijckende bij ordonnantie van date den thienden Augustj xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie van Magdalena voirs., hier te samen oeuergeleuert, dus alhier clxxiiij £ xvij s. vj d.

Noch betaelt aen handen van Magdalena voirs. dsomme van een hondert drie ponden darthien s. tot xl groten vlaems tpondt, ter cause van geleuerde materialen ende behoeften der Staten Camere, als pennen, ynckt, pampier eñ andersins, blijckende bij specificatie ende quitantie van Magdalena voirs., alhier oeuergeleuert neffens dordonnañ vañ Staten in dato den vijfthienden February xv^c zeuen ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, F. van Suylen van Nyuelt, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier ciij £ xiij s.

Betaelt aen handen van Wilhem Lambertss., cremer, dsomme van twee ende vijftich ponden tot xl groten vlaems tpondt, vuyt oersaecke dat hij zedert den achten Augusti vijff ende tachtentich tot den vier eñ twyntichsten Martii ses eñ tachtentich incluys, geleuert heeft voir mijn heeren Staten in haer E. secretarie die nombre van twe hondert ende tsestich ponden keerssen. Item noch voort garnisoen opt fort ter Eem tsestich pondt, maeckende te samen iij^c xx ℔ keerssen, yeder pondt tot drye s. een oirtken, breder blijckende bij dordonnañ vande Staten in date den vijffden May xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroon ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders dattestãe vañ deurweerder Loenresloet ende quitantie van Wilhem Lambertss. voirs., hier te samen oeuergeleuert, dus alhier lij £.

Betaelt aen handen van Thonis Lanffertsz. tot Baern dsomme van hondert vijftich ponden tot xl groten vlaems tpondt, op rekeninge ende in minderinge vanden turff bij den Maerschalck Baexen, in voirraedt vant garnisoen opt huys ter Eem gecoft, blijckende bij ordonnañ van date de sesten Septemb. xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenvoirde, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lantscroen ende J. Strick, Secretaris, ende quitantie van Mathijs van Heynsberch, die dese peñ van wegen Thonis voirs. ontfangen heeft, alhier te saemen oeuergeleuert, dus alhier [1]) cl £.

Betaelt aen handen van Steuen Lobe, Schoudt tot Doorn, dsomme van negen ende twyntich pondt achthien s. ses d. tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause hij achteruolgende zekere ordonnantie, den xvj^en February vijff ende tachtentich gemaeckt, zedert den xxj^en February voirs. tot den xxv^en Septembris daer aen volgende excluys, aen den Lieutenant ende soldaten, leggende opt huys te Doorn, torff ende keerssen bestelt heeft, blijckende bij verscheyden recepissen ende quitantie van Lobe voirs. hier oeuergeleuert neffens dordonnantie vañ Staten in date den een ende twyntichsten Octob. xv^c vijff ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenvoerde, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen eñ J. Strick, Secretaris, dus alhier xxix £ xviij s. vj d.

Betaelt aen Jacob van Couuerden, Schoudt van Nederlangbrouck ende van Cothen, dsomme van vier ende dartich pondt vier s. tot xl groten tpondt, ter cause hij achteruolgende zekere ordonnantie bij den Gedeputeerde vañ Staten den xvj^en February vijff eñ tachtentich gemaeckt, vanden xx^en February voirs. tot den lesten July des voirs. jaers daeraen volgende, van wege die van Cothen ende

---

1) In margine: „Sij verdacht dese penn. aende principale ordonn. te corten."

Neerlangbrouck, op de huyssen van Sterckenburch ende Beuerweerdt torff ende keerssen bestelt heeft, blijckende bij verscheyden recepissen ende quitantie van .... [1]) hier te saemen oeuergeleuert neffens dordonnantie van Staten in date den vierden Nouember xv^c^ vijff ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenuoerde, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier xxxiiij £ iiij s.

Betaelt aen handen van Gerrit Gijsbertss., Schoudt tot Werckhoeuen, dsomme van veertich ponden munte deser rekeninge, ter cause van torff ende keerssen bij die van Werckhouen ende Nyendijck aent garnisoen van Beuerweert ende Sterckenburch verstreckt, blijckende bij die bijgevoechde recepissen ende quitantie van Gerrit Gijsbertss. voirs., hier te samen ouergeleuert neffens dordonnantie vanden Staten in date den sesten January xv^c^ ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Zuylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier xl £.

Betaelt aen handen van Wilhem Lambertss. dsomme van hondert twaelff ponden thien s. tot xl groten vlaems tpondt, in betaelinge van keerss. bij den zeluen, zoe tot behoeff vande voirs. Staten, als de garnisoenen vander Eem ende die Vaert geleuert, blijckende bij die aengehechte cedullen ende attestatie vanden duerweerder Loenresloot, hier te samen oeuergeleuert neffens dordonnantie vande Staten in date den vijfthienden Juny zeuen ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, Lubbert van Parijs van Suydoert, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier cxij £ x s.

Mijn heeren Gedeputeerde van Staten hebben den Rendant geordonneert van sijnen ontfanck inne te hauden de somme van hondert vijff ende veertich ponden elff schel-

1) Niet ingevuld.

lingen drye d. tot xl groēn vlaems tpont, in voldoeninge van gelijcke somme bij hem verstreckt tot betalinge van torff eñ hout voor de camere vande heeren Staten, inden jaere ses ende tachtentich, blijckende bij specificatien ende certificatien, hier tsamen ouergeleuert neffens dordonnañ vande Staten van date den vj[en] Marty xv[c] tnegentich. Onderteeckent Adriaen van Zuylen, Gerardt de Renesse, R. van Lanscroen ende de Secretaris Ledenberch, dus albier cxlv £ xj s. iij d.

iiij[a] Soña ix[c]xcvj £ iij s. iij d.

Andere vuytgeuen ende betaelinghe bij desen Rendant gedaen aen verscheyden arbeytsluyden, scippers eñ diergelijcken in voegen hier nae volcht.

Betaelt aen handen van Jan Hagen dsomme van thien pondt ses d., ter cause van ysere naegelen bij hem geleuert tot die nye camers vander Staten, volgende die specificatie ende quitantie van Jan Haghen alhier ouergeleuert neffens dordonnantie van date den zeuen eñ twyntichsten May xv[c] ses ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenuoerde J. v. Abcaude eñ van Merthen, Cor. van Malssen end J. Strick, Secretaris, dus alhier [1]) x £ vj d.

Betaelt aen handen van Joost Aertss. van Wijck, slootmaecker, dsomme van negen ende twyntich ponden vijff s. ses d. van xl grooten vlaems tpondt, ter cause van sekre yser ende slootwerck, bij hem ten behoeue vande Staten geleuert, breder blijckende bij die specificatie ende quitantie van Joost Aertsz. voirs., hier te saemen oeuergeleuert neffens dordonnantie van date den sesthienden July xv[c] ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen

---

1) In margine: „Bij ordonnan. ende quitan. op dese ende den nagetogen partien ouergebl."

van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroon ende J. Strick, Secretaris, dus alhier
xxix £ v s. vij peñ.

Betaelt aen handen van Harmen van Leeuwen dsomme van drye ende veertich ponden achthien s. ses d. tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause van verscheiden wercken bij hem tot behoeff vanden Staten gemaeckt ende geleuert inde Staten camere, breder vermoegens die specificãe ende quitantie vanden voirs. van Leuwen hier te samen oeuergeleuert, neffens dordonnantie vañ Staten in date den zeuenthienden Nouembris xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier
xliij £ xviij s. vj d.

Betaelt aen handen van Joris Robbertss., slootmaecker tot Wijck, dsomme van elff pondt tot xl groten vlaems tpondt, ter cause van zekere boeyen bij hem aeñ Capitain Nicolas Mardo, garnisoen houdende op Duerstede, geleuert, blijckende bij specificatie ende attestatie vañ voirs. Capitain, alhier te saemen oeuergeleuert neffens dordonnantie vañ Staten. Onderteyckent Johan van Duuenvoerde, J. v. Abcaude ende van Merten, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier xj £.

Betaelt aen handen van Heyndrick Roeckenss., backer, ende Wilhem Wilhemss. dsomme van hondert acht ende tsestich pont tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause vant repareren van sekere stuck wals, aent fort vander Eem ingestort ende int bijgaeñ besteck breder gespecificeert, blijckende bij ordonnantie van date den twintichsten Decembris xv^c vijff ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie onder tmarck vañ voirs. Heyndrick ende Wilhem hier te saemen oeuergeleuert, dus alhier clxviij £.

Betaelt aen handen van Reinboudt vau Deuenter, toe-

siender vande fortificatie tot Amersfoert, dzomme van vijftich ponden tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause hij sekere tijt op die voirs. fortificatie opsicht gedraeghen heeft ende dat in maniere van leninghe. Dan alsoe die voirs. l £ den Ontfanger noyt gerestitueert sijn, brengt dselue alhier in rekeninge vermoegens dordonnantie van date den sesten Octobris vijff ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, met quitantie vañ voirs. Reinbout, hier te zamen ouergeleuert, dus alhier [1]) l £.

Betaelt aen handen van Niclaes Coupe, soetelaer vande compaignie van Cap[n] Niclaes Mardo dsomme van drie ende veertich ponden negenthien s. tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause van verteerde costen bij zekere huysluyden van Honswijck, bij hem gedaen, die ter ordonnantie vanden Gedeputeerden bij den voirs. Capitain gehaelt sijn, blijckende bij die requeste, specificatie ende quitantie vañ voirs. Coupe, hier te samen ouergeleuert neffens dordonnantie vañ Staten van daete den vijfden February xv[c] ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier xliij £ xix s.

Betaelt aen handen van Thonis Otten cum sociis dsomme van vier ende dartich ponden twee s. tot xl grooten tpondt, ter oersaecke zijluyden aenden moelenwerff op die Vaert, zekere tijt, inde aengehechte specificãe gespecificeert, gearbeyt hebben, blijckende bij die voirs. specificatie ende quitantie onder tmarck van Thonis Otten, alhier te saemen oeuergeleuert neffens die ordonnantie van date den elffden Marty xv[c] ses ende tachtentich. Onderteyckent Aeriaen van Suylen J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier xxxiiij £ ij s.

1) In margine: „Sij dese penn. gerecouvreert vuyt den omslag op Eemlant te maken tot een fort."

Betaelt aen Matheus Janss., smit, dsomme van twe ende dartich ponden tot xl groēn vlaems tpondt, ter oorsaecke van ysere werck bij hem geleuert aende fortificatie, wachthuyssen ende poorten op de Vaert, blijckende bij specificatie, attestatie ende quitantie van Matheus Janss. voirs., alhier te samen ouergeleuert neffens dordonnantie vañ Staten van date den vijfthienden Aprilis xv^c ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier xxxij £.

Betaelt aen handen van Joachim van Schadenbrouck dsomme van vier ende twyntich ponden tot xl grooten vlaems tpondt, omme daer mede te voldoen zekere arbeytsvolck, ter oersaecke van arbeytsloon bij hem verdient int opdoen vant hoey, twelck die dorpen vant Nederquartier geordonneert was hier binnen in St. Catharinen kercke te brengen, blijckende bij ordonnantie van dáte den eersten Aprilis ses ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lantscroon ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitantie vande voorñ Schadenbrouck hier te saemen oeuergeleuert, dus alhier xxiiij £.

Betaelt aen handen van Adriaen Michielss., Wilhem Peters eñ Mathijs Corneliss., Cornelis Engelss. ende Jacob Pieterss., scippers, dsomme van hondert vijftich ponden tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause zij ter ordonnañ vande Staten, vijff hondert Engelsche soldaten opwaerts nae Aernhem geuoert hebben, ende dit in minderinge der Staten maentel. quote, blijckende bij ordonnantie in date den elffden Octobris xv^c vijff ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenvoirde, J. v. Abcaude ende vân Merthen, R. van Lantscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitansie vañ voirñ scippers hier te samen ouergeleuert, dus alhier [1]) cl £.

---

1) In margine: „Sij dese penn. de Generalité te reken. gebrocht op affcortinge van Staten maentl. quote."

Betaelt in minderinge dor Staten maentelicke contributie aen handen van Joost Anthonisz. eñ Jan Gerritss., scippers van Vlissingen, dsomme van ses guld., hemluyden toegeuoecht ter cause stille te leggen aende Vaert met twe schepen Engelsche soldaten, van Vlissingen aldaer aengecommen sijnde, ende die zijluyden volgens taccordt met hemluyden gemaeckt voirts op Aernhem gevuert souden hebben. Dan ouermits het stil weder sijn die voirs. schippers gelicencieert ende sijn dEngelsche te lande gebracht, blijckende bij ordonnantie van date den sesthienden Octobris xv^c^ vijff ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenuoerde, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lantscroon ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitansie vañ voirñ schippers hier te samen ouergeleuert, dus alhier [1]) vj £.

Betaelt in minderinge der Staten maentelicke contributie aen handen van Egbert Wilhemss. dsomme van negen pondt acht s. drie d., ter cause van lonten ende tauw bij hem geleuert aen Wilhem van Driellenburch, Commissaris vant artillerye huys, breder blijckende bij specificatie ende quitantie van Egbert Wilhemss. voirschreuen alhier oeuergeleuert, neffens dordonnantie van date den lesten Octobris xv^c^ vijff ende tachtentich. Onderteyckent Johan van Duuenuoerde, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lantscroen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier [2]) ix £ viij s. iij d.

Betaelt in minderinge der Staten maentelicke contributie aen handen Niclaes van Sompeken, Cameraer der stadt Vtrecht, dsomme van negen ponden zeuenthien schell. tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause van sekere broot, kaes, bier ende torff, bij hem geleuert aende soldaten van Cap^n^ Symon Swaen, breder vermoegens die specificatie

---

1) In margine: „Sij gedaen als bouen."

2) In margine: „op Drielenb. om van dese lonth te verantwoorden."

ende quitantie vañ voirs. Cameraer alhier ouergeleuert, neffens dordonnantie vande Staten in date den twintichsten Decembris xv^{c} vijff ende tachtentich. Onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, dus alhier [1])
ix £ xvij s.

Mijn heeren Gedeputeerde vanden State gelet hebbende op die requeste van Harman Jacobss. ende sijne bijgevoechde verificatien, ende daer beneffens gehoort geloeffweerdige persoonen, die kennisse hadden vant gelt ende anders, twelck hem suppliant ontnomen es geweest, hebben den zeluen in regardt van dien geremitteert dsomme van vijff ende twyntich gulden eens, ende den Rendant geordonneert den suppliant dselue xxv £ te laeten corten aent geene hij als gadermeyster van Ouerlangbrouck schuldich es aende encle oudts. gelden, verschenen Joannis lxxxvj, blijckende bij de requeste verificatien alhier ouergeleuert neffens dapostille vañ voirs. requeste van date den twe ende twyntichsten Juny ses ende tachtentich. Onderteyckent J. Strick, Secretaris, dus alhier xxv £.

v^{a} Soma vj^{c}xlvj £ x s. ix d.

Andere vuytgeuen bij den voirs. Cameraer gedaen aen Johan van Loenresloet, Deurweerder vañ heeren Staten, nopende het salaris vande brieuen te bestellen opde beschrijuinge vanden Staten.

Betaelt aen handen van Jan van Loenresloet, deurweerder vanden Staten, dsomme van sestien pondt sesthien schellingen, ter cause van vier verscheyden beschrijvinge vanden Staten, gedient hebbende op den xvij^{en} ende xix^{en} Aprilis ende den vj^{en} May; weluerstaende dat den vj^{en} May voirs. twee verscheyden beschrijuinge den eeñ dach

1) In margine: Sij dit de Generalité mede in reeckeninge gebrocht.

nae den anderen vuytgesonden waeren. Blijckende bij ordonnantie van date den twaelffden May xv^c ses ende tachtentich, onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, mitsgaders quitansie vañ voirs. Loenresloet, hier te saemen oeuergeleuert, dus alhier [1]) xvj £ xvj s.

Betaelt aen handen van Jan van Loenresloot dsomme van acht ponden acht schell., ter cause van twe verscheyden beschrijuunge, daer van die leste gedient heeft den xxiij^en Juny ses ende tachtentich; blijckende bij ordonnantie in date den sesthienden July xv^c ses ende tachtentich, onderteyckent Johan van Duuenvoerde, J. v. Abcaude ende van Merthen, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, met quitantie vanden voirñ Loenresloet hier te samen oeuergeleuert, waer omme alhier viij £ viij s.

Noch betaelt aen handen van Jan van Loenresloet voirs. dsomme van twaelff pondt twaelff schell., ter cause van drye verscheyden bescrijuinge vañ Staten, gedient hebbende opten eersten ende vierden Augusti, mitsgaders op den sesten Septembris āo ses ende tachtentich, blijckende bij ordonnantie vañ Staten van date den zeuenden Septembris voirs., onderteyckent Adriaen van Suylen, J. v. Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, met quitantie vañ voirñ. Loenresloet hier te samen ouergeleuert xij £ xij s.

Hier en bouen noch betaelt aenden voirschreuen deurweerder dsomme van twaelff pondt twaelff schellingen, al ponden van veertich grooten vlaems, ter cause van drie verscheyden beschrijuinge, gedient hebbende den xxj^en Septembris, den iiij^en ende den xviij^en Octobris ses ende tachtentich, blijckende bij ordonnantie vañ vijff ende twintiohsten Octobris voirs., onderteyckent Adriaen van Suy-

---

1) In margine: „Blijkt van allen desen mede bij ordonnan. ende quitan. hyer ouergenomen."

len, J. v. Abcaude ende van Merten, Cor. van Malssen ende J. Strick, Secretaris, met quitantie vañ voirs. duerweerder hier te samen ouergeleuert, dus alhier xij £ xij s.

Betaelt aen handen Emmeken, weduwe wijlen Anthonis Anthoniss., concherye vanden groten Capittelhuysse in Dom tUtrecht, dsomme van negen eñ twyntich ponden, ter oirsaecke van hair ordinaris ende extraordinaris moyten vañ directie camere vanden geestelicke goederen, mitsgaders haer jaerlixe gaye, verschenen den jen Nouember ses eñ tachtentich, vermoegens dacte van mijn heeren Staten van date den xxixen Octobris ão xvc negen eñ tseuentich ende quitantie vañ voors. wede in date den zeuenden Nouembris voors. hier te samen oeuergeleuert, dus alhier [1]) . xxix £.

vija Somma lxxix £ viij s.

Ander betaelinge bij den voirs. Cameraer gedaen mijn E. heere den Domdeken van Vtrecht, dat zijne E. toecompt vañ generale beschrijuinge vanden Staten, mitsgaders vañ weddens, gagie vanden Greffier vañ Hoeue Prouintiael tUtrecht, den Aduocaet-Secretaris ende andere dieners vanden Heeren Staten, ende voirts vant concipieren, scrijuen ende grosseren deser rekeninge met de presentiegelden vañ Staten gedeputeerde ter auditie deser rekeninge gecommitteert.

Betaelt aen handen van Jan van Duuenuoerde, Domdeken tUtrecht, dsomme van vijff ende twintich ponden vier schellingen tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause van twaelff verscheyden beschrijuinge vañ Staten, gedient hebbende den xxixen January, den xxiiijen February, xvijen Martij, xixen eñ xxvijen Aprilis, vjen ende xxvijen May, ijen

1) In marguie: „bij de acte vande Staten ende quitan. hier ouergel.'

eñ xiijen Juny, jen ende iiijen Augusti, mitsgaders den vjen Septembris, al te samen de ão xvc ses ende tachtentich, blijckende bij ordonnantie van date den negenden Septembris voirs., onderteyckent Adriaen van Suylen, J. van Abcaude ende van Merthen, R. van Lanscroen ende J. Strick, Secretaris, met quitantie van mijn heere die Domdeken voirs. alhier te samen oeuer geleuert,[1]) dus hier xxv £ iiij s.

Niclaes van Berck, Canonick St. Jans tUtrecht ende Cameraer vañ heeren Staten van Vtrecht, vanden oudts. gelden heeft ingehauden dsom van drye hondert ponden munte deser rekeninge, ter cause hij dit offitium voor den tijt van desen jaere bedient heeft, dus alhier in vuytgeuen dzelue [2]) iijc £.

Betaelt. mr Floris Thin, Aduocaet vanden heeren Staten van Vtrecht, dsomme van thien hondert ponden tot veertich grooten vlaems tpondt, ter cause van een jaer gagie hem als Aduocaet vanden voirs. Staten, verschenen den xjen dach Decembris xvc ses ende tachtentich, blijckende bij quitantie, inhaudende die voirs. somme onder die handt van mr Floris voirs. hier oeuergeleuert, dus alhier [3]) xc £.

Betaelt Jan Strick, Secretaris van mijn heeren Staten van Vtrecht, dsomme van ses hondert vijftich ponden tot xl grooten vlaems tpondt, in betaelinge van een jaer gagie ofte tractements, hem als Secretaris vande Staten verschenen zedert Martini xvc vijff tot Martini zes ende tachtentich incluys, blijckende bij quitantie in date den xijen Nouembris xvc ses eñ tachtentich alhier oeuergeleuert, dus hier vijcl £.

Betaelt mr Adriaen vander Burch, Griffier inden Houe van Vtrecht, dsomme van veertich ponden munte deser rekeninge, ter cause van een jaer pensioen, hem als Grief-

1) In margine: „bij ordonn. ende quitan. hyer ouergel."
2) In margine: „Ords als in voirgaen. rekcn."
3) In margine: „bij vyer quitan. ende als in voorgaende reken."

fier vanden Hoeue bij den Staten sLants van Vtrecht toegeuoecht ende verschenen corsauont xv^c vijff ende tachtentich, blijckeñ bij quitantie van date den xxiiij^en Decembris xv^c vijff eñ tachtentich alhier oeuergeleuert, dus hier xl £.

Geuert van Amerongen, Procureur inden Houe Prouintiael tUtrecht, betaelt dsomme van achthien ponden tot xl groten vlaems tpondt, ter cause van een jaer wedden, hem als Procureur vañ Staten van Vtrecht verschenen den eersten Nouembris xv^c vijff ende tachtentich, blijckende bij zijne quitantie in date den xxvij^en Nouembris ses eñ tachtentich alhier oeuegeleuert, dus hier xviij £.

Duerweerder sHoeffs van Vtrecht betaelt dsomme van ses pondt tot xl grooten vlaems tpondt, ter cause van een jaer weddens, hem als deurweerder vanden Hoeue verschenen den eersten Augusti ses ende tachtentich, vuyt saecke hij mijn heeren Staten geduerende deser rekeninge gedient heeft als zij aen mijn heeren vanden Houe te doen hebben gehadt, blijckende bij quitantie vañ voirs. Deurweerder van date den vierden Octobris xv^c ses eñ tachtentich alhier oeuergeleuert, dus [1]) vj £.

Johan van Loenresloot, duerweerder van mijn heeren Staten van Vtrecht, betaelt dsomme van twee hondert ponden tot veertich groten vlaems tpondt, vuyt saecke van een jaer gaige, hem als duerweerder van mijn heeren Staten, verschenen den xiiij^en Octobris ses eñ tachtentich, blijckeñ bij vier verscheyden ordonnantien vañ Gedeputeerde vañ Staten van verscheyden daten met quitantien vañ voirs. Loenresloot daer thoe dienende hier te samen oeuergeleuert, dus hier ij^c £.

Betaelt die weduwe van za. Heyndrick Lijster, Aduocaet vañ heeren Staten van Vtrecht, dsomme van hondert vijftich ponden tot xl groē vlaems tpondt, in betaelinge

1) In margine: „Sij dese text voortaen gedresseert volgens den last op des rendauts tweede reeken. gestelt."

vant vierendeeljaers gagye, int welcke hij deser werelt ouerleden is eñ hem verschenen was den xiij[en] May ses eñ tachtentich, blijckeñ bij quitantie vañ wed[e] van zal. Lijster, in date den xxv[en] May ão xv[c] ses ende tachtentich, dus alhyr cl £.

Noch betaelt dsomme van drye ponden x s., ter cause van een nye rentheboeck te doen schrijuen, waer naer men betaelt heeft dese renthen, verschenen Bartholomei ende Petri ses ende tachtentich, mitsgaders alle andere nauolgeñ termijnen, dus alhier [1]) iij £ x s.

Betaelt den Gecommitteerde vanden Staten, binnen Vtrecht resídereñ, die oeuer thoiren deser rekeninge geseten hebben, te weeten mijn E. heere den Domdeken off Jan Rengers, Canonick St. Jans, in zijn plaetse den Deken van St. Jans eñ Henrick Buth, Canoñ sinte Marien, van wegen die Geëligeerden vañ vijff Collegien, jonck. Niclaes van Zuylen van Drakenborch, heer vander Zeuender, joncker Max[m] van Baecxen ende joncker Vrerick van Niuelt, van wegen de Ridderschap, joncker Niclaes van Oostrum, eerste Burgerm. van weegen der stadt Vtrecht, elcx twee dagen xx schell. sdaechts, de Domdeken voir dubbelt gerekent, maict te samen [2]) xvj £.

Noch betaelt den Gecõmitteerde vañ Staten, die oeuer thoiren deser rekeninge geseten hebben ende buyten deser stadt residerende, te weten van wegen de steden, alse Hermen van Dompselaer van wegen die van Amersfoort, Hermen van Scherpinck van wegen die van Renen, Frans van Cleeff van wegen die van Wijck, Hector Hebj (?), van wegen die van Montfoort, mitsgaders den Ontfanger, elcx twee dagen, segge elcx twee ponden, f. tesamen xx £.

Gielis van Ledenberch, Secretaris vanden Staten, betaelt oeuer sijne presentie ende vacatien den tijt van twee dagen iij £.

1) In margine: „als in voorgaende reken."

2) In margine: „habeant als in de respectiue texten."

Noch Gos. vander Voort, Secr. vande stadt Vtrecht, voir sijne vacatien eñ de pen te voeren twee dagen, segge een pont x s., f. iij £.

Noch betaelt den clercq vanden Secretaris, die dappostillen op dese ende dander rekeningen gestelt ende te samen gelijck gemaeckt heeft, zoe tot behoeff vanden Ontfanger als den Gedeputeerden, ende naer ouder gewoonte elcx dsijne geleuert heeft, waer voir mijn heeren hem toegeleydt hebben dsomme van xij £.

Betaelt Jan van Loenresloet, duerweerder van mijn heeren Staten, oeuer sijne presentie xv s.

Compt desen Ontfanger noch voir tminuteren, grosseren ende dobbleren deser rekeninge elcx c eñ xx bladeren schrifts, daer van hem Ontfanger compt voir deerste rekeninge van elck bladt eenen schelling ses denier ende voir dander twaelff yeder bladt eenen schelling omme dselue te destribueren, fac. lxxxj £.

vij^a Soma ij^m v^c xxvij £ ix s.

Penningen hier vooren gerekent ontfangen ende nochtans niet ontfanghen.

Onder Honswijck sijn aen vuyterweerden, toecommende den Graue van Culenburch, beloepeñ negen ende dartich oudtsc^t dartich schelling negen denier, dwelcke staen tot verclaeringe vande Ma^t ende dat bij consent van mijn E. heere ende den drye Staten van Vtrecht, waeromme alhier [1]) xxxix oudts. xxx s. ix d.

Ameyde blijft onbetaelt met hondert acht eñ dertich oudts. thien denier ob., daer van desen Cameraers voorsaet bij ordonnantie belast es geen penningen van tontfangen ter tijt toe dat verclaert sal zijn off zijluyden onder Hollandt ofte tlandt van Vtrecht contribueren sullen, als

---

1) In marginе: „als in voorgaende reken."

gebleken es bij ordonnantie op gelijcke rekeninge getoont, dus alhier cxxxviij oudts. x d. ob.

viija Soma xxxix £ xix s. x d. ob.

Ander restanten vande affgegrauen erffuen tot die bolwercken rontsom deser stadt affgegrauen.

Groote Coeuelswaey bedraecht het encle oudts. gelt vande affgegrauen eruen int jaer [1]) vj £ xviij s. iij d.

Onder Tollensteech cum suis voir een jaer, volge dacte in date den xxvijen Marty lxxxij, bedragen die affgegrauen eruen vj s. xiiij peñ.

Onder tLijnpat wort gecort int jaer v £ xij s. vj d.

Onder Domproesten gerecht staen die affgegrauen erffuen tot decisie vañ Staten ende wordt den Ontfanger bij prouisie gecort int geheele jaer [2])

Noch bedraecht het erff van Sorch, dat leech leydt, vj s. ix d.

ixa Soma xvj £ iiij s. vj d.

Andere restanten hier voorens gerekent ontfangen als noch niet ontfangen.

Encle oudts. geldt verschenen Martini vijff ende tachtentich. [3])

Groote Coeuelswaey iij £ ix s. ij peñ. [4])

Absteden ix s.

Cleyn Coeuelswaey, Tollesteech, Oost- ende Westrauen j £ v s. xv peñ. [5])

---

1) In margine: „men lijt dese restanten bij maniere van prouisie."

2) Niet ingevuld.

3) In margine: „Loq. mit dheeren Staten om te disponeren op dese restanten."

4) Is geschrapt.

5) In margine: „men lijt alle dese restanten op de hant ende ondertekeninge vande panders op de reken. vanden Ontfanger gedaen ende hier op gesien, met laste dat den Ontfanger gehouden sal zijn

't Lijnpat	ij £ ij s. v peñ. 1)
Domproesten gerecht.	j £ x s. j peñ. 1)

't Nederquartier.

Abcaude Aesdon	viij £ viij s. x peñ.
Cortehoeff	vij £ xv s. xj peñ. 1)
Achtienhouen	x £.
d'Ondiepen	ij £ xvij s. ij peñ.
Oostueen	xxv £ xviij s. iiij peñ.

Eemlandt.

Die vrijheyt van Amersfoert	xciiij £ v s. j peñ.
Soest	xiiij £ xvj s. ij peñ.
't Hoochlandt, Seldert, Emelaer ende Slaech	clxviij £ iiij s. viij peñ.
Luesden	cix £ xij s. xv peñ.
Hamersfelt	lvij £ xv s. viij peñ.
Eembrugge	liiij £ ij peñ.
Duyst	cxiiij £ xij s. xiij peñ.
dHaer	xix £ vj s. viij peñ.
Woudenberch	clxxxiiij £ xiiij s.

't Oeuerquartier.

Die vrijheyt van Rhenen	clxvij £ v s. vij peñ.
Leerssum	viij s. j peñ.
Doorn ende Darthuyssen	xj £ v s. xv peñ.

---

de inninge van dese restanten te diligenteren ende daer toe zijn vterste debuoir te doen, volgende 't ve ende xje poincten vande ordonnantien inden jare 1587 gemaeckt, tot welcken eynde alle dordonnantien op de voirs. restanten op de naem van desen ontfanger gemaeckt ende vuytgegenen sullen worden ende voirts gestelt achter talot deser rekening om te moegen weeten hoe nae deselue restanten geint zijn, alles conform de resolutie vande Staten op den xjen ende xixen Marty 1591 genomen ende opde eerste rekening van dubbelt outschilt gelden ouergeleuert."

1) Geschrapt.

Rijsenburchs gerecht	ij £ xvj s. iiij peñ.
Driebergen, Seyst ende Waels gerecht	ij £ v s. xiiij peñ.
Stoetwegen	ij £ viij s. j peñ [1])
Oeuerlangbrouck	xij £ iij s. iiij peñ.
Neerlangbrouck	xv £ vij s. iiij peñ.
Sterckenburch	xij £ s. j peñ. [1])
Werckhouen	j £ xvj s. iiij peñ [1])
Hauten ende Goey	v £ xix s. xij peñ.
Schoenauwen	iiij £ iiij s. vj peñ.
Schalckwijck	iij £ xviij s. iiij peñ.
Tull ende 't Waell	xvij s. viij peñ. [1])
Honswijck voor tvierendeel	xv £ iij s. x peñ. [1])
Reynauwen	vj £ x s. xij peñ. [1])
Odijck	j £ j s. xiiij peñ. [1])
Bunnick	j £ xiij s. xij peñ.
Bilth	xxxviij £. [1])
Hagesteyn	lxxij £ vj s. vj peñ.

j^a^ Recette xj^c^lxx £ vj s. viij d.

Restanten vañ enclen oudts. gelden, verscenen Joannis ses ende tachtentich.

Groote Coeuelswaey	vj £ xvij s. vj d.
Absteden	ix s.
Cleyn Coeuelswaey cum suis	v £ ij s.
't Lijnpat	ij £ ij s. v peñ. [1])
Domproesten gerecht	j £ x s. j peñ. [1])

't Nederquartier.

Brueckelen, Turcx ende sint Peters gerecht	xv £ xiiij s. ix peñ.
Westbrouck	xiij £ vj s. vj peñ.
Achthienhouen	ij £ j s. x peñ.
dOndiepen	j £ viij s. vj peñ.
Oostueen	xij £.

1) Geschrapt.

Lopyck	vij £ j s.
't Nedereyndt van Jutphaes	iij £ xiiij s. xij peñ.

Eemlandt.

Soest ende Nederzeldert	clxxj £ xvj s. vj peñ.
't Hoochlandt, Ouerseldert, Emelaer ende Slaech	iij^{c}viij £ v s. xij peñ.
Luesden ende Lockhorst	xviij £ v s. ij peñ.
Hamersfelt	xix £ xviij s. ix peñ.
Snorrenhoeff	xvij £ ij s. v peñ.
Stautenberch	xiiij £ xiiij s. xiiij peñ.
Maern	ix £ xvij s. vij peñ.
Mersberg	xxiij £ xviij s. viij peñ.
Duyst	cxiiij £ xij s. xiij peñ.
dHaer	xxj £ viij s. xiiij peñ.
Waudenberch	clxxxiiij £ xiiij s.
Rhijnswoude	lxvj £ v s. xij peñ.

't Oeuerquartier.

Die vrijheydt van Rhenen	clxvij £ v s. vij peñ.
Amerongheu	xlviij £ v s. iiij peñ.
Seyst, Driebergen eñ Waels gerecht	j £ xix s. viij peñ.
Stoetwegen [1])	
Oeuerlangbrouck	iij £ xiij s. iiij peñ.
Neerlangbrouck	xx £ xj s. x peñ.
Sterckenburch	j £ vj peñ. [2])
Cothen	v £ ij s. [2])
Werckhoeuen	j £ xij s. viij peñ. [2])
Hauten ende Goey	iij £ xv s. viij peñ.
Schoenauwen	j £ ix s. x peñ.
Schalckwijck	vij £ ij s. viij peñ.
Honswijck voir tvierendeel	xv £ iij s. x peñ. [2])

1) De som is geschrapt.

2) Geheel geschrapt.

Vreeswijck x £ iiij s. x peñ.
Bunnick x £ ix s. xij peñ.
Hagesteyn ijᶜxij £ viij peñ.
xª Soma ijᵐvjlxxxvj £ v s. ij d. 1)

Toˡⁱˢ Soma van al den vuytgeuen deser rekeñ
xxiijᵐvᶜxxxiiij £ xj s.

Ende dselue affgetogen vanden ontfanck compt noch meer ontfangen als vuytgeuen jᶜxxxiiij £ xj s. xj d.

Daer bij gevoucht tgene dese Ontfanger bij slote van zijne derde eñ voirgaeñ rekeñ schuldich blijft alse vᵐlxvj £ xv s. vij d. ōb.

Compt dat dese Ontfanger van dese eñ zijne drie voorgaeñ rekenñ schuldich blijft te samen die gedragen zijn opt slot vañ naervolgeñ rekeñ, dus alhyer
vᵐijᶜj £ vij s. vj d. ōb.

Quytē.

Aldus gehoort eñ gesloten bij de heeren daer toe bij de resolutie vande Staten vanden xxiiijᵉⁿ February 1591 geordonneert ende gecomteert op den xixᵉⁿ dach Marty xvᶜ een tnegentich.

In kennisse van mij,
L. Ledenberch, *Secr.*

---

1) In margine: „Op de rekeninge voor den ontfanger stont onder die restanten: de bouen ges. restanten kennen wij onders. deuchdelijck te zijn ende noch staen te ontfangen, actum den xiiijᵉⁿ Martij 91, was onderth. Jan van Aemstel, A. Hessels, H. Zelss."

GESCHIEDENIS DER VICARIEN

in de Provincie Utrecht

EN DER GEESTELIJKE- OF GEBENIFICIEERDE GOEDEREN

IN HET ALGEMEEN, NA DE REFORMATIE.

Medegedeeld door den Heer

MR. H. VERLOREN VAN THEMAAT.

Over de vicarien en vicariegoederen zijn ons vele bijzonderheden en gegevens bekend uit den vroegeren tijd. Minder echter is zulks het geval met den toestand na de Reformatie en het allerminst met den lateren en tegenwoordigen toestand, zoo in deze provincie als elders.

Behalve de belangrijke dissertatie van Mr. Koker: *Aard en geschiedenis der vicariegoederen in Nederland*, heeft zich tot nu toe geen schrijver bezig gehouden met de lotgevallen der vicarien in latere eeuwen. Uit den aard der zaak is zijn geschrift, als loopende over geheel Nederland, minder uitvoerig over de afzonderlijke provincien, terwijl hij, speciaal over Utrecht, opgeeft weinig te kunnen mededeelen, daar het archief dier provincie zoo goed als niets bevat de vicarien betreffende.

Mededeelingen over dit gewest zullen dus wel niet overbodig geacht worden, al kunnen zij niet geacht worden eene volledige geschiedenis der vicarien in Utrecht te bevatten. Wellicht kunnen onze mededeelingen lateren

schrijvers over dit onderwerp, die over meer tijd kunnen beschikken en later een behoorlijk geordend provinciaal archief tot hun dienst zullen hebben en wat hier te vinden is, zullen kunnen vergelijken met hetgeen in de stedelijke archieven en in die der kerkelijke gemeenten aanwezig is, — tot leiddraad verstrekken om dit duister en veel omvattend onderwerp meer volledig uiteen te zetten.

De lezer gelieve in 't oog te houden dat deze geschiedenis der vicarien grootendeels is opgesteld toen het provinciaal archief nog was verspreid in twee ver uit elkander gelegen gebouwen, die elkander in ondoelmatigheid niets toegaven, de archivaris was overleden en het personeel bestond uit één klerk, die gedurende 4 uur in een dier gebouwen aanwezig was. Bovendien heeft schrijver dezes alleen moeten afgaan op den gedrukten Inventaris, die gezegd wordt lang niet alles aantegeven wat op het archief te vinden is. Het is dus mogelijk dat er nog onderscheidene belangrijke stukken en documenten aanwezig zijn, die hier niet vermeld zijn, terwijl het onderwerp zelf steeds duister is en blijft, voornamelijk de periode na de Reformatie.

De moeielijkheid ligt vooral daarin, dat zelfs de Staten zich niet hielden aan hunne eigene ordonnantien en decreten, daar zij van het standpunt uitgingen dat zij, als Souverein, met de (gewezen) geestelijke goederen, de vicarien daaronder begrepen, konden handelen en leven zooals zij goedvonden, terwijl de bezitters en collators van vicarien, die er zich aan moesten onderwerpen, zich dikwijls voornaam en machtig genoeg rekenden om die voorschriften in den wind te slaan en er zich niet aan te storen, of door hun invloed daarvan dispensatie wisten te bekomen.

Men moet dus, historisch, niet alleen nagaan hoe het volgens de decreten en ordonnantien had behooren te zijn, maar ook hoe het feitelijk, soms gansch contrarie, is toegegaan.

Reeds voor de Reformatie, toen de vicarien nog geheel door het canonieke recht beheerscht werden, was de toestand ook reeds door verloop van tijd eenigermate ongeregeld geworden; doch de eigenlijke verwarring ving aan toen de Reformatie de vicarien den nekslag toebracht, en de Staten deze zaken op andere wijze, doch, zooals zij zelven zeggen, *sub priscis nominibus* gingen voortzetten, zonder te bedenken dat men geen nieuwen wijn in oude zakken moet bergen. Verwarring en misverstand kon dan ook niet uitblijven, totdat het van lieverlede in Utrecht en elders een ware warboel werd, waaruit schier niet is wijs te worden, en een doolhof, waarin nauwlijks weg is te vinden wégens veelvuldige zijpaden en afwijkingen, die men overal aantreft; vooral niet als men de zaken uit onze negentiendeeeuwsche begrippen en inzichten gaat bezien en beoordeelen.

De toestand en het wezen der vicarien vóór de Reformatie als genoegzaam bekend veronderstellende [1]), kunnen wij volstaan met te herinneren dat er bij eene eigenlijk gezegde en volledige vicarie steeds was een *fundateur* (hetzij privaat persoon, hetzij college, gilde, of broederschap), die een altaar in de eene of andere kerk, kapel, of convent oprichtte, gewijd aan een of meer Heiligen. Hij schonk alsdan een deel zijner onroerende goederen tot onderhoud van hetzelve als ook voor een geestelijke, die het genot van die goederen trok en dezelve in zijn bezit nam gedurende den tijd dat hij als *vicaris* of *possesseur der vicarie* fungeerde en dienst deed op de wijze als bij de stichting was bepaald. Wanneer hij door overlijden of op andere wijze ophield vicaris te zijn, ging het genot en beheer dier goederen over op den vicaris die hem opvolgde.

---

1) Zie een kort begrip daarvan o. a. bij Koker: *Gesch. der vicariegoederen in Nederland*, bl. 2 en volg.

De oprichting van zoodanige vicarien kon alleen geschieden met goedkeuring van den Bisschop, die alsdan den in den fundatiebrief aanbevolen vicaris als zoodanig aanstelde en tevens de goederen, aan het altaar geschonken ten dienste der vicarie, verhief tot geestelijke goederen, *bona ecclesiae*, waardoor die ophielden wereldlijke goederen te zijn en buiten den handel geraakten (*extra commercium*), zoodat die niet meer konden vervreemd of verhandeld worden, tenzij in buitengewone gevallen bij het canonieke recht omschreven en bepaald en met speciaal consent van den Bisschop.

De aanstelling van volgende vicarissen moest steeds geschieden door den Bisschop [1]), waarop vervolgens de wijding geschiedde, nadat de vicaris den eed had afgelegd dat hij zijn officie getrouw zou vervullen overeenkomstig den fundatiebrief [2]).

Hoezeer de Bisschop den vicaris aanstelde, zoo was het echter gewoonte dat de fundateur hem daartoe iemand aanbeval, d. i. *presenteerde*, zooals dit gewoonlijk heette. Stond de aanbevolene den Bisschop niet aan, dan was deze bevoegd dien persoon niet te benoemen, in welk geval de fundateur een ander kon voordragen.

Bovendien bepaalde de fundateur ook, wie na zijn overlijden in 't vervolg dergelijke presentatie zou doen, waartoe hij nagenoeg altijd het oudste en naaste lid indertijd zijner familie aanwees als hem zullende opvolgen. Soms ook wel meer dan een persoon, die dan gezamenlijk of bij tourbeurten de presentatie deden. Men vindt ech-

---

1) In eenige fundatiebrieven betreffende vicarien in de St. Joris kerk (capittelkerk) te Amersfoort, staat beschreven dat de Collator de presentatie moest doen aan den Deken van het Capittel die alsdan de benoeming van den Vicaris deed. Van Rootselaar, *Amersfoort*, 777—1580; I. pag. 360 en v.

2) Zie dezen eed bij v. Bemmel, *Beschr. v. Amersfoort*, I. p. 109.

ter ook vicarien, waarvan de collatie stond aan een wereldlijk college of authoriteit, hoewel zulks eene zeldzaamheid was [1]). De benoeming van eenig geestelijk persoon of geestelijk collegie, b. v. den Proost van St. Jan indertijd, den Deken van een capittel, enz., tot Collator komt echter meer voor. In het laatste geval was het eene vicarie *juris ecclesiastici*, in het eerste, *juris laïcalis*. Aan deze beide soorten van vicarien waren bepaalde gevolgen verbonden, ook zelfs na de Reformatie, zoodat men die behoorlijk dient te onderscheiden, daar zulks een aanmerkelijken invloed had.

De persoon die, na overlijden van den fundateur, de presentatie deed, heette *Patroon*, later meestal *Collator* [2]). Hij was een soort van executeur testamentair of bewind-

1) Als voorbeelden van zoodanige vicarien noemen wij twee vicarien gefundeerd in de kerk te Abcoude, waarvan in de 1e. rekening van den Ontfanger der gebenificeerde goederen (F. van Weede) A° 1587/8, fol. 73 v. wordt vermeld: „Goederen behorende aen Vicarye op St. Jacobs altaar tot Abcoude waervan Collators zijn de Regierders der Stadt van Haerlem ende possesseur eenen Jacob Aerds tot Vreeland.

Fol. 75 v. „vicarye op St. Andries Altaer in de Kercke tot Abcoude, staende tot collatie van den Heer van den Lande in der tijd, waarvan possesseur is Heer Goort Schijff, eertijts pastoor tot Abcoude."

Deze laatste vicarie staat in de rekening van den Ontvanger D. de Leuw A° 1669 aldus: (waar van sijn Hoogheyt den Prince van Orangien etc. Collator en Julius Hart Cherels possesseur van is geweest, nu Maurits Cherels (prov. archief te Utrecht).

Zie ook de rekening van G. van den Robbaert, kerkmeester van de St. Janskerk te Wijk bij Duurstede over 1583, „Vicarie St. Antonii (te Wijk b. D.) waervan die van Wijck en die van Eck bij gebeurten collateur van zijn ende possesseur nu van is de Cock van Culenborch" (stads-archief te Wijk b. D. n°. 103.).

2) Deze benaming van *Collator*, na de Reformatie de meest gebruikelijke, was eigenlijk onjuist, want de Bisschop confereerde het beneficium der vicarie en had dus het jus collationis. De Patroon had slechts het *jus praesentationis*. Daar echter deze benaming van collator nu eenmaal de meest gebruikelijke is, zullen ook wij die bezigen.

voerder, die zorgde dat bij vacaturen er tijdig een nieuwe vicaris kwam, door daartoe de voordragt aan den Bisschop te doen, als ook dat de vicaris zijne functien behoorlijk waarnam, overeenkomstig de fundatie; de goederen der vicarie niet misbruikte en in het algemeen waakte over alles wat de vicarie betrof, zonder verder eenig recht hoegenaamd op die goederen en op het beheer derzelve te hebben, ofschoon later de collators zich allerlei bevoegdheden aanmatigden. Overigens werden de vicarien, als zijnde geestelijke stichtingen, uitsluitend beheerscht door het canonieke recht, welk recht ook zelfs na de Reformatie, nog wel werd ingeroepen als het gold kwestien over de erfopvolging van het collatorschap en de al of niet richtige begeving aan vicarissen of possesseurs, zoomals men die toen veelal noemde [1]). Men moet daaruit echter niet afleiden, dat de vicarien en vicariegoederen toen nog steeds als geestelijke zaken en goederen beschouwd werden: dat recht werd ingeroepen als usantie van vroeger tijd en bij gebrek aan iets anders en beters, daar men den titel *de jure patronatus* uit het Romeinsche recht kwalijk kon toepassen of toepasselijk maken.

Behalve deze volledige en eigenlijke vicarien bestonden er nog onvolledige, die ook wel vicarien genoemd werden, waarbij geen bepaald altaar werd opgericht of aangewezen, of geen bepaalde vicaris en geestelijke ad hoc, doch slechts aan den geestelijke der kerk was opgedragen om tegen zekere belooning uit opbrengsten van daartoe aangewezen onroerende goederen op bepaalde tijden missen te lezen voor de rust der ziel van den gever dier goederen, in memoriam van dien gever, waaruit de benaming van *memoriegoederen* ontstond [2]). Men kon ook aan een reeds be-

---

1) Zie b. v. van Nieuwstad en Cooren, *Holl. praktijk* etc., pag. 527, Observ. XXXIII; — *Utrechtsche consultatien*, III. pag. 298, 400 en 481.

2) Als voorbeeld van zulk eene bastaard-vicarie zonder collator

staand altaar met vicarie, vroeger door een' ander gesticht, nog weder nieuwe goederen toevoegen (dit noemde men de vicarie *verbeteren*), en bij die gelegenheid nieuwe beschikkingen over den dienst of ook uitdeelingen en aalmoezen of andere accidentalia van kerkelijke diensten aan de vicarie toevoegen, doch altijd onder confirmatie van den Bisschop. Ook gebeurde het wel dat 2 of meer reeds bestaande vicarien werden vereenigd en dan tevens de dienst en collatie werden gewijzigd of veranderd, zonder dat men zich om de vroegere fundatiebrieven bekreunde; dan verzocht men eene nieuwe confirmatie bij den Bisschop.

In 't algemeen was de benaming *vicarie*, zoowel vóór als na de Reformatie, eenigszins rekbaar zonder scherp afgebakende grenzen.

De fundatiebrief was de constitutieve titel, waarnaar zich de détails der vicarien regelden; doch de confirmatie van den Bisschop werd altijd vereischt. Dergelijke stichtingsbrieven, met de confirmatie van den Bisschop daar achter of er aan gehecht, vindt men hier en daar bij schrijvers afgedrukt.

In het stads archief te Amersfoort is een oud register aanwezig, afkomstig van het Capittel van St. Joris aldaar, bevattende de meeste fundatiebrieven der thans nog bestaande vicarien in die kerk gesticht. Ook zijn er op het prov. archief en het stads archief te Utrecht eenige oude afschriften van dergelijke fund. brieven aanwezig, terwijl er in het archief der Vereenigde Gods- en Gasthuizen te Utrecht (in bruikleen afgestaan aan het stads-archief) aanwezig is een oorspronkelijke van 10 Mei 1440 met 10 on-

vindt men in de natemelden 1e rekening van den Ontvanger der gebeneficieerde goederen Floris van Weede, onder de vicarien te Rhenen eene vermeld (fol. 187) luidende: „goederen behorende aen de Cista van de Vicarye, Coster, Schoolmeester residerende binnen Rhenen, Henluyden van verscheyde goede luyden gegeven om op sekere dagen memoriën te houden, daervan zij geen andere Collateurs hebben."

geschonden uithangende zegels der toenmalige huismeesters en broeders (regenten) van het gesticht.

Wanneer de fundatiebrief verloren was geraakt of niet bekend was, iets dat zelfs vóór de Reformatie niet zeldzaam was, of wel wanneer die oorkonde geene bijzondere bepaling inhield op een der gewone punten, dan golden, behalve de bepalingen van het canonieke recht, zekere gewoonten en consuetudines, die gedeeltelijk ook na de Reformatie nog geobserveerd werden.

Dit weinige omtrent den vroegeren toestand, die buiten ons onderwerp ligt, zal voor 's hands voldoende zijn om den lateren na de Reformatie te kunnen overzien en begrijpen. Echter wenschen wij nog op enkele punten, die van bijzonder gewicht zijn, de aandacht te vestigen, waarbij wij ons niet zoo zeer op schrijvers uit vroeger tijd, als wel op officiële stukken t. w. stichtingsbrieven zullen beroepen.

1°. Een eerste en voornaamste punt is: dat de fundateur zijne eigendomsrechten op de goederen, die hij voor de vicarie bestemde, onherroepelijk prijs gaf en daarvan afstand deed, zoo voor zich als zijne erfgenamen of opvolgende collators, en dat die goederen bij de confirmatie der vicarie door den Bisschop werden gemaakt tot *geestelijke-* of *ecclesie-goederen*, waarvan geen leek ooit eigenaar kon of mocht zijn of worden.

In de meeste stichtingsbrieven vindt men dit dan ook uitgedrukt, nu eens duidelijker dan weder minder stellig. In zeer stellige bewoordingen is het te lezen in den stichtingsbrief van 28 Juni 1530, waarbij Alijd Salm in de St. Jacobs kerk te Utrecht eene vicarie fundeert op het altaar van St. Andries apostel en eenige andere Heiligen (stads archief te Utrecht, Reg. n°. 501 fol. 39), alwaar zij het volgende zegt „renunchiere hier van allen rechten eygendom voir mij ende mijne erfgenamen ende nacomelingen dat ick aen hebbende hier aen gehadt mocht hebben in allerbester formen ende manieren als ick mach ende be-

hoor te doen." Wijders verzoekt zij daarin den Bisschop dat hij die goederen wil *mortificeeren ende geestelijcke maecken. Ende die goeden gedeclareert te worden geestelijcke ende onder geestelijcke beschermenisse eeuwichlijk te blijven.*

Het staat alzoo vast, dat, vóór de Reformatie, de collators nimmer eigenaars der goederen van de vicarie zijn geweest. Wil men beweren dat zij later eigenaars zijn geworden, dan zal toch dienen aangetoond te worden, hoe, en wanneer.

2°. De vruchten en inkomsten der goederen behoorende tot de vicarie waren ten bate van den vicaris, niet van den collator. Zij strekten, zooals de bovengemelde fundatie zich uitdrukt: „tot onderhoudenisse van den Possesseur die dese Misse ende dienst doen sell, ten eeuwigen dagen", terwijl ook het beheer en bestuur over die goederen niet was bij den collator maar bij den possesseur der vicarie, d. i. den vicaris, zoolang hij als zoodanig dienst deed. Werd hij vervangen door een anderen vicaris, dan trad deze in het genot en beheer.

Dit blijkt uit de bewoordingen der confirmatie van den fundatiebrief eener vicarie in 1495 door Johanna van Weelden, wed. Hamerstein, in de St. Jacobskerk te Utrecht gevestigd (stads bibliotheek te Utrecht, n°. 1817), waarbij de Bisschop van den daarbij tot vicaris of possesseur benoemden priester Niclaas het volgende zegt: „mandamus, quatenus eundem Dominum Nicolaum vel procuratorem suum legitimum pro eo et eius nomine, in et ad corporalem, realem et actualem possessionem dicte Cappellanie sive perpetue vicarie juriumque et pertinentiarum eiusdem ponant, recipiant, admittant et inducant, ac quilibet vestrum [1]) ponat recipiat, admittat, inducat cum solemnitatibus debitis et consuetis, sibique Domino Nicolao vel dicto procuratori pro eo, de omnibus et singulis fructibus, reddi-

1) sc. — universi et singuli Presbiteri, Capellani et Clerici.

tibus, juribus et obventibus plenarie et integre respondeant ac ab aliis responderi faciant et permittant seu alter eorum respondeat et permittat temporibus ad hec positis in contemptores quoslibet et rebelles trium dierum canonica monitione premissa excommunicationis sententiam fulminare [1]).

De Collator had dus slechts het toezicht op die goederen en moest waken tegen deterioratie of alienatie derzelve, als ook dat er steeds een vicaris was, zonder dat hij echter van de inkomsten rechtens iets kon genieten. Feitelijk echter veroorloofden de collators zich allerlei usurpatien ten dien aanzien en profiteerden er van zooveel zij konden. Zij lieten zich, ook reeds vóór de Reformatie, wel eens de handen vullen, eer zij iemand als vicaris presenteerden, of maakten hunne conditien met dezen tot uitbetaling van eene retributie uit de vruchten en inkomsten. Immers is het kwalijk te begrijpen, hoe men ook toen reeds zooveel waarde hechtte aan het collatorschap dat men er zelfs over procedeerde, wanneer dit bloot bestond in de eer en het genoegen van de presentatie aan den Bisschop te mogen doen.

Op den regel dat de vicaris zelf de goederen administreerde bestond echter eene uitzondering, die ook na de Reformatie bleef standhouden, nam. dat de goederen van vicarien, gefundeerd in capittelkerken, door de verheffing der kerk tot kapittelkerk aan het Capittel vervielen en niet meer door de vicarissen, maar door of van wege het Capittel werden geadministreerd (door den Cameraar van het Capittel) en aan den vicaris de opbrengst der inkomsten of wel het gedeelte, dat hem daarvan gegund werd, werd uitgekeerd. Zie hierover uitvoeriger bij Koker t. a. pl. bl. 8 en 16, v. Bemmel, *Beschr. v. Amersfoort*, I. p. 103. Hoe het

---

1) Vergelijk hiermede de fundatiebrieven van vicarien in de St. Joriskerk te Amersfoort, vermeld bij van Rootselaar, *Amersfoort*, 777—1580. Deel I. bl. 356—405.

echter gelegen was met vicarien, die na die verheffing nog gefundeerd werden, is niet regt duidelijk.

3°. Bij de stichtingbrief werd ook wel bepaald, ofschoon zulks geen algemeene regel was, dat niet alleen de Collator moest zijn de naaste (en oudste) in den bloede van den fundateur, maar dat ook de vicaris moest zijn van den bloede, en zoo hij geen geestelijke was, alsdan moest zorgen dat hij het binnen zeker tijdsverloop werd. Deze termijn werd soms nog al zeer ruim gesteld, b. v. in den fundatiebrief der vicarie anno 1443 door Lysbeth van Donckeler, gevestigd in de St. Joriskerk te Amersfoort op het altaar van St. Walburgis, waarbij bepaald was dat de Collator, Aernt Scaep: „dit altaar sal vergeven bynnen ses maenden tijtz enich van sijnen sonen of hij wil, welcke soen hem sal priester laten wyen nae synre xxiij jaēn. [1])

4°. Wanneer de fundateur een zijner familie aanwees als latere Collator na zijn overlijden, dan was het regel dat hij daartoe benoemde den oudsten en naasten in zijnen bloede, daar er gewoonlijk slechts één tegelijk kon zijn die de presentatie had aan den Bisschop. De erfopvolging dier collators successivelijk greep plaats op dezelfde wijze als de erfopvolging, zoodals die volgens leenrecht plaats greep ab intestato, gaande de mannen, in gelijken graad, steeds voor vrouwen, volgens den alouden rechtsregel of paroemia juris:

HET NAESTE LYF.
DE MAN VOOR 'T WYF.
DE OUDSTE OP DER STRAETEN. [2])

(Matthaeus: *paroemiae*, 8e paroemia, pag. 38, n°. 40.)

Of, zooals de berijming in Holland was:

1) Van Rootselaar, t. a. pl. I. bl. 368.

2) d. i. de oudste in leven, in tegenoverstelling van hen die reeds onder den grond zitten en niet meer rondwandelen.

D'OUDSTE OP STRAAT,
DE NAAST IN GRAAD,
DE MANS VOOR VROUWEN,
ALTIJD EEN HOLLANDS-LEEN BEHOUWEN.

(Zie van Leeuwen: *Roomsch Hollandsch Regt*, bl. 177.)

In de fundatiebrieven werd deze regel dan ook meestal, nu eens meer dan eens minder uitvoerig, omschreven; somtijds echter slechts met een enkel woord, door den *leenopvolger*, of den *rechte leenvolger* in der tijd, als collator aantewijzen (zie van Rootselaar t. a. pl. bl. 365 en 398), of wel met de clausule: *neder te gaan als een onversterfelijk leen* (van Leeuwen t. a. pl. bl. 191 n°. 4). Zie ook Bijl. K. fol. 159ʳ.

Deze erfopvolging (die ook thans nog geldt bij de troonsopvolging volgens art. 17 der Grondwet) gold ook bij heerlijke thins, waarbij de thins altijd slechts op één persoon overging.

Voor de erfthinsen in de thinsheerlijkheid van den Omloop van St. Marie te Utrecht (zijnde het blok huizen gelegen tusschen de Boterstraat en Zadelstraat) was die uitvoerig geregeld bij eene conventie, in 1308 vrijdags na Hemelvaart, gesloten tusschen het Capittel van St. Marien en Schepenen en gemeenen Raad der Stadt van Utrecht (*Utrechtsch Placaatb.* III. bl. 39) en voor die in Eemland, voor *leenen*, *erfpachten*, *mitsgaders Thinsgoederen hebbende Heer ende Hof* bij art. 32—49 der *Costuymen en Usantien van 't Eemsche Quartier* van 25 October 1569 (*Utr. Plac.* I. bl. 426 en volg. en 431 en volg.).

Zie verder ook over de erfopvolging van leenroerige, heerlijke en vorderlijke goederen erfpachten en thinsen in 't algemeen in Utrecht gevolgd wordende Matthaeus: *fundationes* bl. 198.

Uitvoerig is deze erfopvolging volgens Hollandsch leenrecht behandeld bij Bort: *Tractaat over Hollandts Leenrecht;*

— de Groot: *Inleid. tot de Holl. rechtsgel.* Boek II. Deel 41, § 12 en volg. en verder bij onderscheidene andere oudere schrijvers over leenrecht.

Bij de erfopvolging van Collators, die het collatierecht van vicarien hadden, bestond echter eene afwijking van de erfopvolging bij leengoederen.

Volgens Matthaeus: *paroemiae* pag. 190 n°. 21, werd bij leengoederen *het naeste lijf* gerekend te zijn, degeen die het naast verwant was aan den laatsten bezitter van het leen (d. i. den overleden leenman), niet degeen die het naaste lijf was van den primitieven eersten leenman, die zijn oorspronkelijk allodiaal goed aan den leenheer had opgedragen (*feudum oblatum*) en toen van dezen in leen had ontvangen. De Groot, *Inleiding tot de Holl. Rechtsg.* Boek II. 1e Deel, § 38 en 39, alwaar hij handelt over vicarien (ofschoon hij dit woord niet bezigt), zegt, dat bijaldien de fundatiebrief niet anders bepaalde, de gifte [*collatie*] „toekomt die den laetsten gifter [*collator*] naest bestaet, ende onder even nabestaende een man voor een wijf, onder mans ofte wijven den oudste voor den jongste." Daarentegen gold, volgens van Leeuwen t. a. pl. bl. 190 n°. 4, bij vicarien de regel, dat het *naaste lijf* werd geacht te zijn, degeen die het naast in graad van bloedverwantschap of afstamming was van den insteller of fundateur der vicarie, die de eerste en primitieve collator was geweest en niet van den laatst overleden collator: „so dat die Clausule *nedertegaan als een onversterfelijk Erfleen*, so gemeenlijk in de instellinge werd uitgedrukt, niet verder of anders te verstaan is, als met een opsigt van het bloed en naaste van den eersten insteller, en niet van de laatste besitter."

De verklaring, die hij voor deze afwijking aangeeft, gaat echter niet op; dit doet echter niet ter zake, indien de zaak zelve waar is, gelijk zij werkelijk is; weshalve wij kortheidshalve ons onthouden van wederlegging zijner gronden, voor die verklaring bijgebracht.

Ofschoon men nu bij leenen slechts had te vragen wie de naaste en oudste nakomeling van den overleden leenman was (gaande ook daarbij mannen voor vrouwen) en bij gebreke van nakomelingen in de nederdalende lijn, alsdan de zijmagen en vervolgens de opgaande linie, zoo gold daarbij toch ook de beperking dat het naaste lijf altijd moest zijn afkomstig van *'t rechte bloet daer 't goet afgekomen is* of, zoo als men zich ook wel uitdrukte, *dat de leenen niet mogen verstruycken.*

Deze erfopvolging van leengoederen gold echter alleen bij erfopvolging ab intestato. Bij het eerste ontstaan van het leenrecht was ieder leen geeindigd met den dood van den leenman. Het leen kwam dan terug aan den leenheer die eigenaar was en het goed slechts in leen en gebruik tijdelijk had uitgegeven. Hij kon alsdan het leen aan een ander geven, doch koos daartoe veelal een der zoons van den vroegeren leenman uit, als er zoons waren, tevens geschikt om ten strijde te kunnen gaan.

Al spoedig echter ontstond de erfelijkheid der leenen volgens de bovengemelde regeling der erfopvolging en weldra ook de vrijheid voor den leenman om bij testament te mogen beschikken over het leen en de goederen daartoe behoorende, ten einde daarbij te kunnen afwijken van die wettelijke erfopvolging volgens leenrecht, wanneer namelijk de leenheer hem dit als gunst toestond en hem octrooi gaf om te testeeren. Later werd dit vragen en verleenen van octrooi om te mogen testeeren zoo algemeen, dat eigenlijk die erfopvolging ab intestato zoo goed als nooit werking had.

Bij het patronaat of collatorschap van vicarien is echter deze erfopvolging blijven bestaan, zonder dat daarbij immer de later ingevoerde afwijking heeft plaatsgegrepen, dat men bij testament daarover kon beschikken; zelfs niet met goedvinden van den Bisschop of later der Staten.

Volgens het canonieke recht moest het collatorschap overgaan op de wijze als in den stichtingsbrief was bepaald.

Hield deze daarover niets in, dan erfde dit over op de gewone wijze van andere goederen, die niet leenroerig waren Doch, zooals gezegd, de fundatiebrieven hielden in den regel altijd eenige bepaling in over de erfopvolging van het collatierecht, tenzij het was eene vicarie juris ecclesiastici, waarbij een geestelijk persoon qua talis als collator was aangeduid, in welk geval de successieve collators per se waren aangewezen.

Na de Reformatie is men ook blijven vasthouden aan de erfopvolging van het collatorschap volgens leenrecht (zie o. a. *Utrechtsche consultatien*, III. pag. 444 n°. 18 en de bovengemelde paroemie), zonder dat daarbij de gewone wijze van erfopvolging plaats greep. De fundatiebrieven waren destijds bij vele vicarien ook al in 't ongereede geraakt en onbekend, zoodat men zich maar moest houden aan hetgeen er waarschijnlijk in gestaan zou hebben, bijgevolg aan de erfopvolging volgens leenrecht.

Deze erfopvolging gaf echter aanleiding dat de fundatiebrieven en verdere bescheiden der vicarien wel eens in 't ongereede raakten, doordien het collatorschap niet steeds van vader op zoon overging, daar er geene representatie bestond waardoor kinderen of kindskinderen in de plaats traden hunner vóór overleden ouders of grootouders, maar dikwijls van den eenen staak in den anderen, doordien er alleen gevraagd werd wie de oudste in jaren was in gelijken graad [1]). Een voorbeeld moge de zaak duide-

1) Als voorbeeld eener dergelijke verwarring kan strekken de begevingen van vicarien onder Bijl. E. en F. vermeld, loopende alle over dezelfde vicarie, gevestigd in de St. Jacobs kerk te Utrecht op het altaar of kapel van St. Nicolaas (gefundeerd 14 Februari 1476 en 15 Mei 1478 door Margriet, Jan Dirkszoons weduwe); doch bij de latere begevingen in 1769 en volgende jaren (Bijl. F.) wordt de vicarie aangeduid als „eene zekere vicarye in de kerke van Sinte Catherijne te Utrecht" — waaruit blijkt dat men toen zelfs niet eens meer wist in welke kerk die gefundeerd was.

lijker maken. — Gesteld, 80 of 100 jaar na de fundatie komt de Collator, zijnde een kleinzoon van den fundateur te overlijden. Zijn er alsdan nog andere kleinzoons van den fundateur of, bij ontstentenis van deze, kleindochters van den fundateur in leven, dan volgt de oudste in jaren op als collator of collatrice. Indien er echter geene meer in leven zijn, dan komt de 4e graad aan de beurt, t. w. de achterkleinkinderen van den fundateur, zoo er zijn, en wel het oudste mannelijke achterkleinkind, onverschillig of hij afstamt van een zoon dan wel van eene dochter van den fundateur. Is nu de oudste zoon van den overleden collator toevallig ook de oudste in jaren van al de in leven zijnde mannelijke achterkleinkinderen, dan volgt hij op; anders gaat een zijner achterneven hem voor, al draagt hij, als gesproten uit eene dochter of kleindochter van den fundateur, een anderen geslachtsnaam. Bij gebreke van mannelijke achterkleinkinderen van den fundateur komen de vrouwelijke aan de beurt op dezelfde wijze. Is de nederdalende linie van den fundateur uitgestorven, dan komen de nakomelingen van broeders of zusters van den fundateur of van diens ooms of tantes en vervolgens de bloedverwanten van een der ouders of grootouders enz. van den fundateur tot het collatorschap, in dier voege dat zij die b. v. den fundateur in den 5en graad bestonden, gaan voor hen die in den 6en graad zijn, gaande daarbij altijd de oudste in jaren voor den jongere, en de mannen voor vrouwen. Het gevolg was dat het collatorschap, overgaande van den overleden collator op eenen nieuwen, daardoor niet zelden kwam in handen van een collator of collatrice, die den vorigen nooit gezien of gekend had en nu maar zelf moest uitvinden de bescheiden en de plaats waar goederen der vicarie waren gelegen, tenzij de erfgenamen van den overleden collator of de possesseur der vicarie, die in het tijdelijk genot was der vruchten en inkomsten der vicariegoederen, bereid waren hem de noodige inlichtingen te verschaffen.

Het noodwendig gevolg dezer ingewikkelde en steeds overspringende erfopvolging van het collatorschap was, dat er wel eens goederen zoek raakten en bleven in handen van possesseurs of gewezen collators en hunne erfgenamen.

Ook was het na verloop van jaren moeielijk alsnog nategaan, wie juist de naaste in graad van den fundateur was, zoodat het niet zelden gebeurde dat iemand zich tot collator opwierp en erkend werd, niettegenstaande er personen waren die nader in graad of ouder waren; waarover dan twistgedingen ontstonden, waarbij te beslissen viel of de presentatie van een vicaris aan den Bisschop (later aan de Staten) wel was gedaan door een collator, die daartoe bevoegd was. Werd door den rechter beslist, dat die door een onbevoegden collator was gedaan, dan was de benoeming van den vicaris nietig. [1])

Men vindt onder oude bescheiden, in sommige familien berustende, nog wel lijsten en aanteekeningen van geboortedagen en ouderdom van de leden der familie in de diverse takken, die blijkbaar zijn opgemaakt om later te kunnen uitmaken wie successievelijk *de oudste op straat* zou zijn als de fungeerende collator zou komen te overlijden. [2])

Wanneer de familie van den fundateur geheel was uitgestorven of wel onbekend, zoodat er bij overlijden van den collator zich niemand als opvolger aanmeldde, dan kon, bij ontstentenis van collator, de Bisschop (en later de Staten) zonder eenige presentatie tot possesseur en vicaris benoemen wien hij wilde. Het werd dan, zooals men dit later noemde, eene *vrije* vicarie.

Na deze beknopte inleiding kunnen wij thans overgaan tot de behandeling van het onderwerp dat wij ons ten doel gesteld hebben.

---

1) Zie hierover nader in §. 5.

2) Zie o. a. §. 5. op 't einde in de noot.

De vicarien en vicariegoederen, even als ook de verdere geestelijke goederen, ondergingen eene groote verandering toen de Reformatie in Utrecht haar beslag kreeg en algemeen werd. Vooral toen de Staten van Utrecht in 1580 de exercitie der Roomsche Religie verboden (welk verbod bij Placaat van den Prins van Oranje en het Hof van Utrecht van 26 Augustus 1581 *Utrechtsch Plac.* I. bl. 350; werd herhaald), nadat de Magistraat van Utrecht gelijk verbod voor de stad Utrecht had uitgevaardigd, bij Ordonnantie van 18 Juni 1580, op poene van 10 Caroli guldens en arbitrale correctie voor de priesters en geordende personen (zie *Buurtsprakenboek*, aanwezig op het stads archief te Utrecht), welk verbod bij eene latere Ordonnantie van 23 Dec. 1589 werd uitgebreid, ook tot het bijwonen der vergaderingen en conventiculen door de Roomschen in 't geheim gehouden wordende, als ook tot het daartoe verleenen der huizen, op poene van 50 gulden. Bovendien werden de altaren weggenomen en de kerken, waarin zij opgericht waren, aan den Gereformeerden eeredienst gegeven. Spoedig daarop werd ook nog bepaald dat niemand uit de goederen der vicarien, evenmin als uit eenige andere geestelijke goederen, eenig voordeel mocht genieten of tot eenig officie benoemd worden, tenzij hij de Gereformeerde religie beleed.

Het behoeft geen betoog, dat bij dit alles de vicarien eigenlijk te gronde gingen, omdat er van het doen van missen en zielmissen voor afgestorvenen, waartoe zij waren opgericht en strekten, geen sprake meer kon zijn.

Desniettemin bleef men, ook na de Reformatie, even als bij de andere geestelijke instellingen en zaken, den naam steeds behouden, ofschoon, wel beschouwd, de zaak was te niet gedaan. Deze ontaarding der vicarien werd gaandeweg grooter en ten slotte verviel men in een toestand gansch abnormaal van den vroegeren.

De geschiedenis der vicarien en vicariegoederen hangt zoo nauw samen met die der geestelijke goederen in het algemeen, waarvan zij een onderdeel uitmaakten, dat die niet wel te begrijpen en te overzien is, tenzij men, tenminste in algemeene trekken, eenig inzicht geve in den gang van zaken na de Reformatie en de bedoelingen der Staten met de dikwijls oogenschijnlijk geringe doch met der daad steeds diep ingrijpende veranderingen en vervormingen der geestelijke instellingen en de goederen daar toe behoorende.

In den boezem der Staten zelven bestond ook verschil van zienswijze, waaruit, vooral in den aanvang, belangrijke twist en oneenigheid ontstond tusschen de drie Leden der Staten.

Het zal dus noodig zijn, alvorens tot de speciale behandeling der vicarien over te gaan, eerst in 't algemeen in korte trekken de geschiedenis der geestelijke goederen en instellingen in de provincie Utrecht na de Reformatie na te gaan, te meer daar, zoo ver bekend, tot nu toe dit gewichtig en belangrijk onderwerp voor dit Gewest door niemand opzettelijk is onder handen genomen en vele belangrijke stukken daarop betrekkelijk ook nergens zijn afgedrukt. Dit laatste is inzonderheid het geval met de stukken en documenten uit den tijd toen de Staten, kort na de Hervorming, de zaak het eerst ter hand namen, niettegenstaande deze bescheiden voor de geschiedenis der geestelijke goederen juist het meest van belang zijn, zoo wegens den invloed, welken die handelingen der Staten op de latere bepalingen en ordonnantien gehad hebben, als ook dewijl daaruit de ware strekking derzelve en de richting, waarin de Staten zich bewogen, vollediger blijkt dan uit de dorre en partiëele placaten en ordonnantien die er later uit voortgevloeid zijn.

Eene grondige en volledige behandeling van dit belangrijk en uitgebreid onderwerp in zijn geheel zou de perken van ons onderwerp overschrijden; zij is ook niet wel moge-

lijk, zoolang het rijks-archief in de provincie Utrecht niet geheel geordend en gecatalogiseerd is, terwijl bovendien noodig zou zijn eene raadpleging der stedelijke en kerkelijke archieven in de provincie.

De geschiedenis der geestelijke goederen vangt eigenlijk aan met de Unie van Utrecht of, zooals men die toen noemde, *de nadere Unie*, (in tegenoverstelling van de *generale Unie* van 9 Januari 1577), welke, zooals bekend is, bij art. 13 bepaalde dat de provincien, ieder voor zich, op het punt van religie zich zouden mogen reguleeren naar de Religions-vrede door den Aartshertog van Oostenrijk, Matthias, geconcipieerd [1]), of wel daarop zoodanige orde zouden mogen stellen als zij tot rust en welvaart van de provincien, steden en de particuliere leden van dien *en tot conservatie van ieders goed* en gerechtigheid, hetzij geestelijk hetzij wereldlijk, dienstig zouden vinden, mits dat ieder particulier in zijne religie zou vrij blijven volgens de Pacificatie van Gend.

Bovendien werd bij art. 14 bepaald, dat men, volgens die Pacificatie, alle conventualen en die van de geestelijkheid zou laten volgen hunne goederen, die zij in eenige der geunieerde provincien hadden liggen; met eenige bepalingen omtrent de conventualen en kloosterlingen, die hunne kloosters of collegien verlaten hadden of wenschten te verlaten.

Na het sluiten der Unie togen de Staten 's Lands van Utrecht dan ook aan het werk en droegen aan hunne Gedeputeerden op om in te leveren eene Memorie inhoudende een concept om order te stellen op de geestelijkheid

---

1) Zie het advies door de Staten van Utrecht uitgebracht over het concept der Religionsvrede, in hunne vergadering van 4 Augustus 1578, in het *Vervolg op het Utrechtsch Placaatboek*, I. bl. 18 en v. Ook toen reeds bestond daarover strijd tusschen de drie Leden der Staten en tusschen het 3e lid, de stad en steden, onderling.

en hare goederen, waarbij tevens provisioneel aan de geestelijkheid zou verboden worden hare goederen te vervreemden buiten consent der Staten en zou geboden worden dat zij aan de Staten zouden inleveren een staat en inventaris hunner goederen, inkomsten, enz. (zie Bijl. A. 4).

De storm tusschen de drie Leden onderling brak al dadelijk los, ter vergadering van 4 Mei 1580, toen er over dit concept zou gedelibereerd worden (zie Bijl. A. 2 en 3).

Het 1e Lid, de geestelijkheid (Geëligeerden), beweerde dat dit concept was in strijd met de Pacificatie van Gend, de Satisfactie, de Religionsvrede, de Unie van Utrecht en andere solemneele acten en eeden.

Het 2e Lid, de Ridderschap, vond het goed en wilde dat het zoo spoedig mogelijk zou gepubliceerd worden.

Het 3e Lid, de Stad en Steden, van welke de stad Utrecht zich dadelijk op den voorgrond stelde, beweerde dat de Staten onbevoegd waren om iets te besluiten over de conventen, kloosters en geestelijke goederen gelegen binnen de stad Utrecht en derzelver vrijheid, tot bewijs daarvoor zich beroepende op zeker Raadsbesluit van Utrecht genomen op St. Servaasdag 1446. 1)

De Magistraat te Utrecht had dan ook bij het tot stand komen der Reformatie reeds dadelijk beschikt over de goederen van conventen, kloosters en andere geestelijke instellingen, de vijf Capittelen opgeheven, de uitoefening der Roomsche religie binnen de stad en de vrijheid verboden en wijders als oppermachtig heer en meester beschikt (zie Bijl. C.).

De beide andere Leden der Saten echter wilden deze bevoegdheid en suprematie der stad Utrecht niet erken-

---

1) Dit besluit van den Raad hield in, dat verboden werd voortaan eenige goederen gelegen binnen Utrecht tot geestelijke goederen te maken buiten toestemming van den Magistraat, met verbod tevens aan de Schepenen om over de overdracht van goederen tot zoodanig einde te mogen staan.

nen, tengevolge waarvan de stad Utrecht, ter vergadering van 6 Mei 1580 (Bijl. A. 3), genoegen nam, dat voorshands aan de geestelijkheid, ook binnen Utrecht, zou geinterdiceerd worden om eenige van hare goederen te vervreemden buiten consent der Staten en verder zou bevolen worden een staat dier goederen in te leveren, en dat de publicatie dier verordening ook binnen de stad Utrecht zou mogen geschieden, doch onder uitdrukkelijk protest, daarentegen, dat den Staten zou competeeren eenige jurisdictie over de geestelijkheid en hare goederen gelegen binnen de stad en hare vrijheid, begeerende daaromtrent in haar geheel te blijven, en daarvan acte verzoekende. Daarvan werd aan de Stad acte verleend, doch onder contraprotest der Staten, die ook in hun geheel wilden blijven ten aanzien der rechten, hun volgens de Unie toekomende. Over dit en de verdere punten vervat in eene Memorie der Gedeputeerden (Bijl. A. 4) *om te stellen Ordre op de geestelicheyt ende hare goederen*, schijnt men het in den boezem der Staten ook niet eens te hebben kunnen worden; doch als *modus vivendi* en provisioneele maatregel werd ter vergadering van 6 Juni 1580 (Bijl. A. 6) besloten om uit de Geestelijkheid, de Ridderschap en de Stad (en Steden) de aldaar vermelde drie leden te committeeren om vooreerst aan de conventen, kloosters, pastorijen, vicarijen, etc. gelegen in het Sticht, namens de Staten, te interdiceeren eenige alienatie of bezwaring van hunne conventen en goederen te doen, directelijk of indirectelijk, tenzij met consent der Staten, met bevel om binnen 14 dagen aan Gedeputeerden in te leveren eenen inventaris der respectieve goederen, met opgaaf der lasten daaruit gaande en eene verklaring of zij al dan niet bereid waren daaraan te voldoen.

Vervolgens werd er besloten, dat er uit het collegie van Gedeputeerden drie leden zouden benoemd worden, die provisioneel het opzicht zouden hebben over de kloosters

en conventen en de goederen daartoe behoorende, als ook over de verdere geestelijke goederen, beneficien en officien, zoo ten platten lande als in de steden, met uitzondering nogtans van die der vijf capittelen binnen Utrecht.

Eene ampele instructie voor die drie Gedeputeerden, (Bijl. A. 8) werd ontworpen, waarover door de Ridderschap en de Stad en Steden (buiten het 1e Lid om) werd beraadslaagd, waarvan het gevolg was dat deze beide Leden der Staten (de stad Utrecht was inmiddels handzamer geworden) verklaarden er zich in hoofdzaak wel mede te kunnen vereenigen. De Geestelijkheid, als 1e Lid der Staten, kon er zich echter in geenen deele mede vereenigen, niettegenstaande de vijf capittelen daar bij niet bemoeielijkt werden, maar vrij bleven in hunn ehandelingen en administratie der kapittelgoederen. Zij vermeende te moeten opkomen voor de rechten der mindere geestelijkheid en beweerde dat de ontworpen bepalingen over de kloosters, kloosterlingen, conventen en verdere mindere geestelijkheid waren in strijd met de overdracht der temporaliteit aan Karel V, waarbij in der tijd aan de geestelijkheid beloofd was „haere vrije administratie ende onderwijndt te laeten ende gebruycken"; als ook met de Pacificatie van Gend (*Utr. Plac.* I. p. 42), de generale Unie, (*ibid.* p. 46) de satisfactie van zijne Excellentie den Staten van Utrecht gegeven (*ib.* p. 47), de nadere Unie (van Utrecht), (*ib.* p. 58) de Religionsvrede en in het bijzonder met het schrijven van zijne Excellentie van 20 Augustus 1580: „waarbij aan die van de stadt expresselijck geinterdiceert es die vijff Godthuysen te molesteren ofte hemluyden die goederen van dien te onderwynden." „Waeromme die andere Staten hemluyden behoirden te reguleren achtervolgende dzelue contracten, zoo solempnelijck gemaeckt ende bezwoeren als zijnde juris gentium ende dien volgende de beuelen van zijne Excellentie, ende insonderheyt aengesien die qualiteit die hij dragende es, ende

zulcx die van de geestelijkheyt te laeten die vrije administratie van haerluyder goederen."

Zij gaven echter te kennen bereid te zijn om te beloven aan de Staten, dat zij hunne goederen niet zouden vervreemden. Wijders werd daarbij door de vijf capittelen: „voor zoo veel die secundaire clergie aangaat", gezegd — dat de capittelen bereid waren om een uit hun midden te committeeren: „om opsicht te hebben op de goederen van de tweede clergie (wesende buyten die vijff goidtshuysen, haere suppoosten ende andere gepreuiligeert) ten fyne dzelue goederen zullen wesen geconserveert tot behoeff van de conventen respectivelijck. Welverstaende dat zij nyet vorder heur die zaecke van de conventen intromitteren en besoigneren anders dan hierna gespecificeert en geapostilleerd es."

Omtrent de verdere details dezer verklaring van het 1e Lid, bevattende bedenkingen tegen de meeste der bepalingen in de Memorie der Gedeputeerden vervat, verwijzen wij naar het stuk zelf onder Bijl. A. 9 medegedeeld.

Op deze bedenkingen door het 1e Lid, de Geestelijkheid, aangevoerd tegen de ontworpen Instructie, werd door Gedeputeerden, ter verdediging van hun concept, ingediend eene *Memorie van de swarichheyden beuonden int advys bij de Gedeputeerden van de vijff collegien binnen Utrecht gegeven op de Instructie van de gedeputeerden van de Staten van Utrecht gecommitteert om opsicht te nemen op de geestelijcke goeden*, — te vinden in een register (n°. 186) op het prov. archief te Utrecht aanwezig, tot titel hebbende *Register van de Staten van Utrecht nopende de geestelijkheid en hare goederen* (loopende van 6 Mei 1580—21 Aug. 1581) fol. 46—53.

In die Memorie van Gedeputeerden wordt tegen de bezwaren, door het 1e Lid der Staten opgeworpen, in het algemeen aangevoerd, dat de Staten (d. i. het 2e en 3e Lid) in de tractaten, door het 1e Lid aangehaald, geene veran-

dering begeeren te brengen dan die de loop des tijds en de verandering van religie medebracht, terwijl eene stricte tenuitvoerlegging dier tractaten groote ongelegenheid zou baren, weshalve de Staten het raadzamer achtten die in sommige opzichten te wijzigen (mits conserveerende den staat der vijf collegien en hare goederen), dan door eene volledige observantie dier tractaten ook die collegien bloot te stellen het een met het ander te verliezen;

Dat de capittelen een exempel daarvan konden zien in hetgeen in Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Gelderland overzijde en elders in reguard van de geestelijkheid was geschied en zich dus niet zoo te beklagen hadden over maatregelen in hun eigen welbegrepen belang en tot conservatie van hun staat en goederen voorgesteld;

Dat de capittelen behoorden te bedenken dat zij, als vertegenwoordigende de geestelijkheid, de Unie van Utrecht mede hadden aangenomen en geteekend en daarbij was bepaald, dat aan de Staten der respective provincien de bevoegdheid was gelaten om zoodanige ordre te stellen op de religie en de geestelijkheid als zij tot conservatie van een iegelijks recht en *goed* oorbaar zouden vinden, zoodat deze bevoegdheid zich ook uitstrekte tot de *goederen* der geestelijken;

Dat de gemeente, op 't punt van religie, zich had veranderd en de Roomsche religie cesseerde en mitsdien ook de kloosters en conventen cesseerden, even als ook de beneficien in der tijd gefundeerd tot godvruchtige diensten en doeleinden [vicarien], en de Staten bevoegd waren, krachtens de Unie van Utrecht, door de voorgevallen verandering van religie, die alsnu aan te wenden — „tot andere godtfruchtige diensten dan die tot noch toe gebruyct zijn geweest te conuerteren, daerdeur de goidtsdient gevordert ende goede luyden kynderen ter schole ende tot studeren gehouden moegen werden, om in tijden ende wijlen bequaem te moegen wesen met deen off dander

maniere die republicque te dienen off die Landen eenichsins anders nut oft profijt te doen, ende dat zulcx veel beter ende nutter es, dan dat men daerop zall onderhouden een deel leechgangers die noch tot goidtsdienst, noch tot werelt ofte republicque nut en sijn."

Dat mitsdien de twee Leden der Staten (Ridderschap en Steden) het nuttig en noodig achtende tot conservatie der geestelijke goederen eenige ordonnantien te maken, waartoe zij volgens de Unie gerechtigd waren, den derden Staat konden overstemmen, die geen redelijken grond voor zijne oppositie aanvoerde: — „also die Staten niet en verstaen dat zij om die opiniastrerie van één staet die goederen van de geestelyckheyt behooren te laeten verlooren ghaen."

Verder treden de Gedeputeerden in eene uitvoerige wederlegging der bijzondere punten, te lang om daarbij stil te staan. Alleen zij vermeld, dat daarbij omtrent de *Broederschappen* (vereenigingen van wereldlijke personen tot eenig godsdienstig doeleinde) [1]) te Utrecht wordt gezegd: „dat dewijlen die goederen van de broederschappen veeltijts qualijck gebruyct werden ende meer dickwijls in onnutheyt verteert worden dan tot Goidts diensten, dat die Staeten wel opsicht behooren te nemen, dat die goederen nyet gedissipeert maer geconserveert ende tot beteren eynde dan tot noch toe geemployeert worden, zulcx dat die van de geestelickheyt hier in gheen zwaerichheyt behooren te maecken, emmers gheen reden hebben zulcx te doen."

Omtrent het bestemmen der goederen, ten dienste der choralen (koorknapen) gefundeert tot een op te richten seminarium, zegt de memorie: dat de geestelijkheid daarop

---

1) Zie de statuten van eene dergelijke Broederschap (van Maria Magdalena) te Amersfoort, geconfirmeerd door den Raad dier stad in 1527, bij v. Bemmel, *Beschr. van Amersfoort*, I. pag. 117 en volg.

geene aanmerking kon maken, daar ook reeds bij het Concilie van Trente was voorgeschreven om de overschietende gelden, die niet noodig waren tot onderhoud van de choralen, aan te wenden tot een seminarium.

Ten slotte wordt door Gedeputeerden daarbij voorgesteld, dat uit ieder der drie Leden van de Staten een of meerdere zouden worden gedeputeerd om met elkander te besoigneeren over de differenten en de punten van verschil, teneinde zich zoo na mogelijk daarover te verstaan en van hunne besoignes rapport uit te brengen en verder aan deze zaak een einde te maken zooals bij meerderheid van stemmen zou beslist worden, daar de zaak zonder schade geen uitstel kon lijden.

Deze Commissie uit de Staten werd dan ook benoemd en bracht van hare onderlinge conferentie een rapport uit aan de Staten, ten opschrift voerende:

Memorie van tgheene bij die van Gedeputeerden van de vijff capittelen, Ridderschap, Stadt ende Steden van den Lande van Utrecht gedaen es opt different van die Instructie gemaect op de conseruatie van de geestelijcke goederen, opgenomen in het gemelde Register n°. 186 van het prov. archief fol. 53v—55r.

Daarin worden nagenoeg alle de artikelen van de ontworpen Instructie goedgekeurd, behoudens eenige onbeduidende wijzigingen en bijvoegingen.

Waarschijnlijk waren de leden dier Commissie, afgevaardigd door de Geestelijkheid, toen overstemd door die van de Ridderschap en Steden, want het is vreemd, dat de afgevaardigden van het 1e Lid nu op eenmaal alles zouden goedgevonden hebben wat de Geestelijkheid had bestreden in de Staten Vergadering. De Capittelen waren dan ook gansch ongeneigd zich neerteleggen bij de beschouwingen in die Memorie vervat, zooals zulks blijkt uit eene daarop gevolgde Memorie, door de stad Utrecht aan de Staten ingediend, te vinden in het gemelde Register n°. 186, op het prov. archief berustende, waarin de stad Utrecht nader

formuleerde wat in 't bijzonder van de vijf Capittelen kon en behoorde gevorderd te worden, en hoe deze daartoe zouden kunnen gedwongen worden, indien zij bleven volharden in hunnen tegenstand tegen de beide andere Leden der Staten.

Daar deze Memorie der stad Utrecht tevens een overzicht geeft van den stand der zaak op dien oogenblik, is het niet onbelangrijk den aanvang van het stuk en de zinsneden, betrekking hebbende op dwangmiddelen, woordelijk mede te deelen.

(Fol. 56—60.) *Memorie van tgeene te doen staat in de saeke van die van de Geestelijckheit.*

„Alzoo die van de Ridderschap ende steden slants van Utrecht naer dat zij eenighe vuyten haeren gecommitteert hadden, die zeekere articelen zouden concipieren om ordre te stellen op de geestelickheyt ende haere goeden, principalijck ten eynde die goeden nyet en zouden verhandelt ofte gedistraheert werden ende dat dzelue articelen geconcipieert ende rijpelijk naer voergaende beschrijvinghe in de volle vergaderinge van de Staeten geresumeert ende gelesen, oock die van de geestelickheyt hierop gehoort, zijnde geslooten gearresteert ende daer beneffens eenige gecommitteert zijn geweest die voorsz. poincten ende articelen voorts zouden ter executie leggen, sonder dat tzelve alsnoch gedaen es, vermits weygeringe en tergiversatie van de vijff capittelen, — Soo hebben die van de stadt Utrecht, bemerckende dat deur langer vertreck van de executie van de voorsz. articelen die zaecke van de voorsz. geestelijckheyt, van de voorsz. capittelen ende oock vande Staeten dagelicx meerder confusie verlopen, ende dat zoo verre hierinne nyet promptelyck geremedieert werde te beduchten waere dat int eynde die goeden van de voorsz. capittelen gedestrueert ende elders vertogen zouden werden

tot uterlijcke ruine vande stadt Utrecht, die daerom over all die goederen ende staet van de voorsz. geestelijckheyt naer gelegentheyt van tijt ende zaeke begeert te conserveren, — Soo ist dat die van de stadt Utrecht goet gevonden hebben eerst den Staeten van Utrecht voor te geuen, off nyet geraeden zal zijn, die van de geestelickheyt voor te houden dese naevolgende poincten, ende hem aftevragen off zij simpelijck dzelve willen naegaen ende achtervolgen en bij geval van refus hemluyden sonder langer vertreck met behoorlijke middelen constringeren dat zij realick ende metter daet die voirsz. articelen naecommen.

Ende eerst dat men hen voorhoude of zij luyden die voorsz. poincten ende articelen, bij de voorsz. Ridderschap Stadt ende Steden van den Lande van Utrecht eendrachtelijck gesloten, willen naegaeen ende achtervolgen in die forme die liggen ende bij de voorsz. Staeten gearresteerd zijn. Ende ingevalle jae, dat zijluyden eerst die Staeten leueren acte, bij dewelcke zij zullen louen gheen goederen te veralieneren, vercoopen noch versetten, in den forme alst beworp, hierbij geexhibeert, medebrengt, oft zoo zij sulcx langer weygerigh blijven dat men bij de stadts clocke, zoo van Utrecht als andere steden sal opentlijck doen publiceren dat die vijff capittelen voorsz. verboden es gheen goeden te vervreemden, vercopen, versetten, belasten, noch bezwaeren, ende oock verclaren voor null ende onweerde te houden alle tgheene zijluyden tzeder de maent van .... [1]) gealieneert, vercocht, belast of bezwaert hebben."

(Fol. 59.) „Item dat men hemluyden generalijck zall afvragen off zij hem voortaen willen conformeren dat bij die twee Staeten eendrachtelijck geresolueert ende gesloten zall zijn ende tzelue metterdaet ende sonder eenighe

1) Opengelaten.

tergiversatie willen naercommen ende achtervolgen, soo men verstaet den dienst van tlandt hierinne gelegen te zijn. Ende zoo verre zijluyden hem hierinne weygerich maecken oft vertrecken, generalijck andtwoordt te geuen, oft nyet geraeden zal zijn *dat men yder een voor hooft aff-vrage off sijluyden hem naer den inhouden van desen willen reguleren met verclaringe dat men die geenen die wederfortsich sijn ende die resolutie van den Staeten nyet naercommen en willen*, *nyet en dunct in de Staeten te lijden*, noch in gheen vergaderinge daer men van Landts zaecken tracteren zall, of eenich ander gelijcke peene."

(Fol. 60.) „Item dat men die van de geestelickheyt vrij openlijck verclare, dat men nyet gemeynt es daegelicx met hemluyden besich ende gemoeyt te zijn op de executie van de ordonnantie off decreten van de Staeten; dat zij daeromme eens absolutelijck haer meyninge hierop seggen ende dat bij faulte van die die Staten daerinne dencken te versien zoo zij te raide vinden zullen, ende haer resolutie metter daet te werck ende ter executie te leggen, zoo zij tot des Landts welvaert ende conseruatie van de stadt ende goeden dienlichst vynden zullen, sonder eenigh voorder versoeck aen hemluyden meer te doen. — Item dat men, dese zaecke gedaen zijnde, gedencke met die van de geestelickheyt zoo te handelen dat zij haer goederen die zij in den lande van Utrecht leggende hebben, ontlasten — mits dat men hen sal consenteren bij aduys van de Staeten eenige goeden buyten Landts gelegen te moegen vercopen oft belasten."

De verdere inhoud dezer memorie loopt over de diverse bepalingen van de voorgestelde *Ordre op de geestelijkheid* en de *Instructie* der drie Gedeputeerden, voor zoo veel betreft de vijf capittelen, die de Stad hier en daar verscherpt wilde hebben.

Zoo als uit het bovenstaande blijkt, was de Stad Utrecht nog al kort aangebonden en categorisch in hare voorstellen en de aan te wenden dwangmiddelen. In het algemeen heerscht er een bitse toon in dit stuk; bijv.

(Fol. 59.) „Item dat diegheene [van de geestelichheyt] die in openbaer hoerdom sitten, haer concubinen zullen ten echt trouwen, off dat zij die van hem setten zullen op peyne dat zoo verre zijluyden naer d'eerste vermaninghe, hemluyden hier van gedaen, bevonden worden in hoerdom te sitten, zij verbeuren zullen dien incommen van haer beneficie, ende voor die tweede reyse zoo verre zij noch in gebreke blijven, gesuspendeert zullen wesen een jaer van de vruchten van haer beneficien off officien, die geappliceert zullen werden tot die gemeen zaecke. Ende zoo verre zijluyden, die derde reyse vermaent zijnde, nyet en obedieren, zullen van haer beneficien ofte officien respectivelijck gepriueert werden ende dat die van de stadt hiervan dexecutie zullen doen."

De stad Utrecht met de kleine steden, t. z. uitmakende het 3e Lid der Staten, verstond zich met de Ridderschap over hetgeen men van de Geestelijkheid, als 1e Lid, en speciaal betreffende de vijf capittelen, verlangde geobserveerd te hebben. Zij dienden gezamenlijk in: eene

Memorie van tgheene die van de Ridderschap Stad ende Steden van den Lande van Utrecht versoecken dat die van de geestelickheyt generalijck zullen voorcommen, volgende dordinantie ende resolutie van de Staeten tot meermael ende merckelijck op den 11 *Augusti Anno* (15)80 (zie Bijl. A. 8) *genomen ende op de peyne daerinne begrepen.* De inhoud is medegedeeld onder Bijl. A. 11.

De Capittelen lieten zich echter door dit ultimatum der beide andere Leden der Staten niet overbluffen en verklaarden kort weg: „dat zij d'ordre voor de geestelickheyt ende haere goederen gemaeckt houden voor nul ende van onweerden"; waarop de Ridderschap en de Steden, ter

vergadering van 24 October 1580, harerzijds verklaarden dat zij die Ordonnantie staande hielden „ende dat men dye zall doen approberen bij de Unie, ende hebben omme dye approbatie te vervolgen gedeputeerd Fredrik Vuyten Engh ende Maximiliaan Bak" (Bijl. A. 10).

De approbatie bleef echter lang uit, daar eerst in 1586 hierop eene decisie inkwam door toezending aan de Staten van een ontwerp tot regeling der geestelijke goederen, op verzoek van den Stadhouder door den Raad van State opgemaakt. Inmiddels gingen gedurende dit tijdsverloop de drie Gecommitteerden uit de Gedeputeerde Staten van Utrecht, die, als gezegd, door de Staten benoemd waren om voorloopig het toezicht te houden over de geestelijke goederen in het algemeen en de noodige voorzieningen daarin te bewerkstelligen (zie bl. 120), hun' gang, voornamelijk met order te stellen op de kloosters en conventen, zonder zich veel te bemoeien met de Capittelen.

Bovendien vaardigde de Stadhouder met het Hof van Utrecht, den 26 Augustus 1581, op verzoek der Staten van Utrecht, een Placaat uit, waarbij het verbod van de exercitie der Roomsche religie, door de Staten reeds uitgevaardigd, op nieuw werd gedaan, met bedreiging eener boete van 25 gouden realen voor de pastoors en verlies van hunne cure of beneficie, en voor de toehoorders op verbeurte van hun opperste kleed. Echter werd daarbij aan de pastoors, die toen nog aanwezig waren, toegestaan om des zondags in de parochiekerken godsdienst te mogen houden zonder de Roomsche ceremonien en het woord Gods te mogen prediken uit het oude en nieuwe testament, zonder iets te mogen zeggen dat tot bevordering der Roomsche religie of tot nadeel der Gereformeerde religie zou kunnen strekken, als ook om kinderen te mogen doopen, zonder nogtans eenige Roomsche ceremonien daarbij te gebruiken, en alleen op de wijze als bij onzen Heere Jesu Christo ingesteld is. Wijders werd daarbij

bepaald, dat indien eenige dorpen begeerden de exercitie van de Gereformeerde Religie, hun zulks zou worden geaccordeerd.

De verdere bepalingen van dit Placaat (te vinden *Utr. Placaatb.* I pag. 350) betreffende de viering van den zondag, zijn voor ons onderwerp van minder aanbelang.

In 1586 kwam eindelijk het gezegde concept in van *Redressement op de geestelijke goederen*, voerende den datum van 5 en 7 October 1586, ontworpen door den Raad van State, op verzoek van den Stadhouder, alsnu onderworpen aan de deliberatie der drie Leden van de Staten van Utrecht. Dit stuk is onder Bijl. A. 12 in zijn geheel medegedeeld, weshalve wij daarnaar verwijzen. In de hoofdzaak komt het overeen met de *Ordre op de geestelicheyt ende hare goederen* (Bijl. A. 4) en de *Instructie* voor de drie Gedeputeerden (Bijl. A. 8), die men tot beter verstand daarmede dient te vergelijken. Het is echter minder uitvoerig. Bovendien zijn daarin geene bepalingen over de vijf Capittelen vermeld (misschien om de aanneming door het 1e Lid der Staten zoo veel mogelijk te bevorderen), terwijl bij art. 5 de goederen, vicarien en beneficien der kapittelkerken te Utrecht en die daarin waren gefundeerd, speciaal uitgezonderd worden van hetgeen daarbij bepaald was omtrent die, gelegen in de stad, steden en ten platten lande. De wijzigingen die bij de beraadslaging daarover in de vergadering der Staten van 27 en 28 October 1586 gemaakt werden, gingen dan ook uit van het 2e en 3e Lid, welke Leden op sommige punten het echter met elkander nog niet geheel eens waren. [1]) Desniettemin werd het *Redressement* op 27 November 1586 ook door Leycester goedgekeurd, onder de clausula salutaris „Et sil y Reste quelque chose

---

1) De beraadslagingen en besluiten over dit ontwerp van den Raad van State zijn, naar de destijds bestaande gewoonte, in margine van het concept gesteld: dus zeer kort.

encore non plainement resolue, ou en laquelle les trois estats d'Utrecht ne sont point du tout d'accord, Son Excellence l'autorise [Monsieur le Comte de Nyenwenaer] dy pourvoir et concilier les opinions differentes par toute voye de raison."

Het 1e Lid legde zich daarbij neder, zoodat dan eindelijk de zaak der geestelijke goederen (daaronder begrepen de vicariegoederen) met vallen en opstaan op eenen tamelijk geregelden voet kwam. Er werd nu, overeenkomstig het bij art. 9 en 10 bepaalde, eene Commissie benoemd, bestaande uit drie leden der Staten, namelijk één uit ieder Lid, waartoe benoemd werden Mr. Johan van Schade, Jonkheer Lubbert van Parijs van Zuydoort en Cornelis Malssen, welke Commissie den naam droeg van *Directiekamer*. Aan haar was de verdere ten uitvoerlegging van het *Redressement* opgedragen. Deze gedeputeerden uit de Staten tot de *directie* der geestelijke goederen stonden onder het oppertoezicht der Vergadering der Staten. Hunne acta zijn gedeeltelijk aanwezig op het prov. archief, loopende van 21 Febr. 1587—24 Sept. 1588 (Reg. n°. 188; — bl. 48 gedrukte Inventaris), waarin hunne instructie, aan het hoofd, is opgenomen.

De vijf Capittelen behielden de administratie en het beheer hunner respectieve capittelgoederen (daaronder begrepen die der vicariegoederen in hunne kerken gefundeerd) en de benoeming der canunniken, prebendarissen en verdere officien, doch onder agreatie der Staten. Zij konden echter hunne goederen niet anders dan met toestemming der Staten vervreemden of bezwaren. Daarentegen lieten zij de mindere geestelijkheid en de kloosters schieten, waarschijnlijk in de overtuiging dat de Gereformeerde religie reeds zoodanig wortel had geschoten dat het voor goed uit was met de Roomsche hierarchie en de Capittelen zich niet meer konden beschouwen in waarheid te representeren de geheele *geestelijkheid*, ofschoon men hen als 1e Lid

dien rang liet behouden; de benaming echter van *de Geestelijkheid* veranderde men weldra in die van *de Geëligeerden* uit de capittelen.

De zoogen. *tweede Clergie* te Utrecht, d. i. de parochiekerken, wist zich echter staande te houden en te emancipeeren, nu er geen Bisschop meer was; doch de Vroedschap begon zich nu langzamerhand de opperdirectie toetekennen, die vroeger bij den Bisschop berustte.

De Capittelen van St. Joris te Amersfoort, van St. Jan te Wijck bij Duurstede, van St. Jan Baptist te Montfoort en Ste. Cunera te Rhenen (IJsselstein behoorde destijds niet tot Utrecht) bleven als Collegien bestaan, of ten minste als op zich zelf staande administratien van daartoe behoorende geestelijke goederen en bezittingen, waarover afzonderlijke rentmeesters werden aangesteld (waarover nader).

De kloosters, conventen en broederschappen, zoo te Utrecht als elders, moesten het echter ontgelden, daar hun de administratie over hunne goederen, volgens art. 12 van het *Redressement*, werd ontnomen, die opgedragen werd aan rentmeesters door de Staten aantestellen, terwijl bij art. 27 der Instructie voor de Directiekamer, uit kracht van art. 3 *Redressement*, werd bepaald dat zij „aldiegene die noch in de Conventen sijn, 'tzij mans als vrouwen, zullen doen separeren ende van den anderen doen schijden, alsoe dat het voor geen forme van convent off vergaderinge gehouden wordt." — Zij die in de opgeheven kloosters bleven, ontvingen bloot alimentatie. Spoedig daarna werd besloten geene verdere kloosterlingen meer op te nemen, zoodat die weldra uitstierven. De prebenden en verdere geldelijke beneficien daaraan verbonden (voor zoover de begeving daarvan in stand werd gehouden) werden echter aan de daarmede eventueel begiftigden uitgekeerd uit de opbrengsten der goederen van de respectieve kloosters of conventen, en werden zelfs gedeeltelijk behouden, echter

met die wijziging, dat de begeving daarvan kwam aan de Staten of hunne Gedeputeerden.

Er bleef echter zwarigheid bestaan tusschen de drie Leden der Staten over de vraag, of de Staten, en namens hen de Directiekamer, het beheer zouden hebben over de goederen van *alle* abdijen, kloosters en conventen in de provincie gelegen en de begeving der beneficien, dan wel of die geheel of gedeeltelijk zou komen onder het bewind der Steden, waarin die gelegen waren.

De Stad Utrecht had, als gezegd (bl. 118), reeds in 1580 beweerd, dat haar het beheer toekwam voor de goederen binnen de stad en vrijheid gelegen. Bij de beraadslaging over het *Redressement op de geestelijke goederen* in de Staten, ter vergadering van 27 October 1586, gaven ook de kleinere steden t. w. Amersfoort, Wijk bij Duurstede, Rhenen en Montfoort, bij de behandeling van art. 3 (zie Bijl. A. 12) te kennen, dat hunne principalen „geresolveert waren d'administratie van de geestelijcke goederen in haer steden thuys behoorende zelfs aen haer te behouden, mogende lijden dat die stadt van Utrecht van gelijcken doet"; doch zij boden daarbij aan dat zij hunne geestelijken (predikanten) uit de inkomsten dier goederen behoorlijke alimentatie zouden uitreiken en het overschietende zouden aanwenden „totten dienste Goidts, seminarium ende der armen", onder belofte tevens, dat zij daarover zouden aanstellen eenen Protestantschen rentmeester, die rekening zou doen aan de Magistraat der stad en dat zij daarvan een afschrift zouden toezenden aan de Directiekamer door de Staten benoemd, die dezelve zou examineeren en onderzoeken of de gelden ten dien einde waren besteed.

De Staten echter begeerden alstoen de bepalingen van het ontworpen concept Redressement te behouden en wenschten dat de Steden zich daarmede zouden vereenigen of anders het different zouden onderwerpen aan zijne Excellentie; welk voorstel de Steden verlangden aan hare

lastgevers te mogen onderwerpen, ten einde daarop nader rapport uittebrengen. Art. 3 werd dus onder reserve aangenomen.

De zaak werd later in dier voege geregeld, dat een gedeelte dier goederen kwam onder het beheer der Staten en de rest onder die respectieve steden; doch hierover nader.

Wat men in 1586 en later al dan niet onder *geestelijke goederen*, in het Redressement vermeld, verstond, is noch daarin noch elders ooit bepaald gezegd. Doch uit de handelingen der Staten is op te maken, dat zij daaronder alleen verstonden de goederen der kloosters en conventen, der Balije te Utrecht, van de Orde van St. Jan, der Broederschappen, der pastorien, kapellarien, kosterien en der mindere geestelijkheid of 2e Clergie, als ook der Capittelen te Amersfoort, Wijk bij D., Montfoort en Rhenen, en eindelijk alle goederen van vicarien in kerken, kapellen of zelfs gasthuizen gefundeerd.

Daarentegen werden onder de geestelijke goederen niet gerekend: „de goederen gedestineert tot reparatie ende onderhoudinge van de Kercke [kerk-fabriek] ende totte potte ende armen" [armengoederen] (zie art. 5 Redressement) noch ook die van gods- en gasthuizen.

Er kwam echter eene scheiding der geestelijke goederen tot stand, in dier voege dat de goederen der abdijen, kloosters en conventen door afzonderlijke rentmeesters werden geadministreerd, en daarvoor afzonderlijke *Comptoiren* werden ingesteld. Evenzoo werd een dergelijk afzonderlijk comptoir ingesteld voor de goederen behoorende tot pastorien, vicarien, capellarien en kosterien, mitsgaders de goederen van de broederschappen 1) gelegen in de stad, steden

1) Later werden echter de Broederschappen te Utrecht gesteld onder beheer der Regeering aldaar, die in 1615 de Broederschappen ophief en de goederen daartoe behoord hebbende onder een afzonderlijken rentmeester stelde.

en lande van Utrecht, met een specialen rentmeester, ten einde uit de gezamenlijke inkomsten dier goederen, *die tot ééne massa werden gebracht*, (art. 5 Redressement), de predikanten, schoolmeesters en kosters te onderhouden. Tot Rentmeester van dit comptoir, genaamd: *Comptoir der geestelijke of gebeneficieerde goederen* (dat eigenlijk, even als de anderen, een onderdeel was der finantiëele administratie van de Staten) werd, ter vergadering der Staten van 28 October 1586, aangesteld Floris van Weede (Bijl. A. 13), wiens instructie op 10 Julij 1587 door de gemelde Commissie uit de Gedeputeerde Staten tot directie van de geestelijke goederen (*Directie-kamer*) werd vastgesteld (Bijl. A. 14). Op dit Comptoir der geben. goederen, dat in onmiddellijk verband stond tot de vicarien, vooral ten platten lande, komen wij nader terug bij de behandeling der vicarien.

Behalve op dit comptoir, had de Directiekamer, als gezegd, ook het opzicht en toezicht over de rentmeesters en het beheer der overige (gewezen) geestelijke goederen, terwijl zij zelve stond onder de Staten.

Er begon nu ten minste eenige orde in den chaos van verwarring te komen, ofschoon de Rentmeesters der geestelijke goederen nog al eens zwarigheden ontmoetten; in 't bizonder de Ontfanger of Rentmeester der gebeneficeerde goederen, die lang niet alles kon innen en volvoeren wat hem was opgedragen, wegens tegenwerking en gemis aan medewerking der daartoe verplichte personen, collegien en corporatien. Bovendien werd later zijne administratie, in strijd met de oorspronkelijke bedoeling, zeer besnoeid, en beperkt tot de goederen der pastorien, capellarien, vicarien en costerien ten platten lande, gelegen in het *Overquartier*, *Eemland* en het *Nederquartier*, terwijl die te Utrecht en in de kleine steden gelegen er buiten bleven, overeenkomstig de reserve die de Steden reeds bij de behandeling van art. 3 en 5 van het Redressement gemaakt

hadden om die zelve te mogen beheeren en administreren (Bijl. A. 12).

Wij hebben eenigszins breedvoerig den gang en de geschiedenis van de regeling der geestelijke goederen in 't algemeen, onmiddellijk na de Reformatie, uiteengezet en de daarop betrekkelijke stukken en memorien zooveel mogelijk in de Bijlagen medegedeeld, omdat uit die geschiedenis en uit de stukken zelven het best blijkt, wat de leidende gedachte der Staten is geweest bij de regeling der (gewezen) geestelijke goederen, als ook welk doel zij daarbij voor oogen hadden, daar men er wel eens in heeft misgetast, door te veel eigene gedachten en inzichten te laten gelden voor de meeningen der Staten, en de zaak in plaats van historisch te veel theoretisch te behandelen, zooals o. a. bij de behandeling der vraag: wie eigenaar is der vicariegoederen? (in §. 2 Utrechtsch vicarierecht) zal blijken. Niemand kon beter dan de Staten zelven weten wat zij eigenlijk wilden en bedoelden.

In de eerste plaats stond bij hen vast, dat *de Kerk*, d. i. de Roomsche Kerk, want eene andere bestond er niet vóór de Reformatie, als lichaam in den Staat, of naast of boven den Staat, had opgehouden te bestaan, doordien de bevolking van religie was veranderd; dat bijgevolg ook de Roomsche hierarchie had opgehouden en zelfs de *Paus met sijnen aanhangh* waren geworden en verklaard: „*capitael vianden van den lande*", zoodat er ook van *bona ecclesiae* aan de kerk toebehoorende geen sprake meer kon zijn.

Dat de Protestantsche religie, nu de Roomsche *cesseerde*, daarvoor *als kerk* was in de plaats getreden, lag ook niet in hun geest. Zij hielden het er niet voor, dat de geestelijke goederen of juister gezegd de gewezen geestelijke goederen, die geseculariseerd waren en daardoor wereldlijke goederen waren geworden, alsnu jure successionis eigendom der Protestantsche kerk waren geworden.

Dit laatste werd zelfs krachtig bestreden door de Staten toen in de 17e eeuw door de theologen, met de Voetianen aan het hoofd, werd vooropgesteld, dat de geestelijke goederen (daaronder begrepen de vicarien) alsnog behoorden aan de (Protestantsche) kerk en alleen ten haren behoeve of tot andere *piae causae* mochten aangewend worden. Toen deze strijd te veel twist en beroering onder het volk te weeg bracht, maakten de Staten er een eind aan, door bij Resolutie van 21 Julij 1660 te verbieden, dat er over de geestelijke goederen werd gesproken of gehandeld. De Staten spraken later dan ook liefst niet meer van geestelijke goederen, maar van *de also genaamde* geestelijke goederen, en verdoopten hun comptoir van *geestelijke goederen* in dat van de *gebeneficeerde goederen*, d. i. goederen die tot beneficien dienden.

Doordien de Roomsche kerk ophield te bestaan en dus geen eigenaar der geestelijke goederen meer was, — voor zoo ver namelijk jure canonico *eigendomsrecht* aan geestelijke goederen denkbaar was, — moest er, nu die goederen tot wereldlijke werden gemaakt, ook iemand eigenaar van worden. Deze eigenaar was de Staat, d. i. de Souverein van den lande, en wel jure publico, t. w. krachtens de Unie van Utrecht, waarbij iedere provincie Souverein werd verklaard in haar eigen gebied en bovendien in art. 13 was bepaald, dat over de religie en de *goederen* der geestelijkheid kon beschikt worden naar goedvinden, terwijl, ter nadere uitlegging van dien, bij resolutie der Staten Generaal van 1 Julij 1581 [1]) was bepaald, dat: „yder provincie in besunder ende particulier geauthoriseert werd om te mogen disponeren van de geestelicke goederen, in hun quartier gelegen, gelick si naer alle redelicheyt sullen

1) Zie deze resolutie (niet vermeld in het Groot Placaatboek) bij van Beuningen: *Geestelijk kantoor van Delft*, bl 14 en Mr. Boeles: *Geestelijke goederen in de provincie Groningen*, bl. 47.

bevinden te behooren." Hierop beriepen zich dan ook de Staten van Utrecht in eene Memorie inhoudende Deductie hunner rechten, ingezonden aan de Staten-Generaal, omstreeks het jaar 1664, ter wederlegging van de remonstrantie van den Franschen gezant, namens de Ridders van Malthа gedaan tegen de opheffing der Balije van Utrecht dier Orde en de secularisatie der goederen daartoe behoord hebbende.

Dit belangrijke stuk is te vinden in een Register n°. 190 op het prov. archief te Utrecht, bevattende de reglementen, instructien, memorien, etc. betreffende de geestelijkheid en het beheer harer goederen, na de invoering van het regeeringsreglement van 1674 (pag. 49 van den gedrukten inventaris van het prov. archief) fol. 476— 95. Het is afgedrukt bij Matthaeus: *Veteris aevi analecta*, 1e edit. X. p. 479 seqq. en 2e edit. V. p. 952 sqq.

Daarin zeggen zij, dat de geestelijke goederen thans geene geestelijke goederen meer zijn, maar wereldlijke geworden zijn, omdat de Roomsche religie heeft opgehouden en de exercitie daarvan is verboden geworden. Dat zij, Staten van Utrecht, even als in de andere provincien was gebeurd, deze voormalige geestelijke goederen of *pseudo-Ecclesiastica ende ad pios usus sensu Pontificio geconsacreerde goederen* hadden aangeslagen en de vrije dispositie daarover hebben en die goederen hadden geseculariseerd en ontdaan *ab omni spiritualitate Pontificia* en dezelve hadden *geinfereerd in Reipublicae aerarium* (dit staat er woordelijk, V. p. 960); dat wel is waar de *benamingen* als van ouds waren behouden, doch de *zaken* anders waren geworden, daar die goederen nu geemployeerd werden om eenige adellijke en andere familien van de Gereformeerde Religie daarmede te vorderen en te benificieren. [1])

---

1) De woordelijke inhoud wordt hieronder in § 1 en 2 Utr. vicarierecht medegedeeld.

De gang van redeneering is vrij duidelijk. — De Staten zeggen: wij hebben wel de oude *namen* behouden, maar eene nieuwe zaak is er van gemaakt. De gewezen geestelijke goederen zijn ons eigendom geworden; wij hebben ze geannexeerd en kunnen er nu mede handelen zoo als wij willen, maar uit vrije gunst en zoolang ons zulks believt, laten wij die goederen strekken ad pios usus; niet omdat wij daartoe verplicht zijn, maar alleen uit goedheid. 1)

Onder de pios usus werd in de eerste en voornaamste plaats bedoeld, dat die goederen, waarvan de Staten het beheer en de administratie aan zich hielden, moesten strekken tot onderhoud der predikanten en der schoolmeesters, en het oprichten van een seminarium, later van een Illustre school en eindelijk van eene Universiteit.

Het beheer der geestelijke goederen werd door de Staten uitgeoefend door rentmeesters of ontvangers dier verschillende goederen, waarvan zij de revenuen hadden bestemd ad pios usus. Zij hadden daarvan gemaakt speciale fondsen of *comptoiren*, zooals die destijds heetten. Werden er door hen, of namens hen met hunne toestemming, goederen behoorende tot een dier comptoiren vervreemd, dan werd de koopsom, daarvoor verkregen, niet verbruikt tot allerlei andere doeleinden, maar belegd ten bate en ten name van het comptoir, in dier voege dat de kooppenningen werden belegd in plechten of meestal in obligatien of inschrijvingen (of losrenten, zooals ze ook al genoemd worden) op de Provincie, staande ten name van den ontvanger of rentmeester van het comptoir, doch waarvan de renten waren betaalbaar gesteld bij een der andere comptoiren der provincie, zoodat het comptoir wel is waar de huren der verkochte goederen miste, doch in plaats

1) De Staten beriepen zich alleen op de Unie, d. i. op publiek recht en volstrekt niet op den grond, dien men hun thans gemeenlijk toedicht, dat zij de geestelijke goederen hadden verkregen, als zijnde heerloos (*bona vacantia*) en zonder eigenaar geworden; waarover nader in § 1 en 2.

daarvan jaarlijks een gelijk bedrag aan renten ontving als de jaarlijksche opbrengst der verkochte landerijen of onroerende goederen placht te zijn, waardoor het in staat gesteld werd de uitgaven te kunnen blijven doen als van ouds.

Het valt echter niet te loochenen, dat dit laatste langzamerhand niet meer zoo consciencieus werd betracht, als eene volledige toepassing van het aangenomen systeem zou vereischt hebben, vooral bij de goederen, die de afzonderlijke leden der Staten of de Steden in hun beheer ontvingen. Het ging er mede zooals het met vele andere zaken gaat: l'appétit vient en mangeant, vooral bij de goederen der kloosters, broederschappen, enz. voor zoo ver die kwamen onder beheer der stad Utrecht en der kleine steden, waarin die respectivelijk waren gelegen. De stad Utrecht verontschuldigde zich echter daarmede dat de predikanten en scholen haar zooveel geld kostten, dat zij wel genoodzaakt was van tijd tot tijd de kassen der respectieve rentmeesters dier goederen buitengewoon aan te spreken.

Ook dient men te bedenken, dat vele dier comptoiren der provincie ad pios usus, met name dat der gebeneficeerde goederen en dat van den convente en balije van St. Catharijne (waaraan een hospitaal voor zieken was verbonden) alle jaren, soms tot een zeer belangrijk bedrag, door de Staten moesten gesubsidieerd worden uithoofde de opbrengsten der goederen en de renten der belegde kapitalen niet voldoende waren om de uitgaven te bestrijden.

Het beheer en bestuur der (zoogenaamde) geestelijke goederen, daaronder begrepen de vicariegoederen, was na de Reformatie en na de aanneming van het Redressement op de geestelijke goederen, op verschillende wijze geregeld.

Over de goederen der abdij van St. Paulus, van 't convent der Carthuysers, dat van Oostbroek te Utrecht, dat

van Marienburg te Soest, St. Agatha te Rhenen en Maria Magdalena te Wijk bij Duurstede, als ook over die der opgeheven balije der Orde van St. Jan, gevestigd in St. Catharijne te Utrecht, werd de administratie gevoerd door de generale Staten, d. i. de drie Leden gezamenlijk. Echter werd later ten aanzien van deze Orde nog eene splitsing van goederen gemaakt, in dier voege, dat de administratie over de Commandeury-goederen, in 1633, onder de drie leden der Staten bij loting werd verdeeld; doch de eigendom dier goederen bleef, even als bij de overige geestelijke goederen, aan de gezamenlijke Staten. De stad Utrecht ontving onder haar beheer de goederen der Commandeurijen van Ingen en 's Heerenloo, onder voorwaarde nogtans dat zij de revenuen daarvan zou bezigen tot oprigting eener Illustre school of tot andere *pios usus*, en daaruit jaarlijks zou uitkeeren (aan de algemeene Staten?) een bedrag van *f* 1500 en *f* 250 (zie Vroedschaps notulen van Utrecht van 12 Sept. 1633).

Over de vijf Jonkvrouwenconventen te Utrecht: Oudwijk, Wittevrouwen, St. Servaas, Vrouwenklooster en Ten Daal (Mariendaal) ontving de Ridderschap het beheer en deelde uit de opbrengst daarvan jaarlijksche prebenden uit aan ongehuwde adellijke jonkvrouwen en Mevrouwe de Abdisse. Over de overige Staten-Conventen te Wijk bij Duurstede, Rhenen en Soest werden ook afzonderlijke rentmeesters aangesteld door de Staten en de inkomsten gedeeltelijk aangewend om de predikanten aldaar te onderhouden, als ook om de voegere prebenden aan de joffrouwen (freules) en conventualinnen te blijven uitkeeren (waarover nader). De Bagijnen-kloosters, dat der Predikheeren, Regulieren en andere mannenkloosters te Utrecht kwamen onder beheer der Regeering van Utrecht als ook de goederen van de Broederschappen. De mannenkloosters van St. Jan Baptist en St. Jan Evangelist en dat van Marienhof en van de Minnebroeders, benevens de vrouwenkloosters van St.

Agatha, St. Barbara en de Agnieten te Amersfoort werden in beheer genomen door de Regeering van Amersfoort, die daaruit, even als te Utrecht, hare predikanten en scholen betaalde [1]).

---

1) Omtrent de latere fata der kloosters te Amersfoort vindt men eene opgaaf in een handschrift, tot opschrift hebbende *Beschrijving van Amersfoort* (in bezit van Mr. J. de Louter aldaar), waaruit wij de volgende beknopte aanteekeningen mededeelen. Het mannenklooster van St. Jan Baptist en St. Jan Evangelist werd, in 1586, tot Engelsche kerk, later tot Fransche kerk ingericht en in 1598? tot dolhuis; later werd het verkocht aan een particulier. Het mannenklooster van *Marienhof* met de goederen daartoe behoorende werd, in 1611 (na het uitsterven der kloosterlingen tot op 10 personen), door de Regeering der stad Amersfoort, *met consent der Staten*, tot Weeshuis ingericht, waaraan deze toevoegden *f* 400 's jaars uit de goederen van dit klooster en *f* 400 uit het convent van St. Jan.

Het *St. Agatha klooster* werd, nadat de laatste non, op 13 Junij 1637, was overleden, door de Regeerders der stad Amersfoort, den 3 Oct. 1640, voor *f* 1500 car. guldens verkocht aan particulieren, behalve de kapel, die tot gasthuis en kinderhuis werd ingericht op kosten der stad, welke die kosten vond uit de goederen der diverse gods- en gasthuizen, armbussen en conventen.

Agnieten-klooster. Nadat, in 1597, de nonnen waren uitgestorven, heeft de stad de goederen aan zich getrokken en de gebouwen met de kerk verhuurd aan particulieren. In 1622 werd echter de kerk ingericht tot latijnsche school, de andere gebouwen werden later verkocht aan particulieren.

St. Barbara-klooster: in 1612 uitgestorven, werd het in 1634 door de Stad verkocht aan particulieren.

Heilige Geest capel. Werd door de stad successievelijk ingericht tot vleeschhal, koren-waag, Duitsche school en ten slotte, in 1686' aan de Luthersche gemeente afgestaan tot kerk.

Minnebroeders klooster. Werd door de Stad aan de Gereformeerde gemeente gegeven gegeven tot kerk, doch toen deze daarvan geen gebruik maakte, in 1613, verkocht aan particulieren.

St. Anna capel. Is afgebroken zonder dat het juiste jaartal bekend is.

Fraterhuis. Was reeds vóór de Reformatie verdwenen.

Daar de Staten verboden hadden nieuwe kloosterlingen aan te nemen buiten hunne toestemming en dit consent niet meer verleenden, zoo stierven de kloosters van lieverlede uit, waardoor de beschikking over de inkomsten dier goederen geheel vrij werd, zoodat die ten volle ad pios usus kon worden aangewend.

De kapittelgoederen te Utrecht die, als gezegd, in 1580 en 1586 bepaald waren uitgezonderd, bleven, als van ouds, onder beheer der respectieve kapittelen, met inbegrip der goederen behoorende tot de vicarien van het kapittel. [1])

Het beheer over de goederen behoord hebbende aan de kapittelen van St. Joris te Amersfoort, St. Jan te Wijk bij Duurstede, St. Jan Baptist te Montfoort en St. Cunera te Rhenen werd opgedragen aan rentmeesters, die rekenplichtig waren aan de Regeeringen dier steden of zoodanige autoriteiten als nader zal worden medegedeeld.

De kerkegoederen (fabriek) der parochie-kerken of tweede clergie te Utrecht bleven onder beheer en bestuur der kerkmeesters en der Collegien, die later daarvoor in de plaats traden, zonder dat de Staten zich daarmede inlieten: ten minste vindt men daarvan geen spoor. Dit zelfde is ook te Amersfoort het geval geweest met de goederen der Lievevrouwe kerk aldaar (v. Bemmel, *Beschr. vna Amersfoort*, I. p. 147), als ook met de kerkgoederen van de St. Joriskerk (ibid. pag. 125—129). In de overige kleine steden der provincie schijnen eveneens die goederen (als ook de pastoriegoederen en die der kosterien en scholasterien, voor zoo ver er die waren) onder beheer der kerkmeesters te zijn gebleven. Ten platte lande echter kwam het beheer over de goederen der pastorien, kosterien, scholasterien en capellarien, die, als gezegd, *tot*

---

1) De rekeningen dier vijf capittelen zijn grootendeels tot op het jaar 1811, toen zij werden opgeheven, aanwezig op het prov. archief te Utrecht — afdeeling archief der capittelen.

ééne massa werden gebracht, onder beheer van één rentmeester of ontvanger der geestelijke (gebeneficeerde) goederen, door wien tevens ook de tertien der vicarien in de kerken, ten platten lande gefundeerd, geïnd werden. Uit de gezamenlijke revenuen van dit alles werden de predikanten en hunne weduwen, kosters en schoolmeesters ten platten lande betaald, later ook subsidien aan proponenten. Te Utrecht betaalde de stedelijke Regeering de traktementen der predikanten aldaar, als ook de Hieronymus school en later ook gedeeltelijk de hooge school, uit de revenuen der opgeheven kloosters en broederschappen en ontving daarvoor bovendien een jaarlijks subsidie van de Staten, uit de opbrengsten der klooster- en abdijgoederen, voor zoo ver die beheerd werden door de algemeene Staten, als ook van de vijf capittelen [1]) en aanvankelijk ook van de tweede clergie aldaar, waarbij later ook nog kwam een subsidie van de balije Utrecht der Duitsche Orde ad *f* 162—10—„. In 1598 bedroeg de uitkeering voor de vijf capittelen te zamen *f* 2000 à *f* 2800 en voor de tweede clergie *f* 800 's jaars, doch bij resolutie der Staten van 22 Maart 1598 werden die bijdragen respectivelijk verhoogd tot *f* 3800 en *f* 1300, terwijl de Staten zelven voor hunne comptoiren der gewezen kloosters en conventen te Utrecht bijdroegen als volgt:

Comptoir van	St. Catharina . .	*f*	325—10—„
„ „	Oostbroek	-	162—10—„
„ „	St. Paulus. . . .	-	487— „ —„
„ „	Carthuysers . . .	-	162—10—„
		f	1137—10—„
Bijdrage der Duitsche Orde. . .		-	162—10—„
		f	1300— „ —„

1) Zie over deze bijdragen der Capittelen Bijl. A. 29 en 36 en het register n°. 202 op het prov. archief (pag. 52 van den gedrukten Inventaris), bevattende stukken over die bijdragen gedurende de jaren 1654—55.

Deze bijdrage der vijf Capittelen vindt men steeds vermeld in de Thesauriers rekeningen der stad Utrecht onder de ontvangsten, waaruit blijkt dat die later meermalen is verhoogd en gebracht op *f* 5100 's jaars; doch bij resolutie der Staten van 31 Januari 1688 (Bijl. A. 36) werd die weder verminderd tot *f* 3100.

De bijdrage van *f* 1300 der tweede clergie, d. i. de parochiekerken, vindt men echter in de Thesauriers rekeningen niet meer vermeld in later tijden, zoodat die achterwege schijnt te zijn gebleven, terwijl men in 't algemeen in later tijd van die tweede clergie weinig gewag meer gemaakt vindt.

De bijdrage, die de Staten uit de bovengemelde comptoiren of de zoogen. Staten-conventen binnen de stad Utrecht gelegen uitkeerden aan de stad Utrecht, werd bij latere resolutien meermalen gewijzigd. Bij die van 25 Februari 1611 werd zij bepaald op *f* 4000, nam. voor St. Catharina *f* 1800; voor Oostbroek, St. Paulus en de Carthuysers t. z. *f* 2200. Bij res. van 21 Nov. 1634 op *f* 3000 (*f* 750 voor ieder der 4 conventen). Bij resolutien van 21 Nov. 1634, 27 Jan. 1635 en 22 April 1656 werd zij wederom gewijzigd; bij de laatstgemelde werd zij bepaald als volgt:

St. Catharina . .	*f*	2875— „ —„
Oostbroek . . .	-	1712—10—„
St. Paulus . . .	-	1837— „ —„
Carthuysers. . .	-	1712—10—„
	f	8137—10—„

In 1701, 1704 en 1715 bedroeg de bijdrage der gemelde 4 Staten-conventen te Utrecht t. z. *f* 7000 's jaars, doch dewijl de kassen dier comptoiren die uitgaaf toen niet konden lijden (omdat er steeds tekorten waren), geschiedde de uitbetaling uit de kas van een der andere comptoiren der Staten, t. w. door den ontvanger van het klein zegel.

Bevreemdend is het dat in 1580 en 1586 de Balije der Duitsche Orde, die toch, evenzeer als de overige conven-

ten en de Balije der Orde van St. Jan, eene geestelijke orde was, geheel ongemoeid werd gelaten, en de Staten zich over de goederen dier Orde en het beheer derzelve geenerlei gezag toekenden.

Die beide Orden toch stonden volkomen gelijk. Desniettemin werd de eerstgemelde later opgeheven. De laatste bleef, ofschoon dan ook als wereldlijk gemaakte Orde, een zelfstandig bestaan en beheer voeren, doch werd later alleen verplicht eene bijdrage van *f* 162—10—„ uit te keeren aan de stad Utrecht, voor predikanten en scholen aldaar, welke bijdrage, na van tijd tot tijd gewijzigd te zijn, eindelijk geheel ophield.

Waaraan dit onderscheid is toe te schrijven, blijkt niet. Mogelijk zal daartoe misschien bijgedragen hebben, dat in 1580 eenige leden uit het geslacht der Nassau's in die Orde waren opgenomen, die dan ook later tot Landcommandeurs zijn opgeklommen.

Het Redressement op de geestelijke goederen van 1586 baande, gelijk wij zagen, den weg voor de nadere en definitieve regeling der voormalige geestelijke, doch nu gesecularíseerde goederen. Wat daarbij nog onbeslist was gebleven en in deliberatie aangehouden, werd van lieverlede geregeld op de bovengemelde wijze, daar er nu niet meer over de geestelijke goederen en bloc, maar partiëel werd gehandeld en besloten in de Statenvergadering.

De zaak werd grootendeels door hunne Gedeputeerden nader uitgewerkt, in overleg met de Besturen der betrokken steden en de Capittelen. Zoo doende kwam het met de (gewezen) geestelijke goederen, met vallen en opstaan, eindelijk tot eenen, wij zullen niet zeggen geregelden, maar feitelijken toestand van rust, toen het *Reglement op de regeering der Provincie Utrecht* van 16 April 1674 (*Utr. Placaatb.* I. p. 171) voor een gedeelte dier gewezen gees-

goederen de oude twisten tusschen de Capittelen,
senteerd door het 1e Lid in de Staten en de beide
Leden, benevens den Stadhouder deed herleven.
lit Reglement was o. a. bepaald, dat de Stadhouder
m zou hebben de begeving van de preposituren of
dijen der vijf Capittelen te Utrecht, zonder eenige
ratie of contradictie van iemand hoegenaamd, als ook
le canonisien, die in de zes zoogen. Staten-maanden
en vervallen; wijders de dispositie over de inkomsten
alle vicarien dependeerende van de gemelde Proosten,
ens en de vijf Capittelen, als die openvielen, en de aan-
lling van een rentmeester over *die* vicarien, echter met
n verstande dat de inkomsten dier vicarien, even als
oeger, moesten strekken tot onderhoud van predikanten,
redikantsweduwen of andere *pieuse zaken* binnen de pro-
ncie Utrecht.

Verder, dat de Stadhouder zou aanstellen de Rentmeesters van de conventen Oostbroek, St. Paulus, St. Catharijne te Utrecht en andere Staten-conventen in de provincie, en dat, voor zoo ver de inkomsten derzelve niet bestemd waren voor de *publicque sake*, doch door de Staten geheel of ten deele waren gebruikt „om d'een ende d'ander Familie te beneficeeren" 1), de Stadhouder de dispositie zou hebben over het overschietende, dat niet was geaffecteerd voor de publieke zaak. Over de capittelgoederen te Amersfoort, Wijk bij Duurstede, Montfoort en Rhenen werd daarbij niets gezegd.

Ten gevolge dezer bepaling van het Regeeringsreglement werd door den Stadhouder opgericht een comptoir

1) Dit schijnt te doelen op de praebenden, die uit het Comptoir van de Balije en Convente van St. Catharijne en uit de vijf Jufferen (Jonkvrouwen)-Conventen en het Convent van Maria Magdalena te Wijk bij Duurstede en St. Agneta te Rhenen aan de joffrouwen en conventualinnen en de daarmede gebenificeerden werden uitbetaald.

van *Pieuse zak..*
en dat dan o..
wordt, met e..
man), die te..
der vicarien ..
instructie van
resteerd den ..
Placaatboek.
is bovendien
niet in hare
het Regeer
voegdheid t
toir der ge..
tijd in sta..
kijkers op
comptoir..
Sur-Inten..
Hunne ..
8en Apri
Mei 167
voorl.),
opschrif
lasten ..
P. Ru
Benth
J. Pe
depu..
zoog..
tie
en ..
keu
als
vo..
ge..
co..

die de Edele Mog. Heeren Staten van Utrecht aan de collatie van Z. Hoogheyd hebben gedefereert; — en is opgedragen aan den Stadhouder, den 28[en] Januari 1681."

Van dit register of manuaal, waarin tevens alle resolutien, ordonnantien en verdere stukken na 1674 zijn opgenomen; is een klad afschrift aanwezig op het prov. archief onder n°. 190 (gedrukte Inventaris pag. 49), waarin bovendien nog onderscheidene andere stukken en lijsten zijn opgenomen.

Verder is er op het stads-archief te Utrecht, onder n°. 524 voorl., nog een register aanwezig, zijnde een manuaal of blaffert der beneficien, staande ter begeving van den Stadhouder Willem III, behoorende tot dit comptoir van *Pieuse Zaken*, waarin (fol. 359ᵛ—362) o. a. ook vermeld is eene op 28 Januari 1681 door de Staten van Utrecht opgemaakte begrooting of omslag der opbrengsten van de verschillende beneficien, die bij het Regeerings-reglement aan den Stadhouder waren gegeven, luidende als volgt:

Proostdyen, thesauryen en scholasteryen der 5 Capittelen te Utrecht . .	*f* 12.020— „ — „
Canonisien der 5 Capittelen en dat van St. Jan te Wijk bij Duurstede.	memorie
Idem van het Capittel van St. Joris te Amersfoort	memorie
8 Commanduryen der balije van St. Catharina te Utrecht . . . . -	7.597— „ — „
12 Prebendaten idem . . . . -	5.000— „ — „
4 Prebendaten behoorende tot het convent van ter Horst . . . . -	991— „ — „
St. Agnieten te Rhenen. 14 conventualen . . . . -	1.325— 4— 5
Maria Magdalene te Wijk b. D. 22 conventualen. . . . . -	1.596— 7—14

Marienburg te Zoest 11 conventualen	*f* 1.063— 4— „
De vicarien behoorende tot het comptoir van de pieuse saken, hebben tot nog toe niet konnen begroot worden.	memorie
De annaten jaarlijks voorkomende kunnen, als onzeker zijnde, niet begroot worden	memorie
	f 29.592—16— 5

De Stadhouder trok voor zich eigenlijk niets uit dit comptoir der Pieuse zaken, ten minste niet op directe wijze. Het was alleen de eer en het genoegen die beneficien, vicarien, enz. te kunnen begeven; maar, zooals bekend is, die begeving geschiedde destijds niet zoo geheel gratis.

Het vlotte echter niet best met dit *comptoir der Pieuse zaken* en met de ten uitvoerlegging der Instructie van den Rentmeester A. Gentman, als rentmeester der vicarien. Er werden wel allerlei oproepingen en aanschrijvingen gedaan om opgaaf te doen; doch men stoorde er zich niet aan. In 't bizonder waren de vijf Capittelen te Utrecht, als 1e Lid der Staten, zeer ontstemd over deze wijziging en de verkorting hunner rechten. Zij protesteerden daartegen, zoodat men in 1678 nog niet veel verder was dan tijdens de uitvaardiging van het Regeerings-reglement in 1674. Den 24en September 1678 deden echter de Staten (t. w. de Ridderschap en Stad en Steden) bij resolutie weten, dat Haar Ed. Mog. „hadden verstaen dat sonder langere tergiversatie door de Capittelen behoorde nagekomen te worden hetgeen de Instructie van den Rentmeester der pieuse zaken betrekkelijk hen inhield."

De Capittelen verzochten echter, bij missive van 3 Dec. 1678, om niet door de Staten te worden geurgeerd tot de voldoening aan die Instructie, daar zij voornemens waren bij Ootmoedige Supplicatie aan Sijne Hoogheid daar-

over nadere remonstrantie te doen, verzoekende daarbij der Staten goedgunstige intercessie. De Staten nogtans lieten zich door dit huismiddeltje om de zaak nog verder op de lange baan te schuiven niet afschepen, doch meldden hen, bij rescriptie van 5 December 1678: dat zij in hun verzoek niet konden treden, en verder: „dat zij de Capittelen nu andermael *gansch ernstigh lasten en ordonneren* om binnen zes weken daaraan te voldoen, ten einde niet te worden genecessiteert soodanige *andere middelen van contrainte* in 't werck te stellen, als sij sullen goedvinden dat bij de hand genomen moeten worden." Desniettemin bleef de zaak toch nog sleepende tot dat er eindelijk, op 4 Mei 1684, eene conventie werd aangegaan tusschen den Stadhouder en de vijf Capittelen (Utr. Plac. I. p. 216), waarbij werd bepaald, dat de resignatien en admissien der praebenden, beneficien en vicarien bij het Regeeringsreglement van 1674 wel aan Zijne Hoogheid waren gedefereerd, doch zulks veel tijdverzuim en moeite veroorzaakte aan de geinteresseerden, zoodat door Zijne Hoogheid was goedgevonden dat de Staten of hunne Gedeputeerden zulks in Zijne Hoogheids name mochten doen en de acten daartoe noodig konden afgeven. — Voorts, dat nademaal bij gemeld Regeeringsreglement aan Z. Hoogheid was gedefereerd de begeving der praelatuurschappen t. w. proostdien, scholasterien en thesaurien, mitsdien ook de vicarien daartoe behoorende [1]) en daarvan dependeerende zouden staan aan de dispositie en collatie van Z. Hoogh., doch die der overige vicarien tot de vijf capittelen specteerende zou zijn en blijven aan die Capittelen.

Zoo dreef dan ook deze storm eindelijk wederom voorbij. Het comptoir der gebeneficieerde goederen, dat eigenlijk buiten deze moeielijkheden was, omdat het zich alleen bemoeide met het platte land, doch niet met de Capittelen

1) De opgaaf dier vicarien volgt nader.

en capittelgoederen, ging zijn gewonen gang als van ouds.

Wat er later van dit zuster-comptoir der Pieuse Zaken, dat alleen den Stadhouder aanging en geen Landscomptoir was, geworden is, ligt in het duistere, daar er op het provinciaal archief, zoo ver tot nu toe bekend is, geen rekeningen of andere stukken daarvan afkomstig voorhanden zijn, evenmin als op het stads-archief te Utrecht. Mogelijk zijn er op het rijks-archief of in de archieven van het Huis van Oranje nog rekeningen of andere bescheiden van te vinden.

Van de twee Surintendenten over de geestelijke comptoiren en dat der gebenef. goederen vindt men echter later meermalen gewag gemaakt in stukken en resolutien; o. a. ook dat zij gehoord zijn bij de begeving van vicarien door de Saten (Bijl. F.).

In hoever dit comptoir der Pieuse Zaken met zijn afzonderlijken rentmeester, na het overlijden van Willem III (1702), is blijven bestaan gedurende den stadhouderloozen tijd, dan wel of het toen verdwenen is, blijft alzoo in het onzekere totdat zulks uit eenige documenten of aanhalingen zal blijken.

In ieder geval is het na 1795 opgeruimd. Men vindt er dan ook geen gewag van gemaakt bij de generale opruiming der comptoiren der Staten ten gevolge van de proclamatie der eene en ondeelbare Bataafsche Republiek in 1798, waardoor de Souvereiniteit der afzonderlijke provincien verviel en tevens de afzonderlijke administratien der provincien.

Ten gevolge daarvan werden in Utrecht al de hierboven gemelde comptoiren of administratien der Staten: van St. Paulus abdij, Oostbroek, Carthuysers, te Utrecht, Marienburg te Soest, St. Agnieten te Rhenen, Maria Magdalena te Wijk bij Duurstede, als ook die der conventen van St. Servaas, Vrouwenklooster en Oudwijk te Utrecht (onder beheer der Ridderschap), even als ook het comptoir der

Staten van de Gebeneficieerde goederen [1]), met en benevens het comptoir der domeinen, in 1799 opgeheven, op advies van den Agent van Finantien der Bataafsche Republiek (Gogel) en vereenigd tot een generaal domeinfonds onder beheer van het Departement der Finantien, waardoor alzoo het beheer der Staten verviel en zich oploste in het algemeen rijksbestuur. Dit algemeen domeinfonds had echter op verschillende plaatsen afzonderlijke rentmeesters, o. a. ook te Utrecht. Een tijdlang werd er nog afzonderlijk boek gehouden van de diverse gewezen comptoiren in de verschillende provincien, o. a. ook van dat der gebeneficeerde goederen in Utrecht, tot dat in of omstreeks 1810 alles tot één en onder elkander is gebracht.

Alleen het comptoir van de Balije en Convente van S^te^. Catharijne te Utrecht is afzonderlijk blijven bestaan, dewijl, volgens missive van het Intermediair Administratief Bestuur van 11 April 1798, daaruit het gasthuis onderhouden werd, en dit gasthuis onder de opperdirectie van den Agent van Opvoeding diende te behooren. [2]) In 1817 werd dit rijks-fonds door de Regeering geschonken aan de Vereenigde Gods- en Gasthuizen te Utrecht, onder verplichting tot oprichting van een algemeen ziekenhuis, dat tevens dienstbaar zou zijn voor het academiesch onderwijs en onder den last tot onderhoud van het kerkgebouw van St. Catharijne, welk gebouw mede werd onderhouden door het comptoir van St. Catharijne. De lande-

1) De rekeningen der rentmeesters dezer comptoiren zijn nog aanwezig (voor een deel) op 't prov. archief, doch zeer incompleet.

2) Dit laatste was waarschijnlijk daaraan toe te schrijven dat het hospitaal der Orde van St. Jan, ook na de Reformatie, door de Staten werd aangehouden in rechtstreeksch beheer, ter verpleging van zieken, en bekostigd werd uit de inkomsten der goederen (doch met suppletie van het te kortkomende), terwijl die ziekenverpleging, in de 18e eeuw, door hen tevens dienstbaar was gemaakt tot clinicum academicum voor de Hooge School te Utrecht.

rijen en verdere onroerende goederen waren in de 18e eeuw en vroeger door de Staten alle te gelde gemaakt en de opbrengst daarvan belegd in inschrijvingen op diverse comptoiren der provincie, die, in deze eeuw, zijn geconverteerd in inschrijvingen op het Grootboek der Nationale Schuld. Het kerkgebouw werd later, bij Kon. Besluit van 24 October 1840 nº 17, in eigendom afgestaan aan de Roomsch-Catholieke gemeente in de Catharijnesteeg (overzijde van de kerk) met *f* 2000.— nominaal uit de gemelde inschrijving op het 2½ % Grootboek. Het ledigstaande hospitaal was reeds in 1815 door de stad Utrecht, met goedvinden van den Gouverneur der provincie en van het Departement van Oorlog, vertimmerd tot Militair Logement, dienende tot inkwartiering van doortrekkende militairen.

GESCHIEDENIS DER UTRECHTSCHE VICARIEN

NA DE REFORMATIE.

Na deze vluchtige schets der lotgevallen van de geestelijke goederen in het algemeen na de Reformatie, kunnen wij thans overgaan tot eene meer uitvoerige van het onderdeel vicarien, waarbij wij echter evenmin alles kunnen vermelden wat er over dit ingewikkelde en veelal duistere onderwerp te zeggen valt.

Even als bij de overige geestelijke goederen, gingen de Staten, bij het tot stand komen der Reformatie, uit van het beginsel dat, hoezeer zij met die goederen konden handelen geheel naar goedvinden, het echter billijk was dat ook de vicarien en vicariegoederen zoo veel mogelijk bleven wat zij waren en aangewend werden tot soortgelijk doeleinde als vroeger, en dat zij, ook ten aanzien der vicarien, den Bisschop vervingen, nam. in de begeving der vicarien op voordracht der respective patroons of collators, in het geven van consent voor vervreemding, verwisseling of bezwaring van vicariegoederen, wanneer collators daartoe aanzoek deden, en in de bevoegdheid tot opheffing van vicarien.

De Staten stonden hier echter voor een meer ingewikkeld vraagstuk dan bij de overige (gewezen) geestelijke goederen, wegens den aard der vicarien, die niet alle gelijksoortig waren. Reeds vóór de Reformatie waren er vicarien *juris ecclesiastici*, t. w. waarvan een geestelijke of geestelijk college *qua talis* de begeving, d. i. de voordracht, aan den Bisschap had, en leeken-vicarien, *juris laïcalis*, of, zooals die

die later ook wel genoemd werden, *familie-vicarien*, waarvan de presentatie van den vicaris stond aan een wereldlijk persoon, meestal de naaste en oudste bloedverwant in der tijd van den fundateur. Somtijds ook aan een wereldlijk college, magistraatspersoon, of wel aan een of meer familieleden tegelijk met andere autoriteiten.

Bovendien maakte het onderscheid of eene vicarie was gefundeerd in een kapittelkerk, dan wel in een parochiekerk, kapel of convent.

In het eerstgemelde geval vervielen vroeger de vicarien en vicariegoederen, wanneer de kerk tot collegiale d. i. kapittelkerk werd verheven, aan die kerk en werden door het kapittel geadministreerd. [1]) De verhouding van den vicaris was in de kapittelkerken dan ook anders. In de parochiekerken stond de vicaris slechts nu en dan den pastoor bij in den dienst en las hij zelf de missen of zielmissen voor het altaar, dat hij bediende, op de wijze bij de fundatie der vicarie omschreven. Doch in de kapittelkerken moesten al de priesters als ook de vicarissen bij de celebratie van de Hoogmis tegenwoordig zijn en bepaalde men zich meestal daarbij dat in die Hoogmis tevens de namen of memorien der fundateurs werden ingevoegd of afgeroepen, terwijl de afzonderlijke zielmissen achterwege bleven. [2]) Van daar dat bij de vicarien, in de kapittelkerken gefundeerd, het Capittel zelf door zijne cameraars de goederen der vicarie beheerde en de revenuen daarvan aan den vicaris uitkeerde, terwijl de vicariegoederen, behoorende tot vicarien gefundeerd in parochiekerken, kapellen en conventen, door den vicaris zelf werden geadministreerd zoolang hij als vicaris fungeerde,

---

1) Zie van Bemmel, *Beschr. v. Amersfoort*, I. bl. 68. Koker, *De vicarien goederen in Nederland*, bl. 8, 13 en 16.

2) Zie hierover uitvoeriger Koker t. a. pl. bl. 16 en 17. Van Rootselaar, Amersfoort, 777—1580, I. bl. 355.

echter onder toezicht en superintendentie van den collator.

Dit verschil in de administratie der goederen is ook na de Reformatie gebleven. In de rekeningen der vijf kapittelkerken te Utrecht na de Reformatie (aanwezig op het prov. archief te Utrecht tot aan 1811), die steeds in drie hoofdrubrieken waren verdeeld, vindt men dan ook door de Cameraars van het Capittel eene afzonderlijke rekening en verantwoording der vicarien van het kapittel. In de rekening van het capittel ten Dom over 1694 (prov. archief) luidt dat onderdeel der rekening aldus: „Rekeninge, Bewijs ende Reliqua van sodanigen Ontfang en Wtgeef als de Heere Marten Meerman, Kameraar des Capittels ten Dom t'Utregt, gehad en gedaan heeft vant inkomen en goederen der Geacquireerde Vicaryen, van de Gemeene Vicarissen en Vicarissen in novo opere over den jare 1694, ingaande Remigii ...." enz. — Verder komt daarin voor een post luidende: „Ander Ontfang van Extra ordinaris subsidie tot laste van de tegenwoordige vicarissen, waarvan haar Ed. Mo. twee derden hebben geremitteerd, alsmede van de subsidie tot verval der Onkosten en lasten bij het Capittel gesupporteerd om weder te bekomen de vrije resignatie, waartoe de nabenoemde vicarissen over desen jare 1694 hebben gecontribueerd als volgt: 'twelk hier verantwoort word."

Soortgelijke vermelding vindt men ook in de rekeningen van andere Capittelen te Utrecht.

Het totaal bedrag dezer korting, die de daarin specifiek opgenoemde vicarissen zich moesten getroosten, was 87 gulden 10 st. 14 penn. Voor het Capittel van St. Jan te Wijk bij Duurstede waren de *Quotisatien* of repartitien der vicarissen, op voordracht van Deken en Capitularen van het Capittel, door de Staten geregeld en geapprobeerd, o. a. bij resolutien der Gedeputeerden van 10 December 1614 en 10 September 1621 (zie Bijl. A. 22 en 24). De

Quotisatien zelven worden daarbij echter niet vermeld, doch zijn te vinden in de rekeningen der kerkmeesters aldaar, loopende van af 1583, aanwezig op het Stadsarchief te Wijk bij Duurstede, als ook in het archief der Hervormde Gemeente (zie hierover nader onder *Vicarien te Wijk bij Duurstede*).

In het Register der *Pieuse Zaken* (Stadsarchief n°. 452) fol. 277ᵛ wordt eene vermelding gedaan, waaruit is af te leiden dat de goederen, behoorende tot de vicarien gefundeerd in kapittelkerken, niet werden geadministreerd door de vicarissen zelven, luidende: „twee vicarien in den Dom .., gefundeerd bij Bisschop David van Borgondien, elkx waardig 150 gulden jaarlijcx."

In margine: „N.B. dese vicarye is gedisponeert bij sij[illegible]n Hoogheit [als collator] den 5en Augusti 1680, ten behoeve van David van Schoondervoort, voor den tijd van ses jaren, jaarlijks tot 120 gulden, te consequeren uyt handen van den Rentmeester Plucque [1]), siet de extensie de folio ...... (*sic*)."

Het is echter niet gemakkelijk uit deze drieledige rekeningen der Capittelen, zelfs die van later tijd, wijs te worden, als men niet geheel en al te huis is in de huishouding en administratie dier Capittelen.

Bij de Capittelen berustten er meestal registers der vicarien en de goederen daartoe behoorende, zoo der geestelijke als wereldlijke vicarien, of, zoo zulks niet het geval was, waren die ten minste uit te vorschen uit de jaarlijksche rekeningen dier Capittelen. In de overige kerken en kapellen echter hield men daarvan geene aanteekeningen, ten minste geene geregelde, zoodat men van de respectieve collators en possesseurs dier vicarien moest trachten te weten te komen welke goederen daartoe behoorden. Dit werd nog des te moeielijker, toen, na de Reformatie, de kerken tot den Pro-

1) Destijds rentmeester der Gebeneficieerde goederen.

testantschen dienst waren bestemd, zoodat de vicarissen niet meer dienst kwamen doen aan hunne altaren, die waren opgeruimd als Roomsche superstitien. Het viel dus toen niet meer in het oog of er een vicaris was en wie zulks was, noch ook wie collator was. Bij een en ander moest men dus bloot afgaan op algemeene bekendheid van vroeger. Velen maakten daarvan gebruik door die goederen eenvoudig tot zich te nemen en zich stil te houden.

Van 1580 af vingen de Staten (evenals ook de stad Utrecht) dan ook aan met voortdurend de possesseurs van vicarien op te roepen om opgaaf te doen der goederen, tot de vicarien behoorende, onder bedreiging van poenaliteiten, o. a. ook verlies der vicarie en der voordracht van den vicaris door den collator, waarvan de begeving alsdan direct aan de Staten zou komen, zonder eenige voordracht door den collator (zie o. a. Bijl. A. 6).

De gedurige herhaling dier oproepingen toont wel aan, dat het met die opgaaf van goederen niet best vlotte, gelijk er dan ook, als gezegd, onderscheidene verzwegen werden. Enkele werden later nu en dan uitgevorscht, en alsdan verbeurd verklaard.

De stad Utrecht had er zelfs eene soort van premie op uitgevonden en uitgeloofd om achter die verduisterde vicarien te komen, daarin bestaande dat de verklikker, die ze uitvond en ontdekte, alsdan tot vicaris of collator benoemd werd (zie Bijl. C. 22 Sept. 1634 en volg.) [1]).

Uit hetgeen vroeger (bl. 118) reeds is medegedeeld over de voorbarige bemoeiingen der stad Utrecht betreffende

---

1) Eene soortgelijke premie voor den aanbreng van verduisterde thinsen, erfpachten, erfrenten, keurmoedige goederen, honde-koorn, hond-eigen, kapoenen en andere grondrenten of grondregten, was door de Staten van Utrecht bij Publicatie van 5 October 1700 (Utrechtsch Placaatb. II pag. 450) uitgeloofd, bestaande in $^1/_3$ of $^1/_2$ der waarde van de goederen, en van de achterstallige canon of jaarrente.

de geestelijke goederen, volgt, dat ook alles wat door de Regeering dier stad vóór 1580 was bepaald over de vicarien (Bijl. C.), verviel en krachteloos werd, toen de Staten zich dit onderwerp aantrokken. Wat daarover later door de Vroedschap van Utrecht werd gedecreteerd, gold dus ook slechts voor zooveel zulks niet was in strijd met de ordonnantien der Staten, en als maatregel van uitvoering van het door hen vastgestelde, ofschoon de stad Utrecht zich, ook later, niet altijd hield aan die ordonnantien.

In *Ordre op de geestelicheyt ende hare goederen* (Bijl. A. 4) ende *Instructie voor de gedeputeerden uit de Staten*, die toezicht op de geestelijke goederen zouden houden (Bijl. A. 8), beide in 1580 ontworpen werd, betreffende de vicarien het volgende voorgesteld. In de *Ordre*, bij art. 5: dat tot onderhoud der predikanten (te Utrecht) zouden strekken, in de eerste plaats, de opbrengsten der goederen der *Broederschappen*, in de parochie-kerken te Utrecht gefundeerd, en, als die niet voldoende waren, daartoe mede zouden strekken de revenuen der goederen van de vicarien, in de parochiekerken aldaar gefundeerd, wanneer er vicarien ledig werden door overlijden der vicarissen als anderzins, en dat inmiddels ook de vaceerende vicarien, gefundeerd in de capittelkerken (te Utrecht), niet zouden worden vervuld, en de revenuen daarvan mede tijdelijk zouden strekken tot onderhoud der predikanten, tot tijd en wijle dat er in de parochiekerken zooveel vicarien waren opengevallen of andere middelen waren gevonden, dat daaruit de predikanten op voldoende wijze konden worden onderhouden. — Of wel, dat de Capittelen, in plaats van de vervulling der vicarien in hunne kerken gefundeerd inmiddels te laten aanstaan, de revenuen der goederen bestemd voor was, olie (en wijn), die nu niet meer gebruikt werden tot dat einde, daartoe tijdelijk zouden kunnen bestemmen, indien zij daaraan de voorkeur gaven.

Art. 6 dat ten platte lande de collators en possesseurs

van vicarien en andere geestelijke beneficien zouden worden opgeroepen om opgaaf te doen van de goederen daartoe behoorende, op eene boete van *f* 25.— voor de eerste reis en vervolgens op eene arbitraire boete.

Dit laatste werd ook bij art. 38—42 der gezegde ontworpen *Instructie* voor de gecommitteerden uit Gedeputeerden meer uitvoerig bepaald, zoowel voor de geestelijke- als leeken-vicarien, met toevoeging, dat ook de fundatiebrieven, zoover die bekend waren, moesten overgelegd worden; alles op poene van „ghijselinge, arrest van personen ende goederen off bij zulcke andere middelen als zij hier toe bequaem vinden zullen." 1)

Verder werd in die Instructie bij art. 43—47 voorgesteld, dat bij begeving aan wereldlijke personen, of aan geestelijke personen in kwaliteit van wereldlijke, met *beneficien* of *officien* (waaronder ook de vicarien schijnen begrepen te zijn), een derde deel der inkomsten daarvan zou komen ten bate van de predikanten, ministers of andere kerkendienaars, buiten en behalve hetgeen zij respectievelijk trokken uit de inkomsten der pastoriegoederen, en dat de overschietende ⅔ zouden komen ten profijte dergenen die de collators zouden presenteeren aan de Gedeputeerden ter benoeming, waartoe zij echter alleen konden voordragen personen oud minstens 7 jaar en bekwaam om te studeeren, die dan ook de vruchten en inkomsten alleen gedurende den tijd hunner studien en niet langer zouden genieten. Ter voorkoming van malversatien in dit opzicht werd tevens bepaald, dat de gebeneficieerden jaarlijks aan de Gedepu-

1) Het resultaat dezer gezamenlijke opgaven is bij elkander gebracht in een Manuaal, opgemaakt vóór 1586 (1583?) aanwezig op het prov. archief register n° 191 (bl. 49 gedrukte Inventaris), tot opschrift hebbende: *Inventaris van de gheestelijcke goederen in de kleyne steden ende ten platte lande van Utrecht*, waarin ook eenige fundatiebrieven zijn opgenomen.

teerden moesten overleggen eene verklaring van de Universiteit of Stad daar zij studeerden, ten bewijze dat zij aldaar *in studio* waren, alles op verbeurte van het beneficie. Na beeindiging hunner studien moesten de collators een ander voordragen binnen zes maanden, op poene bij art. 46 en 67 vermeld [1]).

Deze bepalingen golden echter niet voor de vicarien en verdere soortgelijke kleine beneficien, gefundeerd in de 5 kapittelkerken te Utrecht, daar in art. 54 in 't algemeen was bepaald dat de Gedeputeerden tot de geestelijke goederen zich met de goederen en zaken der vijf godshuizen (d. i. Capittelen) niet mochten *onderwynden*, dan op de wijze bij de volgende artikelen 55—60 der Instructie bepaald, inhoudende, omtrent de vicarien, dat de Capittelen moesten inleveren een staat van alle vicarien en andere kleine beneficien en officien, in hunne respectieve kerken gefundeerd, met specifieke opgaaf van de inkomsten der goederen daaraan verbonden en van de toenmalige possesseurs die deze inkomsten respectievelijk genoten (art. 58) [2]), terwijl eindelijk bij art. 60 aan de Gedeputeerden was opgedragen om toe te zien op de vicarien, die sedert de Ordonnantie der Staten op de Geestelijkheid [van 29 Julij 1580] in de vijf capittelkerken waren opengevallen, doch niet waren begeven, en daarvan rapport te doen aan de Staten.

Zooals hierboven (bl. 42) reeds is medegedeeld, bleef deze *Ordre* en de *Instructie* der Gecommitteerden hangende,

1) Deze bepalingen zijn niet nageleefd; alleen de tertien zijn geheven, behalve in de stad Utrecht, waar men zich ook aan dit voorschrift niet stoorde.

2) Deze staat of inventaris schijnt echter niet te zijn ingeleverd; in allen geval niet op volledige wijze, zooals bij den inventaris van 1583: der vicarien, gefundeerd in de cleyne steden ende ten platten lande van Utrecht.

dewijl het 1e Lid der Staten die verwierp en de zaak werd onderworpen aan de beslissing der Unie.

In de vermelde Memorien daarover gevoerd tusschen het 1e en het 2e en 3e Lid der Staten (zie boven bl. 121 en v.) treft men geene nadere inlichtingen over de vicarien aan dan de reeds bekende. Alleen zij vermeld, dat in de Memorien van het 2e en 3e Lid der Staten van 21 Augustus 1581 (Bijl. A. 11) in art. 9 ook de *vicarissen* worden herinnerd aan de Ordonnantie en Resolutie der Staten, laatstelijk op 11 Augustus 1581 nogmaals herhaald, waarbij, in het 10e artikel, was bepaald dat zij (evenals ook de Canunniken) hunne concubinen zouden wegzenden of ten huwelijk nemen.

Opmerkelijk is het, dat de bepaling van art. 43 der Instructie voor de gecommitteerden uit de Gedep. Staten van 1580, Bijl. A. 8, (de latere *Directiekamer*) inhoudende, dat de vicarien alleen zouden kunnen gegeven worden aan studeerenden, later niet is opgenomen in het *Redressement* van 1586, doch daarin, bij art. 4, alleen wordt bepaald, dat in het aldaar vermelde Seminarium ook vicarissen *wesende juris patronatus* zouden kunnen opgenomen worden.

Verder wordt in dat *Redressement* (Bijl. A. 12) zelf over de vicarien weinig bepaald. Zulks is voornamelijk geregeld bij de Instructie van 10 Juli 1587 voor den krachtens hetzelve te benoemen Rentmeester of Ontvanger der geestelijke of gebeneficieerde goederen (Bijl. A. 14). Men treft er echter, in art. V, de zeer gewichtige en diep ingrijpende bepaling aan, die men tot nu toe onbegrijpelijker wijze altijd heeft over 't hoofd gezien, dewijl dit Redressement nog nooit is gepubliceerd, dat de goederen van alle vicarien, broederschappen, pastorien, capellarien, costerien, kerken en alle andere beneficien in de kerken gefundeerd, zoowel in de Stad [Utrecht] en steden als ten platten lande (*uitgezonderd die der vijf Capittelen*) te zamen *zullen gebracht worden in ééne Masse*, d. i. tot één fonds

zouden vereenigd worden (doch onder diverse hoofden van ontvang) en dat uit de revenuen van gemeld fonds of *comptoir*, zooals men zich destijds uitdrukte (t. w. der geestelijke goederen, later genaamd de gebeneficieerde goederen), vermeerderd met het jaarlijksch bedrag of subsidie dat de vijf Capittelen moesten contribueeren tot onderhoud der predikanten, zouden worden betaald de tractementen der predikanten, schoolmeesters en kosters. — Indien de revenuen voor dit fonds mochten blijken daartoe ontoereikende te zijn, dan zouden uit de inkomsten der kloostergoederen, volgens art. VI, het ontbrekende moeten gesuppleerd worden. Deze bepaling van art. V werd echter door de Staten slechts aangenomen met de beperking of verduidelijking, dat de *kerkegoederen*, bestemd tot onderhoud en reparatie van kerken en de *armengoederen* (diaconiegoederen), daar niet onder zouden begrepen zijn.

Bovendien herhaalden de kleine steden: Amersfoort, Rhenen, Wijk bij Duurstede en Montfoort, ieder voor zich, de reserve reeds bij art. III gemaakt, dat zij de administratie der geestelijke goederen in hunne respectieve steden gelegen, zelven verlangden te voeren en die dus wenschten geexcipieerd te zien uit dit algemeen fonds, onder aanbod om dan ook zelve daaruit hunne predikanten te zullen bezoldigen en het overschot der inkomsten te zullen besteden tot godsdienstige zaken, seminarium en armen, als ook om daarover een afzonderlijken gereformeerden rentmeester te zullen aanstellen, die rekenplichtig zou zijn aan de magistraat der stad, en een afschrift daarvan zou toezenden aan de Directiekamer der geestelijke goederen, ter informatie en examinatie, opdat de Staten zich zouden kunnen overtuigen dat die revenuen tot geene andere doeleinden werden gebruikt „*mogende sij lijden dat die stadt van Utrecht van gelijcken doet.*"

De Staten konden zich echter met deze reserve der kleine steden toen niet best vereenigen en verzochten

haar dit artikel en de beide voorgaande liefst onveranderd aan te nemen, of anders dit different aan den Stadhouder ter decisie op te dragen, omtrent welke transactie die steden verklaarden geen last te hebben bekomen van hunne principalen, doch beloofden hun de zaak te zullen voorleggen en daarvan den uitslag nader te zullen mededeelen.[1])

Bij art. 7 van het *Redressement* werd verder bepaald, dat er een afzonderlijke rentmeester of ontvanger over de geestelijke goederen, behoorende tot pastorien, kosterien, scholasterien, vicarien en broederschappen, zou worden aangesteld, die aan de Directiekamer rekening zou doen. Tot deze betrekking werd door de Staten, ter vergadering van 28 October 1586, aangesteld Floris van Weede (Bijl. A. 13), die in 1579 zijne eerste rekening deed, loopende over 1586/8.

Uit deze rekeningen der successieve ontvangers van de (gewezen) geestelijke of gebeneficeerde goederen, indien zij nog aanwezig waren, zou men dus een overzicht hebben van hetgeen achtereenvolgens met die gebeneficieerde goederen in 't algemeen en speciaal ook met de daaronder mede begrepen vicariegoederen was voorgevallen na 1587. Doch, helaas! deze rekeningen van 1588 tot 1770 zijn, omstreeks het jaar 1815, bij gelegenheid eener groote opruiming van stukken en papieren behoorende tot het archief der provincie, destijds in verschillende localen geborgen, met en benevens nagenoeg alle andere rekeningen der rentmeesters en ontvangers in de provincie [2]) en eene massa

---

1) Van die nadere mededeeling blijkt niet; doch uit de latere handelingen van Utrecht, als ook van Amerssfoort, Wijk bij Duurstede en Rhenen volgt, dat deze steden werkelijk die goederen (althans grootendeels) in eigene administratie hebben gehouden, onder afzonderlijke rentmeesters, die daaruit de predikanten en schoolmeesters betaalden, of de gelden ten dien einde aan de stedelijke Regeering ter hand stelden.

2) De vroegere rekeningen der rentmeesters van de Jufferen- of Jonk-

andere registers en stukken (naar men verhaalt twee volgeladen schietschuiten) te Amsterdam voor scheurpapier verkocht, als noodelooze en nuttelooze paperassen!!

In het werk van Koker vindt men dan ook (bl. 61) de rechtmatige klacht, dat op het provinciaal archief te Utrecht weinig of niets meer te vinden is betreffende de vicarien, zoodat hij verklaart omtrent de vroegere geschiedenis der vicarien in de provincie niet veel te kunnen mededeelen.

Gelukkig echter zijn er, zooals eerst later ontdekt is, op het stadsarchief te Utrecht nog twee dier rekeningen van vroeger aanwezig, die althans eenige lichtstralen verspreiden in de duisternis, als ook een klad afschrift van een Manuaal of Blafferd der geestelijke goederen, die de rentmeester der geben. goederen volgens art. 22 zijner Instructie (Bijl. A. 14) moest aanhouden, loopende over de jaren 1627—30. Register E. 1139 voorl. stadsarchief te Utrecht.

De eene rekening is de 1e van gemelden *Floris v. Weede* over 1586,8, een lijvige foliant (Register E. n°. 394 voorl. stads-archief), waarin vooraan ook zijne benoeming is vermeld, als ook, hetgeen vooral belangrijk is, zijne uitvoerige instructie, beide onder Bijl. A. 13 en 14 in haar geheel medegedeeld. Buiten op die rekening staat: *voor de stad*, zoodat het een afschrift schijnt te zijn geweest bestemd voor de stad Utrecht.

Van latere rekeningen schijnt echter de stad Utrecht geen afschrift te hebben bekomen, ten minste zijn zij niet meer aanwezig op het stadsarchief, en het is ook niet waarschijnlijk dat zij er geweest zijn, daar de stad Utrecht en Amersfoort, even als ook Wijk bij Duurstede en Rhenen, facto waren buiten deze administratie der gebenefici-

---

vrouwenconventen, die stonden onder de Ridderschap, zijn echter, ofschoon niet voltallig, teruggevonden in het archief der Ridderschap, thans op het prov. archief aanwezig.

eerde goederen. De genoemde steden, behalve Utrecht, hadden hare eigene ontfangers, die de tertien der vicarien voor haar ontvingen (Bijl. A. 31—34). Te Utrecht werd geen zoodanige ontvanger aangesteld en werden de tertien niet gevorderd door de stedelijke regeering (zie hieronder *Vicarien te Utrecht*).

De andere rekening der gebeneficieerde goederen van den rentmeester *D. de Leeuw*, loopende over 1669 (Register E. n°. 406 stads archief), gedeeltelijk medegedeeld onder Bijl. K., schijnt door een gelukkig toeval van de protocollenkamer der provincie naar het stadsarchief te zijn verdwaald en daardoor aan den papiermolen te zijn ontkomen.

In de benoeming van Floris van Weede (28 Oct. 1586) (Bijl. A. 13), even als ook in zijne instructie (Bijl. 14), zeggen de Staten goedgevonden te hebben „dat alle die goederen van Pastoryen ende Vicaryen, Capellaryen, Broederschappen ende Costeryen en voorts allen anderen beneficien in de kercken (alleen uytgesondert die vijff Collegien binnen Utrecht) mitsgaders die penningen die d'voorszeide vijff Collegien contribueren moeten tot onderhout van de Ministers binnen Utrecht, volgende 't accoord in eene massa gebracht sullen worden" — en wordt misdien den Ontvanger opgedragen een en ander te ontvangen. Hieruit kan men dus opmaken dat het de bedoeling geweest is, dat hij ook de vicarien, in de steden gefundeerd en de goederen daartoe behoorende, in administratie zou nemen, alleen met uitzondering der kapittelvicarien en goederen, die bij het *Redressement* (Bijl. A. 12), waarop deze aanstelling en instructie steunt, bij art. 5, waren uitgezonderd. In de latere benoeming van D. de Leeuw van 6 Sept. 1664 (in het hoofd zijner 5e rekening over 1669 als naar gewoonte vermeld) worden dan ook deze zelfde woorden herhaald, namelijk, dat hij die bovengemelde goederen *„zoo in de stadt, steeden als ten platten lande van Utrecht"*

in ontvang en administratie zou hebben en nemen volgens zijne instructie. Niettemin was die ontvang en administratie destijds reeds beperkt tot de pastorie-, costerie- en vicariegoederen ten platten lande, zooals blijkt uit zijne rekening, daar de goederen der vicarien en broederschappen, gefundeerd in kerken, kloosters en kapellen te Utrecht, Amersfoort, Wijk bij D., Montfoort en Rhenen, in die rekening niet meer voorkomen; waarschijnlijk krachtens de reserve door de Staten gemaakt bij art. 26 der Instructie voor dien ontvanger van 10 Julij 1587 (Bijl. A. 14), waarbij dezen wordt voorgeschreven, dat hij, alvorens de goederen behoorende aan pastorien, vicarien en broederschappen in de stad Utrecht en de andere kleine steden gelegen, onder zijn beheer te brengen, daartoe eerst het welmeenen der Gedeputeerden tot de directie over de geestelijke goederen (d. i. de *Directie-kamer*) moest vernemen, „die hem bij geschrifte t'elckens particulierelijk belasten sullen wat orde hij daarin houden ende hoe hij daerinne procederen sal.”

Dit voorschrift schijnt gemaakt te zijn met het oog op de bovengemelde reserve, die de kleine steden hadden gemaakt bij de aanneming van art. 3, 5 en 7 van het *Redressement* (Bijl. A. 12), waaromtrent de beslissing was voorbehouden tot eene nadere vergadering.

Hieraan is het dus ook waarschijnlijk toe te schrijven, dat in de gemelde 1e rekening van F. van Weede (die hij volgens art. 1 zijner instructie moest opmaken volgens den staat en inventaris der geestelijke goederen, die reeds aanwezig was [1]), doch door hem moest gerevideerd worden) na de vermelding der goederen van pastorien, costerien, vicarien enz. in de diverse dorpen, en hetgeen hij daarvan geind heeft, vervolgens

---

1) Zijnde het bovengemelde Manuaal in 1573? opgemaakt; prov. archief Register n° 191 (bl. 49 gedrukte Inventaris.)

worden vermeld die te Montfoort (fol. 160ʳ), Wijk bij Duurstede (fol. 172ᵛ), Rhenen (fol. 179ʳ) en Amersfoort (fol. 192ᵛ), doch zonder opgaaf van geïnde revenuen en met de vermelding: „Alsoo de goederen van de vicarien ende andere geestelyke goederen aldaar noch niet aengebracht en zyn. Dus daervan tyde deser rekeninge ontvang .... Niet. (*in margine*) „Lor (loquatur?) met den Heeren Staten om hierop te disponeren."

„Sy de aenbrenginge met alle bequame middelen gevordert."

Fol. 193 en volg. worden vervolgens vermeld de vicarien, gevestigd in de vijf kapittelkerken (Dom, Oudmunster, St. Pieter, St. Jan en St. Marie) te zamen 97 stuks, daarna die der 4 parochiekerken te Utrecht (Buurkerk of St. Maria de mindere, St. Jacob, St. Geertruid en St. Nicolaas) (fol. 269—297) t. z. 48 stuks en ten slotte (fol. 297ᵛ) de vicarien gevestigd in de conventen en gasthuizen binnen Utrecht ten bedrage van 10.

Van al deze 155 Utrechtsche vicarien staan de daartoe behoorende goederen (gedeeltelijk althans) wel vermeld, doch zonder eenige ontvangst van daarvan geïnde revenuen, gelijk dan ook ten slotte (fol. 302) wordt gezegd, dat hij daarvan heeft ontvangen .... *Niet.*

Eindelijk komt (fol. 303—332) de opsomming der goederen door Broederschappen gefundeerd op altaren in de diverse kapittel- en parochiekerken en conventen binnen Utrecht en de Vrijheid dier stad; doch ten slotte vindt men (fol. 332ᵛ) al weder: — „van alle welcke voorsz. goederen behorende tot alle de respective broederschappen voorsz. den Rendant tijde deser reeckening niet en heeft ontvangen, deurdien eerst cortelyks tot zijnder kennisse zijn gekomen.

Dus daeromme ontfangen .... *Niet.*

Het blijkt alzoo dat hij in geen der steden iets heeft ontvangen voor zijn comptoir van gebeneficieerde goederen.

Daarentegen komen in zijn uitgaaf wegens betaalde tractementen aan de predikanten (t. z. 2011—9—6) geene voor, die in de steden gevestigd waren, behalve alleen te Montfoort, (*f* 201—12.), waarvoor echter eene bijzondere reden bestond (zie hierna *vicarien te Montfoort.*)

In de steden ontving hij alzóo niets; maar ook ten platten lande kon hij niet veel innen, noch van de inkomsten der pastoriegoederen, noch ook voornamelijk van de vicariegoederen, en ook weinig inlichtingen bekomen over die goederen, zooals blijkt uit zijne 1e rekening, waarin hij tevens zijnen werkkring aldus beschrijft:

fol. 333v. Item sal myn Ed. Heeren gelieven te considereren, dat all ist [dat] den rendant van alle de goederen behorende aen de pastoryen, vicaryen, cappellaryen, costeryen, ende andere gebeneficieerde goederen, gelegen in de Stadt, Steden, ende platten Landen van Utrecht hier vorens in den ontfanck deses gementioneert, niet meer in zuyvere ontfanck en is brengende, dan 't geene voorschreve ende uytgetogen is, — Soo sijn nochthans bij hem rendant uytgetogen uit den blaffaert, hem van de Gecommitteerden tot directie der geestelyke goederen gelevert, alle de parthyen van goederen daerinne gestelt ende daarbij gevoecht 'tgene den rendant middelre tijt van verscheyde personen aengebracht is geweest ende hij selfst door neerstich ondersoeck vernomen ende te weege gebracht heeft gehadt, ende zijn de voorsz. partyen al te samen den Rendant alsoo gelevert bij Jan van Selmont, pander van den hove, midtsgaders Willem van Rijswyck, daertoe bij den Staten geauthoriseert, de welcke daermede deur bevel van den Rendant gegaen sijn deur 'tgeheele platte Landt van Utrecht, omme bij executie den onwilligen nae voorgaende sommatie tot betalinge te constringeren; maer en hebben 'tselve overal niet te wege connen brengen, als eensdeels deur vreese van den vyandt, als int Quartier van Amersfoort ende Rheuen, ende mede eensdeels deur seecker

obstakel, haer ten platten Lande bejegent soo door den Grave van Culenborch in Schalckwijk ende daer omtrent, als insgelijck mede deur eenige vant Ridderschap, als namentlyck tot Breuckelen, Vleuten etc. gelijck hiervorens mede verhaelt is, deur dewelcke haer beleth is de vorder penninghen bij executie te innen, ende ten comptoire van den Rendant te doen brengen. Heeft insgelijck desen Rendant Johan Cornelis van Causteren, dier tijt Deurwaarder van de Camere van Directie, deur bevel van de Gecommitteerden van de selve camer in handen gelevert seecker Cohier inhoudende de namen van de possesseurs van de Vicarien, gelegen ende gefundeert in de vier parochiekercken binnen Utrecht, item in de Gasthuysen binnen ende buyten deser Stadt, ingelijck der goederen die eenige Vicarien ten platten Lande gelegen waren besittende, ende binnen derselver Stadt residerende, als hij meede gedaen heeft aen den geenen die eenige vicaryen besittende waren binnen der Stadt van Wijck, welcke deurwaerder hem mede getransporteert heeft deur bevel van de voorsz. Gecommitteerden binnen der Steede van Montfoort aen de possesseurs van de Vicaryen, aldaer gefundeert, dewelcke haer alle te samen voorsz. heeft gesommeert, dat zij aen desen rendant souden overleveren particuliere staet van alle de goederen, aen haer luyder respective Vicaryen behorende, ende daerbij de bepalinge van de Landen ende bruyckers derselver uyt te drucken, hoe lange ende voor hoeveel jaerlijcks die verhuyrt waren, mitsgaders omme hem rendant te betalen het rechte derdendeel van de incomen van de voorsz. Vicaryen sedert den jaere 1580, op peyne van executie, als blijckt bij seecker acte vande voorschreve Gecommitteerden ende verscheyde relatien van de voorsz. Deurwaerders hier vertoont."

fol. 57ᵛ (Eemnes buitendijks:)

„van alle welcke parceelen van goederen so pastorye, Costerye, Vicaryen ende Broederschappen voorsz. desen

Rendant niet heeft ontfangen tijde deser rekeninge, vermidts aldaer seer periculeus van de Vijandt voor de panders is geweest omme aldaer eenige sommatie ja veelmin executie te doen, behalve dat desen Rendant oock seer weynich in sijn officie ende ontfange gemaintineert is geweest, waeromme alhier gestelt wort daervan ontfangen" . . . . . *Niet.*"

fol. 101v. „Vicarye van Nijenrodes Capelle tot Breuckele, daer de heer van Nijenrode Collateur off is ende Willem van Eck ende Reinier Jansz. possesseurs off souden zijn."

„Alsoo desen Rendant tijde deser rekeninghe van de goederen van de pastorie ende verscheyde Vicarye goederen, hiervoren gespecificeert, niet meer en heeft connen ontfangen dan hiervorens uytgetogen ende verclaert staet, ende dat deur oorsaecke hij deur bevel van Gecommitteerdens tot directie der geestelicke goederen heeft moeten restitueren sekere personen haer afgehaelde panden, als 't selve is blijckende bij sekere acte van de voorsz. Gecommitteerden van date den 27 Aprilis 1588. Jae dat desen Rendant oock op den 9 May anno ut supra, hem getransporteert hebbende met Jan Jacobsse van Selmont, zijnen pander, ten platten Lande, alse tot Maerssen, Vleuten, Cockenge, ende mede tot Breuckle, ten fine hij soude mogen becomen eenige penningen, waerdeur hij soude mogen betaelen den predikanten staende ten platten Lande haere verschenen ende onbetaelde gagie, is gedreygt geweest van wege mijnheere ende Vrouwe van Nijenrode, dat hij hem niet en soude onderstaen eenige bruyckers van de goederen, behorende aen de voorsz. pastorye ende vicaryen, deur zijnen pander te doen executeren, seyndende tot dien eynde voor de herberge waer desen Rendant met sijnen pander gelogeert was, sekere huysluyden gewapent met lange Kaetsballigers ende ander geweer; dat daeromme desen Rendant met zijnen pander re infecta

wederom heeft moeten keeren naer huys, 't selve relaterende de voorschreve Gecommitteerden zijne Meysters, dewelcke hem belastden daer inne te doen cortelinge de goede voorsieninge deur mits d'Heeren de Staten 's landts van Utrecht, dat de voorsz. moedwil hem ende zijnen pander aldaer beiegent behoorlijck soude geremedieert worden, hoewel 't selve niet geefectueerd en is blijckende bij de voorsz. acte mitsgaders de relatie van den pander dat daeromme dese rendant van alle de voorsz. partijen van goederen hiervorens gespecificeert, ende niet uytgetogen tijde deser rekeninghe ontfangen heeft . . . . *Niet.*"

In margine:

„Zij volcomen d'ordonnantie en resolutie van de Staten hierop genomen den 13 Januarii 1591" (niet te vinden.)

fol. 141v. „Van welcke voorsz. goederen behorende aen de pastoryen, ende costeryen van Wilnis en Outhuysen, Mijdrecht, Tamen ende Cudelsteert voorsz. ende heeft dese Rendant tijde deser Reeckening niet connen ontfangen, deur oorsaecke mijn heere de proost van St. Jans 't Utrecht, in wiens jurisdictie de voorsz. dorpen sijn gelegen, aldaer geen executie en heeft willen lijden, waerbij gecommen sijn de dreygementen van sommige huysluyden, aldaer oock niet en heeft dorven executeren, als oock mede geschiet is daernae alse in de jaere 1589 doen desen Rendant's pander deur expresse laste van Mr. Floris Thin zal[er] wederom aldaer met adsistentie van dienaers hem heeft laten vinden. Dus daeromme van deselve alhier . . . . . *Niet.*"

(*in margine*) „Zij gedaen als hiervoor fol. 21v genoteert staet."

fol. 357. „Item alsoo den Ontfanger-Rendant alhier twee jaren met grooter neersticheyt d'administratie deses gecontinueert heeft, lijdende daerentusschen veel spijts ende smaets van verscheyden persoonen, soo binnen der Stadt als in d'andere Steden, ende ten platten Lande van

Utrecht, soo deese zijnne commissie notoirlijck seer lastig ende odieus geweest is. dewelcke hij verhoopt dat mijn E. heeren de Staten 's Lants van Utrecht zijnne Meesters hem behoorlijck ende eerlijck recompenseren ende loonen zullen, — Soo ist dat desen Rendant voor yder der voorsz. jaren zijns bedienings is stellende voor sijn salaris en belooninge des jaers 300 gulden: facit 600 gulden. volgende seecker acte hem bij U mijn Ed. heeren daervan verieent alhier vertoont."

Behalve dit salaris wordt, fol. 352 en v., onder het hoofdstuk: „Andere uytgaaff van gerechtelijke kosten salaris van procureurs, panders etc." in rekening gebracht *f* 13—1— voor betalingen aan procureurs, deurwaarders en panders van den Hove, aan den deurwaarder en pander van de Directiekamer en gerechtsbode te Montfoort, voor salaris, verschotten, adsistentie, enz., buiten en behalve hetgeen als ongeliquideerd voor memorie staat uitgetrokken.

Men ziet uit dit alles, dat de invordering der inkomsten van de pastorie-, scholasterie- en kosteriegoederen, en de tertien der vicariegoederen sedert 1880 verschenen, vrij wat voeten in den aard had, ook zelfs ten platten lande, zoodat men in de rekening ook op die plaatsen gedurig vermeld vindt: „ontvangen . . . . . *Niet.*"

De geheele Ordinaris ontvang van dit alles over die jaren bedroeg niet meer dan *f* 1902—3—6 (fol. 332v), zoodat in den Extraordinaris ontvang (fol. 333), een bedrag voorkomt van *f* 599—„— wegens geleende en opgenomen gelden, waardoor de geheele ontvangst wordt *f* 2501—3—6, tegen een uitgaaf van *f* 3203—12—9; dus een deficit opleverende van *f* 699—9—3.

Wat er in de volgende rekeningen van F. van Weede heeft gestaan, en of het toen beter ging, is onbekend, daar die, als gezegd, voor scheurpapier zijn verkocht; doch in het reeds gemelde Manuaal der gebeneficeerde goederen van den jare 1627—30 (Stadsarchief E. n° 1139 voorl.)

zijn Utrecht en de kleine steden geheel weggelaten, evenals ook in de rekening dier goederen van D. de Leeuw over 1669 (Stadsarchief E. n° 406 voorl.) en de latere rekeningen van 1770—98, prov. archief Registers n° 318, (pag. 84 gedrukte Inventaris), en zijn alleen gemeenten ten platten lande vermeld onder de Inkomsten, die geïnd zijn, gelijk onder de Uitgaven ook alleen sommen voorkomen wegens betaalde tractementen van predikanten of hunne weduwen, schoolmeesters en kosters ten platten lande.

Met het *Redressement* van 1586 was de rei der generale bepalingen, loopende over de (gewezen) geestelijke goederen in 't algemeen (daaronder begrepen de vicarien) gesloten, zoodat van dat jaar af slechts ordonnantien en resolutien der Staten en hunne Gedeputeerden over afzonderlijke soorten van geestelijke goederen voorkomen. Voor zooveel die betreffen vicarien en vicariegoederen zijn die alle in de Bijl. A. opgenomen, met de Instructie van den Ontvanger der gebeneficieerde goederen, die tevens de inkomsten der pastorie-, costerie- en scholasterie-goederen inde, welke een geheel uitmaakten met de vicariegoederen. Het beheer over die goederen was ten platten lande anders geregeld, dan in de steden, zooals nader zal betoogd worden.

Het Regeeringsreglement van 16 April 1674 bracht in den aard en de bestemming der vicariegoederen geen verandering, noch ook in de administratie dier goederen. Het gold alleen het collatierecht van de openvallende vicarien *juris ecclesiastici*, waarvan de presentatie der vicarissen aan de Staten geschiedde door de toenmalige Dekens, Proosten of andere (quasi) geestelijke personen als collators, doch dat nu aan den Stadhouder werd gegeven. Het betrof alzoo voornamelijk de Capittelen en hooge ex-Catholieke Geestelijkheid. Vandaar dan ook dat de Capittelen zoozeer daartegen gestemd waren, voornamelijk echter doordien hun,

behalve de presentatie van vicarissen aan de Staten, ook de begeving der prebenden en canonisien zou ontnomen worden en de baten zouden komen aan een nieuw te formeren comptoir van *Pieuse Zaken*, ten profijte van den Stadhouder. Wanneer men echter de *provisioneele* instructie voor den in 1675 door den Stadhouder benoemden Rentmeester der *Pieuse Zaken* (waaronder ook de vicarien resorteerden, waarvan de Stadhouder de presentatie had), Adriaan Gentman, inziet (Utr. Plac. II. bl. 452), dan zou men geneigd zijn te gelooven, dat eigenlijk *alle* vicarien onder zijne directie als ontvanger der Pieuse Zaken waren gekomen en dat de Ontfanger der gebeneficieerde goederen, die de pastoriegoederen ten platten lande administreerde en de tertien der opbrengsten van de vicariegoederen inde, nu naar huis kon gaan voor zooveel betreft de vicariegoederen. Bij nauwkeurige lezing zal men echter bemerken, dat het alleen geldt de vicarien en vicarissen „so van de Praeposituren, Thesauryen, Scholasterien, Proosten, Deeckenen en de vijff Capittelen van Utrecht, als ook van het Capittel van Wijk dependerende, gelijck mede alle andere Vicaryen op eenige Parochie-kercken en andere Conventen in dese Provincie zijn gefondeert" — zoodat slechts bedoeld schijnen de vicarien *juris ecclesiastici*, onverschillig of die in capittelkerken dan wel in parochiekerken in steden of in kerken ten platten lande waren gefundeerd. De Dekens der capittelen, Proosten, enz., hadden ook buiten de vicarien, in capittelkerken zelven gevestigd, ook de collatie van vicarien in sommige andere kerken, welk collatierecht hun bij de fundatiebrieven was gegeven [1]) of later op andere wijze was toegevallen; doch dit waren en bleven uitzonderingen.

1) Zoo was b. v. aan het Capittel ten Dom te Utrecht de collatie van 3 vicarien door Bisschop David van Bourgondien in de capittelkerk van St. Jan te Wijk b. D. bij fundatiebrief gegeven.

Dat niet *alle* vicarien zonder onderscheid en waar ook gefundeerd den Stadhouder, als het ware als collator uni-universalis, toevielen, maar alleen die der geestelijke vicarien, blijkt uit de woorden die er onmiddellijk op volgen: „uytgesondert alleen die Vicaryen, die tot onderhout van eenige particuliere familien zijn ingestelt", onder welke aanduiding wel niet anders te verstaan zullen zijn dan de vicarien *juris patronatus laïcalis*, of, zooals men later goed vond ze te noemen, *familie-vicarien*, hoedanige er een groot aantal waren, niet alleen in parochie- of andere kerken gefundeerd, maar ook zelfs in kapittelkerken, zoo te Utrecht als elders.

Ook moet men bedenken, dat deze instructie is gemaakt den 13[en] Maart 1675, toen de Stadhouder nog van meening was dat hij al hetgeen hem bij het Regeeringsreglement van 16 April 1674 was toegelegd, zoo maar klakkeloos zou kunnen aanvaarden, welke meening ook zijn reeds dadelijk benoemde Rentmeester wel zal gedeeld hebben. Men had echter, gelijk reeds (bl. 150) verhaald is, niet gerekend op de hardnekkige oppositie van het 1[e] Lid der Staten, dat, even als in 1580, zich ook nu weder tegen het 2[e] en 3[e] Lid verzette en, ofschoon ten slotte moetende toegeven, echter in zoover zijn zin kreeg dat de Stadhouder vrij wat water in zijn wijn moest doen, vooral ten aanzien der vicarien, toen de zaak eindelijk bij de conventie van 4 Mei 1684 (Utr. Pl. I. p. 216) tusschen den Stadhouder en de Capittelen te Utrecht werd bijgelegd.

Deze instructie voor den Rentmeester der Pieuse Zaken, die daarin zeer wijdluftig als rentmeester der vicarien wordt voorgesteld, gold altijd slechts *bij provisie en tot nadere order* en kan als eene doodgeboren vrucht beschouwd worden: hoogstens heeft zij slechts gegolden voor de weinige vicarien, die ten slotte aan den Stadhouder ter begeving, of eigenlijk gezegd ter voordracht aan de Staten werden toegekend.

In het vroeger reeds vermelde register (n°. 190 prov. archief en n°. 452 voorl. stadsarchief te Utrecht) *Memorien van beneficien, inkomsten en lasten der geestelijke goederen*, in 1681 bijeengebracht, inhoudende alles wat de Stadhouder genoot en te begeven had, leest men dan ook, bij de optelling der revenuen van het comptoir der Pieuse Zaken (t. z. *f* 29592—16—5), dat de inkomsten der vicarien behoorende tot dit comptoir worden uitgetrokken *pro memorie, als hebbende tot nog toe niet konnen begroot worden*. Na de gemelde conventie werd men het ook over de vicarien eens, zoodat in een Register (n°. 524 voorl.) mede berustende op het stadsarchief te Utrecht, zijnde een Manuaal of Blafferd der beneficien, staande ter begeving van den Stadhouder Willem III, opgemaakt in of na 1683, die vicarien opgesomd worden, fol. 28—49, bestaande in vijf diverse rubrieken of classen, zooals het daar heet, van vicarien, behoorende tot het comptoir der *Pieuse Zaken*.

I^e. fol. 30—40. „Vicarien behoorende tot de Proostdyen, Thesauryen ende Scholasteryen van de vijf Capittelen te Utrecht, volgens het geconvenieerde op 20 April 1682 tusschen de gemachtigden van Z. Hoogheid en de vijf Capittelen, volgens de Memorie (of opgaaf) daarvan ingeleverd door de Capittelen, ter voldoening aan gemelde overeenkomst, welke lijst woordelijk is geïnsereerd.

Capittel van den Dom (fol. 30 en volg.).

„Eerstelijck word gepremitteert, dat bij vacatuyre van een der Vicaryen 'tsij door resignatie ofte overlijden van den Possesseur, dat de Fabrica van den Dom geniet het eerste jaar incomen van dien tot onderhoud van den Fabricq.

Datter in den Domkerke geen vicaryen sijn gefondeert waar van de collatie specteert aen den Domproost, maer dat de 10 of 11 vicaryen (gefundeerd zijn) in de Nicolai, Geertrude, Buur ende Jacobi kerken binnen Utrecht ende een in de kerke van Nederlangbroek, dogh kan het Capittel

ten Dom daervan geen onderrigtinge geven, vermits defect van de brieven van fundatie.

Aan de Thesaurye specteren twee vicaryen in den Dom D'eene is genaamt *secunda portio Petri*, daervan Possesseur is geweest de Heer Schepen de Vrij ende nu Johan de Goy.

(Goederen: *f* 7200 kapitaal op 't comptoir der gebeneficeerde goederen).

De andere word genaamd *Willebordi*, waarvan Possesseur is den Procureur Dirk Woertman.

(Goederen, eene rente van *f* 38 jaarl. tot laste van het Capittel ten Dom).

Aan de scholasterye behoren geene vicaryen.

Capittel van Oud Munster (fol. 32).

Geene.

Capittel van St. Pieter (fol. 33).

Geene.

Capittel van St. Jan (fol. 34).

Twee vicaryen als:

De vicarye *Capellae rotundae*, Possesseur Mr. Pieter Uyttenbogaart.

(Goederen: — het Havergeld tot laste van 't Capittel *f* 30 jaarl. — 150 gulden kapitaal tot laste als boven, rentende 6 guld. — een lijfpensioen ad 10 st. 10 penn. jaarl. tot laste als boven).

Vicarye *Sanctae Mariae*, Possesseur Nicolaas de Muller.

(Goederen: het Havergeld tot laste van het Capittel jaarl. 42 guld.; — 240 guld. kapitaal tot laste ut supra *f* 9—12—„ — erfpacht op 't Convent van Oudwijk *f* 6—17—„ jaarl.; — uitgang uit een huis op de Vuyle Sloot *f* 8—8—„; — de kist van Nikerken, jaarlijks 3 stuivers).

Aan de Thesaurye en Scholasterye staan geene collatien van vicaryen.

Capittel van St. Marie.

Vicaryen behorende aen den Proost.

„Een vicarye op *Matthei* Gualt (?) Altaar, Possesseur Gerrit van Nier.

(Goederen *f* 800 kapitaal ten laste van de gemeyne vicarissen van St. Marien, jaarl. *f* 32 — een portie uit de Altarist goederen *f* 3—9—„ jaarl. — de Celebrant goederen; memorie wegens den oorlog — de presentiegelden van den vicaris, de maandelijksche vergaderingen frequenterende, die omstreeks *f* 16 beloopen; memorie wegens den oorlog — de kleine presentiegelden die om de 5 jaar worden gedeeld circa 6 stuivers jaarlijks").

Vicarien behorende tot de Thesaurye.

„Op *St. Pieters altaar*, Possesseur Georgius Bosch."

(Goederen: ¼ van een halve hoeve op Cattenbroek — en verdere soortgelijke als boven).

„Op *St. Stevens altaar*, Possesseur Gerrit Ramp."

(Goederen: dezelfde ongeveer als boven).

Op *St. Nicolaas altaar*, Possesseur Cornelis de Rijp.

(Goederen: 5 morgen in Camerik — 6 morgen in Lopik — 4 morgen in Cattenbroek — een uitgang uit een huis ad *f* 2—8—„ — een portie in 't Altarist *f* 3—9—„ — Celebrant nihil; memorie — Presentien nihil; memorie — Cleyne presentien jaarl. *f* „—6—„).

„Op *St. Walburgs altaar*, Possesseur van Vollenhoven, overleden."

(Goederen: de heer Cleyne Cameraar, jaarl. *f* „—3—5¼ — Het Altarist *f* 3—9—„ — Idem *f* 3—9—„ — Celebrant en Presentiegelden nihil; memorie — Kleine presentie *f* „—6—„).

Vicaryen behorende tot de Scholasterye.

„Op *St. Theobaldi* off *omnium Sanctorum altaar*, Possesseur, Steven Matthijse."

(Goederen: 4 morgen onder Altena bij Vianen — een erfpachtcanon op Avesaet *f* 25—6—„ — een portie in 't Altarist *f* 3—9—„ — Celebrant en Presentiegelden, nihil — Kleine Presentien *f* „—6—„).

Op *St. Joris altaar* in de *Marien kerk* te Utrecht, staende ter collatie van de Graven van Hollandt, ende vervolgens van den Stadhouder. — Possesseur . . . . .

(Goederen: 2 morgen onder Linschoten — een uitgang tot Honselaardijk *f* 46—15—„ — dito uit een huis op de Marieplaats *f* 10 — kapitaal van *f* 900 en *f* 1800 — Altaristen, Celebranten, Presentien en kleyne Presentien, Memorie).

IIe fol. 40. *Vicaryen welker collatie heeft gestaan aan den Domproost* (10 of 11 stuks), doch waarvan het Capittel geene nadere opgaaf kan doen dan alleen, dat die waren gefundeerd in de Nicolai-, Buur-, Geerte- en Jacobiekerk te Utrecht.

Wijders wordt door den Rentmeester der Pieuse Zaken vermeld, dat hij bij de Boekhouders dier kerken informatien daaromtrent heeft trachten in te winnen, doch van hen vernam, dat zij daarover niets konden vinden in hunne boeken. Hij Rentmeester had echter elders nog vijf dier vicarien opgespoord (zoodat er nog 6 verdonkerd bleven) t. w.

1e eene in de *Buurkerk*, possesseur Jacs van Beek; goederen: een kapitaal van *f* 900.— en *f* 320.—, belegd op den Leckdijk bovendams *f* 48—16—, en een uitgang uit de huizinge van S. de Bont per jaar *f* 6—13—6;

2e in de *Nicolaikerk*, possesseur N. van Berk; goederen: 18 mergen in 't Gooi, wegens de quade tijden in jaren seer weinig opbrengende . . . . *Memorie;*

3e in de *Nicolaikerk*, possesseur Jaks van Berk; goederen bestaan hebbende in 8 mergen in Bolgarijen, verkocht voor *f* 2250.— gevestigd in een huis in de Lijnmarkt à 4 pCt. 's jaars *f* 98—„—;

4e in de *Nicolaikerk*, possesseur Jacs van Berk; goederen

2 mergen onder Portengen en 2½ mergen in Lopikkerkapel, alles onverhuurd . . . . *Memorie*;

5° in de *Jacobiekerk* op het altaar van St. Jacob . . . . *met consent van de Staten van Utrecht*, geresigneert op Mr. Volkart van Goens [1]); goederen 9½ mergen Lands waarvan 4½ onder Jutphaas in gebruik bij den heer van Vronestijn en 5 onder Segveld, worden gebruyckt bij de Wed. van C. Manderse en G. Willemse steenhouwer;

6° in de *Buurkerk* op St. Michiels altaar, thans besitter Adriaen van Noortwyck, Predikant op het eiland Rosenburg bij Maaslandssluis, bij collatie van den Domproost van 8 Junij 1669; goederen 14 mergen onder Willeskop.

III. fol. 44 en 78. *Vicarien behorende tot het Capittel van St. Jan te Wijk bij Duurstede.*

5 stuks hierna nader vermeld bij *Vicarien te Wijk bij Duurstede.*

IV. fol. 47 v. *Vicaryen gefundeerd in de kerken ten platte lande in het Sticht.*

1° Een vicarye op St. Catharina altaar in de kerk te *Driebergen*, possesseur Dorothea Emonds voor den tijd van ses jaren jaarl. tot 60 gulden, bij acte van Sijne Hoogh^e. de date 18 Jann. 1681, waertoe behoren: — De sestigh gulden jaarlijcx te ontvangen uyt het Comptoir van de gebeneficieerde goederen, volgens appointemente van haar Ed. Mog. de date 31 Jann. 1682, luydende als volgt: De Staten van den Lande van Utrecht ordonneren den Rentmeester van de gebeneficieerde goederen Wouter van Tol aen Dorothea Emonds heffster van 't appoint bij sijne Hoogheit aen haer den 18 Jann. 1681 verleent te doen genieten *f* 60 – „—.

2° Een vicarye gefondeert in de kerke te *Nederlangbroek*, Possesseur Johannes Barbe, voor den tijd van ses jaren,

1) Zie de meer uitvoerige vermelding hierna onder § 6 handelende over de resignatien van vicarien.

jaarlijks 60 gulden, bij acte van Sijne Hoogheit de date 6 Febr. 1681, waertoe behoren: Het jaarlijks incoomen van 1800 gulden capitael gevestigd op agt mergen Lands gelegen in Spengen tot 4 pCt. sijnde de eerste en eenigste plechte op hetselve Land staende, daar eygenaar van is Gerrit van Rhoon.

3° Een vicarye gefondeert in de kerke van *Woudenbergh*, possesseur N. Junius, waartoe behoort: Een Erffpagt van 60 gulden jaarlijcx uyt sekere onversuymelijken erfpagt, gelaten aen den heer Isacq Pauw, Heer van Achtienhoven, bij acte van Sijne Hoogheit de date 27 Maart 1682.

4° Een vicarye gefondeert in de kerke te *Abcoude* op St. Nicolaas altaar, waarvan possesseur is Cornelis van Tol bij acte van Sijne Hoogheyt, date 29 December 1682, waaraan behooren de jaarlijksche renten van ¼ uyt een capitael van 3621 gulden 10 st. beleyd op het comptoir van 'tanderdeel der generale middelen, waartoe waren monterende de cooppennigen van de Landerijen tot de voorsz. vicarie gespecteerd hebbende. [1])

5° Een vicarye gefundeert in de kerke tot *Camerik* [2]), possesseur Maurits van Weede, bij acte van S. Hoogheit de date 25 September 1683, waeraen behoren: — Een Erfuytgangh van 120 gulden jaarl. uyt seekere Landerijen, gelegen tot Camerik, die op last van die erfuytgangh in eygendom getransporteert sijn aen den Heer Nicolaas van Berk, volgens concessie van Sijne Hoogheit, de date 19e Decemb. 1627 ende approbatie van Haar Ed. Mo. daerop gevolgd den 4 April 1628.

V. fol. 29. *Vicaryen gefondeert buyten de Provintie van Utrecht.*

---

1) Dit is dezelfde vicarie, waarvan later possesseur is geweest Nicolaas de Graaf. Zie Bijl. L. rekening van de geben. goederen over 1798, 4e Uitgave: van allerhande zaken. fol. 26v.

2) Op onse Lieve Vrouwe altaar.

Een vicarye gefondeert tot Wiel, in den ampte van Neder-Betuwe, possesseur Gerrit Nottelman tot subsidie van sijne studien [1]), bij acte van sijne Hoogheyd de date 14 Februarii 1682 waertoe behooren .... enz. (Volgt de nadere beschrijving, zijnde een kapitaal van *f* 3850.— en *f* 750.— op 26 Maart 1646 belegd op het comptoir van den Land-Rentmeester generaal des Vorstendoms Gelre en Graafschap Zutphen, doch later overgebracht op het comptoir van het quartier van Nimwegen binnen Thiel gehouden wordende).

Deze opsomming der vicarien, waarvan de collatie den Stadhouder competeerde, schijnt te slaan op den toenmaligen toestand (in of omstreeks 1683). In datzelfde register, fol. 60—88, vindt men echter nogmaals opgaaf van de beneficien en vicarien, staande ter begeving van den Stadhouder, tot opschrift hebbende: *Register van de geestelijke Beneficien met de incomsten van dien gefundeert in de stad, steden ende Lande van Utrecht, staende ter collatie ende electie van Sijne Excellentie als Stadhouder van den selve Lande*, waarvan het slot luidt: „Al 't geene vooren verhaeld is, ik onderschreeven als last ende commissie hebbende van Sijne Princelijke Excellentie [den Stadhouder Frederik Hendrik] omme te inquireren op alle geestelijke Benefitien met de incomsten, bruykers ende possesseur van dien, gefundeert in de stad, steden ende Lande van Utrecht, die soude mogen staen tot de collatie van Sijne Excellentie als Stadhouder van de selve Lande, na waerheyd hebbe bevonden sijne Excellentie collatie ende gifte subject te sijn, oversulkx ten waren oirconde desen met

1) Men moet hierbij onder het oog houden, dat het hier geldt eene vicarie, gelegen buiten de provincie, geregeerd wordende door Geldersch vicarie recht, waaraan is toe te schrijven, dat deze vicarie bepaald was toegekend *ad studia*, iets dat in de prov. Utrecht niet noodzakelijk was.

mijn eygen hand ondertekent hebbende is dit voorschreeve Register bij mij overgelevert aen den Heere Verdoes, Griffier van sijne Hooggemelde Excellentie. Actum in den Hage desen 4e Sept. 1628 ende was ondertekent Marten van Hemerden."

Dit register is alzoo opgemaakt vóór het Regeeringsreglement van 1674 en bevat de bovengemelde sub III en IV opgenoemde vicarien met de toenmalige possesseurs en goederen en bovendien ook nog vijf andere t. w.:

a. in de kerk te Wijk bij Duurstede 6 stuks en één in het St. Elisabeths hospitaal of gasthuis (fol. 83): dus één meer.

b. twee te *Abcoude* op St. Nicolaas altaar en L. Vrouwe altaar: dus één meer (fol. 83.)

c. ééne te *Schoonhoven* op Lieve Vrouwen Altaar, doch zonder eenige verdere bijvoeging dan: *absent* (fol. 83.)

d. ééne gefondeerd in de kerk *ter Eem*, doch eveneens: *absent* (fol. 86.)

e. ééne vicarie gevestigd op het altaar der Elfduizend Maagden in het convent van St. Catharina des Ordens van St. Jan binnen Utrecht, bij Zijn Excelle H. L. geconfereert in April 1624 op Nicolaas Uyttenbogaert wonende te Utrecht (destijds rentmeester van St. Catharina) met vermelding der goederen, zijnde een uitgang van *f* 12—10— jaarl., ten laste van de domeinen van Woerden en dito van *f* 25.— jaarl. op het Hofland en op de goederen van Honthorst onder Woerden.

f. Eindelijk nog eene vicarie op 't altaar van den Heiligen Geest (St. Spiritus) in het gasthuis te Rhenen, met diverse vaste goederen gelegen onder Rhenen (fol. 85v.)

Van de vicarien hierboven vermeld sub I, II en V, in het register no 452 stadsarchief Ao 1683, wordt aldaar geene melding gemaakt; doch overigens is deze vermelding in 1628 geheel gelijkluidend met hetgeen in het zooeven gemelde Register, fol. 277v en volg. ook vermeld staat.

In het gemelde Register Aº 1683 wordt, fol. 216 en volg. omtrent: „de Vicarien van de prepposituren, Thesauryen, scholasteryen, proosten en Decanen der vijff Capittelen van Utrecht, welke bij versterf staen geaffecteert tot het comptoir van de pieuse saken, in conformité van de instructie d.d. 13 Meert 1675 aen Adriaen Gentman als Rentmeester van het selve comptoir, bij sijne Hoogheyd gegeven" — het volgende vermeld:

„Ende alsoo de respective Capittelen tot nogh toe weygerigh geweest sijn daervan te geven specifique kennisse, soo werd alhier geextendeert den staet van de voorsz. vicaryen, soo deselve bekent is bij de Reeckeninge van Floris van Weede, als bij de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht gecommitteert tot den ontfang ende administratie van de goederen 's Lands van Utrecht over de jaren 1586 en 1587. Hieruit blijkt alzoo, dat de oproeping door gemelden A. Gentman gedaan aan de bezitters van vicarien, bij Notificatie van 13 Maart 1675 (Utr. Plac. II p. 452), weinig effect heeft gehad en in den wind werd geslagen.

Het eindresultaat is dus geweest, dat de Stadhouder Willem III, volgens het Regeerings-reglement van 1674, de collatie van 27 vicarien heeft verkregen of behouden, competerende de respectieve Kapittelen te Utrecht, waarvan de collatie stond aan hunne respectieve Dekens, Proosten, Thesaurien of scholasterien. Van deze vicarien waren gefundeerd: 11 in kapittelkerken te Utrecht, 5 in de kapittelkerk te Wijk bij D., 6 in parochiekerken te Utrecht en 5 in kerken ten platten lande, t. w. Driebergen, Nederlangbroek, Abcoude, Camerick en Woudenberg. Van deze 5 laatste komen de vicarien te Driebergen en Nederlangbroek niet voor in de jaarlijksche rekeningen der ontvangers van de gebeneficieerde goederen van 1770—98 (de vroegere zijn verscheurd). — Die te Abcoude (St Nicolai altaar), en te Camerik (St. Bar-

bara altaar) worden wel vermeld, met opgaaf der inkomsten (zijnde renten van eenige obligatien op de provincie), doch zonder bijvoeging van collator of possesseur, dus wordt ook niet vermeld, dat de collatie staat aan den Stadhouder, evenmin als bij de vicarie te Woudenberg, waarvan ook geene inkomsten vermeld staan, doch daarbij is gevoegd: „De Landeryen tot deze vicarye behoord hebbende verkocht zijnde, komt dit voor . . . . . Memorie."

Men verkeert dus in het onzekere, hoe het met deze vicarien gegaan is na overlijden van Willem III, als ook, of later de Stadhouders Willem IV en V wederom de collatie, d. i. presentatie, aan de Staten hebben herkregen, hetgeen echter wel waarschijnlijk is. In ieder geval is dit collatierecht des Stadhouders in 1795 geeindigd, zoodat de Staten, toen de benoeming van possesseurs der vicarien zonder eenige presentatie konden doen; wij zeggen: het collatierecht van den Stadhouder, ofschoon de Stadhouders handelden alsof zij de rechtstreeksche begeving der hun competeerende vicarien hadden. Er komen toch giftbrieven voor, op perkament geschreven, geteekend door of namens den Stadhouder, waarbij hij kortweg de vicarie aan iemand schenkt, en hem gerechtigd verklaart om daarvan het genot te hebben als possesseur, geheel buiten de Staten om. Zie ook Bijl. G. ten aanzien der resignatien. Dit was eigenlijk eene usurpatie van den Stadhouder, want hij had zich moeten vergenoegen met eene presentatie van een vicaris of possesseur aan de Staten, d. i. hunne Gedeputeerden, te doen, die alsdan de begeving of de agreatie deden door den voorgedragene *aangenaam* te verklaren. Maar de Gedeputeerden zagen dit door de vingers en keurden dan later den benoemden vicaris goed. Evenzoo ging het ook toe met de benoeming der rentmeesters van de comptoiren van St. Catharijne te Utrecht, de Staten conventen, de gebeneficieerde goederen en andere voormalige geestelijke goe-

deren. De Stadhouder benoemde kortweg den rentmeester, zonder iets van de Staten of hunne Gedeputeerden te reppen; maar dan volgde terstond eene benoeming door de Staten of hunne Gedeputeerden, waarbij zij: gezien de benoeming door den Stadhouder gedaan, den titularis benoemden tot rentmeester. De Staten bleven dan in hun recht en de Stadhouder had de glorie, alsof hij de benoeming van den vicaris deed. Zie bl. 182.

Reeds voor het Regeeringsreglement van 1674 had de Stadhouder, als opgevolgd aan den Heer van den Lande, het collatierecht van sommige der bovengemelde vicarien te Wijk bij D., Abcoude enz. (bl. 102 noot), zoodat de vicarien, die hij ten gevolge van dat Regeeringsreglement er nog bij ontving, niet vele waren en nauwelijks waard waren dat daarover zooveel beweging gemaakt was. De hoofdzaak zat eigenlijk in de proostdijen, prebendaten en commandeurijen, waarvan het te begeven bedrag aanzienlijker was, zooals bl. 149 is opgegeven.

De provisioneele instructie van den rentmeester dier Stadhouderlijke vicarien, van 13 Maart 1675, bleef dan ook buiten invloed op de vicarien in 't algemeen, waarvoor de instructie van den Ontvanger der gebeneficieerde goederen (die ook liep over de vicarien en vicarie-goederen) van 10 Julij 1587 (Bijl. A. 14) bleef gelden, bij Ordonnantie van den Stadhouder zelven van 5 Augustus 1680 nog geamplieerd (Bijl. B.).

Na deze kleine strubbeling in het Utrechtsche vicarierecht door het Regeeringsreglement te weeg gebracht, bleef dit ongeveer hetzelfde gedurende de Republiek, daar er in de 18e eeuw geene publicatien of ordonnantien meer over verschenen, totdat in 1798 de bevoegdheid der Staten door het proclameeren der ééne en ondeelbare Bataafsche Republiek verviel en de algemeene wetgever optrad, zoodat er van een Utrechtsch vicarierecht toen geen sprake meer kon zijn, dan alleen voor zoover het reeds bestond.

De wetten, decreten en ordonnantien, na dien tijd genomen, kan men bij Mr. Koker vermeld vinden, zoodat het niet noodig is in deze historische beschouwing der vicarien in Utrecht daarover uit te weiden.

Deze latere wetten en decreten brachten in Utrecht weinig verandering in den aard der vicariegoederen, voor zooveel betreft het eigendomsrecht, daar die in dit Gewest reeds in de 16ᵉ eeuw eigendom van den Staat waren geworden, zooals de Staten zelven dit zeggen (zie bl. 188), weshalve zij bij latere wetten dit karakter niet behoefden te bekomen.

Wanneer wij de geschiedenis der vicarien en vicariegoederen in Utrecht na de Reformatie nu kortelijk samenvatten, dan komen wij tot de volgende algemeene resultaten.

De goederen der vicarien vervielen door de secularisatie aan den Souverein, d. i. de Staten, en werden met de pastorie-, kosterie- en scholasteriegoederen samengesmolten tot een nieuwe species, genaamd gebeneficieerde goederen, strekkende om daaruit de predikanten, proponenten, kosters en schoolmeesters te betalen.

De Staten hadden de begeving van alle vicarien zonder onderscheid, doch op voordracht van den patroon of collator der vicarie, zoo er een was, en anders zonder eenige voordracht.

De possesseurs der vicarien hadden slechts recht op $\frac{2}{3}$ der inkomsten, terwijl het overblijvende $\frac{1}{3}$ moest aangewend worden tot bovengemeld doel.

De bepaling aanvankelijk gemaakt, dat de possesseurs een zekeren leeftijd moesten hebben en zich tot studie moesten bekwamen, ging zeer spoedig te niet, zoodat het werden sinecuren, waarvoor men niets hoegenaamd behoefde te doen, in dit opzicht gelijk staande met de prebenden, die uit de Staten-conventen, St. Catharijne en de

op een comptoir, zulks dan moest gesuppediteerd worden door een ander comptoir, dat in beter doen was.

Van daar dat men in de rekeningen dier verschillende comptoiren een eindeloos en voortdurend leenen en overstorten van het eene comptoir op het andere aantreft, of, zooals men het thans zou noemen, overschrijvingen van de eene post op de andere. Dit was niet alleen zeer omslachtig, maar ook kostbaar, daar ieder dier rentmeesters steeds zijne percenten van die ontvangsten genoot, zijnde 5°/₀ van den ordinaris en 1°/₀ van den extraordinaris ontvang.

Behalve deze tijdelijke leeningen of verrekeningen tusschen de verschillende comptoiren waren er nog vaste leeningen van het eene comptoir aan het andere, voornamelijk van die comptoiren, die steeds geld te kort kwamen, zooals dat van St. Catharijne en de geb. goederen, op de comptoiren die alleen ontvangsten te doen hadden, zooals b. v. het comptoir van het Oudschildgeld, Huisgeld, Generale middelen, 't Klein zegel, enz. Deze vaste leeningen waren meestal voortgesproten uit landerijen der geestelijke goederen, die verkocht waren, waardoor dus die comptoiren de opbrengsten der huren moesten missen, hetgeen echter verholpen werd door hun eene schuldbekentenis op een dier rijke comptoiren te geven, rentende 5 of 4 pCt. (doch later gereduceerd op 2¾ pCt.), waardoor zij dan jaarlijks gelijk bedrag als vroeger ontvingen. Zie o. a. de Resolutie der Staten van 19 Juli 1699 Bijl. A. 37, betreffende eene verkooping van landerijen, ressorterende onder de comptoiren van de Domeinen, Geben. goederen, Carthuysers, St. Catharijne, Oostbroek en St. Paulus, die daarvoor alstoen verkregen de aldaar gemelde obligatien of inschrijvingen op het comptoir van het eene deel der generale middelen. Het gevolg daarvan echter was, dat deze rijke comptoiren, van de generale middelen, enz. ten slotte met zoo veel van die obligatien, inschrijvingen, of lijfrenten

en losrenten, zooals ze ook al genoemd werden, belast werden, waarvan zij voortdurend de renten moesten voldoen aan die andere comptoiren, dat zij ten laatste nu en dan ook zelve in geldnood begonnen te verkeeren en dan weder tijdelijk of voortdurend moesten geholpen worden met inschrijvingen of tijdelijke subsidien op en uit de noodlijdende geestelijke comptoiren, — of wel, dat men het eene comptoir van geestelijke goederen moest helpen met eene inschrijving op een ander dergelijk comptoir.

Zoo werd b. v. uit het comptoir der geben. goederen jaarlijks aan het comptoir van Marienburg te Soest betaald *f* 63—5—„, zijnde $2\frac{3}{4}$°/₀ van een kapitaal van *f* 2300 (zie Bijl. L. fol. 26), zonder dat uit de rekeningen van den ontvanger der geb. goederen blijkt waaruit en waardoor de geb. goederen aan Marienburg dat capitaal van *f* 2300 schuldig waren.

Dit blijkt echter uit de rekeningen der rentmeesters van dit laatste comptoir, aanwezig op het prov. archief n°. 311, (pag. 82 gedr. Invent.) o. a. uit die over 1776, waarin, fol. 31, die post voorkomt als ontvangen, en wel in de volgende bewoordingen: — „De ontvanger van de gebeneficieerde goederen des Lands van Utrecht betaald jaarlijks van eene obligatie groot in capitaal *f* 2300 guldens belegt ten comptoire van de Heer Henrick van Wijckersloot, ontvanger van de gebeneficieerde goederen des Lands van Utrecht, ten behoeve van den convente van Marienburg te Zoest, gedateerd den 9en November 1658 en dat tegen den penning 25 jaarlijks, verschijnende den 6en October: dus zoo komt alhier in ontvang voor en van wegen het jaar interessen, verschenen zijnde op den 6en October 1776 de voorschreve somma van . . *f* 92—„—„"

Dit bedrag van *f* 92 voor ontvangen rente komt niet overeen met dat van *f* 63—5—„ in de rekening der geben. goederen voor betaalde renten vermeld; doch zulks lost zich op daardoor, dat de rentmeester van Marienburg on-

der de *uitgaven* weder *f* 28—15—„ in rekening brengt wegens de reductie der renten van 4°/₀ op 2¾°/₀, ingevolge de resolutie van de Staten van 1734, d. i. 25 stuivers van iedere honderd gulden, zooals dit op fol. 139 zijner rekening vermeld staat. Hierdoor blijft die *f* 92 na aftrek van *f* 28—15—„ ten slotte *f* 63—5—„. Hij voegt er, op fol. 31 vermeld, wel niet bij, dat die *f* 2300 voortvloeiden uit een capitaal voortgesproten uit verkochte goederen toebehoorende aan het Convent, maar dit volgt uit hetgeen hij in den aanvang zijner rekening mededeelt, dat hij geene ontvangst van landerijen en landpachten kan vermelden, omdat alle de goederen door de Staten successievelijk waren verkocht en de koopprijzen belegd op het comptoir der Generale middelen en andere landscomptoiren. [1])

Gaven de Staten obligatien of lijfrenten aan particulieren uit, dan werd ook daarbij tevens aangewezen waar deze de renten konden worden ontvangen, daar er, als gezegd, geen generaal kantoor der Provincie was, waar men die renten kon beuren, doch enkel afzonderlijke administratien of comptoiren, zooals men die toen noemde. De nemers dier obligatien ontvingen dan inschrijvingen of obligatien op de Provincie, betaalbaar bij het speciaal daarin vermelde comptoir.

Wil men nog nader bewijs dat het comptoir der geben. goederen, even als dat der domeinen en de overige comptoiren der voormalige geestelijke goederen, afkomstig van kloosters, conventen, abdijen, enz., werkelijk waren landskantoren en geene private kantoren tot ontvangst en betaling van stichtingen of andere op zich zelf staande instellingen, — men hoore wat het Intermediair Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht daar-

---

1) Dit zelfde was ook het geval bij het comptoir van de Balije en Convente van St. Catharijne en de verdere Staten-Conventen.

over meldt aan den Agent van Finantien der Bataafsche Republiek (Gogel), bij missive van 30 Nov. 1798, waarbij zij uitdrukkelijk als lands-comptoiren beschouwd worden. Gemeld Admin. Bestuur zegt: dat het volkomen deelt de reflectie, door dien Agent gemaakt, over de omslachtige finantiëele administratie in de voormalige Provincie Utrecht, en „dat het eene incongruïteit is, dat nog voortaan het eene kantoor aan het andere en dus *het Land aan het Land* interest betalen zoude van kapitalen, welke alle *eigendom van den Lande* zijn, etc. .... En zouden wij derhalve met U (Agent) volkomen van oordeel zijn, dat al die obligatien konden worden geroijeerd en gedeponeerd, ... terwijl zulks te noodzakelijker is omdat van alle de posten van renten, op die onderscheidene kantoren ontvangen wordende, niet eens obligatien voorhanden zijn, vermits, ten tijde van den verkoop der goederen van die kantoren, voor de daaruit geproflueerde penningen geene obligatien zijn uitgegeven, maar zij alleen voor het montant der renten van die kapitalen op de manualen zijn gecrediteerd geworden, zoodat dan ook die posten op de manualen van de kantoren, alwaar die renten jaarlijks betaald worden, eenvoudig kunnen worden geroijeerd."

Dit laatste is dan ook gebeurd, toen op 3 Sept. 1799 de obligatien der gemortificeerde conventen van St. Servaes, Vrouwenklooster, het convent van Oudwijk, de abdij van St. Paulus, allen te Utrecht, van Marienburg te Soest, St. Agneta te Rhenen, Maria Magdalena te Wijk bij Duurstede, en het comptoir der gebeneficieerde goederen benevens dat *der Domeinen* (men lette wel op deze gelijkstelling van laatstgemeld fonds of comptoir met de overige) met de manualen daarvan zijnde en het manuaal van het convent van Oostbroek en dat van de Balije en Convente van St. Catharijne te Utrecht, door een lid van de Commissie tot administratie van het voormalig Gewest Utrecht, namens die Commissie, tegen kwitantie zijn overgegeven

aan den Chef van het Bureau van Expeditie van het Departement van Finantien te 's Hage, als zijnde door den Agent van Finantien der Bataafsche Republiek gemachtigd die namens hem in ontvang te nemen.

Zoo werd dan het Lands-comptoir der gebeneficieerde goederen met de overige en het comptoir der domeinen van Utrecht opgeheven, en kwamen zij allen te zamen onder één Lands-comptoir der domeinen van de Bataafsche Republiek en der latere regeeringen, welke die Republiek zijn opgevolgd.

Het slot der laatste rekening van dit comptoir over 1798, in 1799 afgesloten met een batig slot van *f* 1408—7—4 (wel te verstaan kasrekening), werd dan ook niet aangehouden om, als naar gewoonte, bij eene volgende rekening te worden verrekend; maar werd toen (bij uitzondering) dat batig slot der kas door den Ontvanger overgestort bij den ontvanger van den 20^en^ en 40^en^ penning.

Het gemis van een generaal comptoir van ontvangsten en uitgaven der Provincie gedurende de Republiek der Vereen. Nederlanden had ook nog dit ongerief dat, wanneer er nieuwe uitgaven ontstonden voor zaken, waarvoor geen comptoir bestond of waarvan het comptoir was noodlijdend en zonder geld, de Staten die uitgaven dan maar moesten laten voldoen door een der comptoiren dat zulks het best kon lijden, en daarin dan soms vrij willekeurig te werk gingen (zie bl. 145). Kwaad kon dit in zoo verre niet, omdat al die kantoren toch waren lands-comptoiren der Staten, en het geld ten slotte toch kwam of komen moest uit de beurs der Staten, zoodat niemand er mede benadeeld werd; maar het gaf toch vreemde verhoudingen.

Zoo kreeg b. v. het comptoir der gebeneficieerde goederen op die wijze de betaling van den professor in het publieke recht aan de Hoogeschool te Utrecht op zijn dak, wiens tractement (*f* 600) daaruit betaald werd, volgens resolutie van de Staten van 9 Maart 1708, waarbij werd besloten

om, ter opluistering der Hoogeschool en „ten einde te seconderen de goede voornemens der Stad met het stabilieren van een Rijderschool", een professor *juris publici* te beroepen, waartoe zij uit hun comptoir der gebeneficieerde goederen een subsidie van *f* 600 's jaars toestonden aan de stad Utrecht, te ontvangen door den Thesaurier dier stad. Dit tractement van *f* 600 's jaars vindt men dan ook geregeld in de rekeningen van dien Thesaurier onder de ontvangsten en in die van dit comptoir onder de uitgaven terug (zie Bijl. L. fol. 26ᵛ), ofschoon het comptoir de bestemming had om uit de inkomsten te betalen de predikanten, kosters en schoolmeesters *ten platten lande*, waarmede de professor en de Hoogeschool niets te maken hadden, evenmin als nog met eene andere parasitiesche post van uitgaaf, ten bedrage van *f* 150, voor het schuren en schoonmaken en de kaarsen der kroonen in de Domkerk te Utrecht (Bijl. L. fol. 26ᵛ, Uitgave van allerhande zaaken).

Het comptoir der geben. goederen was oorspronkelijk ingesteld, bij art. 5 van het Redressement, om te combineeren de goederen van alle pastorien, vicarien, capellarien, costerien en scholasterien in de Provincie tot één enkel fonds of massa, en moest strekken om uit de gezamenlijke opbrengsten daarvan aan de predikanten een vast tractement per jaar uit te betalen, zonder in aanmerking te nemen of er veel dan weinig pastorie- of vicariegoederen op de respectieve standplaatsen dier predikanten, kosters en schoolmeesters aanwezig waren. Dit vaste en generaal bedrag was bij art. 8 voor de predikanten bepaald als volgt: te Utrecht *f* 400, in de overige steden *f* 300, en ten platten lande *f* 200, buiten en behalve huis en hof (Bijl. A. 12). Het tractement van een koster en schoolmeester is daarbij in het midden gelaten.

Door deze bijeenvoeging der diverse goederen tot een algemeen fonds, bestonden er dus geene pastoriegoederen, vicariegoederen, kosteriegoederen en scholasteriegoederen

meer, dan alleen op het papier (de goederen der broederschappen zijn er later weder uitgeraakt), maar alleen goederen behoorende aan en tot het landscomptoir der geben. goederen. Dat de boeking en verantwoording nog bleef onder diverse hoofden, was slechts een administratieve maatregel, die in verband stond met het collatierecht en de tertien der vicarien, en ook zijn nut kon hebben om den oorsprong en de herkomst der diverse goederen van dit comptoir bij kwestien of anderszins te kunnen weten en nagaan, en beter het oog er op te kunnen houden dat er geene goederen zoek geraakten; maar zulks neemt niet weg dat de pastoriegoederen, vicariegoederen, enz. specifiek en rechtens zijn verdwenen en opgegaan in dit Rijksfonds, dat echter eene speciale bestemming had.

Dit blijkt ook nader nog uit de instructie voor den ontvanger van dit fonds der geben. goederen van 10 Julij 1587 (Bijl. A. 14), waarbij, in art. 3. wordt bepaald, dat hij „terstont in de possessie van den ontfanck van alle de voorz. goederen moest geraken." Echter wordt daarbij, in art. 26. de restrictieve bepaling gemaakt, dat hij de overbrenging der goederen van pastorien, vicarien en broederschappen in de stad Utrecht en de kleine steden onder zijn comptoir, moest uitstellen totdat daaromtrent nader door Gedeputeerden zou bepaald zijn. Deze bepaling is dus slechts eene opschortende geweest, die niet wegnam, dat de Ontvanger, die bij het Redressement (art. 7) was aangesteld over *alle* de gemelde goederen en ook in zijne benoeming als zoodanig wordt gekwalificeerd (Bijl. A. 13), even als ook zijne opvolgers in 1664 en misschien nog wel later, steeds werden aangesteld over alle de goederen ook in de steden. Later echter zijn die goederen, in de steden gefundeerd, niet onder het beheer van dien ontvanger geweest, dan alleen in zoo verre dat, wanneer er goederen waren verkocht van vicarien, in die steden gefundeerd (pastorie- of kosterie- en scholasteriegoederen schijnen er

daar niet te zijn geweest) en de koopprijzen daarvan waren belegd, alsdan daarvan in den Extraordinaris Ontfang melding werd gemaakt, ofschoon dan ook *pro Memorie.* Zie Bijl. K. fol. 165ᵛ en volg., alwaar men herhaaldelijk van dergelijke beleggingen van goederen, gefundeerd in kerken te Utrecht, Amersfoort, Montfoort en Wijk bij Duurstede zal gewag gemaakt vinden, zoowel in parochiekerken als in kapittelkerken. Het beheer en de administratie dier goederen werd in de steden door afzonderlijke rentmeesters gevoerd, zooals later zal worden aangetoond.

In de eenig overgebleven rekening van 1669 wordt steeds verwezen naar vroegere rekeningen, die wij niet kennen (in 1815 verscheurd), zoodat wij niet juist weten, hoe dit verkoopen en wederbeleggen is toegegaan; doch uit hetgeen fol. 174 wordt gezegd, dat het capitaal, waarvan het comptoir ⅓ der interessen competeerde, was belegd en die interessen den possesseur competeerden [voor ⅔], „doch nae sijn doot het geheel incomen ten profijte van desen comptoire ontfangen" — schijnt te blijken, dat, op *alle* comptoiren, het kapitaal, ook destijds reeds, steeds werd belegd ten name van het comptoir, d. i. ten name van den ontfanger van het comptoir: want destijds kende men alleen inschrijvingen ten name van personen, hetzij in privé, hetzij in kwaliteit, doch niet ten name van stichtingen, zedelijke lichamen en dergelijke abstractien. De woorden die men fol. 166, 170ᵛ, 171. 173 enz. in die rekening aantreft (Bijl. K.): *belegd ten behoeve van den possesseur*, zijn dus in dien zin op te vatten, dat het belegde kapitaal moest strekken om daaruit de rente voor ⅔ aan den possesseur in der tijd te kunnen uitbetalen, doch niet dat de koopprijs werd belegd *ten name* van den possesseur of van de vicarie.

Dat in later tijd de obligatien of inschrijvingen van het comptoir der geben. goederen stonden ten name van den ontvanger van het comptoir en niet van den possesseur

of der vicarie, blijkt volledig uit Bijl. M. en L. initio. Ook blijkt zulks per analogiam uit hetgeen vermeld staat omtrent de verkochte goederen van andere comptoiren der geestelijke goederen, zooals hierboven bl. 140 en 195 is vermeld. Zie ook Bijl. A. 37. Werden de gelden dier verkoopingen niet op een der landscomptoiren belegd, doch op hypotheek, dan moest de plechtbrief gesteld worden in handen van den ontvanger van de geben. goederen, zie Bijl. K. fol. 167 en 169ᵛ, terwijl uit hetgeen fol. 168 is gerelateerd: „de rentebrief, gedateert den 3en Septembris 1657 *bij de Ed. Mo. Heeren Staaten* ten behoeve van Floris Gins gepasseerd", schijnt voort te vloeien, dat die plechtbrieven ten name van de Staten stonden. De belegging der kooppenningen geschiedde echter niet altijd ten behoeve van den possesseur, maar zij werden ook wel door de Staten gebezigd tot delging van schuld of aflossing van kapitaal, tijdelijk opgenomen door het comptoir der geb. goederen. Zie b. v. Bijl. K. fol. 27.

Het bovenstaande toont dus aan, dat, hoezeer later de goederen der pastorien en vicarien in de steden niet onder administratie en beheer van den ontvanger der geben. goederen waren, en de tertien daarvan niet ten bate van dit comptoir strekten, echter de Staten nooit hebben losgelaten het principe, in het Redressement gehuldigd, dat alle goederen behoorende aan pastorien, vicarien, enz. tezamen één geheel uitmaakten, strekkende ten dienste van predikanten en scholen, en dat die goederen behoordan aan de Staten, echter met die restrictie, voor zooveel betreft de vicariegoederen, dat daarvan slechts ⅓ zou strekken ter betaling van gemelde predikanten, kosters en schoolmeesters, doch ⅔ ten bate van den possesseur der vicarie, door hen te benoemen op voordracht van den Collator.

Men zou dus de inschrijvingen op de diverse comptoiren der Provincie, voortgesproten uit belegging van vicarie-

goederen gefundeerd geweest te Utrecht, Amersfoort, Wijk b. D., Rhenen en Montfoort, strict genomen kunnen beschouwen als, met die ten platte lande, mede deel uitmakende van het comptoir of fonds der geb. goederen, al was ook de administratie over dezelve buiten dit comptoir gelegen.

De bezittingen van dit comptoir bestonden in den aanvang bloot uit landerijen, huisrenten, grondrenten en andere onroerende goederen, waarvan de pastoriegoederen het grootste deel uitmaakten en de vicariegoederen slechts een minder deel. Scholasteriegoederen komen er in het geheel niet onder voor, evenmin als kosteriegoederen. Echter vindt men in de 1e rekening van Floris van Weede op de meeste plaatsen, na de vermelding der pastoriegoederen, ook gewag gemaakt van de kosterijen, doch meestal met de bijvoeging dat, nademaal daarvan nog geene opgaaf der goederen was gedaan, die niet konden vermeld worden. Van 14 dorpen worden echter de goederen der kostery vermeld, zoover hij die te weten is gekomen uit den Inventaris der geestelijke goederen van 1573(?) t. w. Odijk, Bunnik, Schalkwijk, Breukelen, 't Goy, Houten, Tull en 't Waal, Leusden, Eemnes, Woudenberg, Maarssen, Lopik, Cockengen en Thamen, doch steeds met den treurigen naklank, waarvan is ontvangen . . . . . . *Niet.*

Alleen van Odijck fol. 24v en Bunnick fol. 28 vermeldt hij ontvangen te hebben *f* 2. en *f* 4. — dus totaal van al de kosteriegoederen niet meer dan *f* 6., die begrepen zijn in het totaal bedrag van *f* 1902—3—6 der 1° summa van ontvangst wegens „pastoryen, Vicaryen ende diergelijcken." 1)

Onder de uitgaven vindt men dan ook alleen betalingen

---

1) Dit is de bruto ontvangst, waarvan moeten worden afgetrokken de uitgaven voor tractementen van den ontvanger, de gerechtskosten, de lasten gaande uit die goederen: enz., bedragende t. z. *f* 1298—9-3.

aan predikanten (totaal *f* 2080—5—6), doch niet aan kosters, voorlezers en schoolmeesters, waarvoor toen geen geld schijnt geweest te zijn.

De volgende rekeningen zijn, als gezegd, verscheurd, zoodat eerst in 1669 blijkt hoe het was geloopen met die kosteriegoederen. In die rekening wordt van kosteriegoederen in het geheel geen melding gemaakt, evenmin als in de latere rekeningen van dit comptoir, na 1770, zoodat het comptoir der geb. goederen, toen en later, alleen bestond uit pastorie- en vicariegoederen. Desniettemin werd er in dat jaar 1669 aan kosters en gedeeltelijk tevens aan schoolmeesters betaald *f* 458—13—6. Aan predikanten *f* 14421—5—0 en aan predikantsweduwen *f* 1025—„—„, alles ten platten lande. Buitendien ook nog, als extraordinaire uitgaaf: voor huishuur van predikanten, voor proponenten en weduwen van predikanten t. z. *f* 4679—8—3. Dus in 't geheel alles te zamen *f* 20594—6—9.

De inkomsten der pastorie- en vicariegoederen waren toen ook belangrijk hooger geworden en bedroegen (bruto) *f* 11093—10—„, doch, zooals uit het bovenstaande blijkt, onvoldoende om daaruit de predikanten, predikantsweduwen, proponenten, kosters en schoolmeesters geheel te kunnen voldoen, zoodat er in 1669, buiten en behalve de opbrengst van de rantsoenen (die verhoogd waren) op de generale middelen gesteld, tot betaling van de predikanten ten platten lande, ad *f* 2000, nog *f* 15500—„—„ door de Staten moest gesuppleerd worden om die uitbetaling te kunnen doen, welke suppletie of subside, in dat jaar, uit de kas van het comptoir van het Oudschildgeld werd genomen.

In de latere rekeningen van het comptoir der geben. goederen van 1770 en volgende jaren tot 1798 was er ook steeds een te kort, dat op bovengemelde wijze is gesuppleerd uit de kassen van de diverse landscomptoiren, tot aan de opheffing in 1799.

De pastorie-goederen zijn langzamerhand door de Staten verkocht en de vicarie-goederen eveneens, laatstgemelde veelal met medewerking der collators, als die nog bekend en aanwezig waren, doch ook wel zonder dat de collator daarin gemoeid werd. De opbrengsten werden, als gezegd, meestal belegd in inschrijvingen op een der comptoiren der Provincie, soms ook wel in plechten, die echter gaande weg werden afgelost en dan veelal in dergelijke inschrijvingen op de Provincie werden geconverteerd. Deze kooppenningen der verkochte landerijen of afgeloste kapitalen behoorden aan het comptoir; zij werden in den aanvang afzonderlijk voor iedere gemeente en voor elken verkoop of aflossing belegd, en bovendien de pastoriegoederen steeds afzonderlijk van de vicariegoederen. Al deze kleine posten leverden echter grooten omslag en moeite op, zoowel voor het comptoir der geben. goederen, dat daarvan de renten jaarlijks ontving en boekte, als ook voor het comptoir der generale middelen, het huisgeld, oudschildgeld, enz. dat die posten ieder afzonderlijk uitbetaalde aan den ontvanger der geben. goederen. Ter vereenvoudiging der administratie besloten de Gedeputeerde Staten den 15en Juli 1774 en nader bij resolutie van 16 October 1778, om al die kleine inschrijvingen op diverse comptoiren te vereenigen in 12 nieuwe obligatien, allen betaalbaar aan het comptoir der generale middelen, t. w. 10 stuks à *f* 15000, één à *f* 25000 en één à *f* 12398, allen rentende 2½; alzoo t. z. *f* 187.398. Zie Bijl. M. en K. fol. 2. Deze maatregel was dus bloot eene conversie, want de vroegere kleine obligatien of inschrijvingen gaven, na de rentenreductie der obligatien op de Provincie, ook niet meer dan 2½ percent.

Een tweede finantiëele maatregel werd bij publicatie van het Provinciaal Bestuur 's Lands van Utrecht, van 5 Augustus 1797, zoo voor dit compteir als voor de overige comptoiren der Staten-conventen en gewezen geestelijke goederen, ingevoerd, inhoudende dat de erfpachten, uit-

gangen, grondrenten en soortgelijke schuldplichtigheden, door de schuldplichtigen moesten afgekocht worden tegen den penning 25, en dat daarvan door de respectieve rentmeesters of ontvangers eene afzonderlijke extraordinaire rekening moest gedaan worden, invoege als volgens aanschrijving van het Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht van 10 November 1798 nader was bepaald. Deze extraordinaire rekening werd dan ook door den toenmaligen ontvanger der geben. goederen M. J. G. Loten gedaan en, even als de gewone rekeningen, opgenomen en afgesloten door Commissarissen ter administratie der Finantien van het voormalig Gewest Utrecht den 22en April 1799.

Uit die extraordinaire rekening (prov. archief Reg. n°. 319) blijkt, dat hij daarvan had geïnd *f* 22525 (enkele posten waren toen nog niet afgekocht), hetgeen, na aftrek van zijn salaris voor dien extraordinaris ontvang, tegen den 30en penning, ad *f* 750—16—„ en *f* 15.8—„ voor het schrijven, innaaijen, etc. der rekening, een netto bedrag van *f* 21758—16—„ uitmaakt. Dit bedrag is later verrekend in de ordinaris rekening van het comptoir over 1798 onder de Uitgaven, doch niet in de VIe Uitgaaf *van belegde capitalen*, die aldaar voor *memorie* is uitgetrokken, maar in de Ve Uitgaaf *van subsidien*, die in vroegere rekeningen gewoonlijk steeds voor memorie wordt vermeld, omdat het comptoir der geben. goederen gewoonlijk subsidien *ontving* van de andere landscomptoiren, doch ditmaal, bij exceptie, met *f* 28000 subsidieerde diverse comptoiren, t. w. het comptoir van het Anderdeel der gemeene middelen, van den 20en en 40en penning en dat van St. Catharijne. Deze *f* 28000 dropen dus, om zoo te zeggen, door de vingers, terwijl het (opgeheven) comptoir der geb. goederen, waarvoor het generaal domeinfonds der Bataafsche Republiek in de plaats trad, voor 't vervolg de jaarlijksche opbrensten der afgekochte erfpachten, grondrenten

enz. bleef missen. Echter moet men van deze *f* 28000 aftrekken *f* 6000, die in die rekening over 1798, in den 8en ontvang: *subsidien door het Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht geaccordeerd* (vroeger was het door Gedeputeerde Staten 's Lands van Utrecht geaccordeerd) vermeld zijn als *ontvangen* door het comptoir der geben. goederen, en wel van het comptoir van den 20en en 40en penning en dat van den 50en penning.

Zooals wij vroeger reeds opmerkten, was het een voortdurend heenenwedergaan der gelden van het eene comptoir naar het andere: want, terwijl het comptoir van den 20en en 40en penning in den loop van het jaar 1798 *f* 6000 ontving van het comptoir der geben. goederen, betaalde het in dat zelfde jaar, doch op een anderen datum *f* 5000 aan dit zelfde comptoir. Zie Bijl. L. fol. 20 en 28.

Men moet de toenmalige Regeering echter niet al te hard vallen, dat zij die *f* 28000 — *f* 6000: blijvende alzoo *f* 22000, niet belegd en onder de 6e uitgaaf van aangelegde capitalen heeft verantwoord. Jaar in jaar uit was het comptoir der geben. goederen met eenige duizenden guldens gesubsidieerd uit de andere landscomptoiren, d. i. uit de gelden der Staten, zoodat het nu niet te misgunnen was dat deze comptoiren, d. i. de Staten of het Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht, eindelijk eens een buitenkansje genoten, dat bovendien op verre na niet gelijkstond met de duizenden en duizenden guldens, die het comptoir der geben. goederen successivelijk verzwolgen had aan subsidien.

Omtrent de verdere inrichting der rekeningen van dit comptoir (die alle geheel op denzelfden voet zijn) verwijzen wij naar Bijl. L., zijnde de verkorte inhoud der laatste rekening over 1798, daar het stuk (hoe belangrijk ook) te uitgebreid is om in zijn geheel onder de Bijlagen opgenomen te kunnen worden.

Toen het comptoir der geben. goederen, in 1799 werd opgeheven, bezat het (d. i. de Staat) alzoo een kapitaal van *f* 187398, 2½ °/₀ inschrijvingen ten laste der Provincie, en wijders de weinige onroerende goederen der pastorien en vicarien, die nog overgebleven en niet verkocht waren.

Wat er van deze inschrijvingen geworden is, is op het prov. archief te Utrecht niet te vinden, doch waarschijnlijk wel op te sporen in het Rijksarchief te 's Hage of in de archieven van het Departement van Financien of dat van Hervormde Eeredienst. Zooals bl. 195 is medegedeeld meende het Intermediair Administratief Bestuur van het voorm. Gewest Utrecht, dat de posten (van rentebetaling?) nu wel konden gerooieerd worden op de manualen.

Waarschijnlijk zijn zij mede begrepen in de decisie van Koning Lodewijk van 6 April 1808 n°. 35, vermeld bij *van Beuningen: Geestelijk kantoor v. Delft*, bl. 303, waarbij werd bepaald, dat alle effecten ten laste van de publieke schatkist, welke ten comptoire van den ontvanger en rentmeesters der zoogenaamde geestelijke en kerkelijke goederen aanwezig zijn, en welke, blijkens het tableau door den Minister van Finantien overgelegd, tezamen bedroegen een kapitaal van *f* 5.542259—15—„, rentende *f* 147440—9—„ per jaar, op de meest regelmatige wijze zullen worden geconcentreerd en *als een eigendom van het Rijk* aan de amortisatiekas zouden worden toegevoegd, wordende de Minister van Financien met de executie belast. De uitvoering aan dit Kon. Besluit gegeven door den toenmaligen Minister van Finantien, kan men bij v. Beuningen t. a. pl. nader vermeld vinden.

De onroerende goederen, voor zoo veel, of liever voor zoo weinig, nog aanwezig, zoo van pastorien als vicarien (kosterie- en scholasteriegoederen hebben facto niet tot dit comptoir behoord of waren begrepen onder de pastoriegoederen) kwamen onder beheer van het algemeen Domein-

bestuur, dat daaruit, met uitzondering der tractementen van de predikanten, hunne weduwen en proponenten, kosters en schoolmeesters, de vroegere uitgaven een tijdlang heeft bestreden, doch geen renten ontving van de evengemelde *f* 187398 inschrijvingen.

Dit algemeen Domeinbestuur had een rentmeester in de Provincie, later een Agent van het Domein, die de vaste goederen administreerde en de betalingen deed aan de daarop rechthebbenden, voor zoo ver men de betalingen van het voormalig comptoir der gebeneficieerde goederen bleef doen. Deze Agent van het Domein te Utrecht heeft daarvan afzonderlijk boek gehouden (tot in 1805, of 1810), doch later zijn die posten (waarschijnlijk onder het Fransche bewind) bij elkander gevoegd en in eene generale rekening verantwoord.

Op het prov. archief zijn dan ook nog aanwezig drie Manualen van voormalige comptoiren van de Provincie (de andere hadden waarschijnlijk in 't geheel geen onroerende goederen meer), t. w. Carthuysers, Maria Magdalena en de Gebeneficieerde goederen, met aanteekening van ontvangsten, van die onroerende goederen genoten sedert 1799. — Het laatstgenoemde voert tot opschrift *Manuaal van Ontfang van het Comptoir der Gebeneficieerde goederen beginnende met den Jaare* 1799, en bevat die pastorien en vicarien, waarvan toen nog vaste goederen aanwezig waren. Het zijn echter niets anders dan posten overgeschreven uit de laatste rekening (over 1798) van den Ontfanger der geben. goederen J. G. Loten [1]), waaronder dan notitien staan, hoeveel er op ontvangen of betaald is.

Van de vicarien, waarvan nog goederen aanwezig waren,

1) In dit Manuaal wordt steeds gesproken van de rekening van 1799 als laatste rekening; dit schijnt echter eene vergissing te zijn. De rekening is wel opgenomen en goedgekeurd in 1799, doch liep over 1798. Zie Bijl. L.

zijn daarin, onder de ontvangsten, slechts vermeld de volgende:

1°. (pag. 8). *Vicarie op den Huyze van Beverweerd* (onder Werkhoven) (Vermeld in de laatste rekening van den Ontvanger Loten over 1798 op fol. 5 en verso), waartoe behooren de navolgende landerijen:

32 morgen onder Driebergen, waarvan de derde portie voor dit comptoir over 1799 is *f* 56—13—6. Ontvangen 1799—1803. — 1808: *f* 109—17—6. — 1809: *f* 79—18—16. — 1810: *f* 77—4—6.

10 à 11 morgen onder Odijk, waarvan de derde portie voor dit comptoir is over 1799 *f* 16—13—6.

(Ontvangsten tot en met 1805).

3 morgen onder Werkhoven om *f* 36, waarvan de derde portie voor dit comptoir over den jaare 1799 is *f* 12—„—„.

(Ontvangen over 1803).

1½ morgen lands onder Odijk met Elzenhout en Bomen beplant en laatst gehakt in den jaare 1798.

(In 1802 gerooyd).

2°. (pag. 28). *Westbroek vicarye.*

De possesseur van deze Vicarye betaald jaarlijks een derde van derzelver inkomsten verschijnende over den jaare 1799.

(Ontvangen de inkomsten na aftrek der onkosten over 1799 tot *f* 18—5—2; idem over 1800 *f* 30—1—13; idem over 1801 enz.; idem over 1810 *f* 9—5—5.

(*In margine*).

„Word geadministreerd door Mr. W. G. van Nes."

(*Inliggend los stuk*). De Hoofd-Administrateurs der Domeinen, gelezen hebbende een Rekwest van Mr. J. C. Pronckert, wonende te Utrecht, voor ⅔ possesseur van de Vicarye gefundeerd in de Kerk van Westbroek, verzoekende dat de Rentmeester der Domeinen van Utrecht moge worden geauthoriseerd, om aan hem in gemelde Vicarye, competerende ⅔ gedeelten over de jaren 1814,

1815 en 1816, uittebetalen en daarmede van jaar tot jaar geregeld voort te gaan. — Heeft goedgevonden den Heer C. P. de Vos, Rentmeester der Domeinen te Utrecht, te autoriseren, gelijk geschiedt bij deze, om conform de bevinding van de deugdelijkheid dezer pretensie te handelen.

Hiervan kennis te geven aan den Rekwestrant tot informatie." 1)

De goederen dezer vicarie worden, in de rekening over 1798, gezegd te hebben bestaan in 10 morgen, gelegen onder verschillende gerechten, welke echter ten deele waren verkocht en ten deele in erfpacht uitgegeven, bedragende het ⅓ voor het comptoir, na aftrek der ongelden, *f* 19—18—„.

3°. (pag. 29 en volg.). *Breukelen, Vicarye op St. Annae Autaar, waarvan Collateur is de Heer van Nyenrode.*

In margine.

„Word geadministreerd door de Heer van Nyenrode."

Vervolgens worden vermeld het ⅓ der inkomsten, ontvangen van 1799 tot en met 1810 van de volgende goederen: — een erfpacht uit 8 morgen onder Breukelen aan de Cortrijker Kade; — een boomgaard te Breukelen; — een uitgang uit een huisje aldaar; — een erfpacht uit een huis in de Klapstraat te Breukelen; — een erfpacht uit 2 hond land onder Breukelen.

4°. (pag. 34). *Ruwiel, vicarye.*

„De Possesseur van deze vicarye betaald jaarlicks een derde der inkomsten van de navolgende goederen:"

In margine.

„Wordt geadministreerd door D. Hogeveen."

De goederen. aldaar vermeld (gelijkluidende aan de rekening over 1798 fol. 12v, alwaar die eveneens zonder na-

---

1) Wat de Heer de Vos daaraan gedaan heeft, is onbekend; doch kan blijken uit diens rekeningen, zoo die nog aanwezig zijn, te 's Hage.

dere uitduiding der gemeente, waarin die zijn gelegen, worden opgegeven) zijn de volgende:

10 morgen land — 3 morgen in erfpacht — 2 morgen id. — 2 morgen id. — een uitgang van *ƒ* 12—„—„ uit de ½ van 8 morgen — een dito uit de wederhelft derzelve.

Wat er verder van die landerijen is geworden, of zij later door den Staat te gelde zijn gemaakt, dan wel thans nog in natura behooren tot het domeinfonds, zal misschien in de archieven van het Ministerie van Finantien, Afd. Domeinen, te vinden zijn.

Eindelijk wordt in dit Manuaal ook nog vermeld.

Abcoude Vicarye op St. Jacob Autaar (rekening 1798 fol. 10), waarvan gezegd wordt „Mr. Willem Craeyevanger, als Possesseur deser Vicarye plagt te betalen *ƒ* 12—10—„ voor ½ van een capitaal van *ƒ* 1500—„—„ [behoorende tot de vicarie], dog dewijl aan denzelven moet goedgedaan worden ¼ der renten van *ƒ* 600 capitaal tot *ƒ* 10, welke ¼ onder de renten der 12 obligatien begrepen zijn, moet dezelve nu betalen jaarlicks, verschijnende 8 Oct. 1799 *ƒ* 12—10—„.

Ontvangen versch. 8 Oct. 1802 verrekend.
„ „ „ 1803 „
„ „ „ 1804

(*Aanteekening onder deze post*).

„De voorschreve vicarye, thans vacerende door het overlijden van de Heer Willem Crayevanger, is, ingevolge dispositie van den Heer Landrost in het departement Utrecht van den 14[en] van Hooimaand 1810, overgebracht op het kantoor der domeinen, ten einde dezelve aldaar te administreren en de revenuen tot nader order aan de domaincassa te verantwoorden.

Nota. Tot welke vicarye behoren de navolgende Effecten, alsse een capitaal van .... (sic), bestaande in onderscheidene aandeelen in 4 obligatien, ten laste van 't voormalig gewest Utrecht.

18⁵/₂11 op deze gedeeltens is, bij aanzuivering, tot deze 1° Julij 1809 van den Ontvanger Generaal [van het Domeinfonds?] Visscher ontv. *f* 17—2—10.

Dese Effecten zijn ingeschreven in 't grootboek der publiece schuld, doorlopende schuld 2½ pCt., op naam van Mr. Antony Jan van Mansvelt, Rentm. Gen. der Nationale domainen in 't Departement Utrecht, als administrerende de vicarye in de kerk van Abcoude L. A. Deel 3 fol. 100. — L. A. Deel 3 fol. 100 t. z. *f* 2350.

Ontv. 14 m. 21 d. in papier	versch. 22 Sept. 1810	
		f 23—19—12
in contant	„ 22 Maart 1811	
		f 9—15— 8
		f 33—15— 4
af onkosten etc. t. z.		- 4—10— „
	restant	*f* 29— 5— „"

Tegenover deze inkomsten der vicariegoederen (die der pastoriegoederen laten wij kortheidshalve onvermeld) staan de volgende algemeene uitgaven, die men in de laatste rekening van 1798 ook aantreft, later doch van lieverlede zijn opgeruimd, als:

pag. 46. „Het Capittel van St. Marie competeerd ten behoeve der armen en ten laste der Thesaurie van het Capittel de renten van *f* 1348, versch. 24 Maart 1800 *f* 53—16—8 (betaald versch. 24 Maart 1800 — 24 Maart 1809).

pag. 47. Voor licht en schuren der kroonen in de Domskerk *f* 150, versch. 21 Julij 1799. (Wordt niet meer betaald).

pag. 48. Het Capittel van St. Marie competeerd een subsidie van *f* 45—8—12 ten laste van de Thesaurie, verschen. 10 Jan. 1800 *f* 45—8—12. (6 Sept. bet. versch. 10 Jan. 1800—1808).

pag. 49. Den Rentmeester van de verponding te Vianen competeerd wegens de thienden van het Papenviertel

over 1799 *f* 60—„—„. (Over 1800—1805 *f* 60—12—„ met de overboeking).

pag. 50. Vicarye S[cti] Nicolai te Abcoude, waarvan Possesseur is Nicolaus de Graaf. Den Vicaris competeerd jaarliks, versch. 12 Julij 1799 eene somme van *f* 63—6—10. (Betaalt 13 Julij 1799 — 12 Julij 1809).

pag. 51. Den Rentmeester van St. Marie, voor den Sacrist van St. Marie, jaarliks *f* 14, versch. Corsmis 1799. (6 Sept. betaald versch. Corsmis 1799—1807).

pag. 52. De ongelden der Vicarye van Beverweerd hebben volgens Memorie van den Rentmeester van den Possesseur voor ¼ over den jaare 1799 bedragen *f* 22—17—4. (Bet. over 1799—1803).

pag. 53. Idem der Vicarie van Ruwiel een somme van . . . . . (sic). (1799—1802 afgerekend).

pag. 54. De Professor Juris Publici ofte den Thesaurier der stad Utrecht in der tijd, word jaarliks betaald eene somme van *f* 600 verschijnende den 18[en] November, dus *f* 600. (Betaald bij Ordonn. dato 30 Jan. 1800—1802).

pag. 55. Aan kerkmeesteren van Baarn werd jaarliks tot onderhoud van de kerk aldaar met den aankleve van dien betaald *f* 75. (Betaald versch. ult[o] April 1800—1806).

Nota. Ingevolge Resolutie van den Raad van Financien dato den 29[en] Maart 1807 word deze post niet meer betaald.'

Het blijkt alzoo uit dit Manuaal en de aanteekeningen der betalingen daarop gedaan, dat in het begin dezer eeuw nog enkele possesseurs van vicarien uit dit domeinfonds betalingen ontvingen, voor zoo ver het betrof vicarien, waarvan nog vaste goederen aanwezig waren. Aan de overige possesseurs van vicarien, waarvan de bezittingen bestonden in inschrijvingen op een der comptoiren der Provincie, die later in 12 groote obligatien zijn geconverteerd, werd het hun daarin competeerende ¼ aandeel, na 1799 uitbetaald, niet door den rentmeester of agent van het domeinfonds te Utrecht, maar, naar 't schijnt, door

of van wege den Ontvanger Generaal (van het Domeinfonds?) Visscher (zie bl. 211), ten minste voor zoover en zoolang het Gouvernement is blijven voortgaan met aan de possesseurs die renten voor ⅔ uit te keeren.

Dit geldt echter slechts voor de vicarien, waarvan in de rekening van den ontvanger der geben. goederen ⅓ der renten van de belegde kapitalen ten profijte van het comptoir werd verantwoord, terwijl de ⅔ van den possesseur onvermeld bleven. Echter waren daarop soms uitzonderingen, t. w. dat de possesseur het geheele rentebedrag van het kapitaal ontving en dan een derde daarvan uitkeerde aan den ontvanger, zooals in de rekening over 1798 fol. 10v vermeld staat van de vicarie op St. Jacobs autaar in de kerk te Abcoude, dat de Heer Willem Craeyevanger betaalde *f* 12—10—„ aan den ontvanger voor ⅓ der renten van een kapitaal van *f* 1500.

Of wel omgekeerd, dat de ontvanger het geheele rentebedrag ontving en onder de Inkomsten boekte, doch dan onder de Uitgaven boekte de ⅔ der rente, die hij aan den possesseur had betaald, zooals bij de vicarie op St. Nicolaas altaar te Abcoude het geval was; wegens eene bijzondere reden, vermeld in de rekening over 1770, nam. dat in 1759 het capitaal van *f* 3620 op 't comptoir der Generale middelen afgelost was op eene bloote kwitantie *van dien Ontvanger*, uit hoofde de Obligatie niet te vinden was. Dientengevolge werd door de Staten bij resol. van 11 Mei en 1 Junij 1759 bepaald, dat door den Ontvanger het gansche kapitaal (van *f* 3620) zou worden ontvangen en weder belegd, waardoor de Ontvanger niet ⅓ maar het geheele rentebedrag (ad *f* 95) onder de ontvangsten in rekening bracht, doch daarentegen de ⅔ rente voor den possesseur der vicarie N. de Graaf onder de uitgaven in rekening bracht ad *f* 66—8—„. Zie diens rekening fol. 25v en 63v.

Dit schijnt de reden te zijn dat de posten van *f* 12—10

van Mr. Willem Craeyevanger, wegens de vicarie van St. Jacob, in het Manuaal van ontvang van het comptoir der geben. goederen, na 1799, pag. 27, als ontvang is geboekt en op pag. 50 de *f* 63—6—10 voor N. de Graaf als uitgaaf is in rekening gebracht.

Dit waren echter uitzonderingen en bewijst nog niet dat de overige possesseurs van vicarien toen ook nog betaling ontvingen van het Gouvernement.

Het is zeer mogelijk dat men destijds de post N. de Graaf, uit onwetenheid en niet wetende hoe deze zaak eigenlijk in elkander zat, is gaan beschouwen als een last drukkende op het domeinfonds, die niet gelijk stond met de $\frac{2}{3}$ die de overige possesseurs van vicarien ontvingen of moesten ontvangen uit de 12 obligatien, voortgesproten uit vicarien ten platten lande, en daarom die uitbetaling tot aan zijn overlijden, in 1871, heeft voortgezet. Hoe het zij, zooveel is zeker, dat de betaling der $\frac{2}{3}$ aan de overige possesseurs in het begin dezer eeuw, waarschijnlijk gedurende de Fransche overheersching of reeds vroeger, is gestaakt geworden; ten minste dat er toen geene nieuwe begevingen van vicarien meer zijn gedaan door den Staat, waardoor van zelf de vicarissen uitstierven, even als vroeger de kloosterlingen en de Commandeurs der Orde van St. Jan balije van St. Catharijne te Utrecht zijn uitgestorven en opgeruimd. Hoe en wanneer echter die uitbetaling der renten aan de possesseurs van vicarien van hun tantième in de 12 obligatien ten name der geben. goederen staande of gestaan hebbende is te niet gegaan, is niet met juistheid op te geven, doch misschien in een der archieven te 's Hage op te sporen. De staking schijnt dan ook niet op eenmaal te hebben plaats gegrepen, doch van lieverlede.

Met de vicarien gevestigd in de steden is echter de opruiming op andere wijze geschied, zooals uit het volgende nader zal blijken.

Wij hebben vermeend den aard en de geschiedenis van het comptoir, of zoo men wil, fonds van de gebeneficieerde goederen meer uitvoerig te moeten behandelen, daar zulks van groot belang is ter beoordeeling der vraag: wie eigenaar der vicariegoederen geweest is; ten minste als men die kwestie niet in den wilde en blinde wil behandelen en den knoop eenvoudig doorhakken met theoretische beschouwingen en eenige leges uit de Digesten, zonder de geschiedenis en gang van zaken te raadplegen.

VICARIEN TEN PLATTEN LANDE.

Hierboven (bl. 163 en 167) is reeds uitvoerig uiteengezet dat, hoezeer in 1586 de bedoeling is geweest om alle de goederen van pastorien, vicarien, kosterien en scholasterien, ook die gelegen in steden, tot één fonds te vereenigen, echter feitelijk dit fonds, ten minste administratief, is beperkt geworden tot die gefundeerd ten platten lande.

In de 1e rekening van Floris van Weede, opgemaakt naar den *Inventaris van de gheestelycken goederen in den (cleynen) steden ende ten platte Lande van Utrecht* (prov. arch. Reg. 101), vindt men geen scholasteriegoederen vermeld, doch wel, achter de pastoriegoederen, tevens de vermelding van *costerye*, meestal echter zonder opgaaf van de daartoe afzonderlijk behoorende goederen. Slechts bij een 14tal worden eenige goederen vermeld, of wel te kennen gegeven dat de pastorie iets betaalde aan de costerie; doch steeds met bijvoeging dat de Rendant heeft *Ontvangen .. Niet.* Zooals bl. 201 reeds is vermeld.

Later vervalt de vermelding van kosteriegoederen geheel, zoodat alleen overblijven de pastorie- en vicariegoederen.

In de rekeningen van Floris van Weede van 1586/8 en Dirk de Leeuw over 1669 worden, in drie kwartieren der Provincie: het *Overkwartier*, *Eemland* en het *Nederkwartier*, de volgende plaatsen vermeld, waarover het comptoir liep en waar pastorie-, gedeeltelijk ook tevens vicariegoederen gelegen waren. Laatstgemelde zijn, ter onderscheiding, cursijf gedrukt met bijvoeging van het getal vicarien of capellarien.

Abcoude (4 vic.), Amerongen, Ankeveen, *Baambrug* (1 cap.), later tot pastoriegoed gemaakt, *Baarn* (1 vic.), *Blaucapel* (1 cap.), *Breukelen* (6 vic.), Bunnik, *Bunschoten* (3 vic.), *Camerik* (1 vic.), *Cockengen* (1 vic.), Cortenhoef, Cothen, Cuydelstaart, *Darthuyzen* (1 vic), *Doorn* (1 vic.), *Driebergen* (1 vic.), *Dwarsdijk* (1 vic.), Eembrugge, Eemnes binnen, *Eemnes buiten* (1 vic.), 't Gooi, Hagestein, Honswijk, Houten, *Isselt* (1 cap.), *Jutphaas* (1 vic.), Langerak en Willigen Langerak over Leck, Leersum, Leusden, *Linschoten* (1 vic.), Loenen, *Loendersloot* (1 vic.), Lopik, *Lopik-capel*, *Maarssen* (1 vic.), *Meern* (1 cap.), Mijdrecht, *Nederlangbroek* (1 vic.), *Nederhorst* (1 vic.), Nichtevecht, Odijk, Overlangbroek, *Schalkwijk* (2 vic.), Segvelt, Soest, Ter-aa, Thamen, *Tienhoven* (1 cap.), Tull en 't Waal, Vinkeveen, *Vleuten* (1 vic.), *Vreeland* (1 vic.), Vreeswijk, *Werkhoven* (2 vic.), *Westbroek* (1 vic.), Wilnis en Oudhuizen, *Woudenberg* (1 vic.), *Zeist* (1 vic.), *Zuilen* (1 cap).

Bovendien behoorde tot dit comptoir nog eene jaarlijksche bijdrage van *f* 300 uit de Commandeury van Houten, tot onderhoud der predikanten; pastorie- of vicariegoederen waren er aldaar niet. — Wijders nog eenige prebenden claustraal van het gewezen Capittel Ter Horst bij Rhenen, waarvan collator of begever was de Prins van Oranje en de opbrengst strekte voor de possesseurs dier prebenden, waarvan geene tertien werden geheven.

In de latere rekeningen van 1770—88 komen diezelfde vicariegoederen mede voor, behalve die van Driebergen,

die gedeeltelijk zijn verkocht en wier opbrengst gebruikt is voor den aanbouw eener nieuwe kerk te Driebergen, en die te Nederlangbroek, waarvan de Stadhouder de collatie had, zie bl. 182.

Van de bovengemelde dorpen vindt men echter niet alleen in de 1e rekening van F. van Weede over 1586/8, toen de zaak nog vrij ongeregeld was, maar ook in de daarop volgende van 1669 eene pastorie (Eemnes buitendijks) vermeld, als zijnde daarvan geene goederen bekend, even als ook onderscheidene vicarien, als Zeist, Vleuten, Nyenrodescapel, Blauwcapel, Eemnes buiten en Loenresloot, waarvan geen goederen bekend waren, en dus ook niets is ontvangen, desniettemin tot op de laatste rekening over 1798 altijd op de rekening vermeld zijn, doch voor *Memorie.*

Van de 3 laatstgemelde waren bovendien ook de collators en possesseurs onbekend. Daarentegen komen er onderscheidene voor, waarvan reeds in 1699 en 1588 de collators niet bekend waren (misschien reeds uitgestorven), of wel geen possesseur, of ook geen van beiden (zooals de vicarien of capellerien te Dwarsdijk, Bunschoten, Isselt, Abcoude, Lieve Vrouwen altaar, Maarssen, Zuilen en Camerik), en toch inkomsten vermeld worden.

In den regel wordt in die rekeningen slechts een derdedeel der inkomsten van het vicariegoed vermeld, als zijnde genoten door en komende ten bate van het comptoir; doch er zijn ook andere vicarien waar de geheele opbrengst geboekt wordt, als strekkende voor het comptoir. Waarschijnlijk waren deze laatsten uitgestorven familie-vicarien, waarvan geen collator meer was en waarvan de Staten goedvonden geen possesseur meer te benoemen, ten einde de geheele opbrengst ten bate van het comptoir te doen strekken.

Men vindt enkele vicarien vermeld met possesseurs of met collators, doch waarvan geene inkomsten of goederen

worden aangegeven; daaruit kan echter nog niet altijd afgeleid worden dat er destijds werkelijk nog steeds een collator of possesseur was. In het algemeen kan men de opgaven van den collator en possesseur in die rekeningen niet altijd vertrouwen, daar eenvoudig het hoofd was overgenomen uit de vroegere van Floris van Weede, die het uit het Manuaal of den Inventaris van 1583 (?) had overgenomen. Evenzoo is het gelegen met het latere, thans nog op het stadsarchief te Utrecht (Reg. E. n° 1139 voorl.) aanwezige Manuaal van 1627—1630 (zie bl. 166).

Als voorbeeld dezer onnauwkeurigheid strekke de Vicarie te Dwarsdijk, waarvan in de rekening van 1586/8 (fol. 31ᵛ) wordt gezegd: „waervan collatrix is Mijn Vrouwe van St. Servaes ende possesseur Mr. Evert Cordenoort"; — in die over 1669 (fol. 27) „waervan de Vrouwe van St. Servaes collatrix en de soon van Gerbrandt van Schagen possesseur is"; — in die van 1770 (fol. 12); „Vicarye van den Dwarsdijk, waarvan St. Servaas collateur en de soon van Gerbrand Schagen possesseur is"; — in die van 1794 (fol. 6) en 1798 (fol. 5ᵛ) Vicarye aan den Dwarsdijk van St. Servaas, waarvan collateur en possesseur is de zoon van Gerbrand Schagen. De ontvangsten worden in laatstgemeld jaar voor *Memorie* uitgetrokken, als zijnde de uitgang uit een molen ad *f* 1—1—4 afgekocht, volgens de ordonnantie van 1797, tot verplichten afkoop van erfpachten, grondrenten enz. Het is duidelijk, dat de bewuste zoon van Gerbrandt van Schagen niet van 1699 tot 1798 kan geleefd hebben en dat van den collator of collatrice, de Heer of Vrouwe van St. Servaas, in de rekening van 1794 en later, is gemaakt een adjectum dat die vicarie was liggende aan of bij St. Servaas.

De ontvangers der geben. goederen hadden dan ook eigenlijk slechts met de geldelijke ontvangsten te maken; met de collators niets, en met de possesseurs der vicarie alleen in zoo verre als er landerijen of onroerende rechten

waren, daar zij alsdan het derde deel der huren, pachten, erfpachten of grondrenten ontvingen van den possesseur, of wel, zooals de gewoonte was, van den notaris, advokaat of ander gemachtigde van den possesseur en den ontvanger, die, als neutraal persoon, die goederen administreerde en ieder hunner het zijne uitkeerde.

De administratie was echter bij alle vicarien niet op gelijke wijze ingericht, zooals blijkt uit de rekening van 1669, die uitvoeriger is dan de latere van 1770 en volgende jaren. In de eerstgemelde vindt men meestal bij de vermelding der verhuurde landerijen, behoorende tot de vicarie, dat de ontvanger het derde deel van 6 morgen, een boomgaard, enz. had verhuurd aan N. N. en daarvan had genoten het $\frac{1}{3}$ bedrag van de huur: waaruit dus schijnt te volgen, dat de possesseur of zijn gemachtigde zijnerzijds $\frac{2}{3}$ had verhuurd aan N. N. en dat deze huurder dus afzonderlijk de huur kwam betalen voor $\frac{2}{3}$ aan den possesseur en voor $\frac{1}{3}$ aan den ontvanger.

De verhuring geschiedde echter ook wel op andere wijze, in dier voege dat de ontvanger het $\frac{1}{3}$ verhuurde aan den collator, die alsdan het geheele land zelf of door middel van den possesseur verhuurde aan N. N., en later $\frac{1}{3}$ der huur ter hand stelde aan den ontvanger.

Met de kapitalen, voortgesproten uit koopprijzen, belegd op een der landscomptoiren, schijnt het anders toegegaan te zijn, en wel in dier voege, dat de ontvanger $\frac{1}{3}$ der rente beurde bij het comptoir, waarop het kapitaal belegd was, en de possesseur daar zijne $\frac{2}{3}$ ook kwam ontvangen; of wel dat de ontvanger der geben. goederen de geheele rente ontving van het bewuste comptoir en vervolgens aan den possesseur daarvan $\frac{2}{3}$ restitueerde. Hoe het daarmede eigenlijk toeging, is onzeker, daar in de rekeningen der ontvangers van de generale middelen, oudschildgeld, enz. van later tijd wel de posten als betaald voorkomen, doch in hun geheel en zonder bijvoeging aan wie de betaling is

geschied. Bovendien is het niet gemakkelijk uit die rekeningen wijs te worden, als men de vroegere rekeningen er niet bij heeft, hetgeen niet meer mogelijk is, daar alle rekeningen van vóór de helft der vorige eeuw, met de daartoe behoorende stukken en manualen, in 1815, of misschien reeds onder het Fransche bewind, voor scheurpapier zijn verkocht. De zaak is dus thans niet meer uit te maken. Dit doet trouwens niet veel af. De hoofdzaak is, dat de possesseur, als het onroerende goederen betrof, meestal zelf administreerde of liet administreeren, en de ontvanger zijne tertien van hem of van den huurder ontving. Echter komen er een aantal posten van ontvang voor, waarbij niet gezegd wordt dat er slechts *een derde* is ontvangen, waaruit dus moet opgemaakt worden, dat bij dergelijke vicarien de ontvanger alles ontving, terwijl hij onder de uitgaven ook niet meldt een contrapost, dat hij ⅔ van zijn ontvangst heeft uitgekeerd aan den possesseur, zooals bij enkele kapitalen om bijzondere redenen (b. v. aan den possesseur N. de Graaf, Bijl. L. fol. 26ᵛ) het geval was. Zie bl. 212 en v.

In het algemeen schijnt de tegenstand en onwil, dien de eerste ontvanger der geben. goederen in 1587 en 1588, zoowel ten aanzien der pastorie- als der vicariegoederen ontmoette, later overwonnen te zijn, en hebben de Staten kunnen doordrijven dat de inkomsten der pastoriegoederen en de tertien der vicarien geïnd werden, ook in het weerbarstige Breukelen en onder de jurisdictie van den Proost van St. Jan; daar in de rekening over 1669 ook van die plaatsen de inkomsten vermeld worden. Alleen de vicarie van de Capel van Nyenrode, gefundeerd in de kerk te Breukelen, staat voor memorie uitgetrokken met, als gezegd, nog onderscheidene andere vicarien of capellarien, elders in de Provincie gelegen, van welke men ook in de rekening over 1798 nog steeds vindt „de goederen dezer vicarie nog niet bekend of nog niet aangebracht zijnde, komt alhier voor . . . . Memorie."

Of wel, „de goederen dezer vicarie verkocht en niet weder belegd zijnde . . . . Memorie."

Tijdens de gemelde laatste rekening van den ontvanger der geben. goederen over 1798 was de stand van zaken, voor zoo veel betreft de vicarien en capellarien, aldus:

In het geheel worden daarin vermeld 37 vicarien en 5 capellarien. Van deze 37 vicarien zijn er 17, waarvan geen goederen bekend waren, — 17, waarvan de goederen verkocht en in obligatien op een der comptoiren der Provincie belegd waren, en vier, waarvan nog vaste goederen aanwezig waren t. w.

a. De vicarie onder *Werkhoven* (fol. 5), op den huize van Beverweerd, Collator de Heer van Beverweerd, bestaande in 32 morgen onder Driebergen; 10 à 11 morgen onder Odijk; 3 morgen onder Werkhoven en 1½ morgen onder Odijk, welke goederen toen werden geadministreerd door zekeren W. van Dam, die ⅓ der huren aan het comptoir verantwoordde en ⅔ aan L. Th. Graaf van Nassau, possesseur der vicarie.

b. De vicarie op St. Anna altaar in de kerk te *Breukelen*, Collator de Heer van Nyenrode (fol. 13), bestaande uit een boomgaard onder Breukelen, een uitgang uit een huisje aldaar, een erfpacht uit een huis in de Klapstraat te Breukelen en een erfpacht van 4 morgen aan de Cortrijker kade (erfpachter de Heer van Nyenrode).

c. De vicarie in de kerk te *Westbroek* (fol. 12), bestaande uit een erfpacht en uit 10 morgen land gelegen onder diverse gerechten, die werden geadministreerd door den advokaat W. G. van Nes.

d. De vicarie onder *Breukelen* op den huize Ruwiel, Collator de Heer van Ruwiel, possesseur (geweest) J. van Oudenallen (fol. 13v), bestaande in 8 morgen onder? ; een erfpacht van 3 morgen onder? ; dito van 2 morgen onder? ; dito van 2 morgen onder? en twee uitgangen, beide gaande uit 3 morgen onder? .

Van de 5 capellarien zijn er slechts twee (Isselt en Zuilen) die een aandeel hadden in de 12 obligatien op de Provincie; de overige zijn zonder goederen.

Van deze 42 vicarien en capellarien zijn er slechts drie: die te Werkhoven huize Beverweerd, fol. 5, te Westbroek, fol. 11v, en te Breukelen huize Ruwiel, fol. 12v, waarvan de collateur en possesseur worden opgegeven. Bij de overige wordt alleen de possesseur of de collator, bij vele geen van beiden (soms ook geen goederen) vermeld.

In de vroegere rekeningen uit de 17e eeuw wordt zulks uitvoeriger aangegeven; doch in later tijd schijnt men er zich minder om bekommerd te hebben, en collator zoowat met possesseur gelijkgesteld of daarin begrepen te hebben. Zie § 5 hier onder.

Pastoriegoederen worden er, in die rekening, 51 vermeld, een dorp zonder dat daarvan goederen bekend waren, en de meeste zonder vaste goederen, doch geconverteerd in obligatien. De pastoriegoederen te Amerongen had het Capittel van St. Pieter te Utrecht voor *f* 600 in huur, reeds sedert ruim twee eeuwen, volgens resolutie van Gedeputeerde Staten van 10 Julij 1595 (fol. 3).

Voor de verdere bijzonderheden der administratie, zoo van ontvangsten als uitgaven, der vicarien ten platten lande verwijzen wij, kortheidshalve, naar de aanteekeningen uit de rekeningen over 1669 en 1798 onder Bijl. K. en L. medegedeeld en naar hetgeen hierboven bl. 190—213 is gezegd omtrent de administratie van het fonds of comptoir der geben. goederen en de verdere lotgevallen van dit fonds na 1799 en van hetgeen er geworden is van de toen nog aanwezige goederen der vicarien.

VICARIEN IN DE STAD UTRECHT.

Over de stad Utrecht is in den *Inventaris van de gheestelijke goederen* etc. van 1583(?) (Prov. archief Reg. 191) niets te vinden, maar wel in de 1e rekening van Floris van Weede over 1586/8, alwaar men, fol. 195 en volgende, onder het opschrift „Staet ende Inventaris van de goederen mitsgaders de possesseurs van de Vicaryen gefundeert in de vijff Collegien binnen Utrecht, zo deselve van de respectieve Secretarissen van de voorsz. Collegien aengebracht zijn, ende eerst van die geene die gefundeert zijn Ie in den Dom" (fol. 193v). Volgen alsnu 26 vicarien (waaronder eenige gesplitste) met de namen der toenmalige possesseurs (meestal met opgaaf van het jaartal waarin zij, per resignationem, possesseurs zijn geworden en geadmitteerd), en wijders eene uitvoerige opgaaf der goederen tot elk dier vicarien behoorende. Van collators wordt niets vermeld, evenmin als van eenigen ontvang, dien hij voor zijn comptoir genoten heeft van de goederen, terwijl aan het slot, fol. 208, vermeld staat: „Ende en is desen rendant tijde deser rekeninge van de voorsz. Vicaryen niet ontfangen, door oorsake, fol. 231, gementioneert."

IIe (fol. 208). Volgen de vicarien gefundeerd in *Oudemunster;* 25 stuks, insgelijks met de opgaaf van possesseurs en datum waarop zij (per resignationem van den vorigen vicaris) zijn geadmitteerd, doch zonder eenige vermelding van collators, behalve van de vicarie van St. Marte en Anthonis, fol. 213v, waarvan als collators worden genoemd „de Deecken van Oudmunster ende die Schout der Stad Utrecht." Van de uitvoerig aangeduide goederen worden geene ontvangsten vermeld, behalve — *a.* van de vicarie op St Nicolaas altaar, 2e portie, waarvan vermeld staat: „uyt handen van heere Johan de Castroe ende dat

van wege den possesseur deser Vicarye ter goeder reeckeninge van de halve vruchten derselve *f* 40."

b. Van de vicarie van St. Andries ende Catharijn „uyt handen van Henrick van Honthorst ende dat van wegen den voorschreven possesseur [Cornelis Barthels] voor de halve vruchten derselver Vicarye voor den jaere Martini (15)87 ende Petri (15)88, volgende de recepisse Francisci Rody de anno Martini (15)86 ende Petri (15)87."

Aen het slot (fol. 231) staat — „Ende eerst aengaende van Vicaryen van den Dom, soo en heeft dese rendant daervan niet connen ontfangen, door oirsake aldaer 't sedert den jaere 1581 geene vicarye gevaceerd en waeren.

Ende aengaende Oudmunster is daervan ontfangen 't gene nae date als hierboven volgende de resolutie bij mijne E. heeren de Staten daerop gemaeckt t' ontfangen stond boven 't gene partyen hadden betaelt aen handen Francisci Rhodi voorige ontfanger als voorsz., ende sulcx hiervooren in ontfangh gebracht ende uytgetogen staet."

III. St. Peter (fol. 231), 16 vicarien, met vermelding van possesseurs en enkele met vermelding van collator t. w. eén: de vicarie van St. Laurens, fol. 237, „staende tot collatie van den Deecken", nog 3 andere „staende ter collatie (of presentatie) van den Scholaster" en eene t. w. de Cleutinger vicarie, met bijvoeging, „zijnde Juris Patronatus, sulcx dat die gegeven moet worden een van den bloede, daervan possesseur is Bruno van Zijll, geadmitteert den 9en November 1587, deur absentie ofte doode van Johan Cluetingh." — Ontvangsten geene.

IV. St. Jan (fol. 244v), 13 vicarien, met vermelding der possesseurs, meestal met bijvoeging van den datum hunner admissie en de goederen. Met betrekking tot de collators wordt van 4 dezer vicarien het volgende gezegd:

a. fol. 245. „Goederen behorende aen de vicarie *Ste Cecilia*, heeft twee portien, van d'een is possesseur heer Adam Gijsberts van Halen ende is geadmitteerd den 26en

Aprilis 1555"; — volgen de goederen dier portie, en daarna (fol. 246), „Goederen behoorende aen de ander portie vande voorsz. Vicarye, ende is juris patronatus, waervan possesseur is Henrick van Zuylen, die geadmitteert is den 14[en] Februarij 1576." — Volgt de opnoeming der goederen.

b. fol. 248. „Goederen behorende aen de Vicarye Sanctorum *Jacobi et Augustini*, ende is deur doode heeren Jacobs van der Borch gevaceert, in Martio 1586, ende ad presentationem patronorum (est siquidem de jure patronatus) ende niet gemeens hebbende met 't Capittel, als daeromme niet participerende inde presentie ende van sijne eyge patrimoniale goederen gedoteert, als die fundatie mede brengt, ende is tot d'selve geadmitteert Henrick Ruysch den 20[en] May (15)86." — Volgt de opgaaf der goederen.

c. „Goederen behorende aen Vicarye *St. Anthony*, ende is deur doode van eenen heer Johan Vreyesteyn gevaceert in December (15)83, ende in crachte van presentatie van patronen (est enim juris patronatus) tot de selve geadmitteert Helius Henrici Custos den thienden Aprilis 1584." Volgt de opgaaf der goederen.

d. fol. 250[v]. „Goederen behoorende aen de Vicarye *Sti Laurentij* in rotunda Capella; is anno 1572 per desertionem Assueri de Rumelaer, bij sententie, verclaert te vaceren ende tot possessie van deselve geadmitteert Thonis de Zevender; dan den voornoemden Rumelaer is bij de Magistraet wederom in deselve gedrongen, sulcx dat na doode van deselven, gestorven in Octobris 1582, noch questie tusschen den voornoemden Zevender ende 't Capittel; dan 't Capittel beurt bij provisie die vruchten, die zijn vijftich gulden 's jaers, want daervoor heeft heere Steven van Rumelaer alle die goederen van deselve Vicarye noch veel jare in huere, ende duert die huere tot Petri ses ende t'negentich toe, ende behoren tot d'selve de navolgende goederen." — Volgt de opnoeming.

Het blijkt alzoo, dat er bij dit Capittel van St. Jan waren 8 vicarien juris patronatus met eigen goederen, niet behoorende tot de capittelgoederen. Hieruit schijnt de gevolgtrekking te kunnen gemaakt worden, dat bij de overige vicarien, zoowel in dit als de vier andere Capittelen te Utrecht, de goederen behoorende tot de respectieve vicarien waren vermengd met de overige goederen aan het Capittel toebehoorende.

Na de opnoeming der vicariegoederen volgt bij dit Capittel van St. Jan (fol. 253):

„*Twee Officien*, d'een in altari St. Anthonij, is gevaceert deur doode van heer Peter Camp, ende daernae, den eersten December lxxxi, bij den patronus (est enim juris patronatus) is daertoe gepresenteert Herman van Loereslooten, broeder van den Deurwaerder van de Staten; daertoe behoort Groot Luttekeweert, ende 't Kleyn Luttekeweert tot Mijdrecht, en plachte importeren dartich gulden.

D'ander op Ste Catharynen altaer, welcke possideert de deken van Oudmunster, sed bona nescimus neque possessorem."

Daarop volgen (fol. 253^v^).

„*Quatuor prebende animarum*, daervan die eene overlangh geincorporeert is in de fabrycque.

Die tweede possideert heer Aerdt Boon, geadmitteert den 21^en^ Junij 1567.

Die derde heeft Godefridus Rodius deur resignatie van Schijff geobtineert in Junio lxxxi.

Die vierde is deur doode van Mr. Jacob Lyster gevaceert in Mayo 1584 ende ad presentationem Turnarii tot d'selve geadmitteert Adrianus ab Oerschot den 19^en^ Junij anno quo super."

„Dese vier zielprovens zijn één Corpus, ende heeft dese goederen" .... volgt de opnoeming der landerijen en oudeigens, gelegen in diverse gerechten der Provincie, en verder: „Die kleyne camer der kercke van St. Jans betaelt den

Zielpriesters jaerlijcx drie ende dartich guldens twee stuyvers op diverse termijnen. Item, die fabrycke derselver kercke van St. Jans betaelt den Zielpriesters jaerlijcx, in diversche termijnen, de certis redditibus annualibus veertich guldens dardehalve stuyver."

Na deze vermelding der zielprovens volgt onmiddellijk daarop, dat de rendant (Floris van Weede) daarvan heeft ontvangen *f* 10—15—„ aldus:

„Van Heer Adriaen van Oerschoten voorsz., als possessoir van een der voorsz. zielprovens, ter goeder reeckening 't gene hij gehouden was te responderen uytte vruchten der voorsz. Vicarye ofte zielproven, volgende de resolutie van mijn E. heeren de Staten, ontfangen de somme van tien guldens vijfthien st., dus alhier dese *f* 10—15—„."

Behalve deze geringe ontvangst had de rendant van de vicariegoederen niets ontvangen, zooals hij fol. 258v vermeldt:

„Ende alsoo de goederen behorende aen de respective Vicaryen van St. Jans voorsz. eerst aengebrocht sijn in Augusto 1588, als blijckt bij de date van de aenbrenginge hier vertoont, soo en heeft desen Rendant daarvan niet ontfangen dan 't geene, volgende de resolutie bij mijn E. heeren de Staten daerop gemaeckt, t'ontfangen stond boven 't geene partye hadden betaelt aen handen Francisci Rodij, voorige ontfanger als voorsz., ende sulcx hiervooren in ontfanck gebracht ende uytgetogen staet."

V. *Ste Marien* (fol. 259), 17 vicarien, met vermelding der possesseurs, doch zonder bijvoeging van datum of Collators. Aan het slot staat eene woordelijk gelijkluidende verklaring als boven bij St. Jan, inhoudende, dat hij ook van deze capittelgoederen, om gemelde reden, niets ontvangen heeft. Onder deze 17 vicarien is eene basterdvicarie, waarvan geen altaar of Heilige wordt vermeld, fol. 250, luidende: „Goederen behorende aen de Vicarye ofte dienste, waervan possesseur is Jacob de Wijs.

Sebastiaen de Wijs, als Vader ende Curateur over Jacob de Wijs zijnen zoon, verclaerde, dat die selve zijnen soon denr resignatie ende demissie van Anthonis van Drielenburch bij den Capittule van St. Marie t'Utrecht geadmitteert is tot sekere beneficie in der kercke van S[te] Marien, gelijck hij van de voorn. van Drielenburch verstaen heeft, alleenlijck gefundeert tot behulp van daerop een klerck ter schoolen te houden sonder dienst, ende dat tottet selve alleen behorende sijn acht mergen landt, gelegen op Themaet inden Gerechte van Vleuten, dewelcke, ten tijde van de voorsz. admissie, bij de voorn. van Drielenborchs vader verhuert waren aen Claes Jansse, woonende op Themaet, voor achtien guldens, ende nae d'expiratie vande huyrjaren als nu aende voornoemde Claes Jansse weder bij hem van wegen zijnen zoon voorgenoempt verhuert sijn voor 25 guldens tot gedurende, ingegaen wesende Petri 1585."

Na de capittelkerken volgen nu de vier parochiekerken *Buurkerk* (fol. 269), met 15 —; *St. Jacob* (fol. 279), met 18 —; *St. Nicolaas* (fol. 288[r]), met 6, en *St. Geertruid* (fol. 292), met 9 vicarien.

Van deze 48 vicarien worden de possesseurs medegedeeld, meestal ook de collators en de altaren, op welke zij gevestigd waren, behalve in de Buurkerk, alwaar de altaren niet met de Heiligen, aan welke zij waren toegewijd, worden aangeduid (zooals de gewone wijze is), doch naar de familien van de fundateurs; zooals: de vicarie op Cleyenberchs altaar, op Vredenborchs altaar, op Winsens-, Amerongens-, Sloyers-, Riensuyders-, het Roomsche-, enz. altaar, fol. 271—77.

De vermelding der goederen dezer vicarien is zeer spaarzamelijk geschied, omdat, zooals de rendant fol. 271 mededeelt, de goederen meestendeels niet waren aangebracht, weshalve hij de Edele Heeren (Gedeputeerden) verzoekt daarop order te stellen, die zulks echter niet schijnen gedaan te hebben.

Verder leveren deze vicarien niets bijzonders op ter vermelding. Fol. 277, bij de vermelding der vicarie op Riensuyders autaar, staat: „daarvan collator is den Domproost ende possesseur heer Jan Adriaens."

Fol. 298v volgen „die vicaryen gefundeert inde Gasthuysen binnen ende buyten Utrecht"; te zamen 10 stuks, als: 2 in *St. Barbara gasthuis*, 2 in *St. Bartholomeus gasthuis*, 1 in *St. Quintyn*, 1 in *St. Jacobs gasthuis*, 1 in *te Lazarus*, 1 in het *Heilige Cruys gasthuis*, 1 te *Wittevrouwen* en 1 in *St. Servaes kerke*, met opgaaf der possesseurs en bij enkele ook van collators.

Goederen zijn er nergens vermeld.

Eindelijk volgt (fol. 303) eene opnoeming der Broederschappen, in de 4 parochiekerken, gasthuizen en eenige kloosters te Utrecht gevestigd, waarbij echter geene speciale altaren worden genoemd, noch ook collators of possesseurs, maar alleen de namen der Broederschappen en bij zeer enkele ook vermelding der goederen.

Van pastorie-, kosterie- of scholasteriegoederen wordt niets hoegenaamd gezegd, zoodat die te Utrecht niet schijnen te hebben bestaan, evenmin als in de overige steden in de Provincie. De opgaaf der vicarien is onvolledig, daar men in latere documenten hier en daar van vicarien gewag gemaakt vindt, die in deze rekening niet vermeld zijn.

Zooals hierboven, bl. 131, reeds is medegedeeld, waren de kapittelgoederen te Utrecht en dus ook de goederen der vicarien, in dezelve gefundeerd, buiten de regeling der geestelijke goederen in 't algemeen bij het Redressement op de geestelijke goederen van 1586 en buiten het fonds der geben. goederen bij art. V van hetzelve opgericht.

Die vicarien waren dan ook van bijzonderen aard. Daar er geen collators waren, behalve enkele die waren juris patronatus en naar 't schijnt eigene goederen hadden, deed het Capittel de benoeming, na overlijden of resignatie van den possesseur, waarschijnlijk onder agreatie van den Bis-

schop. De benoeming van dergelijke vicarissen schijnt dan ook niet ad vitam, doch slechts tijdelijk te zijn geschied.

Na de Reformatie verboden de Staten dergelijke resignatien of benoemingen buiten hen om te doen, o. a. bij Ordonnantie van 14 April 1650, zie Bijl. A. 28, terwijl, na het Regeeringsreglement van 1674, de begeving (presentatie) dezer vicarien aan den Stadhouder werd gegeven, of wel de vroeger reeds bestaande bevoegdheid van den Stadhouder officieel werd bestendigd (zie bl. 147 en 151).

Deze capittelvicarien stonden bij elk kapittel op een bepaald vast bedrag (zie bl. 158), dat de vicaris genoot; doch het is niet zeker, hoe eigenlijk de administratie was geregeld, namel. of het Capittel, d. i. de Kameraar van het Capittel, de goederen verhuurde en daarvan aan den possesseur der vicarie zijn bedrag uitkeerde, dan wel of deze laatste, zooals fol. 250v der rekening van Floris van Weede wordt gezegd, de goederen voor zeker vast bedrag huurde van het Capittel en de rest voor zich genoot, zie bl. 225 *d*. Wellicht geschiedde het variis modis.

Naar het schijnt werden er geene tertien van deze capittelvicarien geheven ten behoeve der predikanten en scholen, daar de Capittelen in eens eene vaste som uitkeerden aan de Stad Utrecht, die hare predikanten zelve betaalde; doch er waren zekere quotisatien, die de possesseurs der vicarien aan de Capittelen uitkeerden, bl. 157, als remboursement voor de tertien, die het Capittel aan de stad Utrecht betaalde in den vorm van gezegd subsidie.

Toen de goederen der vijf Capittelen te Utrecht, waaronder ook de goederen der vicarien, in de capittelkerken gefundeerd, in 1811 werden vereenigd met die van de schatkist van het Keizerrijk, verdwenen met de goederen ook de Capittelen zelve en de capittel-vicarien tevens. Misschien zijn zij reeds vroeger verdwenen in den warboel na 1795, toen de Stadhouder, die de presentatie van de meeste dier capittelvicarien had, het land ruimde.

Met de overige 58 vicarien, gefundeerd in de parochiekerken, gasthuizen en conventen, is het geheel anders toegegaan. Deze waren onder de algemeene bepaling van art. 5 van het Redressement begrepen, en hare goederen zijn, voor zoo veel betreft den eigendom, dus in het algemeen comptoir der geben. goederen gevallen. De ontvanger van dat comptoir wendde dan ook in 1587 en 1588 alle moeite aan om die ook onder zijne administratie te brengen; doch hij kon geene behoorlijke opgaven der goederen verkrijgen, niettegenstaande de Staten en hunne Gedeputeerden allerlei oproepingen daartoe deden, veel min eenige tertien daarvan innen.

Later verviel dan ook dit laatste daar de Stad Utrecht, even als ook de kleine Steden, verkoos zelve hare predikanten en scholen te bekostigen, mits tegen genot der inkomsten van de kloostergoederen en der tertien van de vicarien, die zij dan zelve zou innen, zooals, o. a. bij resolutie der Staten van 23 April 1656, Bijl. A. 29, en 15 Aug. 1666 (Utr. Plac. II. pag. 451), werd goedgevonden, bij welke laatstgemelde resolutie werd bepaald, dat de possesseurs van vicarien, die tertien moesten voldoen aan den Thesaurier der Stad Utrecht, met authorisatie op gemelden Thesaurier om die „naar het exempel van den Rentmeester der gebeneficieerde goederen, *de facto* te ontvangen ende des noots daar toe te employeren 't behulp van Hare Ed. Mog. suppoosten, die daartoe, sonder verder versoek, hiermede werden gelast." Tevens werd daarbij herhaald het bevel tot opgaaf en aanbreng der vicariegoederen, reeds op 5 December 1661 uitgevaardigd (Bijl. A. 31), en werden de possesseurs van parochiale vicarien nogmaals gelast om binnen 3 maanden ter secretarie der Stad Utrecht zich aan te geven en opgaaf te doen der goederen van hunne vicarien.

Dienovereenkomstig vindt men, na dat jaar, in de Thesauriers rekeningen te Utrecht vermeld, een post: *Ontvang*

van Vicaryen, zijnde de 27e summa luidende: „De Ed. Mog. Heeren Staten 's Lants van Utrecht hebben den 23 April 1656 (zie Bijl. A. 29) tot subsidie van 't onderhout van de Predicanten en Scholen alhier, boven de 6000 gulden hiervoren geroert, jaarlijks uit de Capittelen de stadt toegestaen de tertien van de vicaryen, in de parochiekerken gefundeerd" — maar dan volgt er altijd de droevige bijvoeging — „dan, want op het ontfangen van dien noch geen ordre is gestelt, comt . . . . Memorie."

Zoo gaat het nu in de Thesauriersrekeningen meer dan eene eeuw lang voort met deze 27e summa, precies in dezelfde bewoordingen, tot dat eindelijk, in of omstreeks 1770, deze post voor goêd verdwijnt uit die rekeningen.

De vraag rijst, waarom stelde de Stad Utrecht er geen order op door daarvoor een rentmeester of ontvanger aan te stellen, zooals te Amersfoort, Wijk bij Duurstede en Rhenen plaats vond, die met de ontvangst der tertien werd belast en de possesseurs van vicarien nareed, terwijl zij in de vergadering der Staten altijd klachten aanhief, dat de predikanten en scholen te Utrecht zooveel geld kostten aan de Stad en steeds aandrong op verhooging der subsidie, die de Staten uit hunne comptoiren St. Catharijne, St. Paulus en de Carthuyser (bl. 144) aan de stad deden toevloeien.

Het schijnt wel dat de Vroedschap der Stad, waarin vele collators en possesseurs dier vicarien zitting hadden, er niet erg op gesteld was om die tertien te laten innen en tevens aan de possesseurs dier vicarien te gelasten, opgaaf te doen der goederen, waardoor misschien vele verduisteringen dier goederen aan den dag zouden gekomen zijn. Daarom zal zij de zaak liefst ongeregeld gelaten hebben. De vicarien toch waren te Utrecht meest in handen van voorname en aanzienlijke geslachten aldaar, wier invloed zich, zoo wel in de stedelijke regeering als in de Statenvergadering, waarin zij meestal zitting hadden, deed kennen.

Het gevolg was alzoo, dat de tertien der vicarien te Utrecht nooit zijn ingevorderd en daardoor ook de controle verviel, die men in het comptoir der geben. goederen had, doordien de ontvanger jaarlijks de vruchten als ook de renten der belegde kapitalen moest verantwoorden, zoodat het dadelijk in het oog viel als er goederen verduisterd werden.

De opgaaf der goederen in de 1e rekening van Floris van Weede is, als gezegd, zeer onvolledig ten aanzien van Utrecht en later ook nooit bijgewerkt, omdat er niemand was die opzicht hield. De Staten hadden er geen bijzonder belang bij of de tertien der vicarien te Utrecht al dan niet betaald werden, daar de predikanten aldaar niet uit eenig Landscomptoir, maar door de Stad Utrecht betaald werden. Zij hadden er alleen belang bij dat de goederen die, als gezegd, eigendom der Staten waren en waarvan slechts het genot der inkomsten aan de possesseurs der vicarien gegund werd, niet werden verduisterd, en dat, bij verkoop, de kooprijs behoorlijk belegd werd, liefst op een hunner comptoiren.

Aan dit laatste werd dan ook, in den aanvang althans, behoorlijk de hand gehouden, als met hunne toestemming of op hun initiatief goederen, behoorende aan vicarien in parochie- of kapittelkerken, werden te gelde gemaakt, waarvan alsdan de opbrengst in den post van Extra-ordinaris ontvang, zie Bijl. K. (rekening over 1669) fol. 166, 166v, 171, 171v en 173v pro memorie werd gebracht, en aldus niet alleen aan de vergetelheid werd onttrokken, maar ook, doordien de inschrijvingen werden gesteld ten name van den ontvanger van het comptoir der gebeneficieerde goederen, behoorlijk voor alle wegmaking en verduistering was verzekerd. Deze nuttige aanteekening treft men echter in de latere rekeningen over 1770 en volgende jaren (de vroegere zijn verloren gegaan) niet aan, zoodat daaruit geen licht meer te scheppen is over de Utrechtsche vica-

riegoederen, die verkocht zijn, en de wijze waarop de kooppenningen zijn belegd. De Memorialen van verkochte geestelijke goederen, Reg. 192 prov. archief (pag. 49 gedr. Inventaris) loopen niet verder dan tot 1632, en de Lijst of Memorie der possesseurs van vicarien, Reg. 322 prov. archief (pag. 85 gedr. Inventaris) slechts tot 1680. Alleen kan men in de zeer lijvige reeks van notulen der Gedeputeerde Staten de benoemingen van possesseurs der Utrechtsche en andere vicarien opdelven; doch bepaalde lijsten van benoemden zijn er niet, noch ook van de goederen der vicarien of de kapitalen behoorende aan vicarien.

Van de geschiedenis der vicarien, in de Stad Utrecht gefundeerd, weet men voor zooveel betreft de 17e en latere eeuwen, eigenlijk niets, en er was ook niemand die er eenig opzicht over had of hield. Alleen zorgden de Staten, d. i. hunne Gedeputeerden, dat de benoeming der possesseurs door hen geschiedde; doch verder stoorde men zich volstrekt niet aan de oorspronkelijke bepaling, dat de vicarien moesten gegeven worden voor studeerenden. Het waren geworden sinecuren en lijfrenten, die men bij voorkeur gaf aan kinderen, opdat zij er lang genot van zouden hebben. Hoe en wanneer de vicarien, in de Stad Utrecht gefundeerd, zijn verdwenen, heb ik te vergeefs getracht uit te vorschen. Alleen dit is zeker, dat zij niet meer bestaan en dat het Rijk er geene meer uitbetaalt. Waar de goederen dier vicarien zijn gebleven, weet men natuurlijk nog veel minder; doch het schijnt wel, dat de onroerende goederen meestal waren geconverteerd in diverse inschrijvingen of obligatiën op een der comptoiren van de Provincie, waarschijnlijk staande ten name van den Ontvanger der geben. goederen [1]), zoodat deze kapitalen, bij de samensmelting der finantiën van de Provincie met die

---

1) Niet te verwarren met de 12 obligatien, vermeld in Bijl. L. en M., die bloot op de vicarien ten platten lande betrekking hadden.

der Bataafsche Republiek, waarschijnlijk op een der grootboeken van nationale schuld zijn ingeschreven, waarvan, naar men meent, de Staat aan de toen nog in leven zijnde possesseurs de renten bleef uitbetalen. Doordien er echter geene nieuwe possesseurs meer werden benoemd, is die rente-betaling van zelf geëindigd en de Staat daarvan bevrijd geworden.

Men moet hierbij echter in 't oog houden, dat na 1806(?) de predikanten te Utrecht niet meer door de Stad maar door het Rijk werden betaald, zoodat het zeer billijk was dat de Staat daarvoor nu een aequivalent ontving door de vicarissen te laten uitsterven (evenals de Staten in de 16e eeuw de kloosterlingen en de Commandeurs der Orde van St. Jan te Jerusalem hadden laten uitsterven) om de inkomsten te kunnen aanwenden tot betaling der tractementen van predikanten, enz.

Het heugt mij dat ik, jong zijnde, te Utrecht nog wel heb hooren spreken over de opheffing der vicarie, in 1495 door Johanna van Weelden, wed. Hamerstein, gefundeerd in de St. Jacobskerk te Utrecht op het altaar van St. Jan evangelist en baptist, en dat men zich in de familie Nahuys, in welke die vicarie toen gekomen was (zie hierna § 5), en die de papieren dier vicarie onder zich had, zich beklaagde, dat de betaling was gestaakt door het Rijk (door de Patriotten? of door de Franschen?). Door sommige leden der familie werd de vraag besproken, of men het tegenwoordige Gouvernement zou kunnen noodzaken die betaling te hervatten; waarover de oudere en bezadigde leden hun hoofd schudden. Het juiste en eigenlijke der zaak kon ik toen niet vatten. Zoo veel is zeker, dat die vicarie toen sedert lang niet meer betaald werd. Blijkens de papieren bestonden de goederen, in of omstreeks 1732, in eene obligatie ten laste van het eene deel der Generale middelen groot *f* 600.— en twee plechtbrieven t. z. groot *f* 2000.—.

Als een curiosum historicum en tevens als blijk der volslagen onkunde en verwarring, die er reeds in de eerste helft dezer eeuw te Utrecht ten opzichte der vicarien heerschte, vermelden wij, dat, in 1819, een dezer Utrechtsche zoogen. familie-vicarien, waarvan de vicaresse of bezitster (die in 1786 door Gedep. Staten met de vicarie was begiftigd) in October 1794 was overleden en die sedert niet begeven was, wederom uit den doode is opgestaan, en door het College van Burgemeesteren te Utrecht, bij resolutie van 12 Januari 1819, is gegeven aan zekeren J. Beekwilder, zoon der vorige bezitster der vicarie.

Deze had zich, niet wetende waar hij ergens zich kon wenden om tot possesseur dezer vicarie te worden benoemd, op goed geluk af, tot dit College gewend, dat, ook al niet wetende hoe het eigenlijk met de vicarien gelegen was, aan den requestrant zijn verzoek maar toestond, en wel met zoo groote vrijgevigheid, dat de uitbetaling der *f* 55.— 's jaars, zou ingaan met 1795, zoodat er 23 achterstallige jaren ad *f* 55.— (waarom de requestant niet eens gevraagd had) moesten aangezuiverd worden door de Vereenigde Gods- en Gasthuizen te Utrecht, aan welke de uitbetaling door Burgemeesteren werd geëndosseerd.

Men staat inderdaad versteld niet alleen over deze groote vrijgevigheid (wel te verstaan uit eens anders beurs, en nog wel eener armeninrichting), maar ook over de onkunde, die er toen reeds heerschte en er sedert vooral niet op verminderd is. De Burgemeesters toch hadden behooren te weten, dat zij niet in de plaats waren getreden der voormalige Staten 's Lands van Utrecht, die vroeger de vicarien begaven, doch alleen de Koning of de authoriteit door dezen aangewezen om namens hem de vergeving van vicarien te doen, posito dat daartoe nog termen waren, daartoe thans bevoegd was.

De Regenten van de Gods- en Gasthuizen, niet beter wetende of Burgemeesteren zouden wel op de hoogte van

zaken geweest zijn, hebben zich bij deze resolutie neergelegd en jaren lang de uitbetaling gedaan, totdat zij eindelijk tot inzicht zijn gekomen, dat 1° Burgemeesteren totaal onbevoegd waren de begeving te doen, en 2° dat geen der Gods- of Gasthuizen onder hun beheer iets hoegenaamd met deze vicarie, die in 1476 en 1478 in de St. Jacobskerk te Utrecht was gefundeerd door zekere Margriet, Wed. Jan Dirkszoon, te maken had (Zie Bijl. E. en F.). Op grond hiervan, is de uitbetaling der vicarie door Regenten gestaakt, en hebben zij, toen een nieuwe pretendent daarvoor optrad, zich onbevoegd verklaard om die begeving te doen (voor zoover daartoe termen mochten bestaan), met verwijzing van den requestrant naar de authoriteit, die daartoe wellicht thans nog mocht bevoegd zijn.

Zoo is dan ook deze, ter kwader ure door onbevoegden uit den doode opgewekte vicarie, weder in het niet verdwenen, en kan men aannemen, dat van al de vicarien, die eertijds in de Stad Utrecht bestonden, er geen enkele meer is overgebleven, en dat de kapitalen voortgesproten uit verkochte goederen, in der tijd ingeschreven op een der comptoiren van de Provincie, later waarschijnlijk veranderd in inschrijvingen op het Grootboek der nationale schuld, van de rentebetaling zijn bevrijd geworden.

VICARIEN TE AMERSFOORT.

Te Amersfoort was eene Collegiale of Capittelkerk, gewijd aan St. Joris, met een Capittel van dien naam; wijders eene parochiekerk, gewijd aan Onze Lieve Vrouwe, en verder een aantal kloosters en conventen, in welke, even als in de kerken, ook eenige vicarien gesticht waren, t. w. in dat van St. Agatha, Marienhof, het Gasthuis en de kapel van de Poth (de Armen de Poth).

Op het gemeente-archief te Amersfoort is aanwezig een Prothocolboek van dit Kapittel, loopende van 1471—1503, waarin aanteekeningen over de vicarien en ook de meeste fundatiebrieven, gedeeltelijk in het latijn, gedeeltelijk in oudhollandsch, zijn vermeld. Bij *v. Rootselaar*, *Amersfoort* 777—1586. II. p. 356—404 en 469, vindt men nadere en uitvoerige mededeelingen, uit dit register getrokken, over 26 vicarien. In der tijd zijn er in de St. Joris kerk omstreeks 50 geweest (ibid. p. 355), die wel niet alle zullen geweest zijn *juris patronatus* d. i. een collator zullen gehad hebben, zooals de 26 overgeblevene. *Van Bemmel*, *Beschr. v. Amersfoort*, pag. 12 v. geeft er slechts 21 op, zijnde het getal na de Reformatie, dat ook thans nog aanwezig is.

In de Lieve Vrouwe kerk waren ook onderscheidene vicarien gevestigd, vermeld bij v. Bemmel, *Beschr. v. Amersfoort*. I. p. 138. Zie ook *v. Rootselaar*, II. p. 188.

In de rekening van Floris van Weede (over 1586/8) der geb. goederen, wordt, fol. 192ᵛ, over „de Goederen van de Vicaryen ende geestelycke Officien binnen Amersfoort", niets anders gezegd, dan „Alsoo de goederen van de Vicaryen en andere geestelycke goederen aldaar noch niet aengebracht en zijn, — Dus daervan tijde deser rekeninge ontfangen . . . . *Niet*.

(*in margine*)

Loquatur met den Heeren Staten om hierop te disponeeren.

Sij die aenbrenginge met alle bequame middelen gevordert."

In den meergemelden Inventaris van de geestelijke goederen etc. van 1578 (?) (Reg. 191 prov. archief) vindt men fol. 205—224. wel eene uitvoerige opgaaf der goederen en inkomsten van de conventen St. Barbara, Marienhoeff, St. Achten en St. Agnieten, doch over de kapittelgoederen of vicariegoederen, in de kerken te Amersfoort gelegen, wordt niets hoegenaamd.

Het schijnt wel, dat men destijds met het Capittel van St. Joris niet uit den weg kon en geen kans zag om van elders de noodige opgaven te bekomen. Dat Capittel was dan ook niet zeer meegaande, en zeer Catholiek gezind, zooals blijkt uit de resolutie der Staten van 4 Augustus 1578, aangaande den Religionsvrede en de Pacificatie van Gent (Vervolg Utrechtsch Plac. I. bl. 18 en v.). Toen de Ridderschap en Steden van meening waren, dat men den Gereformeerden kon toestaan hunne religie te mogen uitoefenen, evenals de Roomschen, was alleen de stad Amersfoort daartegen, en legde daarbij over eene heftige memorie van het Capittel aldaar, waarbij het protesteerde tegen het toelaten van „d'openbare exercitie van de gepretendeerde gereformeerde religie, oft oeck eenige andere religien (die Godt betert in grooten getale sijn), noch oeck haer eenige kercken te admitteren", enz.

Later was dit weerbarstige Capittel, bij het doordringen der Reformatie, wel genoodzaakt een anderen toon aan te slaan en vrij wat water in zijn wijn te doen, wilde het niet opgeheven worden. Daaraan had het zijn behoud en dat zijner goederen te danken, en is het, terwijl alle andere Capittelen in de Stad en Provincie Utrecht zijn opgeruimd of verdwenen, het eenige Capittel, dat, zelfs met behoud van goederen of ten minste van een deel daarvan, ten huidigen dage nog bestaat, gelijk dan ook de namen van den *Deken* en de 4 *Capitularen* steeds in den Amersfoortschen almanak vermeld worden.

Maar, behalve den naam en een deel der goederen, is er toch eigenlijk niets overgebleven van het eertijds machtige en hooghartige Capittel van St. Joris. Deken is thans, per se, de Burgemeester, en Capitularen voor de helft de Kerkvoogden (gerepresenteerd door twee gedelegeerden uit hun midden), en voor de wederhelft het Burgerweeshuis, [1])

1) Dit weeshuis strekt tot opneming en verpleging van Protestant-

insgelijks gerepresenteerd door 2 Regenten. De inkomsten der goederen, bestaande in eenige vaste goederen en eene inschrijving op het 2½% Grootboek ad *f* 5500, worden verdeeld tusschen Kerkvoogden voor ²/₅ en Regenten thans voor ³/₅.

Zooals hierboven, bij de behandeling der vicarien in de Stad Utrecht, is aangegeven, bestond er verband tusschen de vijf Capittelen te Utrecht en de vicarien in die capittelkerken gefundeerd, zelfs zoodanig, dat de goederen der vicarien, in die kerken gefundeerd, bleven onder beheer en administratie, en, als men wil, ook in eigendom aan die respectieve Capittelen, omdat die in 1580 en 1586 *(Redressement)* bepaald waren uitgezonderd van hetgeen omtrent de geestelijke goederen (de vicarien incluis) was bepaald.

Zoodanige restrictie was echter omtrent de Capittelen in de overige steden (de *kleine* steden, zooals ze veelal genoemd werden) niet gemaakt. Deze Capittelen vielen dus, als behoorende onder de geestelijke goederen, in de algemeene bepalingen over de geestelijke goederen, waarover de art. 5, 6 en 7 van het Redressement loopen, doch waarbij toen door Amersfoort en de andere kleine steden de reserve was gemaakt, dat zij begeerden de administratie te voeren over de geestelijke goederen in hare respectieve steden gelegen — Zie Bijl. A. 12 art. V. en III, — hetgeen echter de Staten toen niet wilden toestaan. Dit different is toen blijven aanstaan en ook later schijnen de Staten die administratie niet te hebben willen overlaten aan de respectieve steden, totdat Amersfoort begonnen is met dreigementen, dat het beslag zou leggen op de goederen der abdij van St. Paulus, enz. on-

---

sche en R. Catholieke weezen; het wordt bestuurd door Protestantsche en Catholieke Regenten en Regentessen, benoemd door den Gemeenteraad, en gesubsidieerd door het Gemeentebestuur.

der Amersfoort gelegen, als het zijn zin niet kreeg (zie Bijl. D. 29 Febr. 1588). De Staten hebben toen toegegeven en die *administratie* (wel te onderscheiden van den *eigendom*) der geestelijke goederen aan de Regeeringen van Amersfoort en de verdere kleine steden, als ook aan Utrecht, gedeeltelijk althans overgelaten, als ook de benoeming der rentmeesters over die goederen.

Op grond hiervan, of misschien op andere gronden, heeft de Regeering van Amersfoort zich die administratie of superintendentie over de klooster- en kapittelgoederen aldaar toegekend en, op 22 November 1658, de navolgende resolutie genomen, te vinden in het *Politieboeck van Burgemeesteren* op het stadsarchief aldaar.

„Alsoo door 't overlijden van Frederik van Ruytenhuys vacant geworden is de Decanie en Praebende in St. Joris Capittel alhier, — Soo is bij Regeerders verstaen, dat het provenu van dien voortsaen geëmployeert sal worden ad pios usus, ende dat dien ten volgende het tractament van de wed[e] van Dominus Bergman, in sijn leven V. D. M., in den toekomende jaere ende vervolge te verschijnen, daer uyt sall worden betaelt, en de rest, bij Thonis Lambertz ontfangen, om, op ordre van de Regeerders, ad pios usus in zijn dagelijcks occurrentien geëmployeert te worden.

Ende dat bij provisie de administratie van de capittelgoederen, in plaetse van den Dekan, bij den eersten Borgemeester in der tijd successivelijk mede sall worden waargenomen."

Ten gevolge dezer resolutie zijn de goederen en inkomsten van het Capittel beheerd door eenen rentmeester, die rekenplichtig was aan het Capittel, doch tevens aan de stedelijke Regeering, waaraan het is toe te schrijven dat die rekeningen, van af 1659—1808 (de ontbrekende niet medegerekend), op het Gemeentearchief aldaar voorhanden zijn. De oudste dezer rekeningen luidt:

„Reekeninche, bewijs ende reliqua van alsulcken Ont-

fangh ende Wtgeven, als Reynier van Ingen, als Rentmeester van den Capittule van St. Joris kerk binnen Amersfoort, gehadt ende gedaan heeft van 't incommen ende lasten van denselven Capittule, verschenen ende vervallen tusschen Remigii 1658 ende Remigii 1659" — terwijl het slot luidt:

„Ende alsulcx daer mede voor de voornoemde Capitularen, voor soo veel de selve dees aengaet, effen ende quitte.

Aldus gehoort, gerekent, gesloten op den Stadhuyse binnen Amersfoort, in absentie van den Heer Officier [1]) [Hoofd-Officier] bij de Heeren Mr. Johan van Bildenberg en Gerard Thienes, Borgemeesteren, hier toe versocht op den 30en December 1659."

Het batig slot dier rekening bedroeg, over dat jaar, *f* 676—5—2, hetwelk daarbij wordt verdeeld als volgt:

Portio Decani voor dubbelt	*f* 270—10—„
Hessel Breecker Capitulaer	- 135— 5—„
St. Joris kerk op den naem van Steven van Esvelt Capitulair	- 135— 5—„
Johan van Deverden van Voorst, Capitulair	- 135— 5—„
Pro Cassa	- „ — „—2
	f 676— 5—2

In de (op het archief) laatst aanwezige rekening van Mr. Jan van Goudoever „van de lasten van het Capittel der Joriskerk binnen Amersfoort over 1808"; afgesloten door Burgemeesteren van Amersfoort den 29en van Zomermaand 1810, is de verdeeling van het zuiver batig slot echter anders dan vroeger en dan thans, nam.:

De Noodhulp als Decam 1/5	*f* 36—9— 6
Als Cappittulair 1/5	- 36—9— 6

1) In latere rekeningen vindt men van de presentie van den Hoofd-Officier geen gewag gemaakt.

Nog eens als Capitulair in plaatse van wijlen den Heer W. Pannekoek Az. $^1/_5$.	*f* 36—9— 6
De kerk van St. Joris $^1/_5$	- 36—9— 6
De Heer Mr. G. P. Melhorst $^1/_5$ . . .	- 36—9— 6
	f 182—6—12

In de eerstgemelde rekening over 1659 is de volgende post, op fol. 20 vermelding waardig:

„Betaelt aen Mr. Dyrck de Leeuw, als Ontfanger van de cleyne Clargye, ses gulden vijfthyen stuivers over een jaer quotisatie tot laste van desen Capittule, verschenen den 1[en] Martii 1659 volgens quitantien."

Met deze kleine Clergie zijn waarschijnlijk bedoeld de Kerkmeesters of Regenten van de Lieve Vrouwe kerk, een College dat in 1634 door de Regeering van Amersfoort was benoemd en sedert in functie is gebleven. Zie v. Bemmel t. a. p. pag. 147.

In deze rekeningen wordt alleen van de goederen van het Capittel gehandeld; van vicarien of vicariegoederen staat daarin niets, zoodat het Capittel, na de Reformatie ten minste, niets meer met de vicariegoederen uitstaande heeft gehad.

De gang van zaken te Amersfoort met de vicarien heeft zich, zooals uit Bijlage D. kan worden afgeleid, volgender wijze toegedragen.

In Mei 1582 werd door de Regeering te Amersfoort eene voordracht opgemaakt ter benoeming van een ontvanger-generaal der geestelijke goederen aldaar, en werd eene Commissie ingesteld tot conservatie van de geestelijke goederen te Amersfoort, die aan den Stadhouder ter confirmatie werd voorgedragen, welke commissarissen, in 1586, conform het *Redressement* op de geestelijke goederen van 1586, nader werden bevestigd.

Spoedig daarop, 22 Sept. 1587, volgde een verbod aan alle vicarissen, collateurs en andere geestelijke personen,

als ook aan de Broederschappen, om goederen daartoe behoorende te vervreemden of te bezwaren, op poene van nulliteit, en, 25 Februari 1589, eene ordonnantie der stedelijke Regeering aan alle vicarissen zijnde *juris patronatus*, om aan de daarbij aangewezen Commissarissen in te leveren een staat der goederen en inkomsten hunner respective vicarien. — In 1660 deed de Regeering van Amersfoort aan de Staten verzoek om de tertien der vicarien te mogen hebben tot subsidie der predikanten aldaar, hetwelk door de Staten werd toegestaan, den 12en April 1660, die vervolgens, bij Resolutie van 15 Augustus 1666, vermeld in het Utrechtsch Placaatboek II. pag. 451, even als bij gelijkluidende resolutie voor de stad Utrecht was bepaald, den collecteur van de tertien der vicarien te Amersfoort machtigden: „die tertien, sedert 1660, *de facto* te ontvangen ende des noods daartoe te employeren 't behulp van Haar Ed. Mog. Suppoosten." Wijders werden daarbij door de Staten *nogmaals* alle possesseurs van vicarien gelast zich binnen 3 maanden aan te geven ter secretarie van Amersfoort en opgaaf te doen van de goederen der vicarie, op poene van verval van hun genot en possessie der vicariegoederen. Dit bevel werd 10 Augustus 1668 ook door de Regeering van Amersfoort weder herhaald.

De rekeningen dezer ontvangers of collecteurs der tertien zijn op het stadsarchief te Amersfoort aanwezig, van af 1660 tot 1716, en vervolgens van 1744—1767; latere ontbreken. Die van den laatsten tijd, van af 1847, berusten ter secretarie der Provincie en onder de beide Provisoren. De vicarien worden daarin bij nommers aangeduid, als: 1e, 2e enz. vicarie, doch, in de vroegere rekeningen, worden tevens de altaren vermeld, als ook de fundateurs, collators en possesseurs. De collecteur of ontvanger der tertien, die zich tusschen beide ook wel eens noemt ontvanger van het comptoir der tertien, werd benoemd door de Regeering van Amersfoort, doch na 1750 door den Stadhou-

der. Hij deed zijne rekening aan Burgemeesteren en verantwoordde het derdedeel der netto inkomsten van de vicarien aan de Stad, die, even als in de overige kleine steden, de predikanten bezoldigde. Van de 5e vicarie echter werden de tertien verantwoord aan het Burger Weeshuis te Amersfoort, aan hetwelk zij nog worden uitgekeerd. In de thesauriers rekeningen te Amersfoort vindt men steeds een post als ontvangst der tertien van de vicarien vermeld. Nog ten huidigen dage komt die post steeds voor in de gemeenterekening, als ontvangst van Rijkswege: *de tertien van de vicarien.* Het is echter eenigszins bevreemdend dat, nu de predikanten niet meer door de Stad maar door het Rijk worden bezoldigd (sedert 1806?), desniettemin de tertien nog steeds aan de Stad zijn verbleven. De administratie te Amersfoort was, zoover uit de rekeningen der collecteurs is op te maken, ingericht op den voet als bij de vicarien ten platten lande, t. w. dat de possesseurs de goederen verhuurden en daarvan $\frac{1}{3}$ aan den ontvanger uitkeerden; soms ook wel omgekeerd; of wel, dat er met den vicaris of met den collator een accoord was gesloten, dat hun eene vaste som per jaar zou worden uitbetaald voor de vicarie. In later tijd echter zijn de goederen van alle de vicarien geheel onder beheer van den ontvanger gekomen; thans zijn zij onder dat van den rentmeester der vicarien, die daarvan rekening doet, waarna aan de possesseurs, zoover er die nog zijn, en aan de 5 studenten hun aandeel in het batig slot wordt uitgekeerd.

Bij van Bemmel is omtrent de wijze van beheer niets te vinden. Na eene breedvoerige beschrijving van den vroegeren tijd en de opnoeming der 21 vicarien in de St. Joris kerk gefundeerd (pag. 111—116), maakt hij zich (pag. 122) van den tegenwoordigen tijd zeer kort af met de laconieke opgaaf, „naar het veranderen der Landsregeeringe zijn de inkomsten van het voorsz. Capittel, Vicarien en Broederschappen tot andere gebruiken aangelegd."

Het is met hem, even als bij de meeste schrijvers: over den vroegeren toestand wordt veel, over den lateren weinig, en over den toestand in den tijd toen zij schreven, dien men juist het liefst zou weten, niets gezegd.

In het hierboven reeds vermelde handschrift, *Beschrijving der stad Amersfoort*, treft men over de vicarien ook niets anders aan dan het volgende: „In 1579 werden de altaren in de St. Joris kerk afgebroken en het inkomen der vicariegoederen geprofiteerd en getrokken bij verscheydene collators, uitgenomen een derde dat men noemt de tertien, 't welk door een persoon, door de Stad daartoe genomineerd, werd ontfangen en geemployeerd tot godsdienstig gebruik. Welk gebruik, wordt niet gezegd.

In de aanteekeningen van den archivaris te Amersfoort over de vicarien en geestelijke goederen, na 1580, in Bijl. D. vermeld, die ons bereidwillig ter inzage en mededeeling zijn afgestaan, zal men echter omtrent de détails eenige mededeelingen betreffende de vicarien vinden, waarnaar wij kortheidshalve den lezer verwijzen. Zooals men daaruit zien zal, ontbrak het te Amersfoort, even als in de andere steden, geenszins aan allerlei differenten en moeielijkheden desaangaande.

Uit de rekening van den ontvanger der geben. goederen over 1669 (D. de Leeuw), Bijl. K. zal men ontwaren, dat in den post van *Extraordinaris ontvangsten*, fol. 173, wordt vermeld, dat door de Staten aan Gerrit van Amerongen, als collator en possesseur der vicarie, gefundeerd op St. Petri en Pauli altaar in de St. Joriskerk te Amersfoort [1]), was toegestaan om al de goederen dier vicarie te mogen verkoopen, waarvan de penningen ten behoeve van den possesseur waren belegd *en de brieven daarvan, overgegeven aan- en berustende onder den rendant*, als ontvanger der geben. goederen.

1) Zie den fundatiebrief dezer vicarie bij v. Rootselaar, *Amersfoort* 777–1580, I, pag. 399.

In die zelfde rekening wordt, in den post van *Ontvang*, op fol. 27, gewag gemaakt van de aflossing van een kapitaal van *f* 4000, waarmede het comptoir van de geben. goederen was bezwaard ten behoeve van Mr. Aernt van Westrenen, als patroon van de vicarie, gefundeerd in St. Joris kerk te Amersfoort.

Deze vermeldingen toonen genoegzaam aan, dat, hoezeer de inning der tertien te Amersfoort met den verderen aankleve van dien, was afgestaan aan eenen specialen ontvanger aldaar, er echter verband bleef bestaan tusschen die vicarien en het comptoir der geben. goederen, alsook, dat de Staten steeds volhielden, dat alle vicarien en de goederen daartoe behoorende nog steeds deel bleven uitmaken van dit comptoir en het tot ééne massa gebrachte fonds van pastorie-, kosterie- scholasterie-, vicarie- en capellariegoederen in de stad, steden en ten platten lande, uit welk fonds aan de predikanten, kosters en schoolmeesters ten platten lande en in de steden hunne tractementen zouden uitbetaald worden, welk fonds of comptoir was, zooals bl. 190 en volg. is aangetoond, een Rijksfonds den Staten in eigendom toekomende. Later is zulks alleen in zooverre gewijzigd, dat de betaling der predikanten en scholen geschiedde door de Steden, die dan ook de tertien in compensatie genoten. Nog stelliger blijkt dit verband uit hetgeen in de rekening van den collecteur over 1765—67, onder het hoofdstuk *Extraordinaris Uytgave van kapitalen die afgelost zijn*, vermeld staat, t. w. „Op den 2[en] Junij 1770, betaald aan Samuel Geysbeek, exploiteur van Hun Ed. Mogende, de somma van *f* 600 in voldoeninge der cooppenningen van ⅘ portien van het vicarie erff *het Vliet*, hiervoren gemeld, en bij Decreet verkogt, dus . . *f* 600."

De begeving der vicarien, te Amersfoort, is ook steeds geweest bij de Staten, zooals blijkt uit een register der begevingen van vicarien in de stad, steden en ten platten lande door de Staten gedaan, loopende (met ontbrekende

jaren) van 1630—1680, ten opschrift voerende: ***Memorie van de namen dergenen die vicarien hebben bezeten of nog bezitten*** (prov. arch. Reg. n° 322, gedr. Inv. pag. 85), waarin o. a. vermeld zijn 31 begevingen in de St. Joriskerk; ééne begeving op 29 November 1632, luidende: „Rutger Ellens een vicarye gefundeerd in de Capelle van Onse Lieve Vrouwekerk t'Amersfoort", — en wijders nog 3 begevingen van vicarien gefundeerd in St. Agatha klooster.

Begevingen of presentatien door den Stadhouder wegens vicarien behoorende tot het comptoir der Pieuse Zaken zijn er, zoo ver bekend, te Amersfoort nimmer gedaan (verg. bl. 178—184 en 186).

In de rekeningen van den ontvanger der tertien te Amersfoort van 1660—62 worden 22 vicarien vermeld; doch later zijn er nog 3 bijgekomen, t. w. de 23e, 24e en 25e. Alle deze vicarien waren gefundeerd in de St. Joriskerk, behalve de 17e, die in het St. Aachten klooster en de 24e, die in de kapel van de Armen de Poth waren gesticht. Men treft hier eene ongekende volledigheid aan, want niet alleen de altaren, maar ook de fundateurs en datums der fundatie en de toenmalige collators en possesseurs worden in het hoofd vermeld en verder de goederen. Van de 5e, 8e, 9e, 11e, 12e, 14e, 15e en 16e worden de opbrengsten, in 1660, voor Memorie uitgetrokken. In latere rekeningen is daarvan echter eene opbrengst vermeld, behalve alleen van de 8e, 11e, 15e en 16e, waarvan nooit iets is ontvangen, zoodat die thans worden weggelaten, waardoor het getal op 21 is ingekrompen.

De vermelding der vicarien is als volgt:

1e. Gefundeerd door Herman Bot, 8 Nov. 1374, op het altaar van *St. Petrus en St. Andreas*. Collator de naaste mannelijke erfgenaam van vaders en moeders zijde, bij toerbeurt (zie van Rootselaar I. pag. 377).

2e. Gefundeerd door denzelfden, 23 Maart 1390, op het altaar van *St. Stephanus, St. Laurentius en Innocentius*

en *St. Cecilia.* Collator dezelfde als boven (v. Rootselaar I. pag. 261).

3e. Gefundeerd 13 Julij 1390 door Alijdis wed. Goswinus Wz. op 't altaar der *H. Maagd Maria.* Collator de naaste mannelijke bloedverwant van vaders zijde (v. Roots. I. p. 362).

4e. Gefundeerd anno 1461 door Jacob Henrick Gijsbert soons wijf, op het altaar van *St. Jacobus, Bartholomeus en Thomas van Aquinen.* Collator de naaste en oudste mannelijke bloedverwant (zie v. Rootselaar I. pag. 370).

5e. Gefundeerd op St. Martijnsavond 1476 door Rutger Jacob Gerritsz. op het altaar van *St. Jacobus en Anthonius* (genaamd het Bruine of zwarte Kruis). Collator de naaste manspersoon in den bloede (v. Rootselaar ib. I. p. 372).

6e. De *vicarie der Calange-broeders of Calanderbroeders.* Gefundeerd 21 Januari 1390 door Herman Jan Carmanszoon en Johan Carmans Woutersz., medebroeders van de H. Maagd Maria. Collators de broeders der Broederschap en de nakomelingen der fundateurs, bij tourbeurten. Vicaris, in 1660, Dirck Breecker (v. Roots. I. p. 356).

7e. Gefundeerd den 11en Mei 1407 door Theodoricus Coninck, op het altaar van *St. Jan (Baptist).* Collator de rechte leenvolger van den fundateur (v. Roots. I. p. 364).

8e. Gefundeerd 8 September 1420 door Reynerus Poyet Petersz. op het altaar van *St. Jan (Evangelist).* Collators drie aangeduide staken van de naaste familie, te zamen (v. Roots. I. p. 359).

9e. Gefundeerd 13 Juni 1397 door Hermanus Snijder, op het altaar van *St. Nicolaas.* Collator de oudste mannelijke nazaat van den fundateur (v. Roots. I. p. 378).

10e. Gefundeerd op St. Valentijnsdag 1436 door de Schipluy ofte Broeders van der Bolijn op het *Schipluyden altaar* (St. Nicolaas?) (v. Roots. I. p. 401).

11e. Gefundeerd 1 Sept. 1475 door Herman Bot Andriesz. en Bartha, wed. Lambert Pijl, op *St. Andreas en*

Agnes altaar. Collator de rechte leeuvolger van Herman Bot (v. Roots. I. p. 398).

12e. Gefundeerd A° 1452 door Peter van Hamertvelt, op het altaar van *St. Petrus en Jacobus en St. Margaretha.* Collator de oudste en naaste uit zijnen bloede (v. Rootselaar I. pag. 369).

13e. Gefundeerd door Hendrik van Rijn A° 1447, op het altaar van *St. Petrus en Ste Barbara.* Collator de Prior van het klooster der Regulieren in de Birkt bij Amersfoort, — de Rector van St. Agatha klooster (te Amersfoort) en de naaste bloedverwant van vaders zijde (v. Rootselaar I. pag. 383).

14e. Gefundeerd op Pontiaansavond 1448, door Alijd Both, op het altaar van *St. Johannes en Andreas* benevens Ste Barbara, Catharina enz. — Collators ....?. (v. Roots. I. p. 385).

15e. Gefundeerd op St. Victors avond 1550, door Jan Pijl en Ermgard Harmen van Ringen, op *St. Pieter en St. St. Jans* altaar, in de kapel van Onze Lieve Vrouwe vóór de oxale.

16e. Gefundeerd den 25en October 1552, door Barth Outger en zijne vrouw Margriet, op het altaar van *de H. Drie Koningen*, St. Cornel enz. Collators de 3 oudste en naaste magen (manspersonen) van de beide fundateurs (v. Roots. I. p. 402).

17e. Gefundeerd 3 maart 1517, door Jan Brand van de Wetering, *in de capel van het St. Aagten klooster te Amersfoort.* Collator de twee naaste mannelijke afstammelingen van den fundateur en de pater van St. Aagthen convent met den prior in de Birc (v. Roots. II. p. 188).

18e. Gefundeerd door Alijd Bot, Hermans dochter, doch later verbeterd: door Christina, dochter van Willem Bosch, 18 September 1533. Deze vicarie was gesticht op een altaar in het noordelijk deel van de St. Joriskerk, gewijd aan St. Peter, St. Jan, enz. — Collator de twee naaste bloedver-

wanten van de fundatrice (gaande in gelijken graad de oudste en naaste vóór jongeren en mannen vóór vrouwen) — en de overste Burgemeester van Amersfoort in der tijd.

19e. Gefundeerd 1 Febr. 1445, door Lysbeth van Donckeler op het altaar van *St. Walburgis* etc. Collators de 4 naaste magen van den zoon der fundatrice, nam. 2 van vaders en 2 van moeders zijde (v. Roots. I. p. 366).

20e. Gefundeerd 16 April 1515 (of 1516?) door Lubbert Jansse Pothof, op het altaar van *Onze Lieve Vrouwe in de Zonne*. Collator de oudste leenvolger van den fundateur (v. Roots. I. p. 375).

21e. Gefundeerd op St. Clemensdag 1464 door Cornelis Everardus en zijne vrouw Margriet Stiers, op *St. Peters en St. Mattheus* enz. altaar (genaamd Ysbrand Paeuwen altaar). Collator de naaste rechte leenvolger van een der beide fundateurs, bij tourbeurten (v. Roots. I. p. 392).

22e. Gefundeerd 21 Maart 1466 door Jacob Fetel en zijne vrouw Rijckland, op het *H. Sacraments* altaar (genaamd de Raadmis-vicarye). Collators de naaste erfgenaam, manspersoon, en rechte leenhouder der beide fundateurs, op de wijze bij den fundatiebrief breeder omschreven (v. Roots. I. p. 380).

23e. Gefundeerd, vóór 1484, door Wendelmoet Schuurman op het altaar van *St. Petrus en St. Paulus* (genaamd de Schoermans-vicarie. Collator ....? (v. Roots. I. p. 399).

24e. Gefundeerd 31 Dec. 1535 door Geurt Vlug Geurtsz. in de *kapel van de Armen de Poth* te Amersfoort. Collators: de Pothbroeders 2 stemmen en de 2 naaste magen van den fundateur (v. Roots. II. Register p. XI noot).

25e. Gefundeerd in 1495 door Alijd Kairmans en Griet Willas op het altaar der *H. Drievuldigheid*, gen. het altaar der Weduwen. Collators .....? (v. Roots. I. p. 403; v. Bemmel I. p. 116, n° XXI).

Van alle deze vicarien zijn de stichtingsbrieven opgenomen in het gemelde Prothocolboek van het Kapittel,

van 1471—1503, op het stadsarchief te Amersfoort aanwezig, op de folio's bij v. Rootselaar t. a. pl. aangeduid.

Deze vicarien zijn vroeger steeds begeven door de Staten, op voordracht der collators, somtijds ook wel op presentatie der Regeering van de stad (zie Bijl. D.), waarschijnlijk wegens vicarien, waarvan de collators waren uitgestorven, of die, om de eene of andere thans onbekende reden, niet meer in aanmerking werden genomen. Zij worden thans door den Koning begeven, voor zoo ver er geen collators meer zijn, zonder eenige voorafgaande presentatie. Het getal dezer zoogen. vrije vicarien is successievelijk aangegroeid tot 15. Thans zijn er nog slechts zes overgebleven, waarvan de begeving door den Koning geschiedt op voordracht van den collator: de 1e, 2e, 4e, 12e, 13e en 18e vicarie zijn hierboven vermeld. De 1e en 2e vicarie, beide gefundeerd door Herman Bot, zijn sedert eenige jaren vacant gebleven, doordien zich geen collator heeft aangemeld tot presentatie van een possesseur, en de Koning, voor alsnog, geen gebruik heeft gemaakt van de bevoegdheid om alsnu, buiten den collator om, iemand te benoemen tot possesseur.

Volgens de tegenwoordige regeling echter zijn er, behalve den Rentmeester der vicarien, ook twee Provisoren, van welke de Burgemeester thans met den collator der niet vrije vicarien de presentatie van een possesseur aan den Koning indient. Deze benoeming van 2 Provisoren, zijnde de Burgemeester en de jongste Wethouder, is, ongeveer 5 jaren geleden, ingevoerd, om reden de opbrengst der 16 vrije vicarien thans strekt (na aftrek der tertien) ten bate van 5 studenten, begiftigd met beurzen voor hunne studien, welke door den Minister van Binn. Zaken, namens den Koning, worden begeven, zoodat men daarom meende aanleiding te hebben om art. 4 van zeker Kon. Besluit van 15 Februarij 1843 n° ... (Bijv. Staatsbl. XXX. 117) toe te passen, waarbij was bepaald „dat, ter gedeeltelijke vervan-

ging der beurzen, aan ieder der Hoogescholen voor een gedeelte en op zoodanige wijze als nader zou worden bepaald, zouden worden toegevoegd en verbonden de inkomsten der vicarien en beneficia *ad studia*, welke ter Onzer begeving staan." Zie hierover en over de onderhandeling deswege door de Regeering met de Synode gevoerd, uitvoeriger bij Koker, *Geschiedenis der vicarien*, pag. 115. Het beheer en bestuur over de goederen van de 21 vicarien is thans ingericht en geschoeid op de leest van het Kon. Besl. van 2 Dec. 1822 Staatsbl. n° 49, *over het beheer der goederen, behoorende aan stichtingen der beurzen of van kollegien*, niettegenstaande die goederen, onses erachtens, slechts gedeeltelijk kunnen gerangschikt worden onder de stichtingen, die, wel niet primitief tot beurzen waren bestemd, maar facto door de Regeering thans die bestemming hebben bekomen, t. w. voor zoover betreft de goederen der 15 zoogen. vrije vicarien, die strekken ad studia. De overige zes vicarien hebben zoodanige bestemming tot nu toe nog niet, en hebben daarom niets gemeen met beurzen tot studien, daar de possesseurs (in strijd met de oorspronkelijke bepaling) niets anders te doen hebben dan de ¼ der zuivere inkomsten te ontvangen en op te steken, even als tijdens de Republiek de overige vicarissen in de prov. Utrecht. Later is de begeving, waarschijnlijk om die reden, door het Rijk gestaakt geworden. [1])

Wat de Regeering bewogen heeft om alleen te Amersfoort daarmede voort te gaan, is niet wel te bevroeden, daar men op de tegenwoordige possesseurs van vicarien, even als ook reeds in de beide vorige eeuwen, gerustelijk kan toepassen, wat de Gedeputeerden uit de Staten reeds in 1580 van de toenmalige getuigden, daar ze hen noemden „een deel leechgangers, die noch tot goidtsdienst noch tot werelt ofte republicque nut en sijn" — er bijvoegende, dat het veel beter en nutter was om, in plaats van de gees-

1) Zie hierover nader in § 8, Utr. vicarierecht.

telijke goederen te doen strekken om daaruit dergelijke personen te onderhouden, die opbrengsten te bezigen: „tot godtfruchtige diensten, daer deur goidtsdienst gevordert ende goede luyden kynderen ter schole ende tot studeren gehouden moegen werden, om in tijden ende wijlen bequaem te moegen wesen met deen of dander maniere die republicque te dienen off die Landen eenichsins anders nut oft profyt te doen", zie bl. 122. Het lag echter niet aan de bepalingen op de vicarien, want bij art. 43 der Instructie voor de Gedeputeerden uit de Staten voor de geestelijke goederen, van 10 Augustus 1580 (Bijl. 8), was uitdrukkelijk bepaald, dat de collators alleen konden voordragen en de Staten alleen mochten benoemen tot vicarissen, personen die bekwaam waren om te studeeren, en dat de vicarissen ook alleen zoolang zij in studio waren, de vicarie konden genieten. Doch niemand stoorde zich aan deze bepaling, en de Staten namen maar alles aan wat de collators goedvonden hun te presenteeren, tot zelfs vrouwen en zuigelingen. De tegenwoordige Regeering schijnt er zich ook niet aan te storen.

Dit fonds, stichting, administratie of hoe men het ook noemen wil, der vicarien van St. Joris te Amersfoort, bestaat dus eigenlijk uit tweeslachtige bestanddeelen: 1° uit 15 gemortificeerde vicarien, waarvan de goederen thans door het daartoe bevoegde staatsgezag zijn bestemd tot beurzen voor studeerenden, en 2° uit 6 nog bestaande vicarien, juris patronatus laïcalis, van welke de Staat het daaraan verbonden collatorschap handhaaft, als van ouds, doch met eenige wijziging, door toevoeging van een vreemd element van provisoren in dit collatierecht.

Beide bestanddeelen zijn echter, wat de goederen betreft, behoorlijk gescheiden, in dier voege dat de kapitalen op het Grootboek staan, ten name der afzonderlijke vicarien en evenzoo de onroerende goederen kadastraal staan ten name hunner respectieve vicarien. Van ieder

dezer vicarien worden, ook thans nog, de inkomsten en uitgaven afzonderlijk vermeld, even als vroeger ook plaats vond. Omtrent die vroegere administratie merken wij nog op, dat in de 1e rekening van den collecteur, over 1660-2, meest vaste goederen en grondrenten voorkomen, doch in latere rekeningen ook van verkochte landerijen gewag gemaakt wordt, waarvan de koopprijs belegd was, meestal in obligatien op de Provincie of bij de Armen Noodhulp en andere debiteuren, waarvan de renten dan alleen voor die vicarie onder de inkomsten voorkomen.

Onder de uitgaven worden, na vermelding der verponding en verdere lasten der goederen van iedere afzonderlijke vicarie, in rekening gebracht de algemeene uitgaven van tractement van den collecteur, het doen en opnemen der rekening, enz., en verder de renten van de kapitalen *genegotieerd ten laste van de tertien*, bij de Armen Noodhulp enz. In 1765 bedroeg zulks *f* 600 geleend kapitaal. Ook leende dit comptoir der tertien tijdelijk wel eens geld bij de afzonderlijke vicarien, tegen eene bepaalde rente. In het algemeen was het te Amersfoort, even als met de comptoiren der Staten: de eene rentmeester of ontvanger leende bij den anderen of gaf aan een der anderen. Zoo vindt men in de rekening over 1765—7 een buitengewonen post van overstorting van gelden door den collecteur der tertien op het comptoir van het trekpad, luidende: „*Extraordinaris Uitgaaf van subsidie bij de Heeren Regeerders, ten laste van het comptoir van de Tertien geslagen.*"

„Betaald aan den Heer E. J. Montauban de somme van *f* 1000 tot subsidie van Z. E. comptoir als Cameraar van het Trekpad met den aankleve van dien, volgens ordonnantie van den Raad in dato 1 Februarij 1768 *f* 1000—„—„."

Het batig of nadeelig slot der rekening van de Tertien werd overgebracht onder de ontvangsten of uitgaven van de volgende rekening, die steeds om de 3 jaren werd gedaan en meestal sloot met een overschot.

Onder de algemeene uitgaven treft men, in den aanvang, steeds eenen post aan voor tractementen van twee der predikanten; later eene uitgaaf voor een proponent te Amersfoort en, ten laatste, betalingen aan weduwen van predikanten te Amersfoort. Bovendien werd een der vicarien een tijd lang aan een der predikanten gegeven.

Wat er na 1767 met deze vicarien gebeurd is, ligt in het duistere, daar de rekeningen ontbreken. Evenzoo is het vreemd dat er zoovele vicarien sedert dien tijd zijn uitgestorven of opgeruimd.

VICARIEN TE WIJK BIJ DUURSTEDE.

In de Capittelkerk te Wijk bij Duurstede, gewijd aan St. Jan Baptist, was een Capittel, dat ook na de Reformatie is blijven bestaan, bestaande uit een Deken en 10 Cannunniken [1]), en tot in 1810 heeft voortgeduurd, ten minste finantieel, daar het in de na te melden rekening van den rentmeester der geben. goederen te Wijk b. Duurst. over 1810 nog voorkomt als betaald hebbende *f* 297.— gewone jaarlijksche contributie aan dien rentmeester. In de latere, van 1819, is deze post verdwenen.

In hoever dit Capittel al dan niet administratie heeft gehad over de vicarien en vicariegoederen, is onzeker; maar het is ook na de Reformatie nog (honoris causa of om eenige andere reden) in zekere relatie blijven staan tot de possesseurs der vicarien. Zie Bijl. G.

Op het stadsarchief te Wijk b. D. is aanwezig een Manuaal of Blafferd tot opschrift voerende: *Staet van 't Comptoir der gebeneficieerde goederen tot Wijck*, opgemaakt op 't einde der 16e eeuw.

---

1) *Tegenwoordige Staat* prov. Utrecht XII. p. 94.

Verder zijn er aanwezig rekeningen van kerkmeesters aldaar, waarvan de oudste is van *Gerrit van den Robbaert*, loopende van St. Victoris 1583/4, *tot behoef van de kerkendienaers der stadt Wijck tot Duerstede.* Deze schijnt, als kerkmeester der kerk, ook wel in eenige relatie tot het Capittel gestaan te hebben.

In deze rekening worden ook de vicarien vermeld en opgenomen, met de inkomsten van ieder derzelve, en vervolgens de uitgaven aan de predikanten, enz. Het beheer der kerkmeesters over de vicarien heeft voortgeduurd tot 1606, toen het is overgegaan op eenen Rentmeester der gebeneficieerde goederen, die alleen de vicarien en verdere gebeneficieerde goederen aldaar in administratie had en de tertien der vicarien ontving. — Van dien tijd af vindt men dan ook in de rekeningen der kerkmeesters geen gewag meer gemaakt van de vicarien en vicariegoederen, doch daarentegen ook niet van de betaling der tractementen aan de predikanten en kosters, die nu in de rekeningen van den voornoemden rentmeester voorkomen.

Deze Rentmeester ontving nu de tertien van de possesseurs der vicarien, die vroeger slechts een zeker vast bedrag of zoogen. quotisatie betaalden, dat door de Staten was geregeld. De administratie der rentmeesters van de gebeneficieerde goederen te Wijk b. D. heeft voortgeduurd tot in 1820, toen het overschot der vicariegoederen weder is gekomen onder beheer en bestuur van kerkmeesteren en later van kerkvoogden, krachtens zeker Kon. Besluit van 14 Maart 1823 n° 95, houdende: Reglement op de administratie der kerkelijke fondsen, enz. in de Prov. Utrecht, waarbij de Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te Wijk b. D. bevoegd zijn verklaard, de functiën van den vroegeren ontvanger der geben. goederen aldaar, uit te oefenen [1]), ten gevolge waarvan zij,

---

1) Dit Kon. Besl. is aangehaald bij vonnis der Rechtbank te Utrecht

ook thans nog, als zoodanig die inkomsten, zoover die nog bestaan, beheeren en verantwoorden, doch vermengd met de kerkgoederen.

De rekeningen der vroegere kerkmeesters van 1588—1701, zijn aanwezig op het stadsarchief, en de latere, van af 1701 tot op den tegenwoordigen tijd, in het kerkarchief der Hervormde Gemeente. Die van de rentmeesters der geben. goederen te Wijk b. D. zijn, van af 1605—1700, aanwezig op het stadsarchief, en van 1701—1819, zijnde de laatste, in het voormeld kerkelijk archief.

De kerkmeesters, vroeger ook belast met de administratie der vicarien, deden rekening en verantwoording aan den Magistraat dier stad. Evenzoo de latere rentmeester der geben. goederen, die echter later, in het begin dezer eeuw (immers in 1810 reeds), zijne rekening deed aan de Gecommitteerden tot de finantieële belangen der Hervormde Gemeente te Wijk b. D. In 1824, of misschien reeds vroeger, werd rekening gedaan aan de Kerkvoogden en Notabelen aldaar, als vervangende de gemelde Gecommitteerden.

Men is alzoo in staat te kunnen nagaan, hoe het met de vicarien te Wijk bij Duurstede is gegaan van af de Reformatie tot nu toe, ten minste als men inzage kan verkrijgen van het archief der kerkvoogdij, die ons met de meeste bereidvaardigheid welwillend verleend is.

Dit noopt ons bij deze vicariegoederen eenigszins uitvoeriger stil te staan, omdat men daaruit kan zien, hoe de vicarien, vooral in deze eeuw, in eenen zeer gecompliceerden toestand zijn geraakt, waarin nauwelijks een draad te vinden is.

---

van 26 Junij 1844 (*Rechtsgel. Bijblad* 1844 VI p. 592). Op grond daarvan zijn de Kerkvoogden dier gemeente bevoegd verklaard de tertien uit bovengemelde vicarie te Wijk bij Duurstede (van St. Catharina), gefundeerd door de Vrouwe *van Gent*, op te vorderen.

Men moet daaruit echter nog niet afleiden, dat het in de andere steden ongeveer evenzoo is toegegaan, want iedere stad in de Provincie Utrecht heeft hare eigene vicarie-geschiedenis.

In de eerste plaats alzoo: Welke vicarien zijn er te Wijk b. D. geweest en welke goederen of inkomsten waren daaraan verbonden?

Het getal der vicarien bedroeg, volgens de gemelde rekening van 1583/4 van den kerkmeester van den Robbaert, zeventien. Daar die rekening zeer beknopt is, deelen wij die liefst in haar geheel mede, met de opmerking, dat de sommen, daarin vermeld, zijn het bedrag, dat de possesseurs der vicarien toen aan de kerkmeesters moesten afstaan van hunne inkomsten der vicarien, als bijdrage tot betaling van het tractement van den predikant, den koster, en den rector der school, zijnde de zoogenaamde *Quotisatie.*

Rekening, bewijs en reliqua van Gerrit van den Robbaert tot behoef van de kerkendienaers der stadt Wijck tot Duerstede van deszelfs beheer tot het jaer beginnende St. Victoris (15)83 tot Victoris (15)84.

Elk capitularis, 10 in getal, betaalt *f* 150.— als geprivilegeerde penningen.

Insgelijks de clooster jonkvrouwen en conventualen voor een geheel jaar, van halfjaar tot halfjaar April en October, *f* 125—.

Ontvangen van Johan van Oostrum van wege voorzegde convent, dertig 't halve gulden en uit 't convent 36 't halve gulden, makende te zamen *f* 65—

Ontvangen van de vicarien tot Wijk bij Duurstede:

Drie vicarien gefundeert bij *Bisschop David* [van Bourgondien], tot elck staande drie missen ter weeke, daer voor elck plach the betalen jaerlicx 21 gulden, waarvan *de eerste*

geposseseert werd bij Mr. Lambrecht van der Burcht, deecken St. Marien te Utrecht, jaarlijks . . *f* 20—„—
ende van Anthonie van Vulpen inte Wijckersloot *f* 15—„—
van Heynderik van Oldenbroek . . . . . *f* 5—„—

de tweede, bij Peter Coell, conchierge te Brussel, om zijn Prior, daer d'administratie van heeft Aert van der Sande en jaerlijks betaelt wert bij Gerrit Bieser den oude, in die Wijckersloot. . . . . *f* 20—„—

de derde bij Mr. Pieter Holaert . . . . *f* 10—„—

De vicarie van *St. Petri et Elisabeth*, gefundeert bij Vorsselaar, op drie missen ter weeke . . . *f* 21—„—
gepossideert bij den Thesaurier Amerongen, jaarlijks *f* 15—
betalende door handen van Willem Gerrit Schouten tot Cothen.

Die vicarie van *St. Thomas en Matthiae*, 3 misse ter weeke, waarvan de collatie competeert aen Joffr. van Wijck zaliger te Utrecht, of erfgen.; gepossideert bij de zoon van Anna van Noirtet, jaarl.. . . ., ... *f* 10—
die jaarlijks betaeld wordt bij Pieter Gerrits.

Die vicarie van *'t Heylig Cruys in 't Choor*, een misse ter week . . . . *f* 7—„—„
gepossideert bij Mr. Johan van Weede, Domheer, — door handen van Jacob Cornelis Heyndricks in den Overdijck *f* 6—„—„

Die vicarie van *'t Gasthuis*, van 1 misse 's weeks *f* 11—„—„
gepossideert bij Mr. Heyndriks Pieck, Canunnick St. Marien t' Utrecht jaarlijks . . . . *f* 10—„—„
betalende deur Jacob Voerdijck.

De vicarie van *'t Heylig Cruys op St. Anthonis Capell* buiten de stadsveste, een misse ter week, gepossideert bij den Decan Rataller . . . . *f* 5—„—„

De vicarie van *St. Jan, Evangelist*, 3 misse ter week, gepossideerd bij Mr. Berend Uyteneng . . . *f* 5 – „—„

De vicarie van den heer *Johan van Garderen*, waarvan collatoren zijn: Deken, Burgemeester en Fabrique, ...

misse ter week, gepossideerd bij Mr. Willem Uyteneng
f 5—„—„

De vicarie van *Mariae Magdalenae* en *St. Barbara*, gefundeerd bij die van Driebergen, 3 misse ter week, waarvan die zoon van heer Mr. Johan van Oostrum possesseur van is . . . . *f* 5—„—„

De vicarie van *St. Barbara*, waervan de collatie competeert den Deken en Capittel, — daarvan Christiaan van Coell possesseur is; — voor als nog ongequoteerd ......

De vicarie van *St. Johannis Baptistae*, wiens collatie competeert den Deken en Burgemeester, daar ook de voorn. Christiaan van Coell possesseur van is; — zoo als voren.

De vicarie van *St. Catharina*, waarvan die van Wijk ende Zijll zijn collateurs en die van Zijll haar recht hebben gegeven die broederschappen, en wert gepossideerd door den heer Claes van Cothen; — zoo als voren . . . . . .

De vicarie van *Onsen Vrouwen Gild*, als 3 missen ter week, die, also de ontfang van deze gelden alhier geappliqueerd is int geheel, — ergo hier . . . . nyet.

De vicarie van *Onse Vrouwen in den druyff*, van .. misse ter weeke, — waarvan de possesseur ende collateur van Reede.

De vicarie *Sti Antonii*, waarvan die van Wijck en die van Eck, bij gebeurten, collateur van zijn ende possesseur nu van is de Cock van Culenborch. [1])

UITGAAF.

Betaalt Niclaas Jansz. Vershoeyt, leeraar des woords, volgens 't accoort en overcompst, tusschen hem en de regeerders gemaakt, jaarlijks voer zijn gagie *f* 300 car. guldens en nog *f* 25 voor zijn huishuur, te betalen van halfjaar tot halfjaar.

---

1) Verg. hiermede v. Heussen en van Rijn, *Beschr. v. Utr. Bisdom*, II, pag. 176—181 (editie van 1719).

Mr. Gijsbert van Schayck, canunnick, als geweesen zijnde rector deser schole, laatste pensie zijner gagie verschenen St. Crispiani (15)84 . . . . *f* 37—10—„

Knijff de ondermeester, van gelijke een half jaar *f* 5—„—„

Mr. Augustinus van Heeckeren, tegenwoordig rector van ½ jaars . . . . *f* 18—15—„

In de 1e rekening van den Ontvanger der geben. goederen Floris van Weede, van 1586/8 (wel te onderscheiden van dezen Wijkschen ontvanger der geb. goederen), die getrokken was uit den vroeger reeds vermelden Inventaris van de gheestelijke goederen in den (cleynen) steden ende ten platten lande van Utrecht, van 1583, op het prov. archief aanwezig, worden slechts 8 vicarien vermeld, t. w.:

(fol. 172v). Vicarie van *St. Maria Magdelene*, gedoteert op St. Josephs altaar; possesseur onbekent.

(Goederen).

4 mergen op de Oude Wetering binnen Wijk, strekkende van den ouden Rhijn tot aan den Trecht, enz.

4½ mergen gelegen op 't Langslach onder Wijck, strekkende van de Trecht tot aan de Vogelpoelsche weg, enz.

Een akker lands onder Wijck, strekkende van den Middenweg tot over den Bandijck in de Wijckerweerdsche slooten, enz.

De halfscheydinge van 4½ mergen lands gelegen gemeendervoor met het Gasthuis van Wijck, in de Nederleechmaet, van Wijckerslootschen weg tot in de Oudeweteringe.

Een jaerlijksche rente van 42 stuivers, gaende uit de huysinge op den hoek van de Veldpoort, toebehoorende Claes Delgisse, verschijnende jaerlijcx May.

Alle welcke goeden tsament jaerlicx verhuert sijn geweest voor die somme van 65 keysers guldens. Ende al is die huyre geexpireert, en is geen apparentie dat het meer gelden sal: daerom wordt genomen voor gecontinueert.

Aengaende die fundatie heeft voorn. Johan van Oostrum verclaert dselve, en mits zeecker proces eertijts ter cause van dese vicarie verresen, vermist te sijn. Ende heeft in plaetse van dyen geexhibeert sekere Señie (sententie) voor den Officiael van Oudemunster op deselve vicarie geobtineert voor den heer Alphert van Oostrum, laeste possesseur.

(fol. 173v). Vicarie van *Vorsselair*, vroeger possesseur Johan Taets van Amerongen, Canonik en Thesaurier van St. Marie te Utrecht, overleden October 1589.

(Goederen).

10 mergen onder Cothen, over de Santbrugge, strekkende van de hooftwetering tot in den Rhijn; huurder Willem Gerrits van der Meer voor 33 car. gulden 's jaars.

(fol. 174). Vicarie *St. Crucis* altaar, possesseur Mr. Jan van Wee, Domproost, later Mr. Henrick van Heeckeren — Collator de Stadhouder den Grave van Meurs, volgens sekere apostille op den rekweste gestelt den 17 Martii 1586.

(Goederen).

24 mergen lands gelegen bij Wijck aan den dijk, waarvan de helft toebehoort aan de volgende vicarie; verhuurd voor . . . . *f* 110.

(fol. 174). Vicarie *Ste Elisabeth* altaar; possesseur heer Henrick Pieck — Collator de Stadhouder in der tijd van den lande van Utrecht.

(Goederen).

De helft in 24 mergen land voorsz., verhuurd als boven.

Een huis aan de markt te Wijck, geldt *f* 12 per jaar aan huur.

(fol. 174v). Vicarie op *St. Thomas* altaar, possesseur Lodewijck van Oort.

(Goederen).

1/6 in het veer te Wijck, jaarlijks *f* 11; pachter Cornelis Aerts; waarvan afgaan de onkosten, alle jaer bedragende over de *f* 4.

3 mergen op den Hoorn, 't einde aan het overpad, mitsgaders 1 mergen nabij de windmolen, strekkende na St. Anthonie's capel; verhuurd voor *f* 44 's jaars.

Hiervoor gekort jaerlicx het dubbel oudtschiltgelt.

Uit een boomgaard toebehoorende aan Aert Peterse, gelegen aan de steenstraat, jaarlicx een oudschilt, facit *f* 2—2—„

Item gelijck oudtscilt gaende uyt den acker, eertijts bogaert, toebehoorende Jan Aerts Schyulenborch, dus *f* 2—2—„

Uit den bogaert van Jan Mierloo jaarlijks *f* 5—„—„

Vicarie van *St. Agathen* altaar, possesseur Lambertus van der Burch, Deken van St. Marie.

(Goederen).

Een huis te Wijck, verhuurd voor jaarlijks *f* 4—10—„

De helft van 9 mergen, gelegen aan den Wijckersloot, verhuurd per jaar voor . . . . *f* 84—„—„

De helft van 5 mergen, gelegen als boven, verhuurd voor *f* 40—„—„

De helft van 4½ mergen, gelegen op den Hoorn bij Wijck, verhuurd voor jaarlijks . . . . *f* 40—„—„

De helft van 9 mergen, gelegen aan de Wijckersloot, verhuurd per jaar voor . . . . *f* 84—„—„

(fol. 176^r^). Vicarie gefundeert bij *Bisschop David* (van Bourgondie), possesseur Mr. Peter van Slaert, later Delgis Dirck van Zuylen van Natewisch zoon.

(Goederen).

Uitg [illegible] huizen van

Hend[illegible] Peperstraat, jaarlijk . . . . . . [illegible] 5 [illegible]

Cornelis Jans[illegible] jaarlijks [illegible] *f* 2—4 [illegible]

Joost van Riebeck, huis in Peperstraat, jaarlijks *f* 1—13—„

Hendrik van Diepenbroek uit een huis in de Peperstraat, jaarl. . . . . *f* 4—4—„

Adriaan Willems van Stockum uit een huis in de Vorderstraat, jaarl. . . . . *f* „—16—„

Lambert Verschuer uit een huis in de Vorderstraat, jaarlijks . . . . *f* 1—8—„

Jacob van Bijler uit een huis in de Vorderstraat, jaarl. *f* 1—1—„

Cornelis van Leeuwen uit een huis in de Vorderstraat, jaarlijks . . . . *f* 3—17—„

Jan Thoen wagenman uit een huis in de Vorderstraat, jaarlijks . . . . *f* 2—16—„

Jannigje van Cleeff uit een huis in de Vorderstraat, jaarlijks . . . . *f* 3—3—„

Alardt Jans Kruyff uit een huis in de Vorderstraat, jaarlijks . . . . *f* 1—15—„

Thomas Dirks, schoenmaker, uit een huis in de Vorderstraat, jaarlijks. . . . . *f* „—16—„

Cornelis Willems van Stockum uit een huis in de Vorderstraat . . . . *f* 1—10—8

Dirkje Cas uit een huis in de Muntstraat, jaarlijks *f* 1—5—8

Adriaan Wouters Trip uit een huis in de Achterstraat, jaarlijks . . . . *f* 2—„—„

Melchior van Bemmel uit een huis bij de Hoenderpoort, jaarlijks . . . . *f* 1—8—„

Een oud en vervallen huis in de Muntstraat nihil.

(Lasten.)

Een rente *f* 3—14—8, te betalen aan het Capittel van Wijck.

Item geeft noch den possesseur jaerlic van dese voors. incompst, tot onderhoudinge van den predikant deur ordonnantie van de Staten de somme van achtien guldens.

(fol. 178v). Vicarie aan de afgebroken *Capelle* bij Wijck, possesseur Hendrick Rataller, Deken tot Wijck.

(Goederen).

4 mergen lands gelegen onder Wijck, verhuurd per jaar voor . . . . *f* 28—„—„

Cornelis Cruyff, huurder van . . . . ?

Van welcke voors. Vicarye, gelegen binnen der voorss. stede van Wijck, dese rendant (d. i. Floris van Weede) tijde deser rekeninge niet heeft connen ontfangen, deur dien mijn E. heeren Staten doen ter tijt alsnoch geen sekere resolutie genomen en hadden, wat ende hoeveel men uytte voorss. Vicarye aen hem Rendant soude betalen, mitsgaders deur faulte van debitis, die hem seer laet verleent is geweest, ende noch laeter ter executie is geleyt, deur verscheyden obstaculen, hier te lang te verhaelen.

Zoo als bl. 182 gezegd is, had de Stadhouder o. a. ook de begeving van 5 vicarien te Wijk b. D., behoorende tot het comptoir der Pieuse Zaken.

In het vroeger reeds vermelde Register E. n° 524 voorl. van het stadsarchief te Utrecht, zijnde een Manuaal of Blafferd der beneficien staande ter begeving van den Stadhouder, opgemaakt in of na 1683 (zie bl. 182), worden die vicarien aldus beschreven:

(fol. 44). Vicaryen van de darde Classis, behorende tot de Capittule van St. Jan Baptist tot Wijck bij Duurstede.

Vijff Vicaryen als:

1. Johan van Duiren possesseur van een vicarye, gefondeert op Bisschop David van Bourgondien, waertoe behoren:

¼ part van *f* 8315, staande tot laste van dese Provintie op 't Comptoir van de Generale Middelen.

Een rente tot laste van de stad Wijck op 't Comptoir van de Cameraer van *f* 20—16—„ jaarlijcx.

¼ part van een erfpacht van *f* 32 jaarlijckx, gaende uyt 4 mergen lands gelegen op de Horn onder Wijck ende daervan besitterse is de wed^e van Gerrit Isbrandie.

De helft van een rent van *f* 400 capitael, die mede beleyd sijn op 't Comptoir van de Generale Middelen.

2. Fredrik Hendrik van Reede tot Drakestijn, possesseur van een Vicarye, gefondeert in Bisschop David van Bourgondien, bij acte van Sijne Hoogheyd, de date 2 April 1681, voor den tijd van ses agtereenvolgende jaren, waertoe behoren:

¼ part in de voorsz. *f* 8315—15—„ op 't Comptoir van 't Land.

Een jaarlijcx rente van *f* 20—16—„ op de stad Wijck.

¼ part van den voorsz. Erfpagt.

De helft van de Renten van *f* 400 capitael beleyd ten Comptoire van de Generale Middelen.

3. Maurits Schagen jongste possesseur, naar desselfs dood vacant gebleven, gefondeert bij Bisschop David van Bourgondien, waeraen behooren:

Een rente van *f* 20—16—„ op 't Comptoir van de Cameraer der stad Wijck.

Eenige klijne rentjens uyt verscheyde huysen binnen Wijck.

4. Jeremias Thiens, possesseur van een vicarye, genaemt van 't huys ende int Gasthuis bij acte sijne Hoogheyd, de date 18 Januarij 1682, waertoe behooren:

Een hofstede met 20 mergen lands, leggende onder de vrijheyd van Wijck, op Leuterveld, daervan pachter is Hubert van Schaik.

Een rente van *f* 200—„—„ capitaal ten laste van de stad Wijck opt Comptoir van de Cameraer, ende verscheynd jaarl. op den 1en Augustus.

(zie over deze vicarie bl. 185 a).

5. Johan van de Velde, possesseur van een vicarye toegenaemt van Gillis de Bruyn ende gefondeert ...... Waer aen behoren:

1½ mergen lands gelegen in de vrijheid van Wijck, aen de Loege maet ende gebruyckt bij Cornelis van Uyendijck.

Op het Comptoir van de Generale Middelen deser Provintie, een capitael van *f* 2684—4—6.

Noch op hetselve comptoir *f* 482—8—9.

In de gemelde rekening van Gerrit van den Robbaert, over 1583/4 worden, als gezegd, slechts vaste bedragen of zoogen *Quotisatien* vermeld als ontvangen van de possesseurs der respectieve vicarien, die door hen, of namens hen door hunne gemachtigden, werden uitbetaald aan den kerkmeester.

In de latere *rekeningen van ontvang en uitgaaf van goederen geordonneert ten behoeve van predikant en schoolmeester* van 1603/4 en van 1604/5, worden door den toenmaligen Ontvanger even eens slechts Quotisatien als ontvangst vermeld; doch later zijn deze quotisatien vervangen door *tertien*, die de possesseurs der diverse vicarien van de inkomsten hunner respectieve vicarien uitbetaalden aan eenen Ontvanger, die toen den titel van Rentmeester der gebeneficieerde goederen te Wijk b. D. voerde. De rekening was toen anders ingericht, zooals blijkt uit die over 1702/3.

> Rekeninge, bewijs en reliqua van alsulcken ontvang en wtgifte als Johan Abram Coll, Rentmeester van de gebeneficieerde goederen tot Wijck, gehadt en gedaen heeft van paesschen 1702 tot paesschen 1703.

De verkorte inhoud dezer rekening is als volgt:

ONTFANG.

Ontfangen op 't comptoir der generale middelen tot Utrecht het darde part van de renten van een kapitael van *f* 8315—15—6, geprocedeert uyt de verkochte goederen van Bisschop David van Bourgondien, gelegen aan

de Wijckersloot, verschenen den 12[en] Junij 1702, beloopende *f* 180—11—10, doch vermits reductie a 4 pCt, maar ontvangen *f* 96—19—14, nog bij nader cortinge maer ontvangen *f* 90—1—4 en nog bij nader cortinge maer ontvangen *f* 83—2—„, nu nog bij nadere cortinge *f* 69—5—8.

Nog ontvangen opt voirz. comptoir het ⅓ part van de renten van twee capitaelen van *f* 3795—„—„ geprocedeert uyt de vercogte goederen van Bisschop Davidt, die den vicaris Dix bezeten heeft, verschenen den 6[en] Martii 1708, vermits reductie is ontfangen *f* 39—7—8 en nogh bij nader reductie *f* 33—15—„, nog bij nader reductie *f* 31—21—8.

Nogh ontfangen op 't zelve comptoir het darde part van de renten van *f* 400 capitael, geprocedeert uit de verkogte goederen van de voorz. vicarie; versch. den 25[en] Mey 1708, vermits reductie enz. . . . . *f* 10—8—8.

Het comptoir van 't anderdeel van de generale middelen een darde part van een jaer rente van *f* 400 capitael; doch alsoo dese post tot nogh toe niet is uitgevonden dient voor Memorie.

Van Gerrit Isbrant een jaar erfpacht uit het land op de Horn, versch. Martini 1702. . . . . *f* 6—18—„.

Van denzelven voor de tertia uyt het gedeelte van de vicarye van Jan van Duynen, versch. 1 Nov. 1702 *f* 5—6—„.

Van de Cameraer deser stadt Wijck het darde part uit de rente van de vicarye van J. v. Duynen, versch. 1 Nov. 1702 . . . . *f* 6—18—14.

Van 't selve comptoir van de renten van M. Schagen, als gewesen possesseur van de vicarye van Bisschop Davidt van Bourgondien, versch. Corsmis 1702. . *f* 6—18—„.

Van Antony Stochius, als possesseur van de vicarye van de vrouwe van Gent. Memorie.

Van de vicarye van Petrus Taurinus [1]) uyt het incomen van de vrouwe van Gent, versch. 25 Sept. 1703 *f* 24—6—10.

Van Jeremias Tiens uyt de pachte van 't Lant en Hofstede daer van hij possesseur is, versch. Petri 1703, volgens accoort en Magistraets Resolutie van den 7en Aug. en 18en Sept. 1699 . . . . *f* 30—„—„.

Van C. v. Nyendijl van 't lant van de vrouwe van Hasersouw, versch. Corsmis 1702 . . . . . . *f* 6—18.

Van deselve voor de tertia van de huer van 1¼ mergen lant gelegen bij vogelpoel, versch. Martini 1702, volgens de nieuwe huurcedulle van den 4en Aug. 1689, *f* 4—13—„.

Van C. van Beuchem van de Vosselaers vicarye, versch. ut supra . . . . *f* 22—15—„.

Jasper van Lienden als possesseur van de Gerdeners vicarye   Memorie.

Van de kinderen van P. van Sambrinck uyt haer huys staende in de Leuterstraet, versch. Petri 1703 *f* 1—5—„.

Van Jannigje Tymens uyt haer huis in de Voorstraet staende, versch. ut supra . . . . *f* 1—5—„.

Ontfangen opt een deel vant comptoir der Generale middelen *f* 44—5—8 voor de tertia van de rente die aldaar is beleyt ten behoeve van de vicarye, waervan jegenwoordigh possesseur is Hendrick Janssen in den Engh, wonende in Schalkwijk, versch. den 15en May 1703, bij reductie *f* 40—2—4, nogh bij nader reductie *f* 37—19—„ en nogh bij nader reductie . . . . . . *f* 28—2—8.

(1° somma bedraegt *f* 256—4—8).

Incomen van de Vicaryen van Zijne Excellentie.

Van de Stadt, uyt het comtoir van de impositien etc. [2]) van *f* 3000 capitael, versch. 8 Jan. 1703 . *f* 120—„—„.

---

1) In latere rekeningen staat: *Van de Heer van Rhijnenborgh* wegens de ⅓ van de vicarye gepossideert bij Joris van Oldenhoven uyt het incomen van de Vrouwe van Gent.

2) In latere rekening staat er bij: *nu het Huysgeld.*

Van 't selve comtoir ter zake van een jaer rente van *f* 2000 capitaels, versch. den 1en Mey 1703 *f* 80—„—„.

Nogh van 't selve comtoir een jaer rente van *f* 250— capitael, versch. paasschen 1703 . . . . *f* 10—„—„.

Van 't voorsz. comtoir een jaer rente van *f* 900— capitael versch. 12 Martii 1703 . . . . . . *f* 45—„—„.

Van Lijsbeth Verbrugh een jaar rente van *f* 400— capitael, gaende uyt het lant aen 't Coterpadt, versch. 7 April 1703 . . . . *f* 24—„—„.

Van de Heer van Beckesteyn een jaer rente van *f* 900— capitael, sijnde de cooppenningen van 4 mergen lant, versch. petri 1703 . . . . *f* 45—„—„.

Van de wed. Houltijn, nu vrouw Brus, uyt haer hoffye aen den Crommenrijn, vers. ut supra . . . *f* 4—„—„.

Van Johan Cool uyt 2 mergen lant op de Horn, versch. uts.. . . . . *f* 8—15—„.

Van Mr. Gerbrand Schagen, uyt zijn lant op Leutervelt, versch. Assumtionis Mariae 1702 . . *f* „—7—8.

De erfgenamen van de wed. Helbergh uyt een huys op de merckt?, versch. Jacobi 1703. . . . . *f* 1—8—„.

Van J. Goes uyt zijn huis in de Maburduystraat, versch. Martini 1702 . . . . *f* „—16—„.

Van J. Lodewijcx huisvr. uit sijn boomgaert aen de Hoogstraet, versch. petri 1703 , ... *f* „—10—„.

Van D. Vernoy uyt een acker lants, versch. petri 1703 *f* „—9—„.

Van G. Grepoel uyt sijn lant, versch. uts. *f* „—9—„.

Uyt het huys de Roode Leeuw in de Peperstraet *f* 2—„—„.

Van W. de Bruyn uyt sijn huys in de Peperstraet *f* 1—1—„.

Van G. van Glabbeeck uyt sijn huys in de Oeverstraet *f* „—3—„.

Van de Heer van Sandenborgh uyt sijn huys in de Vorderstraet . . . . *f* „—15—„.

Van J. T. van Ginckel uyt sijn huys in de Vorsterstraet *f* 1—„—„.

(2° somma *f* 395—14—4).

Incomen van de vicarye van Barbara en Jan Baptista en dartigh duysent Martelaeren in de kerck tot Wijck gefundeert.

Van de kinderen van Henrick Jacobs Vernoy uyt sijn lant in den Engh, versch. petri 1703 . . . *f* 8—5—„.

Van Professor Leusden uyt 7 hond lant op Noorderweert de zomma van *f* 15—10—„ doch vermits reductie volgens resolutie van den 29en Junij 1696, versch. Petri 1703 . . . . *f* 4—10—„.

Van Antonii van Driel uyt sijn huys in de Peperstraet, versch. Martinii 1702 . . . . *f* „—4—„.

(3° somma *f* 12—19—„).

Incommen van 't Sacraments gilt (Broederschap).

Uitgangen uit 2 huizen in de Peper- en Maburduisstraat t. z. . . . . *f* 6—10—„.

(4° somma *f* 6—10—„).

Contributie van 't Capittel van St. Jan alhier.

Van 't Capittel tot Wijck in twee termijnen, als Victoris 1702 en Paesschen 1703 . . . . *f* 172—„—„.

Nogh vant selve Capittel in twee termijnen, als 1 Junij en 1 December 1702 . . . . *f* 125—„—„.

Item nogh vant selve Capittel een jaer erfpacht uyt de huysinge van de Kroon, versch. Martini 1702 *f* 4—4—„.

Item noch vant selve Capittel, van een obligatie van *f* 602—2—„ jegens 4 pc., versch. 3 Aug. 1702 *f* 24—1—„.

(5° somma *f* 325—5—„).

Contributie van 't Convent alhier.

Het convent alhier tot Wijck in 2 termijnen, versch. 1703 . . . . *f* 200—„—„.

Item noch van 't selve convent, versch. 1 Junij en 1 Dec. 1702 . . . . *f* 125—„—„.

Nogh van 't voors. convent in 2 termijnen, ult° Sept. 1702 en ult° Maart 1703 . . . . *f* 50—„—„.

(6° somma *f* 375—„—„).

Contributie van de Kerck, Poth en Gasthuys.

Van de kerkmeesters in der tijt, versch. 1703 . *f* 12.

Van den Gasthuyse alhier, vers. ut s. . . . . . *f* 3.

Van den Pothmeester alhier in der tijt, vers. ut s. *f* 7.

(7° somma *f* 31).

Extra ordinaris ontfangh.

Den vijfden Januarij, 1704 van den secretaris Sandick, wegens Domine Paludanus, het restant van de tertia van de vicarye van Stochius over den jare 1699 *f* 25—9—8.

Nogh uyt handen als booven wegens de voorsz. vicarye tertia over den jare 1700 . . . . . . *f* 52—19—„.

Van Schepen van Loenen wegens de wed^e^ van Anthonie van Driel, gewesen Rentmeester van de gebeneficieerde goederen, uyt de Restanten van voorn. van Driel *f* 150—„—„.

(8° somma *f* 228—8—8).

Somma totalis van den ontfangh bedraecht *f* 1581—6—4.

Uitgift jegens den voorz. ontfangh.

Betaelt aen Domine Egidius Schutter, predikant alhier, een jaer tractement tot *f* 600 en *f* 50 tot een bijslagh *f* 650—„—„.

Aen Domine Henrickus Heymenburgh, predikant alhier, een jaer tractement tot *f* 500 en als bijslagh *f* 50 *f* 550—„—„.

Aen Anthony van Soest, potmeester, voor een jaar rente van *f* 600, versch. 9 Februarij 1702 . . . *f* 24—„—„.

Aen Jacomina Steenwinkel, een jaer rente van *f* 1400, versch. den 20en Mey 1702 . . . . . . *f* 70—„—„

Den rendant een jaer tractement . . . *f* 100—„—„.

Leges van den Gerechte voor 't hooren en sluyten deser rekening . . . . *f* 5—2—„.

Secretaris voor 't concipieren, grosseren, dubbleren en apostilleren derzelve . . . . *f* 5—11—„.

De bode . . . . *f* „—6—„.

Summa totalis van den uytgift *f* 1404—19—„.

Soo blijckt dat bij den Rendant meer is ontfangen dan uytgegeven *f* 176—7—4.

Wanneer men hiermede nu vergelijkt de laatste rekening van den Wijckschen Rentmeester der gebeneficieerde goederen over 1819, dan zal men merkbaar verschil aantreffen, zooals blijkt uit de rekening zelve, waarvan de verkorte inhoud hier volgt.

ONTVANGSTEN.

1 jaar rente van *f* 2200 2½°/₀ Grootboek Nat. Schuld *f* 55—„—„.

Van W. Voskuyl 1 jaar erfpacht uit 5 morgen op den Horn, volgens Magistraats resolutie van 6 Nov. 1775, versch. Martini 1819 . . . . *f* 6—18—14„.

Uit de tertia van een gedeelte van eene vicarie, bezeten geweest bij J. van der Linden, volgens resolutie als boven, versch. 1 Nov. 1819 . . . . . . *f* 5—6—„.

Van den Ontvanger Roelans wegens een tertia uit de renten van voorschreven vicarye, versch. 1 Nov. 1819 *f* 6—18—10.

Van idem uit de vicarie gefundeerd bij Bisschop David van Bourgondien, gepossideerd bij Christiaan Sanderson, versch. 5 Nov. 1819 . . . . *f* 6—18—14.

Van idem 1 jaar rente van *f* 879—3—8 à 4%, versch. 1 Jan. 1819 . . . . *f* 35—4—„.

Van idem 1 jaar rente van 9 coupons, versch. 1 Mei 1819 *f* 34—„—„.

Van Catharina van Benschop wed. Arie Kippesluis de tertia uit de vicarye voorheen bezeten bij de heer Abbema uyt het inkomen van de Vrouwe van Gent, geaffecteerd op de huisingen en landerijen van Rhijnenburg te Jutphaas, versch. den 25en Sept. 1819 . . . *f* 24—6—10.

Van den Rentmeester der Domeinen de tertia uyt zekere vicarye voorheen betaald door den possesseur derzelve uyt een Hofstede met 24 merge land op het Leuterveld, als nu op de Domeinen overgebracht, versch. Petri 1819 *f* 30—„—„.

Van de wed. Jan Vernooy te Kooten, uyt het land van de Vrouw van Hazerswoude, versch. Corsmis 1818 *f* 6—10—„.

Van het Kapittel van St. Jan alhier, de tertia uyt de huurpenningen van 1½ morgen land gelegen bij Vogelpoel, volgens huurcedulle van den 1en Aug. 1689, versch. Martini 1819 . . . . *f* 4—13—4.

Nog van hetzelve Kapittel voor een jaarlijksche erfpacht uit de huysinge de Kroon op de Markt, versch. Martini 1819 . . . . *f* 4—4—„.

Van den heer Cornelis Kier, als possesseur van Vosselaars vicarye, uit 4 mergen land gelegen in de Melkweg, versch. Martini 1819 . . . . *f* 22—15—„.

Van de erven van S. van Wermeskerken, uyt haar huis in de Leuterstraat, versch. Petri 1819 . . *f* 1—5—„.

Van Petrus van Wermeskerken enz., uit een huis in de Leuterstraat, versch. Petri 1819. . . . . *f* 1—5—„.

Van den Kerkmeester alhier een jaar rente van *f* 200, volgens Magistraats Resolutie van 24 Julij 1780, versch. 24 Julij 1819 . . . . *f* 8—„—„.

Van A. de Coole, voor 1 jaar uytgang of erfpacht uit zijn hofje aan de Kromme Rijn . . . . . *f* 4—„—„.

Van J. v. d. H. erfpacht uyt 2 mergen land op den Horn *f* 8—15—„.

V. N. v. B. gaande uit zijn land op 't Leuterveld *f* „—7—8.

Van C. v. B. uit zijn huis op de Markt . *f* 1—8—„.

Van H. v. O. uit haar huis in het Maleberduynstraatje *f* „—16—„.

Van J. K. uit zijn land op de hoek van de Donkersteeg *f* „—10—„.

Van J. V. uit een akker land gekomen van C. de Jong, versch. Petri 1819 . . . . *f* „—9—„.

Van de wed. H. N. uyt een akker land gekomen van H. v. Ommeren, versch. Petri 1819 . . . *f* „—9—„.

Van de wed. N. K. uit haar huis in de Peperstraat *f* 2—„—„.

Van H. v. A. uit zijn huis de Peperstraat *f* 1—1—„.

Van A. d. C. uyt zijn huis in de Volderstraat *f* „—15—„.

Van A. S. uyt zijn huis in de Volderstraat *f* 1—„—„.

Van D. v. H. uyt zijn huis op de hoek van de Muntstraat. . . . . *f* „—3—8„.

2e Kap. Inkomsten van Vicaryen van Berbera en Jan Baptist en 13000 Martelaren.

Van J. v. A. uit een stuk land in den Eng, versch. Petri 1819 . . . . *f* 8—5—„.

3e Kap. Inkomsten van het Sacramentsgild.

Van C. A. v. d. B. uit zijn huis in het Maleberduinstraatje . . . . *f* 6—„—„.

4e Kap. Contributie van de Poth, Kerk en Gasthuis.

Van de Potmeesters een jaarlijksche contributie, verschijnende Paasschen *f* 7— „—„. Id. van de Kerkmeesters *f* 12—„—„. Id. van het Ewoud en Elisabeths gasthuis te Wijck *f* 12—„—„.

5e Kap. Extra ordinaire ontvang.

Batig slot der vorige rekening . . . . *f* 19—19—„.

Van Cornelis Keer uit het land in den Melkweg, wegens restanten over 1817 en 1815, t. z. . *f* 45—10—„.

UITGAVEN.

De tractementen der predikanten komen hier niet meer voor, doch wel die van den koster (*f* 37). Organist (*f* 125). Quotisatie der Hervormde Gemeente in de Classikale kosten (*f* 20) en verder eenige posten van betalingen wegens diverse leverantien en arbeidsloonen.

De rekening is gedaan aan- en opgenomen, gesloten en goedgekeurd door Gecommitteerden tot de finantiëele belangen der Hervormde Gemeente te Wijk bij D., den 13en Junij 1820.

In het kerkelijk archief der Hervormde Gemeente te Wijk b. D. is ook nog aanwezig een *Manuaal van ontvang en uitgave betrekkelijk het kerkgebouw en fondsen van de Hervormde Gemeente te Wijk bij Duurstede*, opgemaakt in 't jaar 1824, waarin, in het 9e Kapittel, worden vermeld: *Ontvangst wegens de voormalige gebeneficieerde goederen* en in de *Uitgaven*, aan het slot, ook de uitgaven te dier zake.

De daarin voorkomende opgaven zijn echter niets anders dan dezelfde posten als in de zoo even gemelde laatste rekening (1819) van den rentmeester der gebeneficieerde goederen te Wijk b. D. vermeld staan.

In de latere rekeningen van den Administreerenden Kerkvoogd staan de ontvangsten der kerkgoedere nen die welke afkomstig zijn van de vicarien (die vroeger door den rentmeester der gebeneficieerde goederen werden ontvangen) door elkander vermengd; doch zij zijn nog wel te herkennen door vergelijking met de vroegere rekeningen van dien rentmeester en het gemeld Manuaal van 1824 en de oude rekeningen der Kerkmeesters over de vicariegoederen.

In de rekening van den Administreerenden Kerkvoogd over 1871 komen, onder de ontvangsten, de volgende posten voor, die blijkbaar zijn voortgesproten uit de vroegere vicariegoederen, t. w.:

1°. W. v. d. Bosch uit zijn huis en land in de Donkersteeg, C. n°. 222 . . . . *f* 3.—

2°. Idem uit hetzelve land, C. n°. 221 . . . *f* 3.—

3°. H. v. Dam uit zijn land aan den Krommenrijn *f* 4.—

5°. Van den Ontvanger der Registratie der domeinen te Utrecht, in voldoening eener jaarlijksche rente van *f* 30, verschenen 22 Februarij 1871, verschuldigd wegens de tertia van zekere vicary uit 24 morgen of 20 bunders 42 roeden land op het Leuterveld onder Wijk b. D., welke goederen zijn bekend als verschuldigd aan de Hervormde kerk te Wijk b. D., herkomstig van de provinciale domeinen van Utrecht, zijnde de oorspronkelijke titel onbekend, doch welke rente is erkend bij Kon. Besluit van 28 April 1822 n°. 134, Legger der onveranderlijke lasten art. 6 . . . . *f* 30.

8°. C. van Heiligenberg 1 B. 17 R. 18 El. land op den Horn, Sectie E. n°. 791 en 792 . . . . *f* 8,75.

10°. De R. C. Armen uit het land in de Donkersteeg, Sectie C. n°. 77 . . . . *f* 0,50.

11°. De wed. Joh. Vernooy uit een akker land, gekomen van C. de Jong, Sectie E. n°. 572 en 573 *f* 0,45.

12°. Mr. W. J. v. Beeck Calcoen te Cothen, Sect. D. n°. 78 . . . . *f* 0,45.

15°. J. v. Agthoven en M. v. Litsenburg uit het land in den Eng, Sectie E. n°. 225, 226, 347—350 . *f* 8,25.

19°. L. v. Blaricum, in plaats van het Kapittel van St. Jan, uit 2 B. 8 R. 86 E. onder Wijk b. D. *f* 4,20.

21°. De Potmeester of administrerend Diaken der Hervormde Gemeente te Wijk b. D. een jaar contributie *f* 7.

22°. De Rentmeester van het Ewoud en Elisabeth gasthuis een jaar renten . . . . *f* 12.

81°. W. F. Robert, de tertia uit eene vicary geaffecteerd op de huizing, en de landerijen van Rijnenburg te Jutphaas, zie Legger. Memorie [1]).

54°. De stad Wijk b. D., uit de renten van een vicary bezeten geweest of toebehoord hebbende aan J. v. d. Linden *f* 6,93.

57°. De stad Wijk b. D. uit de renten eener vicary, toebehoord hebbende aan C. Sanders . . . . *f* 6,94.

58°. H. J. van Marienhoff, uit 4 B. 45 R. 45 E. land op den Horn . . . . *f* 6,95.

59°. C. E. van Strijen, voor de tertia uit de huur van 1 B. 27 R. 24 E. land bij Vogelpoel, Sectie D. n°. 49. Memorie.

60°. G. v, Dijk als possesseur der Vorselaars vicary met 3 B. 40 R. 36 E. land in den Melkweg, Sectie E. n°. 45 en 46 . . . . *f* 22,75.

Verder worden nog vermeld de uitgangen uit de huizen te Wijk bij D. op de Markt, Maleberduinstraatje, Peperstraat, Muntstraat, Oeverstraat, enz. hierboven vermeld, die wij kortheidshalve achter wege laten.

In verdere détails omtrent de hierboven vermelde rekeningen kunnen wij ons niet begeven zonder in al te groote uitvoerigheid te vervallen.

Alleen achten wij het noodig te vermelden, dat de renten van het $\frac{1}{3}$ in de kapitalen van *f* 3315—15, *f* 3795— en *f* 400— op 't comptoir der Generale middelen en van *f* 365— op 't eene deel der Generale middelen (voortgesproten uit de in der tijd verkochte goederen en wederlegde kooppenningen), die steeds in die rekeningen onder

---

1) Waarom deze post voor Memorie wordt uitgetrokken is niet duidelijk, daar toch de eigenaar van Rijnenburg, bij vonnis der Rechtbank te Utrecht van 26 Junij 1844 (Rechtsgel. Bijbl., VI. p. 592), was veroordeeld om dat bedrag te moeten blijven voldoen aan de Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te Wijk b. D.

de ontvangsten worden vermeld tot op 1808, in de rekening over 1810 voor *Memorie* zijn uitgetrokken, zoodat dus die renten toen niet meer zijn betaald door het Gouvernement. In latere rekeningen (o. a. in die over 1819, zoo even vermeld) treft men echter een nieuwen post van *f* 25 in het 1e kapittel van ontvang aan, luidende: „rente van *f* 2200 inschrijving op het 2½ pc. Grootboek der nationale schuld." Of nu deze inschrijving op het Grootboek is in de plaats getreden van de vroegere inschrijvingen op het comptoir der Generale middelen, dan wel geheel op zich zelve staat, durven wij niet beslissen, te meer daar wij niet alle de rekeningen onder ons bereik hebben.

Wijders verdient nog vermelding, dat in de rekening van den ontvanger der geben. goederen over 1784, in het 1e kapittel der ontvangsten, de gewone post van *f* 30 ontvangen van den possesseur van „sekere vicaryehofstede en 24 morgen land op 't Leuterveld", vermeld staat aldus: „van de Heer Mr. Joan Gideon Loten, als Ontfanger der Annaten van Zijne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prince van Oranje en Nassau, als Possesseur van een hofstede met 24 mergen land, gelegen op 't Leuterveld, versch. Petri 1784 . . . . *f* 30—„—„."

Eindelijk deelen wij nog mede, dat in de rekeningen van den ontvanger der geben. goederen over 1807 en 1808, misschien ook reeds in vroegere, in het 2e Kapittel der Ontvangsten „*Van inkomsten van vicaryen, voor deze genaamd Zijn Exellentien vicaryen*", als 1e post wordt vermeld „Van wegens den Lande wordt, tot betalinge van predikants tractementen, jaarlijks betaald *f* 1129—16—„", waarop dan volgen de gewone posten in vroegere rekeningen steeds voorkomende.

Later echter is deze post van *f* 1129—16—„ weder verdwenen, waarschijnlijk omdat toen het Gouvernement de tractementen rechtstreeks aan de predikanten uitbetaalde en niet door tusschenkomst van den rentmeester der geben.

goederen, terwijl toen ook dit geheele afzonderlijke 2e Kapittel: over de inkomsten der gewezen vicarien van Z. H. den Stadhouder, was verdwenen en gecombineerd met het 1e, houdende: ontvangsten der vicarien. Als 2e Kapittel worden daarin dan vermeld, de inkomsten der vicarien van Ste Barbara, Jan Baptist en 13000 Martelaren, die vroeger in een 3e Kapittel afzonderlijk opgenomen waren en (waarom blijkt niet) altijd afzonderlijk vermeld werden.

Als slotsom van al het bovenstaande constateeren wij, dat ook thans nog de tertien der vicarien gefundeerd te Wijk b. D. (gedeeltelijk althans) worden geind, wel niet meer door den specialen ontvanger der geben. goederen voor Wijk bij D. (wel te onderscheiden van dien voor de pastorie-, vicarie- en kosteriegoederen ten platten lande), maar door kerkvoogden der Hervormde Gemeente aldaar, die bij boven gemeld Kon. besluit van 14 Maart 1823 n° 95, daartoe waren gemachtigd geworden.

Deze opruiming van den specialen ontvanger der geben. goederen en diens vervanging door Kerkvoogden betrof, onses erachtens, alleen den *persoon* van den ontvanger, niet den aard en de natuur der ontvangst. Deze bleef wat zij vroeger altijd geweest is, de heffing of wel inhouding van een derde deel der *vruchten* en *inkomsten* van de vicariegoederen; doch daaruit volgt niet, dat de Hervormde Gemeente aldaar ook den *eigendom* van die goederen voor ⅓ bezit.

Van wie Kerkvoogden die tertien thans ontvangen, nu er geen possesseurs dier vicarien meer zijn, is wel aangeduid bij de meeste posten, doch niet bij alle, daar bij sommige alleen het land is vermeld, waaruit zij gaan. Ook is het niet duidelijk, in welke kwaliteit die personen het bedrag voldoen. Zijn zij eigenaars der landen of bruikers? want possesseurs van vicarien bestaan er niet meer. Het schijnt wel, dat men die tertien thans beschouwt en heft

als grondrenten gaande uit die landen, en dat men die van de eigenaars of bezitters dier landen invordert, bij ontstentenis der possesseurs, die er niet meer zijn omdat zij niet meer benoemd worden; of wel dat die tertien zijn ⅓ in den eigendom. In ieder geval betreft het slechts het ⅓ der inkomsten van de goederen, dat bestemd was om daaruit de predikanten te onderhouden (die nu van Rijkswege tractement ontvangen) en hun door den Rentmeester der geben. goederen werd uitbetaald.

Nu rijst echter de vraag: wat is er geworden van de overige ⅔, die eertijds de possesseurs der vicarien te Wijk b. D. genoten, nu er geen possesseurs meer zijn? — Ontvangt het Domeinbestuur die thans? Of steken de vroegere huurders, die in het bezit dier goederen zijn gebleven en zich die hebben weten toe te eigenen, die op? In den verwarden toestand, waarin de zaak van lieverlede is geraakt, is het, voor ons althans, moeielijk deze kwestie van localen aard te beantwoorden.

Eer wij van de vicarien gefundeerd te Wijk b. D. afstappen, moeten wij nog vermelden, dat op het Grootboek der 2½ pCt. Nationale schuld, littera W. Deel 18 n° 5330, een kapitaal van *f* 1900, is ingeschreven ten name van „Jan Albertus de Ridder te Grebbe, gemeente Rhenen, als vicaris van zekere familie-vicary in de kerk van St. Jan Baptist te Wijk bij Duurstede op St. Maria en Barbara altaar, gefundeerd bij Gerrit Jacobse den Eng, ten behoeve van gemelde vicary", waarvan op 1 Januari 1880 de rente is betaald aan J. A. de Ridder te Grebbe te Rhenen.

Deze vicarie is vermoedelijk dezelfde als die in de bovengemelde rekening van G. van den Robbaert wordt vermeld als: de vicarie van Maria Magdalena en St. Barbara (bl. 261), waarvan destijds (in 1584) possesseur was de zoon

van Mr. Johan van Oostrum, mogelijk ook dezelfde die door Floris van Weede wordt vermeld als: „vicarie van St. Marie Magdalene, gedoteert op St. Josephs altaar, possesseur onbekend", doch waarvan de goederen door hem zijn vermeld (bl. 262).

In de rekeningen van de ontvangers der geben. goederen te Wijk b. D. wordt van deze vicarie geen melding melding gemaakt, ten minste niet bij name (zie bl. 269—272 en 274—5), evenmin als bij de vicarien des Stadhouders (zie bl. 266—67). Het ligt alzoo in het duister, wat deze vicarie is, waarom die thans nog wordt begeven en wie die begeeft. Mogelijk heeft de tegenwoordige possesseur, zooals thans meer gebeurt, zich zelf tot vicaris geproclameerd.

VICARIEN TE RHENEN.

In den vroeger reeds vermelden *Inventaris van de gheestelijcke goederen in (cleynen) Steden ende ten platte Lande van Utrecht* (van 1583?) fol. 147—155, als mede in de eerste rekening van Floris van Weede der gebeneficieerde goederen over 1586/8, fol. 179—187 worden vermeld:

1e. Vicarie des *Heiligen Kruis*, *St. Anna ende St. Loy, confessor* (St. Eligius). — Collator ofte gifter, de oudste soon van E. Philips van Leefdael, heer van Gierle.

(Goederen).

Een huis met land daarachter, gelegen in Dijk achterberg bij der Horst, met nog 3 mergen hooiland, verhuurd per jaar voor . . . . *f* 19—„—„.

Een huis gelegen tegen de school onder aan de stad, verhuurd per jaar voor . . . . *f* 8—„—„.

Een huisje daar naast, verhuurd per jaar voor *f* 4—„—„.

Een huisje daar naast, verhuurd voor . . *f* 4—„—„.

(Huisrenten).

Uit een huis aan de Westpoort, versch. Petri ad cathedram . . . . *ƒ* 0—20—„.

Uit een huis gelegen tegen de Sleutel over, versch. ut s. *ƒ* 0—20—„.

„ de Sleutel, versch. Martini in den winter *ƒ* 10—8—„.

„ een huis aan de Cruysstraat, versch. Joris in den somer . . . . *ƒ* 0—20—„.

Uit een huis aan de Cruysstraat op den Hoogh, versch. Petri ad cath. . . . . *ƒ* 4—17—„.

Uit een huis toebehoorende aan Banier, smit, versch. Pinksteren . . . . *ƒ* 2—16—„.

Uit een huis daar naast, versch. Petri ad cath. *ƒ* 0—20—„.

„ „ „ van Jan Noesten, versch. Victoris *ƒ* 0—32—„.

„ „ „ van Blytge Blocx zal., versch. Petri ad cath. *ƒ* 0—25—„.

„ „ „ daar naast gelegen, versch. ut s. *ƒ* 0—27—„.

„ „ „ aan de markt, versch. ut s. *ƒ* 0—24—„.

„ „ „ van Michiel de wever, of erven, versch. ut s. *ƒ* 0—24—„.

„ „ schuur van Dirck Vonck daar bezijden, versch. ut s. *ƒ* 0—24—„.

„ het gasthuisland gelegen in de Marsche, versch. ut s. *ƒ* 3—12—„.

Uit die huisingen hier boven vermeld ontvangt de Rentmeester van de domeynen 's Lands van Utrecht tot thins jaarl. 2 stuivers en de Heer van Pallant één stuiver, verschenen Martini.

2e. Vicarie van *St. Helenen*, possesseur geweest Hendrik van Wijck, vicarius te Rhenen. — Collator Berend Lijster zal.

Uitgangen.

Uit cleyn griet ende momme hofstad, jaarlijksch, versch. Joris te midzomer . . . . *ƒ* 5—10—„.

Uit een huis op 't kerkhof binnen Rhenen jaarl., versch. Petri ad cath. . . . . *f* 3—„—„.

Uit Helmers hooiland jaarl., versch. Martini in den winter . . . . *f* 2—8—„.

De wed^e^ Berend Lijster geeft jaarlijks, versch. 1 April, *f* 0—25—„.

Uit een huis op 't kerkhof te Rhenen, versch. Petri ad cath. . . . . *f* 0—11—„.

Uit een huis in de Cruisstraat, versch. Victoris *f* 2—3—12.

„ „ „ in de Visscherstraat, versch. Petri ad cath. *f* 0—12—„.

„ „ „ in de Visscherstraat, versch. ut s. *f* 0—8—„.

„ „ „ van Geert Coppens, nu Werner Ghoecken, versch. ut s. . . . . *f* 0—20—„.

Uit een huis van Goetgells, versch. ut s. *f* 0—10—„.

„ „ „ „ Werner Gijsberts, versch. ut s. *f* 0—12—„.

„ „ „ „ Mechtelt Jurifaas, vesch. ut s. *f* 0—12—„.

„ „ „ in de Visscherstraat, versch. ut s. *f* 0—6—„.

3^e^. Noch heeft de voorn. vicarius Henrick van Wijck een vicarychen ofte officie in *Cloesters kerck* binnen Rhenen, daer van ick geen andere titel en wete; waertoe dat behoren vier mergen en een halue heylandts, leggende in den karspele van Rhenen, daer oost naest geland is 't convent van ..... enz., geldende jaerlicks 26 guldens, verschijnende Victoris; ende wordt gebruyckt bij Henrick Cosijnse.

Noch heeft Johanna Lijsters vuyt haer weyde, gelegen buyten die Westpoort onder den berch . . *f* 0—14—„.

Die patronen hiervan sijn, die pastoors van Ste Cecilien t' Utrecht; van Marienhoof en St. Jans Convent binnen Amersfoort.

Waertegens door de Vicarie moet worden vuytgegeven:

In den eersten geeft Geurt Lijster Berents jaerlicx uit St. Helenen vicarie . . . . *f* 2—10—„.

Item die pastoor van Kesteren vuyt die selfde vicarie *f* 1—„—„.

4e. Vicarie van *St. Martyns*. — Collators de Commandeur, Burgemeester en Kerkmeesters in der tijt binnen de stadt Rhenen. Possesseur Antonius Geertsz.

(Goederen).

10 mergen soo bouwlandt als broeckweyland onder Rhenen, Achterberch en Laer, daer oostwaerts ... enz., westwaerts het gasthuys, zuytwaerts eenen gemeenen wech ende noortwaerts tot aen die grift toe; — verhuurd voor jaarlijks . . . . *f* 70—„—„.

Waarvan moet worden afgetrokken het dubbeld oudschildgeld.

5e. Vicarie van *St. Nicolaas* altaar (geen vermelding van possesseur of collator).

(Goederen).

7 morgen land binnen Rhenen, verhuurd per jaar voor *f* 29—„—„.

6 „ „ gelegen in de Neude uit het kerspel van Rhenen, verhuurd per jaar voor . . . *f* 31—„—„.

5 mergen hooiland, verhuurd per jaar voor *f* 15—„—„.

1½ kamp land gelegen aan de Vriesche steeg, per jaar voor *f* 10—„—„.

Uitgangen.

Uit een huis der erven van Eck jaarl.. . *f* 3—„—„.

Uit een schuur van Mr. R. de Bruyn jaarl. *f* 12—„—„.

Uit het convent . . . . „ *f* 0—24—„.

Uit het gasthuis . . . . „ *f* 0—12—„.

Uit het huis van Haeren . . . . . „ *f* 0—16—„.

Uit het huis van Gaude Gadders . . „ *f* 0—16—„.

Uit het huis aan de burgpoort van Snijders jaarl. *f* 0—16—„.

De kerk van Rhenen geeft jaarlijks tot rente uit de vicarie . . . . *f* 3—18—„.

6[e]. Vicarie op *St. Sebastiaans* altaar. — Possesseur geweest Cornelis van Tautenburch, studerende tot Amersfoort. — Collator, Albert van Bemmel in over Betuwe.

Uitgangen.

Uit 2 mergen hooiland met eenen hof in den dijk bij 't hek jaarl. . . . . *f* 4—„—„.

Uit een huis (daarvan echter vroeger nooit is betaald) jaarl. *f* 3—6—„.

Uit *de blauwe* (onbewoond) jaarl. . . . *f* 2—10—„.

Uit een stuk land genaamd Goorlichssteeg jaarl. *f* 2—2—„.

Uit het zelfde land, wordt betaald door Jan Mijnerts vicarie (sedert jaren echter niet betaald) jaarl. *f* 2—2—„ en een capoen.

Uit 3 mergen land uit de Marsche, tegenover die van Willem Adriaans in de Marsche (willen ook niet betalen) jaarl. *f* 2—2—„.

Uit een huis van Hendrik van Eck „ *f* 1—3—„.
„ „ „ „ Dirk Wouters . . „ *f* 1—3—„.
„ „ „ „ Roelof Schutter . . „ *f* 1—3—„.
„ „ „ „ Jan Wouters . . . „ *f* 0—16—„.
„ drie huisjes van Pieck . . . . „ *f* 0—12—„.
„ een schuur van Cornelis Thonisse „ *f* 3—2—„.

Item nog 2 mergen landts op Heynenburgh, doch worden zelden gebruikt en bebouwd, volgens verklaring der buren.

7[e]. Vicarie *in 't Gasthuis* te Rhenen (op het altaar van den *Heiligen Geest*, zie bl. 185 f.). Possesseur Cornelis van Toutenburgh. — Collator de Stadhouder van 't Sticht van Utrecht.

(Goederen).

2 mergen in de Marsche en een weinig, voor de helft verhuurd jaarlijks voor . . . . *f* 8—„—„.

8 mergen hooi- en weiland genaamd de *halve hoeve*, verhuurd per jaar voor . . . . *f* 20—„—„.

8 mergen weiland, sedert jaren onverhuurd.

Een huis met hof; was vroeger verhuurd voor *f* 4, doch wordt niet betaald, wegens armoede van den bruiker, en omtrent een morgen die gebouwd wordt om de derde garf.

4 (3½?) morgen bergland, worden gebouwd om de 3e garf.

4 perceeltjes bouwland, pleegden te gelden *f* 2 in huur, doch zijn meestal ongebruikt; worden gebouwd om de 3e garf.

8e. De *Cista* (kist) van de vicarie, koster, schoolmeester binnen Rhenen, haarlieden van verscheidene goede luyden gegeven om op zekere dagen memorien te houden. Collateur geen.

(Goederen).

Een bouwinge gelegen te Laer Achterbergh in 't kerspel van Rhenen, waaronder begrepen zijn 8 mergen weiland; daar naast geland is: oostwaards het Gasthuis, zuidwaarts de gemeene en groene weg; westwaards het erfje van zal. Rutger Valckenaar en noordwaarts de grift.

Nog omtrent 18 morgen bergland, daarin begrepen huis en erf, liggende aan verscheidene perceelen onder den berg, daarvan zij geene zekere bepalingen hebben, al hetwelk gebruikt wordt door Joachim Ottens voor *f* 54, verschen. Petri ad Cath. . . . . *f* 54—„—„ doch kort daarop de ongelden daaruit gaande en nog *f* 6 voor uitgangen daaruit gaande.

Item geeft nog jaarlijks aan rogge toepacht 14 maalders, verschijnende „na de sichte daer van sij jaerlicx den armen weder deylen moeten ende deylen moeten binnen Rhenen vier malder aen broodt."

(Huisrenten).

Uit 2 huizen naast elkander van Gerrit Loot, jaarl. Petri ad cath. . . . . *f* 3—„—„.

Uit een huis van Mr. Jacob aan de markt *f* 0—36—„.

„ „ „ in de kruisstraat . . . . *f* 2—„—„.

Uit zeker land van A. v. Toutenburg en de erven de Bruin, jaarl. Petri ad cath. . . . . *f* 1—„—„.

Uit een huis op 't kerkhof, jaarl. Petri ad cath. *f* 1—„—„.

Uit zeker land van Cornelis Stip, jaarl. Petri ad cath. *f* 0—7—„.

Uit een huis aan de westpoort, jaarl. Petri ad cath. *f* 0—32—„.

Uit zeker land van Jacob Roelofs, jaarl. Petri ad cath. *f* 0—5—„.

„ „ „ „ Joris Jorisse, jaarl. Petri ad cath. *f* 0—22—„.

„ „ „ „ de erven Geert Nijs, jaarl. Petri ad cath. . . . . *f* 0—12—„.

Uit zeker land van de erven Geert Lijsters, jaarl. Petri ad cath. . . . . *f* 0—20—„.

Deze 8 vicarien worden ook genoemd bij van Heussen en van Rijn, *Beschr. v. 't Utrechtsche Bisdom*, III. pag. 107 (1e edit.), die ook de jaarlijksche opbrengsten derzelve vermeldt: t. w. de 1e *f* 61—„—„; de 2e *f* 18—„—„; de 3e *f* 30—4—„; de 4e *f* 70—„—„; de 5e *f* 98—„—„; de 6e *f* 24—3—„; de 7e *f* .....? en de 8e, aldaar genoemd *de vicary van 't Kerkmeesterschap* *f* 144—„—„. Bovendien vermeldt hij ook nog eene vicarie op het altaar van *Ste Maria*, begeven wordende door den Stedevoogd, de Burgemeesters en de Kerkmeesters van Rhenen; van welke hij de jaarlijksche opbrengst niet aangeeft. Ook noemt hij nog eene *vicarie of broederschap* van *Ste Cunera*, welke broederschap in de gemelde Inventaris (fol. 157) en rekening (fol. 188v) mede worden vermeld als: „Goederen behorende aen St. Cunera Gilde tot Rhenen", zoodat in het midden wordt gelaten of het gold eene vicarie dan wel eene broederschap; toch in ieder geval iets waarvan de goederen

Kerkmeesters stonden. — In de rekening van 1583/4 en later, dus na de Reformatie, komen deze presentiegelden niet meer voor, noch ook speciale vermelding van vicariegoederen of vicarieinkomsten, ofschoon het mogelijk is dat die schuilen onder het caput van *thinsen*, of wel van *renten* of *pachten*, dewijl daarin wel, onder afzonderlijke rubrieken, successievelijk verantwoord worden de huisrenten, erfpachten en pachten, doch geen bijvoeging wordt gedaan, van waar die afzonderlijke posten afkomstig waren, zoodat de herkomst niet blijkt.

In de rekening van den Cameraer Kerkmeester over 1612 vindt men echter een afzonderlijk capittel of somma: „*Ander ontfanck van pachtgoederen behoorende onder die vicarie*", waarin vervolgens vermeld staat:

„In den eersten heeft Hendrick Cosijnse voor den tijt van ses jaeren in pacht 8 merghen lants, daer onder dat begrepen zijn 4 merghen hoylants ..... jaerliks voer 80 ponden, ergo . . . . *f* xviii £
onder deze voersz. acht merghen zijn gelegen twee merghen boulants, die bij de voorsz. Hendrick Cosijnse ghebruyckt worden in drie vierdpart, dus was hiervoor onder 't capittel van 't vercofte, op fol. 5ᵛ verantwoort [1]); ergo
nihil.

Maes Arnts heeft in pachte acht mergen weylants, plaschland en bolland, voer zes jaeren.

De voorsz. Maes Arnts heeft nog in pacht twee acker boulants, genaemt die Veenacker en die derde partie vercoft, fol. 5 verso [2]). — 't Landt onder die gasthuis vicarie, twellyck gepacht is bij Henric Lens.

---

1) Op fol. 5ᵛ staat daaromtrent, — Die derde portie van landen, behoorende onder die Gasthuis vicarie, heeft gecoft Diederick Loenen voor 87 ponden, ergo . . . . 87 £.

2) Uit hetgeen op fol. 5ᵛ vermeld staat, blijkt, dat hier verkocht was de derde part van de jaarlijksche opbrengst.

Claes Cornelisz. bruyckt zeven mergen lants in de Mars en het Molenstap.

Dezelfde bruyckt noch eenen merghen weylandt voor den tijt van ..... (*sic*) jaeren; daerover zeven ponden."

Het is niet duidelijk of deze ontvangsten enkel betreffen de goederen behoorende tot de *Gasthuis-vicarie*, die (hoe en wanneer blijkt niet) aan de kerk was gegeven of gekomen, dan wel of er misschien ook nog goederen van andere vicarien onder begrepen zijn.

In de latere rekeningen der Kerkmeesters echter vervalt dit afzonderlijk hoofdstuk en worden de pachters alle onder het algemeene hoofd van *pachten* verantwoord, waaronder echter ook landerijen hierboven vermeld. In de stads rekeningen van den Cameraar wordt eerst na 1680 eenige vermelding gevonden van vicarie-inkomsten, t. w. van de *tertien der vicarien;* waarschijnlijk ten gevolge der gunstige dispositie in 1670 door de Staten genomen op het verzoek der Regeering van Rhenen, waarbij zij aan „de Regierders der stede Rhenen hadden toegestaan: *de Tertien of een derdendeel van alle Vicaryen binnen de voorsz. stede gefundeert*, tot subsidie der predicanten" (even als zulks omstreeks dien tijd ook aan Utrecht, Amersfoort en Wijk b. D. was toegestaan) en mitsdien, bij publicatie van 5 Juli 1670 (Utrechts Placb. II. p. 451), de collecteur dier tertien binnen Rhenen door de Staten was gemachtigd die tertien, sedert 1670, *de facto* te ontvangen, naar 't exempel van den Rentmeester der gebeneficieerde goederen, des noods met behulp van Haar Ed. Mo. suppoosten en verder met last aan alle possesseurs dier vicarien om binnen 3 maanden ter Secretarie te Rhenen opgaaf te doen van hun naam en de goederen, op poene aldaar vermeld.

Na 1680 worden de tertien der vicarien geregeld vermeld in de stadsrekeningen van den Cameraar der stad Rhenen (een Thesaurier schijnt er aldaar niet geweest te zijn) en wel afzonderlijk van iedere vicarie (even als

te Amersfoort). Deze rekeningen zijn alle gelijkluidend (behalve natuurlijk de namen der huurders en debiteuren), zoodat wij er mede kunnen volstaan van ééne hier een uittreksel te laten volgen, voor zoo veel betreft de ontvangsten, uit die tertien voortgevloeid, en de uitgaven, die geacht kunnen worden daarmede in verband te staan.

Tot beter verstand laten wij voorafgaan, dat die vicarien destijds tot vier waren verminderd en daarover accoorden waren aangegaan met de possesseurs of collators dier vicarien.

Rekening, Bewijs en Reliqua van den Ontvang en Uitgaave bij den Raad, Geurt van Molst, in qualité als Cameraar der Stad Rheenen gehad en gedaan, van Petri 1767 tot Petri 1768.

1e. Ontvank van de Tertien van de vicarye van den Heer Quaade.

Volgens accoord, in February 1688 opgeregt met den Heer Quaade, als possesseur van *St. Nicolaas vicarye*, is, in voldoeninge van de Tertien, aan de stad overgegeven om jaarlijx ontfangen te worden, het volgende:

Eerstelijk, vijff mergen hooygras, waarvan eene mergen heeft gepagt Willem Rijkse voor . . . . *f* 5—„—„.

Denzelven eene mergen dito voor . . . *f* 5—„—„.

Cornelis Janzen een dito voor. . . . . *f* 4—„—„.

Denzelven een dito voor . . . . *f* 4—„—„.

Jan Janzen van Derthuisen een dito voor *f* 4—„—„.

Dirk van Pothuysen, of wel Jan Vink, een jaar erfpagt van $\frac{1}{3}$ van 4 mergen genaamd de Zuilensche Kamp, versch. Petri 1767 . . . *f* 10—„—„.

't Convent van St. Agniete is schuldig jaarlijx *f* 1—4—„.

't Gasthuis als vooren . . . . *f* „—12—„.

Den Heer Borgemeester van Deventer, uit

den haagh (houtwal) van de Heer van Gelder,
nu Schepen Gerrit Sandbrink . . . . . *f* „—16—„.
(14e somma *f* 34—12—„).

2e. Ontvank van de Tertien van de vicary van de Heer van Emminkhuysen.

Volgens accoord van dato den 24en May 1683 (1684?), komt de Stad ter zaake voorz. ten laste van de Heer Redlig, weegens ¾ parten van zekere camp tot Lienden, de voorsz. vicarye behoorende, jaarlijx *f* 6—15—„; dus over den jaare verschijnende Petri 1767 . . *f* 6 —15—„ [1]).
(15e summa *f* 6—15—„).

3e. Ontvank van de Tertien van de vicarye van de Heer van Brederoode gefundeert op *St. Eloyen* altaar.

Volgens accoord van den 18en (16?) September 1680, komt de Stad, uit kragte van overgifte daerbij gedaan, 't volgende:

Uit de Gasthuisgeer *f* 3—12—„, waertegen 't Gasthuis komt *f* 1—4—„, dus . . . . *f* 2—8—„.

Roelof Janzen, in plaats van J. Pas, uit zijn huis, versch. Petri 1767 . . . . *f* 1—„—„.

G. van Fasen, uit zijn huis, versch. St. Jan 1767 *f* 1—„—„.

G. Achterberg, uit zijn huis, versch. Victoris 1767 *f* 1—„—„.

G. Heymans, uit zijn huis naast het oude Raadhuis, versch. Petri 1767. . . . . *f* 2—8—„.

De Heer Borgemeester Roghair, uit zijn huis, versch. Victoris 1767 . . . . *f* 1—12—„.

S. van Druisten, uit zijn schuur, versch. Petri 1767 *f* 1—4—„.

---

1) Deze post is in 1867 afgekocht tegen den penning 25 voor *f* 168, waartoe de Raad op 17 December 1867 toestemming heeft gegeven.

Denzelven uit zijn huis, versch. als boven *f* 1—4—„.
J. Ferdinant, uit zijn schuur, versch. als boven
f 1—4—„.
J. Taats, uit zijn huis, versch. als boven . *f* 1—7—„.
C. Schuurman, uit zijn huys, versch. als boven
f 1—5—„.
(16[e] summa *f* 15—12—„).

4[e]. Ontvank van de vicarye van den Majoor Quint.

Volgens accoord van den 20[en] Augustus 1681 (1680?), komt de Stad jaarlijks een geregt derdedeel van de pagt van zeeker land in de Marsch, waarvan tegenwoordig bruiker is Dirk Hendriksen, en moet bij den Cameraar in der tijd verpagt worden, doende nu jaarlijx *f* 40 aan pagt, welke bij avans moet worden betaald. Dus alhier het laatste van de drie- of zesjarige pacht, verschenen Petri 1768, dus *f* 13—6—„ [1]).
(17[e] summa *f* 13—6—„).

Behalve deze ontvangsten komt in die rekening ook nog voor, onder de 11[e] summa van ontvangsten: *Ontvank van Praebendes*, verschenen ult° December 1767, de twee volgende posten:

„De Stad komt jaarlijx uit den convente van St. Agniete binnen Rhenen, boven de 175 gulden, die in de kerkerekening ten behoeve van de kerk jaarlijks word verantwoord [2]), nog een somme van 75 gulden, volgens en uit kragte van 't accoord met de Heeren Super-Intendenten [3])

---

1) In 1815 beschouwde de Stad zich als *eigenares* voór $^1/_3$ en den Heer Taets van Amerongen van Renswoude als medeeigenaar voor $^2/_3$.

2) Deze post komt nog voor, als betaald door het Rijk, in de rekening van den Ontvanger Generaal der Domeinen 's Lands van Utrecht over 1803 (prov. archief Reg. n° 353 fol. 32[v]), doch is sedert 1807 niet meer voldaan aan de Hervormde Gemeente te Rhenen.

3) d. i. de Super-Intendenten over de *Pieuse Zaken* den Stadhou-

en opvolgende Haer Ed. Mog. approbatie gemaakt, zijnde geregistreerd onder de notule van den 26en September 1687; dus . . . . *f* 75—„—„.

De Stad komt nog uit kragte van denzelven accoorden, een geregt derdendeel van 't geene boven de twee zommen, hiervoren gemeld, van de revenues van 't zelve convent jaarlijx komt overteschieten, de reparatien en verdere costen daer van getrokken, 't welk is genoten ter zomma van . . . . *f* 300—„—„.

(11e summa *f* 375—„—„).

Onder de *Uitgaven* vindt men, behalve andere posten die de stedelijke administratie betreffen, in de 4e summa van Uitgaven: *Jaarlijksche Tractementen en Ongelden*, o. a. de volgende posten:

„Aan Dus Metz, een jaar tractement als oudste predicant, versch. 19 Januarij 1768 . . . . *f* 350—„—„.

Aan Abraham van Loon, een jaar tractement als Latijnsche meester, versch. 1 September 1768 *f* 50—„—„.

Aan de wede van Rijk van Geytenbeek, geweesen ex-Scholtus in de Marsch, voor verponding en onraad, volgens specificatie en quitantien . . . . . *f* 17—19—4.

Aan Otto Janze de Kat, voor molengelden van de vicarye in de Marsch, volgens ut s. voor ⅓ portie *f* 4—1—4."

Deze stads-rekening van 1767/8 is gelijkluidend met de vroegere [1]) (na 1612), als ook met de latere en de tegenwoordige rekeningen van ontvangsten en uitgaven, alwaar die zelfde posten wegens ontvangsten betreffende de vica-

---

der competeerende, die ook over de administratie der overige geestelijke goederen moesten gekend worden; zie bl. 148 hierboven.

1) In die van 1688 luidt de aanhef van de 1e vicarie eenigszins anders, t. w. „Volgens accoord van 1683 en 1688 met den heer Quade, zijn aan de gemeente Rhenen afgestaan *in eigendom*, 5 mergen hooiland."

rien in gelijkluidende bewoordingen worden vermeld, en ook nog steeds onder de uitgaven wordt aangetroffen (behalve de jaarwedde van den meester der Latijnsche school) ook het tractement van den oudsten predikant, als betaald door de Stad. De andere predikant wordt niet door de Stad noch ook door het Rijk betaald, doch uit de kerkfondsen, even als ook de reparatien aan de kerk. De toestand te Rhenen is dus anders als te Amersfoort, alwaar de Stad tot nu toe steeds in het genot der tertien is gebleven, doch niet meer, als vroeger, de tractementen der predikanten betaalt, die tegenwoordig aldaar van Rijkswege bezoldigd worden, even als overal elders in de Provincie Utrecht, behalve te Rhenen.

De accoorden van 1680 en 1683 met de possesseurs der vicarien gesloten, komen ook voor in de Raadsnotulen op die datum's, doch in gelijke bewoordingen, zonder meerdere détails, even als ook in een Manuaal der ontvangsten en uitgaven der stad Rhenen van 1812, waarin die gelijkluidend vermeld staan.

De slotsom is alzoo, dat tegenwoordig van al de vicarien, die in der tijd in Rhenen gefundeerd waren, slechts drie zijn overgebleven, waarvan de tertien nog worden genoten (zijnde de sub n° 2 hierboven vermelde vicarie van Emminckhuysen, als gezegd, in 1867 door den debiteur der tertien, Graaf van Bylandt, afgekocht), t. w. die gefundeerd op *St. Nicolaas* altaar; de vicarie des *Heiligen Kruys*, *St. Anna en St. Eloy*, en de vicarie die in de rekening wordt aangeduid, als de vicarie van den Majoor Quint, waartoe behoorde land in de Marsch gelegen; doch overigens is het onzeker, welke vicarie daarmede eigenlijk bedoeld is; mogelijk die, gevestigd op St. Sebastiaans altaar.

Wat er van de overige vicarien en de goederen daartoe behoorende is geworden ligt in het duister; doch van de vicarie in de *Cloosterkerk* te Rhenen wordt de begeving op 3 Julij 1635 en 19 Oct. 1642 aan de aldaar gemelde per-

sonen, op fol. 6v en 14 der evengemelde lijst, vermeld. Men moet uit de vermelding der vicarien en der goederen daartoe behoorende in de rekening van Floris van Weede, echter niet de noodwendige gevolgtrekking maken, dat die toen (1588) nog alle vruchten en inkomsten afwierpen. Uit hetgeen bl. 217 en 248 is gezegd, blijkt, dat er elders vicarien geweest zijn, die wel is waar twee eeuwen lang op de rekeningen der ontvangers voor memorie vermeld zijn, maar die nooit een enkelen penning hebben afgeworpen.

De gemelde rekening van den stads-Cameraar verdient eenige toelichting.

In de eerste plaats blijkt daaruit, dat er onder de inkomsten der 4 vicarien niet voorkomen eenige ontvangsten wegens renten van kapitalen, hetzij door de Staten hetzij door anderen verschuldigd en voortgesproten uit in der tijd verkochte landerijen, behoord hebbende aan een of meer dier vicarien. De goederen schijnen dus, ook na de Reformatie, in natura aanwezig gebleven te zijn.

2°. Dat, ter heffing van de tertien, aan de stad afgestaan door de Staten, de goederen der vicarien tusschen den possesseur (of collator?) en de stad zijn verdeeld, in dier voege dat aan ieder een deel werd aangewezen, waarvan hij de volle opbrengst trok. De Stad schijnt zich ten laatste niet bloot als vruchtgenietster van het deel haar toegewezen, maar ten slotte zelfs als eigenares te hebben beschouwd.

Evenzoo schijnt ook de possesseur, toen er geene benoemingen van vicarissen meer gedaan werden, zich maar te hebben gecontinueerd als eigenaar van zijn ⅔ part. Dat een en ander onwettig was, behoeft geen betoog, want de eigendom van alle vicariegoed berustte bij de Staten; maar niemand zag er naar om en door langdurigheid van tijd wisten ook zelfs de Gedeputeerden niet recht meer welke rechten zij al of niet hadden en konden uitoefenen.

Omtrent het accoord van 26 September 1687, door de Staten geapprobeerd, betreffende de *f* 75. uit het convent van St. Agneta genoten wordende, in de rekening 1767/8 vermeld onder de Ontvangsten, zij nog vermeld, dat in die over 1688, deze post luidt: *Uit de inkomsten van het klooster St. Agniete* — „Ende alzoo de Heeren van de Magistraet wegens deze stad hebben geaccordeert met de H. H. Superintendenten van den convente van St. Agnete, wegens de praebenden, de gerechte derdepart van *f* 1100, dus *f* 366—16—5⅓." Het schijnt alzoo, dat de stad Rhenen de tertien niet alleen vorderde van de possesseurs, die vicariegoederen in gebruik hadden, maar ook van de praebendarissen, die eene prebende genoten en alzoo een faveur of officie uit de geestelijke goederen hadden. Dit is echter veranderd bij het gezegde accoord van 26 September 1687, waarbij werd bepaald, dat de stad Rhenen een vast rentebedrag per jaar, t. w. *f* 75. daarvoor zou ontvangen en bovendien ⅓ van het zuiver batig saldo van het comptoir van St. Agneta.

Deze beide posten zijn dan ook door de Staten en later door het Rijk aan de stad Rhenen steeds uitbetaald tot 31 December 1863, toen beide uitkeeringen door het Rijk zijn afgekocht.

De oorsprong van deze uitkeeringen is waarschijnlijk daarin gelegen, dat de Staten uit hunne Staten-conventen een subsidie uitkeerden aan de steden, waarin die waren gelegen, ten einde, mede daar uit, hunne predikanten te onderhouden. Zoo genoot de stad Utrecht in 't jaar 1598 *f* 1137—10 uit de opbrengsten van de 4 Staten-conventen aldaar gelegen, welke bijdrage later werd verhoogd tot *f* 7000., zie bl. 144 en v. Wijk bij Duurstede genoot een subsidie van *f* 275. uit het Staten-convent van Maria Magdalena aldaar, zie bl. 272, welke subsidie, blijkens de laatste rekening van den Rentmeester van dat comptoir over 1798 (fol. 10v) en de rekening over 1803 van den Rentmeester-

Generaal der Domeinen 's Lands van Utrecht (Bijl. N.), toen nog steeds betaald werden.

Van het Capittel, in der tijd gefundeerd in de kerk of kapel van 't Huis ter Horst onder Rhenen, wordt in de bovenvermelde rekeningen, alsook in de rekeningen der Kerkmeesters, nergens eenige melding gemaakt.

Het Collegie van Kerkmeesters te Rhenen, dat vroeger reeds, even als elders, in zekere mate ondergeschikt was aan of stond onder superintendentie van de Magistraat, werd omstreeks het jaar 1694 geheel en al gebracht onder den invloed van de stedelijke Regeering, zoo als blijkt uit de kercke-reekeninge van 1696/7 (fol. 16), alwaar het volgende wordt vermeld:

„Alsoo met goetvinden van sijne Koninckliјke Majesteyt en approbatie van haer Ed. Mog. de Staten deser Provintie, in plaets van Kerckmeester en Cameraer, tot de administratie van de kercke en stadts goederen gecommitmitteert en aengestelt sijn de heere Hooft-Officier, beyde de Regerende Borgemeesters, Schepen van Dolder, den Raedt van Wijck en Secretaris, breeder volgens de instructie daerop gemaeckt en vastgestelt, en bij de notulen van den 15en February en 29 May 1694." — Ten aanzien der tractementen wordt in die rekening vermeld, dat de heer Officier niets is pretenderende, dat de eerste Burgemeester gehouden is „sulcx gratis te doen, in aensien van desselfs tour in de gedepdes, en de tweede Burgemeester slechts ƒ 12—10—„ geniet, als sijnde de helft van sijn toegelegd tractement in de stads rekening gebracht. De Schepen en het Raadslid genieten ieder ƒ 12—10—„ en de Secretaris ƒ 31—10—„ (als zijnde de helft van ƒ 63) plus ƒ 15 voor het schrijven en emendeeren der rekening, volgens de instructie.

VICARIEN (MEMORIEN) TE MONTFOORT.

De toestand te Montfoort ten opzichte der vicarien en vicariegoederen, als ook der kerkgoederen, verschilde nog al van die der overige kleine steden in de provincie Utrecht, zoodat eenige voorafgaande toelichting niet overbodig zal zijn.

Bij bulle van Paus Bonifacius IX, van den jare 1399, [1]) was, op verzoek van den Burggraaf van Montfoort, opgericht een Capittel, bestaande uit 8 kanonieken, resideerende te Montfoort in de kerk van St. Jan Baptist, welke kerk desniettemin bleef parochiekerk (even als ook de St. Joriskerk te Amersfoort), zoodat er ook kerkmeesters waren, die beheer over de kerk en kerkgoederen hadden. [2]) Een dezer acht capitularen, die ook wel koor-heeren of memorie-heeren werden geheeten, was deken van het Capittel en had de zielenzorg *(cura animarum)* zijner medekapitularen en der ingezetenen onder die kerk parochierende.

Aan dit Capittel waren, reeds bij de oprichting, door den toenmaligen Burggraaf, die tevens had het patronaat of collatierecht, onderscheidene landerijen, tienden, enz. geschonken, die later door zijne opvolgers vermeerderd zijn door giften van goederen, geschonken om daarvoor memorien of missen te houden op de daartoe gestelde tijden, voor de zielenrust hunner voorouders en vervolgens ook voor hen zelven te houden en te celebreeren — „mit alsulcker solempniteiten ende manieren, als men die in de

1) Eene vertaling in 't hollandsch is aanwezig in het prov. archief.

2) In de 5 Capittelen of *goidshuizen* te Utrecht behoorde niet alleen de kerk zelve, maar ook de kerkgoederen aan het Capittel, dat alle de goederen administreerde. Kerkmeesters waren aldaar alleen in de parochiekerken.

kercke ten Doem t'Utrecht houdende en singende is." Van daar werden deze, aan het Capittel geschonken goederen, gewoonlijk *Memoriegoederen* geheeten en de capitularen of hunne plaatsvervangers, die in de choren mede zongen en de mis celebreerden, ook wel *Choorheeren* genoemd.

Bij *van Heussen en van Rijn: Beschr. van het Utrechtsche Bisdom* (1e edit. II. pag. 297 en v. 2e edit. II. p. 255 en v.), zijn eenige dier stichtingen vermeld, als: door Zweder van Montfoort en zijne vrouw Bertraat in 1432; door Lodewijk van Montfoort in 1490; door Johan van Montfoort en door Willem van Montfoort in 1502 gedaan.

Ook kan men bij *Matthaeus: Analecta*, tom. III. een testament vinden van Wilhelmina van Montfoort, van den jare 1500, waarbij zij sepulture kiest „binnen der kercke van Montfoirdt, in mijns Heren Choor beneven St. Antonis autaar, en bespreect in rechten aelmissen twintich pont hollands in 't jairs ewige renten, wair voor men houden sal ten ewigen dage binnen der kercke van Montfoirdt twee Choralen, die tot allen getyden sullen helpen singen."

Op het provinciaal archief is aanwezig (Register n° 326 gedr. Inv. bl. 86) een Memorieboek of *Necrologium*, waarin, op de diverse heilige dagen daarin vermeld, worden opgegeven de missen, die alsdan voor stichters dier memorien moesten gelezen of gezongen worden, telkens met vermelding der goederen, daarvoor geschonken, terwijl in het hoofd, bij wijze van inleiding, staat vermeld als volgt:

Generosus dominus et miles, dominus Wilhelmus fr. domini de Montfoort legavit memoriae nostrae sex iugera terrarum sita in superiori blocklant, pro cantandis horis canonicis, perpetuis temporibus, per totam octavam venerabilis sacramenti, prout clarius patet in fine huius libri fol. 107 — anno domini 1468.

Item domicella Elizabeth, filia naturalis praedicti domini Wilhelmi, legavit memoriae septuaginta florenos . . . cet. pro cantando . . . cet. — anno 1475.

Item honestus vir henricus ...... legavit memoriae nostrae undecim iugera terrarum sita in Merlo, pro decantandis horis canonicis ... cet. — anno 1495.

Item generosus dominus, dominus Wilhelmus Montfoird, archidiaconus Sancti Salvatoris in Trajecto, legavit memoriae nostrae ducentos florenos renenses ... cet. — anno 1498.

Item venerabilis dominus legavit memoriae nostrae duas dimidias vertellas [1]), sitas in Achthouen, pro cantandis ... cet. — anno 1500.

Item generosa domicella Margaretha de Croye domina de Montfoirdt legavit memoriae nostrae quinque florenos renenses, annue levandos, ex quinque iugeribus terrarum sitis in Mastwiich, pro certis diebus decantandis ... cet. — anno 1484.

Item de aliis diebus in quibus habemus horas canonicas ad quas perpetue decantandas speciales devotae personae tribuerunt certas pecuniarum summas, vide infra per totum hunc librum in superiori margine et ibi patebit intuenti.

Na de vermelding der goederen op de memoriedagen volgt, fol. 102—131, eene lange algemeene opsomming dier goederen, daarvoor bestemd en aan het Capittel gemaakt, aanvangende met de woorden: „Haec sunt bona, redditus seu proventus spectantia ad cotidianas distributiones seu memorias mensuales et anniversaria ecclesiae Montfordensis et servientium in eadem." — waarop dan volgt eene opnoeming van allerlei landerijen, erfpachten en grondrenten, steeds aanvangende met de woorden: *Item habemus* ... cet., en later fol. 124 en volg. *Item memoria*, of, memoria nostra, *habet* ..... cet. Ook worden er de aankoopen of verrui-

1) viertel.

Dit Necrologium is eigenlijk een legger der goederen behoorende tot de *Memorie* van het Capittel d. i. de onderafdeeling beheerende de goederen gegeven en bestemd tot het houden van memorien.

lingen van goederen door de Memorie d. i. het fonds der Memoriegoederen, successievelijk gedaan; b. v. fol. 123 „Anno Domini 1523 emit memoria nostra duos florenos cum dimidio .... obvenientes dominis memoriarum in certis redditibus .... ex duodecim jugeribus terrarii in Heeswijk ... cet.

Deze makingen werden te Montfoort ook wel eens vicarien genoemd, daar zij nagenoeg dezelfde strekking hebben als vicarien, nam. dat onder de Hoogmis, die gezongen wordt (of wel vóór dezelve), mede de overledene wordt herdacht en bij sommige, na het lezen der mis ook op zijn graf gezongen wordt het *Libera me Domine* of *de Profundis* en *Miserere*, *cum collecta*, dagelijks of op zoodanige tijden als daarbij is omschreven. Het onderscheid tusschen eene *Memorie* en eene *Vicarie* schijnt alleen daarin te zijn gelegen geweest, dat bij de eerstgemelde de mis werd gelezen of gezongen door een der dienstdoende gewone priesters der kerk, zonder bepaalde aanwijzing van personen, die daarvoor dan hunne presentiegelden of remuneratien genoten uit de opbrengst der goederen, terwijl bij vicarien bepaalde en vaste geestelijken door den fundateur daartoe aangewezen en door den Bisschop aangesteld werden, die verplicht waren daar ter plaats te wonen, zooals bij de vicarie door Johan van Montfoort in 1500 gesticht (ibid. II. p. 300, doch in zijn geheel te vinden in de *Hist. Episcop.* pag. 556), waarbij hij twee priesters daartoe voordraagt. Overigen hadden de Memorien [1]) en de vicarien dit gemeen, dat beide waren bestemd ten eeuwigen dage en dus niet slechts voor eenige maanden of jaren, zooals de gewone legaten van geldsommen, daarvoor aan den priester bij testament besproken wordende.

In latere stukken, vooral na de Reformatie, worden deze

---

1) Zie ook bl. 288 over dergelijke *Memorien* te Rhenen.

giften nu eens memorien dan weder vicarien genoemd, doch meestal *Memorien*, en de daartoe behoorende goederen, *Memoriegoederen* (vroeger behoorende aan het Capittel), in tegenoverstelling van de *kerkgoederen* dier kerk, die niet door de Capitularen, Choorheeren of Gebeneficieerden van het Capittel, maar door Kerkmeesters werden beheerd.

Behalve deze kerkgoederen waren er te Montfoort ook *pastoriegoederen*, die men in de overige steden niet aantreft, doch alleen ten platten lande, bestemd tot onderhoud van den pastoor en vermoedelijk door dezen geadministreerd wordende vóór de Reformatie. Uit de beide natemelden rekeningen der Kerkmeesters over 1549/50 en 1609 (de eenigen die nog aanwezig zijn) blijkt dat de Kerkmeesters, zoowel vóór als na de Reformatie, nooit de tienden in hunne rekeningen verantwoord hebben, zoodat die door anderen moeten geind zijn, hetzij dan door den pastoor van Montfoort, hetzij door het Capittel, dat ook de Memoriegoederen beheerde, onder superintendentie van den Heer van Montfoort, als collator en tevens als Heer van Montfoort, daar de stad Montfoort was eene heerlijkheid en wel eene hooge heerlijkheid, hebbende het jus gladii [1]). Na de Reformatie werd er eene afzonderlijke administratie en rekening gehouden over de *pastoriegoederen* te Montfoort, van welke rekeningen echter slechts eene (over 1667) tot ons gekomen is. Die goederen waren toen onder beheer van een afzonderlijken rentmeester, zijnde een der Burgemeesters van Montfoort, in wiens rekening dan ook de tienden voorkomen, waarover straks nader, terwijl de Memoriegoederen werden geadministreerd door Dirk van Erckel, als rentmeester der Memoriegoederen, wiens reke-

1) Over dit laatste is wel strijd geweest tusschen de Burggraven en den Bisschop, doch hebben zij zich ten slotte kunnen handhaven in hun recht van hooge heerlijkheid, totdat zij die, in 1648, aan de Staten hebben verkocht.

ningen echter niet meer te vinden zijn, evenmin als de vroegere vóór de Reformatie, daar er geen enkele rekening van de capitulairen tot ons gekomen is, ja zelfs geen enkel stuk uit hun archief, zoo vóór als na de Reformatie, behalve het gemelde Necrologium. Waar dit archief gebleven is, weet niemand.

De pastoriegoederen, memoriegoederen en vicariegoederen zijn nimmer behoerd door de Kerkmeesters, die echter vroeger de meeste uitgaven voor de kerk en kerkfabriek betaalden, doch uit de inkomsten der kerkgoederen die zij administreerden. De overige inkomsten en uitgaven, met name der memoriegoederen, behoorende aan het Capittel, werden vroeger door het Capittel (namens den Burggraaf?) beheerd. [1])

Natuurlijk ontstond er dikwijls twist en oneenigheid over de grenzen van ieders beheer en bezittingen, zooals o. a. blijkt uit het natemelden geschil, in 1658 gerezen tusschen het Capittel en de Kerkmeesters, over de graven in de kerk.

Ten einde eenigszins te kunnen nagaan wat tot het ressort van Kerkmeesters behoorde en onder hunne administratie was, geven wij hier een uittreksel uit de oudste der nog aanwezige rekeningen der Kerkmeesters [2]) loopende over 1549/50.

---

1) Het schijnt wel, dat de administratie over de capittelgoederen te Montfoort in een of meer onderdeelen was gesplitst, waarvan eene heette: de *Memorie* of de *Memoriegoederen*, *Memoria nostra*, zooals het in het Necrologium heet. Zoo was b. v. het Capittel ten Dom te Utrecht gesplitst in de Groote Kamer; de Kleine Kamer; de Fabriek Kamer; Bona choralium et cerevisiae; Bona cerevisiae, choralium, succentorum et vicariarum absentium; enz.

2) Aanwezig in het archief van den tegenwoordigen Rentmeester der Memoriegoederen van Montfoort, even als ook de natemelden rekening van 1550/1.

Rekeninghe ende bewijs Dirck Aertz. Obijn ende Meyster Cornelis Meynharts Vosch, Kerckmeysters der kercken van Montfoirt van den jaere Martini negen en veertich ende Petri vijfftich. Ende is Martinii negen en veertich beginnende ende Martinij vijftich eyndende. Ende is gemaeckt bij Carolus gulden, twyntich stuvers over den Carolus gulden gerekent, acht deuyts voer den stuver ende alle ander payement daer nae.

Item het ontfanck van de kerken *cameren* (d. i. woningen of huisjes), *Thinsen*, *Huysrenten* ende *Lantrenten*, beloopende dit in alles . . . . *f* 38—16—6.

Item alle *Lantpachten* die kerck voorsz. toebehorende, verscenen Martini (15)49 ende Petri (15)50, beloopen t'samen . . . . *f* 117—19—„.

Item het Ontfanck van den doien (begravenen) dit iaer gestorven, beloipt in alles . . . . *f* 20—12—„.

Item het Ontfanck vuyt den borden, [1]) van den Reliquien, van het Rode cleet en die Rode kist van de voirz. iaere, beloipt t'samen . . . . *f* 41—18—„.

Noch ontfang van de noiten (noten) dit iaer, t'samen [2])
f 1—10—„.

Noch ontfang van de weyt dit iaer in die kerck gecomen, t'samen . . . . *f* 1—5—4.

Noch ontfang van drie spynt raepsaet, t'samen
f „—11—„.

Sommarum zoe beloipt het geheel ontfanck van alle de kercke goederen dit iaer inghecomen in alles *f* 222—12—2.

---

1) Collecten met eene schaal of bord in de kerk gehouden.

2) Deze post en de beide volgende betreffen grondrenten, die vroeger in natura, doch later in geld betaald werden.

Vuytgeuen van iaerlicx ordinaris sculden die de kerck iaerlicx vuyt haren goeden betalen moet Martini negen en veertich en Petri vijftich.

Item den iaerlicxen thinse, verschenen Martini (15)49, mit den wilhelmus scilt die men t'Utrecht 't capittel van Sint Peters geeft van een erfpacht; met noch die achtien loit siluers die men t'Utrecht in die Crofft (crupt) Sinte Peters betaelt, verschenen Martini ende Petri voorsz.; met noch die thien stuvers die den Heyligen geest t'Utrecht iaerlicx heeft, verschenen Martini iaerlix; met noch die vier stuvers, die den Abt van Sinte Pauwels iaerlicx heeft, mede versceneu Martini voirsz.; met noch alle het ordinaris vuytgeven, dat men die Heeren in de kercke van Montfoort iaerlicx moet geuen vuyt der kerken goederen; mits noch die drie deylen (uitdeelingen), die de kerck iaerlicx deylt, als: op Alrezielendach, verzworen manendach en goeden vrijdach; mits noch 5 gulden 6 st. voer het iaerlicx loon van den blaser en die 3 groot, die de pastoir iaerlicx heeft voor bidden voer die ziele van M. (meester) Gerit Potter, ende den gulden van de kercken clederen iaerlicx te wasschen, en die 12 stuvers van den Heyligen oly, iaerlicx te halen, en de 2 st. van de passie te zingen; mits noch die hondert missen van Willem van Vorden te laeten doen, en die 6 st. die de Utrechtsche scippers iaerlicx hebben; mits noch die 10 st. van den coiperen blaeckeren, candelaers en die croon voer Ons lieve vrouwe in die sonne te schueren. en den gulden die Jaep Scheel iaerlicx heeft van den kercken straten te wieden, 't kerckhof clair te houden, die watergangen te reynigen, etc.; mits noch den gulden die Thijs, scilder, dit iaer gehad heeft van de beelden en tabernakelen, preeckstoel ende fonte te veygen, te wasschen ende reynigen, etc. Altemael vuytwijss die voorgaende Rekeninge van Petri seven en veertich (daer voirsz. altemael in lange verhaelt staet) beloipt t'samen. . . . . *f* 46—13—4.

Vuytgeven van Wijn, Was, Olie ende Misbroit dit voorz. iaere in den kercke voors. gebesicht ende behoeft.

Item gehadt an wasch ende voer tfasoen van dyen, dit iaer tsamen . . . . *f* 24—2—„.
Noch gehadt an 20 kannen oly binnen voirsz. iaere, tsamen . . . . *f* 13—2—„.
Noch gehadt dit iaer Sint Hyeronimus tUtrecht an missebroit ende cleyn broit, tsamen . . . . *f* 1—19—„.
Noch gehadt an wijn dit voirsz. iaere binnen de voirsz. kercke behoefft, viertich gulden derthiendalve stuver, en dat vermits den wijn nu duerer was dan hij die voirleden iaeren geweest hadde, facit . . . . . . *f* 14—12—4.
Summarum zoe beloipt tgeheel ordinaris vuytgeven van den voirz. iaere in alles *f* 100—9—„.

Vuytgeuen extraordinaris van den voirz. iaere.

Het totaal bedrag dezer extraordinaris uitgaven is *f* 211—6—5, bestaande in een groot aantal kleine posten, die niet geregeld waren en jaarlijks terugkwamen, of wel geen vaste jaarlijksche som bedroegen, betreffende de kerkfabriek, als: uitgaven voor reparatien aan de beelden der Heiligen, leverantien voor materialen ten behoeve van het kerkgebouw, arbeidsloonen van diversen aard, olie, wijn en allerlei andere benoodigdheden, enz., in het geheel bedragende *f* 211— 6— 5.

Waarbij gevoegd de ordinaris uitgaven .	- 100— 9— „.
Bedraagt alzoo de geheele uitgaaf. . .	*f* 311—15— 5.
Af ontvangsten	- 221—12— 2.
Te kort	*f* 89—18—16.

Dit te kort over 1550 werd gedeeltelijk gedekt door een batig slot van de vorige rekening ad *f* 80—18—6, zoodat slechts overbleef een te kort van *f* 8—4—5, waarmede die rekening werd afgesloten en goedgekeurd, luidende als volgt:

„Dese voorz. rekeninge is gedaan den 20en Aprilis 1557, ter presentie van de Erentfesten ende fromen Kaerle van Laffiosy (?), opper-Officier van mijns Genadigen Heere van Montfoort, Dirck Aerts Obyn, Borgemeester en Kerckmeester, Vranck Cornelisz. van de Pol, Burgemeester en Cornelis Hectorsz. Cobyn, Kerkmeester, daertoe van mijn Gen. Heere voorzeyd gedeputeert, ende is bij deseluen gehoort, geuisiteert, belieft ende gepasseert op date voorsz. ende bij Antonis Cornelisz. van Bloklant van wege Cornelis Meinhartsz zaliger, in zijn leven Kerckmeester, sijn scoenvader, onderteykent.

Anthonis Cornelisse.

Behalve deze rekening over 1549/50 is er nog een over 1550/1 van dezelfde rendanten; opgenomen en gesloten door dezelfde personen. Deze laatste rekening is, behalve een klein verschil in de cijfers, geheel gelijkluidend aan de bovenstaande.

Daaraan sluit zich aan een latere kerkerekening over 1609 (prov. archief Reg. n° 313), waarvan hier de verkorte inhoud volgt:

Rekeninghe, bewijs en reliqua voor Cornelis Hectors Cobijn, kerkmeester der kerckefabrycke tot Montfoort, die hij doet van der voorz. kercken incomen bij hem ontvanghen ende van den vuytgeuen daer jegens gedaen. Ende dese reekeninghe is gestelt bij Caroli guldens van 20 st. 't stuck ende voorts alle ander payement daer nae gereekent.

Ordinaris ontfanck van der kercken *huysen* ende *cameren*, verschenen Meye 1609.

Onder dit Kapittel komen voor:

Een jaar huur van 't huis aan 't oosten . . . *f* 18.

Idem van een kamer daar naast . . . . . . *f* 11.
Idem „ „ „ „ nevens . . . . . *f* 12.
En verder nog drie kamers daar naast, waarvoor vrije woning is toegestaan, en alzoo voor *niet* zijn uitgetrokken daaronder begrepen. Item die schoolmeester met die kyndere bewoenen die school met die camer daer aen, ende soo hij, als van ouder gewoonten, geen huyr daer van geeft, ergo alhier . . . . Nyet.
(1e somma *f* 41.).

Ander ontfanck van *thinsen* en *huysrenten*, verschenen Martini anno 1609.

Volgen de huisrenten uit diverse huizen, waarvan de toenmalige bewoners worden opgenoemd, zonder verdere aanduiding der ligging; t. z. bedragende . . *f* 9—5—6.
(2e somma *f* 9—5—6).

Ander ontfanck van kercken *lant-* en *losrenten*.

In den eersten vuyt Aechten Huyberts lant daer iaerlicx drie memorie ponden, die men betaelt met *f* „—10—4.
Item Claes B. geeft te rente jaerlicx . . *f* 2—15—„.
Item A. W. 1 jaer rente uit zijn huis. . *f* 3—„—„.
Item W. J. van een viertel lands . . . *f* 5—10—„.
Item van H. G. van een erf dat geabandonneert is *f* 1—„—„.
Item van J. A. C. van een erfje van Cornelia van der Houff. . . . . *f* 1—12—„.
Item heeft die kercke op de stede van Montfoort dardalf hondert gulden hooftsomme jegens een penning 16, verschenen den eersten Aprilis, dewelcke gecomme sijn bij vercoopinghe van kerckegoederen, daermede 200 gulden lijffrenten aen jonkheer Johan van Cats, Maarschalk, gelost sijn ende geemployeert tot makinge van de IJsselbrugge, ende is de voorsz. stede de voornoemde hooftsomme mitten verschenen renten van dyen aen de voorz. kercke te re-

stitueren als deselue die, tsij om eenigh goed te koopen, die kercke te repareren ofte anderzins te appliceren van doen sal hebben, en compt alhier voor ontvang het jaer rente, verschenen den 1en Aprilis anno 1609 *f* 15—12—„.

Item Thomas Gijsbertsz. Brey heeft op rente 50 guldens hoofdsomme jegens den penn. 16 bij heer Matheus Claesz. Cuypers, vicarius in der kerck tot Montfoort, bij sijn testament gemaekt voor seeckere dienst in denselue testamente begrepen, ende compt alhier voor 't jaar rente verschenen, Martini 1609 . . . . *f* 3—12 - „.

Item ontvangen van Mattheus Andriessen van Bambergen een jaer rente van de hondert gulden, die kercke aengekomen bij testamente van Mr. Antonis Lapidanus, deeken tot Naaldwijck, jegens den penning 16, versch. den 12en Decembris 1609 . . . . *f* 6—5—„.

(3e somma *f* 39—7—„).

Ander ordinaris ontfanck van *uytgang* en *erfpacht*.

Van een stuk land van de Eng . . . *f* „—14—„.

Van 17 hont land . . . . *f* 2—10—„.

(4e somma *f* 3—4—„).

Ander ontfanck van *lantpachten*, voor de een helfte verschenen Martini 1608, voor dander helfte Corsmisse in den seluen jaere 1608 daer aen volgende.

Een jaar huur van 12 morgen of drie viertel lands op Rapeynen, nabij de Linschoter kerk gelegen, van dewelke dese kerck heeft in een erfpacht 10 morgen van eene vicary in St. Peters kerck t'Utrecht in de crocht (crupt) om 18 loot silvers enz. . . . . *f* 75—„—„.

Item van 4 hond land op 't IJsselveld . *f* 4—„—„.

Item van 4 hond land . . . . *f* 4—10—„.

Item van 5 morgen land gelegen op den hogen polder *f* 3—„—„.

Item van 2 morgen op Rapijnen . . . *f* 12—„—„.

Item van 1 hond land op den Engh in een camp van 12 morgen genaamd de (*sic*) camp . . . *f* 2—„—„.

Item	van	1½	morgen	op	den Engh . .	*f* 10—„—„.
„	„	3	„	„	Cattenbroek . .	*f* 15—„—„.
„	„	4	„	„	„ . .	*f* 21—„—„.
„	„	4	„	„	Mastwijk . . .	*f* 24—„—„.
„	„	3	„	„	Achthouen . .	*f* 18—„—„.
„	„	2	„	„	„ . .	*f* 14—„—„.
„	„	4	„	„	Willeskop . .	*f* 28—„—„.
„	„	2½	„	„	„ . .	*f* 16—„—„.
„	„	8	„	„	Blokland . . .	*f* 50—„—„.

(5e summa *f* 323—10—„).

Ander extraordinaris ontfanck van afgestorven personen en dooden binnen Montfoort (Begraafnisrechten, t. z. *f* 72.).

(6e somma *f* 72.).

Ander extraordinaris ontfanck.

Collecten gehouden in de kerk op Paasschen, Pinksteren en de Kersdagen t. z. *f* 4—7—4.

Buitengewone ontvangst bij het geven van nieuwe huur aan de pachters en nieuwe huurcontracten *f* 158.

(7e somma *f* 162—7—4).

Vuytgeef ordinaris jegens den voorn. ontfangh.

In den eersten betaelt (aan) den Rentmeester van mijn Ed. Heere van Montfoort, van thinse naer ouder gewoonte *f* 0—14—„.

Aan 't Capittel van St. Pieter te Utrecht voor erfpacht van een viertel land onder Mastwijck . . *f* 2—17—„.

Aan den possesseur der vicary in St. Peters croft voor 15 lood silvers . . . . *f* 12—12—„.

Verder volgen nog betalingen van andere uitgangen, gaande uit de landerijen der kerk; vervolgens het tractement van den bode en den secretaris; nog een post, luidende: Item aan den rentmeester van de Memorieheeren

der kerck tot Montfoort die somme van tiendalve schild, denselven vuyt deser kercke voorsz. competerende en verschenen den 12[en] Januarij 1610, blijckende bij quitantie tot . . . . *f* 6—13—„.

Een uitdeeling aan de armen op geboren manendag *f* 8—17—„.

(t. z., 157—3—„).

Extraordinaris vuytgeven jegens de voorsz. ontfanck.

Diverse zaken en uitgaven voor de kerkefabriek, bedragende in alles t. z. *f* 426—7—4.

Ordinaris en extraordinaris uitgaaf te zamen *f* 583—10— 4.

„ „ „ ontvang te zamen *f* 327— 3—10.

De goedkeuring en afsluiting van het slot luidt even als in de beide bovengemelde kerkerekeningen en is gedaan door gelijke autoriteiten.

Deze latere rekening is in zoover uitvoeriger dan de beide vroegere, vóór de Reformatie opgemaakt, dat daarin de diverse posten worden gespecificeerd, terwijl in de vroegere alleen het eindcijfer der gezamenlijke thinsen, huisrenten en landrenten wordt vermeld, als ook dat der pachten van de landerijen, aan de kerk te Montfoort toebehoorende, zonder opgaaf der landen.

In 1609 behoorden alzoo 64½ morgen in eigendom en 10 morgen in erfpacht tot de kerkgoederen.

Verder zes huizen of kameren en het schoolhuis met eene woning daarnaast; een aantal uitgangen of grondrenten, gaande uit diverse huizen, boomgaarden of landerijen; een kapitaal van *f* 250. verschuldigd door de stad Montfoort; een dito van *f* 50. verschuldigd door Thomas Brey en *f* 100. verschuldigd door M. Andriessen.

Andere rekeningen van de kerkgoederen, gedaan door de kerkmeesters, zijn niet meer aanwezig. Misschien bevinden er zich nog enkele op het stadsarchief te Mont-

foort, ofschoon zij niet vermeld staan op een inventaris van dit archief, opgemaakt in 1827 (in afschrift aanwezig op het prov. archief), die echter zeer onvolledig is te achten. Wellicht zijn er ook nog in het kerk-archief der Hervormde gemeente te Montfoort.

Met de rekeningen der pastoriegoederen is het nog treuriger gesteld. Slechts eene enkele, over 1668, is overgebleven, tenzij er misschien elders nog eenige schuilen. Deze rekening, berustende in het archief van den rentmeester der Memoriegoederen te Montfoort, luidt aldus:

> Reeckeninge, bewijs ende reliqua Johan van Overmeer, Burgemeester der stede Montfoort voor den jaere 1667, ende alsulcx (volgens acte van de Heeren Staten 's Lants van Utrecht, in dato den 12en Julij 1594 voorleden) gehad hebbende de administratie van de Pastoryegoederen van Montfoort; ende is gestelt bij caroli guldens tot 20 stuyvers het stuck, ende ander payement daer nae gerekent.

Ontfanck van *thienden* aen de pastorye voorsz. behoorende ende verpacht ofte vercogt voor het jaer 1667.

Den crijtenden thient van schapen, calveren, vullens, bijen, etc. in dit jaer opgehangen doch niet vercocht hier Memorie.

Smalenthient.

Mathijs van Bambergen heeft gecocht den smalenthient voor dit jaer 1667 om . . . . *f* 109—„—„.
Ontvangen van de 2 stuyvers . . . . *f* 10—18—„.

Grooven Coornthient.

Het Boven Block heeft gemijnt Rijer Wouterssen in 't lant van IJsselsteyn om . . . . *f* 106—„—„.
Ontvangen van de 2 stuyvers . . . . *f* 10—12—„.

Het Middelblock heeft gemeynt Cornelis Ariensen Hollander om . . . . *f* 127—„—„.

Ontvangen voor de 2 stuyvers . . . . *f* 12—14—„.

Het Benedenblock heeft gemeynt Jan Geerlofsen om *f* 23—„—„.

Ontvangen van de 2 stuyvers . . . . . *f* 3—2—„.

Den hennep ende vlaschtiend dees Rendant om *f* 1—10—„.

Ontvangen voor de 2 stuyvers . . . . *f* „—3—„.

(1e somma van ontfanck *f* 412—6—„).

Ander ontfanck.

Compt de stede Montfoort jaerlijcx uyt de memoriegoederen der kercke aldaer, tot onderhout van den predicant ende duytsche (hollandsche) schoolmeester met den coster tot Montfoort, volgens accoort daervan sijnde in dato den 12en Julij 1594 voorleden, wesende uyt den innecomen van de memoriegoederen des jaers 1666 . *f* 224—„—„.

(2e somma van ontfanck *f* 224).

Extraordinaris ontfanck.

Ontfangen van Gerrit Basteaenssen te Papencop, een jaer renthen, versch. Petri ad cath. 1666 . *f* 4—12—8.

Ontfangen van den Rentmeester van 't Capittel Mr. Henrik van Erckel in minderinge van reparatien aen de muerplatingen aen de gooth in de pastorye woninge *f* 105—„—„.

(3e somma van ontfanck *f* 109—12—8).

Ontfanck totalis *f* 745—18—8.

Uytgeeff jegens den voorn. ontfanck.

Compt den Secretaris van de voorwaerden der thienden voor 't jaer deser reeckeningh te schrijven ende andere diensten . . . . *f* 3—10—„.

Den Gerechtsboode Hollant compt voor sijn ordinaris gagie ende verdient coopensloon (der tienden) *f* 2—2—„.

Betaelt aen den Schout ende Cameraer van Heeswijck voor haer gerechtigheyt van de smalen, grooten, coorn-, hennip- ende vlaschthienden dit jaer, 1667, te kerven *f* 2—2—„.

Betaelt tot thins uyt de pastoryegoederen aen d'heer van Hoeflaecken etc. als Rentmeester van de domeynen slants van Utrecht, verschenen Martini 1667 *f* „—14—„.

Betaelt aen den Rentmeester van de memoriegoederen der kercke Montfoort, uyt de pastorye huysinge, een uytganck verschenen als boven . . . . . . *f* „—14—„.

Betaelt aen het Arme Oudevrouwenhuys tot Montfoort een jaer renthen van *f* 300. hooftsom, versch. ult° Augusti 1667 . . . . *f* 15—„—„.

Betaelt aen 't voornoemde Vrouwenhuys een jaer renthen van *f* 175 hoofdsom, versch. 12 May 1667 *f* 8—15—„.

Betaelt aen de weduwe van Willem van Duysel een jaer renthen van *f* 225. hooftsoms, versch. 2 Julij 1667 *f* 11—5—„.

Noch betaelt aen het Vrouwenhuys tot Montfoort een jaer renthen van *f* 125. hooftsoms, den voorz. huyse gemaekt bij Merrichgien Franssen Collaerts, versch. 2 May 1667 . . . . *f* 7—10-–„.

Betaelt aen domenie Mathias Neeff, pastoor deser stede, een vierendeel jaers tractement belangende den kerckendienst, versch. 1 Nov. 1667 . . . . . *f* 112—10—„.

Aen denselven betaelt ter saecke voorsz. voor het vierendeel jaers, versch. 1 February 1668 . *f* 112—10—„.

Betaelt aen denselven pastoor voor het vierendeel jaers tractement, versch. 1 May 1668 . . . *f* 112—10—„.

Noch aen denselven betaelt het vierendeel jaers tractement, verschenen den 1[en] Augusti 1668 toecomende tot gelijcke . . . . *f* 112—10–„.

Betaelt aen meester Jacob van Zoelen, duytse schoolmeester, voor een jaer tractement, hem verschenen den 1[en] Februarij 1668 tot . . . . *f* 180—„—„.

Aen denselven van Zoelen betaelt voor een jaer gagie als coster, versch. 1 Februarij 1668 . . . *f* 70—„—„.

Betaelt aen den Schout van Heeswijck ende de Cameraeren aldaer, voor het insetten van de pastoryethient *f* 2—2—„.

Betaelt aen Peter van Broda, glasemaecker, voor het repareren van de glazen of roeden en verff in der pastorye, volgens specificatie . . . . . . , . *f* 7—12—8„.

Aen de wed[e] van Jan Jansen Vermeulen betaelt voor gelevert ijserwerck of verdient arbeidsloon in de voorsz. pastorye, volgens uts. . . . . *f* 5—5—„.

Noch betaelt aan Ariens Rijersse ter saecke voorsz. *f* 3—4—„.

Betaelt aan Danniel Pieterssen van Nupoort, metselaer, voor geleverde calck, cement, sant en verdient arbeytsloon in de Pastorye, volgende specificatie ende quitancie *f* 13—9—8.

Betaelt aan Gijsbert van Lopick, timmerman, voor gelevert hout ende verdient loon, volgens ut s. *f* 1—3—„.

Comt den heer Officier als gecommitteerde over auditie ende het sluyten deser reeckeninghe . . . *f* 6—„—„.

Compt de heeren Magistraten van dese reeckeninge te helpen hooren ende daerover te vaceren . . *f* 6—6—„.

Comt den Secretaris van dese reeckeninge te minuteren, grosseren, dubbleren, mitsgaders van deselve voor de heeren auditeurs optelesen, apostilleren, sluyten ende het daermede conform te maecken, als in voorgaende reeckeningen . . . . *f* 4—10—„.

De Gecommitteerdens van het Capittel compt mede het hooren ende sluyten deser reeckeninge . *f* 6—„—„.

Compt den Boode voor sijnen dienst op desen dage *f* „—12—„.

Compt Jacob van Doeijenburch, boekbinder tot Utrecht, voor boecken ten dienste der Latijnsche schoole deser stede gelevert . . . . *f* 16—2—„.

De uytgaeft deser reeckeningh bedraegt *f* 822— 9—„.
Daervan getogen de ontfanck . . . . *f* 745—18—8.
Soo wordt bevonden dat de Rendant meer uytgegeven dan ontvangen heeft, en dat hem van de Pastorye competeert *f* 76—10—8.

Aldus gedaen bij Juffrouw Joanna van Mansfelt, weduwe van den Rendant, ende gehoort, gelooft, gepasseert ende geslooten bij de Hooch Edelen Geboren Gestrengen Heeren Wilhelm van Wijnbergen, Heer van Oucoop, Luchtenburch, etc., Maarschalk en Schout der voorn. stede, in het bijwesen van Dirck van Diemerbroeck, Burgemeester, Claes van Outhuyzen, Adriaen van de Poll en Jacob Obijn, Schepenen der stede Montfoort, als Gecommitteerden uyt de Magistraet ende Gerrit van Hollant als Gecommitteerde van 't Capittel van Montfoort den 1en December 1668.

Vóór de Reformatie en tijdens dezelve bestonden er te Montfoort: 1e *Kerkgoederen*, onder beheer van Kerkmeesters — 2e *Pastoriegoederen* — 3e *Vicariegoederen* — 4e *Memoriegoederen* en 5e *Capittelgoederen;* de beide laatste onder beheer van het Capittel of de zoogen. Choorheeren. Het is mogelijk, dat de Memoriegoederen slechts waren een onderdeel van de Capittelgoederen en alzoo een onderdeel der administratie daarover.

De vicariegoederen zullen waarschijnlijk wel door de respectieve vicarissen, die daarvan de vruchten en inkomkomsten genoten, beheerd zijn. Wie de Pastoriegoederen beheerde vóór de Reformatie is onzeker; mogelijk wel de de pastoor zelf, voor wiens onderhoud die moesten dienen.

Na de Reformatie werd er, in 1594 of misschien reeds vroeger (bl. 315) een afzonderlijke rentmeester over aangesteld.

Uit de zooeven medegedeelde rekeningen der Kerkmeesters over 1550 en 1551 en die over 1609 blijkt, welke goederen tot de kerkegoederen behoord hebben, terwijl in de rekening van Floris van Weede, over 1586/8, rentmeester der gebeneficieerde goederen, fol. 150 en volg. en in den reeds meermalen aangehaalden *Inventaris der Gheestelijcke goederen* (van 1583?) fol. 271 en volg. de goederen behoorende tot de pastorie- en vicariegoederen, als ook tot de memoriegoederen te Montfoort, te vinden zijn, zoodat het niet onbelangrijk is een uittreksel dier rekening mede te deelen.

Fol. 150 en volg. — Montfoort.

„Goederen behorende aen de pastorye binnen Montfoort."

Behoort daeraen een huysinge met een hoff, staende omtrent die kercke binnen Montfoort ende wordt bewoont tegenwoordich bij Abraham Jansse, predicant aldaer.

Noch behoren daeraen drie blocken tienden, gelegen boven in Heeswijck, dewelcke voor 't jaerschaer 1587, bij de Gecommitteerden tot de directie der geestelijcke goederen (Dierectiekamer) vercoft zijn binnen Montfoort, ten prijse ende aende personen hier naer gespecificeert.

Den *Smallentiend* heeft gecoft J. S. voor *f* 34.

Grove Tienden.

Het 1e block, gelegen naest der stadt van Montfoort, heeft gecoft de voorsz. S. voor *f* 60.

Het 2e block, genaempt 't middelblock, heeft gecoft J. M. voor *f* 28.

Het 3e block, genaempt 't bovenblock, heeft gecoft de Maerschalck van Montfoort, Cats, voor *f* 100.

Van welcke voorscreve pachters, bij desen Rendant niet meer en zijn ontvangen dan de somme van *f* 236—10,

ende de reste bij den voorsz. predicant ofte de Regierders der stadt Montfoort, die daervan voor mijn Ed. Heeren de Staten hebben te verantwoorden, dus alhier

f 236—10—„.

(*in margine*). Op die van Montfoort te verantwoorden van 60 guldens 10 st.

Van de rantsoenen geeft op de voorz. tienden, op yder gulden 1½ stuyver, dus . . . . *f* 21—18—„.

Die voorsz. tienden sijn vercoft over 't jaerschaer 1588, voor de somme en aen de personen hierna gespecificeert bij de voorsz. Gecommitteerden oock binnen de stede van Montfoort.

Den smalen tiend heeft gecoft W. F. voor *f* 30—„—„.

Grove tienden.

Het 1e block etc., voor . . . . . . *f* 73—10—„.

Het 2e block, voor . . . . *f* 81—18—„.

Het 3e block, voor . . . . *f* 87—10—„.

Van welke voorsz. penningen desen Rendant, deur d'alteratie gevallen in September 1588, niet meer ontfangen en heeft dan de somme van *f* 100, ende de reste, so den rendant verstaet, eensdeels ontfangen bij den voorsz. predicant ende eensdeels bij de Regierders tot Montfoort, die daervan aen mijn Ed. Heeren de Staten hebben te verantwoorden; dus alhier voor . . . . *f* 172—18—„.

(*in margine*). Op den predicant ende die van Montfoort om te verantwoorden *f* 172—18—„.

De rantsoenen van 't selve jaerschaer en zijn bij desen Rendant niet ontfangen, maer deur Hugo van Enschede, diertijt Secretaris van de Camere van de Directie, die daarvan voor mijn Ed. Heeren heeft te verantwoorden.

(*in margine*). Op Enschede, om te verantwoorden van dese rantsoenen — hij verantwoort hiervan in sijn 2e rekening fol. 1v.

Costerye.

De goederen behoorende aen dese Costerye en zijn niet aengebracht, dus daervan tijde deser rekeninge ontfangen Niet.

(*in margine*). Zij alsnoch aengebrocht.

Goederen behoorende aen de Choorheren in de kercke tot Montfoort.

Eerst van *Huysrenten*. [1]).

(*in margine*). Zij hierop geachtervolcht d'ordonnantie van de Staten.

In den eersten Cathrijn Hove . . . . *f* „—16—8.

J. S. 3 st. 8 pen. — C. v. d. P. 11 st. 8 p. — G. S. 7 st. — G. J. 7 st. — M. C. 4 st. — D. IJ. 4 st. — G. P. 3 st. 8 p. — A. S. 3 st. 8 p. — J. v. d. P. 3 st. 8 p. — A. T. 3 st. 8 p. .— G. d. D. 3 st. 8 p. — F. S. 1 st. 1 blanck. — G. S. 3 st. 8 p. — D. G. 3 st. 8 p. — J. W. 10 st. 8 p. — S. 8 st. 6 p. — R. S. 1 st. — J. v. d. P. 7 st. — C. F. 3 st. 8 p. — Mr. S. v. d. M. 3 st. 8 p. — W. E. 4 st. 8 p. — J. C. 7 st. — S. G. 7 st. — Die Gasthuis meesters 3 st. — J. v. D. 5 st. — 2 penn. — M. S. 4 st. — T. v. R. 1 st. 10 p. — W. A. 5 st. 2 p. — A. v. D. 14 st. — Die pastoors erf (pastorie) 14 st. — C. J. v. d. M. *f* 5—8—„. De wed. v. G. *f* 2. — G. K. *f* 3. — W. B. *f* 3. — A. v. B. *f* 3. — M. C. *f* 1. — J. M. *f* 2.

Hofrenten.

De erven J. J. 32 st. — St. Jan Baptisten vicarye 10 st. 8 p. — W. E. 1 st. 1 blanck. — G. P. 1 st. 1 blanck. — A. B. 3 st. 8 p. — W. C. 3 st. 8 p.

Lendrenten.

T. v. R. c. s. 3 st. 8 p. — M. A. *f* 3. — een hoff in Hees-

---

1) De alhier vermelde *huisrenten* worden, even als ook de daarop volgende *hofrenten* en *landrenten*, vermeld zonder eenige nadere omschrijving dan de namen der debiteurs.

wijck 17 st. 1 p. — uyt die goederen van den Huyse van Montfoort 17 st. 1 p. — B. B. 12 st. — W. G. 7 st. 4 p. — idem *f* 6. — die Gasthuysmeesters tot Montfoort 9 st. 8 p. — D. G. 7 st. — die Kerckmeesters *f* 6—13—„ — die Vicarye van St. Anthonis 16 st. — die Vicarye van St. Baptisten 9 st. 4 p. — 't Capittel van Naeldwijck *f* 7—10—„ — C. F. *f* 3—10—„ — C. J. 28 st. — Joris Bastiaens *f* 3—17—„ — F. T. *f* 4—4—„ — A. d. R. *f* 1—1—„ — erven J. P. *f* 6. — J. C. *f* 3. — A. v. H. *f* 2—2. — J. C. *f* 4—4—„ — wed. v. H. *f* 16—10—„ — idem *f* 4—4 — wed. A. v. B. *f* 5. — H. v. S. *f* 8. — H. B. *f* 6—17—„ M. C. *f* 6—„—4 — uit die goederen van Abbenbroeck *f* 3—16—„ — M. A. *f* 1.

Lantpachten.

Meerlo.

H. J. 8 mergen.

Heeswijck.

J. C. 8 mergen — J. C. 4 mergen — idem 7 hond — A. S. 8 mergen — wed. J. G. 8 mergen — M. C. 5 mergen.

Blocklandt.

H. J. 6 mergen — C. D. 3 mergen.

Willenscop.

B. B. 11 merg. — C. J. 8 m. — C. R. 4 m. en ½ hond — A. G. 4 m. — P. G. 4 m. — W. G. 3 m. en ½ hond — C. S. 10 m. — W. L 1 m. — wed. J. G. 3 m.

Polsbrouck.

A. T. 6 mergen.

Mastwijck.

C. W. 5 mergen — G. G. 5 m.

Achthoven.

A. C. bruyckt 3 deelen van een viertel lands — J. C. 2½ mergen — J. B. 2½ m. — S. G. 4½ m.

Cattenbrouck.

A. O. 3 mergen 1 hond — E. H. 2½ m.

Rapijnen.

C. A. erfpacht 4½ mergen.

Enge.

G. v. d. P. 2 mergen — H. J. 11 m. — idem noch op Isselveld 4 hond.

d'Polder.

Wed. H. A. 2 mergen.

Lange Linschoten.

J. G. 7 mergen — P. R. 2 m.

Wanneer men de uitgestrektheid dezer verhuurde landerijen bij elkander trekt, dan maakt zulks t. z. 167 morgen en 400 roeden, en 4½ morgen in erfpacht. Bij van Heussen en v. Rijn, Utr. Bisdom II. p. 257 worden die gezegd 151 morgen te bedragen, dus minder; doch het bedrag der Hofrenten wordt aldaar hooger opgegeven, nam. *f* 110 en de Huysrenten *f* 28. Overigens zijn het grootendeels dezelfde landerijen en grondrenten die ook in het *Necrologium* vermeld staan als behoorende aan de *Memorie te Montfoort.*

Vicarijen.

1°. Goederen behorende aen de Vicarye van *St. Joost* (St. Judocus) tot Montfoort, waervan possessoor is Willem Gerritse Bosschert.

C. D. (gebruikt) in Polsbroek 3 mergen. — C. S. 2 m. — C. H. 2 m. — A. M. 2 m. — P. F. 4 m. — J. d. R. 5 hond — J. H. 2 m. — F. J. 4 m. te Weerdert — W. M. 2 m. op Bolsweerder — J. W. 2 m. — C. W. 1 m. op het Isselveld — C. J. 4 m.

2°. Goederen behoorende aen *St. Joris* vicarye tot Montfoort, waervan possesseur in der tijd is Cornelis Cornelisse van Oudewater.

C. J. gebruyckt 8 mergen op Hoencop, D. P. 6 m. —

A. J. 2 m. op Cattenbrouck — noch een rente op pelanden van *f* 2.

3°. Goederen behoorende aen *Ste Maria Magdalena* vicarye tot Montfoort, waervan possesseur is Jan Jansse Roest.

A. G. gebruyckt 5 mergen op Mastwijck — J. S. een halff m. op Isselveldt — C. R. 2 m. in Willenscop — P. D. 3 m. in de crom — W. D. 1½ m. op corte Blockland — P. J. bruyckt in erfpacht 4 m. gelegen in Meerlo — J°. B. v. d. B. bruyckt 10 hondt oock aldaar gelegen — C. J. tot Linschoten betaelt jaerlijcx 20 st. — J. A. jr jaarl. 4 st. — Item noch een cleyn hooffken, gelegen buyten Heeswijcker poort ende wordt gebruyckt bij den possesseur — Item noch een rente uyt de goederen van het Gasthuys tot Montfoort, jaerlijcx 20 stuyvers.

4°. Goederen behoorende aen *St. Jacobs* vicarye tot Montfoort, waervan possesseur is Jorisphaes Jansse Wael.

L. C. bruyckt 10 mergen landts min 1½ hond gelegen op Linschoten — C. S. 1 m. gelegen als boven — H. S. 1½ hond gelegen als boven — A. C. 2 m. in Willenscop — J. S. 2½ m. op Isselveld — G. S. 7 hond als boven — G. S. c. s. een hoff gelegen aen Schepenenbanck met een stuck lands — J. S. is schuldich een huysrente van 24 stuyvers — J. T. d° van *f* 1—3—5 — G. R. d° van *f* 1—3—5 — J. S. d° van 4 st. — Mr. C. v. B. d° van 2 st. — A. v. R. d° van 1 st. — de Kerckmeesters tot Montfoort d° van 12 st. — de Gasthuismeesters d° 3 st. 8 penn. — item uyt der gemeyn Here memoriegoederen 11 st. — W. A. d° van 6 st. — d° van *f* 1—3—5, dan hier is proces om.

5°. Goederen behorende aen de vicarye op St. Anthonis altaer tot Montfoort, waervan possesseur is Gielis van Gottingenes.

J. S. gebruyckt 4 mergen in Willenscop; J. G. 2½ m. ut s., H. v. L. 5 m. ut s.; P. B. 2½ m. ut s; J. H. 4 mergen op Rapijnen; item compt van een jaer rente ofte uytganck uit heylich leven, binnen Montfoort, 14 st.; item noch een uytganck aen de Hoogstraet binnen Montfoort van 14 stuyvers.

6°. Goederen behorende aen de vicarye van een *Zielproven* op het hooch altaer binnen Montfoort, waervan possesseur is Henrick Lievens.

C. A. bruyckt 8 mergen lands gelegen in Diemerbroeck, D. L. 5 m. ut s., wed. J. H. 3 m. 2 hond. G. W. 2 m., B. S. 2½ hond; item noch een rente van *f* 5. des jaers ende betaelt eenen S. G.

7°. Goederen behorende aen den ander de vicarye van een *Zielproven* op 't Hooch altaer tot Montfoort, waervan possesseur is Joost van Nypart tot Utrecht.

Deze voorz. vicarye, oock zielproven, is van gelijcken gegardt als de voorgaende zielproven.

8°. Goederen behorende aen die vicarye van *Onze Lieve Vrouwe* aldaer tot Montfoort.

G. S. bruyckt 8 mergen lands gelegen op Blocklands, W. S. 2½ m. in Willenscop, C. C. 4 m. in Cattenbrouck, B. J. 4 m. in Polsbrouck, J. S. 2 m. op Isselveld, A. H. 2 m.

Van de Kerkmeesters een rente jaarl. van 12 st. — Uyt D. J. huys jaarl. 1 st. — Uyt M. C. huys 1 st. — Uyt de vicarye van St. Jan Baptisten altaer jaerl. 9 st. 8 p. — Die Gasthuysmeesters jaarl. 8 st. — Uyt een

halve hoeve lands op Heeswijck toebehoorende Lodesteyns wed. jaarl. 15 st. — Item heeft dese vicarye noch een huys staende binnen Montfoort beneffen 't kerkhoff.

9°. Goederen behorende aen de vicarye van *'t Gasthuys* tot Montfoort.

Item M. B. bruyckt 5 mergen lands gelegen op Heeswijck, A. d. B. 4 m. gelegen ut s., wed. J. R. 1 m. op Isselveld, de schout te Papencop 2 m. gelegen aldaar.

Item heeft dese vicarye noch een huys staende binnen Montfoort achter het Gasthuys.

10°. Goederen behorende aen het *H. Cruys* altaer tot Montfoort, waervan possesseur is Mr. Anthonis Lapidanus tot Naeldwijck.

De goederen behorende aen dese voorsz. vicarye en zijn alsnoch niet aengebracht.

11°. Vicarye aen *St. Jan Baptisten* altaer tot Montfoort, waervan leste possesseur is geweest Jan van Sypesteyn tot Utrecht.

De goederen van dese vicarye en zijn van gelijcken niet aengebracht alsnoch.

12°. Vicarye van *Ste Niclaes* altaer tot Montfoort, waervan possesseur is heer Cornelis Claesse wonende tot Leyden.

Item die goederen behorende aen dese vicarye en zijn gelijken alsnoch niet aengebrocht.

13°. Vicarye [op het Driekoningen altaar] van het *H. Graff* tot Montfoort, waervan possesseur is Gabriel Jansse.

De goederen tot de voorsz. vicarye behorende en zijn insgelijcx niet aengebrocht.

14°. Vicarye gefundeert ende gelegen binnen het *Manhuys* (Oudemannenhuis) tot Montfoort, waervan possesseur is de zone van Aerd Dirckse van Leyden.

Item de goederen aen dese vicarye behorende en zijn van gelijcken niet aengebrocht. [1])

Ende van den incomen van de voorz. vicaryen en heeft desen Rendant tijde deser rekeninge niet connen ontfangen, deur oorsake mijn Ed. Heeren de Staten doen ter tijt alsnoch geen sekere resolutie genomen en hadden, nopende 't gene men soude moeten betaelen uytte voorsz. vicaryen, midtsgaders dat hij, Rendant, seer laet versien is geweest met een debitis, dewelke hij geobtineerd hebbende, Jan Cornelis van Causteren, deurwaerder van de Camere van Directie, deur bevel van Gecommitteerdens gereyst is tot Montfoort aen de possessoors der voorsz. vicaryen aldaer wonachtich, haer insinuerende de resolutie van mijn Ed. Heeren opte vicaryen genomen, als 't selue blijckt bij sekere acte voor de voorsz. Gecommitteerden, mitsgaders de relatie van de voorsz. Causteren alhier verthoont. Dus daervan tijde deeser reeckeninge ontvangen

Niet.

(*in margine*). Loquatur met de Heeren Staten — Zij gedaan als vore gestelt is.

Fol. 353 dezer reekening vindt men onder de uitgaven van den rendant het volgende:

„Denselven van Causteren uyt sake hij deur bevel van de Gedeputeerden van de Directiecamer hem hadde getransporteert binnen der steede van Montfoort met sekere inthimatie aen de vicaryen aldaer, omme van haer te hebben pertinente staet van den jaerlicxen incomst van haer

1) Deze vicarien vindt men ook opgenoemd bij v. Heussen en v. Rijn, Utr. Bisdom, II. p. 256.

respective vicaryen, ende ten fine zij souden comen betaelen 't rechte dardendeel van de vruchten van haere vicaryen t'sedert den jaere 1580 verschenen ende haere genoten aan handen van den Rendant, volgende de resolutie der Staten van den lande van Utrecht, betaelt vijfftien stuyvers, ende voor vijff stuyvers bij hem verschooten aen Gerrit van Baer, Gerechtsbode aldaer, voor sijn assistentie, hem gerestitueert gelijke vijff stuyvers, blijckens quitantie, compt ergo alhier . . . . 20 st.

Den voorsz. van Causteren van de copyen van twee ordonnantien gemaeckt bij de Staten 's lands van Utrecht op de vicaryen, so in de stadt, steden, als ten platte lande van Utrecht, betaelt drie stuyvers; dus alhier 3 st."

Men vindt hier alzoo afzonderlijk de pastorie-, memorie- en vicariegoederen met name vermeld, zooals die in 1588 waren, terwijl daaruit ook blijkt, dat deze drie soorten alle geacht werden te vallen onder de bepaling van art. 5 van het Redressement op de geestelijke goederen van 1586 en te brengen onder het beheer van den ontvanger der geben. goederen, krachtens die verordening aangesteld.

Capittelrekeningen of afzonderlijke rekeningen over het beheer dier Memoriegoederen vóór de Reformatie zijn niet aanwezig; doch het lijdt geen twijfel, dat zulks toen gevoerd werd door de Memorieheeren, d. i. het Capittel, daar zulks genoegzaam blijkt uit het slot van het reeds gemelde Necrologium, dat in de 16e eeuw schijnt opgemaakt te zijn en door latere bijvoegingen van eene andere hand is bijgehouden, zooals uit eenige daarin voorkomende datum's (o. a. 1555) is af te leiden.

Na de Reformatie werd er een rentmeester over deze memoriegoederen aangesteld door de Staten of den toenmaligen Burggraaf; ten minste met diens medewerking en goedvinden. In de natemelden acte van verkoop van het Burggraafschap en de heerlijkheid Montfoort door den toenmaligen Burggraaf Ferdinand Philips, Vrijheer van Merode, Mar-

quis van Westerloo, Graaf tot Olm, Burggraaf tot Montfoort, etc. van 11 Augustus 1648 [1]) wordt dan ook, onder de beambten die de heer verkooper had aangesteld en die hij conditioneerde dat hun leven lang in hunne bediening en bezoldiging moesten gehandhaafd blijven, opgenoemd Dirck van Erckel, Stadhouder van de leenen van Montfoort en tevens „Rentmeester van de goederen behorende aen het Borghgraefschap van Montfoort ende van de memoriegoederen in de kercke aldaer, mitsgaders van de goederen en inkomsten specterende aen de vicarye ten behoeve van het Manhuys gemortificeert." Uit deze bewoordingen zou men kunnen opmaken dat hij de goederen der andere vicarien in de St. Janskerk gefundeerd niet administreerde, tenzij dat deze mede zijn begrepen onder de memoriegoederen.

Na zijn overlijden, in 1660, werd, in 1666, Johan Both, oud Burgemeester te Montfoort, door de Staten aangesteld tot Rentmeester over de goederen gefundeert binnen de stad Montfoort, met last om jaarlijks rekening te doen: „*alleen voor de heeren van de reekenkamer deser provincie*, ende hem voorts te reguleren nae de instructie op den 25en May 1666 dienaengaende (door de Staten) gearresteerd." [2])

Later werd dit rentmeesterschp over de Memoriegoederen gecombineerd met dat der pastoriegoederen, onder de benaming van *Rentmeester der Memoriegoederen* en geregeld bij eene instructie van 17 Mei 1765, (prov. arch. Reg. 92, D. 84, f. 198), later vervangen door eene instructie, den 23en Julij 1818 door Gedep. Staten van Utrecht vastgesteld, en vervolgens weder gewijzigd door de thans nog geldende van 22 Maart 1866.

1) Zie deze acte van koop en verkoop bij *Matthaeus*, de nobilitate pag. 809 en *Stroband* pag. 75.

2) Zie deze benoeming en Instructie in de Registers n° 92 prov. archief van acten, commissien en instructien van de Staten en Gedep. Staten (gedr. Inventaris bl. 24) in Deel 38, 2e gedeelte, fol. 8 en Deel 36 fol. 69 seqq.

De rekeningen zijn aanwezig van de jaren 1764*, 1770, 1784*, 1785*, 1791—5, 1795*, 1796*, 1797*, 1799, 1800*, 1801—4*, 1811/2, 1813—17, 1819 tot op den tegenwoordigen tijd. De met * gemerkte zijn op het prov. archief en de overige in het archief van den tegenwoordigen rentmeester aanwezig en, van af 1872, ook in duplo gedeponeerd ter secretarie van Gedeputeerde Staten, die jaarlijks de rekekening opnemen en goedkeuren en verder de aanstelling hebben van dien rentmeester, die aan hen ondergeschikt is, zonder dat het kerkbestuur te Montfoort iets over hem te zeggen heeft.

In welk jaar deze combinatie der beide rentmeesterschappen heeft plaats gegrepen is onzeker, in ieder geval na 1667 doch niet later dan in 1763.

Van de vroegere rekeningen der Memoriegoederen, na Reformatie, door den rentmeester Dirk van Erckel en diens opvolgers opgemaakt, is er geene enkele aanwezig gebleven en van de afzonderlijke rekeningen van de pastoriegoederen slechts éène, de hierboven medegedeelde over 1667.

Wij kennen dus de ontvangsten en uitgaven der Memoriegoederen alleen op een tijdstip toen zij reeds met de pastoriegoederen waren vermengd. Echter komen in die gecombineerde rekeningen de ontvangsten wegens de memoriegoederen en die wegens de pastoriegoederen in afzonderlijke hoofdstukken voor, zooals den lezer kan blijken uit eene vergelijking dier rekening der pastoriegoederen over 1667 met de onderstaande oudste nog aanwezige rekening der gecombineerde administratien, loopende over het jaar 1764.

Dit gemis van vroegere rekeningen der memoriegoederen te Montfoort wordt eenigszins verholpen, ten minste voor zoo veel betreft de Uitgaven, door een Manuaal van de *Ordinaris lasten die uyt het innekomen der voorsz. memoriegoederen tot noch toe sijn ende moeten worden betaalt*, te vinden achter de zooeven gemelde instructie voor de rent-

meesters dier goederen dd. 25 Mei 1666 (prov. arch. Reg. n° 92, D. 36, fol. 71), waarin als uitgaven vermeld staan:

„Aen de predicant ende coster met den duytschen schoolmeester t'samen jaarlijks *f* 224. — Den predicant voornoemt sijn gagie *f* 300. — Aen den Rentmeester van de goederen van Buchel t'Utrecht een jaar rente, verschijnende 1 April. — Mr. Henrick van Erckel, als 't recht hebbende van haar Excellentie van Westerloo, een jaer rente van *f* 240 hooftsoms, spruytende uyt saecke van vercofte grafsteden, verschijnt den lesten January, *f* 9—12—„. — In December en Januario na ouder gewoonte, te deylen aen den armen binnen Montfoort vier deylingen uyt elck aen ses schepel, makende t'samen ses mudden Montfoortsche mate ofte acht mudden een schepel Utrechts, beloopt ..... — Voor impost, malen ende backe ..... — Tot keersen in de kercke, jaarlijks *f* 45.

Cortingen.

Jan Thonis c. s. corten van *f* 6—„—8; 10 st. — Gerfie op de pomp van *f* 16.; *f* 2. — Abel Willems van *f* 3.; 4 st.; — 8 penn.

Capitalen waarvan de renten lopen tot laste van de voorsz. memoriegoederen.

Hillegund van de Poort iegens een capitael van *f* 163, verschijnt 1 November *f* 6—14—8. — Deselve iegens een capitaal van *f* 182, vers. 10 Martii *f* 5—5—7. — Mr. Henrick van Erckel van *f* 800 capitaals op de rekeninge van anno 1660 fol. 11v voor extraordinaris ontfangh gebruyckt, vers. 11 Martii *f* 32. — d'Erfgenamen van Dirck van Erckel van *f* 400 capitaals op de rekeninge de anno 1660 voor extraordinaris ontfangh gebracht, vers. 23 April *f* 16. — Deselve van *f* 145 hooftsoms, die noch resteren van een capitaal van *f* 400, op de rekeninge de anno 1661 voor extraordinaris ontfang gebracht, vers. 15 October

f 5—16—„. — Deselve van *f* 1261—5—„ hooftsoms, die gemelte Dirck van Erckel bij zijne rekeninge van de memoriegoederen de anno 1661 toequam, vers. den 10en September *f* 50.

Aldus gedaen ende gearresteerd ter vergadering van de Ed. Mo. Heeren Staten 's lands van Utrecht op den 25en Martii 1666.

Volgt alsnu de oudste rekening over de gecombineerde memorie- en pastoriegoederen over 1764.

> Reekening, bewijs en reliqua, dewelke is doende Jan Hovy, Rentmeester van de Memoriegoederen der kercke tot Montfoort, aan de Ed. Mo. Heeren Staten 's lands van Utrecht, van zoodanigen ontfang ende uytgave als denzelven gehad heeft over den jaaren, verscheenen den 11en November 1764, gesteld bij Caroli guldens van 20 stuyvers of 40 grooten Vlaams en andere payement naar advenant.

> 1e. Ontfang in de plaatze van landpagten van den landerijen, die verkogt zijn in 't slot der voorige reekening.

De landpagten van de landerijen, die behoord hebben aan de memoriegoederen der kerk tot Montfoort, welke Haar Ed. Mogende hebben verkogt, bedragen te zamen eene somma van *f* 2076—4—4, tot betaling van welke somme haar Ed. Mog. ordonnantie hebben verleend op het Comptoir van den 20en en 40en penning alhier, het jaar verschenen Corsmis 1764, volgens distincte ordonnantie . . . . *f* 2076—4—„.

Bij het slot der vorige rekening over den jaare versch. den 11en Nov. 1763, gehoord en gesloten den 6en Febr. 1766, overgeschoten eens somma van . . *f* 42—8—„.

(1e somma van ontvang bedraagt *f* 2118—13—2).

2e. Ontfang van uytgangen ende huysrenten, verschenen Martini en Cormis 1764.

Onder deze 2e ontvangst worden verantwoord 33 uitgangen, gaande uit huizen te Montfoort in diverse straten, tot een bedrag van enkele stuivers ieder (behalve die gaande uit het huis van den oud-Burgemeester W. van Emmerik op het Kerkhof à f 2); de laatste post is vermeld als volgt: „Uyt Haar Ed. Mogende Pastoryhuyzinge binnen Montfoort, word jaarlijks betaalt f „—14—„.
(2e somma van ontfang f 11—10—„).

3e. Ontfang van *Hofrenten*, versch. Martini 1764.

Van T. V. een uitgang uyt zijnen hof of boomgaard buyten de IJsselpoort . . . . f 1—12—„.
Van denzelven nog een uitgang uit gemelden hof
f „—3—8.
„ „ „ „ „ „ „ hof
f „—3—8.
Van de heer Burgemeester Jan Hovy een uytgang uyt zijn boomgaard buyten de IJsselpoort . . f „—1—12.
Van den heer A. een uitgang uit zijn boomgaard
f „—1—12.
(3e somma van ontvang f 2—2—8.)

4e. Ontfang van *obligatien* en *renten*.

De erfgenamen van Jan Janssen van Vreeswijk zijn schuldig een jaar renten van f 25., versch. 27 Sept. 1757 en alzoo, volgens gerechtelijke certificatie, voor meer dan 30 jaren is dood geweest, zo heeft den rendant daarvan niets kunnen bekomen; dus Memorie.
Ontfangen van Jacobus van Ek en N. Wijkersloot f 16, gaande uyt 8 mergen land leggende in Snellerwaard, komt alhier over 't jaar 1764. . . . . f 16—„—„.
(4e somma van ontfang f 16.).

5ᵉ. Ontfang van *Land-* en *Huysrenten.*

Van J. J. van S. zijn successeurs, uit zijn land aan den tiendweg, versch. Martini 1764 . . . . . *f* „—3—8.

Van P. M. uyt zijn hofstede op Heeswijk, vers. ut s. *g* „—17—2.

Van den heer Burgemeester J. H. uyt 2 mergen land gelegen op Heeswijk, vers. ut s. . . . . . *f* „—17—2.

Van den Rentmeester van 't Gasthuys binnen Montfoort een uitgang gaande uyt gemelden Gasthuyse *f* „—9—8.

Van den Rentmeester van de Geestarmen binnen Montfoort een uytgang vers. ut s.. . . . . . *f* „—7—„.

Den rendant brengt alhier als uyt zijns zelfs handen:

Ontfangen wegens eenen uytgang gaande uyt de kerke binnen Montfoort, versch. ut s. . . . . *f* 6—14—„.

Juffr. Modees, in de plaatse van Jan de Bond, plagt jaarlijks te betaalen de rente van *f* 300., dan alzoo hetzelve bij den vorigen rentmeester is afgelost, dient zulks voor . . . . Memorie.

Ontfangen van de erfgenamen van wijlen jufvrouw Duurhout, Jan Hovy en Peter van Wijk een uytgang uyt haar land op Heeswijk, vers. ut s.. . . . . . *f* 6—„—„.

Den Rentmeester van Abbenbroek plagt jaarlijks te betalen *f* 3—6—„ interessen van *f* 86., waarvan de successeurs niet meer te vinden zijn, gelijk gebleken is volgens gerechtelijke certificatie bij den voorigen rentmeester, dient zulks voor . . . . Memorie.

(5ᵉ somma van ontfang *f* 15—8—12).

6ᵉ. Ontfang van *Erfrenten.*

Ontfangen van den Heer Balthazar Strik van Linschoten, een erfpacht van 5 mergen land leggende op Rappijne, komt alhier het jaar versch. 1764. . *f* 4—10—„.

(6ᵉ somma van ontfang *f* 4—10—„).

7e. Ontfang van *Kerkethins* en *Huysrenten*, waarvan voor desen is reekening gedaan voor de Magistraat van Montfoort en nu, volgens Resolutie van Haar Ed. Mog. dat die voortaan voor Welgemelde Haar Ed. Mo. moet worden gedaan, verscheenen Martiny 1764.

Volgen alsnu 16 uitgangen uit huizen in de Nobelstraat; 1 in de Havenstraat *f* 2.—, 1 in de Vrouwenhuisstraat, 3 in de Peperstraat, 1 in de Keizersstraat en 1 in den Ouden Boomgaard ad *f* 1.—, alle ten bedrage van eenige stuivers, behalve de beide bovengenoemde van *f* 2.— en *f* 1.—.

(7e somma van ontfang *f* 7—15—4).

8e. Ontfang van *Hofrenten* over den jaare 1764

Van H. S. aan den Haavenbrug uyt zijn land jaarlijks 3 memorie ponden, die men betaalt met . *f* „—10—8.

J. d. B. plagt jaarlijks te betalen uyt zijn huis dat gestaan heeft op de Agterstraat, hetgeen in den oorlog 1672 is geruineerd, volgens gerechtelijke certificatie; dus Memorie.

Van gelijken plagt G. J. d. J. te betaalen *f* 1.— uit zijn huys in de Zevenhuysstraat, hetgeene als boven geruineerd is; dus . . . . Memorie.

De stad Montfoort is schuldig jaarlijks te betalen de renten van *f* 250.— capitaal, verscheenen den 1 April 1764, *dan alzoo de stad daar weder pretensie tegens sustineerd te hebben en daarom niets van heeft konnen bekomen*, *diend zulks voor* . . . . Memorie.

(8e somma van ontfang *f* 2—10—8).

9e. Ontfang van *Kerke Erfpagten.*

De Edele Groot Mogende Heeren Staaten van Holland en West Vriesland, zijn jaarlijks schuldig te betalen *f* 2—10—„ van 7 hond land, liggende op den Eng, op verzuym van de erfpagt versch. Drie Koningen. *f* 2—10—„.

(9e somma van ontfang *f* 2—10—„).

10°. Anderen ontfang van gestorvene perzoonen, het openen van de graven in de kerk of op het kerkhof, die alhier zijn gestorven of begraven in den jaare 1764.

Volgt de specifieke opgaaf.

(10e somma van ontfang der begravene personen *f* 300—18—„).

11°. Ontfang, van verhuurde en verkogte *grafsteeden* in de kerk van Montfoort, over den jaare 1764.

Den 24 Maart verhuurt een grafstede voor de huysvrouw van J. v. d. H. . . . . *f* 5—„—„.

Den 26 Junij verkogt een grafsteede aan C. v. R. N° 69. . . . . *f* 15—„—„.

(11e somma van ontfang *f* 20—„—„).

12°. Ontfang van de *Pasthory Tienden* over den jaare 1764 leggende onder Heeswijk.

Den krijtenden tiend van schapen, beijen, kalveren en verkens is niet opgeveylt en vervolgens ook niet verpagt, hetwelk alhier is dienende voor . . . . . Memorie.

Den smallen tiend heeft gepagt T. d. J. voor	*f*	70—„—„.
Ranzoen.	„	5—5—„.
Het bovenste blok heeft gepagt J. O. voor	„	40—„—„.
Ranzoen.	„	8—„—„.
Het middelste blok gepagt door C. v. R.	„	125—„—„.
Ranzoen	„	9—7—8.
Het benedenste blok gepagt door J. O.	„	52—„—„.
Ranzoen	„	8—18—„.

(12e somma *f* 308—10—8).

Totalis summa van ontfang deeser Reekening *f* 2538—„—4.

Uytgave tegens den voorstaanden ontfang van de Memorie-goederen.

Betaald op de verpagting der pastorij-tienden over den jaare 1764, volgens specificatie staande achter de pachtcedulle, de leges van de Heeren Gecommitteerde ende verdere suppoosten van Haar Ed. Mog. t. z. *f* 64—17—„.
1e somma van uitgaaf *f* 64—17—„).

Betaald aan den Eerwaarden Heer Jan van der Voort, bedienaar des Goddelijken woords te Montfoort een jaar ordinaris en extraordinaris tractement, benevens *f* 10.— classisgeld en *f* 10.— voor zant in den thuyn: *f* 870.—.
Betaald aan den Eerwaarden Heer Jacob Albert Vos, medebedienaar des Goddelijken woords te Montfoort voor het waarnemen der 4 classicale vergaderingen over den jaare 1764 . . . . *f* 10—„—„.
Betaald aan H. van Wijk als boode van het Capittel van Montfoort, een jaar tractement . . . *f* 18—„—„.
Betaald aan W. Spendel in qualiteit als Rentmeester van het Oude-Vrouwenhuis binnen de stad Montfoort *f* 400.—, bij deze kerke jaarlijks, volgens resolutie en appoinctement van Haar Ed. Mo. in dato 21 Dec. 1669 wordt gecontribueerd tot subsidie en onderhoud van het Arme-Oudevrouwenhuis gealimenteerd wordende, over den jaere versch. Paasschen 1764 . . . . *f* 400.—
Betaald aan J. van Ek als schoolmeester, koster en voorzanger binnen Montfoort . . . . *f* 250.—
Nog betaald aan J. v. Ek een jaar tractement voor het waarnemen, opwinden en schoonhouden van het orlogie en het stellen van de klokken op den tooren *f* 44.—, benevens nog *f* 12.— voor zijne extraordinaris diensten, beide over den jaare verschenen 1 Maart 1765. *f* 56.—.
Betaald aan den Eerwaarden Heer Moltzer, bedienaar des Goddelijken woords tot Montfoort 1 jaar, 1 maand en 24 dagen *f* 116.—, zijn Eerw. voor een gratificatie toe-

gelegd gedurende het leven van den Eerw. Heer J. van der Voort, jaarlijks *f* 100.— volgens resolutie van Haar Ed. Mo. de Heeren Staten in dato 18 April 1764 *f* 116.—.
(2e somma van uitgaaf *f* 1726.—).

Ordinaris kortingen over den jaare 1764.

Korting op een uitgang van *f* 16.— gaande uit 8 mergen land gelegen onder Snelrewaard ad *f* 2.—, en dito korting van 10 st. op een uitgang uit een land op Heeswijk.
(3e somma van uitgaaf *f* 2—10—„).

Andere lasten van ordinaris uytgeven.

Uitdeeling brood aan de armen: 11 mud en 1 schepel witte tarwe *f* 95—6—14, aan bakloon *f* 15—15—„ en belasting op 't gemaal *f* 36.— t. z. . *f* 147—1—14.—.
Voor geleverde kaarssen, als van ouds *f* 50.— en *f* 25.—, t. z. . . . . *f* 75—„—„.
De capitaalen welke gestaan hebben ten laste van de kerk of pastorie dezer stad Montfoort zijn, volgens resolutie van Haar Ed. Mog. in dato 9 November 1737, bij den vorigen rentmeester aan de respective houders afgelost dus voor . . . . Memorie.
Het Capittel is schuldig jaarlijks te betalen een uytgang ter somma van *f* 6—14—„ uyt de kerk tot Montfoort, welke somme den Rendant hierboven wel in ontfang heeft gebragt, maar vermits Haar Ed. Mog. Heeren van Montfoort zijn, zo werd hetzelve alhier wederom bij verhaal in uytgave gebragt over den jaare 1764. . *f* 6—14—„.
(4e somma van uitgaaf *f* 228—15—14).

Uytgave wegens de Kerckegoederen wegens den vorenstaanden ontfang, daarvan voor dezen is rekening gedaan voor de Magistraat der stad Montfoort en volgens resolutien en aanschrij-

vingen van Haar Ed. Mog. dat die voortaan voor welgemelde Haar Ed. Mog. moeten werden gedaan.

Betaalt aan den Rentmeester van de Domainen van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht een uytgang over den jaare 1764 . . . . *f* „—4—„.

Nog aan den Rentmeester van het Geesthuys te Utrecht 11 stuyvers van een jaar erfpacht van 8 hond land op Mastwijk. . . . . *f* „—11—„.

Aan den Rentmeester van St. Paulus een jaarlijksch uytgang van 4 stuyvers. . . . . *f* „—4—„.

Aan M. P. voor leverantie van Spaanse wijnen op het celebreren van het Hoogwaardig Avondmaal des Heeren gebruykt in 1764. . . . . *f* 36—„—„.

Aan bakker de Jong voor leverantie van het brood voor idem. . . . . *f* 4—„—„.

Aan D. V. klapwaker der stad Montfoort, een jaar klapgeld, waarop de kerke, volgens resolutie van de Magistraat is gesteld over 1764 . . . . . . *f* 2—„—„.

(5e somma van uitgaaf *f* 42—19—„).

6°. Uytgaave van de pastorijgoederen tegens den vorenstaanden ontfang, daarvan voor desen is rekening gedaan voor de Magistraat der stad Montfoort en volgens resolutie en aanschrijving van Haar Ed. Mog. dat die voortaan van Welgemelde Haar Ed. Mog. moet werden gedaan.

Betaald voor het kerven van de pastorijtienden over den jaare 1764 . . . . *f* 4—4—„.

Betaald aan den Rentmeester van de Domainen 's lands van Utrecht een jaarlijkse tins uyt de pastorijhuysinge over den jaare 1764. . . . . *f* „—14—„.

Den Rendant heeft aan zijns zelfs handen betaalt 14 stuyvers, zijnde een jaarlijksen uytgang uyt de pastorij-

huisinge en hier vooren in ontvangh verantwoord over den jaare 1764 . . . . *f* „—14—„.

(6e somma van uitgaaf *f* 5—12—„).

7°. Andere lasten en extraordinaris uytgaave tegens den voorenstaanden ontfangh.

Volgen alsnu een aantal posten voor uitgaven van het schoonmaken der kerk, leverantien en arbeidsloonen voor reparatien aan de kerk, den toren, de pastorie en het schoolhuis, voor brandhout ten dienste van den kerkenraad, tractement van den hondenslager, opwinder van het uurwerk op den toren, leverantien van kaarsen en olie, en het maken van een gordijn aan den stoel van den Heer Maarschalk en wijders ten slotte nog *f* 4.— voor papier, pennen en inkt tot het annoteeren van den ontvang en uitgave van de Memoriegoederen, als van ouds, met *f* 8.— voor het leveren en overbrengen van 't recueyl aan Haar Ed. Mog. [1]).

(7e somma van uytgaaf *f* 863—18—„.)

Anderen uytgave van gagien en leges deeser rekening.

Aan den rendant de 30en penning van den ontvang *f* 84—12—„. Den secretaris v. S. voor vacatien ten tijde deeser rekeninge, als van ouds, *f* 3.—. Den secretaris van Haar Ed. Mog. Finantie voor vacatie ende pennevoeren *f* 4.— en *f* 1—10—„ voor het collationeeren van het dubbel der rekening. Den Rentmeester voor het minuteren en dubbeleren *f* 25.—. Idem voor de borderellen

1) Alle deze uitgaven vindt men ook vermeld in een manuaal der uitgaven van de Memoriegoederen, opgenomen in de notulen van Gedep. Staten, achter de instructie van den rentmeester dier goederen van 17 Mei 1765 (prov. archief. Reg. 92 Dl. 84, fol. 198 & vlg.).

f 2—10—„ en *f* 3—3—„ voor de ordonnantie van de subsidie over den jaare 1764.

(Se somma van uytgaaf *f* 123—15—„.)

Totale	uitgaaf	*f* 3038—2—4
„	ontvangst	*f* 2538—.,—4
		f 500—2—„.

Aldus gehoord en gesloten bij mijne Heeren die Gecommitteerdens van de rekenkamer deser provincie op den 21 Julij 1761.

De latere rekeningen van de memorie (en pastorie-) goederen, even als de tegenwoordige, komen hoofdzakelijk geheel overeen met de bovenstaande, behalve eenige wijzigingen.

1°. Het vaste zoogen. *subsidie* van *f* 2076—4—4, dat uit het Comptoir van den 20en en 40en penning werd bestreden, komt steeds tot dit zelfde bedrag voor in de aanwezige rekeningen tot in het jaar 1803 4 (die van 1805 tot 1808 ontbreken); doch in de rekening over 1809 10 wordt het, als niet ontvangen, voor memorie gebracht, terwijl het in die over 1811/12 tot een bedrag van *f* 1480—8—8 is geboekt, als ontvangen subsidie over de jaren 1808 en 1809. Vervolgens verdwijnt het weder, totdat het in de rekening over 1819 en volgende jaren voorkomt ten bedrage van *f* 740,22[5] (waarover nader).

Behalve dit gewone en vaste subsidie van *f* 2076—4—4 wegens de verkochte landerijen vindt men in de vroegere rekeningen, van tijd tot tijd, nog een buitengewoon subsidie van afwisselend bedrag, om het te kort in de administratie te dekken, als het nadeelig saldo der rekeningen te zeer was aangegroeid, zoodat het niet door een batig slot van vroegere jaren of door een tijdelijk voorschot van den rentmeester kon verholpen worden.

Zoo vindt men o. a. in de rekening over 1770 een der-

gelijk buitengewoon subsidie van *f* 1125; in die over 1791 ad *f* 1400; in 1792 ad *f* 1000 [1]) enz.

2°. De ontvangst van erfpachten, landrenten of oudeigens, huisrenten en hofrenten vermindert gaandeweg, waarschijnlijk een gevolg der resolutie, door de Staten genomen den 21. Mei 1661, waarbij zij, gezien: „de specificatie van uitgangen, huisrenten, hofrenten, landrenten en erfpachten, behoorende o. a. aan de Memoriegoederen der kercke van Montfoort, mitsgaders de annexe memorie van Dirk van Erckel, rentmeester van Montfoort, en het appointement hem daarop bij de Heeren Ed. Mog. Gedeputeerden den 11. Januarij 1660 dezen aangaande gegeven" — hunne Gedeputeerden authoriseeren om: „ten meesten oorbaar en minsten koste te procederen tot afkooping van al die uitgangen, huisrenten, hofrenten, landrenten en erfpachten."

3°. De ontvangst van begravingsrechten en huur van grafsteden komt, na 1830, wegens het verbod van begraven in de kerken, niet meer voor.

4°. Komen in de latere rekeningen voor: de renten van inschrijvingen in het $2\frac{1}{2}$ % en 3 % Grootboek der Nationale schuld, thans geklommen tot *f* 8600 en *f* 10500. In de vroegere rekeningen ontbraken die, toen het fonds meestal nadeelig sloot, en met diverse opgenomen kapitalen was bezwaard, die echter successievelijk weder zijn afbetaald.

---

1) Het comptoir der Memoriegoederen te Montfoort was voor de Staten ook al geene voordeelige zaak, evenmin als de meeste dier comptoiren, gesproten uit gewezen geestelijke goederen; want behalve deze buitengewone subsidien moesten de Staten van tijd tot tijd den Rentmeester van dit comptoir gelden verstrekken tot aflossing van opgenomen kapitalen. Zoo werd o. a. in 1736 daarvoor door de Staten aangewezen eene som van ruim *f* 3000 uit de genegotieerde penningen der veenlieden.

5°. Onder de uitgaven zijn de posten, wegens tractementen van den schoolmeester en koster, in de rekening over 1809 en volgende voor memorie vermeld, zooals daarin is aangeteekend, wegens een verbod, den rendant gedaan door den Landrost en Assessoren van het Departement Utrecht, de dato 19 Junij en 9 December 1807.

6°. Is de uitkeering van *f* 400.— 's jaars aan het Oudevrouwenhuis te Montfoort gestaakt, ingevolge eener dergelijke resolutie van 13 November 1807, als ook de uitdeeling van brood aan de armen.

7°. Na 1830 vervalt ook het tractement van den doodgraver, zoodat thans geene andere tractementen betaald worden, dan die voor het opwinden en smeren van het uurwerk in den toren.

Daarentegen komt, behalve de uitgaven voor reparatie en onderhoud van kerk en toren, pastorie en het schoolgebouw, even als voorheen, in de latere rekeningen voor een nieuwe post voor assurantie voor brandschade dier gebouwen.

Het fonds, of hoe men het ook noemen wil, van de Memoriegoederen te Montfoort bestaat dus thans slechts voor een klein gedeelte uit goederen afkomstig van de Memorien, in der tijd in de kerk van St. Jan te Montfoort gefundeerd en onder beheer geweest van het Capittel, namelijk uit een gedeelte der erfpachten, land-, huis- en hofrenten daarvan afkomstig, die niet zijn afgekocht en alzoo in de tegenwoordige rekeningen opgenomen, terwijl de overige goederen, in die rekeningen thans vermeld, behooren tot de voormalige pastoriegoederen en enkele uitgangen, misschien, tot de vroegere kerkgoederen. Grootendeels bestaan de bezittingen van het fonds thans in de pastorietienden, die niet afkomstig zijn van de memoriegoederen, en de in den laatsten tijd opgespaarde kapitalen, ingeschreven op de Grootboeken der nationale schuld.

Men zou dus het fonds thans eerder een fonds der

pastoriegoederen, dan der memoriegoederen kunnen heeten, ofschoon vroeger deze laatste de meerderheid uitmaakten.

De *f* 740,22[5], die het fonds jaarlijks van den Kerkenraad ontvangt, als bijdrage tot het onderhoud van kerk en pastorie, rekenen wij niet mede, daar het fonds dit bedrag jaarlijks wel ontvangt van den Kerkenraad, doch deze het bekomt van den ontvanger der registratie en domeinen, d. i. het Rijk, om het dadelijk weder te storten in het fonds der Memoriegoederen, dat niets anders is en geweest is dan een Rijksfonds, zooals nader zal betoogd worden. Het Rijk geeft dus langs een omweg een subsidie aan zijn Rijksfonds der Memoriegoederen.

Tijdens de Reformatie en de daaruit voortgevloeide secularisatie der geestelijke goederen, waren er, als gezegd, te Montfoort: kerkgoederen, pastoriegoederen, vicariegoederen en daarmede gelijkstaande memoriegoederen, laatstgemelde beheerd wordende door het Capittel of de zoogenaamde Choorheeren, en wijders capittelgoederen, mede onder beheer van het Capittel.

De Kerkgoederen en speciaal de landerijen, vermeld in de hierboven medegedeelde rekeningen van den Kerkmeester (bl. 307 en 310), bleven, als vroeger, onder beheer van de Kerkmeesters, volgens de bepaling gemaakt bij de aanneming van art. 5 van het Redressement op de geestelijke goederen, van 1586: dat onder de goederen in dat artikel vermeld, „nyet gecomprehendeert en sullen wesen die goederen gedestineert tot reparatie ende onderhoudinge van de Kercke." Zie Bijl. A. 12.

De pastorie- en vicariegoederen echter, onder welke laatste de memoriegoederen mede waren begrepen, als zijnde een soort van vicarien of wel *beneficien*, mede in art. 5 genoemd, vielen, zoo te Montfoort als overal elders,

in de termen van dit artikel. Zij werden [illegible] en [illegible] van de Staten. [illegible] § 2 van het Utrechtsche [illegible] en ver-der [illegible] en [illegible]. [illegible] werden deze beide soorten van goederen, t. w. pastorie- en vicariegoederen, [illegible] die in de [illegible], in één [illegible] fonds of complex samengenomen, waarvan de Staten eigenaars waren, [illegible] be-ming gaven, dat [illegible] konden worden aange-wend tot betaling van de tractementen der predikanten, maar [illegible] voor de gemeene Provincie, als ook tot [illegible] van kosters en schoolmeesters, [illegible] als [illegible] 135, [illegible].

Het lag dus voor de hand, dat de in 1586 voor de ge-heele Provincie benoemde rentmeester der geest. goede-ren, Floris van Weede, te Montfoort aanwezig vindende vicariegoederen en daarmede gelijkstaande beneficien of me-moriegoederen (behoord hebbende aan het Capittel of de Choorheeren), deze opnam onder de (gewezen) geestelijke goederen van zijn ressort, en dat hij, te Montfoort bo-vendien ook pastoriegoederen aantreffende, deze mede opnam in zijn rentmeesterschap, zoodat hij de renten dier pastoriegoederen, *met consent en volgens last der Staten*, ging verpachten en de pachtpenningen inde. Hij vond echter daarin tegenkanting, zoowel van de Regeering der stad, als ook van den predikant, die ieder een deel dier pachtpenningen voor zich eischten en dan ook facto zich daarvan hadden meester gemaakt, zooals in zijne boven-gemelde rekening over 1586 8 is vermeld (zie bl. 321). Dit different met de regeerders van Montfoort werd door de Staten geregeld, bij resolutie van 12 Juli 1594, waarover nader.

Eene andere moeielijkheid was gelegen in de memorie-goederen, doordien daaruit van ouds het onderhoud van het kerk- en pastoriegebouw gedeeltelijk werd bestreden,

dewijl de kerkgoederen, onder beheer der kerkmeesters dier parochiekerk (tevens capittelkerk) ontoereikend waren om daaruit het kerkgebouw cum annexis geheel en behoorlijk te kunnen onderhouden, zoodat het Capittel er mede in moest dragen.

Nog eene andere zwarigheid bestond er, daarin gelegen dat de (Roomsche) Burggraaf van Montfoort en de (Roomsche) capitularen of choorheeren de administratie hadden dier memoriegoederen en die vroeger steeds onder hun beheer hadden gehad en zich dat beheer maar niet zoo klakkeloos lieten ontnemen; temeer daar de Burggraaf (een voornaam en machtig heer) het patronaat- of collatierecht der kerk en pastorie te Montfoort bezat, en tevens, per se, collator was der vicarien, in die kerk gefundeerd.

Er kwam nog bij, dat, bij de deliberatie over art. 3 van het Redressement, Amersfoort, Wijk bij Duurstede en Rhenen hadden verklaard: „d'administratie van de geestelijke goederen in haer steden thuis behoorende, zelfs aen haer te behouden", waaraan Amersfoort, via facti, uitvoering had gegeven, zoodat de Magistraat der stad Montfoort, hierdoor wakker geworden, ook al met soortgelijke pretensien begon op te treden.

De Staten hadden dus te Montfoort de handen vol en moesten wel eenige zeemanschap gebruiken om tot een goed of ten minste draaglijk resultaat te komen, iets dat ook niet op eenmaal te verkrijgen was. De regeling der zaken werd echter zeer in de hand gewerkt, toen de Staten zich dien Heer van Montfoort van den hals wisten te schuiven, door hem zijne Heerlijkheid, in 1648, voor *f* 225000.— af te koopen, waardoor zij bovendien nu zelf het collatierecht op de kerk, alsook dat der vicarien, daarin gefundeerd, verkregen, en verder ook alle zoodanige rechten als de Burggraaf, in zijne kwaliteit van Heer van Montfoort en patroon van het Capittel (door een zijner voorzaten

gefundeerd), op de memoriegoederen bezat, gelijkstaande met of van soortgelijken aard als de vicarien. [1])

In sommige rapporten, in deze eeuw uitgebracht over de memoriegoederen te Montfoort en de lasten en verplichtingen daarop drukkende, heeft men aan dien aankoop der Heerlijkheid bijzonder veel gewicht gehecht, alsof de Staten daarom en daardoor eigenaars waren geworden van de memoriegoederen en de vicariegoederen. Dit is echter onjuist. De Staten waren daarvan reeds lang eigenaars, toen zij dien koop sloten, en wel krachtens art. 5 van het Redressement: dus jure publico. Zij behoefden er dus geen eigenaars van te *worden* krachtens civiel recht, namelijk door koop. De verkooper kon hun dien eigendom ook niet verkoopen, daar hij dien niet bezat, en, voor zooveel betreft de vicariegoederen, ook nooit bezeten had; want vóór de Reformatie behoorden die goederen aan de kerk als *bona ecclesiae*, zijnde buiten den handel en onvatbaar voor civiel eigendom; na de Hervorming waren zij, als gezegd, Staatseigendom geworden.

Wel is waar worden in die acte niet bloot de collatierechten, maar ook de goederen genoemd als begrepen onder den verkoop: „*ende sonderling oock de memorie goederen*", die hier als een species der vicariegoederen in genere worden opgenoemd; doch men moet zulks toeschrijven aan de gewone zucht en ijdelheid van de verkoopers, om de bewoordingen zoo ruim mogelijk te stellen en hunne rechten en gerechtigheden zoo breed mogelijk uit te meten. Zoo

1) Behalve het feitelijk en praktisch onderscheid tusschen vicarien en memorien, op bl. 304 vermeld, schijnt er nog in den aard en natuur der goederen onderscheid bestaan te hebben, in zooverre de vicariegoederen, bij confirmatie der fundatie van de vicarie door den Bisschop, altijd werden gemaakt tot *bona ecclesiae*, doch zoodanige confirmatie voor memorien geen bepaald vereischte schijnt geweest te zijn, zoodat de goederen, daaraan verbonden, dan wereldlijke goederen bleven.

wordt daarin dan ook o. a. niet meer of minder dan *de Stadt van Montfoort en de vrijheid van dien* verkocht, waaruit toch niemand, ook zelfs de kooper niet, zal afgeleid hebben, dat nu alle huizen en verdere bezittingen in Montfoort gelegen, eigendom der Staten waren geworden.

Wij zullen nu achtereenvolgens nagaan, hoe het met de vicarie- en memoriegoederen en de pastoriegoederen (alle eigendom der Staten) is geloopen, en kunnen ons daartoe bepalen, daar de Staten zich met de kerkgoederen nimmer hebben ingelaten en daarvan ook nooit iets verkocht hebben, noch te Montfoort, noch elders in de Provincie.

I°. Alzoo in de eerste plaats de *vicarien* en *vicariegoederen*.

Uit de medegedeelde rekening van Floris van Weede blijkt, dat hij van de opbrengst der pastoriegoederen (zijnde tienden) een gedeelte had kunnen machtig worden, doch van de vicariegoederen niets had kunnen bekomen voor de tertien daaruit verschuldigd door de possesseurs, omdat de Staten toen nog geen bepaalde resolutie hadden genomen over het deel dat de possesseurs der vicarien zouden moeten afstaan aan het comptoir der gebenef. goederen [1]). Zulks werd eerst later bij resolutie bepaald. Daarop had hij die resolutie, op order van de Directiekamer, aan de possesseurs te Montfoort woonachtig, doen beteekenen door den deurwaarder van de Directiekamer (van Causteren) met sommatie om aan hem te komen betalen het derde deel der vruchten en inkomsten hunner respectieve vicarien (zie bl. 328).

---

1) Dit klinkt wel eenigszins vreemd, daar de Staten reeds in 1580 dat bedrag op een derde gedeelte hadden bepaald, bij art. 43 der voorloopige Instructie van 1580 (Bijl. A. 8).

De eerste bejegeningen der vicarien, na de Reformatie, schijnen te Montfoort nog al eenige tegenkanting te hebben ontmoet van de zijde van het (Roomsche) Capittel aldaar, zoodat de Staten het noodig vonden de Choorheeren eens duchtig op hun plaats te zetten, en hun voor oogen te houden, dat het nu was: nieuwe heeren, nieuwe wetten.

Wij deelen de daartoe betrekkelijke resolutie der Ged. Staten van 25 April 1587 (notulen van Gedeputeerden) in haar geheel mede, o. a. ook, dewijl daaruit blijkt, dat de vicarissen der 14 vicarien, waarvan de Burggraaf als patronus laïcalis, de presentatie aan den Bisschop had, ook een zeker aandeel genoten in de memorie- en presentiegoederen, die waren juris ecclesiastici.

Op 20 April 1587 was door Gedep. Staten geagreëerd de voordracht van den Burggraaf van Montfoort „hebbende de dispositie en collatie van de vicaryen en beneficien, zoo hij sustinerende is" — waarbij Jan ter Spil (die geen geestelijke was) tot possesseur van de St. Nicolaas vicarie in de kerk te Montfoort werd voorgedragen, onder voorwaarde, dat deze gehouden zou zijn jaarlijks: — „het derde deel (de terts) van de vruchten der voornoemde vicary te laten volgen, tot onderhoud van den predikant aldaar." De capitularen schijnen daarmede geen genoegen genomen te hebben, blijkens de volgende resolutie van Gedeputeerden den 25 April daaraanvolgende genomen.

„Gedeputeerden, vernomen hebbende, dat hoewel Jan ter Spil geadmitteerd is tot de goederen c. a. van zekere vicary van St. Nicolaas in de kerk te Montfoort, desniettegenstaande de andere vicarissen (zoo men die noemt) residerende binnen Montfoort, laten verluiden, dat zij denzelfden Jan ter Spil niet willen toelaten in de distributie van de memorie- en presentiegoederen, etc. — Zoo verklaren Gedeputeerden den voornoemden Jan ter Spil daartoe gerechtigd, en verder, dat hij ook zal mogen stu-

deren en zijn residentie houden in wat stad hij zal willen, die onder de obedientie is van zijne Excellentie — Interdicerende de voornoemden (zoo men die noemt) Vicarissen denzelfden ter Spil in geener maniere aftevorderen de vinalia of maaltijd, dat zij sustineren hun te competeren, daar alle die papistische privilegien en costumen, strijdende tegen het woord Gods, bij ordonnantie van de Staten voor lang geaboleerd en gecasseerd zijn."

De latere benoemingen van vicarissen door Gedeputeerde Staten geschiedden insgelijks op voordracht van den Burggraaf, als collator; o. a. die op 15 Junij 1636 en op 24 April 1639 gedaan.

De eerstgemelde luidt: — „Op de requeste van Cornelis Batholomeus van Vreburgh, woonende binnen Montfoort, geobtineert hebbende van WelGeboren Heere Borchgrave aldaar, als patroon Laïcaal van Kercke tot Montfoort, eene vicarie ofte simpel beneficie gefundeert op St Joosten altaer in de voorsz. Kercke, lest gepossideert bij wijlen Henrick van Schoot, blijckende d'acte van den Welgemelden Heere Burchgrave etc. in date den 22[en] December 1635, versouckende hij suppliant Hare Ed. Mo. appoinctement van aggreatie daertoe dienende — is geappoincteert.

De Gedeputeerden houden des supplianta persoon tot de possessie der vicarie hierinne geroert voor aengenaem, voorbehoudens en onvermindert een yder zijn recht en geregtigheyt, mits dat hij gehouden blijft sich te reguleren achtervolgens de ordonnantien en bevelen bij de Welgemelte Heeren Staten, die vicarien aengaende gemaeckt ende genomen ofte daerop noch te maecken of te nemen."

Bij de andere begeving is door Gedeputeerden geagreëerd: „de gifte van den Heere Borchgrave van Montfoort van sekere vicarye gefondeert op Drykoningen altaer in 't Heylich Graff, aan Berent Sas," zoodat de Gedeputeerden den Burggraaf hebben erkend als collator der 14 vicarien.

Hoe en van waar deze dat collatorschap had bekomen

is onzeker en verliest zich in de oudheid; genoeg is het, dat zij, als zoodanig, ook na de Reformatie, is erkend door de Staten. Overigens stonden deze vicarien te Montfoort, na de Reformatie, geheel en al gelijk met die overige in de Provincie, ook ten aanzien van het vervreemden van goederen behoorende tot de vicarien, zoo als blijkt uit de rekening van Dirk de Leeuw, over 1664, fo. 186 (zie Bijl. K), ten aanzien der vicarie, gefundeerd op het Lieve Vrouwen altaar te Montfoort.

Waarschijnlijk zullen er ook wel de tienden van geheven zijn, ofschoon daarvan geen stellig bewijs aanwezig is, veel minder bekend is hoe en door welken ontvanger of rentmeester die geind werden, daar alle verdere bijzonderheden onbekend zijn.

Door den aankoop van het collatierecht over de vicarien, bij koopacte van 11 Augustus 1646, kregen de Staten de handen vrij, daar, zoo als wij reeds vroeger hebben opgemerkt, de vicarien werden in stand gehouden niet om de zaak zelve, maar ter wille van de collators en om hen niet te berooven van hunne regten.

Zij besloten dan ook om, nu zij zelven tevens collator geworden waren en dus niemand door de opruiming der vicarien benadeeld werd, daarvan aanstonds gebruik te maken om de 14 vicarien, zoo als men die destijds noemde, te mortificeeren, de daartoe behoorende goederen te gelde te maken en, opdat de toen aanwezige possesseurs dier vicarien er geen schade door zouden lijden, aan dezen lijfrenten toe te kennen tot gelijk bedrag als zij uit die goederen trokken.

Een en ander blijkt voldoende uit de notulen van het verhandelde in de vergadering der Staten van 7 Augustus 1649 en de notulen van Gedeputeerde Staten van 4 November 1658, die hieronder volgen en geene nadere toelichting vereischen.

Vergadering der Staten op 7 Augustus 1649.

„De Staten, geresumeerd Hare Ed. Mo. resolutie date den 11 Julij 1649 lestleden; authoriserende volgens dien, alsnoch de Heeren Hare Ed. Mo. *Commissarissen tot het koopen ende verkoopen van het BurchGraefschap ende Goederen van Montfoort*, hier vorens genomineert: — Omme alsnu specialijck te procederen tot het verkoopen van de vicarie Landen aldaer, in den Lande van Montfoort niet alleen, nemaer oock elders gelegen, nae voorgaende affichie bij billetten, bij openbaren opslagh aen den meest daer voor biedende; van gelijks oock de Landen, die het Convent van Ste Catharina alhier binnen Utrecht, mitsgaders het Manhuys ende andere Gasthuysen van Montfoort met de voorsz. landen gemeen hebben legghende; als oock mede te procederen als voore tot het vercoopen van de landen specterende aen het Lazarus-huys van Montfoort; authoriserende den Rentmeester van de gemelde Conventen van Ste Catharina ende anderen, zulcx goet gevonden zijnde, omme de transporten van de te verkoopene respective landen voorsz., bij het betalen van de cooppenningen de leste termijnen van dezelve, te doen daer ende soo dat behooren zal.

De Staten authoriseren de Heeren hare Ed. Mo. ordinaris Gedeputeerden bij dese te bezorgen de betalinghe van de termijnen cooppenninghen in conformité van de conditien aengaende de coop tusschen haere Ed. Mo. ende den Heere Marquis van Westerloo, etc. gestipuleert over den koop bij Haere Ed. Mo. den 11 Augusti 1648 gedaen van het Burggraefschap, Stadt, Casteele en Jurisdictie van Montfoort ende de goederen daer aen specterende, zoo over de alreeds verschenen als noch te verschijnen termijnen, en de penninghen daer toe noodich ten meeste oorbaer ende minsten koste voor zoo veel men dezelve niet anders gereed ende dienstiger zoude konnen ofte (weten) te becomen, op t' onderpandt ende ten laste van Hare Ed. Mo. domeynen, door den Rentmeester Johannes Heurnius te

doen lichten ende negocieren op losrent, in allen gevalle niet hoogher als en naer advenant den penningh twyntich. Ende omme desen aengaende voorts alles meerder te doen wat de sake en de goederen (van) Montfoort eenichsints aengaen ofte raecken zoude moghen; edoch alles sonder overstemminghe, ten meesten dienste ende welstandt van den Lande."

De evengemelde notulen van Gedeputeerde Staten van 4 November 1653 luiden aldus:

„Op de requeste van Dirck van Holland ende Dirck van Diemerbroek in der tijt Burgemeesters der stede Montfoort ende Vrouwenhuysmeesters van het OudeVrouwenhuis aldaer, verthonende, hoe dat Haer Ed. Mo. hadden verkocht de landen behoord hebbende aen de vicarien [1]) der kercke binnen Montfoort, ende daerbij geresolveert, dat ten behouve van degene die de vicarien in dezelve Kercke waren bezittende, souden werden gedepecheert lijffrenten-brieven in debita forma, in plaetse van 't geene sij van den landen aan haere respectieve vicarien behoorende hadden genoten: dat volgens dien haere Ed. Mo. aen alle de vicarissen hadden toegestaen lijfrentebrieven; dan alleen uytgesondert nopende de vicarie ten behouve van het voorzegde Vrouwenhuis, beseten op 't St Joosten altaer, overmits niet en was blijckende van Haere Ed. Mo. agreatie dienaengaende gegeven volgens d'ordre op de collatie, daervan gedaen ten behouve van het gezegde Vrouwenhuys, bij wijlen Heere Philips Marquis van Westerloo etc. des Burchgraven van Montfoort, op den name van Cornelis Philippi Clement, wonende tot Isselstein: versoukende sij supplianten omme de voorzegde ende ver-

1) Het is onzeker, of hier met het woord *vicarien* alleen zijn bedoeld de 14 vicarien juris laïcalis in de koopacte vermeld, dan ook de vicarien juris ecclesiastici of zoogenaamde memoriegoederen, die meermalen ook genoemd worden *vicarien*.

dere redenen daerbij gededuceerd als hierna wort geconsenteert. Gehoord het advies van de Heeren Gecommitteerden in de zaken van het gemelte Burgraafsambt van Montfoort; vermogens haer Ed. Mo. appointement in date den 28 October 1653. — Is geappointeerd:

De Gedeputeerden, etc. Gehoord het voorzegde advies accorderen de supplianten bij deze, in quailité als zij vertoonen, mutatis mutandis, gelijke lijfrentebrieven als volgens ende uit saecke als in dese haer Ed. Mo. voor d'andere possesseurs van de respectieve vicarien, hierinne geroerd, hebben verleend ten behoeve van het Vrouwenhuis op den naeme van Cornelis Philippi Clement, conform de collatie *als in dese* op zijn persoon gedaen in debita forma, ter somma van vierhondert veertien guldens en vijftien stuyvers, wesende zooveel als het voorzegde Vrouwenhuis heeft geprofiteert van de landen, behoort hebbende aen de vicarie, gefundeert op het St Joostens altaar in de Kercke der stede Montfoort, volgens 't annexe extract hierbij vermelt."

Men kan dus uit het bovenstaande afleiden, dat de eigenlijk gezegde vicarien te Montfoort omstreeks het jaar 1650 alle zijn gemortificeert door de Staten.

IIe. Wij gaan nu over tot de *Memoriegoederen*, na de Reformatie, gelijkstaande met vicarien, en moeten al dadelijk opmerken, dat men bij deze grootendeels in het duistere moet rondtasten, doordien alle rekeningen van de rentmeesters, die over die goederen na de Reformatie zijn aangesteld, ontbreken, tot op het jaar 1764, toen deze administratie reeds was vereenigd met die van de pastoriegoederen, en de beide rentmeesterambten reeds waren gebracht onder één en denzelfden rentmeester.

Dit gemis doet zich nog meer gevoelen, daar ook de rekeningen der pastoriegoederen tot op dien tijd ontbreken

(die waarschijnlijk in 1815 mede voor scheurpapier zijn verkocht), terwijl ook het archief van het Capittel geen inlichting kan verschaffen over de wijze van administratie, daar het geheel is verdwenen, zonder dat daarvan een enkel stuk, behalve het bovengemelde Necrologium, tot ons gekomen is, en men zelfs niet eens weet, hoe en wanneer dit Capittel is verdwenen en aan zijn eind gekomen.

De goederen zelven, die vóór de Reformatie tot de memoriegoederen behoorden en, volgens opgaaf van de Capitularen of zoogenaamde *Memorieheeren* in het natemelden rekwest aan de Gedep. Staten van 11 Januari 1660 toebehoorden of toebehoord hadden aan hun Capittel, zijn, als gezegd, zeer omstandig beschreven in hun Necrologium. Wat tijdens de Reformatie daarvan nog over was, is mede vrij nauwkeurig vermeld in de bovenstaande rekening van Floris van Weede, zoodat men daaromtrent voldoende is ingelicht. Het verdere echter, betreffende de administratie, moet men hier en daar opvangen uit andere stukken, die daarvan ter loops gewagen, daar alle rekeningen der memoriegoederen vóór 1764 ontbreken en het een onbegonnen werk zou zijn de notulen van de Gedeputeerde Staten, bestaande in eenige honderden banden, waarop geen register bestaat, ten minste geen behoorlijk, daarop ab ovo te gaan naslaan. Het is dus een toeval als men in die volumineuse notulen iets kan opsporen over de memoriegoederen, naar aanleiding van aanhalingen dier resolutien in diverse stukken.

Wat wij op deze wijze hebben kunnen bijeenbrengen, bestaat hierin, dat er na de Reformatie, wanneer blijkt niet, door Gedeputeerde Staten, of wel door de Staten, uit hun midden zijn benoemd *Gecommitteerden tot de regeling der memorie* (memoriegoederen) *tot Montfoort*, die belast waren met het toezicht of opzicht over de goederen, en in 1626 reeds genoemd worden (in de natemelden resolutie van Gedeputeerde Staten van 20 Januarij 1626), doch

waarschijnlijk ook reeds vroeger zullen benoemd zijn. In de natemelden resolutie van 26 Mei 1653 wordt gewaagd van *Gecommitteerden in de saecken van het Burggraafschap van Montfoort*, waarmede waarschijnlijk dezelfde personen bedoeld worden.

Verder is er toen door de Staten, of wel door den Burggraaf, onder nadere goedkeuring van de Staten, een rentmeëster aangesteld t. w. Dirck van Erckel, die gemelde goederen onder zijne administratie had en daarvan rekening deed aan Gedeputeerde Staten, of aan het Capittel, of aan beiden te zamen, met toevoeging waarschijnlijk van een gedelegeerde van den Burggraaf en misschien ook wel van den Magistraat, tot het medeaanhooren dier rekening; ongeveer op de wijze als de rekeningen van den rentmeester der pastoriegoederen werden opgenomen en afgesloten. Dit alles is echter onzeker, daar wij, als gezegd, geene rekeningen hoegenaamd der memoriegoederen meer bezitten, uit den tijd toen die nog niet waren vereenigd met het rentmeesterambt der pastoriegoederen.

Bij den verkoop der Heerlijkheid Montfoort in 1648 bedong de Burggraaf als verkooper, dat de in die acte opgenoemde officianten door den kooper in hun officie moesten gecontinueerd worden, „volgende de commissien, henluyden *bij den Heere Vercoper* ..... gegeven." Onder die officianten wordt ook, in het slot dier acte, genoemd: Dirck van Erckel, 1° als Stadhouder van de leenen van Montfoort en 2° als „Rentmeester van de goederen behoorende aan het Burggraafschap van Montfoort ende van de memoriegoederen in de kercke aldaer, mitsgaders van de goederen ende incomsten specterende aen de Vicarye ten behoeve van het Manhuys gemortificeert." — Uit deze bepaling zou men alzoo geneigd zijn aan te nemen, dat hij door den Burggraaf was aangesteld en als zoodanig was geagreëerd door Gedeputeerde Staten.

Van het aanwezig zijn van zoodanigen Rentmeester der

memoriegoederen blijkt ook nog uit de boven medegedeelde rekening van den Kerkmeester Gillijn over 1659, waarin, behalve van den Rentmeester van den Heer van Montfoort (bl. 312) ook wordt gewag gemaakt van den Rentmeester van de Memoriegoederen en vermeld staat dat een uitgang van 5½ stuiv., gaande uit het kerkgebouw, is betaald aan den *Rentmeester van de Memoriën* (bl. 313). Zijn naam wordt echter niet vermeld, doch uit andere stukken o. a. uit de na te melden dispositie van Gedeputeerde Staten van 4 November 1653 blijkt, dat die was *Dirck* van Erckel. In de rekening der pastoriegoederen over 1667 (bl. 316) komt, onder de extraordinaris uitgaven, eene post voor van *f* 1.6.— door den rendant betaald aan Mr. *Hendrik* van Erckel, *Rentmeester van het Capittel*. Het schijnt dus dat er destijds een afzonderlijke rentmeester was van de capittelgoederen (die aan het Capittel waren gebleven) en van de memoriegoederen, die ook behoord hadden aan het Capittel waarvan de Burggraaf collator was, of die ten minste daarvan afkomstig waren, doch nu aan de Staten waren gekomen.

In het na te melden rekwest, den 11. Januarij 1660, door de Capitularen ingediend aan de Gedeputeerde Staten, spreken zij dan ook van de verkochte landerijen (d. i. de memoriegoederen) *„behoort hebbende aen de voorn. Capitule* enz."

In de hierboven vermelde eenig overgebleven afzonderlijke pastorierekening over 1667, wordt eveneens gewag gemaakt van dien ontvanger der memoriegoederen, in de uitgaven, luidende (bl. 317): „Betaelt aen den Rentmeester van de memoriegoederen der kercke Montfoort uyt de Pastorye huysinge een uitganck, verschenen als boven, 14 stuyvers." Ook blijkt daaruit dat, omgekeerd, de memoriegoederen, volgens een accoord van 12 Julij 1594, een subsidie betaalden aan de Regeerders der stad Montfoort [1]),

---

1) Het is mogelijk dat zulks zijn oorsprong had daarin, dat, kort na de Reformatie, de Magistraat, met goedvinden der Staten, aan-

ten bedrage van *f* 224.— 's jaars, tot onderhoud van den predikant, schoolmeester en koster, doch welk bedrag de stad weder afstond aan den Rentmeester van de pastoriegoederen, die daaruit de tractementen van den predikant, schoolmeester en koster betaalde, gelijk hij dan ook in zijne rekening die post verantwoordt, als ontvangen van de stad Montfoort, t. w. onder de *Ander Ontfanck* (bl. 316), met bijvoeging: „volgens accoort daervan sijnde in dato 12 Julij 1594 voorleden" — waarover nader.

Het geven van dergelijke subsidien uit het eene comptoir der Staten aan een ander was destijds niets vreemds, jazelfs eene bijna vaste gewoonte; ook het eene comptoir van geestelijke goederen subsidieerde niet zelden het andere (zie Bijl. A. 37 en bl. 191 en volg.).

Behalve dit subsidie van *f* 224.— droegen de memoriegoederen bovendien ook nog bij tot het onderhoud van de kerk, pastorie en het schoolgebouw, door die in natura te onderhouden, voor zoover daarin niet werd of was voorzien door de Kerkmeesters of den Rentmeester der pastoriegoederen, die echter beiden zich dat onderhoud steeds zoo veel mogelijk van den hals schoven.

Dit onderhoud is, van de Reformatie af tot op den huidigen dag, steeds een twistappel geweest. Het is dus niet onbelangrijk daarover het een en ander mede te deelen, voor zoover daarover iets te vinden is in oude documenten.

In de hierboven medegedeelde rekening der pastoriegoederen over 1667 wordt, in het caput *Ander Ontfanck* (bl. 316), bij de subsidie van *f* 224.— per jaar zooeven gemeld, wel aangehaald een accoord, op 12 Julij 1594 aangegaan, doch zonder eenige verdere bijvoeging omtrent den inhoud en door wien het is aangegaan. Er wordt

---

vankelijk de administratie bleef voeren der pastoriegoederen, zooals blijkt uit de na te melden resolutie der Staten van 12 Juli 1594.

echter in de notulen van het verhandelde in de Staten van Utrecht op dien dag, die op hoogst onvolledige en vrij slordige wijze zijn gehouden, eenige melding van gemaakt, luidende als volgt: — „In 't accoordt van de Commissarissen te corrigeren 't woort *Heer van Montfoort* ende te verteren in 't woort *Burchgrave.*"

„'t Accoord van de pastorye geapprobeerd bij provisie ende ter tijde toe anders geordonneert sal sijn." Het laatstgemelde accoord zal hierna, onder III[e] *Pastorieyoederen*, medegedeeld worden.

Dat over de memoriegoederen is, even als het andere, te vinden in de *Registers of prothocollen van beschrijving der Staten 's Lands van Utrecht*, bl. 16 gedrukte Inventaris Prov. Archief — Reg. n° 44 (7[e] Boek) fol. 344[v].

Het eenigszins uitvoerige stuk deelen wij liefst in zijn geheel mede, dewijl het o. a. ook eenig licht verspreidt over de verhouding van de vicarissen tot de memorieheeren en memoriegoederen.

„Gehoort bij de Staten van den Lande van Utrecht, vuyt het rapport van de Ordinaris Gedeputeerden van deselve Staten, mitsgaders vuyt het mondelinge verhael ende versouck van de Gecommitteerden der Stede van Montfoort, dat deselve Gecommitteerden van Montfoort vuyt krachte van de laste hemluyden bij de Regierders van Montfoort gegeven, omme alle querelen ende onlusten sedert eenighen tijdt herwaerts tusschen de Regierders van Montfoort ende de vicarissen ende Memorieheeren, aldaer binnen eenighe jaeren herwaerts verresen, ter neder te leggen, ende daerbij ten beyden zijden ontledicht te zijn, op 't welbehagen van de voorz. Staten gemaeckt ende opgerecht hadden seecker accoort, luydende van woorde te woorde aldus:

Alsoo die vicarissen der kerck van Montfoort, bij ordonnantie van de Ed. en Welgeborene Vrouwe etc. hoochl. memorie, belast zijn vuyt heure memoriegoederen jaerlijx

vuyt te reycken ende te betalen, tot onderhoudt van eene Latijnsche Schoolmeester die somme van hondert carolus gulden; dat mede deselve vicarissen noch deur ordonnantien van de Ed. Heere Staten gehouden zijn de duytsche Schoolmeester ende Coster vuyt de voorz. memoriegoederen jaerlicx te laten volgen eene gelijcke portie met de gemeene vicarissen, ende dat nu een jaer of twee herwaerts de voorz. Schoolmeester en de Coster qualick heure betalinge vuyte de voorsz. memoriegoederen hebben connen consequeren, overmits die groote desordre, die bij eenen Hendrik Lievensse geinduceert es geweest, — Soo ist dat wij (om) alle vrundtschap en vrede onder de gemeente te houden, die Heeren Johan Schilthouwer ende Berend Sas alwijlen Borgemeesters van Montfoort, van wegen den Latijnschen mitsgaders duytschen Schoolmeester ende Coster ter eenre, ende Heeren Willem Gerritse Wolfert, Cornelis Cornelisse van Oudewater ende Johan Jansz. Roust, als die drye oudste capitularen ende residerende vicarissen der kercke van Montfoort, ter andere sijde, veraccordeert ende vereenicht sijn noopende het achterwesen ende die jaerlixse gaige van de voorz. twee schoolmeesters ende coster, ende dat op conditien ende voorwaerden hierna beschreven.

In den eersten sullen die vicarissen van Montfoort, van nu voortsaen tot onderhoud ende alimentatie van de voorsz. twee Schoolmeesters ende Coster jaerlicx vuyt heure memoriegoederen debourseren die somme van hondert vier ende twintich carolus gulden tot twintigh stuvers brabants, den gulden gereeckent, vrijes gelts, ende zal het eerste jaer van dese beloeffde gaige omme ende [1]) Jacobi anno 1595. Welverstaende nochtans dat bij oepen oorloge ende

1) Hier schijnt te moeten gelezen worden *omme ende omme*, d. i. *omstreeks*. Voorts is hier de infinitief *betaald worden*, of eene dergelijke uitdrukking, in de pen gebleven.

eenen waye [1]) de voorsz. twee Schoelmeesters ende Coster an de voorsz. gaige mede cortinge lijden sullen als anderen, ende naer advenant heurluyder portie. Ende opdat in desе jaerlixe betalinge gheen faulte altoos valle ofte geschiede, soo es mede besproecken, dat de voorsz. Burgemeesters, theurluider optie ende keuze, allewijle ende eens vooral vuytte memoriegoederen nemen sullen al sulcke pachters als heurluyder goeddunncken ende believen sal, omme bij de voorz. Burgemeesters ende andere heurluyder successeurs aen die pachten, die deselve pachters Martini ende Petri jaerlicx schuldig sullen worden, de voorsz. beloefde gaige te mogen consequeren ende daervan de twee Schoolmeesters ende Coster voorsz. selffs jaerlicx heure gaige op de behoerlicke termijnen ende daghen betaelen; dies so sall wederomme die vicarissen van Montfoort verseeckertheyt ofte ten minsten beloften gedaen worden, dat so lange die jegenwoordighe ende oock toecomende Borgemeesters der stede van Montfoort de voorz. jaerlixe pachten opbeuren ende inmanen sullen, dat hem vicarissen nochte bij de voorsz. Schoolmeesters ende Coster, nochte oock bij yemants anders eenighe moijte ende molestatie aengedaen sal werden, nopende de voorsz. gaige. Ende of oock gebeuren mochte, dat die Ed. Heeren van Montfoort die memoriegoederen wederomme ontlasten van de hondert gulden, die bij de Ed. Vrouwe van Moriamen [2]), Burchgravinne van Montfoort etc. hoochl. memorie daerop, tot onderhoudt van eenen Latijnschen Schoolmeester gestelt ende aengewesen zijn, soo en sullen in sulcke gevallen die vicarissen van Montfoort eenighe schoolmeesters meerder gaigeren dan naer ouder gewoonte en usantie,

---

1) Door dit woord, dat misschien verkeerd geschreven is, wordt kennelijk een tijd aangeduid, waarin de financien, tengevolge van eenige algemeene ramp, in nood verkeeren.

2) Dit staat er duidelijk; misschien moet men Merode lezen.

ende dat op alsulcke gaige ende prouffijte als gedaen is geweest bij den leeve van Johan Burchgrave tot Montfoort. Ende es voorts mede bevoerwaert, dat nogh de voorsz. Borgemeesters geduyrende heurluyder administratie, nochte oock eenighe van heurluyder successeurs in der tijdt, eenige macht sullen hebben omme met de pachters bij heurluyden genomineert als voren, nae de expiratie van de huyre eenighe nyeuwe huyre te maecken, die oude te continueren ofte eenighe andere pachters te surrogeren, nemaer sall sulcx alleen gedaen werden bij de vicarissen in der tijt, ende wes oock bij de vicarissen jaerlicx van pachte meer bedongen wordt dan die jegenwoordige pachten beloopen, sall totder gemeener vicarissen prouffijt comen, ende wes oock die jaerlicxe pachte minder soude mogen bedraghen, sulcx dat men de voorsz. hondert vier ende twintigh carolus gulden daeraen ten vollen nyet en konde consequeren, tselve sall bij de vicarissen vuyt de memoriegoederen bijgeleyt ende gesuppleert worden. Ende aengaende tgheene de voorsz. twee Schoolmeesters ende koster nog van heure jaerlixe gaige aen de memoriegoederen ten achteren zijn, ende eerst belanghende tgeene den Latijnschen Schoolmeester noch resteert tot Jacobi incluys, es geconditioneert, dat de voorsz. drye vicarissen heurluyder contingente portie, te weten drye deelen van de voorsz. reste, opbrengen ofte goede pachters daervoor assigneren zullen. Ende het anderde vierde deel sullen de voorsz. Burgemeesters hebben te innen ende vorderen aen Hendrick Lievenssoon. Dies soo sullen wederomme de voorsz. Burgemeesters in reguarde van de voorsz. drye vicarissen te nyette doen ende naer behoeren casseren alsulcke acte van condempnatie als bij deselve vicarissen tanderen tijde voor den gerechte van Montfoort gepasseert soude wesen van de hondert gulden, den Latijnschen Schoolmeester op de memoriegoederen geassigneert, ende dat bij de letste betalinghe assignatie van pachters als voorz. —

Ende die tseuentigh gulden, die den Duytschen Schoolmeester ende Coster van zijne jaerlicxe gaige noch soude resteren, es mede overcomen, dat de voorsz. drye vicarissen die eene helfte van heure drye deelen opbrenghen ende betaelen sullen, nu Martini 1594 eerstcomende, ende dander helfte van heure drye deelen, Martini A° 1595 daeraen volgende, ten waere de voorsz. vicarissen gehouden sullen wesen de voorsz. somme van tseventigh gulden, soo cort ende haest tselve geschieden mach. Voorts soo sullen oock de voorsz. Commissarissen gehouden wesen den predikant tot Montfoort te laeten volghen al sulcke hondert gulden jaerlicx, als hij tot nogh toe van jaere tot jaere vuyt de memoriegoederen gehadt ende genooten heeft. Alle welcke conditien ende voorwaerden, hiervoren gestelt, geaccordeert ende besloten sijn op behagen ende believen van de Ed. Heeren Staten, denwelcken mede gelieven sall denselue te approberen ende te ratificeren, mitsgaders deselve oock te corrigeren ende te altereren sulcx hemluiden Edele goeden Raidt goet ende geraiden vinden [1]) sall, ende daerbij oock den Officier van Montfoort te ordonneren dat hij van Hendrick Lievensse repetere ende oock, ist noot, datelijck aen sijne goederen executere, die vierde paerten van de voorsz. Schoolmeester ende coster hiervoren benoempt. Versouckende dat wij tselve accoort souden willen approberen ende ratificeren, en oock den Officier van Montfoort ordonneren dat hij van Hendrick Lenartsse (sic) repetere ende oock, ist noot, datelick aen sijne goederen executere die vierde paerten van de voorsz. Schoolmeester ende coster. — Die voorsz. Staten begeerende vreede ende ende eenigheyt tusschen die voorsz. Regierders ende vicarissen te vorderen, hebben de voorsz. accoorde geapprobeert ende geratificeert, gelijck zij t' selve approbeeren ende ratificeren bij dese, bij provisie ende ter tijdt

1) lees: danken.

toe anders geordonneert sall zijn. Ordonnerende den Officier van Montfoort, dat hij van Hendrick Lievensse repetere ende, ist noot, executere die vierde paerten van de Schoolmeesters ende Coster voren genoempt."
(*in margine*). „Die State approberen taccoord tusschen die Stadt ende Vicarrissen van Montfoort."

Dit voorloopig accoord schijnt later door een ander en definitief te zijn vervangen, waarvan de strekking en inhoud onbekend is, doch waarbij, naar 't schijnt, het Capittel of de Burggraaf (als collator?) o. a. ook het onderhoud van de kerk en den toren op zich had genomen, welk onderhoud zoodoende, na den aankoop der Heerlijkheid in 1648, op de Staten schijnt gekomen te zijn. Een en ander zijn echter bloot gissingen.

Voor zoover men kan opmaken uit de weinige stukken, die tot onzen tijd zijn gekomen, en uit de resolutien van de Staten en Gedeputeerde Staten over de memoriegoederen, is de administratie over de memoriegoederen, na de Reformatie, gevoerd door eenen specialen rentmeester over die goederen, die stond onder zekere Gecommitteerden uit de Gedeputeerden tot de regeling dier goederen, doch gedeeltelijk ook onder den Burggraaf en de Magistraat dier stad, terwijl de pastoriegoederen afzonderlijk werden beheerd, eerst door den Magistraat van Montfoort en spoedig daarop door een afzonderlijken rentmeester.

Het comptoir of de administratie der memoriegoederen te Montfoort schijnt, volgens de gemelde accoorden, in het algemeen belast te zijn geweest met het onderhoud van kerk-, pastorie- en schoolgebouw, terwijl de tractementen van den predikant en den koster, tevens schoolmeester, kwamen ten laste van het comptoir der pastoriegoederen te Montfoort, dat echter gedeeltelijk ook met het onderhoud der pastorie schijnt te zijn belast geweest,

voor zoover de baten strekten, zooals uit de meergemelde hierboven (bl. 315) medegedeelde rekening der pastorie-goederen over 1667 blijkt.

Evenzoo werd het kerkgebouw mede door de Kerkmeesters onderhouden, voor zoover de inkomsten der kerkgoederen zulks gedoogden. Dit laatste blijkt uit hetgeen de Kerkmeesters te kennen geven in eene Memorie, door hen in 1658 ingediend aan de Gedeputeerde Staten ter bestrijding van een verzoek, door de Capitularen der kerk te Montfoort aan Gedeputeerden gedaan, ten einde dat deze aan Kerkmeesters zouden gelasten de graven, die door de eigenaars waren geabandonneerd, ten name van het Capittel te stellen. Daarin geven Kerkmeesters o. a. te kennen, dat de onkosten van het repareeren van den vloer van de kerk en de herstelling van de in der tijd, tengevolge van brand, gebarsten zerken, waren betaald door het Capittel, omdat de kas van Kerkmeesters destijds onmachtig was die uit de jaarlijksche inkomsten der kerkgoederen te kunnen bestrijden — „waeromme deselve oncosten, als een defect van noodige ende behoorlijcke reparatie *die uyt t'innecomen van de kercke niet heeft konnen betaelt worden*, notoirlijck most komen tot laste van de Capittule, volgens d'uytspraecke van Hoog Mogende heer Philips van Merode, gedaen den 7 Julij 1624, en opgevolgt appoinctement van approbatie van U Ed. Mog. van den 20en Januarij 1626 ende nader appoinctement van confirmatie, notanter selfs op t' versoeck van die van de Capittule bij U Ed. Mog. den 26 May 1653 lestleden gegeven."

Op dit geschil tusschen het Capittel en de Kerkmeesters is gevolgd eene resolutie van Gedeputeerde Staten van den 17en Februari 1658, waarin zij verklaren te berusten in het advies van Kerkmeesters (strekkende tot afwijzing van het verzoek, door de Capitularen gedaan). Bijgevolg is het verzoek, door de Capitularen gedaan, niet ingewilligd door Gedeputeerden.

De door Kerkmeesters aangehaalde resolutie van Gedeputeerden, van 26 Mei 1653, luidt als volgt:

„Op de requeste van de Capitularen der Kercke binnen de stede van Montfoort, verthoonende hoe dat de huysinge, behoorende aen de Pastorie derselver Kercke, eenige reparatien van noode zijnde, deselve wierden gedaen sonder dat sijluyden supplianten daerover gemoeid ofte haer consent daerinne gevraeghd worde; dan gemerckt sij supplianten soo wanneer de behoorlijke reparatien uyt het inkomen der kercke ende pastoriegoederen niet betaelt conden worden, het defect daervan uyt de memoriegoederen mosten suppleren, mits dat de kerckelijke en pastorale reparatien ten overstaan van den Officier ende de Gecommitteerden uyt hen luyder supplianten collegie mosten werden gedaen, volgens d'uytsprake van sijne genade, Heere Philippus van Merode, in date den 7 Julij 1624, en Hare Ed. Mo. appoinctement van approbatie, daerop verleend, den 20 Januarij 1626, waeromme sij supplianten versochten als hiernaer is geappoincteerd:

De Gedeputeerden etc. Gelet op den inhoude deser; mitsgaders dienaengaende gehoord 't mondeling bericht ende advies van de Heeren Hare Ed. Mo. Gecommitteerden in de saecken van het Burggraafschap van Montfoort etc. Ordonneren den supplianten en de opsichter van de Pastorye hierinne geroert inder tijd, dat hij hem dienaengaende sal hebben te reguleren volgens ende conform d'uytsprake ende appoinctementen van Hare Ed. Mo. approbatie daerbij vermeld, ende alsulx geene reparatien aen de voorzegde pastorie sal hebben te beginnen ofte te doen, dan met voorgaende communicatie ende ten overstaen van den Officier der stede Montfoort in der tijt, mitsgaders van hen luyder supplianten Gecommitteerden [1]) daertoe sijnde

1) d. i. de Gecommitteerden uit het Capittel, vermeld in de pastoryrekening over 1667 aan het slot, bl. 319.

geauthoriseert. Alles ten meesten oirbaer ende minsten koste."

Wij laten nu volgen de meer aangehaalde resolutie van 26 Januarij 16[illegible]

Op de requeste van Gecommitteerden tot de regeeringe der Memorie te Montfoort aengaende de reparatie der pastorie woninge aldaer — Is geappointeert:

De Gedeputeerden etc. gehoort 't advies der Raden van welgemelte Heere Burggrave der Stede ende Lande van Montfoort (hebbende Sijne Genade alsdoen) insgelijcks op 't voorsz. advys van dien, voor soo veel als aengaet d'Edele Regierders aldaer, behoorlijk gehoort bevonden, consenteren de supplianten tot betalinge van noodige reparatien aen de pastorie woninge, in desen geroert gedaen, ten meesten oorbaer ende minste coste op interest te mogen lichten tot laste van de pastoriegoederen tot Montfoort voorsz. de hoofdsomme van negenhondert gulden, ende tot meerder versekeringe ende contentement dergenen die dees penninghen furneren ende betalen sullen (voor soo vele des noodigh bevonden sal worden) de memoriegoederen, hierinne geroert, te mogen verobligeren. Midts dat de posten der reparatien bij eenige daertoe bij d' Borgemeesters en Gecommitteerden der memoriegoederen geauthoriseert, naer behooren zullen worden gesuyvert, bijaldien 't selve noch niet gedaen en is. Ende dat de voorsz. hooftsomme binnen den tijt van ses eerstcomende jaeren, alle teicken jare een gerechte sesten deel, volkomentlijck wederomme ontlast zullen worden ende renthen derzelver naer behooren."

In deze laatste resolutie is, zooals men ziet, geene sprake van het betalen der kosten van reparatie der pastorie uit de opbrengsten der memoriegoederen, doch alleen van het desnoods hypothecair verbinden der memoriegoederen voor eene geldleening, ten laste der pastoriegoederen aantegaan. Echter wordt er in gezegd, dat het bedrag der uitgaven voor de reparatien moet goedgekeurd

zijn, o. a. door de Gecommitteerden voor de memoriegoederen.

De last, door de Staten (in der tijd) gelegd op de memoriegoederen te Montfoort, om de reparatien aan de kerk te bewerkstelligen, werd, na den aankoop der Heerlijkheid en collatie, door hen zelven nagekomen, zooals o. a. blijkt uit de Instructie voor den Rentmeester van de memoriegoederen te Montfoort, den 18 Mei 1666 door Gedeputeerde Staten gearresteerd en geapprobeerd ter vergadering der Staten op 25 Mei daaraanvolgende (prov. Archief Reg. n° 92. Deel 36, fol. 69 en volg.; zie gedrukte Inventaris, pag. 24) waar, behalve de gewone bepalingen van comptabiliteit, aan dien Rentmeester het volgende wordt voorgeschreven:

„Den voorn. Rentmeester bij den Kerckmeester in der tijd van de kercke tot Montfoort aengediend sijnde, dat eenige noodige reparatien aen de kercke te doen sijn, sal hij Rentmeester gehouden sijn, nevens denselven Kerckmeester, daervan oculaire inspectie te nemen ende, indien geoordeelt wort, dat die boven de tien gulden sullen comen te monteren, sal hij Rentmeester gehouden sijn daarvan advertentie te geven aen de Heren, daartoe bij hare Ed. Mo. alrede gecommitteert ofte noch te committeren, ende van deselve dienaengaende verwachten schriftelijck last.

Gelijck hij Rentmeester, van sich selfs siende eenige verval aen de voorsz. kerck, ende dat 't selve noodich dient gerepareert te worden, sal, als voorsz., daarvan hebben kennis te geven ende schriftelijcke ordre dienaengaende oftevragen.

Ende indien gemelte Heeren Gecommitteerden mochten goet vinden selfs de nodige reparatien te besichtigen, sullen daar van geene daghgelden genoten worden.

Sal hij Rentmeester gehouden sijn jaarlijks alle specificatien der voirsz. reparatien daerinne haar Ed. Mog. *als*

possesseurs der voorn. memorie goederen [1]), mochten sijn gehouden, bij recueil aen de Heeren ordinaris Gedeputeerden over te leveren, die, na ingekomen advies van de Camer van finantie, daarop ordonnantie van betalinge sullen verlenen."

Het fonds of comptoir der memoriegoederen te Montfoort, ofschoon betrekking hebbende op memorien, gelijk staande met vicarien, en niets gemeens hebbende met de kerkgoederen aldaar, was dus belast met het onderhoud, o. a. ook van de kerk. Dit was eenigszins abnormaal, want in de overige steden en ten platten lande was het onderhoud der kerken steeds ten laste van de kerkfondsen, onder beheer der Kerkmeesters van de parochiekerken, zonder dat het comptoir der gebeneficieerde goederen daarin droeg. Echter was het toch niet geheel zonder voorbeeld, want het Comptoir der Balye en Convente van St. Catharijne te Utrecht, ofschoon niets te maken hebbende met de Hervormde Gemeente aldaar, was ook belast met het onderhoud van het kerkgebouw, zooals bl. 153 hierboven is vermeld, alleen omdat dit vroeger vóór de Reformatie zoo geweest was en de Staten goedgunstig en ter wille dier Gemeente het comptoir van St. Catharijne daarmede lieten belast blijven, bovendien zelfs met de betaling van het tractement van den voorzanger, koster en doodgraver, als ook van de verlichting en van brood en wijn, bij het Avondmaal gebezigd, zooals blijkt uit de rekeningen van dit comptoir, aanwezig op het prov. Archief. Het onderhoud van de kerk en pastorie te Montfoort, ten laste van het fonds der memoriegoederen, was een faveur, dat de Staten aan de Gereformeerde gemeente aldaar verleende, niet een recht dat deze toekwam.

---

1) Wij vestigen in 't bijzonder de aandacht op deze woorden, waaruit blijkt, dat de Staten zelven zeggen, dat de memoriegoederen hun toebehooren en niemand anders.

Ook was het niet eene verplichting, die zij als koopers der Heerlijkheid Montfoort en van het collatierecht tot het beroepen van den predikant aldaar en het collatierecht der vicarien en beneficien (memorien?), in die kerk gevestigd, op zich namen, maar een faveur, dat zij als Staten reeds vóór dien aankoop hadden verleend en geregeld in de bovengemelde voorloopige accoorden van 12 Juli 1594, waarin zij geen verandering brachten, toen zij, in 1648, de Heerlijkheid met de daaraan verbonden collatierechten hadden aangekocht en spoedig daarna de landerijen, behoorende aan hun comptoir der memoriegoederen, verkochten, ten einde de noodige gelden te bekomen om den kooppriJs van *f* 225000.— te kunnen betalen [1]).

Door die verkoop der landerijen miste natuurlijk hun comptoir voortaan een belangrijk deel der inkomsten, zoodat de Staten, wilden zij het onderhoud van de kerk, pastorie en schoolgebouw bij voortduring blijven bekostigen, als ook eenige uitgaven blijven bestrijden, die uit de inkomsten van het comptoir aan het Capittel te Montfoort (wel te onderscheiden van de Kerkmeesters, d. i. het Parochiaal Kerkbestuur te Montfoort) werden voldaan, waarschijnlijk ten gevolge van de voormelde vroegere accoorden, na de Reformatie, daarover aangegaan, — er order op moesten stellen, dat in het gemis der landpachten, die uit de verkochte landerijen voortvloeiden, op de eene of andere wijze werd te gemoet gekomen.

Daarin werd dan ook door hen voorzien, niet op verzoek van den Kerkenraad of de Kerkmeesters te Mont-

---

1) De juiste datum van die veiling der landerijen is niet bekend, noch ook de beschrijving der verkochte landerijen, daar de Memorialen der geestelijke goederen, die door de Staten of met hun consent verkocht zijn, op het Prov. Archief berustende (Reg. n° 192; gedr. inv. pag. 49), niet verder loopen dan tot het jaar 1632.

foort, maar op verzoek van hunnen Rentmeester van het comptoir der memoriegoederen, die mededeelde, dat hij onmogelijk de kosten van het onderhoud van die gebouwen, als ook de uitbetalingen aan het Capittel kon blijven bestrijden uit de zoozeer verminderde inkomsten, indien niet op de eene of andere wijze werd voorzien in het gemis der landpachten.

Dit blijkt uit eene kennisgeving, die hij, in 1653, bij wijze van rekwest, aan de Gedeputeerde Staten deed, vermeld in de notulen van Gedeputeerde Staten van 4 November 1653, met het daarop door hen genomen appointement, luidende als volgt:

„Op de rekweste van Dirck van Erckel, Rentmeester van de Memoriegoederen der kerck tot Montfoort, vertoonende, hoe dat hij suppliant sijne reeckeninghe van deselve hadde gedaan, namentlijk de derde [1]), van den jare 1652, in dezelve fol. 10 verso ende 11 recto, onder het capittel der Landpachten aldaer voor ontvang hadde gebracht de somme van twee duyzent zes ende zeventig gulden vier stuyvers vier penningen, in plaetse van de landpacht der landen behoort hebbende in 't gemeen aen de Memoriegoederen der voorzegde Kercke, welke somme de Heeren Haer Ed. Mo. Gecommitteerden, ter auditie van zijne voorzegde reekeninge aldaer, als in voorgaande reekeningen, hadden gepasseerd, belastende hem suppliant, als rendant, bij apostille van Haer Ed. Mo. vergaderinge alhier, te versouken ordre tot betalinge van de voorzegde somme van twee duysent zes en zeventig gulden vier stuyvers 4 penningen, gelijck voor desen was geschiet. Ende gemerckt tot dezelve somme verscheide ordinaris

---

1) Zijne 1e rekening schijnt dus over 1650 te hebben geloopen, indien hij jaarlijks rekening heeft gedaan, iets dat echter niet altijd het geval was, daar dergelijke rekeningen wel eens over meerdere jaren liepen.

ende extraordinaris kapittels lasten mosten worden betaelt, waerover hij suppliant van wege denzelven Capittele dickwis werde aengesproken; dat mede noch moste werden opgebracht een somme van tweehondert vijf en negentig gulden tot aflossinge van de capitael, waermede de voorzegde memoriegoederen waren belast, die volgens Haere Ed. Mo. ordre in tien jaren moeten worden afgeleydt, waervan de interesten ten laste van het voorzegde Capittele te hooger loopende de lossinge te laeter most geschieden, ende de voorzegde capitularen van doen hadden haer gedeelte dat boven des gemelden capitels lasten zouden overschieten [1]), waeromme zij supplianten versochten, dat haer Ed. Mo. geliefden hem te verleenen ordonnantie tot de voorzegde somme van tweeduysent ses en seventig gulden 4 stuyvers en 4 penningen, te weten op hem suppliant ordonnantie ter somme van seshondert negen en dertig gulden acht stuyvers vijf penningen, dewelcke hij suppliant bij het slot van zijne reekeninge van de domeinen van Montfoort [2]) over den jaere 1651 is schuldigh gebleven. Ende over de resterende veertienhonderd ses en dertigh gulden vijf stuyvers 15 penningen op een ander van haer Ed. Mo. comptoiren, ende also de gemelte Capitularen van haer Ed. Mo. alle jaer gelijcke somme van twee duizend ses en zeventig gulden vier stuivers 4 penningen, ter cause voorzegd, sullen competeren, hij suppliant derhalve versocht nog eene generale ondonnantie tot dezelve somme, als: op hem

1) Er werd dus onderscheid gemaakt tusschen hetgeen aan het Capittel moest betaald worden en hetgeen den Capitularen qua talis (Memorieheeren?) competeerde.

2) Hij schijnt dus, behalve Rentmeester der memoriegoederen te Montfoort, ook te zijn geweest Rentmeester van de domeinen (der Staten) te Montfoort en als zoodanig daarover afzonderlijk rekening te hebben gedaan, en wel aan de Staten. Anders toch zou hij zijn batig slot *f* 639—8—5 niet hebben kunnen laten strekken tot betaling van een nadeelig slot zijner rekening der memoriegoederen over 1652.

[illegible] van vijfhondert guldens [illegible] van Montfoort [illegible] ... [illegible] Ed. Mo. [illegible] Capittel [illegible] 1651 — [illegible] ... [illegible] Ed. Mo. [illegible] ... [illegible] Burgemeesteren van Montfoort, van den jare 1651 [illegible] 1436—5—15 op [illegible] Ed. Mo. [illegible]"

Uit dit verzoek van den Rentmeester blijkt alzoo, dat de f 3765—4—4 [illegible] voor de [illegible] ten was verleend aan het Capittel, [illegible] aan de Kerkmeesters of den Kerkenraad der Gereformeerde Gemeente te Montfoort, voor ordinarisse en extraordinarisse kapittels-aten en tot [illegible] van [illegible], waarmede de memoriegoederen in der tijd door het Capittel [illegible] waren bezwaard geworden (waarschijnlijk voor vroegere opgenomen gelden), en die moesten afgelost worden.

Waarin deze ordinaris en extraordinaris kapittelsiasten hebben bestaan, is onbekend, daar de rekeningen der memoriegoederen zoek zijn geraakt.

Dat het gemelde subsidie aan de Capitularen en niet aan de Kerkmeesters was verleend, blijkt ook nog uit een later verzoek, in 1660 gedaan, niet door den Rentmeester der memoriegoederen, maar door de Capitularen.

Het rekwest zelf is niet meer aanwezig, doch den inhoud kennen wij uit de dispositie, daarop door Gedeputeerden gegeven in hunne vergadering van 11 January 1660, luidende:

„Op de Requeste van de Capitularen der Kercke Mont-

foort, verthonende dat haar Ed. Mo. aen de supplianten toegeleyt hebbende de jaarlijksche somme van 2076 gulden 4 st. 4 penn., in plaetse van de landpachten van de vercochte landen, *behoort hebbende* aen de voorsz. Capitule, aen de supplianten daar na toegestaan ende verleent hadden een generale ordonnantie ter somma van *f* 2076—4—4, *te wete op Dirck van Erckels als Rentmeester van haar Ed. Mo. domeynen van Montfoort*, ter somme van ses hondert gulden, om uyt de voorsz. domainen jaarlijks bij hem betaelt te worden, (en) voor de resterende 1436 gulden 4 st. 10 penn. op alsulcken ander comptoir van haer Ed. Mo., waar uyt deselve somme jaerlijkx mede vast ende seeker soude connen betaelt worden, breeder vervolgens de annexe requeste (dan gelet haer Ed. Mo. tzedert de molen van Montfoort hebben vercocht, sulx dat uyt de voorsz. domainen van Montfoort geen ses hondert guldens jaarlijcx meer connen worden betaelt, soo hadden haer Ed. Mo. ordre tot betalinge van 't jaar verschenen Martini ende Corsmis 1657 en 1658 belieft te veranderen, als: te weten op van Erckel twee hondert in plaatse 600 gulden en die reste op een ander comptour van haer Ed. Mo., en also den voorsz. Erckel wederom tot de voorsz. ordonnantie niet meer sall cunnen betaelen, soo versoecken sij supplianten dat haar Ed. Mo. wederom aan haer believen te verleenen een ordonnantie ter somme van twee dusent sessentseventigh gulden vier stuivers en vier penningen, en dat tot betalinge van 't jaar renten verschenen Martinii en Corsmis 1659.

Geappointeert, fiat behoorlijcke ordonnantie."

In de rekeningen der memoriegoederen (de eerste die wij bezitten is van 1764, toen die reeds met de pastoriegoederen waren gecombineerd) komt deze zelfde subsidie van *f* 2076—4—4 ook nog steeds voor (bl. 338) met de vermelding, dat die was verleend, ter vervanging van de inkomsten der verkochte landerijen, doch met de bijvoeging,

dat die gelden toen werden verstrekt door het comptoir van den 20sten en 40sten penning. Er staat echter niet meer bij, dat dit bedrag in der tijd aan het Capittel, of wel op verzoek van het Capittel was verleend, noch ook dat daaruit aan de Capitularen of Memorieheeren iets werd uitbetaald, terwijl er in de uitgaven dan ook geene uitbetalingen aan hen vermeld staan. Misschien was het Capittel toen reeds opgeruimd: ten minste men vindt later nergens meer gewag gemaakt van het Capittel, van Capitularen of van Memorieheeren, noch ook van Gecommitteerden van het Capittel, die de rekening van den rentmeester mede opnamen en goedkeurden. De rekening van 1764 der gecombineerde memorie- en pastoriegoederen is, even als de volgende, gedaan aan de Staten en opgenomen door hunne gecommitteerden tot de Rekenkamer der Provincie, zonder dat er toen eenige andere autoriteiten of Gecommitteerden meer bij te pas kwamen, zoodat destijds het Capittel of de Memorieheeren er niets meer mede te maken hadden.

Waarin de ordinaris en extraordinaris lasten des Capittels bestaan hebben, waarvan de Rentmeester der memoriegoederen, Dirk van Erckel, in zijn verzoek aan Gedeputeerde Staten van 4 November 1653 gewaagt (bl. 372), met bijvoeging, dat hij dikwijls daarover werd lastig gevallen door of van wege het Capittel, is onbekend; even als wat eigenlijk de strekking is van hetgeen hij er bijvoegt: „dat de voorzegde Capitularen van doen (d. i. noodig) hadden haer gedeelte, dat boven desgemelten capittelslasten zoude overschieten." — In verband met hetgeen de Capitularen in hun rekwest van 11 Januarij 1660 (bl. 374) zeggen: dat de Edel Mog. Staten aan *hen* supplianten toegelegd hadden *f* 2076—4—4 jaarlijks „in plaetse van de landpachten van de vercochte landen behoort hebbende aen de voorz. Capitule", — zou men zeggen, dat die som strekte om de kas van het comptoir der memoriegoederen, na het gemis der landpachten, in staat te stellen om aan

capitularen, memorieheeren of choorheeren te blijven uitkeeren, hetgeen hun door de Staten was toegelegd uit de inkomsten van die landerijen der memoriegoederen.

Daar de accoorden hiervan niet spreken en alle verdere bescheiden, rekeningen, enz. ontbreken, kan men alleen bij gissing daaromtrent iets zeggen. Het ligt echter voor de hand, dat de Staten, die aan de aanwezige vicarissen toestonden ⅘ der inkomsten van de geseculariseerde vicariegoederen te mogen blijven genieten, ook aan de aanwezige Memorieheeren hebben toegestaan eenig deel te blijven genieten der inkomsten van de geseculariseerde memoriegoederen, even als zulks ook had plaats gegrepen met de geseculariseerde kloostergoederen der kloosterlingen.

Ten anderen is het ook zeer begrijpelijk dat, even als de collators der vicarien er op gesteld waren, dat ook de volgende vicarissen of possesseurs der vicarien, door hen voortedragen, dit zelfde zouden blijven genieten, opdat hun collatierecht niet illusoir zou worden, — zoo ook de Burggraaf: „hebbende de dispositie en collatie van de vicaryen en *beneficien* [1]), zoo hij sustinerende is" — zooals de vermelding luidt in de notulen van Gedeputeerde Staten van 20 April 1587 (bl. 350), of, zooals in die van 15 Junij 1636 wordt gezegd: „als patroon laïcaal van (de) Kercke tot Montfoort" — en als zoodanig waarschijnlijk ook hebbende de nominatie of presentatie der Capitularen (tevens Memorieheeren), er op gesteld was, dat deze laatsten de emolumenten uit de opbrengsten der memoriegoederen, zouden blijven genieten, geheel of ten minste gedeeltelijk, al werden er ook geene memorien meer gecelebreerd.

Ofschoon de Staten de geestelijke goederen seculariseerden, zoo rekenden zij zich echter, ter goeder trouw, verplicht de lasten, thinsen, uitgangen en verdere geldelijke

---

1) Met dit laatste zijn waarschijnlijk bedoeld de Memorien. Verg. bl. 226: twee *officien* enz.

verplichtingen, daarop liggende, te blijven betalen, even als zulks bij verbeurd verklaarde of op andere wijze aan den Staat vervallen goederen, het geval was. Uit dien hoofde bleven ook de daarop liggende verplichtingen en andere rechten, als ook het collatie-recht, drukkende op de pastorie- en vicariegoederen, gehandhaafd, omdat de Staten, ofschoon daartoe niet bepaald verplicht, zulks billijk achtten.

Naar deze beschouwing der Staten, indien die de ware is (hetgeen echter onzeker is en blijft), zou het zeer begrijpelijk zijn, dat zij aan de memorieheeren na de Reformatie een deel inkomsten van die goederen hebben blijven gunnen en dat zij, de memoriegoederen verkocht hebbende, zorg droegen dat de kas in staat gesteld werd om voortdurend dat deel te blijven voldoen, althans aan de tijdens dien verkoop aanwezige capitulairen, tevens memorieheeren, die door den Burggraaf, als collator, waren benoemd, of ten minste door zijne tusschenkomst zulks geworden waren.

Toen echter, na 1648, de Staten zelf collator waren geworden en het dus in hunne hand hadden om de memorieheeren te laten uitsterven, door geene nieuwe te benoemen, of ten minste hen niets te laten trekken, schijnen zij daarvan, even als bij de vicarien, gebruik te hebben gemaakt; misschien wel aan de toenmalige Memorieheeren ook lijfrenten ter dier zake te hebben toegekend, even als aan de toen aanwezige vicarissen, zooals hierboven (bl. 352 en v.) is medegedeeld.

Wij herhalen echter, dat een en ander altemaal slechts zijn gissingen, daar de rekeningen ontbreken. Eene zaak echter staat vast, dat in 1764, blijkens de rekening der gecombineerde memorie- en pastoriegoederen over dat jaar, de Staten van alle betalingen en uitkeeringen aan het Capittel of de Memorieheeren bevrijd waren, en dat er in die rekening, onder de *Andere lasten van ordinaris uytgeven* (bl. 339), van het Capittel, als

van een cadaver wordt gewaagd, terwijl er, zoover ons bekend is, geen spoor meer te vinden is dat er toen of later nog een kapittel of capitularen, memorieheeren, choorheeren, of iets dergelijks bestonden, die als zoodanig door de Staten erkend werden. — Dit laatste voegen wij er bij, omdat er te Montfoort, niettegenstaande het verbod van exercitie der Roomsche religie, toch eene Roomsch Catholieke Gemeente is blijven bestaan en nog bestaat, bij welke de Roomsche geestelijkheid is blijven voortgaan pastoors te benoemen (zie *v. Heussen en v. Rijn:* Utr. Bisdom. 1e ed. pag. 262).

IIIe. *De pastoriegoederen.*

Na hetgeen reeds over de memoriegoederen is gezegd, kunnen wij kort zijn bij de behandeling der pastoriegoederen, daar het meeste reeds is medegedeeld.

Na de Reformatie zijn de pastoriegoederen aanvankelijk gebracht (of gebleven?) onder beheer van den Magistraat te Montfoort, zooals zulks blijkt uit de vermelding in de rekening van den Rentmeester der memoriegoederen over 1764: 6e Uytgaave (bl. 340), als ook meer speciaal uit de resolutie der Staten van 12 Juli 1594, inhoudende dat zij aan de Regeerders der stad Montfoort, bij wijze van accoord, voorloopig de administratie laten der pastoriegoederen aldaar, onder voorwaarde dat zij aan den predikant aldaar, uit het inkomen dier pastoriegoederen, jaarlijks *f* 200.— zouden betalen, boven de *f* 100.— die hem uit de memoriegoederen waren toegevoegd; dat zij geen predikant mochten beroepen of afzetten dan met goedvinden van de Staten of van hunne Gedeputeerden; wijders dat zij de overschietende penningen van het inkomen der pastorie zouden mogen gebruiken tot onderhoud van een Latijnschen en Duitschen schoolmeester, van den koster en tot reparatie van het pastoriehuis en hofstede te Montfoort; „ende dat sij van het inkomen der

pastorygoederen gehouden zullen wesen, tot vermaninge, te doen rekeningh, bewijs en reliqua voor de Staten of hunne Gedeputeerden, en dat all bij provisie ende ter tijde toe anders geordonneert zal zijn" — (Prov. archief. Reg. n° 44 (7e Boek) fol. 343.

Later is daarin echter weder verandering gebracht door de Staten, doordien er een afzonderlijke rentmeester voor die pastoriegoederen is aangesteld, die toen rekening deed aan de Staten, — zooals in de rekening der memorie- (en pastorie-) goederen over 1764 vermeld staat, zie bl. 340 verbis: Uytgave van de pastorygoederen... enz. en bl. 336 verbis: 7e Ontfang van Kerkethins... enz., — met medewerking der authoriteiten vermeld in het slot van de rekening der pastoriegoederen over 1667, bl. 315—319 medegedeeld.

Dit fonds of comptoir der pastoriegoederen was, toen het nog afzonderlijk werd geadministreerd, bestemd om daaruit het tractement van den predikant (vroeger was er maar één) schoolmeester en koster te betalen en, zoo ver de gelden strekten, ook de reparatien van pastorie en school. De latere tweede predikant te Montfoort werd niet uit het fonds of comptoir der pastoriegoederen te Montfoort betaald, maar door het comptoir der gebeneficieerde goederen (ten platten lande). Dit blijkt uit de rekeningen van dit comptoir sedert 1770 (de vroegere zijn weg) waarin, bij de vermelding der betaalde tractementen van predikanten ten platte lande, steeds, aan het slot, een bedrag van *f* 800.— 's jaars wordt vermeld als betaald aan den (jongsten) predikant te Montfoort, daarin bij name genoemd. Bovendien werd uit dat fonds ook het zoogenaamde *kindergeld* aan de predikanten te Montfoort voldaan, mede in afwijking van hetgeen ten aanzien van de overige kleine steden plaats greep, alwaar noch tractement, noch kindergeld of eenige andere betaling aan de predikanten werd gedaan uit dit comptoir.

Waarschijnlijk is er in der tijd door de Staten eene resolutie genomen, waarbij bepaald werd dat het tractement van dien lateren tweeden predikant te Montfoort uit de geben. goederen zou betaald worden; doch, daar de datum daarvan niet bekend is, is die niet te vinden en weten wij dus ook niet wat aanleiding heeft gegeven tot deze afwijking van den algemeenen regel ten opzichte van Montfoort. Doch, zooals vroeger (bl. 193, 196 enz.) reeds is vermeld, er werden uit dit fonds der geben. goederen (even als uit de andere comptoiren) wel meer zaken betaald, die er eigenlijk niets mede gemeen hadden.

Na de combinatie der beide rentmeesterschappen treft men in de rekeningen niet meer aan de ontvangst van *f* 224.—, die de pastoriegoederen (in 1667 nog) genoten uit de memoriegoederen (bl. 316) door het intermediair van den Magistraat te Montfoort, waarschijnlijk ten gevolge dier combinatie.

De Montfoortsche pastoriegoederen zijn nog alle in natura aanwezig, daar de Staten daarvan nimmer iets verkocht hebben, evenmin als de regeeringen, die hen zijn opgevolgd.

IVe. *De gecombineerde memorie- en pastoriegoederen.*

Na de samensmelting der administratie van het overschot der memoriegoederen met de pastoriegoederen onder één rentmeester en de samensmelting van de ontvangsten en uitgaven dier beide comptoiren, was de regeling te Montfoort nu eigenlijk op denzelfden voet gekomen als het comptoir den gebeneficieerde goederen (ten platten lande) waarbij, reeds van den aanvang af, de pastorie- en vicariegoederen tot één fonds waren vereenigd, onder éénen rentmeester, voerende den titel van Ontvanger der gebeneficieerde goederen, bij welk comptoir, eveneens, telkens als er goederen werden verkocht, hetzij gewezen pastorie-, hetzij vicariegoederen, daarvoor inschrijvingen werden ge-

geven op een der andere comptoiren der Staten tot gelijk rentebedrag als de vroegere landpachten, die insgelijks *subsidien* werden genoemd (zie Bijl. A. 37), — en eveneens nog bovendien extra subsidien werden ontvangen uit diverse comptoiren der Staten, tot dekking van tekorten van dit comptoir. Wanneer het gold (gewezen) vicariegoederen, dan werd de koopsom belegd ten behoeve van den vicaris, zoodat ook de Memorieheeren konden zeggen, dat het subsidie van *f* 2076—4—4 ten hunnen behoeve door de Staten was verleend aan hun Capittel.

Het is echter niet zeker of het comptoir der vereenigde memorie- en pastoriegoederen, dat den naam droeg van *Memoriegoederen*, voor de vaste bijdrage of zoogenaamde subsidie van *f* 2076—4—4 wegens verkochte landerijen, eene bepaalde inschrijving op het comptoir van den Ontvanger van den 20^en^ en 40^en^ penning heeft ontvangen (even als andere comptoiren der Staten), ofschoon het uit de rekeningen der successieve ontvangers van de Memoriegoederen blijkt, dat die vaste subsidie steeds door dien ontvanger van den 20^en^ en 40^en^ penning werd uitbetaald en niet door een der andere comptoiren. De reden van twijfel is daarin gelegen, dat er in die rekeningen steeds bijstaat „tot betalinge van welke somme haar Ed. Mo. Ordonnantie hebben verleend op tcomptoir van den 20^en^ en 40^en^ penning, zoodat de Rentmeester der memoriegoederen, ieder jaar, eene bepaalde ordonnantie van Gedeputeerde Staten moest hebben om die som te kunnen ontvangen bij den ontvanger van den 20^en^ en 40^en^ penning. Dit was, zou men zeggen, overbodig, indien het comptoir der memoriegoederen eene *inschrijving* of obligatie op dat van den 20^en^ of 40^en^ penning had gehad. Het is echter mogelijk dat ook de ontvangers der andere zoogenaamde gesubsidieerde comptoiren, die op de manualen ingeschreven waren (zie bl. 195), desniettemin jaarlijks nog expresse ordonnantien moesten hebben om aldaar de renten der

ingeschreven capitalen, voortgesproten uit belegde kooppenningen, te kunnen ontvangen. — In 1795 werd die ordonnantie voor den Rentmeester der memoriegoederen, blijkens zijne rekening over dat jaar, gegeven door het Comité van algemeen welzijn, op den ontvanger van den 20en en 40en penning. Gedurende de Bataafsche Republiek is die subsidie aan het comptoir der memoriegoederen jaarlijks uitbetaald geworden uit 's Rijks kas, want dit comptoir is in 1799 afzonderlijk blijven bestaan (waarom blijkt niet), terwijl in dat jaar de overige comptoiren der gewezen geestelijke goederen (behalve dat van St. Catharijne) werden opgeruimd en samengesmolten met het algemeen domeinfonds (zie bl. 195). Tot in 1806 is het zoogenaamde subsidie van *f* 2076.— steeds van rijkswege uitbetaald geworden aan zijn comptoir der memoriegoederen; doch toen ontstond er zwarigheid aan zijde van het toenmalige gouvernement, zoodat men in de volgende rekeningen tot aan 1820 (voor zoo ver die aanwezig zijn) dien post van *f* 2076.— (later verminderd tot *f* 740,22[5]) steeds voor memorie vindt uitgetrokken.

Tengevolge dezer staking van het subsidie werd alsnu de uitbetaling van het tractement van *f* 920.— aan den oudsten en *f* 10.— aan den jongsten predikant, uit de memoriegeederen, in 1807 gestaakt; doch werd dit tractement, toen en later, uit 's Rijks algemeene kas voldaan, ingevolge missive van den Minister van Binnenl. Zaken van 16 Junij 1807, n° 19, en eene aanschrijving van den Landrost van 19 Junij 1807, terwijl ook de verdere uitbetaling van het tractement en de emolumenten van den schoolmeester, ingaande met met 1 Januarij 1808, niet meer uit de opbrengsten der memoriegoederen werd bestreden, volgens resolutie van den Landrost van 9 December 1807. Het onderhoud der kerk en verdere gebouwen, bleef echter ten laste van dit fonds, niettegenstaande het subsidie ophield.

De zaak begon alzoo spaak te loopen, terwijl zelfs de opheffing van het fonds der memoriegoederen, ingevolge art. 3, al. 2 van het Decreet van Koning Lodewijk Napoleon van 2 Augustus 1808, en de vereeniging van hetzelve met 's Rijks algemeene schatkist ter sprake werd gebracht.

De Minister van Binnenlandsche Zaken berichtte echter, bij eene aanschrijving van 6 Februari 1810, aan den Landrost, dat het fonds der memoriegoederen niet viel in dit artikel, maar dat het veeleer was een eigendom der kerkelijke Gemeente van Montfoort en het Rijk dus verplicht was om aan die Gemeente te blijven betalen het subsidie, aan dezelve toegelegd voor de goederen in der tijd door den Souverein *genaast*, zoodat ook de achterstallige jaren moesten afbetaald worden, doch tot een verminderd bedrag van *f* 740—4—8, wegens aftrek van het tractement van den predikant en schoolmeester, die toen door het Rijk betaald werden. Dientengevolge zijn dan ook, den 16 Aug. 1811, de beide achterstallige jaren 1808 en 1809 tot dat bedrag uitbetaald, doch de verdere jaren niet, ten gevolge van de inlijving van het Koningrijk Holland in het Fransche Keizerrijk, waardoor ook, de onderhandeling, om de kerk en pastorie, tegen een jaarlijksch subsidie van Rijkswege, over te dragen aan de Hervormde Gemeente te Montfoort, ingevolge art. 9 van het gemelde Decreet, ofschoon men het reeds eens geworden was over de condition, in duigen viel.

Het fonds der memoriegoederen ontving alzoo ook het tot *f* 740—4—8 verminderde subsidie niet meer; het moest dus geheel uit eigen middelen, zonder eenige andere tegemoetkoming van Rijkswege, in zijne uitgaven van onderhoud, enz. trachten te voorzien. Onder het Fransch bewind schijnt de Regeering zich in 't geheel niet meer met dit fonds bemoeid en ingelaten te hebben, of wel, men heeft er toen de Regeering zooveel mogelijk buiten gehouden, (misschien uit vrees dat de goederen door de schatkist

verkocht zouden worden), zoodat de rekeningen over 1809 en volgende jaren eerst in 1817 en 1818 zijn afgesloten, door Gecommitteerden uit Gedep. Staten van Utrecht, daartoe geauthoriseerd bij resolutien van 3 Octob. 1816 n° 13 en 31 Januari 1817 n° 18.

De zienswijze van den toenmaligen minister omtrent den aard en den eigendom der memoriegoederen steunde hoofdzakelijk op de gegevens, die hem, op zijne aanvraag van 22 Juli en 1 November 1809 om inlichting, over aard en oorsprong der memoriegoederen waren verschaft door den Landdrost, bij missive van 6 December 1809, waarin gezegd werd: „dezelve zijn tot onderhoud der kerk en pastorij gefundeerd; stonden bevorens onder den Burggraaf van Montfoort, naderhand onder de Staten van den Lande van Utrecht."

Er zijn hier even veel dwalingen als woorden; want 1° zijn de memoriegoederen gegeven en bestemd geweest voor het houden van zielmissen door zielpriesters of zoogen. memorieheeren, doch niet voor onderhoud van het kerkgebouw of de pastorie. Wel is waar werd uit het fonds der memoriegoederen, ook reeds vóór de combinatie daarvan met de pastoriegoederen, mede bijgedragen tot het onderhoud van kerk en pastorie, doch dit was slechts eene accessoire verplichting, waarmede de Staten hun fonds, memoriegoederen, bezwaarden, ter tegemoetkoming van hun fonds, pastoriegoederen te Montfoort. Evenzoo bezwaarden de Staten b. v. hun comptoir Maria Magdalena te Wijk bij Duurstede met eene subsidie tot onderhoud van predikanten aldaar, ofschoon dit convent eigenlijk niets te maken had met de predikanten en hunne tractementen. Zoo moest ook het comptoir van St. Catharijne te Utrecht, dat als hospitaal niet te maken had met het kerkgebouw, desniettemin de Catharijne kerk onderhouden en den voorlezer, koster, doodgraver, enz. betalen. — 2° Stonden die

goederen vroeger niet onder beheer van den Burggraaf, maar van het Capittel, afdeeling memoriegoederen.

Wat verder, in het slot dier inlichtingen, dôor den Landdrost wordt gezegd: dat de Staten door den aankoop van het Burggraafschap van Montfoort wel het bestuur over deze kerkelijke goederen, doch niet den eigendom derzelve hebben verkregen, is in zooverre waar (niettegenstaande zulks in strijd is met de bewoordingen van de acte van verkoop) als de Burggraaf geen eigenaar was dier goederen, en dus de Staten *daardoor* geen eigenaars zijn geworden; maar, wat daarbij over 't hoofd gezien wordt, de Staten waren uit anderen hoofde, t. w. door de secularisatie in 1586, reeds vóór dien koop en verkoop, eigenaars geworden dier goederen, zooals hierboven is betoogd; gelijk zij dan ook in de op bl. 369 medegedeelde instructie van den rentmeester der memoriegoederen, van 25 Mei 1666, zich *possesseurs* dier goederen noemen, en bij de aanstelling van den rentmeester bepaalden, dat hij *alleen aan de Staten* rekening zou doen.

Men moet deze dwalingen aan het toenmalig gewestelijk Bestuur niet al te euvel duiden. De memoriegoederen te Montfoort en de vroegere verhouding derzelve tot het Capittel, den Burggraaf en de Staten, is en blijft een zeer ingewikkeld en duister vraagstuk, temeer dewijl de noodige bescheiden ter beoordeeling en oplossing verloren geraakt zijn, zoodat men moeite heeft hier en daar er nog iets van te kunnen opdelven. Bovendien was destijds het provinciaal archief geheel ongeregeld en lag het jammerlijk dooreen in diverse localiteiten, gedeeltelijk bij particulieren op zolders, enz., om plaats te verkrijgen voor de inkwartieringen der troepen, zoodat het destijds een onbegonnen werk was om daarin nasporingen te doen omtrent aard, oorsprong en geschiedenis der memorien te Montfoort en de goederen daartoe behoorende. Er schoot dus wel niet veel anders over, dan dat men zijne

fantasie maar liet werken, om den Minister een antwoord op zijne vraag te kunnen toezenden.

In de gemelde missive van den Landdrost van 6 December 1809 wordt verder, op de 12e vraag, gemeld: „dat de administratie der memoriegoederen destijds geschiedde onder toezicht van den Landdrost, die de rekeningen en verantwoordingen zelf, of door daartoe gecommitteerde Assessoren, opnam en sloot."

Na de herstelling van zaken, in 1814, werd de uitbetaling van het subsidie niet dadelijk hervat, dewijl het Bestuur der domeinen daarin zwarigheid maakte.

De Kerkenraad te Montfoort vond het derhalve geraden om zich, in 1819, rechtstreeks tot den Koning te wenden bij een adres, waarin hij de hervatting der uitbetaling van een subsidie, ten bedrage van *f* 740.22[5] verzocht, op grond dat in der tijd het subsidie door de Staten was verleend ter compensatie van het gemis der pachten van de landerijen der memoriegoederen, die door de Staten ten hunnen profijte waren verkocht, doch toebehoorden aan de kerkelijke Gemeente te Montfoort. Dit laatste is ongegrond, zooals wij reeds hebben aangetoond. Niettemin, de bewering van den Kerkenraad vond ingang, daar destijds niemand eigenlijk wist, wat die memoriegoederen waren of geweest waren, iets dat niet te verwonderen is, daar men, ook zelfs ten huidigen dage, zich daarvan nog allerlei verkeerde begrippen vormt.

De subsidie werd alzoo door den Koning weder toegestaan, doch onder voorwaarde, dat het Kerkbestuur te Montfoort die, na ontvangst, weder aan het fonds der memoriegoederen zou uitkeeren, zooals blijkt uit eene missive van Gedeputeerde Staten aan den Kerkenraad te Montfoort van 17 September 1819 n° 21 luidende: — „dat nademaal bij Kon. Besluit van 16 Julij 1819 de uitbetaling van het jaarlijks subsidie van *f* 740.22[5] aan de Hervormde Gemeente te Montfoort is toegestaan, ook voor

dergeld aan de beide predikanten aldaar, alsook tot onderhoud van het kerkgebouw en de pastoriewoning (ofschoon de inkomsten der zoogen. pastoriegoederen daartoe mede aangewend werden), doch de uitgaven niet uitsluitend strekten ten bate der kerkelijke Gemeente, dewijl daaruit ook het tractement van den schoolmeester en het onderhoud van het schoolgebouw werden bestreden. Uit die aanwending der inkomsten, die de Staten goedgunstig toestonden, volgt echter nog niet, dat de memoriegoederen waren *kerkgoederen* en behoorden aan de Hervormde Gemeente te Montfoort, noch ook, dat die Gemeente een *recht* had om die aanwending te vorderen. De inkomsten der memoriegoederen zijn dus, na de Reformatie, niet uitsluitend ten behoeve der kerkelijke Gemeente aldaar aangewend. De memoriegoederen waren *geestelijke* goederen, waarvan de Staten eigenaars waren, die goedvonden een deel der inkomsten te doen strekken tot onderhoud der kerk en tot kerkedienst, terwijl het overige werd aangewend ten behoeve der school, tot eene uitdeeling van brood aan de armen, alsook ten einde het Capittel aldaar, dat ook na de Reformatie is blijven bestaan en vóór de Staten eigenaar was dier goederen, schadeloos te stellen voor het verlies der opbrengsten dier goederen, volgens zekere accoorden, na de Reformatie daarover aangegaan door de Staten niet met Kerkmeester of Kerkenraad, maar met den Burggraaf of het Capittel, en de Regeerders van Montfoort.

Dat de Staten goedgunstig toestonden de opbrengsten *hunner* memoriegoederen grootendeels te laten strekken ten voordeele der Hervormde Gemeente, gaf aan deze geene rechten op de goederen zelven, waarvan de kerkelijke Gemeente, zoowel vóór als na de Hervorming, nooit eigenares geweest was, doch hoogstens slechts op eene bestendiging dier aanwending der inkomsten tot hetzelfde doel. Die Gemeente kon dus nimmer de memoriegoederen zelven opeischen.

Men moet ook niet vergeten, dat de Staten, wel is waar, krachtens art. 5 van het Redressement, gratis den eigendom der memoriegoederen hadden verkregen, doch dat zij, om de vrije beschikking daarover te kunnen uitoefenen en die goederen te bevrijden van het daarop rustende collatierecht en andere rechten, die de Burggraaf, terecht of ten onrechte, op die goederen pretendeerde te hebben, eene som van *f* 225000.— hebben uitbetaald aan den Burggraaf, als heer van Montfoort. Indien dus die goederen, thans vrij en onbezwaard, door den Staat aan de kerkelijke Gemeente werden overgegeven, dan zou het billijk zijn, dat deze ten minste een gedeelte van die som aan den Staat terugbetaalde.

Derhalve zou de kerkelijke Gemeente dwalen, wanneer zij, even als vroeger, ook thans nog mocht beweren, dat de bewuste *f* 2076—4—4 's jaars als een subsidie is toegelegd aan de Hervormde Gemeente, of wel aan de toenmalige Kerkmeesters dier Gemeente.

Die toelage of *subsidie*, zooals men zulks destijds noemde, uit het comptoir van den 20en en 40en penning, verleenden de Staten, zooals uit de bovenvermelde resolutie van 4 November 1653 (bl. 372) blijkt, aan hunnen ontvanger van het comptoir der memoriegoederen, d. i. aan zich zelven, ofschoon de Capitularen in hun verzoekschrift van 11 Jan. 1660 (bl. 375) aangeven, dat die subsidie aan hen is verleend: dus in allen geval niet aan de Kerkmeesters.

Die subsidie strekte dan ook niet om de Kerkmeesters schadeloos te stellen voor een gemis van landpachten der (in 1649?) verkochte landerijen, behoorende tot de memoriegoederen: want de Kerkmeesters hadden vóór den verkoop de pachten dier landerijen niet getrokken. Dus moest het hun vrij onverschillig zijn of deze, al of niet, verkocht werden, daar zij geen schade leden door dien verkoop. Alleen hadden zij, even als ook de Capitularen of Memorieheeren, er een indirect belang bij dat het comp-

toir der memoriegoederen, nu het de landpachten miste, niet in verval geraakte uit geldgebrek, daar het te vreezen stond, dat alsdan de kerk en pastorie niet meer naar behooren door de Staten zouden onderhouden worden, terwijl voor de Capitularen de vrees bestond, dat de Staten de geldelijke verplichtingen, die zij op zich genomen hadden, uit de inkomsten der memoriegoederen na te komen, niet zouden kunnen gestand doen, en dat ook de uitkeering van het batig slot, zoo er een was, aan hen toegezegd, niets zou te beduiden hebben als de *f* 2076.— niet gesuppleerd werden.

Daarvoor werd nu door de Staten gezorgd door de bepaling, dat er jaarlijks steeds *f* 2076—4—4 zou gesuppleerd worden uit een der andere comptoiren, terwijl zij zoo vrijgevig waren om, behalve die som, van tijd tot tijd, ook nog het deficit bij te passen, dat er, niettegenstaande die vaste uitkeering, dikwerf in de kas van het comptoir ontstond.

Indien het vaste subsidie had moeten strekken tot vergoeding der inkomsten van landerijen, aan de kerk en kerkfabriek ontnomen, dan had het voor de hand gelegen, dat die vergoeding reeds dadelijk na de Reformatie door de Staten aan het Kerkbestuur ware gegeven en niet eerst nadat de goederen waren verkocht: want, naar die beschouwing, zou ook vóór dien verkoop het Kerkbestuur van *zijne* inkomsten uit die landerijen verstoken geweest zijn.

Op dat rekwest, ingediend aan den Minister van Binn. Zaken, is dan ook afwijzend beschikt, en wel, door den Minister van Finantien, bij dispositie van 22 Maart 1876, op grond dat niet de Hervormde Gemeente, doch de Staat was eigenaar dier goederen. Het bewijs dat de Staat thans is eigenaar der memoriegoederen te Montfoort, putte de Minister uit art. 4 der additioneele artikelen der staatsregeling van 1798, bepalende, dat alle geestelijke goederen en fondsen, waaruit te voren de tractementen of pen-

sioenen van leeraren of hoogleeraren der voormaals heerschende Kerk betaald werden, *nationaal* zijn verklaard. Daaruit zouden eerstelijk de nog blijvende tractementen en pensioenen worden voldaan, en daarna zouden zij tot een vast fonds worden aangelegd voor de nationale opvoeding en ter bezorging der behoeftigen. Art. 13 der Staatsregeling van 1801 achtte de Minister niet toepasselijk op de memoriegoederen, daar het Kerkbestuur destijds niet was in het bezit dier goederen, zoodat dit Bestuur zich alleen kon beroepen op art. 194 Grondwet van 1815 en art. 168 der tegenwoordige. Grondwet, waarbij echter op de bepaling van art. 6 van het Decreet van koning Lodewijk Napoleon, van 2 Augustus 1808, moest gelet worden.

Op deze zienswijze van den Minister hebben wij alleen de bedenking dat, daargelaten dat de geldigheid en verbindbaarheid dezer additioneele artikelen nog steeds in twijfel wordt getrokken, er een vaster en steviger grond aanwezig is voor de stelling, dat de memoriegoederen zijn Staatseigendom, in het reeds meermalen door ons aangehaalde art. 5 van het Redressement (Bijl. A 12), een document dat de Minister niet kende, evenmin als iemand anders.

De memoriegoederen te Montfoort behoefden in 1798 niet nationaal verklaard te worden, dewijl zij het reeds waren, daar zij reeds in 1586, ofschoon dan ook op minder luidruchtige wijze, nationaal verklaard waren, onder dezelfde restrictie, dat er een speciaal Rijksfonds van zou gemaakt worden, om daaruit de predikanten en schoolmeesters (die destijds tevens waren kosters) te onderhouden.

Overigens verklaarde de Minister in die dispositie zich bereid om het kerkgebouw en de pastorie, overeenkomstig art. 9 van het Koninklijk Decreet van 2 Augustus 1808, aan de Hervormde Gemeente af te staan en daarbij zelfs nog een jaarlijksch subsidie van het Rijk te voegen, gelijkstaande met het gemiddeld bedrag van het onderhoud, dat daarvoor

uit de memoriegoederen thans wordt betaald. Verder wilde hij in geene concessien van afgifte der goederen treden.

Daar van de zijde der Hervormde Gemeente daarmede geen genoegen is genomen (ten minste is geen nader antwoord door haar gegeven), is deze zaak, waarover reeds in 1810 was onderhandeld en eene conventie was ontworpen en aangenomen door het Kerkbestuur, weder blijven aanstaan.

Ter resumeering van al het bovenstaande, met het oog op den tegenwoordigen toestand, vestigen wij de aandacht op de navolgende punten:

Het Rijksfonds, genaamd, als van ouds, *de Memoriegoederen te Montfoort*, bestaat thans uit de voormalige pastoriegoederen te Montfoort (waaronder aldaar ook behoorde de pastoriewoning), alle nog in natura aanwezig, en het overschot der gewezen memoriegoederen, beide, volgens art. 5 van het Redressement op de geestelijke goederen van 18 October 1586, Rijkseigendom geworden en sedert verbleven, en wijders uit de perceelen onder art. 90 van den Kadastralen Legger, der Gemeente Montfoort vermeld, als: kerk, school, pastorie, tuin en erf, groot 4518 centiaren, staande ten name van *de Memoriegoederen*. De goederen der 14 vicarien, als zijnde allen verkocht, hebben nimmer een deel van dit fonds uitgemaakt, terwijl de nog aanwezige kerkgoederen te Montfoort (vroeger door Kerkmeesters beheerd, thans door Kerkvoogden) niets gemeen hebben met dit fonds.

De gemelde pastorie- en memoriegoederen zijn, vroeger afzonderlijk doch later vereenigd, door den Staat beheerd geweest, die de rentmeesters daarover aanstelde. Dezen waren rekenplichtig aan den Staat, ofschoon, vóór de combinatie (die in 1763 reeds geschied was), ook nog andere authoriteiten die rekening mede aanhoorden en

afsloten. Na de vereeniging en samensmelting dier beide speciale Rijksfondsen tot één speciaal Rijksfonds, onder de benaming van *Memoriegoederen te Montfoort*, werd dit fonds beheerd door éénen rentmeester, door den Staat aangesteld en van eene instructie voorzien, die alleen aan den Staat (t. w. de Rekenkamer der Staten van Utrecht) rekenplichtig was, zonder eenige medewerking van andere authoriteiten of Colleges.

Bij de opheffing van de overige Rijksfondsen of comptoiren van geestelijke goederen en van dat der domeinen van Utrecht en na de samensmelting derzelve tot één generaal domeinfonds der Bataafsche Republiek, in 1799 bewerkstelligd, is dit Rijksfonds of comptoir *der Memoriegoederen*, alsook dat van *de Balye en convente van St. Catharijne* (bl. 153), daarvan uitgezonderd. Toen zijn zij geraakt onder beheer van het gewestelijk Bestuur der voormalige provincie Utrecht, echter steeds onder het oppertoezicht van het Departement van Finantiën. De toestand is, voor zooveel betreft het fonds der memoriegoederen, nog steeds zoo gebleven.

De rentmeester der goederen van dit fonds wordt niet meer, zooals vroeger, door het Rijk benoemd, doch door Gedeputeerde Staten van Utrecht, aan wie hij zijne rekening doet, ofschoon hij, naar onze bescheiden meening, aan het Rijk comptabel behoorde te zijn, daar het fonds altijd is geweest en nog is een Rijksfonds, zij het dan ook een speciaal Rijksfonds.

Uit de inkomsten van het fonds worden betaald het onderhoud van de pastorie, het schoolgebouw en de kerk met den toren, alsook de brand-assurantie dier gebouwen. Het overschietende wordt belegd ten name van het fonds, ten einde te dienen als reservekas voor groote reparatiën, als die zich mochten voordoen. De uitbetaling van het tractement van den oudsten predikant en den onderwijzer op de school, die vroeger uit dit fonds geschiedde, is sedert vervallen, daar het Rijk daarin op andere wijze voorziet.

Ten einde dit speciale Rijksfonds in staat te stellen behoorlijk de gemelde uitgaven te bestrijden, geeft het Rijk (evenals vroeger) jaarlijks een subsidie, thans gereduceerd op *f* 740.22[5], aan de Hervormde Gemeente te Montfoort, onder voorwaarde echter, dat zij het bedrag moet storten in de kas van het fonds.

De onderhandelingen, tusschen het Rijk en de Hervormde Gemeente van tijd tot tijd gevoerd, om te geraken tot eene overneming van het kerkgebouw door die Gemeente, op den voet bij art. 9 van het Decreet van koning Lodewijk Napoleon van 2 Augustus 1808 bepaald, hebben tot nu toe tot geen resultaat geleid, zoodat het Rijk zich steeds belast met het onderhoud van dit kerkgebouw uit de inkomsten van dit fonds, alsook van den toren, welk laatste het Gemeentebestuur zich natuurlijk gaarne laat aanleunen.

Het valt niet te ontkennen, dat de tegenwoordige toestand van dit fonds eigenlijk is een toonbeeld van administratieve verwarring, daardoor veroorzaakt, dat men in 1799 verzuimd heeft dit fonds, evenals dat der gebeneficieerde goederen, dat ook bestond uit voormalige pastorie- en vicariegoederen, die gecombineerd waren, op te ruimen en samen te smelten in het algemeen Rijksdomeinfonds, en te brengen onder de administratie van den rentmeester generaal der Domeinen (zie bl. 195).

Waarom zulks toen niet gebeurd is, blijkt niet. Misschien heeft men destijds te 's Hage niet geweten, dat het bestond, of wel heeft men, afgaande op de vreemde benaming van dit fonds, eigenlijk niet geweten wat voor een ding dat was en er zich maar van afgemaakt, door het gewestelijk Bestuur er mede te laten omspringen. Eene nadere regeling van de administratie en het beheer van dit fonds, welke, volgens de bovengemelde dispositie van den Minister van Finantiën van 22 Maart 1876, bij zijn Departement in overweging was, om het te brengen onder

het algemeen Rijksdomeinfonds, zou zeker geen overbodige zaak zijn.

VICARIEN (MEMORIEN) TE IJSSELSTEIN.

De vicarien en memorien te IJsselstein beschouwen wij, zooals reeds hierboven is vermeld, te liggen buiten ons onderwerp, daar IJsselstein eerst in deze eeuw tot de Provincie Utrecht heeft behoord. In het oud-archief dezer Provincie is daarover dus niets te vinden. Het behoorde vroeger tot Holland, zoodat de verordeningen der Staten van Holland, rakende de vicarien en de daarmede gelijkstaande memorien, er op toepasselijk waren. De vicarien en memorien, in der tijd te IJsselstein gefundeerd, werden dus niet geregeerd door het Utrechtsch vicarierecht, tot welks behandeling wij thans overgaan, evenmin als de tienden onder IJsselstein worden geregeerd door het Utrechtsch tiendrecht.

UTRECHTSCH VICARIERECHT

NA DE REFORMATIE.

Vroeger werden de vicarien uitsluitend geregeerd door het Canonieke recht, dat gold tijdens hare fundatie, die meest valt in de 15ᵉ en de 16ᵉ eeuw. Na de Reformatie zijn er natuurlijk geene meer gesticht. Het Romeinsche recht is er nooit op van toepassing geweest. Wat dus door diverse schrijvers na de Reformatie, als ook in de rechterlijke beslissingen, is geput uit de leer der legaten en donationes en speciaal van het legatum sub modo, volgens Romeinsch recht, en hetgeen de fundateur, krachtens dat recht, bij de stichting zou bedoeld en op het oog gehad hebben, is van gansch geene toepassing. De stichter heeft daaraan in de verste verte nooit gedacht. Hij stond alle rechten op de goederen zelven onherroepelijk af en behield zich alleen voor, dat hij en zijne nakomelingen het jus collationis, of juister gezegd, het jus praesentationis van den vicaris zou hebben (zie bl. 105).

Bestond er dus vroeger een algemeen vicarierecht, volgens de regelen van het Canonieke recht, niet alzoo na de Reformatie. De Unie van Utrecht (art. 13) kende aan de Staten van iedere Provincie de bevoegdheid toe, om over de geestelijke goederen (waartoe de vicariegoederen,

zoo in Utrecht als elders, medegerekend worden te behooren) zoodanig te beschikken als zij goedvonden (zie bl. 137).

Van dien tijd af had men in iedere Provincie een eigen en afzonderlijk recht betreffende de vicarien, geregeld, niet door het private civiel recht, maar door het publieke recht, t. w. door de bepalingen, die de respectieve Staten, of namens hen de Gedeputeerden, daarover voor hunne Provincie uitgevaardigd hadden, of de regelen, die zij gewoon waren te observeeren.

Hoezeer nu de bepalingen in de diverse Provincien minder verschillen dan men wellicht zou meenen, zoo was er echter verschil, niet alleen in de bepalingen zelven, maar vooral ook in de pretensien der collators, edelen en eigenaars van heerlijkheden, en de usurpatien, die zij zich op de goederen der vicarien veroorloofden.

Wat wij zullen mededeelen over vicarierecht, geldt dus alleen voor de Utrechtsche vicarien, d. i. de vicarien in der tijd gefundeerd in kerken, kapellen of conventen, gelegen in de toenmalige Provincie Utrecht.

Het gewestelijk vicarierecht in Utrecht was echter geen behoorlijk en goed omschreven recht: want een algemeen reglement op de vicarien, of iets dergelijks, is er nooit geweest. Het was grootendeels een costumier recht, dat men uit de wijze van handelen en de usantien moet trachten op te sporen en gedeeltelijk ook uit de instructien der ontvangers of rentmeesters. Slechts enkele punten, die meer voor het publiek van belang waren, zijn bij formeele ordonnantien en placaten geregeld, die echter niet altijd nageleefd werden, zelfs niet eens door de Staten en hunne Gedeputeerden, daar dezen zich van tijd tot tijd, ten gunste van dezen of genen, allerlei afwijkingen daarvan veroorloofden, soms zelfs handelden alsof enkele bepalingen in 't geheel niet meer bestonden, zonder dat die immer formeel ingetrokken werden. Men stuit, op bijna alle punten,

steeds op enkele onverklaarbare tegenstrijdigheden, als ook op allerlei dispensatien, usurpatien en afwijkingen, waarvan men niet anders kan zeggen dan: *exceptio confirmat regulam.*

Men behoort echter hierbij in het oog te houden, dat men, wij herhalen het nogmaals, bij de vicarien niet met privaat- maar met publiek recht te doen heeft [1]), en dat de Staten, als souverein, vermeenden met de geseculariseerde geestelijke goederen, die daardoor hun eigendom geworden waren, te kunnen handelen zooals zij verkozen en daarvan aan niemand eenige rekenschap verschuldigd te zijn, zoodat zij van *verkregen rechten* van vroeger niets wilden weten. Zij konden dus de regelen, die zij zich zelven gesteld hadden, veranderen of wijzigen, zoo dikwijls zij slechts verlangden, hetzij uitdrukkelijk, hetzij stilzwijgend, alsook in speciale gevallen daarvan, ten gunste van dezen of genen, afwijken, waarvan dan ook voortdurend ruimschoots door hen, en vooral door hunne Gedeputeerden namens hen, gebruik is gemaakt.

§ 1.

Aard en natuur der Utrechtsche vicarien en vicariegoederen, na de Reformatie.

In de Inleiding (bl. 103) hebben wij reeds aangeduid, wat men vóór de Reformatie onder vicarien verstond en dat er nevens de vicarien ook nog soortgelijke instellingen waren, eveneens bestemd tot het houden van missen of zielmissen, bekend onder de benamingen van memo-

1) Dit blijkt o. a. ook daaruit, dat het geschil, in 1580 gerezen tusschen de Geestelijkheid en de Staten over de goederen der geestelijken, niet aan het Hof in Utrecht ter beslissing werd opgedragen, maar aan de Vergadering der Unie van Utrecht, die het aan den Raad van State en den Stadhouder opdroeg (zie bl. 129).

rien, zielpreuven, *beneficia animarum* etc., die niet als eigenlijk gezegde vicarien werden beschouwd, en gedeeltelijk, naar 't schijnt, ook de confirmatie van den Bisschop niet behoefden, zoodat dan ook de goederen niet tot *bona ecclesiae* in strikten zin werden gemaakt.

Wij hebben aldaar reeds aangetoond, dat het essentiëele van eene vicarie daarin bestond, dat er was een afzonderlijk altaar en een bepaaldelijk aangewezen geestelijke, die op dat altaar zielmissen deed voor den fundateur en zijne nazaten, op de wijze bij de fundatie omschreven, terwijl, als bijzaak eenigermate, werd beschouwd de remuneratie van dien afzonderlijken geestelijke, *vicaris* geheeten, uit de goederen door den fundateur daartoe aangewezen en door den Bisschop, bij de confirmatie, tot *bona ecclesiae* gemaakt, over welke goederen de fundateur *qua talis*, noch ook als collator, iets meer te zeggen had, evenmin als zijne opvolgers, de latere collators.

Het eigenlijke doel en object der vicarien verviel alzoo na de Reformatie, toen de zielmissen niet meer mochten of zelfs konden gelezen of gezongen worden, daar de altaren waren weggenomen en de kerken aan de Hervormden ten gebruike waren gegeven.

Vicarien bestonden er dus eigenlijk niet meer, noch ook vicarissen; want zij konden niet meer verrichten, wat zij moesten doen. Het eenige wat hun nog overbleef, was, dat zij de inkomsten der vruchten van de vicariegoederen konden genieten, voor zoover en zooveel als de Staten, als eigenaars geworden dier goederen, hun die gunden. Hiermede waren zij dan ook tevreden en gaarne lieten zij hun werk schieten, evenals ook de collators er genoegen mede namen, daar het ook hun er slechts om te doen was, dat er gezorgd werd dat de door hen voor te dragen en door de Staten te benoemen of te agreëeren possesseurs der vicarien iets trokken, liefst zooveel mogelijk, opdat zij des te betere conditien met hen mochten maken.

De vicarien bleven dus slechts in naam bestaan en van de fundatiebrieven bleef niets over dan de bepalingen omtrent het collatierecht.

Maar ook de vicariegoederen bleven slechts in naam bestaan, want zij werden niet alleen van geestelijke goederen (*bona ecclesiae*) gemaakt tot wereldlijke, behoorende voortaan aan de Staten in plaats van aan de (Catholieke) Kerk, maar zij werden bovendien door dezen, in 1586, bij art. 5 van het Redressement op de geestelijke goederen (Bijl. A 12), ingelijfd in zeker toen door hen opgericht fonds, strekkende om daaruit de predikanten, kosters en schoolmeesters in de Provincie, zoowel in de steden als ten platten lande, te onderhouden. Dit fonds of comptoir, echter, was en is steeds gebleven een Rijksfonds, zooals men thans zou zeggen, onder de benaming van: *de gebeneficieerde goederen.* In dit fonds werden, behalve de vicariegoederen en de daarmede gelijkstaande cappellariegoederen en de goederen behoorende tot *beneficien*, ook samengesmolten de pastorie- en kosteriegoederen en die der broederschappen in de steden of ten platten lande gefundeerd, welke allen tot éene massa werden gebracht (bl. 163), waarin alzoo die afzonderlijke vicarie-, pastorie- enz. goederen opgingen en hun zelfstandig bestaan verloren, d. i. met andere woorden: zij bestonden niet meer, qua talia. Hiermede stemt dan ook overeen, dat de afzonderlijke renteposten van inschrijvingen op de Provincie, wegens diverse verkochte goederen onder dat comptoir ressorteerende, volgens de resolutien van Gedep. Staten van 15 Juli 1774 en 16 October 1778 werden geroieerd en gecombineerd in 12 obligatien op de Provincie t. z. bedragende *f* 187.398, zonder dat daarbij eenigszins in aanmerking werd genomen, of, en hoeveel, in dat kapitaal werd gerepresenteerd door voormalige pastorie- of wel vicariegoederen. Zie Bijl. L. fol. 2 en M., verg. ook bl. 203 en 206.

De bedoeling met deze samensmelting dier verschillende

goederen in 1586 was, de ongelijkheid der inkomsten en tractementen in de diverse Gemeenten op te heffen en hun bedrag niet te laten afhangen van de toevallige omstandigheid dat er in de eene kerk veel, in de andere weinig vicarien en daarmede gelijkstaande beneficien gefundeerd en er dus hier veel en daar weinig pastoriegoederen aanwezig waren. Daarom werd, bij art. 8 van het genoemde Redressement van 1586 tevens bepaald, dat er uniforme tractementen in de geheele Provincie aan de predikanten zouden uitbetaald worden, bedragende *f* 400.— in de stad Utrecht, *f* 300.— voor de predikanten in de overige zoogen. kleine steden, en *f* 200.— voor die ten platten lande.

Wellicht zal men ons tegenwerpen, dat in gemeld artikel wel is bepaald dat al die verschillende goederen „*zullen gebracht worden in eene masse*", maar dat er onmiddellijk op volgt: „*doch distinctelijk ende onder verscheyden capittelen van ontfanck*," iets dat doelloos ware als toch alles tot één fonds werd samengesmolten; dat daaruit dus volgt, dat er geene amalgameering dier goederen heeft plaats gegrepen, zoodat zij afzonderlijk zijn blijven bestaan, en bloot onder een en hetzelfde bestuur en beheer zijn gebracht. Deze tegenwerping zou echter niet opgaan, want die bijvoeging betrof slechts eene afzonderlijke boekhouding onder diverse hoofden, naar gelang van den historischen oorsprong en herkomst dier goederen, evenals later de pastorie- en de memoriegoederen te Montfoort, nadat zij waren gecombineerd (bl. 338 en 381), toch afzonderlijk in de rekeningen zijn vermeld, voor zooveel betreft de ontvangsten en uitgaven van het thans nog bestaande fonds der memoriegoederen te Montfoort. Daaruit volgt dus niet, dat de goederen zelven nog steeds als afzonderlijke bestonden. Het zou dan ook onzin zijn te zeggen: de goederen zullen tot eene massa gebracht en vereenigd worden, echter met dien verstande, dat zij afgescheiden zullen blijven. Zoo iets kunnen de ontwerpers van het Redressement, d. i. de

Raad van State, die het, op last van den Stadhouder en de Vergadering der Unie had ontworpen, onmogelijk bedoeld hebben, evenmin als de Staten, bij de aanneming en goedkeuring van artikel 5, zij het dan ook met eenig voorbehoud door sommige steden gemaakt, er zoodanige strekking in zullen gezien hebben.

Maar waartoe dan toch die omhaal van dat afzonderlijk boeken, zal men vragen. — De reden daarvan ligt voor de hand. Op voorbeeld van andere Provinciën was door de Staten van Utrecht besloten, dat wel de vicariegoederen mede zouden worden aangewend tot onderhoud van predikanten, maar tevens het collatierecht bij de vicarien zou blijven bestaan als vroeger, opdat de collators niet geheel en al hunne bevoegdheid van vroeger zouden derven.

De bevoegdheid der collators om personen als possesseurs der vicarien voor te dragen aan de Staten, bleef dus bestaan. Wilde echter deze bevoegdheid voor den collator iets te beduiden hebben, dan behoorden die vicarissen iets te trekken; want om het geld was het te doen, nu de missen en zielmissen achterwege bleven. De Staten begrepen echter, dat, nu de vicarissen voortaan niets hoegenaamd meer te doen hadden, het niet aanging hen de vruchten en inkomsten der goederen, behoorende of behoord hebbende tot hunne respectieve vicarien, geheel te laten trekken, en dat het niet meer dan billijk was, dat het fonds der geben. goederen, bestemd voor de predikanten, er mede genot van had; te meer daar de vicarissen vóór de Reformatie ook niet het volle bedrag der inkomsten genoten, en daarvan $\frac{1}{3}$ moesten afstaan aan den Bisschop [1]).

Om die reden werden de inkomsten tusschen hen en het fonds gedeeld, in dier voege, dat ieder vicaris slechts

1) Zie Koker, t. a. pl. pag. 27.

$\frac{2}{3}$ der inkomsten genoot en $\frac{1}{3}$ voor het fonds of comptoir der geben. goederen bestemd werd.

Men moest dus weten, hoeveel de goederen van ieder dier vroegere, wij zouden bijna zeggen gewezen vicarien opleverden, opdat ieder vicaris het zijne daarvan kon krijgen. Dit afzonderlijk boekhouden bewijst dus niets tegen de stelling, dat de vicariegoederen waren opgegaan in het fonds of comptoir der geben. goederen. Het was bloot een administratieve maatregel rakende het beheer en de boekhouding, niet den eigendom dier goederen.

Evenzoo doet het ook niet ter zake, dat aan het oorspronkelijke plan, bij art. 7 van het Redressement aangenomen, dat alle de vicarien enz., bij art. 5 vermeld, door één rentmeester zouden worden geadministreerd, niet ten volle uitvoering is kunnen gegeven worden, doch de administratie is gesplitst geworden in vijf rentmeesterschappen, nam. platte land, Amersfoort, Wijk bij Duurstede, Rhenen en Montfoort, daar zulks alleen betrof de administratie, niet het karakter der gewezen vicariegoederen. In allen gevalle neemt de omstandigheid, dat art. 7 van het Redressement niet volledig is nageleefd, niet weg, dat de bepaling zelve van art. 5 en het principe daarbij aangenomen bleven bestaan. Na de Reformatie hebben er dus eigenlijk geen vicarien en vicariegoederen meer bestaan.

Hiertegen staat echter over, dat de Staten en hunne Gedeputeerden voortdurend spreken van vicarien en vicariegoederen, als ook van collators en vicarissen of possesseurs van vicarien; daarover bepalingen maken, ordonnantien uitvaardigen, enz., soms zelfs alsof er niets gebeurd ware, en alles ging als voorheen. Men moet dit echter zoo opvatten dat, als zij spreken van vicarien en vicariegoederen, zij daarmede eigenlijk bedoelen de voormalige en gewezen vicarien en vicariegoederen, evenals zij, sprekende van de geestelijke goederen, daarmede bedoelen de voormalige en *zoogenaamde* geestelijke goederen, die geen gees-

telijke goederen meer waren, doch wereldlijke geworden waren, ontdaan *ab omni spiritualitate*, zooals in de na te melden Deductie, van 1684 [2]) gezegd wordt.

De vraag of de vicarien en vicariegoederen, zooals sommigen meenen, als *stichtingen* zijn te beschouwen in den zin, zooals in het Burgerlijk Wetboek nu en dan van stichtingen wordt gewaagd, in tegenoverstelling van zedelijke lichamen, d. i. vereenigingen van personen, moet, onzes erachtens, ontkennend beantwoord worden, ten minste voor de Utrechtsche vicarien.

Dat de vicarien vóór de Reformatie geen *stichtingen* zijn geweest, in dien zin, dat zij rechtspersoonlijkheid zouden gehad hebben, zooals b. v. weeshuizen, hospitalen en dergelijke, waarvoor de bestuurders, regenten, provisoren, enz. konden optreden in rechte, vloeit reeds daaruit voort, dat zoodanige vicariestichtingen (die zouden bestaan in een altaar met zijne goederen) geene goederen zouden gehad hebben: immers waren de goederen *bona ecclesiae* geworden, waarover de collator (die dan degeen zou zijn die in rechte voor de vicarie zou behooren op te treden) niets te zeggen had, daar zulks alleen toekwam aan den Bisschop en den Paus, namens de Kerk, die God vertegenwoordigde. Bovendien konden de goederen niet tegelijk toebehooren aan de Kerk en de vicarie, qua zelfstandige stichting. Bij de confirmatie maakte de Bisschop de geschonken goederen tot *bona Ecclesiae*, niet tot *bona vicariae*. De Vicarie en de Ecclesia was niet hetzelfde.

Dit zou echter niet beletten, dat de vicarien, na de Reformatie, ieder voor zich, afzonderlijke stichtingen kunnen geworden zijn, daar de goederen toen wereldlijke waren geworden. Daarvoor zou echter eene resolutie der Staten noodig geweest zijn, om in 't algemeen de vicarien tot stichtingen te *maken*, en aan deze bovendien den

eigendom der goederen van de vicarie toe te kennen: want alleen de Staten en niemand anders hadden de regeling der vicarien, krachtens publiek recht, in handen. De collators hadden daarin niets te zeggen en moesten zich tevreden stellen met de kruimkens, die de Staten hun goedgunstig overlieten. Evenmin hadden de Kerkmeesters er iets in te zeggen, daar zij, ook vóór de Reformatie, over de vicariegoederen geen beheer voerden.

Men zou dus moeten aantoonen, dat de Staten de vicarien of vicariegoederen tot zoodanige afzonderlijke, op zich zelf staande en autonome stichtingen hebben gemaakt, waarop zij zich alleen zeker toezicht en superintendentie voorbehielden. Dit heeft echter niet plaats gegrepen, noch met de vicarie-, noch met de pastorie- noch met de overige (gewezen) geestelijke goederen. Het lag ook niet in den geest der Staten om er stichtingen van te maken, waarop zij bloot een zeker toezicht hadden. Zij wilden de macht zelven in handen hebben om vrij te kunnen handelen. — Voor de vicarien blijkt dit ten duidelijkste uit hunne handelingen, daar zij de afzonderlijke vicariegoederen hebben opgeheven en samengesmolten, niet tot een algemeen vicariefonds, maar tot een fonds van gebeneficieerde goederen, waarin de gezamenlijke vicariegoederen slechts een bescheiden bestanddeel uitmaakten. Wil men nu in dit fonds van gebeneficieerde goederen eene zelfstandige *stichting* zien, wij hebben er vrede mede, ofschoon het historisch onwaar is, daar het, zooals bl. 190—215, naar onze meening onwederlegbaar, is aangetoond, niets anders was dan een Rijksfonds en een der vele comptoiren van ontvangst en uitgaven der Staten van Utrecht. Maar dan is het, zelfs als men dit standpunt aanneemt, toch niet weg te redeneeren, dat de vicarien, als stichtingen, zouden zijn opgegaan in de stichting *gebeneficieerde goederen*, en dat deze stichting op hare beurt, in 1799, weder is opgegaan in het algemeen domeinfonds der Bataafsche Republiek,

zielpriesters jaerlicx *f* 33—2—„ op diverse termijnen. Item, die fabrycke derselver kercke van St. Jans, betaelt den zielpriesters jaerlijcx, in diverse termijnen, *de certis redditibus annualibus*, *f* 40—2—4. (bl. 227)."

fol. 163ᵛ. „Goederen behorende aen *de vicarye van een zielproven* op het Hoogaltaer binnen Montfoort" (bl. 326).

fol. 193. „Goederen behoorende aen de vier *provens*, eertijds gelegen hebbende opten huyse van der Horst, staende tot collatie van den Stadthouder van den Lande van Utrecht, nu geleyt op den huyse van Abcoude . . . ende op 't huys ter Eem, waervan de possesseurs" . . . enz.

In de rekening over 1669, fol. 164, en de latere rekeningen der gebenef. goederen worden deze provens genoemd *praebenden claustraal* van het Capittel ter Horst bij Rheenen.

Uit deze aanhalingen, die nog met verscheidene andere zouden kunnen aangevuld worden, blijkt genoegzaam, dat men, na de Reformatie, het zoo nauw niet nam met het woord *vicarien*, en dat men, om de recette voor het fonds der geben. goederen beter te maken, daaraan eene zeer ruime beteekenis toekende.

In de resolutie van 15 Junij 1636 (bl. 351) spreken de Ged. Staten van eene *vicarie ofte simpel beneficie*, als zaken die als 't ware synoniem zijn, — terwijl in het accoord van 12 Julij 1594 (bl. 360 en v.) de Memorieheeren, bij afwisseling, ook *gemeene vicarissen* worden genoemd.

Men behoeft zich dus niet te verdiepen in het canonieke recht over de fijnere nuances van alle deze zaken, om te weten te komen, wat, na de Reformatie, al dan niet onder vicarien begrepen werd, daar de strekking toen was om er zooveel mogelijk *alles* onder te begrijpen wat vicarie was of er eenigszins op geleek.

Dat de vicarien en beneficien, ook na de Reformatie, werkelijk behoorden tot de geestelijke goederen en zonder

men die noemt) residerende binnen Montfoort" toevoegden, met bijvoeging: „dat die bij ordonnantie van de Staten voor lang geaboleerd en gecasseerd zijn" (bl. 351).

Art. 5 van het Redressement van 1586 noemt, behalve de Broederschappen, alleen *vicarien* en *beneficien*. Wat men daaronder, bij de tenuitvoerlegging heeft begrepen, blijkt uit de 1° rekening van den ontvanger van dit nieuw opgerichte fonds van gebenef. goederen over 1586/8, die zijne rekening, volgens art. 1 zijner instructie (Bijl. A 14) moest opmaken volgens den *Inventaris van de gheestelijcke goederen in den steden ende ten platten Lande van Utrecht*, die bereids door de Gecommitteerden om ordre te stellen op de geestelijke goederen (Bijl. A. 8) was bijeengebracht.

Wij vestigen meer bepaald de aandacht op hetgeen in diverse aanhalingen uit die rekening vermeld staat als behoorende tot de rubriek *vicarien*:

fol. 187. „Goederen behorende aen de *Cista* van de Vicarye, Coster, Schoelmeester, residerende binnen Rhenen, henluyden van verscheyde goede luyden gegeven om op sekere dagen *memorien* te houden; daervan zij geen Collateurs hebben" (bl. 228) [1]).

fol. 253. „*twee Officien*, d'een in altari St. Anthonij . . . . (*est enim juris patronatus*), d'ander op St. Catharynen altaer, welcke possideert de Deken van Oudmunster" (bl. 226).

fol. 253v. „*Quatuor prebende animarum*, daervan de eene overlangh geincorporeert is in de fabrycke. — Die tweede possideert heer Aerdt Boon, enz.

Dese vier zielprovens zijn één corpus en heeft dese goederen . . . . enz.

Die cleyne camer der kercke van St. Jans betaelt den

---

1) Dit was alzoo, in 'tklein, hetzelfde als de Memoriegoederen te Montfoort, IJsselstein en elders.

Al dadelijk merken wij op, dat er, noch in Utrecht, noch zelfs, naar wij meenen, in eene der overige Provincien, eenige ordonnantie, publicatie of soortgelijk stuk is te vinden, waarin de Staten zeggen, dat zij *geen* eigenaars zijn, of wel eenen *anderen* eigenaar hebben aangeduid of aangewezen.

Het kan zeer wel zijn, dat de Staten nooit formeel hebben gezegd en gedecreteerd, dat zij eigenaars waren, omdat zij begrepen dat zulks van zelf sprak (zie de Deductie) en het daarom niet behoefde uitgedrukt te worden in ordonnantien of publicatien, die niet strekten om hunne rechten uit te maken, maar om het publiek te doen weten, wat zij, Staten, begeerden dat gedaan of nagelaten werd door de ingezetenen, en waarnaar dezen zich hadden te gedragen.

Intusschen er bestaat een document, waarin de Staten zich possesseurs d. i. eigenaars van vicarie- of memoriegoederen noemen, namelijk in de Instructie van den Rentmeester der Memoriegoederen, op bl. 370 medegedeeld, waarin zij zich uitdrukkelijk noemen *possesseurs* dier goederen, die alzoo aan hen en niet aan anderen toebehoorden.

Waarschijnlijk zullen er wel meer stukken bestaan, waarin de Staten dergelijke uitdrukkingen omtrent deze of andere geestelijke goederen bezigen.

Hetzelfde wat men van de vicarien zegt, zou men evenzeer kunnen tegenwerpen met betrekking tot andere zaken, waarvan de Staten eigenaars waren, jure publico, b. v. de heerwegen. Het is onmiskenbaar zeker, dat de heerwegen overal (behalve misschien in Friesland) zijn geweest eigendom van den Heer van den lande. Nogtans zal men in de diverse publicatien over de heerwegen, in het Utrechtsch Placaatboek medegedeeld, nergens vinden, dat de Staten zeggen *eigenaars* dier wegen te zijn. Het was destijds geen gewoonte, dat in de ordonnantien, even als thans in de wetten, een considerans voorafging, waaruit bleek

dat de wetgever bevoegd was te decreteeren wat hij noodig vond dat door de ingezetenen werd nageleefd.

Maar bovendien, de Staten van Utrecht *hebben* gezegd, dat zij eigenaars waren der geestelijke goederen, wel niet in eene publicatie of ordonnantie (waarin het, in den toenmaligen wetgevenden stijl dan ook niet te pas kwam of overbodig was), maar in een ander document, waarin het wel noodig was en te pas kwam.

Toen zij door den Franschen ambassadeur opgevorderd werden om op te geven met welk recht zij de Balye van Utrecht der Orde van St. Jan hadden opgeheven en de goederen tot zich hadden genomen, hebben zij in de op bl. 138 reeds aangehaalde Memorie of Deductie hunner rechten, omstreeks den jare 1664 ingediend, onder anderen het volgende gezegd over de geestelijke goederen:

„Dat daarop (t. w. de resolutie der Staten-Generaal van 1 Julij 1581, bl. 137 vermeld) gevolgt is de gemeene Practijcke, daerbij de Provintien respectivé de goederen van die nature aengeslagen ende de vrije dispositie daerover (nam. der geestelijke goederen) behouden hebben; onder anderen specialijck mede die van de Provincie van Utrecht over de voorsz. Balye van St. Catharijnen binnen de stadt Utrecht ende de Commanduryen ende goederen daer onder resorterende, die daer over oock het employ ende vrije dispositie tot noch toe behouden hebben, onaengesien de instantien daertegens bij die van de voersz. *Ordre* (van St. Jan te Jerusalem of Johanniten Orde) annis 1603 en 1624 gedaan" .... [1]) enz.

„Dat daeromme hare Ed. Mog., als Souveraine Heeren ende Hooge Overheden van den Lande, te meer bevoeght sijn geweest, nae de reductie van den Staet ende reformatie van de Religie, volgens de fondamenten, ordren ende

1) *Matthaeus: Veteris aevi Analecta*, 2e edit. V. pag. 957. — Prov. arch. Register n° 190 — gedrukte Invent. pag. 49.

maximen van de regeeringe, de vrije dispositie over dese goederen absolutelijck aen haer te trekken, so wel als over andere Geestelijcke of *pseudo-Ecclesiastica* ende ad pios usus *sensu Pontificio* geconsacreede goederen, om deselve *in Reipublicae aerarium* te infereren, daermede het Land te beneficieren, ende tot lantweer ende andere nootsaeclijckheden die te gebruycken, alsmede de goederen, *sub priscis nominibus*, so verre te seculariseren, *et ab omni spiritualitate Pontificia* te deficeren, dat die geemployeert worden om eenige Adelijcke ende andere familien van de Gereformeerde Religie, na haere qualiteyten ende meriten van haer ende hare voorouders. tot conservatie derselver, daer mede te vorderen ende benificieren; alle t' welcke so kennelijck ende indisputablement waer is, dat 't selve sine sacrilegii crimine by niemant in twijfel of in enich dispuyt kan worden getrokken" — (ibid pag. 960).

Krachtiger en duidelijker dan het hier staat, kan het toch wel niet gezegd worden. Wij begrijpen dan ook niet, hoe iemand ter wereld nog zou kunnen volhouden, dat de Staten van Utrecht zich bloot een zeker toezicht en opzicht, doch geen *eigendom* der geestelijke goederen toegekend hebben.

Er wordt in dit stuk alleen van de geestelijke goederen in 't algemeen gesproken en niet speciaal van de vicarien; doch wij herhalen wat reeds vroeger uitvoeriger is betoogd, dat alles, wat van de geestelijke goederen geldt en gezegd wordt, ook slaat op de vicariegoederen als onderdeel der geestelijke goederen. Het eenig onderscheid was het collatierecht, niet het eigendomsrecht. Bovendien de Staten hebben, als gezegd, ook speciaal van de memoriegoederen te Montfoort zich possesseurs genoemd.

Er blijkt dus, dat er door de Staten niet alleen verandering was gebracht in de bestemming der goederen, maar ook bovendien in den eigendom der goederen, welk laatste in de reeds vermelde conclusie van den Proc. Generaal

mede wordt ontkend (ibid. pag. 256). De Staten zeggen zeer duidelijk, dat die goederen *in Reipublicae aerarium* zijn gevloeid.

Het was dus niet een bloot toezicht, dat de Staten zich gaven of toekenden op de *also genaemde* geestelijke goederen, maar wel degelijk ook de eigendom derzelve, en het absolute recht om daarover naar welgevallen te beschikken. Zij stonden dus niet onder of naast den collator, vicaris of anderen geheimzinnigen eigenaar, maar boven hem. De collator met zijn vicaris waren hun ondergeschikt, en laatstgemelde was slechts vruchtgebruiker of genothebber van een deel der inkomsten, die zij hem gunden, zoolang als zij zulks verkozen. Wanneer de Staten, zoowel in dit document, als ook in de publicatien, ordonnantien en instructien, spreken van de *geestelijke goederen* en niet van *staatsdomein van geestelijken oorsprong*, zooals de Proc. Generaal (ibid. pag. 254) meent dat zij hadden behooren te doen, als zij eigenaars waren, dan blijkt uit die Deductie toch ten volle, dat zij met dat woord *geestelijke goederen* toch hetzelfde bedoelen als Staatsdomein, en dat het alleen is *sub priscis nominibus* en uit gewoonte, dat er van geestelijke goederen door hen wordt gewaagd.

Het is eene historische dwaling, als men meent, dat in 1580 de vinnige strijd, die in de Staten gevoerd werd over de geestelijke goederen en bepaaldelijk ook over de vicarien en vicarissen (zie Bijl. A. 10) en die zoo hoog liep, dat de tusschenkomst van de vergadering der Unie werd ingeroepen, bloot liep over het toezicht, dat de Staten zouden uitoefenen op het beheer der klooster-, pastorie- en vicarie-goederen; neen, — de geestelijkheid begreep zeer goed dat als de Staten de rentmeesters aanstelden en de macht tot vervreemden aan de kloosterlingen, enz. werd ontnomen, daardoor de kloosterinrichtingen hare goederen kwijt waren en de Staten er mede konden handelen naar goedvinden, en dat het verbod en interdictie van te mo-

gen alieneeren, ten slotte daarop zou uitloopen, zooals ook gebeurd is, dat de Staten niet alleen negatief en repressief zouden handelen, maar aldra de macht tot vervreemden, die aan de geestelijken werd ontnomen, zelven zouden gaan uitoefenen.

Wij vragen nogmaals: als het bloot gold toezicht en superintendentie en eenige wijzigingen in de bestemming en het beheer der geestelijke goederen, waarom moest dan bij eene zaak, alsdan voor de geestelijke instellingen van vrij ondergeschikt belang, als zij of de (Catholieke) Kerk, eigenaars bleven even als vroeger, er zooveel water om vuil gemaakt worden. dat het Redressement op de geestelijke goederen van 1586 ook zelfs door Leycester moest geapprobeerd worden (zie Bijl. A 12). Toont dit alles niet ten duidelijkste aan, dat de Staten, zooals zij trouwens dan ook zelven zeggen, die goederen seculariseerden en tot zich namen als Staatsdomein en zich den eigendom toekenden, of, hetgeen op 't zelfde neêrkomt, facto handelden, alsof zij eigenaars waren, door de goederen te vervreemden en daarover te beschikken.

Ja maar, zeggen de tegenstanders (ibid. pag. 253), bij de kloostergoederen hebben de Staten facto zoodanig gehandeld, maar bij de vicariegoederen niet. Wij antwoorden, de Staten hebben, in Utrecht ten minste, wel degelijk gehandeld als eigenaars der vicariegoederen, 1e door die goederen samen te smelten met die der Broederschappen, pastorien, kosterien en scholasterien, die hun mede in eigendom toebehoorden, en aan dit nieuwe product eene andere bestemming te geven; — 2e door die goederen successievelijk te vervreemden door het intermediair van hunnen rentmeester of, voor zoo ver het betrof goederen afkomstig van vicarien juris patronatus, ook door 't intermediair van den collator; 3e door den koopprijs weder te beleggen, *ten name* van hunnen ontvanger van hun comptoir der gebeneficieerde goederen, d. i. ten name van hen

zelven, want dat comptoir was een Rijksfonds (bl. 191), ofschoon er werd bijgevoegd, dat die belegging geschiedde *ten behoeve* van den possesseur (niet van den collator) der vicarie, opdat deze ¾ der renten zou kunnen trekken (bl. 199 en Bijl. K fol. 166 en volg.), en 4e, toen dit comptoir werd opgeheven, die belegde kapitalen te consolideeren met het algemeen domeinfonds, *als een eigendom van het Rijk* (zie bl. 206).

Men zal misschien de bedenking maken, dat, bij art. 5 van het Redressement van 1586, wel was bepaald dat *alle* de vicarie- en pastoriegoederen, etc. tot ééne massa zouden gebracht worden, maar dat, bij de deliberatie daarover, de kleine steden daartegen bedenking maakten en aan de stad Utrecht in den mond gaven om ditzelfde te doen (die zich daarover echter toen niet uitliet), zoodat dit punt eigenlijk niet als aangenomen zou kunnen beschouwd worden, en dat, facto, de steden dan ook de vicariegoederen onder haar beheer hebben bekomen of genomen.

Wij voeren hiertegen aan, dat de Staten (zie Bijl. A 12, art. 5) aan dien wensch toen niet hebben willen toegeven, doch verlangden, dat het voorgestelde artikel geen verandering zou ondergaan, zoodat zij in ieder geval toen niet hebben toegestemd in eene wijziging, ofschoon die dan ook later, facto, doch niet zonder tegenkanting der Staten, heeft plaats gegrepen. Bovendien, het dispuut liep niet over den eigendom dier pastorie- en vicariegoederen, maar bloot over het beheer en over den Rentmeester, die, volgens art. 7, *alle* de goederen zou administreeren, terwijl de Steden verlangden, niet, dat zij in plaats van de Staten eigenaars dier goederen zouden zijn of worden, maar alleen, dat zij eenen afzonderlijken Rentmeester zouden benoemen voor de geestelijke goederen, binnen haar gebied gelegen, die, let wel, ook rekenplichtig zou zijn aan de Staten (zie Bijl. A 12, art. 3).

Het doet er dus, bij de *eigendomskwestie*, niet toe, dat

het *beheer* over de geestelijke goederen, in de diverse steden gefundeerd, aan den Magistraat dier steden is gegund en verbleven, en dat de Staten op *dat* punt later hebben toegegeven.

Hoe dit laatste eigenlijk is toegegaan, blijkt niet duidelijk en zou alleen door een opzettelijk onderzoek der notulen van de Staten of van hunne Gedeputeerden of van de Directiekamer, voor zoover die aanwezig zijn, en uit de notulen van de Regeerders dier steden wellicht kunnen opgehelderd worden; een arbeid, niet gering, maar zeer aanbevelenswaardig.

Indien de 2e en volgende rekeningen van den Ontvanger der gebeneficieerde goederen, Floris van Weede, nog aanwezig waren, zouden wij door dien breedsprakigen Rentmeester er zeker wel iets van aangeteekend vinden, voor zoo veel betreft de vicarie- en pastoriegoederen, doch die zijn te loor gegaan.

Wij vestigen echter de aandacht op Bijl. D, 22 Februari 1588, en hetgeen aldaar vermeld staat, waaruit blijkt, dat ook hier weder het weerbarstige Amersfoort in de contramine was. Toen de Staten eenmaal ten aanzien van Amersfoort hadden toegegeven, gedeeltelijk althans, konden zij niet wel tegenover Utrecht en de andere kleine steden hun streng al te vast blijven houden.

Uit hetgeen hierboven, bl. 142 noot, is gezegd, blijkt echter, dat de Staten toch zoo maar niet gansch en al dat beheer over de geestelijke goederen prijs gaven aan de Steden, maar dat, op sommige punten, hun *consent* moest gevraagd worden, ofschoon dit later veelal in den wind werd geslagen.

Bovendien blijkt uit de rekening van D. de Leeuw over 1669, dat de Staten, ook toen nog vasthielden, dat de vervreemding en wederbelegging van de vervreemde goederen hun aanging (als eigenaars), ook zelfs van de vicarien gefundeerd in de steden (zie Bijl. K. fol. 165—175v) en

daarvoor een afzonderlijk kapittel van *Extraordinaris ontvang* in die rekeningen bestemd was.

In 't algemeen maken zich thans de meesten eene verkeerde voorstelling van de geestelijke goederen en het onderdeel vicarie-goederen, als ook van de macht en de bevoegdheid der Staten daarover.

Men zet zich in het hoofd, dat, na de Reformatie, niet de Staten, maar een ander (wie, weet eigenlijk niemand) daarvan eigenaar was en dat de tertien der vicarien waren eene soort van belasting, die van de inkomsten dier vicariegoederen (aan anderen toebehoorende) werd geheven door de Staten ten behoeve der predikanten, en dat de Ontvanger der gebenef. goederen nu maar moest zien, hoe hij, namens de Staten, die tertien van de possesseurs der vicarien kon krijgen en innen. Verder hadden de Staten, meent men, niet te beschikken over de vicariegoederen, die niet hun, maar aan zekeren onbekende toebehoorden, zoodat zij hoogstens slechts een oog in 't zeil konden houden om te zorgen dat de collators en possesseurs (die geen eigenaars waren) het niet al te bont maakten met die goederen.

Deze voorstelling is onjuist. De Staten van Utrecht waren eigenaars der geestelijke goederen, de vicarie- en memoriegoederen incluis, zooals zij zelven gezegd hebben. Zij hielden ⅓ der inkomsten in, ten behoeve der predikanten, omdat zij waren eigenaars en des verkiezende alles aan de predikanten hadden kunnen afstaan, of tot andere doeleinden aanwenden. Maar zij gunden aan de possesseurs der vicarien, die zij tijdens de Reformatie in het tijdelijk genot dier goederen vonden, dat genot te blijven behouden voor ⅔ gedeelte, om hen niet zoo maar dadelijk geheel daarvan te berooven. Even zoo werden de Regulieren, de Bagijnen, de adellijke nonnen enz., in de

kloosters en conventen aanwezig bij het tot stand komen der Reformatie, niet maar dadelijk op straat gezet door de Staten. Zij gaven hun alimentatie en gedeeltelijk zelfs verlof om in de opgeheven conventen te mogen blijven (zie Bijl. A. 8. art. 12 en A. 12. art. 12 en 14), doch lieten ze uitsterven, even als de ridders van St. Jan der Balye Utrecht. Maar met hunne eigendomsrechten en beheer was het uit.

Waarom lieten zij de vicarissen nu ook maar niet uitsterven, even als de Broederschappen? Dit zal wel gelegen hebben in het collatierecht, dat de Staten ook aanwezig vonden en niet zoo maar dadelijk wilden opruimen; vooral omdat dit gedeeltelijk was in handen van groote heeren, die zij niet al te best aandurfden. Het was en bleef echter een gunst, die de Staten, als eigenaars dier goederen, toestonden aan de collators en possesseurs, dat aan deze het genot der vruchten voor ⅔ gelaten werd; in geenen deele was het een recht op de goederen zelven, veel minder nog een onherroepelijk recht. In het algemeen gingen de Staten uit van het principe dat zij, de geestelijke goederen seculariseerende en daardoor per se eigenaars er van wordende, echter zedelijk verplicht waren de daarop rustende reëele rechten van grondrenten, enz., als ook de verplichtingen, daaraan van ouds verbonden, gestand te doen. Zoo werd b. v. de brooduitdeeling aan de armen, aan een der Memorien te Montfoort van ouds verbonden, door de Staten voortgezet (bl. 339) tot in den aanvang dezer eeuw.

Onder dit licht beschouwd, verkrijgen de zaken eene gansch andere beduidenis en strekking dan gewoonlijk daaraan toegekend wordt, en hetgeen men aanvoert als bewijs, dat de Staten geen eigenaars waren der vicariegoederen, wordt juist eene vingerwijzing dat zij het wel waren, of ten minste er zich voor hielden, en dit laatste was genoeg. Zij waren Souverein. Wat zij dachten en

wilden, dat was per se zoo en niet anders. Bij hen was het: stat pro ratione voluntas.

Waarom werd in 1580 (Bijl. A. 4 art. 1), en later, het vervreemden van geestelijke goederen *geïnterdiceerd*?

Omdat de Staten eigenaars van die goederen waren geworden door de secularisatie.

Waarom werd, op het niet aangeven, verzwijgen en verduisteren van vicariegoed, door de Staten, alleen de poenaliteit van verval van het beneficie der vicarie gesteld, en niet tevens ook verval van den eigendom der goederen ten bate der Staten?

Omdat zij reeds eigenaars waren en, noch de possesseur, noch de collator, er zich iets om zouden bekreund hebben dat zij den eigendom van het vicariegoed zouden derven, daar zij geen eigenaars waren, maar alleen genot der vruchten hadden. Daarom werden, in dat geval, de goederen aan den possesseur door de Staten eenvoudig afgenomen, buiten eenigen vorm van proces.

Waarom vroegen de collators verlof tot verkoop aan de Staten, als zij van oordeel waren dat het voordeeliger was dat de landerijen werden verkocht en omgezet in obligatien op de Provincie of op plechten?

Omdat zij zelven geen eigenaars waren, en dus niet konden verkoopen en leveren, doch de Staten dit moesten doen of daartoe authorisatie geven.

Waarom werd, bij verkoop van vicariegoed, het transport daarvan opgedragen aan den Ontvanger der gebenef. goederen (Bijl. K. fol. 168v) of wel aan gecommitteerden uit de Staten (zie bl. 353) met den verkoop belast? en waarom werden de kooppenningen, die de verkochte goederen representeerden, als buitengewone *ontvangsten* van het comptoir der geben. goederen, door den Ontvanger van dit comptoir in zijne rekening opgenomen, zij het dan ook voor memorie (Bijl. K. fol. 166 sqq.), en belegd in obligatien *ten name* van dien ontvanger der geben. goede-

ren, doch *ten behoeve* van den possesseur, en niet ten name van de collators of van de familie van den fundateur; en waarom werden alsdan de brieven daarvan overgegeven aan den ontvanger der geben. goederen, en niet aan den collator? (Bijl. K. fol. 168).

Omdat de Staten waren de eigenaars, en de ontvangers van het comptoir de Staten representeerden, wien dit Rijkscomptoir aanging, terwijl de koopprijs aan hen en niet aan de collators toebehoorde.

Waarom gaf, in geval van aflossing, die ontvanger en niet de possesseur, collator of iemand anders, de kwitantie voor de terugontvangen som af? (Zie Bijl. L. fol. 126v en bl. 213 hierboven). En waarom moesten, als de koopprijs in inschrijvingen op een der comptoiren of in hypotheken was belegd, de bewijzen daarvan gedeponeerd worden ten kantore van dien ontvanger en niet blijven berusten onder handen van den collator?

Al wederom, dewijl de Staten waren de eigenaars van het verkochte land, dat nu gerepresenteerd werd door het ingeschrevene of op hypotheek belegde kapitaal.

Waarom wordt er, bij de belegging dier kooppenningen, in de rekening over 1669, steeds bijgevoegd, dat het bedrag voor $\frac{2}{3}$ was belegd *ten behoeve* en niet *ten name* van den possesseur?

Omdat die possesseur slechts was de vruchtgebruiker, en zonder zoodanige aanteekening of bijvoeging, de ontvanger van het comptoir, waarop de geldbelegging was geschied, de volle rente aan den rentmeester der Staten, als eigenaars van het kapitaal, zou uitbetaald hebben, evenals van de verkochte pastoriegoederen.

Wij weten wel, dat een en ander voor tweëerlei opvatting en uitlegging vatbaar is en daaraan ook zoodanige uitlegging *kan* gegeven worden, dat de Staten dit alles slechts deden *bloot* uit kracht van zeker toezicht dat men hun toeschrijft, maar dan dient er toch eenig be-

wijs geleverd te worden om de schaal naar deze of gene zijde te doen overslaan. Het bewijs voor onze uitlegging ligt 1° in de handelingen zelven der Staten, en 2° daarin dat zij pertinent gezegd hebben, dat zij *eigenaars* waren, waardoor van zelf vervalt de kunstmatige uitlegging van bloot beheer en toezicht, die men, de zaken uit een anti-eigendoms standpunt beziende, er aan tracht te geven.

Zooveel staat echter minstens vast, dat alle handelingen der Staten ten opzichte der vicariegoederen, zich evenzeer laten verklaren uit hun eigendomsrecht als uit dit bloote recht van toezicht en opzicht, en dat hunne handelingen, in ieder geval, niet zijn geweest in strijd met het vooropgestelde principe dat zij eigenaars waren.

Laat ons echter nagaan, wat door hen, die beweren dat de Staten geen eigenaars waren, wordt aangevoerd als handelingen der Staten in strijd met de stelling, dat die eigendom bij hen zou berusten. Wij hebben hierbij voornamelijk op 't oog de conclusien van den Procureur Generaal van Maanen, genomen in 1856 in onderscheidene toen voor den Hoogen Raad aanhangige vicariekwestiën [1]), alle loopende over vicarien in Gelderland.

De tegenwerping dat de Staten (van Gelderland) nimmer in eenige publicatie of ordonnantie formeel hebben uitgesproken, dat zij eigenaars waren, en ook niet van *staatseigendom* of *staatsdomein* hebben gewaagd, als zij van vicariegoederen spreken, is reeds bl. 411 besproken. Wij herhalen alleen, dat zij daarin ook niet zeggen, dat zij *bloot* een toezicht hebben en niet tevens eigenaars zijn, veel minder dat die eigendom elders berustte. Als de Staten geen eigenaars waren geweest, dan zouden zij, dit geven wij toe, toch toezicht en gezag op en over de goederen hebben kunnen uitoefenen, — maar dan zou die macht toch

---

1) Zie *v. d. Honert.* Gem. Zaken XII. bl. 238—263; 269—277; 280—287; 291—296. — *Regtsgel. Bijblad* 1856. VI p. 213 en volg.

minder ver gestrekt hebben, dan wanneer zij dit toezicht, tevens ook als eigenaars zijnde, deden gelden. Zij hadden dan b. v. de vicariegoederen niet eigenmachtig, buiten den pretensen eigenaar om, kunnen verkoopen en de kooppenningen niet kunnen gebruiken, soms zelfs om hunne schulden af te betalen (bl. 353).

Wanneer de Geldersche placaten en ordonnantien, b. v. het plakaat van 31 Mei 1580 [1]), als motief aanvoeren, dat de Staten toezicht moeten houden en zorgen dat die niet vervreemd of verduisterd worden, — dan sluit dit nog niet uit, dat zij dit ook deden, dewijl die goederen hun eigendom waren geworden. Alleen, en dit geven wij toe, uit zoodanig placaat volgt op zich zelf nog niet, *dat* zij eigenaars waren: want zij kunnen het ook gelast hebben als bloot toezicht hebbende. Er moeten nog andere bewijzen bijkomen om uit te maken, of zij, behalve het toezicht en opzicht, ook den eigendom hadden.

Onder de verdere tegenwerpingen, aldaar aangevoerd, wordt er ook op gewezen, dat van de vicariegoederen in Gelderland collateraal betaald werd, evenals van andere goederen (ibid. p. 257). — De vraag is echter: wie betaalde dat recht? De collator of de vicaris? En waarvoor werd het betaald? Voor den eigendom, voor het vruchtgebruik, of voor het collatierecht? Want ook thans nog wordt voor collatierechten en heerlijkheden, in boedels aanwezig, successierecht geheven, evenals ook voor jachtrecht, tiendrecht, opstal en andere zakelijke rechten op gronden en goederen, waarvan een ander eigenaar is.

In Utrecht werd, volgens eene annotatie in het Utrechtsch Plac. I p. 221, van vicarien (niet van vicarie*goederen*) ook collateraal geheven, of, zooals het daar heette: de 20e en 40e penning, die betaald moest worden bij verkrijging van

1) Groot Geldersch Placaatb. I pag. 754.

onroerende goederen door koop, erfenis of op andere wijze. Dit recht werd ook geheven van canonisien, proostdyen, decanyen, thesauryen of andere prelatuurschappen, zoo dikwijls iemand eene dergelijke canonisie enz. verkreeg (Utr. Plac. II p. 600) en zij van den een op een ander overging. Het recht werd dus geheven, niet van de goederen, maar van het beneficie zelf, d. i. niet van de vicarie-*goederen*, maar van de *vicarie*.

Het is ook mogelijk, dat in Gelderland, waar de collators, bij usurpatie, zich allerlei rechten hadden aangematigd, zich voor eigenaars der vicariegoederen lieten doorgaan en die goederen zelven administreerden, in plaats van zulks aan de vicarissen over te laten, die zij met een matig sommetje afscheepten, — de fiscus goed vond hen daarvoor dan ook maar te laten betalen, evenals de eigenaars dier goederen.

Eene andere tegenwerping (ibid. pag. 257 noot) is, dat *van der Linden: judicieele praktijk* I. p. 182, handelende over revindicatie, aan den collator der vicarie, wiens zoon met de vicarie door de Staten begunstigd is, eene zakelijke actie *ex jure in re* toekent tegen ieder, die in het bezit is der goederen van de vicarie. Dit zou echter alleen bewijzen, dat ook v. d. Linden, evenals *de Groot*, besmet was met het dwaalbegrip dat, in Holland, de collator was eigenaar der vicariegoederen, waarover in § 5 zal gehandeld worden.

Het groote en voorname argument der tegenstanders is en blijft steeds, dat de Staten niet zelven de vicariegoederen verkochten, maar de collator, naar zij beweren, de verkooper was (ibid. p. 257). De Staten, zegt men, approbeerden bloot den verkoop en dit sluit alle denkbeeld van eigendom hunnerzijds uit: want hoe kan men approbeeren een verkoop, als men zelf is de eigenaar?

Wij moeten hier in de eerste plaats aanvoeren, dat hetgeen voor de Geldersche vicarien en de Gedep. Staten

van Gelderland geldt, daarom nog niet ook voor andere Provincien rechtens was; in ieder geval een enkel minder juist gekozen en gebruikt woord, vooral in die tijden, is nog geen doorslaand bewijs om eene stelling, die uit andere documenten en gegevens volgt, dadelijk omver te werpen. Wij zouden, voor zooveel Utrecht betreft, hier tegenover kunnen stellen (als men met woorden wil schermen), dat in de rekening van den ontvanger der gebenef. goederen, D. de Leeuw, over 1669 (Bijl. K. fol. 166v), wordt gezegd, dat het vicariegoed was verkocht, niet door, maar *ten overstaan van* den collator, waaruit dus zou volgen, dat de collator geen eigenaar was en niet verkocht als eigenaar, maar als tusschenpersoon, evenals een notaris of een gemachtigde, voor en namens den eigenaar verkoopt.

In de rekening van den ontvanger der tertien te Amersfoort over 1699/1701 staat: dat een hof op de Glashorst (behoorende tot de 18e vicarie) is verkocht *met consent* van de collators. Wat echter nog meer bewijst is, dat er ook vicariegoed verkocht is *op Haar Ed. Mog. ordre*, zie Bijl. L. fol. 10 (vicarie te Bunschoten): dus geen bloote approbatie, en ook niet op verzoek van den collator. Zoo werd ook door de Staten, bij resolutie van 11 Julij 1649 (bl. 353) besloten, de vicariegoederen te Montfoort te verkoopen, en werd zulks aan hunne commissarissen opgedragen.

Dat de collators meermalen de Staten (als zijnde de eigenaars) verzochten dat het vicariegoed mocht verkocht worden, en dat het werd belegd in obligatien op de Provincie of op andere wijze, laat zich daaruit verklaren, dat landbezit destijds alles behalve secuur was, daar de landerijen (zooals meermalen vermeld wordt) dikwijls onverhuurd bleven wegens den oorlog en de slechte tijden. Mogelijk dat er bijkwam, dat de collators niet ongaarne met zoodanigen verkoop belast werden, evenals thans curators, executeurs, enz. altijd tuk zijn op dergelijke verkoopingen, omdat er, volgens usantie, altijd iets bij overschiet ook voor hen;

dat daarom de Staten hun dat voordeeltje gunden en hun intermediair gebruikten, in plaats van hunnen ontvanger der gebenef. goederen, of wel den vicaris [1]) daarmede te belasten. Het is ook nog de vraag of al die verzoeken tot verkoop, aan de Gedeputeerde Staten gericht, wel zoo geheel en al uit eigen beweging der collators uitgingen, en of er niet wel eens pressie op hen werd uitgeoefend door de Staten, die de overige geestelijke goederen successievelijk te gelde maakten om de kosten der oorlogen enz. te kunnen dekken en zoodoende geld in handen te krijgen, zij het dan ook tegen rentebetaling. Het is ook mogelijk dat de Staten liever zagen, dat het den schijn had, alsof de verkoop door de collators en niet door hen was geprovoceerd, om zoodoende het geklaag van prof. Voet cum suis te ontgaan, dat de Staten met de geestelijke goederen niet handelden overeenkomstig Gods woord. Wij geven dit een en ander slechts aan als gissingen, daar er historisch, zoo ver ons bekend, geen bewijs voor bestaat.

Het zou ons te ver voeren, indien wij de zeer uitvoerige conclusien van den Procureur Generaal op den voet willen volgen en aantoonen, dat al hetgeen daarin wordt aangevoerd, alleen kan leiden tot de gevolgtrekking, dat de oorspronkelijke eischer, het Domeinbestuur, geen voldoende bewijzen had aangevoerd, dat de Staat eigenaar was der vicariegoederen, iets dat wij geheel met hem eens zijn. De eischer had zijn zaak bedorven, door zich op het argument van *bona vacantia*, als titel van aankomst te beroepen, en de rechter was niet gehouden rond te zien of er ook een andere titel van aankomst te vinden was. Maar de Proc. Generaal gaat verder: hij beweert, dat de

---

1) In de evengemelde rekening van den ontvanger der tertien te Amersfoort over 1699/1701 staat, bij de 21e vicarie, dat het land den 19 Maart 1701 door den *vicaris* was verkocht, onder approbatie.

Staat werkelijk nooit eigenaar is geweest, of zelfs kan geweest zijn, en dat gaat, ons erachtens, te ver. Hij vergeet, naar onze beschouwing, te veel, dat men eigenaar kan zijn en blijven, al geeft men ook aan een ander het genot, gebruik of zelfs vruchtgebruik der goederen.

Op één punt zijn wij het echter met hem eens, dat niet bewezen is, dat de geestelijke goederen, na de Reformatie, waren geworden *bona vacantia* en dat *uit dien hoofde* de Staat die goederen (daaronder begrepen de vicariegoederen) niet heeft kunnen naasten. Dien grond echter hebben de Staten van Utrecht nimmer aangevoerd bij den strijd over de geestelijke goederen, in 1580, in eigen boezem gevoerd. Evenmin hebben zij zich daarop later beroepen in de reeds vermelde deductie hunner rechten op die goederen. De Staten hebben op *andere* gronden en krachtens publiek recht (zie bl. 121 en volg.) de geestelijke goederen aan de Roomsche Geestelijkheid (de Kerk) *ontnomen*; wel is waar onder protest dier Geestelijkheid, zoodat de beslissing der Unie werd ingeroepen (Bijl. A. 10), doch deze stelde de Geestelijkheid in 't ongelijk, in 1586, door de toezending van een concept voor het Redressement op de geestelijke goederen (Bijl. A. 12), waaraan tot grondslag lag, dat de Staten de geheel vrije beschikking hadden over de geestelijke goederen, hetgeen op hetzelfde neerkomt als eigenaar te zijn.

Wanneer men, zooals de Proc. Generaal, enkel afgaat op hetgeen in diverse publicatien en ordonnantien wordt gezegd, en die niet, onder het licht der historie, beschouwt in samenhang met hetgeen buiten en behalve die ordonnantien blijkt uit de toedracht van zaken en uit hetgeen in den eigen boezem der Statenvergadering of die hunner Gedeputeerden en Gecommitteerden is omgegaan ten opzichte der geestelijke goederen in 't algemeen, dan loopt men gevaar die ordonnantien verkeerd of onvolledig te verstaan. Wij kunnen ons dan ook niet vereenigen met de grief, die

hij tegen het arrest van het Prov. Gerechtshof in Gelderland van 29 December 1854 [1]) in de eerste en voornaamste plaats aanvoert, dat het zich te veel met historische gronden ophoudt. Alleen meenen wij dat het arrest (waarmede wij ons volkomen vereenigen, behalve het fundament van *bona vacantia*) wel wat meer in vermelding van bewijsstukken van hetgeen aldaar, als historisch vaststaande, is aangenomen, had kunnen treden, zoodat de Proc.-Generaal niet geheel ten onrechte beweerde, dat het bloot *redeneeringen* inhield, zonder nader en stellig bewijs. Inzonderheid het punt van uitgang, namelijk, hoe en waardoor de geestelijke goederen, de vicariegoederen incluis, na de Reformatie, in Gelderland Staatseigendom zijn geworden, hangt daarin te veel in de lucht. Het is bloot eene *redeneering*, wij voegen er zelfs bij: eene onlogische en onware bewering, als men zegt, dat aan de Staten, doordien de goederen der Roomsche Kerk vaceerende waren en daarvan niemand eigenaar was, alsnu die goederen als 't ware van zelf in den schoot gevallen zijn, krachtens den rechtsregel, dien wij ook thans nog in art. 576, Burg. Wetboek, gehuldigd vinden.

De Geestelijkheid in Utrecht heeft, in 1580, nadrukkelijk ontkend, dat de geestelijke goederen haar niet meer toebehoorden, zich o. a. beroepende op art. 20 der Pacificatie van Gent [2]), waarbij aan de prelaten en andere geestelijke personen was beloofd, dat zij „sullen wederomme comen in den eygendom ende in 't gebruyk van deselve heure goederen, als vooren." Maar 't mocht niet baten; de Ridderschap en de Steden hielden vol, dat de Unie van Utrecht andere bepalingen inhield en aan de Staten de macht gaf om naar welgevallen met de geeste-

1) *Weekbl. v. h. Regt.* N° 1614.
2) Utr. Plac. I. p. 44.

lijke goederen te handelen; dat de politieke toestand niet gedoogde dat de (Roomsche) Geestelijkheid in het bezit bleef dier goederen, en dat, bijaldien zij streng wilde vasthouden aan die tractaten, zij er nog erger aan toe zou zijn, daar het alsdan te vreezen ware dat zij alles zou verliezen (bl. 122). Wat er verder gebeurd is en hoe eindelijk, in 1586, het Redressement op de geestelijke goederen in de wereld gekomen is, hebben wij bl. 163 en volg. reeds medegedeeld.

Het Domeinbestuur, als eischer, had zich moeten beroepen op de Unie van Utrecht, in plaats van zich in dezen, even als ook in alle de overige vicarie-gedingen, steeds vast te klampen aan den stroohalm van de *bona vacantia*, als fundamentum petendi.

Art. 13 der Unie en de daarop gegronde resolutie der Staten Generaal van 1 Juli 1581 gaf echter aan de respectieve Staten slechts bevoegdheid om over de geestelijke goederen naar welgevallen te beschikken. Er moet dus, dit geven wij aan de bestrijders van den staatseigendom toe, voor iedere Provincie afzonderlijk, bewijs geleverd worden, dat de respectieve Staten van de hun verleende macht gebruik gemaakt hebben en er werkelijk over beschikt hebben als eigenaars, of ten minste handelingen hebben gepleegd, die den eigendom in handen van een ander buitensluiten en onbestaanbaar maken.

Welnu, dit bewijs is voor de Provincie Utrecht gemakkelijk te leveren, en als men zich in de overige Provincien slechts de moeite gaf om na te gaan alles wat in de vergaderingen zelven der Staten verhandeld is, na 1579, dan zou dat bewijs, naar wij gissen, ook daar wel te vinden zijn. De wet, die het arrest van het Gerechtshof in Utrecht van 6 Dec. 1858 (*Weekbl. v. h. Regt* n° 2024) verlangt, is, voor zooveel betreft de Provincie Utrecht, het Redressement op de geestelijke goederen van 18 en 28 October 1586, waarover de Vergadering der Unie is

gehoord (bl. 129), en wel, voor zooveel betreft de vicarien, art 5 j° 7 en 9 luidende:

Art. 5. „Dat alle de goederen van pastoryen en vicaryen, cappellen, broederschappen, kerken ende costerye goederen, voorts allen anderen beneficien in de kercken, soo wel in de stadt, steden, als ten platten lande (alleen uytgesondert die vijf collegien), mitsgaders die penningen, die de voorsz. vijf collegien contribueren tot onderhoudt van de ministers, in de staet achtervolgende 't accoord, [1]) zullen gebracht worden in eene masse, doch distinctelijk ende onder verscheyden capittelen van ontfanck, daervan die ministers, schoolmeesters ende costers onderhouden zullen worden.

Art. 7. Over alle welcke goederen gestelt zullen worden eenen rentmeester, die van zijn administratie verantwoorden zall aen de Directiekamer, hiertoe te maken.

Art. 9. Aengaende de Directiekamer, daertoe zullen gecommitteerd worden drye goede en gequalificeerde personen tot Gedeputeerden, [2]) eenen Rentmeester, Secretaris ende dienaer, alle te zamen van de Gereformeerde religie.... enz." (Bijl. A. 12).

Mr. Koker heeft reeds, in zijne hierboven aangehaalde dissertatie, op dit document de aandacht gevestigd. Vroeger schijnt niemand daarvan eenige notitie te hebben genomen.

Dat dit Redressement niet was bloot een huishoudelijk praatje of kibbelpartij tusschen de drie Leden der Staten, maar een officieel stuk, minstens gelijkstaande met eene wet, en voorzien van de approbatie van Leycester, is bl. 130 reeds uitvoerig uiteengezet. Dat daarin nog enkele punten in suspenso bleven en nader geregeld zouden wor-

1) Zie bl. 144 noot.

2) Deze Gedeputeerden werden gekozen uit den boezem der Staten. Zie Bijl. A. 16.

den, teemt het weg dat het als aangenomen en goedgekeurd is te beschouwen, gelijk dan ook daaraan reeds feitelijk uitvoering is gegeven door de benoeming van de Directiekamer, diverse ontvangers, enz. (Zie bladz. 131, 138 en v.).

Het is onbegrijpelijk, dat dit gewichtig document, met de daaruit voortvloeiende instructiën der diverse ambtenaren van de geestelijke goederen en speciaal die van den Ontvanger of Rentmeester der gecombineerde goederen, Floris van Weede, van 10 Juli 1587, (Bijl. A. 146) noch in het Utrechtsch Placaatboek, noch zelfs in het *Vervolg* op dat Placaatboek is medegedeeld, en dat de ijverige Matthaeus, die bijna alles mededeelde wat hij kon vangen en grijpen, het ook niet vermeldt 1), zoodat het nu, anno 1880, voor het eerst in druk verschijnt.

Het is die acte, waarop, mijns erachtens, de kwestie der vicariegoederen draait, voor zooveel de Prov. Utrecht betreft.

Uit dit stuk zelf blijkt reeds, dat de Staten, door de aanneming daarvan en de tenuitvoerlegging, zich als eigenaars dier geestelijke goederen beschouwden en die seculariseerden.

Eene authoriteit, die op de wijze als daarin geschiedt, over goederen beschikt, die samenvoegt tot nieuw in het leven geroepen combinatiën, en de administratie daarover geheel en al aan zich trekt, — kent zich toe de volledige en onbeperkte beschikking over die goederen, d. i. met andere woorden, handelt als eigenaar en kent zich het recht van eigendom toe, al wordt er dit niet uitdrukkelijk bijgezegd. Mocht er nog eenige twijfel bestaan, of de Staten zich wel als eigenaars der geestelijke goederen beschouwden, dan is de bovengemelde Deductie

---

1) Mogelijk is zulks daaraan toe te schrijven, dat het alleen in de notulen der Staten voorkomt, waarvan men destijds niet gemakkelijk inzage kon bekomen.

daar, om zelfs den meest verstokten twijfelaar to overtuigen, dat zij zich (terecht of ten onrechte) eigenaars achtten.

Die eigendom der Staten aan de geestelijke goederen bestond dan ook niet alleen in de Provincie Utrecht. *De Groot:* Inleiding t. d. Holl. Rechtsgel. Boek II, 1e deel § 30, handelende over *eigendom*, zegt daarover: „De goederen, die eertijds tot onderhoud van Geestelijke luyden waren geschikt, zijn mede verstaan het Land toe te behooren, ende bij de Lands-Overheyt tot Landweer ende andere noodzakelijkheden gebruyckt te konnen werden; mits dat dezelve Overheyt bestelle, dat de kerkendienaren eerlijk onderhouden, ende een bequaem getal van jonge luyden tot den kerkendienst opgevoed werden." [1])

Wel is waar, wordt door sommige schrijvers, zoowel van vroeger als later tijd, o. a. ook door *De Groot* t. a. pl. § 38, op dezen algemeenen regel, dat de respectieve Staten als souverein en ten gevolge der secularisatie der geestelijke goederen, door hen bewerkstelligd, eigenaars dier goederen waren geworden, eene uitzondering gemaakt, voor zooveel betreft de vicariegoederen en de vicarien *iuris patronatus laïcalis*, gelijk dan ook sommige collators dier vicarien in Holland en Gelderland beweerden, dat *zij* eigenaars dier goederen waren; doch deze uitzondering op den algemeenen regel gaat niet op, allerminst voor de Utrechtsche vicarien, zooals in § 5 nader zal worden aangetoond.

De vicarien aldaar zijn, zoowel in de Ordre op de geestelijkheid en hare goederen, alsook in het Redressement op de geestelijke goederen, geheelenal op eenen voet gesteld en behandeld met de overige geestelijke goederen (zie Bijl. A. 4 en 12), behalve alleen de vicarien gefundeerd in de vijf Capittelkerken der stad Utrecht, voor

---

1) Zie ook Hollandsche Consult. Deel IV cons. 366 p. 662—5.

zoover die deel uitmaakten van de goederen dier vijf Capittelen.

Echter werd aan de collators in 't algemeen gegund hun recht tot presentatie van vicarissen te mogen blijven uitoefenen als vroeger, zonder dat echter de Staten hun recht van eigendom op de vicariegoederen prijs gaven, welk recht de collators dan ook vroeger nooit gehad hadden, daar het toen beruste in handen van de Ecclesia.

Op dezen algemeenen regel: dat de Staten eigenaars waren der vicariegoederen, konden zij echter voor speciale gevallen uitzonderingen toestaan, daar zij, als Souverein, aan niemand eenige verantwoording verschuldigd waren. Zij konden bovendien hun eigendomsrecht, bij wijze van donatie, accoord of op andere wijze, afstaan aan dezen of genen collator; doch dergelijke concessien, die men vooral in andere Provincien aantreft, bewijzen niet tegen den algemeenen regel: dat de collator geen eigenaar was.

Dat de vicaris of possesseur der vicarie geen eigenaar of tijdelijk eigenaar was, behoeft geen betoog, en is, zoover ons bekend is, ook nooit of nergens beweerd.

Evenmin zou het, voor Utrecht ten minste, opgaan om de vicarie, qua stichting, als eigenaar te beschouwen. Behalve dat, zooals reeds betoogd is, nergens eenig blijk is te vinden, dat de Staten van Utrecht in de vicarien zelfstandige stichtingen hebben willen zien, zoo kon die stichting toch niet tegelijk met de Staten eigenaar zijn, die zich eigenaars verklaarden van alle geestelijke goederen zonder onderscheid en speciaal ook van de memoriegoederen te Montfoort (bl. 370). Er kunnen geen twee eigenaars tegelijk zijn.

De meening, dat de vicarie, qua talis, eigenaar zou zijn, is dan ook niet historisch, doch meer eene vrucht van den tegenwoordigen tijd en van de theorie. Vroeger bemoeide men zich weinig met de vraag: wie eigenlijk eigenaar was van de vicariegoederen; evenmin als toen

ter tijd b. v. de kwestie werd behandeld: wie eigenaar was van den grond op Java, eene vraag die eerst in deze eeuw op 't tapijt is gebracht.

Aangenomen voor een oogenblik, dat de Staten der respectieve Provincien geen eigenaars der vicariegoederen geworden zijn na de Reformatie, dan rijst de vraag: wie is dan toen eigenaar geworden of gebleven; want als geseculariseerde goederen, die nu wereldlijke geworden waren, moest er toch iemand of iets eigenaar van zijn. Zij zijn herhaaldelijk, zoowel in Utrecht als elders, verkocht en te gelde gemaakt, en waren alzoo toen niet meer buiten den handel en Gode, of, hetgeen op 't zelfde neêrkomt, aan niemand toebehoorende [1]); evenals de *res sacrae* volgens het Romeinsche recht zaken waren die aan niemand toebehoorden en niet vatbaar waren voor eigendom.

In de meermalen aangehaalde conclusien van den Procureur Generaal van Maanen wordt dan ook veel gezegd over al degenen (de Staat incluis) die *geen* eigenaars van vicariegoederen zijn of kunnen geweest zijn, maar wie dan *wel* eigenaar daarvan is, vindt men daar niet, dan alleen ter loops op het einde der conclusie, alwaar hij, niet wetende waar hij met den eigendom moet blijven, de vicarie, qua stichting, tot eigenares maakt, zoowel vóór als na de Reformatie, zonder daarvoor echter eenig bewijs aan te voeren.

Deze bewering, want het is niets dan een bloot beweren zonder bewijsvoering, hebben wij reeds in § 1, bl. 406 bestreden.

De Hooge Raad, die er zich mede aan waagt ons dien

---

1) *De Groot*: Inleiding etc. 2e Boek 1e deel § 15, handelende over eigendom, bespreekt de onderscheiding der zaken in: *God toebehoortige* en *den mensch toebehoortige zaken*, maar komt tot de conclusie, dat de eerstgemelde niet meer bestaan en tegenwoordig (na de Reformatie) alle zaken den menschen toebehooren.

onbekenden verscholen eigenaar te ontsluieren, in het bekende arrest van 29 Februari 1856 [1]), en eenige gelijkluidende arresten omstreeks dienzelfden tijd gewezen, gaat dan ook, terecht, uit van het principe, dat niet de vicarie maar *de Kerk*, vóór de Reformatie, eigenares was der vicariegoederen, maar komt tot de verrassende conclusie, dat de vroegere eigenaar doodeenvoudig eigenaar is gebleven, en de Reformatie daarin geene verandering heeft aangebracht.

Het lag dan ook in den aard der zaak, dat de Hooge Raad, zich steeds bewegende op het terrein van *bona vacantia*, hetwelk het Domeinbestuur, als eischer, tot fundamentum petendi, ter kwader uur, had aangenomen, en uitgaande van den onbewezen major, dat de geestelijke goederen vóór de Reformatie, jure canonico, een eigenaar hadden, noodwendig tot het gevolg moest komen, dat de vroegere eigenaar, t. w. *de Kerk*, was aangebleven.

Wat verstaat nu de Hooge Ráad onder de Kerk, — de *Ecclesia*, zooals die in de fundatiebrieven en derzelver confirmatien genoemd wordt.

Wij willen de beide hoofdoverwegingen, waarop eigenlijk het arrest is gebouwd, liefst woordelijk vermelden, daar zij niet bloot slaan op de Geldersche vicarien, maar in het algemeen op alle vicariegoederen toepasselijk zijn, dus ook op de Utrechtsche.

Nadat de H. R. heeft overwogen, dat ook de vicariegoederen behooren tot de geestelijke goederen, vervolgt het arrest aldus:

„Overwegende dat, zoo de Christelijke Kerk, door de Hervorming, welke zij in de 16e eeuw in de Vereenigde Nederlanden, onder toestemming en met medewerking van den *summus imperans*, onderging, hare bezittingen, naar

---

1) *v. d. Honert.* Gem. Zaken. XIII pag. 263 en volg. — *Regtsgel. Bijbl.* (1856) VI. p. 228 en v.

beginselen van regt, niet verloor, omdat zij, ofschoon onder anderen vorm, als Christelijke Kerk, en als zoodanig als eene *persona moralis*, bleef bestaan, evenzoo hare instellingen en hare bezittingen behield, zoolang die instellingen, als *personae morales*, door den *summus imperans* werden erkend."

„Overwegende dat, wanneer derhalve de Kerk en hare instellingen, door het feit zelf der Hervorming in de 16e eeuw, hare regten niet verloren en de goederen der Kerk en van hare instellingen, in den regtskundigen zin, niet heerloos werden, er van een regtens vervallen dier goederen, als heerlooze goederen, aan het domein van den Staat, geen sprake kan zijn, en er, zonder eene ondubbelzinnige vervallen- of verbeurdverklaring dier goederen door den *summus imperans* ten behoeve der algemeene zaak, aan eene zoogenaamde secularisatie der goederen niet kan gedacht worden."

De gang der redeneering is deze: Niet de Roomsch-Catholieke Kerk, maar de *Christelijke Kerk* is eigenaar geweest en gebleven van de geestelijke goederen, daaronder begrepen de vicariegoederen. Wat nu de H. R. onder *Christelijke Kerk* verstaat, wordt er niet bij gezegd, maar is duidelijk. Het is niet de Roomsch Catholieke Kerk, maar de Kerk die alle Christenen omvat; zooals men die met een meer gebruikelijk woord heet *de Christenheid* in 't algemeen, of, de *heylige algemeyne* [1]) *Christelicke Kercke* der Geloofsartikelen, zooals die in den 21en Zondag van den Heidelbergschen Catechismus wordt opgevat, als omvattende „dat gantsche menschelicke geslacht"

Deze zelfde bewering van den H. R. vindt men ook terug in de geschriften van prof. *Gisbertus Voet: theol.*

---

1) De Roomsche overzetting der Geloofsartikelen luidt: de Heilige *Catholijke* Christelijke Kerk, welk woord ook in den Latijnschen text voorkomt. In de *Bekentenisse des Gheloofs* van 1562 en die van 1566 staat: „een eenighe Catholische ende (of) algemeijne Kercke."

advys; van *Christophilus Eubertus:* pointen van noodige Reformatie, etc., van *Andreas Essenius* en meer andere theologen uit dien tijd, die men kortheidshalve met de benaming van *Voetianen* samenvatte. Zij beweerden, op dienzelfden grond, dat de geestelijke goederen toebehoorden aan de Hervormde heerschende godsdienst, als zijnde gebleven *de Kerk*, doch gezuiverd en ontdaan van de vele superstitien, die gaande weg waren binnengeslopen.

Naar deze beschouwing zouden dus alle Christenen, Roomsch of on-Roomsch, geloovig of kettersch, medeeigenaars geweest zijn der geestelijke goederen, zoodat alleen Joden en Heidenen daarvan waren buitengesloten.

Dat zich op theologisch terrein en in theorie eene dusdanige algemeene Christelijke Kerk laat denken en ook werkelijk gedacht is, is zeer mogelijk; maar eene andere vraag is het, of er immer eene dergelijke Kerk, en wel als *persona moralis*, zooals de H. R. aanneemt, die ook goederen in eigendom kon bezitten, feitelijk heeft bestaan, hetzij vóór, hetzij na de Reformatie?

Wij beweren, dat er een dergelijk *zedelijk lichaam*, d. i. vereeniging van personen, die rechtsbevoegdheid heeft en eene persona standi in judicio, nooit heeft bestaan, en zouden ook niet weten wie voor dit zedelijk lichaam in rechte, of bij het aangaan van verbintenissen, zou kunnen optreden, en wie men, eene rechtsvordering daartegen moetende instellen, zou moeten dagvaarden als vertegenwoordigende de gezamenlijke Christenen in Nederland. Wij begrijpen ook niet hoe, als *de Christelijke Kerk* eene *persona moralis* is, *hare instellingen* tegelijkertijd ook *personae morales* kunnen zijn. Dit zou zijn een *imperium in imperio.*

De H. R. voert dan ook geen enkel bewijs aan voor het bestaan dezer pretense algemeene Christelijke Kerk als persona moralis. Alleen vindt men in het arrest, in hetgeen daarin verder wordt overwogen omtrent de vicarien in Gelderland, eenige aanhalingen van Geldersche placa-

ten, waaruit zou volgen, dat de Staten van Gelderland zich *geen* eigendom op de vicariegoederen hebben toegekend, doch die, naar onze bescheiden meening, in geenen deele buitensluiten, dat die Staten zich desniettemin als eigenaars der vicariegoederen aldaar kunnen beschouwd hebben, al zeggen zij dit niet uitdrukkelijk. Doch zulks ligt buiten ons onderwerp en deze zaak willen wij ook liefst niet behandelen, omdat men, naar onze meening, niet bloot kan afgaan enkel op hetgeen in de placaten te vinden is, maar men bovendien zou dienen te weten, wat er destijds in den boezem der Staten zelven, of van hunne Gedeputeerden, is voorgevallen en verhandeld, om met genoegzame zekerheid te kunnen opgeven wat de Staten werkelijk gemeend en bedoeld hebben en welke hunne inzichten waren.

Voor Utrecht hebben wij getracht den lezer zoo veel doenlijk daarvan op de hoogte te stellen door de opname van diverse stukken uit den tijd kort na de Reformatie, in de Bijlagen, en de mededeeling van het voornaamste, dat in diverse memorien en contramemorien, in de Staten gewisseld tusschen de drie leden der Staten, te vinden is (bl. 120—129), daar de groote uitvoerigheid dier stukken eene opname in hun geheel niet wel mogelijk maakt.

Uit die stukken, in verband met de latere Deductie der Staten nopens hunne rechten op de geestelijke goederen, op bl. 413 vermeld, vermeenen wij, dat historisch vaststaat, dat men in 1580 van die algemeene Christelijke Kerk als persona moralis niets af wist, noch daarvan gediend wilde zijn.

Indien dat begrip had bestaan, dan had de Geestelijkheid zich niet zoo hevig behoeven te verzetten tegen de ontworpen Ordre op de Geestelickheyt en hare goederen en de Instructie voor de Gecommitteerden uit de Staten voor de geestelijke goederen (Bijl. A. 9). De zaak had dan eenvoudig daarin bestaan, dat de Roomschen in hunne Kerk nu ook de Protestanten als medeparticipanten in den eigendom en het

genot der geestelijke goederen hadden moeten toelaten, en dat er eenige reglementen werden gemaakt over het beheer en gebruik dier goederen door de Kerk, ter voorkoming van misbruiken. Het zou dan eene geheel ongegronde paniek bij de Geestelijkheid geweest zijn, als zij meende dat aan de Christelijke Kerk, waarvan zij als Christenen toch altijd deel bleven uitmaken, onrecht werd gedaan, en dat de Staten van plan waren hare goederen te seculariseeren en zich toe te eigenen, onder belofte nogtans daarvan een bescheiden gebruik te zullen maken door de inkomsten zooveel mogelijk ad *pios usus* te zullen aanwenden. De Geestelijkheid begreep echter zeer goed, dat *de* Kerk, d. i. de Catholieke Kerk, voortaan had afgedaan, zooals dan ook Gedeputeerde Staten in hunne gemelde memorie (bl. 121 en v.) met ronde woorden zeiden: dat de Roomsche religie cesseerde, en *mitsdien* ook de kloosters en conventen cesseerden, even als ook de beneficien in der tijd gefundeerd tot godvruchtige diensten en doeleinden, en de Staten, *krachtens de Unie van Utrecht*, door de voorgevallen verandering van religie, bevoegd waren die tot andere godvruchtige diensten te converteeren.

De geestelijke goederen, behoord hebbende aan *de* Kerk, zijn in Utrecht wel degelijk aan die Kerk ontnomen, geseculariseerd en *in reipublicae aerarium geinfereerd*, om daarmede het Land te beneficieeren „ende tot lantweer ende andere noodzakelijkheden te gebruiken", zooals de Staten zelven met die eigen woorden zeggen in de evengemelde Deductie (bl. 414). Nu ontkennen wij niet, dat de Staten van Utrecht, de Roomsche Kerk opruimende, ook wel bevoegd zouden geweest zijn daarvoor eene andere Kerk in de plaats te stellen, hetzij eene algemeen Christelijke, hetzij de Gereformeerde Religie als heerschende Kerk, en aan die nieuwe Kerk de geseculariseerde en aan de Roomsche Kerk ontnomen geestelijke goederen in eigendom hadden kunnen overdragen; maar dat hebben zij niet gewild. Mis-

schien vreesden zij, alsdan van Scylla op Charybdis te vervallen. Zij namen wel geloovig de ware Christelijke Gereformeerde Religie aan en verwierpen de Roomsche Papistische leeringen, maar den eigendom der goederen dier voormalige Kerk wilden zij toch liefst voor zich behouden en niet weder overdragen aan eenige Kerk of Kerkgenootschap.

Met de leer der Voetianen, die de Hooge Raad geloovig aanneemt, stemden zij zoo weinig in, dat zij, bij publicatie van 21 Juli 1660, verboden, dat er nog langer over de geestelijke goederen zou worden gesproken of gehandeld [1]).

Naar onze meening beweegt de H. R. zich te veel op speculatief terrein. Het is niet de vraag, wat *men* onder de Ecclesia al of niet verstond, en wat diverse schrijvers van vroeger of later daarover opdisschen, maar wat de fundateur der vicarie er onder heeft verstaan, toen hij, naar luid van den fundatiebrief (bl. 105), den Bisschop ootmoedig en nedrig verzocht de goederen tot geestelijke goederen te maken, en *welke* Kerk zoowel de fundateur als ook meer bepaaldelijk de Bisschop heeft bedoeld, toen hij, daaraan voldoende, volgens het gebruikelijk Latijnsche formulier uit dien tijd, de goederen maakte tot *bona ecclesiae* en stelde *sub tuitione ecclesiae.* Het is de vraag of *die* Ecclesia, ook na de Reformatie, is blijven bestaan en eigenares is gebleven harer goederen. Met die Ecclesia bedoelde de Bisschop natuurlijk *zijne* Ecclesia, of liever de eenige Kerk, die er bestond of bestaan kon in zijne oogen, d. i. de Kerk zooals die was vastgesteld op de Concilien, waarvan niemand een haar breed mocht afwijken of hij was een ketter en stond buiten de Kerk en buiten alle genot of gebruik harer goederen.

Het zou, onses erachtens, eene historische ongerijmdheid

1) Zie Koker, t. a. pl. pag. 67.

zijn, den Bisschop met de Ecclesia te laten bedoelen de Christelijke Kerk van den Heidelbergschen Catechismus, zooals men die na de Reformatie toen wel heeft opgevat, als tevens omvattende alle ketters, die goedvonden zich christenen te noemen, of andere religien, die er, zooals het Capittel te Amersfoort in 1578 zich uitdrukte: „Godt betert, in grooten getale sijn" (zie bl. 239).

Het beginsel, door de Staten van Utrecht aangenomen, dat zij en niemand anders eigenaars der geestelijke en bijgevolg ook der vicariegoederen waren, bracht natuurlijk mede, dat de vicariegoederen, evenals de pastoriegoederen, alleen door hen of met hun uitdrukkelijk consent konden vervreemd worden. Dit gold ook voor de vicarien, gefundeerd in de steden. Zie Bijl. K. fol. 166 en volg.

De verkoop geschiedde niet door de Staten zelven, maar door hunnen rentmeester, somtijds door eene Commissie uit hun midden, zie bl. 353, die dan gemachtigd werd die verkochte goederen te transporteeren op den kooper; of ook wel, naar 't schijnt, door het intermediair van den collator, als deze verzocht had dat de Staten last tot verkoop zouden geven, zie Bijl. I; soms ook wel door het intermediair van den vicaris, zooals in de rekening van den ontvanger der tertien te Amersfoort over 1699/1701 vermeld staat: dat op 19 Maart 1701 een stuk land der 21e vicarie was verkocht door den vicaris, met approbatie van Heeren Regeerders (te weten van Amersfoort).

Hoe die verkoop alsdan eigenlijk in zijn werk ging, blijkt niet met juistheid. In de rekening van den ontvanger der geben. goederen D. de Leeuw over 1669 staat vermeld, fol. 166v: dat de goederen, in het aldaar vermelde geval, waren verkocht *ten overstaan* van Jonkheer D. Rhuys, als collator, die echter den koopprijs van *f* 8000.— had verduisterd.

Hierdoor geleerd, zorgden de Staten later, dat, als zij van het intermediair van den collator gebruik maakten ten verkoop, er tevens behoorlijke maatregelen verordend werden, opdat de koopprijs inderdaad weder zou belegd worden, zooals uit Bijl. I. te zien is. Die belegging geschiedde *ten name* van den Ontvanger der gebeneficieerde goederen (zie Bijl. L. fol. 18^{v} en Bijl. M.), doch, voor ⅔, *ten behoeve* van den possesseur, terwijl de brieven bleven onder berusting van den Ontvanger. Zie Bijl. K. fol. 173.

Was er geen possesseur, dan verviel natuurlijk deze bijvoeging. Ook thans nog wordt, bij belegging van koopprijzen van verkochte goederen der vicarien te Amersfoort, de inschrijving op het Grootboek der Nationale Schuld wel gesteld ten name der vicarie, doch met bijvoeging van den naam van den Rentmeester aldaar.

Hoe het verkoopen in de steden plaats greep, als de Staten daartoe consent gegeven hadden, is niet bekend, behalve van den zoo even gemelden verkoop te Amersfoort op 19 Maart 1701. Vermoedelijk zal het aldaar geschied zijn door de respectieve collecteurs der tertien of door den plaatselijken rentmeester der gebeneficieerde goederen, zooals te Wijk bij Duurstede, of wel door de Regeerders dier steden. In de stad Utrecht was echter geen ontvanger der tertien en de Regeering liet zich ook niet gelegen liggen aan de vicarien aldaar, zoodat de Staten, voor zooveel betrof vicarien die niet behoorden aan de vijf Capittelen, wel genoodzaakt waren om aldaar gebruik te maken van de tusschenkomst der collators voor het houden der verkoopingen, tenzij zij er een speciaal persoon mede belastten. De opbrengst der verkochte vicariegoederen werd jaarlijks in de rekeningen van den ontvanger der geben. goederen opgenomen onder de ontvangsten, en wel onder een afzonderlijk hoofdstuk *Extraordinaris Ontfang* (zie Bijl. K. fol. 165^{v}). Hieruit blijkt alzoo, dat de Staten de kooppenningen beschouwden als hun eigendom en die in de

rekeningen hunner ontvangers van hun comptoir: geben. goederen, lieten opnemen, ook zelfs al gold het vicarien in de steden, alwaar de administratie door stedelijke ontvangers ad hoc, werd gevoerd. Wel is waar, werden die kooppenningen voor *memorie* vermeld, ook zelfs van de vicarien ten platten lande; doch zulks schijnt daaraan te wijten te zijn geweest, dat de ontvanger, indien hij de sommen onder de extraordinaris ontvangsten had ingevuld, die later weder onder de Extraordinaris Uitgaaf zou hebben moeten brengen als belegd op een der comptoiren, of op hypotheek, daar anders zijne rekening niet zou gesloten hebben (zie bl. 339). Kortheidshalve trok hij die dus in de ontvangsten maar voor *Memorie* uit, om die niet weder te moeten herhalen bij de uitgaven. Dat dergelijke wijze van boeking *pro memorie*, destijds, ter bekorting, wel meer werd gebezigd, blijkt uit de rekening op bl. 336 vermeld.

De ontvanger had dus eigenlijk de geheele vermelding achterwege kunnen laten, zooals dan ook in de latere rekeningen, na 1770, geschiedde; doch de vroegere Staten schijnen er, en niet zonder reden, prijs op gesteld te hebben, dat er van de vervreemdingen hunner vicariegoederen behoorlijke aanteekening en vermelding werd gedaan in de jaarlijksche rekeningen, opdat zij er het oog op zouden kunnen houden.

De verkoop van vicariegoederen geschiedde dus op allerlei manieren, veelal op verzoek van de collators aan de Staten gericht.

De vraag rijst, of de Staten ook dien verkoop konden doen of bevelen zonder den collator daarin te kennen?

In de gemelde rekening van den ontvanger der tertien te Amersfoort van 1699/1701 lezen wij: dat een hof op de Glashorst, behoorende tot de 18e vicarie, was verkocht *met consent van de collators*. Daaruit volgt echter nog niet, dat de Magistraat aldaar gehouden was dat consent te vragen en anders niet had kunnen verkoopen.

Daarentegen lezen wij in de reeds aangehaalde rekening van den ontvanger der gebeneficieerde goederen (ten platten lande) over 1798 (Bijl. L. fol. 10), evenals ook in alle vroegere rekeningen, die opklimmen tot 1770 (zijnde de anderen zoek geraakt), het volgende: „Vicarye op St. Sacraments Autaar in de kerk van Bunschoten. — De landerijen tot deze Vicarye behoord hebbende, *op Haar Ed. Mog. ordre* verkogt zijnde, dient dit voor *Memorie.*"

Er staat echter niet bij, wie collator of possesseur geweest was, zeker omdat die verkoop reeds lang te voren had plaats gegrepen, noch ook dat hem consent gevraagd was. In de, toevallig, overgebleven rekening over 1669, toen de goederen nog aanwezig waren, staat als collator vermeld „de Erfgenamen van Heer Gerrit Soest als collateurs en Beernt Uytten Engh als possesseur, die het derdepart dat aan de vicarie behoorde (de ⅔ had hij als possesseur) had gehuurd voor *f* 50.—. „Er was dus vroeger een collator.

De verkoop van de 14 vicarien onder Montfoort, in of omstreeks 1649, is door de Staten gedaan, zonder dat daarvoor eenig consent aan de collators of anderen is aangevraagd, zie bl. 353; doch toen waren de Staten zelven collator, zoodat zulks niets bewijst omtrent de vraag: of verkoop van vicariegoed in Utrecht ook kon geschieden buiten toestemming van den collator.

Een antecedent dat zoodanige toestemming ooit gevraagd is door de Staten van Utrecht, hebben wij nergens gevonden, ofschoon het mogelijk is dat er een bestaat. Bepaalde grond bestond daarvoor dan ook niet bij de Staten. Zij en niemand anders waren eigenaars der vicariegoederen; zij konden er mede handelen naar verkiezing.

Wat voor de vervreemding gold, moest natuurlijk ook in acht genomen worden bij het bezwaren van vicariegoederen, iets dat alleen door of met toestemming van de Sta-

ten, als eigenaars, mocht geschieden. Als voorbeeld wijzen wij op hetgeen bl. 368 is vermeld. In 't algemeen geschiedde het bezwaren van goederen, aan de Staten toebehoorende, in den regel door den betrokken rentmeester van het comptoir, waarvan de goederen werden bezwaard, zooals blijkt uit hetgeen bl. 353 is vermeld.

§ 3.

Beheer over de vicariegoederen.

Het beheer over de goederen der vicarien, die niet, of niet meer waren juris patronatus, werd gevoerd door de respectieve rentmeesters daarover ten platten lande en in de steden gesteld. Te Rhenen echter voerde de Magistraat zelf dit beheer door zijnen Cameraar (bl. 293) en wordt het thans gevoerd door het Gemeentebestuur.

Te Amersfoort wordt het nog steeds gevoerd door een rentmeester der vicarien (zie bl. 244). Te Wijk bij Duurstede is de vroegere rentmeester der gebeneficieerde goederen te Wijk b. D. vervangen door het College van Kerkvoogden (zie bl. 257). In de stad Utrecht is nog altijd een regeeringlooze toestand, daar niemand zich aldaar bemoeit met de vicarien en vicariegoederen aldaar gefundeerd, die trouwens thans spoorloos verdwenen zijn (bl. 234). De vicariegoederen en kapitalen ten platten lande, behoord hebbende tot het in 1799 gesupprimeerde comptoir der gebeneficieerde goederen, zijn gekomen onder beheer van 's Rijks domeinen, waaronder zij nog ressorteeren, voor zoover er nog goederen aanwezig zijn (bl. 206 en Bijl. N.).

Van de vicarien, die waren juris patronatus, d. i. waarvan iemand was collator en die in gebruik gegeven werden aan den possesseur, door hem voorgedragen doch door de Staten benoemd, was dit gebruik op verschillende wijze geregeld.

Zooals wij zagen, ontving de possesseur niet het volle bedrag der opbrengsten van de vicariegoederen, doch slechts $\frac{2}{3}$ daarvan. Het andere $\frac{1}{3}$ was voor het fonds der geben. goederen, bij art. 5 van het Redressement van 1586 ingesteld ten behoeve van predikanten, kosters en schoolmeesters, of wel ten behoeve der Steden, welke hare eigene predikanten en schoolmeesters onderhielden. Men noemde zulks de *tertien*. De heffing dezer tertien nu (die echter in de stad Utrecht niet ingevorderd werden) geschiedde op verschillende wijze.

De ontvanger der gebenef. goederen ten platten lande verhuurde meestal een derde deel der landen, aan de huurders der landerijen, behoorende tot de vicarie, zooals uit de overgebleven rekening over 1669 is op te maken, terwijl de vicaris, naar 't schijnt, zijn $\frac{2}{3}$ ook aan dien persoon verhuurde, zoodat de huurder twee verhuurders had te betalen. Echter geschiedde het ook wel op andere wijze, namelijk zóó dat de vicaris het $\frac{1}{3}$ huurde van den ontvanger, en hem die huur betaalde, zoodat hij dan de vrijheid had, om het land geheel te verhuren aan wien hij wilde en op zulke voorwaarden als hij verkoos. Ook vindt men eenmaal, dat de collator dit $\frac{1}{3}$ had gehuurd van den ontvanger; ook wel omgekeerd, dat de ontvanger het land geheel had verhuurd en aan den vicaris zijne $\frac{2}{3}$ daarvan uitkeerde.

Later was meestal de gewoonte, dat er een onzijdig persoon was, die de goederen van deze of gene vicarie administreerde, meestal een notaris, procureur of advokaat (zie Bijl. L. fol. 5, 11^r, 12^v), welke gewoonte zelfs nog heeft voortgeduurd toen het bestuur over de onroerende goederen, afkomstig van het voormalig fonds der gebenef. goederen, reeds was overgegaan in handen van het Domeinbestuur (zie bl. 208 en volg. en Bijl. N.).

De renten der belegde kooppenningen van verkochte landerijen werden voor $\frac{1}{3}$ ontvangen door den Rentmeester

van de gebenef. goederen en voor ⅔ door den vicaris, die bij den ontvanger van het Comptoir der Staten, waarop de inschrijving of obligatie luidde, hun aandeel in de rente gingen ontvangen, of wel, indien het kapitaal elders was belegd, hetzij op eene bloote obligatie, hetzij op hypotheek, of wel, zooals oudtijds dikwerf gebeurde, als grondrente, alsdan bij den debiteur.

In de steden was het beheer der vicariegoederen en de inning der tertien anders ingericht, waartoe misschien de aard der goederen aldaar ook aanleiding heeft gegeven, als gedeeltelijk bestaande in een aantal huisrenten, oudeigens en andere diergelijke uitgangen, uit kleine perceelen en tot gering bedrag, soms van 2 of 3 stuivers, waarvan het invorderen lastig was; vooral indien de ontvanger en vicaris ieder afzonderlijk hun ⅓ en ⅔ hadden willen ophalen.

Te Amersfoort werden de goederen van al de vicarien, even als ook de renten der inschrijvingen op de Provincie, geadministreerd door eenen ontvanger, aangesteld door de Regeering van Amersfoort (bl. 244), die van de inkomsten der diverse vicarien afzonderlijk boek hield en van ieder derzelve ⅓ uitkeerde aan de Stad (of aan het Weeshuis aldaar) en ⅔ aan den vicaris. Deze toestand duurt aldaar nog steeds voort, behalve dat de Rentmeester niet meer door de Stedelijke Regeering wordt aangesteld en niet meer aan deze rekening doet, zooals op bl. 252 reeds is aangeduid.

Te Wijk bij Duurstede was, in 1606, een ontvanger der gebeneficieerde goederen, aldaar gefundeerd en gelegen, aangesteld, die o. a. ook de tertien der vicarien aldaar gefundeerd ontving, zoowel van de vicariegoederen, die nog in natura aanwezig waren, als van de renten der kapitalen, voortgesproten uit de belegging van verkochte landerijen. Van het netto bedrag zijner ontvangsten betaalde hij de tractementen van de predikanten en den koster, den organist en de verdere uitkeeringen, waarmede de ge-

beneficieerde goederen aldaar waren belast. Zijne rekening werd opgenomen en afgesloten door het Gerecht aldaar.

Deze ontvanger bekwam de tertien, voor zoo veel is op te maken uit de op bl. 268 en 274 medegedeelde rekeningen, uit handen der vicarissen, die alzoo de onroerende goederen zelven schijnen geadministreerd te hebben, terwijl hij het ⅓ der interessen van kapitalen der vicarie, belegd bij de Provincie, de Stad, of bij particulieren, aldaar ontving, zoodat de vicarissen zelven de resteerende ⅔ zullen gebeurd hebben. Echter vindt men in die rekeningen ook gewag gemaakt van resolutien van de Magistraat te Wijk bij Duurstede, over die tertien gemaakt, zoodat ook aldaar, bij sommige vicarien, overeenkomsten of andere regelingen daaromtrent met de vicarissen schijnen gemaakt te zijn. Zie bl. 274.

De Rentmeester der gebenef. goederen aldaar is, zooals bl. 258 is medegedeeld, tot in 1819 aangebleven, doch deed, na 1810, zijne rekening niet meer aan de Stedelijke Regeering, maar aan Gecommitteerden tot de finantieële belangen der Hervormde Gemeente aldaar. Sedert 1819 is de invordering der tertien gekomen en gebleven in handen van Kerkvoogden, daartoe gemachtigd, bij zeker Kon. Besluit van 14 Maart 1823, n° 95 (bl. 257), en dezen vorderen thans nog de tertien in ten bate der Hervormde Gemeente aldaar. De tractementen der predikanten worden echter niet meer daaruit betaald, daar het Rijk daarin voorziet.

De tertien worden aldaar thans geheven van de landerijen behoorende of behoord hebbende tot de vicariegoederen en worden voldaan door hen die (jure aut injuria) in 't bezit zijn dier landerijen en zich, naar 't schijnt, thans beschouwen eigenaars daarvan te zijn, invoege als bl. 281 nader is uiteengezet.

Vicarissen of possesseurs van vicarien zijn er niet meer (voor zoover bekend), daar er geene meer benoemd wor-

den. Alleen is er nog ééne vicarie overgebleven, die ƒ 1900 kapitaal op het 2½ Grootboek der Nat. Schuld heeft ingeschreven, waarvan thans de Heer J. B. de Ridder jaarlijks de rente ontvangt: als vicaris, of als collator, of jure nullo, blijft onzeker.

Alles wat men weet omtrent het beheer der vicariegoederen te Wijk b. D. kan men alleen putten uit hetgeen dienaangaande te vinden is in de rekeningen, op bl. 259 en volg. medegedeeld, waarnaar wij den lezer voor verdere bijzonderheden moeten verwijzen, daar er geene andere documenten of bescheiden meer bestaan. Bovendien vestigen wij ook de aandacht op hetgeen in de rekening van den Ontvanger der gebenef. goederen (ten platten lande) over 1669 Bijl. K. fol. 168v en fol. 171v vermeld staat omtrent de wederbelegging der kooppenningen van verkochte goederen, behoorende aan de vicarien van het Gasthuis en St. Catharina te Wijk b. D., ten behoeve van de possesseurs, waaruit tevens blijkt dat de Staten zich ook van die vicarien beschouwden te zijn eigenaars en den koopprijs lieten vermelden in de rekening van hunnen ontvanger der geben. goederen (ten platten lande), niet in de rekening van den stedelijken ontvanger der geben. goederen te Wijk b. D., gelijk dan ook *eerstgemelde* met het transporteeren der verkochte goederen door de Staten was belast geweest.

Te Rhenen werd aan de Regeering aldaar, in 1680, door de Staten formeel vergund om tertien te mogen heffen van de inkomsten der vicarien, aldaar gefundeerd (die echter reeds vroeger facto waren geheven), en werd daarvan bij publicatie van 5 Juli 1670 (Utr. Plac. II. p. 451) aan het publiek, d. i. aan de vicarissen, als possesseurs der vicarien, kennis gegeven, en daarbij verordend, dat die zouden ingevorderd worden door eenen collecteur dier tertien aldaar.

Deze collecteur is echter aldaar niet aangesteld door de Magistraat; doch de invordering werd opgedragen aan den Stads-Cameraar, die de opbrengst van die tertien, of lie-

ver van een deel der goederen van de respectieve vicarien, dat daarvoor aangewezen was, in zijne rekening verantwoordde, tegelijk met de overige stedelijke inkomsten en uitgaven. Onder deze laatsten behoorde ook het tractement van een der beide predikanten te Rhenen, dat, ook thans nog, steeds op de gemeentebegrooting en rekening voorkomt.

Het beheer en bestuur over de vicariegoederen was te Rhenen anders geregeld dan elders. De Stedelijke Regeering aldaar had, in 1680 en 1683, accoorden aangegaan met de vicarissen (zie bl. 294), waarbij die goederen tusschen de Stad en den vicaris waren verdeeld, in dier voege, dat de Stad een derde gedeelte dier goederen onder hare administratie nam en daarvan de inkomsten geheel voor zich behield, terwijl de vicaris twee derde gedeelten der goederen onder zijne administratie nam, zoodat men met elkander niet meer te maken had, behalve alleen van die landerijen, die te groot waren om in een dier gedeelten te worden opgenomen, waarvan dan aan ieder zijn deel pro diviso was aangewezen. Van lieverlede zijn de Stad en de vicarissen zich als eigenaars gaan beschouwen hunner gedeelten, zoodat die thans als gemeente-eigendom op de begrooting vermeld staan, terwijl het overige waarschijnlijk kadastraal staat ten name van den gewezen vicaris (of collator), die zich tot eigenaar heeft geproclameerd.

De vicarien en memorien te Montfoort zijn, in of omstreeks 1649, door de Staten gemortificeerd en de landerijen verkocht, zoodat over het beheer der goederen aldaar hier verder niets behoeft gezegd te worden (zie bl. 353 en 371).

Te Utrecht werden de vicariegoederen, gefundeerd in de vijf Capittelkerken, beheerd door de Capittelen; de overige, gefundeerd in parochiekerken, kloosters of conventen, door de respective vicarissen als possesseurs der vicarien, die aldaar geen tertien behoefden af te staan en alzoo door niemand lastig gevallen werden. Sedert echter in de Provincie Utrecht door de Staten oogluikend werd toegela-

ten, dat de collator zich zelf voordroeg als vicaris en door hem tot possesseur der vicarie werd benoemd, kwam het beheer meest in handen van de collators, niet als zoodanig, maar als tevens zijnde vicarissen. Wat er verder van de vicariegoederen aldaar is geworden, is bereids, bl. 234, medegedeeld.

§ 4.

Bestemming der vicariegoederen. — Tertien.

Het is van veel belang na te gaan, welke de eigenlijke bestemming was der vicariegoederen, om daaruit te kunnen beoordeelen, in hoever art. 4 der additioneele artikelen der Staatsregeling van 1798 en de latere wetten en decreten op die goederen kunnen geacht worden van toepassing te zijn (Zie § 8.).

Voor de Provincie Utrecht is die bestemming duidelijk afgebakend bij het reeds dikwijls aangehaalde artikel 5 van het Redressement van 18/20 Oct. 1586, t. w. om met de pastoriegoederen deel uit te maken van een fonds tot onderhoud van predikanten, kosters en schoolmeesters (Bijl. A. 12).

Van collators of vicarissen wordt daarbij niets gemeld, zoodat men geneigd zou zijn te gelooven, dat de meening is geweest om de opbrengsten der vicariegoederen geheel en al te doen strekken ten bate van het fonds. Met deze algemeene bepaling schijnt echter niet te zijn buitengesloten geweest, dat de lasten en verplichtingen, op die goederen rustende, of daaraan van ouds verbonden, zooals uitdeelingen aan behoeftigen, collatierechten, enz. zouden blijven bestaan en voortduren. Er wordt dan ook, in art. 4, gewag gemaakt van jongelieden: „die eenige vicaryen, wesende juris patronatus, hebben, ende die vruchten daervan genyeten", terwijl in de Ordre op de Geestelickheyt ende hare goederen, van 1580 (Bijl. A. 4), in art. 4 eveneens van vicarissen gewag gemaakt wordt, en zelfs hun werkkring is omschreven.

Het collatierecht voor pastorie- en vicariegoederen is dan ook na het Redressement voortdurend uitgeoefend en blijven bestaan; niet dat de Staten de vicarien daarom in stand hielden; maar veeleer was zulks een last, drukkende op een deel der vicariegoederen, t. w. die welke juris patronatus waren, niettegenstaande daardoor de hoofdbestemming van het fonds, onderhoud van predikanten en schoolmeesters, werd gesmaldeeld.

De Staten trachtten echter dit bezwaar zoo min drukkend mogelijk te maken, 1° door aan de vicarissen slechts ⅔ der inkomsten te gunnen, en 2° door van die vicarissen partij te trekken, door hen op te leiden tot predikanten; want het *studeeren*, waarvan herhaaldelijk gewag gemaakt wordt, beduidde destijds studeeren in de theologie. Dit blijkt uit het gemelde art. 4 van de *Ordre*, waarbij bepaald was, dat de vicarissen moesten „onderhouden worden *in studiis*, ten fijne voorsz.", d. i. „tot ministers ende dienaers van Godts Woord, ofte tot eenige andere diergelijke professie, daerdoor 't landt ende die gemeente gedient mach wesen." Wijders werd daarin bepaald, dat daartoe binnen Utrecht en de andere kleine steden een seminarium [1]) zou opgericht worden, waarin een zeker getal jongens onderhouden zou worden, aan wie men dan vicarien zou kunnen geven. In de Instructie voor de Gecommitteerden uit de Gedeputeerde Staten voor de geestelijke goederen (Directiekamer) van 10 Augustus 1880 (Bijl. A. 8) werden, bij art. 43, 44 en 45, nadere bepalingen gemaakt, inhoudende, dat de voor te dragen vicarissen minstens 7 jaar oud moesten zijn; dat zij moesten studeeren, en ten bewijze daarvan jaarlijks aan Gedep. Staten moesten overleggen een bewijs,

---

1) Dit seminarium werd te Utrecht opgericht in de St. Paulusabdij en heette daarnaar het Collegium Paulinum. Later is het opgeheven.

afgegeven in de stad of aan de Universiteit waar zij *in studio* waren, en dat zij het ⅔ der inkomsten van de vicarie alleen zouden genieten gedurende den tijd dat zij in studio waren, terwijl de collators verplicht waren, zoodra die studien geeindigd waren, andere personen voor te dragen, op de poenaliteiten bij art. 46 en 47 vermeld, — invoege als bij die artikelen breedvoeriger is omschreven. Deze bepalingen zijn later, zoover wij hebben kunnen nagaan, niet gewijzigd en ook nimmer ingetrokken, zoodat zij moeten geacht worden nog steeds te bestaan (§ 8.).

In den aanvang schijnt men zich daaraan dan ook wel gehouden te hebben, zooals blijkt uit de permissie op 20 April 1587 door Gedep. Staten aan Jan ter Spil gegeven (bl. 351) om te mogen studeeren en te mogen wonen buiten de plaats, waar de vicarie was gefundeerd, welk laatste meestal in de fundatiebrieven was verboden. Men treft dan ook in dien tijd wel vermeldingen aan van vicarissen, met de bijvoeging: studeerende tot Amersfoort, enz. Verder verdient in dit opzicht vermelding de resolutie van Ged. Staten van 24 April 1639 [1]).

Het beloofde studeeren van den vicaris bleef echter

---

1) Op de requeste van Berent Sas, schout tot Montfoort, als geobtineert hebbende sekere gifte van den Heere Borchgrave van Montfoort (destijds collator) van sekere vicarie gefondeert op de Drijkoningen altaer in 't Heylich Graff aen de kercke tot Montfoort, versouckende daertoe Hare Ed. Mo. approbatie, ende tot soulaes van zijnen hoogen ouderdom van 78 jaren, dat hij daerbeneffens deselve vicarie moge stellen op zijnen jongsten soon Florens Sas, omme daerop te mogen studeeren, alsoo hij suppliant last hadde om deze vicarie te mogen setten op een van zijne kinderen die het hem believen zoude. — Is geappoincteert:

De Gedeputeerden, etc. houden den persoon van des suppliants zoon, Florens Sas, tot de possessie der vicarie, hierinne geroert, voor aengenaem, voorbehoudens en onvermindert eens yegelijcken zijns recht . . . enz.

dikwijls achterwege, doordien het niet werd gecontroleerd, terwijl de vicaris niettemin het genot der inkomsten bleef genieten.

Dit ingeslopen misbruik nam van lieverlede zoozeer toe, dat spoedig het studeeren van den vicaris geheel in het vergeetboek geraakte, vooral toen Gedeputeerden later toestonden, dat de collators zich zelven mochten voordragen als vicarissen, zooals in § 5 nader zal worden besproken, zoodat zelfs vrouwen als vicarissen werden toegelaten (zie Bijl. F.). Het vicarisschap werd dan ook ten slotte geheelenal eene sinecure, die de daarmede begiftigde genoot tot aan zijn overlijden, zoodat het oorspronkelijke doel, facto, geheel verloren ging.

Het deel der vruchten, dat den vicaris werd gegund, was, bij de Orde op de Geestelickheyt en hare goederen van 1580, niet vastgesteld; doch werd bij art. 43 der bovengemelde Instructie voor de Gecommitteerden tot de geestelijke zaken, van 10 Augustus 1580 (Bijl. A. 8), gesteld op ⅔, terwijl het andere ⅓ moest „geappliceert werd tot onderhoudt van de predicanten ofte ministers ende andere kerckedienaren." — Bij ordonnantie der Staten van 4 Juli 1588 (Bijl. A. 15) werd dit nogmaals nader vastgesteld voor alle vicarien en vicariegoederen zonder onderscheid, zoowel juris patronatus ecclesiastici, als juris patronatus laïcalis, en zoowel ten platten lande als in de steden, als ook in parochiekerken of capittelkerken (zelfs te Utrecht) gefundeerd. Deze ordonnantie werd echter, voor zooveel betreft de 5 Capittelen te Utrecht, reeds op 19 Juli 1588 gewijzigd door de gezegde Gecommitteerden tot de geestelijke goederen, in voege als daarbij is vermeld (zie Bijl. A. 16). Later werd goedgevonden, dat die Capittelen eene som in eens zouden geven, waaronder dan de tertien mede zouden begrepen zijn, voorbehoudens hunne

bevoegdheid om daarvoor aan de possesseurs dier vicarien (waarvan zij, als gezegd, de goederen administreerden), zoodanige kortingen te doen als zij vermeenden (zie bl. 157 en 230). Naderhand werd door de Staten, bij resolutien van 23 April 1656 (Bijl. A. 29) en van 12 April 1660 (Bijl. A. 30), voor Utrecht en Amersfoort afzonderlijk, nogmaals bepaald, dat die steden respectievelijk zouden genieten een derde deel der vruchten van de vicarien in de parochiekerken, om daaruit respectievelijk *hare* predikanten te betalen, en dat de Staten nader order zouden stellen op de wijze, waarop die aldaar zouden geheven worden. Dit laatste is voor Utrecht, Amersfoort en Rhenen geschied bij Publicatien van 5 Dec. 1666, 15 Aug. 1666 en 5 Juli 1670 (Bijl. A. 31, 33 en 34 en Utr. Plac. II. pag. 451). Te Utrecht echter heeft de Regeering geen gebruik gemaakt van die bevoegdheid, en de tertien nimmer geheven (zie bl. 231), naar 't schijnt, om de collators te believen.

De Staten of hunne Gedeputeerden gaven ook wel, bij uitzondering, remissie van de betaling der tertien aan enkele possesseurs van vicarien ten platten lande, alzoo ten nadeele van hun comptoir of fonds der gebenef. goederen, waaruit de predikanten, enz. werden onderhouden. Zoo blijkt uit de rekening van den ontvanger der gebenef. goederen D. de Leeuw, over 1669, dat de vicarie van Nederhorst (waarvan de Heer van Nederhorst collator was), alsook de vicarie op St. Andries-altaar te Abcoude (waarvan de Stadhouder de collatie had) daarvan vrijgesteld waren (Bijl. K. fol. 75 en 81^{v}).

Overigens schijnt de inning der tertien in de Provincie Utrecht, zoo ten platten lande als in de steden, vrij geregeld te hebben plaats gegrepen, doch op verschillende wijzen, zooals in § 3 reeds is beschreven [1]).

---

1) In andere Provincien, speciaal in Holland, schijnt die inning

Over den aard en de natuur dezer *tertien*, zooals die gemeenlijk heetten, merken wij op, dat het niet waren reëele rechten, rustende op de vicariegoederen zelven, waarvoor zij wel eens, facto ten minste, gehouden zijn, maar daarentegen een persoonlijk recht of liever verplichting aan den vicaris, d. i. possesseur der vicarie (niet aan den collator) opgelegd om een derde gedeelte der zuivere opbrengsten van de goederen en kapitalen der vicarie te moeten afstaan.

De uitkeering of heffing van dit derde gedeelte of tertie, die ook in andere Provincien plaats greep, insgelijks voor een derde gedeelte, had een historischen oorsprong, waaraan die gelijkmatigheid in bedrag is toe te schrijven.

De tertien waren niet eene nieuwigheid, die na de Reformatie is uitgevonden om de predikanten te bevoordeelen ten koste der vicarissen, doch slechts eene bestendiging van het reeds bestaande, zooals bl. 404 reeds betoogd is, echter met dit onderscheid, dat de vicarissen voortaan die tertien, in plaats van aan den Bisschop, alsnu aan de Staten der respectieve Provincien afstonden; ook uithoofde zij nu geen werk meer te doen hadden. In Utrecht waren die bestemd tot betaling van de tractementen der predikanten, kosters en schoolmeesters en afgestaan aan het fonds of comptoir der gebenef. goederen en de subfondsen of subadministratien van gebenef. goederen in de steden, invoege als vroeger reeds uitvoerig is uiteengezet.

De tertien moesten alzoo van de vicarissen, niet van de collators ingevorderd worden, omdat de eerstgemelden de vruchten trokken en het was eene uitkeering, die moest voldaan en opgebracht worden uit de vruchten en renten der kapitalen. De collator was er alleen in gemoeid als

---

niet zoo geregeld te hebben kunnen plaats grijpen. Zie *v. Leeuwen*, Roomsch Holl. Regt. B. II. D. 19 n° 5. — *v. Beuningen*, Geestel. kantoor te Delft. pag. 350.

hij tevens was vicaris of possesseur der vicarie, eene combinatie van attributen, die van lieverlede algemeen werd in de Provincie Utrecht.

De bevoegdheid tot inning dier tertien, aan de steden respectievelijk door de Staten gegund en afgestaan, ten einde mede daaruit hare predikanten te bezoldigen, gaf aan die Regeeringen geen recht op de goederen zelven, waarvan de Staten eigenaars bleven, ook zelfs dan niet, wanneer die stedelijke Regeeringen accoorden troffen met de vicarissen over de inning der tertien, in dier voege, dat de goederen in ⅓ en ⅔ werden verdeeld. Dit zelfde geldt ook voor Wijk bij Duurstede, alwaar de vroegere Stedelijke Rentmeester der gebeneficieerde goederen is vervangen door het College van Kerkvoogden.

§ 5.

Begeving der vicarien — Patronaat — Collator — Vicaris of Possesseur.

De begeving der vicarien, die vroeger uitsluitend stond aan den Bisschop, toen de vicariegoederen behoorden aan de Kerk, was, na de Reformatie, in de Provincie Utrecht uitsluitend in handen van de Staten (die de begeving deden door hunne Gedeputeerden), uithoofde de Staten door de secularisatie dier goederen per se daarvan eigenaars geworden waren.

Dit gold voor alle vicarien zonder onderscheid, ook zelfs voor die, gefundeerd in een der vijf Capittelkerken te Utrecht, ofschoon overigens de *goederen* der vijf Capittelen te Utrecht en, bij art. 5 van het Redressement, ook zelfs hunne vicariegoederen, waren uitgezonderd. Die begeving van vicarien, in Capittelkerken te Utrecht gefundeerd, door de Staten, d. i. door hunne Gedeputeerden, blijkt uit een aantal dergelijke begevingen, in hunne resolutien voorkomende, en

vermeld in eene lijst of „Memorie van de namen dergenen die vicaryen hebben bezeten of noch bezittende sijn" — loopende over de jaren 1630—1680 (Prov. Archief Reg. n° 322, gedr. inv. pag. 85).

In de Provincie Utrecht kon alzoo niemand in het genot of bezit zijn van vicariegoederen, tenzij hij door de Gedeputeerden tot vicaris of, zooals het toen meest heette, tot possesseur der vicarie was benoemd, hetzij rauwelings, zonder eenige voordracht, hetzij, voor zooveel betrof vicarien juris patronatus, op voordracht van den Collator, in welk geval de benoeming der Gedeputeerden veelal *agreatie* werd geheeten. Doch ook in dit geval ging de eigenlijke benoeming uit van de Staten, niet van den Collator, die slechts eene presentatie of voordracht deed aan Gedeputeerden, evenals vóór de Reformatie de Collator ook slechts eene presentatie aan den vicaris aan den Bisschop kon doen, die bevoegd was den voorgestelden persoon te weigeren.

Wel is waar spraken de Collators, o. a. ook de Stadhouders, uit ijdelheid en grootheidszucht, dikwijls van *benoemingen* van vicarissen, die zij deden, en vergaten dan ook wel eens, zooals de Burggraaf van Montfoort, die zoogenaamde benoeming te laten admitteeren door de Gedeputeerden; maar de Staten hebben deze usurpatien nooit erkend. Zij beschouwden in zoodanig geval den vicaris als onwettig in functie zijnde. Als voorbeeld daarvan wijzen wij op de Resolutie van Gedep. Staten van 4 November 1658, bl. 354 vermeld, waaruit blijkt, dat zekere C. Clement door den Burggraaf, zonder nadere agreatie, tot vicaris was benoemd, voor en namens het Oudevrouwenhuis te Montfoort, aan welk Gesticht die vicarie was geconcedeerd, doch welk vicarisschap (evenals bij leengoederen het geval was, indien het leen aan eene corporatie werd gegeven) door het Gesticht op een sterfelijk persoon moest gesteld worden. De Staten erkenden dien zoogenaamden *sterfman* van het Gesticht niet: „overmits niet en was blijckende

van Haare Ed. Mo. agreatie [illegible] gegeven, volgens d'acte op de collatie." — Zulks werd echter door hare Gedeputeerden regtmatig [illegible], [illegible] zij [illegible] Clemens [illegible] het [illegible] [illegible] te [illegible], en wel [illegible] de [illegible], die zij, als [illegible] in 1646 [illegible] collatores geworden, alsnu aan zich zelven deden en feitelijk agreëerden. Daar echter de goederen dier vicarie verkocht waren, kreeg het Oudevrouwenhuis eene lijfrente, ten lijve van gemelden Clemens, even als de overige vicarissen der gesecularisëerde vicarien te Montfoort moesten ontvangen (zie bl. 354).

In de Ordre op de Geestelijkheyt ende hare goederen, van 1580, werd, in art. 4, uitdrukkelijk bepaald „dat men, als noch, die vicaryen niemand confereren sal, dan die den Staten aengenaem sullen zijn." Deze voorloopige bepaling, onmiddellijk na de Reformatie genomen, is later voor goed vastgesteld en bij een aantal publicatien en ordonnantien (vermeld onder Bijl. A) steeds herhaald.

De Staten en hunne Gedeputeerden hebben, ofschoon zij zich op andere punten al eens afwijkingen en excentriciteiten veroorloofden, echter steeds vastgehouden, dat, ook zelfs bij vicarien juris patronatus laïcalis, niemand possesseur eener vicarie kon worden dan door hen, zelfs al was hij ook tevens collator. Zij stemden er wel in toe dat de collator zich zelf voordroeg als possesseur, maar vorderden, dat hij toch altijd zijne benoeming als zoodanig eerst moest verzoeken aan Gedeputeerden of, zooals het destijds werd ingekleed, aan hen verzocht om tot het genot der vicarie en daartoe behoorende goederen en kapitalen te worden geadmitteerd. De Collator kon dus zoo maar niet, zonder eenige formaliteit en buiten Gedeputeerden om, zich in het bezit stellen der inkomsten van de goederen, en bij zijn overlijden moest ook altijd de volgende Collator op nieuw als possesseur toegelaten worden.

In de patriotsche tijden en gedurende de Fransche over-

heersching, toen het met de vicarien in 't honderd begon te loopen, hield men niet meer zoo streng vast aan dien regel, dat alleen de Staat vicarien kon begeven. De aanvraag werd dikwijls verzuimd of de aanstelling door onbevoegden gegeven (zie bl. 236 en *Koker* t. a. p. pag. 97 en v.).

De reden waarom de Staten, na de Reformatie, de vicarien, als zijnde geworden zaken die, even als de Broederschappen, geen raison d'être meer hadden, niet hebben opgeheven en waarom de bevoegdheden, die de Collator vroeger had vóór de Reformatie, ook daarna zijn gehandhaafd door de Staten, *ex mera liberalitate et benignitate*, zijn reeds bl. 404 en 419 uiteengezet.

Het collatierecht op de vicarien bleef alzoo, ook na de Reformatie bestaan, even als ook het collatierecht tot het beroepen van predikanten. De Staten hebben wel van tijd tot tijd enkele bepalingen daarover gemaakt, maar nimmer eene formeele ordonnantie of reglement daarover uitgevaardigd, zoodat men zich, bij kwestien over dit recht, bij gebrek aan iets anders, wel moest behelpen met de usantien van vroeger tijd, d. i. de bepalingen van het Canonieke recht, dat trouwens toen ter tijd, evenals ook het Romeinsche recht, nog steeds kracht van wet had hier te lande.

Dit laatste recht echter kon niet dienen, omdat de Romeinen geen vicarien kenden, en de titel in de Digesten *de jure patronatus* kwalijk daarop toepasselijk was te *maken*. Daarentegen waren de rechten en verplichtingen van den Collator, evenals ook de erfopvolging van het recht van patronaat, zooals men het recht tot voordracht van een vicaris noemde, bij het Canonieke recht uitvoerig geregeld, zoowel voor het patronaat der kerken, tot voordracht van een pastoor, als voor dat der vicarien, tot presentatie van een vicaris aan den Bisschop.

Men kan die bepalingen vinden bij *Lancelottus:* Instit. juris canonici lib. I. tit. 28 en andere commentatoren

van het jus canonicum. Beknoptelijk zijn die ook vermeld o. a. bij *Voet*, *ad pandectas* lib. 37 tit. 14 — en *S. van Leeuwen*, *Censura forensis* lib. II. cap. 25 *de jure patronatus sive vicariatus et praebendis etc.* en *Roomsch Holl. regt* 2e B. 18e deel n° 3 en v.

De voorschriften van het Canonieke recht komen hoofdzakelijk hierop neder.

Het patronaat of collatorschap gaat bij testament of ab intestato over, evenals gewone goederen, tenzij de fundatiebrief daaromtrent anders heeft bepaald (welk laatste echter, als reeds vroeger is gezegd, meest altijd plaats greep), echter met dien verstande, dat het altijd maar op en door één persoon tegelijk kon overgaan en uitgeoefend worden, m. a. w. dat het niet splitsbaar was.

Het mocht niet verkocht worden, tenzij aan een kerk of klooster, of met goedkeuring van den Bisschop. Alleen werd, als uitzondering, de verkoop van hetzelve toegestaan tegelijk met dien van andere onroerende goederen, waar het bij behoorde, b. v. eene heerlijkheid. De Collator kon echter zijne bevoegdheid tot het voordragen van een vicaris op een ander overdragen voor ééne reis, in welk geval die cessionaris de voordracht deed aan den Bisschop.

Zoowel mannen als vrouwen konden het patronaat bezitten en uitoefenen en voordragen wien zij wilden (mits zijnde een geestelijke, die missen kon lezen, of iemand die zich verbond om zich binnen zekeren tijd te laten ordenen), tenzij de fundatiebrief inhield, dat ook de vicaris moest zijn van den bloede des fundateurs, in welk geval hij zich tot de familie moest beperken, indien er onder dezelve geestelijken werden gevonden. In geen geval echter mocht de Collator zich zelf aan den Bisschop voordragen.

Op dit laatste had men echter een huismiddeltje uitgevonden, daarin bestaande, dat de Collator, bij het ontstaan eener vacature, zijn recht tot voordracht van een

vicaris voor die reis afstond aan een ander, die alsdan den Collator voordroeg als vicaris [1]).

Deze bepalingen golden, zoowel voor de geestelijke- als voor de leeken-vicarien.

Daarentegen bestond er tusschen beiden onderscheid, voor zooveel betreft de voordracht zelve en de bevoegdheid van den Bisschop om daarvan te kunnen afwijken.

1° Bij de vicarien juris patronatus ecclesiastici (d. i. waar een geestelijke qua talis collator was) moest de presentatie aan den Bisschop geschieden binnen 6 maanden — 2° kon de Bisschop, des verkiezende, van die voordracht afwijken en iemand anders benoemen tot vicaris (omdat de mindere geestelijke moest bukken voor den hoogere, krachtens de bepalingen der geestelijke hierarchie.) — 3° kon de Collator eenmaal iemand voorgedragen hebbende, niet terugkomen op die voordracht, en 4° verloor hij zijn recht van voordracht, indien hij een onbekwaam persoon had gepresenteerd, doch alleen voor die reis. De Bisschop kon dan tot vicaris aanstellen wien hij wilde.

Daarentegen was de termijn van voordracht voor den patronus laïcalis, d. i. een wereldlijke of een geestelijke, die als wereldlijk persoon Collator was, slechts 4 weken. — 2° kon de Bisschop den voorgedragen persoon wel weigeren, doch geen ander in diens plaats benoemen. Hij moest in dat geval eene nieuwe voordracht verzoeken, en als deze hem ook niet aanstond, wederom eene nadere voordracht vragen. In geen geval kon hij iemand benoemen zonder dat die door den Collator was voorgedragen. — 3° kon de Collator, eene voordracht gedaan hebbende,

1) Zie de beslissing van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en W.-Friesland, over eene dergelijke kwestie en de al of niet geldigheid van eene dusdanige voordracht en daarop gevolgde benoeming door de Staten bij *v. Nieustad en Kooren, Holl. praktijk* — Observantie 33 in zake van Oyen c. Taats van Amerongen. anno 1625.

daarop nog terugkomen, zoolang de Bisschop nog geen benoeming had gedaan, in welk geval deze de keus had tusschen die beiden — 4° als iemand was voorgedragen, die onbekwaam was bevonden om vicaris te zijn, mocht de Collator een ander voordragen.

Deze bepalingen van het Canonieke recht werden ook na de Reformatie door de Hoven en Vierscharen, *mutatis mutandis*, tot leiddraad genomen bij de beslissing van geschillen over patronaatrecht (zie v. Nieuwstad en Kooren t. a. pl. en decisiones LV pag. 187), en strekken ook ten grondslag der adviesen, die men in de Utrechtsche Consultatien III. pag. 298, 302, 440 en 482 vindt, alle loopende over collatierecht en begeving van vicarien.

Dergelijke vicarie-processen komen ook reeds vóór de Reformatie voor. Indien b. v. de presentatie van den vicaris aan den Bisschop was gedaan door iemand die geen wettig patroon was, kon men de vernietiging in rechte vorderen der benoeming van den Bisschop, die daarop gevolgd was. Of wel, indien deze iemand had benoemd, die onbekwaam was, volgens den inhoud van de fundatie, b. v. niet van den bloede, of uit anderen hoofde, tenzij kon bewezen worden dat de Bisschop met die onbekwaamheid was bekend geweest en, desniettemin, toch den voorgedragen persoon had benoemd.

Vandaar dan ook dat later de benoemingen der vicarissen en de begeving der vicarien door de Staten steeds werden gedaan met de bijvoeging: „voorbehoudens ende onvermindert een yder sijns rechts ende geregtigheyd" — of, zooals het later luidde: „tot zo lange iemand anders mogte opkomen, die nader en beter recht tot deselve Vicarye zoude kunnen tonen te hebben" (Bijl. E. en F.).

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat men zich in later tijd minder stoorde aan deze bepalingen van het Canonieke recht, die ook reeds vóór de Reformatie niet altijd werden nageleefd. Zoo vindt men bij *Matthaeus*,

fundationes cet. pag. 173 vermeld: „Vicarius in choro D. Virginis, Gisbertus ab Heusden suomet officio satisfacit atque adeo ipsemet collator."

Tijdens de Republiek troft men dan ook herhaaldelijk collators aan, die tevens waren possesseurs der vicarie; o. a. Gerrit van Amerongen in 1619 (Bijl. K. fol. 173) en Daen van Weulis in 1664. — De vicarie van *Onse Vrouwe in den druijff* te Wijk bij Duurstede, waarvan in 1583 was possesseur en collator van Reede (bl. 261); — de vicarie op Cleyenberchs altaar in de Buurkerk te Utrecht, waarvan, in 1588, was collator en possesseur Herman de Jonge. (Rekening van Floris van Weede 1586/8. fol. 271 stadsarchief te Utrecht, Reg. voorl. n° 394) — De Vicarie op het Meulenaers altaar in St. Jacobskerk te Utrecht, waervan „collator ende possesseur is de soone van Cornelis Vermaet."

Langzamerhand werd dit vrij algemeen en lieten de Staten toe, dat de collator zich zelven voordroeg, waardoor de betrekking van collator werd samengesmolten met die van vicaris of possesseur, ten minste voor de leekenvicarien. De Staten benoemden alsdan blootweg den collator tot possesseur der vicarie, zonder eene eigenlijke presentatie of voordracht, doch op grond dat hij was de naaste bloedverwant (dus collator, zie Bijl. F.), terwijl er vroeger bij de begeving of agreatie steeds werd bijgevoegd op voordracht van .... als patroon of collator (zie Bijl. E.) en dit ook later er bijgevoegd werd, als de collator een ander dan zich zelf voordroeg.

Wanneer men de rekeningen van de gebenef. goederen (ten platte lande) nagaat, ziet men dan ook, dat het getal van vicarien, waarin zoowel de collator als de possesseur vermeld worden, gaandeweg vermindert, zoodat in de laatste dier rekeningen (over 1798) slechts 3 zoodanige voorkomen (Bijl. L. fol. 5, 11v en 12r) op een gezamenlijk getal van 37 vicarien en 5 capellarien. Bij de overige

wordt alleen de possesseur vermeld, of alleen de collator, bij sommigen geen van beiden (bl. 221).

Deze samensmelting van collator en possesseur had ten gevolge, dat alsdan de persoon, die met de vicarie werd begiftigd, altijd tevens in zich moest vereenigen de attributen van collator, zooals die in den fundatiebrief waren omschreven, m. a. w. dat hij altijd moest zijn de naaste in den bloede van den fundateur, de man gaande vóór de vrouw in gelijken graad; op de wijze, als bij leengoederen, zoodat men het toen kortheidshalve veelal noemde, *de naaste leenvolger* (zie bl. 108).

Er rees echter, door verloop van tijd, eene zwarigheid doordien die afstamming meestal niet meer bewijsbaar was en zelfs van vele vicarien de fundatien onbekend en de brieven, daarvan bestaande, zoek geraakt waren, zoodat men niet meer wist wie fundateur was geweest en bijgevolg ook niet kon beoordeelen, of de collator of wel de bewuste collator-possesseur inderdaad was een afstammeling, en zelfs de naaste afstammeling van dien onbekenden fundateur. Men behielp zich dan met een rechtsvermoeden en het bekende *in antiquis enuntiativa probant*, door aan te nemen dat de laatst overleden collator of collator-possesseur wel zou geweest zijn de naaste leenvolger van zijn voorganger, die op zijne beurt ook wel zou bezeten hebben dit requisitum, evenals zijne predecesseuren in der tijd, die moesten geweest zijn de naaste in den bloede van den stichter der vicarie.

Deze vereeniging van de attributen van den collator met die van den vicaris, was wel in strijd met het canonieke recht, maar het verbod, dat de collator zichzelf niet mocht voordragen, had na de Reformatie eigenlijk geen grond meer, dewijl toen degeen die in het genot werd gesteld der vicarie en dien men nog altijd vicaris geliefde te noemen, geen geestelijke behoefde te zijn, ja zelfs niet mocht zijn, ten minste geen Catholiek geestelijke.

Het verbod toch, door Paus Leo en Anthemius in 't leven geroepen, was gegrond op de omstandigheid, dat de vicaris was en moest zijn geestelijk persoon, zoodat de collator, als hij zichzelf voordroeg tot vicaris, noodwendig moest zijn, of anders binnen zekeren tijd moest worden, geestelijk persoon. Nu was het voor geestelijken, volgens die Pausen, ongepast eerzuchtig te zijn, zichzelf op te dringen en op den voorgrond te stellen boven anderen, als zijnde in strijd met den ootmoed en de bescheidenheid, aan een geestelijke passende, die „tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut . . . . . rogatus recedat, invitatus effugiat." — (L. *si quemquam* 31 C. de episcopis et clericis). Deze grond van het verbod verviel dus door de Reformatie. Bovendien achtten de Staten zich ook niet gebonden door het canonieke recht, dan voor zoover zij dit goedvonden, terwijl zij, als Souverein en krachtens art. 13 der Unie van Utrecht, met de vicarien, *in genere et in specie*, konden handelen zooals zij verkozen. Bij resolutie van 20 April 1587 gaven hunne Gedeputeerden dan ook reeds te kennen, dat „de papistische privilegien en costumen, strijdende tegen het woord Gods, bij ordonnantie van de Staten voor lang geaboleerd en gecasseerd zijn" (zie bl. 351).

In de werkelijkheid kwam het toen eigenlijk ook nagenoeg op hetzelfde neêr, of men den collator toestond zich zelven voor te dragen, dan wel een ander: want de collator dacht natuurlijk het eerst aan zijne kinderen en droeg in den regel een dezer voor [1]), of, als hij geen nakroost had, dan een zijner naaste bloedverwanten.

Waarom zouden dus de Staten, gedachtig aan het spreekwoord: dat het hemd toch altijd nader is dan de rok,

---

1) Wanneer men de reeds vermelde lijst van benoemingen der vicarissen van 1630—80 (bl. 459) inziet, vindt men steeds als vicaris iemand van denzelfden naam als de collator.

den collator niet toestaan zich zelf voor te dragen, en zijn zoon te laten wachten tot na zijn dood, nu het motief van het verbod niet meer bestond.

Deze vereeniging van attributen van collator en possesseur is echter niet op eenmaal en plotseling ingevoerd bij de begeving van vicarien, maar van lieverlede ingeslopen. De vermelding van collators wordt wel hoe langer hoe zeldzamer, doch tot zelfs in de laatste rekening der gebenef. goederen over 1799 (Bijl. L.) vindt men nog enkele vicarien, waarbij èn de collator èn de possesseur worden vermeld. Er waren dan ook collators, zooals b. v. de Stadhouder en andere aanzienlijken, die kwalijk zich zelven tot vicarissen konden laten benoemen.

De Staten hebben zich bij de begeving der vicarien echter altijd blijven houden aan den regel, dat de vicarien waren onsplitsbaar en slechts één persoon tegelijk daarvan het genot en de vruchten kon hebben; als ook, dat de collator en later de collator-possesseur moest zijn de naaste bloedverwant, of liever de naaste leenvolger, invoege als de erfopvolging van het leenrecht inhield, zooals die hierboven, bl. 108 en v., uitvoerig is beschreven.

Dat inderdaad deze opvolging volgens de oude paroemie, tijdens de Republiek, zelfs nog in de 18e eeuw, steeds gevolgd werd, blijkt uit de rekwesten aan Gedep. Staten om begunstigd te worden met vicarien, waarin steeds op den voorgrond wordt gesteld, dat de verzoeker is de naaste bloedverwant van den vorigen possesseur (dus tevens collator). Meer uitvoerig blijkt zulks ook uit aanteekeningen behoorende bij de papieren der vicarie, door Johanna van Weelden, wed. Hamerstein, anno 1495 gefundeerd in de St. Jacobskerk te Utrecht, op het altaar van St. Jan Evangelist en St. Jan Baptist en alle Gods Heiligen, waarmede op 10 October 1649 Vincent van Dompselaar, door Gedep. Staten was begiftigd, op voordracht van Gerritje Kruyff als collatrice. Onder die papieren bevindt

zich ook eene aanteekening aangaande de personen uit het geslacht *van Dompselaar* (te Utrecht), die successivelijk moesten opvolgen als collators dezer vicarie, welke in het geslacht van van Dompselaar was overgegaan. Later ging zij over in dat van Nahuys.

In die aanteekening wordt, na uiteenzetting hoe die Gerritje Kruyff (zuster der moeder van Vincent van Dompselaar) was afstammelinge der fundatrice, in het slot, opgegeven wie successivelijk zouden zijn *de oudste op der straeten*, luidende: — „Ende oversulx soude na mijn oordeel de collatie van deze vicarye nu [d. i. na 1649] competeren en vervallen zijn op Gerrit Dompselaar, oudste zoon van Jan Dompselaar, gewese broeder van Vincent Dompselaar voornoemd [d. i. de op 10 Oct. 1649 benoemde] en na sijn dood op Huybertje Dompselaar [anno 1687 gehuwd met Henricus Nahuys] dochter van Vincent Dompselaar, en na die haar dood op Vincent Dompselaar, med. doctor, soon van doctor Gerard en kleynsoon van Vincent Dompselaar voornoemd, en na die sijn dood op de soon van Jan Dompselaar tot Delft, en soo vervolgens van tijd tot tijd de oudste in leven; dog in gelijke graat staande, moet de mannelijke sone voor de vrouwelijke worden gepreferеert."

(Dit stuk is waarschijnlijk geschreven volgens de aanwijzingen van Burgemeester Booth, die, volgens die aanteekeningen, de genealogie had opgemaakt (beloond met een zak ducatons), waaruit bleek, dat Gerritje Kruyff afstamde van de fundatrice, welke genealogie aan Gedeputeerden was ingeleverd bij het verzoekschrift. Dit rekwest hield in, dat Gedeputeerden de begeving, na overlijden van den possesseur, aan den predikant te Hagestein, op diens verzekering dat de familie der fundatrice was uitgestorven, gedaan, zouden intrekken; hetgeen toen ook door Gedeputeerden is geschied, doch onder eenige verzachtende condities, strekkende om den predikant niet al te zeer te leur te stellen).

Eene bijvoeging op gemelde aanteekening, van later datum, luidt aldus: — „Dit zijn de brieven welke Hubertje Dompselaar, wegens de Vicarie onder haar heeft, dat mij bekend is, en welk na haar dood moet komen op mij P. Nahuys [d. i. Petrus Nahuys, geb. 1692; overl. 1767, zoon van Henricus Nahuys voorn.] en na die zijn doot op mij G. Nahuys [d. i. Gerard Nahuys, geb. 1695; overl. 1776, broeder van Petrus Nahuys voorn.] en zoo voorts de oudste en naaste in den bloede.

NB. twee even na in den bloede zijnden, gaat het mannelijk voor."

Was de familie van den fundateur uitgestorven, dan was er geen collator meer en bijgevolg ook geen presentatie van een possesseur aan de Staten. In dat geval, als ook wanneer de collator verzuimde eenige voordracht te doen, benoemden de Staten, zonder eenige voordracht, wien zij wilden. Bleek echter later, dat er nog familie bestond, dan kon men alsnog tegen de benoeming, die reeds geschied was, opkomen bij de Staten, of des noods voor den rechter, om te bewijzen, dat er nog afstammelingen van den fundateur waren.

In Holland gold evenzeer voor de opvolging bij vicarien dezelfde volgorde, ontleend aan het leenrecht, zooals blijkt uit de reeds aangehaalde plaatsen van *de Groot*, *van Leeuwen*, *Voet* en anderen (zie bl. 462 en 108).

Ofschoon het patronaat der vicarien door de Staten niet behoorlijk en volledig was geregeld, zoo hebben zij echter daarop successivelijk eenige bepalingen gemaakt, die zoowel den collator als ook voornamelijk den possesseur of vicaris betroffen.

In het algemeen stond daarbij op den voorgrond, dat den collator geen andere bevoegdheid werd toegekend, dan om een vicaris te mogen presenteren aan de Staten, en voorts dat hij, even als vóór de Reformatie, op de goederen der vicarie geen recht hoegenaamd had. De Staten van Utrecht

waren wel geneigd aan de collators hunne bevoegdheid van vroeger, uit benevolentie, te laten, maar niet om hun nog meer te geven dan zij voor de Reformatie hadden, noch ook om hun rechten toe te kennen op de goederen der vicarie. Dat toch de collator, als opvolger van den fundateur, geene rechten op die goederen had, blijkt volledig uit de fundatiebrieven zelven, en deze zijn het (niet citaten uit allerlei schrijvers), die den doorslag moeten geven bij de beslissing der vraag: of de collators eenig eigendomsrecht of ander recht op de goederen der vicarie hadden.

En wat zeggen nu die fundatiebrieven, zoo in Utrecht als elders? Er blijkt daaruit, dat de fundateur voor zich en zijne erfgenamen en nakomelingen volledig afstand deed van alle eigendomsrechten: „renuchiere hier van allen rechten eygendom voir mij ende mijne erfgenamen ende nacomelingen, dat ick aen hebbende hier aen gehadt mocht hebben, in allerbesten formen ende manieren als ick mach ende behoor te doen" — zoo luidt het in den fundatiebrief van 28 Junij 1530, bl. 103, aangehaald, die met een tal andere van soortgelijken aard zou kunnen vermeerderd worden. Niettemin werd door de Ridderschap in Holland, als ook door eenige schrijvers in Holland en Gelderland beweerd, dat de collators eigenaars waren der goederen behoorende tot hunne vicarien, o. a. zelfs door *de Groot*, Inleiding enz. II[e] Boek, 1[e] Deel, § 38. Dit werd evenwel door anderen even sterk tegengesproken [1]).

---

1) Zie omtrent de bewering, dat de collators eigenaars waren, hetgeen daarvan wordt gezegd in twee Memorien, door de Edelen en Ridderschap in Holland gericht tegen het Placaat van 12 Dec. 1658, door de Staten van Holland uitgevaardigd, waarbij de invordering van de tertien der vicarien was gelast; — en de bestrijding dezer Memorien door den Advokaat-Fiscaal bij den Hove van Holland; alle opgenomen door Mr. Koker, t. a. pl. onder Bijl. A, B en C, p. 1—18.

Verder, het vonnis der Rechtb. te Nijmegen van 29 Nov. 1853

Wij behoeven ons niet bezig te houden met beschouwingen over al hetgeen voor dien beweerden eigendom der collators is aangevoerd. Quid opus est verbis ubi adsunt testimonia rerum. Immers de stichtingsbrieven zelven weerspreken die beweringen. Evenmin is er eenig bewijs voorhanden dat de Staten, ten minste die van Utrecht, ooit dien eigendom hebben erkend, veel minder geschonken aan de collators. Alleen zou men kunnen aanvoeren, dat zij wel eens, even als ook in andere Provincien, ten believe van enkele collators of possesseurs accoorden hebben aangegaan, die hun minder voordeelig waren, doch waaraan zij, als zijnde contractuëele verbindtenissen, zich voor 't vervolg moesten houden. Om echter een staaltje te geven, op welke onhoudbare gronden de bewering, dat de collators eigenaars zijn, al niet steunen, merken wij op, dat *de Groot* hun, of liever aan het nageslacht van den fundateur, dien eigendom toekent, uithoofde de goederen „tot onderhoud van jonge leerleerlingen uyt het geslagte bij eenige van 't geslagte zijn geschikt: om gegeven te werden bij zoodanige, ende aen zoodanige, als de stichtingen medebrengen"! Men zou haast vragen, of hij wel ooit een fundatiebrief eener vicarie gezien heeft? — Men zal dan ook geen enkele vicarie vinden, waarin de fundateur zijne goederen bestemt tot iets anders dan tot het houden van missen of zielmissen; volstrekt niet *ad studia*, waartoe zij

---

(*Weekbl. v. h. Regt*, n° 1493), waarbij is aangenomen, dat de collators eigenaars zijn der vicariegoederen, met een beroep op *Lancelotus*, *S. van Leeuwen* en *Op ten Noort*; — en het arrest van het Gerechtshof in Gelderland, van 29 Dec. 1854 (*Weekbl. v. h. Regt*, n° 1614; — *Rechtsgel. Bijblad* 1855, V, p. 123), waarbij het Hof zich ook beroept op *S. van Leeuwen*, ten bewijze van het tegendeel, als ook op *Carpsovius*, nam. dat de collators geen eigenaars zijn. Met deze zienswijze vereenigt zich ook Mr. Koker, t. a. p. pag. 126 en v., alwaar hij de gronden van het Nijmeegsche vonnis bestrijdt.

eerst later door de Staten werden aangewezen [1]). Zeer terecht zeide dan ook de Advocaat-Fiscaal bij het Hof van Holland, van Strijen, in zijne aangehaalde consideratien aan den Hove: dat alleen het recht van collatie (en niet de goederen) der vicarie: „*eatenus* als goed van de familie" was te beschouwen.

In de Instructie voor de Gecommitteerden voor de geestelijke goederen van 10 Augustus 1580 (Bijl. A. 8) was, bij art. 43, voorgeschreven, dat de collators alleen mochten presenteren en de Gedeputeerden alleen konden admitteren als vicarissen personen *bequaem om te studeren*, en deze alsdan zouden genieten ¾ van de vruchten: „gedurende den tijt dat zij in studio wezen zullen, en langer niet", terwijl, bij art. 46, was voorgeschreven, dat de collators, binnen 6 maanden na het openvallen der vicarie, een anderen vicaris moesten presenteren aan de Staten, bij gebreke waarvan de Gecommitteerden, na verloop dier zes maanden, de vruchten der goederen, behoorende tot de vicarie, konden aanwenden tot zoodanig gebruik als zij goedvonden. Liet de collator een jaar verloopen, dan waren de vruchten van dat jaar verbeurd en moesten gemelde Gecommitteerden (de latere Directiekamer) iemand, bekwaam tot studeren, daarvoor *in studio* onderhouden, zoo lang totdat zijne studien geeindigd waren.

De collator verloor alzoo niet voor goed zijn recht, als hij geen presentatie deed, doch slechts tijdelijk, en moest

---

1) *De Groot* verwart blijkbaar de latere bestemming met die, bij de fundatie bepaald. Er zijn in der tijd wel eens stichtingen gemaakt om *clercken ter schoole te houden, sonder dienst* (zie b. v. bl. 228), meest in capittelkerken, die meestal *choralen* werden genoemd (zie o. a. art. 4 der Ordre op de geestelickheyt, Bijl. A. 4), doch deze stichtingen waren geene vicarien, maar *beneficien*, en gansch iets anders dan de zoogenaamde familie-vicarien, die eenen collator en vicaris hadden.

dan wachten totdat de buiten hem om benoemde vicaris had gedefungeerd.

Aan deze bepaling werd wel niet zeer streng vastgehouden, vooral in later tijd; doch ingetrokken is zij nimmer, terwijl het niet naleven eener verordening nog geen afschaffing daarstelt. Wij wijzen er ook voornamelijk op, om te doen uitkomen dat, indien de Collator verzuimde binnen dien tijd iemand voor te dragen, doch later alsnog daartoe werd toegelaten, als Gedeputeerden niet reeds iemand tot vicaris hadden benoemd, — alsdan die tardief voorgedragen vicaris niet kon reclameeren de vruchten, die de goederen hadden afgeworpen gedurende den tijd dat de vicarie niet was begeven geweest.

De vereischten om als vicaris of possesseur voorgedragen en benoemd te kunnen worden, waren in gemelde Instructie bij art. 43—45 bepaald als volgt (bl. 161): 1° dat hij minstens 7 jaar oud moest zijn. — 2° bekwaam om te studeeren, en 3° belijdende de ware Christelijke Gereformeerde Religie, welk laatste zij onder eede moesten verklaren (Resolutie van Gedep. Staten van 8 Juni 1615 Utr. Plac. I. p. 218), volgens formulier onder Bijl. H. medegedeeld.

Bij resolutie van Gedep. Staten van 19 Juni 1663, (Utr. Plac. I. p. 221) was ook nog bepaald, dat degeen die eene praebende, vicarie of dergelijke beneficie gratis van Gedeputeerden had verkregen, haar niet mocht verkoopen of verhandelen aan een ander, en dat de titularis, na zijne benoeming door Gedeputeerden, een zuiveringseed moest afleggen, „dat hij daarvoor niet en heeft gegeven of zal geven." — Het is echter twijfelachtig, of deze bepaling is nageleefd.

Ook aan de andere bepalingen werd later weinig de hand gehouden. In plaats van aan personen, die als vicarissen gekwalificeerd en daartoe bevoegd waren, d. i. bekwaam tot studeeren en metderdaad ook studeerende,

(zie bl. 453), werden de vicarien aan kinderen, zelfs aan vrouwen gegeven. De possesseurs bleven gedurende hun gansche leven in het genot der vicarie, in plaats van, zooals bepaald was (Bijl. A. 8 art. 44), slechts gedurende den tijd dat zij facto *in studio* waren en daarvan het bewijs overlegden. Als voorbeelden wijzen wij op de vicaressen Maria Rombout (Bijl. F.) en Dorothea Emond (bl. 182.). De notaris Nicolaas de Graaf te Utrecht, aan wie in 1798, op 8-jarigen leeftijd, de vicarie van St. Nicolaas altaar te Abeoude was gegeven door den Stadhouder Willem V, als collator, met agreatie van Gedep. Staten, heeft de uitbetaling dier vicarie, van Rijkswege, genoten tot aan zijn overlijden in 1871 (zie bl. 218), zonder dat hij immer heeft gestudeerd. Deze misbruiken waren echter zoo menigvuldig en ingeworteld, dat men bijna niet beter wist, of het behoorde zoo, gelijk zij dan ook nog steeds voortduren bij de begeving der weinige zoogen. familie-vicarien (te Amersfoort), die nog overgebleven zijn. Zelfs van de derde bepaling: dat alleen Gereformeerden tot vicarissen konden benoemd worden, vindt men afwijkingen, doordien Gedeputeerden Roomsche possesseurs van vicarien toelieten, reeds in 1769 (zie Bijl. F.).

Na 1798 hadden er algemeene bepalingen over het patronaatrecht en de begeving der vicarien in de gansche Republiek uitgevaardigd kunnen worden. Dit is echter niet geschied; men treft slechts allerlei opportuniteitsbeschikkingen en maatregelen aan, door de zich opvolgende Besturen gearresteerd, loopende over afzonderlijke gedeelten van het territoir of over bijzondere gevallen, waaruit echter blijkt dat er, zelfs nog onder het Fransch bestuur, benoemingen van possesseurs van vicarien hebben plaats gegrepen, ofschoon het getal toen reeds zeer gedund was. Men kan dit nader en uitvoeriger uiteengezet vinden bij Mr. *Koker*, t. a. pl. bl. 93—108, die met veel ijver en moeite alles heeft bijeengebracht wat hij heeft kunnen

opsporen over het tijdvak van 1798 tot 1813, waarnaar wij kortheidshalve verwijzen, ofschoon men er, bij gebrek aan gegevens, over het voormalig Gewest Utrecht niet veel zal aantreffen.

Alleen vestigen wij meer in 't bijzonder de aandacht op een Decreet van Koning Lodewijk Napoleon van 9 Mei 1807 n° 10, waarvan hij (pag. 103) den hoofdinhoud mededeelt. Daarbij wordt de Minister van Binnenl. Zaken gelast op den gebruikelijken voet bevestiging te verleenen van alle collatien der vicarien en andere beneficien in het geheele Koningrijk, met bepaling tevens, dat van iedere bevestiging zal kennis gegeven worden aan den Minister van Finantien: „om eventueel het belang van het land waar te nemen op zulke vicarien en andere beneficien, welke door het uitsterven der familie van de patronen zouden komen te vaceeren, en aan den Lande als vervallen zouden moeten worden beschouwd."

Dit Decreet is niet opgenomen in de verz. v. wetten en besluiten van 1798—1810 van Mr. J. van de Poll.

§ 6.

Resignatie van vicarien.

Behalve door overlijden van den vicaris kon men ook op andere wijze vicaris worden, namelijk, indien de fungeerende vicaris zijne vicarie aan een ander afstond of overdroeg. Dit noemde men *resigneren*. Het resigneren van vicarien treft men, zoowel vóór als na de Reformatie, voornamelijk aan bij vicarien gevestigd in Capittelkerken, vooral in de Dom- en Oudmunsterkerken te Utrecht, doch ook in die te Wijk bij Duurstede (zie Bijl. A. 16 en bl. 178, 182, 223 en 228). Uit dien hoofde vindt men na de Reformatie, voornamelijk bij de vicarien, waarvan de Stadhouder de collatie had (zie bl. 147 en 175), meer-

malen gewag gemaakt van vicarien, die bij resignatie overgingen. Bij de andere vicarie komt het zelden voor.

Het spreekt van zelf, dat dit resigneeren anders niet geldig was, dan wanneer zoowel de collator (als er een was) als de Staten, d. i. hunne Gedeputeerden, daarin toestemden en de geresigneerde vicarie aan dien anderen vicaris gaven. Het resigneeren van vicarien buiten consent en approbatie van Gedeputeerden was verboden, o. a. bij resolutien der Staten van 31 Januari 1626, 14 April 1650 (of 1659?), Utr. Plac. I p. 217 en 218, en de Conventie van 4 Mei 1684 (ibid. pag. 216). Ten overvloede werd het ook nog eens vermeld in art. 5 der Notificatie van 13 Maart 1675, houdende Instructie voor den Rentmeester over den ontvang van de (Stadhouderlijke) vicarien in de Prov. Utrecht (Utr. Plac. II. p. 452).

Bij van Heussen en van Rijn, Utr. Bisdom II. p. 178 (1e edit.), wordt het volgende verzoekschrift, in 1661 aan (Gedeputeerde?) Staten ingediend, vermeld, loopende over eene geresigneerde vicarie:

„Geeft reverentelijk te kennen *Johan van Issendoorn*, Schout der stadt Wijck, als Vader en Voocht van *Frederick van Issendoorn*, sijns suppliants soon: dat Mr. *Gerardt Recht*, ten behouve van zijn suppliants soon geresigneert heeft seeckere sijne *Vicarye* gefundeert int H. Cruys ende het Gasthuys tot Wijck, en alsoo den suppliants soon omme in de possessie van de voorsz. *Vicarye* te werden geadmitteert, en dat deselve niet validelyck can geschieden sonder U. Ed. Mog. aggreatie, — Soo keert den suppliant sich tot U. Ed. Mog. versoeckende seer reverentelijk appoinctement van aggreatie op sijn suppliants voorn. soon."

Onder Bijl. G. deelen wij mede het formulier van installatie van een vicaris, bij resignatie benoemd in 1624. Verder kan nog als voorbeeld van dergelijke resignatien strekken, wat vermeld staat in een Manuaal of Blaffert der stadhouderlijke vicarien, aanwezig op het Stads-

Archief te Utrecht, register (voorloopig) n° 524—fol. 43, „Vicaria altaris St. Jacobi in ecclesia St. Jacobi Trajectensis, vacans per resignationen Joanni de Noorde, collata est 1 Maii 1567 D° Joanni Handerman; deinde 10 Novemb. collata est Arnoldo filio Isbrandi. Naderhand beseten bij Ramander; namaels bij Mathys van Salms, en den 20 May aen de Weduwe van den Commandeur van Brakel ten behouve van haren onmundigen soon Jacob van Brakel *verkogt* (sic) door den heer Willem van Weede, als Secretaris van des Doms Capittel 't Utrecht ende als gemachtigde van den Domproost Broekdorff, ende in 'tjaar 1670, *met consent van de Staten*, geresigneert op Mr. Volkart van Goens, tegenwoordig in leven en woonachtig tot Amsterdam; — waeraen behoren 9½ mergen lands ... enz." (Verg. bl. 182, 5°).

§ 7.

Mortificatie van vicarien.

Het is eene belangrijke zaak, die zeer de opmerking verdient, dat de Staten van Utrecht zich de bevoegdheid toekenden, om de begeving van vicarien te staken en aan de goederen en inkomsten derzelve eene andere bestemming te geven, ad pios usus.

Of zoo iets door den Bisschop ook kon gedaan worden en of daarvan bepaalde voorbeelden zijn aan te wijzen, durven wij niet uitmaken; maar zeker is het, dat de Staten zich die macht toekenden. Men vindt dan ook in de latere rekeningen der gebenef. goederen wel gewag gemaakt van gemortificieerde *vicarien* (zie o. a. die over 1798 fol. 10, 11ᵛ, Bijl. L.). Doch ook in vroegere rekeningen, nam. die van 1669, komen daarvan vermeldingen voor, nam. fol. 174 Bijl. K. omtrent de opheffing der vicarie te Abcoude, en fol. 214ᵛ betreffende: *„seeckere vicarye tot Driebergen*, competerende uyt de goederen en

innekomen van de pastorye van Neerlambroeck", waaromtrent het volgende gezegd wordt (zie de Bijlage):

„Ende alsoo de Ed. Mo. Heeren Staaten 's Lants van Utrecht goet gevonden hebben dat alle de landerijen aen de voorschreve vicarye tot Driebergen behoorende souden worden verkoft, mits dat de vicaris sijn leeven langh trekken sal soo veel als hij tot noch toe van pacht daarvan genooten heeft, ende dat nae sijn overlijden het vordere capitael *gemortificeert* sal blijven tot subsidie van dit comptoir, vermogens de appointemente van date den 14[en] December 1664 .... enz."

Een ander voorbeeld is te vinden in de rekening over 1770 fol. 28:

Vicarye te Nederhorst. „Dewijl haar Ed. Mog. op het te kennen geeven van den Heere van Nederhorst, als collator van dese vicarye, verklarende, dat de goederen, daartoe behoorende, ad pios usus waren geëmployeerd, voor haar Ed. Mog. derde portie daarinne genoegen genomen hebben, gelijk sulks blijkt uit de 8[e] Reekening van den Heer Carel Martens, zoo komt dese post in de Reekeningen jaarlijks voor .... Memorie."

Behalve in de rekeningen der gebenef. goederen treft men in de notulen van Gedeputeerde Staten voorbeelden aan van vicarien, die door hen, op rekwest van de collators, niet langer begeven werden, doch eene andere bestemming ontvingen, die echter eveneens was of ten minste gerekend werd te zijn *ad pios usus.*

Als zoodanig wordt, onder Bijlage J., medegedeeld het rekwest en de daarop verleende goedgunstige beschikking van Gedeputeerden van 21 April 1643, berustende in het archief der Vereenigde Gods- en Gasthuizen te Utrecht, door Regenten dier stichting welwillend in bruikleen afgestaan aan het Stadsarchief te Utrecht.

Ter inlichting van dit stuk, dat overigens geene nadere toelichting behoeft, strekke, dat het daarbij niet gold eene

vicarie tot het doen van zielmissen voor den fundateur, en dus niet eene eigenlijke zoogen. familie-vicarie, maar bloot eene tot het bedienen van een altaar in de capel van het St. Bartholomaei Gasthuis te Utrecht, welke capel was gefundeerd anno 1415. In deze capel waren door eenige Broeders (Regenten) van het Gasthuis successivelijk twee vicarien gevestigd tot het lezen van drie missen op het altaar van het Heilige Kruis; de eene gefundeerd in 1415 door Alfert van der A., canunnik van St. Pieter te Utrecht, en de andere door Hendrik Vosse, later (in 1439) verbeterd door Johan Smit (of Smyt), eeuwig vicaris van St. Marie te Utrecht, door bijvoeging van meerdere vicariegoederen.

Bij oorkonde van 10 Mei 1440 (aanwezig in gemeld archief en voorzien van de 10 ongeschonden uithangende zegels der Broeders) werden deze vicarien, onder confirmatie van den Bisschop, vereenigd en op nieuw geregeld, en werd daarbij alstoen bepaald, dat de collatie of voordracht van de beide vicarissen aan den Bisschop zou geschieden door de Broederschap van het Gasthuis, t. w. door de beide fungeerende Huismeesters en hunne voorgangers. Sedert vindt men dan ook steeds gewag gemaakt van het éene deel der vicarie en van het andere deel; o. a. in een document van 3 December 1525, waarbij Willem van Abcoude, priester-vicarius, door den Bisschop wordt geconfirmeerd als „rector (vicaris) der eenre portie ofte vicarie in St. Bartholomeus Gasthuis," die daarbij aan Huismeesteren belooft alle weken persoonlijk te zullen doen drie missen in de capel van het Gasthuis en alle zondagen een sermoen te houden in het Gasthuis, en de armen en dienaars van het huis haar biecht te zullen hooren, en het heilige sacrament te ministreeren.

Na de Reformatie gingen de collators, d. i. de huismeesters, voort met het begeven of liever voordragen der vicarissen voor die respectieve vicarien aan de Staten,

welke vicarissen alsdan de inkomsten genoten der respectieve goederen dier vicarien.

De Broederschap zag echter spoedig in, dat het vrij wat nuttiger en meer rationeel zou zijn om de inkomsten dier goederen te besteden ter verpleging der armen en kranken in het Gasthuis, waartoe de inkomsten der bezittingen van het Gasthuis onvoldoende waren, dan die te blijven wegwerpen en te laten genieten door vicarissen, die niets hoegenaamd meer te verrichten hadden.

Dienovereenkomstig werd dan ook ter vergadering, gehouden op Wittendonderdag 14 April 1639, door de Broederschap besloten, om te bewerken dat die vicarien in het vervolg niet meer werden begeven en daarvoor dus geene verdere voordrachten te doen aan de Staten van Utrecht, die zulks, blijkens de Bijl. J., op 21 April 1643, goedkeurden. Na deze approbatie nam de Broederschap de vicariegoederen, die vroeger aan den vicaris ten gebruike waren afgestaan, onder eigen administratie, nadat de eenig overgebleven toenmalige vicaris J. C. Everdinge, wonende te 's Gravenhage (zijnde de andere bereids overleden), bij notariëele acte van 8 Februarij 1644 afstand van zijne rechten had gedaan, onder voorwaarde dat aan hem gedurende zijn leven jaarlijks door huismeesters zou worden uitgekeerd een bedrag in geld, gelijk staande met de revenuen der goederen over dat jaar [1]).

---

1) In dezelfde vergadering werd ook nog besloten om in 't vervolg geen voordracht meer te doen voor de Bagijnepreuve van *f* 100.—, in het convent van 't Geyn te Utrecht gefundeerd door Dirk van Hollandt, Canunnik ten Dom, — waarvan de collatie mede competeerde aan de huismeesters van St. Bartholomeus Gasthuis en de uitbetaling geschiedde door den Rentmeester van het Geyn, uit de opbrengst der goederen dier preuve, en op order van de Regeerders der stad Utrecht. — Na overlijden der daarmede begiftigde Agnietje Lourens zou dan die som worden aangewend ten bate van het Gasthuis, en de verdere begeving worden gestaakt.

Op deze wijze zijn de inkomsten der gemelde vicariegoederen op wettige en regelmatige wijze aan het Gasthuis gekomen. De eigendom dier goederen verbleef niettemin, strikt genomen, aan de Staten. Het ligt echter voor de hand, dat zulks gaandeweg zal vergeten zijn, en dat al spoedig de Regenten van het Gasthuis zich even goed als eigenaars dier landerijen zullen beschouwd en gedragen hebben, als van de overige bezittingen van dit Gesticht.

Het is zeer waarschijnlijk, dat ook andere vicariegoederen op gelijke wijze door mortificatie der vicarien, met goedvinden der Staten, op wettige wijze zijn overgegaan op de respectieve Gestichten of Corporatien, die daarvan collators waren, terwijl die nu, uit onbekendheid, veelal voor gestolen, verduisterd of eigenmachtig toegeeigend, worden gehouden.

In de reeds aangehaalde (bl. 347) acte van verkoop der Heerlijkheid Montfoort van 11 Augustus 1648 1) wordt gewag gemaakt van de vicarie, gefundeerd in de capel van het (Oude) Manhuis te Montfoort, „welcke eene Vicarye met consent van haer Ed. Mo. voor desen ten behoeve van het voorsz. Manhuys is gemortificeert." Wanneer zulks geschied is, wordt er niet bijgevoegd, doch in 1658 was er nog een vicaris (zie bl. 328). De overige vicarien te Montfoort werden kort na 1648 gemortificeerd, zooals bl. 352 is medegedeeld.

Eene opheffing of mortificatie van lateren datum is geschied bij Kon. Besluit van 27 Mei 1839, n° 78 (Bijl. O), waarbij de vicarien, gefundeerd te Amersfoort (met uitzondering van de 1e, 2e, 4e, 12e, 13e en 18e), werden gemortificeerd, in diervoege, dat die niet meer werden begeven, en de goederen en inkomsten werden bestemd tot eene

---

1) *Matthaeus:* de nobil. pag. 809 — *Stroobant* pag. 75.

beurzenstichting, ten behoeve van studenten. Deze strekking van het, overigens (ook in de opnoeming der vicarien) vrij onduidelijke Besluit, blijkt nader uit het latere van 11 December 1875, n° 28 (Bijl. O). Behalve de gemelde zes behouden gebleven vicarien (zie bl. 252) bestaan er te Amersfoort dus eigenlijk geen vicarien meer, doch alleen gewezen vicariegoederen, thans tezamen uitmakende de bezittingen van eene Stichting (of Rijksfonds) t. w. eene beurzenstichting, bij Kon. Besluit in het leven geroepen.

De bevoegdheid der Staten (of hunne Gedeputeerden) om vicarien, hetzij afzonderlijk, hetzij tezamen, op te heffen, is wel eens betwijfeld geworden, doch onses erachtens ten onrechte. De Staten konden, krachtens de Unie van Utrecht, geheel naar goedvinden handelen met de geestelijke goederen. Zij konden dus ook, al hadden zij eene bestemming of regeling daaraan gegeven, daarop terugkomen, zoo dikwijls zij zulks goedvonden en de goederen (die trouwens hun eigendom waren) tot andere doeleinden aanwenden, dan waartoe zij die aanvankelijk bestemd hadden. Deze bevoegdheid, uitgeoefend wordende door hunne Gedeputeerden, is later, na 1815 overgegaan op den Koning.

In het begin dezer eeuw zijn de meeste vicarien in Utrecht successievelijk verdwenen, zonder dat men er verder meer van gehoord heeft. Dit is, zoo ver bekend, niet geschied op eenmaal, bij eene generale mortificatie dier vicarien, maar langzamerhand, doordien er geene nieuwe benoemingen van vicarissen meer geschiedden, als ook voornamelijk doordien de Staat de 12 obligatien der vicarien (en pastorien) ten platten lande t. z. ad *f* 187398, staande ten name van den ontvanger der gebenef. goederen, aan zich trok en daarvan geene renten meer uitbetaalde, zooals bl. 206 en 195 is medegedeeld. Aan de aanwezige vicarissen echter zijn, voor zoover zij zich niet hadden laten afkoopen, de renten, gedurende hun leven

uitbetaald, zooals blijkt uit hetgeen bl. 210 is vermeld omtrent de vicarie op St. Jacobs altaar te Abcoude, waarvan, na het overlijden van den vicaris Mr. W. Craeyvanger, het kapitaal, ingevolge dispositie van den Landdrost van 14 Juli 1810, is overgebracht op het comptoir der domeinen, „ten einde dezelve altaar te administreren en de revenuen, tot nader order, aan de domain cassa te verantwoorden. — Dese Effecten zijn ingeschreven in 't Grootboek der publiece schuld, doorloopende schuld 2½ pCt. op naam van Mr. Antony van Mansvelt, Rentm. Gen. der Nationale domeinen in 't Departement Utrecht, als administrerende de vicarye in de kerk van Abcoude lª. A. Deel 3 fol. 100, t. z. *f* 2350."

Behalve deze vicarie was er nog eene andere, mede gevestigd in de Kerk te Abcoude, op St. Nicolaas altaar, die in 1793 door den Stadhouder Willem V, met agreatie der Staten, was gegeven aan Nicolaas de Graaf (destijds oud 8 jaar, later notaris te Utrecht; na overlijden van den vorigen vicaris J. B. Meynertz, zooals blijkt uit de rekening der gebenef. goederen van dat jaar. Deze possesseur komt ook nog voor in de rekening der gebenef. goederen over 1798 (Zie Bijl. L. fol. 10ᵛ en fol. 26ᵛ), als ook in de rekening van 1806 Bijl. N. en in het Manuaal op bl. 207 vermeld, loopende tot 1809, als „Vicarye Sᵗᵉ Nicolai te Abcoude, waarvan possesseur is Nicolaus de Graaf. Den Vicaris competeerd jaarliks, verschenen 12 Julij 1799 eene somma van *f* 63—6—10—. Betaalt 13 Julij 1799 tot 12 Julij 1809" (zie bl. 212).

Deze betaling heeft het Rijk volgehouden tot aan zijn overlijden in 1871 (ad *f* 90.— 's jaars), zijnde hij toen de laatste wien destijds nog vicariegeld door het Rijk werd uitgekeerd. Zie verder hetgeen bl. 213 en v. over deze vicarie is gezegd en het op bl. 208 vermelde omtrent de vicarie te Westbroek, alsook bl. 206, betreffende het kapitaal van *f* 187398, dat het comptoir der gebenef. goederen

(ten platten lande) in 1799 bezat, en waar dit vermoedelijk gebleven is.

De nadere bijzonderheden zijn waarschijnlijk aan het Departement van Finantien niet onbekend. Het is een feit, dat thans niemand meer van de goederen of kapitalen der vicarien, in der tijd ten platten lande van Utrecht gefundeerd, iets meer trekt, en dat die ook niet meer begeven worden. Over de fata en het uiteinde der vicarien in de steden, hebben wij ter zijner plaats reeds gehandeld.

§ 8.

Hedendaagsch vicarierecht in Utrecht.

De vraag doet zich voor, in hoever het hierboven, zoover zulks doenlijk is, omschreven Utrechtsch vicarierecht, steunende op art. 13 der Unie van Utrecht (zie Bijl. A 8 en bl. 122) en de authentieke uitlegging, daaraan gegeven bij resolutie der Staten-Generaal van 1 Juli 1581, thans nog geldt?

Die vraag moet bevestigend beantwoord worden, altijd natuurlijk voor zooveel betreft vicarien, gefundeerd in de Provincie Utrecht, want daar buiten heeft het nimmer gegolden en geldt het ook thans niet.

Evenals ook op eenige andere punten van publiek recht en zelfs bij enkele rubrieken van civiel recht, t. w. bij tiendrecht en recht van beklemming, bestaat er in Nederland ook thans geen algemeen vicarierecht, overal geldig, doch nog steeds slechts een aantal provinciale wetgevingen, die niet gelijkluidend zijn.

Na 1798 toch, zijn er behalve het op bl. 476 aangehaalde Kon. Decreet van 9 Mei 1807 n° 10 over de begeving van vicarien op den bestaanden voet, geene algemeene wetten of verordeningen over de vicarien en vicariegoederen gemaakt, die het recht zelf beheerschen en betreffen,

doch slechts eenige wetten, die den eigendom dier goederen zouden kunnen treffen, indien zij ook op vicariegoederen toepasselijk kunnen geacht worden. Als zoodanig noemen wij:

1°. Art. 4 der additioneele artikelen der Staatsregeling van 1798, aangenomen dat het werkelijk als geldend moet beschouwd worden. Dit artikel is toepasselijk, ten minste op de Utrechtsche vicariegoederen, daar die waren (gewezen) geestelijke goederen, die, bij art. 5 van het Redressement op de geestelijke goederen van 18/28 October 1558, zijn gemaakt tot een fonds, waaruit de leeraren van de toenmaals heerschende Kerk werden betaald, en later ook de hoogleeraar in het publieke recht (Bijl. L.). De vicariegoederen zouden dus door dit artikel nationaal eigendom geworden zijn, indien zij het toen niet reeds waren, zooals in § 2 is aangetoond.

2°. De bepaling van art. 13 der Staatsregeling van 1801, als loopende over goederen destijds in bezit van Kerkgenootschappen, slaat niet op de vicariegoederen, in Utrecht, die nooit zijn geweest in het bezit van eenig Kerkgenootschap.

3°. Art. 3 van het Decreet van Koning Lodewijk Napoleon van 2 Augustus 1808 spreekt in alinea 2 van kerkelijke goederen en fondsen, welke zijn onder administratie van plaatselijke Besturen of andere publieke beheering en geen particulier eigendom, strekkende om aan geestelijke personen hun tractement geheel of ten deele te betalen, en beveelt, dat die naar de publieke schatkist zullen worden overgebracht.

Deze bepaling is niet geheelenal toepasselijk op de Utrechtsche vicariegoederen, zelfs al wil men het woord *kerkelijke* goederen opvatten in den zin van (gewezen) geestelijke goederen, zooals de bedoeling schijnt geweest te zijn.

Het 2e gedeelte van het artikel toch schijnt alleen te doelen op de *administratie* dier goederen, niet op den eigen-

dom, dien het in het midden laat. Wel is waar wordt er gezegd, dat de fondsen die particulier eigendom zijn, niet vallen onder de administratieve bepaling van het artikel, maar zulks is alleen eene buitensluiting van allen privaat-eigendom, welke buitensluiting niet opheft de strekking van het artikel, als bloot regelende het beheer en de administratie. Volgens deze bepaling had dus de administratie der vicariegoederen te Amersfoort, Wijk bij Duurstede en Rhenen, die destijds gevoerd werd door of van wege de plaatselijke Besturen aldaar (ofschoon de eigendom behoorde aan den Staat), moeten overgegeven zijn aan het Domeinbestuur. Die der (gewezen) vicariegoederen ten platten lande, alsook het overschot der memorie- d. i. vicariegoederen te Montfoort, was reeds in handen van den Staat, zoodat het artikel daarin geene verandering bracht. Van die gefundeerd in de stad Utrecht kon geene overbrenging van administratie geschieden, omdat daar in 't geheel geen administratie was, en men eenvoudig Gods water over Gods akker liet loopen.

4°. De hier te lande executoir verklaarde Fransche wet van 26 Sept./16 Oct. 1790: relative aux biens provenants des Fondations (Fortuyn I p. 188), kan niet slaan op vicarien en vicariegoederen, dewijl aldaar wordt gehandeld over goederen, behoorende aan zedelijke lichamen (*ordres, corps* en *corporations.*)

5°. Ditzelfde geldt ook voor het Décret Impérial: concernant les biens ecclésiastiques dans les Départements de la Hollande, van 21 Februari 1811 (Fortuyn III p. 283), terwijl bovendien, bij art. 1, bepaald waren uitgezonderd de gewezen geestelijke goederen: dont les revenus sont affectés aux salaires des ministres des cultes, à leurs dépenses ou à l'instruction publique, zooals bij de gewezen vicariegoederen het geval was.

Andere wetten of zelfs reglementen van algemeenen aard over de vicarien of vicariegoederen zijn er in deze

eeuw niet gemaakt, doch alleen beschikkingen over afzonderlijke vicarien of vicariegoederen, die bij Kon. Besluit of Ministerieele resolutien van de Ministers van Binnenl. Zaken, Finantien of Hervormden Eeredienst zijn verordend. Evenmin zijn de vroegere wettelijke bepalingen, ordonnantien en reglementen van algemeenen aard, die voor 1798 in de Provincie Utrecht golden, ooit ingetrokken of afgeschaft, zoodat die nog steeds gelden voor de vicarien, indertijd aldaar gefundeerd, weshalve o. a. ook de eigendom der (gewezen) vicariegoederen aldaar nog steeds berust bij den Staat, evenals vroeger. Door de opheffing der souvereiniteit der Provincien, in 1798, is de macht der Staten 's Lands van Utrecht overgegaan op de wetgevende macht, terwijl de bevoegdheid harer Gedeputeerden, als uitvoerende macht, ter regeling van het dagelijksch bestuur, moet geacht worden thans te berusten bij den Koning of de autoriteiten aan wie de Koning goedvindt zulks op te dragen.

De regeling van hetgeen de voormalige Staten 's Lands van Utrecht, zoowel ten aanzien van de geestelijke goederen in 't algemeen als van de vicarien in 't bijzonder, zelven afdeden, en hetgeen zij aan hunne Gedeputeerden als dagelijksch Bestuur, en vroeger aan de *Directiekamer* (bl. 131) overlieten, was vrij onbepaald en zonder afgebakende grenzen. De Staten lieten, vooral in later tijd, nagenoeg alles over aan hunne Gedeputeerden, die allerlei ordonnantien uitvaardigden en resolutien namen, zoodat ook thans de bevoegdheid des Konings, zoolang daarin niet bij eene algemeene wet wordt voorzien, als schier zonder grenzen kan beschouwd worden, ten aanzien der Utrechtsche vicarien.

BIJVOEGINGEN EN WIJZIGINGEN.

(Daar ons, onder het afdrukken, nog eenige bescheiden zijn medegedeeld uit het tegenwoordige Rijks-archief in de Provincie Utrecht en andere archieven, achten wij eenige aanvulling en wijziging noodig, benevens rectificatie van eenige ingeslopen misstellingen.)

Bl. 103, noot 3. — bij te voegen: Zie ook bl. 227 over de zoogen. vicarie, of dienst, of beneficie in St. Marie te Utrecht.

Bl. 132, regel 12. — St. Cunera te Rhenen — lees: ter Horst onder Rhenen.

Bl. 143, reg. 14. — idem.

Bl. 145. De Staten verleenden uit hunne comptoiren Maria Magdalena te Wijk b. D. en St. Agneta te Rhenen ook eene jaarlijksche bijdrage tot onderhoud der respectieve predikanten aldaar. Zie bl. 272 en 299.

Bl. 165, reg. 14: — 1579, lees: 1589.

Bl. 170, reg. 4: — *f* 201—12—„ lees: *f* 276—12—„.

Bl. 187, reg. 9 en v. — Zie de begeving van een dezer Stadhouderlijke vicarien door den Stadhouder Willem V, bl. 474 en 484.

Bl. 197, reg. 10. — Zie Bijl. L. fol. 26v — bijvoegen: en bl. 212 De prof. juris. pub. enz.

Bl. 200, reg. 4. — bij te voegen: en bl. 193.

Bl. 205, reg. 13. — *f* 6000. lees: *f* 5000.

„ „ 15. — *f* 5000. „ *f* 6000.

Bl. 206, reg. 3. — Dit kapitaal van *f* 187.398 ten laste

der Provincie was *eigendom van den Lande*, zie bl. 196; vergel. ook bl. 211.

Bl. 206, reg. 30. — bij te voegen: Zie ook *Koker* t. a. pl. pag. 104 in fine.

Bl 207, reg. 16. — Behalve deze Mannalen zijn op het Prov. Archief ook nog aanwezig 7 rekeningen van Mr. A. J. van Mansvelt, Rentmeester Generaal van de domeinen van het voorm. Gewest Utrecht van Mei 1798—1805. Reg. n° 353, gedr. inv. pag. 92. Van de 2e en laatste dezer rekeningen, loopende van Mei 1804/5, is, onder Bijl. N., een uittreksel medegedeeld. Hij was, op 8 Maart 1798, door het Intermediair Administratief-Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht, als zoodanig benoemd voor de domeinen, liggende in dat Gewest, op Instructie van 25 April 1770, gewijzigd den 20 April 1798, en deed rekening aan Gecommitteerden tot de rekening van het voorm. Gewest Utrecht.

Bl. 229, reg. 21: evenmin als in de overige steden in de Provincie — bij te voegen: behalve te Montfoort.

Bl. 237. Te Amersfoort was eene ..... Capittelkerk enz. — bij te voegen: die echter tevens (evenals te Wijk b. D. en Montfoort) was en bleef parochiekerk.

Bl. 246, reg. 5. — In het hierboven reeds vermelde handschrift — bij te voegen: — (bl. 142 noot) in 't bezit van Mr. J. de Louter tot opschrift voerende.

Bl. 253, reg. 7. Het beheer ...... is thans — bij te voegen: krachtens een Kon. Besluit van 27 Mei 1839 n° 78, gewijzigd door een later Besluit van 14 Januari 1876 n° 5, en eene Resolutie van den Minister van Binn. Zaken van 17 Maart 1876 (vermeld onder Bijl. O).

Bl. 253, reg. 31 van de toenmalige — lees: van de Broederschappen.

Bl. 253, noot. § 8. — lees § 7.

Bl. 256, bijtevoegen: Het Capittel te Wijk b. D. is in 1811 opgeheven, of liever te niet gegaan, doordien de

goederen daaraan behoorende, tegelijk met die der 5 Capittelen te Utrecht, door de schatkist van het Keizerrijk zijn geannexeerd, ingevolge Décret Impérial van 21 Februari 1811. Het archief van dit Capittel berust, ofschoon zeer onvolledig, op het tegenwoordige Rijks-Archief in de Prov. Utrecht, afd. Capittel archieven.

Bl. 299, reg. 14 — officie, lees: beneficie.

Bl. 379, reg. 11, — pag. 262; — lees: II pag. 262.

Bl. 379, reg. 26, — boven de *f* 100.— die hem uit de memoriegoederen waren toegevoegd; — bij te voegen: Dit bedrag is later verhoogd, want in de op bl. 315 en v. medegedeelde rekening der Pastoriegoederen over het jaar 1667 wordt het, in de 2e somma van ontvang (zie bl. 316), vermeld op *f* 224.—; welk bedrag uit de *Memoriegoederen*, als van ouds, aan den Magistraat te Montfoort ter hand werd gesteld, volgens een accoord van 1594, die het echter alsdan weder afgaf aan den rentmeester der *Pastoriegoederen*, omdat hij het hem aanvankelijk opgedragen beheer over die goederen toen niet meer voerde.

In den aanvang, anno 1586, werd de predikant te Montfoort (bij uitzondering) betaald uit het Comptoir der gebenef. goederen, ontvanger Floris van Weede, blijkens diens rekening over 1586/8, fol. 336v, alwaar vermeld staat, dat hij, in 1587 en 1588 successivelijk, betalingen had gedaan aan Abraham Jansz., predikant tot Montfoort, tot een gezamenlijk bedrag van *f* 276—12—„ op ordonnantien van de Gedeputeerden tot directie der geestelijke goederen (*Directiekamer*) van 27 Aug. en 12 Oct. 1587. Deze betaling uit de gebenef. goederen is echter later gestaakt, want in de rekening van D. de Leeuw, over 1669 (de tusschenliggende rekeningen zijn niet meer aanwezig) komt die niet meer voor. In de latere rekeningen van 1770 en volg. wordt die echter weder aangetroffen, maar zij betrof toen den later aangestelden *tweeden* predikant te Montfoort.

Bl. [illegible] reg. 6 en er [illegible] — lees: en er.

Bl. 410. reg. 24. . [illegible] zijn. — bij te voegen: zie ook bl. [illegible]. [illegible] der [illegible]. Vicarye [illegible] [illegible].

Bl. 417. reg. 6. die belegde kapitalen — bij te voegen: als ook het restant der overgebleven onroerende goederen.

Bl. 422. reg. 5. Bijl. K. fol. 165 bij te voegen: en 173 zie bl. 246.

Bl. 426. reg. 22. — bij te voegen: Zie ook Bijl. K fol. 216 en bl. 479.

Bl. 435. reg. 16. achter de woorden: een eigenaar hadden. — in te voegen: door te ontkennen dat de geestelijke goederen vacant geworden waren;

Bl. 444. reg. 16. de rekening op bl. 336 vermeld — bij te voegen: als ook uit de rekening der gebenef. goederen over 1798. Bijl. L fol. 4. vicarye van Darthuyzen.

Bl. 445, reg. 25. — bij te voegen: Zie verder ook hetgeen bl. 479 en in Bijl. K. fol. 216 voorkomt omtrent den verkoop der landerijen, behoorende aan de vicarie te Driebergen.

Bl. 461, reg. 12. bl. 404 en 419 — bij te voegen: bl. 378, 420.

Bl. 473, reg. 8 — van 10 Augustus 1580 — lees: van 1580, gearresteerd den 10 Augustus 1581 Bijl. A. 8 en 8bis.

Bl. 478 reg. 2 v. onderen — en fol. 214v — lees: 216.

BIJLAGEN.

A.

RESOLUTIEN EN ORDONNANTIEN DER STATEN 'S LANDS VAN UTRECHT.

A. 1. Resolutie aangaande den Religionsvrede en de Pacificatie van Gent van 4 Augustus 1578.

(Zie: *Vervolg op 't Utrechtsch Placaatboek.* I. bl. 18 en v.)

A. 2. Vergadering van 4 Mei 1580.

VIe punt: Om te hooren 't gene die Gedeputeerden van de Staten geadvyseert hebben omme ordre te stellen op de geestelicheyt ende haere goederen.

Op 't VIe: Alsoe die opinien van de drie Staten elcx divers ende bijsonder waeren, zulcx dat d'een mit d'andere geenssins en accordeerden, te weeten dat die van de geestelicheyt persisteerden bij de pacificatie van Gendt, satisfactie, naerder Unie, Religionsfrede ende andere solemnele acten ende eeden. Item dat die Ritterschap het geadvyseerde goet ende notelyck bevonden, zulcx dat men mitten eersten tot publicatie van 't selve zoude procederen. Ende dat die van de stadt Utrecht, persisteerden bij zeeckere publicatie desen aengaende van stadtswegen gedaen conform zeecker overdracht de anno 1446 op St. Servaes dach [1]),

---

1) Zie fol. 10 van het Raadsdagelicks bouck van 1446—51, aanwezig op het stadsarchief.

sustinerende daeromme dat hemluyden conform 't selve overdracht alleen toequam die kennisse van de geestelycke goederen ende conventen binnen dese stadt ende stadts vrijheyt gelegen enz., hebben die Staten reciproce elcx van de voorschreven opinien begeert copie te hebben om elcx mitte zijnen die te communiceren ende daerop een eenparige resolutie te nemen, continuerende oversulcx dit articule tot op een ander tijt.

(Notulen der Staten.)

A. 3. Vergadering van 6 Mei 1580.

Alzoo die twee Staten des landts van Utrecht alse die van de Ridderschap ende Stadt mette Steden vuyt crachte van 't XIII[e] articule vande naerder Unie goetgevonden hebben die Staeten van den lande van Utrecht op woensdach lestleden soude beschrijven omme tot conservatie van de goederen der geestelijckheyt, zoo binnen als buyten de stadt Utrecht gelegen, ordre te stellen op dezelve geestelijckheyt ende haere goederen ende dat ten daege dienende bij dezelve twee Staeten eendrachtelyck goet gevonden ende geapprobeert es zeekere memorie bij haerluyder Gedeputeerden daarop geconcipieert, inhoudende dat men een publicatie alomme zall doen doen, daerbij alle die van de geestelijckheyt geinterdiceert zoude werden de alienatie van hunne goederen buyten consent van de voorsz. Staeten voorts aen te doene, oock mede staet te leveren van haere goederen, registeren, rekeningen etc., met meer andere articulen, dienende tot conservatie als vooren, behouden diens dat die regierders der stadt Utrecht seyden dat zij verstonden die kennisse der geestelijckheyts goederen, leggende in der stadt ende vrijheyt van dien, hemluyden alleen, ende leggende buyten 't resort van hun vrijheyt de Staeten te competeren, daer d'andere litmaeten ter contrarie gesustineert hebben, seggende in 't vermoegen van een stadt ofte litmaet alleen nyet te weesen sich de dispositie van

eenighe geestelijcke goederen te onderwynden, maer die Staeten t'zamentelyck te competeren.

Soo ist dat naer lange communicatie die van der stadt versocht hebbende rapport aen den haeren van als te doen om hun resolutie beroerende de voorseide publicatie weder inne te brengen, des anderen dachs deselve regierders eyntelijck geconsenteert hebben dat die publicatie staetsgewijse voortganck hebben zall onder protestatie dat zij nyet en verstaen dat die Staeten eenighe jurisdictie van de stadt ofte stadtsvrijheyt toecompt over die geestelijckheyt ende haere goederen aldaer leggende, ende daeromme dezelve regierders blijven zullen in haer geheel ende onvercort haere gerechticheyt, versoeckende daervan acte alvoorens d'voorsz. publicatie gedaen zoude werden etc., welcke acte hemluyden gegonst es ende werdt bij desen gegonst, nochtans onder gelijcke protestatie dat die Staeten oock in haer geheel ende in hun gerechticheyt vuyt crachte van der naerder Unie ende andersins hem competerende desen aengaende ongeledeert blijven zullen. Actum den 6en May 1580.

(Notulen der Staten, alsmede fol. 1 van het natemelden Register n°. 186 op het provinciaal archief.)

A. 4. Ordre op de geestelickheyt ende hare goederen.

Memorie om te stellen ordre op de geestelickheyt ende hare goederen.

I. Eerst dat men die van de geestelijckheyt zoowel geoirt als ongeoirt interdiceren zall dat zij gheene goeden en zullen mogen veralieneren belasten noch bezwaeren in eeniger wijs ofte manieren sonder consent van de Staeten, inder forme dat tusschen die van de geestelijckheyt, ridderschap, stadt ende steden veraccordeert zall werden.

(*in margine.*) Die van de Ridderschap ende Steden vynden dit articule goet, ende aengaende die vijff ecclesien

[illegible]

[illegible]

[illegible] den Staten [illegible] die Landen [illegible]

[illegible]

IV. Item dat aen die [illegible] tot ministers ende dienaers van Gods woordt ofte tot eenighe andere [illegible] professie, daer door [illegible] ende die gemeente [illegible] nae [illegible]. ende dat men alsnu die vicarijen niemandt conferreren sal dan die den Staten aengenomen sullen zijn die ondersaten sullen werden in

studio ten fijne voorsz., waertoe men vooreerst oprechten zall alhier binnen Utrecht ende andere cleyne steden een seminarium, daer zeeker getall van jongens onderhouden zullen werden, die men in toecommenden tijden die voorsz. vicarien zall moegen confereren ende dat men vooreerst hiertoe zall appliceren die incommen ende costen, die de voorsz. vijff Godtshuysen plegen te leggen aen de choralen van haerluyder kercke, ende zoo die nyet genoch en zijn, dat men daertoe sal incorporeren eenighe van de vicarien in de voorsz. kercke gefundeert.

(*in margine.*) Fiat.

V. Ende zoo die van de stadt Utrecht claegen dat zij te hooch bezwaert werden met het onderstant van de predicanten van de Gereformeerde religie, zal men voor eerst daertoe contribueren de incommen van de broederschappen in de parochiekercke van de stadt Utrecht gefundeert ende daertoe den incommen van de vicarien in dezelve kercke gelegen, als die ledich geworden zullen zijn, ende middelre tijt zal men die vicarien, die in de voorsz. vijff Goidtshuysen vaceren zullen, ophouden ende die vruchten van dien employeren tot onderhoudt van de voorsz. predicanten tot dat in de voorsz. parochiekercke zooveel beneficien gevaceert ofte andere middelen gevonden zullen zijn, dat die predicanten daerop onderhouden connen werden ende langer nyet ofte zoo dit middel die van de voorsz. vijff ecclesien nyet en gevalt, zullen in plaetze vant was ofte olie, dat zij in haere kercken plaegen te branden ende nu van ontledicht zijn, den voorsz. predicanten jaerlicx tot den incommen van de broederschappen moegen toeleggen, dat zij haer competentie hebben zullen, waervan zij haer optie ende kuere hebben zullen.

(*in margine.*) Fiat. Ende zooverre die van de ecclesien gheen optie nemen, zoo zouden die twee Staeten voorsz. daertoe voor ierst geemployeert begeren te hebben die penninghen, die men jaerlicx betaelen moet tot het

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(in margine,) [illegible]

(VIII—XII zeggen over de Landcommanderij en de Baleye, d. i. de Duitsche Orde en de Orde van St. Jan te Jerusalem of Maltheser Orde, en over de kanunniken der vijf kapittelen.)

(XIII zegt over de conventen van St. Paulus, Carthuysers, Oostbroeck en de Regulieren.)

XIV. Item datmen vuyt de geestelycke goeden sal doen contribueren tot onderhoudt van den armen alsoo datter gheen en gaen bedelen, ende dat men generalyck eenige deputeren zall die zeekere ordinantie opde noede vande armen ende merckelijck op de vuythemsche bedelaers concipieren zullen.

(*in margine.*) Fiat met den eersten en hebben gedeputeert Claes van Oostrom, Willem de Wael, Cornelis de Man ende Dirck de Goyer.

(XV—XX loopen over de adellijke Jufferen-conventen; zie ook XXV.)

(XXI loopt over de Begijnen-conventen.)

XXII. „Item dat die Staeten eenige zullen stellen die generale opsicht hebben zullen op alle de geestelijcke goeden van de conventen ende die rekeningen hoiren."

(XXIII loopt over de Regulieren te Amersfoort.)

(XXIV loopt over de Kanunniken; zie ook X, XIII en XXVI.)

(XXVII en XXVIII loopen over de vijf ecclesien te Utrecht; t. w. aanmaning om hare schulden te betalen en zich in de exercitie van de religie te gedragen naar 't geen de Staten zullen bepalen.)

XXIX. „Item dat men op 't platte landt bij prouisie doe cesseren 't exercitie van de Roomsche religie ende te dien eynde zal men bij missive den pastoiren verbieden geen misse meer te doen maer dat zij Godts woordt vuyt den nyeuwe ende ouden testamente zullen moegen prediken sonder eenighe scheldinge te doen op de gereformeerde religie ofte eenighe seditieuse woorden te gebruycken, ende zoo eenighe dorpen versoecken het exercitie van de gereformeerde religie, dat men hen dat accorderen zall, ende dat men van nu voortsaen gheen pastoren over de platte Landen sall moegen stellen dan die den Staeten aengenaem zullen zijn, hetzij dezelve zijn juris patronatus laicalis ofte ecclesiastici."

XXX. „Item also men verstaet datter veel beneficien ende officien, zoo op de platte Landen als in de steden gesupprimeert verdonkert ende die goeden daertoe behoorende tot weerlycke zaecken ende particulier profyt geappliceert zijn, dat men metten eersten eenighe zall committeren die hen hier op informeren zullen ende dvoorsz.

beneficien, officien ende goeden daertoe behoorende weder te voorschijn brengen omme ter ordinantie van de Staten tot godtvruchtighe wercken geappliceert ende gebruyct te werden."

XXXI. „Item dat men die prebenden noch andere beneficien nyet en sal moegen coopen noch vercoopen ende soo verre eenighe bevonden werden zulcx gedaen te hebben, dat deen helft van de penninghen, daer penninghen ofte andere waere voor gegeven is, geappliceert sullen werden tot afflossinge van de schulden van de Kercke daer de beneficien gelegen zijn bij kennisse van de Staten."

(Gedrukte Inventaris van het archief, pag. 48. (N° 186) *Reg. van resolutien der Staten 's Lands van Utrecht nopens de geestelijkheid en hare goederen van* 6 *Mei* 1580 *tot* 21 *Aug.* 1581. fol. 3v en volg.)

A. 6. Vergadering van 6 Juni 1580.

Anno 1580 op den sesten dach van Junio soo hebben die Staeten 's lants van Utrecht gecommitteert en committeren bij desen den Eerweerdigen Edelen ende Erentfesten Heeren Willem Taets van Amerongen, deken t'Oudemunster van wegen die geestelijckheyt, Frederyck vuyten Engh van 't Ridderschap ende Beernt van Jaersfelt van wegen de stadt Utrecht, omme te effectueren ende voltrekken zeekere poincten ende articulen bij de gemeene Staeten 's lants van Utrecht geresolveert, belangende die geestelijckheyt ende haere goederen, namentlijck ende voor eerst, die conventen, cloosteren, mans ende vrouwe persoonen, in den stichte van Utrecht gelegen, mitsgaeders pastoryen ende vicaryen etc. te interdiceren eenige alienatie ofte bezwaringe van haerluyder conventen ende goeden te doen, directelijck ofte indirectelijck, sonder voorgaende consent vande voors. Staeten. Voorts noch te vorderen dat zij staet ende inventaris van haere goederen ende die lasten daer jegens staende binnen 14 daegen leveren aen

handen van dezelve Gedeputeerden, Ende mede te interdiceeren het draegen van de geestelijcke habyten, emmers daer mede nyet te moegen commen op eenighe straeten ofte wegen op verlies van 't zelve habyt, Ende de voorss. conventen naer insinuatie verclaeringe aff te vorderen off zij pareren willen ofte nyet, gevende dvoorsz. Gedeputeerden last, auctoriteyt ende speciael bevel om eenige andere bequaeme persoonen te stellen ofte delegeren ende committeren in de cleyne steden ende andere plaetzen daer hemluyden ongelegen zall zijn te compareren.

(Deze resolutie is vermeld in het gemelde Register n° 186. Prov. Archief.)

A. 7. Vergadering van 14 Junij 1580.

I[e] punt: „Om te hoiren lesen een concept gemaeckt op de conservatie van de geestelickheyt ende haere goeden, mitsgaders op de reformatie die men deshalven in de landen van Utrecht sall stellen ende daerop te resolveren." (NB. Vergelijk A. 4.)

A. 8. (1580).

Instructie voor de Gedeputeerden van de Staeten van den Lande van Utrecht, die gecommitteert zijn om te besoingeren ordre te stellen ende toesicht te nemen op de cloosteren ende conventen, zoo van mans als vrouwen in den Lande van Utrecht geleghen metsgaeders op haere goeden, ten eynde die well onderhouden, geregiert ende geconserveert moegen werden, ende voorts op zulcke vordere poincten, die geestelijcke goeden, beneficien en officien, zoo ten platten Lande als in de Steden etc. ende buyten die vijff Godtshuysen gelegen concernerende zijn, waernaer zij hen int exerceren van haer commissie zullen hebben te draegen ende reguleren.

1. „In den eersten zullen van nu voortsaen die Staeten van Utrecht alle jaer drie persoonen committeren, als: vuyt elcke Staet één, die opsicht zullen hebben op de geestelijcke goeden vande cloosteren ende conventen in den Lande van Utrecht gefundeert ende geleghen om die bij den anderen te houden ende conserueren voor de gheenen die nu in den conventen zijn off ter ordinantie van de Staeten in gestelt zullen werden ende tot zulcke fundatie als daer nu es off bij de Staeten gemaect zall werden naer gelegentheyt van de zaecke, ende voorts op al zulcke andere forme ende maniere als hier nae verclaert zall werden."

2. (Dat zij driemaal 's weeks zullen vergaderen).

3. (Dat zij elk daarvoor jaarlijks zullen genieten 100 carolus gulden, die betaald zullen worden uit de opbrengst der goederen).

4. (Dat hun een secretaris zal toegevoegd worden, wiens tractement nader zal geregeld worden).

5. (Dat deze kosten zullen worden omgeslagen over alle de conventen, zoo mans als vrouwen, te taxeeren naar de kwaliteit en rijkdom van elk derzelve).

6—8. (Dat zij van deze conventen zullen opvragen een staat en inventaris hunner goederen, alsmede hunne rekeningen en andere bescheiden, die goederen rakende).

9. (Dat zij, bemerkende dat in de administratie bedrog is gepleegd, daarvan kennis zullen geven aan de Staten of hunne Gedeputeerden).

10—11. (Evenzoo indien er in het laatst verloopen jaar goederen zijn vervreemd, verpand of voor langen tijd beneden de huurwaarde verhuurd).

12. (Dat zij van de goederen der conventen afzonderlijke inventarissen zullen opmaken).

13—14. (Dat zij zullen adviseeren aan de Staten hoe de bezwaarde goederen kunnen gelost worden en daarop de goedkeuring der Staten zullen inwachten).

15—20. (Dat zij toezicht zullen houden op het verhuren

der goederen door de bestuurders der conventen en dat bij die verhuringen minstens een der Gecommitteerden tegenwoordig moet zijn op straffe van nietigheid der huur).

21—24. (Dat *„die van de conventen"* jaarlijks rekening zullen moeten doen en die laten opnemen en sluiten, *„ten waere dat zij daerinne eenighe merckelijcke zwaricheyt bevonden, die zij den Staeten zullen moegen aengeven om, haerl. advys ende meyninge daerop gehoort, voorts tot sluyten vande zelve rekeningen geprocedeert te worden naer behooren."*)

25. (Dat zij zullen toezien, dat de rentmeesters der conventen, zoo er die zijn, solide personen zijn of borg stellen voor hunne administratie en den eed afleggen.)

26. „Item zullen metten eersten doen optekenen van naeme te toenaeme alle persoonen die in de voorsz. conventen zijn ende aldaer onderhouden werden, zoo wel geoirt als ongeoirt, metsgaders oock van degheenen die buyten die conventen zijn ende bij 't zelve gealimenteert ofte onderhouden worden."

27. (Dat zij zullen toezien, dat in de mannen-kloosters geene nieuwe monniken worden ingenomen).

28. (Dat zij zullen adviseeren aan de Staten, hoeveel personen er in de Jufferen- en Begijnen-conventen kunnen verblijven en onderhouden worden, in aanmerking genomen de goederen dier conventen).

29. (Dat er jaarlijks eene attestatie de vita moet geleverd worden van al de gealimenteerde geestelijken).

30. (Dat in de Jufferen-conventen niemand mag opgenomen worden buiten consent der Staten).

31. (Dat in de Begijnen-conventen niemand voortaan mag opgenomen worden buiten toestemming der Steden, waarin die gelegen zijn, volgens de ordonnantie daarop speciaal gemaakt of te maken).

32. (Dat zij in 't algemeen zullen doen naleven alle de ordonnantien der Staten over gemelde conventen en hunne goederen, reeds gemaakt of nog te maken, en daar-

toe kunnen bezigen den dienst d
panders).

33—36. (Dat zij van den La
lijer zullen opvragen de fundati
die zooveel mogelijk worden nagele
goederen, en dat zij zullen toezi
personen daarin worden opgenom
het land te paard te dienen en
zijn.)

37. „Item zullen oock voorsie
gheen pastoiren, noch predicant
dan die bij hemluyden daertoe ge
gekent zullen wesen, Ende den
zullen ter contrarie van dese ges
den terstont affstellen ende des
rende van Staeten wegen, hem die
meer tonderwynden. Welverstaen
tronen, gifters ofte collatuers haerl
werden ende dat zij alzulcx in de
die gedestitueert zullen wesen,
presenteren ende t'dien eynde zall
destitutie geinsinueert worden."

38. „Item zullen alle pastoren
vicarien, beneficien ofte geestel
Lande besitten, in die naem va
ende bevelen dat zijluyden binnen
ouerbrengen den staet van de go
torien, vicarien, beneficien ofte
partinente designatie van de plae
van de bepalinge, van de bruyck
den, hoe hooch die verhuyrt zijn
als van andere vorens geseyt es,
ofte gifters van de voorsz. pastor
cien zijn, en zullen voor all die
nyet persoonlijck en bedienen n

scherpelijck belasten dat zijt zelue doen binnen zulcken tijt als zijluyden hen daertoe ordineren zullen."

39. „Item so verre zij bevynden, dat die collatoeren werlijcke persoonen zijn, zullen dzelue insgelijcx ordonneneren partinente staet over te leveren vande goeden, tot die pastorien ofte beneficien thaerder collatie staende behoorende in manieren als vooren."

40. „Item om van alles te volcommelijcker geinformeert te wesen, zullen zoo wel den possessoirs van de pastorien ende andere beneficien ofte officien, als den collatuers ordonneren te exhiberen die fundatien die zij van de voorsz. pastorien, beneficien ofte officien hebben, welcke fundatien zij zullen in een registere doen registreren ende bij den secretaris doen authentiseren."

41. „Item zoo verre eenighe hier inne weygerich mochten zijn, die zullen zij daertoe moegen constringeren bij peyne, ghyselinge, arrest van persoonen ende goeden, off bij zulcke andere middelen als zij hier toe bequaem vynden zullen."

42. „Item om te weeten die fundatien ende gelegentheyt van de pastoryen, beneficien ofte officien, die *juris patronatus ecclesiastici* zijn, zullen den officialen van den Domproost ende archidiaken van Oude munster, St. Peters, St. Jans, St. Marien ende oock van choorbiscop doen exhiberen die registeren, die zij onder hemluyden hebben van de pastoryen, beneficien ende officien in den Lande van Utrecht gelegen, zulcx zij die ten tijde vande laeste visitatie gehouden hebben, om daer vuyt geteyckent ende geregistreert te werden tgeene zij tot claringe van de zaeke ende conservatie van de goeden dienlyck vynden zullen ende voorder nyet."

43. „Item daer zij bevynden zullen die gifte van simpele beneficien ofte officien toe te comen weerlijcke persoonen ofte oock geestelijcke in die qualiteyt als weerlijcke, zullen voorsien dat het een derdendeel van dien bouen

die vruchten ofte incommen van de pastorie geappliceert werden tot onderhoudt van de predicanten ofte ministers ende andere kercke-dienaeren, ende die andere twee derdendeelen tot onderboudt van eenighe persoonen bequaem om te studeren, die de collatuers dvoorsz. gedeputeerden presenteren zullen die dzelve zoo verre zij bequaem zijn om te studeren admitteren ende daervan nootele doen maecken ende registre houden zullen. Welcke geadmitteerde persoonen alsdan volgen zullen die twee deelen van de vruchten van de voorsz. beneficien ofte officien, gedurende den tijt dat zij in studio wesen zullen ende langer nyet, maer zullen die collatooren, naer dat alzulcke gepresenteerde haer studium geabsolveert oft verlaeten zullen hebben, eenen anderen bequaemen persoon in die plaetze den voorsz. gedeputeerden moegen presenteren om geadmitteert ende die vruchten van de twee deelen bij de zelue in studio genoten te worden, zoo lange ende in maniere als voorsz. es."

44. „Item opdat hier inne gheen fraude en gebuere zall alzulcke gepresenteerde gehouden wesen alle jaer aen 't Collegie vande voorsz. Gedeputeerden ouer te senden certificatie vande plaetze, stadt ofte Universiteyt daer hij in studio es, inhoudende den tijt wanneer hij daer gecommen es, hoe langhe hij daer gewoent heeft, ende in wat faculteyt hij aldaer studeert, op peyne dat bij gebreke van dien die vruchten voorden jaer dat hij zulcx nyet gedaen en heeft verbuert zullen wesen, ende bijde voorsz. Gedeputeerden geappliceert werden daer ende zoo zij dat ordonneren zullen."

45. „Item zullen die voorsz. persoonen die tot zulcke beneficien gepresenteert zullen werden, ten minsten oudt moeten wesen seuen jaeren."

46. „Ende oft gebuerde dat eenighe collatoiren in gebreke waeren van binnen den tijt van ses maenden, tot alzulcke beneficien iemanden te presenteren, zoo zullen teynden dzelve ses maenden die vruchten van een halff jaere

verbuert wesen, om bij 't collegie geemployeert te werden daer zij des ordineren zullen."

47. „Ende zoo verre zij in gebreke zijn binnen een jaer yemanden tot alzulcke beneficie off officie ledich geworden zijnde te presenteren, zoo zullen die vruchten vant geheel jaer verbuert wesen ende zullen alsdan dvoorsz. gedeputeerden tvoorsz. beneficie ofte officie yemant die bequaem es, gehouden wesen te confereren om in studio daerop onderhouden te worden ende dzelve dvoorsz. twee deelen vande vruchten responderen ter tijt toe bouen verhaelt."

48. „Item zullen die gedeputeerden staet maeken van alle die goederen ende incommen vande kercken zoo well ten platten Lande als inde Stadt ende Steden vanden Lande van Utrecht gelegen, te weeten zoo well parochiale als collegiaele, die vijff Godtshuysen ofte kercken binnen Utrecht alleen vuytgesondert."

49. „Item den voorsz. staet gemaect zynde, in manieren als bouen vande goeden vande conventen ende cloosteren geseyt es, zullen daer van den Staeten rapport doen om daervan gedisponeert te werden, zoo zij bevynden zullen oirbaerlijck te zijn."

50. „Insgelijcx zullen staet maecken van alle goederen die eenighe broederschappen inde voorsz. kercke gelegen toecommen ofte competeren."

51. „Gelijcken staet zullen maeken [1]) van alle pastoryen, beneficien ende officien inde kercken binnen de Stadt ende Steden vanden Lande van Utrecht gelegen ende gefundeert ende hemluyden die fundatie daervan doen exhiberen ende hem voorts in alles reguleren in manieren als

---

1) Het register of manuaal (van 1583?), waarin die opgaven (met enkele fundatiebrieven) zijn te zamen gebracht, is aanwezig op het prov. archief n°. 191 (bl. 49 van den gedrukten Inventaris); de vicarien in de stad Utrecht zijn hierin echter niet opgenomen.

[illegible]
[illegible]

52. „Item [illegible] gemeenlijcke officien, [illegible] Lande gelegen, [illegible] verdonckert ende [illegible] soo zullen zij [illegible] goeden die meeste [illegible] te doen brengen [illegible] Godtsvruchtige mannen geap[illegible] den ende om hier toe te [illegible] doen exhiberen [illegible] schappen ende protocollen, [illegible] officialen voren verhaelt ende vuyt zij zullen nemen die waer[illegible] gen vernemen.”

53. „Sullen hier op oock [illegible] qualificeerste vande dorpen end[illegible] moet dat eenighe beneficien ges[illegible] wesen”.

54. „Item en zullen [illegible] d[illegible] vande vijff Godtshuysen nyet moe[illegible] dan hier naer verclaert staet.”

55. „Ende eerst zullen de [illegible] sen doen ouerleueren d’acte da[illegible] gheen goeden te veralieneren. [illegible] naer volgende die forme die he[illegible] es, off geleuert zal[illegible] worden.”

56. „Item zullen dzelue vand[illegible] exhiberen staet vant wassch, oli[illegible] in haer kercke te gebruycken [illegible] het equivalent vandien bijde v[illegible] opbrengen om geapplieeert te w[illegible] predicanten vande stadt Utrec[illegible] vande Staeten daer aff gemaect.”

57. „Item zullen noch die vande voorsz. vijff Godtshuysen doen opbrengen staet vande goeden ende costen die zij aen choralen plaegen te coste te leggen, om tot een seminarium geappliceert te werden, voor eerst van xxv personen vuyt dzelue choralen te kiesen, zoo verre die tot studeren bequaem zijn, indien nyet, van andere bequaeme jonge borgers kynderen deser stadt Utrecht ofte van andere steden ende dorpen vanden Lande van Utrecht volgende die speciaele ordinantie daerop gemaect ende te maeken."

58. „Item zullen die vande voorsz. vijff Godtshuysen doen leueren pertinente specificatie van alle die vicarien ende andere cleyne beneficien ende officien die in haerluyder kercke gelegen zijn ende vande gheene die dzelue jegenwoordelyck besitten metsgaeders den staet vande goeden daer toe behorende."

59. „Welverstaende dat off die vande vijff Goidtshuysen hem hier inne weygerich mochten laeten vynden ende dat die voorsz. gedeputeerden hem lieten duncken dat zijluyden den staet vande goederen ende incommen vandien nyet bequamelijck zouden connen gecrijgen vande besitters vande voorsz. vicarien, beneficien ende officien, dat zij dzelve van hemluyden oock zullen moegen eyschen ende ingevalle van weygeringe daer toe moegen constringeren."

60. „Item zoomen verstaet dat sedert date dat die Staeten haer ordinantie opde geestelijckheyt ende haere goeden gearresteert hebben, vele vicarien, beneficien ende officien inde vijff Goidtshuysen ledich geworden zijn, zullen hem daerop informeren, ende aen wye dzelue geconfereert zijn, om die informatie gesien daer inne gedaen té worden volgende tgheene die Staeten alrede daer op geordonneert hebben ende noch voorts ordonneren zullen."

61. „Item zullen voirts generalijck executeren alle ordinantien bijde Staeten gemaect ofte noch te maecken

opde geestelijckheyt ende haere
cialijck gelaat zullen werden."

62. „Item zullen geauctorisee
met peynen te valideren ende l
nieel oft van ghyselinge, arrest v
oock van schutten in huysinghe
andere als zijluyden bequaemst vyı
willigen tot obedientie te moegen

63. „Item zullen in alle zw
moegen nemen tot den Staeten
puteerden."

64. „Item zullen van alles pert
ken ende register houden, zoo
Staeten zullen moegen verantwooı
luyden gedaen oft gedecreteert z

65. „Item oft gebuerde dat
nantie vande voorsz. Gedepute
zullen die redenen van haerlu
voorsz. Gedeputeerden moegen ı
ouernemen, ende zoo verre zij d
ordinantie veranderen oft reforme
indien zij die nyet pregnant vynd
slaen. Ende indien partyen da
vreden zijn, zullen haer grieuen
te kennen geuen, mer des nyet
dordinantie, zoo verre die repar
te voldoen off pareren, ter tijt
geordonneert zijn zall, ende zo
bevonden worden frivoelijck ende
nen hem ouer dordinantie vande

---

1) Deze notulen zijn gedeeltelijk nog
te Utrecht, loopende van 13 Sept. 158
gister n°. 187, pag. 48 v. d. gedrukten

te hebben, zullen bijde Staeten in een amende geslegen worden naer gelegentheyt vande zaeke."

(Prov. archief, Register n°. 186, fol. 31—41 voormeld. — Van deze instructie bestaat, in een register: Col lectie Booth, n° 445, op het prov. archief nog een ander afschrift van nagenoeg gelijkluidenden inhoud, bevattende 67 artikelen, vastgesteld den 27en en 28en October 1586, doch aan het hoofd voerende het jaartal 1587.)

Achter dit stuk volgt onmiddellijk (fol. 41v—45) het volgende:

A. 9. „Die vande vijff Ecclesien, gesien ende gelesen hebbende die Instructie voor die Gedeputeerden, die opsicht zouden hebben op die geestelijckheyt ende haere goederen etc., bevynden teffect vande zelue in veele poincten te repugneren die translatie vande temporaliteyt, daer bij die geestelijckheyt belooft es bij haere vrije administratie ende onderwyndt van haere goederen, jurisdictie ende gerechticheden te laeten ende gebruycken. Item die pacificatie van Gendt, generaele Unie, satisfactie van zijne Excellencie den Staeten van Utrecht gegeven, naerder Unie, religions-vrede ende besonder 't scrijuen van zijne Excellencie, daer bij die vander stadt expresselijck geinterdiceert es die vijff Godtshuysen te molesteren ofte hemluyden die goederen vandien te onderwynden, wesende van date den 20en Augusti (15)80. — Waeromme die andere Staeten hemluyden behoiren te reguleren achtervolgende dzelue contracten, zoo solempnelijck gemaect ende bezwoeren als zijnde juris gentium ende diensvolgende die bevelen van zijne Excellencie ende insonderheyt aengesien die qualiteyt die hij dragende es, ende zulex die vande geestelyckheyt te laeten die vrije administratie van haerluyder goederen, nyettemin voor zoo veel als aengaet die vijff Goidtshuysen ende haerluyder suppoosten zijn te vreden den Staeten te leueren acte van haerluyder goe-

nyet behoort te onderwynden, z
zijn dan andere geestelijcke goed
broederschappen willichlyck in de

37e. Opt 46e fiat bij die G
uatie als vooren.

38e. Opt 47e en 48e. Indien ee
worden gesupprimeert te zijn, fiat
die te employeren achtervolgende
geren tot haer eerste natuer.

39e. Ende aengaende die and
articule toe incluys, seggen dat
woordt zijn ende belangende dor
aengetogen, seggen dat zij dzelue
tradiceert hebben, gelijck zij als
voor gheen ordinantie en houde
allen rechten ende insonderheyt vo
auctoriteyt vande Ouericheyt gen
teren, zoo die twee Staeten to
nyet en moegen statueren oft or

40e. Opt 56e. Seggen als voo
seyt es.

41e. Opt 57e ut s.

42e. Opt 58e fiat.

43e. Opt 59e fiat vande besoi
achtervolgende dapostillen.

44e. Opt 60e. Vynden tzelue
clausule beginnende „maer desnyet
op die friuoel claegers tot vertrec
mulcte zouden moeghen gestelt w

A. 10. Vergadering van 24 Oc

VIIe punt. Alzoo dye vijff ec
dere d'ordre vande geestelickhey

te worden, en weeten oock nyet van eenighe wettighe ordinantie in dese gementioneert.

27e. Opt 33e fiat tot conservatie vande goederen van een yegelijck zijn gerechticheyt ende sonder costen vande possessoirs.

28e. Opt 34e fiat, indien die patronen ofte collateurs daer kennisse van hebben ende oock sonder coste vande zelue.

29e. Opt 35e fiat, daer die zijn ende sonder costen als vooren.

30e. Opt 36e fiat bij maniere van justitie, ten waere zij hem bij eede en purgeerden die nyet te hebben ofte nyet te weeten waer die gebleuen zijn.

31e. Opt 37e datmen die officiaelen vande Archidiakens ende Choorbischop zoude moegen affeyschen visie vande Registren van die fundatien ende goederen in dese gementioneert, indien zij eenighe hebben, oock extracten vuyt haer registren van visitatie, voor zoo veel die goederen ende fundatien zoude moegen aengaen.

32e. Opt 38e, 39e en 40e. Alsoo dzelue zijn geheel contrarie bescreuen rechten, satisfactie, religions-vrede, tscrijuen van zijne Excellencie ende tenderen tot preiuditie van veel particuliere persoonen, zoo behoortmen dzelue achterwegen te laeten.

33e. Opt 41e en 42e. Soo verre die Collatoiren in gebreke bleuen van binnen behoorlycken tijt te confereren, zallmen hem reguleren nae bescreuen rechten.

34e. Opt 43e. Soo ver die verstaen wordt vande fabryck fiat bij middel van justitie ende bij zoe verre anders, es derinne versien hier vooren.

35e. Opt 44e. Alzoo dit articule schijnt te repugneren die meyninge vande Staeten, die es die goederen te conserueren ende een yeder in zijn gerechticheyt te bescermen, zoo behoortmen dit articule achter wegen te laeten.

36e. Opt 45e. Datmen die goederen in desen geroert

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible]
2) [illegible]

ofte onedel, al achtervolgende 't 3e articule vande generaele ordinantie, ende zoo verre zij eenighe prebenden ter contrarie van dese geconfereert hebben, dat zijluyden de collatie vande zelue casseren ende te nyet doen ende die prebenden aen andere gequalificeerde confereren op peyne dat zoo verre zijluyden zulcx nyet en doen, dat die Staeten die voorsz. prebenden an bequaeme persoonen zullen confereren, dat zij hem voortsaen oock wachten eenige possessie op collatie van prebenden te geuen ten zij hemluyden alvoorens bij acte onder de handt vanden secretaris vande Staeten gebleken zij, dat die persoon die de possessie versoect, den Staeten aengenaem ende bequaem zij ten fijne voorsz.

III. Dat zij oock den gheenen die eenighe prebende geaccepteert zullen hebben ende ouder zijn dan 18 jaeren, doen verclaeren aende Staeten ofte haere gedeputeerden in wat manieren zijluyden voortsaen het Landt dencken te dienen, te weeten als rechtsgeleerden ofte met waepenen ende daervan acte maeken met behoorlicke instructie etc.

IV. Item dat zijluyden hun in dese voorts zullen draegen volgende zulcke ordinantie als die Staeten ofte haer gecommitteerden alrede gemaect hebben oft noch maeken zullen.

V. Item dat zijluyden binnen zeekeren tijt ouerleveren tgetall van alle die vicarien, beneficien ende officien die in haerluyder kercken gelegen zijn met partinente staeten ende merckelijck vande goeden daertoe behoorende, waer die gelegen zijn, wat die jaerlicx gelden, etc.

VI. Item dat zijluyden oock specificeren wat vicarien, beneficien ende officien in haerluyder kercken ledich geworden zijn zedert date vande voorsz. ordinantie vanden 29en Julij anno 1580 ende aen wie zij die vergeuen hebben, Ende zo verre die den Staeten nyet aengenaem zijn, dat zij andere dermede versien, ende voorts gedaen te worden naer inhoudt vant 3e articule vande voorsz. generaele or-

[illegible] te worden tot onderhoud
wesende ofte andere gelijcke pers
gedaen moet worden als int voo

VII. Item dat zijluyden hun
[illegible] zijn [illegible] der
behoorende als die ornamenten ende
goeden bevonden onderhouden int
[illegible] eenighe andere beneficien
sommarium volgende 't 4e articul

VIII. Item dat zijluyden insge
leveren den staet van [illegible] z
ende van de [illegible] met wijn [illegible]
te bevinden. om volgende 't 5e ar
nantie geapplicqueert te worden
nisters van Godts Woordt. ter
kercken soo veel beneficien gere
men die voorsz. ministers ende
lijck mach onderhouden.

IX. Item dat die Canonicke
oft andere gebeneficieerde die co
dueine van hem setten ofte ten
int 10e articule vande voorsz. or

X. Item dat zijluyden levere
van haer arme provens. met het
zelue arme provens, ende die dae
generaele ordinantie. diemen ove
derop regardt genomen te werde

XI. Item dat die officialen
beren die registren die zij gebou
toryen, beneficien ende officien
gelegen, zulcx die onder haer resp
hebben, ende daer bij den staet
goeden daertoe behoorende zulc
tatien bij hemluyden gedaen bev

XII. Item dat zijluyden voort

ouder gewoonte, ten waere zijluyden in dienst vanden Lande van Utrecht, ofte van de geunieerde prouincien bij consent vande Staeten gebruyct worden volgende 't 26e articule.

XIII. Item dat zijluyden ordre willen stellen opde betalinge van haerluyder schulden.

XIV. Item dat zijluyden hem wachten van eenighe prebenden meer te coopen ofte vercoopen, op peyne dat die helft vande penninghen daer van gecommen off procederende geappliceert zullen werden tot afflossinghe vande schulden vande kercke daer tbeneficie gelegen es, volgende tlaeste articule van de voorsz. ordinantie.

XV. Item dat voortsaen alle die gheenen die bijde vijff goidthuysen inde vergaederinge vande Staeten commen zullen, gehouden zullen worden te verzaeken den Paus ende den Coninck van Spaengien met allen haeren aenhanck, als wesende bijde generaele Staeten gehouden voor capitael vianden vanden Lande, volgende dordinantie vande gedeputeerden van zijne Excellencie geapprobeert.

XVI. Item dat zijluyden voorts generaelijck obserueren ende onderhouden alle tgheene inde voorsz. generaele ordinantie vanden 29 Julij anno 1580 in haer ende haer suppoosten regardt geordonneert ende gestatueert es.

XVII. Item insgelijcx alle tgheene bijde instructie, gedresseert op de administratie ende conseruatie van geestelijcke goeden geordonneert ende gestatueert es.

(Register n° 186 voormeld: fol. 60v—62v. op het prov. archief.)

A. 11bis. Plakkaat van 26 Augustus 1581, houdende verbod van het exerceeren der Roomsche religie enz. Zie Van de Water, Utrechtsch Plakaetboeck. I. pag. 350.)

A. 12. Redressement op de

Vergaderingen van 18—

Beschrijvinge jegens Dynsdac
1e punt van beschrijving (loo
2e punt. Item alsoo Zijne E
dieren opt vertooch daelve van
nodo gedaen, ten eynde ordr
de geestelijcke goederen, ende
van de dienaers des Woorts Goi
gaders die Schoolmeesters end
van den Raidt van State aenge
inne versien ende tot dyen eyn
die geestelijcke goederen instell
voorss. Raidt van State, cons
daerinne te seggen ende disp
Staten hebben doen remonstre
promptelijck ordre souden will
sins geoersaect souden wesen d
middelen te versien, ende dat o
aengaende metten voorsz. Rai
catie te treden ende eenen
op alles versien soude mogen
tot noch toe geweest zijn wech
daervan metten gedeputeerden
State op behagen van de State
hierbij gaet, — Sullen die lede
opt zelve concept believen hun
te brenghen ofte over te se
ende wat personen die Staten
tot directie van de voorss. g
wat Rentmeester, Secretaris e
horen wie daertoe bij de voors
kent zijn.

(*in margine:* Redressement opte geestelijcke goederen.

Alsoo Zijne Excellencie belieft heeft zekere aengeven hem gedaen van weghen die gecommitteerden van den Synodo nationael ten fijne ordre gestelt soude worden op de geestelijcke goederen ende insonderheyt opte alimentatie van de Predicanten des goddelycke Woorts, schoolmeesters ende costers van de stadt, steden ende Landen van Utrecht, over te senden aen mijne heeren van den Raidt vau State binnen Utrecht, ten eynde dselve eenen goeden voet ramen ende zekere instructie instellen souden nade welcke dvoorsz. geestelijcke goederen ende den aenhanck vandyen souden mogen worden geregeert bij sekere personen tot directie van de zelue goederen te committeren; Ende dat dzelue heeren van den Raidt van State goetgevonden hebben die missive van zijne voorsz. Excellencie ende tvoorsz. aengeven, daer mijne heeren van Meetkercken, Raidt van State neffens zijne Excellencie ende President van Vlaenderen, ende den Heere van Brakel, hooft van de finantie neffens zijne voorsz. Excellencie te doen communiceren den Staten van den lande van Utrecht op dat daerinne promptelijck versien soude mogen worden, — Soo ist, dat dvoorsz. Staten, hebbende nyet meer ter herten genomen, gelijck zij alsnoch en doen, dan om int geene voorsz. es te versien, maer dat d' executie van dien deur gebreke van behoorlijcke auctoriteyt achterweeghen gebleve is, goet ende noodich gevonden hebben hierop mette voorsz. heeren van Meetkercken ende van Braeckell in communicatie te doen treden bij haere gedeputeerden om eenen goeden ende gewisschen voet te doen ramen ende concipieren, bij dewelcke int voorsz. aengeven naer behooren versien mach werden, alles op behagen nochtans van de voorsz. Staten.)

I. Ende eerstelijck is goet gevonden dat men volgende voorgaende Resolutie d' openbare exercitie vande gereformeerde Religie in de stadt, steden ende Landen van

Utrecht allomme in trayn doe
sonder op plaetzen, daer d' z
Ende dat men tot dyen eyn
predicanten, schoolmeesters en
geconformeert en hebben mett
unieerde provintien off hen n
conformeren, datelijck destituer
gereformeerde Religie in huer
nyemants int perticulier in hu
ondersocht ofte oick gedwonghen
Religie.

(*in margine:* Dye Staten geho
gementionneert, seggen opt 1[e]
vinden, mits dat men daer bij
Welverstaende dat soo wannee
meerde predicanten versien zull
op haer onderhoudt, dat alsda
directie van de geestelijcke goe
geene men die pastoren die we
van de christelijcke gereformeer
tans mette andere kercken int
discipline nyet gevoecht en hebt
aen mette gereformeerde kercke
meren tott een propijn ofte and
zaecke soude moegen toeleggen
schap, vuytgesondert Zudoert,
die pastoren, die gepredict h
nyeuwen testamente volgende d
en begeren conform te maecke
met behoorlycke alimentatie s
Daerop die twee Staten zeyden
solutie, verstaende dat alsoo m
meeste oppinien, dat die Ridde

II. Ende ouermits die mid
derhoudt van de dienaers, sch

soo in de Stadt Steden als ten platten Lande zeer sober zijn, zoe es goet gevonden, dat men eenighe dorpen naest bij den anderen geleghen bij malcanderen combineren zall, welverstaende dat die combinatie gheen plaetze hebben zall in regart van de dorpen, daer den incomen van de pastorye-goederen soo veel bedraecht als het onderhout van een predicant bedraecht.

(*in margine*: Het 2e articule is goet gevonden.)

III. Is vorders geadvyseert dat men volgende voorgaende resolutie oprichten zall een Seminarium, beginnende van 24 jongers twelck vermeerdert zal worden tot 48 toe volgende tcontract mettie vijff collegien daervan gemaect.

IV. In welcke Seminarium zullen oeck geadmitteert ende ontfangen moegen worden die geene, die eenige vicaryen wesende jus patronatus hebben ende die vruchten daervan genyeten, die welcke strecken sullen in minderinghe van haer onderhoudt bij haer ouders ende vrunden te suppleren, sonder twelcke men heml. anders int voorsz. Seminarium nyet ontfangen en sall.

(*in margine*: Het 3e ende 4e articule zijn oick goetgevonden. Dan die van Amersfoort, Rhenen ende Wijck hebben verclaert dat haerl. meesters geresolueert waren d' administratie vande geestelijcke goederen in haer steden thuys behoorende zelffs aen haer te behouden, *mogende lijden dat die stadt van Utrecht van gelijcken doet.* Mits dat zij vuyten incommen vandyen haerl. geestelijcken behoorlijcke alimentatie vuytreycken sullen ende dat zij het superplus employeren zullen totten dienste Goidts, seminarium ende den armen. Dat zij daerover elcx eenen Rentmeester stellen sullen vande religie, die alle jaer zijne rekeninge voor de Magistraten van de voorsz. steden respectyvelijck doen sullen, van welcke rekeninge zij aende Directie-camer alle jaer dubbelt oversenden sullen om bij de selue geexamineert te worden, opdat die Staten mogen

zien off die penningen tot a
hebben, ende dat zij oick verst
soeveel onderhouts behooren te
binnen die stadt Utrecht hebbe
de Staten gehoort, hebben ge
van darticulen, begerende dat
loop in de geestelijcke goederen
mede souden willen conform
submitteren aen Zijne Exceller
cideert te worden, waertoe dye
last te hebben, maer dat zij
communiceren souden ende da
inde toecomende weecke ofte o

V. Dat alle de goedereu van
capellen, broederschappen, kerck
ende voorts allen anderen benefi
in de stadt, steden, als ten pla
sondert die vijff collegien), mit
die voorsz. vijff collegien contri
de ministers inde staet, achter
bracht worden in eene masse,
onder verscheyden capittelen
ministers, schoolmeesters ende
worden.

VI. Ende soo verre dvoorsz.
men vandyen nyet bastant gen
genoemde onderhoudinge, zalm
vuyte andere geestelijcke goede
monicke-goederen.

VII. Over alle welcke gee
eenen rentmeester, die van zijn
den zall aen de Directie-camer

(*in margine*: Het 5e, 6e en 7e
cept is goetgevonden, welverst
gecomprehendeert en sullen wee

neert tot reparatie ende onderhoudinge vande kercken ende totten potten ende armen. Die cleyne steden hebben gepersisteert bij haer resolutie opt 3e en 4e articule gegeven, dwelcke oick dienen zullen op de navolgende articulen vant voorsz. concept. Daerjegens die Staten verclaert hebben als bouen, *te weeten dat die steden die meeste oppinien volgen moeten.*

Ende alsoo die van de Stadt verstonden datmen het weeshuys soude behooren te geuen die goederen vande reguliers, mits daer vuyt betalende dalimentatie vande Monicken, ende dat dandere leden verclaerden daerop nyet geresolveert te wesen, zoe is daerop beschrijvinge gedecreteert.)

VIII. Is geresolueert, dat die Ministers binnen die stadt Utrecht jaerlix hebben zullen 400 £, in de cleyne steden 300 £ ende ten platten Lande 200 £, ende dit alles bouen huys ende hoff, ende zullen daerenbouen die Ministers ten platten Lande die preferentie hebben om het landt, aen de pastorye-huysen behoorende, voor anderen in pacht te hebben in minderinge van hun jaerlixe onderhoudt.

(*in margine*: Het 8e articule is goetgevonden ende dat bij provisie ende ter tijt toe den staet vanden incommen gesien, opte augmentatie van tonderhoudt van de predicanten vorder geadvyseert sal wesen. Die steden persisteerden bij haer bouengenoemde Resolutie.)

IX. Aengaende die Directie-camer, daertoe zullen gecommitteert worden drye goede ende gequalificeerde persoonen tot gedeputeerden, eenen rentmeester, secretaris ende duerweerder, alle tzamen vande gereformeerde religie, ter gaige van hondert guldens jaerlicx. Ende belangende des Rentmeesters loon ende gaige, daerop salmen nae het jaer aduyseren, nadyen men gesien zall hebben zijn rekeninge ende die moyten bij hem gehadt, ende zall betaelt worden vuyte penninghen van zijnen ontfanck, ende den

Secretaris zall hebben 150 £ jaerlicx te betalen bij den geenen ende inder voegen als int . . . (sic) articule van de instructie voor de voorsz. gedeputeerden geseyt werdt.

(in margine: Het 9e articule. Die Staten vinden tgetal van de personen tot die Directie-camer benaemt, mitsgaders die gaiges vande zeine goet. maer die van de stadt hebbende gerapporteert taengeven van de predicanten, hebben verstaen datter den vierden man bij de gedeputeerden hoorde gevoecht te worden vuyten kerckenraidt. Daerop die twee Staten voor antwoort gegeuen hebben, dat zij persisteren bij haer oppinie, ende dat die van de Stadt een vande kerckenraidt wesende, van haerder zijde moegen nomineren. Ende zijn tot gedeputeerden van de voorsz. camer genomineert ende gecommitteert Mr. Johan van Schade, Joncker Lubbert van Parijs van Zuydoort, ende Malsen, welcken Zudoort ende Malsen (alsoo Schade absent was) die commissie aengenomen hebben, om bij prouisie te besoecken, sonder daer inne verobligeert te wesen; tot Rentmeester Floris van Weede, tot eenen Secretaris Huych van Eschede, mits dat hij tprocureurschap van den houe verlaten zall moeten om des te beter op zijnen dyenst te passen, ende tot eenen deurweerder es gecontinueert Jan Cornelisz van Causteren, die zall hebben 72 £ jaerlix vuyte voorsz. goederen te betalen.)

X. Welcke gedeputeerden dienen sullen opde instructie op de Directie-camer alreede bij den Staten gemaect, die men resumeren ende nae dese ende die navolgende resolutien dresseren zall [1]).

XI. Ende zullen dvoorsz. gedeputeerden oick een instructie concipieren voor den Rentmeester.

(in margine: T 10e ende 11e articulen worden goet ge-

---

1) Deze instructie is te vinden: vooraan in het register n° 158 Prov. archief, bevattende de Protocollen der Directiekamer van 21 Febr. 1587 — 24 Sept 1588. (Gedrukte Invent. pag. 48.)

vonden. Comitterende om dinstructie op de Directie-camer te maecken dordinaris gedeputeerden, ende totte instructie van den Rentmeester die Directie-camer.

XII. Is voorts geadvyseert, dat men die Abdyen, Monicke ende Bagijne-cloosteren in de stadt, steden ende landen van Utrecht dadministratie van haere goederen benemen ende dzelve van notelijcke alimentatie versien zall, ende zalmen die goederen ofte den incomen van de Monicke-cloosteren in eene masse brengen ende daerover eenen rentmeester apert stellen zall, gelijck men oeck doen zall van die bagijne-goederen, die welcke dienen sullen op sulcke instructie als hem daervan bij de Directie-camer met advys van de Staten gelevert zall worden.

(*in margine:* T 12e is goetgevonden, mits dat men ouer dabdye- ende monicke-goederen een Rentmeester apert stellen zall, ende over die Bagijnen-cloosteren van gelijcken. Houdende die nominatie vande zelue in aduys tot op morgen. Daer nae is hiertoe genomineert ende gecommitteert Anssem Ruysch.)

XIII. Item dat men oeck dvoorsz. cloosteren separeren [1]) zall, egheen vuytgesondert; des soe sullen die Magistraten vande stadt ende steden dye nominatie hebben vande jonghe Meyskens in de vacerende plaetzen die haer handtwerck leeren sullen, volgende dinstructie daerop gemaect ende noch vorder te maecken, ist noot.

(*in margine:* T 13e articule is oick goetgeuonden, Mits dat men doude ende impotente bagijnen, die hier geen vrienden noch magen en hebben in een ofte twee cloosteren zall doen accommoderen ende aldaer haer alimentatie vuytreycken ende versteruen laten ende dat men eens ter weecke eenen predicant senden zall in de selue cloosters om de voorsz. oude bagijnen tevangelie te predicken. Wel-

1) d. i. de kloosterlingen uit elkander zal doen gaan, zooals uit de Instructie nader blijkt.

verstaende alvorens die separatie
maecken sal van alle die goedere
die men daervan sal moeten alime
goet die nominatie bij de Magist
dordonnantie. ende dat die magis
sullen off die bagijnen deweicke
consente van haer naeste vrienden
lanck genyeten sullen, als hier
geseyt wort. Ende hebben totten
nen-conventen gecommitteert Jan

XIV. Item dat men oeck se
frouwen-cloosteren ende sal men
brenghen in eene masse ende dae
meester ende sal men dvoorsz. Jo
behoorlijck onderhoudt nae aduena
dye goederen dragen connen, en
geene dye versteruen sullen eeni
bij de Ridderschap om daervuyt b
houder een gekosen te worden, welc
onderhoudt houden sullen haer
houwen off nyet, des soe en sul
met voorgaende consent van haer
boers, breder vermogens dinstruct
zall worden in conformité van de
mogelijck wesen zall 1).

(*in margine*: T 14e articule. Di
den, des soe hebben die van de
die Jonckfrouwen, die tegenwoord
doptie behooren te hebben om in
off buyte cloosters te gaen, bij h

---

1) De voorloopige instructie van 1 A
Prov. archief n° 186: Register van de
de geestelyckheyt ende hare goederen, 1

maer die gene die van nu voortaen tot eenighe prebenden in de voorsz. cloosters genomineert sullen worden, dat se blijuen sullen bij haer vrienden ofte ouders, sonder in de cloosters te gaen. Welverstaende dat dgene die vuyt die cloosters begeren te gaen, soe veel genyeten sullen in alimentatie, toepachten als andersins, als dgene die in de cloosters blijuen. Ende is in advys gehouden off men die Jonckfrouwen al even hoech alimenteren zall vuyten incomen van alle de vijff cloosteren off vuyte respectyve cloosteren naer advenant zij inhebben. Ende verstaen die voorsz. Ridderschap, dat zij alleen die nominatie van de voorsz. prebenden zullen hebben, ende *dat zij dye totte eerste vacerende prebende nomineren sullen, daer vuyt zijne genade een kiesen zall ende dandere twee totte eerste expectatyff* ende also successivelijck, waerjegens die stadt verstaen hebben dat zij ende die ridderschap bij buerten daertoe nomineren zullen, des soe zal tridderschap wederom haer tour hebben in de bagijne-cloosteren rechiprochelijck, ende verstaen dat men totte Joffrouwen-prebenden nomineren zal kynderen van Edelluyden, die zulcx meest van doen hebben, ende mits dese troublen tijden beschadicht off verarmt zijn, welcke tour bij de Ridderschap affgeslagen es, als strijdende geheel jegens voorgaende resolutien, daerbij die Ridderschap alleen die nominatie toebekent es, *waerinne die van de Stadt verclaerden nyet te connen consenteren ofte haer oppinie daerinne veranderen*, hebbende desnyetemin tzelue in aduys gehouden om metten haeren daerop naerder te communiceren. Dat men oick twee rentmeesters ouer dvoorsz. cloosters stellen zal, als te weten ouer Outwijck ende Wittevrouwen een, ende ouer Sint Servaes, ten Dale ende Vrouclozter een, ende dienvolgende es genomineert ende gecommitteert tot Outwijck ende die Wittevrouwen Antonis van Drielenborch ende tot dandere drie Volcken Both. Die van de Stadt sullen haer nominatie hierop innebrengen, die welcke dernae verclaert hebben dat men

34*

[illegible] ontfanger over die [illegible] [illegible] te stellen. [illegible]

Op den .. December [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Dronenburch.

XV. Is [illegible] goetgevonden, [illegible] die Begijnen opt Begijnhoff [illegible] daer geen [illegible] [illegible] [illegible] die [illegible] geaccepteert.

(in margine: T 15°. Fiat. [illegible] [illegible] hieraan te [illegible].)

XVI. Is voorts geaccordeert, [illegible] den Landtcommanduer ende Baye[illegible] alien Commanduryen daeronder b[illegible] ende onder eenen Rentmeester b[illegible] dat die gasthuysen in haer oud[illegible] maer voor eerst versorcht zulle[illegible] deselve Landtcommanduer, Baiyer [illegible] haerluyder heeren oeck separer[illegible] die nyet bequaem en zijn om [illegible] ouderdom ofte andersins, dat me[illegible] ende dandere employeren in de[illegible] den Lande opt incommen van de [illegible] die perticuliere instructie daero[illegible] men discretie gebruycken zall [illegible] die jegenwoordich in leuen zijn.

(in margine: T 16° articule is i[illegible]

XVII. Ende verstaen, dat di[illegible] gedresseert zullen worden na d[illegible] resolutien hier vooren gestelt, e[illegible]

dvoorsz. instructien daernae gedresseert zijnde, zal men daerop approbatie versoecken van zijne Excellencie, ten eynde dselue duer zijn aucthoriteyt, ist noot, des te beter ter executie geleyt mogen worden.

(*in margine*: T 17ᵉ articule is goetgevonden.)

Aldus geaduyseert op behaghen van de voorsz. Staten op den 5ᵉⁿ ende 7ᵉⁿ Octobris 1586.

Son Excellence ayant veu et visité les resolutions des trois Estatz d'Utrecht sur le Redressement de la chambre de direction des biens ecclesiastiques, les a aduouées et confermées, aduoue et conferme par cestes, tant a lesgard de la dicte chambre que des officiers y nommez, lesquels si besoing est il commet et auctorise respectyvement de deservir les offices ausquelz ils ont este par les Estatz susdits destinez, suivant linstruction qu'a chascun en est ou sera encoires par les estatz donnée, requerant son Cousin Monsieur le Comte de Nyeuwenaer comme Gouverneur du pays d'Utrecht, d'y tenir la main, affin que le tout soit deuement executé. Et sil y reste quelque chose encoir non plainement resolue, ou en laquelle les trois estatz d'Utrecht ne sont point du tout d'accord, son Excellence l'auctorize d'y pourveoir et concilier les opinions differentes par toutte voye de raison. Faict à la Haye le 27ᵉ de Nouembre 1586. Soubzsigné R. Leycester.

Concorde a son original
J. Strick.

A. 13. Aanstelling van een Rentmeester over de gebeneficeerde goederen.

28 Oct. 1586.

De Staten van den Lande van Utrecht allen den geenen die desen sullen zien ofte horen lesen Salut.

Alsoo wij tot meerder conservatie vande geestelijcke

goederen ende sonderlinge ten eynde beter ordre gest
soude mogen worden op de alimentatie vande Minist
des Woords, Schoolmeesters, ende Costers, soo in de Sta
Steden, als ten platten Lande van Utrecht, naer vo
gaende beschrijvinge, ende rijpe deliberatie daerop Stae
gewijse gehouden, bij advise van zekere Heeren van
Raide van Staten, daertoe bij sijn Excellencie gecomm
teert ende andere poincten geresolveert, ende goed bev
den hebben dat alle die goederen van Pastoryen en
Vicaryen, Capellaryen, Broederschappen ende Costerye
en voorts allen anderen beneficien inde kercken, soo in
Stadt, Steden als ten platten Lande van Utrecht (alle
uytgesondert die vijff Collegien binnen Utrecht), midts
ders die penningen, die d' voorsegde vijff Collegien c
tribueren moeten tot onderhout vande Ministers binn
Utrecht, volgende 't accoord, in eene masse gebracht s
len worden, doch distinctelijck, ende onder verschey
capittelen van ontfang, om daeruyt 't onderhout der vo
segde Ministers, Schoolmeesters ende Costers bij provi
gevonden te worden, emmers so verre die strecken sul
mogen. Ende wij dan nodig achten totten Ontfang d
selver, een bequaem persoon te committeren, — Soo ist
wij om 't goed aenbrengen ons gedaen van den pers
van Floris van Weede ende ons vertrouwende t' zijnder w
heyt nutticheyt, ende experientie, wij deselven bij prov
gecommitteert hebben ende committeren bij desen, in
staet van Ontfanger van alle Pastoryen, Vicaryen, Ca
laryen ende andere gebeneficieerde goederen mitsgad
vande goederen van alle broederschappen in de Sta
Steden ende Lande van Utrecht gelegen, oock van
penningen. dewelcke de vijff Collegien tot onderhout
de Ministers der Stadt Utrecht gehouden zijn te betal
Gevende den voorn. Floris van Weede volcomen mac
authoriteyt ende sonderlinge bevel omme die pachters
selver goederen, op sekere groote peyne t' Interdice

egeene pachten ofte incomen aen iemande handen te betalen, dan aen zijnen handen ende van gelijcken oock de voorsegde vijff Collegien respectievelijck nopende de bovengenoempde penningen die voorsegde Goederen mit assistentie ofte advys van onse Gedeputeerden gestelt tot conservatie vande voirs. Geestelijcke goederen ten meesten prouffijte te verpachten, die penningen te vorderen, ende innen, den onwilligen daertoe bedwingen, ende doen bedwingen met rechten, van zijnen ontfanck te geuen brieven van recepisse ende quitantie, ende die penningen vanden selven Ontfanck te employeren, navolgende d' inhouden van zijne instructie, die hem bij de voorsegde Gedeputeerden gelevert sal worden, ende voorts alles te doen, 't gunt een goed ende getrouw Ontfanger schuldich ende gehouden is te doen, ende hem bij zijne voorschreve Instructie belast zal worden, Tot sulcken wedde, loon ende zalaris als wij, gesien uyt zijne eerster reeckeninge die grootheyt van zijnen ontfanck, die moeyten bij hem int voorsegde officie gehadt, ende die neerstigheyt bij hem daerinne gedaen, hem toeteleggen sullen, van welke wedde hij betaelt sal worden bij zijn selffs handen ende van penningen van zijnen ontfange waarop, ende van hem daerinne getrouwelijck te quijten ende van zijnen Ontfang jaerlijcx goede rekeninge bewijs ende reliqua te doen voorde voorschreve Gedeputeerden, den voorzegden Floris van Weede gebouden word eed te doen, cautie ende borchtochte sufficant te stellen in handen vande voorsegde Staten ofte hare dagelijxe Gedeputeerden. Ontbieden daeromme alle Officieren Justicieren, Magistraten ende voorts allen anderen, die dit eenichsins aengaen mach, dat den voorsegden eed gedaen ende cautie gestelt zijnde bij de voorsegde Floris van Weede, zij hem doen geven alle behulp faveur ende bijstand tot het volbrengen van zijne voorsegde Commissie ende Instructie. Ordonneren mede d' voorsegde Gedeputeerden tot directie vande geestelijcke

goederen [illegible] zij [illegible] die [illegible]
Floris van Weede [illegible]
ende [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Secretaris, ende
[illegible]
Gegeven binnen der Stadt Ur[illegible]
vergaderinge [illegible]
[illegible] ende [illegible] — Onder [illegible]
de voorgenoemde Staten, ende [illegible]
ende [illegible] met een [illegible]
[illegible]

(Te vinden in een Register [illegible]
Utrecht, [illegible] n° 394; [illegible]
voornoemden F. van Weede over [illegible]

A. 14. Instructie. (10 Julij 15[illegible]

Instructie gemaeckt ende [illegible]
teerden vande Staten v[illegible]
gecommitteert tot direc[illegible]
deren voor Floris van V[illegible]
gecommitteert totten ont[illegible]
Vicaryen, Capellaryen en[illegible]
goederen, mitsgaders va[illegible]
Broederschappen in de [illegible]
van Utrecht gelegen, n[illegible]
de administratie vande [illegible]
te reguleren.

(1.) In den eersten sal den C[illegible]
Staet ende Inventaris van alle di[illegible]
Pastoryen, Vicaryen, Capellaryen [illegible]
Staet alsnu is volgens d' aenbr[illegible]

ende is in een registere t' samen gevoucht, welck register bij in plaets van staet sall bezigen [1]).

(2.) Ende soo veel te presumeren is dat die voorsz. aenbrenginge niet al all te perfect en is, zall die voorn. Ontfanger neerstelijck inquireren wat goederen behoorende aent gunt voorsz. staet verduystert ende niet aengebracht en zijn den Dorpe ende andere particuliere persoonen compellerende bij gijselinge ende andersints, dat sij die voorsz. geestelijcke goederen aenbrengen naer behoren, waertoe hem alle behulp ende bijstand des noodig zijnde bij die Gedeputeerden gedaen sal worden.

(3.) Ende opdat hij terstont in de possessie van den ontfanck van alle de voorsz. goederen mach geraken, sal voor t' eerst doen gebieden alle pachters, Rentmeesters, Schuldenaers ende debiteurs, die eenige Goederen van Pastoryen, Vicaryen etc. gebruycken, ofte daeraen int kleen ofte groot gehouden sijn, Dat zij aen zijn handen betalen 't gunt sij alreede schuldig sijn ofte noch schuldich zullen mogen worden, op poene van andermael te betalen.

(4.) Ende soo 't alle te grote moeyte soude sijn d'Insinuatie dienaengaende int particulier hooft voor hooft te doen, sal die selve wete bij afroepinge ende affixie van billeten aen de kerckdeuren, ende anderszints doen doen.

(5.) Sal oock de pachters ende andere crediteuren voor hem ontbieden, ende ordonneren t' exhiberen haer huyrbrieven ende alle haer bescheyt uyt crachte van twelcke zij die goederen gebruyckende zijn, oock doen haer betalinghe bij quitantie ende solemnele eede verifieren, ende

---

1) Deze staat of inventaris is nog aanwezig op het Prov. archief, Reg. n° 191 (gedr. invent. bl. 49) tot opschrift hebbende: *Inventaris van de gheestelijcken goedëren in den (cleynen) Steden ende ten platte Lande van Utrecht.*

[illegible]

(9.) Ende [illegible] volgens [illegible]
partye [illegible] Capit[illegible]
goederen in denselven staet [illegible]
stellen, met pertinente verclar[illegible]
uytgedruckt staen.

(10.) Allen welcken Ontfa[illegible]
employeren, eerst tot onderh[illegible]
Stadt. Steden ende Landen [illegible]
hem bij de Gedeputeerden voor[illegible]

(11.) Te weten, [illegible] die selve
dert ende veertich guldens, v[illegible]
Staten, naer voorgaende wettig[illegible]
den XXVII[en] Junij 1587 voo[illegible]
jaers voorsz. tweehondert veert[illegible]

(12.) Ende oock mochte zijn

soo veel penningen niet en coste becomen, waermede hij het eerste vierendeel jaers soude cunnen betalen, sal zulcx tijdelijck die Gedeputeerden te kennen geven, omme bij openinge van eenige penningen daerinne voorsien te worden.

(13.) Dan sal geen Predicanten ofte yemandt anders betaelen, dan met schriftelijcke ordonnantie van de voorschreven Gedeputeerden.

(14.) Item zal niet vermogen den predicanten eenige waer in plaets van geld te leveren, dan haer altijt penningen tellen, ten eynde zij alsoo te beter haer profijt mogen doen.

(15.) Ende sal hij Ontfanger gehouden zijn alle jaer eene reeckeninge van zijnen geheelen ontfanck te doen.

(16.) Wort voorts gehouden volle ontfanck sonder restanten te maken ofte ten minste met behoorlijcke condemnatie, relatie van den Executeur te vertonen datter niet te halen en is.

(17.) Wel verstaende dat oft den Ontfanger deur den Oorloge andere quade overcomende fortune ende oirsaeke [1]) belet worde, dat hij niet manen noch executeeren en conste, zal in sulcken gevallen geexcuseert sijn, mits dat hij sall doen blijcken, dat hij zijn devoir ende uyterste diligentie gedaen heeft.

(18.) Sal oock gehouden zijn alle die Pastoryen, Vicaryen etc. processen, actien ende crediten, midtsgaders allen anderen voorvallende saken, zij zijn hoe die zijn, te diligenteren ende te vervolgen.

(19.) Ende sal in alle voorcomende saken ende zwarigheden zijn recours hebben aende voorsz. Gedeputeerden, die hem ordre stellen ende de voet geven sullen, hoe ende in wat manieren hij hem daerinne dragen ende die zwarigheden uytte wech nemen sal.

---

1) Verg. bl. 361 in fine: „bij oepen oorloge en oepen waye."

(20.) Belangende die Landen, huysen, erven ende thienden, die uytter huyre zijn, ofte noch uytter huyre sullen gaen, sullen bij den Gedeputeerden verpacht, verhuyrt ende vercocht worden, mids dat die Rentmeester gehouden sal zijn, des vermaendt zijnde, hem op de gelegentheyt ende woorden vande goederen te informeren, ende sijn advis die Gedeputeerden tijdelijck te communiceren, ende int verhuren van de landen assisteren.

(21.) Ende zullen die huyrbrieven bij den Secretaris van de Directic Camere geschreven worden, waervan men een in de voorsz. Camere bewaeren een den Rentmijster ende een partye leveren sal.

(22.) Die Rentmeester ofte Ontfanger zal gehouden zijn t'allen tijden zijn Manuael ofte blaffard die Gedeputeerden te openen, om pertinentelijck den staet van sijn ontfanck te weten.

(23.) Ende sal geen penningen van zijnen ontfanck uytkeren dan ter ordonnantie van de voorsz. Gedeputeerden.

(24.) Item zal bij gehouden zijn goede toesicht te dragen, dat die huysen, op der voorsz. Geestelijcke goederen ende Landen staende, naer behoren bewoont, 't landt ende bogaerden den oorbaer gedaen, Dat geen Weylanden contrarie die huyrcedullen gebroken ofte gehoyt, ende geen boomen staende op eenige derselver landen omgehouden en worden.

(25.) Item sal den Rentmeester gehouden zijn te reysen in de sake beroerende die voorsz. Geestelijcke goederen int generael ende particulier, ende beroerende die reysen zijn Officie ende Ontfanck aengaende binnen den Gestichte ofte een mijle van de Stadt Utrecht tot zijn eygen costen, dan in ander zaken ofte buyten den Gestichte, ofte boven die mijle van de stadt Utrecht, tot der geestelijken goederen costen, daechs voor dartich stuyvers, mit expresse voorwaerden, dat oft die Rentmeester verclaerde eenige reyse ter cause van sijn Officie te doen [met] pericule van

gevangen te worden van den Vijandt, zal hij ongehouden wesen te reysen, ten waere hem bij den Staten geordonneert worde sulcken reyse tot last ende pericule van de voorsz. Geestelijcke goederen te doen.

(26.) Soo veel belangt van te doen d'overbrenginge vande goederen behorende aen Pastoryen, Vicaryen ende Broederschappen in de stadt Utrecht, ende d'andere kleene Steden, alvorens daertoe te procederen, sall hij sulcx die Gedeputeerden te kennen geven, die hem bij geschrifte t'elckens particulierelijck belasten sullen, wat ordre hij daerin houden ende hoe hij daerin procederen sal.

(27.) Gelijck hem oock in voorvallende andere saken, waervan in dese Instructie geen mentie gemaeckt en wordt, gedaen sal worden.

Dus sal den Rentmeester van zijn moeyten, ende arbeyt bij zijn selffs handen betaelt ende geloont worden naer luyt ende teneur van zijn Commissie, hem bij de Staten van Utrecht verleent ende gegeven.

Alle welke instructie die voorsz. Gedeputeerden t'allen tijden sullen mogen verminderen ende veranderen naer die gelegenheyt van de saecke uyteyschen ende den tijt leren sal.

Aldus gedaen ende gearresteert bij die voorsz. Gedeputeerden binnen der stadt Utrecht den x^en^ Julij 1587.

(Dit stuk komt mede voor in de bovengemelde 1^e^ Rekening van Floris van Weede van de geestelijke of gebeneficieerde goederen, berustende op het stads-Archief te Utrecht, Register (voorl.) n° 394.

A. 15. (4 Julij 1588.)

(Daar het deel der Resolutien der Staten over 1588 ontbreekt op het prov. archief, kan de resolutie zelve niet worden medegedeeld. Echter vindt men in een HS., berustende op gemeld archief, daarvan den hoofdzakelijken inhoud vermeld, luidende:

Resolutie op de vicaryen, offi
parochiekercken van de stadt
Utrecht, mitsgaders in de kercl
sende juris patronatus ecclesiast
aen andere geconfereert zijn se
d'ordonnantie van de Staten, t
de predicanten, mette dependen
patronatus laicalis, soowel in de
vijf collegien, mitsgaders ten p
den voors. jaere 1581 geconfere
geven van den incomen oft vru
ende beneficien voor date van
1581, het derdendeel van 't gu
vijftich gulden tsjaers inbrengen.

A. 16. (19 Julij 1588.)

Protocol der besognes va
der Staten 's Lands van
tot de directie der geeste
van Utrecht (van 21 Fe

Gehoirt bij het aengeven van
gien binnen Utrecht versoucken
nopende het betalen van de helf
vicarien die zedert het Jaer va
gien gevaceert ofte geresigneerd
ist dat die voorsz. gedeputeerden
moverende gesurcheert hebben e
dvoorsz. executie tot woensdach
seven Uren exclusive. Des sullen
middeler tijt gehouden sijn onder
taris van de capittulen inde cam
pertinente staet, specificatie end
vicarien, benefitien ende officie
collegien gefundeert mitsgaders c

datien derselver vicarien, beneficien ende officien ende daerbij staet ende Inventarissen van goederen ende incomen totte voorsz. vicarien, beneficien ende offitien behorenden ende designatie waer die gelegen hoe die bepaelt ende bij wie die gebruyckt worden ende sullen oock daer bij voegen wat vicarien, beneficien ende offitien sedert den jaere 1581 voorsz. gevaceert sijn en geresigneert sijn, tot welcken eynde men hyervan dubbelt doen leveren sal in handen van deeckens ofte vicedeeckens van de voorsz. vijff collegien om haer hyer nae te reguleren.

(Prov. Archief. Reg. n° 188; gedr. inventaris pag. 48.)

A. 17. 12 Meert 1598.

De Staten van den Lande van Utrecht, gehoort hebbende het rapport van de Ridderschap wesende versogt tot het vergelijken van het different tusschen die van de vijff Ecclesien ter eenre ende die Magistraet der stad Utrecht ter andere sijde verresen, beroerende het onderhoud der Predicanten, mitsgaders van de Schoole deser Stad, met de annexien ende dependentien van dien, ende onderrigt sijnde, alsdat de voorsz. vijff Ecclesien tot het onderhoud der Predicanten, ende van 't geene daer aen kleeft gecontribueert hebben eerst 1400, daarna 2000 ende ook een tijd langh 2800 jaarlijks ende dat die van de tweede clergie daer en boven ten fine voorsz. opgebragt hebben 800 gulden 's jaars, Dat ook die van de Magistraet voornoemt boven de voorsz. somme nogh sijn versoekende 1500 gulden jaarlijcx omme mede de schole dezer stad met den appendentien van dien bequamelijck te mogen onderhouden. Ende rijpelijck overwogen hebbende die redenen ten wedersijden geallegeert ende omme de voorsz. sake sulcx te doen accommoderen, dat in toecomende tijden in dese geene vorder different eude geschille en verrijse, maer dat iegelijck mag weeten, waer na sij hun sullen hebben te reguleren, — Soo ist, dat de voornoemde Staten

goedgevonden ende geordonneert hebben, vinden goet ende ordonneren mits desen, dat de voorn. vijff Ecclesien ende die tweede Clergie jaarlijcx ende alle jaar tot behoeff van de Magistraet der stad Utrecht opbrengen sullen de somme van 5100 gulden, tot 20 stuyvers de gulden gerekent, te weeten, dat die 3600 gulden jaarlijcx sullen werden gefourneert, sulks als tot nog toe geschied is, als bij de voorschreve vijff ecclesien de somme van 2800 gulden, ende bij die tweede clergie de somme van 800 gulden, ende belangende de resterende 1500 gulden, dat de voors. vijff ecclesien daervan sullen betalen 1000 gulden ende die van de andere clergie 500 gulden, volgens de oude maniere ende costuymen in gelijke sake géobserveert, ingaende Paesschen toecomende.

Des sullen de voornoemde vijff ecclesien ende tweede clergie voortaen ongemolesteert ende gehelijk bevrijd wesen ende blijven van 't onderhoud der predicanten ende andere Kerkendienaeren, mitsgaders vande Schole deser stad ende van alle tgeene daer aencleeft ende daervan dependeert in eeniger wijse. Ende soo verre ter cause voorsz. eenigh misverstandt ofte different in toekomende tijden quam te verrijsen, hebben de voors. Staten de interpretatie ende verclaringe van dien aen hun gereserveert, als die reserveren mits desen.

Gedaen te Utrecht, den 22en dag Martii 1598.

(Stadsarch. te Utrecht. Reg. E (voorl.) n° 452 fol. 347.)

A. 18. Vergadering 12 Februarij 1611.

Item omme te horen lesen de remonstrantie der stad Utrecht, te kennen gevende hoe dat door de genade des Heeren ende goede officien der bedienaars des H. Evangely en de gereformeerde Kercke alhier, de gemeynte dagelijcx (God sij gelooft) hoe langer hoe meer aenwast, wesende alsulkx het ampt der overheden te versorgen, dat de voorschreeve gemeynte met goede bequame ende be-

hoorlijck getal van Herders ende Dienaers worde voorsien, gelijck geschied ende eerstdaags nog meer verwagt worden.

Item dat de remonstranten ook tot bevorderinge van de voorsz. Kercke, ende dienst der Republicque de Latijnsche schoole onlanghs hebben doen reformeren ende met bequame rector ende meesters voorsien, die zij boven alle in gagies, logementen ende anders wel hebben moeten tracteeren, te samen over de 11400 gulden 's jaers ordinarie beloopende. Behalve dat de Stadt nogh tot gerieff als boven op nieuws vertimmert, de gecasseerde Schoolmeesters voor haer afscheyd gecontenteert, ende andersints extraordinarie onkosten gehad heeft over de 8000 gulden, ende want (soo de remonstranten seggen) sulcx voor de stad Utrecht alleen te supporteren ende daermede te continueren boven mate ende al te beswaarlijck, ja insupportabel is en soude vallen, maer dat die (onder correctie ende met reverentie) behoren hier te comen ende gedragen worden uyt de geestelijke goederen, die alhier soo veele ende groot sijn, ende doch eigentlijck ad Pios usus gemortificeert, versoeken daeromme de voorsz. remonstranten seer ernstelijck, dat de Heeren Staten na haar Ed. goede discretie believen uyt deselve geestelijke goederen de stad Utrecht hierinne te subvenieeren met sulke somme van penningen jaarlijcx als Haar Ed. na advenant vande voorsz. lasten in redenen sullen vinden te behooren. omme daerop te resolveren.

(Stadsarchief te Utrecht, Reg. n° 452 voormeld).

A. 19. Vergadering van 15 Februari 1611.

De Geeligeerde persisteren bij 't contract t' ander tijden met de stad gemaeckt.

Die van de Ridderschap verstaen dat de contracten behooren geobserveerd te worden, doch indien den noot van de Stad subsidie vereyst, dat men soude mogen committeren omme de Collegien bij inductie te bewegen, om

haer ten aensien van de gelegenheyd van de noot ende tijd te elargeren, ende daertoe geemployeert behoorde te worden alsulke geestelijke goederen die eygenlijk tot den dienst Gods gefundeert, nogtans daertoe niet geemployeert en sijn of worden.

Bij de stad word voorgeslagen subsidien uyt de Conventen gelijck de Predicanten ten Platten Lande.

Item de pastorye ende vicarye goederen van de parochien. Hierna is goedgevonden te beramen hoe groot het subsidie wesen sal ende waar men het vinden sal.

De geeligeerden begrooten het subsiedie jaarlijcx op 4000 gulden .... enz. enz.

A. 20. Vergadering van 25 Februari 1611.

Hebben de Gecommitteerden van de stadt Utrecht versogt dat Poinct geresumeert, ende op den nood ende redelijkheyd van haer versoek gedisponeert te werden.

De Geeligeerde consenteren in 4000 gulden.

De Ridderschap ook in 4000 gulden.

De Staten confirmeeren Haer daermede.

A. 21. 23 April 1612. — Publicatie.

(Zie Utrechtsch Placaatb. I bl. 218.)

Op deze Publicatie van Gedep. Staten van 23 (of 22) April 1612 is door hen eene nadere ampliatie gemaakt, (datum onbekend) waarbij die ook toepasselijk wordt verklaard op de overige steden, en de dorpen en heerlijkheden in de prov. Utrecht, luidende:

„De Gedeputeerden van de Staten 's Lants van Utrecht geresumeert hebbende d'acte van interdictie ende ordonnantie bij haer Ed. Mo. geemaneert in date den 22en Aprilis 1612. Ende den Heeren Deeckens ende die van de vijff Capittulen binnen Utrecht geinsinueert Ten eynde geenige collatien, resignatien, permutatien ofte verbintenissen van

canonisyen, Vicaryen en andere Geestelijcke Beneficien ofte Officien en souden werden gedaen sonder voorige consent van de Heeren Staten van den lande van Utrecht ofte haere Gedeputeerden. Item dat namentlijk geenige die haere collatie, resignatie, permutatie ofte verbintenisse hebben vercregen zedert date van den placcate van de Ho. Mo. Heeren Staten Generale geemaneert in date den 26 Martii 1612 en sullen mogen heffen ofte ontfangen eenige vruchten haerder Canonisyen, Vicaryen, Offitien ofte Beneficien voor ende alleer zij sullen hebben vercregen van de Heeren Staten ofte Haer E. M. Gedeputeerden placet ende approbatie. Ende dat voorts aen Haer Ed. soude overgesonden worden een lijste van de naemen dergeenre die eenige canonisyen, Vicaryen, Beneficien ofte Officien besitten ofte genieten, mit expressie van tijt, wanneer elcks begost es Invoege als voorz.; hebben verclaert en verclaren mits deesen Dat dezelve acte oick plaets hebben zal en ter Executie gestelt werden binnen de andere Steden, dorpen en Heerlijckheyden onder den lande van Utrecht gehoorende. Lastende en bevelende de Schouten van de verschillende Steden en Maerschalcken ende Officialen ten platte lande als voorsz. bevelen en ordonnantien te insinueeren binnen 14 daegen, aen de Deeckens en Capitulen van de canonisien van haere bedrijve respective Collateurs, Kerckmeesters en andere des noot zijnde. Ende de lijste van de Canonisyen, Vicaryen, Beneficien ofte Offitien, mitsgaders van de personen die dezelve possideren te vervolgen en over te brengen en daer van ofte anders weedervaren te relateren, omme daernae gedaen te werden zoo men bevinden sal te behooren.

Van deze Publicatie of Ordonnantie der Gedep. Staten is een afschrift aanwezig op het prov. Archief (in een pakket losse stukken, betreffende de vicarien te Amersfoort — n° 325), waarin echter de datum niet is bijgevoegd.

A. 22. Jovis 10 Decembris 161

Op de Quotisatie van die van den tot Wijck is geappoincteert.

Geapprobeert behouden een yde riserende bij desen den eersten c des versocht omme dese quotisat wesende sal behoorlick te executei

A. 23. 8 Juni 1615. (Gedep.

Publicatie tegen het begeven v vicarien, enz., aan personen die formeerde religie. (Utr. Plac. I 2

A. 24. Jovis 10 Septembris 162

Op de Requeste van Deken en Ca Baptiste Kercke tot Wijck, aenga tisatie is geapprobeert op de quoti

De Gedeputeerden Approberen yeder sijn goedt recht dese Quotisat volgens den eersten deurwaarder c omme deselve daer en zoo des bel

A. 24bis. Veneris 20 September

De Staten: Aenmeckende dat d ten Dom, Oudemunster, St. Jan Utrecht, tot noch toe ingebreke pareren haere Ed. Mo. resolutie o leden genomen, Ende d'Insinuatie c Capittelen dekens respective door waerder gedaen ten eynde dezelv den een pertinente Liste van alle namen der respective Canonicken, gebeneficieerden inde voorsz. Cap der plaetsen van een yegelijcx res Ed. Mo. gesien ende gedaen te

Ordonneren die van de voorz. Capittelen de voorsz. resolutie binnen den tijt van vier daghen naer insinuatie, alsnoch te pareren, op sekere groote pene tegens den heere van den Lande te verbeuren. Authoriserende de voorsz. deurwaerder deselve Insinuatie te doen ende te relatiren naer behooren.

A 25 14 Februari 1623.

Resolutie. der Staten tot bevestiging der vroegere van 8 Juni 1615 over de Gereformeerde vicarissen enz. (Utr. Plac. I bl. 219.)

A. 26. 31 Januari 1626.

Publicatien loopende over het resigneren van vicarien. (Utrechtsch Placaatb. I bl. 217.)

A. 27. Vergadering van 27 Januari 1635.

Gedelibereert wesende op het geene de Heeren der twee voorstemmende Leeden den 21 November 1634 ten versoeke der stad Utrecht gecommitteerd tegenwoordigh alhier gemoveert, hadden verclaert aengaende het onderhouden der Predicanten ende Scholen te Utrecht; Hebben de Heeren Geeligeerden bij desen verclaert, haer te elargeeren tot 3000 guldens onder restrictie ende conditie gestelt den 21 November verschenen [1]), waarmede haar de Heeren van de Ridderschap confirmeeren, 't welk de Heeren der gemelde Stadt Utrecht accepteerden in conformité van hare verclaringe den 21 Novemb. 1634.

(Stads-Arch. te Utrecht, Reg. E. voorl. n° 452. fol. 350.)

---

1) Nam. dat de verhooging der subsidie zou worden betaald uit de revenuen der conventen van St. Catharina, St. Paulus, Oostbroeck en de Carthuisers, elk een vierde, ter nadere repartitie over deze vier conventen te maken.

A. 27bis. Jovis 23 Januarij 1642.

Soo als mede noch gediscoureert worde over den i den van de acte bij d' heeren van de Vroedtschap der Utrecht gearresteert den xi deser loopende maend nuarij 1642, bij derselver Gecommitteerdens alhier te gadering geexhibeert ende hare Ed. Mo. voorgelesen, gaende dat mijne Heeren de Staten de Capitulen s ordonneren binnen sekeren corten tijt over te bre ende te exhiberen alle de previlegien, statuten, re ende oude gebruycken, die de zelve souden mogen neren te hebben ende haer te competeren. Mits de eeden die de prelaten, Canonicken, Vicarissen andere gebeneficieerde inde voorsz. Collegien: oock d cianten, Suppoosten ofte andere in haren dienst s tot noch toe gewoon zijn te doen. Ende hebben de r tive Leden geeyscht copie vande voorsz. acte, omme d t' examineren.

A. 28. 14 April 1650 (of 1659?)
Capitulaire Ordonnantie Decisoir.

Art. 18. „Dat alle Resignatien van Canonisye Vicaryen deses Gestichts (Capittel), gedaan bij perso eenige siekte, of infirmiteit hebbende, gehouden worden voor nul, en van onweerden, alwaar 't. da danige siekte of infirmiteyt niet doodelijk en ware. dood van den Resignant niet gecauseert en hadde. ook deselve personen, om de Resignatie te doen, in pittel mogten wesen gecompareert, tenzij sodanige signant daar na quame te leven den tijd van twintig compleet, te reeckenen van de ure van de Resign (Utrechts Plac. I p. 217 in fin.)

A. 29. 23 April 1656.

De Staten van den Lande van Utrecht gehoort h port der Heeren Gecommitteerdens hebben haer E

naer voorafgaende serieuse deliberatie, considererende den grooten aenwasch van Godes Kercke, verstaen ende goedgevonden, dat de vijff Capittulen op de geeyste subsidie tot onderhoudinge van de Predicanten ende schoolen boven hetgene tot nu toe bij deselve daertoe gegeven wordt, sullen lasten jaarlijcx de somme van ses Duysent Caroli gulden, ingangh nemende 1[en] Jann:, welke somme bij de Capittulen sal gevonden worden uyt de beneficien, prebenden en vicaryen aldaer gefundeert, ofte behorende. Ende dat daer en boven de stad Utrecht uyt de Vicaryen van de Parochie-kerken derselver stad gefondeerd sullen trekken jaarlijcx een geregt dardendeel van derselver Vicaryen incomen tot uytvindinge van welke bij haer Ed. Mo. behoorlijke ordre gesteld sal worden. Gedaen tot Utrecht den 22[en] April 1656.

(Geamplieerd bij Publicatie van 5 Dec. 1661; nogmaals uitgevaardigd bij Publ. van 15 Aug. 1666, voor zoo veel betreft den aanbreng der vicarien en inning der tertien. — Utr. Pl. II. p. 451.)

A. 30. 12 April 1660.

Gelijksoortige Resolutie der Staten als boven, voor de stad Amersfoort, zooals op 23 April 1656, voor de stad Utrecht was genomen.

Deze Resolutie is later hernieuwd en geamplieerd bij Publicatie van 15 Aug. 1666. (Utrechtsch Plac. II, p 451).

A. 31. Jovis 5 Decembris 1661.

Op 't concept vermogens Haer Ed. Mo. resolutie van date den 23 April 1656 te publiceren, ende daerbij te lasten ende bevelen alle de Possesseurs in der tijd van de vicaryen gefundeert in de parochie kerken binnen der stad Utrecht hare namen met de goederen tot deselve Vicaryen specterende, mitsgaders waer ter plaetse die gelegen, ende soodanigh die bekent sijn, binnen den tijd daertoe te pre-

figeren aentebrengen ter Secreta
Utrecht op poene ende breder a
Hare Ed. Mo. bij de Heeren G
stad Utrecht geexhibeert. Ende
naer genomen deliberatie, goet
authoriseren de Heeren derselv
den, omme ten fine als in 't
neren sonder overstemminge.

(Stadarchief te Utrecht).

A. 32. 19 Junii 1663 (Gedep

(Over het verkoopen en verhan
rien) Utrechtsch Plac. I. pag. 2

A. 33. Mercurii 15 Augusti

(Over den aanbreng en de i
steden Utrecht en Amersfoort).

A. 34. 5 Julij 16

(Idem als boven voor Rhenen)

A. 35. Conventie van 4 Mei

(Tusschen den Stadhouder en de
Utrechtsch Plac. I. pag. 210.

A. 36. Vergadering van 31 J

Gehoort het rapport van de
andere haer Ed. Mo. Gecommen r
van de vijff Capittelen alhier, o
de jaerlijcxse subsidie van ses
Heeren van de Stad, breeder ge
1686, mitsgaders gelesen sijnde d
schrifteiijck opgestelde, luydende

Seggen de heeren van de Sta
heyd toetebrengen, de saecke ter
schap te sullen favorabel rapporte

1. Dat de heeren van de vij

terstallige subsidie ter somme van ..... vervallen tot den jare 1687 incluis, sullen betalen contant.

2. Dat de Capittelen in dien gevalle worden geremitteert de somme van vierduysent gulden in de voors. ses duysent guldens.

3. Dat haer Ed. Mo. in de remissie van de voors. vier duysent guldens de Stad sullen tegemoet comen met een jaerlijcxe ordonnantie van twee duysent guldens, ingangh nemende met den 1en Januarij 1688, sulcx die vande Capittele sullen hebben het effect van een remissie van twee derde in de voorsz. ses duysent guldens en de Heeren van de Stad een derde sullen missen.

4. Dat de betalinge niet alleen van dese, maer alle vordere subsidien van jaer tot jaer prompt sullen moeten worden gedaen.

5. Dat bij mancquement van de voorsz. prompte betaelinge van een der voorsz. vijff Capittelen de Heeren van de Stad verclaren desen contracte geen effect te sullen hebben ten reguarde van het Capittel geen prompte betaling doende ende te blyven in haar geheel als off dese conventie niet ware geschiet.

6. Dat dese conventie niet en sal worden getrocken in consequentie ten reguarde van andere subsidien, soo bij de Capittulen als de conventen van haar Ed. Mo. de Stad jaerlijcx geaccordeert, die bij desen nochmael blijven vastgestelt, ende gearresteert.

Hebben haer Ed. Mo. nae deliberatie eenparighlijck verclaert het voorsz. opgestelde in alle sijne poincten ende articelen te approberen ende voor goed te keuren, gelijck hetselve voor goedgekeurt ende geapprobeert word bij desen.

A. 37. Mercurii den 19 Julij 1699.

Gehoort het rapport van den Heere van Heemstede ende andere Haer Ed. Mog. Gecommitteerden tot de laatste

verkoopinge van de landerijen van
ficieerde goederen, Carthuysers,
ende St. Pauls, die ingevolge van
missoriaal van den...... hadden
neert den staat van ontvang en u
Comptoiren, mitsgaders daar bene
len een Staat van de verkofte la
is geprofiteert en van 't geen de
de voorsz. verkopinge sullen kom
hoeverre deselve in dien delen sou
mageert te worden door eene jaar

Waarop gedelibereerd zijnde, is
staan, dat door den Ontfanger
generale middelen dezer provincie

Aan het Comptoir van de Dome
zal worden betaald de somma van

Aan de gebenificieerde goederen

Aan de Carthuysers zeshonderd

Aan het Comptoir van Catharijn

Aan Oostbroek de som van 167

Ende eyndelijk aan het Compto
van 2000 gulden.

B.

ORDONNANTIEN VAN DEN

Notificatie van 13 Maart 1675.

Provisioneele Instructie voor Ad
sijn Hoogheyd gecommitteert tot
pieuse saaken, rakende de Vicary
Utrecht, die successivelijk sullen

dispositie van sijn Hoogheyd, omme in conformité van het Reglement over deselve Provincie gearresteert, en verder verdeelt en bekeert te worden, gearr. 18 Maart 1675. (Zie Utr. Placaatb. II bl. 452.)

B. 2. 5 Augustus 1680.

Vertoont reverentelijk Wouter van Tol ontvanger van de gebeneficieerde goederen 's Lands van Utrecht, dat hem remonstrant te voren gecomen sijn verscheydene vicaryen staende ter collatie van particulieren kerken ende familien welkers tertien aen het comptoir van de gebeneficieerde goederen tegens expresse letter van haar Ed. Mo. ordonnantie niet alleen sijn verswegen maar ook geheele vicaryen ende andere goederen behorende soo aen Pastoryen, Capellanyen als andersints blijven verduystert tot merkelijk nadeel van hetselve comptoir van gebeneficieerde goederen, welkers incomen doer een vollen aenbrengh van deselve tertien, ende der andere verswegen goederen van Pastoryen, Capellanyen, etc. met de vrugtgebruycken van de verswegene Jaaren soude konnen worden gestijfft, soo versogte hij remonstrant Uwe Hoogheyds authorisatie ende commissie omme op sodanige goederen te mogen inquireren ende de gebreekige met communicatie ende beleyd van de Heeren Surintendenten bij Uwe Hoogheyd aengesteld te compelleren tot voldoeninge in conformité van Haer Ed. Mo. ordonnantie.

(*in margine:* stont geappoenteert.)

Sijne Hoogheyd authoriseert mede den suppliant, omme wel neerstelyck te inquireren naer de gebreekige personen in de requeste breder gementioneert, ende deselve te compelleren met communicatie der Surintendenten tot voldoeninge volgens de Ordonnantie op dat stuk gemaeckt.

Gedaen in den Hage den 5[en] Aug. 1680, was onderteekend G. H. Prince d'Orange, onderstond ter ordonnantie van Z. Hoogheyd get. Joh. Pesters.

(Stads-Archief, Register voorl
beneficien, inkomsten en lasten
fol. 320.)

C.

VROEDSCHAPS NOTULEN '
THESAURIERSREKENING

27 October 1578.

(fol. 64ᵛ.) Geresolveert bij de
committeren sall die bij goede in
die goederen, die de broedersca
lijcke in de kercken ende cap
ende stadt vrijheyt gelegen toeb

10 Januarij 1579.

(Begeving van beneficien.) Zie

13 April 1579.

(fol. 88.) Den Burgermeester
mit de kerckmeesters van Sint
de goederen van de broederschap
staende tot de presentatien va
kercke, tot der kercken behoufl
betalende den predicanten ende
kercken huer gagie ende de jeg
pensie haer leven lang geduyren

1 July 1579.

(fol. 102.) Omme in presentie
Sint Jacob te verspreken mit A
den ontfanck van de goederen st
de vicarien der selver kercke, mi
van de gilden ende procuratoirs v

ontbieden ende vande selve een jaerlicxe subsidium tot onderhout van de predicanten te begeren, sijn gecommitteert . . . . enz.

29 December 1579.

(fol. 121 v.) De Raet der stadt Utrecht heeft gecommitteert ende committeert bij desen . . . enz.

Omme van alle die broederschappen gelegen hebbende in de Buyrkercke, Sint Jacobs, Sinter Niclaes, St. Geert, inde Predikers ende de Minrebroeders kercken, mitsgaders van de genen die bewynt hebben vande memorien die men in deselue kercken plach te houden, te eysschen, nemen ende ontfangen bij goede ende pertinente inventaris alle de goederen so mobile als immobile met die originele brieuen, rekeningen, munimenten ende ander bescheyt dairtoe dienende, die tot deselve broederschappen ende memorien toebehorende zijn. Auctoriserende ende eernstlick ordonnerende den voirs. gecommitteerden hier mede sommierlick in alder diligentie te procederen ende dengenen die onwillich ende ongehoirsaem zullen zijn, in gijselinge te doen brengen op Hasenberch totdat zij 't gunt voirs. is geeffectueert zullen hebben.

Item committeert bij desen Willem van Biler schepen ende Adriaen van Rhenen raet omme vande voirgaende kerckmeesters van de Buyrkerck ende anderen die enige der voirs. kercken, meublen ende anderssins onder hem hebben te recouvreren ende ontfangen bij goede ende pertinente inventaris alle de meublen ende anderssins die zij onder hem hebben de voirs. kercke oft enige broederschappen oft andere particuliere toecommende ende voirts alle dselve goederen bij kennisse van de kerckmeesters tot behouff van de selve kercke te vercopen ende te gelde te maken.

20 Mei 1580.

(fol. 149.) Gehoort bij den rade de meninghe van de Ridderschap op de poincten bij heml. ende dese stadt geconcipieert op de goederen van de geestelijkheyt etc. heeft

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
van de [illegible] te [illegible]
[illegible] [illegible] ten [illegible] van
[illegible] [illegible] ende [illegible]
[illegible] van [illegible] [illegible] te [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van
van de [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] de [illegible]

[illegible] Junij [illegible]

([illegible] [illegible]) [illegible]
van [illegible] den [illegible] Junij [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] van [illegible]
[illegible] van [illegible] [illegible] te
onder [illegible] [illegible] zijlen

[illegible] December [illegible]

([illegible] [illegible]) Om [illegible] te [illegible]
[illegible] de [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. zijn [illegible]

22 September 1634.

(Fol. 137) De Vicarije [illegible]
altaer [illegible] [illegible] *[illegible]* [illegible]
Collatie van St. Jacobs [illegible]
den [illegible] Augusti [illegible]
ontledigt zijnde. Is verstaen [illegible]
ren een persoon de Vicarieschap [illegible]
confereren sal. Des hij alvorens [illegible]
sal wat goederen ende waer [illegible]
specteren.

14 November 1636.

(Fol. 158.) Verhaelt zijnde [illegible]
persoon d' Heeren Burgermeest[illegible]
dat hij gecommen was tot kenniss[illegible]
tot alternative collatie soo van [illegible]
van andere, met presentatie o[illegible]
te doen indien d' Heeren van

t'haerder collatie commende te vaceren, geliefde voor de eerste reyse te confereren op een persoon bij hem daertoe te nomineren, omme de vruchten van dien sijn leven langh te genieten, — Soo heeft de Vroetschap sulcx toegestaen, indien bevonden wordt dat t'selve beneficie bij dit Collegie off ymand van de Leden van dien niet is bekent, Ende midts dat het innecommen van dien tegenwoordich niet wort genoten bij eenige Parochiekercken off andere Godtshuijsen deser Stadt.

(NB. Van deze ontdekking staat verder niets meer in latere Vroedschapsnotulen, zoodat het niets schijnt opgeleverd te hebben).

28 Junij 1669.

(fol. 69v.) Gerapporteert sijnde, dat Alphert Mathijssen, wonende in Heycop, ontdeckt ende alhier aangegeven hadde seeckere Ses mergen lands aldaer gelegen, gefundeert in de Jacobikerck aen Aechten Autair, waarvan het incomen bij Gerrit van Westrhenen incompetentelijck wierde genoten, ende dat de Regenten der Stad Utrecht ende die vande Jacobikerck gevoechdens 't selve Land volgens Sententie van den Hove in date den 3en April deses jaars van de Wede vanden voorn. Gerrit van Westrenen nu hebbende geevinceert, — Hij Alphert Matheussen versochte voor dese sijne moeyte te mogen worden beloont: Heeft de Vroedschap ten eynde oock anderen souden mogen worden aengemoedicht omme diergelijcke verswegen Vicarye-goederen aen te brengen, den voorn. Alphert Matheuss. in extinctie van dese pretensie toegevoecht eens de somme van Achthondert guldens, ende vorders verstaen dat het voors. land bij den Rentmeester van Abramdoly tot Stads profijte sal worden geadmininistreert, latende ten behoeve van de Jacobikerck de actie die men noch heeft op het jaarlix inkomen, 't welck bij de voorn. weduwe ofte haere voorsaten in voorgaende jaren is genoten.

20 December 1697.

(fol. 118.) Rapporteerden de Heeren De Milan en Kuijlenburg, dat haar Ed. ingevolge van de Resolutie Commissoriaal van den 19^{en} April 1697, geinformeert hebbende omtrent zekere vicarije gefondeerd op Elizabets autaar, bevonden hadden dat dezelve gesticht is in de Parochie kerke van St. Marie (d. i. Maria de mindere) nu de Buerkerk alhier in den jaare 1491 op den 24 November bij Heer Everard van Saudenbalg, ende waar van het recht van collatie devolveren zoude op zijn naaste Erfgenamen: Dat aan dezelve Vicarije behooren tien mergen Landts gelegen in Lopikerkapel, daar laatst bruijker van geweest is Luijt Janss. van Rietveld. Dat dezelve bij Jonkheer Paulus van Soudenbalg, oudste zoon van den Dijkgraaf Soudenbalg, als Collator in der tijd (verswijgende dat het vicarije goed was) belast zijn met vijf honderd Guldens voor welke plechte de voorsz. tien mergen bij Mr. Johan van der Meer in Decreet gebragt zijnde, Mr. Richard van Bijler, vader van Everarda van Bijlar, tegenwoordige eijgenaresse op den 6^{en} Martij 1682 deselve gekocht heeft voor de somme van vier honderd zes gulden, daar nogtans die tien mergen bij Schout en Schepenen van Lopik geëstimeert zijn geweest op twee duijsend vier honderd gulden, volgens acte van den 6^{en} September 1670, — Ende terwijl dit Land niet is aangebragt, nogte de tertien van dezelve haar Ed. Achtbare geaccordeerd volgens Resolutie van Haar Ed. Mog. van den 15^{en} Augustij 1666 relatief tot die van den 23^{en} April 1656 zijnde, nu een en veertig Jaaren niet zijn betaald. Ende dat Jonkheer Huijbert van Soudenbalk, als naaste Collator versogte, dat haar Ed. Achtbare het voors. Land voor de verschuldigde tertien geliefden naar sig te nemen, — Ende aan hem soo uijt consideratie dat hij dit vicarijegoed komt te ontdekken, als dat het zelve bij sijne voorouders gesticht is, wederom te vergunnen de Collatie van dien,

onder presentatie van de tertien in toekomende te betalen.

Waarop gedelibereerd zijnde, hebben Haar Ed. Achtbare in dit versoek geconsenteerd, lastende een van Haar Ed. Mog. suppoosten volgens de voorn. Resolutie van den 15en Aug. 1666 de tegenwoordige pretense eijgenaresse Everarda van Bijlar te Insinueren, zig niet meer met de voors. tien mergen te bemoeijen veel min dezelve te verhueren ofte te laten gebruijcken, maar den voorn. Jor. Huijbert van Soudenbalg ofte zijns recht verkrijgende daarmede te laten gewerden. Authoriserende den Heere Tresaurier deser stad in der tijd, de tertien die verschijnen zullen in toekomende te ontfangen.

Rapporteerde nog den Heere De Milan dat bij deese gelegentheijd zijn Ed. ter hand gekomen zekere obligatie van zes honderd Kar. gulden, bij Mr. Carel Martens op den 23 Maij 1644 ten comptoire van Johan van Wijk Ontfanger van de Generale middelen beleijd ten behoeve van de vicarije van St. Jans Altaar in de Parochie van St. Jacob alhier, waar van jegenwoordig Possesseur is N. Bosch Predicant tot Hagesteijn, ende want dezelve mede niet is aangebragt nogte de tertien daarvan betaald, lasten Haar Ed. Achtb. N. van Rhee, tegenwoordige Rentmeester van de Gebenificieerde goederen, aan niemand anders als aan den Heere Thresaurier in der tijd de Renthen van de voors. obligatie van zes honderd gulden te betaalen, die daartoe meede geauthoriseerd word bij deesen.

THESAURIERS REKENINGEN VAN UTRECHT

van Everard van Zijpesteyn.

1 Oct. 1699 — 1 Oct. 1700.

Ander Ontfang van Vicaryen.

(fol. 34.) „De Ed. Mog. Heeren Staten 's Lants van Utrecht,

hebben den 23 April 1656 tot
van de Predicanten en Scholen
den hiervoren geroert, jaerlijks
toegestaen de tertien van de
kerken gefundeert; dan want o
noch geen ordre is gestelt comt

Deze post komt, als 27e *Somm*
dende bewoordingen steeds voo
vroegere rekeningen alsook in al
jaar 1770, toen die geheel is
dewijl men toen tot de overtuig
toch nooit iets op ontvangen zo

D.

RESOLUTIEN VAN DEN RAA
ENZ. TE AMERSFOOR

(*Stadsarchief te Amersfoort — Poli*

Door welwillende mededeeling
van Rootselaar, te Amersfoort,
volgende aanteekeningen betreff
telijke goederen te Amersfoort
nende strekken als een vervolg,
rubriek, op zijn hierboven me
Amersfoort 777—1580.

1580. — Vicarie van Goert v
den tot onderhoud van een pre
1581. — 11 October. — D

commen totte gemeen saecke so et bij de Staten eens geresolueert is.

1582. — 17 Mei. — Voordracht van eenige personen uit welke een generaal ontvanger voor de geestelijke goederen zal genomineert worden.

1582. — 3 Sept. — De Onderschout wordt gecommitteert om aan Zijn Exc. te verzoeken conformatie op te commissie nopende de conservatie van de geestelijke goederen alhier.

1583. — 2 Febr. — Aan de Staten wordt geantwoord dat de prebenden behoeren geëmploijeert te worden totte gemeene saecke volgende de instructie van de Staten.

1586. — 13 Sept. — De regeerders committeeren tot administratie om een helft van de incomen van vicarien geresigneert ofte gemortificeert verschenen sedert den jaer tachtig, volgen̄ de resolutie van de Staten onlanx genomen.

1586. — 17 October. — Geantwoord aan de Staten van Utrecht.

Dat die van Utrecht sullen hebben den ontfanck van de geestelicke goederen in haer bedrijf die ontallick veel zijn, mits dat dese stadt en cleijne steden sullen hebben de administratie van de cleijne incompsten van haer respective geestelicke goderen, mits daervan geven die van haer geestelicheyt behoerlicke alimentatie en dat tsuperplus sal geëmployeert worden tot den dyenst Goits, Seminarium en den armen, en dat de Regeerders een Rentmeester stellen van de gereformeerde Religie sijnde, die alle jaer sijn rekeninge bijnnen Amersfoert sal doen voor de magistraet en verstaen die Regierders dat haer predicante soe veel behoere te hebben als bijnnen Utrecht, die zijluyden sullen onderhouden, als tot noch toe geschyet is [1]).

---

1) Vergelijk hiermede Bijl. A. 12: Redressement op de geestelijcke goederen art. IV in margine (zie bl. 525).

1587. — 22 Sept. — Wordt verboden aan alle broederschappen, vicarissen, collateurs en andere geestelicke personen om goderen te alieneren ofte bezwaren op pene van nullité.

1588. — 25 Jan. — Aan de Staten geantwoord:

Verstaan dat die oude Pastoer, nyet wesende van Gereformeerde Religie, behoert worden gedestitueerd en daermede die Predicanten van Gereformeerde Religie onderhouden worden en nopende die debitis dat men dat behoert te verlenen en dat die predicanten middelertijt uytte Collegien en Abdien behoeren gealimenteerd te worden.

1588. — 29 Febr. — Protest (omtrent de geestelijke goederen te Amersfoort) tegen de Staten van Utrecht, waarbij de Regeerders verklaren de geestelijke goederen van Utrecht, hier gelegen, te zullen aanvaarden, in geval de Staten de Amersfoortsche goederen aanslaan, luydende:

„Die van de magistraet der stadt Amersfoert hebbende verstaan, dat Ansem Ruys deur commissie van mijn Here die State sich soude vervordere die pachte en incomen van geestelicke godere thuys behorende tAmersfoert te onfangen, verclaren dat zijluyden ter cõtrarie altijt gesustineert hebben en alsnoch sustinerende sijn, te weten dat die administratie van cõuēte en geestelicke goderen alhyer thuys behoreñ, alleen behoert te blijue tot dispositie van magistraet alhyer, dat zijluyden daeroñe in geenerley maniere en souden kunnen toestaen dat die cleyne income van geestelicke godere, thuys behoreñ tot Amersfoert, tUtrecht getoege soude worden, daer grote abundantie van geestelicke godere, en dit all in Cõformité van Resolutie van zijn Ex[tie], die welcke belijeft heeft, dat in de selue saecke nyet gedaen en sal worden sonder die van Amersfoert volcomelicken in hun defensie aluore gehoert te hebben mit surcheance van alle vordere procedure en executie blijckende bij de acte van Resolutie, daer bij doende dat taeiue oeck soude strecke directelicke tote infractie van

naerder Unie opgerecht en beswoere, bij de welcke alle leden van staten en steden in hun oude gerechticheyt soe wel ten respecte van geestelicke als ten respecte van weerlicke gerestitueert sijn van zijn Ex[ie] in date den xii Nouebris 1586 en appoinctemente in date den 21 Octobris 1587, versoucken daeromme dat alle attentaten in prejudicie van voors. acte van zijn Ex[ie] en nader Unie costeloes en schadeloes afgedaen te worden, te vreden sijnde tgundt bouen die alimentatie van hun geestelicheyt ouerloept te strecke tot den dyenst Goets en onderhoudt van arme, Adderende dat zijluyden in alle geualle soe goet recht hebben tot die geestelicke goderen in hun stadt thuis behoerem, als enige leden van State hebben ten respecte van geestelicke godere, onder hun gelegen; behalve dat zijluyden sich nyet en bemoyen die godere van Abdie van sunte Pouwels tUtrecht, nyettegenstaende die selue onder hun Jurisdictie gelege sijn, omme welcke aen te ueerden sijluyd geen minder Rechts en souden hebben dan die vam State hebben omme aen te ueerden die geestelicke godere bynnen Amersfoert thuys behoeren. Ende ingeualle mijn here State die geestelicke goderen alhyer souden datelicke en buyten forme van Recht aenueerden (alst..... staen) verclaren die van magistraet dat zijluyden geauctoriseert sullen worden van gelijcken te doen aen geestelicke goderen tUtrecht thuys behoren.

En sal hyer van acte mit insinuatie aen den pander, die texploit gedaen heeft verleent worden. Aldus gedaen tAmersfoert den 29 Februari 1588 stylo veteri.

(Policyboeken, Deel 1586/9, fol. 477[v].)

1589. — 25 Febr. — Die Regierders ordineren die vicarissen die zijn *juris patronatus*, dat die sullen leveren staet en incomsten aan commissarissen Laureburck en Goert Andries.

1590. — 5 Sept. — Transport van een huis behoorende tot de Vicarie van Za. Bartout Rutgerszoen, door den Collateur Jacob van Dashorst.

1596. — 2 Aug. 4 Sept. –
gefundeert in het *Convent van A*
bij Jan Toll, Secretaris van
Henrick Jansz., predicant alhi

1596. — 14 Dec. — De col
in Sint Joriskerk confereren d
Herman soon van Lodewijk Ja
daerop sal moegen studeren.

1596. — 16 Oct. — Uitvoe
collatie der Vicarie van Henric
in St. Joris.

1597. — 24 Juni. — Actie
Predicant en de beveelhebbers
Vicarie in de *Kerck van Marien*
benoemd.

1597. — 9 Juli. — Approba
tie van de Vicarie van J. v. A
en Burgemeesters van Amersfo

1601. — 13 Dec. — Oldenba
Amersfoort superintendente disp

1616. — 6 Juli. Regeling van

1621. — 24 Oct. — Henric
van Schuermans vicarie, geeft d

1635. — 9 April. — Over d

1646. — 31 Aug. — Over
Schuermans Vicarie.

1658. — 15 Febr. — Over
klooster. Uit die acte blijkt dat
dig repraesenteren den Pater v
in de Birkt als collatores.

1658. — 22 Maart. — Over

1658. — 22 Novemb. — De
St. Joris Capittel, vacant zijn
worden ad pios usus.

1659. — 16 Mei. — De Re

om geld op te nemen tot reparatie van een huis van de Vicarie in *St. Agatha.*

1660. — 27 Maart. — De Regeerders gelasten hun Gecommitteerden aan de Staten van Utrecht te verzoeken de Tertien der Vicarien [1]).

1662. — 22 Jan. — Naar aanleiding van de overdracht van het Jus patronatus der Vicarie van Herman Snijder (13 Junij 1397) „hebben de Regeerders goetgevonden Heeren Borgermeesteren te authoriseren, om desen aengaende te adviseren en het recht van de stad te bewaren."

1662. — 10 Maart. — Jure devoluto is de Vicarie van Aleydis Wed[e]. van Goosen Woutersen vervallen ad Episcopum. De Regeerders authoriseren de Burgemeesters om „tot intentie van HEd., requeste te presenteren ter plaetse daar het behoort."

1662. — 21 April. — Twee requesten over de Vicarien van Netelenberg en Herman Snijder worden gepresenteerd aan de Regeerders, ten einde die aan de Staten van Utrecht aan te bieden. In die stukken wordt verzocht dat de Ed. Mog. de collatie gedaan door de Regeerders gelieven te approberen. De Regeerders vinden goed dat die Requesten worden gepresenteert en authoriseren den Burgemeester om het Recht van de stad daarinne te bewaren, daar en soo het behoort.

In die Requesten wordt aangedrongen op het behoud van de teneur van den fundatiebrief.

1663. — 20 Juli. — De Regeerders committeeren de Gecommitteerden ter beschrijvinge om met den Patroon der Vicarie genaamd Netelenberg in conferentie te komen en nopende het inkomen van dselve Vicarye een accoort te beramen. (Tot beslechting van het proces over de collatie van deselve Vicarye; zie 21 Sept.)

---

1) Verg. hiermede Publ. der Staten van 15 Aug. 1666. (Utrechtsch Plac. II, 451.)

1663. — 21 Sept. — Accoord tusschen de Regeerders en den Patroon der Vicarie van Netelenberg, waarbij de Regeerders tegen eenige voordeelen desisteren van alle pretensien op de voorz. Vicarie en collatie van dien.

1666. — Verzoek om de Vicarie van Herman Snijders toe te kennen aan den Predicant van Deurn.

Inwilliging van dit verzoek.

1667. — 2 Sept. — Burgem. van Amersfoort repraesenterende den Prior van de Regulieren in de Birkt en den Rector van St. Agatha-klooster, en Mattheus Dircksen van der Maath als oudste en naaste maaghmanspersoon der fundateuren Henrick van Rhijn en Beatris zijn zuster (1 Maart 1477) confereren die Vicarie op Cornelis Matteusen van der Maath, verzoekende daarop het behagen, approbatie en aggreatie van de Ed. Mo. Heeren Staten 's lants van Utrecht, off haar Ed. Mo. de Heeren ordinaris Gedeputeerden.

1668. — 10 Aug. — Wordt bevolen dat allen die van hun Vicaryen geen opgave gedaan hebben binnen twee maanden, van hun verzuim contentement hebben te geven.

1668. — 31 Aug., 7 Sept. en 14 Sept. — Gelast aan den Administrateur der Vicarie in *de Poth*, aanstaanden Maandag pertinente opening van voorz. Vicarie te doen.

1668. — 21 Sept. — De Possesseur der Vicarie op Isbrandt Pauwen altaar, gesticht door Cornelis Evertsen en Margriet sijn echte wijf, (1461) betaalt de lasten niet die rusten op de goederen dier Vicarie, ten gevolge waarvan die goederen worden aangeslagen en de Vicarie verloren zou gaan. De Regeerders verbieden den Possesseur eenige inkomsten te ontvangen, zoolang die lasten en de onkosten daarop gevallen niet voldaan zijn.

1668. — 16 Oct.; 1669. — 2 Aug. — Schuermans Vicarie. Verzoek eener weduwe, die deze Vicarie possideert, verschoond te worden van de opbrengst der Tertien. Wordt verwezen naar de Predicanten.

1669. — 4, 11 en 18 Oct. — Onderzoek naar de goederen der Pastorie bij Mr. Vlugh za. gepossideert. Daartoe behoorde o. a. de Vicarie door G. van Meerveen geadministreerd.

1676. — 24 April. — Nominatie van Ad. van Lochorst tot het bestuur der geestelijke goederen ingevolge het Regeering-Reglement van 16 April 1674.

1677. — 1 Juni. — Mortificatie der Vicarie op het altaar der H. Maagd Maria in de kapel van St. Joris, staande op den naam van den Heer van Baren za., ten behoeve der Tertien.

1679. — 7 Mei. — Verkoop van Schuermans Vicariegoederen ten behoeve der Tertien.

1682. — 17 Juli. — Accoord met de Calange-broeders over de Vicarie der Calange-broederschap. — De stad betaalt de schulden, maar de rentelast cesseert.

1682. — 18 Dec. — Moeielijkheden tusschen Adam van Baren en de stad over de Vicarie van Netelenberg.

1688. — 27 Febr. — Over de Vicarie van Herman Snijder; verklarende de Stad niet te begrijpen welk recht gemelde Heeren van Westrenen zouden hebben.

1695. — 8 April. — Vicarie van Netelenberg. Vernieuwing van het Contract van Petri 1683.

1697. — 27 Dec. — Schuermans Vicarie. Accoord over transport van een huis *met goedkeuring der Staten*, geapprobeert door de Regeerders.

1699. — 13 Febr. — Contract tusschen den Heer Pr. van Aken als Collecteur van de Tertien der Vicarien ende den Hr. Arnaud van Westrenen.

1702. — 9 Jan. — Verkoop van land der Vicarie genoemd Christina Bosch.

1717. — 28 Juni, 6 Sept. — Accoord wegens de Vicarie der Calander-broeders.

1726. — 18 Nov. — De ontfanger Nellesteijn heeft

door de Heeren Gedeputeerde
genaamd het bruyne Kruys.

1770. — 15 Jan. — Court
Vicarie St. Walburgis.

1789. — 7 Dec. — Verkoop
erfje van de 24e Vicarie waar
Voorst.

E.

AGREATIE EENER VICARIE
STATEN, OP VOORDRACHT

(20 Juni 1

Vergadering van Gedep.

„Op de requeste van Jonkhe
de Vroedschap der stad Utrech
confererende sekere vacerende
Nicolaas Capelle in St. Jacobs
van Cornelis van Weda als lest
Jonkheer Willem van Eck soo
recht Deken St. Peters Hare
kende daer toe hare Ed. M
pointeerd: — De Gedeputeerd
Jor. Willem van Eck tot de
inne geroert voor aengenaem
vermindert een yder sijns rec
dat hij gehouden wordt hem t
d' ordonnantien ende resolutien

ren Staten de Vicarien aengaende gemaeckt ende genomen ofte daerop noch te maecken ende te nemen."

(Verg. hiermede de resolutien van 7 Maart en 16 Oct. 1637.)

F.

BEGEVINGEN EENER VICARIE DOOR GED. STATEN AAN DEN COLLATOR (ZIJNDE ROOMSCH-CATHOLIEK) (1769, 1774 EN 1786).

Vergadering van Gedep. Staten van 29 Nov. 1768.

(fol. 323.) Op de Requeste van Gijsbert Rombout, oudste nagelaten zoon van wijle Geertruid Ruysch, door Pieter Rombout aan haar in echte verwekt, en welke Geertruid Ruysch is geweest de eenige volle zuster van Pieter Ruysch, den 12 May 1768 in tland van Ravesteyen overleden, te kennen gevende, dat evengemelde Pieter Ruysch bij successie was geweest possesseur van zekere Ervelijke Vicarye in de kerke van Sint Catharine binnen deze Stad [1]), dat deselve Vicarye, als een familie vicarye zijnde, alsnu op den Suppliant, als de naaste in den bloede van gemelde Ruysch zijn suppliants oom, was vervallen; — dat hij Suppliant was een man, die al dertig jaren den Lande als soldaat gediend had en noch als grenadier diende in 't 2e Bataillon van de Lt Generaal de Maleprade, thans weduwenaar en belast met twee kinderen, waarvan 't eene blind was, zodat het inkomen van voorz. Vicarye hem

---

1) Deze vicarie is dezelfde als die in Bijl. E vermeld, doch wordt hier abusievelijk gezegd te zijn gefundeerd in de St. Catharijne Kerk.

Suppliant een merkelijk soulaas
zoude toebrengen; Verzoekend
Mo. hem noch met het inkom
lieven te begunstigen en hetze
appointeerd:

Zijn deze gesteld in handen
veld en andere Hunner Ed. M
geestelijke goederen om met e
intendenten over de geestelijk
Hoogheid dezelve te examineren

Vergadering van 25 Ap

(fol. 352.) Op de Requeste va
nagelaten zoon van wijlen Gee
Rombout aan haar in echte ve
29 November 1768 staat genot

De Gedeputeerden etc., geho
Westerveld en andere Hunner
tot de geestelijke goederen, di
ren Surintendenten over de ge
Hoogheid dezen Requeste hadd
den Suppliant gequalificeerd o
Vicarye, hierinne gemeld, te ge
rentmeester S[nt] Catherijne om
Suppliant, evenals de vorige p
familie zijn geweest, en *de Roo*
te extraderen, tot zo lange i
men, die nader en beter rec
betonen te hebben.

Vergadering van 2 Aug

(fol. 75[v].) Op de Requeste
ten van de Roomsch-Catholijk
onder hunne educatie hebben
bout, oud omtrent 12 jaren,

wijlen Geysbert Rombout, bij successie was geweest possesseur van zekere Erffelijke Vicarie in de kerke van St. Catharijne binnen deze Stad, en welke Vicarie, als een familie vicarie zijnde, thans op hem J. J. Rombout was vervallen, verzoekende, dat gemelde J. J. Rombout met het inkomen van voorsz. Vicarie mogte worden begunstigd, en dat Hun Ed. Mo. hetzelve geliefden te aggreëren, mitsgaders den Supplianten te authoriseren, omme het jaarlijks inkomen van voorsz. Vicarie, gedurende den tijd dat zij voorn. J. J. Rombout onder hare opvoeding en ten hunnen lasten hebben, te mogen ontvangen en genieten, is geappointeerd:

Zij deze gesteld in handen van de Heeren van Westerveld en andere hunner Ed. Mo. Gecommitteerden tot de geestelijke goederen, om met en benevens de Heeren Surintendenten wegens zijne Hoogheid te examineren en daar van te rapporteren.

Vergadering van 20 September 1774.

(fol. 105.) Op de Requeste van Boekhouder en Regenten van de Roomsch Catholijke Armen binnen deze Stad, verzoekende als breder den 2 Augusti jongstleden staat genotuleerd, is geappointeerd.

De Gedeputeerden etc., gehoord het Rapport van de Heeren Hunner Ed. Mo. Gecommitteerden tot de Geestelijke goederen, die met en benevens de Heeren Surintendenten over de Geestelijke goederen wegens zijne Hoogheid dezen Requeste hadden geëxamineerd, verklaren de persoon van Johannes Jacobus Rombout, zoon van wijlen Gijsbert Rombout, hierinne gemeld, gequalificeerd omme de inkomsten der Vicarye, als in dezen te genieten en authoriseren den Rentmoester van Ste Catharine, om dezelve inkomsten aan de Supplianten in hunne qualiteit te extraderen, gedurende den tijd dat dezelven voorn. Johannes Jacobus Rombout onder hunner opvoeding en ten hunnen

vinden; UEd. Mog. aggreatie
en wie gebeden: N. C. van I

De Gedeputeerden van de S
voorbenoudens en overminde
ende geregtigheyt, houden de
term van Veyen in dezen g
der vicarye lieringe gerpen v
gehouden werd hem te regule
matien ende resolutien bij de
den Vicarye aengaende gena
daerop nog te maken en te n
dezen 5 September 1699.

Onder stond ter ordonnant
kent P. Vost van Winssen.

Onder het request stond:
deeze requeste en annexe co
naem, Zo bekenne ik onderg
minste regt te hebben, neme
Heere van de Lek maer gebr
en was getekent Willem van

De goedkeuring dezer resig
van Haeften gedaan aan W.
Collator der vicarie luidt als

Wij Maurits Lodewijk Gra
de Lek, Beverweerd, Odijk,
dezen te consenteren, of wel
ninge van de vicaryen, aen o
specterende, breeder bij deze
vervat, [1]) willende dat deze

---

1) d. i. het koopcontract van 22
melde Heer Mr. N. Craen van H
verkocht aan den genoemden Willi
man te Odijk.

wederroepelijk zal valideren ende effect zorteren, stellende denselven Willem Peters van Velpen met 1a Jan. aenstaende inde dadelijke possessie van dien, willende dat de bruykers van dezelve hem voor possesseur van dien zullen erkennen, ende de Landerijen ende goederen daervan pertinentelijk aenwijsen, hoe en waer die gelegen zijn. Aldus gedaen op onzen Huyze ende Heerlijkheyd van Beverweerd, ende de acte ondertekent, ende met onze gewoonlijke zignatie bevestigt, dezen 1en September 1699 o. st. G. van Nassau van Lek.

nog lager stond, — NB. de naem is maer geleent van Willem Peters van Velpen, dog heeft daerop geen pretensie, blijckende uyt zijne nevensgaende verclaringe, maer behoort aen Beverweerd, die de Revenuen aen mijn hebben gecedeert.

Deze stukken, met nog andere betrekkelijk dien verkoop en resignatie, bevinden zich in een pakket stukken, betreffende de groote vicarie van Beverweerd, loopende van 1662—1718, aanwezig in het archief van de voormalige Momboirkamer te Utrecht, waarin zich bevinden een groot aantal papieren, afkomstig uit boedels die onder administratie van de Kamer geweest zijn en later zijn overgebracht op het Stadsarchief te Utrecht. — Het bewuste pakket is afkomstig uit de boedelpapieren, behoorende tot de nalatenschap van de Gravinne Nassau la Lecq (zijnde N° 386), welke door de Momboir-Kamer een tijd lang is geadministreerd.

Uit de bovenstaande stukken blijkt tevens dat ook reeds destijds de vicarissen meermalen bloot stroomannen waren en de Collator ten slotte de inkomsten der vicarie genoot; alsook dat de Staten toen reeds personen, die onbevoegd waren, als vicarissen admitteerden, of liever, dat zij niet onderzochten of de voorgedragen persoon werkelijk studeerde of bekwaam was tot studeeren, waardoor zij zich een

eerzamen timmerman van Odijk lieten in handen stoppen voor een student.

H.

FORMULIER VAN VERKLARING DOOR DEN BENOEMDEN VICARIS AF TE LEGGEN AAN GEDEP. STATEN.

Ick ...... verclaere ende beloove bij desen dat ick obtineerende d' aggreatie van de Ed. Mo. Heeren Staten sLants van Utrecht ofte van hare Ed. Mo. ordinaris Gedeputeerden tot de possessie der vicarie gefundeert in de ...... kercke te ......, dat ick in der daet ende waerheijt sij, mitsgaders behoorlick professie doe van de waere Christelijcke gereformeerde Religie sulcx deselve nu tegenwoordich publycquelijck ende bij ordre van den Lande toegelaten ende geexerceert wordt. Ende belovende daer beneffens dat ick mij daerinne volgens d' Intentie der welgemelte heeren Staten houden ende dragen sal als een Godtvresent Christenmensche toestaet ende behoort te doen. Ende tot wes tijden bevonden wordt bij mij anders gedaen te worden, soo bekenne ick voor mij alsdan en dan alsnu van voors. Vicarie vervallen te wesen, zoo dat hare Ed. Mo. ofte derselver ordinaris Gedeputeerden dezelve Vicarie zullen mogen doen regeren, admininistreren ende de vruchten van dien profiteren bij dengenen die het hare Ed. Mo. gelieven zal. T' eenen oirconde hebbe ick dese ondertekent op den .... —

I.

CONSENT VAN GEDEP. STATEN TOT VERKOOP VAN VICARIEGOED. (1623, 1653 en 1777.)

Daar de Gedeputeerde Staten (namens de Staten) op verschillende wijzen en voorwaarden consent tot verkoop gaven, worden hier, zoo beknopt mogelijk, eenige resolutien desaangaande medegedeeld.

Aen de Ed. Mo. Heeren Staten des Landts van Utrecht, ofte hare Ed. Mo. Gedeputeerden.

Geeft in alder ootmoedicheyt te kennen Jo[r]. Johan van Oostrum, hoe dat sijn zaliger vader als Patroon Laicaîl van zeeckere vicarie gefundeert alhier in de Buyrkercke t'Utrecht bij Sententie laetstelick oock in revisie geweest d'selve vicarie heeft geevinceert, waer over alsoo excessive groote kosten bij zijn voors. vader zijn gedaen, ende waer door als andersins den selven zijnen vader hem met eenige Capitalen heeft moeten belasten, die meest bij hem Thoonder zijn opgebracht ende getelt doordien de goederen aende vicarye specterende zeer weijnich jaerlix hebben uytgebracht. Ende want hij Thoonder noch eenige Schulden, spruytende uyt zaecke als voors. tot zijne laste is hebbende waervan hij hem geerne sage gedecergeert, Ende dat hij althans is Patroon Laicail, — Soo versoeckt hij Thoonder gedienstelijck appointement op de margine van desen, Waerbij hem gepermitteert ende geconsenteert werde seeckere hoeve landts gelegen tot Werckhoven aen den voors. Vicarye behoorende te vercopen, Om de penninghen daer van komende tot aflegginge der schulden voor soo vele die sullen komen te strecken, te Employeren mits

daerop houdende een jaerlixe r
alsulcke Somme als het voors.
zulcx naeder uyt dese geanne
kende. Dit doende es — En
Oostrum.

In margine stond aldus. —
Staten 's landts van Utrecht
bij desen gratieuselijck, Mits
en sal worden getrocken in
betalinge der schulden, de ho
hierinne geroert, zal mogen v
verstande, dat hij suppliant ter
somme als den jaerlixen pacht
woordich is bedragende, het
ceert ende gereekent al'advena
op goede ende vaste hypothe
meester verseeckeringe der vo
beleggen zal naer behooren. I
houden blijft de Gedeputeerden
ken. Gedaen t'Utrecht den 2
stondt: Ter ordonnantie als bov
Hilten.

(Prov. archief Reg. n° 192
moriael van de Geestelijcke go
de Staten veralieneert ofte besv

Vergadering van Ged
Mercurij ij^a^ Fe

„Op de Remonstrantie ende
Lee, als gewezen Requestmeest
Heere Prince van Orange enz.

De Gedeputeerden van de St
Gehoort de lecture deser Ren
mitsgaders van alle de bijgevo
menten, daer toe relatiff, Ende

dienaengaende gedaen, — Hebben, naer iterative deliberatien, goedgevonden te persisteren bij Hare Ed. Mo. lest voorgaende appoinctementen in dese gegeven, Ende mitsdien te authoriseren bij deson, den Ontfanger vande Gebeneficieerde Goederen indertijt, Henrick van Wijckersloot, ten eynde hij sal hebben te wege te brenghen, dat in conformité van de voors. appoictemente, ende anders nae behooren, ten Comptoire vande Generale middelen werden betaelt ende beleydt binnen den tijt van twee maenden eerstcomende, alle de Cooppenningen gecomen zijnde van alle de Landen, gespecteert hebbende aende Vicarie [van 't Vrouwen altaar] gefundeert aende Kercke t' Abcoude hierinne geroert; ter meester verseekeringe ende behoeve vande respective possesseurs derselver Vicarie, indertijt, Authoriserende bij gebreecke van dien den voors. Ontfanger omme ter expiratie van deselve twee maenden, ten behoeve van hare Ed. Mog. Comptoire der Gebeneficieerde Goederen alhier, alle de voors. Vicarie-Landen te vindiceren [1]), op ende aen te nemen, daer ende gelijcke sulcx noodigh ende behoorlijck zijn zal."

Vergadering van Gedeputeerde Staten.

Martis 4 Maart 1777.

(fol. 121). „Op de Requeste van Geertruid Lestevenon Douairiere en eenige geinstitueerde Erfgename van wijlen Mr. Jacop Hop... etc.

De Gedeputeerden etc. hierop gehoord het rapport van de Heeren van Westerveld en andere Hunner Ed. Mo. Gecommitteerde tot de Geestelijke goederen, die met en benevens de Heeren Surintendenten wegens zijne Hoogheid dese Requeste hadden geexamineerd, authoriseeren

---

1) Wij vestigen er hier de aandacht op, dat Gedeputeerde Staten zich hier toekennen de *rei vindicatio*. Verg. hiermede bl. 421 en 425.

en permitteren Mr. Gijsbert Craa
de Gebeneficieerde goederen der
benevens de Supplianten de perce
hierinne gemeld [aan de Blauwc
en allodiaal, publicq aan de mee
kopen en transporteren, mits ee
provenieren koop en randsoen p
kosten op de verkooping te vall
Gebeneficieerde goederen geextra
twee derde portien, Obligatien
aangekocht werden, welke geb
plaatse der verkogte Landerijen
noemd, zullen werden geaffecteer
in wezen blijve, zo nochtans dat
Tertie behoeve betaald te worden
op heden is voldaan.

En zal de Ontfanger der Gel
extract dezer worden geinformee

Na dit appointement dienden d
verzoekschrift in aan de Gedepu
eene herziening verzochten der g
ver daarbij wel was geaccordeer
ceelen land van de vicarie aa
teffens daarbij verstaan was, dat
twee derde parten der koop- en
gatien ten laste dezer Provinci
kocht, enz.

„Dat zij door de bijvoeging va
nemen niet hadden bereikt, vo
verzogte mortificatie dier Vicar
daarvan geheel te ontdoen, als
eenige noch onverdeelde effect
Douairiere Meerman, hetgeen
convenieerde aan zich te behou
plianten voor zich hadden Hunn

21 December 1736 in een gelijk geval, als het presente, waren zij te rade geworden zich tot Hun Ed. Mo. te keeren, met verzoek dat Hun Ed. Mo. in plaatse der Mits, aan de permissie bij appointement van den 4 Maart jongstleden gevoegd, zullen gelieven te verstaan, dat de Suppliantén, na afgifte van het een derde aan Hun Ed. Mo. in die Vicarye competerende, de overschietende twee derde parten der koop- en randsoenpenningen aan zich zullen mogen behouden, en dat alzulks de meergemelde Vicarye finaal mag worden gemortificeerd, gelijk als zulks bij resolutie van den 21 December 1736 op de Supplicatie van Vrouwe Maria Elisabeth van Bergen, Douairiere van wijlen den Heer Anthony Godin, Heer van Cockengen, omtrent twee Vicaryen aldaar is geschied."

Op dit nader verzoek werd door Gedeputeerde Staten, ter vergadering van 18 April 1777, gunstig beschikt als volgt.

fol. 213v. „De Gedeputeerden etc. gehoord het rapport van de Heeren van Westerveld en andere Hunner Ed. Mo. Gecommitteerden tot de geestelijke goederen, die met en benevens de Heeren Surintendenten wegens zijne Hoogheid dezen Requeste hadden geexamineerd, consenteren in de mortificatie der vicary in deesen gemeld, behoudens een ieders goed recht, permitterende den Supplianten om de landen, daartoe behorende, als vrij en allodiaal goed, publicq te mogen verkopen, mits een derde van 't zuyver provenu der kooppenningen, na aftrek der kosten op de verkooping te vallen, worde overgebracht ten Comptoire van de gebeneficieerde goederen."

Deze laatste dispositie is te beschouwen als eene afwijking van den algemeenen regel, dat de koopprijzen van verkochte vicariegoederen in ieder geval moesten belegd worden, als in de plaats tredende van de verkochte perceelen, die aan het Comptoir der gebenef. goederen, d. i.

aan de Staten, toebehoorden. Het consent van Gedeputeerden tot verkoop dier perceelen liep ten slotte dan ook uit op eene mortificatie der vicarie voor ¼ gedeelte, niet ten behoeve of ten voordeele van eene kerkelijke gemeente, gasthuis, weeshuis of andere inrichting ad pios usus, doch bloot ten voordeele van drie private personen, die, zooals uit het verzoekschrift blijkt, zelfs niet eens possesseurs of collators waren, doch bloot testamentaire erfgenamen der weduwe van den overleden possesseur, die tevens was collator, Mr. Gerrit Meerman. Voor hun verzoek voerden zij dan ook geen anderen grond aan, dan dat de Gedep. Staten in 1736 iets dergelijks hadden geconsenteerd, en dat de landerijen zeer in prijs waren gestegen, zoodat het hun bijzonder voordeelig zou zijn.

Er blijkt alzoo, mede uit dit stuk, dat er in de laatste helft der vorige eeuw allerlei ongerechtigheid en geknoei plaats greep met de vicarien, alsook dat Gedeputeerden de belangen der Staten, als eigenaars der vicariegoederen, verwaarloosden, door zich in te laten met onbevoegden, die noch collators, noch possesseurs waren, terwijl zij bovendien voor de Staten het uitzicht, om bij gebreke van possesseurs en collators de inkomsten der goederen geheel ten bate van hun comptoir der gebenef. goederen te kunnen laten strekken, onherroepelijk lieten verloren gaan.

J.

MORTIFICATIE EENER VICARIE DOOR DE STATEN.

(21 April 1643.)

Aen de Ed. Mog. Heeren Staten 's Landts van Utrecht

Geven met aller eerbiedinge te kennen de jegenwoordig[e] ende de twee leste affgegane Huijsmrs vant Bartholo

meus Gasthuys alhier binnen Utrecht, Dat supplianten, neffens verscheyde Broeders van den selven Gasthuyse in ervaringe gecommen sijnde, dat aent voorschreven Gasthuys behoorden twee Vicaryen, ofte Capelryen, daervan d' ene gepossideert heeft gehad Alexander van Lamsweert inden iare 1639 overleden, ende d' andere alsnog gepossideert wordt bij Jacob van Everdingen, Ende alsoo de supplianten inde voorschreven qualité Collatores van de voors. twee Vicaryen, Bevinden dat t' selve Gasthuys met het jaerlicx incommen op vele nae de lasten niet en conde betalen, hadden goetgevonden ende toegestaen bij tafsterven van de possesseurs der voors. twee respective Vicaryen deselve op niemant te confereren, menende de goederen en incommen vandien ten behoeve ende tot soulagement van den voors. Gasthuyse te laten. Twelck de Gemene Broeders aengenaem wesende, hebben sulcx mede goetgevonden ende geapprobeert, Alles blijckende ex annexis.

Ende op dat 't voors. Bartholomeus Gasthuys vantgene voors. is in toecomende tijden en ten eeuwigen dagen seeckerder ende securder soude mogen wesen, — Soo wordt versocht Dat U. Ed. Mog. sulcx, als wesende een pieuse saecke, gunstelick gelieve mede te approberen. T'welck doende etc. (ongeteekend)

(in margine)

pro Deo

De Staten vanden Lande van Utrecht approberen den inhouden deser ten fine daer bij wordt versocht. Gedaen t' Utrecht xxj^en^ aprilis 1643. Ter ordonnantie als boven

(get.) Ant. van Hilten.

(Archief der Vereenigde Gods- en Gasthuizen te Utrecht, gedeponeerd in het Stads-Archief te Utrecht.)

K.

Ve REEKENINGE VAN Mr.

ALS ONTFANGER VAN DE GE
's LANTS VAN UTREC

Incomen van alle pastoryen,
neficieerde goederen ten platt
tineerd neffens andere middele
van seecker getal van predicant
alimentatien van weduwen va
Costers, proponenten, etc. se
tot den letsten December de
van de uytgave daar jegens ge
Overgelevert bij Mr. Dirck
handen van mijn Heeren van
vintie op den 26 Julij 1671.

Ontfan

fol. 11v. Vicarye Claustrale
borch gefundeert (Nederlangbro
Alsoo de goederen tot den v
niet en sijn aengebraght, en bij
's Lants van Utrecht ofte haar
teerden op de Memorie van
tot dien ijnde aen haer Ed. M
gedisponeert, hoe men sich hi
dragen, sal 't selve alhier dien

---

1) Om deze zelfde reden worden
Blauwcapel, Beverweerd, Ruwiel, Co
resloot, Nyenrode capel en Vleuten
bracht, als zijnde de goederen niet b

(in margine)

Sij alsnog desen aengaende resolutie van haar Ed. Mo. versoght.

fol. 27. Vicarye aen den *Dwarsdijck* waar van de Vrouwe van St. Servaes Collatrice en de soon van Gerbrandt van Schagen possesseur is.

De goederen aen dese vicarye behoort hebbende sijn op den 21en May 1657 met approbatie van Ed. Mog. Heeren Staten vercoft en bij des rendants voorsaet in de vijfde reeckeningh het 3e part van de kooppenningen, fol. 61 et seq. verantwoort, die hij geemplojeert heeft tot aflossinge van vier duysent ponden capitaels daar mede dese comptoire beswaert was ten behoeve van Mr. Aernt van Westreenen als patroon van de vicarye gefundeert in de St. Joriskercke t' Amersfoort, breeder als in des rendants 1e voortsaets 6e rekeningh te sien is fol. dus alhier voor . . . . Memorie.

(*in margine.*) Sij voortaen, als om redens als in den text, uytgelaten.

fol. 75. Vicarye op St. Andries Altaer in de kercke tot *Abcoude* gefundeert — waarvan Sijn Hoogheijt den Prince van Orangien etc. Collator [1]) en Julius Hart Cherels possesseur van is geweest, nu Maurits Cherels.

Alsoo de goederen aen dese vicarye gehoort hebbende sijn vercoft en de cooppenningen van dien beleyt op het Comptoir vande Generale middelen sLants van Utrecht waarvan de renten bij den possesseur geheel genooten worden, hoewel de rendants antepredecesseur belast was het dardepart van dien ten behoeve van dese Comptoire te verantwoorden, doch hebben haar Ed. Mo. naerder het voorsz. darde part den voorn. possesseur sijn leeven lang

---

1) In de rekening van Floris van Weede, fol. 75v staat: staende tot Collatie van den Heer van den Lande in der tijt, waarvan possesseur is Heer Goort Schijff, eertijts pastoor tot Abcoude.

geremitteert, breeder als in de darde rekeningh van Heer Mr. Cherles Martens, fol. 105, te sien is, dient het selve alhier voor . . . . Memorie.

fol. 76. Vicarye op St. Andries altaar in de kerke tot *Abcoude* — Vicarye op L. Vrouwen altaar in de gemelde kerk.

Deze beide zijn zonder opgaaf van collator of possesseur, doch met vermelding der goederen, t. w. de 1e met een vast goed en eene grondrente en de 2e met twee inschrijvingen op het comptoir van de Generale middelen. Van beide worden de inkomsten vermeld.

fol. 79v. *Nederhorst pastorij.*

De Wel Ed. Heer van Nederhorst, als bij de Ed. Mo. Heeren Staaten 's Lants van Utrecht geaccordeert sijnde het inkoomen der pastoryen goederen tot Nederhorst voor hem en sijne nakomelingen, Heeren en Vrouwen tot Nederhorst, selfs te ontvangen, mits dat aen den Ontfanger van de gebeneficieerde goederen 's Lants van Utrecht betaelt sal worden vierhondert en vijftigh ponden jaerlijks ingaende den martinii 1627, en alsoo wanneer den Predicant tot Nederhorst sonde hebben drie ofte meer kinderen, dat dan de Heeren ofte Vrouwen boven de voorsz. vier hondert en vijftigh ponden jaerlijx noch vijftigh ponden meer souden moeten geven, breder als in de 10e reeckeningh van Floris Uytterdijck uytgedruckt staet, ende terwijlen die Predicant nu meer als drie kinderen is hebbende, soo kompt nu alhier over tjaer verschenen Corsmis 1669 alhier de somme van 500 ponden, dus . . 500 £.

fol. 80v. Vicarye tot *Nederhorst.*

Alsoo op het te kennen geven van den voorgemelten Wel Ed. Heere van Nederhorst, als Collateur van de voors. vicarye, het 3e part vant inkomen ad pios usus is geremitteert ende belast inde reeckeningen bij verhael te brengen als in de 3e reeckening van Mr. Carel Martens genarreert staet, dient daeromme 't selve alhier voor . . . . Memorie.

fol. 86v. *Westbroek* vicarye.

Jor Balthasar van Buyren in plaetse van Jor Jeronimus van Buyren als collateur van de voors. vicarye daar possesseur van is Jor Adriaen Strick, heeft in huyre het 3e part van 13 morgen lants aen de voors. vicarye behoorende gelegen in Westbroeck, boven 't geene de Calander Broederschap uyt 8 mergen lants jaerlijcks competeert, die de huyrder tot sijnen laste is nemende ..... voor de somme van 18 ponden ... dus alhier ontvangen over 't vijfde ... jaer pagts versch. Corsmis 1669 . . . . ƒ 18.—.

fol. 90. Vicarye op Nicolai altaar in de Kerck tot *Maarssen.* (Zonder vermelding van collator of possesseur.)

De rente van ƒ 600.— op het Comptoir van de Generale middelen worden voor 't geheel als ontvangst gebracht. — In de rekening van Floris v. Weede, 1586/8 fol. 93v, staat vermeld, „waervan de leste possesseur is geweest Aert van Duvenvoorde."

fol. 91v. *Thienhoven Capellanye.*

Alsoo die van Thienhoven bij apostille op seeckere requeste van date den 15 Sept. 1595 bij de Ed. Mo. Heeren Staten 's Lants van Utrecht is geaccordeert het innekoomen van de goederen, aen dese Capellanye behoorende, selfs te mogen ontfangen en te emplojeeren tot betalinge en onderhout van deselve Cappelle met de bedieninge van dien, gelijck sij voor deesen hadden gedaen aleer de voorschreve Capelle met den predicant was versien, en dewijle deselve capelle van den predicant wordt bedient, die bij haar Ed. Mo. ook betaelt wort soo dat dient, sal oock het incomen van deselve Capelle van wege haar Ed. Mog. behoeren ontfangen te worden, dan alsoo op de memorie tot dien eynde bij des rendants predecesseurs aen Haar Ed. overgelevert noyt en was gedisponeert en te beduchten staet dat door de lanckheijt van tijde de goederen tot de voorsz. Capelle behorende mogten worden gedistraheert, — soo hebben de Heeren Auditeurs naderhant op des rendants predeces-

seurs tweede reeckening gelieven te apostilleren: Sij als noch dispositie versoght op de memorie in den text verhaelt, — wien volgende des rendants predecesseur aan Haar Ed. Mo. request gepresenteert heeft ten fine als bij de voorz. requeste — waarop geappoincteert is, en des rendants predecesseur geauthoriseert is om met die van Thienhoven en alle anderen die sulx aengaen ofte raken mogten, in bespreck te koomen. Edoch also des rendants predecesseur geen finaal bescheyt heeft bekomen gelijck in sijn 6e en laetste rekeninge fol. 112 is aengewesen en alsulx het voorsegde different noch is ongedecedeert, soo dient 't selve hier voor . . . Memorie.

fol. 93v. *Suylen* Capellanye.

(wordt geen collator of poss. vermeld, en het geheele rentebedrag der Obligatie van *f* 1000. — op 't Comptoir van de Generale middelen als ontvangst gebracht.

fol. 99v. Vicarye op L. Vrouwe altaar in de Kerck tot *Breukelen* gefundeert.

Alsoo de predikant en de Kerkmeesteren tot Breukelen voor desen hebben verhaelt, dit geen vicarye, maar een broederschap te weesen, soo heeft de rendant, als oock sijn predecesseur daar van tijde deser rekening ontfangen . . . . . Niet

fol. 100. *Vicarye op St. Andries Altaar inde Kercke tot Breuckelen.*

Alsoo de goeden aen de voorsz. vicarye behoorende maar twintigh ponden jaers sijn bedragende, dewelcke over lange sijn geemplojeert tot het orgel aldaar, ende dat Mr. Adriaen Strick daarop was aengenomen en alsoo des rendants predecesseur bij apostille op sijne reeckening was belast hem daerop te informeeren ende dien aengaende memorie aen Haar Ed. Mo. over te leveren, hetwelck hij dien aengaende oock heeft gedaan; dan alsoo daarop tot noch toe niet is gedisponeert, dient 't selve alhier voor . . . . . memorie.

(in margine.)

Sij alsnoch haar Ed. Mo. dispositie versocht.

fol. 101^{v}. Vicarye op den huyse van *Ruwiel* gefundeert, waar van de Heer van Ruwiel Collecteur is en de soon van Jan van den Bongaert possesseur is.

De rendant heeft om redenen dat de goederen aen dese vicarye behoorende niet en sijn aengebracht tijde deser reeckeningh daar van ontfangen . . . . Niet

(in margine.)

Sij gedaen als voren (t. w. alsnoch haar Ed. Mo. dispositie versocht).

fol. 104. *Capel Pastorye.*

De Erfgenamen van de Heer ende Meester Nicolaas van Berck plegen te geven de somme van 44 ponds jaerlyx ter saecke van den Erffuijtganck uijt vier d'halff merge lants in Lopicker Cappel, edoch alsoo 't selve in conformité van de appointemente van date den 19 meert 1667 is aflost met 880 pond die hier nae fol. 378 verso in ontfangen werden gebracht compt 't selve alhier voor memorie.

(in margine)

Sij voortaen uytgelaten.

Gijsbert van Nieuwenrode geeft jaerlijcx 7 ponden etc.

fol. 110. *Vicarije tot Jutphaas waarvan Collateur is de Heer van Gent.*

De comptoire vant inkomen van de Thesaurye ende proostdye ten Dom geeft jaerlycks de somma van 24 ponden munte deser reeckeninge in betalinge van een Jaer interesse van een Jaer renthen van seshondert gelijcke ponden Capitaels hercoomende van het 3^{e} part der cooppennigen van de verkofte landen van de voors. vicarye behoorende, dewelcke met approbatie van de Ed. Mo. Heeren Staten sijn vercoft, verschijnende jegens den penning 25 den 1 November, dus alhier ontfangen övert Jaer verschenen den 1 november 1669 de voorsz. somme van 24 £.

fol. 110^{v}. *Hermelen Commandury.*

Jonkheer Diderick van Eck v
deur tot Hermelen Heere van Li
etc. geeft Jaerlycks de somme
munte deser rekening, dewelcke
tijt tot Hermelen voorsz. Jaerlijcl
predikanten aldaer gehouden is
betalen volgens de appointemente
predecesseurs voorgaende reecke
alhier ontvangen overt Jaer versc
ninge 1669 de voorsz. somme van

fol. 116v—118v. *Camerick vica*

Gerrit Jans op Geesdorp heeft
ses Jaer lange jaerlyx voor de so
tigh ponden munte deser reecken
nuarij 1666: dus alhier voort 4e-
Corsmis 1669 de voorsz. somme

(Volgen nog twee perseelen la
geheele huur (niet ½) ontvangen

't Comptoir van de generale midd
geeft Jaerlijcks de somme van 2 p
als voors. in betalinge van een
Capitael van 60 gelijcke ponden
peterende en verschijnende jege
1en February, doch alsoo 't selve
haar Ed. Mog. aen handen van
seur is afgelost en bij denselve
ten behoeve van de voorsz. vic
daarvan vermits de kortinge be
jegens 4 op 't hondert gereecke
Jaer verschenen den 15en April
somma van . . . .

Het innecoomen van de proc
den Dom 't Utrecht geeft Jaerl

---

1) d. i. het vierde jaar der 6 jaren h

ponden munte deser reeckening in betaelinge van een Jaer interesse van 1525 gelijcke ponden capitaels de voorsz. pastorye jegens den penning 25 verschijnende Jaerlijcks den 1e November, dus alhier ontfangen overt Jaer verschenen den 1e November 1669 de voors. somma van 61 £.

fol. 155. Vicarye tot *Vreelant.*

(Van deze vicarie wordt, evenals bij die van Camerik (fol. 116v—118), het *volle* bedrag der renten van een capitaal van *f* 1207—13—„ op 't Comptoir van het Huysgeld en van *f* 1108.— op dat van het Eene deel der Generale middelen, als ontvangen vermeld.)

fol. 159v. *Meern* Cappellanye, waervan Collateurs sijn de Leenvolgers van den Huyse van Nieuwenroode en possesseur is Jonkheer Dorp.

Het Comptoir van 't Huysgelt geeft Jaerl. de somme van 71 ponden seven St. van een jaar interesse van 1790 ponden Capitaels de voorsz. Capellanye [competerende] Jaerlijcks verschijnende jegens den penn. 25 den 15 November, doch is daarvan bij den rendant over desen Jare 1669 vermits de kortinge bedragende 2 ponden 17 schell. 10 penn. jegens 4 op 't hondert gereeckent, maar ontfangen de somma van . . . . . 68 £ 16 St. 10 penn.

(Volgt gelijke vermelding van ontvangst van het *volle* bedrag van een jaar rente ad *f* 30—12—13 van een kapitaal van *f* 785.— competeerende de voorsz. capellanie.)

fol. 163. Vicarye op Lieve Vrouwen altaar tot *Linschoten.*

De gadermeesters tot Linschoten geeven Jaerlijcks 13 St. ter saecke van een Jaer uytgangh uyt de huysinge staende aen der kercke rooster tot Linschoten, de voors. vicarye Jaerlijcks verschijnende martinii: dus alhier ontfangen over 't Jaer verschenen martinii 1669 tijde deser reeckening de voorsz. somme van . . . . . 13 St.

Item ontfangen van Willem Kooper ofte Jan van Asperen de somme van 1 pond 12 St. 10 penn. ter saecke van

't dardepart van de uytganck vers
dus . . . .

Jan Cornelis Pruyt geeft jaarlij
reeckening ter saecke van een uyt
1669 dus . . . .

fol. 164. *Prebende Claustraal*
Horst, gestaan hebbende eertijt
Collatie van sijn Hoogheyt den
Stadhouder waarvan possesseur ii

Alsoo Jo^r. Godart van Rhed
zal. gedagtenisse bij sijn Hooghe;
gien etc. Hooge L. memorie met
der Horst in den Jare 1628 is ge
incomen bij dese comptoire plag
en wederom in reeckening verant
alhier voor memorie dus . . .

(in margine)

Sij opgesoght wie van dese e
Horst possesseurs sijn, en wat goe

fol. 165. 1^e Somma van 't inl
[lande] deser provintie 11094 £.-

---

fol. 165^v. *Extraordinaris* C

In den eerste heeft des Rend
sijn reeckeningh in ontfangh get
geprocedeert van de vercofte Lan
aen de capelle van *der Horst*, d
de appointemente van de Ed. Mc
van Utrecht vercoft sijn ende de
wederomme ten behoeve van de pr
't comptoir van de generale middel
breder vermogens de requeste end
den lesten Januarij 1644, op de r
Martens ontfanger in der tijt ver

bleecken is dat de prebendaten daaruyt souden worden onderhouden, soo dient 't selve alhier voor . . . memorie.

fol. 166. — De goederen behoort hebbende aende Vicarye, gefundeert op Ste Pieters en Pauwels altaar in de *Buyrkercke alhier* binnen Utrecht, sijn met approbatie van de Ed. Mo. Heeren Staaten volgens appointemente van den 28n November 1637, op versoeck van Dirck van Helsdingen als patroon [vercoft] ende de cooppenningen van dien beleyt, ten behoeve van den possesseur als in voorgaende reeckening wert geexpresseert, dient tselve daaromme alhier voor . . . . memorie.

fol. 166v. — Item de veertich mergen lants, behoort hebbende aen de vicarye, gefundeert op St. Andries altaar in de *Jacobi Kercke* binnen *Utrecht*, sijn mede met approbatie van haar Ed. Mo. ten overstaen van Jonkheer Dirck Rhuijs als patroon voor de somme van acht duysent ponden vercoft, dewelcke hij in sijn eygen oirbair heeft gebeurt ende dese vicarye door sijnen insolventen boedel gefrustreert, dus alhier voor . . . . memorie.

fol. 167. — De seeven mergen lants behoort hebbende aen de vicarye van St. Joris altaer, binnen de kercke tot *Amersfoort* gefundeert, sijn bij Mr. Aernt van Westrenen vercoft voor de somme van vier duysent ponden, die ten behoeve van den possesseur sijn beleyt en gevestight op twee en dartigh mergen lants, gelegen in den gerechte tot Baeren, genaemt de velte, vermogens de plegte op den 27en Novembris 1668 gepasseert, dewelcke onder den rendant als ontfanger van de gebeneficieerde goederen is berustende, ende ten behoeve van de possesseurs wordt bewaart, omme in toekommende tijden sijn regres daartoe te hebben ende niet verduystert soude worden, soo kompt tgeene voorsz. alhier voor . . . . Memorie.

fol. 168. — Item alsoo de halve houve lants, behoort hebbende op Vrouwen altaar, gefundeert in de kercke tot *Montfoort*, waarvan Hugo van Oucoop possesseur is met

approbatie van haar Ed. Mo. gepermitteert is aen
nes Albartinus te transporteren, mits dat hij Albe
ten behoeve van den voorsz. possesseur wederom op
soude de rentebrieff, gedateert den 8en Septembris
bij de Ed. Mo. Heeren Staaten, ten behoeve van
Gins gepasseert, inhoudende de somme van vijffentw
hondert ponden Capitaals, en noch tot sijnen l
nemen een rente van drie ponden jaers, breeder
voorgaende reeckeningen, dus alhier voor. . . Men

fol. 168v. — Item alsoo de ontfanger van de ge
cieerde goederen 's Lants van Utrecht, op den 2
[November] geauthoriseert is de huysinge tot het ho
gasthuys, binnen *Wijck* gefundeert, ten behoeve va
thoonis Hagenauen te *transporteeren* met een rent
van twee hondert ponden ten behoeve van den poss
van de Vicarye, breeder als in voorgaende reeckenin
haalt en geexpresseert staet, dient 't selve over sulx
voor . . . . Mem

fol. 169v. Ende alsoo haar Ed. Mo. belieft hadde
verzoek van Hendrick Modens te consenteeren,
12 mergen lants, specterende tot de vicarye, gefu
op St. Pieters en Pauwels altaar in de parochie
tot *Breuckelen* bij Francois van Sneek, op den 7 O
1698 is vercoft, waar van de kooppenningen belijt
vestight sijn op seeckere huysinge, geapproprieert in
woningen, staende in de Romerburger straet t
Utrecht, vermogeus de plechte, bij den rendant berust
dus 't selve alhier voor . . . . Memo

fol. 170. — Item alsoo alle landerijen behoort heb
totte vicarye van *Vrelant*, daervan Daen van der V
jegenswoordich collateur en possesseur is, in den jare
met approbatie van haer Ed. Mo. sijn vercoft en
daarvan voor twee deelen ten behoeve van den poss
was geprocedeert vier duysent ses hondert en d
ponden ses schellinge munte als voorsz., die weder

sijn aengeleyt als in voorgaende reeckeninge: dient dienthalve voor . . . . Memorie.

fol. 170v. — Gelijck oock vijftich mergens drie hondert (hont?) en seventigh mergen lants behoort hebbende aen Capelle aen *de Meern* mede sijn verkoft uyt cragte van de appointemente van den 21 Junij 1644, waervan in alles geprocedeert is seven duyzent negen en dartich ponden 12 schell. 6 deniers en daarvan twee darde parten voor den possesseur beloopen vijfduysent een hondert negen en vijftigh ponden 15 sch. 12 deniers, welck capitael weeder beleyt is op rente ten behoeve van den voorsz. possesseur, onder verseekeringe in voorgaende rekening van des rendants predecesseur is gededuceert, dus alhier 't geene voorzeid voor . . . . Memorie.

fol. 171. — Als mede de cooppenningen geprocedeert van acht mergen vijf hond lants behoort hebbende aen vicarye gefundeert op St. Barbaren altaar in de Kercke van St. Jan, die Baptista [te *Wijk bij Duurstede?*] die uyt crachte van haar Ed. Mo. appointement van den 12n Martii 1644 op te kennen geven van Mr. Assuerus Hoornhovius sijn (verkocht) geweest en wederom beleyt opt Comptoir van de generale middelen 's Lants van Utrecht ten behoeve van den possesseur in der tijt, 't welk alhier dient voor . . . . Memorie.

fol. 171v. Item de twee mergen vier hond lants behoort hebbende aen Vicarye gefundeert op St. Catharines altaer in de kercke tot *Wijck* voorsz. sijnde volgens Haer Ed. Mo. appointement van den 5 Junij 1635 vercoft en daar van geprocedeert achthien honderd vijff en twintigh ponden, ten behoeve van Joffrouw Taurinis [1]) als possesseuresse in der tijt, weer sijn beleyt als in voorgaende reekening van des rendants predecesseur breeder is verhaalt: dus . . . . Memorie.

---

1) Vergel. bl. 270 verbis: „vicarye van Petrus Taurinus."

fol. 171v. Item ses en twi
hondert en ses en twintigh ı
aen de Capellanye van de W
daar jegenswoordigh possesseuı
van Uyttenhoven, sijn mede
pointement van den 13 Septe
somme van vijff duysent nege
ponden en is het selue capitae
van den possesseur in der tijt
dants predecesseurs voorgaende
deduceerd: dus alhier voor .

fol. 173. — Alsoo op het t
van Amerongen als Collateur e
gefundeert op St. petri en pau
Amersfoort [1]) bij haar Ed. mo
alle de goederen aen de voorsz
vercoopen, waarvan de penni
ten behoeve van den possesseu
gaende reeckening van des re
staat geexpresseert, daar van
sijn berustende, soo dient 't selv

fol. 173v. Item de afgelos
Vicarye specterende gefundee
binnen *Utrecht* gestaen hebben
tot Werckhoven sijn weder o
vesticht op seeckere huysing
en de Vihe bruggen alhier bi
van Wolfsweert, Collataris c
Eygenaer der voorsz. huysing
voor . . . .

fol. 174. Alsoo de goedere
gefundeert in de kercke tot

1) Zie de fundatiebrief bij *van R*
I. bl. 399.

is francoys van der Lee sijn vercoft ende de cooppenningen van dien op 't comptoir van de generale middelen 's Lants van Utrecht beleyt, gelijck sulx blijckt uyt des rendants predecesseurs eerste reeckening fol. 225, en dat het 3e part van de interesse desen Comptoire competeert 't welck den possesseur voor sijn leeven geconsenteert is te mogen genieten, mits dat nae sijn doot het geheel incoomen ten profijte van desen comptoire ontfangen sal worden, en d' wijle de voornoemde van der Lee in den Jare 1660 is overleden, soo wort alhier fol. 't selve in ontfangh gebracht en alhier 't selve voor . . . Memorie.

(Vergelijk hiermede de *Uitgaaf*: fol. 224v.)

fol. 175v. Item de achthien hondert en twee en vijftigh ponden drie schellingen geprocedeert van de verkofte drie mergen lants, geleegen tot Vleuten, gespecteert hebbende tot de vicarye bij Ansem Salm, in de *Jacobie-kerck* [te *Utrecht*] gefundeert, sijn weeder belegt ten behoeve van den possesseur in der tijt op hipotheecq als voren in voorgaende rekening staat uytgedruckt, alhier voor Memorie.

Uytgave jegens den voornen Ontfangh.

Extraordinaris uitgave bij den rendant gedaen, als volgt:

fol. 214v—216. — In den eersten heeft den rendant aen sijn selfs handen betaelt de somma van 125 ponden munte deser reeckening, in voldoening van een jaer huyshuyr . . . . enz. dus . . . . 125 £.

Item betaelt (aan) Dirck Schouck de somme van 5 ponden munte, als voorz. in voldoening van een jaer losrenten van 7 ponden, 10 schell. hem jaerlijcx als possesseur van seeckere *vicarye tot Driebergen*, competerende uyt de goederen en innekoomen vande pastorye van Neerlambroeck, verscheenen den eersten Julij 1669, blijckende bij quitantie alhier overgeleyt, dus de voorsz. somme van 5 £.

Ende het darde part van de voorschreeven rente komt voor . . . . Memorie.

Item noch aen den selven Schout betaelt de somme van 7 ponden munte als voorsz. in voldoening van een jaer renthen van 10 ponden, 10 schell. van 't geene de vicarye mede is competerende uyt het innekomen van de pastorye tot Hagesteyn, verschenen den laetsten Julij 1669 blijckende bij quitantie alhier overgeleyt: dus de voorsz. somme van . . . . 7 £.

Ende compt het 3e part alhier, als in voorgaende reeckeningen voor . . . . Memorie.

Ende alsoo Ed. Mo. Heeren Staaten 's Lants van Utrecht goet gevonden hebben, dat alle de landerijen aen de voorschreve vicarye tot Driebergen behoorende, souden worden verkoft, mits dat de vicaris sijn leeven langh trecken sal soo veel als hij tot noch toe van pacht daarvan genooten heeft, ende dat nae sijn overlijden het vordere capitael gemortificeert sal blijven tot subsidie van dit comptoir, vermogens de appointemente van date den 14 December 1664 op des rendants antepredecesseur darde reeckening, fol. 42, verthoont, ende terwijlen uyt de kooppenningen van de voorsz. Landerijen is overgeschooten 2400 ponden, die op den Comptoire van generale middelen deser provintie op den 6en November 1655 sijn beleyt, breeder als op de voorsz. reeckening, fol. 290, verso te sien is, en datte paght van de vercofte landerijen jaerl. opgebracht heeft de somme van 41 ponden en de rendant de volle renthen verscheenen den 6en December 1669 hier vooren fol. [15v] in ontfangh verantwoort heeft, soo heeft de rendant daer uyt betaalt aen voorn. vicaris in voldoeninge van 't 3e jaer paghts d' somme van 41 ponden munte voorsz. als in voorgaende reeckeninghe van des rendants predecesseurs breeder te sien is, blijckende bij twee distincte quitantien alhier overgeleyt, dus de voorsz. somme van . . . . 41 £.

Ende komt het 3e part alhier voor . . . . . Memorie.

(NB. vergelijk hiermede hetgeen op fol. 15^v van den ontvang is vermeld omtrent de post *Driebergen Capellany off Vicarye*, luidende: „Het comptoir van de generale „middelen 's Lants van Utrecht, geeft jaerlijxs een rente „van 26 ponden munte deser reeckening van 2400 ponden „capitaels, sijnde het overschott van de cooppenningen „geprocedeert van de vercofte landerijen aen de voorsz. „pastorye behoort hebbende, alsoo de resterende cooppen- „ningen geemplojeert sijn tot optimmeringe van de nieuwe „kercke aldaer ende bij versterff van de possesseur in der „tijt, soo sullen die jaerlijxe Renten blijven te behooren „van desen Comptoire gemortificeert, verschijnende den „6^{en} Decembris: dus alhier ontfangen over 't jaer versche- „nen den 6^{en} Decembris de voorsz. somme van 96 £.)

fol. 218. Item betaelt aen Reyer Dirxen in plaetse van Dirck Andriessen, als possesseur van seeckere vicarye gefundeert op St. Andries altaar in de kercke tot *Abcoude* de somma van vijff ponden voor twee darde parten in seven ponden thien schellingen, tot laste van de pastorye tot Westbroeck verscheenen over dezen jare 1669, blijckende bij quitantie alhier overgeleyt, dus . . . . 5 £.

Item compt het 3^e part van de voorsz. alhier voor . . . . Memorie.

fol. 224^v. Item betaelt aen Beatrix van der Lee jegenwoordigh huysvrouw van vendrigh de Root, de somme van 200 ponden munte voorsz. over 't jaer verschenen den 29 April 1669, haar haar leven langh geaccordeert in extinxtie en volle quijtinge van hare pretensie over seeckere vicarye, blijckende van haar leven bij certificatie aen desen gehecht, blijckende bij de ordonnantie in date den 5^{en} May 1669, met de quitantie daartoe dienende overgeleyt, dus de voorsz. somme van . . . . 200 £.

Het slot der rekening luidt:

Aldus gehoort ende geslooten bij de Heeren Gecommit-

teerden van de Reeckenkam
9 Augustii 1671.

In ke

(ge

(Stadsarchief te Utrecht, Regi

L.

20e Rekening van het
capellanyen en ander
het comptoir der Gebe
van Utrecht, geaffe
derhoud van eenige
Weduwen en derzel
Costers en Schoolme
nuary 1798 tot ultim
bij Mr. Joan Gideo
fanger der voorsz. go
den Heere ErfStadh
den 28 April 1778 d
Provincie op den 1
Jaaren gecontinueer
Heere Erfstadhouder
door de Heeren State
op den 22en Decemb
voor zes Jaaren daa

fol. 2. — Word alhier gepra
der capitalen in den Ontfang
lijk mede in den Ontfang d
Rendant over den Jaare 177
voorkomende, volgens Resol
Heeren Gedeputeerde State
nadere Resolutie van Welgen

van den 16 October 1778 gebragt en begrepen zijn geworden onder de Renten van Twaalf Nieuwe Obligatien ter gelijke Somme, als de voorsz. Renten te zamen bedragen hebben, en welke hieragter onder den Zevenden Ontfang Fol. 18v vso verantwoord worden.

Nog word alhier gepraemitteerd, dat de meeste Erfpagten, Uitgangen etc. ingevolge Publicatie van het Provinciaal Bestuur 's Lands van Utrecht van den 5 Augustus 1797 met den penning xxv zijn afgelost, en bij aanschrijvinge van het Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht van den 10 November 1798 in eene Extraordinaire Rekening verantwoord op den 22 April 1799; dog van vele derzelver word alhier het verschene jaar 1798 nog in Ontfang gebragt, zooals bij elk van dezelve zal genoteerd staan.

Ontfang.

fol. 3. — *Eerste Ontvang* — Het Overquartier.

Vicarye te *NederLangbroek* waarvan Possesseur geweest is Wernard Barbe.

De Post van *f* 25.— onder de Renten als voren begrepen zijnde, komt voor . . . . Memorie.

fol. 4. — *Vicarye Claustraal* op den Huize van *Sterkenburg*, waarvan Possesseur is de Heer van Sterkenburg.

Van deze Vicarye geene goederen bekend zijnde, komt dit alhier voor . . . . Memorie.

Vicarye te *Doorn* waarvan Collateur is de Heer van Sterkenburg.

De Post van *f* 98—2—„ onder de Renten als voren begrepen zijnde, komt voor . . . . . . Memorie.

fol. 4. — Vicarye van *Darthuijzen*, waarvan Collateur is de Leenvolger van Jor Joost van Mijnden.

Van deze Vicarye geene goederen bekend zijnde komt dit voor . . . . Memorie.

De Post van *ƒ* 60—„—„ onder de Renten als voren begrepen zijnde komt voor . . . . Memorie.

Bertijnis heeft aan deze Vicarye behoord eene Somme van twee gulden en tien stuivers uit de inkomsten der Pastorye van NederLangbroek wegens een derde van een capitaal van een honderd vijf en twintig gulden, dog dewijl dit wederom in Uitgaave zoude moeten worden gebragt, komt dit voor . . . . Memorie.

Blauw Capel. Vicarye waarvan Possesseurs zijn de Erfgenamen van Mevrouw de Weduwe van den Heer Gerrit Meerman. [1])

De Posten van *ƒ* 30—„—„ *ƒ* 30—„—„ *ƒ* 12—10—„ en *ƒ* 7—10—„ onder de Renten als voren begrepen zijnde komen voor . . . . Memorie.

fol. 5. Vicarye op den Huize van *Beverweerd*, waarvan Collateur is de Heer van Beverweerd, en Possesseur Lodewijk Theodorus Grave van Nassau. [2])

Alhier word overgeleverd de Memorie van Willem van Dam, die nu deze Vicarye administreerd, getekend Litera A. waarna de Posten, de Vicarye concernerende worden verantwoord.

Cornelis van Dorrestein heeft in huure 32 mergen Land tot Driebergen, nu Jaarliks om *ƒ* 179 gulden waarvan de derde portie voor dit comptoir over 1798 is *ƒ* 56—13—6

Hendrik Boedam heeft . . . . enz.

fol. 5v. Vicarye of Capellanye aan den *Dwarsdijk*.

Ontfangen van den gadermeester van het Geregt aan den Dwarsdijk de somme van 12 gulden voor een Jaar renten van *ƒ* 400—„—„ capitaal a 3 pCt., verschenen 1 Julij 1798.

---

1) Deze vicarie was, zooals onder Bijl. I bl. 583 is vermeld, in 1777 voor ⅔ gemortificeerd ten behoeve dier erfgenamen, zoodat er geen possesseurs meer waren.

2) Zie over deze vicarie Bijl. G. bl. 575.

Vicarye aan den *Dwarsdijk* van St. Servaas, waarvan Collateur en Possesseur is de zoon van Gerbrand Schagen. Gerrit van Eck plagt te betalen de somme van *f* 1—1—4 voor een uitgang uit vier hond Land bij de Molen te Cothen; dan deze Post met den Jaare 1797 afgekogt zijnde komt dit voor . . . . Memorie.

Vicarye te *Schalkwijk* gefundeerd op St. Jan Baptist Autaar waarvan Collateur is de Heer van Sterkenburg.

Het Land, aan deze Vicarye behoord hebbende verkogt zynde dient dit voor . . . . Memorie.

fol. 8. *Tweede Ontfang.* — Eemland.

fol. 9^{v}. *Baarn.* Vicarye.

De Kerkmeesteren geven voor, dat de inkomsten dezer Vicarye bestaan in twee gulden, die Jaarliks door de Buurtmeesteren ontfangen en nooyt verrekend worden, en daarom alhier komt voor . . . . . . Memorie.

fol. 10. Vicarye op St. Sacraments Autaar in de kerk van *Bunschoten.*

De Landerijen tot dese Vicarye behoord hebbende *op Haar Ed. Mog. ordre* verkogt zijnde, dient dit voor Memorie.

Derde Ontfang. — Het Nederquartier.

fol. 10^{v}. Vicarye op St. Andries Autaar in de Kerke van Abcoude.

Aan deze Vicarye zoude nog competeren *f* 2.— uit de inkomsten der Vicarye van Westbroek, dog dewijl die wederom in Uitgaave zoude moeten worden gebragt, komt dit voor . . . . Memorie.

fol. 11. Vicarye te *Nederhorst*

Dewijl Haar Ed. Mog. op het te kennen geven van den Heere van Nederhorst, als Collateur dezer Vicarye, verklarende, dat de goederen, daartoe behorende ad pios usus waren geemploieerd, voor Haar Ed. Mog. derde portie daarin genoegen genomen hebben, als blijkt uit de derde Rekening van den Heer Carel Martens, en komt alhier voor . . . . Memorie.

De Post van *f* 18—5—„ onder de Renten als voren begrepen zijnde, komt voor . . . . Memorie.

fol. 11v. Vicarye in de Kerke van *Westbroek* waarvan Collateur geweest is Ignatius van Buuren van Zuidoord, en Possesseur Tieleman Walraven Predikant te Heusden.

Aan deze Vicarye hebben behoord 10 mergen Land gelegen onder verscheide Geregten, welke ten deele verkogt, ten deele in Erfpacht uitgegeven zijn, waarvan na aftrek der Ongelden een derde portie aan dit Comptoir competeerd, welke over den Jaare 1798 geweest zijn, vrij geld *f* 58—19—„, volgens Memorie van den Advocaat W. G. van Nes alhier sub Litt. C. overgegeven, en is voor een derde van dit Comptoir ontfangen, een Somme van . . . . *f* 19—13—„

Aan deze Vicarye hebben nog behoord vier mergen Land die verswegen waren, dog naderhand ontdekt, en verkogt zijn [1]), en de penningen over den Jaare 1704 verantwoord, dus . . . . Memorie.

fol. 11v. *Tienhoven* Capellanye.

Over de goederen dezer Capellanye verscheide disputen zijnde, die al in den jare 1695 in commissie gelegd, dog tot nu toe geen rapport daarvan gedaan zijnde komt voor . . . . Memorie.

fol. 12. Vicarye op Lieve Vrouwe Autaar in de kerke van *Breukelen*.

De Predikant en Kerkmeesteren hebben al in den Jaare 1593 verklaard dat dit geen Vicarye maar een Broederschap is, wanneer reeds een Memorie is gepresenteerd, zonder dat ooijt op dezelve is rapport gedaan, dus diend dit voor . . . . Memorie [2]).

---

1) Vergel. hiermede bl. 421 reg. 18 en Bijl. N in fine.

2) In de Separate Domein-rekening der *geestelijke goederen over* 1802 (Bijl. N.) worden eindelijk inkomsten verantwoord.

fol. 12r. Vicarye op St. Pieters Autaar in de kerke van *Breukelen.*

De 3 mergen land aan deze Vicarye behoord hebbende, verkocht en de penningen verantwoord zijnde, dient die voor . . . . Memorie.

fol. 12v. Vicarye gefundeerd op den huize van *Ruwiel*, waarvan Collateur is de Heer van Ruwiel en Possesseur geweest is de Heer Jan van Oudenallen.

Cornelis Broer heeft in huure agt mergen Land om zestig gulden eens geld, waarvan de derde portie voor dit Comptoir over 1798 is twintig gulden, volgens Memorie wegens den Heere van Ruwiel alhier sub Litt. E. overgegeven, en worden deze en volgende Posten na inhoud van dezelve over 1798 in Ontfang gebragt tot *f* 20—„—„
Claas Velthuizen heeft in Erfpagt... enz.

fol. 14. *Harmelen* Commandeurye.

De Erfgenamen van de Heer Cornelis Valk van Aalst, als Commandeur van Harmelen, hebben Jaarliks betaald 30 gulden, verschenen corsmis 1798 (niet afgekocht) *f* 300—„—„.

(De drie eerste summa's van Ontfang bedragen t. z. *f* 3816—1—„.)

fol. 17. *Vierde Ontfang — van hetgeen door het Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht wegens de verandering in het heffen der Middelen bij Ordonnantie over den Jaare* 1798 *is geaccordeerd in plaatze der Randsoenen of Oortgens komende uit de verpagtinge der Generale middelen.*

De Rendant heeft ter zaake voorsz. bij Resolutie van den 1en en Ordonnantie van den 31 October 1798 ontfangen van het Comptoir van het Zegel *f* 4000—„—„.

fol. 17v. *Vijfde Ontfang — van Kooppenningen van verkogte Capitalen.*

Ontfangen van J. C. Pronckert wegens de Koop en Randsoenpenningen van vier mergen Elzenbosch in Neder-Langbroek langs de Cother Vaart (door het Provinciaal

Bestuur 's Lands van Utrecht op den 11 Augustus 17[illegible] bij publique veilinge verkogt aan de Heer J. van Vliet te Harderwijk, na aftrek van ƒ 7—„—„ voor Kwijtgeld en loon van ƒ [illegible]—16—„, volgens Extracten uit de Kapittelen alhier overgeleverd, sub Littera F., dus ƒ [illegible]—[illegible]—,

(5e Summa ƒ [illegible]—16—„)

fo. 18 *Zesde Ontfang — van afgeloste Capitalen.*

In dezen Jare 1798 geene Capitalen, tot dit Comptoir behoorende, afgelost zijnde, komt dit voor . Memorie.

fo. 19. *Zevende Ontfang — van Renten van Obligatien op de Provincie van Utrecht.*

Ontfangen van den Ontfanger der Generale middelen de somme van ƒ 687—10—, voor een Jaar renten van een Obligatie groot ƒ 25000.— capitaal, staande ten name van Mr. Joan Gideon Loten, als Ontfanger der Gebe-ficierde goederen, ten behoeve van deszelfs Comptoir, rentende 2¾ pCt. gedateerd 1 Januarij 1779 en geagreerd 1 Maart 1779 versch. 1 Januarij 1798 ƒ 687—10—,

Ontfangen van Denzelven de somme van ƒ 375.— voor een Jaar renten van een Obligatie groot ƒ 15000.— ten name als de vorige, rentende 2½ pCt. gedateerd 1 Febr. 1779 en geagreerd als de vorige verschenen 1 Febr. 1798 . . . . ƒ 375—„—„

Verder worden de renten verantwoord van nog negen dito Obligatien van ƒ 15000.— ad 2½ pCt. ten name als voren d.d. 1 Maart. 1 April. enz. tot 1 Nov. 1799 en een van ƒ 12398.—3—„ à 2½ pCt. d.d. 1 Dec. 1779, alzoo met de bovenstaande in alles te zamen ƒ 187398—3—„ kapitaal.

(7e Summa t. z. ƒ 4747—9—„)

fo. 20. *Agste Ontfang — van Subsidien door het Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht geaccordeerd.*

De Rendant heeft bij Resolutie van den 13 en Ordonnantie van den 20 Februarij 1799 ontfangen van het Comptoir van den 20sten en 40sten penning tot Subsidie van dit Comptoir de Somme van . . . ƒ 3000—„—„

Nog heeft de Rendant bij Resolutie van den 27 Februarij en Ordonnantie van den 6 Maart 1799, tot Subsidie van dit Comptoir ontfangen van de Commissie tot den Ontfang van den laatsten 50sten penning de somme van . . . . *f* 3000—„—„

(8e Summa t. z. *f* 6000—„—„)

fol. 20v. Summa Totalis van Ontfang dezer Rekening bedraagt . . . . *f* 19653—„—10

Uitgave.

fol. 21. *Eerstelik aan Predikanten.*

Betaald aan J. M. Peterse Nobbe, Predikant te *Baarn*, *f* 125—„—„ voor een ¼ jaars tractement, versch. 1 May 1798 . . . . *f* 125—„—„
aan de Gereformeerde Gemeente te Baarn *f* 375—„—„ voor ¾ jaars tractement verschenen 31 Januarij 1799 . . . . *f* 375—„—„
(verder volgen nog 16 tractementen van verschillend bedrag, betaald aan de predikanten te — of bedienende de kerken of capellen te: — Eembrug, Camerik, Capelle te Coelhorst (bij Amersfoort), Cudelstaart, Doorn, Houten, Langerak over Leck, Lopik, Mijdrecht, Overlangbroek, Zeist, Thamen, Veenendaal, Willigelangerak, Leersum en Montfoort (zie bl. 381); met de bovenstaande in alles te zamen *f* 7769—4—„)

Augmentatie van de Extraordinaris honderd gulden jaarliks aan Predikanten.

fol. 23v. — De Rendant heeft bij Resolutie en Ordonnantie van het Administratief Bestuur van het voormalige Gewest van Utrecht van den 6 Februarij 1799 aan de Gereformeerde Gemeentens, tot dit Comptoir behorende, betaald eene somme van *f* 1574—10—„ zijnde voor ieder Gemeente naar advenant van 13 maanden dienst een augmentatie van *f* 100 zedert 1 Januarij 1798 tot 31 Januarij

1799, blijkende bij Ordonnantie ende respective quitantie onder dezelve N° 59 . . . . *f* 1574—„10—

Aan de Gereformeerde Gemeentens, zoo in de klein Steden als ten platten Lande, is voor het derd kind van hunnen Predikant geaccordeerd vijfti gulden, en voor het vijfde kind honderd gulden mits ongehuwd en geen ampt of beneficie hebbende

fol. 24. Betaald aan de Gereformeerde Gemeente t Montfoort (verg. bl. 381) eene somme van *f* 50, aa dezelve wegens de drie kinderen van hun Predikant C Moltzer, zonder ampt of beneficie tot zijnen lasten ove den jaare 1798 geaccordeerd, bij de gequiteerde Ordon nantie Numero 60 . . . . *f* 50—„—
(volgen nog twee dergelijke posten van *f* 50, aan de ge meenten Leersum en Overlangbroek en één ad *f* 100 te Baarn; alzoo, met de voorgaande, alles t. z. *f* 250).

(1e Summa *f* 9593—14—„)

fol. 24v. *Tweede Uitgaave — van alimentatie van Weduwen van Predikanten.*
(aan 6 predikantsweduwen: te Doorn, Overlangbroek, Houten, Langerak en 2 te Amersfoort, tot verschillend bedrag.)

(2e Summa *f* 359—18—„)

fol. 25. *Derde Uitgaave — aan Costers en Schoolmeesters ten platten Lande.*
(aan 9 Schoolmeesters te: de Bild, Zuilen, Renswoude, Driebergen, Meern, Blauw Capel, Tull en 't Waal, Zeist, Ter Aa en 2 Costers: te Vuursche en Segveld).

(3e Summa *f* 534—11—„)

fol. 26. *Vierde Uitgaave — van allerhande zaaken.*

De Rendant heeft aan zijne eige handen betaald een Jaar huyshuur, verschenen 1 Januarij 1799 *f* 125—„—„
idem voor een Nieuwjaar. . . . . . . *f* 25—„—„

Betaald aan het Convent van Marienburg te Soest een

Jaar renten van *f* 2300. Capitaal tegens 2¾ [percent] haar competerende, verschenen 6 October 1798 . *f* 63—5—„

Ingevolge Haar Ed. Mog. Resolutie van 20 May 1738, betaald aan Mr. E. Sanderson, als Cameraar van St. Marie alhier, voor een Jaar rente van *f* 1348. Capitaal, versch. 24 Maart 1799 . . . . *f* 53—16—8

Betaald aan Anz^s de Vrij, Deurwaarder van den Domskamer, de somme van *f* 150., zijnde de portie, welke dit Comptoir gewoon is te contribueren jaarliks voor kaarssen, schoonmaken en schuuren der Kroonen in de Domskerk, versch. 21 Julij 1798 [1]) . . . . *f* 150—„—„

Betaald aan Mr. E. Sanderson, als Cameraar van St. Marie, volgens Haar Ed. Mo. Resolutie van den 20 Augustus 1738 voor een Jaar Subsidie tot onderhoud van Predikanten en Schoolen, versch. 10 Januarij 1799 *f* 45—8—12.

Betaald aan den Ontfanger der Verpondingen te Vianen voor de Ordinaris en Extraordinaris Verpondingen van het Papenviertel (stuk land) in den Lande van Vianen, behoorende aan de Pastorye van Hagestein, over 1798 *f* 70—„—„

fol. 26^v. Ingevolge de Resolutie van Haar Ed. Mog. de Heeren Gedeputeerde Staten van den 1 Junij 1759 relatief tot Haar Ed. Mog. Resolutie van den 11 May desselven Jaars, heeft de Ontvanger het Capitaal van *f* 3621—10—„ behorende aan de Vicarye S^cti Nicolai in de Kerke van Abcoude, bij aflossinge ontfangen en wederom aangelegd in Obligatie, als te zien is Fol. 67 et sqq. der 11^e Rekening van Mr. G. Craeyvanger [2]), en competeeren den

---

1) Deze post komt reeds voor in de rekening over 1669 ad *f* 150, fol. 218^v.

2) De 11e rekening is niet aanwezig op het prov. archief, maar wel de 22e van dienzelfden ontvanger over 1770 luidende (fol. 25^v): Ontvangsten — „door den Ontfanger van de Generale middelen wierd eertijds betaald de somme van 33 gulden en 4 stuyvers voor een derde portie van de renten van een capitael, groot 3620 gulden, dog dit

Vicaris in der tijd twee derde der renten van voorsz. Capitaal van *f* 3621—10—„ en het ander derde deel aan dit Comptoir; dus betaald aan den Vicaris Nicolaas de Graaf uithoofde van de daarvoor tot minder dan het Capitaal aangekogte Obligatien ter somme van *f* 3800—„—„ Capitaal, de renten van tweederde tot *f* 63—6—10, versch. 12 Julij 1798 . . . . *f* 63—6—10

Betaald aan J. M. Versteeg, Predikant te Willige Langerak, voor 4 maanden 23 dagen huishuur versch. ult. April 1798 . . . . 19—16—„

Betaald aan Mr. E. Sanderson als Cameraar van St. Marie de somme van *f* 14. specteerende tot het Sacristampt van Sancta Maria Major te Utrecht, gaande uit de Thesaurie goederen van voorn. Kerke, versch. Corsmis 1798 *f* 14—„—„

Betaald aan den Gemagtigde van Lodewijk Theodorus, Grave van Nassau, voor ⅛ der ongelden etc. van Odijk en Werkhoven wegens de vicarye op den Huize van Beverwaard over 1798, volgens de Memorie hiervoren overgeleverd . . . . *f* 24—4—12.

Den Schout van Breukelen moest betaald worden ⅛ van de Ongelden der St. Anna Vicarye, waarvan Collateur is de Heer van Nyenrode; dan de Heer van Nyenrode bij Haar Ed. Mog. Resolutie van den 1 October 1771 twee Perceelen Land in Erfpagt genomen hebbende, zijn over den Jaare 1798 geen Ongelden betaald, volgens Memorie

---

capitaal op den 12 Julij 1759 zijnde afgelost op eene enkele quitantie van den Rendant, alzoo de obligatie niet gevonden wierd, volgens Resolutie van haar Ed. Mog. in dato 1 Junij relatief tot die van 11 May 1759, waarbij haar Ed. Mog. hebben goedgevonden, dat het gansch Capitaal bij den Rendant zoude worden ontvangen, wederom aangelegd en jaarlijks in de Rekening gebragt, zoo heeft de Rendant daarvoor aangekocht verscheidene obligatien als volgt: nam. 5 diverse obligatien op het comptoir der Generale middelen t. z. ad *f* 3800 à 2¾ pCt. (Zie verder bl 213).

wegens de Heer van Nyenrode, hiervoren overgeleverd Litera D., dus. . . . . Memorie.

Gerestitueerd aan den Heere van Ruwiel de somma van *f* 13—„—6 voor ½ der Ongelden van de Vicarye van Ruwiel over 1798, volgens de Memorie hiervoren overgeleverd Litera E.. . . . . *f* 13—„—6

Betaald aan den Thesaurier der Stad Utrecht de somme van *f* 600, dezelve competerende voor het houden van een Professor Juris Publici, volgens Resolutie van den 9 Maart 1708, verschenen 18 Nov. 1798 [1]) . . . *f* 600—„—„

De rendant heeft aan zijn zelfs handen betaald voor salaris en verschot ten dienste van dit Comptoir, in den Jaare 1798: *f* 245—9—8—, idem voor het maken van zijn Manuaal: *f* 12—12—„ en inbinden der rekeningen, als van ouds, *f* 2—10—„ t. z. . . . . . *f* 260—11—8

Nog word alhier in Uitgave gebragt eene somme van *f* 114, welke door den Rendant in zijne Rekeningen over de Jaren 1797 en 1798 ieder Jaar tot *f* 57.— was in Ontfang gebragt, verschuldigd bij Kerkmeesteren van Vreesland, maar welke ondanks continueele herhaalde aanmaningen door den Rendant niet hebben kunnen ingevorderd werden, dus verschenen Corsmis 1797 en 1798 . . . . *f* 114—„—„

(4e Summa *f* 1631—9—8.)

fol. 28. *Vijfde Uitgaave — van Subsidien.*

Ingevolge den Appoinctemente van Haar Ed. Mog. de Heeren Staten 's Lands van Utrecht, in dato 1 December 1790, op den Requeste van Schout, Schepen en Geërfdens van Baarn, heeft de Rendant betaald eene somme van *f* 100, voor 1 Jaar en 4 maanden Subsidie tot onderhoud van de Kerk aldaar met den aankleve van dien, verschenen ult° April 1799 . . . . *f* 100—„—„

Ingevolge de Resolutie van den 13 en Ordonnantie van

---

1) Zie bl. 196.

den 15 Augustus 1798 van het Intermediair Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht, betaald aan G. Bentink, Ontfanger van 't Anderdeel eene somme van *f* 15000 tot subsidie van desselfs Comptoir, bij de gequiteerde Ordonnantie Num. 98 . . . *f* 5000—„—„

(verder volgen nog vier dergelijke zoogen. subsidien t. z. *f* 23000, t. w. aan dit zelfde Comptoir, nog *f* 5000, *f* 9000, aan dat van St. Catharijne *f* 4000 en aan dat van den 20en en 40en penning *f* 5000, alzoo in alles te zamen bedragende *f* 28000.) [1])

(5e Summa *f* 28100—„—„)

fol. 29. *Zesde Uitgaave — van aangelegde Capitalen.*

In den Jaare 1798 geen Capitaal voor dit Comptoir aangelegd zijnde, komt voor . . . . . . Memorie.

(6e Summa nihil.)

fol. 29v. *Zevende Uitgaave — van Tractementen en zuiveren dezer Rekening.*

Den Rendant komt, volgens zijne Commissie, van den Ordinaris Ontfang den 20en penning, welke over den Jaare 1798 bedragen heeft *f* 12662—10—10 . . . *f* 633—2—8.

Van den Extraordinairen Ontfang komt den Rendant den 100en penning, welke over den Jaare 1798 geweest is *f* 6990—10—„ zooals op fol. 17v en 20 deser Rekening word gevonden [2]), dus. . . . . *f* 69—18—„

Voorts is den Rendant bij accoord toegelegd voor schrij-

---

1) Deze zoogenaamde subsidien waren, even als ook de bovengemelde Ontvang van *f* 6000 in den 8en Ontfang vermeld, niets anders dan overschrijvingen en overstortingen van het eene Comptoir op het andere, als er geld te veel of te kort in kas was. De overvloed van kasgeld in 1798 bij dit comptoir (dat anders steeds te kort kwam) sproot voort uit de gedwongen aflossing der thinsen, uitgangen, erfpachten, oudeigens, enz. tegen den penning 25, bij publicatie van 5 Aug. 1797 bevolen, hierboven in het hoofd der rekening vermeld, die bruto had opgeleverd *f* 22525, volgens extra ordinaris rekening daarvan opgemaakt.

2) d. i. de 5e en 8e Ontfang hierboven vermeld.

ven, minuteeren en doubleren dezer Rekening over den Jaare 1798 . . . . *f* 60—„—„

Nog komt den Rendant voor het formeeren en overbrengen dezer Rekening, als van ouds . . *f* 10—„—„

(7e Summa *f* 773—„—.)

fol. 29v. De geheele Uitgaaf van deze Rekening bedraagt *f* 40992—18, welke vergeleken met den vorenstaanden Ontfang tot *f* 19653—„—10, zoo blijkt alhier dat de Rendant meerder heeft uitgegeven dan ontfangen *f* 21339—12—6. Hetwelk afgetogen van hetgeene de Rendant bij desselfs Extraordinaris Rekening van afgekochte Tinsen en Erfpachten aan den Lande is schuldig gebleven ter somma van *f* 21758—16—„ — zoo blijkt dat de Rendant nog aan den Lande te betalen heeft de somme van *f* 419—3—10 enz....

Aldus gehoord en gesloten bij Commissarissen tot de Administratie der Finantien van het voormalig Gewest Utrecht, op den 4 October 1799.

In kennis van mij

(get.) J. G. Bentink, Commis.

(Prov. archief — gedr. invent. pag. 84 — Reg. n° 318.)

Deze laatste der rekeningen der Ontvangers (rentmeesters) van de gebeneficieerde goederen is geheel gelijkluidend aan die van 1770, zijnde de 22° rekening van Mr. G. Crayvanger, toen ter tijd ontvanger dier goederen, waarin dezelfde goederen en opbrengsten der pastorien, capellanien en vicarien benevens 2 prebenden claustraal van het voormalig Capittel ter Horst (die voor memorie worden uitgetrokken) worden verantwoord, nam. van 51 pastorien, 5 capellanien, 37 vicarien en nog eene Commandeurie (van Harmelen zie boven.)

Van de vicarien worden echter in de rekening over 1770 eenige meerdere vermeld met onroerende goederen,

die verhuurd waren, en bijgev
van Allerhande Saacken, ook m
betaalde verponding en andere
van 1798 slechts vier vicarien
gebleven (Beverweerd, Breukel
en van de pastoriegoederen slech
1770 worden ook reeds een aa
uitgetrokken, omdat er geene g
of wel dewijl die, met consent
koopprijzen in obligatien belegd
renten verantwoord werden. I
de Ontvangsten, de 7e Ontvan
op de Provincie van Utrecht, t
5e Uitgaaf: *van Subsidien*, als
is uitgetrokken, omdat er ni
overstorting.

Aan deze laatste rekening v
beneficieerde goederen over 17
kening van den Rentmeester
in het voormalig Gewest Utr
1798 tot 1 Mei 1799, en de ve
Rentmeester Gen. over het be
lijke comptoiren vervolgens hee

M.

Inventaris der Obligatie
bende aan de Conven
daal — Vrouwenkloo
Oudwijk — de Carth
rienburg te Zoest —

Maria Magdalena te Wijk — St. Catharina — Oostbroek, alsmede aan de Comptoiren van de Gebeneficieerde goederen en Domainen.

(*post alia.*)

Obligatien behoorende aan het Comptoir van de Gebeneficieerde goederen.

Een Obligatie ten Laste van de Provincie Utrecht groot *f* 25000.— ten name van Mr. Joan Gideon Looten als ontfanger der gebeneficieerde goederen ten behoeve van deszelfs comptoir, in dato 1 Maart 1779 en geaggreëerd den 2en daaraanvolgende onder aan S. C. 1779. *f* 25000—„—„

Een dito groot *f* 1500.— ten laste, Naame, gedateerd en geaggreëerd als de Vorige onder aan S. C. 1779. . . . . *f* 15000—„—„

Een dito ten laste Capitaal, ten Naame, dato en aggreatie als vooren onderaan S. C. 1780. *f* 15000—„—„

Een dito in alles als Voorgaande . . „ 15000—„—„

Een dito in alles als Voorgaande . . „ 15000—„—„

Een dito in alles als Voorgaande . . „ 15000—„—„

Een dito in alles als de voorgaande . „ 15000—„—„

Een dito in alles als de voorgaande . „ 15000—„—„

Een dito in alles als de voorgaande, maar onderaan S. C. 1781 . . . . *f* 15000—„—„

Een dito als de voorgaande. . . . „ 15000—„—„

Een dito in alles als de voorgaande. „ 15000—„—„

Een dito groot *f* 12398—3—„ ten laste Naame en dato en aggreatie als de voorigen onder S. C. 1781. *f* 12398—3—„

(t. z. *f* 187.398—3—„)

(Prov. archief. Reg. n° 440; gedrukte Invent. bl. 119.)

N

REKENINGEN VAN DEN RE
DE DOMEINEN VAN HE
UTRECHT, ZOOWE
SPECIALE (

Tot beter verstand dezer r
Mr. A. J. van Mansvelt, l
8 Maart 1798 (opgenomen in
Intermediair-Administratief
Gewest Utrecht was benoe
domeinen, liggende in gemel
op de generale instructie voor
en alle andere comptabelen,
bijzondere instructie voor de
gearresteerd op 20 April 179
nader zou goedgevonden worde
dat zijne administratie aanv
1798 en dat hij zijne reken
committeerden ter Rekenkan

Bij Besluit van het Adn
voormalig Gewest Utrecht, v
dat hij, overeenkomstig een
genomen op 11 en 23 Apr
zijne administratie der dom
Ridderschapsgoederen en die
de Carthuisers en Oudwijk, n
papieren, etc. berustende on
J. J. Kol en J. C. Pronkert.

Een later Besluit van 20

het hoofd zijner 2e rekening) breidde zijn werkkring nog verder uit, door de bepaling: — „dat de Rentmeester Generaal tevens zou gemagtigd zijn om de restanten van de vijf Ridderschapsconventen: St. Servaas, Mariendaal, Wittevrouwen, Vrouwenklooster en Oudwijk — alsmede de restanten van de Comptoiren van Marienburg te Zoest, van St. Paul, van de Gebeneficieerde goederen, van Maria Magdalena te Wijk bij Duurstede, van Oostbroek en van St. Agnieten te Rhenen, voor zooverre dezelve reeds op zijn comptoir waren overgebracht, of nog overgebracht zouden worden, als zijnde gezegde comptoiren allen gemortificeerd, als de overige domeingoederen onder zijne directie te nemen, behoorlijk te administreren en daarvan jaarlijks in zijne ordinaire Rekening verantwoording te doen." — Deze rekeningen van den Rentmeester Generaal der Domeinen zijn van uitgebreider aard dan de tegenwoordige domeinrekeningen, daar zij, even als die van de vroegere rentmeesters der domeinen sLands van Utrecht, niet bloot loopen over ontvangsten en uitgaven betreffende landerijen, erfpachten, grondrenten en andere reëele bezittingen en rechten, maar bovendien ook bevatten de inkomsten van landtollen, diepgelden, geconfisceerde goederen, de 100e penning, biergruyt, paardengeld, boeten, en meer andere zaken, die oudtijds [1]) werden gerekend te behooren tot 's lands domeinen, terwijl ook de uitgaven niet alleen betreffen de onroerende goederen, maar o. a. ook bevatten de tractementen en reisgelden van het Hof van Utrecht, (waaronder vroeger ook de domeinen ressorteerden) onkosten van schouwen, premien voor gedood ongedierte, tractementen of collectelooneu voor de inning van het paardengeld, uitgaven voor geconfisceerde goederen, voor de domeinen te Montfoort en meer andere, betrekking hebbende op de domanialia.

---

1) Zie *Bort:* Tractaat over de domeinen van Hollandt.

In het algemeen zijn deze
1798 geheelenal op denzelfde
1798, alleen met dit onder
vroegere steeds liepen van 1 J
van Mr. O. W. P. Falck, eind
doch daarentegen de volgend
velt) loopen van 1 Mei—1Me
1798. De inhoud der vroege
luidend, behalve natuurlijk de
gedeeltelijk ten minste; doc
ningen komt, tengevolge v
4 Juli 1798 en 20 Maart 17
ook onder de uitgaven, een
Somma voor, betreffende de g
onder de administratie der do
tengevolge der opheffing va
comptoiren, — en hier en d
posten aan de reeds gebruik

De toevoeging der goedere
opgeheven comptoiren van ge
begrepen de gebenef. goedere
domeinen was zeer natuurl
zaak. Immers die goederen e
der voormalige Staten 's Lan
goederen, doch bezwaard me
en verplichtingen. Eigenlijk h
onder het comptoir der dom
doch wegens bijzondere red
ministratieven aard, hierbo
wegens de oudtijds heerschen
nistratien afzonderlijke rentm
stellen, werden zij destijds
ambten of zoogenaamde com

Het comptoir der domein
in 1798 tot zijn volle recht,

deren en domeinrechten. Het duurde eehter niet lang of de oude geest van splitsen en verdeelen kwam weder boven. Terwijl de drie eerste rekeningen van den Rentmeester Gen. van Mansvelt bevatten alle de uitgaven en ontvangsten dier geunieerde domeingoederen, werd hem, bij eene resolutie van het Departementaal Bestuur 's Landts van Utrecht van 4 Augustus 1802 (hieronder vermeld in de Speciale of Separate rekening van dienzelfden Rentmeester over 1802), gelast om de administratie der goederen, afkomstig van de geestelijke comptoiren, die, als gezegd, aan de domeinrekening was toegevoegd, weder uit die rekening te ligten en daarvan eene afzonderlijke of zoogen. Separate domeinrekening te houden, die de benaming droeg van: *Separate administratie van de Geestelijke goederen.*

Over het tijdvak 1802 tot en met 1804 zijn er dus: eene Generale- of Ordinaris Domeinrekening en eene Separate Domeinrekening; de eerstgemelde loopende van 1° Mei—1° Mei, en de laatstgemelde van 1° Januari—1 Janaari. Uit dien hoofde eindigt de 7e of laatste Ordinaris Domeinrekening ult° April 1805 en de 3e of laatste Separate rekening ult° December 1804.

Latere Domeinrekeningen zijn op het prov. archief niet voorhanden, zoodat wij over den inhoud daarvan niets kunnen mededeelen; doch uit de Manualen, op bl. 207 en v. vermeld, blijkt, dat die ook later nog gehouden zijn.

Waarom in 1802 die Separate rekening is ingevoerd, blijkt niet: want het batig slot der Separate rekening werd ten slotte toch weder opgenomen in de Ordinaris rekening. Volgens eene losse aanteekening, liggende in een der evengemelde manualen, op bl. 207 vermeld, is dan ook die separate administratie der geestelijke goederen na 1804 vervallen en is die weder vereenigd geworden met de generale administratie en rekening der domeinen, totdat in 1808, onder de regeering van Koning Lodewijk Na-

poleon, de administratie over de domeinen en de regeling der uitgaven hervormd en veranderd werd. Na de inlijving in het Fransche Keizerrijk werd zij op nieuw geheel veranderd.

Wij laten nu volgen een uittreksel uit de 2e en de latere generale rekeningen, voor zooveel betreft de geestelijke en in 't bijzonder de Gebeneficieerde goederen, en deelen vervolgens de 1° Separate rekening (over 1802) der *geestelijke goederen* mede. — Op den inhoud dier rekeningen komen wij nader terug.

2e Reekening van Mr. Antony Jan van Mansvelt, in qualiteit als Rentmeester Generaal van de domainen van het voormalige Gewest Utrecht; En dat van zodanigen Ontvang en Uitgave, als denzelven uithoofden voorsz. gehad en gedaan heeft over de stad, steden en Lande van voornoemde voormalige Gewest. — Ingegaan 1° May 1799 en geexpireerd ultimo April 1800. Zijnde den Ontvang en Uitgaave gesteld in ponden van veertig grooten Vlaamsch, schellingen en penningen naar advenant.

„De commissie van den Rendant in de premissen van deszelvs 1e Rekening van woord tot woord zijnde geinsereerd, soo wordt dienaangaande zo wel als ten aanzien van het aldaar gepremitteerde, bij deezen kortheidshalven gerefereerd.

Tot verstaande van deeze Rekening dient verder, dat den Rendant bij extract uit de besluiten van het Administratief bestuur van 't voormalig Gewest Utrecht, in dato 20 Maart 1799, is geauthoriseerd, niet alleen tot de Administratie der voormalige Ridderschapscomptoiren, maar ook tot de restanten der zes volgende comptoiren, alsse: Marienburg te Zoest, van St. Paul, van de Gebe-

neficieerde goederen, van Maria Magdalena te Wijk bij Duursteden, van Oostbroek en van St. Agnieten te Rheenen, luidende tzelve Extract als volgd: ... enz. [1])

---

fol. 21v. Anderen Ontvang van Renten van ten Comptoire gebrachte en gedeponeerde Obligatien.

(10e Summa, 5e Summetta).

„Alle de obligatien, ten laste van tvoormalige Gewest Utrecht en behoorende aan de geweezene Conventen van de Carthuisers, St. Servaas, Vrouwenklooster, Wittevrouwen en Mariendaal, door den Rendant (ingevolge extract uit de besluiten van het Intermediair Administratief bestuur van dit voormalige Gewest in dato 8 December 1798) aan de Commissie van Finantie uit voorn. bestuur op den 25 Januarij 1799, zijnde overgegeven en vervolgens ter Secretarye van 't Agentschap van Finantien der Bataafsche Republiecq geroyeerd en gecancelleerd, tot eene eventueele verbranding zijnde gedeponeerd, dient zulks alhier maar voor . . . . Memorie.

Voorts worden alhier in ontvang gebracht de volgende renten, alsse:

(fol. 22.) Wegens 't convent van *t Vrouwenklooster*. den Cameraar van den Leckendijk Bovendams heeft betaald aan den Rendant 1 jaar renten eener Obligatie, groot in capitaal *f* 1200, versch. den 12 Jan. 1800. *f* 30.—„—„

Wegens 't Convent van *Oudwijk*.

van den Cameraar van den Lekkendijk Bovendams, 1 jaar

---

1) De reden waarom in deze rekening onder de ontvangsten en uitgaven geen gewag gemaakt wordt van het Comptoir der Balye en Convente van St. Catharijne te Utrecht, ligt daarin, dat dit comptoir in 1799 niet is opgeheven (zie bl. 153), zooals ook het geval is geweest met dat der Memoriegoederen te Montfoort (zie bl. 395).

renten eener Obligatie, groot in capitaal *f* 1500, versch. 12 Jan. 1799 . . . . *f* 37—10—

Wegens 't Convent van *St. Agnieten* te Rheenen.

den Rendant heeft ontvangen de renten van eene Obligatie ten laste van de kerk te Rheenen, groot in capitaal *f* 550.—, versch. ult° Dec. 1799 à 5 pCt. *f* 27—10—„

Idem de Renten van eene Obligatie ten lasten van de Burgemeesters en Regeerders der Stad Rheenen, onder verband der Kerkengoederen aldaar, groot in capitaal *f* 1000.—, versch. 24 Aug. 1799 à 3 pCt. . *f* 30—„—„

5ª Summetta (van de 10ᵉ Summa) van Renten van Gedeponeerde Obligatien bedraagt *f* 125—„—„ [1]).

fol. 24. Anderen Ontvang van Subsidien, Renten en Extraordinaris Ontvang (12ᵉ Summa).

(Bevat niets omtrent de geestelijke en gebeneficeerde goederen.)

fol. 27ᵛ. Anderen ontfang van Huyshuuren, Vischerijen en revenuen van de Landen aan de domainen gekomen, alsmeede van Landerijen aan de voormalige Ridderschaps conventen etc. competerende (14ᵉ Summa.)

Onder deze 14ᵉ Summa worden vermeld de huren van

---

1) Wanneer men dit bedrag vergelijkt met dat der 1e rekening, loopende van 1 Mei 1798—1 Mei 1799 van deze zelfde 10e Summa, 5e Summetta, dat toen was *f* 5487—18—„, dan bestaat er groot verschil. Dit is daaraan te wijten, dat in de 1e rekening de renten der vernietigde Obligatien op de provincie der Ridderschapsconventen en Carthuisers, verschenen op 1 Jan. 1799, nog als ontvangen vermeld zijn, terwijl zij in de 2e en verdere rekeningen niet meer voorkomen. Alleen komen daar voor die van Obligatien op den Lekdijk Bovendams en de stad Rhenen, die niet vernietigd waren. De renten dezer Obligatien komen ook nog voor in de 4e rekening over 1801/2, doch verdwijnen in de 5e over 1802/3 en volgende, dewijl zij, zooals in de 4e rekening is vermeld, in 1801 met andere domeingoederen waren verkocht.

diverse landerijen en custingen, behoorende aan de domeinen van het voorm. Gewest Utrecht, o. a. ook van landerijen afkomstig van het convent van Oudwijk (fol. 31ʳ) en van dat van Maria Magdalena te Wijk b. D. (fol. 32ʳ) doch niet van andere voormalige geestelijke goederen, noch ook van die der voorm. gebeneficieerde goederen. Het totaal bedrag van deze 14 Summa is ƒ 1691—5—8.

fol. 33ᵛ. Anderen ontvang van groove, smaale en krijtende Thiendens, behoorende aan de voormalige Ridderschaps conventen, etc. op den 3ᵉⁿ Aug. 1799 publicq verpacht. (15ᵉ Summa.)

In deze rubriek worden vermeld: tienden afkomstig van het convent van St. Servaas, Vrouwenklooster, Carthuysers, Oudwijk, St. Pauls, Oostbroek en eindelijk, fol. 44, van de Gebeneficieerde goederen, namelijk de pastorietienden van Doorn, Nederlangbroek, Cothen, Werkhoven, Schalkwijk, Leusden en Hagestein. De pastorie tienden te Montfoort komen er niet in voor, daar het comptoir der Memoriegoederen te Montfoort afzonderlijk is blijven bestaan na 1799. Zie bl. 395.

(De geheele 15ᵉ Summa bedraagt ƒ 23188—8—5).

fol. 49ᵛ. Anderen ontvang van *Erfpachten*, *Losrenten*, als anders, behoorende aan de voormalige Ridderschap, Conventen, etc. als meede van 't inkomen van *Vicaryen*, geaffecteerd aan 't Comptoir der Gebeneficieerde goederen; alles voor zooveel hiervan tijde deezer Rekening ontvangen is. (16ᵉ Summa).

1ᵉ *Servaas.*

volgen de erfpachten en andere uitgangen.

(fol. 50ʳ). 2ᵉ *Vrouwen klooster* — (fol. 51) 3ᵉ *Wittevrouwen* — fol. 52) 4ᵉ *Carthuisers* — (fol. 52ʳ) 5ᵉ *Oudwijck* — (fol. 53ᵛ) 6ᵉ *Abdye van St. Pauls* — (fol. 55) 7ᵒ *Marien-*

burg te Zoest — (fol. 55) 8e
Agnieten te Rheenen — (fol. i
Wijck b. D. —

(In de 1e rekening komei
wegens de conventen St. Serv
vrouwen, Carthuisers en Oı
niet in voor; noch ook de G
(fol. 58r). 11e *Gebenefic*

Vicarye op den Hui
Collateur is den He
sesseur Lodewijk Th

„Alhier wordt overgeleverd
Dam, die nu deeze Vicary
posten, de vicarye concernee
Cornelis van Dorresteyn he
onder Driebergen geleegen, ε
derde part aan dit comptoi
1799 . . . .
H. Bosdam en A. van We
10 a 11 mergen land, onder
f 50, waarvan alhier meede ov
C. Vernooy heeft in erfp
Werkhoven geleegen, 's jaa
meede over 1799 komt ½ .
De 1½ mergen lands, onde
en boomen beplant, over d
zijnde, dient voor. . . .
fol. 59v. Vicarye of Capell
„Ontvangen van den Gade
den Dwarsdijck voor 1 jaar
3 pCt., versch. 1 Julij 1799

Vicarye op 't St. Jacc
Abcoude, waarvan Coll

van Haarlem en Possesseur de Heer Willem Craaijvanger.

„De Heer Willem Craaijvanger plagt te betalen *f* 12—10—„ voor een derde der renten van een capitaal van *f* 1500, dog dewijl aan denzelven moet goedgedaan worden ⅓ der renten van *f* 600 capitaal, tot *f* 10.—, welke ⅓ onder de renten der 12 nieuwe obligatien (zie bl. 203) begrepen zijn, word alleenlijk in ontvang, verschenen 8 Oct. 1799, verandwoord . . . . *f* 2—10—„

fol. 60. Vicarye in de Kerke van *Westbroek*, waarvan Collateur geweest is Ignatius van Buuren van Zuidoort en Possesseur Tieleman van Walraven, Predikant te Heusden.

„Aan deze Vicarye hebben behoord 10 mergen lands, gelegen onder verscheide Gerechten, welke ten deele verkogt, ten deele in erfpacht uitgegeven zijn, waarvan, na aftrek der ongelden, eene derde portie aan dit Comptoir competeerd, welke portie over den jaare 1799, volgens Memorie van den advokaat van Nes, bedragen *f* 18—5—„

Vicarye op Sancta Anna autaar in de Kerke van *Breukelen*, waarvan Collateur is den Heere van Nyenroden.

„Also van de revenuen deezer vicarye, tot nog toe aan den Rendant geene verrekening is gedaan, dient zulks alhier maar voor . . . . Memorie. [1])

fol. 60v. Vicary gefundeerd op den Huize van *Ruwiel*, waarvan Collateur is den Heere van Ruwiel

1) In de latere separate rekeningen van den Rentmeester Gen. der *Geestelijke goederen* over 1802 (hierachter medegedeeld) worden van deze vicarie en die van *Ruwiel* de revenuen niet meer voor *memorie* uitgetrokken, doch ter somma aldaar vermeld.

en Possesseur g
Oudenaller.

Alzoo van de revenuen dee
den Rendant geene verreeke
voor . . . .

fol. 61. *Harmelen*, Co
Den Commandeur van Harm
alhier tjaar verschenen Cersmi

fol. 61. *Vreeland*,
van de Kerkmeesteren aldaar
Pastory landen, versch. Cersm
(Totaal der 16e Sumn

Uitga

fol. 97. Anderen Uitgave
der Landen van deeze domain
getimmertens, als meede van
de voormalige Ridderschaps co

fol. 100. *Oudwi*
aan den gadermeester van ...
taalde ongelden voor landerijen

fol. 101. *Maria Magdalena*
drage van . . . .

fol. 101. *Gebeneficieerd*
Aan den Ontvanger der v
Schoutambten van Vianen, de
verponding van ¼ in 't Papen
. . . .

fol. 101. *Carthui*
Aan den Gaadermeester van
1799 . . . .
(16e Summa totaal .

fol. 103. Anderen Uitgave
Oudeygens, Uitg

horende aan de voormalige Ridderschaps-conventen, als anders (19e Summa).

Volgen allerlei uitgaven voor de gewezen conventen van St. Servaas, Mariendaal, Vrouwenklooster, Wittevrouwen, Carthuisers, Oudwijk, St. Paul, Marienburg te Zoest, St. Agnieten te Rheenen en vervolgens:

fol. 108—109v. *Gebeneficieerde goederen.*

betaald aan F. W. v. Gimborn voor ½ mergen lands, behorende aan de Kosterye van Zegveld, versch. ult° Dec. 1799 . . . . *f* „—16—„

Aan den Cameraar van 't Capittul van St. Maria voor een jaar renten, versch. 24 Maart 1800, van een capitaal van *f* 1348 . . . . *f* 53—16—8

De post van *f* 150 aan den deurwaarder van den Domskamer niet meer betaald wordende, dient dus alhier voor . . . . Memorie.

Aan den Cameraar van 't Capittel van St. Maria voor 1 jaar subsidie, versch. den 10 Jan. 1800 . *f* 45—8—12.

Aan J. C. de Graaf voor zijnen zoon N. de Graaf, wegens het inkoomen van de vicarye op 't St. Nicolai autaar in de Kerk te Abcoude, versch. 12 Julij 1799 [1]) *f* 63—6—10.

Aan den Sacrist van St. Maria *f* 14, versch. Ceremis 1799 . . . . *f* 14—„—„

Vicary op den Huize van *Beverweerd.*

Den Rendant heeft betaald aan den Administrateur W. van Dam voor de derde portie in de ongelden deezer Vicarye over den jaare 1799 . . . . . *f* 22—17—4.

Vicarye van *Ruwiel.*

tijde deeser Reekening aangaande deese vicarye nog geene rekening zijnde geschied, dient zulks alhier maar voor . . . . Memorie.

---

1) Zie over dezen exceptioneelen post bl. 213.

Aan de Kerkmeesteren van Baarn voor het jaarlijks onderhoud der Kerk aldaar, versch. ult° April 1800. *f* 75—„—„

Nog heeft den rendant betaald aan den Thesaurier der Stadt Utrecht *f* 600 in voldoening van de jaarlijkse subsidie voor den Profr Juris Publici, volgens resolutie van den 10 (lees 9) Maart 1708 [1]), versch. 18 Nov. 1799, volgens ordonnantie in dato 30 Jan. 1800 fol. 47. *f* 600—„—

fol. 109v. Volgen de uitgaven voor *Maria Magdalena* te Wijk b. D. en *Oostbroek.*

(19e Summa totaal *f* 4462—17—14.)

fol. 111. Anderen Uitgave van Onkosten van verpachting van Thiendens en daartoe behoorende contributien (20e Summa.)

De Thiendens van de voormalige conventen van *Servaas*, *Vrouwenklooster*, *Carthuisers*, *Oudwijck*, *St. Paul*, *Gebeneficieerde goederen* en *Oostbroek* op den 3 Augustus 1799, ten overstaan van de Commissarissen tot de Administratie der financien van 't voormalig Gewest Utrecht publicq verpacht zijnde, komen alhier de onkosten dieswegens gevallen, alsse — (volgen alsnu de onkosten op de verpachting der tienden van St. Servaas, Vrouwenklooster, Carthuisers, Oudwijk, St. Paul, Zoest, Oostbroek en fol. 112v de Gebeneficieerde goederen, luidende):

„Aan den Secretaris van tCapittel van Oudmunster voor 't extract uit de verpachtinge der Thienden van 't Papenviertel . . . . *f* 1—4—„

en wijders nog *f* 69—0—4 voor diverse andere onkosten op die verpachting gevallen.

(20e Summa totaal *f* 3238—12—4.)

---

1) Zie bl. 196. Behalve dezen professor komen onder de uitgaven in andere rubrieken dezer rekening, betreffende domeingoederen, nog voor: de Archiater (van Geuns), de Medicus academicus (Wolterbeek), de Rijdermeester, Schermmeester en Dansmeester.

fol. 122v. Anderen Uitgaave behoorende tot het Burggraafschap van Montfoort, volgens appointement van den 12 Maart 1668 (28e Summa).

Betaald aan den Rentmeester van het Vrouwenhuis te Montfoort de somma van *f* 60 voor één jaar renten van twee capitalen, alsse een van *f* 100 en een van *f* 1500, geloopen hebbende ten laste van den Marquis van Westerlo en bij de Staten gekort op de Kooppenningen van de heerlijkheid van Montfoort en tot lasten van deeze domainen opgenomen, verscheenen 1 Januarij en 1 Mei 1800 . . . . *f* 60—„—„ 1).

(28e Summa van Gagien over Montfoort *f* 60.—)

fol. 123. Anderen Uitgave van reparatien te Montfoort (29e Summa).

Tijde deezer Rekening geene zoodanige reparatien gevallen zijnde, dient zulks alhier voor . . . Memorie.

(29e Summa van *reparatien* te Montfoort *Nihil.*)

Totale ontvangst	*f* 73060—7—12
„ uitgaaf	„ 56626—4—„
batig slot	*f* 16434—3—12

Aldus gehoord en gesloten bij Commissarissen tot de Administratie der finantien van het voormalig Gewest Utrecht, den 2 February 1802.

In kennisse van mij
(get.) J. de Kock.

De 3e en volgende Ordinaris rekeningen zijn in hoofdzaak

1) In de domeinrekening over 1799, even als ook in de vroegere rekeningen, vindt men, behalve dezen post van Uitgaaf, nog den volgenden:

„Betaald aan den oudsten Predikant van Montfoort de somma van *f* 50, voor eene jaarlijkse alimentatie hem toegelegd bij appoinctement van den 2 May 1668, blijkens quitancie op de Liquidatie, over de Montfoortsche Thinsen staande . . . . *f* 50.—

geheel gelijk aan de 2e behalve
5e rekening over 1802/3 en latere
uitgaven betreffende de Geestelij
als zijnde, zooals daarin is verm
overgebracht in de Separate reke

Als waardig ter vermelding dee
rekeningen nog het volgende med

3e *Rekening* 1800/1.

In de 12e Summa der Uitgaven
ordinaris Ontvang, komt voor:

Subsidien.

fol. 30v — „van Theodorus K
tot de waarneming van 't Compt
Marienburg te Zoest, ter voldoen
18e en laatste Rekening van J.
Rentmeester van voornoemden C
nantie in dato 7 Julij 1800 . .

fol. 31 — „van Theodorus Ko
hebbende 't geweezen Convent v
ning van het slot van deszelfs 12
den Jaare 1798, volgens Ordonn
1801 . . . .

fol. 31v — „van Mr. J. J. K
het Convent van *St. Servaas*, in
van deszelfs laatste reekening o
slooten den 9 Maart 1801, volg
30 April 1801 . . . . . .

van denzelven als oud-rentmee
Vrouwenklooster ter zake in dato al

van denzelven als oud-rentmee
Wittevrouwen, ter zake en date als

---

1) De reden waarom er van de overig
gebeneficieerde goederen geen overname
afrekening voorkomt, is wellicht daar
overgeschoten, of zulks reeds op ander

Extra Ordinaris ontvang.

fol. 34. — „Tot verstande van de alsnu volgende Posten dient vooraf gepraemitteerd, — dat bij den Rendant is ontvangen het hiervolgende Extract uit de besluiten van de Commissarissen tot de Administratie der finantien over het voormalig gewest Utrecht dd. 20 Januarij 1800:

„Zijn geleezen: — Extract uit het Register der resolutien van den Agent van Finantien der Bataafsche Republicq in dato 15 Januarij 1800, houdende andwoord op de Missive deezer Vergadering van den 14 deezer, daarbij deeze Commissie authoriseerende, omme zodanige Personen, welke tot noch toe het doen der aflossinge van hunne Oudeigens, Erfpachten en Thinsen, gearresteerd bij het Provinciaal Bestuur in dato 5 Augustus 1797 nalatig zijn gebleven, daartoe te constringeeren ... enz.

En daarop gedelibereerd, is goedgevonden den Rentmeester Generaal der Domainen van Mansvelt, bij Extract deezer, aanteschrijven en te gelasten, omme te deezer vergadering praecise Opgave te doen, van alle zodanige Erfpachten, Oudeygen, Thinsen en Uitgangen, welke noch ten zijnen comptoire onafgelost zijn gebleven, tevens met opgave der Personen, welke deeze Aflossingen verschuldigd zijn." —

„dat ter voldoening aan welgemelde Resolutie bij den Rendant zoodanige Opgave is gemaakt en gebleeken, dat onder deszelvs administratie zig als nog bevonden de navolgende Thinsen, Erfpachten, etc. alsse:

fol. 35v — wegens 't Comptoir der Domainen (volgt de opnoeming).

fol. 36 — wegen St. Servaas — Wittevrouwen — de Carthuisers — Oudwijk — abdye van St. Pauls te Utrecht — Marienburg te Zoest — Oostbroek — Maria Magdalena te Wijk b. D. (volgt de opnoeming) en (fol. 37) — wegens tComptoir der Geneficieerde Goederen: 14 Uitgangen uit diverse vicaryen, mitsgaders commanderye van Harmelen en

pastorijlanden te Vreeland — te saamen in vorige reekeningen verandwoord onder de 16e Summa. (Zie bl. 625.)

„Dat vervolgens den Rendant bij Besluit van Commissarissen tot de Administratie der financien van tvoormalige Gewest Utrecht van den 12 May 1800 is aangeschreven en gelast, omme alle de houders der Erfpachten, Thinsen, Uitgangen en Oudeygens, echter met uitzondering van de Canons der uitgegeevene Heylanden, te doen aanschrijven, ten eynde alsnog, ter voldoeninge aan de Publicatie gearresteerd bij het geweeze Provintiaal Bestuur 's Lands van Utrecht op den 5 Augustus 1797 binnen den tijd van 3 maanden die Erfpachten etc. ten Comptoire van hem Rendant te lossen en aftekoopen tegens den Penning 25, terwijl omtrent de zodanige, welke hieraan nalatig mogten blijven, zal worden gedisponeerd, als bij de gemelde Publicatie is vastgesteld, — dan welke vorenstaande resolutie bij Besluit van den 12 Junij daaraanvolgende, in zo verre is gealtereerd, dat den rendant is geauthoriseerd omme buiten den hiervoren vermelden afkoop te houden:

alle de Hofgoederen te Bunnik, de Pachtgoederen in de Lange Weyde, *de Erfpachten behoorende aan de Vicarye van Ruwiel* en van *St. Anna autaar te Breukelen*, de parmyen te Zegveld en Zegvelderbroek, het lootsje aan de Eemburg, . . . enz.

fol. 38 — „Ingevolge van alle het hiervooren gepraemitteerde, aan den Rendant zijn afgelost en alhier in ontvang worden gebracht de volgende Posten, alse:

wegens 't Comptoir der Domainen (volgt de opnoeming) — wegens 't Convent van St. Servaas (volgt de opnoeming) — id. Wittevrouwen — Carthuisers — Oudwijk — St. Pauls — Marienburg te Zoest — Oostbroek — Maria Magdalena te Wijk b. D. — en eindelijk fol. 47v — „wegens 't Comptoir der *Gebeneficieerde Goederen:*

„Kerkmeesteren van Vreesland wegens den afkoop der

uitgang à *f* 57, gaande uit de Pastory landen te Vreeland, ingevolge 't gerelateerde van den Exploiteur D. de Ridder, surcheance van betaling hebbende bekoomen, dient sulks alhier voor . . . . Memorie.

(12e Summa van Subsidien en Extraordinaris Ontvang *f* 3319—2—13.)

4e *Rekening* — 1801/2.

Ontvangsten — 12e Summa — van *Subsidien* en *Extraordinaris ontvang.*

fol. 32. St. Servaas.

„de Rendant heeft ontvangen van J. Mulder het vijfde gedeelte der pretensie van 't Convent van St. Servaas als concurrent mede crediteur van de Boedel van A. van Soestbergen . . . . *f* 4—19—"

5e *Rekening.* — 1802/3.

Ontvangsten — 10e Summa (5e Summetta). — Anderen ontvang van *Renten* van ten Comptoire gebrachte en gedeponeerde *Obligatien.*

fol. 26 — „den Rendant bij extract uit het Besluit van Commissarissen tot de administratie van Finantien voor 't voormalig Gewest Utrecht, dato 13 April 1802, zijnde geauthoriseerd om de renten van de obligatien specterende tot de Vicary gefundeerd in de Kerke van *Woudenberg*, gelijk mede de renten van Obligatien specterende tot de 1e *Praebende Claustraal* in het Capittel *Ter Horst* te ontvangen en in deszelfs rekening der gebeneficieerde goederen te verantwoorden, brengt den Rendant alhier in ontvang de navolgende deswegen bij hem ontvangen renten.

Vicarye in de Kerk te Woudenberg.

1 jaar rente van een kapitaal, groot *f* 8000, versch. 16 April 1798 . . . . *f* 20.—

dito over 1799, 1800 en 1801 . . . . . . *f* 60.—

(verder volgen nog de renten

Praebende ter 1

van een capitaal groot *f* 612
10 Nov. 1801 . . . .

(verder volgen nog de renten vai

Deze posten komen in de 1e
pende over 1802, woordelijk even
den meer uitvoerigen inhoud naar
bl. 640 volgende, verwijzen.

Uitgaven. Anderen Uitgave va
Oudeigens, Uitgangen en Losrer
voormalige Ridderschap Convente

fol. 66v. — Deze Thiinsen, Erf
gangen en Losrenten onder de a
hypothequeerde Domainen en Ge
rende, diene alhier voor deze laats

6e *Rekening* — 1803/4.

Ontvangsten. — 10 Summa, 5e
Ontvang van Renten enz.

fol. 21 — de rendant van de c
de vicarye in de Kerk van *Wou*
Claustraal in het Kapittel *ter 1*
geestelijke goederen (zie bl. 640
diend alhier voor . . . . . .

(In de 7e rekening 1804/5 kor
ding voor.)

7e *Rekening* — 1804/5.

Ontfang — 5e Summa. — Ar
kantore gebrachte en gedeponeerd
fol. 21v. — Alle de Obligatien
Gewest Utrecht en behoorende
venten van de Carthuizers, St. S
Wittevrouwen en Mariendaal, doo

extract uit de besluiten van het Intermediair Administratief Bestuur van het voormalige Gewest in dato 8 December 1798 aan de Commissie van Finantie uit voornoomd Bestuur op den 25 Februarij 1799 zijnde overgegeven en vervolgens ter Secretarye van het Agentschap van Finantien der Bataafsche Republiek geroyeerd en gecancelleerd tot eene eventueele verbranding zijnde gedeponeerd, dient zulks alhier voor . . . . Memorie.

De renten van de obligatien specterende tot de Vicarye gefundeerd in der Kerke van Woudenberg en de Preebende Claustraal in het Capittel ter Horst in de Reekeningen der geestelijke goederen [1]) verantwoord zijnde, diend alhier voor . . . . Memorie.

(5e Summa van rente van gedeponeerde Obligatien Nihil).

fol. 24v. Anderen Ontvang van Subsidien, Renten en Extraordinaris Ontvang. (11e Summa).

fol. 27v. *Subsidien.*

Van den Heer W. J. Renaud als geadministreerd hebben de Thesaurie ten Dom over de jaren 1798, 1799 en 1800, eene ordonnantie van subsidie in dato 27 May 1803 reg. fol. 103v . . . . *f* 2932—18—4

Van den Secretaris van Finantien 's Lands van Utrecht J. de Kock (restitute van huishoudelijke uitgaven over 1802) . . . . *f* 26—2—„

dito over 1803 . . . . - 26—2—„

Van Mr. J. G. van Nes als ontvanger van het Anderdeel, restitutie van premien uitbetaald voor gedoodde vossen, otters en roofvogels . . . . . . *f* 242—10—„

Van idem, dergelijke restitutie ontvangen wegens arbeidsloonen aan 's Lands Munt te Utrecht . *f* 2532—2—„

fol. 29v. „Van eigen handen als administrerende het

1) Deze speciale rekeningen volgen hierachter, bl. 639.

Comptoir der geestelijke goe
Subsidie in dato 6 Julij 180
partementale Rekenkamer, d

. . . .

Ut supra van in qualiteit a
in dato 7 Aug. 1804 Reg. fo
Rekenkamer den 7 Aug. 18C

Van den Heer Secretaris
tementaal Bestuur van Utre
aan dit Comptoir is gedebou
ten dienste der Departement
volgens quitancie. . . .

(11e Summa van Subsi
Ontvang *f* 4

(Uit deze zoogen. *Subsidie*
kassen of kasrekeningen van
die van de Domeinen, blij
Separate administratie der
ren) werd gestort in de kas
administratie der Domeinen
er, behalve de *Departementale*
tionale Kas, die met elkande

Uitg

fol. 56v. Anderen Uitgaaf
der Landen va
specterende ge

fol. 59. — Aan den Ga
ceerde goederen te Wijck, v
land op het Leuterveld [1]) en
partementaal Bestuur van

1) Zie over dezen post (die thans

't Comptoir der Domeinen overgebracht, verschenen Petri 1805 . . . . *f* 30—„—„

(16[e] Summa van Ongelden en reparatien *f* 1162—16—10.)

fol. 59[v]. Anderen Uitgave van allerhande Zaken. (17 Summa; ad *f* 170—13.)

(In deze Summa komen geene uitgaven meer voor betreffende de geestelijke goederen.)

fol. 61. Anderen Uitgave van *Extra ordinaris* en van *Subsidien*. (19e Summa.)

Volgen alsnu diverse subsidien, uit de kas van het Comptoir der Domeinen gedaan aan den Ontvanger van het Eene deel en aan die van het Andere deel (der Generale Middelen) en éóne aan den Secretaris van 's Lands Finantie-Kamer ad *f* 750, wegens restitutie van Onderhoud van het Zandpad naar Beusichem — t. z. bedragende . . . . *f* 74750—„—„ [1]).

(1e) Reekening van Mr. A. J. van Mansvelt, Rentmeester Generaal der Nationale Domainen te Utrecht, on dat van zodanigen Ontvang en Uitgave alsse den Rendant heeft gehad en gedaan wegens de *Separate Administratie van de Geestelijke goederen*, over den jaare ingegaan 1 Januarij 1802 en geexpireerd ultimo December 1802, zijnde de Ontvang en Uitgave gesteld in Ponden van 40 grooten Vlaamsch, schellingen en penningen naar advenant; tot nader verstand van welke reekeningen vooraf nog word gepremitteerd,

dat de Inkomsten der Conventen van Marienburg te Zoest,

1) Deze *subsidien*, in ontvang en uitgaaf gebracht, zijn niets anders dan overstortingen of overschrijvingen van het eene Comptoir op het andere, of zoogen. Kasrekeningen, zooals op bl. 192 is uiteengezet.

[illegible]

[illegible]

Ontv

1e *de Renten* [illegible]

Den Rendant heeft ontvan
Obligatien, behoorende aan
Kerke te Woudenberg en de
ter Horst.

Vicarye in de Kerk
Van een capitaal groot *f* [illegible]
16 April 1802 . . . .

Van een capitaal groot *f* 600, versch. 6 Nov.
1802 . . . . *f* 15— „—„

Van een capitaal groot *f* 1000, verschenen
10 April 1802 . . . . - 25— „—„

1e Prebende Claustraal ter Horst.

Van een capitaal groot *f* 612 1 jaar rente
versch. 10 Dec. 1802 . . . . - 15— 6—„

Van een capitaal groot *f* 1200 1 jaar rente,
versch. 12 Nov. 1802 . . . . - 30— „—„

Van een capitaal groot *f* 1600 1 jaar rente,
versch. 26 April 1802 . . . . - 40— „—„

Van een capitaal groot *f* 1600 1 jaar rente,
versch. 31 Dec. 1802 . . . . - 40— „—„

Van een capitaal groot *f* 340 1 jaar rente,
versch. 26 Aug. 1802 . . . . - 8—10—„

Van een geconverteerde lijfrente 1 jaar rente,
versch. 1 Jan. 1802 . . . . - 17—10—„

(1e Summa rente van obligatien *f* 211—6—„).

fol. 3v. Anderen Ontvangen van *Landhuren.*

1 jaar huur van 6 mergen land aan de Noord in het Wijkerbroek versch. Corsmis 1802 . . . . *f* 30—„—„
dito huur van 6 mergen weiland, gelegen als voren . . . . *f* 70—„—„

(2e Summa van Landhuren *f* 100.)

fol. 4. Anderen Ontvang van *Tienden* op den 24 Julij 1802 publiek verpacht.

Volgen alsnu de tienden, afkomstig van de Carthuisers, Abdye St. Pauls, Oostbroek, en daarop, fol. 13v—18, die afkomstig van de Gebeneficieerde goederen, zijnde alle voormalige Pastoriegoederen, t. w. van de pastorien te Doorn, Nederlangbroek, Cothen, Werkhoven, Schalkwijk, Vleuten, Leusden en Hagestein.

(3e Summa van Thienden *f* 16971—18—13.)

fol. 18v. Anderen Ontvan
alsmeede van]
zo veel Tijd dee
vangen.

Volgen alsnu de erfpachte
bende tot de Carthuizers, A
burg te Zoest, Oostbroek,
Maria Magdalena te Wijk b.

Gebeneficeer

fol. 22. Vicarye op den
van Collateur i
en Possesseur
Heekeren etc.

„Alhier word overgeleverd
Dam, die nu deeze vicarye a
ten de Vicarye concernerend

De Wed. C. van Dorrestei
Lands, onder Driebergen g
waarvan de derde part aan
over 1802 . . . .

J. v. Leersum in plaatze
van de 10 a 11 mergen Lan
gen 's Jaars om *f* 22.— (d
niet verhuurt), waarvan ut s
1802 . . . .

C. Vernoy heeft in Erfp
Werkhoven gelegen, 's Jaars
⅓ portie competeert over 180

Op den 8 December 1808
bosch met Else en Eyke bo
om *f* 2439.—, waarvan ut s. ⅓ p

---

1) In de rekening over 1804 staat
„aan het Departementaal Bestuur '

fol. 23. Vicarye off Capellanye aan den *Dwarsdijk*.

Ontvangen van den Gadermeester van het Gerecht van den Dwarsdijk voor 1 Jaar renten van *f* 400. Capitaal à 3 pCt., verschenen 1 Julij 1802 . . . . *f* 12—„—„

fol. 23. Vicarye op St. Jacobs autaar in Kerke van *Abcoude*, waarvan Collateurs geweest zijn de Heeren van Haarlem en Possesseur de Heer Willem Craayvanger.

De Heer Willem Craayvanger plagt te betaalen *f* 12—10—„ voor een derde der Renten van een Capitaal van *f* 1500, dog dewijl aan dezelve moet goedgedaan worden ⅔ der Renten van *f* 600.— Capitaal tot *f* 10.—, welke ⅔ onder de Renten der 12 Nieuwe Obligatien (zie bl. 203) begrepen zijn, word alleen in Ontvang, versch. 8 Oct. 1802, verantwoord . . . . *f* 2—10—„

fol. 23v. Vicarye in den Kerke van *Westbroek*, waarvan Collateur is geweest Ignatius van Buuren van Zuidoort en Possesseur Tileman Walraven, Predikant te Heusden.

Aan deeze Vicarye hebben behoord 10 Mergen Lands, geleegen onder verscheidene Gerechten, welke ten deele verkogt, ten deele in Erfpacht uitgegeeven zijn, waarvan, na aftrek der Ongelden, een derde Portie aan dit Comptoir competeerd, welke portie over den Jaare 1802 volgens Memorie van wijlen Mr. W. G. van Nes bedraagd . . . . *f* 18—11—12½

fol. 24. Vicarye gefundeerd op den Huize van *Ruwiel*, waarvan Collateur is de Heer van Ruwiel, en Possesseur geweest den Heer Jan van Oudenaller.

Den Rendant heeft ontvangen van A. Hogeveen, als administrerende de gemelde Vicarye in voldoening van ⅓

portie in het zuiver inkomen van genoemde Vicarye ove den Jaare 1802 . . . . *f* 25—4—

fol. 24v. Vicarye op 't Sanctae Anna Autaar in de Kerk van *Breukelen*, waarvan Collateur is de Hee van Nyenrode.

De Rendant heeft ontvangen van J. Ort van Nyenrode als administrerende de gemelde Vicarye in voldoening va ½ Portie in het inkomen van denzelve over den Jaar 1802 . . . . *f* 15—17—10

fol. 25. *Harmelen*, Commandeury.

De Commandeur van Harmelen betaald 's Jaars van *f* 800 alhier 't Jaar versch. Corsmis 1802 . . . *f* 800—„—,

Vreeland, Pastorij.

Van de Kerkmeesteren aldaar voor een Jaar Pacht uit de Pastorij Landen versch. Corsmis 1802 . . *f* 57—„—,

(4e Summa van Erfpachten etc. *f* 2958—17—13½.)

Summa totalis van Ontfang bedraagd *f* 20242—2—10½.

Uitgave jegens den vorenstaanden Ontfang.

fol. 26. Eerstelijk van Ongelden van Landerijen.

Maria Magdalena te Wijk.

Aan den Ontvanger te Wijck ongelden van 10 Mergen 200 R. over 1802 . . . . *f* 85—10—„

Gebeneficieerde goederen.

Aan den Ontvanger van de verponding over de Stad en Schoutambte van Vianen, de Ordinaris en Extraordinaris verponding van ½ van 't Papenviertel over den Jaare 1802 . . . . *f* 60—„—„

Carthuizers.

Aan den Gadermeester van Amerongen, Billet over 1802 . . . . *f* 15—18—10

(1e Summa van Uitgave *f* 161—9—4.)

fol. 27. Anderen Uitgave van Thinsen en Erfpachten, Oudeigens, Losrenten als andersints.

volgen alsnu, fol. 28 — diverse uitgaven betrekking heb-

bende op de *Carthuizers*, *St. Pauls*, *Marienburg* te Zoest, *St. Agnieten* te Rhenen en vervolgens fol. 32v—33v.

Gebeneficieerde goederen.

Betaald aan F. W. van Grimborn van ½ Mergen Lands, behoorende aan de kosterye van Zegveld, versch. ult° Dec. 1802 . . . . *f* —„—16—„

Aan den Cameraar van St. Maria voor 1 Jaar Renten, versch. 24 Maart 1803 van een Capitaal van *f* 1348 . . . . *f* 53—16—1

De Post van *f* 150 aan den Deurwaarder van den Domskamer niet meer betaald wordende, dient alhier maar voor . . . . Memorie.

Aan 't Capittel van St. Maria voor een Jaar subsidie van de Predikanten, versch. 10 Jan. 1803 . *f* 45—8—12

Aan J. C. de Graaff voor zijnen zoon N. de Graaff, weegens het inkomen van de Vicarye op St. Nicolai Autaar in de Kerk te Abcoude (zie bl. 213) versch. 12 Julij 1802 . . . . *f* 63—6—10

Aan den Sacrist van St. Maria, versch. Corsmis 1802 . . . . *f* 14—„—„

Vicarye op den Huize van *Beverweerd.*

Den Rendant heeft betaald aan den Administrateur W. van Dam voor de derde portie in de ongelden deezer Vicarie over den Jaare 1802 . . . . . . *f* 38—1—6

De Kerkmeesters van Baarn het Jaarlijks onderhoud van de Kerk aldaar, versch. ult° April 1802 . . *f* 75—„—„

Aan den Thesaurier der Stad Utrecht de Jaarlijkse Subsidie van den Professor Juris Publici volgens Resolutie van 10 Maart 1708, versch. 18 Nov. 1802 . . *f* 600—„—„

fol. 33v. volgen de uitgaven voor *Maria Magdalena te Wijk b. D.* en fol. 34 van *Oostbroek.*

(2e Summa van Uitgaave *f* 4454—4—„

fol. 35v—37v. Anderen Uitgave van Onkosten van ver-

pachting van thienden en daartoe behoorende contributien.

Onder deze rubriek worden vermeld de onkosten van de bovenvermelde verpachtingen van tienden van *Carthuizen*, *St. Paul* Zeister oever, *Zoest* en *Gebeneficieerde Goederen.*
(3e Summa van onkosten enz. *f* 626—9—„)

fol. 38. Anderen Uitgave van Reparatien aan de Pastorij Huizinge te Nederhorst [1].

Den Rendant heeft betaald aan de Respective Leveranciers en werkbazen voor gedane Leverantien en verdiende Arbeidsloonen in den Jaare 1801 aan de Pastory te Nederhorst den Berg, volgens ordonnantie van 26 Aug. 1803 Reg. fol. 52v. . . . . *f* 146—18—14
(4e Summa van Reparatien etc. . . *f* 146—18—14.)

Summa totalis van Uitgave *f* 5389—1—2.

Welke getogen van den vorenstaanden Ontvang ter somma van *f* 20242—2—10½, zoo blijkt meerder te zijn Ontvangen dan Uitgegeven *f* 14853—1—8½.

Aldus gehoord en gesloten bij de Heeren Assessoren tot het opnemen en sluiten dezer Rekening gecommitteerd binnen Utrecht, den 16 December 1808 (gett.) A. C. de Normandie van Schalkwijk, R. H. Nahuys.

De daarop volgende (2e) separate rekening over 1803 sluit met een batig slot van *f* 16337—16—5¾, terwijl de 3e, over 1804, sluit met een nadeelig slot van *f* 11567—16—4¾ hetwelk afgetrokken van de batige sloten over 1802 en

---

1) Deze betaling van reparatien aan de pastorie, even als ook die aan de Kerk te Baarn, zijn van exceptioneelen aard, daar er vroeger, in den regel, door het Comptoir der Gebenef. goederen geene betalingen voor pastorien en kerken werden gedaan, daar deze reparatien uit de *Kerkegoederen* werden bestreden.

1803 t. z. *f* 31190—17—14, de rendant ten slotte ult° Dec. 1804 overhield een batig slot van *f* 19623—1—9½ dat hij, blijkens zijne 7e Ordinaris rekening (1 Mei 1804—5) overstortte in de generale domeinkas.

Overigens zijn deze 2e en 3e Separate rekeningen geheel gelijkluidend aan de 1e, met eene kleine wijziging ten aanzien van het elzenbosch, behoorende tot de vicarie van Beverweerd, dat gerooid schijnt te zijn en in 1804 voor *f* 52 sjaars verhuurd was aan J. Dorrestein.

Alle deze rekeningen berusten op het prov. archief; gedrukte invent. pag. 92 (n° 353).

Uit deze domeinrekeningen blijkt alzoo voldoende, dat de obligatien der bovengemelde geestelijke goederen, daaronder begrepen die van de Gebeneficieerde goederen, als ook die van het vroegere Domeinfonds, alle uitvoerig beschreven in het *Manuaal*, onder Bijl. M. vermeld, toen ter tijd, wegens successieve rentereductien slechts rentende 2½ pCt., voor zoo ver die liepen ten laste van het Comptoir der Gemeene-middelen of andere comptoiren, zijn vernietigd en de renten daarvan niet meer zijn uitbetaald [1]).

Van de andere obligatien, ten laste van particulieren of corporatien, is toen opzegging gedaan en zijn de gelden daarvan alzoo gevloeid in 's rijks kas, even als ook van de erfpachten, oudeigens en dergelijke, strekkende ten bate van diverse geestelijke comptoiren, die, voor zoo ver zij niet reeds waren opgevorderd, krachtens de resolutie van 5 Augustus 1797, alsnog door gedwongen aflossing tegen den penning 25 (op eenige weinige uitzonderingen na) mede zijn te gelde gemaakt.

---

1) De Staat won of verloor geen enkelen penning met deze vernietiging, noch aan kapitaal, noch aan renten, daar het waren pretensien op hem zelven, zoodat hetgeen de Staat won als debiteur, hij weder verloor als crediteur.

Alleen de landerijen zijn g
de administratie der domeine
eigenlijk ook reeds waren, wa
vroeger reeds eigendom van de
De administratie echter was t
waren Separate administratie
obligatien, behoorende aan de
deze separate domeinadmistra
Generale domeinadministratie,
als ook alle uitgaven, aan die o
den en vroeger daaruit betaald
den. De algemeene of nationale
splitst in diverse gewestelijke
Rentmeester Generaal en me
meesters of afzonderlijke Rent
algemeen bestond er voor de
administratie met eene Depart
meene administratie voor de g
(en later voor het Koningrij
van Finantien der Bat. Rep
Nationale Rekenkamer en ee
verdeeling van administratie
gewestelijk en algemeen bes
door de eene of wel door de
betaald en hoe de verhoudi
beide takken was, is ons o
ver ons bekend is, ook niet
zet of toegelicht.

---

1) Zoo was er ook nog eene an
fende de domeinen afkomstig uit
van den Stadhouder Willem V, wa
sie van administratie en één of
functie waren, o. a. ook voor de g
vincie Utrecht. Zie van Lijnden: *h*

Het blijkt echter uit de bovengemelde algemeene en separate gewestelijke domeinrekeningen, dat er ook betalingen uit andere kassen dan uit de departementale domeinkas geschiedden, want de predikanten en schoolmeesters ten platten lande werden, blijkens die rekeningen, niet meer daaruit betaald, doch ontvingen (indien wij ons niet bedriegen) ook na 1798 tractement, dat alzoo uit andere rijkskassen of comptoiren moet voldaan zijn.

Waarom deze tractementen ten platten lande, na 1798, niet zijn verantwoord onder de uitgaven van het opgeheven comptoir der gebeneficieerde goederen, even als de overige betalingen, die vroeger uit dit comptoir geschiedden en in de separate rekening, hierboven vermeld, ook nog steeds voorkomen (zoo komt daar voor o. a. de possessor in het publieke recht); zulks is niet duidelijk. Wij willen er dan ook slechts op wijzen dat, niettegenstaande de 12 obligatien ad *f* 187398—3—„ op het comptoir der Generale middelen, aan dit voormalig fonds of comptoir der gebenef. goederen behoord hebbende, waren vernietigd geworden en dus ook de *f* 4747—9—„ rente, welke die jaarlijks afwierpen (zie bl. 608) te loor ging, desniettemin de predikanten en schoolmeesters, even als vroeger, hun traktement bleven ontvangen, zonder dat men weet waaruit.

Het is dus ook mogelijk, dat de possesseurs der vicarien (wettige of onwettige), voor zoover de inkomsten hunner respective vicarien, waarvan zij ⅔ genoten, mede voortvloeiden uit de renten dier 12 obligatien, ook nog voor hun ⅔ jaarlijks betaling hebben genoten uit de eene of andere kas. Of dit werkelijk het geval is geweest, hebben wij, niettegenstaande alle aangewende moeite en onderzoek, niet kunnen uitvorschen. Indien zij werkelijk uitbetaling hebben ontvangen, dan zal dit moeten blijken uit de rekeningen der diverse kantoren of andere rijksadministratien op het Departement van financien berus-

tende; want het geld moet
zijn, indien het is uitbetaald

Indien men inzage had v
van een dier possesseurs, of
wel van eene vicarie, waart
schrijvingen op het comptoi
hoorden, dan zou men lang
zij, na 1798, behalve van de
ten dier obligatien hun ⅓ he

Toevallig zijn wij in staa
doch alleen bij gebrek aan i
daar het de zaak niet volled

Onder de groote massa pa
van het archief der voormali
thans aanwezig op het Stads
lijk gesorteerd, waaruit wij
deelden, bevindt zich ook ee
de vicarie van *Westbroek* [1].
voorafgaande toelichting, di
mededeelen; te meer daar zi
tot de *histoire secrète* der vic
slordige en achtelooze wijze
dezer eeuw de administrati
provincie Utrecht, gevoerd
der Gebenef. goederen zich
de tertien werden betaald e
dan ook. Er werd volstrekt
een possesseur of collator-po
vicarie, bij gebreke hiervan,

---

1) Dit pakket schijnt niet te l
die aan de Momboirkamer ware
uit de particuliere papieren van I
na zijn overlijden, te zijn gera
waarvan hij Administrateur was.

of juister gezegd, het vruchtgenot der ⅓ had opgehouden, zoodat de ontvanger de *volle* vruehten en renten der capitalen moest bekomen. Ter verontschuldiging dier ontvangers kan men echter aanvoeren dat, als zij klachten en aanmerkingen maakten over dergelijke zaken, de Gedep. Staten, zulke klachten dikwijls naast zich neêrlegden en er niets aan deden, zooals men bij de nalezing der Bijlagen K en L kan zien. Het is dus zeer begrijpelijk dat zij, niet gesteund door Gedeputeerden of de auditeurs dier rekeningen, die het nepotisme niet aandurfden, en ziende dat de Sur-Intendenten over de geestelijke goederen en de Directiekamer (die steeds door Gedeputeerden vooraf moesten gehoord worden) ook al alles goedvonden, — op hunne beurt ook maar iedereen zijn gang lieten gaan en tevreden waren als zij de tertie maar in hunne rekening als ontvangen konden brengen, zelfs al was het, dat zij moesten vermelden die uit handen van een doode te he bben bekomen (zie bl. 643: „volgens memorie van *wijlen* Mr. W. G. van Nes").

Doch ter zake. — In de 1e rekening van den ontvanger der gebenef. goederen (F. van Weede) over 1586/8 komt (fol. 89) de vicarie, gevestigd in de kerk te Westbroek, voor met de korte vermelding: „cujus possessor Vereem", en worden de goederen, als niet aangebracht zijnde, niet vermeld en bijgevolg de opbrengst pro memorie uitgetrokken. — In de daarop volgende rekening van 1669 (de tusschenliggende ontbreken) (fol. 86v) staat als collator vermeld Jor Jeronimus van Buyren, en als possesseur Adriaen Strick, met bijvoeging: dat deze tevens als zoodanig in huur had het derde part van 13 morgen, gelegen onder Westbroek, in verschillende perceelen (invoege als bl. 589 is vermeld), waaruit door den ontvanger toen voor de tertie was ontvangen *f* 18.

In de rekening over 1770 (de tusschenliggende ontbreken) staat als *gewezen* collator vermeld: Ignatius van Buu-

[illegible] Zo[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 17[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] 17[illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] der [illegible] [illegible]
[illegible] der [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Men [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]. Het was [illegible]
administrateur te zijn [illegible]
[illegible]
[illegible] om de [illegible] te [illegible]
ministratie [illegible]
[illegible]

De goederen, tot deze [illegible]
de rekening over 1770 en [illegible]
bewaarlagen als in die van [illegible]
(zie bl. 605), met vermeld[illegible]
waren verkocht en dat in [illegible]
verzwegen waren, mede ver[illegible]

In de Memorien of adm[illegible]
administrateur dezer vicari[illegible]
periode van 1772 tot 1804 [illegible]
voorige opgaaf der landerij[illegible]
morgen onder Breukelerwe[illegible]

f 16 's jaars, en een erfpacht ad *f* 14 's jaars, gaande uit 2½ morgen bouwland onder Breukelen, Orts-gerecht, aan het riviertje de Aa. Behalve dit land en de erfpacht, behoorden tot deze vicarie ook nog drie Obligatien ten laste der Provincie, waarvan de renten geregeld worden verantwoord door den Heer van Nes in zijne administratie-rekeningen tot en met 1804; nam. eene obligatie ten laste der Provincie, groot *f* 400, rentende jaarlijks *f* 11, verschijnende op 14 November; — 2° dito groot *f* 400, rentende *f* 11, verschijnende 13 Februarij, en eene ten laste van het Eene deel der Generale middelen 's Lands van Utrecht, groot *f* 3000, rentende *f* 8—5—„ verschijnende 14 Augustus — alzoo de 3 obligatien, te zamen jaarlijks *f* 30—5—„. De renten dier obligatien zijn alzoo tot en met 1804 verantwoord en het ⅓ daarvan, d. i. de tertie, genoten door het Rijk, zoodat men daaruit de gevolgtrekking zou kunnen maken, dat de Heer van Nes, of *wijlen* de Heer van Nes, zooals het in 1801—4 luidt, d. i. een onbekende, die voor hem optrad als administrateur van de vicarie, namens den (niet bestaanden) possesseur der vicarie, die renten toch moet ontvangen hebben op de eene of andere wijze, ook na 1798, daar hij de tertie daarvan toch niet uit zijn zak er zal bijgelegd hebben. Dit laatste schijnt echter het geval geweest te zijn (hoe onwaarschijnlijk het ook op zich zelf is te achten), ook reeds vóór 1798, zooals is af te leiden uit eenige aanteekeningen in die jaarlijksche memoriën van administratie in margine voorkomende.

De Heer van Nes was bij eene schriftelijke onderhandsche procuratie, d.d. 3 Januari 1766, door Jonkhr. Frederik van Camminga, Ritmeester, ten dienste van den Staat der Vereenigde Nederlanden (zoon van wijlen Frederik Ignatius van Camminga), zoo voor zich als voor zijne broeders en zusters, benoemd tot gemachtigde voor de administratie zijner goederen in de provincie Utrecht, in plaats van

zich zedelijk verplicht achtte
de Staten te moeten brenge

Tegen dergelijke mogelijke
of hunne Gedeputeerden te
bij verkoop van landerijen,
obligatien, voortgesproten ui
prijs, moesten worden gedep
de gebenef. goederen (bl. 5
brandmerk moesten worden vo

De uitbetaling der rente
de meeste waarschijnlijkheid
zijn uitbetaald en ontvangen
van Nes (blijkens de mem
1804, en de bovengemelde
over 1802—1804) steeds was
treedt, in 1805, eensklaps
C. Pronckert, die zich in zij
kwalificeert: als administreer
daarin alleen de landpacht
zonder eenige renten van ob

De memorien, in het pak
en zijn, evenals de vroeger
kend, als ontvangen hebbend
In het Manuaal, bl. 208 ve
de tertien ook nog in 181
Heer Pronckert tot in dat j

Hoe en op welke wijze hi
was geworden en wie hem a
een ondoorgrondelijk raadse
het zuiver batig slot bleef,
Heer van Nes, overhield ui

---

1) Merkwaardig is het, dat oo
is als het vroegere, zoodat men
looven. Na het optreden van Mr. P

Na 1810, waarschijnlijk ten gevolge van de meer nauwkeurige en betere domein-administratie onder het Keizerrijk, schijnt deze administratieve Augiasstal eens schoon geveegd en de geheele opbrengst van het land en de erfpacht aan de schatkist getrokken te zijn, en aan den Heer Pronckert het beheer over die goederen te zijn ontnomen. — Na de bevrijding van de Fransche overheersching diende echter de Heer Pronckert, waarschijnlijk van oordeel zijnde dat nu de *bon vieux temps* weder was aangebroken, aan de Hoofd-Administrateurs der domeinen een verzoekschrift in, waarin hij, onder opgaaf dat hij voor ¼ was *possesieur* (!) van de vicarie, gefundeerd in de kerk te Westbroek, uitbetaling verzocht der *hem competeerende* ¼ over de jaren 1814, 1815 en 1816, en dat daarmede van jaar tot jaar geregeld zou worden voortgegaan (zie bl. 208). Wat er op dit rekwest is geantwoord, en of het Goevernement dwaas genoeg geweest is om hem zijn verzoek in te willigen, is onbekend, doch kan blijken uit de domeinrekeningen van dien tijd, die niet aanwezig zijn op het prov. archief [1]).

Wij besluiten met de opmerking, dat uit de wijze waarop dit comptoir en de overige opgeheven comptoiren der geestelijke goederen zijn geliquideerd en vereffend, waarbij de obligatien kortweg zijn vernietigd en verbrand, de nog overgebleven erfpachten en uitgangen zijn opgezegd en opgevorderd, en de gelden, daaruit voortgesproten, in

---

1) Onder het afdrukken dezes valt ons in handen de 9e Generale domeinrekening van van Mansvelt, loopende van 1 Jan.– ult. Dec. 1806, op het prov. archief aanwezig (de 8e ontbreekt), doch door ons over 't hoofd gezien. Daarin komen de ontvangsten en uitgaven voor de geestelijke goederen weder voor (op last van eene aanschrijving van den Secretaris van Staat voor de financien der Bataafsche Republiek van 19 Febr. 1806), en wel geheel op dezelfde wijze als in de Separate rekeningen over 1802 t. en m. 1804 hierboven vermeld, behalve alleen dat het tractement van der professor juris publici is vervallen. Latere rekeningen ontbreken.

's lands schatkist zijn gevloeid
tijdens de Bataafsche Republ
der gebenef. goederen niet
stichting in den zin der wet,
deelen daarvan, t. w. de pas
geweest zijn *stichtingen*. Wat
weest zijn, laten wij in het m

KON. BESLUITEN, ENZ.
TE AMERS

Wij Willem bij de grat
Gezien de voordracht van O
landsche Zaken van den 22en
betreffende de vicaryen, geve
Amersfoort, omtrent welke e
Onzentwege zijn noodig geach
Gezien het rapport van O
van den 4en Maart ll. n° 70.
Den Raad van State gehoor
1839 n° 13).
Gezien het nader rapport v
nenlandsche Zaken van den 1
Den Raad van State ander
21en Mei 1839, N° 18).
Hebben goedgevonden en v
te stellen:
1e De goederen, behooren
St. Joriskerk te Amersfoort,
gens de voorschriften, welke
deren van beurzenstichtingen
vat in onze besluiten van de
n° 48) en 2 December 1823 (

2e Het beheer over de vicaryen zal bij voortduring worden uitgeoefend door den als Rentmeester fungerenden Heer J. van Goudoever te Amersfoort, zullende bij vacature der betrekking van Rentmeester eene nieuwe benoeming als zoodanig worden gedaan door Gedeputeerde Staten der provincie Utrecht.

3e De gezegde rentmeester zal, van af het tijdstip dat laatstelijk zijne rekening is gedaan aan het stedelijk bestuur van Amersfoort, van zijn beheer jaarlijks verantwoording doen aan Gedeputeerde Staten voornoemd.

4e De tegenwoordige rentmeester zal, bij het doen van verantwoording en rekening, kunnen brengen de tot dusverre door hem genoten belooning, doch zal de vergelding van zijne opvolgers geregeld worden volgens art. 14 van Ons besluit van den 2en December 1823.

5e Het derde gedeelte der inkomsten van de onderhavige vicaryen zal voorloopig, tot wederopzeggen toe, blijven uitgekeerd worden aan het stedelijk bestuur van Amersfoort, onder gehoudenheid om de daardoor te verkrijgen gelden te doen strekken ten behoeve van het onderwijs in die stad, waarvan het stedelijk bestuur, ten genoege van Gedeputeerde Staten der provincie Utrecht, zal moeten doen blijken.

6e Aan het stedelijk bestuur van Amersfoort zal geene uitkeering meer worden gedaan van het geheel der inkomen van de Vicaryen 3, 7, 9, 20, 21, 22 en 24; zullende de stad daarvan op den voet, hiervoren gemeld, alleen genieten een derde gedeelte en van de twee andere derde gedeelten door Ons nader eene begeving worden gedaan.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit — enz.

's Gravenhage den 27 Mei 1839. (get.) Willem.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Dec. 1875, N° 28, 5e Afdeeling.

Gezien het Kon. Besl. van 27 Mei 1839, n° 78, rege-

lende het beheer der vicarye
kerk te Amersfoort.

Den Raad van State gehoord

Gezien het nader rapport v
nister van 11 Jan. 1876, n°

Hebben goedgevonden en v
art. 2 van het aangehaald Ko
bij de voormelde vicaryen zull
men op de wijze in art. 3 van
1823 (Stbl. n° 49) aangegev
bevoegdheden en verpligtinger
sluit aan provisoren toegeken

Onze Minister van Binnenl
de uitvoering van dit besluit,
gezonden aan den Raad van

's Gravenhage den 14 Jan.

De Minister van Binnenlan

Gelet op het Kon. Besluit
wijziging van art. 2 van dat
dier voege, dat bij de vicarie
Provisoren, te benoemen op
Kon. Besluit van 2 Dec. 182
al de regten, bevoegdheden e
meld Kon. Besluit aan Provis

Gezien de voordragt van Ged
dd. 30 Jan. 1876, n° 16 en
voor de stichting van beurz
10 Maart 1876, n° 185.

Overwegende dat door de a
visoren worden aangewezen.
Provisoren voor de gemelde s
Burgemeester en 2° den in ja
gemeente Amersfoort.

's Gravenhage 17 Maart 18

KORTE INHOUD.

INLEIDING

Geschiedenis der geestelijke goederen in het algemeen, na de Reformatie.

Geschiedenis der Utrec
Reforn

Utrechtsch Vicarierec

BIJLAGEN.

VERBETERINGEN.

Bl. 137, noot — bijvoegen *Matthaeus*: Analecta V pag. 956.
» 206, reg. 3 — $2^3/_4$ % — lees: $2^1/_2$ %.
» » » 8, in plaats van: *niet* te vinden — lees: te vinden, (zie de 2e domein-rekening 1799—1800 bl. 623) en waarschijnlijk ook op te sporen . . . enz.
» » reg. 15 — Waarschijnlijk zijn zij mede begrepen ... enz. — lees: Het is niet wel aan te nemen dat zij mede behoord hebben tot die begrepen in de decisie ... enz.
» 207, reg. 6 — rentmeester — lees: Rentmeester-Generaal der Domeinen.
» » reg. 7 weg te laten — later een Agent van het Domein.
» » reg. 11 — Deze Agent — lees: Deze Rentmeester-Generaal.
» 421, reg. 18 — achter *proces* — te voegen: zie bl. 606.
» 422, reg. 5 — Bijl. K. fol. 168 — lees: 167, 169 v en 173.
» 465, reg. 7 — achter D. van de Weulis — te voegen: zie bl. 596.
» 492, reg. 24 — Bijl. 8bis — lees: 10bis.
» 621, reg. 23 — Latere Domeinrekeningen — bijvoegen: dan eene over 1806.
» » reg. 31 — op bl. 207 vermeld — bijvoegen: die ook bevestigd wordt door de 9e Generale Domeinrekening over 1806 en de daarin woordelijk opgenomen aanschrijving van den Secretaris van Staat voor de finantien der Bataafsche Republiek, van 19 Febr. 1806.
» 639, reg. 16 — achter *f* 74750 te voegen — (nieuwe regel) 9e *Rekening* — 1806 (zie bl. 657, noot).

BERIJMD VERHAAL

VAN

HET BELEG VAN IJSSELSTEIN DOOR GELDER EN UTRECHT IN 1511,

UITGEGEVEN DOOR

DR. J. H. GALLÉE en MR. S. MULLER FR.

Het hierachter [1]) medegedeelde aardige dichtstuk verhaalt ons geen enkel feit, dat niet reeds van elders bekend en voldoende toegelicht is. En toch schijnt het de eer der uitgave overwaard. Want het levert als verhaal van een ooggetuige menigen karakteristieken trek uit het leven in de stéden op het eind der Middeneeuwen, menig détail, dat ons de wijze van oorlogvoeren veraanschouwelijkt; het is bovendien als spotdicht uit dien tijd merkwaardig, al is de beteekenis van elken bijnaam en elke grap niet altoos even duidelijk. Het geheele gedichtje, dat hier en daar niet zonder letterkundige verdienste schijnt (b. v. de beschrijving van het uittrekken der Utrechtsche gilden

1) Volgens een HS. op 18 blz. papier, beschreven met eene hand uit den tijd van het verhaal en berustende op het Provinciaal Archief van Utrecht: Collectie van Hilten N° 441.

vs. 241 vlg.), is uit het volle leven van het volk opg weld, en tintelt van het begin tot het einde van di „derben Witz," dien we op zoo menige bladzijde, in z menig plastisch kunstwerk der Middeneeuwen weêrvinde

De naam van den schrijver, wiens initialen zeer ondu delijk zijn geschreven, laat zich geheel niet gissen. E verstond, blijkens enkele citaten, Latijn; maar zijne aardi heden over de kanunniken en monniken maken het o waarschijnlijk, dat hij tot den geestelijken stand behoord Vurig IJsselsteinsch-gezind bevond hij zich kort na h beleg, tijdens het schrijven van zijn gedicht, in de sta waar hij o. a. de vuurpijlen in het kerkdak zag steke Toch moet hij gedurende het beleg niet te IJsselstei maar in het vijandelijke kamp verkeerd hebben, zoo blijkt uit zijn verhaal over den door die van Utrecht med gebrachten ploeg. Dat hij daar als spion dienst dee wordt niet onwaarschijnlijk door de mededeeling, dat h dáár voor hem geen tijd was om te lachen.

Het is zeer overbodig, eene geschiedkundige inleidi aan deze uitgave toe te voegen. De Heer Jhr. J. J. I Geer van Oudegein heeft in zijne *Bijdragen tot de geschi denis der Provincie Utrecht*, p. 163—169, eene uitvoerig uit de bronnen getrokkene geschiedenis van het beleg v IJsselstein gegeven, dat de juistheid van dit verhaal i alle détails bevestigt en het hier en daar bovendien aa vult. Bij de daar aangehaalde bronnen kunnen wij n voegen: *Heda*, *Historia*, p. 317, 318, die over het bel van IJsselstein slechts met een paar woorden spreekt maar als ooggetuige eene meer uitvoerige en levendig beschrijving geeft van den vorafgaanden aanval van Jonk Floris van IJsselstein op Utrecht.

Het tweede beleg van IJsselstein (reeds in 1482 w de stad met even ongelukkigen uitslag als ditmaal, do de Utrechtenaars belegerd) was de laatste episode in d eeuwendurende veete tusschen de twee steden, die in bit

terheid niet weinig was toegenomen, sedert IJsselstein in 1417 op verzoek der Utrechtenaars door vrouw Jacob van Beijeren geheel was verwoest. Dit antagonisme van twee steden, in de Middeneeuwen niet zeldzaam, was hier aangewakkerd door de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, wier naweeën zich nog in het begin der 16e eeuw deden gevoelen. De stad Utrecht was, niettegenstaande de strijd der partijen in haren boezem afwisselend aan verschillende leuzen de overhand bezorgde, over het algemeen goed Hoekschgezind geweest. Zij zag in IJsselstein thans niet alleen de oude erfvijandin, maar zij haatte het bovendien als het erfgoed van Maximiliaans trouwen generaal Floris van Egmond. Bij de IJsselsteinsche partij vinden wij dan ook enkel Kabeljauwsche elementen: de heeren van Egmond-IJsselstein, aan Arkel verwant, en de Bourgondisch-Oostenrijksche vorsten, die de Kabeljauwen altijd gesteund hadden. En zooals vooral sedert het midden der 15e eeuw te verwachten was, Utrechts bisschop was zoo al niet op de hand van de vijanden zijner hoofdstad, toch niet onvriendelijk jegens hen gezind.

Eene andere antithese in de Utrechtsche geschiedenis vinden wij hier in den kritieken tijd, die aan de katastrophe van 1528 voorafging, voor het laatst nog eens in volle kracht: het is die tusschen Holland en Gelder. Hadden in den loop der eeuwen de bisschoppen van Utrecht afwisselend bij Holland en Gelder steun gezocht, sedert zij zich meer en meer bij de machtige Bourgondisch-Oostenrijksche hertogen hadden aangesloten (met name sedert het optreden van bisschop David van Bourgondië) had Gelder, en vooral de onrustige Karel van Egmond, er met al zijne onbuigzame energie naar gestreefd, het weinigje gezag, dat den bisschoppen in hun Sticht overbleef, te ondermijnen. Gelder, voortaan de incarnatie van het partikularisme, handelde niet inconsequent, toen hij als tegenstander der centraliseerende Oostenrijkers het landsheerlijk

gezag zocht te knakken;
slechts eene voortzetting h
gezag met alle krachten st
hingen. Maar het lag in
van Gelder door het best
toestand van regeeringloo
ellende, waarin het Sticht
jaren verkeerde, deze scho
dreef der gehate Oostenrijks
allen haar thans rust kon
temporaliteit door bisscho
Karel V in 1528, was de
bellum omnium contra om
in het Sticht van Utrecht

DIT IS BELECH VAN UTERT VOER IJSELSTEIJN.

Rijst Borgonien doer Egmont getrouwe
Ende dalt Utrecht all eert u rouwe
Want war ghi strit met alle u macht
Floris van Egmunt u niet en acht
Als men vijnt hier na bescreven
Do des niet en weet de macht [1]) hir lessen.

Dije cleijne saken groet wijllen achten
Ende haer vrunden daer um haten
Heft men dicwijl syen verachten
Mer den wijse siet ment laten.

Mer Kaerl van Gelre heft gedaen
Als ick u cortlick sal doen verstaen
Om tue hoftlude van kleinder edelheit [2])
Heft hije bekraft [3]) met groter onbescheit
Oudensel met mer ander vesten [4])

1) macht — mag het.

2) Denkelijk wordt hier bedoeld het onthoofden van Dirk van den Berg en twee andere Geldersche edelen door die van Kampen. (Nijhoff, Gedenkw. v. Geld. VI. 1. p. CXXII.)

3) bekraft — met geweld genomen.

4) Oldenzaal werd vóór 13 Febr. 1510 door Karel van Gelder genomen. (Nijhoff, Gedenkw. VI. 1. p. CXXIV.)

Sonder toe seggen oft ander conquesten
Nochtans hadde hem Oudensel volle goets gedaen
Om die Borgonschen te wedder staen
Mer quaet vor goet hem verklart
Wacht u Wtrecht dat gij soe niet en vaert.

Dit heft de biscop van Utrecht vernommen
Ende is sijn ondersaten te hulp gekamen
An hem nemmende een vrunt certeijn
Her Floris van Egmont van IJselsteijn
Des de oversten van Utrecht hem off gengen
Ende hem nijt obedirden in genen dingen
Mer dochten woe [1]) sie dat solden beletten
Ende Oudensel tot IJselsteijn ontsetten [2]).

Ende hebben schouwen [3]) verradelick togewrocht
Binnen getuent buten mit torf vertocht [4])
Om Tijsselsteijn Gelres voir torf toe vercopen
Mer die scouwen lecten dus gingen sie lopen.
Domen xv^c ende x heft gescreven
Hebben die van Utrecht dit verraet bedreven
Op sunte Benedictus dach in den sommer gestelt
Als Jan Goertsen selven heft gemelt,

---

1) woe — hoe.

2) Floris van IJsselstein was het namelijk, die nog in hetzelfd jaar 1510 Oldenzaal voor de verbondenen (de Bourgondiërs, de bisschop en de Overijsselsche steden) hernam. (Nijhoff, Gedenkw VI. 1. p. CXXVII.)

3) schouwen — schuiten, ook wel pleyten genoemd, nog in ge bruik in de benaming schietschouw.

4) binnen getuent, buten mit torf vertocht — van binnen va eene zoldering van vlechtwerk voorzien en van buiten met turf be dekt (getuent v. tuen, saepes.).

Die gehuert scipper was vander scouwen
Dat sint dicwijl is berouwen.

Dit is Floris van Egmont gecommen ten oren
Ende heftet nit wijllen laten versmoren
Mer hij woldet noch breder kaocken [1]
Hie toch wor Utrecht branden ende smacken
Die woersteden leijt hije off branden
Mit lutel volx het was Utrecht scande
Want haddent nijt gevest versufte dvasen
Sij hadden dat volc weel en vech geblasen.
Dit gesceyde int apenbaer
Domen scref xv^c ende xi iaer [2].

Die oversten van Utrecht die wel vaerom visten
Begonsten met malcander toe tvisten
Vant dat umt tferaet der scouwen vas
Dat nijt volbroch hem berouwen vas [3]
Dochten voe sollen vij dit best macken
Ende slotent samen sie woldent missacken [4]
Ende hare mente [5] doen verklaren
Dat desse wercken verradelick waren
Sij wergarderden raet jonck ende oude [6]
Vragende vatmen hijr to doen soude
Vant het verradelick verraden vas
Doe sanck elck als hem dij beck gevassen was.

---

1) kaocken — koken, smacken — smoken.

2) En wel Maendach na Conversio Pauli (28 Januari) 1511.

3) Want het had hem berouwd dat het verraad met de schuiten niet volvoerd was.

4) missaecken — ontkennen.

5) mente — gemeente.

6) De raad van het vorige jaar werd te Utrecht in zaken van belang steeds met de fungeerende raadsleden opgeroepen: de „raet out ende nye" was de formule.

Die heer van Muntfort als een out hasken [1])
Gaff tot den wuer ene klein blasken
Ende begost hem selven seer toe storen
Omdat hij Puermerind had met rechte verlaren [2]).
Zeit hi datment werraet Toiselsteijn solde vrecken
Hi solde hem selven als hulpe in die saken steken.
Doe danckenden hem die oversten seer
Seggende wij nemment an leve heer
Wat het nu gerockent is [3]) mot het gesponnen sijn
Ende selven [4]) dyt enden het moet begonnen syn
Gij moet ons helpen doer dijt bedriven
Of vij sullen te samen in dije scande bliven
Onse borgers sollen wel na u horen
Aldus sollen vij to bet werdoren [5])
Hijr of toe krigen onsen willen.
Dit gesciede alle heimelick ende stille
Mer voe sie dyt hebben vort bedreffen
Dat soldi vinden hijr nabescreven.

Inden irsten om dit verck to beginnen
Hebben sij har menten buten ende binnen
Die bamklocke doen scoren um to rade te vessen
Daer hebben sie doe volle breve doen lessen
Die sie seden ontfangen te hebben met veele reden
Van vrou Margriet [6]) ende Hollantsche steden

1) als een out hasken. Een oud konijn komt ten onzent meer als zinnebeeld der sluwheid voor dan de haas.

2) De burggraaf Johan van Montfoort was in 1481 door Maximiliaan vervallen verklaard van zijne heerlijkheid Purmerend wegens zijne deelneming aan Hoeksche woelingen. Zie meer hierover bij Gouthoeven, Chron. p. 524.

3) wat het nu gerockent is — lees: want nu het gerockent is.

4) selven — lees: sel men.

5) verdoren — waarschijnlijk: hen verdwazen.

6) Margaretha van Oostenrijk, dochter van Maximiliaan en gouvernante der Nederlanden gedurende de minderjarigheid van Karel V.

Inhoudende dat sij vanden sacken niet en visten
Of tegen die van Utrecht niet en twisten
Noch Florijs nijet en rurden in genre maniren.
Desser brefe lessen gelick drie ofte vijre
Ock seiden sie dat in Hollant was ofgeropen
Datmen heer Floris volx gen vitalije [1]) sold verkopen
Noch volle meer breven x ofte xi
Meer die enen anderen vijl legen lucht dic hem selve [2]).

Doe riepen daer um wrake menich quat pyr [3])
Ende dat allene aver Florken Dunnebijer,
Wij willen sins [4]) wal soe volle drincken
Sie [5]) sall dar wal sijn leven andencken.
Dair hordeme[n] mennich sot vermetten [6])
Dije een seide Scelgijs [7]) is besetten
Dander mackte daer of enen houte sunte Joris
Die derde sede wat wrächen vij na Jonfer Floris [8])?
Het is een rider inder gerdijnen.
Also spech [9]) elck daer sine feninen
Meer mest onder den opperste heren
Dije eene en wolde sijn bart nijt laten scheren
Dije ander en volde gennen wyn drincken
Dije derde leet den sot ock medde hincken
Segende het war mij leet dat ick vijt hemt droge
Eer ick sage in Iselsteijn dije isere plogen

---

1) vitalye — levensbehoefte.
2) Maar die een ander wat voor wil liegen, bedriegt dikwijls zich zelven.
3) Pyr. — Uit Pierre verbasterd.
4) sins — zijns, nl. Dunnebier.
5) Sie — l. he.
6) vermetten — vermetel.
7) Scelgys — Schele Gijs.
8) Jonfer Floris. — Misschien verschreven voor Joncer Floris.
9) spech — speeg, praeterit van spîjen = spugen.

Dije straten um eeren [1]) n
Want sije mendent alle in
Te winnen alst val sceen
Meer sye hadden alle den
All en wolde sij dat selver
Meer men hordert an hoer
Doe dedmen eendraftich c
Om Florken Dunnebijr toe
Meer hij heft dat soe dicw
Dat het dije van Utricht s

Ten anderen doir toe mest
Aurum et argentum vas d
Most men hebben solmen
Doe ginck men der stat g
Den Hijnderdam, wach, m
Ende noch veel mer als sy
Dije gotshusen mosten alle
Ende geven wolle dusenden
Closteren, clopsusteren en
Mostent alle met gelt ten

---

1) umeeren — omploegen, vgl. got

2) Sye hadden alle den armen K
op Keye, den ridder uit de Arthur
uittrekt, doch met de kous op den l

3) men stemde er eendrachtig in t

4) Zie de stukken, waarbij rente
derdamsgeld en van den molensijs
Archief. I. p. 119—123.

5) Raadsbesluit van Vrijdag naden
kloosters om renten te koopen onder
wijnsijs, en besluit om eene andere
reldlijke onderzaten te ontwerpen t
beleg van IJsselstein. Woensdach
den raad en de gemeene gilden „i

Borgers die meer hadden dan sye up mochten eten
Die en vorden int gelden nijt vergetten.
Sye mosten alle updocken vanden oversten heren
Vat sij butens buckes [1] mochten ontberren.
Mijt dijt gelt desse grote sommen
Hebben sy ruter ende volx angenomen
xxv^{c} knechten dije gemonstert varen
Ende iiii^{c} perden nae mijn verclaren.

Ten derden hadden sij bussen terstont
Svarte Grite, haer dochter ende den Roden hunt [2]
Ende noch iiii ander grote kortouwen
Daer sy mede woer IJselsteijn resen souden
Der stat bannir wort wt gehangen
Noch hadde xxi [3] heel ende halve slangen
En iiii tumelars ofte grote matiren
Ende wuerpijllen van vijrrehande maniren
Vuer kloten xx pont svaer umt beste verclaren
Dije met geen water toe leschen en varen
Noch hadden sij hackelbussen welle bescreven
Die dar veel sijnt to Iselsteijn gebleven
Noch hadden sij ii katten [4] doen macken
Om dije IJselsteijsche van dije muer toe racken
Mer to IJselsteijn vas een kortou en kater binnen
Die koste dij katten also bespringen
Ende har hochheijt soe beslechten

---

gende" besloten, dat men een molensijs over alle geestelijke en wereldlijke onderzaten zou uitschrijven.

1) butens buckes — behalve het voor hun levensonderhoud benoodigde.

2) Zwarte Griet en de Roode Hond waren waarschijnlijk Geldersche stukken geschut. Blijkens de stadsrekeningen werd van Karel van Gelder o. a. geleend een „cortouwe", een „slange", kruit en kogels.

3) hadde xxi — lees evenals in vs. 147: hadden sy xxi enz. doch vgl. 359 segende.

4) katten — katapulten; hier in dezen vorm gebruikt voor de woordspeling met kater vs. 151.

Dat sy dij katten nijt dorsten rechten.
Noch hadden sy dar ick seer um loch
Een oude verrosteren ijseren ploch
Ick vrachde watmen dar medde doen soude
Doe antvorde mij ene harde boude [1])
Men solder toe IJselsteijn dije strate met eren
Doe stack mij den lach wal soe seere
Hadde ick doren [2]) lachen verstaet mijn vort
Men hadde mij wal toe IJselsteijn gehort
Mer ick verbeet mij al wast mij svaer
Vant het was mij geen lachens tijd aldaer.

Ten iiii^{en} haren heren den sij hadden gekaren [3])
En hebben sij nyet wyllen horen
Want sinder genaden riet al om paijs te houden
Mer sy en woudens [4]) nijt horen dat hem ser is berouwen.
Mer Karl van Gelre hebben sy doen halen
Ende hieten hem wellecomen altemael
Wallende up knijn ende elleboge
Segende vijlt ons helpen heer poghe [5])
Vij villen vedder up u versculden
Wor eijn bescermer sollen wij u hulden
Als sy hebben gedaen van dijer uren af
Haer beider munt isser ene figure af
Die sij te samen hebben geslagen [6])
Als men wal sijet men darfs nijt vragen.

---

1) ene harde boude — een zeer stoutmoedige.

2) doren — durven van mnl. ic dar.

3) Namelijk den bisschop, Frederik van Baden.

4) woudens — wilden des — des, gen. afhangende van horen.

5) heer poghe — lees: heertoghe.

6) Namelijk de munt met het Geldersche wapen en het beeld van Utrechts patroon St. Maarten, door Karel van Gelder te Utrecht geslagen van het zilver der Utrechtsche kerksieraden. (Afgebeeld bij: Van der Chijs, Munten v. Gelderland. pl. XV. N° 8.)

Veel dusenden hebben sy hem geloeft
Omdat hij vessen solde ore hoeft
Ende dije leren ant kreijenijst [1]) richten
Ende bestellen ock medde hoer knechten
Op dat sij geringe [2]) dat nest mochten wellen
Sy souden hem geldes genoch bestellen
Vant sij varen van allen alsoe versijen
Des sij een behofden des hadden sy tijn
Dus genadige heer en vijlt nijet flouwen
Mer doet als vij an u betrouwen.

Hijr hebdij gehoert haer reijscap [3]), nu soldy horen woe sij dat verk gestelt hebben.

Den irsten homoet vant Utersche heer
Is gescyet luttel tot hare eer
Smandages in dij Paesch hylge dage
Quamen sij Tijselsteijn na hor pasch-eijer vragen
Om ene gode buit daer to halen
Dar sij den vijn medde souden betalen
Dije sij hadden verscept met den groten lepel
Mer dije van IJselsteijn rurden den clepel
Ende gengen hem toe moet up den hogen wert
Ende hijlden een scarp schutgevert
En hebben sije soe vromlick [4]) tegen gestaen
Dat er sommich [5]) van hor perden thoe woet musten gaen
Dat dede dije pascheijr waren hart gesaden
Ende dar sterfer wolle an, all dedent sy node

---

1) Kreijenijst — kraaiennest.

2) géringe — spoedig, snel.

3) reyscap — toebereidselen.

4) vromlick — dapper.

5) Sommich, hier met verbum in den pluralis — elders met verbum in den singularis, b. v. 342.

Dye toe Utrech brochten die idele siborij [1]).
Dijt vas wor IJselsteijn har irste victorije.

Des Donderdages darna des dages na sunt Joris
Vouden dij van Utrecht vorveren [2]) Floris
Ende senden hoer knechten mijt groter machten
Vor IJselsteijn om dat toe becrachten
Dij tot Eijteren [3]) hoer irste leger mackten
Ende scansten vort ant slot toe racken.
Des grevens gelick sach nimant s levven [4])
Soe dijp soe wijt vorden dye scansen gegreven
Ende soe dijp waren alle hor boren mede
All haddent gevest kelders in steden
Dat vas all umt gode gescuet al vander stat
Dar sij dye pascheijr of hadden gehat
Ende doe wort all dat IJselsteijnsche lant
Gespolijrt [5]) verdorven ende gestecken in brant
Ende vat huse ondeckt nijt bernen en mochten
Ontslopten [6]) sy ende to Utrecht brochten,
Aldus wort lelick dat lant gescent
Ant werck ist datmen den meister kent.

Hijr na upden avent wan Meij
Quam toe Utrecht een grot gescreij
Over dije ruter ende dije knechte
Om dat sij noch nijet en hadden dat nest
Doe ripen sij all vast man vast vijf [7])

1) die idele sibory — het ledige hostievat.

2) vorveren, — vervaren, bang maken.

3) Eiteren, een gehucht dicht bij IJsselstein.

4) Niemand zag van zijn leven dergelijk graven.

5) gespolyrt — geplunderd.

6) ontslopten — sloopten — ont is hier ter versterking bij sloopen gevoegd.

7) vast man vast wijf, d. i. was het man, was het wijf, zoowel man als vrouw.

Vij wijllen der selver met den lijef.
Doe wort dij klock geslagen onverbolgen
Dat elck den stat banijr soude volgen [1])
Boven xx ende beneden lxxen [2])
Dije mosten hem all toe striden vestigen
Om dat kreienest toe storen.
Nu soldij wort hor ordinansi horen.

Die heer van Muntfordt als ene out greincken [3])
Vas dar hor operste capiteijncken [4])

---

1) Alleen bij zeer groote ondernemingen trokken alle Utrechtenaars, in gilden gerangschikt met de stadsbanier in hun midden, uit. Bij kleine tochten zond men alleen de schutters en (in latere tijden) gehuurde knechten.

2) De publicatie van Saterdag 26 April spreekt van 20 en 60 jaar: „Oick laet die Raet weten", luidt het, „allen onsen borgeren ende ondersaten boven xx ende beneden lx jaren out wesende, dat een yegelick terstont zyn harnasch rede make, ende alsmen die clock anderwerff slaet, dat dan een yegelick in zyn harnasch ende mit een goede weer in zijn hant, dair hij zijn lyff ende goet mede besoermen wil, kome ende wose inder Noede by onser Stadt Scepenen-borgermeyster ende onder onser stat bannier, dien volgende doende ende latende dat men elcx bevelen sel." Ook noopt het rijm in vs. 231 te lezen: lxen.

3) als ene out greinken — uit de beteekenis van kern, die oorspronkelijk aan grein (granum) eigen was, ontwikkelde sich die van de voortreffelijkste. In de middeleeuwen was eene zeer gewone benaming voor een ridder: der riddren grein — out voegt hier dan het praedicaat van ervaren, sluw, bij dat van voortreffelijk.

4) De benoeming van Montfoort tot aanvoerder van het leger wordt niet gevonden, wel daarentegen raadsbesluiten van Woensdag na den H. Paeschdach 1511, waarbij beloofd wordt geen tractaat met Floris van IJsselstein te maken „buyten weten, wille ende consent van myn Here Johan Here tot Montfoerde, tot Purmereynde etc.", en van Donredag na Oculi 1511, waarin gesproken wordt van „het huys, dat die gemeen gilden belieft hebben myn Heere van Montfoort te coepen ende voer een danckbaerheyt te scencken."

Dar nest [1]) Soudenbalch [2]) als een hanencken
Gort van Vorn droch dat stat vaenken,
Want hij borgemeister vas inder tijt [3])
Dander kan ick al genomen nijet.
Elck gild stont dar met sneller lust
Van als veel versien en val gerust
Som vrom som bloij, som cropel som lam ende manck
Gelick als dat volck lopt dor dij banck [4]).
Dije vankens vlogen, dat hernas blinckde,
Dije pipers pepen, dije trommen clinckde,
Dar vas bikant ene hemelsche melodije
Sij varen eendrachtich al sonder partije
Elck vasser boser dan bose
Die kreijn to sturen [5]) dat vas hor lose
Tot krigen behoef [6]) en brack hor nijt en har
Het vas al gevonnen eer sij quamen daer
IJselsteijn to vinnen vas em ene kleijsack [7]) ende verck
Vant sy varen wal v^{m} sterck
Ende hadden sy wervaren [8]) gevest
Men hadde daer val ene konickrick mede gevrest [9]).

---

1) dar nest — daar naast.

2) Wellicht Evert Zoudenbalch, burgemeester in 1509 en 1510, en dus als oud-burgemeester in 1511 lid van den raad oud en nieuw; waarschijnlijk wordt hier echter bedoeld Gherit Zoudenbalch, kanunnik ten Dom en kameraar der Staten van Utrecht, die in de rekening van het beleg naast den later te vermelden Heynrick van Duven genoemd wordt.

3) Goeyert van Voerde Henricxszoen, 1e burgemeester in 1511; zijn collega was Gijsbert van Lantecroen.

4) dor dij banck — gewoonlijk.

5) De kraaien te verstoren was hunne leuze.

6) Tot krigen behoef — voor de benoodigdheden des oorlogs.

7) kley sack — lees: kleyn sack — kleine, lichte zaak.

8) wervaren — ervaren.

9) gevrest — vrees aangejaagd.

Aldus sinnen sij vor Iselsteijn gekamen
Ende hebben haer oude leger wer ingenommen
In enen dal [1]) geheten den Kijll
Slogen sij hem nedder ende svegen stijl
Dar sij int belech over xxix iaren [2])
Ock bij nacht standeliken [3]) wut gerumt varen.

Doe bleven to Utrecht nijet vol borgers binnen
Dar umme gingen sij enen raet versinnen
Dar nemant beet an en vas
Dan dij papen ende knonicke up dat pas
Want dye mosten an dije muer wacke [4]) houen
Dar vorden bij hem gebaden al dij vrouwen
Om te waken of x pont toe verboren [5])
Dar dij som om lachden, dije som om trurden,
Dij sum spelden al södmuelken [6]),
Dije sum dije spelden ten iii int culken,
Dije som spelden alle momeken mom
Mijn man is wut com mij herken com,
Dij som lipen wacken in hockens
Dar bordemen [7]) slipkens, dar ontbantmen brockens
Etc. ick en kans nijet al beduden en don verstaen
Mer denckt selven wat dar is omgegaen.
Och hadde dije borgers toe hues gebleven
Soe hadmen dijt spilken nijet bedreven

---

1) dal — laagte.

2) Zie over dit beleg van 1482: De Geer, Bijdr. v. d. gesch. v. Utrecht. p. 160, 161.

3) standeliken — lees: scandeliken.

4) wacke — wacht.

5) Een besluit van dezen inhoud is niet te vinden.

6) södmuelken — zoetmuiltje, zoetebekje spelen = kussen.

7) borde, beurde.

Ock haden sije hor kost bespaert
Ende hoer goelicke vifken vor dij papen bevaert.

Als dij borgers lagen inden Kijll vorseijt
Hebben sij des avens wijlen bedriven homodichheit
Ende sinnen gekamen up den hogen wert
Om hem te laten sijen wpt scuet gevert
Als dije wan IJselsteijn dat hebben vernomen
Sijnt sij hem temoet gecamen
Dar sye dije wan Utert toe wersochten
Dat sije der som ijnt kreije-nest brochten
Ende mosten wijcken dije kreijen beeten
Ofte sij mosten hor paes eijer eeten
Dije hem soe fellick naet hoft wlogen
Dat sije wedder ijn hoer leger togen
Dat vas hoer irste gevin ende grot confues
Dar um lijper savent volle heimelick thues
Soe varen sije wervert woerdije kreije nebben
Dat mochdij wal loven al moetment nijet segen.

Al lagen dije borgers wal bescantst ende bevroet
Noch waren sije nijet soe wel gemoet
Dat sij daer allene dorsten benachten
Mer der knechs leger moest hoer ock bewachten [1])
Dije quamen all ovent hoer vi^{c} knechte
De borgers bewacken dat vas ser slechte.

Item opt hilgen cruijsdach ontrent x uren
Volden dije wan Utert IJselsteijn doen truren
Want sij wedder up scuet gevert quamen.
Als dije wan IJselsteijn dat wernamen
Bestonden sij hem soe tegen te schijeten

---

1) bewachten — de wacht (houden voor), ook mnl. en bij Breeroo.

Dat dije wan Wtrecht wolle doden lijeten
Ende dar um nijet bedreven
Dar om syn sije dar na in hor leger gebleven.

Dije wan IJselsteijn noch voll modes varen
En wolden doe haer vianden niet sparen
Noch den anderen leger laten rusten
Lipen wurt alst hem best lusten
Dat sij den korven wellen vouden
Dar sy hor scuet onder stellel [1]) souden
Dat sij deden meet groet gevelt
Ende daer vas van binnen dat scut opgestelt
Dar scoetmen soe vreislick dat nimant verboet
Ofte hij vas ter stont gescaten doet
Doe scoten dije Utersche upt slot ii kortouen
Ende noch velle slangen na mijn onthouen.

Meer Smandages scoten sij volle meer
Ende scoten enen torn ant slot [2]) daer neer
Woer mijddach ende scoten mijt cortouwen
Mer dan ii^{c} scote na mijn onthouwen.

Des Vonsdages scoten dije van IJselsteijn hor cater
Dat up dat scerm mackede sulken clater
Dat dat scarm brack van groter noet
Ende iii blefer under dat scerm doet.

Item Donderdachs naden dach vant Hillich Cruis
Quamen dij van Wtert wut alle hore confus
Want Carl wan Gelder quam oer overste hoeft
Als hij hem toe voren hadde beloft
Dat hij hem solde commen ondervinden

1) Lees: stellen.
2) Slot, nam. het kasteel te IJsselstein.

Ende soel dije kat dij bell an binden
Doe varen sy also hem docht
Soe starck dat hem nimant deren en mocht
Dar hitmen hem vilcomen als ick vor seide
Dat som van dij oversten van bliscap screide
Ten vas anders nijet dan lach lach lach.
Doe scotmen soe vrislick alden dach
Meer dan iii^{c} ende xxiii scoten
Met grote kortouwen met ijseren kloten
Den ronden torn met crachten neeringe [1])
Ende scoten ock of alle dij borst veringe
Dije tusgen dij ii toren stoet
Meer binnen vas enen wal bret xl voet
xxv voet hoch die vast blef staen
Sus vas all ore scieten vor niet gedaen
Vant vat sij scoten het vas all verloren
Sij mackden des nachtes van binnen met doren
Ende stacken over dat doren gebras [2])
Ende mackden sekere dant toe voren vas
Dubbelde stacketinge daer up rechten
Als dat sagen dije Utersche knechte
Cruisten hem segende [3]) van dessen
Seggende die duvel moet daer binnen vessen
Vant ons schieten is al werloren
Het is nu sterker dan vas tho voren
Ende um dat har cruet seer ten ende liep
Soe en vasser niemant die um schieten rijp
Vant hadden sij soe vort gescoten
Sunte Mertins torn [4]) haddemen moten vercopen.

---

1) Wellicht moet men lezen *weringe* d. i. *varing*, *snel*.

2) gebras — mengsel, hier waarschijnlijk van klei en dergelijke stoffen.

3) Lees: cruisten ende segenden hem.

4) St. Maartens toren, nam. Utrechts Domtoren.

Mer Caerl van Gelder begont dat toe verdrieten
En sprack latmen nu toe schieten
Sij antvorden heer vijlt ons verstaen
Dar is valsheit int cruit gedaen
Wij hebbens genoch mer het is vals
Mer sij logent doer horen hals.

Ende um dese logene te veren [1]
Ende dat sy mochten bliven in eren
Soe versirden sij ene aparencije [2]
Ende gaven doe ene sentencije
Datmen Henrick van Duven in sijn hues
Vangen ende sekeren sou quansues [3]
Om dat hij vals kruit hadde gecoft.
Mer seker hij en haddes nijt gedocht
Dat cruit dat hem vas bevalen to copen
Vas voer IJselsteijn alrede verscoten
Mer dijt dedmen om dije scandelicke jocken
Ende om dije luid den mont toe stoppen.

Om dat sye met scijeten nijet konden vinnen
Gengen sy enen anderen raet versinnen
Ende litens hem ock nijt verdrieten
Ende bestonden van gebreck cruits wuer to schieten
Durende xv dach ende lacht [4] om te mortbranden

---

1) veren — weren, verdedigen.

2) Zij dachten iets uit wat eenigen schijn had.

3) quansues, zie de Jager. Archief I. 72. — Deze geschiedenis is uit de stukken in het gemeente-archief niet nader op te helderen; wel komt Heynrick van Duven in de rekening over het beleg van IJssel-stein voor als leverancier van eene aanzienlijke hoeveelheid salpeter (voor kruit). Zijn „hues" heette „de bonte mantel" en lag onder de Lakensnijders. (Choorstraat.)

4) lacht — lees: nacht.

Mer nijet en bedreven d
Mer vat sij scotten het
Want sij nijet en brand
Want men dede daer sc
Dat all hoer scijeten nij
Want alle dije huesen v
Ende der kerken koer n
Dar leten sij hoer wuerp
Recht of sij God nijet e
Exempel van dessen dar
Want men syet dije wu
Sus hadden sij xv dagen
All quamt nijt all na or

Den xii^{en} dach van Meij
Des quamen volle greve
Dije in dije scans vorde
Dije doe ontlopen conde

Op sunte Pancraes inde
Is toe IJselsteijn de irst
Ende van al dat belech
Die anders seijt dij liech

Den xiiii dach bleven de
Dije of gestecken worde

---

1) stroylocken — niet de minst
2) geplect — gepleisterd.
3) De IJsselsteinsche kerk (of a nog met riet gedekt; immers vo beschutting bespottelijk geweest zij
4) Zie noot 2 op blz. 675.
5) Zie de aanteek. bl. 703.

En ii vorter bijnnen IJselsteijn gebrocht gesamt
Joncker Gijer ende Peter Wijltscut genaemt.

Item [1]) xv dach sachmen nije lucht
Vant alle dij borgers van Utert varen up dye wlucht
Ende vecken dije kreijn hort mij verclaren
Dije nijet meer dan iii^c sterck varen
Ende dije van Utert varen enen groten hoep
Nochtans varen sy all up den loep
Daer vorther [2]) voll gescaten dat sij vijellen
Ende dar speger ock menige ore syelen
Ende hadden sy geen hulp gekregen
Wervaer sij hadden daer altesamen gebleven
Want all hoer stoutheijt hadden sy toehues gelaten
Men [3]) dije knechte leger quam hem toe baten
Haer ontsettende alst wal vas redden.
Soe sinnen dije kreyen vedder binnen getreden
Mijt den roef dije hem God had beraden
Tabberden paltrocken [4]) spetten mijt gebraden
Hagebussen busencruit goet ende sterck
Potten, kettelen, een koffer meet gelt ende sulververck
Een Beenscopper blefer omt goet verlangen
Anders nimant gequets of gevangen
Van dye van IJselsteijn up der tyd
Dat vas dije van Utrecht een grot spijet.

Den xxi dach van Meij wijet veel verstaet
Sochten dije van Utert den iii raet
Um wt dij graften dat vater toe steken
Want dat koste mennich sijn bekken
Want sij wut der scansen hebben gedreven

---

1) Item — lees: Den.
2) vorther — werd er.
3) Zie noot 5 vorige bladz.
4) paltrocken — wapenkleederen.

Dat sij met wreden nijet mochten greven
Meer als viii dage groven sij tot hore vromen
Hadden sij nou 1 stuver vaters genomen
Want het vas van binnen alsoe verdocht [1])
Dat alle haren arbeit nijet en vrocht.

Opden xxiiii van Meij mij veel verstaet
Sochten die van Utert enen anderen raet
Ende hebben jongen daer toe gehurt
Ende met listen binnen IJselsteijn gesturt
Om toe vernemen voe dat daer bijnnen stont
Meer die van IJselsteijn vordens kont
Ende hebbense gegeijselt seer onsachte
Dat vas het bescheijt dat sye vedder brochten.

Als dije van Utert dat sagen datter [2]) all drome waren
Reisden sy den vech dij sy gecomen varen
Ende hebben meet Carl van Gelder gaen prolen
Ende hebben hem den last bevalen
Ock soe hadden sij onraet vernomen
Sus pinden sy hem weder om to commen.

Want Karl vorseijt IJselsteijn nijet vinnen en konde
Soe heft hij noch een ander raet gevonden
Dat vas drigen ende hoch wermeten
Ropende kockt val vij vijllen met weeten [3])
Dander riepen om bommelmom mom
Florken Dunnebijr brijlvercoper rieper som
Dije heft v^{e} vaelkens [4]) perma-foijkens

---

1) Dat is *verdacht* = *bedacht*.

2) lees *dattet*.

3) Lees: met w eeten.

4) vaelkens — walen; permafoykens slaat op de uitdrukking (par ma foi), die den Waalschen soldaten in spotverzen nog al eens in den mond wordt gelegd.

Quammen sy ons sij varen doekens [1])
Wij sellen sije w toe verpen over dye mure
Vyl gij sye etten gij hebbet w cure
Hij seel w wal ontsetten ist nijt waer
Jaet seijden sij men nijet van dessen iaer
Desser gelijck sij volle worden vermonden [2])
Men dije wan IJselsteijn dat al anders verstonden
Ende lijetens hem nijet verdrijeten
Ende deden nijt dan sij cok cock ripen
Vant alsmen met macht nijet can nijegen [3])
Daer ist all verloren arbeijt volle toe drigen.

Den lesten dach van Meij vroch inden morgen
Bestont Karl van Gelder toe sorgen
Ende dede macken sijnnen slachorden
Um heer Floris met sijnen vaelkens toe morden
Men want sij den dach daer nijmant syen quamen
Daer um elxs tegens den avent sijn leger innam.

Inden avent toe x uren
Hordmen ix slangen scoren
Boven Woerden ten Hermelen sachmen brant
Doe vernamen dije van IJselsteijn dat hor quam bistant
Vant sij (geen) tijdinge hadden in iiii vecken
Om dat sy nijmant in ofte wt konden steken
Vant dat meeste deel vander stat vas umgescanst
Daer sij nochtant luttel varen um beanxt.

Item in Junio den ersten dach
Quam int leger een secker beclach
Dat heer Floris IJselsteijn volde ontsetten

1) dooikens, d. i. dooden, lijken.
2) vermonden — spraken.
3) nyegen — ten onderbrengen; nyegen hier transitief gebruikt.

Velck hem Carl van Gelder vol beletten
Ende dede macken sijn orde met crachten
Um heer Florijs met sijn hulpers toe vachten
Ock dede hij Tutert om hulpe scriven
Om heer Floris vedde(r) om toe rucke toe driven
Mer elck riep seer bevreest
Ick vijl daer nijet meed ick hebber gevest.
Aldus en quam hem cat noch mues
Mer sij bleven all toe mael toe hues
Wije ijst dan dij hoch vermetten prijst
Dije dat met den werken nijet bevijst
Als dije van Utrecht hebben gedaen
Daer ist hem ock al na gegaen.

Opten dach voerscreven quam heer Floris van IJselsteyn
Van Egmont dat edele greyn [1]
Omtrent mijddach met corten worden
Met syne broders vander gulder orden [2]
En quam mijt alsoe groten gevelt
Meet xv^{c} perden val gestelt
Mijt xvi lants heeren vijlt mij horen
Wal xx vasser met vergulden sparen
Soe net soe gent [3] soe clock soe ras
Het vas genucht te sijen dat geclas. [4]

Noch vasser mijt hem iii^{m} toe woet

---

1) Zie vs. 235.

2) De ridders van het Gulden Vlies worden in het verhaal van het ontzet overal genoemd. Nijhoff (Gedenkw. VI. 1. p. CXXXVIII) noemt graaf Henrick van Nassau, den bastaard van Bourgondië en den heer van Liesvelt. Denkelijk zijn de heeren bedoeld, die het vredesverdrag op verzoek van die van Utrecht bezegelden. (Zie hunne namen bij: Dodt, Archief. I. p. 129.)

3) gent — jent, schoon.

4) *geklets*, ictus resonans (Kil.).

Om toe helpen dat Egmontsge bloet
Dije om toe vechten varen onbeducht.
Als Caerl dijt sach nam hije dije vlucht
Als hij ansach van vers dat hopken
Doe stelde hij ter stont upt lopen
Ende toe Monfort wort hij ontfangen
Anders had heer Florys syn neef [1]) gevangen
Dijcvijel syetmen dat hij riekt [2])
Dije synen sterck [3]) ende mere vijckt
Als Karl van Gelder heft gedaen
Daerume ys al dijnck ten besten vergaen.

Ende IJselsteyn is bliven staen
All volde Utert dij straten umeeren
Also dat dye kreijn noch up der straten gaen
Lof sy daer of den Oversten Heren.
Hijr medde beslaten ruter en k(n)echt.
Dijt ist belech van Utrecht.

Noch vas dat Utersche wuer nijet wuet
Al hadet Florkens bijer seer geleest
Daer of soldij horen eijn nije cluet
Vo [4]) sij noch stonden na creijen nest.

Te vetten dat sij veren dvaes
Leijden sij hoer knechten toe Jutfaes
Om IJselsteijn alle dage te berennen

---

1) „Syn neef": Karel van Gelder en Floris van IJsselstein waren beiden telgen van het geslacht Egmond.

2) Wellicht is dit woord te brengen tot *rijcken*, rijk worden, goede zaken doen (Kil.).

3) lees: *stercker*.

4) d. i. *hoe*.

Om dat sij heer korn nijet solden mennen [1])
Om soe IJselsteijn van honger te smachten [2])
Mer heer Florijs heft verhört desse clachten
Ende makede daer geijn grot mensij om
Ende is gekomen snachtes Septem dormiencium
Dat is opter vii Slapers nacht [3])
Met luttel volck dat hij daer bracht
Hij docht hij solse kippen [4]) upt nest
Vant in aurora soe slaptmen beest
Dat vijst hij wal vant hij vas clerck [5])
Ende stelde haestich syn knecht toe verck
Um dije xv^c slapers toe vecken
Men salder aver xx iaer me gecken
Vant iiii^c vorder of gevangen
iii lijeten sy daer metalen slangen
Mijt iiii vaenkens doer grote noet
Daer ijsser ock velle gebleven doet
Want sij heer Florijs dunebijer mosten drincken
Toe Utert quamer volle thues hincken
Meet gelapte kennebacken met blodigen coppen
Meet seerige hacken meet roden croppen
Men horde daer nijet dan mertelijen ende sveren
Ende vermalledijden dije Utersche heren
Vant all hoer geveren varen after gebleven
Des sij toe meer gescreis bedreven
Hadden sij doe bijnnen Utert geracht
Sy souden eijn dans hebben gemackt

---

1) Opdat zij hun koorn niet zouden binnen brengen, — mennen, overbrengen, vervoeren komt Mnl. meer voor, vgl. Mnlp. II, 3372, doch zelden transitief, meest met een voorzetsel: mennen met spise.

2) smachten — hier doen smachten — denominatief van smacht, honger.

3) d. i. 27 Juli.

4) kippen — vatten, vangen.

5) clerck — geleerde.

Daer plonderen den voersanck sou syn of gevest
Doe veren dije van Utert soe seer gevrest
Dat sij hem dije porten vort hoeft sloten
Dat heft den knechten soe seer verdroten
Dat sij dije Uterschen deden meer scanden
Dan sij toe veren [1]) deden ore vianden.
Dijt heft den van Utrecht ser qualick genucht [2])
Dar ume hebben sij dat anders gevocht
Sye lijten horen hogen moet sincken
Vant sij mochten nijet meer dunnebijrs drincken
Darom hebben sij met heer Floris sonnen [3]) begert
Velck ijs geschiet, Got sij es geert [4]).

Rondijel.

Het is gesunt an beijden sijden
Got geve dat lanck duren moet
Got hebbes danck ende lof to allen tijden
Het is gesont toe allen tijen
Het ijs gesont an beijen sijen
IJselsteijn vijlt v hochlick verblijen
Vant gij Utert troren doet
Het ijs geson(t) an beiden siden
Got geve dat lanck duren moet.

F. N. W.

---

1) d. i. *voren*.
2) genucht — vernoegd.
3) sonnen — zoen.
4) Het vredesverdrag is afgedrukt bij Dodt, Archief. I. p. 125—129.

Op het gebied der taal toont de schrijver of afschrijver van dit gedichtje eene groote mate van onbedrevenheid en inconsequentie; vergeleken met het Rechtsboek van den Briel, steekt de spelling en de taal zeer af. Jan Matthijsen schrijft eene literaire taal, in alles toch komen de regels uit, waaraan de schrijver zich houdt, uit alles blijkt, dat hij zijne taal machtig is, en dat zijne taal meer is dan een dialect. Onze Utrechtsche dichter schrijft zijn eigen dialect, en uit zijne spelling blijkt het hoe hij telkens aarzelt en weifelt welke letters een bepaalden klank kunnen weergeven. Zoo leest men dan eens *ser* dan weer *seer*, dan eens *menich*, dan *mennich*, *eren* en *eeren*, *sleper* en *slaper*, *oversten* staat naast *aver*, *verloren* naast *verlaren*, *tho* naast *toe*, *troren* naast *truren*, *lucht* naast *liecht*.

Op veel plaatsen wijzen spel- of taalfouten er op, dat wij met een afschrijver te doen hebben, die soms slordig gecopieerd, soms misschien zijn eigen taal of dialect er in gevoegd heeft. Voor het eerste kunnen als bewijzen gelden schrijffouten als *vergarderden* voor *vergaderden*, *ende selven dit enden* voor *ende sel men dit enden*, *standeliken* voor *scandeliken*; zoo vergist hij zich ook waarschijnlijk in vs. 388 evenzeer door *t* voor *c* te zetten in *cruyts* voor *cruice*, waarin de schrijver de *c* van *cruce* bewaard had. — Zoo *stellen* voor *soellen*, *dag* ende *lacht* voor *dag* ende *nacht* enz.

Aan invoegen van eigen dialect is wellicht de onregelmatigheid te wijten in het gebruik van *wolde* naast *woude*, *olde* naast *oude*, *monfort* naast *müntfoert*, *veel* en *veele* naast *volle*, en misschien het groot aantal woorden met *a* in den tekst, die in rijmwoorden dikwijls op woorden met *o* rijmen

moeten. Zoo komen *apenbaer*, *aver*, *scaten* enz. voor in den regel, terwijl *verloren* op *storen* rijmt, *gescoten* op *vercopen*, waarin dus de *o*-klank het voornaamste is van het rijm. Het kan echter zeer goed mogelijk zijn dat dit reeds aan het geschrift van den dichter zelf eigen was, want in vs. 458 rijmt *bevalen* op *prolen* waar beide een ò-klank voorstellen, *a* in *bevalen* dien van ò, *o* in *prolen* dien van *ao* voor ā. Deze *a* of ò voor *o* komt voor in de dialecten, zoowel van Saksischen als van Frankischen stam, van de Lunenburgerheide als oostelijkste punt, tot Utrecht als westelijkste punt, terwijl de lijn, zich zuidwaarts uitstrekkend de streken van Osnabrück, Bielefeld, Paderborn, Münster, [1]) Iserlohn, Keulen en Aken omvat en langs de oevers van de Maas zich noordwaarts richt tot den Tielerwaard en Utrecht.

Hier binnen vindt men de opene zachte *o* meestal met een ò-klank, soms zelfs geheel naar *a* zweemende, uitgesproken. Op Saksisch gebied wordt de ā bovendien als *ao* uitgesproken. In het zuidelijk gedeelte der aangegeven streek (zuidelijk van eene lijn, ongeveer van Venray over Kleef, Gelder, naar Werden en Paderborn te trekken), vindt men voor de scherpe *oo* eene ā. Aan het hiervoorgaande dicht is ā voor *oo* niet eigen. De *ao* voor ā welke aan het Saksisch eigen is, komt slechts voor in *prolen* en *ovent* (avent) doch verder niet, terwijl de vervoeging van het werkwoord ten duidelijkste doet uitkomen dat het geen Saksisch is: *wij nemmen*, *wij vrachen*, *si hebben sij sinnen* (deze beide laatste verscheidene malen, terwijl eens *sint sy* voorkomt,) verder de talrijke *ou's* naast eenige Saksische woorden met *ol* (zie p. 701) enz. De taal is derhalve die van een der Neder-Frankische dialecten benoorden Kleef.

---

1) In de Hollandsche HSS. vindt men deze *a* voor *o* niet, wel in de Freckenhorscher Heberolle, de Essener Rolle, de Merseburger glossen en de Confessio.

De kenmerken ervan zijn: *a* en *ā* worden beide door *a*, soms in gesloten lettergreep door *ae*, voorgesteld: *macht*, *dach*, *dalt*, *bart*, *vaert*, *bewaert*, *missacken*, *dagelicx*, *water*, *betalen*, — *laten*, *ondersaten*, *dar*, *mar*, *verklart*, *kasken*, *blasken*, *gedaen*, *swaer*, *gaen*, *raet*. Alleen in *prolen* voor *pralen* en *ovent* naast *avent*, vindt men de *ò* voor *a*. Soms is *a* voor *r* en ook in eenige andere gevallen in *e* overgegaan: *meer*, *gevert* (gevaarte), *greven*, *gegreven*. Naast elkaâr staan *scarm* 331 en *scerm* 332, *mar* 103, *meer* 114, 350. Klankwijziging door *i* komt evenals in Middel- en Nieuw-Nederl. voor in *edel*, *vesten*, *beletten*, *gedeckt*, enz., buitendien in *nest* (naast) 237, *eren* 159, *eeren* 109, (mnl. *aren* = *ploegen* Lsp. Gl.; *e* is hier waarschijnlijk uit germ. *a* ontstaan door umlaut, vgl. Got. *arjan*), *geplect* 395 (geplakt), *kreyen*, *kreyennest* 181, *sleper* 549, doch er naast 555 *slapers*; de *e* in *bat* gaat in *ee* over in *beet* 265 en *beest* 582 naast *best* 53, daar het woord *beest (best)* op *nest* rijmt heeft *e* waarschijnlijk, evenals in *meet* 457 voor *met*, niet de uitspraak van lange *e* gehad, in vs. 540 toch rijmt *nest* op *gelest (gelescht.)*

Aan de Nederlandsche zachtheldere *e* beantwoordt eene *e*, in zeer enkele gevallen *ee* geschreven. In sommige woorden wordt de consonant na de *e* dan eens verdubbeld dan eens niet; dit heeft voornamelijk plaats met *ck*, *tt*, *ss*, *mm*. Naar vs. 439 te oordeelen, schijnt het dat deze *e* voor *ck* en *m* ook eene andere uitspraak had, òf eene korte zooals in het Nieuw-Saksisch, (Taalk. Bijdr. I, 282), òf die van *è*, zooals nog heden ten dage in het dialect van Utrecht. Zoo het rijm van *steken* 439, op *bekken* 440, niet aan onbedrevenheid des dichters te wijten is, heeft *steken*, elders *stecken* 412, 218, eene korte *è*. Op *stecken* rijmen woorden als *wecken* (plur. van *week*), *wrecken*, *gebrecken*, terwijl verder met *ck* voorkomt *sprecken*.

Wat *ss* en *tt* betreft, *lessen* (lezen), rijmt op *bescreven* en op *wessen* (wezen), *gewest* op *gevrest* en *bevreest*; *ver-*

metten 97 rijmt op *besetten* (bezeten), in 468 rijmt *vermeten* op *eten*, waarnaast 470 *etten*, doch vs. 291 rijmt *eten* met *beeten*; derhalve heeft *e* voor *tt* en *ss* dezelfde uitspraak gehad als voor enkele *t* of *s*.

In eenige gevallen rijmt de *ĕ* op *i knechten* 182, op *richten*, *dencken* 96, op *drincken*; vs. 25 wordt *e* voor *i* gezet in *gengen* rijmende op *dingen*; zoo hebben *i* of *ij* voor *e bedriffen* 77, rijmende op *bescreven*, *wil commen* 341, en *mijt* 327 naast *met* 8, *meet* 457, *Utricht* 117 en *Utrecht*.

De Nederl. scherpheldere *ee* wordt evenzoo dan door *e* dan door *ee* uitgedrukt, *allene-ene*, *ser-seer*, *speg* (spoog)-*verbeet*. Hoewel *ei*, zoowel door umlaut, als door klinkerwording der *g* in *ag* en *eg*, of uit *ai* ontstaan, evenals in het Nederl. voorkomt: *cleyne*, *onbescheit*, *seit* (zegt) *borgemeister*, *capiteinken*, vindt men enkele woorden met *e* er naast: *resen* (reizen) 140, *seden* 83, 89, *sede* 100, terwijl enkele woorden, die thans *ee* hebben met *ei* voorkomen, *reyscap* 188, *geyn* 547, *gegeyselt* 452. Voor *ee* en *ei* komt *i* voor in *irsten* 79, 408, *vrislick* 344, *hilgen* 305, *hillich* 338, *hylge* 191. [1])

Dezelfde onregelmatigheid, die ten opzichte van de verdubbeling der consonanten na *e* heerscht, komt ook voor bij *o*: dan eens *vernomen*, dan *vernommen*, nu *comen* dan *commen*; *vernomen* rijmt op *commen*, elders op *vromen*, *angenommen* (vs. 134) op *sommen*. Na de *o* wordt alleen de *m* nu en dan verdubbeld. Soms wordt de volkomen zachtheldere *o* met *a* aangeduid. Uit het feit, dat deze *a* in *bevalen* (partic. praet.) rijmt op *prolen* (pralen) waarin de *o* dus de voorstelling van *oa* (= *a*) moet zijn, blijkt dat in het oorspronkelijke de zachte volkomene *o* door *a* met *oa*-klank is weergegeven.

Rijmende op woorden met *a* voor *m* (*gekamen*), komen

---

1) Ditzelfde vindt men zeer dikwijls in Saksische oorkonden, vgl. Paul u. Braune. Beitr. VII, 58.

alleen woorden voor die de n
nl. *vernommen*, *ingenommen*,
op *angenomen*, *sommen*, vs.
a voor *r* rijmen *verlaren* en
en *koren*, terwijl op *koren* ve
verloren (353) *doren*. Voor
= *o* voor in: *kacken* (koken
aver, *wal*, [1]) *gesaden*, *gebaden*
beide *gescoten* en *sloten*, vere
droten, *vlogen*, *togen*, *scoten*,
kelijk gedicht de *a* meer ge
met zekerheid uit te maken.

Soms is de *o* in gesloten
soms niet: *voer* — eenmaa
vort 160 (rijmt op *gehorf*),
word staat de *o* voor *a* — n
dezer klasse *a* bewaard is, b
vindt men *volle* naast *veel*
dialecten.

De scherpheldere *oo* wor
a weergegeven, in open lett
lopen, *oren*, *horen*, *groten*, *c*
verboet, *doet*, *koep*, *loep*, *roep*

Ndl. *oe* (ohd. *uo*) wordt zo
Hieruit, en uit het rijmen
blijkt, dat *oe* als *o* werd uit
o of *oe* heerscht dezelfde wil

Men vindt door elkaâr:
plogen, *loch*, *behofden*, *komo*
(zoen) en *goet*, *doen*, *behoe*
o of *oe* vindt men *musten* en
vocht (gevoegd.)

---

1) *wal* voor *wol* daar de inv
deed overgaan. Vgl. ook *wolde*.

Geen umlaut, evenals in het Nederlandsch, hebben *horen*, *storen*, *koninck*, *bloy*, *boser*, *groter* enz. Verder hebben *o* waar Nederl. *eu* heeft *lose* 250, *cropel* 243, *borde* 276, (beurde), *scoren* 486 (scheuren), *verboren* 269 (verbeuren). *Verboren* rijmt echter op *trurden*, verl. tijd van *truren*, dat 270 en 306 voorkomt, in dit laatste vers rijmt het op *uren*. 589 heeft echter weder *troren*.

In vs. 87 en 196 kan *rurden* umlaut hebben gehad of de *u* is evenals in 577 *genucht* en *musten* eene schrijfwijze van *oe*. *U* = *ü* komt voor in *lucht* (hd. *lügt*), *ü* in *büssen* 137; om umlaut van *oe* aan te duiden dient *ö* en voor *ū* (*oe*) *üe*: *södmüelken* 271. De *u* in regel 470 in *cure* is eigenlijk umlaut van *o* doch schijnt de uitspraak van *u* gehad te hebben, blijkens het rijmen op *mure*. *U*, *ue* en *ui* hebben dezelfde uitspraak *cruis* 333 in 305 *cruys* gespeld rijmt op *confues*, zoo ook *thus* 296, terwijl *hues* op *mues* en *quansues* rijmt. Germ. *iu* komt in *scieten*, en *verdrieten* als *ie* voor, overigens als *u*, *ue* of *ui*: *lude* 18, *luid* 384, *vuer* 144, 392, *beduden*, *gesturt* enz. Waar het Nederl. *ui* heeft, hetzij *ū* of *ü*) komt *u*, *ue* of *ui* voor: *buit*, *cruys*, *cruet*, *cruit*, *buten*, *buckes*, *dusenden*, *hues*, *mues*, *tumelers*, *wutgerumt*, *muelken*, *culken*, *stuver*; voor Nederl. *ui*, Nederd. *u*, Hd. *ei* *ruter*, 134, 225. Aan Nederl. *u* beantwoordt de *u* in *gehuert* 87, *uren* 175, *muren*, *confus*.

De onvolkomen *u* komt overeen met Nederl. *u* in *hulp*, *versuft*, *lucht* enz.; voor *u* is zij uit *i* ontstaan in *vrunt* 22 en *vrunden* 8, uit *a* in *sunt* 205 enz., voor *sant*, uit *o* in *hunt* 138, dit rijmt echter op *stont*, voor *l* ontstond *u* uit *i* in *sulver* 432, *i ij* en *y* dienen zoowel om *i* als *í* aan te duiden, hetzij in open, hetzij in gesloten lettergreep. Soms ook *ie* of *ije*: *is* 22, *dit*, *willen*, *drincken*, *winnen*, *vijnt*, *ijs* 582 enz., *dijt*, *wijllen*, *kijll* enz. *Strit*, *hi*, *sine*, *verdriven*, *hije*, *sijn*, *ijseren*, *vuerpyllen*, *lijef*, *wijff*, *nijegen*, *sie* enz. Voor *ie* staat *i*, *y* in *hir*, *ripen*, *nijt*, *tijn*,

schijeten, *lijeten*, *vijellen*, *sijelen*, *wijl*, terwijl *ie* voorkomt in *hier* 5, *siet*, *niet*, *gesciede*, *scieten* enz. In *dee* 61 (naast *die* 86), *leve* 68, *legen* 92, *leet* 106, *nemant* 265 is *ee* uit *ie* ontstaan en heeft *ee* waarschijnlijk denzelfden weifelenden *e* of *i*-klank, als in het Saksisch van Overijssel en Gelderland.

Omtrent de consonanten is weinig te zeggen; *v* en *w* worden voor elkaâr gebruikt, hetzelfde woord wordt dan met *v*, dan met *w* gespeld; eens vs. 103 *feninen* wordt *f* voor *v* gezet. Als in mnl. is *h* als beginletter voor andere consonanten weggevallen; uit germ. *hwô* heeft zich echter niet *hoe* maar *woe* ontwikkeld, evenals in de Saksische dialecten. *Sc* komt meestal voor, hier en daar ook *sch*: *scande*, *sceen*, *scoten*, doch *schijeten*, *scheren*, vs. 349 en 520 als tusschenletter *vg*, *tusgen*, *Egmontsge*. De uitspraak was dus waarschijnlijk reeds die van Ndl. *sch*. Het verbum *sullen* 72, en *sollen* 73, komt nooit met *sc*, steeds met *s* voor.

Op het einde van een woord valt enkele malen de *t* af: *volbroch* 52, *gequets* 434, *Utrech* 208, 206, elders weder *Utrecht* enz., na *n* in des *avens* 284, naast *all ovent* 303. Na *ou* gaat *d* evenals in het Nieuw-Nederl. over in *w*; de *w* wordt echter niet altijd geschreven, wel uitgesproken, blijkens de rijmen, soms wordt de *d* weggelaten: *souden-kortouwen* 140, *houden-berouwen* 167, *houen-vrouwen* 267, *out-houuen-kortouen* 327, soms weer *oude-soude*, *soude-boude*, *wouden-souden*; na *o* gaat *d* over in *y*, *i*, *bloy* 243, *doey* 408 en vs. 468 *doekens* (dood), rijmende op *foykens*.

Tusschen klinkers komt *g* voor, doch op 't einde gaat *g* in *ch* over: *ploch*, *plagen* enz. In *gent* is *g* = Fransche *g*. *ft* is zelden schriftelijk door *cht* voorgesteld, hoewel het voorkomen van *eendraftich* 115 voor *eendrachtig*, en het rijmen van *gecoft* 379 op *gedocht* doet veronderstellen, dat de klank reeds algemeen er in is overgegaan: *graften*, *after*, *bekraft*, doch 208 *becrachten*. In *cluet* voor *cluft* is *uf* als in 't mnl.

in *ue* overgegaan. De verba *bracht* 550, *volbroch* 52, *brochten*, *docht* (dunken), *gedocht* (denken), rijmende op woorden als *nacht*, *mochten*, *versochten*, *gecoft*, hebben evenals het mnl. den korten klinker voor *ch*. Het werkw. *vangen* heeft in al zijne vormen *ng* bewaard, niet als in mnl. *vaen*.

Voor *stond* vindt men 349 *stoet*, doch 451 e. a. *stond* ook in *begost* 63 en *koste* 152 is *n* uitgevallen naast vormen met *n* als *begonsten* 50, *begont* 367, *konden* 385, *conde* 394, 406.

ol gaat in *ou* over, even dikwijls ook niet: *ol* 5 maal in *wold*, *wolde*, *wolden*, 7 maal in *solde*, *solden*, *ou* steeds in *oud* 6, in *houden*, *houen*, *houwen*, 6 maal in *soude*, *souden*. In rijmwoorden komt *ol* nooit voor: *boude-soude*, *oude-soude*, *houden-berouwen*, *souden-*, *onthouen-kortouwen*.

Hieruit, uit de rijmen *bevalen* (bevolen)-*prolen* (pralen), *konde-gevonde*[*n*], *eeren-sere*, en uit den pluralis van het praesens *wy vracken*, *wij hebben*, blijkt dat de dichter geen Saks was, hoewel misschien de vormen met *ol*, de *e's* voor *ie* in *legen* enz., de vorm *stoet*, voor *stond*, *lucht* (*liegt*), naast *liecht*, *volle*, naast *vele*, aan een Saksischen overschrijver te wijten zijn.

De flectie-vormen wijken niet sterk af van het Middel-Nederlandsch. *Geschien* heeft als praeteritum *gesciede*, partic. *gescijet*. Van *berouwen* en *brouwen* komen partic. praet. met sterke flectie voor vs. 38, 117 en 118. In plaats van *spuwen* vindt men het praeteritum *speech* van *spigen* (spijen), uit *spiwan* ontstaan; *lachen* heeft als 3 s. praet *loch* doch als plur. pr. *lachden* 270, *heten* heeft als praeterit: *hit*, *hieten*, partic. *geheten;* van *sterven* is de 3e ps. praet. *sterf* misschien met een *i*-klank te spreken, die meer aan de *e* eigen is, als b. v. in *legen* voor *liegen*, *dee* voor *die* enz.; (*worden*) heeft als praes. *werden*, als praeterit. *wort* en *worden*: *senden* en *scenden* worden, als in het Mnl., nog zwak gebruikt, terwijl, in plaats van sterk, zwak verbogen worden:

gescien, *blinken* en *klinken*: *blinckde* 245, *gesciede* en *klinckde* 246. Bij de zwakke werkwoorden is het suffix van den verleden tijd meest *de*: *lachde*, *klinckde*, *lachden*, *mackden*, *makede*, doch ook *cruisten* en verder regelmatig *volbrochten*, *sochten*, enz. Aanleiding tot de *d* vormen als *lachde*, *klinckde* gaven zeker vormen als *makede*, *danckeden*, waar de *e* nog bewaard bleef, terwijl in *senden* 207, *rurden mackden*, wel syncope der vocaal plaats heeft; uit het behouden der *d* bij deze werkwoorden blijkt, dat de beide syllaben nog niet volkomen in één waren gesmolten, en de tusschenletter nog meer of min gehoord werd.

De verwarring der consonantische en vocalische stammen is reeds zeer groot; dit komt vooral uit in het meervoud. Zoogenaamde sterke substantiva als *sake*, *stede*, *somme* enz. hebben als plural *saken*, *steden*, *sommen*; *ure* 175 wordt als zwak fem. gebruikt; de masculina hebben nog enkele sterke flectievormen bewaard: *lude*, *ruter*, *knechte* (rijmt op *slechte*), *logene*, *knonieke* (kanonieke), *vuerschieters*, *greven* (die op *r* hebben alle *s* in den plural.), doch er naast *knechten* (rijmende op *rechten*), *vuerpijllen*, verder *vrunden*, *vianden*, van de neutra heeft *ei*, *eijer*, *hues* en *woort huesen*, *worden*. Bij de adjectiva, als substantiva gebruikt, heerscht dezelfde afwisseling: *dwasen*, *jongen* (plur. van *jonge* = *jongen*), *goeden* (goederen), *dije Uterschen* naast *dije IJselsteijnsche*, *dije Uterse*.

De naamvallen van het pron. 3e pers. sing. *hije*, zijn: gen. s. *sins*, dat s. *hem* 17, 19, 23 enz., ac. s. *hem* 341, gen. pl. *hor* 302 of ac. pl.? dat pl. *hem*, 251 *hor*, ac. pl. *hen* 240. *Er* is 202, 232, 413, gen. pl. van pron. pers. 3e p. of verkorting van *der*, pron. dem.; *dije* gen. pl. 290. Evenals in het mnl. wordt als reflexivum *hem*, niet *sich*, gebruikt, 63, 66, 92, enz. Als pron. posses. wordt *haer*, *hoer*, *hor*, *oer*, dan eens in deze vormen, dan weder in verbogen vormen *haren* 165, *horen* 372, *hare*, *ore* gebruikt.

Dije, *dit* is zoowel artikel als demonstrativum, *desse* 56, 58, vindt men als demonstratief.

In het laatste gedeelte treft men in plaats van *mer*, *meer* (maar), eenige malen eene conjunctie aan, welke meer in de Saksische streken dan in de Frankische voorkomt, vs. 409, 426, 472, 474. Deze conjunctie *men* ontstond uit *ne wen* evenals *maar* uit *newaar*.

Zooals boven is aangetoond, zijn de eigenaardigheden in de taal, welke meer op Saksisch gebied tehuis behooren, aan een afschrijver te wijten, terwijl uit de rijmen *wuet-cluet*, *houden-berouwen*, *souden-kortouwen*, *onthouen-kortouwen*, waarin de vocalen verzekerd zijn door het rijmwoord, benevens uit het afwerpen der *n* aan het einde, b.v. *konde-gevonden*, *eeren*, *sere* e. a. (welke de dichter op elkaar liet rijmen daar hij de *n* in het eene woord niet hoorde — misschien in het oorspronkelijke ook niet schreef), blijkt, dat de dichter meer bepaald in de streken, noordelijk van de Lek, tehuis behoort. Dat hij uit Utrecht of uit de onmiddellijke nabijheid was, is niet onwaarschijnlijk, vooreerst door het levendig deel, dat hij neemt in de geheele gebeurtenis, doch ook om enkele eigenaardigheden der taal. Vooreerst de *a* voor *o*, welke nog heden ten dage in en om Utrecht als *ò* wordt uitgesproken, vervolgens de korte *e* in woorden als *stecken* en *nemmen* en bovendien het weglaten der *t* op het einde van woorden na een scherpen medeklinker, *Utrech*, *volbroch*, *knech*, enz.

INHOUD.

Bladz.

Door het HISTORISCH GENOOTSCHAP zijn uitgegeven onderstaande werken:

KRONIJK van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

2e jaargang. 1846 (*) *f* 5.—.	4e jaargang. 1848. . *f* 3.70.
3e jaargang. 1847. . - 2.70.	5e jaargang. 1849. . - 6.—.

(*) **De eerste jaargang is nimmer in druk verschenen.**

KRONIJK van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht.

2e *serie*	
6e jaargang. 1850. . *f* 6.—.	19e jaargang. 1863. . *f* 7.40.
7e jaargang. 1851. . - 6.40.	20e jaargang. 1864. . - 7.20.
8e jaargang. 1852. . - 6.80.	5e *serie*
9e jaargang. 1853. . - 6.80.	21e jaargang. 1865. . - 7.60.
10e jaargang. 1854. . - 6.80.	22e jaargang. 1866. . - 7.20.
3e *serie*	23e jaargang. 1867. . - 9.20.
11e jaargang. 1855. . - 3.20.	24e jaargang. 1868. . - 9.40.
12e jaargang. 1856. . - 3.60.	25e jaargang. 1869. . -10.70.
13e jaargang. 1857. . - 4.80.	6e *serie*
14e jaargang. 1858. . - 5.10.	26e jaargang. 1870. . - 8.00.
15e jaargang. 1859. . - 4.60.	27e jaargang. 1871. . - 8.20.
4e *serie*	28e jaargang. 1872. . - 6.20.
16e jaargang. 1860. . - 5.40.	29e jaargang. 1873. . - 8.30.
17e jaargang. 1861. . - 5.80.	30e jaargang. 1874. . -10.30.
18e jaargang. 1862. . - 6.60.	31e jaargang. 1875. . - 8.40.

BERIGTEN van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

1e deel. 1e stuk. 1846. *f* 3.40.	2e deel. 2e stuk. 1849.
1e deel. 2e stuk. 1848. - 2.20.	(Verhooren van JOHAN
2e deel. 1e stuk. 1849. - 2.20.	v. OLDENBARNEVELT). - 3.80.

BERIGTEN van het Historisch Genootschap te Utrecht.

3e deel. 1e stuk. 1850. *f* 3.—.	5e deel. 2e stuk. 1856. - 2.50.
3e deel. 2e stuk. 1851. - 3.—.	6e deel. 1e stuk. 1857. - 2.50.
4e deel. 1e stuk. 1851. - 3.—.	6e deel. 2e stuk. 1857. - 2.10.
4e deel. 2e stuk. 1851. - 2.50.	7e deel. 1e stuk. 1861. - 5.50.
5e deel. 1e stuk. 1853. - 3.20.	7e deel. 2e stuk. 1863. - 6.50.

CODEX DIPLOMATICUS in 4°. 1848. - 5.20.

2e *serie* in 8°.

1e deel. 1e afd. 1852. *f* 3.75.	3e deel. 2e afd. 1856. - 3.40.
1e deel. 2e afd. 1852. - 3.10.	4e deel. 1e afd. 1859. - 3.10.
2e deel. 1e afd. 1853. - 6.20.	4e deel. 2e afd. 1860. - 5.20.
2e deel. 2e afd. 1853. - 3.20.	5e deel. 1860. . . . -12.00.
3e deel. 1e afd. 1855. - 6.50.	6e deel. 1863. . . . . - 1.20.

REGISTER op de onderwerpen behandeld in de Kronijk, Berichten en den Codex Diplomaticus . . . . - 1.80.

WERKEN van het Hist. Genootschap te Utrecht.
Nieuwe Reeks.

N°. 1. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen. — Annales Egmundani . *f* 1.20.

N°. 2. Verbaal van de buitengewone Ambassade naar Engeland in 1685 . . . . - 1.80.

N°. 3. Memoriën van Roger Williams . . . . - 2.10.

N°. 4. Bronnen van de geschiedenis der Nederl. in de middeleeuwen. — Kronijken van Emo en Menko. - 3.70.

N°. 5. Hortensius over de opkomst en den ondergang van Naarden. Met 2 kaarten . . . . - 4.50.

N°. 6. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen. — Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke (Gemeenlijk geheeten Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). . . . . - 2.30.

N°. 7. Kronijk van Eggerik Egges Phebens van 1565—1594. . . . . - 2.40.

N°. 8. De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw. - 9.80.

N°. 9. Verbaal van de Ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den Koning van Denemarken, den Neder-Saxischen Kreits en den Koning van Zweden. 1625. . . . . - 2.30.

N°. 10. Verbaal van de Ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. . . - 1.90.

N°. 11. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Eerste Deel.* 1584—1618. . . - 4.00.

N°. 12. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Tweede Deel. Eerste Afdeeling.* 1618—1621. . . . . - 2.80.

N°. 13. Memorials and Times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje . . . . - 4.00.

N°. 14. Verhooren en andere bescheiden betreffende het Rechtsgeding van Hugo de Groot . . . . . - 4.80.

N°. 15. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Tweede Deel. Tweede Afdeeling.* 1621—1626. . . . . - 5.50.

N°. 16. Memoriën en Adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft . . . . - 4.90.

N°. 17. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Eerste Afdeeling.* 1626, 1627 . . . . - 6.50.

N°. 18. Onderzoek van 's Konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche Beroerten van 1566 en 1567; naar 't oorspronkelijke handschrift uitgegeven door Dr. J. van Vloten . . . . . *f* 3.40.

N°. 19. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Tweede Afdeeling.* 1628, 1629 . . . . - 8.20.

N°. 20. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Derde Afdeeling.* 1630. . . . . - 6.10.

N°. 21. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . . - 5.80.

N°. 22. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Vierde Afdeeling.* 1631—1644. . . . . - 4.50.

N°. 23. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696 (Handschrift van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam). *Eerste Deel.* - 6.70.

N°. 24. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Tweede Deel.* . . . - 7.20.

N°. 25. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696 (Handschrift van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam). *Tweede Deel.* - 7.90.

N°. 26. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Derde Deel* . . . . - 6.20.

N°. 27. Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Pol. Uitgegeven door Mr. W. H. de Beaufort . . . . -10.80.

N°. 28. Bellum Trajectinum Henrico Bomelio autore . - 1.40.

N°. 29. De Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . - 6.80.

N°. 30. De Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Tweede Deel* . . . . - 5.30.